ION I. NISTOR

ISTORIA ROMÂNILOR

Volumul II

Editura Biblioteca Bucureștilor

Ion I. Nistor

ISTORIA ROMÂNILOR

Coperta: MIRCEA DUMITRESCU

Tehnoredactare computerizată: MARIAN TĂNASE
IULIA MACARIE

Lectori şi corectură:
ION HOREA (părţile 13 – 16, 19, Anexe)
RADU VLĂDUŢ (părţile 17, 18, 20)

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor

ISBN: 973-8369-05-3
ISBN vol. I: 973-8369-06-1
ISBN vol. II: 973-8369-07-X

Ion I. NISTOR
Membru al Academiei Române

ISTORIA ROMÂNILOR

Ediție îngrijită de dr. Florin ROTARU

VOLUMUL II

Editura Biblioteca Bucureștilor
2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NISTOR, ION I.
Istoria Românilor / Ion I. Nistor; ed. îngrij. de Florin Rotaru. - Bucureşti: Biblioteca Bucureştilor, 2002
2 vol.
ISBN 973-8369-05-3
Vol. 2. - 2003. - ISBN 973-8369-07-X
I. Rotaru, Florin (ed.)

94(498)

PARTEA XIII

RESTAURAREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE ȘI REGIMUL REGULAMENTELOR ORGANICE

I. Mișcarea eteristă și domnia lui Tudor Vladimirescu

II. Restaurarea domniilor pământene și Convenția de la Cetatea Albă

III. Războiul ruso-turc din 1828 – 1829, pacea de la Adrianopol și Regulamentele organice

IV. Domnii regulamentari Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu și Mihai Sturdza

V. Dezrobirea țiganilor în Principatele dunărene

Capitolul I

MIȘCAREA ETERISTĂ ȘI DOMNIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

1. **Năzuințele grecilor spre libertate și leagănul lor din Principatele române**
2. **Împotrivirea moldovenilor față de mișcarea eteristă**
3. **Mișcarea eteristă în Muntenia și intervenția lui Tudor Vladimirescu**
4. **Domnia de trei luni a lui Tudor Vladimirescu (16 martie - 15 mai 1821)**
5. **Eșecul tratativelor cu turcii și moartea tragică a lui Tudor Vladimirescu**
6. **Lichidarea mișcării eteriste și ocuparea Principatelor de către turci**

1. Năzuințele grecilor spre libertate și leagănul lor din Principatele române

Încercările împărătesei Ecaterina de a restaura vechiul imperiu bizantin prin alungarea turcilor din Europa și instalarea nepotului ei Constantin pe tronul imperial de la Constantinopol produsese o puternică impresie asupra grecilor de pretutindeni, trezindu-i din letargia lor seculară și chemându-i la lupta pentru redobândirea libertății lor. Adeziunea împăratului Iosif al II-lea la realizarea acestui plan și alianța lui cu Rusia contra Turciei făcea pe greci să creadă că a sunat ceasul eliberărilor de sub jugul otoman. Dar peripețiile războiului austro-ruso-turc din anii 1788 -1792 precum și moartea neașteptată a împăratului Iosif al II-lea provocă o amarnică dezamăgire în sufletele grecești. Tratatul de pace de la Sistov din 1791 și cel de la Iași din 1792 nu făceau nici o mențiune de greci, care rămăseseră mai departe sub stăpânirea semilunei în ciuda marilor făgăduieli ale împărătesei Ecaterina și a agenților ei din Balcani. Dar nădejdile de libertate pe care aceste făgăduieli le treziră în sufletele grecești nu se potoliră în urma acestui dureros eșec. Dimpotrivă, protagoniștii cauzei grecești, inspirându-se din succesele marii revoluții franceze, continuară să toarcă mai departe cu însuflețire și curaj firul speranțelor lor. Cel mai înflăcărat dintre protagoniștii greci era *Constantin Rigas*, din Velestin, care își făcuse studiile la școalele grecești din București și ajunsese secretar al principelui Alexandru Ipsilante și rămase în serviciile succesorului acestuia Nicolai Mavrogheni și Mihai Sutzu precum și a marelui vornic Grigore Bâncoveanu. Întemeindu-se pe protecția patronilor săi, Rigas puse la cale întemeierea unei asociații sau *eterii* (a *prietenilor*), cu scopul de a propovădui ideile revoluției franceze și de a trezi simțământul național în sufletele conaționalilor săi greci, organizându-i astfel într-o asociație secretă în vederea luptei de emancipare împotriva turcilor. Tot el întocmi și o mare hartă a Greciei în care găsim trecute și Principatele române ca țări locuite de greci sau mai bine zis și de greci. Prin răspândirea hărții sale Rigas voia să demonstreze străinătății pe unde și până unde se întindea neamul slăvitului popor al grecilor. Harta a apărut la Viena în 1797. La Iași apare în 1814 colecția sa de imnuri și ode grecești care găsi o largă răspândire în toate părțile unde trăiau greci contribuind astfel la întărirea ideii paneline. Propaganda sa nu rămase multă vreme necunoscută turcilor, care îi urmăreau pe toate căile până când, în cele din urmă, puseră mâna pe el și-l împușcară la Belgrad, în 1798, împreună cu mai mulți din prietenii săi. Ultimele cuvinte pe care le rosti înaintea morții sale au fost: "Așa mor giganții. Ce am semănat eu, alții vor culege".

În 1806 începu un nou război între ruși și turci, care luă sfârșit prin tratatul de pace de la București din 1812, fără ca problema greacă să fi fost atinsă. Atunci grecii, neputându-se manifesta pe tărâm politic, încercară o digresiune culturală înființând în 1812 la Atena *Asociația filo-muzelor*, cu scopul de a trezi interesul lumii culte din Europa pentru rămășițele artei antice și pentru înființarea unui muzeu național de antichități. Președinte al noii eterii era contele Ioan Capo d'Istria, grec din insula Corfu, care, intrând în serviciile țarului, făcu parte din delegația rusă la Congresul de la Viena, iar în 1816 ajunse chiar pentru scurt timp ministru de externe al

imperiului moscovit. În calitatea aceasta interesă pe țar pentru cauza grecească, determinându-l să adere la eteria filo-muzelor, la care aderară de altfel mai mulți principi germani. Pentru adunarea de fonduri circulau pretutindeni liste de subscripție cu mare succes. Contele Capo d'Istria se străduia să sprijine cauza greacă pe toate căile, primind greci în serviciul diplomatic rus, mai ales în regiunile pontice și dunărene. *Pini* ajunse consul al Rusiei la București, *Tizani* la Iași, *Leventis*, dragoman la consulatul din Iași ș.a. Astfel spori prestigiul eteriei de la Atena prin sprijinul oficial pe care Rusia i-l oferea. De acest prestigiu încearcară să se folosească revoluționarii greci în urmărirea scopurilor lor politice.

Cum însă eteria iubitorilor de muze de la Atena nu putea milita cu mijloace revoluționare pentru răsturnarea stării de lucruri din Grecia, ei înființară în 1814 la Odessa o asociație secretă numită *Eteria prietenilor*, cu scopul de a organiza *"uniunea armată a tuturor creștinilor din imperiul otoman pentru a face să triumfe crucea asupra semilunei"*. Definiția scopului era destul de largă pentru a putea cuprinde în eterie nu numai pe greci ci și pe toți creștinii din imperiul turc, fie aceștia români, bulgari, sârbi sau albanezi. Gândul era ca prin o răscoală spontană a tuturor acestor creștini să se poată da lovitura de grație stăpânirii otomane în Europa. Ctitorii noii organizații revoluționare erau negustorii greci din Odessa, Nicolai Scufos, Atanasie Cercalof și Pangiates Anagnostopulos. Organizația masonică impunea membrilor ei, pe lângă păstrarea secretului absolut, credință, statornicie și necondiționată supunere. Membrii se numeau frați. Ei erau împărțiți în șapte grade supuse unui comitet de conducere care avea și atribuții militare. Șefia supremă era rezervată țarului. Sigiliul eteriei se compunea din două cercuri concentrice. Pe inelul dintre cele două cercuri erau gravate în minuscule literele *A*, adică Alexandru și *E*, adică sfânta alianță, iar la mijloc un *C*, adică Capo d'Istria. Eteria își avea cuiburile sau secțiile ei secrete în toate centrele grecești mai însemnate cu *"efori"* în frunte. Eforii eteriști funcționau la Iași pentru Moldova și la București pentru Muntenia. Semnele lor conspirative erau anumite inele, tabachere, nasturi etc. Lozinca lor pare să fi fost după toate probabilitățile cuvântul "opincă" pentru țările române: Moldova, Muntenia și Transilvania. În aprilie 1818 Scufos, care încercase zadarnic să scoată un organ periodic grecesc de propagandă la București, se mută la Istanbul, de unde diriguia misiunile de propagandă în toate locurile unde se găseau greci. Curând începură să curgă adeziunile din toate părțile însoțite și cu sume însemnate în bani de la grecii înstăriți din străinătate. Numărul de aderenți spori la 692, dintre care contingentul cel mai mare îl dădeau negustorii și căpitanii și armatorii de vase. Aceștia din urmă, 35 la număr, erau foarte utili pentru procurarea de arme și corespondență. Mijloace însemnate pentru scopurile Eteriei veneau și de la companiile comerciale grecești din Brașov, Buda și Viena.

În Muntenia și în Moldova aderau la Eterie, numită și *zavera*, adică asociație pentru credință – zavera – domnii fanarioți cu numeroasele lor rude grecești dar și cu un număr destul de mare din rândurile înaltului cler și al boierimii. Și fostul principe al Serbiei Caragheorghevici, care pribegea prin Rusia, pare să fi fost câștigat pentru mișcarea eteristă. În 1817 el plecă în patrie pentru a pregăti acolo răscoala. Dar nu reuși, ci fu prins și decapitat. Încercările eteriștilor de a atrage în cercurile lor pe principele Milan Obrenovici, făgăduindu-i coroana regală, și un tratat de alianță defensivă și ofensivă contra sultanului eșuară și ele, astfel că grecii se convinseră că pe sârbi nu puteau conta în combinațiile lor. De aceea, eteriștii puneau așa de mare temei pe contribuția Principatelor române la realizarea măreţului plan politic. Reușita acestui plan depindea însă în prima linie de concursul rușilor, cu care ei se făleau în propaganda lor. Țarul Alexandru, ca membru fondator al Sfintei Alianțe încheiată în 1815 cu Anglia și Franța, care urmărea pacificarea Europei după războaiele napoleoniene, consimțea la intervenția armatei în țările unde se produceau tulburări revoluționare. Nu putea sprijini pe față revoluția eteristă, chiar dacă aceasta se plănuia contra turcilor păgâni, pentru eliberarea popoarelor ortodoxe de sub jugul acestora. De aceea, el nu primi prezidenția eteriei revoluționare care i se oferi și nici nu îngădui fostului său sfetnic să o primească. Atunci conducerea eteriei fu încredințată beizadelei Alexandru Ispilanti, fiul fostului domn muntean Constantin Ipsilanti, care, după risipirea iluziilor sale de a ajunge rege al Daciei

unite cu Serbia, se retrase în Rusia unde muri la 1816, lăsând fiului său Alexandru bunurile cu care țarul Alexandru răsplătise actele sale de trădare față de Poarta otomană. Întemeindu-se pe posesiunea acestor bunuri, principele Alexandru se crezu destinat pentru o misiune politică mai înaltă. El luptase ca ofițer rus în bătălia de la Kulm unde își pierdu un braț; fu înaintat la gradul de general în armata rusă și aghiotant al țarului. Asupra lui, deci, se îndreptară privirile eteriștilor în momentul când nici țarul și nici Capo d'Istria nu se arătară dispuși a primi această însărcinare. Chemarea lui Ipsilanti în fruntea Eteriei era menită să mascheze întrucâtva refuzul țarului de a sprijini scopurile ei revoluționare.

În ziua de 12 aprilie 1820 Alexandru Ipsilanti primi investitura de *efor general al Eteriei* și de *generalisim al Războiului sfânt*, căci sfânt era considerat războiul pentru eliberarea grecilor de sub jugul semilunei. El luă fruntașilor Eteriei jurământul de credință numind pe *Iordachi Olimpiotul* comandant al unităților eteriste de la Dunăre, iar pe *Terevos*, comandant asupra batalioanelor din Epir, activând ca și cum ar fi fost sigur de sprijinul rusesc. Cartierul său general se găsea la Odessa unde continuau recrutările și soseau necontenit vase încărcate cu arme și muniții pentru oștirea eteristă. Planul de război întocmit în septembrie 1820 la București, după indicațiile căpitanului Sava, prevedea începerea operațiunilor în Principatele române în colaborare cu sârbii și muntenegrenii pentru a sili pe turci să-și concentreze forțele la Dunăre, speriindu-i totodată cu intervenția rușilor. Această diversiune ar fi înlesnit grecilor din Epir, Elada și Moesia să-și concentreze forțele acolo și să înceapă cu succes răscoala contra turcilor sub comanda directă a lui Ipsilanti. Acesta urma să plece, îmbarcându-se pe un vas grecesc la Triest. Pentru discutarea planului de război Ipsilanti se întâlni cu principalii săi colaboratori și oameni de încredere într-un cimitir părăsit de la Ismail în ziua de 1 octombrie 1820. După examinarea diferitelor planuri fantastice privitoare la dezlănțuirea unui atac direct contra Istanbulului cu arderea flotei turcești și cu prinderea sultanului, se horărî ca semnalul revoluției să fie dat în Moesia, unde Ipsilanti avea să descindă pe mare, venind de la Triest. Hotărârea consiliului de război eterist fu comunicată tuturor eforiilor cu ordinul de a fi gata de luptă. Ipsilanti însuși comunică acest plan colaboratorului său Iacovachi Rizo cu ocazia întâlnirii pe care o avu cu acesta la Scutari. Dar considerațiile de ordin strategic determinară pe Ipsilanti să schimbe planul său de a provoca răscoala în Moesia și să adere la planul inițial conceput la București, care prevedea izbucnirea revoluției în Principatele române.

"*Am fost deci silit* – zicea Ipsilanti – *a da semnalul, aruncându-mă în principate, pentru motivul că, atrăgând asupra acestora atențiunea Porții, provinciile grecești se puteau mai ușor pregăti*".

Adevăratul motiv al hotărârii lui Ipsilanti de a începe răscoala în Moldova și Țara Românească și nu în Elada și Moesia cum se hotărâse, pare să fi fost teama lui de a nu împărtăși soarta lui Rigas, să fie prins de turci la trecerea sa prin țările lor.

Se pare însă că pretinsa hotărâre de la Ismail ca revoluția să izbucnească în Elada și Peloponez era mai curând o stratagemă pentru a adormi îngrijorările moldovenilor și muntenilor față de gravele consecințe ale unui nou război cu turcii, ale cărui grozăvii erau încă vii în amintirea tuturor. Însuși Iacovachi Rizo bănuia această stratagemă când afirma că "Ipsilanti fie că m-a înșelat, fie că și-a schimbat planul", hotărându-se să înceapă răscoala în Principatele române. Căpeteniile revoluției își dădeau bine seama că Moldova și Muntenia ofereau condițiile cele mai bune pentru reușita planurilor lor. Principii fanarioți de la Iași și București cu divanurile lor, înalții chiriarhi ai bisericii și un mare număr de boieri erau devotați cauzei grecești și mulți dintre ei aderaseră direct la Eteria prietenilor, și aceasta cu atât mai mult, cu cât propaganda eteristă le dăduse a înțelege că, după reușita mișcării, Ipsilanti cu grecii săi va trece peste ruinele imperiului otoman în Elada, iar moldovenii și muntenii izgonind pe turci din raialele de la Brăila, Giurgiu și Turnu vor restabili Dunărea ca hotar și-și vor chivernisi singuri afacerile lor politice, economice și culturale. Adeziunea unor români la mișcarea eteristă se întemeia și pe credința că la spatele mișcării stătea Rusia cu forțele ei militare concentrate la Prut pentru a sări în orice clipă în ajutorul grecilor. Această bunăcredință a căpeteniilor românești rezultă limpede din însăși declarația lui Tudor Vladimirescu, care, descoperind "pricina

tainică a ridicării sale", zicea "noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre ca să meargă spre mântuirea patriei sale, iar rușii ne vor ajuta să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării și apoi ne vor lăsa să ne cârmuim singuri după legile noastre". Pentru a înlătura ezitările unora, Ipsilanti declara în proclamația sa către moldoveni:

"Dacă din întâmplare ticăloșii de turci ar face incursiune pe teritoriul vostru, să nu vă speriați, căci o forță atotputernică este gata să pedepsească îndrăzneala lor".

Iar un glas contemporan din rândurile românilor afirma că rușii îi făcuseră pe toți să intre în Eterie și că toate popoarele supuse din Orient își vor redobândi libertatea și vor înflori sub umbra puterii rusești. Românii adevărați se întrebau însă cum arată Dăscălescu, pentru ce această revoluție, cine o face și cu ce mijloace? Afară de greci și câțiva boieri greciți, nimeni nu știa nimic și toți o atribuiau planurilor Rusiei, așteptând ca oștirile rusești, de care gemea Basarabia, să treacă Prutul.

Dar în locul armatelor rusești trecu Prutul, la Sculeni, la 22 februarie 1821, în uniformă de general și cu pașaport în regulă, Alexandru Ipsilanti. Principele Mihai Suțu trimise întru întâmpinarea lui 200 de arnăuți care îl însoțiră până la Iași. Șeful Eteriei era însoțit de frații săi, Gheorghe și Nicolai și de cumnatul său, Gheorghe Cantacuzino-Deleanu, și el colonel în armata rusă. Întrebat de agentul diplomatic austriac asupra scopului mișcării sale, Ipsilanti răspunse că s-a ridicat să elibereze Grecia de sub jugul otoman și că țarul Alexandru nădăjduiește că sforțarea sa de a emancipa o națiune așa de veche și de vestită ca cea a grecilor de sub jugul otoman se va bucura nu numai de sprijinul împăratului Austriei ci și de al altor puteri. Aceeași declarație o făcu Ipsilanti și față de principele Mihai Suțu, asigurându-l că 70.000 de ruși stau gata la graniță așteptând ordinul, în sprijinul eteriștilor. Principele Mihai Suțu îl primi cu solemnitate, boierii fanarioți i se închinară iar mitropolitul Veniamin sfinți steagurile zavergiilor, adică ale luptătorilor pentru credință. La 23 februarie el lansă un manifest care fusese tipărit la Chișinău, în care arăta că nu face decât să străbată Țările Române în marșul său spre Grecia, îndemnând populația să-și vadă liniștită de treburile ei, fiindcă siguranța avutului și a vieții fiecăruia va fi garantată. La 24 februarie Ipsilanti lansă de la Galata două manifeste, unul către greci, moldoveni și munteni și altul către frații eteriști, în care arăta că "toată Grecia a înălțat astăzi flamburile scăpării de sub jugul tiraniei cerând slobozenia sa". "Și eu, zicea Ipsilanti, împreună cu toți patrioții mei mă duc acolo unde mă cheamă trâmbițele norodului patriei mele". În aceste manifeste Ipsilanti arăta că principele Mihai Suțu era un "apărător cu osârdie a patriei grecești". Din aceeași zi este datată și scrisoarea lui Ipsilanti adresată țarului la Lubljiana, în care arată că, solicitat de 600.000 de notabili din toate clasele și provinciile grecești, s-a pus în fruntea Eteriei pentru a elibera Grecia de sub jugul otoman, implorând pe țar de a-i da tot concursul și a nu respinge cererea a 20 milioane de creștini dornici de libertatea promisă lor de atâtea ori de emisarii și propagandiștii ruși. O scrisoare cu un cuprins asemănător fu trimisă și ambasadorului rus din Istanbul, baronului Stroganof. Și Domnul Moldovei, Mihai Suțu, se simți îndemnat să adreseze țarului o scrisoare pentru a-i aminti că Moldova în repetate rânduri și-a putut salva existența datorită protecției și bunăvoinței sale imperiale. De astă dată grecii din Moldova s-au pregătit să lupte umăr la umăr cu frații lor din Turcia și el însuși ar sări în ajutorul patriei sale dacă nu s-ar teme ca supușii săi să nu fie expuși la cele mai aspre represiuni după retragerea lui Ipsilanti în Grecia. Pentru a evita o asemenea catastrofă, principele cerea țarului să trimită în Moldova corpul de armată care stă gata de luptă la graniță sub comanda generalului Wittgenstein și așteaptă numai ordinul prea înalt pentru a se pune în mișcare. Principele Suțu convocă gremiul boierilor, îi puse în curent cu cele petrecute și îndemnă să ceară și ei intervenția din partea rușilor, iar pentru a grăbi această intervenție, eteriștii înlocuiră insignele autorităților turcești prin insignele lor revoluționare, iar în noaptea de 23/24 februarie ei tăbărâră asupra turcilor din beilicul din Iași și-i măcelăriră. Măceluri similare se făcură și la Galați pentru a provoca ruptura cu turcii. Din cuprinsul unei scrisori a principesei Suțu către părintele ei Ioan Caragea, fostul Domn, aflăm că boierimea moldoveană primise bine pe Ipsilanti și-i acordase tot concursul. A doua zi după descinderea sa la Iași, ei îl salutară și se grăbiră să adune fonduri pentru mișcarea eteristă în suma de

trei milioane de rupii. Iordachi Roznovanu vărsă suma de 10.000 de galbeni olandezi și puse la dispoziţa eteriștilor 300 de cai. Mitropolitul Veniamin Costachi primi pe Ipsilanti la biserica Trei Ierarhi, sfinţi steagul Eteriei și încinse pe șeful ei cu sabia de onoare. Drapelul tricolor al Eteriei, roșu-negru-alb, reda chipul împăratului Constantin cel Mare cu semnul crucii și cu deviza: "Prin aceasta vei învinge!" Pe revers steagul înfăţişa pasărea Phoenix din mitologie cu inscripţia: "Din cenușa mea renasc!" Pe acest drapel jurară mavroforii din batalionul morţii, să lupte până la moarte pentru renașterea Greciei. Mitropolitul Veniamin echipă pe socoteala sa un voluntar eterist, dărui lui Ipsilanti patru telegari și vărsă în casa Eteriei 10.000 de aspri. Pilda înaltului chiriarh al Moldovei fu imitată și de boerime, care se grăbi să adune bani, arme, cai și provizii pentru eteriști. Dar cum aceste ofrande erau prea neînsemnate pentru acoperirea marilor cheltuieli îmbinate cu organizarea revoluţiei, Ipsilanti se văzu nevoit să recurgă la rechiziţii pentru nevoile armatei sale, măsuri care îi înstrăinară și mai mult sufletele populaţiei de rând a Moldovei. Iar când s-a recurs și la recrutări forţate, eteriștii fură întâmpinaţi pretutindeni cu mare ostilitate. În atmosfera aceasta așa de încărcată Ipsilanti părăsi la 1 martie stil vechi Iașii, îndreptându-se spre Focșani pentru a trece în Ţara Românească.

După plecarea lui Ipsilanti, moldovenii cu domnul lor în frunte începură să manifeste neliniștea și nerăbdarea lor din cauză că trupele rusești întârziau mereu să intre în Moldova. Ipsilanti cunoștea prea bine cauza acestei întârzieri care consista în dezavuarea mișcării sale din partea curţii rusești. Delegatul său Camerianov, care îi adusese această veste de la Petersburg, fusese exterminat de eteriști, pentru ca, prin răspândirea acestei știri alarmante, să nu sufere avântul pe care îl luase mișcarea revoluţionară. Dar în cele din urmă, adevărul trebuia să iasă la iveală, chiar prin glasul autorizat al consulului rus din Iași, Andrei Pisani, care, solicitat de Domn și de boieri să întrebe pe generalul Wittgenstein despre cauza acestei întârzieri, mărturisi faţă de un intim al său că nu îndrăznește să comunice Domnului și boierilor răspunsul negativ al generalului rus. În cele din urmă însă el fu silit să rupă relaţiile cu Suţu și să se retragă în Basarabia, urmat de un mare număr de boieri care se temeau de represaliile turcești. La 28 martie, Pisani invită pe moldoveni, în numele ţarului Alexandru, să se supună autorităţilor legitime ale puterii suzerane. În același timp, el invită și pe Ipsilanti, care era supus rus, împreună cu partizanii săi, sub ameninţarea celor mai aspre sancţiuni, să se reîntoarcă fără întârziere în Rusia. Se afirmă că împăratul primise scrisoarea principelui Suţu cu mare și vie nemulţumire. Răscoala grecilor, concomitentă cu răscoale similare din Piemont și Neapole, pentru potolirea cărora fusese convocat congresul Sfintei Alianţe la Lubljiana, indispuse adânc pe ţar care, pus în faţa masacrelor din Balcani, se văzu silit să tăgăduiască și să dezmintă orice amestec în mișcarea eteristă, dezaprobând-o. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât propaganda eteristă abuzase de numele său. El anunţă cu indignare că niciodată această revoltă nu putea să cheme numele Rusiei în ajutor. Iar pentru a sublinia și mai mult dezbinarea sa, el dădu ordin ca Ipsilanti să fie șters din cadrele armatei imperiale și ca generalul Wittgenstein să observe cea mai strictă neutralitate faţă de tovarășii lui din Moldova. De asemenea, ambasadorul rus din Istanbul primi ordin să asigure Poarta de loialitatea ţarului și să-i comunice că mișcarea grecească nu va primi nici un ajutor din partea ţarului care dorește să respecte cu sfinţenie tratatele încheiate cu Poarta. În protocolul din 12/24 martie ambasadorul Strogonof consimţi ca Poarta să trimită forţe armate în Principate pentru a însoţi pe noii domni și pentru a restabili puterea, respectând în totul și pretutindeni populaţia pașnică. Dezavuarea mișcării eteriste de către ţar sili pe principele Suţu să abdice și să caute azil peste graniţă. La 29 martie divanul luă act de abdicarea Domnului și constitui o "vremelnicească căimăcămie" compusă din mitropolit și episcopi, precum și din cei dintâi boieri, cu însărcinarea de a se desolidariza de mișcarea eteristă și de a solicita iertarea și milostivirea sultanului Mahomed. Dar până să sosească milostivirea din partea sultanului, mitropolitul Vienamin cu mai mulţi boieri de rangul întâi fugiră peste graniţă, unii în Bucovina la Suceava, alţii în Basarabia. Mitropolitul Veniamin se așezase la Colincăuţi, în ţinutul Hotinului. La Iași nu rămaseră decât boieri de rangul al doilea și al treilea, care la

rândul lor ridicară pretenții întemeiate asupra conducerii țării.

Răscoala eteristă din Moldova determină Poarta la măsuri de represiune față de greci. Sultanul chemă pe ieniceri la luptă sfântă contra grecilor haini care măcelăriseră pe frații lor musulmani nu numai din Iași și Galați, ci și din întregul imperiu otoman. În ziua de 10 aprilie, duminica Paștilor, preoții greci din Fanar fură arestați, iar patriarhul ridicat de la altar și spânzurat în odăjdii de poarta reședinței sale. Aceeași soartă tragică o avură și trei mitropoliți, spânzurați și ei în trei cartiere ale Istanbulului, iar corpurile lor aruncate în Bosfor. Atrocitatea aceasta sângeroasă contra capului bisericii ortodoxe se produse cu toate că, cu puține zile mai înainte, patriarhul prezidase în palatul său o adunare a grecilor din Fanar, cu care ocazie el dădu citire unei scrisori pastorale prin care îndemna pe toți credincioșii la supunere și ascultare față de sultan, dezlegându-i de orice jurământ pe care ei l-ar fi făcut Eteriei. Între numeroasele victime ale represiunii sângeroase din partea turcilor se găsea și familia *Calimah.* Fostul Domn al Moldovei Alexandru Calimah, care orbise, fu aruncat în temniță la vârsta de 83 de ani. Fiul său Ioan fu decapitat, iar fratele acestuia Scarlat, aflând despre cele întâmplate, sucombă în urma unui atac de apoplexie. Ura turcilor se concentră asupra fostului principe *Mihai Suțu* pe care Poarta îl îngrămădise cu toate favorurile. El însă reuși să se sustragă urmăririi turcești, fugind în Rusia. Complicii săi Alecu Fotino, Teodor Riza, Manu, Scanavi ș.a. fură decapitați. Numai Nicolai Suțu, fratele fostului Domn, Hangerli și Schina reușiră să fugă la Odessa, la bordul unui vas rusesc.

2. Împotrivirea moldovenilor față de mișcarea eteristă

Proclamația lui Ipsilanti și deschiderea ostilităților contra Porții pentru cauza grecească nu erau agreate de moldoveni, care nu înțelegeau să lupte pentru o cauză străină și nici să atragă urgia Porții asupra țării de dragul unui aventurier. De aceea, un grup de boieri în frunte cu vornicul Theodor Balș, străbătând cordoanele eteriștilor, grăbiră la Brăila pentru a se prezenta seraschierului Iusuf Pașa și a-i cere ajutor contra eteriștilor, prezentându-i un memoriu prin care cereau sultanului să întărească moldovenilor

"pronomiile obiceiurilor ce din vechime au avut norodul Moldovei care din vreme și-au pierdut mai tot din ființa lor, din întrebuințările rele ale domnilor greci, ce au fost rânduite oblăduitori pământului".

Ei revendicară pentru țară următoarele drepturi: luarea în stăpânire a moșiilor mănăstirilor închinate, sub îndatorirea de a respecta embaticul către locurile sfinte, purtarea treburilor înlăuntrul țării să fie încredințată boierilor pământeni și, în sfârșit, să orânduiască Domn dintre pământeni, precum și capuchehaia din Constantinopol.

Boierii pribegi din Bucovina alcătuiră și ei un memoriu către Poartă, cerând ca guvernarea Moldovei să fie încredințată boierilor divaniți, prezidați de un înalt comisar numit de sultan.

Răspunsul seraschierului a fost că Țara să aibă turci.

Vestea despre intervenția boierilor pe lângă seraschier se lăți ca fulgerul în ținuturile moldovene. Manolachi Drăghici relatează că:

"Înștiințându-ne anume boierii din țara de sus prin vornicul Tudor Balș că turcii erau să vină în principate ca să bată pe greci, s-au întâlnit și ei la hotar cu acei din Cernăuți ce fugiseră mai înainte, și unindu-se hatmanul Raducanu Ruset, vistiernicul Alecu Balș și alții au pus la cale să ridice satele și să pornească asupra grecilor cu război, punându-i între două focuri, până ce vor curăți țara de ei. Pornindu-se deci capii partidei moldovene care erau căminarul Ștefanache Gherghel și păharnicul Istratti din Zvorăști, au început a ridica pușcașii și locuitorii cu arme, propășind tot pe malul Siretului în jos, până s-au strâns ca la 3.000 de oameni sub steagurile lor. Înștiințându-se botoșănenii de apropierea lui Gherghel și a lui Istratti cu atâta popor, s-au înarmat și negustorii cu oamenii boierești de prin ogrăzi și mergând la isprăvnicie au luat administrația din mâinile Rizului, izgonindu-l din târg și rânduind cârmuitor pe Varnac, apoi au pus orașul în apărare despre greci, întărindu-l cu străji la toate drumurile".

Și mai hotărâtă era atitudinea ispravnicului de Neamț, Sturdza, care îndemnă populația din ținut să se răscoale împotriva grecilor, arătând în chemarea sa către locuitori "cum acești făcători de rele, greci, sub cuvânt de a-și aduce în slobozenie patria și țările lor" au robit

Moldova

"pricinuind în toată starea nenumărate rele și pătimiri cu feliuri de silnicii și prădăciuni, jocuri și cruzimi încât spaima cuprinzând pe toți, s-au spart sate, târguri și ținuturi întregi, număr nenumărat de oameni s-au împrăștiat, lăsând și case și averi, cu un cuvânt țara întreagă s-au hrențuit, până ce și cei dintâi boieri, razimul țării și părinți a toată obștia, au fost siliți a se împrăștia". Dar peste toate aceste nenorociri *"țara se vedea amenințată de una și mai mare și mai înspăimântătoare și anume că țara ar putea cădea în prepus către Poartă, că am fost hrăniți în acelaș spirit de răzvrătiri ca și grecii, de bună vreme ce privim și suferim în tăcere și supunere"*.

Ispravnicul nu uită să amintească în chemarea sa că eteriștii "sunt urgisiți de toți împărații Europei" și că sultanul "îi are hotărâți sabiei".

Ca încheiere, ispravnicul Sturdza îndemnă pe locuitori la această apărare:

"Înarmați brațul vostru de la cel mai mic, începând cu orice fel de arme aveți, pușcă, coasă, lance, topor și să mergem unde ne vom întâlni cu acești simpatrioți și să izgonim numaidecât pe tâlharii aceștia din pământul nostru".

Apelul spătarului Sturdza a găsit răsunet în rândurile țărănimii moldovene care se grăbi să dea concurs poterilor care urmăreau pe eteriști în ascunzișurile lor din codri și munți, contribuind astfel la restabilirea ordinii și liniștei în țară. Revendicările boerimii cu privire la bunurile mănăstirilor închinate și la restaurarea domnilor pământeni aveau de astă dată mai bune șanse de reușită ca oricând, fiindcă în sfârșit Poarta urma să se convingă de necredința grecilor fanarioți și să nu le mai acorde în viitor nici cea mai mică încredere. De altfel, mișcarea eteristă cu întregul ei cortegiu de jafuri și prădăciuni făcu să izbucnească din nou ura contra grecilor ca și pe vremea lui Radu Mihnea, Moise Movilă, Gheorghe Duca, când la 1679 orheienii lui Hâncu și Durac tăbărâseră asupra grecilor și îi izgoniseră din țară. Firmanul sultanului din 1819, prin care domnia fu declarată ereditară în cele patru familii fanariote, iar grecii fanarioți recunoscuți ca adevărată aristocrație a țărilor române, cu apucăturile lor hrăpărețe, trezi un val de ură contra lor, nu numai în rândurile boierimii pământene, ci și în rândurile țărănimii care era stoarsă peste măsură de proprietarii și arendașii greci, precum și organele administrative ale ocârmuirii fanariote în complicitate cu stareții mănăstirilor închinate. În Țara Românească, ura contra grecilor era și ea de amintirile trecutului când principele Alexandru Iliaș, Leon Tomșa și Matei Basarab se văzură nevoiți să-i izgonească din țară, pentru a potoli pornirile norodului contra lor. În Oltenia, ura populației contra domniei fanariote cu întreg cortegiul de impilări și nedreptăți izbucni în mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu, o mișcare care găsi răsunet nu numai în Moldova, dar chiar și în Transilvania. Revoluția eteristă a făcut să apună steaua grecilor fanarioți în Țările Române. Ei pierdură domniile pentru totdeauna, li se confiscaseră și averile nemișcătoare pe care le aveau în principate, deopotrivă cu cele ale mănăstirilor închinate, ale căror venituri urmau să incurgă în vistieria țării.

3. Mișcarea eteristă în Muntenia și intervenția lui Tudor Vladimirescu

În Muntenia, mișcarea eteristă condusă de *Iordachi Olimpiotul* și de *Sava*, căpitanul arnăuților domnești, era sprijinită de consulul rus Alexandru Pini. Ea atrase în mrejele ei pe șefii înaltelor dregătorii, civile și ecleziastice, până și pe arendașul poștelor *Skuffo*, care solicitase chiar autorizația de a edita la București un ziar de propagandă în limba greacă. La mișcare aderară și un mare număr de boieri fanarioți dar și români ca Iordachi și Alecu Filipescu, Grigore Brancovean, Grigore Băleanu cu ginerii săi Nicolai Văcărescu și Constantin Herescu, Alecu Ghica, Constantin Samurcaș ș.a. Mitropolitul Dionisie Lupu și episcopul Ilarion de Argeș ajunseră în scaunele lor vlădicești cu ajutorul lui Pini. Bătrânul principe Alexandu Suțu, fricos și neajutorat cum era, n-a putut fi atras în mișcarea eteristă, dar el fiind înconjurat din toate părțile de partizani ai mișcării, nu mai păstră decât aparența unui domnitor. Eteriștii doreau să-l vadă în fruntea mișcării, dar cum el ezită, ei hotărâră la 26 noiembrie să-l înlăture printr-o lovitură de stat, pentru ca eforii Iordachi și Sava să poată forma un guvern revoluționar provizoriu care să se pună în fruntea răscoalei grecești. Dar, în ultimul moment lovitura proiectată a

fost contramandată, pentru că nici bulgarii și nici sârbii nu aderaseră la mișcare și nici Caravia nu îndrăzni să încerce o asemenea lovitură la Iași. Înlăturarea principelui prin violență fu însă numai amânată. Căci în noaptea de 18/31 ianuarie 1821 principele Alexandru Suțu muri pe neașteptate în urma unui erizipel flegmos, după comunicatul oficial. Se crede însă că domnul ar fi fost otrăvit de medicul său curant Tepalita, pentru a înlătura și ultima piedică din calea dezlănțuirii revoluției eteriste. Cu moartea lui Alexandru Suțu încetară pentru totdeauna domniile fanariote în Țara Românească.

Cu trei zile înainte de moarte, Alexandru Vodă Suțu, simțindu-și sfârșitul apropiat, institui un *comitet provizoriu de ocârmuire*, alcătuit din mitropolitul Dionisie și din boierii Grigore Brancovean, Constantin Crețulescu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu, comitet care la recomandarea consulului Pini fu completat cu vistiernicul Grigore Filipescu și postelnicul Iacovachi Riza. După moartea domnului, atribuțiile domniei trecură asupra comitetului provizoriu care era compus din aderenți ai mișcării eteriste, patronate de Pini, consulul general rus. Acesta notifică comitetului că una din principalele îndatoriri ale misiunii sale este de a veghea ca membrii comitetului să respecte cu sfințenie obiceiurile și rânduielile țării și să asigure liniștea obștei. Comitetul de ocârmuire gîră afacerile țării până la sosirea la București a caimacamului noului domn rânduit de Poartă în persoana fostului principe al Moldovei Scarlat Calimah. Noua căimăcămie era compusă din Constantin Negri și Ștefan Vogoride pentru București și Iancu Samurcaș pentru Craiova. Aceștia sosiră la 23 februarie – 7 martie în București pentru a executa prerogativele domnești până la sosirea noului principe. Ei aduseră cu ei și firmanele care îi autorizau să recurgă la ajutorul pașalelor din cetățile dunărene împotriva rebelilor. Caimacamii făceau și ei parte din Eterie și erau la curent cu toată mișcarea din principate. Iar cât privea pe noul domn Scarlat Calimah, nu mai ajunsese să-și ocupe tronul. El sucombă în urma unui atac de apoplexie. Fratele său fu decapitat în cursul represiunii contra Eteriei, iar tatăl său, în vârstă de 83 de ani, fu aruncat în temniță.

Moartea principelui Alexandru Suțu a dezlănțuit răscoala eteristă în Muntenia, pusă în mișcare de *Tudor Vladimirescu*. Acesta era gorjan din satul Vladimirești și se ridicase din rândurile moșnenilor, începându-și cariera ca vătaf de plai la Cloșani. În timpul ocupației rusești a Olteniei din anii 1806 – 1812, Tudor organiză unități de voluntari și participă în luptele de la Dunăre contra turcilor în calitatea de comandir de panduri. Pentru vitejia sa, el fu decorat cu ordinul Sf. Vladimir și primit în oștirea imperială cu rangul de ofițer. După încheierea păcii el intră în rândurile boiernașilor cu rangul de sluger. În noiembrie 1820 Tudor sosi la București, descinse în casa lui Constantin Samurcaș, fruntaș eterist, care-l făcu cunoscut lui Iordachi Olimpiotul și-l recomandă consulului Pini și eforilor din București, cum erau căminarul Sava și căpitanii Ioan Farmade, Hagi Prodan, Iova Ghencea ș.a. În casa lui Samurcaș se țineau sfaturile secrete ale capilor Eteriei la care lua parte și Tudor Vladimirescu, care fusese pus în relații și cu Alexandru Ipsilanti, capul Eteriei.

Cooperarea lui Ipsilanti cu Tudor Vladimirescu nu constituia nici o taină în cercurile eteriste din Basarabia. Poetul Pușchin, care petrecea la Chișinău, scria unui prieten că Ipsilanti va trece Prutul pentru a se uni cu Tudor Vladimirescu. Iar Ipsilanti, îndată ce sosi la Iași, invită pe Pini să aibă grijă ca slugerului Tudor Vladimirescu să nu i se clintească nici un fir de păr. Agentul diplomatic al Austriei la București raporta lui Metternich la Viena că, cu două zile înainte de moartea lui Suțu, Tudor era la București și a fost văzut la consulatul rus. Tot atunci semnă Tudor împreună cu Iordachi Olimpiotul și Ion Farmachi legământul său eterist, întărindu-l cu jurământ.

Legământul întărit cu jurământ semnat la București în 1821 de Tudor Vladimirescu și de Iordachi Olimpiotul și Ion Farnachi în limba română pentru promovarea mișcării revoluționare în Valahia:

"Semnatarii acordului sacru arată că au hotărât să ducem la îndeplinirea planului nostru de folos obștesc și anume să se elibereze cu puterea armelor de sub jugul apăsător al barbarilor (turcii) și să ridice semnul biruitor al crucei, cu încordarea tuturor puterilor lor, jertfindu-și nu numai avere, onoare, armele și scumpa viață până la ultima picătură de sânge. Să-și sară în ajutor unul altuia. Să fie autorizați a promova desordini, a stârni complicații interne și externe

și a se folosi de toată viclenia.

Durata acordului este pe toată durata până la realizarea operei începute. Hotărârile să nu aibă putere executorie decât dacă au fost luate în urma unor înțelegeri și deliberări comune a tuturor membrilor asociației întruniți în ședință. Nimeni nu este îndreptățit a lucra de capul lui, fără știrea și consimțământul tuturor fraților (de cruce). Se vor întruni în fiecare săptămână și se vor sfătui așa cum erau datori să o facă, iar pe membrii absenți îi vom înștiința și le vom cere asentimentul.

Orice avantaj, câștig sau pagubă va fi împărțit frățește. Nimeni nu îndrăznească prin vorbe sau fapte echivoce sămânând zâzanie a insinua că de exp. ca românul de baștină nu trebuie să se supună arnăutului, nici arnăutul grecului, grecul sârbului și sârbul macedoneanului, ci toți să luăm de comun acord unitar, după cum o cere acordul încheiat.

Nimeni să nu cuteze a se abate cât de puțin de la punctele de mai sus, sau de a le călca, căci acela se va expune a fi deferit tribunalelor politice, militare și ecleziastice, amintirea lui va fi ștearsă din lista membrilor națiunei, averea lui va fi confiscată și va fi afurisit să aibă soarta lui Iuda.

Pentru păstrarea secretului întărim acordul încheiat prin jurământ pe cruce și evanghelie. Jurământul s-a făcut în prezența arhimandritului Veniamin. Cel ce va călca jurământul va fi pedepsit de Isus Hristos când va învia a doua oară și vor judeca cei morți pe cei vii.

Întocmit în 5 exemplare".

Cronica lui Naum Râmniceanu arată că *"Tudor Vladimirescu, aflându-se în București încă din luna noembrie, a petrecut în București până la moartea lui Alecu Vodă Suțu și atunci luând toate cuviincioasele povățuiri de la complot, și o sumă de bani ca să-și înlesnească începuturile".*

O altă relație contemporană arată că Tudor *"zăbovindu-se mai multe luni în București, cunoștea propaganda grecilor, când deodată chemându-se de vornicul Constantin Samurcaș și de episcopul Argeșului Ilarion, și de Râmnicul Galaction, s-au rugat să se ridice împreună cu pandurimea ce va putea, încredințându-l că vine armata rusească sub comanda feldmareșalului Graf Vittgenstain și că această mișcare a românilor, va fi pentru mântuirea patriei lor".*

Ion Ghica arată în memoriile sale:

"Iordachi iniție pe Tudor din partea grecilor în secretele eteriste, însă numai pe jumătate. Tudor făcu jurământ în biserica Sf. Sava, față de căpitanul Ioan Farnache, că va înlesni cu pandurii săi trecerea lui Ipsilanti peste Dunăre, unde ar fi teatrul rezbelului, cum se decise la Ismail".

O altă declarație contemporană confirmă faptul:

"În zilele domniei Suțului, Vladimirescu, atunci aflându-se în București, s-au informat și dânsul într-o glăsuire cu eteria grecilor, prin taină, că, ieșind Ipsilanti în Țara Românească, să dea și Vladimirescu mână de ajutor lui, ca să se înlesnească trecere peste Dunăre a oștirilor eteriei grecești".

Nu încape nici o îndoială că Tudor Vladimirescu fusese atras în vâltoarea răscoalei eteriste de protagoniștii acestei mișcări cu scopul de a se folosi de trecerea de care el se bucura la pandurimea olteană și de experiența sa în acțiunile militare, experiență dobândită în calitate de comandir de panduri în timpul războiului ruso-turc. Slugerul care nu era inițiat în toate tainele eteriei, acceptă această grea chemare, la sfatul înalților chiriarhi și al unor boieri, în buna credință că intervenția sa militară în capul pandurimii oltene avea să înlesnească trecerea peste Dunăre a oștirilor eteriste grecești, unde era stabilit câmpul lor de operațiuni. Tudor se arătă dispus de a primi această însărcinare, încredințându-se în asigurările primite atât de la căpeteniile eforilor eteriste, cât din partea consulului Pini, că revoluția grecească se bucură de concursul moral și militar al țarului Alexandru și al armatei rusești de sub comanda mareșalului Wittgenstein, care aștepta la Prut ordinul imperial de a trece în principate.

În această bună-credință trecu Tudor Vladimirescu la îndeplinirea misiunii sale. La 18 ianuarie 1821, noaptea morții principelui Alecu Suțu, el plecă în mare taină din București, întovărășit de o mică gardă de arnăuți domnești, îndreptându-se spre Oltenia, ridicând sume însemnate de bani din fondurile eteriei. La ieșirea din capitală, Tudor se întâlni cu căpitanul Dimitrie Macedonski, ofițer și supus rus, care avea și el cu sine un mic grup de arnăuți. Plecarea lui Tudor din București fu raportată cancelarului Metternich la Viena de către agentul diplomatic al Austriei cu observația că grupul de arnăuți cu care ple-

case Tudor, ar putea fi comparat cu un bulgăre de zăpadă care, rostogolindu-se la vale amenință să devină o lavină. Tudor este arătat ca un om îndrăzneț și foarte iubit și prețuit de panduri, al căror număr se ridica la mai multe mii. Slugerul nu urmărea altceva decât să scutească pe conaționalii săi de impunerile nedrepte de care erau năpăstuiți în disprețui legilor și obiceiurilor țării. El mai umbla să pună capăt stoarcerilor neomenoase din partea ispravnicilor și subalternilor lor. Raportul arăta că după unii răscoala ar fi fost pusă la cale de ruși, pentru a justifica o nouă ocupație rusească în principate. După credința altora mișcarea lui Tudor din Oltenia n-ar fi decât o afirmare în mic a marei revoluții din Necopolea.

Trecând prin Pitești, Tudor și Macedonski cu grupul lor de arnăuți ajunseră la 21 ianuarie la Târgu-Jiu, ridicând în drum pe ispravnicul de Gorj, iar de acolo se îndreptară spre Tismana, pe care o alesese ca punct de sprijin al operațiunilor sale. Acolo îmbrăcă Tudor noul său costum de *"chivernisitor" al pandurimii*, pe care-l vedem în gravurile de mai târziu. Acest costum se compunea dintr-o căciulă de hârșie neagră cu fundul alb, dintr-un pieptar cu șireturi negre, o dulamă de culoare negru-verde, prinsă sub bărbie și lungă până la genunchi, o scurteică cu blană pe deasupra dulamei și cizme în picioare. Pe deasupra Tudor purta iarna o manta lungă îmblănită. O sabie turcească și pistoalele la brâu erau armele sale personale. În parcursul drumului până la Tismana și de acolo până la *Padeș* la nord-est de Baia de Aramă arnăuții n-au făcut în satele prin care treceau nici o pagubă, plătind tot cu bani gata, astfel că boierii care la început calificaseră mișcarea lui Tudor drept „faptă tâlhărească", erau siliți să recunoască în memoriul lor către Poartă că Tudor n-a făcut nimănui nici "vreo supărare sau pagubă". S-a arătat mai sus că slugerul ridicase la pornirea sa din București fondurile necesare din casa eteriei.

Ajungând la Padeș, lângă Tismana, între 20 și 25 ianuarie 1821, Tudor lansă o proclamație *către tot norodul omenesc din București* și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești:

"Fraților, locuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi, nici o pravilă nu oprește pre om de a întâmpina răul cu rău! Șarpele când îți iese înainte, dai cu ciomagul de lovești, ca să-ți aperi viața. Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic atât cele bisericești cât și cele politicești, până când să-i suferim să ni sugă sângele din noi, până când să li fim robi? Chiar sultanul voiește ca noi, ca niște credincioși ai lui să trăim bine. Dar nu ne lasă răul ce ni'l pun peste cap căpeteniile noastre!"

"Veniți dar fraților cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine! Nu vă leniviți, ci siliți de veniți în grabă cu toții: care aveți arme, cu arme, iar care nu aveți arme, cu furci de fier și cu lănci. Să vă faceți de grabă, și să veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara. Și ce va păvățui mai marii adunării, aceia să urmați și unde vă vor chema ei, acolo să mergeți! Că ne ajunge fraților, atâta vreme de când lacrimele noastre nu s-au uscat!"

Manifestul se încheia cu avertismentul ca

"nimenea să nu se atingă macar cu un grăunț de bine sau vreunui negutător, orășan sau țăran sau de a unui alt locuitor, decât numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jertfească, afară de acelora, care se vor alătura mișcării precum sunt făgăduiți".

Îndemnul adresat țărănimii de a jertfi "binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri" care nu vor agrea mișcarea precum făgăduiseră dădeau proclamației un caracter "autentic carbonar", precum o caracteriza agentul austriac din București. Mai mult chiar, din Iași se raportă la Viena că principiile trâmbițate de Tudor și anume: înlăturarea domnilor fanarioți, restaurarea vechilor capitulațiuni ale Porții, înfrânarea samovolniciilor și stoarcerilor boierești, precum și înlăturarea justiției de clasă, erau primite cu mare lăcomie și slăvite de târgoveții moldoveni, de mică boierime și îndeosebi de țărănimea din Moldova, care gemea și ea deopotrivă cu cea din Muntenia sub apăsarea fanariotă și a boierimii solidare cu ea, și aceasta în așa măsură încât se putea aștepta ca doctrina demagogică să găsească aderență în Moldova, provocând mișcări similare. Agentul austriac din București nu-și putea stăpâni teama că spiritul de libertate și independență pe care Tudor și adepții săi îl insuflaseră pandurilor aspri și necăjiți, să nu infecteze ca o boală contagioasă și pe românii din Transilvania, care nici ei nu erau tratați mai bine de stăpânii lor și că aceștia să nu încerce și ei o asemenea răscoală, sau să nu

emigreze în număr mai mare în Țara Românească, eventualități împotriva cărora se impuneau măsuri serioase. Astfel aflăm că revoluția lui Tudor trezea ecouri puternice atât dincolo de Milcov în Moldova, cât și dincolo de Carpați în largul cuprins al Transilvaniei. Sunt indicii că răsunetul răscoalei lui Tudor în Oltenia trecuse și peste Molna, în Bucovina și peste Prut în Basarabia ca o puternică zguduire care cuprinsese neamul românesc de pretutindeni.

În adresa sau arzul său către Poartă, Tudor insista asupra necontenitelor necazuri și cumplite patimi de care suferea norodul "din pricina unirii pământenilor boieri cu cei după vremi trimiși domni și ocârmuitori acestui norod de Dumnezeu păzit". "Iar dacă sultanul ar fi avut cunoștințe de aceste necazuri și suferințe, el de mult ar fi izbăvit norodul de acești nemilostivi tâlhari". De aceea el ceru ca Poarta "să trimită om împărătesc" ca să cerceteze și să vadă jalnica stare a țării și să facă dreptate și orânduială și să lipsească jafurile". Adresa se încheie cu declarația de supunere și loialitate față de sultan și de înalta Poartă. Arzul semnat de "tot norodul românesc din Țara Românească" fu trimis înaltului comisar sau mulafiz de la Vidin Derviș-Pașa cu rugămintea de a fi înaintat sultanului. În adresa sa către Derviș-Pașa, slugerul se plângea că "domnii țării dimpreună cu *boierii greci și români* unindu-se cu toții au prădat și despoiat norodul, încât acesta a rămas numai cu sufletul". Tudor susținea că ridicarea sa nu era "pentru altceva, nici într-un chip, decât numai asupra boierilor care au mâncat dreptățile norodului". Cererea orânduirii unei anchete din partea Porții și declarația de loialitate față de sultan, nu erau tocmai după placul eteriștilor greci, dar aceștia se mângâiară cu gândul că asemenea manifestațiuni nu puteau decât să "adoarmă pe turci" și să mascheze adevăratele scopuri ale mișcării grecești. Ei înghițiră și ieșirile violente ale lui Tudor din manifestul său de la Padeș împotriva boierilor și arendașilor greci, – cochinți – dându-și seama că aceasta era singura cale de a interesa pandurimea olteană pentru mișcarea revoluționară și de a atrage norodul sub steagul lui Tudor, "ocârmuitorul adunării izbăvirii". Deosebirea de ton și de nuanță dintre enunțurile lui Tudor și cele ale grecilor eteriști nu scăpară observatorilor străini. La 23 martie 1821 ambasadorul Marii Britanii de la St. Petersburg arată că:

"Revolta moldovenilor sub prințul Ipsilanti trebuie distinsă de cea care a izbucnit în Țara Românească sub Vladimirescu și care, din tot ce se știe până acum, pare a avea o *origine deosebită și în multe privințe un scop deosebit"*.

La 8 iunie 1821 cancelarul Metternich putea susține, în lumina întâmplărilor, că răscoala lui Tudor avea un caracter *diametral opus celei grecești*, ea *"fiind îndreptată împotriva grecilor"*.

"Declarațiile lui Tudor – susținea cancelarul austriac – *erau redactate într-un sens cu totul deosebit de acele care se observă în proclamațiile lui Ipsilanti. Deosebirile acestea de vederi și de tendințe se accentuară tot mai aspru până ce ajunseră la ruptură îndată ce dezarmarea revoluției grecești de către țarul Alexandru nu mai era* o *taină pentru nimeni"*.

În năzuința sa de a se emancipa de sub epitropia eteriștilor Tudor trimise, concomitent cu arzul său către sultan, și memorii împăraților Alexandru al Rusiei, și Franz Josef al Austriei, care participau la congresul Sf. Alianțe de la Lubljiana, solicitând sprijinul lor pentru satisfacerea "întregului popor român din Țara Românească". În memoriile adresate ambilor împărați, slugerul arată pricinile nemulțumirilor obștești, implorându-i să intervină pe lângă înalta Poartă ca să se pună capăt stoarcerilor și impilărilor din partea ocârmuirii și a slujbașilor ei. Cu banii storși de la norod, ocârmuirea a izbutit să împiedice jalbele norodului către sultan și să-i înăbușe astfel plângerile și vaietele. Tudor implora astfel pe ambii împărați să se îndure de jalea norodului, intervenind pe lângă sultan ca să i se facă dreptate. Memoriile ajunseră la cunoștința ambilor monarhi, întruniți în congres pentru suprimarea oricărei mișcări revoluționare. De aceea avizul lor nu putea fi decât negativ, dând ordin cancelariilor lor să considere pe Tudor rebel, deopotrivă cu Ipsilanti și să dea sultanului mână liberă de a interveni cu armata în principate pentru a potoli rebeliunea și de a readuce masele populare la supunere și ascultare față de înalta Poartă. Tudor însuși fu eliminat din rândurile oștirii rusești ca și Ipsilanti.

La 3 aprilie 1821 cancelarul Udricki de la agenția austriacă din București solicită lui Tudor o audiență pentru a-i face în numele guvernului său următoarea declarație:

"Domnule Sluger, având în vedere că mă găsesc în serviciu comandat, dar și din considerațiuni de umanitate, mă simțesc dator de a vă spune adevărul, care poate v-a fost tăinuit până acuma. Memoriile d-voastre, pe care le-ați trimis M.M.L.L. împăratului Franz Josef și țarului Alexandru la Lubljiana au ajuns de fapt la locul destinației, dar ambii monarhi n-au găsit de bine de a vă cinsti cu un răspuns direct, ci dimpotrivă și-au avizat pe miniștrii și consulii lor de aici din principate ca să vă considere rebel și să continuie a vă considera astfel, pentru că ațâțați poporul să-și revendice cu arma înmână drepturile sale, fie acestea reale sau fictive. Totodată vă comunic că s-a lăsat Porții mână liberă de a readuce cu forța armată masele populare la cuvenita supunere și ascultare față de sultan".

Luând act de cuprinsul declarației, Tudor replică lui Udricki că el nu se războiește cu Poarta, ci dimpotrivă îi va rămâne totdeauna supus împreună cu poporul român și de aceea se va retrage pretutindeni în fața forțelor ei militare, dar că el nu va înceta de a revendica cu glas tare restabilirea vechilor drepturi și pronomii ale Țării Românești. Din raportul ambasadorului celor două Puteri la Constantinopol din 27 februarie - 10 martie aflăm că una dintre cererile lui Tudor era și aceea a "instalării unui domn național".

Dar înainte ca asemenea nedumeriri să se trezească în sufletul zbuciumat al lui Tudor Vladimirescu el reușise să răscoale toată Oltenia. Pandurii care luptaseră alăturea de el în ultimul război și pe care Tudor îi organiză din nou în căpitănii de câte 100 așteptau de la el repunerea lor în vechile lor drepturi, nesocotite de principele Caragea. Țărănimea vedea în el pe mântuitorul de tirania boierilor și de sarcinile dăjdiilor. La acestea "se înhăitară grecii și calicii toți, opincarii, ungurenii, iobagii și oltenii", despoind pe mic, pe mare, și îmbrăcând zeghi, strigând în gura mare ca nimeni să nu aibă avere căci "a lor va fi averea, că s-au sculat cu zavera".

Pornirea mulțimii era îndreptată contra boierimii, atacând conacele și amenințând chiar viața celor ce posedau ceva, cum fusese cazul la Benești, unde mulțimea se năpustise asupra mai multor boieri jefuindu-i amenințându-i cu moartea. Arnăuții pe care stăpânirea de la București îi trimitea împotriva răsculaților treceau cu comandant cu tot de partea acestora, la îndemnul capilor eteriei, cum fusese cazul lui Dimitrie Macedonski și al lui Solomon ș.a. Din aceleași motive eșuară și misiunile vornicului Nicolai Văcărescu și a înlocuitorului său Constantin Samurcaș. Disciplina începuse să scadă în "adunarea obștească" a lui Tudor, ca la Benești, determinând pe sluger să ordone, la 11 martie, decapitarea căpitanilor Iova și Enciu, care nesocotiseră ordinele sale. Cu acea ocazie Tudor se simți îndemnat să descopere pandurilor taina acțiunii sale:

"Până astăzi nu v-am descoperit pricina tainică a sculării mele. Nu de la mine singur am ridicat armele ci în înțelegere cu mai marii noștri și de aceea nici nu pornește această mișcare la stingerea boierilor, care nu mi se împotrivesc cu dinadinsul, fiind greșită ideea ce v-ați făcut de dânșii. Acum fiindcă se apropie ceasul, iată vă descopăr la toți adevărul, încunoștiințându-vă că pornirea aceasta este din partea țarului Alexandru al Rusiei și privește nu numai mântuirea noastră ci și a întregului neam creștinesc. Prințul Ipsilanti, ieșind din Moldova, a călcat pe pământul Țării Românești, cu însemnată oștire. În urma sa se așteaptă marea putere a Rusiei care s-ar afla la Prut. Noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre ca să meargă spre mântuirea patriei sale. Rușii ne vor ajuta ca să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării, ce cad în partea noastră și apoi ne vor lăsa a le cârmui singuri cu legile noastre".

4. Domnia de trei luni a lui Tudor Vladimirescu (16 martie - 21 mai 1821)

Oprirea pandurilor și a țăranilor de a jefui precum și decapitarea celor doi căpitani nu erau de natură a opri entuziasmul mulțimii pentru chivernisătorul ei Tudor Vladimirescu. La Slatina, slugerul se hotărî să pornească spre București, însoțit de căpitanii eteriști Iordachi și Farmachi, dar pe drumuri diferite, pentru a tăia calea boierilor care începură să fugă îndată ce aflaseră de intrarea lui Ipsilanti în țară și de înaintarea lui Tudor spre capitală. Aflând despre marșul lui Tudor cu marea sa adunare de norod, caimacamii domnești se retraseră la Giurgiu, iar consulul Pini, însoțit de agentul austriac, se refugiară la Brașov, părăsind capitala cuprinsă de panică. Dimitrie Macedonski, urmat de o ceată de 200 de arnăuți sosi înainte la București pentru a

pregăti primirea în capitală și a răspândi proclamația lui Tudor, "Către toți dumnealor cinsitiți boieri, către toți negustorii și către toți locuitorii din orașul București", prin care le aducea la cunoștință că „a sosit cu o oștire de 16.000 de oameni la marginea orașului unde are să se adune toată țara cu mic cu mare și acolo au să aștepte până când vor sosi trimișii oameni credincioși ai prea puternicii împărății ca să cerceteze jalnica lor stare și să li se facă dreptate și orânduială bună".

Arătând că norodul s-a ridicat pentru dobândirea "dreptăților folositoare la toată obștea", el invită pe toți, mic și mare, parte bisericească și mirenească să răspundă în scris ca să știe dacă "voiesc binele de obște sau nu". Toți acei boieri sau ostași care se vor "uni cu obștescul norod" vor fi tratați ca buni patrioți și nu vor rămâne căiți, iar cei care se vor împotrivi, vor avea să sufere pe urma vrăjmășiei lor. Într-o nouă proclamație Tudor arată că pierderea privilegiilor țării și jafurile organelor administrative l-au determinat să ridice norodul pentru redobândirea lor, promițând amnistie generală tuturor acelora care vor adera la mișcarea lui. Adresându-se tuturor celor ce constituiau "părți ale neamului" un apel la lupta pentru câștigarea și nașterea a doua a dreptăților românești, Tudor încheia chemarea sa zicând:

"Fraților! Câți n-ați lăsat să se stingă în inimile voastre sfânta dragoste cea către patrie, aduceți-vă aminte că sunteți parte ale unui neam; și că câte bunătăți aveți sunt răsplătiri din partea neamului către strămoșii noștri pentru slujbele ce au făcut. Ca să fim și noi vrednici acestor cinstiri ale neamului, datorie netăgăduită avem să uităm patimile cele dobitocești, și vrajbele care ne-au defăimfat atât, încât să nu mai fim vrednici a ne numi neam. Să ne unim deci cu toții, mici și mari, și, ca niște frați, fii ai unei maici, să lucrăm cu toții împreună fiește care după destoinicia sa la câștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre".

Intrarea lui Tudor în București în fruntea unei oștiri a izbăvirii nu era însă după placul membrilor din divan și nici al căminarului Sava, comandantul arnăuților domnești. Ei se așteptau mai curând la sosirea lui Ipsilanti care și el se găsea în drum spre capitală. De aceea ei încercară să împiedice intrarea slugerului răzvrătit în București, punând străji la barierele orașului, întărind mănăstirile, distrugând podurile și barând străzile cele mai frecventate. Tudor stăruia însă să intre cu orice preț în capitala sa, cerând ca mai înainte mănăstirile să fie puse la îndemâna oștirii sale. Conflictul dintre Tudor și divaniți era gata să izbucnească, el fu însă aplanat de căminarul Sava care își avea socotelile sale personale deosebite de cele ale lui Tudor și Ipsilanti. În cele din urmă Tudor, renunțând la ocuparea mănăstirilor din raza orașului, intră la 21 martie – 2 aprilie 1821 în fruntea adunării sale de 3.000 panduri și 1.500 arnăuți în București, ținând în mână o mare pâine de grâu. La dreapta sa pășea un preot cu crucea în mână, iar la stânga căpitanul arnăuților Dimitrie Macedonski. Înaintea sa mergea un căpitan de panduri purtând steagul albastru al pandurilor cu icoana sfintei treimi la mijloc și cu chipul Sfântului Gheorghe la dreapta și al sfântului Teodor Tiron, patronul slugerului la stânga. Deasupra icoanei Sf. Treimi ieșea la iveală dintr-o cunună de lauri vulturul cu crucea în cioc, emblema Țării Românești. Această scumpă relicvă se păstrează la muzeul militar din București. Drumul spre mitropolie, unde era sediul guvernului, fiindu-i închis, Tudor descinse la casa Zoiței Brâncoveanu de sub Dealul Mitropoliei, unde își instală cartierul general bine păzit de gărzile sale. Astfel își impuse Tudor hotărârea de a-și face intrarea solemnă în capitală înainte de sosirea lui Ipsilanti. În ziua următoare el porunci trupelor sale să se retragă la Cotroceni, el mai rămase însă în oraș până la 31 martie – 11 aprilie 1821, când se retrase și el la Cotroceni.

Cu o zi mai înainte ajunse la București și Ipsilanti. El părăsise la 1/3 martie Iașii, în fruntea unui corp de vreo 2.000 de voluntari eteriști și trecând prin Roman, ajunse la 7/19 martie la Focșani unde se întâlni cu Caravia care măcelărise pe turcii de la Galați. La Focșani el zăbovi câtva timp, așteptând să-i sosească ajutor din Rusia. Acolo el organiză *"legiunea sacră"* din elemente tinere, entuziaste, gata să se jertfească pentru libertatea grecilor. Voluntarii sacrei legiuni se distingeau prin uniformele lor negre în semn de doliu, numindu-se *mavrofori*, adică purtători de uniformă neagră. La căciulă ei purtau un cap de mort cu deviza: "Libertate sau moarte". Comandantul legiunii era Gheorghe Cantacuzino-Deleanu. La plecarea sa din Focșani, Ipsilanti adresă *"dacilor"*, adică locuitorilor

Țării Românești un înflăcărat apel, invitându-i să se deștepte să lupte pentru redobândirea vechilor lor drepturi călcate în picioare, imitând pilda marii națiuni a grecilor, care a început lupta pentru neatârnare. El îndemna pe români să vadă într-însul pe "vestitorul neatârnării și fericirii lor politice" și să-i ofere tot concursul lor în drumul său prin Țara Românească spre patria sa grecească, care îl cheamă. De la Focșani, Ipsilanti înaintă cu adunarea sa pe sub munte de teama garnizoanei turcești și ajunse la Mizil, unde primi vestea despre exodul boierimii din București, în frunte cu consulul rus Pini. Sub impresia acestei știri, el lansă un desperat apel către boieri somându-i să rămână pe loc, încercând să le arate că interesele patriei și chiar ale lor proprii le ordonă să rămână pe loc. El trimise chiar patrule din oștirea sa ca să le taie drumul și să-i silească să se înapoieze la București. La Ploiești, el rămase câteva zile pentru a-și întări rândurile adunării sale cu greci și bulgari. Aici, el primi invitația divanului de a veni la București. Dând urmare acestei invitații, Ipsilanti trimise divanului ordinul de a pregăti în capitală încartiruirea și subzistența pentru 10.000 de oameni și 5.000 de cai. La 25 martie el sosi la Colentina, unde se instală în palatul lui Grigore Ghica, rămânând ca oștirea să fie încartiruită pe la mănăstirile din împrejurime. La cartierul său de la Colentina, Ipsilanti primi vizita divaniților în frunte cu mitropolitul Dionisie, care îl puseră la current cu situația grea ce s-a creat țării prin plecarea caimacamilor la Giurgiu și a consulului rus la Brașov, precum și prin jafurile ce se săvârșeau de către arnăuți și de către pandurii lui Tudor și de țărănimea răzvrătită. Ipsilanti încercă să-i liniștească, asigurându-i că mișcarea sa este sprijinită de ruși și invitându-i să formeze un *guvern provizoriu*, pentru că în viitor țara nu va mai fi guvernată de domni străini impuși de Poartă, ci ea se va guverna singură prin legiuirile ei. În plus, el ceru divanului o contribuție de 2 milioane aspri pentru nevoile oștirii sale. Membrii divanului, care "hrăneau zădarnice nădejdi" de a vedea în jurul lui Ipsilanti mai multe divizii rusești, se convinseră de visu că vestitorul neatârnării lor nu avea în jurul său decât vreo 5.000 de oameni, din care numai câteva sute purtau uniforma mavroforilor, iar restul purtând costumele lor obișnuite de bulgari, sârbi și albanezi, comandați de elemente rău famate ca Scufo, Mand, Duca etc.Văzând toate acestea, divaniții, care aveau cunoștință de pregătirile turcilor de a trece Dunărea pentru înăbușirea revoluției, se convinseră de zădărnicia planurilor Eteriei și de iminenta ei prăbușire. Ei se străduiau încă să crute populația Bucureștilor de grozăviile unor ciocniri sângeroase dintre pandurii lui Tudor și mavroforii lui Ipsilanti și de aceea stăruiau pentru menținerea colaborărării dintre aceștia. În stăruințele acestea divaniții contau pe concursul căpeteniei arnăuților dominate de căminarul Sava.

S-a arătat mai sus că marșul lui Ipsilanti spre București pusese pe Tudor în mare încurătură, pentru că el nu înțelegea să verse sânge românesc pentru Grecia, nici nu voia să rupă relațiile cu Eteria, pentru a nu "zădărnici anumite planuri secrete ale unei puteri mai înalte", adică a Rusiei. De aceea, el ceru lui Ipsilanti să se oprească cu oștirea sa la marginea capitalei, până ce va prezenta dovezi că acțiunea sa este încă susținută de ruși. În scopul acesta el trimise pe oamenii săi să constate puterea și compziția oștirii lui Ipsilanti. Aceștia îl informară că oștirea eteristă este alcătuită din elemente grecești, sârbe și bulgare și că nu cuprinde și unități rusești. Toate acestea Tudor le aflase de altfel și de la arnăutul Udraki, dar el totuși trebuia să țină seama de eteriști și de vechile sale legături cu ei. De aceea, el cedă stăruințelor Bimbașei Sava pentru o întrevedere cu Ipsilanti în prezența episcopului Ilarion. În *Jalnica Cântare* Zilot Românul relatează versiunea asupra acestei întrevederi:

"Iar Tudor acum înțelese deci sosirea lor, se duse de-i văzu întâi numita oaste a lui Ipsilanti, apoi merse de-l întâlni pe față și pe dânsul și fără de a lungi vorba îi zise: «Oastea rusească sosește?» Ipsilante răspunse: «deocamdată nu!» Atunci Tudor cunoscând amăgirea lui, iar zise lui Ipsilante cu desnădăjuire: «Ne-am prăpădit și noi și am băgat și țara în foc». Și așa se întoarse la Cotroceni amărât și căit".

O altă versiune arată că Tudor "văzând împuținarea adunării prințipului Ipsilanti și că nu este nici o întocmire după cum s-ar fi nădăjduit, nu a cutezat a se uni întru toate acelei adunări, precum ar fi fost dintru început clădirea lucrurilor" dar a continuat totuși a se arăta "soglăsuitor ridicării".

O a treia versiune arată că "astfel se păru

că s-ar fi făcut între dânșii un fel de împăcăciune, în urma căreia, rămânând înțeleși în planurile lor, își jurară a doua oară credință reciprocă".

Împăcarea, dacă ea s-a făcut, nu putea fi decât de formă. Puterea în București rămase împărțită între Tudor, Ipsilanti și Bimbașa Sava, iar în provincie, județele de sub munte rămaseră sub controlul lui Ipsilanti, iar cele de la șes, împreună cu Oltenia, ascultau de Tudor, constituindu-se un fel de *condominiu greco-român.*

Dăscălescu arată în însemnările sale că Domnul Tudor începuse a-și lua atribuțiile suveranității, alcătuind din boierii care mai rămăseseră la București un simulacru de senat sau minister, începu a administra țara, adică în spațiul în care i se întindea puterea, o mică întindere de loc; acolo el numi ispravnici la județe și alți funcționari, trimițându-le ordine: *de la slugerul Tudor Vladimirescu, ocârmuitorul adunării izbăvirii.* La fel exercită și Ipsilanti puterea domnească în județele de sub munte ce se găseau sub ocupația oștirii sale. Ipsilanti dorea ca membrii divanului să plece cu el la Târgoviște, unde urma să-și stabilească cartierul său general. Înțelegerea era ca și Tudor să părăsească capitala retrăgându-se la Pitești, o retragere pe care slugerul o tot amâna mereu. La reclamațiile lui Ipsilanti că Tudor nesocotește acordul încheiat cu dânsul, slugerul la rândul său se jeluia că a fost amăgit cu colaborarea rușilor. El mai reproșa lui Ipsilanti că a înlocuit ispravnicii numiți de el prin oamenii săi de încredere și a încercat să ocupe și mănăstirile din Oltenia, unde își concentraseră pandurii săi punctele lor de rezistență. La o scrisoare a lui Ipsilanti din 10/22 aprilie Tudor răspundea la 14/26 aceleiași luni: "Dar de ce să mai vorbim prin pilde? Să-mi fie îngăduit a vorbi deschis, fiindcă lucrurile au ajuns acum prea departe. Ce poate fi comun între greci și daci? Ce foloase le poate aduce acestora viitoarea prosperitate a grecilor? Țara noastră cea liberă și ținută sub oblăduirea unui împărat se bucură nestingherită de privilegiile ei" – demonstrând că grecii au trăit fericiți în Țara Românească, ocupând chiar tronul domnesc. Țara le-a fost o mamă bună, pe care ar trebui să o iubească și să o apere. Dar în loc de aceasta ei ce-au făcut? "Ne-au promis că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pământul țării noastre, disprețuiesc guvernul legitim, distrug orânduielile, calcă în picioare obligațiile ospitalității, cer lucruri imposibile de la un popor lipsit și stors și, într-un cuvânt își bat joc de o țară care i-a primit cu brațele deschise". În concluzie el cerea lui Ipsilanti să spună despre cât timp mai are de gând să rămână în țară, să arate cauzele dezavuării mișcării eteriste din partea țarului Alexandru și să revoce fără zăbavă pe ispravnicii instituiți de el. Ipsilanti răspunse la scrisoarea lui Tudor, al cărui cuprins îl zgudui adânc că este hotărât să nu se mai amestece în treburile interne ale țării și că nici nu va mai recurge la rechiziții silite, cerând în schimb să i se asigure aprovizionarea oștirii sale.

La Colentina, Ipsilanti primea boierimea afiliată Eteriei, tratând cu membrii divanului, iar seara frecventa chiar reprezentațiile teatrale, nădăjduind mereu în izbânda cauzei grecești. Din această beatitudine el fu însă trezit de vestea pe care o primi din Istanbul, vestea despre dezavuarea mișcării sale de către țar, despre măsurile de represiune ale Porții contra grecilor din Fanar și despre uciderea patriarhului. La răspândirea acestei știri mulți dintre eteriști aruncară armele strigând: "Suntem pierduți!" Sub știrea aceasta dezastruoasă, Ipsilanti cu întreg statul său major părăsi la 1/12 aprilie Colentina și se retrase de teama turcilor la Târgoviște pentru a fi mai aproape de granița Transilvaniei, invitând și pe membrii divanului să-l însoțească. Dar la intervenția lui Tudor și a căminarului Sava ei rămaseră pe loc cu condiția ca și Tudor să părăsească capitala și să se retragă în Oltenia pentru ca ei să poată justifica în fața turcilor neamestecul lor în răzvrătirea eteristă. Tudor se conformă dorinței mitropolitului și se retrase și el la 1/12 aprilie la Cotroceni în mijlocul oștirii sale. În zilele următoare pandurii săi ocupară în unire cu arnăuții mănăstirile Mihai Vodă și Antim, precum și mitropolia. În drum spre Giurgiu, el ocupă palatul logofătului Bellie și vadul peste Argeș de la Goștinari, pentru a preîntâmpina un atac inopinat din partea turcilor asupra capitalei. Măsuri de apărare de acest fel luă și Ipsilanti la Târgoviște, ocupându-se chiar de noua organizare politică a țării, susținând ca în viitor autoritatea supremă a eparhiei dacice să fie încredințată unui pământean și nicidecum unui străin. Puterea legislativă să fie separată

de cea executivă și încredințată unui corp legiuitor alcătuit din toate clasele sociale. Făcând aluzie la apropiata sa trecere pe pământul iubitei sale patrii, el mulțumea boierilor pentru "toate bunătățile acestei țări ospitaliere". Este foarte probabil că Alexandru Ipsilanti, ca fiu și nepot de domn, să fi râvnit la domnia Țării Românești pe care el mai spera să o obțină prin concursul cabinetului rusesc.

Asemenea gânduri de domnie încolțiseră și în sufletul lui Tudor Vladimirescu, care în manifestul său de la Padeș arăta că s-a ridicat pentru izbăvirea norodului de sarcinile insuportabile impuse mulțimii de organele administrative și de împilările boierești. Iar în arzășiile sale adresate Porții, el arată că a ridicat armele nu împotriva sultanului, ci pentru redobândirea drepturilor neamului său, cerând trimiterea unei comisii care să ancheteze asupra norodului, care vedea în el pe "chivernisitorul" său, aclamându-l pretutindeni: "Trăiască Domnul Tudor". Trupele guvernamentale trimise împotriva lui declarau că nu vor ataca pe "Domnul Tudor", iar un martor ocular susținea că la sosirea sulgerului în București i s-a dat din partea norodului "titulă de Domn". Naum Râmniceanu susținea că "lui Tudor i se cădea să stăpânească singur, cu deplină putere toată Țara Românească, fiindcă era pământean și s-a străduit pentru dreptățile patriei". Dar Tudor nu se mulțumi cu recunoașterea aceasta numai din partea norodului, ci se străduia să obțină această recunoaștere și din partea boierilor, care se alăturaseră mișcării sale, precum fuseseră "făgăduiți". Membrii vremelnicei ocârmuiri care, cu mitropolitul Dionisie în frunte, înclinau mai mult spre Ipsilanti, voind să-l urmeze la Târgoviște, fură duși în palatul lui Dinicu Golescu de la Belvedere și bine păziți ca să nu fugă. Acest fapt fu orânduit de Tudor și ca o măsură de pedeapsă pentru neloialitatea acestora față de dânsul. Tudor aflase de demersul la Poartă, prin care aceștia ofereau turcilor capetele rebelilor Ipsilanti și Vladimirescu și întoarcerea sub ascultarea sultanului, în schimbul amnistierii generale a tuturor grecilor fanarioți.

Astfel, stăpân pe capitală, pe care el o numea a sa, Tudor primi la 7/19 mai întăriri din Oltenia: 400 de panduri, și alți 600 erau așteptați să sosească. Sosirea la Cotroceni a celor 400 de panduri fu salutată de Tudor cu salve de tunuri și cu un solemn serviciu divin în mănăstirea de la Cotroceni servit de episcopul Argeșului Ilarion care petrecea la cartierul general al slugerului. Tudor se folosi de acea ocazie pentru a se declara el singur *domn al țării*. O voce contempoarnă arăta că "vivatul s-a făcut înaintea susmenționatei biserici".

În noua sa poziție de Domn, Tudor lucra cu membrii vemelnicei ocârmuiri care ascultau de el, îndeplinindu-i ordinele și oferind din vistieria publică cheltuielile pentru oștirea sa, precum arată actele din vremea guvernării sale, publicate de curând. La 9 mai 1821 agenția austriacă din București raportă la Viena, că de paște Tudor dăduse publicității o proclamație către popor care "cuprindea punctele principale ale unei constituții a țării, care însă spre deosebire de proclamația lui Ipsilanti, preconizează ascultarea și supunerea față de Poartă". Proiectul noii constituții cuprindea revendicările "poporului român", între care revendicarea cea mai însemnată, cea ca în viitor scaunul domnesc al Munteniei să nu mai fie ocupat de greci. Iar pentru cazul când această revendicare n-ar putea fi luată în seamă, principii greci ce s-ar numi, să nu mai vină la București, ci să rezideze fie la Istanbul, fie la Rusciuc. Se prevedea, de asemenea, crearea unei armate naționale compusă din 4.000 de panduri și 200 de arnăuți pentru paza granițelor și apărarea țării, iar lefegiii străini să fie înlăturați. Ca încheiere, revendicările cereau ca "slugerul Tudor Vladimirescu, care este ales și orânduit de întreg poporul român, ca un părinte binefăcător, să ne fie căpetenie și cârmuitor grijuliu – Oberhaupt ein sorgfältiger Regiver, și să poarte împreună cu ceilalți prepoziți grija de binele din lăuntru și din afară. Toți aceia care l-au urmat, trebuie să servească țara și poporul și să fie scutiți de dări. Ei trebuie să fie respectați de autoritatea superioară iar cererile lor să fie satisfăcute". Noua constituție cu revendicările poporului roman să fie întărită prin firman împărătesc cu adeziunea Rusiei și Austriei. Domnul Tudor mai stăruia pentru restabilirea legăturilor cu moldovenii care erau "de un neam, de o lege și sub aceeași stăpânire și ocrotite de aceeași putere".

5. Eșecul tratativelor cu turcii și moartea tragică a lui Tudor Vladimirescu

Dar grija cea mai mare a Domnului Tudor era îndreptată asupra oștirii sale care trebuia să fie mărită și bine echipată, încordând în ea pe seimeni, pe copiii de casă și pe călărași. În scrisoarea sa din 4/16 aprilie el ordona "să vie aci toți polcovnicii și căpitanii cu toți oamenii lor înarmați bine și cu merinde pentru 20 de zile ca să putem cu dânșii întâmpina trebuințele, atât cele politicești, cât și cele ostășești; că, precum se vede lucrul, fără de arme nu o să putem izbăvi țara din mâinile celor ce au mâncat-o atâția ani, până când au adus-o într-această stare ticăloasă și în deznădăjduirea cea mai după urmă". Se vede că el își dedea seama că turcii erau gata să intervină cu forțele lor pentru înăbușirea răscoalelor, atât a sa, cât și cea a prințului Ipsilanti. În așteptarea desfășurării evenimentelor ce erau să vină, el avea de gând să se retragă cu oștirea sa la mănăstirile din Oltenia, dând ordin ca ele să fie bine aprovizionate în acest scop. De comun acord cu boierii, el se străduia însă precum am văzut să se desolidarizeze de politica eteristă, ostilă Porții și să accentueze simțămintele sale de supunere față de sultan. Aceste simțăminte el le mărturisi față de cancelarul Udriski declarând cum "el nu se războiește cu Poarta, ci dimpotrivă îi rămâne supus împreună cu poporul român. De aceea, el se declara gata a se retrage pretutindeni în fața oștirilor turcești, dar fără a înceta de a cere cu glas tare restabilirea drepturilor și pronomiilor Țării Românești. În năzuința aceasta el era secondat și de boieri, care în adresele lor către Poartă și către împărații creștini căutau să justifice mișcarea lui Tudor ca un act de legitimă apărare contra domnilor fanarioți, care asupreau poporul cu impunerile lor. Dar ei nu înțelegeau să se solidarizeze cu el în măsurile pe care le-ar lua împotriva Porții. Tudor, la rândul său, arunca toată răspunderea nenorocirilor țării asupra grecilor, demascându-i ca "haini și voitori de rău", precum și asupra prințului Ipsilanti care venise cu "apostasie" în țară. El încercă să demonstreze atât Porții, cât și pașalelor din cetățile de la Dunăre că mișcarea sa nu era îndreptată împotriva stăpânirii otomane, ci împotriva domnilor fanarioți care au nesocotit privilegiile țării și au stors populația până la sânge. Iar pentru a asocia pe boieri la semenea interpretare el le făcu largi concesii, apărându-i pe ei personal și bunurile lor expuse maltratării și jafurilor poporului răzvrătit. În răspunsul său la aceste intervenții, Pașa din Giurgiu recunoștea îndreptățirea cererilor boierilor și ale lui Tudor, dar condiționa demersul său pe lângă Poartă de dezarmarea rebelilor și întoarcerea lor la vatră. Naum Râmniceanu interpretă foarte nimerit refuzul pașalelor, deoarece "cu mâini într-armate nu se face cerere de privilegiuiri și de dreptăți". Iar sultanul îl considera "trădător care a ridicat steagul răscoalei, adunând sub el o mulțime de oameni de nimică".

În cele din urmă însă, turcii își dădură seama că colaborarea lui Tudor la lupta începută contra lui Ipsilanti ar putea fi de mare folos pentru operațiunile lor. De aceea, comandantul lor de la Giurgiu trimise lui Tudor o scrisoare confidențială, vestindu-l că sultanul este dispus a dezrădăcina abuzurile din Țara Românească și a ține seamă de dreptele sale cereri. În același timp, Pașa trimise un om de încredere la București, pentru a comunica în taină lui Tudor, că Poarta contează pe credința și cooperarea sa la izgonirea lui Ipsilanti din țară. Trimisul turc îi dădu totodată să înțeleagă că pentru cooperarea sa credincioasă sultanul ar fi chiar dispus să-l ridice pe tronul muntean. Încurajat de vestea aceasta, Tudor continuă tratativele cu turcii, fără să-și fi dat seama de zădărnicia lor. Mai mult chiar, aceste tratative au servit adversarilor săi drept arme pentru a-l răpune. În tratative cu turcii intrase de altfel și căminarul Sava, care întreținea legături cu pașalele turcești din serhaturile de la Dunăre. Politica aceasta de duplicitate îl apropia de Tudor, cu care se înțelese să nu aștepte sosirea avangardelor turcești în capitală, ci să se retragă împreună din București, unind forțele lor într-un singur corp, care să se poată apăra contra turcilor. Dar sub impresia atrocităților săvârșite de turci la Istanbul contra grecilor în frunte cu patriarhul ecumenic și întemeindu-se pe înțelegerea cu Tudor, Bimbașa Sava desfășura la 8/20 mai steagul libertății cu icoana Mântuitorului de la picioarele căruia un cleric arăta cu un deget inscripția "jurați pe sângele vostru, că veți lupta împotriva acelora, care nu cred în el". În fața acestui steag care fusese sfințit de doi clerici greci, arnăuții lui Sava, în număr de

vreo 500 jurară să rămână credincioși religiei și patriei. După prestarea jurământului arnăuții defilară prin oraș urmați de o mare mulțime de oameni. Bimbașa Sava însoțea cortegiul cu capul plecat și cu privirile înfipte în pământ. După manifestația aceasta, Sava nesocoti înțelegerea pe care o avuse cu Tudor, se întoarse cu un corp de arnăuți la mănăstirile Plumbuita și Mărcuța, lăsă cete de arnăuți în București ca să mențină ordinea după retragerea lui Tudor și se duse la Târgoviște, iar de acolo, neputând câștiga pe Ipsilanti pentru un atac contra turcilor, se fortifică la Mărgineni, de unde îndepărtase pe oamenii lui Farmachi. Atitudinea aceasta șugubeață a lui Sava nu abătu însă pe Tudor de la horătârea de a se retrage din București în fața oștirii turcești. El cu drag s-ar fi unit cu turcii dacă aceștia ar fi acceptat oferta sa de cooperare contra eteriștilor. Cum însă turcii respinseră această ofertă, nu-i rămânea altă ieșire din situația critică în care se afla decât să unească forțele sale cu cele ale lui Ipsilanti pentru a se împotrivi invaziei turcești. De aceea, el se hotărî să meargă și să se unească cu eteriștii la Pitești, unde se aflau unitățile comandate de Iordache și Farmache.

Apropierea turcilor de București sili pe Tudor să evacueze capitala și să se retragă cu oștirea sa spre Pitești. Membrii vremelnicii ocârmuiri în frunte cu mitropolitul Dionisie fură eliberați de la Belvedere și lăsați să se refugieze la Brașov de frica turcilor. După serviciul divin și stropirea steagurilor cu aghiazmă, Tudor explică ostașilor săi situația care-l silea să părăsească capitala, arătând că "până în momentul acesta am economisit fraților, treaba cu turcii a nu călca pământul nostru, când cu una, când cu alta, fără a ne arăta revoluționărește către Poartă, cerând numai a apăra drepturile patriei noastre. Dar nefiind primite rugăciunile noastre, care le-am făcut de mai multe ori către Poartă, prin jălbile noastre și văzând foarte bine că vrăjmașii noștri au ajuns foarte aproape de capitala noastră, cu gând de a face cu noi război, suntem siliți de a lăsa acest oraș București, ca să nu fim pricină noi singuri a arderii lui și să ne tragem spre întrupare cu ceilalți frați ai noștri creștini. De acum încolo fraților panduri, bulgari și sârbi, conlocuitori ai noștri, trebuie să desărcăm pușca noastră în carne de tun, de vor năvăli pe noi și să facem numele nostru lăudat a ne vesti toate noroadele că am stătut voinici împotriva vrăjmașilor noștri".

După rostirea acestor cuvinte, Tudor punându-se în fruntea oștirii sale, compusă din 4.000 de panduri, 5 tunuri și 500 de călăreți, dădu ordinul de plecare în amurgul zilei de 15/27 mai. Plecarea îi cădea foarte greu. Cancelistul Udricki arată că Tudor pornise de două ori din Cotroceni, și de atâtea ori s-a întors înapoi. Dar în cele din urmă el părăsi Cotrocenii și se îndreptă spre Pitești în tabăra închisă, luând cele mai severe măsuri în vederea respingerii unui atac inopinat din partea turcilor. Măsurile acestea degenerară în acte de violență și cruzime contra ostașilor săi pentru cele mai mici abateri de la ordinele sale.

Un martor ocular relatează că în drum spre Pitești, Tudor, care pretutindeni era însoțit de "trupa uciderii", a omorât 30 de panduri, pe unii spânzurându-i, pe alții omorându-i cu mîna lui înaintea tuturor ostașilor, înstrăinându-și astfel încrederea și simpatia acestora. Prin cruzimile acestea, Tudor aduse pe toți căpitanii acelei oștiri la nemulțumire și la desăvârșita disperare și ură împotriva-i, susține martorul ocular. Dar ceea ce spori și mai mult pornirea oștirii împotriva lui Tudor a fost spânzurarea căpitanului Ioan Urdăreanu și încercarea de a ucide pe alți trei căpitani, care numai cu greu se putură sustrage cruzimii lui sângeroase.

În atmosfera aceasta așa de încărcată era ușor ca uneltirile arnăuților, în frunte cu Hagi Prodan și Dimitrie Macedonski, să prindă în rândurile oștirii lui Tudor. Aceștia umblau să-l dea pe mâinile lui Iordachi Olimpiotul ca pe un om crud și sperjur care tratând cu turcii și-ar fi călcat jurământul față de Eterie și de scopurile ei. Aflând despre cele ce se urzeau împotriva sa, Tudor convocă pe mai mulți căpitani în care avea încredere pentru a le destăinui planul arnăuților și a le cere să se împotrivească și să se pună și cu armata împotrivă. Dar căpitanii, care pierduseră orice încredere în el, în loc să-l asigure de credința și devotamentul lor, îl ocărără și-l declarară nedemn de a mai fi căpetenia lor. Iar pentru a confirma horărârea lor, ei se strânseră la Hagi Prodan pentru a-i declara în scris că nu mai primesc pe Tudor de comandir. Actul cu declarația căpitanilor fu transmis în grabă lui Iordachi la Ploiești. Ajungând în posesia acestui important document, Iordachi însoțit de

căpitanii Farmache, Delibașa și Ghencea și o patrulă de 50 de arnăuți se repezi la Golești unde se afla Tudor și, intrând în foișorul unde se găsea, îl apostrofă întrebându-l cu ce drept a spânzurat pe Urdăreanu și 25 de panduri în marșul său de la București la Golești, întrebare la care Tudor răspunse că "se află cu sabia, în patria sa". Apoi arătându-i scrisorile pe care el le trimisese pașalei Chehaia-Bei din Silistra și altor căpetenii de serhaturi, "reproșându-i că și-a călcat prin aceasta jurământul față de Eterie, care l-a ajutat în toate acțiunile sale, Tudor răspunse că va da socoteală de faptele sale când va trebui și cui va fi în drept să i-o ceară. După dialogul acesta așa de dramatic Iordachi ieși cu Tudor în fața oștirii arătând căpeteniilor și pandurilor scrisorile comandirului lor adresate turcilor și afirmând că prin aceasta Tudor voia să-i dea pe mâna turcilor ca să-i omoare pe toți. Ca încheiere, Iordachi întrebă oștirea pe cine preferă să-l aibă comandir, pe Tudor, trădătorul sau pe Macedonski și Hagi Prodan. Atunci căpitanii și pandurii proști și supărați pe nechibzuita asprire a lui Tudor au început să strige toți într-o glăsuire că vor pe Macedonski și pe Hagi Prodan și că pe Tudor nu-l mai voiesc. Luând act de votul oștirii, Iordachi ceru lui Tudor să-i predea armele, ceea ce el, văzându-se părăsit de toți ai săi, se făcu predându-le. Pus în lanțuri, Tudor, escortat de Ghencea și de un pluton de arnăuți, trecu călare prin rândurile oștirii fără ca aceasta să fi dat vreun semn de împotrivire, îndreptându-se spre Pitești. Destituirea lui Tudor din postul de comandă și arestarea lui s-a întâmplat la Golești, în ziua de 21 mai/2 iunie 1821 (20 mai – Dăscălescu).

Un martor ocular care-l văzuse pe Tudor în arestul său din casele lui Iancu Mavrodul din Pitești, păzit de Ghencea, pretinde a fi auzit din gura nenorocitului prizonier următoarele cuvinte, cu care Tudor replica lui Iordachi care venise să-l mustre pentru trădarea sa: "Și ce vreți de la un om pe care, după vicleniile ce ați urmat, ați întors chiar oștirea lui de lăudat în mâinile voastre, voi, oameni fără căpătâiu și străini cu totul de această țară? Gândiți-vă singuri voi pentr-aceasta la ce capăt o să ieșiți. Vreți să mă omorâți? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rânduri. Mai înainte de a ridicat steagul, spre a cere drepturile patriei mele m-am îmbrăcat cu cămașa morții. Turcii sunt în țară, dar nu sunteți în stare și nu veți fi niciodată a vă bate cu dânșii cu ispravă!"

A doua zi Tudor fu pornit la Târgoviște, unde fu închis la mitropolie și dat în paza lui Vasile Caravia. Ipsilanti trimise pe Tudor în fața unui tribunal ca să-l judece pentru acte de trădare și călcare de jurământ. Naum Râmniceanu arată însă că "de teamă ca pământenii să nu se răscoale și să-l elibereze Ipsilanti a poruncit lui Caravia de l-au omorât noaptea în taină, pe malul iazului ce curge pe lângă oraș și i-au aruncat cadavrul într-un puț de lângă grădina Geartol". Executorii ordinului de ucidere erau eteriștii Varnava și Parga, care la întrebarea victimei dacă nu au asupra lor vreun pistol, se aruncară cu sălbăticie asupra lui, măcelărându-l cu iataganele lor. Astfel își încheie viața zbuciumată Domnul Tudor, fără ca să cunoaștem precis ziua sacrificiului său săvârșit în ultimile zile ale lunii mai sau în primele zile ale lunii iunie 1821. Pentru a potoli spiritele agitate ale pământenilor, Ipsilanti și sfetnicii săi, pe care îi aștepta aceeași soartă, puseră în circulație vestea că Tudor Vladimirescu ar fi fost expediat în Rusia.

6. Lichidarea mișcării eteriste și ocuparea Principatelor de către turci

După moartea comandirului lor, pandurii se împrăștiară, întorcându-se la vetrele lor. În jurul lui Ipsilanti rămaseră lefegiii sârbi, bulgari și albanezi, sub comanda căpeteniilor eteriste Iordachi, Farnachi, Caravia, Hagi Prodan, Macedonski, Gheorghe Cantacuzino și alții. Ipsilanti, înconjurat de frații săi, părăsi Târgoviștea, retrăgându-se prin Câmpulung la Râmnicu Vâlcea, pentru a fi cât mai aproape de granița Transilvaniei, singura cale de retragere care îi mai rămăsese deschisă. În urma retragerii pandurilor din frontul de luptă contra turcilor rămaseră sub steagul eterist numai lefegiii străini și o parte din arnăuți, căci o bună parte dintre ei, sub comanda lui Sava, Mihail și Ghencea, abandonând cauza Eteriei, luptară alături de turci împotriva lui Ipsilanti.

După represiunile sângeroase din Istanbul și alte centre grecești din imperiul otoman, revoluția grecească din sudul Dunării era potolită. Mai rămăseseră cele eteriste din Principate care urmară să fie înfrânte și ele în scurtă vreme. Dar pentru a putea interveni cu

Tudor Vladimirescu

putere armată pe teritoriul Principatelor, care se găseau sub protectoratul rusesc, Poarta avea nevoie de asentimentul țarului. Prin protocolul de la Istanbul din 12/24 martie, Rusia își dădu asentimentul pentru asemenea intervenție sub condiția ca aceasta să fie salutată de locuitorii țărilor românești. Condiția aceasta era ușor de împlinit, întrucât mitropolitul Dionisie și boierii munteni refugiați la Brașov, cât și marea boierime moldoveană refugiată la Suceava cu mitropolitul Veniamin în frunte, adresaseră memorii Porții, prin care cereau intervenția militară pentru potolirea răscoalei eteriste. Dând urmare acestor cereri, Poarta numi seraschier al expediției armate în ambele țări pe *Mehmed Ali-Pașa.* Acesta însărcină pe Iusuf Pașa din Brăila cu reprimarea revoluției eteriste din Moldova, atașându-i pe caimacamul Ștefan Vogoride și pe pașalele Salim Mehmed din Silistra și Derviș din Vidin cu potolirea răscoalei din Muntenia și Oltenia. Corpul de la Silistra se uni cu corpul de la Giurgiu, constituind astfel o armată de 10.000 de oameni care dispunea de artilerie și de 5.000 de călăreți, cu misiunea de a ocupa Bucureștiul și de a izgoni pe Ipsilanti și eteriștii săi, instalând caimacam pe Constantin Negri. Misiunea lui Derviș Pașa din Vidin era să ocupe Oltenia și să o curețe de eteriști.

La 14/26 mai trupele turcești intrară în București fără a li se opune vreo rezistență. Ele fură întâmpinate de spătarul Manu și de Aga Nicolai Golescu însoțiți de reprezentanți ai clerului și ai breslelor din capitală, urându-le bun sosit și predându-le orașul. Cara-Ahmed își stabili cartierul general la Colentina și ocupă militărește mitropolia și mănăstirea Radu Vodă. El invită populația să predea armele, garantând viața și avutul fiecăruia. Pacea și liniștea fură curând restabilite, iar trupele de ocupație supuse unei severe discipline. Mai mulți soldați turci care se dăduseră la jaf fură executați pe loc. Până la sosirea caimacamilor lui Scarlat Calimah, care fusese orânduit Domn în Muntenia după moartea lui Alexandru Suțu, cârma domniei fu încredințată lui Aslan-Oglu, un fanariot viclean și prefăcut. Între timp, unitățile otomane de sub comanda lui Derviș Pașa trecură Dunărea și intrară victorioase spre Craiova pe care o și ocupară. De acolo ele înfrânseră rezistența eteriștilor din preajma mănăstirilor oltenești, ajungând până la Zevedeni la nord de Drăgășani, unde Hagi Prodan și Macedonski încercară o disperată rezistență. Împotrivirea lor fu însă înfrântă de turci care ocupaseră Drăgășanii și își întăriseră pozițiile, așteptând să facă joncțiunea cu corpul lui Cara-Mehmed de la Pitești. Pentru a împiedica această joncțiune, Ipsilanti concentră forțele pentru o luptă decisivă la Drăgășani, aruncând în foc și batalionul sacru alcătuit din elemente tinere, entuziaste, dar neexperimentate în lupta cu inamicul. Iordachi Olimpiotul și Vasile Caravia se găseau în rândurile dintâi ale luptătorilor, câtă vreme Ipsilanti urmărea desfășurarea sângeroasei învălmășeli, pentru a se putea retrage oricând teafăr de pe câmpul de luptă. Bătălia s-a dat în ziua de 7/19 iunie și s-a terminat cu zdrobitoarea înfrângere a eteriștilor, punând capăt aventurii eteriste din țările române. Ipsilanti se retrase în grabă la Cozia unde petrecu cu străji și pază întărită, timp de trei zile, pregătind planul pentru fuga sa în Transilvania. Acolo, el era asaltat de lefegiii străini care-și cereau solda neplătită de mai multă vreme. Pentru a scăpa de ei, care îi închideau calea spre Turnu Roșu, șeful Eteriei se văzu silit să recurgă la vicleșug pentru a-și deschide drumul, răspândind vestea că este chemat urgent la graniță de comandantul trupelor din Sibiu, care ar fi primit ordin să-i vină

în ajutor. Înşelând astfel buna credinţă a ostaşilor, el putu fugi împreună cu fraţii săi în Transilvania, lăsându-şi comilitonii neplătiţi pradă represiunii turcilor biruitori.

Dar nu numai atât. Înainte de fuga sa ruşinoasă peste graniţă, el avu îndrăzneala de a da chiar a doua zi după înfrângerea sângeroasă de la Drăgăşani, unde fu jertfit batalionul morţii, un ordin de zi către epavele oştirii eteriste, în care îşi înjosea şi defăima fraţii de luptă, zicând:

"Soldaţi, nu, acest nume sacru şi onorabil nu trebuie irosit atribuindu-vi-l vouă! Hoardă netrebnică, adunătură de oameni nevrednici şi lipsiţi de caracter! Trădările voastre, uneltirile voastre viclene, mă silesc să vă părăsesc. Rupte rămân de astăzi înaintea legăturile dintre mine şi voi. Adânc întipărită în sufletul meu voi purta ruşinea de a fi fost cândva comandantul vostru. V-aţi călcat jurământul, trădându-vă patria şi pe D-zeu. M-aţi părăsit în clipa când nădăjduiam să înving cu voi sau să mor cu glorie. Eu mă despart de voi! Treceţi de partea turcilor, singurii prieteni vrednici de felul vostru de a gândi. Ieşiţi din codri şi părăsiţi munţii şi ascunzişurile de bejenie ale laşităţii voastre! Fugiţi la turci! Sărutaţi-le mâinile pătate încă cu sângele arhipăstorilor credinţei voastre şi al miilor de conaţionali nevinovaţi care au fost masacraţi şi ucişi în modul cel mai barbar! Da, treceţi partea lor şi cumpăraţi-vă lanţurile robiei cu viaţa şi cinstea femeilor şi copiilor voştri".

"Iar voi, suflete dragi ale adevăraţilor eleni din Cetatea Sfântă care aţi căzut jertfă trădării, luptând pentru binele patriei, primiţi, prin rostul meu mulţumita şi recunoştinţa confraţilor voştri. Curând se vor ridica statui pentru înveşnicirea numelui vostru. Adânc săpate vor rămâne în profunzimile inimei mele numele acelor care mi-au rămas credincioşi până la moarte. Amintirea lor va rămâne o veşnică reconfortare pentru sufletul meu amărât şi chinuit".

"Las pradă oprobiului public, sancţiunea legilor şi blestemului conaţionalilor noştri pe sperjurul şi trădătorul căminar Sava, împreună cu autorii morali ai dezarmării şi părăsirii ruşinoase ai steagului şi anume: pe Duca Constantin, pe Vasile Bârlan, pe Gheorghe Manu, pe Grigore Suţu şi pe depravatul şi necinstitul Nicolai Scuffo. În sfârşit eliminez din rândurile credincioşilor noştri ostaşi pe Vasile Caravia din pricina actelor sale de neascultare şi a relelor sale purtări".

La trecerea graniţei în Transilvania Ipsilanti fu arestat de autorităţile austriece şi închis la Munkács şi apoi la Theresienstadt de unde fu eliberat la intervenţia ţarului Nicolai numai cu un an înainte de moartea sa întâmplată la Viena în 1828. Oastea eteristă s-a risipit, unii prinşi de turci, între care şi Popa, fratele lui Tudor Vladimirescu, iar alţii fugiră în Transilvania. O soartă tristă au avut şi mai mulţi căpitani de panduri care fură ucişi de turci.

N-a fost mai bună nici soarta căminarului Sava, care trecuse de partea turcilor, înlesnindu-le măsurile de represiune a răscoalei eteriste. Întorcându-se la Bucureşti, cu nădejdea de a fi răsplătit de comandamentul turc pentru isprăvile sale, Sava şi tovarăşii săi Mihali şi Ghencea fură invitaţi la comandament pentru a li se aduce la cunoştinţă cuprinsul firmanului de mulţumire din partea Porţii. Prezentându-se în haină de paradă comandantului turc, ei fură decapitaţi în ziua de 6/18 august, pentru necredinţa lor faţă de Poartă. O moarte similară îndurară şi mulţi dintre arnăuţi pe capetele cărora fuseseră puse premii de o mahmudea de aur, măcelul continuând trei zile în şir.

"Mă aflam la Bucureşti – spune Dăscălescu – *în acea zi şi am fost martor ocular al cruzimii turcilor. Alergau pe uliţe în toate direcţiile dangalacii desculţi, cu capetele goale şi cu iataganele în mână, şi unde întâlneau un om, sub prepus măcar, de a lui Sava, pe loc îl oborau, îl desbrăcau, îi tăiau capul pentru care aveau un premiu şi alergau la altul. Această zarvă a durat trei zile în care mulţi nevinovaţi au pierit... Peste Olt, Paşa de Vidin, trimiţând pe silehtarul său cu oşti la Craiova, a făcut dreptate cu toţi cetaşii lui Tudor, că i-au spânzurat cu grămada şi a curăţit ţara de hoţi şi de arnăuţi ce mai rămăseseră sub comanda serdarului Iamandi Giuvara".*

Ordinul de zi al lui Ipsilanti veni să pecetluiască descompunerea oştirii eteriste care se împrăştiase în toate părţile. Gheorghe Cantacuzino, Iordachi Olimpiotul, Farnache şi Pendideca ş.a. fugiră în Moldova unde le ţinură calea patrulele lui Iusuf Paşa din Brăila, comandantul corpului de represiune în Moldova. De la Focşani Gheorghe Cantacuzino însoţit de Pendideca şi alţii se îndreptară spre Iaşi şi de acolo spre Sculeni, pentru a ajunge în Basarabia. Trecând prin Iaşi, Cantacuzino lansă un manifest prin care chema mica boie-

rime la lupta contra turcilor. Dar apelul său nu găsi nici un răsunet în rândul moldovenilor. La 17 iunie grupul său ajunse la Sculeni unde fură ajunși de turci și angajați într-o luptă sângeroasă în cursul căreia își găsiră moartea mulți dintre ei. Numai Cantacuzino și Pendideca își salvară viața, reușind să fugă travestiți în haine țărănești. Iordachi și Farnache cu cetele lor căutară adăpost în mănăstirile din Moldova, Slatina, Secul, Neamțul și altele. Acolo, ei fură urmăriți de unitățile turcești și exterminați în cea mai mare parte, numai puțini putură trece granița în Bucovina. Asediat de turci la Secul, Iordachi Olimpiotul zbură în aer de pe vasul cu pulbere, căreia îi dădu foc. Farmache fu făcut prizonier și ucis de turci.

"Serdarul Iordachi el însuși a aprins prăfăria – zice Dăscălescu – *și au pierit cu toții, împreună cu multe sute de vrăjmași ai lor. Numai 29 mai mișei, împreună cu Farnache, s-au predat vii, pe care turcii, trimițându-i la Silistra în lanțuri, unde am avut prilej a o vedea și eu, și de acolo spre Constantinopol, în care i-au tăiat și cu aceasta a luat sfârșit revoluția".*

Astfel lua sfârșit aventura eteristă a beizadelei Alexandru Ipsilanti, care pricinui Țărilor Române atâtea pagube și nenorociri și pe care Alecu Beldiman le-a povestit în versuri în *Jalnica traegodie a Moldovei.*

După reprimarea sângeroasă a revoluției eteriste din Țările Române, acestea rămaseră sub ocupația turcească din mai 1821 până la numirea și instalarea noilor domni la București și Iași. După terminarea operațiunilor militare, numărul trupelor turcești în Muntenia fu redus de la 17.000 de oameni la 9.000, iar în Moldova de la 19.000 la 11.500. Seraschierii Selim Mehmet în Muntenia și Iusuf Pașa în Moldova înțeleseră să mențină disciplina în rândurile armatelor lor de ocupație și să asigure pacea și siguranța locuitorilor. Întreținerea trupelor de ocupație cădea în sarcina țării, împovărând bugetele cu plăți în numerar iar economia țării cu furnituri de provizii în natură. Și disciplina trupelor compuse din anatoliți sălbateci, din tătari și cazaci zaporojeni lăsă mult de dorit. Dar cu toată prezența acestor numeroase trupe de ocupație, siguranța publică era mereu tulburată de bande de hoți și tâlhari de profesie care atentau la viața și avutul locuitorilor pașnici. Nu mai vorbim de destrăbălarea morală care domnea pretutindeni. Beșnii trimiși contra cetelor de tătari pricinuiau mai multe pagube decât tătarii înșiși, fiindcă musulmanii se bucurau de impunitate. Un raport francez din mai 1821 arată că de la graniță până la București nu se vedea decât mizerie și jale. Satele erau pustii, casele și conacele părăsite, iar pădurile bâcsite de tâlhari. La toate aceste neajunsuri se mai adăuga și pacostea incendiilor, cum au fost cele de la Iași din iunie și august 1822, cu consecințe catastrofale pentru capitala Moldovei. Ocupația turcească a durat 16 luni, din mai 1821 până în septembrie 1822, când a avut loc instalarea noilor domni pământeni la București și Iași și când ultimele unități turcești părăsiră teritoriul Principatelor Române. În timpul ocupației turcești a avut loc confiscarea tuturor averilor grecești, mănăstirești și laice, ale căror venituri urmau să fie vărsate în vistieria țării. S-au mai curățit orașele și satele de elementele grecești care participaseră la revoluție, parte din ele fiind exterminate, parte fugind din țară. Clasa de jos a pământenilor putea să se ocupe în liniște de nevoile ei, pentru că era belșug și oștile puține. O voce contemporană susținea că această invazie a făcut obștimei pământene și un mare bine, curățind ambele țări române de tot felul de vagabonzi și străini.

Capitolul II

RESTAURAREA DOMNIILOR PĂMÂNTENE ȘI CONVENȚIA DE LA CETATEA ALBĂ

1. Tratativele cu Poarta pentru încetarea ocupației turcești și restabilirea domniilor pământene
2. Luptele și rivalitățile dintre clasele boierești
3. Domniile lui Grigore Ghica în Muntenia și Ioan Sandu Sturdza în Moldova

1. Tratativele cu Poarta pentru încetarea ocupației turcești și restabilirea domniilor pământene

Ocuparea Principatelor de către turci și dăinuirea ei nu putea conveni puterilor europene și îndeosebi puterilor vecine Rusia și Austria, care râvneau la stăpânirea acestor principate. Dar, ținând seama de rivalitățile dintre ele, Rusia și Austria preferară autonomia acestor provincii înglobării lor în imperiul otoman. De aceea, ele stăruiau pe lângă Poartă pentru restabilirea vechilor stări de lucruri în Muntenia și Moldova. În stăruințele lor în această direcție puterile europene erau susținute de toate păturile sociale din Muntenia și Moldova, care erau unite în dorința lor de a vedea restabilită vechea stare de lucruri prin încetarea ocupației turcești și introducerea administrației civile prin înscăunarea noilor Domni, pe care ei îi cereau să fie pământeni. Cererea de Domni pământeni în locul celor fanarioți era veche. Ea fusese ridicată aproape la fiecare schimbare de domnie, dar influența grecilor la Poartă prin dragomanii care se ridicau din mijlocul lor, era așa de puternică, încât Poarta nu-i putea rezista. Revoluția eteristă, care urmărea să zguduie imperiul otoman din temelii, înfrânse însă influența dragomanatului fanariot de pe lângă Poartă, precum și pe cea a grecilor din Principatele române, creându-se astfel condiții favorabile satisfacerii cererilor muntene și moldovene, pentru numirea de Domni pământeni. Prin arzurile adresate Porții, cât și prin memoriile trimise țarului Alexandru, boierii munteni, deopotrivă cu cei moldoveni, își susțineau cererile, arătând că toate nenorocirile Principatelor, ca și revoluția eteristă, porneau de la grecii fanarioți care, ca niște străini ce erau, au sărăcit aceste țări și le-au dezbrăcat de drepturile și pronomiile lor moștenite.

Boierii munteni refugiați la Brașov, cu mitropolitul Dionisie în frunte, arătau țarului în memoriul lor că pe vremuri grecii, prin intrigile lor, au dezbinat biserica creștină în una răsăriteană și alta apuseană și că tot ei au risipit imperiul bizantin și au provocat și provoacă agitații și tulburări în toate țările în care s-au așezat. Ei au sfărâmat vechea rânduială care dădea țării dreptul de a-și alege Domni dintre pământeni și au determinat Poarta să așeze în Principate Domni din neamul lor fanariot care, ajungând la domnie, au desființat oștirea pământeană și au înlocuit-o cu gărzi de arnăuți pentru paza lor, plătiți din vistieria țării. Ei au oprit comerțul liber și au înlocuit pe rezidenții pământeni de pe lângă Poartă cu capuchehaele alese din clica lor fanariotă. Domnii fanarioți au înlesnit grecilor aduși cu ei din Fanar să cuprindă și să arendeze moșii mănăstirești și boierești și să se ajungă chiar în proprietatea lor prin căsătorii cu fete bogate de boieri. La 1821 grecii s-au simțit destul de tari și influenți în principate, pentru a dezlănțui de aici revoluția contra Porții și pentru a pune stăpânire deplină pe ambele Principate, unindu-le și prefăcându-le într-o adevărată *Grecie Nouă*. De aceea, pentru a pune capăt acestei dezolante stări de lucruri, boierii cereau Domni pământeni, care să izgonească pe greci și sârbi din țară, să secularizeze averile mănăstirilor închinate, să garanteze libertatea comerțului, să introducă o nouă orânduială în administrarea bogățiilor țării și în chivernisirea veniturilor din vămi, ocne și mine, cu ajutorul slujbașilor pământeni, precum și o administrație mai bună și mai corectă a averilor eclesiastice. Ca și Tudor, la fel cereau și boierii, incor-

porarea raialelor de la Brăila, Giurgiu și Turnu în teritoriul țării, astfel ca Dunărea să devină fluviu de graniță între Principate și imperiul otoman. Cu un cuvânt, ei cereau să se curețe tot pământul și văzduhul Țării Românești de turbarea și răutatea grecilor.

Între 24 de ponturi privitoare la reorganizarea politică și administrativă a țării ei cereau *Domn pământean* pe viață, dar fără drept de succesiune; consulii și agenții diplomatici ai Rusiei și Austriei să nu se aleagă din rândurile grecilor; vlădicii, arhimandriții și egumenii greci să fie izgoniți din țară, deopotrivă cu armenii și sârbii; Domnul să acorde boierii, scutelnicii și posluşnicii numai la pământeni și să nu creeze mazili și neamuri fără agrementul boierilor; ispravnicii să se aleagă din tagma boierească cu știință de carte și să răspundă pentru actele lor administrative; slujbele să se acorde după merit, fără mituire și cu consultarea tuturor boierilor; vistieria și spătăria să fie administrate de un colegiu de patru boieri, comerțul să fie liber etc. Spre deosebire de boierii munteni, mari boieri din Moldova, atât cei refugiați în Bucovina, cât și cei rămași în țară se gândeau la înlocuirea sistemului monarhic printr-o *"oblăduire republicană"*, monarhia urma să facă loc unei *"republici de stare aristo-democraticească"*, prin trecerea puterii domnești asupra următoarelor trei corpuri legiuitoare, și anume: *divanul mare*, compus din 15 veliți, *divanul pravelnicesc*, compus din alți 15 veliți și *divanul de jos*, alcătuit din deputații județelor, compus și acesta din mari boieri.

Membrii marelui divan urmau să fie aleși pe viață de marii boieri și din rândurile lor. Pretențiile acestea "aristo-democratice" ale marii boierimi moldovenești explică înverșunarea boierilor din clasa a II-a împotriva lor.

La stăruința marilor puteri, în conferințele de la Istanbul, Viena și Verona, precum și la insistența boierilor, Poarta se învoi în principiu să evacueze trupele turcești din Principate și să restabilească autonomia locală, prin numirea de Domni la București și Iași din rândurile pământenilor. La 21 martie, boierii Grigore Ghica, Barbu Văcărescu, Nicolai Golescu, Filip Lenz, Mihai Florescu, Ioan Cocorăscu și Scarlat Dăscălescu fură chemați la Silistra, unde Chehaia Pașa le citi firmanul prin care erau chemați la Istanbul în vederea noii organizări a țării și a restaurării autonomiei ei. O invitație analogă sosi la 22 martie la Iași, de unde porniră de urgență la Silistra boierii Ioan Sandu Sturdza, Ioan Tăutul, Gheorghe Cuza, Iordache Rășcanu, Constantin Cerchez și Ioan Greceanu.

Scarlat Dăscălescu arată în însemnările sale cu privire la această delegație că *„numai ce s-a văzut un ordin de la Poartă către pașa din Silistra seraschier și plenipotent asupra ambelor principate, pe la începutul anului 1822, ca să aleagă câte șapte din cei mai notabili boieri din fiecare principat și să se trimită la Constantinopol. Așa s-a urmat, și aproape de Paște, fiind sosiți toți în Silistra, au făcut acolo serbătorile și apoi au pornit la Constantinopol. Nici unul din ei nu știa pentru ce erau chemați și se pierdeau în conjecturi felurite; numai de domnie nu li trecea prin gând. Și cum mai putea gândi vreunul, când acest drept îl pierduseră țările cu o sută de ani în urmă și-l căpătară grecii fanarioți, încât domniile acestor două țări le socoteau de moștenirea lor? Știu anxietatea și grija boierilor la pornire, pentru că am fost martor ocular, aflându-mă atunci în Silistra cu oarecare funcție pe lângă pașa și cât am zăbovit acolo, am fost împreună cu dânșii. În sfârșit au ajuns la Constantinopol și câteva luni nu s-a mai auzit despre ei nemic. Tocmai pe la jumătatea verii ni-a venit vestea că s-au numit domni dintre acești boieri: la Muntenia banul Grigore Ghica, iar la Moldova logofătul Ion Sturdza. Prin aceasta a picat steaua fanarioților: au pierdut domniile pentru totdeauna, ba încă li se confiscase și averile mișcătoare ce aveau aici întramândouă țările, precum ale mânăstirilor grecești"*.

La 3 aprilie, membrii ambelor delegații porniră împreună la Istanbul, unde sosiră la 17 aprilie, atât timp ținu călătoria lor de la Silistra la Istanbul. Acolo delegații fură bine primiți de ministrul de externe – Reis Efendi – căruia îi prezentară fiecare în parte memoriile cu revendicările lor care cuprindeau peste 20 de puncte. S-a îngăduit delegaților români să susțină și oral pretențiile și cererile lor. Cum însă diversele ponturi din memoriile delegaților cuprindeau și dispozițiuni de amănunt, a căror soluționare rămase în seama viitorilor domni, Poarta se opri numai asupra punctului principal care o interesa de aproape, încuviințând restaurarea domniilor pământene și rânduind domni în Muntenia pe Grigore Alexandru Ghica și în Moldova pe Ioan Sandu Sturdza. În

firmanul de numire a noilor domni pământeni se arată că s-a renunțat la numirea de domni fanarioți pentru că *"din mijlocul lor au pornit ramificațiile și căpeteniile revoluției și care, după ce au săvârșit nenumărate fărădelegi, și-au arătat necredința fugind în țări străine"*. Firmanul aduce elogii boierimii pământene care nu s-a abătut de la datoria de supunere și credință față de sultan și care, prin trimiterea de delați la Poartă, a dat o nouă dovadă de nevinovăție. Firmanele de numire a noilor Domni poartă data de 1 iulie. Instalarea lui Grigore A. Ghica la București a avut loc la 13/25 septembrie iar a lui Ioan Sandu Sturdza la 9 octombrie 1821. Ambii Domni sosiră în capitalele țărilor lor însoțiți de către un corp de 1.000 de turci, care aveau să înlocuiască vechile gărzi de arnăuți, până la constituirea gărzilor naționale alcătuite din pământeni. Noii Domni aduceau cu ei adeziunea Porții la trecerea administrației mânăstirilor închinate asupra pământenilor, destituirea grecilor din toate funcțiile publice, precum și expulzarea tuturor străinilor greci, sârbi, bulgari și arnăuți, care au luat parte la mișcarea eteristă. Boierii care se refugiaseră atât în Transilvania, cât și în Bucovina și Basarabia, fură invitați să se reîntoarcă în țară, garantându-li-se o largă amnistie.

2. Luptele și rivalitățile dintre clasele boierești

După cum se știe, boierimea din ambele principate era împărțită în trei clase sau trepte după averea ei, după accesul la serviciile publice și după trecerea de care se bucurau la curtea domnească.

Clasa I sau treapta cea mai înaltă cuprindea pe așa-numiții *boieri veliți*, adică *boieri mari*, care înainte de a fi adoptat costumul european erau singurii îndreptățiți de a purta barbă. În fața acestei protipendade, clasele boierești de mai jos se închinau până la pământ, adresându-li-se cu titluri măgulitoare de milostive, stăpâne, măria ta, luminăția ta sau pe grecește evghenestate etc. Boierii mari se mai deosebeau de boierii din clasele inferioare și prin mărimea ișlicurilor care atingeau uneori proporții neobișnuit de mari. La urcarea scărilor de la palat ei aveau privilegiul de a fi ridicați de aprozi de subsuori și conduși în sala de recepție, precum și alte atenții în societate. Atributul de mare, rusește veliki, prescurtat vel trecea și titlul dregătoriei ocupate de boierii mari, ca vel logofăt, vel spătar etc. Ei își păstrau titlul și după retragerea din funcție cu adausul de fost–biv, prescurtat biv logofăt etc. Agentul diplomatic al Austriei la Iași, Wellenburg, arăta următoarele nouă titluri de dregătorii rezervate boierilor veliți, și anume: titlul de logofăt, vistiernic, vornicii țării de sus și de jos, hatman, postelnic, aga, vornic de aprozi, spătar și ban.

Clasa a II-a cuprindea pe boierii fără atributul de mare. Unii dintre aceștia erau proprietari de moșii iar alții nu posedau moșii deloc. Boierii simpli puteau ajunge la funcțiile de: comis, căminar, paharnic, serdar, stolnic, medelnicer, clucer, sluger, pitar, pivnicer și șătrar.

Clasa a III-a cuprindea pe *mazili* care corespundea *nemeșilor în opinci – botskoras* – din Transilvania sau *șleahtei mărunte – drobna szlachta* – din Polonia. Mazilii erau coproprietari de moșii, răzeși sau fii de clerici. Ei trăiau pe răzeșiile lor, dacă le aveau, sau pe moșiile marilor boieri. În cazul acesta ei erau obligați la obișnuitele prestații față de proprietar. Ei aveau acces la anumite dregătorii mai mici, putând ocupa funcțiile de: porucnic, căpitan, polcovnic, postelnicer, al doilea și al treilea vistiernic și al treilea postelnic.

În ambele principate, boierimea constituia aproape o treime din populația țării, bucurându-se de scutire de următoarele impozite: vădrărit, pogonărit, goștină, desetină și căldărit. Dar pe lângă scutirea de aceste impozite, boierimea mai profita de munca gratuită pe care le-o prestau așa numiții scutelnici, adică de oameni care în locul dărilor către stat lucrau pe moșiile boierilor. Repartiția scutelnicilor asupra rangurilor boierești era în Moldova, de la șătrar la marele logofăt, de 80 de scutelnici. După un raport consular din București, privilegiile principale ale boierimii muntene constau în dreptul de a purta titlul rangului său și de a nu plăti impozite. Poliția nu putea face descinderi în casa unui boier. Fiecare boier era îndreptățit să ceară o slujbă. Fii boierilor moșteneau aceste privilegii afară de titlul de dregătorie al părinților săi. Întrucât se bucurau și fetele de privilegiile rangului părintelui lor este greu de stabilit, atâta se știe că fiicele de Domn care se măritau după un

boier își păstrau titlul de domniță toată viața lor.

Raporturile dintre aceste trei clase nu erau totdeauna cele mai bune din cauza privilegiilor mai mari sau mai reduse de care se bucurau. Boierii din clasa I se distingeau de cei din clasa a II-a și a III-a și prin influența lor covârșitoare pe care o exercitau asupra vieții politice a țării, trezind invidia claselor inferioare. De această rivalitate încearcă să se folosească Gheorghe Cantacuzino Deleanu în apelul său din 25 mai 1821 adresat boierilor de rangul al II-lea și al III-lea, prin care aceștia erau invitați să se ridice contra boierilor celor mari, care cu mitropolitul Veniamin în frunte, fugiseră peste graniță, dând pildă rea boierilor mai mici. Într-un cuvânt, marea boierime era învinovățită de trădare și lipsă de patriotism. În lipsa marilor boieri, delegația care în martie 1822 fusese trimisă la Istanbul pentru a susține în fața Porții revendicările politice și naționale ale țării fu alcătuită din boieri din clasa a II-a și a III-a, cu Ioan Sandu Sturdza în frunte, care el însuși se ridicase din rândurile boierilor de clasa a II-a. De aceea, noul Domn făcu apel la boierii din clasa a II-a și a III-a, indicând prin aceasta că dorește să-și sprijine domnia pe boierimea din aceste clase, constituind noul său guvern din câte 6 boieri din cele trei clase astfel că boierii din clasele a II-a și a III-a constituiau majoritatea divanului. Boierii de clasa I-a fugiți peste graniță, aflând despre uneltirile dușmănoase împotriva lor, avertizau pe domn să nu se lase influențat de boiernași din clasele inferioare, pe care nu se sfiau să-i califice parveniți și arivisti. Pentru a putea susține mai bine lupta contra adversarilor lor, boierii de clasa a II-a semnară la începutul anului 1822 un *"act de înfrățire"*, constituindu-se într-un fel de *ligă* sau *confederație*, după vechiul model polonez. La 24 februarie 1822 agenția austriacă din Iași comunică la Viena cuprinsul actului de înfrățire a boierilor de clasa a II-a, în care se stăruia asupra unirii și armoniei care trebuia să domnească între ei. Dacă unirea se impunea în toate acțiunile omenești, ea este cu atât mai indispensabilă într-o țară ca Moldova, în care legile sunt străine, dreptatea înăbușită, impilările domină și capacitatea este fără nici o valoare. Ea se impune imperios acolo unde totul este de vânzare, unde nevinovăția geme sub povara samavolniciei și unde numai cel ce asuprește este considerat ca om de ispravă. Într-o țară ca aceasta numai unirea ne mai poate ocroti. De aceea este nevoie să formăm o asociație sau ligă, pentru ca să ne putem apăra totdeauna și în orice caz contra săgeților invidiei, ale pismei și ale tuturor blestemățiilor, pentru ca unul să poată sprijini pe altul. În actul acesta boierii de rangul al II-lea își uneau într-un legământ indisolubil atât voința cât și puterile lor în 8 articole, prin care se legau să rămână credincioși Porții și principelui orânduit de ea, să dea ascultare boierilor celor mai cu vază și să-i cinstească, să-și apere prietenii din ligă, să urmărească pe adversarii lor contra năpastelor și calomniilor, să ceară legiuiri în sensul revendicărilor drepte, de a se întruni în adunări și a alege delegați care să susțină revendicările lor în fața Porții și să apere Liga cu toate puterilor lor. Iar dacă s-ar găsi cineva care să se gândească a se retrage din ligă pentru a o sparge, prin trădare, asupra aceluia să reverse cerul urgia sa. Dar arma cea mai tăioasă a ligii împotriva protipendadei boierești era acuzația care i se aducea că simpatizează cu grecii eteriști și că amână mereu reîntoarcerea în țară de teama turcilor împotriva cărora ar fi uneltit în timpul Zaverei. În septembrie 1822 liga cerea Domnului să refuze reinstalarea mitropolitului Veniamin pentru motivul că acesta ar fi încins pe Ipsilanti cu sabia de onoare și ar fi sfințit steagul eteriștilor, pentru a părăsi apoi scaunul mitropolitan și turma credincioasă, fugind peste graniță. Cu aceeași asprime era criticată și atitudinea marilor boieri fugiți în Bucovina și Basarabia care nu îndrăzneau să se reîntoarcă în țară.

Liga boierilor de clasa a II-a întocmi și un antiproiect de constituție, inspirat probabil de proiectele similare din Spania și Neapole care treziseră mare interes în Moldova. Din raportul agenției austriece din Iași cu data de la 30 septembrie 1822 aflăm că proiectul cuprinde 79 de articole, între care primul și cel mai însemnat era instituirea unui parlament compus din 48 de deputați, aleși pe județe de boierii celor trei clase, ale cărui hotărâri să fie obligatorii pentru deciziile divanului și actele de dizpoziție ale divanului. Proiectul de organizare al "ciocoilor și cărvunarilor moldoveni", cum era el poreclit de marea boierime, prevedea convocarea unei adunări obștești pentru alegerea Domnului și să legifereze componența, alcătuirea celor două divane. Proiectul mai prevedea autonomia țării,

toleranța religioasă, libertatea individuală, exproprierea pentru utilitate publică, egalitatea în drepturi și datorii pentru boierii din toate cele trei clase, libertatea negoțului și a meseriilor, deschiderea de școli și spitale și o pravilă în limba țării. Proiectul, a cărui paternitate fu atribuită lui Ion Tăutu, purta semnătura lui Petru Sturdza, Ștefan Roset și ale membrilor divanului, Miclescu, Epureanu și Ion Tăutu. Teodor Balș refuzase să semneze antiproiectul, găsindu-l în contradicție cu vechiul obicei al pământului. Boierii de rangul I refuzară semnătura pe motivul că un asemenea proiect nu poate porni decât de la Domnul țării. În schimb, boierii din clasele a II-a și a III-a aderară cu toții la noul proiect de constituție. Proiectul era redactat în trei exemplare dintre care unul pentru principe, al doilea pentru divan, iar al treilea exemplar urma să circule în județe pentru adunarea semnăturilor. Principele însuși ezită să aprobe proiectul de constituție pe motivul că contravenea stipulațiilor din tratate și că prin urmare nu putea fi aprobat de Poartă. De aceea, el puse pe proiect apostila că nu se crede autorizat de a abroga vechile rânduieli ale țării prin introducerea unei noi constituții, rămânând ca propunătorii proiectului să se adreseze direct Porții suzerane. Conformându-se avizului domnesc, liga prezentă direct Porții un exemplar din proiectul ei de constituție. Un exemplar pare să fi fost trimis și guvernului rus, ca putere protectoare. O copie după acest exemplar s-a predat la consulatul rus din Iași și dat mai apoi publicității sub titlul *Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldovei în atocmire cu cele cuprinse în obșteascăjalba sa, trimisă către prea înaltul devleat și în temeiul sfântului și împărătesc ferman ce s-au slobozit ca să fie obștește sfențite aceste cereri spre a sluji pământeștii cârmuiri de temeiu până ce se va putea înființa pravila țării într-o desăvârșită alcătuire.*

Poarta nu se grăbi să aprobe proiectul de constituție, ci îl remise unui comitet compus din zece boieri care aveau să-l examineze și să se pronunțe asupra admisibilității lui. Cu această hotărâre era mulțumit și principele Ioan Sandu Sturdza. Boierii de primul rang se arătară ostili proiectului, fiindcă ei își alcătuiră propriul proiect care se deosebea foarte mult de cel al boierilor de clasa a II-a. După părerea lor, nu era nevoie de alegerea unui Domn, fiindcă o comisie de boieri ar fi putut conduce mai bine ca oricine destinele țării Moldovei! Influența protipendadei asupra treburilor țării crescu din momentul când, la începutul anului 1823, ei se reîntoarseră din pribegie. Mitropolitul Veniamin se reîntoarse la 12 februarie 1823 în scaunul său arhipastoral din Iași, fiind primit de credincioși cu onorurile cuvenite unui înalt chiriarh, împăcat între timp și cu membrii ligii care-l criticase așa de aspru. În timp ce comisia de boieri examina articolele din noua constituție, boierii mici afirmau că ei niciodată nu s-au gândit la o nouă constituție, iar proiectul care fusese prezentat principelui și înaltei Porții n-ar fi fost decât o jalbă prin care cereau să se mențină și să se respecte cu scrupulozitate vechile privilegii, prerogative, drepturi și imunități, garantate lor prin vechiul așezământ al țării și sancționate și confirmate prin sfințenia tratativelor. Și astfel, proiectul de constituție al Moldovei fu amânat pentru alte vremuri mai prielnice unor asemenea reforme constituționale. În schimb, Domnul înțelese să liniștească pe boieri prin întărirea privilegiilor boierești, trimițând în 1827 *"anaforeaua pentru pronomiile Moldovei"* care prevedea scutirea tuturor boierilor de dări, accize, dijme de tot felul.

Antagonismul dintre clasele boierești dăinuia și în Țara Românească. Și acolo boierimea din clasele inferioare se ridica împotriva boierilor din clasa I, superioară. Nu cunoaștem amănunte ale acestor antagonisme și nici nu știm până astăzi dacă și în Muntenia s-au elaborat proiecte de constituție similare cu cele din Moldova. Știm însă că în chestiunea reformelor constituționale, părerile protipendadei se deosebeau foarte mult de cele ale boiernașilor. Boierii mari din Muntenia revendicau pentru ei puterea politică, care urma să fie exercitată de două divanuri alcătuite din reprezentanții lor, și anume dintr-un divan administrativ și unul judecătoresc, primul alcătuit din mitropolitul Ungrovlahiei și din episcopii de Argeș și Buzău, precum și din patru boieri mari și un pravelist, iar al doilea compus din 8 boieri mari. În locul unui singur vistier se cerea instituirea unei comisii a vistieriei, compusă din trei boieri și din câte un delegat din fiecare județ. Ispravnicii județelor să se numească de către divan, iar zilele de clacă să fie sporite de la 12 la 24 pe an. Se cerea înființarea unei miliții de osteni pămân-

teni, ca și în Moldova. Oltenia urma să-și păstreze administrația ei autonomă, având divanul sau guvernul ei propriu, prezidat de un boier mare delegat de Domn și alcătuit din episcopul de Râmnic și din 5 boieri munteni. Din rapoartele agenției austriece din București aflăm că mica boierime munteană complota contra marilor boieri refugiați la Brașov, folosindu-se de absența lor din țară pentru a inaugura un regim politic favorabil aspirațiilor lor. Scopul imediat al stăruințelor lor era să deschidă micii boierimi accesul la slujbele mai înalte care până atunci erau rezervate boierilor mari. Aflând de înțelegerea pe care înalții chiriarhi și marea boierime refugiată în Transilvania o încheiaseră acolo pentru menținerea și apărarea privilegiilor lor, boierii de treapta a II-a și a III-a, deopotrivă cu cei din stările de jos protestară contra unor asemenea acte de desolidarizare cu ei, afirmând că unirea clerului cu marea boierime nu poate fi nici desăvârșită, nici temeinică până nu va fi completată și cu unirea cu ei pentru a cuprinde "tot trupul neamului". După părerea lor, această deosebire de lățimea trupului compatrioților și de sine – alegere a câtorva obraze –, vădesc tendința de a-și impune voința și de a sili pe ceilalți frați la supunere față de ei. Întemeierea fericirii neamului românesc nu putea consista decât în unirea tuturor compatrioților precum și în comunitatea sforțărilor pentru cele folositoare obștei. Dar pentru a ajunge acolo, boierii mici cereau să fie și ei consultați în afacerile obștești, îngăduindu-se ca din fiecare județ să se trimită câte un deputat la scaunul stăpânirii, ales de obștea județului și investit cu depline puteri de a grăi și a săvârși în locul lor. Acești deputați la care să se adauge câte doi din București și Craiova să fie chemați la *"sfaturile pentru pricini obștești"* și fără aprobarea lor nici o măsură a guvernului să nu fie valabilă. Ei cereau drum deschis tuturor patrioților la toate slujbele, precum și libertatea de a întreprinde orice acțiune, cu singura restricție de a nu întreprinde nimic în dauna binelui obștesc. Ei mai cereau ca revendicările lor să fie codificate într-o pravilă, căreia să-i fie supuși "toți locuitorii fără deosebire de stare și de treaptă". Numai pe aceste temeiuri s-ar putea înfiripa și întări unirea neamului în întregimea lui.

3. Domniile lui Grigore Ghica în Muntenia și Ioan Sandu Sturdza în Moldova

Mișcarea eteristă și ocupația turcească scoaseră și mai mult la iveală identitatea structurii economice și sociale din ambele principate. Pătura conducătoare de dincoace și de dincolo de Milcov avea aceleași țeluri naționale, tinzând spre o dezvoltare politică paralelă agreată și de Poarta Otomană. Aceasta convocă simultan delegații din ambele principate la Istanbul, ascultă revendicările lor politice, alese din aceste revendicări pe cele comune și le satisfăcu, numind Domni pământeni pe chiar șefii acestor delegații, pe Grigore Ghica în Muntenia și Ioan Sandu Sturdza în Moldova, în aceeași zi de 1 iulie 1822, cu aceleași directive și aceleași însărcinări, am putea zice chiar cu același mandat: redresarea economică și consolidarea politică a țărilor încredințate ocârmuirii lor. Condițiile în care noii Domni urmau să-și îndeplinească mandatul erau din cele mai grele. Teroarea și jafurile eteriștilor, precum și represiunile sângeroase îmbinate cu prădăciuni din partea ocupanților turci risipiseră ambele țări, silind populația rurală să se ascundă în munți și în codri, iar pe cea urbană să sisteze îndeletnicirile ei meșteșugărești și să se împrăștie. Boierimea care dispunea de mijloace materiale fugise peste graniță în Transilvania, Bucovina și Basarabia, trăind acolo din chiverniselile ei, iar când acestea se epuizaseră, făcând apel la ajutorul țarului, căruia boierii refugiați la Brașov îi cerură o subvenție de 500.000 de ruble. De aceea, prima grijă a noilor Domni era să adune poporul și să-l îndemne la munca câmpului pentrtu ca nici o palmă de pământ să nu rămână nesemănată, făcând responsabili pentru aceasta pe ispravnicii județelor și pe vornicii sau pârcălabii satelor. Domnii adresaseră apeluri călduroase și boierilor refugiați, invitându-i să se întoarcă la casele lor, garantându-li-se prin o largă amnistie din partea Porții siguranța vieții și a avutului lor. Boierii moldoveni cu mitropolitul Vienamin Costachi se întoarseră în patrie dându-și seama de neajunsurile ce puteau rezulta din absența lor pentru țară, dar și pentru persoanele lor. Dar cu toate acestea ei nu simpatizau noua dom-

Regulamentul Organic

nie, ca una care nu era dorită de ei, și de aceea căutau să-i facă toate mizeriile. Aceasta determină pe noul principe Ioan Sandu Sturdza să ia măsuri de represiune contra lor, obținând de la Poartă un așa-numit *"zapt-firman"* prin care Domnul îi putea aresta și exila peste Dunăre. Cu ocazia citirii firmanului în fața adunării boierești, principele le adresă următoarele cuvinte amenințătoare:

"Pronia ridicându-mă la această treaptă, de unde eram mai mic către D-voastră, a vă stăpâni, eu n-am întrebuințat nici mărimea, nici asprimea grecilor, socotind a vă dobândi dragostea prin blândețe, dar m-am amăgit, că bunătatea mea v-au făcut a vă uita datoriile ce vă supun scaunului acestuia pe care ședem astăzi. Aduceți-vă aminte că noi l-am pierdut prin intrigile noastre și prin goana unul asupra altuia de l-au stăpânit străinii atâția ani și Dumnezeu s-a milostivit și ni-l dărui iarăși precum l-am avut. Ce vreți acuma să mai faceți? Să-l pierdeți, să ajungem mai rău poate decum am fost înainte cine știe a cărui străin din lume? Fanarioții cei ce vă plăceau unara dintre d-voastre nu mai sunt, nu pot să fie! Drept aceia vom lua măsuri domnești, întrebuințând tapuzul și sabia, semnele împărătești pe care ni le-a dat sultanul spre înfrângerea celor neînțelegători și veți cunoaște de astăzi că are cineva a vă stăpâni!"

Iar pentru a da cuvenita greutate cuvintelor sale, convoaie întregi de trăsuri transportară pe unii dintre opozanți la mănăstiri iar pe alți mai colțoși spre Dunăre. În cele din urmă însă, principele se împăcă cu protipendada încuvințând cunoscuta *anafora a boierimii mari* prin care aceasta urma să continue a se bucura de toate onorurile și avantajele, refuzând aportul ei fiscal și orice amestec al stăpânirii în gospodărirea moșiilor ei.

Mai refractari se arătau boierii munteni refugiați din Transilvania, mereu ațâțați de consulul rus Pini care, din cauza tensiunii ce exista între Rusia și Turcia, petrecea în mijlocul lor la Brașov. Aceștia constestau însăși legitimitatea numirii principelui Grigore Ghica, dând chiar concurs moral la acte de dușmănie care degenerară într-un atentat contra Domnului, condus de doi indivizi din fosta gardă eteristă. Atentatul însă nu izbuti iar criminalii fură spânzurați, după ce compromiseră prin depozițiile lor pe mai mulți dintre boieri. În cele din urmă însă, refugiații, văzând că prin opoziția lor contra domniei nu pot isprăvi nimic, se reîntoarseră în țară, dornici de a ocupa diversele slujbe.

Prin firmanul de numire, principii fură autorizați să izgonească și să alunge pe călugării greci din mănăstirile închinate și să închidă școlile grecești pe care sultanul le considera drept "temelia răutăților". Referindu-se la acest pasaj din firmanul împărătesc, principele Sturdza arăta în proclamația sa către țară că:

"Măria Sa Sultanul a binevoit a înlătura ori și ce înrăurire grecească deasupra acestor principate, pentru ca nici o persoană din această națiune să nu se poată amesteca în trebile țării".

Conformându-se ordinulului sultanului, principii Ghica și Sturdza alungară pe călugării greci din mănăstirile închinate, care fură date în administrația unei eforii condusă din boieri. Singura concesie făcută locurilor din răsărit, cărora le fuseseră închinate aceste mănăstiri, era că din venitul lor să dea acelora câte 100.000 piaștri pe an din fiecare țară. În locul școlii grecești de la Sf. Sava, principele Ghica deschise în 1826 o școală românească sub conducerea fraților Pop. La acea școală fură chemați și foștii bursieri ai mitropolitului

Dionisie Lupu, la Pisa, în Italia: Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu și Simion Marcovici, care inaugurară cursuri superioare din științe și filosofie. În Moldova, Gheorghe Asachi se adresa la 1828 epitropiei școlare a școlii de la Trei Ierarhi arătând că "mai trebuitoare decât a altor limbi este cultura aceleia a neamului însăși în care se făcuse sfintele rugăciuni și se tractarisesc toate pricinele și care este cea mai puternică legătură spre păstrarea și îmbunătățirea neamului și însuflețirea dragostei către patrie".

La 1 ianuarie 1828 școala *vasiliană*, numită astfel în amintirea lui Vasile Lupu, fu deschisă la Trei Ierarhi cu tot protestul călugărilor greci contra așezării ei în dependințele mănăstirii. La cel dintâi exament anual, care se ținu în prezența mitropolitului Veniamin, arhimandritul grec al mănăstirii năvăli ca o furtună în mijlocul serbării, pentru a arunca anatema asupra uzurpatorilor chinoviei sale, dar un atac de apoplexie îl împiedică să citească acest act nesocotit. Școala funcționa ca școală normală și ca gimnaziu sub conducerea lui Gheorghe Asachi.

Domnul Moldovei nu se mulțumi însă numai cu expulzarea grecilor din țară. Într-un memoriu adresat Porții, el se jeluia despre "mulțimea de lipoveni, de unguri și de evrei, toți sudiți ai Rusiei și Austriei, care au năvălit în țară din cauza războaielor și foametei, așezându-se în Moldova, trăind liberi aparte ca sudiți de consulatele lor și cumpărând averi imobile, prăvălii, case de locuit, grădini, vii".

Unii din acești sudiți, imitând pe egumeni, luau în arendă moșii mănăstirești cu o mică plată pe an, sau pe tot timpul vieții lor, iar alții trăind din cămătărit. Unii dintre aceștia, însurându-se cu fete bogate, au ajuns proprietari de moșii, înstrăinându-se astfel pământul țării. Situația lor avantajoasă a ademenit pe mai mulți pământeni să se facă sudiți – *Unterthan* – austrieci, ruși, pentru a beneficia de avantajele acestora la plata dărilor, astfel că dacă starea aceasta de lucruri va mai dăinui, *"Moldova va fi locuită numai de supuși ruși sau austrieci"*. Nu cunoaștem măsurile rânduite de Poartă pentru curmarea acestui rău, știm însă că principele Ioan Sandu Sturdza a înființat departamentul pricinilor străine, pentru judecarea supușilor străini în prezența unui reprezentant al consulului sau agentului diplomatic străin.

Izbânda turcilor asupra grecilor nu era însă văzută cu ochi buni de ruși, cu toate că înfrângerea eteriștilor se datora în primul rând atitudinii șovăielnice a țarului Alexandru. Acesta, sub presiunea Sfintei Alianțe, părăsise cauza creștină tocmai în momentele cele mai critice, după ce o încurajase mai înainte. Turcii învingători așezaseră în principate Domni pământeni, fără a mai ține seama de pretențiile de protectorat ale rușilor. Noii Domni erau devotați Porții și nu se mai sinchiseau de Rusia, ci căutau sprijin în politica lor în Austria. În tot timpul cât dăinui această atmosferă de neîncredere, consulii ruși din București și Iași nu s-au întors la posturile lor, ci continuau să-și petreacă viața la Brașov și Cernăuți. Dar încordarea ruso-turcă nu putea dăinui la infinit, astfel că încă sub țarul Alexandru începuseră negocieri pentru reluarea relațiilor diplomatice între cele două puteri. Negocierile primiră un nou impuls după moartea țarului Alexandru, întâmplată la 3 decembrie 1825, și urcarea pe tron a țarului Nicolae I (1825 – 1855). Noul stăpânitor al Rusiei, emancipându-se de sub influența Sfintei Alianțe, trimise la 17 mai 1826 un ultimatum Porții, prin care cerea restabilirea statu-quo-ului în Principatele Române și repararea ofenselor aduse bisericii pravoslavnice prin uciderea patriarhului ecumenic din Constantinopol. Momentul pentru intervenția diplomatică a rușilor era bine ales, fiindcă în vremea aceea imperiul otoman era zguduit de tulburări interne, ce fuseseră provocate prin desființarea corpului de ieniceri, o măsură pripită, care slăbi foarte mult puterea militară a Porții. Iar spre a da notei sale ultimative o semnificație și mai hotărâtă, Rusia încheie la 4 aprilie 1826 o convenție cu Anglia, privind sprijinirea grecilor în năzuințele lor pentru independență.

În împrejurările acestea destul de critice pentru Poartă, sultanul nu putu decât să accepte postulatele Rusiei și să intre pe calea negocierilor cu ea. Tratativele avură loc la Cetatea Albă (Akkerman) unde, la 7 octombrie 1826, s-a semnat convenția prin care s-a ratificat tratatul de pace de la București din 1782 și s-au înregistrat și unele rectificări de graniță între cele două imperii. Printr-un act adițional privitor la Principate, s-a stabilit ca Domnii să fie aleși de către Divan din rândurile marilor boieri și confirmați de Poartă. Durata domniei

fu stabilită la 7 ani, fără ca în decursul acestui termen ei să nu poată fi mazilîți decât pentru crime constatate de Poartă împreună cu Rusia. Domnii nu puteau abdica de la domnie decât cu asentimentul celor două puteri. Li se impuse însă Domnilor să țină seama de observațiile făcute de Rusia prin consulii ei din principate. Domnilor li se mai impuse să elaboreze fără întârziere *regulamente organice* pentru îndreptarea stărilor politice și administrative din Muntenia și Moldova. Întru îndeplinirea acestor dispoziții, Poarta le ordonă prin firmanele din 1828 să restituie călugărilor greci mănăstirile cu averile lor și să le dea seama asupra veniturilor din anii precedenți. La restituire se impuseră totuși egumenilor greci anumite restricții în administrarea averilor mănăstirești, menținându-se epitropiile ce luaseră ființă mai înainte pentru exercitarea unui control asupra veniturilor și cheltuielilor din aceste averi. Cu acea ocazie se spori și contribuția acestor mănăstiri la întreținerea școlilor de la 5.000 la 25.000 lei anual. Școlile grecești fură deschise din nou, iar cât privește obligația de a elabora regulamente pentru îndreptarea stărilor politice și sociale, aceasta nu era decât răspunsul puterii suzerane turcești și al celei protectoare rusești la proiectul de constituție a boierilor moldoveni din 1822 adresat acestor puteri și rămas în suspensie. Proiectul acela trebuia să fie supus unei revizuiri după dorințele boierilor de clasa I și după concepțiile curții rusești, însă încordarea raporturilor diplomatice între ruși și turci și izbucnirea războiului ruso-turc în 1828 aduseră o întârziere în punerea în aplicare a hotărârii convenției de la Cetatea Albă cu privire la întocmirea regulamentelor organice ale principatelor, până după încheierea păcii.

Dar în notele unui contemporan, Ștefan Scarlat Dăscălescu, aflăm că numirea de Domni pământeni a deschis o nouă eră țărilor române și că administrația lor, deși croită după regulile din trecut, iar vexațiile nu se consumaseră, devenise totuși mai domoală și mai omenească, iar birurile mai ușoare, suportabile, corvezile mai puține. Limba și numele de român ieșiră la iveală, se deschiseră școli românești, și dacă n-ar fi fost supărările pricinuite de turci, bântuirea ciumei și lipsa comerțului prohibit de guvernul turcesc, cei șase ani de domnie ai lui Grigore Ghica și Sandu Sturdza, până la invazia rușilor de la 1828, s-ar putea numi o epocă de pace, pe care de multă vreme nu o avuseseră țările române. Vitele se înmulțiră, astfel că o pereche de boi ajunsese la 50 – 70 lei, iar o vacă cu vițel de la 16 – 20 lei, oaia, capra, 2 lei; kila de grâu se vindea cu 16 – 25 parale iar carul cu păpușoi, secară, ovăz, orz cu 8 – 10 lei; vadra de vin se putea cumpăra cu 20 parale până la 1 leu. Sărăcimea bine hrănită și îmbrăcată își plătea dările la timp, fără să aibă nevoie de multă trudă iar restanțe de dări în țară nu se pomeneau. Nu era îndoială, însă, că pe lângă aceste bunuri materiale mai trebuia ceva ca să fie țările fericite; trebuia reglementată administrația acestora într-un mod mai echitabil, promulgându-se legi și înființându-se o jurisdicție mai stabilă.

Mai era nevoie de protecția și încurajarea comerțului precum și de deschiderea mai multor școli pentru luminarea păturilor țărănești. Între nevoile cele mai urgente era și organizarea miliției pământene, pentru ca țările să nu mai fie pradă străinilor vagabonzi, precum și multe alte reforme ce se cer într-o țară bine administrată. Nevoia de îmbunătățiri începuse a se simți, se și schițau proiecte care, dacă ar mai fi durat pacea, cu încetul s-ar fi realizat. Dar războiul care izbucnise în 1821 puse capăt la toate.

Sub domniile pământene, locuitorii țării erau împărțiți în trei clase distincte: *boieri*, *negustori* și *popor*, cu toții povățuiți de bunul simț, pentru că, după mărturia aceluiași contemporan, nu străbătuseră încă în țară destrăbălatele și falsele idei de civilizație și huzur desfrânat care, în loc să lumineze, ar fi corupt nația. Boierii cei bătrâni dădeau sfaturile și purtau cârma societății. Boierii cei tineri ascultau și respectau pe cei bătrâni; negustorii și poporul ascultau și urmau boierilor, încât la prilejuri grele, la nevoi toți deveneau o masă compactă, iar boierii cei bătrâni cu sfaturile, boierii cei tineri cu conducerea și poporul cu brațele făceau minuni de înțelepciune și biruiră.

Capitolul III

RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN 1828 – 1829, PACEA DE LA ADRIANOPOL ȘI REGULAMENTELE ORGANICE

1. Izbucnirea războiului și ocuparea Principatelor de către trupele rusești
2. Tratatul de pace de la Adrianopol și convenția privitoare la organizarea Principatelor Române
3. Principatele Române sub guvernarea lui Pavel Kisselef (1829 – 1834) și introducerea Regulamentelor organice

1. Izbucnirea războiului și ocuparea Principatelor de către trupele rusești

Prin convenția de la Cetatea Albă din 1826 se restabiliseră raporturile diplomatice dintre ruși și turci. Consulii ruși se reîntoarseră la posturile lor din principate, Mincinki la București și Lealy la Iași. Dar diplomația rusească nu se mulțumi numai cu restabilirea influenței sale în Principatele Române, ci căută să-și refacă prestigiul știrbit și față de greci, care suferiseră atât de mult în urma represiunilor turcești contra eteriștilor. La 4 aprilie 1826 Rusia încheiase o convenție cu Anglia pentru susținerea revendicărilor politice și naționale ale grecilor. Prin pactul franco-rus din 6 iulie 1827 s-a putut obține și aderența Franței la înțelegerea anglo-rusă din anul precedent. În urma acestei întreite înțelegeri anglo-franco-rusă, puterile unite concentraseră în toamna anului 1827 flotele lor în Marea Mediterană, pentru a împiedica atacul flotei turcești contra Moreei. La 20 octombrie 1827 s-a dat lupta navală de la *Navarino* în cursul căreia flota otomană fu înecată de către vasele aliate. Înfrângerea navală de la Navarino provocă mari tulburări la Istanbul care siliră Poarta să decreteze închiderea Dardanelelor pentru corăbiile întreitei înțelegeri, o măsură care atingea simțitor comerțul rus în Marea Neagră. Rusia văzu în măsura aceasta un act de dușmănie împotriva ei, care, conjugat cu alte neînțelegeri pe care Rusia le avea cu Poarta, duseră la ruperea raporturilor diplomatice dintre cele două puteri și la izbucnirea războiului în primăvara anului următor.

Principatele Române erau din nou amenințate să fie câmp de manevră pentru operațiunile militare contra Porții. Domnii din București și Iași primiră ordin să pregătească cereale, vehicole, animale de tracțiune, material de construcție și salahori pentru serhaturile de la Dunăre pe care turcii se grăbiră să le fortifice și să le pună în stare de apărare. În fața acestor pregătiri din partea turcilor, rușii concentrară în Basarabia o oștire de 160.000 de oameni care aștepta la Prut ordinul țarului de a năvăli în Principate. La 7 mai 1828 trupele rusești trecură Prutul la Sculeni, sub comanda generalului *Pahlen*, ajunseră în aceeași zi la Iași și ocupară capitala Moldovei. În calitatea sa de *"președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Munteniei"*, generalul Pahlen, care aveà șef de stat major pe *Pavel Kisselef*, ordonă arestarea principelui Sturdza și sigilarea biroúrilor din palatul domnesc, după ce actele cele mai importante fuseseră ridicate și expediate în Basarabia, unde a fost dus și principele Sturdza, pe una din moșiile sale. După încheierea păcii, el se putu întoarce la Iași, unde trăi în modestă resemnare până la 1842, când muri și fu înmormântat în biserica Barboi. Beșliii turci și arnăuții domnești fură dezarmați, iar boierii invitați la Mitropolie, pentru a lua cunoștință de manifestul de război contra turcilor. Generalul institui un *consiliu administrativ* din patru boieri cu mitropolitul ca președinte, urmând ca vicepreședintele consiliului să fie un demnitar rus, care fu desemnat în persoana consulului Mincinki. Totodată, s-a instituit un departament pentru aprovizionarea oștirii de ocupație rusești. La 11 mai, trupele rusești de sub comanda generalu-

lui Roth ocupară Bucureştiul, de unde principele Ghica se retrăsese la Câmpina, trecând prerogativele domneşti asupra mitropolitului. Renunţând la domnie, el trăi în retragere până la moarte, întâmplată la 13 noiembrie 1834. Din ordinul preşedintelui plenipotenţiar Pahlen se institui şi în capitala Munteniei, ca şi în Moldova, un consiliu administrativ cu mitropolitul în frunte, dezarmându-se garda domnească şi înlocuindu-se cu unităţi ruseşti. De asemenea, luă fiinţă la Bucureşti un oficiu special pentru cazarea şi alimentarea trupelor de ocupaţie.

Asigurându-şi astfel spatele, prin ocuparea capitalelor, trupele ruseşti sub comanda mareşalului Wittgenstein se concentrară în jurul Brăilei, care fu asediată timp de 4 săptămâni. Wittgenstein îşi stabili cartierul general la Hagi-Căpitan de la graniţa raialei Brăila şi însuşi ţarul Nicolai apăru în mijlocul trupelor sale, fiind salutat de mitropoliţii din Iaşi şi Bucureşti care sosiră la cartier însoţit de mai mulţi boieri şi munteni. La 25 mai, asedierea cetăţii, care dăinui până la 19 iunie 1828, când garnizoana capitulă, având cuvântul ţarului de a se putea retrage cu toate onorurile din cetate. Luptele din jurul Brăilei fuseră foarte sângeroase, ruşii pierzând doi generali, opt ofiţeri şi 6.000 de solaţi, pe lângă un număr şi mai mare de răniţi şi mutilaţi. După capitularea Brăilei, ruşii trecură Dunărea şi cuprinseră cetăţile Măcin şi Isaccca, numai Babadagul şi Tulcea se mai menţinură. Cartierul general rus se mută de la Brăila la Constanţa, unde se găsea sub scutul flotei ruseşti de sub comanda amiralului Greith, care patrula de-a lungul coastei pontice până la Varna, unde ajunsese avangarda oştirii ruseşti după ce ruşii cuceriseră Mangalia, Cavarna şi Balcicul. La Varna, însă, ruşii întâmpinară o puternică rezistenţă din partea turcilor, îndurând mari pierderi. De asemenea, fură respinse şi atacurile ruşilor contra Silistrei, realizând doar mici succese la Cioroiu şi Calafat. Căderea iernii timpurii sili pe ruşi să sisteze operaţiunile şi să hiberneze în Principate. În cursul iernii, generalul Longeron cuceri la 13 februarie 1828 cetatea *Turnu*. În vederea reluării operaţiunilor în primăvară, mareşalul octogenar Wittgenstein trecu comanda trupelor asupra generalului *Diebici*, iar preşedinţia divanurilor din Iaşi şi Bucureşti fu încredinţată generalului *Zaltukin*, om aprig, model de tătar, cum îl caracterizau contemporanii. Deodată cu mareşalul Wittgenstein părăsi şi generalul Kisselef şefia statului major, pentru că primi comanda corpului de armată din Muntenia.

Între timp continuau pregătirile pentru campania de primăvară, adunându-se provizii şi înfiinţându-se spitale pentru răniţi, impunându-se principatelor secătuite mari sarcini. Orice încercare de rezistenţă era aspru înăbuşită de Zaltukin, cum era cazul mitropolitului Grigorie din Bucureşti, care fu exilat în Basarabia. Boierii remitenţi erau ameninţaţi cu Siberia iar ţărănimea sleită de puteri era oprită de a-şi părăsi satele pentru a se adăposti în codri şi munţi. Epidemia de ciumă bântuia în toată ţara, făcând nenumărate victime. Pentru a linişti întrucâtva opinia publică din principate, Zaltukin agreează cererea lui Eliade Rădulescu şi pe cea a lui Gheorghe Asaki de a edita organe periodice de publicitate în limba română. Astfel apăru la Bucureşti în mai 1829 ziarul politic şi literar "Curierul Românesc", iar la Iaşi "Albina Moldovenească". În numărul 3 al "Curierului Românesc" apăru comunicatul generalului Zaltukin prin care se arată că oştirile ruseşti s-au apropiat de Dunăre şi că sunt gata să înceapă operaţiunile, îndată ce iarbă va fi destul de mare pentru hrana animalelor. Pontoanele pentru aruncarea podurilor peste Dunăre stăteau gata la anumite vaduri ale marelui fluviu. Escadroanele de cavalerie aşteptau numai ordinul de atac, armata era însufleţită de un mare avânt războinic, iar măsurile luate pentru aprovizionarea trupei funcţionau la perfecţie. Operaţiile începură contra Silistrei care la 18/30 iunie fu silită să capituleze. Cu o zi înainte de acest mare succes de arme, generalul Zaltukin publică rescriptul în vederea alcătuirii comisiilor pentru elaborarea regulamentelor organice privitoare la reorganizarea vieţii politice şi administrative, în sensul hotărârilor cuprinse în convenţia de la Cetatea Albă din 1826. Comisia numită munteano-moldavă avea însărcinarea să elaboreze noua constituţie a principatelor, urmând să lucreze sub preşedinţia lui Mincinki care în vicepreşedinţia divanului din Iaşi fusese înlocuit prin generalul Milcovici. Comisia mixtă se compunea din patru delegaţi munteni şi patru delegaţi moldoveni, fiecare delegaţie cu secretarul ei. Membrii delegaţiei muntene erau Gheorghe Filipescu şi Alexandru Villara desemnaţi de Mincinki, şi Grigore Băleanu şi

Grigore Bălăceanu, aleși de divan. Secretarul comisiei muntene era Barbu Știrbei. Comisia moldoveană se compunea din Matei Sturdza și Constantin Cantacuzino-Pașcanu, numiți de Mincinki, și Alexandru Sturdza și Constantin Conachi, desemnați de divan, secretar fiind Gheroghe Asachi. Se aștepta și un al doilea rescript privitor la alegerea noilor principi care aveau să mențină din vechile lor armate și câte un post de armată pământeană cu un contingent de 12.000 de oameni. În Oltenia ființa un corp de 4.000 de panduri care se distinsese chiar în luptele contra turcilor la Cereș și la Vârciorova. „Curierul Românesc" susținea că pandurii erau gata să moară cu spada în mână pentru patrie. Generalul Diebici autoriză pe generalul Kisselef să organizeze și în Muntenia 4 batalioane de panduri care să servească la avanposturi pentru apărarea vadurilor de la Dunăre. Batalioanelor urma să le fie atașate și o companie de profesioniști. La 20 mai/1 iunie 1829 apăru în „Curierul Românesc" chemarea generalului Kisselef adresată populației Țării Românești pentru organizarea armatei naționale.

Dar, până ce aceste proiecte să fie puse în aplicare, armatele rusești de sub comanda generalului Diebici înaintară, după căderea Silistrei, în Bulgaria și, deschizându-și drumul prin trecătorile din Balcani, apărură sub zidurile Adrianopolului, spre marea surpriză a turcilor. În fața forțelor superioare rusești, turcii, temându-se de marșul lui Diebici contra Istanbulului, hotărără să ceară pacea. La 8/20 august, o delegație de târgoveți din Adrianopol în frunte cu Ibrahim și Hali Pașa apărură la porțile cetății, anunțând capitularea. Aceasta fu acceptată sub condiția predării imediate a tunurilor, drapelelor și a magaziilor de muniții și de provizii. Garnizoana turcească era liberă să se retragă din cetate în oricare altă direcție decât în direcția Istanbulului. Generalul Diebici își instală cartierul general în palatul sultanului de la Eschi-Serai. El alese orașul Adrianopol ca loc pentru congresul de pace sub condiția capitulării imediate a cetăților Giurgiu, Rusciuk și Șumla, condiție care fu acceptată de turci. Astfel se retraseră turcii de la Giurgiu, lăsând orașele și cetatea în seama trupelor rusești.

2. Tratatul de pace de la Adrianopol și convenția privitoare la organizarea Principatelor Române

Negocierile de pace s-au încheiat la 2/12 septembrie 1829 cu semnarea tratatului de la Adrianopol. Turcia înfrântă se văzu silită să recunoască Rusiei învingătoare dreptul de protectorat asupra Principatelor Române și să restituie Munteniei cetățile Brăila, Giurgiu și Turnu, cu raialele lor din stânga Dunării, recunoscând *matca* – șenalul sau talvegul – marelui fluviu drept graniță cu toate insulele aferente. Rusia revendică pentru sine Delta Dunării și o însemnată sumă de galbeni drept despăgubire de război, cu dreptul de a ține sub ocupație militară Cetatea Silistra și Principatele Române. Articolul I din tratat prevedea următoarele dispoziții privitoare la Principatele Române: *"Principatele Moldova și Valahia care prin capitulație au ajuns sub suzeranitatea Înaltei Porți și a căror prosperitate Rusia* o *garantează vor păstra privilegiile și li-bertățile care le sunt asigurate în deosebite timpuri, fie în capitualțiile lor sau în tratatele dintre ambele imperii, fie în hatișerifele Înaltei Porți. Prin urmare ele se vor bucura de liberul exercițiu al credinței* lor, *de* o *deplină siguranță, de* o *ocârmuire națională și neatîrnată și de* o *nemărginită libertate a comerțului"*.

Dispozițiile teritoriale prevăd obligația pentru Poartă de a recunoaște șenalul Dunării ca graniță între Principatele Române și imperiul otoman, precum și brațul Sf. Gheorghe al marelui fluviu, ca graniță față de imperiul rus. Prin recunoașterea acestei granițі, Turcia fu silită să renunțe la cetățile ei Brăila, Giurgiu și Turnu de pe malul stâng al Dunării în favoarea Țării Românești, și la Delta Dunării în favoarea oblastiei Basarabiei. S-a mai impus Turciei să plătească Rusiei o mare despăgubire de război, care după aprecierile agentului diplomatic din București echivala cu 12 milioane de ducați imperiali, din care suma de un milion și jumătate era destinată să despăgubească pe negustorii ruși, care au suferit daune materiale în cursul ultimelor războaie cu Poarta. Cum însă Poarta nu dispunea de fondurile necesare pentru plata acestei despăgubiri, rușii cerură și turcii consimțiră ca până la plata acestei sume,

Principatele Române, deopotrivă cu cetățile Silistra, Varna, Burgas și Sizopolis, să rămână sub ocupația rusească. Dispoziția aceasta indispunea foarte mult cercurile politice din Principate, fiindcă lumea se temea ca nu cumva Poarta să fi oferit în taină ambele principate în contul despăgubirilor de război datorite turcilor: "Mă tem foarte mult – declara Constantin Conachi – să nu se întâmple așa ceva și mi se pare că am putut reține anumite indicații în privința aceasta din convorbirile confidențiale pe care le-am avut la București cu mai mulți ruși de vază și de influență". Încheierea păcii a fost sărbătorită prin te deum-uri la mitropoliile din București și Iași, adusă la cunoștința publicului cu 101 descărcături de tun și comunicată românilor prin „Curierul Românesc". Izbânda lui Diebici asupra turcilor îi aduse înaintarea la rangul de mareșal cu atributul de *za balkanski*, adică străbătător al Balcanilor.

Instrumentul de pace de la Adrianopol cuprindea și o *convenție* specială cu privire la Principatele Române. Prin această convenție, Poarta a consimțit ca principatele să poată institui de-a lungul frontierei de la Dunăre, întregite cu raialele de la Brăila, Giurgiu și Turnu, cordoane sanitare contra răspândirii molimilor, cu carantine și cu păzitori armați – "caraule" – pentru paza lor. De mare importanță pentru dezvoltarea vieții economice era dispoziția ca pe viitor să fie scutite principatele de a furniza Porții zaharea în natură pentru aprovizionarea oștirilor otomane și a capitalei Istanbul, urmând ca toate acestea să fie evaluate în bani și sumele adăugate la tributul anual.

Principatele fură de asemenea scutite de obligația de a pune la dispoziția oștirilor turcești salahori pentru trebuințele lor. Dar pe lângă aceste dispoziții de natură sanitară și economică, convenția mai prevedea și horărâri de natură politică și administrativă, menite să statornicească domniile pe viață și să pună rânduială în treburile lăuntrice.

"*Pentru a da administrației acestor provincii* – zice convenția – o *bază mai statornică, durata guvernului domnitorilor nu va mai fi de șapte ani, ci vor fi de acum înainte investiți cu această demnitate pe viață, afară de cazurile de abdicare și de destituire din cauză de delict*".

Iar ca măsuri corelative la această dispoziție, convenția prevede că Înalta Poartă, în dorința ei de a asigura în toate modurile starea viitoare a principatelor, *"se leagă în mod solemn, a confirma regulamentele administrative, care în timpul ocupației celor două provincii de către armatele curții împărătești, vor fi întocmite după dorința exprimată prin adunările celor mai notabili locuitori ai țării și care vor trebui de acum înainte să servească de bază pentru regularea lăuntrică a celor două provincii, bine înțeles, zisele regulamente nu vor atinge întru nimic drepturile de suzeranitate ale Înaltei Porți"*.

Dorința principatelor de a aduce ele însele la îndeplinire dispozițiile tratatului și ale convenției n-au putut fi împlinite, întrucât se convenise ca ocupația rusească să continuie până ce Poarta va fi plătit Rusiei toate ratele anuale ce rezultau din sumele impuse ca despăgubiri de război. Și cum plata acestor rate fură eșalonate pe mai mulți ani, ocupația rusească dăinui până în aprilie 1834. Astfel se întâmplă că stipulațiile privitoare la principate atât din tratatul de pace, cât și din convenția anexă să fie aduse la îndeplinire de *"președintele plenipotențiar al divanului implinitor"* din București și Iași compus din pământeni, care în realitate îndeplinea în numele țarului funcția de guvernator civil și militar al Țării Românești și Moldovei. În calitatea aceasta, generalul Zaltukin luase din vreme măsuri pentru instituirea comisiei de opt membri pentru elaborarea regulamentelor organice asupra întocmirii cărora Rusia căzuse de acord cu Turcia. Dar soarta rezervase desăvârșirea acestei mărețe opere legislative generalului *Pavel Kisselef*, fiindcă la 23 octombrie 1829 generalul Zaltukin muri la București de febră intestinală.

3. Principatele Române sub guvernarea lui Pavel Kisselef (1829 – 1834) și introducerea Regulamentelor organice

Urmașul lui Zaltukin în președinția divanurilor și în comanda trupelor de ocupație din Muntenia și Moldova a fost generalul *Pavel Kisselef* care a guvernat Țările Române.cu putere domnească. Noul guvernator era un om cult, blând și înțelept, cu vederi liberale și simțăminte umane, astfel că guvernarea lui a însemnat un pas înainte în consolidarea politică și redresarea economică a princi-

patelor. Generalul Kisselef trecuse Prutul odată cu trupele rusești de ocupație în mai 1828, ca șef de stat major al mareșalului Wittgenstein și comandase apoi corpul din Muntenia participând la luptele de la Dunăre. Tot el a fost acela care primise ordin din partea comandantului șef Diebici să organizeze batalioanele de panduri în Muntenia. În tot acest timp, el avu prilejul să cunoască Țările Române cu toate dorințele și suferințele lor, astfel că el își putu da seama mai bine ca oricine de greutatea misiunii sale. El a putut să se convingă la fața locului de efectele dezastruoase ale nestatorniciei și nesiguranței stărilor de lucruri din principate, de abuzurile administrative și de nedreptățăile în distribuirea sarcinilor fiscale care apăsau numai asupra poporului de jos, câtă vreme boierimea se bucura de largi privilegii și imunități fiscale. La toate acestea se mai asocie și flagelul groaznicei *epidemii de ciumă*, care făcea ravagii în rândurile populației de la sate și orașe. Toate acestea, Kisselef le cunoștea foarte bine când își începu guvernarea, îndată după moartea lui Zaltukin, la finele lui octombrie 1829.

Noul guvernator sosi la București la 11/23 noiembrie 1829, iar la 14/27 noiembrie își luă postul în primire cu un apel către boieri să-i dea concursul la reorganizarea și redresarea țării, asigurând că atitudinea sa va fi deosebită de cea a antecesorului său, ale cărui maniere nu-i plăcuseră niciodată.

"Vă recomand să schimbați tonul – zicea Kisselef – *și să vă lepădați de samavolnicii, nu vreau să contribui la defăimarea numelui de rus"*.

Instalarea coincidea cu un năprasnic cutremur de pământ care produse mari pagube în București. Între atribuțiile care reveneau noului guvernator era și aceea de a conferi diplome sau pitace de boierie. Locțiitorul lui Kisselef în președinția divanurilor era generalul Mircovici care-și avea reședința la Iași, purtând grija treburilor administrative, fiind însărcinat și cu prezidarea divanului din capitala Moldovei. Dar marile greutăți și neajunsuri de care se resimțeau Țările Române nu erau de natură să descurajeze pe un om de energia și puterea de muncă a lui Kisselef, care avea darul să ordoneze problemele după însemnătatea și urgența lor și să impună cu energie soluțiile cele mai nimerite. Potrivit hotărârilor de la St. Petersburg din 24 aprilie 1830, ocupația rusească în principate se prelungi. Deodată cu măsurile pe care le luă pentru combaterea epidemiei de ciumă și restabilirea ordinei și siguranței în țară, el grăbi lucrările comisiei pentru elaborarea regulamentelor organice instituită de Zaltukin în iunie 1829. Comitetul constituțional, cum o numea agenția austriacă, se compunea din câte patru delegai munteni și patru moldoveni, având ca secretari pe Barbu Știrbei și Gheorghe Asachi. La finele anului 1830 își încheiase lucrările, delegând trei membri din mijlocul ei să prezinte proiectele la St. Petersburg. Acolo proiectele au fost examinate de o comisie specială, care le revăzu și le supuse țarului Nicolai spre aprobare. La începutul anului 1831 regulamentele sancționate de țar fură remise lui Kisselef pentru a fi supuse deliberării obșteștilor adunări de revizuire din București și Iași. Adunările acestea se compuneau din înalții chiriarhi, din membrii celor trei divanuri, executiv, judecătoresc și princiar, precum și din reprezentanți ai județelor, numărând fiecare câte 52 de membri. "Obșteasca extraordinară adunare de revizuire a regulamentului" din Muntenia fu convocată de Kisselef în ziua de 10/22 martie 1831 la București și deschisă de el cu o largă expunere asupra însemnătății regulamentului și asupra principalelor capitole expuse în el. Ședințele adunării au continuat cu dezbateri destul de animate până la 1/12 mai când s-a trecut la votarea și acceptarea lui. Cuprinsul noii consituții muntene fu adus la cunoștința curților protectoare și suzerane și, promulgat cu asentimentul lor, pus în aplicare pe ziua de 1 iulie 1831. Adunarea de revizuire de la Iași, care fu convocată în ziua de 8/20 mai, trebui să-și întrerupă ședințele după o lună, din cauza epidemiei de holeră și să le reia numai în 3/15 august. Dezbaterile adunării de la Iași au fost uneori destul de furtunoase, dar și ele s-au încheiat cu votarea regulamentului și cu trimiterea lui la St. Petersburg și Istanbul spre sancționare. După ce noua constituție a Moldovei primi agrementul celor două curți, ea fu pusă în aplicare în ziua de 1 ianuarie 1832, la șase luni în urma constituției muntene.

Cu ocazia aplicării noilor constituții, adunările din București și Iași trimiseră adrese de mulțumire și recunoștință atât la St. Petersburg cât și la Istanbul, exprimând omagiile lor și guvernatorului Kisselef pentru reușita acestei însemnate opere legislative.

Constantin Conachi, care făcuse parte din comisia de opt pentru elaborarea regulamentelor organice, le califica drept consituții care merită toată lauda. În adevăr, regulamentele îndeplineau toate condițiile unor constituții de factură aristocratică sau boierească, întrucât de cele mai elementare drepturi constituționale nu se bucura întreaga populație a țării, ci numai o minoritate reprezentată de tagma boierească și cea ecleziastică. Puterea legislativă, executivă și judecătorească era rezervată acestor două tagme, în disprețul țărănimii care reprezenta mai bine de 80% din populația ambelor principate. Nepotrivirea aceasta nu trebuie însă să ne surprindă, dacă ne gândim că regulamentele organice s-au întocmit sub regimul protectoratului Rusiei, unde ideile de legalitate, libertate și fraternitate între toate clasele sociale, propovăduite de revoluția franceză, nu pătrunseseră încă. Iar cât privea Poarta otomană, regulamentele i-au fost mai mult impuse de ruși prin convenția de la Cetatea Albă și prin tratatul de pace de la Adrianopol, astfel că pentru ea, ele chiar și în forma în care se prezentau, apăreau de-a dreptul revoluționare. Dar nici a treia putere vecină – Austria – nu privea cu ochi buni noile constituții din principatele române, temându-se că ideile cuprinse în ele să nu trezească revendicări similare și dincolo de munți, în Transilvania, cu toate că instituirea adunării obștești și atribuțiile ei aveau mare asemănare cu dieta Transilvaniei și cu puterile lelgislative ale acesteia. Dar și în forma aceasta aristocratică regulamentele organice însemnau un remarcabil progres în evoluția consolidării politice a Principatelor Române în comparație cu statele vecine: Austria absolutistă, Rusia autocrată și Turcia despotică. Prin introducerea noilor constituții, Muntenia și Moldova își redobândiră vechea lor ființă de stat, care se destrămase sub domnia fanariotă. Prin ea se păstrează forma de stat monarhic cu domni aleși pe viață, cu oștire națională și cu drapel propriu și drept de legiferare în toate domeniile și manifestările vieții publice și sociale. Prin ea se reînstăpânea domnia legii în locul bunului plac. Se impune deci să aruncăm o scurtă privire asupra princpalelor capitole din contextul acestor regulamente.

Din însemnările unui contemporan aflăm că țarul Nicolai, rămânând și după pacea de la Adrianopol stăpânul principatelor, a vrut să le doteze cu acea regulamentare mult dorită și având în mână lucrările boierilor, pe cât se presupune, le-a mai schilozit, le-a corijat, mai ciuntind, mai sporind, după interesul lui, și a alcătuit acea lucrare ce a luat numirea de *"regulament organic"*, care cuprinde în sine un fel de constituție și o reglementare completă de așezare și administrație a țărilor în toate ramurile ei și în tot amănuntul lor. Dar ca să nu se pară de-a dreptul trimis de la Petersburg, s-a numit un comitet compus din opt boieri mari, cei mai însemnați, patru din Moldova și patru din Muntenia, cu secretarii lor, sub președința general-consulului rus Mincinski, ca să colaboreze la acest regulament. Acest comitet, întrunindu-se la București în 1830, ușor a pregătit cele ce erau gata, și a dat la lumină regulamentul organic, precum l-am văzut și precum s-a aplicat, oborând cu totul instituțiile vechi și înlocuindu-le cu altele nouă, care mai bune, care mai rele. Apoi prin solii iarăși de boieri l-a trimis la curtea suzerană și protectoare spre ratificare: totul a fost zis. S-a aplicat de Kisselef, a rămas în vigoare, în Țările Române treizeci de ani. De nu l-ar fi schilodit și desfigurat succesorii lui Kisselef și l-ar fi lăsat în starea lui primitivă, aplicându-l cu sinceritate cu toate metehnele, tot s-ar fi putut menține. Dar în cele din urmă devenise un schilod și s-a simțit nevoia să fie înlăturat.

Metehne a avut multe, a fost născut în păcate, dar cele mai de căpetenie, după părerea observatorului contemporan, erau: "Întâiu că a împărțit țările, nu în clase, ci în caste, ca în Indii: a) boieri privilegiați; b) negustori și târgoveți; c) țărani și plugari. Apoi boieri de cl. I-a, cl. II, clasa III și privilegiați.

Cei dintâi cu titluri de nobleță ereditară și cu drepturi inclusiv la domnie și la ministere. Cei de al doilea și al treilea cu drepturi la funcțiuni subalterne. Iar simplii privilegiați, fără nici un drept, decât să servească țării gratuit pentru privilegiu.

Cât pentru târgoveți și plugari, aceștia n-aveau decât să plătească dări și să servească pe celelalte clase. Și pentru că în genere, plugarii și clasa de jos din târguri, erau adevărați români ei deveneau iloții străinilor.

II. Că, în materie de alegeri de domni și mitropoliți, de deputați la cameră, a mărginit țara legală numai în boieri cu titluri, și de aceia în capitale pe jumătate, și numai până la oarecare rang, și pe jumătate câte unul din județ,

lăsând orășenilor numai dreptul de alegeri municipale, iar țăranilor plugari nici un drept, nici direct, nici indirect.

III. Că a supus pe țăranii plugari locuiți pe moșiile boierilor la muncă grea de câmp sub numirea de clacă sau boieresc, pe care, cu dezvoltarea comerțului, scurgerea productelor cu folos, i-a adus în stare de sclavi, muncind numai pentru proprietar".

Regulamentele organice erau împărțite în mai multe capitole, tratând despre: alegerea domnilor, organizarea și datoriile obștești, adunări ordinare, reglementarea finanțelor, sfatul administrativ, îndrumarea comerțului, carantina, organizarea miliției, orânduirea justiției și instituțiilor obștești. Țările Române își păstrau vechiul caracter de monarhii elective. Domnul se alegea pe viață de către *obșteasca adunare extraordinară* din rândurile protipendadei boierești. Adunarea electivă se compunea în Muntenia din 192, iar în Moldova din 132 membri, aleși din tagmele lor de boierii celor trei clase și de județe și de corporațiunile meșteșugărești de la oraș. Membrii de drept sau vireliști ai adunărilor erau mitropolitul și episcopii eparhiali din fiecare principat. Din adunarea electorală a Moldovei făcea parte și un delegat al școalei înalte sau academii din Iași. Adunarea extraordinară se convoca numai în caz de vacanță a tronului.

După aceleași norme se alegeau pe o perioadă legislativă de cinci ani și *obșteasca adunare ordinară*, compusă în Muntenia din 43, iar în Moldova din 34 de deputați. Adunarea obștească se convoca anual de Domn la începutul lui decembrie în sesiune ordinară, putând fi însă convocată și în sesiune extraordinară. Sesiunile se deschideau cu un mesaj domnesc, la care se răspundea de către adunare duă dezbaterea lui în ședințe publice. Adunarea împărțită în diverse secțiuni cerceta și încuviința proectele de legi, verifica conturile tuturor ramurilor administrative și examina și vota proiectul de buget pentru anul financiar viitor. Legile votate de adunare se prezentau principelui pentru a fi promulgate, exact cum și hotărârile dietei transilvănene se înaintau împăratului pentru sancțiune.

Cu promulgarea regulamentelor se induseră în ambele țări mari reforme financiare, atât la impunere cât și la perceperea dărilor publice. Cu privire la impuneri se menținu și se respectă vechiul privilegiu al boierimii și al clerului de a continua să se bucure de scutirea de dări. Sarcina impozitelor pentru acoperirea nevoilor statului rămase să apese mai departe asupra țărănimii. Cum tagma boierească cu toate anexele ei constituia aproape o treime din populația Munteniei și Moldovei, rezulta că toate nevoile bugetare ale statului rămâneau să fie împlinite numai de două treimi de locuitori fiindcă a treia, partea boierească, nu plătea nici un bir. Noua constituție aduse însă în practica de impunere a dărilor o reformă salutară, înlocuind impozitele indirecte prin o singură dare anuală directă de 30 lei de cap de familie. Prin dispozițiunea aceasta fiscală țărănimea fu scutită de numeroasele rezumaturi cum erau dijma, lutunarelul, vânăritul, oieritul, disetina, vădrăritul etc. Numai morile locale ale fiecărei comunități se acopereau de către săteni pe cale de cizluire între ei. Regulamentele desființară și instituția postelnicilor și poslușnicilor care fură trecuți pe rolul birnicilor, dar aceasta cu despăgubirea boierilor prin plata unei îndemnizații de 24 lei de scutelnic și poslușnic. Corporațiile meșteșugarilor și negustorilor de la orașe plăteau o patentă anuală. Regulamentul Munteniei prevedea la venituri suma de 11.605.000 piaștri, iar cel al Moldovei de 5.642.000 piaștri.

Sfatul administrativ se compunea din trei înalți demnitari, și anume din marele logofăt, sau secretar de stat, care îndeplinea totodată și funcția de director al cancelariei domnești, ministrul internelor și poliției și din vistiernicul sau ministrul finanțelor. Pe lângă acest consiliu funcționau două divanuri distincte, administrativ și judecătoresc, mascându-se prin aceasta separarea justiției de administrație. Dar ceea ce preconiza regulamentul mai presus de toate era responsabilitatea tuturor agențiilor statului care se ridica până la Domn. În schimb, slujbașii publici primeau lefuri fixe. Dispozițiile regulamentare privitoare la redresarea comerțului garantau libertatea navigației pe Dunăre și libertatea comerțului cu produsele țării, care nu mai urmau să fie furnizate la Istanbul cu prețuri de favoare, dacă nu chiar gratuit în contul tributului.

Un alt capitol din regulament privea organizarea cordonului sanitar de-a lungul Dunării și înființarea stațiilor de carantină pentru prevenirea epidemiilor de boli infecțioase. Prin trataul de la Adrianopol s-a întregit granița de la Dunăre prin reîncorpo-

rarea în teritoriul național a raialelor de la Brăila, Giurgiu și Turnul și cu 80 de insule care cădeau la stânga șenalului sau talvegului marelui fluviu. Suprafața teritoriului recuperat era socotită la 445.648 de pogoane, din care 186.925 fură restituite vechilor proprietari iar restul de 258.099 fu declarat rezervă de stat, din care vistieria încasa anual suma de 488.099 lei. Recuperarea raialelor a dat țării posibilitatea de a lua măsuri drastice pentru combaterea și prevenirea epidemiilor de ciumă și alte molime, ale căror cuibare de infecție se găseau totdeauna în aceste raiale, dat fiindcă administrația otomană nu lua nici o măsură pentru combaterea și stârpirea lor. Regulamentul organic prevedea dispoziții pentru înființarea unui cordon sanitar de-a lungul Dunării de la Vârciorova până la Galați și Reni cu stațiuni de carantină în toată lungimea lui. Stațiunile acestea permanente erau înzestrate cu toate instalațiile necesare pentru dezinfectarea oamenilor și a mărfurilor care veneau din dreapta Dunării, iar serviciul de pază era îndeplinit prin gărzi înarmate care făceau parte din oștirea națională. Astfel luară ființă stațiunile de carantină de la Vârciorova, Calafat, Zimnicea, Giurgiu, Călărași, Piua Pietrei, Brăila și Galați, fiecare cu personalul său de serviciu, compus din comisari, medici, personal sanitar și gardieni. Între aceste stațiuni se găseau pichete. Schele importante de trecere pentru mărfuri erau la Calafat, Zimnicea, Giurgiu, Călărași, Brăila și Galați. Statutul de organizare și regulamentul de funcționare a carantinelor și schelelor cuprindeau dispoziții riguroase pentru aplicarea prescripțiilor sanitare atât pentru călători, cât și pentru mărfuri care erau supuse unui anumit proces de fumegație. Noua constituție cuprindea dispoziții cu privire la introducerea și organizarea serviciului sanitar în tot cuprinsul țării. Se constituiră comitete sanitare la București și Iași care să aibă grijă de spitale, de angajarea de medici și de reglementarea serviciului farmaceutic.

Aplicarea acestor măsuri de sănătate nu întârzie de a da rezultatele așteptate. Epidemia de ciumă din 1829, de care fuseseră atinse 24.569 de persoane, putu fi combătută cu succes; în anul următor numărul ciumaților scăzu la 153 de cazuri, astfel că molima putea fi considerată ca stinsă. Din nenorocire însă principatele, și îndeosebi Moldova fu încercată la finele anului 1830 de o nouă epidemie, de astă dată de *holeră*, al cărei centru era la Odessa, de unde se răspândise pustiitoare asupra Basarabiei, Moldovei, Munteniei, Banatului, Transilvaniei și Ungariei, secerând zeci de mii de vieți omenești. Închiderea graniței de la Prut, înființarea de carantine și spitale pentru holerici, izolarea localităților infectate, precum și lămurirea publicului asupra caracterului bolii și asupra mijloacelor de combatere a ei avură oarecare succes, întrucât, după cum arată statisticile contemporane, din cele 33.360 de persoane atinse de holeră, putură fi salvate din ghearele morții 13.342. Și mai eficace se vădiseră efectele salutare ale cordonului sanitar cu numeroasele sale stații și echipe de carantină în anii 1834 – 1838, când o nouă epidemie de cimă pustii localitățile din dreapta Dunării, de la Vidin până la Tulcea, înghițind 86.629 de ființe omenești. Grație vigilenței organelor de carantină, răspândirea epidemiei asupra malului stâng al Dunărei a putut fi oprită cu succes.

Regulamentele organice din ambele principate cuprindeau dispoziții cu privire la reînființarea oștirilor pământene, care se distinseseră în cursul vremii. Articolul 380 din regulamentul muntean și 211 din cel moldovean arată că prin tratatul de la Adrianopol puterile contractante căzuseră de acord să îngăduie principatelor să formeze oștiri pe temeiuri statornice pentru paza granițelor în vederea negoțului și a carantinei și pentru paza bunei orânduieli și a obșteștii liniști, oștiri pământene pe care să se poată rezema în toate împrejurările. Prin firmanul ei din mai 1834 puterea suzerană, Poarta, își dădu asentimentul pentru crearea oștirilor naționale, declarând că "pentru serviciul de carantină, cât și pentru siguranța granițelor, precum și pentru menținerea ordinei la sate și la țară și pentru aducerea la îndeplinire a ordinelor și regulamentelor, guvernele din ambele principate, vor putea întreține un număr de gărzi armate, strict necesare pentru diversele frontiere. Numărul și întreținerea acestor miliții se reglementau de către principi de acord cu divanurile lor respective, *întemeindu-se pe exemplele din trecut*. Prin declarația aceasta solemnă, puterea suzerană recunoștea Țărilor Române *dreptul lor de autoapărare*, în virtutea vechilor lor tradiții milenare, o declarație care înseamnă un mare salt înainte în năzuințele neamului spre liber-

tate și independență.

În articolele următoare, regulamentele prevedeau dispoziții privitoare la organizarea oștirilor, la modul de recrutare, la îndatoririle comandanților și ale trupei, la echipare și armament. Totodată, se hotărî ca slujitorii, cătanele, plăieșii și toate celelalte categorii, câte se vor afla sub asemenea numiri, să se desființeze, iar oamenii care le alcătuiau să intre în rândurile dajnicilor. Strângerea sau chemarea tineretului în slujba oștirii, adică recrutarea, să se facă prin înscris obștesc sau prin intrarea în slujbă de bună voie. În scopul recrutării fură orânduite comisii prin mahalalele capitalei și pe la sate, însoțite de câte un agent animator care în bătaia tobei îndemna tineretul să se înscrie în oștire. Dar îndemnul acesta nu prindea. Tineretul nu se lăsa ademenit să se înroleze în oștiri, nici prin promisiuni de avantaje și nici prin amenințări. La sate comisiile de recrutare erau primite cu ostilitate din partea sătenilor, pe alocurea, ca la Buzău, la Roman, Hârlău, Bacău și Huși, insultate și amenințate chiar, astfel că în Moldova în special, autoritățile s-au văzut silite să recurgă chiar la intervenția armatei de ocupație pentru liniștirea satelor. Dar cu toate acestea, recrutările își continuară cursul, astfel că oștirile pământene putură lua ființă în ambele principate. Încetul cu încetul, agitația contra înființării oștirilor naționale, susținută de unele cercuri ostile consolidării vieții politice românești, se potoli și lumea începu să-și dea seama de utilitatea oștirilor pământene și de înalta lor chemare de a apăra marginile țării și de a chezășui ordinea dinlăuntru, viața și avutul locuitorilor. Înaltul șef al oștirii era principele. Răspunderea pentru echiparea și instrucția oștirii o avea în Muntenia marele spătar iar în Moldova marele hatman. Regulamentul prevedea pentru Muntenia o oștire de 4.460 ofițeri de trupă, iar pentru Moldova de numai 1.540 de oameni înarmați.

Regulamentele organice introduseră mari reforme și în domeniul juridic. Instanțele de judecată erau *judecătoriile sătești*, alcătuite din preotul satului și din trei jurați aleși de obște, care aplanau duminică după liturghie certurile și neînțelegerile dintre săteni. În fiecare județ funcționa un *tribunal județean* de întâia și a doua instanță, fiecare cu câte șapte judecători și 6 supleanți. Iar în cele două capitale, București și Iași, câte un *divan apelativ* de 12 consilieri, 7 pentru secția civilă și 5 pentru secția penală. În anumite pricini se putea apela și la *divanul domnesc*, compus din 7 consilieri. Judecătorii se numeau de Domn din rândurile boierimii, singura care avea acces la slujbele obștești. Regulamentele prevedeau chiar inamovibilitatea magistraților. Dispoziția aceasta urma să intre însă în vigoare numai după scurgerea de nouă ani de la aplicarea regulamentelor. La numire se cerea o anumită pregătire. Personalul judecătoresc era retribuit din vistieria statului, fiind oprit de a primi plocoane de la împricinați. Din leafă li se reținea pentru pensia de bătrânețe. Trecerea la pensie se făcea după anumite norme și nu după bunul plac, ca mai înainte. Sentințele trebuiau să fie pronunțate în temeiul unei legi și nu după bunul plac al judecătorului. Regulamentul din Moldova cerea traducerea în românește a codului Calimah, care fusese redactat numai în limba greacă. Codul Caragea apăruse concomitent în ambele limbi, greacă și română. Alte dispoziții regulamentare se refereau la instituirea registrelor ipotecare, la transcrierea contractelor de zestre, la actele de vânzare, la hotărnicii, la repararea drumurilor, la exploatarea ocnelor și a apelor minerale, precum și la respectarea principiului lucrului judecat. Noua constituție abolea pedeapsa cu moartea și tortura, înlocuindu-le cu munca silnică pe viață. Ea aduse reforme în regimul închisorilor prin îmbunătățirea condițiilor de igienă și despărțirea deținuților după sex. Actele stării civile rămaseră și mai departe în grija oficiilor parohiale. În seama organelor bisericești rămase și grija școlilor și asistenței sociale.

Regulamentele prevedeau ca învățământul să se predea în limba *română* pentru a aduce înlesniri școlarilor în cultivarea limbii patriei, dar și pentru că toate treburile publice urmau să se trateze în această limbă, întrebuințată și în slujbele bisericești. Prin regulament se înființară la București și Iași colegii cu internate pentru copiii slujbașilor publici precum și un institut pentru fetele lor. Prin această legiuire se dispunea înființarea de școli în județe precum și biblioteci, lăsând supravegherea lor eforiilor școlare. Cu începerea anului școlar 1832 – 1833, se puse în aplicare regulamentul școlilor politice din Muntenia, care prevedea clase începătoare, umanitare, complementare și cursuri speciale cu indicarea materiilor de învățământ.

În capitolul ultim, Regulamentele insistau asupra diverselor instituții publice, sub care se înțelegea ceea ce stătea în legătură cu titlurile și privilegiile boierimii, cu angajarea în serviciile statului, cu administrarea bunurilor ecleziastice și reglementarea drepturilor țărănimii și ale târgoveților. Regulamentele dădeau o atenție deosebită dezvoltării normale a orașelor și târgurilor, impunându-le cele mai avansate reguli urbanistice. Orașele Brăila și Giurgiu, recuperate de curând, se bucurară de o largă solicitudine a guvernării. Generalul rus Muraviev fu însărcinat cu dărâmarea cetăților și întăriturilor turcești, după care se reîncepu cu reconstruirea orașelor și a porturilor și cu organizarea stațiilor de carantină și a schelelor pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor ajunse în aceste zone comerciale la Dunăre, spre care se îndreptau convoaiele de mărfuri și călători atât din țară, cât și din străinătate.

Brăila devenise un port fluvial de mare circulație. O statistică din 1840 arată că în cursul acelui an au intrat în port 321 vase turcești, 297 grecești, 39 rusești, 32 austriece, 7 ionice, 5 napolitane, 3 engleze, 1 vas fracez și 7 vase sub pavilion muntean.

Prin noua constelație politică, Galații deveniră centrul comerțului moldovenesc. Iașii, bântuiți de holeră și de incendii, aveau nevoie de măsuri grabnice de redresare. În schimb, dezvoltarea Bucureștilor cunoscu un puternic avânt. O statistică întocmită în decembrie 1831 arată că orașul era împărțit în cinci vopsele sau culori: galben, verde, roșu, albastru și negru, cu o populație de 58.794 suflete, din care 30.806 de sex bărbătesc și 27.988 de sex femeiesc, cuprinsă în 13.065 familii și locuind în 10.074 case. Numărul mănăstirilor era de 26 și al bisericilor 95. Bucureștii mai aveau atunci 15 mori, din care 7 mânate de apă și 8 puse în funcțiune prin tracțiune animală, precum și 200 de fabrici. Populația era împărțită în clase: clasa boierească, cu servitorimea ei, numărând 8.355 suflete; clasa de mijloc, cu servitorimea ei, 46.404 suflete și clasa preoțească, cu 1.450 suflete. Numărul populației evreiești se ridica la 2.585 suflete. De holeră muriseră în anul acela 2.170 persoane.

Regulamentele organice aduseră și unele modificări în raporturile dintre proprietari și țărani, prin stabilirea noilor urbarii pentru cele două țări. Nartul muncii pe care țăranii avea să o presteze proprietarului rămăsese cel vechi de 12 zile pe an. Regulamentele impuneau însă țăranului numărul de prăjini de arătură, prașilă, secere, de cosit și de cărat la conacul boieresc, munci agricole care nu puteau fi săvârșite în timpul celor 12 zile de boieresc sau clacă, astfel că zilele regulamentare nu corespundeau cu zilele de lucru reale. Pentru muncile acestea, regulamentele obligau pe proprietar să pună la îndemâna țăranului numai jumătate din suprafețele pe care acesta le primea mai înainte, și anume cel mult 6 fălci în Moldova și 12 pogoane în Muntenia, în care erau cuprinse: locul de casă și grădină, arătura, fânațul și imașul pentru cel mult 4 boi și o vacă. Prin dispoziția aceasta, țăranii fruntași și mijlocii fură reduși la starea codașilor de mai înainte, iar aceștia din urmă fură siliți să se hrănească din munca brațelor lor, adică "cu palmele". După dispozițiile regulamentelor, țăranii ajunseră să primească mai puțin pământ pentru mai multă muncă. Restul pământului de care aveau nevoie puteau să-l ia în arendă de la proprietari, plătind arenda în bani sau în muncă. Aceasta era susținută de proprietari pentru a-și putea cultiva moșiile, fiindcă de la proclamarea libertății comerțului și oprirea furniturilor pentru Istanbul prețul produselor agricole începu să sporească și agricultura să devină din zi în zi tot mai rentabilă. Regulamentul respecta libertatea țăranului de a se muta de pe o moșie pe alta, îngrădind-o însă în astfel de condiții încât țăranul numai foarte greu se putea folosi de ea.

Condițiile acestea așa de puțin favorabile țărănimii lăsau să se înțeleagă că cei ce întocmiseră regulamentul organic aparțineau clasei boierești, care aveau în vedere apărarea intereselor tagmei lor. Guvernatorul Kisselef era însuflețit de un spirit de dreptate și echitate socială și de aceea el încercă să niveleze după putință contrastele dintre clasele privilegiate și cele oprimate, dar stăruințele sale se loviră de rezistența îndârjită a marii boierimi, a *bărboșilor*, cum îi numea el, fiincă numai membrii protipendadei aveau dreptul să poarte barbă. Într-o scrisoare confidențială pe care acest om de bine o adresa la 30 octombrie 1832 ambasadorului Buteniev la Istanbul, el se plângea de bărboșii din Moldova care, după părerea sa, erau cei mai tulburători intriganți dintre toți purtătorii de barbă. El arată că adunarea compusă din boieri nu a făcut altceva decât să încalce drepturile clasei inferioare.

Constituindu-se în judecători în propria lor cauză, era firesc ca ei să caute a-și spori propriile privilegii în dauna acelora ce nu sunt reprezentați și nici apărați de nimeni. Ei au mers atât de departe încât printr-un articol viclean al clăcii au legat de pământ pe săteni, care sunt liberi de drept, și în toate zilele tind a face din ei niște robi pentru a-i apăsa mai mult. De aceea, nu este mirare că guvernatorul Kisselef întâmpină atât de multe greutăți în aplicarea Regulamentelor în ambele principate, căutând să impună respectarea dispozițiilor cuprinse în ele în litera și spiritul acestora.

Întocmirea în comun a Regulamentelor organice a dat prilej muntenilor și moldovenilor de a avea un schimb de idei asupra țărilor lor și de a-și da seama de frapanta asemănare în structura lor etnică, religioasă, socială și economică și de nevoia de a se ajunge la o cât mai strânsă legătură între ele. Convingerea aceasta își găsi expresie în articolul 425 din Regulamentul muntean care constată că originea, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor din ambele principate conțin elementele unei uniri intime care a fost întârziată și împiedicată prin împrejurări întâmplătoare și de a doua mână; că foloasele și urmările binefăcătoare ce ar izvorî din întrunirea acestor două popoare nu ar putea fi puse la îndoială; că elementele contopirii poporului *moldo-vlah* sunt chiar puse în acest regulament, prin asemănarea administrației ambelor țări. Articolul următor, 426, trage concluziile din aceste considerații, stabilind "instituirea unei comisiuni mixte din partea guvernelor ambelor principate, cu menirea a preface într-un singur trup legile moldo-vlahe, identitatea legislației fiind unul din mijloacele cele mai potrivite pentru a adduce la îndeplinire această unire morală". Ambele articole demonstrează năzuințele comune ale ambelor țări spre unire morală, dar și politică și administrativă. Inserarea acestor dornice năzuinți în noile constituții din principate își are semnificația prin faptul că pe calea regulamentelor sancționate de curtea imperială rusească și admise de înalta Poartă, ideea unirii principatelor ajunse la cunoștința puterii suzerane și a celei protectoare fără ca să stârnească nici o împotrivire. Dar ideea unirii nu rămâne uitată în articolele Regulamentelor organice, ci ea pătrunse în conștiința locuitorilor din principate și dăinui acolo până la înfăptuirea ei.

După introducerea Regulamentelor organice, lumea din principate aștepta să fie convocate obșteștile adunări extraordinare pentru alegerea domnilor. Se vorbea mult despre retragerea trupelor de ocupație și despre transmiterea puterii asupra divanurilor provizorii. Se răspândeau liste de candidați care înveninau raporturile dintre boieri și înăspreau relațiile cu administrația rusească, pe care unii dintre boieri le doreau cât mai trainice și mai amicale. Din rândurile acestora se trimiseră memorii atât la St. Petersburg, cât și la Istanbul, prin care se cerea menținerea ocupației rusești până la aplicarea completă a Regulamentelor în vederea consolidării politice, administrative și economice a țărilor așa de greu încercate de flagelul holerei. Memoriile acestea înșirate de cercurile rusești fură bine primite la curtea țarului, care nu avea nici o grabă cu retragerea trupelor din principate întrucât nici Poarta nu achitase încă deplin despăgubirile de război impuse ei prin tratatul de la Adrianopol. Astfel, ambele puteri convenіră că ocupația principatelor să continue cu un contingent de 12.000 oameni, până ce ge-neralul Kisselef va fi pus în aplicare dispozițiile Regulamentelor în principate. În urma acestei înțelegeri, Kisselef, care primise adresă de mulțumire și înalte decorații de la țarul Nicolai pentru înfăptuirile sale, rămase mai departe în fruntea administrației militare a Țărilor Române, urmând să primească apuntamentele din regulamentul muntean pentru lista civilă a principelui muntean, iar ajutorul său Mircovici, cele din regulamentul moldovean. În semnul atașamentului față de Pavel Kisselef, generalului prezident i s-a dat la 20 iunie 1832, de ziua de praznic al numelui său – cum spune cronica Androneștilor – un bal în pădurea de la Băneasa, cu așa gătire și cheltuială ca niciodată la nimeni altul din cei mari, care după vremi au stătut să vie în țară.

Instalându-se în funcția de guvernator, Kisselef convocă, după Regulament, obștile adunării ordinare la București și Iași, care își începură opera legislativă în toamna anului 1832. În anul următor, el continuă guvernarea ajutat în Moldova de Mircovici, urmărind ca dispozițiile Regulamentelor să fie aplicate în toate ramurile administrației. Organizarea oștirilor pământene făcu progrese îmbucurătoare iar serviciile sanitare erau mereu pe teren pentru ștergerea urmelor de holeră. Sătenii

începură să-și refacă gospodăriile, orășenii căutau noi mijloace de îndrumare a îndeletnicirilor lor comerciale și meșteșugărești, iar boierii, bucurându-se de privilegiile pe care noua constituție le garantase, continuau în certurile și cancanurile lor. La începutul anului 1834 Kisselef se apropia de încheierea mandatului său, introducând pe generalul Dellinghausen în comanda trupelor de ocupație, care-și pregăteau retragerea în Rusia. Vestea orânduirii noilor domni numiți de Poartă în înțelegere cu Rusia nu-l surprinse. Cunoștea tratativele diplomatice între ambele puteri în chestiunea succesiunii sale. Bucuros de a-și fi putut împlini misiunea ce-i fusese încredințată în principate, el transmise atribuțiile sale administrative divanurilor provizorii din București și Iași și, la 11/23 aprilie, trecu Prutul cu toate onorurile militare, însoțit de simțămintele de recunoștință ale celor care au colaborat cu el, i-au apreciat munca și omenia. Așa luă sfârșit guvernarea lui Kisselef, care recomandase numirea principilor Grigore Ghica și Mihai Sturdza și al căror suprem sfătuitor rămase, lăsând urme adânci în viața lor politică, economică și culturală. Fără idei preconcepute, Kisselef s-a identificat cu aspirațiile politice și culturale ale neamului românesc din acea vreme și le-a înlesnit calea spre realizare. Prin aceasta, el și-a dobândit un loc de cinste în istoria poporului român.

Contemporanii vedeau în Kisselef un om blând, omenos și înțelept, care făcuse mult pentru redresarea administrativă și economică a țării, mai mult poate decât se putea aștepta de la un rus. El ar fi putut face și mai mult pentru binele țării, dacă libertatea lui de actine n-ar fi fost îngrădită de voința unui aprig stăpân, - țarul - ale cărui interese erau altele. Pe lângă multe îmbunătățiri și înfrumusețări, și mai ales în dezvoltarea Bucureștilor, el a pus în aplicare Regulamentul organic, acea *magna charta* impusă țărilor române după placul și interesele rușilor. El s-a străduit a remedia oarecum defectele Regulamentului prin înțeleptele măsuri pe care le-a luat. Și dacă au avut loc oarecari tulburări cu prilejul recrutărilor în satele ceangăilor din Moldova, acestea se datorau în bună parte nechibzuinței subalternilor precum și intrigilor străinilor megieși, care nu priveau cu ochi buni începuturile de reorganizare a țărilor române.

"*Departe de mine* - zicea un observator contemporan - *de a-l lăuda și a zice că regulamentul a fost fără metehne. Ba a avut metehne mari și multe, și păcaturi chiar prin baza lui. Dar, oricum, la noi, care mai înainte trăiam într-un haos și nu puteam constitui într-un mod stabil, regulamentul foarte bine a făcut că a constituit și regulat statul pe o cale îndestul de bună ca pentru un început și foloasele lui au fost incalculabile. Bârfească oricât ar vroi aceia cărora le-a displăcut! Biruri cumpătate și stabile directe. Nici o dare indirectă, afară de vămi; chiar taxele de export ale cerealelor și ale vitelor, fixe; încetarea de orice alte corvezi decât ale drumurilor; deschiderea comerțului emanată din tratatul de la Adrianopole și repedea lui dezvoltare, toate acestea au îndemnat pe toți la muncă, s-a făcut belșug mare în țară și libertatea comerțului, dând avânt prețului cerealelor, a făcut să valoreze pământul îndoit și întreit decât mai înainte, prin urmare și venitul lui și munca omului. Trăim în voie, bogați și săraci. Apoi și statul lua puțin: lefi mici, funcționari puțini, justiția gratuită și, asemenea și instrucția, multă, puțină; deficite în bugeturi nu erau, împrumuturi ca să se bage țara în datorie, nu făcea, încă și oarecare excedente din an în an*".

Ștefan Scarlat Dăscălescu, care l-a cunoscut personal, spune despre Kisselef că a pus în aplicare Regulamentul organic, a înființat miliția, centrul armatei naționale, a înființat tribunale și curți de justiție, a așezat biruri uniforme, a creat școli naționale, într-un cuvânt a pus pe o cale reglementată administrația țărilor române, pe cât îi permitea absolutismul și diplomația astuțioasă a superiorilor săi.

"*Multe instituții bune a făcut și-i datorim recunoștință pentru blânda și omeneasca sa administrație în timpul funcțiunii sale, cu care multe rane a vindecat, și țările sub oblăduirea sa prinseseră la suflet și începură a prospera. N-am ce mai adăuga pentru Mircovici, vicepreședintele Moldovei, căci acesta, subaltern lui Kisselef, căuta să se conformeze voinței și ordinului acestuia*".

Capitolul IV

DOMNII REGULAMENTARI ALEXANDRU GHICA, GHEORGHE BIBESCU ŞI MIHAI STURDZA

1. Domnia lui Alexandru Ghica în Muntenia (1834 – 1842)
2. Propăşirea Munteniei sub domnia principelui Gheorghe Bibescu (1842 – 1848)
3. Reformele principelui Mihai Sturdza în Moldova (1834 – 1842)

1. Domnia lui Alexandru Ghica în Muntenia (1834 – 1842)

La încetarea guvernării lui Kisselef urma ca după prevederile noilor constituţii să fie convocată obşteasca adunare extraordinară pentru alegerea principilor. Se credea chiar că se va ajunge la alegerea unuia singur pentru ambele ţări, pentru ca ele să rămână ca sub administraţia rusească, sub o *singură* ocârmuire. Se pare că ideea aceasta fusese sugerată chiar de ruşi şi că o parte dintre boieri şi-o însuşise cu condiţia ca noul principe să fie pământean şi nu supus al vreunuia din imperiile vecine. Un raport francez din martie 1834 arată că *ideea unirii* celor două principate într-un mare *ducat al Daciei* ar fi întrunit simpatiile tuturor puterilor. În realitate însă Rusia se înţelese cu Poarta ca de astă dată principii să nu fie *aleşi* ci numiţi cu asentimentul ambelor puteri, care încheiaseră în scopul acesta la 29 ianuarie 1834 convenţia de la St. Petersburg. În temeiul acestei înţelegeri sultanul orândui la 10 aprilie 1834 pe spătarul *Alexandru Ghica* Domn al Munteniei şi pe hatmanul *Mihai Sturdza* Domn al Moldovei, chemându-i la Istanbul pentru investitură, care avu loc la 19/21 mai. Cu acea ocazie, curtea imperială din St. Petersburg însărcină pe fostul vice-preşedinte al divanului provizoriu din Iaşi să atragă luarea aminte a noilor domni asupra nevoii de a împiedica prin toate mijloacele propăşirea ideilor răsturnătoare, de a veghea ca regulile asupra cenzurii să fie menţinute fără nici o abatere, de a ţine redacţiile ziarelor din Iaşi şi Bucureşti în marginile prescrise, de a da tineretului o creştere înţeleaptă şi moderată, de a împiedica cu toate puterile spiritul de înnoire şi de tulburare care s-ar putea ivi în capetele fără experienţă doritoare de a da ţărilor lor o existenţă politică deosebită de acea asigurată lor prin aşezămintele în fiinţă şi, în sfârşit, de a aviza pe domni să se păzească totdeauna de a primi în ţările lor oameni fără căpătâi, care s-ar introduce în ele cu gândul ascuns de a stârni tulburări. Prin aceasta, Rusia trase din capul locului linia de conduită pentru domnii ambelor principate.

La 22 iulie s-a citit la mitropolia din Bucureşti cartea noului principe prin care se aducea la cunoştinţă obştească numirea sa din încrederea ambilor împăraţi, al Rusiei şi Turciei. Domnia lui Alexandru Ghica fu primită cu oarecare răceală, fiindcă ţara se aştepta la *alegerea* Domnului şi nu la orânduirea lui de către sultan ca înainte de promulgarea noii constituţii. Se mai întâmplase că începutul domniei sale căzu într-un an de mare secetă, astfel că populaţia era ameninţată de foamete. La aceste neajunsuri se mai adăuga anarhia ce domnea în ţară îndată după retragerea trupelor de ocupaţie, când hoţiile şi jafurile la drumul mare luaseră proporţii neobişnuit de mari. La 16/29 octombrie principele deschise adunarea obştească cu o cuvântare în care arăta că de acum înainte drapelul în culorile naţionale va flutura cu aceeaşi cinste ca şi drapelele altor naţiuni. El aduse omagii ambelor curţi imperiale care l-au onorat cu încrederea lor, omagii la care se asocie şi adunarea, trimiţând adrese de mulţumire ambelor curţi. Cu acel prilej festiv, principele declara că se va călăuzi în toate acţiunile sale de prescriptele Regulamentului organic şi că va stărui pentru stricta aplicare a legii. În anul urcării sale pe tron, Alexandru Ghica fondă oraşul Alexandria, care îi poartă numele.

Dar pe lângă toate acestea, principele mai avu de înfruntat o dârză opoziţie în adunarea obştească, unde un grup de deputaţi din jurul lui Ioan Câmpineanu aduceau aspre

Alexandru Ghica

critici actelor de ocârmuire ale Domnului, reproşându-i că nu opune cuvenita rezistenţă amestecului rusesc în treburile interne ale ţării. Bizuindu-se pe dispoziţiile convenţiilor cu Poarta, consulul rus din Bucureşti se credea îndreptăţit să facă observaţii Domnului în chestiuni de guvernământ, mergând aşa de departe încât se încumetă să trimită şi opoziţiei din adunare aspră mustrare pentru purtarea ei prea puţin reverenţioasă faţă de puterea protectoare. Adunarea respinse adresa consulului cu mare indignare şi invită pe Domn să apere cu mai multă energie prestigiul adunării. La 13 septembrie 1836, ruşii evacuară şi Silistra iar în aprilie 1837 sultanul sosi pe Dunăre, la Silistra, pentru a vizita oraşul. Cu ocazia înaltei vizite, principii Ghica şi Sturdza se prezentară sultanului pentru a-şi exprima simţămintele de supunere şi ascultare faţă de suzeranul lor.

Principele Milan al Serbiei, cu care Domnul muntean întreţinea raporturi de prietenie şi bună vecinătate, se întâlni la 20 noiembrie 1835 cu principele Ghica la moşia sa din Poiana (jud. Mehedinţi), unde a fost semnat un important act comercial cu privire la exportul de sare. Principele Milan semnă acolo convenţia prin care îşi asigură monopolul exportului de sare în Serbia. Principele Ghica se obliga să pună la dispoziţie vecinului său princiar 30 milioane ocale de sare la Dunăre, câte 15 milioane ocale pe 1836 şi 1837, cu preţul de opt zwanziger 2 fl. 40 cruceri, moneda convenţională pentru suta de ocale. Cum principele Milan încheiase o asemenea convenţie şi cu Domnul Moldovei, el izbutise să concentreze monopolul importului de sare în Serbia, care îi asigura un frumos venit anual. Domnul muntean era obligat să aibă grijă de transportul sării de la ocnă până la schelele de încărcare de la Dunăre. Acest transport se făcea de cărăuşi munteni pe diversele *drumuri ale sării*, de-a lungul cărora proprietarii erau obligaţi să lase câte 20 de stânjeni din teren necultivat, pentru hrana animalelor de tracţiune în timpul transportului.

Cu ocazia întâlnirii de la Poiana, principele Milan comunică în mod confidenţial Domnului muntean că, fiind la Istanbul, primise mandat din partea Porţii să-i atragă atenţia asupra incorectitudinii oamenilor din anturajul său, între care se găsea şi Mihalache Ghica, fratele principelui. La aceasta, Domnul răspunse că situaţia sa nu este uşoară, fiind veşnic stânjenit în acţiunile sale de opoziţia unei părţi din boierime, dar că Domnul este însufleţit de cele mai bune sentimente faţă de ţara sa şi de nevoile ei. În martie 1836, principele Milan numi cu autorizaţia Porţii pe un anumit Gherman consul al Serbiei la Bucureşti.

În 1836, adunarea obştească vota un proiect de lege pentru a face Oltul navigabil în interesul comerţului pe acest râu, care lega nu numai Muntenia ci şi Transilvania cu imperiul otoman. De aceea, agenţia austriacă sprijinea proiectul şi stăruia pentru realizarea lui, dar acesta nu s-a îndeplinit. În acelaşi an apăru la Pesta un sematism românesc în care Muntenia şi Moldova sunt trecute între statele suverane de al doilea rang, deopotrivă cu alte state din Italia şi Germania. În anii următori principele avu de susţinut lupte grele cu opoziţia din adunare în care, după noi alegeri, partida opoziţională în frunte cu Câmpineanu obţinuse majoritatea sufragiilor. Noua adunare se împotrivi cererii consulului rus de a vota un nou alineat la Regulamentul organic, prin care să se stabilească ca în viitor să nu se poată aduce Regulamentului nici o modificare fără autorizaţia Porţii şi asentimentul Rusiei. Cererea a fost combătută cu vehemenţă şi

respinsă de adunare, ceea ce determină pe ruşi să ceară Porţii să o impună prin firman împărătesc. Opoziţia implică şi pe principe în această acţiune, ceea ce contribui la diminuarea prestigiului său.

În situaţia aceasta destul de precară, Domnul căută reazem în oştirea pământeană de sub comanda sa. Un raport austriac din Bucureşti susţinea, pe drept cuvânt, că ancora de siguranţă a domniei principelui Ghica se găsea în oştirea naţională. De aceea, Domnul purta grijă oştirii, creând ofiţerilor situaţii privilegiate, asigurându-le, după un serviciu ireproşabil de trei ani, acces la funcţiile civile pe care boierimea le considera ca un monopol al ei. În 1835, ţarul dărui principelui un tun, iar sultanul alte 5, care împreună constituiră prima baterie de artilerie în oştirea munteană, pe care principele o înzestră cu armamentul necesar, iar adunarea votă creditele necesare. Mai puţin fericit a fost principele în alegerea ofiţerilor, fii de boieri care-şi făcuseră studiile în Franţa şi care, pe lângă multe lucruri bune pe care le deprinseseră acolo, aduseră cu ei şi anumite apucături ca duelul şi chefurile, menite să înstrăineze simpatia publicului român, silind pe Domn să recurgă la măsuri disciplinare împotriva unora dintre ei, care erau Leuş, fraţii Goleşti, Brăiloi ş.a.

Oştirea naţională a fost de mare folos la reprimarea zurbalei bulgăreşti din vara anului 1841. La retragerea trupelor ruseşti din Balcani, numeroase familii bulgăreşti au fost nevoite să-şi părăsească vetrele de frica represiunii turceşti şi să treacă Dunărea în principatele române. Cele mai multe dintre acestea urmară trupele ruseşti în Basarabia şi în Rusia Nouă, unde fură colonizate. Dar un număr de asemenea familii pribege au rămas şi în Muntenia şi Moldova, unde braţele de muncă la cultivarea pământului erau căutate. Un nou val de emigranţi bulgari se revărsă asupra principatelor şi în cursul războiului ruso-turc de la 1828 – 1829. În primăvara anului 1828 ajunsese la cunoştinţa divanului provizoriu din Bucureşti că un număr de familii bulgare ar dori să emigreze în Muntenia. La vestea aceasta, divanul trimise comisari la punctele de trecere de la Brăila, Piua Pietrei şi Călăraşi, ca să se ocupe de colonizarea acestor familii. În anul următor, exodul populaţiei bulgare spre stânga Dunării continuă, luând proporţii foarte mari. Cele mai multe din aceste familii trecură Prutul

Gheorghe Bibescu

în Basarabia, unde sporiră numărul coloniştilor bulgari. După raportul generalului Kisselef, 6.238 de familii rămăseseră însă în Muntenia. În toamna anului 1831, un colonel turc vizită pe refugiaţi, le citi firmanul sultanului de amnistie şi-i îndemnă să se reîntoarcă la vetrele lor. Atunci, 2.042 de familii se reîntoarseră în Bulgaria, dar altele 4.196 de familii rămaseră în Ţara Românească şi fură colonizate pe teritoriile raialelor de la Brăila şi Giurgiu şi pe moşiile ecleziastice şi boiereşti din judeţele Brăila, Buzău, Focşani şi Covurlui. Sub ocrotirea guvernului muntean şi cu dragostea populaţiei indigene care îmbrăţişă pe noii colonişti ca pe nişte fraţi de aceeaşi credinţă, aceştia s-au bucurat de protecţie şi de linişte în aşa măsură încât mulţi dintre ei îşi agonisiseră averi frumoase.

Pe lângă refugiaţii bulgari se mai adăposteau în Oltenia şi Muntenia numeroşi emigranţi sârbi dintre aderenţii prinţului Alexandru Caragheorghevici, care râvnea la domnie, precum şi din devotaţii lui Miloş Obrenovici, care în iunie 1829 abdică în favoarea fiului său Milan şi se retrase cu fiul său mai mic Mihai în Ţara Românească, unde avea mai multe moşii, ca Poiana în Mehedinţi, Hereşti în Ilfov ş.a. Abdicarea principelui Miloş se produse în urma refuzului său de a accepta

Regulamentul organic care îi fusese impus de ruși cu asentimentul Porții. Regulamentul sârbesc avea mare asemănare cu Regulamentele organice introduse la București și Iași. Scopul noului Regulament era să îngrădească puterea despotică a principelui Milan și să-l silească a împărți puterea guvernării cu senatul sârb compus din foștii luptători pentru eliberare, din reprezentanții clerului și ai boierilor sau cnejilor sârbi, care luaseră locul vechilor jupani. Dar, curând după proclamarea noului cneaz sau principe Milan, acesta muri și Poarta recunoscu cneaz pe fratele său Mihai, pe care Miloș îl luase cu sine în Țara Românească și nu voia să-l elibereze în speranța că va dobândi el însuși tronul. A fost nevoie de intervenția Domnului muntean de a-l determina să elibereze pe tânărul principe Mihai, ceea ce și făcu în cele din urmă, în urma amenințărilor Porții și a admonestării Rusiei. Miloș, suferind de o boală de ochi, se retrase apoi el însuși la Viena, la finele anului 1839, eliberând pe Domnul muntean de marile încurcături pe care i le pricinuise prin pribegia sa în Țara Românească.

Mihai Sturdza

În sufletele fugarilor bulgari și ale pribegilor sârbi mocnea dorul de a se reîntoarce în țările lor, pe care le doreau emancipate de sub jugul turcesc. Încurajați în această dorință de consulul rus, bulgarii se organizară sub conducerea ofițerului Tatic și lansară în vara 1841 o chemare către conaționalii lor din principate, încercând să forțeze trecerea Dunării în Bulgaria.

Condica Andronestilor relatează asupra răscoalei de la Brăila din iulie 1841, arătând că *„s-au auzit că la Brăila s-a ivit un căpitan sârb de al lui Miloș, cu 200 sârbi și, ridicând steag, au cerut să treacă peste Dunăre în ajutorul bulgarilor ce s-au sculat cu arme împotriva hrăpitorilor turci. A noastră stăpânire neputând a-i slobozi să treacă, să nu se învinovățească de sultan au cerut să-i oprească. Ei însă cu sila s-au și pornit prin vase să treacă. Dar militarii de sub polcovnicul Enghel, care s-au aflat în Brăila cu arme, i-au sfărmat, omorând vreo 15 sârbi, prinzând viu pe căpitan, și alții s-au înecat, cum și din militari un under-ofițer s-au omorât de armele bulgarilor și cinci soldați răniți care au fost sub comanda căpitanului Nicu Manu căci Enghel se afla greu bolnav. Domnul, spre răsplătirea militarilor pe iuncări i-a făcut ofițeri, pe under-ofițeri iuncări, pe ofițeri i-a înălțat, pe Manu l-a făcut maior iar soldaților le-a dat gratificații. Și așa s-a văzut că militarii sunt și acum viteji"*.

Miliția munteană, sub comanda colonelului Odobescu, interveni însă la timp și potoli mișcarea sedițioasă a bulgarilor, care în realitate pornise de la notabilii bulgari din Ploiești, cu scopul de a sosi în ajutorul conaționalilor asupriți de turci. Șefii mișcării fură arestați iar Domnul lansă un călduros apel către toți bulgarii și sârbii din țară, arătându-le că s-au împlinit aproape 50 de ani de când din felurite pricini care au survenit din timp în timp în Bulgaria și Serbia, ei s-au simțit îndemnați să caute refugiu în Țara Românească.

"*Cum însă în ziua de 11 august* – continua Domnul – *a avut loc la Brăila o adunare de oameni înarmați care au desfășurat un steag pretextând că ar fi bulgari și că ar dori să treacă Dunărea de aceea parte, și cum aceștia în curs de două zile și jumătate fură sfătuiți cu binele să nu insiste cu atâta îndărădnicie asupra intențiunilor lor sedițioase, care nu puteau fi îngăduite de guvernul țării și de guvernele vecine, fără ca ei să fi dat ascultare acelor avertismente ci dimpotrivă ei descărcară armele lor asupra milițenilor, ucigând pe unii, iar pe alții vulnerându-i, atunci forța armată s-a văzut silită să intervină chiar contra voinței ei, pentru po[illegible] răscoalei. Ținând seama de solici-*

tudinea pe care guvernul v-a manifestat-o totdeauna, nu ezit însă de a vă aduce la cunoștiință, că răzvrătitorii aceia declară că au activat în înțelegere cu numeroși bulgari și sârbi dintre voi. Voi însă nu trebuie să scăpați din vedere, că siguranța avutului vostru reclamă imperios, să priviți cu neîncredere astfel de oameni care nu vor să trăiască din munca lor, ci umblă să-și însușească roadele muncii și sudorii altora în timpul turburărilor obștești. Ușurința unui mic număr de nepricepuți, a provocat adeseori prăbușirea în nenorocire a multor țări. De aceea nu trebuie să uităm că nu poate fi plăcută nici lui D-zeu și nici oamenilor, ca voi să răsplătiți în felul acesta tot binele pe care l-ați primit în țara noastră".

Apelul Domnului a sunat însă în pustiu, fiindcă în februarie 1842 se produse la Brăila o nouă răscoală a bulgarilor. Mișcarea era condusă de Gheorghe Makedon, un tânăr bulgar originar din Kazanlîk, care sosise la Brăila cu un pașaport grecesc în august 1841, cu scopul de a ajuta răscoala lui Tatic. El ajunsese însă prea târziu, fiindcă cu 14 zile mai înainte, răscoala bulgărească fusese înăbușită. Totuși, ca emisar al *Eteriei bulgărești*, care urmărea eliberarea bulgarilor de sub turci, încercă să pună la cale o nouă tentativă de a forța trecerea peste Dunăre și de a desfășura acolo steagul independenței, odată cu eteriile macedonenilor, tesalioților, epiroților, cretanilor și sârbilor. Planul eteriștilor bulgari era să concentreze la Brăila o armată de cel puțin 6.000 de partizani înarmați, sosiți acolo din Odessa, Basarabia, Moldova și Muntenia și cu ajutorul ei să treacă Dunărea și să declare independența patriei lor. Grație vigilenței organelor de siguranță muntene, firul mișcării putu fi descoperit la timp și catastrofa putu fi evitată cu ajutorul miliției pământene, prin intervenția energică a locotenentului Budeanu. Makedon și complicii săi fură arestați și trimiși în fața curții marțiale, care la 14 august 1842 îi condamnă la moarte. Cum însă condamnații aveau pașapoarte grecești, ei fură predați viceconsulului grec din Brăila care îi îmbarcă pe un vas sub pavilion grecesc și-i trimise în Grecia. Între hârțile găsite asupra lui Makedon era o formulă de jurământ, o instrucție eteristă, o listă cu numele bogătașilor din Brăila, cărora urma să li se impună o contribuție de câte 30.000 galbeni, precum și numele turcilor care trebuiau să fie uciși. Suprimarea comploturilor bulgărești îndreptate contra siguranței și integrității imperiale otomane de către Domnul muntean cu ajutorul oștirii pământene făcu cea mai bună impresie la Istanbul și sultanul se grăbi să trimită principelui Ghica o sabie de onoare. Cu acea ocazie, Poarta își dădu seama de utilitatea oștirii naționale.

Înalta distincție conferită Domnului muntean nu împiedică însă Poarta să consimtă la destituirea lui în ziua de 4 octombrie 1842, destituire impusă de adversarii săi din adunarea obștească. La noile alegeri din toamna anului 1839 ieși învingătoare opoziția. De aceea, Domnul ceru Porții firman dojenitor pentru opoziție, de a nu mai pricinui tulburări ca în anul precedent, autorizând totodată pe Domn să-i pedepsească dacă nu se vor potoli. Pe baza acestei autorizații, principele dispuse arestarea mai multor boieri opoziționiști, printre care trei feciori de bani mari, și anume Manolachi Băleanu, Costachi și Dimitrie Filipescu. În *Condica Androneștilor* se scrie că: *"din descălecătoarea domnilor într-această țară până astăzi nu s-a auzit să fie la închisoare cu osândă trei feciori de bani mari, fiind și însă-le boieri și să șază la închisoare"*.

Arestarea acestora și executarea lui Câmpineanu la Adrianopol din ordinul sultanului stăteau în strânsă legătură cu atentatul neizbutit contra principelui Ghica. Dimitrie Gr. Filipescu, fiul banului Grigore Filipescu, fusese aruncat în temniță *"cu cuvânt de îndemnător norodului ca să se scoale asupra domnului și frate al domnului Mihalache banul, să-i omoare"*, arată *Condica Androneștilor*. Dar *"complotul de apostasie asupra domnului și asupra fratelui său n-a izbutit. Gazetele franțuzești* – spune mai departe Condica – *au vorbit că și tot neamul Filipeștilor este în complot. Să vedem ce au să facă, căci stau la închisoare"*.

Manolachi Băleanu era acela care în ședința adunării din 4 martie 1841 făcuse propunerea *"a să da răsplătire gheneralului Chisilov pentru slujbele care au făcut țării în vremea armii, cu a-i ridica un monument și a'l enumera între pământeni"*.

Această propunere fiind primită și de principele Ghica, lumea presupunea că aceasta nu era decât un mijloc să-l aducă Domn țării. La 10 martie avu loc la mitropolie o doxologie, cu ocazia aniversării de zece ani de la aplicarea Regulamentului. Cu acel prilej, episcopul Ilarion al Argeșului, care începuse să

rostească cuvântarea festivă, fu apostrofat de Domn să tacă, și episcopul a tăcut. Acest regretabil incident a făcut o penibilă impresie asupra mulțimii, demonstrând cât de încordate erau raporturile între Domn și opoziția boierească. Kisselef primi cu îngăduința țarului cetățenia munteană care i se oferise, dar gestul acesta trezi indignarea Porții.

Condica Androneștilor arată că: "*Sultanul, aflând despre cinstirea lui Kisselef, a chemat pe logofătul cel mare al patriarhiei, care era totodată și capuchehaia al principelui Ghica la Istanbul și l-a întrebat: pentru ce domnul Țării Românești a făcut pământean pe generalul Kisselef fără a sa cunoștință și l-a scos din logofeția patriarhiei*".

Folosindu-se de nemulțumirea sultanului față de Domn, opoziția, încurajată de astă dată și de consulul rus, ridică și mai sus diapazonul criticii sale față de actele domnești. Răspunzând la mesajul domnesc cu ocazia deschiderii sesiunii adunării, ea susținea că "*numai atunci, principe, când totul va fi intrat în legalitate, când toate abaterile vor fi încetat, când încrederea distrusă prin crude dezamăgiri va fi restabilită, când fiecare va începe să înțeleagă că afară de lege nu poate fi nici o scăpare, că guvernul drept și nepărtinitor veghează asupra tuturor, totdeauna gata a mulțumi și pedepsi în chip legal, numai atunci se va putea aduce o judecată și asupra legii care regulează prepositatea, lege care nu a fost încă făcută*".

Conflictul izbucnit între principe și adunare se încadra întocmai în prevederile Regulamentului organic, care dădea puterii suzerane și celei protectoare dreptul de a interveni. În scopul acesta, atât țarul cât și sultanul se învoiră să trimită câte un comisar la București pentru anchetarea cazului. Comisarul turc era Chechib Efendi iar cel rus, generalul Duhamel. Ambii comisari se uniră în rapoartele lor, care stabileau vinovăția Domnului, conchizând la destituirea lui. Aceasta a și fost pronunțată de Poartă la 7 octombrie 1842, când se încheia domnia de 9 ani a primului Domn regulamentar al Munteniei. Un contemporan, apreciind domnia lui Alexandru Vodă Ghica, arată că nu era om de mare învățătură, dar cu inimă bună și bun patriot, străduindu-se a îmbunătăți țara: satele le-a pus la linie, în toate satele a înființat școli naționale, școlilor secundare le-a dat avânt mare, a deșteptat mândria națională și câteodată se ispitea să se opună planurilor și ordinelor rusești. Purtarea lui cât de bună, i-a cauzat căderea; că, după șase ani de domnie, Rusia, asmuțind asupra-i pe privilegiați, a intrigat la Poartă de l-au destituit și tot acei privilegiați au ales Domn pe Gheorghe Bibescu, dat trup și suflet Rusiei.

2. Propășirea Munteniei sub domnia principelui Gheorghe Bibescu (1842 – 1848)

Alegerea noului Domn se făcu de astă dată după prevederile Regulamentului organic, convocându-se obșteasca adunare extraordinară. Numărul candidaților era neobișnuit de mare. Nu mai puțin de 37 de boieri mari își anunțaseră candidatura. În cele din urmă, numărul lor scăzu la 21 de candidați care își susținură candidatura la domnie, dintre care Emanoil Băleanu obținu 79 de voturi, Gheorghe Filipescu 84, Barbu Știrbei 91, iar Gheorghe Bibescu 131 de voturi, fiind cel dintâi Domn ales solemn și în formă liberă. Instalarea noului Domn s-a făcut la mitropolie cu fastul cuvenit, principele apărând în uniforma lui Mihai Viteazul, cu surgiucul de struț în căciula domnească. În anul următor, principele făcu un peregrinaj la mănăstirea Dealu, pentru a se închina înaintea capului eroului căzut mișelește pe câmpia de la Turda. După studii temeinice la Paris, Gheorghe Bibescu se reîntoarse în țară în 1828, colaboră la întocmirea noii constituții, îndeplinind sub Kisselef funcția de director al departamentului dreptății. În adunarea obștească, el făcea parte din gruparea opoziționistă, criticând aspru actele guvernului și ale principelui însuși, cu agerime de spirit, cu vastele sale cunoștințe juridice și administrative. În adunarea obștească pe care o deschise la 18 februarie 1843, el fu bine primit. Opoziția, alături de care luptase contra fostului principe Ghica, se arăta dispusă să accepte vastul său program de guvernământ, care includea importante reforme. Calea fusese deschisă de Kisselef și urmată de Alexandru Ghica, astfel încât el nu avea decât s-o continue cu perspicacitate pentru binele țării. Bibescu arată aceeași solicitudine pentru armată, ca și înaintașul său, sporind numărul unităților și îngrijind pentru buna lor instrucție și echipare. El introduse

unele îmbunătățiri urbariului stabilit de Regulament, reducând prețul răscumpărării cu bani a zilelor de clacă datorate proprietarilor, introduse însă prestația de șase zile pe an pentru construcția de poduri și șosele și pentru întreținerea lor în bună stare. În timpul domniei sale s-au construit șoselele între Cernet și Orșova, precum și între Râul-Vadului și Câineni, Câmpia și Timișul de Sus. De asemenea, fu începută construirea marilor rețele rutiere, care să lege Bucureștii cu Piteștii și Craiova, precum și cu Ploiești și Buzău. Sub domnia lui Bibescu s-a început uscarea mlaștinilor Cișmigiului și plantarea Aleei Kiseelef din fondul de 15.000 de galbeni votat de adunare pentru ridicarea statuii lui Kisselef, pe care acesta refuză să o primească. Cu mari dificultăți, principele putu obține sporirea taxelor de import asupra mărfurilor străine de la 3% la 5%, cu toată împotrivirea Austriei. În urma intervenției pe lângă sultan, el obținu scutirea de vamă la importul mărfurilor de primă necesitate cu Turcia, iar pentru toate celelalte impunerea vamală de 5% deopotrivă cu mărfurile de export din celelalte state. Dar actul cel mai important din politica sa vamală a fost, fără îndoială, decretarea *unirii vamale* cu Moldova, care a însemnat un larg pas înainte spre unirea politică a ambelor țări românești. Uniunea vamală între Muntenia și Moldova a găsit răsunet și în presa română din Transilvania, cum era „Foaia pentru minte, inimă și literatură" de la Brașov. În categoria acelorași preocupări ale Domnului, de apropiere și de înfrățire cu Moldova, se află și alineatul din legea naturalizării votată de adunare. Alineatul prevedea că *"prin excepție, întemeiată pe legăturile ce unesc principatul Moldovei de acel al Munteniei, oricine va fi născut moldovan, locuind și petrecând necontenit în principatul Moldovei, dacă va dori să se așeze în acel al Munteniei, va obține naturalizarea prin simpla sa așezare aici și în urma cererii lui către Domn, fără a mai fi supus la celelalte condiții conținute în art. 379 al Regulamentului"*.

Raporturile Domnului cu biserica nu erau cele mai bune. Mitropolitul Neofit refuză să pronunțe divorțul principelui Bibescu de soția sa Zoe Brâncoveanu, care era internată la Viena într-un sanatoriu de boli nervoase, găsită incurabilă de o comisie de specialiști români și străini. Refuzul mitropolitului sili pe Domn să apeleze la conștiința patriarhului din Constantinopol, care rosti sentința de divorț, autorizând astfel pe principe să contracteze o altă căsătorie cu Maria Ghica. Actul de cununie s-a săvârșit la București cu mare solemnitate și cu desfășurarea unui fast deosebit. Conflictul cu mănăstirile închinate, care se bucurau de protecția specială a consulatului rus, continuă și sub principele Bibescu, fără să fie găsită o aplanare definitivă. Doi arhimandriți greci, care se făcuseră vinovați de anumite abateri, fură izgoniți din țară prin decret domnesc. Totuși, principele reuși, cu toată împotrivirea consulului rus, să impună mănăstirilor închinate un regim prin care arendarea moșiilor să se facă prin licitație publică și din veniturile lor să se verse anual suma de un milion de lei în casele de asistență ale statului. Se mai cerea mănăstirilor închinate ca în termen de 9 ani să refacă gospodăriile dărăpănate ale acestor sfinte lăcașuri. Cum însă și mănăstirile indigene cădeau în ruină, Domnul luă măsuri pentru restaurarea lor. În mesajul adresat adunării obștești la deschiderea din 1 decembrie 1846, principele Bibescu arătă că în afară de datoria pe care o avea față de scopul cel sfânt al acestor așezăminte, se mai adaugă un altul nu mai puțin sacru pentru noi, anume că pe zidurile lor este scrisă o bună parte din analele istoriei noastre și sub boltele lor sunt păstrate amintiri scumpe inimilor noastre.

Colaborarea rodnică cu adunarea fu tulburată mai întâi prin refuzul majorității de a vota proiectele de lege care aduceau unele modificări *regimului dotal*. Jignit prin acest refuz, principele închise sesiunea și plecă la Istanbul pentru a primi investitura, trecând prerogativele domnești în seama fratelui său Barbu Știrbei, ministrul Internelor. La Istanbul, Bibescu fu primit cu toate onorurile cuvenite unui principe. În timpul absenței din țară, adversarii săi în frunte cu Constantin Sutzu, care se bucura de protecția consulului Dașkov, puseră la cale un nou complot bulgar. Din rapoartele vice-consulatelor austriece din Brăila și Galați, aflăm că membrii Eteriei bulgare, cam 400 la număr, încercară la 14 septembrie 1843 o nouă răscoală, cu gândul de a aprinde Brăila din 4 colțuri deodată, pentru a se putea deda mai lesne la jaf și pradă. Planul complotiștilor era să pună mâna pe putere dezarmând garnizoana. Răscoale similare urmau să izbucnească și la București, Craiova,

Zimnicea, Calafat etc. Dar măsurile energice care fură luate de autoritățile muntene din ordinul loctiitorului domnesc contribuiră la înăbușirea răscoalei și la arestarea căpeteniilor ei. Din depozițiile acestora rezultă că acest complot fusese pus la cale și finanțat de Constantin Sutzu din răzbunare pentru ștergerea sa din lista candidaților la domnie, ca grec ce era. La întoarcerea sa în țară, principele Bibescu ar fi confirmat această grea acuzație adusă lui Sutzu cu ocazia unei convorbiri pe care o avusese cu agentul diplomatic al Austriei.

Cu ocazia deschiderii adunării, la 12 ianuarie 1844, principele exprima speranța că adunarea va păstra în dezbaterile ei cuvenita liniște și vrednicie. Într-adevăr, majoritatea părea că s-ar fi cumințit, votând mai multe proiecte de lege în folosul obștesc. Dar acalmia aceasta nu era decât liniștea înaintea furtunii ce se dezlănțui din nou în adunare la discuția proiectului de lege privitor la concesia conferită supusului rus Alexandru Trandafilov pentru exploatarea minelor din țară. Indignat de acuzațiile nedrepte care i se aduceau, principele închise sesiunea la 4 martie 1844. Mai mult chiar, el obținu firman de la Poartă pentru suspendarea adunării pe tot timpul perioadei legislative până în 1846, când expira termenul ei. În timpul acestei vacanțe parlamentare impuse, principele chibzuia cum ar putea învinge opoziția marii boierimi în noua adunare. În urmărirea acestui scop, el recurse la adăugarea unui alineat la legea electorală, cerând ca cei 18 deputați ai județelor să fie aleși dintre boierii cei mai de seamă sau fiii lor, care își au domiciliul în circumscripțiile electorale respective. Prin dispoziția aceasta se excludeau de la candidatură boierii domiciliați în București. La această neașteptată lovitură, protipendada din București protestă cu zgomot, calificând-o în jalbele lor la St. Petresburg și Istanbul ca arbitrară și contrară Regulamentului. Interpretarea Regulamentului după sensul și litera lui îi dădea dreptate Domnului și astfel protestele protipendadei rămaseră fără nici un efect. Noile alegeri, făcându-se în conformitate cu dispozițiile domnești, au dat posibilitatea și boierilor mai mici să intre în adunarea obștească, curmându-se astfel atotputernicia marii boierimi. Noua adunare se dovedi mai dispusă să colaboreze cu principele, votând legi multe și bune pentru propășirea țării, între care și legea pentru dezrobirea țiganilor. În mesajul adresat noii adunări, principele arăta că a dat țării tot ce puterile i-au învoit, regretând doar că nu a putut face mai mult.

"*Se poate* – zicea el – *că în urma acestei slăbiciuni obștești legate de firea omenească, uneori să mă fi înșelat râvna; dar cercetând bine, veți găsi chiar în fundul greșelilor iubirea cea mai arzătoare a binelui patriei*".

Revoluția, care izbucni în Muntenia în 1848 surprinzându-l, îl determină să abdice, după ce semnase proiectul de constituție la 11 iunie și numise guvernul cerut de popor.

Din însemnările unui contemporan, aflăm că în timpul domniei lui Bibescu Vodă începuse să se adune din străinătate tinerimea trimisă la învățătură și, venind în țară cu ideile căpătate pe unde își făcuseră educația, și acei de la Paris mai exaltați, au propagat ideile lor tinerimii din țară, hulind administrația Domnilor, apăsarea jugului rusesc, scăderea și umilirea țăranilor. Și până la 1848 n-a fost decât o fierbere, o frământare în huiet surd pe care Domnii se anevoiau în a-l înăbuși; iar atunci, izbucnind în Paris și în Franța revoluția cea mare, care a răsturnat tronul lui Ludovic Filip și a clătinat cele mai multe tronuri din Europa, s-a resimțit zguduirea ei în principate, și tineretul, crezând timpul favorabil, s-a pus în mișcare să facă revoluții. „*La Moldova* – zice cronicarul – *Sturdza, mai prevăzător, mai experimentat, a știut a-i pune la rezon, corectându-i și exilându-i peste hotare, și țara a rămas în liniște. Dar în Muntenia n-a fost tot așa, Bibescu-vodă mai neghibaciu, s-a lăsat a fi supus de revoluționari și a părăsit tronul și țara*".

3. Reformele principelui Mihai Sturdza în Moldova (1834 – 1849)

Domnia lui Mihai Sturdza în Moldova a coincis cu domniile lui Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu în Muntenia. Devotat față de Poartă și supus față de curtea de la St. Petersburg, fără să se abată de la linia de conduită care-i fusese prescrisă la începutul domniei. Instalarea sa solemnă avu loc la 27 august – 8 septembrie 1834, cu fastul cuvenit. Înlăuntru, principele avu de luptat contra opoziției marii boierimi care, atât în adunarea

obștească, cât și în afară, uneltea mereu contra ocârmuirii, contra sfetnicilor domnești și contra principelui însuși, pe care îl pizmuiau că a ajuns în fruntea lor, neputându-i uita că și el se trăgea din aceleași rânduri. Kogălniceanu, care-i cunoștea foarte bine, declara că toți boierii voiau să fie principi, toți să fie egali, nevoind să aibă un superior. În faimosul lor memoriu adresat Porții, ei erau gata să abandoneze chiar forma monarhică a statului, încredințând puterea domnească unui consiliu de stat, format din rândurile lor. Veșnic nemulțumiți, ei râvneau mereu la schimbări, fiindcă obiceiul schimbărilor și răsturnărilor de domni înrădăcinat de veacuri nu putea fi stârpit așa de ușor din sufletul lor. De aceea, nu se împlinise un an și jumătate de la înscăunarea lui, când boierii numulțumiți întocmiră o plângere către țar, în care imputau Domnului o sumă de încălcări de lege comise de el cu scopul de a se îmbogăți. *"O adunare abătută în principiul ei prin nenumărate nelegiuiri* – susțineau boierii în jalba lor – *dregătoriile puse la mezat, dreptatea vândută la cel ce dă mai mult; cinstea, proprietatea și toate soțialnicile închizășluiri călcate fără mustrare de cuget prin jignirea Regulamentului, a legiuirilor și formelor aceasta este, Sire, a noastră vrednică de tânguire stare sub ocârmuirea domnului Mihai Grigore Sturdza"*.

Principele, aflând despre demersul făcut de nemulțumiți la St. Petersburg, invită pe mitropolitul Veniamin, președintele adunării, care să tragă la răspundere pe autorii reclamației, întrucât aceasta nu emanase de la majoritatea adunării. Puși în fața faptului, reclamanții constatară autenticitatea semnăturilor lor pe jalbă, dar cu toate acestea fură eliminați din adunare, conform regulamentului. Contramanifestarea susținută de 413 persoane aprobă atitudinea Domnului și lăudă actele sale de guvernare.

Dar principele avea de aplanat conflicte și cu consulul rus Besak care, făcând jocul opoziției, se amesteca necontenit în actele de guvernământ, silindu-l pe principe să se gândească la abdicare, dar grație trecerii pe care o avea la cancelarul Nesselrode, consulul Besak fu înlocuit prin Kotzebue, care, la rândul său, se amesteca frecvent în chestiunile interne. Principele își întări și mai mult poziția la St. Petersburg prin descoperirea la timp a așanumitei *conjurații confederative*, care urmărea răsturnarea stării de lucruri și înlocuirea ei printr-o largă autonomie față de Turcia, fără a-i respinge suzeranitatea, prin respectarea Regulamentului organic impus de ruși, dar fără amestecul acestora în treburile interne, prin înlocuirea protectorului rus cu *protectoratul colectiv* al marilor puteri europene, prin introducerea unei *dinastii străine* și prin înființarea unei *confederații dunărene* din care să facă parte Moldova, Muntenia și Serbia, asemănătoare confederației germane. Conjurații mai cereau abdicarea principelui Sturdza, rânduit ca Domn cu violarea Regulamentului organic, fără să fi fost ales de țară, precum și reducerea puterii politice a marii boierimi. Ei cereau ca în sânul boierimii să nu se mai facă nici o deosebire, iar miniștrii să fie aleși de adunarea națională dintre boierii cei mai de ispravă și buni patrioți, fără deosebire de rang. Se mai cereau libertatea tiparului și înlăturarea cenzurii, precum și izgonirea călugărilor greci și secularizarea averilor bisericești. Mișcarea era condusă de comisul Leonte Radu și sprijinită de 80 de conjurați, între care se găseau numeroși boieri din toate tagmele precum și mai mulți oameni de rând. Descoperind complotul, principele trimise o copie după noua constituție revoluționară consulului general Titov din București, comunicându-i că dorește să trateze chestiunea în mod confidențial *"de a nu da răsunet afacerii și de a iscodi lucrul mai adânc, prin* o *procedură neformală și apoi a pune pe Radu sub privigherea poliției sau a-l izgoni în Basarabia"*. De fapt, nu s-a făcut vâlvă în jurul complotului, pe care principele înțelese să-l aplaneze în noiembrie 1839 prin expulzarea lui Radu în Basarabia și prin surghiunirea mai multor participanți. Pentru vigilența sa, principele Sturdza primi felicitări din partea concelarului Nesselrode, care-l îndemnă să continue a arăta *"cea mai deșteaptă veghere în mijlocul urâcioaselor uneltiri ce se urzeau în Muntenia și Moldova"*. La observațiile cancelarului rus, principele răspundea într-o scrisoare adresată consulului rus, întrebându-se că *"dacă tablourile ce slujesc la învățământul mutual încep prin a califica statele Muntenia și Moldova drept state constituționale; dacă într-un almanah ce i-a căzut în mână se poate ceti că Muntenia este un principat constituțional; dacă deci într-o țară a cărei limbă și religie sunt identice își permit a răsădi în minți idei anarhice, cum ar putea el răspunde,*

nu numai de siguranța viitoare, dar chiar de siguranța de față a Moldovei".

Legiuirile cu privire la administrarea averilor bisericești, în care se comiteau mari abuzuri, determinară pe mitropolitul Veniamin să demisioneze. Opoziția se folosi de această demisie pentru a face dificultăți Domnului, îndemnând pe înaltul chiriarh care se retrăsese la mănăstirea Slatina să revină asupra demisiei sale. Iar când aceasta nu reuși, se încercă ocuparea scaunului mitropolitan cu un egumen devotat rușilor care avea în programul său o unire mai strânsă între boierimea Moldovei cu biserica rusă. Cu mari greutăți, principele izbuti să înlăture această candidatură prin alegerea episcopului de Roman, Meletie Brandaburul, originar din Bucovina. Ceea ce se putea imputa cu drept cuvânt principelui Mihai Sturdza era râvna sa nepotolită de a-și spori averea particulară. El ajunse pe cale de schimb la posesiunea moșiei Bosancea, lângă Suceava, ca loc de retragere pentru orice eventualitate. Dar cu toată râvna sa, căută să potolească pornirea opoziției din adunare, oferind umplerea deficitului bugetar de 478.538 lei din propria avere, hotărâre pe care Domnul o comunica adunării și consulului rus la 1 martie 1838. Mai abil și mai circumspect decât contemporanul său din Muntenia, principele Sturdza înțelese să dejoace intrigile și hărțuielile boierilor și amestecul neîndreptățit în treburile țării al consulilor ruși, menținându-se pe tron și desăvârșind un vast program de refacere și înnoire a Moldovei în sensul Regulamentului organic. El izbuti să facă față încercărilor de răsturnare și să împiedice răspândirea ideilor revoluționare în Moldova. Pe de altă parte, principele Sturdza reuși să impună țării reforme salutare în toate ramurile administrației publice, așezând viața de stat pe temelii trainice și îndrumând-o pe calea progresului și a civilizației.

Călăuzindu-se de dispozițiile Regulamentului organic la întocmirea căruia colaborase pe timpul lui Kisselef, principele Sturdza se strădui în tot cursul domniei sale de 15 ani să aplice dispozițiile regulamentare în sensul și litera lor și să le întregească prin dispoziții noi propuse de el și votate de adunarea obștească. Domnul convoca adunarea în fiecare an, o deschidea printr-un larg expozeu asupra realizărilor din anul expirat și cu enumerarea proiectelor de legi ce urmau să fie supuse adunării spre deliberare. Urma răspunsul adunării la mesajul princiar, după care deputații își începeau lucrările. Dezbaterile erau uneori destul de furtunoase, pentru că noile legiuiri propuse tăiau adeseori adânc în privilegiile fie ale înaltului cler, fie ale marii boierimi. Se țineau ședințe și de obstrucție, dar Domnul reușea mai totdeauna să potolească patimile și să treacă legile conform programului său bine chibzuit. O altă mare dificultate întâmpina Domnul la alcătuirea celor trei divanuri: apelativ, executiv și judecătoresc, alcătuire în care se amesteca destul de des și consulul rus, căutând să-și impună protejații. În privința aceasta, Domnul urma sugestiile primite de la mentorul său, generalul Kisselef, care-l sfătuia să liniștească pe cât posibil spiritele și să se străduiască să readucă lângă el niște oameni pe care țara îi respectă. El îl sfătuia să înlocuiască pe unii dintre oamenii săi cu alții mai bine văzuți de opinia publică și care, prin prezența lor în sfatul domnesc, vor putea spori autoritatea guvernului. Domnul reuși să împiedice amestecul consulului în treburile judecătorești, obținând câștig de cauză în această privință, întrucât în ianuarie 1836 consulul Besak primi de la St. Petersburg ordinul de a nu se mai amesteca în afacerile de judecată. Ca și predecesorul său, Mihai Sturdza spori cinurile boierești de la 853 la 3.750 în 1849, dintre care 381 erau boieri mari. Era și acesta un mijloc de a potoli ambițiile și de a îndulci opoziția față de reformele sale.

În domeniul *administrative*, Sturdza reduse numărul județelor, desființând județul *Herța*, unindu-l cu Dorohoiul, județul *Hârlău*, unindu-l cu Botoșanii și județul *Cârligătura*, unindu-l cu Iașii. El încredință administrația orașelor așa-numitelor *eforii orășenești*, impunându-le respectarea anumitor legi și regulamente edilitare, urbanistice și sanitare, precum și măsuri pentru evitarea și stingerea incendiilor prin instituția pompierilor.

Principele Mihai Sturdza este fondatorul târgului *Mihăileni* de la granița Bucovinei, la Molna, care îi poartă numele și care devenise principalul punct de trecere la vadul Siretului, în fața orașului cu același nume. O vastă rețea de servicii sanitare cu spitale și carantine pen-

tru cazuri de epidemii împânzea țara. Medici calificați, moașe și personal sanitar asigurau asistența medicală. De asemenea, sporea și numărul farmaciilor prin aplicarea severă a farmacopeii oficiale. Epitropia Sf. Spiridon avea grijă și întreținea spitalul cu același nume. O atenție deosebită dădu menținerii ordinei și siguranței publice prin urmărirea hoților și făcătorilor de rele. În 1838, Sturdza încheie cu Austria o convenție pentru extrădarea vagabonzilor, *prima convenție* cu caracter internațional încheiată de Moldova ca *stat autonom*. Pentru înlesnirea circulației bunurilor și a persoanelor, el începu și duse la bun sfârșit două șosele internaționale care să lege capitala Moldovei cu Dunărea la Galați și cu Mihăilenii de la granița Bucovinei. Șoseaua națională Iași – Galați trecea prin Vaslui și Bârlad, iar șoseaua Iași – Mihăileni trecea prin Botoșani și Dorohoi. Ambele șosele fură construite cu zilele de prestație ale locuitorilor, care fuseseră introduse și în Moldova ca și în Muntenia. Se preocupă și de ținerea în bună stare a vechii șosele din valea Siretului, care lega Focșanii cu Fălticenii prin Adjud, Bacău și Roman. De la Bacău, șoseaua ducea la Târgu Ocna, unde se exploatau ocnele de sare. De-a lungul acestor șosele se desfășura regulat traficul poștal pentru corespondență și pentru pasageri, cu obișnuitele stații de popas și schimbat caii, numite și menziluri.

Legiuirile votate de adunarea națională aduceau îmbunătățiri privitoare la sistemul legislativ, evitându-se pe cât posibil amestecul consulilor străini în justiție și administrație. Împuterniciții domnești adunau prin sate jalbele țăranilor pentru a le aduce la cunoștința Domnului. Nimeni nu putea ocupa funcții în justiție și în administrație fără o diplomă de absolvire a unei. școli. Mai mult chiar, un număr de tineri, între care Anastasie Fătul, Alexandru Costinescu, Teodor Stamati, Constantin Zamfirescu, Ioan Filipescu ș.a. fură trimiși la studii la Viena. De asemenea, se aduseră îmbunătățiri regimului închisorilor și al reeducării pușcăriașilor. Jurisdicția consulară dădu Domnului mult de lucru pentru apărarea prerogativelor judecătorești ale statului, reducând pe cât posibil numărul pricinilor ce veneau în fața tribunalului consular. Din cauza aceasta, principele a avut de aplanat numeroase neînțelegeri cu consulii și agenții diplomatici străini. Raporturile cu agențiile austriece din Iași erau normale iar conflicul de graniță de la Tulgheș a fost aplanat după indicațiile Porții.

Măsurile inițiate de Domn și aprobate de adunarea națională cu privire la administrația bunurilor ecleziastice produseră mari nemulțumiri în rândurile înalților chiriarhi. Ținând seama de faptul că averea bisericească constituia o bună parte din însuși patrimoniul material al țării, nu putea îngădui ca averile mitropoliei și ale episcopilor să rămână în continuare străine de supravegherea și controlul statului. De aceea, legea din 1844 prevedea înființarea unei *case a bisericii* la Iași în care să intre toate veniturile din averile mitropoliilor și ale episcopiilor, sub controlul șefului departamentului bisericesc. Arendarea moșiilor și imobilelor urma să se facă prin licitație publică sub control oficial, iar din venitul moșiilor mitropolitane cinci șeptimi să fie puse la îndemâna mitropolitului pentru nevoile cultului și plata personalului bisericesc, iar din două șeptimi să se formeze un fond pentru repararea acareturilor, întreținerea seminariilor, pentru asistența socială și pentru acoperirea cheltuielilor departamentului bisericesc. Din veniturile averilor episcopale, episcopii primeau patru șeptimi, iar departamentul bisericesc trei șeptimi. Din veniturile averilor ecleziaștilor, Domnul reorganiză seminarul de la Socola, cu studii teologice superioare în vederea pregătirii candidaților pentru treptele bisericești mai înalte. Și bisericile de mir fură puse sub anumite reguli, hotărând ca epitropiile lor să nu depășească bugetul încuviințat de departamentul bisericesc. Domnul lăsă mai departe în grija bisericii conducerea oficiilor de stare civilă, încredințând preoților alcătuirea actelor de naștere, căsătorie și deces.

Mănăstirile, atât cele închinate cât și cele indigene, nu erau atinse de această legiuire pentru că Rusia le luase sub protecția ei ca și în Muntenia, totuși statul își rezervase un oarecare control asupra gospodăririi lor, mai ales în ceea ce privea exploatarea pădurilor, soboarele mănăstirești fiind ținute să respecte legiuirile silvice ale statului. Domnul se strădui să reglementeze și viața monahală prin crearea de așezăminte speciale la mănăstirile Neamț, Secul, Varatec și Agapia.

O atenție deosebită dădu principele dezvoltării învățământului public, încă de pe când era și epitrop al școlilor, cum mărturisea în

hrisovul din 8 noiembrie 1840, prin care întărea drepturile școlilor din Iași. Putând constata că tinerimea moldoveană ajunsese la gradul de a putea urma științele filosofice, el inaugură la 16/28 iunie 1835 la iași *Academia Mihăileană*, numită astfel după ctitorul ei. Pe lângă academie, înființă cabinete de fizică, chimie și astronomie precum și o bibliotecă cu opere de specialitate. În timpul său mai luară ființă la Iași o școală de inginerie, un muzeu de istorie naturală, înființat de Societatea de Științe naturale și curative fondată în 1833, o școală de arte frumoase și un institut de arte și meserii, precum și o școală de fete.

Agricultura, negoțul și meseriile se bucurau și de solicitudinea domnească. Galații deveniră centrul exportului moldovenesc la Dunăre, instalațiile portuare atrăgând corăbii și șlepuri sub diferite pavilioane. Domnul obținuse autorizația Porții pentru arborarea pe vasele de comerț a pavilionului național moldovenesc. În portul liber, negustorii străini își puteau depozita mărfurile de import și export. Exportul de sare pentru țările din dreapta Dunării luase un puternic avânt. Pentru transportul regulat de mărfuri se organizase un serviciu de cărăușie. Domnul Sturdza îmbunătăți și serviciul bancar și luă măsuri contra uzurii. De asemenea, luă apărarea țărănimii față de abuzurile administrației și ale proprietarilor de moșii. Astfel, opri plata în muncă a banilor împrumutați care ducea la robirea sătenilor de către cămătari. Pentru înlăturarea abuzurilor la măsurarea ogoarelor, el aduse urbariului unele modificări și introduse prăjina oficială și cântare la punctele de vamă pentru cântărirea oficială a mărfurilor de export. Printr-o lege din 1844, el aplană neînțelegerile ce proveneau din neputința proprietarilor de a da țăranului lotul hotărât de Regulament, mai ales în regiunile de munte. Se luară, de asemenea, măsuri pentru îmbunătățirea rasei vitelor și stârpirea bolilor între animale. Se reglementă instituția coșerelor sau hambarelor de rezervă pentru timpuri de secetă. Pentru desfacerea produselor agricole, dar mai ales a vitelor, se organizau bâlciuri sau iarmaroace în apropiere de graniță, pentru a înlesni târguielile negustorilor străini. Totodată, s-au luat măsuri cu privire la combaterea lăcustelor, uciderea lupilor și scutirea vânatului.

O problemă internă de mare importanță era cea a așezării evreilor în satele și orașele din Moldova. Cu ocazia repetatelor ocupații străine, se deschiseră granițele mai ales spre răsărit, de unde năvăli în țară un mare număr de evrei fără documente de origine. Domnul luă măsuri pentru efectuarea unui recensământ oficial al evreilor din țară, pe temeiul căruia puteau rămâne în țară numai evreii care exercitau o meserie sau care dispuneau de mijloace pentru începerea unui comerț. Aceștia primeau *bilet de statornicie în țară*, restul urma să fie trimis peste graniță. Pentru viitor se hotărî să nu se îngăduie evreilor străini intrarea în țară fără pașapoarte. Cu toate acestea, numărul imigranților evrei din Moldova spori foarte mult. În timpul domniei lui Mihai Sturdza, s-a legiferat dezrobirea țiganilor, ca și în Muntenia.

Din cele arătate mai sus, s-a putut vedea marea asemănare ce a existat între domnia lui Mihai Sturdza în Moldova și cea a contemporanilor săi, Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu în Muntenia. Aceasta arată că dezvoltarea politică, administrativă, socială și economică s-a desăvârșit paralel în cele două state, după aceleași calapoade și în aceeași direcție spre progres și civilizație. Mihai Sturdza însă, spre deosebire de Gheorghe Bibescu, a înfrânat mișcarea revoluționară din 1848, dar în anul următor a abdicat, încheind astfel o domnie rodnică ce va rămâne adânc încrestată în răbojul istoriei Moldovei.

Capitolul V

DEZROBIREA ŢIGANILOR ÎN PRINCIPATELE DUNĂRENE

1. Răspândirea ţiganilor în Muntenia
2. Sălăşluirea ţiganilor în Moldova
3. Dispoziţiile Regulamentelor organice cu privire la ţigani
4. Dezrobirea ţiganilor mănăstireşti din Moldova
5. Dezrobirea ţiganilor mănăstireşti din Muntenia
6. Anularea actului din 1848 de slobozenie a ţiganilor din Muntenia
7. Legea pentru desfiinţarea sclaviei în Moldova
8. Legea pentru emanciparea tuturor ţiganilor din Muntenia

1. Răspândirea ţiganilor în Muntenia

Concentrarea hoardelor tătare din centrul Asiei sub Ghinghis Han Temugin şi năvălirea lor în imperiul bizantin şi în Europa orientală se situează la începutul secolului al XIII-lea. După distrugerea hanatului bulgar de la Volga în 1237, hoardele tătare se revărsară, sub comanda lui Batuhan, un nepot al lui Temugin, asupra Rusiei meridionale, asupra Cumaniei moldovene şi muntene, Transilvaniei şi Ungariei, urmărind pe regele Bela al IV-lea până în Dalmaţia. Asaltul lor se lovi însă de rezistenţa popoarelor din centrul Europei. După vreo trei ani, tătarii fură izgoniţi din Ungaria şi Transilvania, dar în Cumania stăpânirea lor dăinui încă multă vreme. O cronică anonimă arată cum regele Bela al IV-lea, cu ocazia ciocnirii sale cu tătarii, ar fi cunoscut o seminţie ce se numea *gingari* sau cingari, adică ţigani.

De la Chilia şi Vicina tătarii ameninţau Bulgaria şi Constantinopolul. În 1292, hanul Nogai năvăli în Bulgaria şi aşeză pe tronul de la Târnova pe ţarul Smilec, ca vasal al său. Ceaji, fiul şi urmaşul lui Nogai, uzurpă tronul bulgar ca ginere al ţarului Terteri. Numeroase hoarde tătare reuşiseră să se aşeze în Dobrogea.

Ca succesori ai cumanilor, tătarii stăpâneau şi o bună parte a Munteniei, aşa-numitele *părţi tătăreşti*, de unde au fost cu vremea izgoniţi de voievodul Basarab şi de succesorii săi, Alexandru, Vlaicu, Dan, Radu şi Mircea cel Bătrân. Tătarii din părţile acestea recucerite de români au fost fie alungaţi, fie robiţi, deşi documentele Ţării Româneşti nu amintesc de robi tătari. *Ţiganii* însă, ca foşti robi ai tătarilor, rămaseră pe loc, schimbând robia tătărească cu cea a noilor cuceritori. Numărul lor pare să fi fost destul de mare, întrucât la 3 octombrie 1385 voievodul *Dan I* confirma mănăstirii *Tismana* daniile părintelui său Radu I între care şi *40 sălaşe de ţigani*. Aceasta este prima menţiune documentară asupra ţiganilor din Muntenia. Aşezarea lor aici trebuie să fi fost însă mai veche de anul 1385. La 20 mai 1388, fratele lui Dan, voievodul Mircea cel Bătrân, dăruia mănăstirii *Cozia 300 de sălaşe* de ţigani, danie pe care Domnul o confirmă din nou în 1392. Tot Mircea cel Bătrân a întărit lui Costea din Ţara Făgăraşului satele Viştea şi Arpaşul împreună cu 17 *ţigani de cort – decem et septem Ciganos tegtoriatos*, ceea ce arată că ţiganii erau răspândiţi şi în Transilvania. Tot în Ţara Făgăraşului, voievodul Vlad Dracul confirmă, la 23 aprilie 1441, boierului Stanciul Moienescu satul Voila şi 15 sălaşe de aţigani. Acelaşi Domn întărea la 30 iunie 1441 mănăstirii Snagov 15 sălaşe de aţigani. La 29 aprilie 1453, voievodul Vladislav al II-lea întărea mănăstirii Bolentinul patru sălaşe de aţigani. La 28 octombrie 1464, Radu cel Frumos întărea Snagovului 20 sălaşe de ţigani. La 8 mai, voievodul Basarab cel Bătrân întărea boierului Şerban din Ţara Făgăraşului mai multe familii de ţigani cu numele: Radu, Lal, Curchea, Muja, Costea şi Rodea. În Transilvania şi Ungaria ţiganii se remarcaseră curând ca meşteşugari iscusiţi în fierărie. Tot ei erau aceia care, după introducerea armelor de foc, au contribuit la făurirea acestora. La 1496 ei

Ungariei și Transilvaniei autorizația de a făuri țevi de pușcă și gloanțe pentru armele de foc.

2. Sălășluirea țiganilor în Moldova

După retragerea cumanilor în Ungaria, regiunile din valea Siretului rămaseră în seama tătarilor. De acolo, ei atacau mereu granițele Transilvaniei. Pentru a pune capăt acestor atacuri, regii unguri întreprindeau, cu binecuvântarea Papei de la Roma, numeroase expediții contra tătarilor din Moldova. Conducerea acestor expediții era încredințată cnezilor români din Transilvania, cum era *Pintea* din timpul regelui Carol Robert, sau *Andrei*, fiul lui Lațcu. Acesta trecu, din ordinul regelui Ludovic cel Mare, munții în Cumaia moldovenească și bătu în 1342 pe tătari, ucigând în luptă pe hanul lor *Athlamos*. La această fericită expediție luase parte și voievodul maramureșan *Dragoș*, care înființă capitanatul de la Baia contra tătarilor. O cronică contemporană relatează că după căderea lui Athlamos, învingătorii *"au luat mulți tătari în robie, iar cei ce au mai scăpat, au fugit în părțile depărtate de lângă mare la alți tătari"*.

Capitanul, marca sau banatul de la Baia servea ca bază de operațiuni contra tătarilor. Urmașii lui Dragoș și ai lui Bogdan lărgiră granițele capitanatului de la Baia în *mare voievodat al Moldovei*, izgonind pe tătari peste Nistru și chiar din locul lor de la Cetatea Albă și Chilia, deschizând astfel ferestrele Țării Moldovei spre mare. Cea mai veche cronică a Moldovei arată cu drept cuvânt că *"din câmpii pe tătari i-au scos"* și i-au izgonit peste Nistru.

În învălmășeala acestor lupte, domnii Moldovei robiră mulți tătari, dar împreună cu ei și numeroase cete de țigani care însoțeau ca meșteșugari hoardele tătărești. În robie, tătarii și țiganii formau o *singură gloată de robi* și așa se explică faptul că în țările nordice țiganii erau numiți *păgâni* sau tătari. În orice caz, însă, numărul țiganilor era cu mult superior numărului foștilor lor stăpâni tătari. Robii aceștia tătaro-țigani erau proprietatea Domnului, care îi dăruia mănăstirilor și vitejilor ce se distinseseră în lupta contra tătarilor. Ca meșteșugari iscusiți, ca vraci și ca lăutari, țiganii primeau sălașe și pe lângă reședința domnească, de regulă la periferia orașului, formând mahalale proprii numite *tătărași*, precum cele de la Suceava și Iași.

Se remarcă, însă, o deosebire între tratamentul robilor de obârșie tătară și al celor de origine țigănească. Robii tătari trăiau după *pravila tătărască – tataraskium pravon*, care stabilea îndatoririle lor față de stăpân, ei putând dobândi chiar libertatea. La 30 septembrie 1445, episcopul Calist al Romanului primi de la voievodul Ștefan al II-lea un rob tătar, pe care episcopul îl putea lăsa mănăstirii, fie bisericii, fie altcuiva, dacă nu voia să-l lase să trăiască după „zaconul valahic", nepomenind nimic de robie. Un alt rob tătar fu miluit de Ștefan cel Mare cu emancipare din robie, după normele „zaconului valahic". Documentele culese din Moldova pomenesc adeseori de robi tătari pe care Domnul îi dăruia mănăstirilor sau boierilor sau îi păstra pentru sine. La 31 octombrie 1402, Domnul dăruia mănăstirii *Moldovița* patru sălașe de tătari din târgul Baia, pe care nimeni nu avea dreptul de a-i împovăra cu vreo slujbă domnească. La 22 septembrie, Domnul dăruia mănăstirii *Pobrata* cinci sălașe de tătari din satul Tamastașăuți de pe Somuz. La 1417, Domnul ar fi îngăduit țiganilor din țara sa "aer și pământ pentru vagabondaj, foc și fierărie". La 8 iulie 1428, Alexandru cel Bun dăruia mănăstirii *Bistrița* 31 sălașe de țigani și 12 hâjuri, poieți sau bordeie de tătari. Sălașele fură dăruite având în fruntea lor pe cneazul Coman. La 10 februarie 1429, cucernicul Domn dăruia mănăstirii *Vășnevăț* satul Calinăuți, pe Putna, cu țiganii de acolo. În aprilie 1435, Ștefan al II-lea dăruia boierului Petru Hudici două sălașe de țigani. Același Domn dăruia la 24 august 1443 sălașe de țigani boierului Moica, la 15 iulie 1445 boierului Oancea iar la 25 ianuarie 1446, lui Mihai logofătul. La 13 noiembrie 1487, Ștefan cel Mare dăruia episcopului de Rădăuți, Ioanichie, mai multe sălașe de țigani.

Țiganii care în vechime îndeplineau rosturile clasei meseriașilor, care lipseau în țările noastre, constituiau un element util în dezvoltarea economiei naționale. La 1561, Domnul Țării Românești, Petru cel Tânăr, se plângea sultanului Soliman cel Măreț că negustorii de sclavi de pe litoralul Dunării exercitau un comerț ilicit cu țiganii din țara sa. Reclamația aceasta determină pe sultan să oprească un asemenea comerț din partea "ticăloșilor" din Giurgiu, țiganii fiind utili voievodului.

"Anumite categorii de țigani – zice în fir-

manul său adresat comandantului din Giurgiu – *resortisanți ai Valahiei, obișnuiau din timpurile vechi să presteze servicii pe lângă domn și pe lângă boierii țării. Acești țigani, ridicați prin surprindere, erau dirijați spre malul Dunării unde erau scoși în vânzare. Îți ordon ca la primirea acestui firman să fii atent la cele ce urmează: dacă reclamația voievodului este adevărată, să știi că traficul cu țigani tributari aparținând Valahiei nu este permis. Dacă observi că țigani din această categorie – supuși Valahiei – sunt aduși în orașul tău pentru a fi vânduți, tu trebuie să împiedici târgul. Tu nu vei îngădui nimănui absolut de a se preta la un asemenea negoț. Tu ne vei comunica numele și semnalmentele unor asemenea persoane. Chestiunea aceasta merită să i se dea importanță. Să fii deci cu mare băgare de seamă"*.

La ocuparea ținuturilor Cernăuți și Suceava de către austrieci s-au găsit familii de țigani mănăstirești și boierești. Prețul cu care se putea cumpăra o asemenea familie de robi era de 300 – 400 fl. La 19 iunie 1783 apăru decretul împăratului Iosif al II-lea pentru dezrobirea țiganilor din Bucovina.

Astfel s-ar putea continua la infinit seria daniilor de țigani făcute de domnitorii țării fie mănăstirilor, fie boierilor. În unele din actele de danie se arată și numele țiganilor dăruiți, precum: Nenul, fiul lui Vlad, Mihul, Vonea și Radul și cu fiul acestuia, Lațcu, Luca, Alexe, fiul lui Herța, Dinga, fiul lui Nicolai, Coman, Caraman, Berea, Marcu, Ivașcu, Coalea, Mercea, Cernat, Ivan, Danciul, Nan, Georgui, Golea, Voicu, Hârman, Trutea, Sandru, Toma, Zeviat, Matasă, Albul etc. Din lista acestor nume creștinate se vede că robii țigani îmbrățișaseră creștinismul. După nume ca Mircea, Vlad, Radul, Dingă și altele și după dialectul muntean pe care țiganii din Moldova l-au păstrat până în zilele noastre, pare să rezulte că o bună parte din robii țigani din Moldova veniseră acolo din Țara Românească. Într-adevăr, cronica de la München înregistrează știrea că după izbânda lui Ștefan cel Mare asupra lui Radu cel Frumos de pe câmpia de lângă târgul Soci din ziua de 7 martie 1471, Ștefan cel Mare ar fi ridicat *17.000 de țigani* din Muntenia și i-ar fi dus în Moldova pentru a-i distribui ca robi pe la curțile boierești. Relatarea cronicii își găsește confirmarea în actul de danie al marelui Domn către mănăstirea Putna, prin care dăruia ctitoriei sale 11 sălașe de țigani *"aduși din Țara Basarabilor"*, adică din Muntenia. Boierii moldoveni aduceau țigani și din Transilvania, unde numărul lor era foarte mare. După bătălia de la Războieni, logofătul Tonca scria birăului Bistriței, Tămaș, rugându-l să-i restituie țiganii ce fugiseră în Ardeal odată cu năvălirea turcilor în Moldova. Pe acești țigani, el îi cumpărase "cu bani drepți, din țara Ardealului", susținând că toți țiganii săi erau de proveniență ardelenească. Și astfel s-ar putea continua cu înșirarea daniilor de țigani mănăstirești și boierești până în secolul al XIX-lea, când s-a produs emanciparea lor.

În lucrarea sa asupra principatelor apărută la Londra în 1820, Wilkinson arată că în principatele române trăiau în vremea aceea circa 150.000 de țigani, dintre care 80.000 erau ai statului, plătind de la vârsta de 15 ani taxe anuale de 40 de parale. Aceștia și cei boierești își câștigau pâinea – întrucât erau slugi în casă, bucătari, mai ales, bătuți, împodobiți cu coarne legate pe sub fălci, uneori și uciși, – iar femeile ca doici și dădace –, ca lăutari, zidari, plătiți cu un leu pe zi.

Mihail Kogălniceanu arată că la 1840 trăiau în Moldova 3.857 familii de țigani. În Țara Românească numărul familiilor țigănești n-ar fi fost mai mare de 33.000.

3. Dispozițiile Regulamentelor organice cu privire la țigani

Regulamentul organic al Țării Românești, la art. 117 îi menționează pe țigani, arătând că ei urmau să fie ocârmuiți de către *"dvornicul temnițelor din Prințipat, carele va avea sub poruncile sale patru subt ocârmuitori de țigani"*. Articolul mai prevedea că se va face un *așezământ între cele două principate* pentru ca toți țiganii statului, ai mănăstirilor și ai altor particulari, care vor fugi din Valahia în Moldova și împotrivă să se dea înapoi de la o parte la alta. În art. 118 se spune că *"acturile pentru țiganii ce se vor însura și vor muri, se vor da de către preotul ce se va afla la cununie sau la îngropare și se vor iscăli de cel puțin trei martori"*.

Regulamentul Moldovei este cu mult mai explicit în ceea ce privește pe țigani. Pentru îmbunătățirea soartei lor a fost însărcinată o comisie care a alcătuit *"un regulament pentru statornicirea țiganilor"*. În acest regulament se

arată că *"pe vechiul obiceiu să urmeze a fi un boier din rangurile întâi nazir asupra tuturor țiganilor"*. În articolul al II-lea se pune în vedere proprietarilor de moșii, păduri sau mine, că dacă ar avea nevoie de muncitori să ceară țigani de la stăpânire, de care să fie obligați a purta grijă. La locurile unde se vor așeza 20 – 50 familii de țigani, aceștia să-și aleagă din mijlocul lor un jurat care să adune birurile de la semenii săi. Aceștia să fie îndrumați către statornicie și rânduială și să fie scutiți de orice havalele și de birul unui an.

"Avându-se în vedere că depărtarea țiganilor de dogmele sfintei noastre religii este una din pricinele sălbătăciunii și nelegiuitelor lor fapte, drept aceea prea sfințitul mitropolit cu episcopii eparhiați vor da parohilor înadins instrucții în ce chip să aducă către sufleteasca lor mântuire și întru îndeplinirea datoriilor lor către aproapele său. În urma acestor sfinte dogme țiganii vor fi îndatorați a se împărtăși de botezul, de cununia și îngroparea bisericiească, pentru care în mitrica satului să fie o osăbită foae înadins rânduită pentru dânșii, unde parohul, după rânduială, va înscrie pe cel ce se naște, pe acei ce se căsătoresc și pe acei morți, care mitrice vor sluji de acturi ca să nu se mistuiască țiganii statului către țiganii boierești și mănăstirești". Țiganii, ca o proprietate a particularilor, nu sunt supuși la nici o danie sau havale din partea ocârmuirii și nu sunt îndatoriți decât la slujba stăpânilor lor.

4. Dezrobirea țiganilor mănăstirești din Moldova

Dispozițiile Regulamentelor organice din cele două principate au atins problema țigănească, care n-a mai dispărut din programul preocupărilor politice și sociale ale oamenilor luminați din acea vreme.

În ședința obșteștii Adunări a Moldovei din 31 ianuarie 1844 s-a votat următorul proiect de *"pravilă pentru regularisirea țiganilor mitropoliei, a episcopiilor și a mănăstirilor în deobște"*:

"Art. 1. – Țiganii vătrași ai clirosului fără deosebire desrobindu-se, să intră în rânduiala locuitorilor slobozi și să fie așezați cu asemenea drituri și îndatoriri, atât către proprietar după așezământ cât și în celelalte dări.

Art. 2. – Țiganii breslași ce se află cu meșteșuguri prin târguri, desrobindu-se asemenea ca și cei vătrași, să intre în rânduiala patentarilor fiește-care după starea în care s-ar afla, potrivit cu regularisirea patenta-rilor târgoveți, că adecă dările unor asemenea țigani, cât și a celor de care se rostește în acest al doilea articol, cât și a celor de care se vorbește la articolul de mai sus întâiul, împlinindu-se de către visteria pământească să se păstreze ca deosebire de veniturile statului și să se întrebuințeze numai la desrobirea țiganilor robi ai particularnicilor fețe, care ar voi a-i vinde, și pe fiește care an să se dea la obștească obicinuită adunare lămurita socoteală de acești bani. Pe aceste principii țiganii clirisului rămânând de acum înainte ca și ceilalți oameni slobozi, rămân și în dreptate de a se căsători cu moldoveni".

În mesajul său către obștească obicinuită Adunare de la 15 martie 1845, principele Sturdza insistă asupra dezrobirii țiganilor:

"Punerea în lucrare a pravilei pentru desrobirea țiganilor tuturor mănăstirilor și îndeobște și a celor ai statului, face epocă însemnătoare în propășirea țivilizației țării. Pe de o parte, potrivit cu încheierea Adunării, o comisie înadins se îndeletnicește cu regularisirea țiganilor statului, și pe de altă parte departamentul averilor bisericești împlinește datoria sa, încât privește pe țiganii clirosului. Acturi sub a Noastră Domnească pecete au a sluji fieștecăria familii de adeverirea slobozeniei personale ce au dobândit".

"Mișcați de aceleași simțiri de dreptate și de milostivire care au povățuit duhul obșteștei Adunări întru a legiui soarta acestui clas numeros de oameni, am dat slobozenie la toți țiganii ce erau privați ai familiei noastre și am socotit de cuviință a întovărăși această faptă cu măsuri care pe de o parte asigurează pe acești oameni întru a se bucura de facerea de bine a slobozeniei, și pe de alta a-i apropia mai mult de îndatoririle celeilalte grămezi a populației. Acestui act, căruia au și urmat câteva pilde din partea fațelor particulare, ar fi dorit a i se da o mai întinsă dezvolire spre a se complectui o asămenea măsură făcătoare de bine".

Gestul Domnului produse o mare impresie asupra tineretului generos din Moldova care, în frunte cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, se prezentă pentru a-i exprima recunoștința tinerei generații.

„Albina Românească" salută și ea cu mare însuflețire emanciparea țiganilor:

"Cetele unui neam din India, din secta lui Paria, fugind înaintea cruntelor stăpâniri ale lui Tmerlan, au incurs pe la anul 1428 în Europa răsăriteană. Un mare număr de famili acestor nomazi se așezară și în Moldova sub domnia lui Alexandru cel Bun cu condiția de șerbie personală către stat, dar astă șerbie în curând se prefăcu în robie, Domnii dispozau cu țiganii după voia lor și-i dăruiau mănăstirilor și boierilor cu drept de a-i putea înstrăina și vinde ca pe o proprietate. Asemenea stare obelitoare omenirii ținea în înjosire pe acest neam interesant și în privirea folosului ce pururea au tras societatea din firească lui ghibăcie.

Regulamentul organic, care au introdus la noi atâtea reforme mântuitoare, au pus cele dintâi temeiuri de îmbunătățire stării țiganilor. În urma dispozițiunilor administrative peste 500 sălașe s-au statornicit prin sate cu aceleași drituri și îndatoriri ca și sătenii moldoveni.

Rămânând încă a se întinde aceste binefaceri asupra unui număr mai mare prin o legiuire spațială potrivită cu principiile Sfintelor Evanghelii și ale legilor astăzi păzite. Sfatul Administrativ au propus în astă sesie un proect de lege atingător astă mare chestie. Generalnicei adunări de acum era păstrată cinstea a vota în unanimitate legea emancipării țiganilor statului și a tuturor mănăstirilor.

Generala adunare, însuflețită de un zel vrednic de toată lauda, au mai votat un fond pentru răscumpărarea țiganilor dela particulari. Suntem încredințați că mai curând sau mai târziu astă pildă frumoasă nu va fi pierdută pentru proprietarii particulari, cari de bună seamă nu se vor putea împotrivi chiar mișcării simțirilor inimii lor, nici aceia a opiniei publice, ce fiind în astă încungiurare unanimă, este cinstitoare pentru Moldova".

Într-un "Supliment Extraordinar" la nr. 5 al „Foiei Științifice și Literare" din 6 februarie 1844, Kogălniceanu scria:

"Lucrările obșteștii Adunări din sesia anului acestuia, fără cât de puțină părtinire, prin importanța lor pot zice că vor face epocă în istoria constituției și civilizației noastre. Regularea averilor mănăstirești, desființarea dajdiei pe preoți, diaconii și dascălii plătia altora decât statului, și mai ales desrobirea țiganilor mănăstirești și a celor a ocârmuirii, a căror slobozenie are să se declare în una din viitoarele seanțe, toate acestea sunt niște reforme ce fac cinste atât guvernului ce le-au propus, cât și camerei care le-au dat o întindere și mai liberală; numai duhurile ruginite și vrăjmașe binelui ar putea să le tăgăduiască lauda ce li se cuvine".

5. Dezrobirea țiganilor mănăstirești din Muntenia

Pilda dată de moldoveni găsi un puternic răsunet și în Muntenia unde, la începutul anului 1847, s-a votat dezrobirea țiganilor de pe lângă episcopii și mănăstiri. În ședința obșteștei adunări din 11 februarie 1847 s-a citit ofisul domnesc însoțit de proiectul dezrobirii țiganilor, proiect care s-a votat cu unanimitate. Iată cuprinsul lui:

"Art. 1. Se slobod din robie toți țiganii sfintei mitropolii, ai episcopiilor și ai tuturor mănăstirilor și metoacelor de obște, cum și ai bisericilor și ai oricui alt așezământ public fără deosebire, câte se află în cuprinsul Țării Românești.

Aceștia, ca și țiganii statului supuși la aceeași orânduială, vor fi slobozi și volnici a se însura cu români partea bărbătească și femeiască.

Art. 2. Capitația legiuită ce se va împlini de la acești țigani, se va aduna la vistierie, împreunându-se cu suma hotărâtă pentru acelaș sfârșit prin art. 12 al legiuirii din anul 1832 și art. 10 acelei din anul 1843 și se va întrebuința spre desrobirea țiganilor câți se vor vinde de particulari de a lor bună voire, ținându-se socoteala curată de banii adunați și de numărul familiilor din nou răscumpărate pe fiecare an, spre a trimite în cercetarea Obșteștei Adunări împreună cu celelalte socoteli.

Art. 3. Capitația ce se va împlini de la familiile de țigani ce se vor desrobi treptat, se vor adăuga iarăși la acel capital hotărât pentru desrobire și se va întrebuința ca răscumpărare de țigani pe câtă vreme se vor afla de vânzare".

Prezentat principelui Bibescu, proiectul de lege votat de Adunare fu promulgat la *13 februarie* cu următoarea mențiune din partea Domnului:

„Totodată ne socotim datori, profitând de acest prilej, ca să arătăm osebita noastră mulțămire, atât prea sfinției sale părintelui mitropolit pentru iubitoarea de oamenire și meritată sprijinire ce a dat unui proiect de asemenea importanță, cât și mădularelor cinstitei Adunări, care au prețuit cu atâta căldură o legiuire ce duhul veacului și înaintarea civilizației o cerea

de mult; iar seanța de la 21 Februarie 1847 a sesiei anului 1846 va face epocă în analurile istoriei ei patriei noastre".

Și în Muntenia, ca și în Moldova, dările ce se ridicau de fiecare țigan emancipat intrau într-un *fond* aparte pentru răscumpărarea țiganilor boierești. La 26 ianuarie 1848, *Nion*, consulul francez din București, raporta ministrului Guizot la Paris că eliberarea țiganilor mănăstirești se desăvârșea în regulă. Țiganii se arătau foarte mulțumiți cu slobozenia lor, iar agricultura și industria câștigau pe urma acestei reforme. Vechea capitație către stat fu înlocuită cu o taxă. Marii proprietari se conving tot mai mult de foloasele acestei slobozenii și sunt dispuși să-și vândă robii cu un preț mai mare de 11 ducați sau 130 franci. În schimb, mica boierime respinge vânzarea oamenilor născuți în casele ei.

În vechea robie rămaseră *țiganii boierești*. Dezrobirea acestora s-a încercat în Muntenia în timpul revoluției din 1848.

În proclamația revoluționară de la Islaz din 9 iunie 1848 găsim la punctul 14: *Dezrobirea țiganilor prin despăgubire*. Pentru susținerea acestui punct programatic se arată că *"poporul român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țiganilor celor particulari. Cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt ertați de poporul român, iar patria, ca o mumă bună, din vistieria sa, va despăgubi pe ori cine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească".*

La 26 iunie, guvernul provizoriu lansă în numele poporului român următoarea proclamație privitoare la dezrobirea țiganilor particulari:

"Timpii de robie au trecut și țiganii astăzi sunt frații noștri. Guvernul provizoriu, în puterea jurământului făcut pe Câmpia Libertății (Câmpul Filaret), îi declară liberi prin voința poporului român și așteptă de la stăpânii lor dovada de patriotism și de dragoste pentru dreptate și frăție. Mulți dintre dânșii ne mai așteptând decretul guvernului au și liberat robii lor, fără a pretinde vreodată despăgubire de la stat. Guvernul provizoriu, în numele lui Dumnezeu, invită pe toți aceia ce mai au robi a urma și ei această frumoasă și creștinească pildă. Iar pe toți aceia ce-i va ierta cugetul ca să ia bani pe suflet de om, guvernul îi poftește a se îndrepta cât mai cu grabă către comisia orânduită pentru aceasta cu documentele doveditoare de câți robi au și acea comisie le va da adeverință de numărul țiganilor, pentru care vor avea a se despăgubi la deschiderea obșteștei adunări. Țiganii sunt slobozi a se îndrepta asemenea către acea comisiune spre a primi de la guvern cărți de slobozenie.

Pe lângă aceasta, fiind spre folosul țiganilor din casele particularilor a-și căuta din vreme slujbă cu simbrie, ca să nu rămâie toți deodată pe drumuri și fără pâine și cerând și dreptatea (ca) să nu rămâie și stăpânii lor deodată fără slugi guvernul provizoriu hotărăște ca până la 10 Iulie să urmeze toți țiganii a sluji tot pe la casele stăpânilor lor, precum slujeau și până acuma, însă stăpânii lor sunt înștiințați că bătaia este desființată și că de acum înainte vor avea să-i trateze cu omenie, căci urmând într-alt chip vor pierde tot dreptul la despăgubire către stat. Comisia se va alcătui din trei membri: d. Cesar Boliac, d. Petrache Poenaru și părintele Ioan egumenul de la Snagov. D-lor vor alcătui o masă și vor prezenta raport pentru cheltuiala cancelariei. Lucrările comisiei vor începe la 28 iulie.

Semnați membrii guvernului provizoriu: Neofit, mitropolitul Ungro-Vlahiei, Cr. Tell, Ștefan Golescu, N. Bălcescu, I. C. Brătianu, A. G. Golescu".

Într-o broșură a lui Ioan Roșu, alias Popovici, din 1848 intitulată: *O scurtă constatare spre deslușirea tinerei constituții a României în înțelesul popular țesută*, se insistă asupra dezrobirii țiganilor prin despăgubire, pe care autorul o consideră ca o *"rușine de omenire, un păcat strigător la cer, o călcare în picioare a dreptului omenirii ca să mai ție cineva pe frate-său de rob fără nici un drept și să-l vânză ca pe dobitoc. Dumnezeu a făcut pe tot omul slobod, neatârnat de nimenea, cu drept deopotrivă, iar nu pe unul domn și pe altul rob. Și țiganii sunt oameni, sunt frații noștri, ei robesc pe nedrept. Acei bărbați vrednici au așezat legi prin care pe totdeauna și frații țiganii sunt slobozi ca și noi. Și dacă cineva, vreun proprietar, zic, ar vrea să se facă nevrednic de omenire și ar mai pofti despăgubire pentru țigani, unul ca acela își va căpăta despăgubirea".*

La 8 iulie 1848, membrii comisiei pentru eliberarea robilor lansară următorul comunicat:

"Pe temeiul publicației onorabilului guvern

provizoriu, cu data de 26 Iunie, prin care se întocmește o comisie pentru liberarea țiganilor și darea beleturilor la mâinile posesorilor acestora după dovezile ce vor înfățișa, această comisie face cunoscut că intră acum în lucrare de la zece ale curgătoarei luni și că toți cei ce au țigani sunt poftiți a se înfățișa de la zisa zi la comisie, aducând cu sine o listă deslușitoare de numele, sexul și vârsta fiecărui individ, precum și felul de viețuire ce au avut până acuma, adecă: dacă au fost slugă în casă sau așezați pe la moșii ca clăcași. Acea listă se cere a se aduce adeverită de către autoritățile locale. Dacă cineva de prin județe nu se va înlesnia a veni ca să aducă dovezile de mai sus zise pentru posesia țiganilor, aceia se vor putea adresa către administrația locală, încredințându-i mai sus zisa listă ca să o trimeotă la comisie.

Îndată ce se vor primi de la stăpânii țiganilor dovezile cerute despre a lor posesie, comisia va slobozi la mâna acelor posesori beleturi cuprinzătoare de numărul țiganilor ce au avut și deslușitoare la numele, sexul, vârsta și îndeletnicirea fiecărui individ, ca cu acele beleturi să aibă a se arăta la obșteasca adunare posesorii aceia care ar cere despăgubire. Iar robii nu vor începe a se bucura de slobozenia lor decât după ce comisia va slobozi pomenitele beleturi la mâna posesorilor, potrivit decretului guvernului. Cantelaria comisiei se află la curtea administrativă și comisia va fi gata a primi pe oricine, în toate zilele, de la zece ceasuri înainte de amiazi până la două după amiazi".

Iată și formularul pentru libertatea robilor:

"Nr..........anul 1848, Iulie.......

N.N.................de ani...........care a fost până acum rob în posesia d-lui...............se eliberează potrivit principiilor constituției țării și intră de acum înainte în clasa locuitorilor liberi ai Țării Românești".

Între proprietarii care se grăbiră să elibereze pe robii lor țigani fără nici o despăgubire, se menționează frații Florescu, fiii lui Iorgache, președintele judecătoriei din Câmpulung, Nicolai Rosetti și alții. Până la 10 august s-au eliberat 20.000 bilete de slobozenie. Aglomerația la comisie fiind mare, s-a simțit nevoia de a se crea o comisie specială la Craiova pentru cele 5 districte din Oltenia, numită "România Mică".

6. Anularea actului din 1848 de slobozenie a țiganilor din Muntenia

În urma eșuării revoluției din Țara Românească au fost sistate toate lucrările privitoare la dezrobirea țiganilor particulari. La 28 septembrie 1848 apăru decretul de anulare a tuturor actelor de slobozenie a țiganilor, semnat de comisarul turc *Fuad Efendi* și de caimacamul *Constantin Cantacuzino*. Iată cuprinsul decretului:

"Luând în băgare de seamă că țiganii care, făcând parte a proprietăților particularilor, ori că au fost așezați pe moșiile acestora, sau că s-au aflat în slujba casei fiecăruia, s-au liberat în vremea revoluției de îndatoririle cărora legiuirea organică îi supunea, și că acest punct atinge neapărat chestia prosperității țării, hotărâm că toate acturile slobozite în vremea revoluției în privința țiganilor particularilor, rămân desființate și că beleturile slobozite fiecăruia din acei țigani, de la 11 Iunie în urmă până la 13 Septembrie curgător, să se ia înapoi și să se desființeze; se deosebesc din această categorie numai acele beleltturi, prin carele particularii din buna voie și-au slobozit țiganii lor, fiind acesta un drept ce-l au în puterea legilor Țării, că condiția țiganilor particulari trebue să rămâie în starea ce au fost mai înaintea evenimentelor de la 11 (23) Iunie.

Că dispozițiile decretate de obșteasca adunare, în anul 1832, în anul 1843 și la 11 Februarie 1847, pentru treptata liberare a acelei clase de oameni, trebuie să-și aibă iarăși a lor putere și să fie puse în lucrare întru toate întocmai.

Îndatorăm totodată pe proprietari ca să trateze pe țigani după legile iubirii de oameni și asemănat cu dispozițiile Regulamentului organic.

Dl. membru al trebilor din lăuntru este însărcinat cu punerea în lucrare îndeplinirea cuprinderii acestui decret".

Ministerul de Interne se conformă întocmai dispozițiilor acestui decret, trimițând, la 10 octombrie 1848, note circulare către poliția din București și către cârmuirile din județe, prin care dispunea ca toți țiganii particularelor fețe, eliberați de căzutul guvern, să se întoarcă la respectivii lor proprietari și toate acturile slobozite de acel guvern să fie desființate cu desăvârșire iar țiganii strămutați de pe moșiile sau din slujba stăpânilor lor să se întoarcă îndată la locul și datoria lor, întocmai precum

s-au aflat și mai înainte de 11 iunie. Toate biletele de liberare slobozite unor asemenea oameni de către acea fostă comisie, cârmuirea să le ia din mâinile lor și să le trimeată la departamentul din lăuntru spre a se desființa.

7. Legea pentru desființarea sclaviei în Moldova

Chestiunea dezrobirii țiganilor particulari preocupa și cercurile conducătoare din Moldova. În broșura intitulată: *Dorințele partidei naționale în Moldova*, ce apăru în august 1848, Mihail Kogălniceanu, autorul broșurii, preconiza desființarea robiei pe pământul românesc cu despăgubirea numai a acelora care ar cere-o.

"*Un stat național* – zicea Kogălniceanu – *cu robi ar fi o monstruozitate. Desrobirea țiganilor statului și ai mănăstirilor rostită de obșteasca adunare în anii trecuți, trage de la sine și desrobirea țiganilor particulari, – căci un prințip nu poate a fi primit de bun pentru unu, și să fie aruncat de rău pentru alții. În seanța din 6 august 1846 obșteasca adunare a Țării Românești zicea că ea nu cunoaște mai greu păcat decât a avea pe frații noștri cei întru Christos sub jugul robiei noastre, de vreme ce Sf. Evanghelie ne zice: Iubește pe aproapele tău ca însuți pre tine.*

Ca următori deci acestei porunci nu trebue să robim pe frații noștri. Căci robia n-a fost de nici un folos, ci încă un obiceiu de mare pagubă, rămas de la strămoși ca un blestem asupra capetelor noastre, acela ce dar cu mai mult de o sută de ani o ziceau strămoșii noștri, nu vom zice-o și noi astăzi în veacul luminilor, și am putea oare răbda pata de a avea robi, noi, care voim a fi o nație liberă".

Cum în Moldova mișcarea revoluționară fusese înăbușită în germenele ei, principiile acestea frumoase n-au putut fi puse în aplicare. Totuși, emanciparea țiganilor statului și ai mănăstirilor atrase în mod firesc după sine și dezrobirea țiganilor particulari, ceea ce se și realiză în 1855 în Moldova și în anul 1856 în Țara Românească. În mesajul său adresat membrilor consiliului administrativ la 28 noiembrie 1855, principele *Grigore Ghica* zicea:

"*Legiuirea votată de către obșteasca obicinuita adunare în anul 1844 pentru desrobirea țiganilor statului și ai celor ai mitropoliei, ai episcopiilor și mănăstirilor în general au prevăzut totodată și treptata răscumpărare a robilor țigani de pe la fețele particulare prin întrebuințarea dării desrobiților suspomeniți. Țelul și dorințele acestei filantropice măsuri a fost ca într-un șir de ani sclavia să se stângă de pe pământul acesta, avându-se mai ales speranța că aci mai mulți dintre proprietarii de sclavi, luând exemplu unul de la altul, va libera de la sine ființele omenești ce stau sub atârnarea lor. Cu mâhnire însă ne vedem siliți a mărturisi că foarte puțini au răspuns până acuma la această chemare umanitară, când pe de altă parte fondurile afectate la răscumpărarea sclavilor fiind foarte restrânse, n-au putut opera încă desăvârșita lor emancipare*".

Cum robia a fost abolită pretutindeni, ea mai poate dăinui în nesocotirea sfintelor dogme ale bisericii creștine, "*a principiilor de umanitate și a vitalelor interese de stat. Pentru acest sfârșit* – zice principele – *și ca domn și ca creștin consultând și demnitatea țării și însuși simțirile în inima noastră, chem astăzi serioase luare aminte a consiliului nostru asupra acestei chestii de mare importanță și sperăm în o activă conlucrare din parte-i spre a ne ajuta la soluția ei într-un chip conform cu marile legi ale omenirii, păzindu-se totodată și la nejignirea despăgubirii cuvenită indrituiților. Să facem deci îndemnarea de a forma un proiect de legiuire asupra acestui obiect și a ni-l supune spre a se îndrepta de către noi în deliberarea divanului general. Socotința noastră este că bazele pomenitului proiect o să fie următoarele două puncturi:*

1. Ridicarea nemijlocită a sclaviei din Moldavia.

2. Regularea și modul reportației despăgubirii cuvenită indrituiților.

Sperând că conlucrarea compatrioților noștri fără deosebire nu ni va lipsi în așa chestie umanitară la întâiul ordin, nu ne îndoim că și d-lor membrii consiliului nostru se vor sili a desăvârși cu deplinătate sarcina ce le punem și spre acest sfârșit contăm în zelul și principiile de umanitate de care d-lor, pururea au dat vii dovezi".

Sfatul administrative, luând act de mesajul domnesc, a însărcinat pe marele vistiernic și pe directorul departamentului justiției cu elaborarea proiectului de lege. Proiectul de lege a fost votat de divanul obștesc și prezentat principelui. "*Legiuirea pentru des-*

ființarea sclaviei, regularea despăgubirii și trecerea emancipaților la dare" a fost promulgată de Domn cu data de 11 decembrie 1855, cuprinzând trei capitole, fiecare împărțit în mai multe articole.

Capitolul I stabilește că sclavia se desființează pentru totdeauna din principatul Moldovei, toți acei care vor călca pământul Moldovei sunt oameni liberi.

"Art. 1. – Țiganii de obște ce sunt proprietate privată sunt desrobiți și nimeni nu mai este iertat în Moldova de astăzi înainte de a vinde, a cumpăra și a avea sclavi.

Art. 2. – Toate persoanele ce vor avea țigani sunt datoare a înfățișa, în curgerea termenului de două luni de la publicarea legii, la visteria țării o listă arătătoare de numărul țiganilor ce posedează, cu însemnarea în deosebi a nevolnicilor spre a fi înscriși în condica desrobiților și a se regula despăgubirea indrituiților.

Art. 3. – Oricine dintre proprietari aflați față, afară de fețele ce s-ar afla peste hotar pentru care termenul se va prelungi până la șase luni, nu se va înfățișa la termenul prescris de articolul 2, își va pierde dreptul despăgubirii.

Art. 4. – Pentru despăgubirea emancipaților țigani se statornicește prețul de 8 galbeni pentru lingurari și vătrari, și 4 galbeni pentru lăieși fără deosebire de sex, rămâind exceptați însă de despăgubire nevolnicii și copiii de țâță.

Art. 5. – Birul desrobiților statului și clerului, precum și a emancipaților de mai înainte în compt de 295.330 și cu un adaos de 200.000 din visterie și 100.000 mii lei din paragraful facerilor de bine a casei clerului, care subvenție se va spori în proporție cu sporirea acestui paragraf, el alcătuiește suma de lei 595.330 lei, va fi afectată pe tot anul spre despăgubirea proprietarilor asemenea și darea acelora ce se emancipează prin această legiuire.

Art. 6. – Fiindcă despăgubirea către persoanele indrituite urmează a se face treptat și suma destinată spre acest sfârșit nu poate fi îndestulătoare spre a acoperi suma totală a despăgubirii, aceasta se va opera prin regulele următoare".

Urmează apoi alineatele privitoare la modul de distribuire a acestei sume între proprietarii care renunță la serviciile sclavilor lor.

„Art. 7. – Persoanele ce ar vroi a renosa dritul despăgubirii și a-l înlocui prin scutirea foștilor lor sclavi de bir și de lucrarea șoselelor către stat – pe o vreme –, li se rezervează acest drit, termenul scutirii va fi mărginit la 10 ani; vor putea asemenea a-i înscrie în breasla hrisovoleților, potrivit art. III, din Regulament.

Art. 8. – Toate legiuirile cuprinse în condica țivilă, sobornicescul hrisov și deosebite dispoziții, adaptate din timp, privitoare pe clasa robilor și care acum devin contrare principiului de emancipare a legiuirii de față, rămân de astăzi desființate".

Capitolul al II-lea cuprinde dispoziții cu privire la *catagrafie.*

„Art. 9. – Catagrafia se va opera în chipul următor:

a) se vor numi prin ofis domnesc câte o comisie de fiecare ocol, înființată de trei boieri.

Comisia va lucra după normele arătate în alineatele b – g".

În capitolul al III-lea se insistă asupra obligațiilor cuprinse în art. 10 cu alineatele a – f.

În același număr al "Gazetei de Moldavia" se înregistrează câteva nume de boieri ca N. Catargi, P. Beica, E. Arghiropol, care renunță la despăgubire pentru țiganii lor emancipați.

8. Legea pentru emanciparea tuturor țiganilor din Muntenia

Curând după emanciparea țiganilor din Moldova, urmă votarea actului de dezrobiore și în Țara Românească. În mesajul adresat la 2 ianuarie 1856 obștescului divan, principele Barbu Știrbei supunea deliberării adunării, între altele, și chestiunea abolirii robiei:

"Desăvârșita desființare a robiei țiganilor, consacrată dispozițiunilor Regulamentului organic și prin legiuirea din anul 1847 în urmarea cărora s-au și desrobit țiganii statului și ai clerului, ajunsese a fi o trebuință care nu se mai putea amâna.

Recomandăm la a obștescului divan serioasa luare aminte proiectul de legiuire chibzuit pentru aceasta de către sfatul administrativ extraordinar și nu ne îndoim că va prețui această neapărată și de mare importanță măsură".

Obștescul divan a luat în dezbatere proiectul sfatului administrativ, l-a votat și l-a supus la 2 februarie 1856 principelui pentru a fi promulgat. La 6 februarie, Domnul întări *Legiuirea pentru emancipația tuturor țiganilor*

din prințipatul românesc". Actul de dezrobire cuprinde 7 articole:

„Art. I. – Robia este desființată. Oricare țigan se află astăzi în această categorie, se liberează și se înscrie îndată între dajnicii statului.

Art. II. – Despăgubirea ce se acordă proprietarilor se hotărește a fi de galbeni zece pentru fiecare individ.

Art. III. – Despăgubirea se va plăti în bani gata până la suma de galbeni 500 negreșit în cei dintâi 2 ani, începând de la aceia care vor fi având de la una până la cinci familii de țigani și treptat de la șase familii în sus până la încheierea de galbeni 500. La întâmplare când fondul întocmit n-ar încheia suma cu care s-ar plăti numărul familiilor zise mai sus, atunci vistieria se va împrumuta spre întâmpinarea acestor plăți cu desăvârșire; iar ceilalți proprietari cu sume mai mari, vor primi obligații ale statului de câte galbeni 200 fiecare și cu dobânda 5 lei pe an, care se va începe de la iulie 1857 și se va plăti regulat pe fiecare an la sfârșitul anului.

Plata capitalului se va urma asemenea regulat pe fiecare an, potrivit cu fondul anual, trăgându-se sorți cu trei luni înainte asupra numerelor obligațiilor ce au a se plăti.

Art. IV. – Proprietarii care vor fi având de la 1-20 familii de țigani, vor fi datori ca în termen de șase luni de la promulgarea acestei legiuiri, să adreseze la vistierie lista exactă de țiganii lor, cu arătarea precisă de sexul, vârsta și locuința lor, ca dupe aceasta să se facă cuvenita cercetare și să se îndeplinească îndată cerutele formalități pentru despăgubire.

Care din acești proprietari nu se vor conforma orânduirii vor pierde dreptul despăgubirii. Sub aceeași osândă se îndatorează ca proprietarii care vor fi având mai mult de 20 familii de țigani, să-și înfățișeze listele de catagrafie negreșit până la începutul anului 1857.

Art. V. – Dajdea ce se va începe a se împlini de acum pe seama statului de la acești desrobiți se va uni cu fondul destinat prin legiuirea din 1847 pentru desrobire.

Se va adăuga la acest fond și dajdea țiganilor celor vechi ai statului, încât venitul de la toți dajnicii țigani, de orice origină, va avea o destinație una și aceeași cu totul osebită și apreciată.

Drept aceia toți dajnicii țigani, afară de lei trei la cutia satului, rămânând apărați de dările de orice fire la care sunt supuși ceilalți birnici de obște, analogul acestor dări îl vor răspunde tot la casa fondului pentru desrobire.

Numărul familiilor de țigani ce astăzi se află dajnici ai statului fiind de 18.625 și dajdea lor de fiecare fire, socotindu-se până la lei 50 pe an, casa despăgubirii se înzestrează astăzi cu un fond anual de lei 931.050, pe lângă care se adaugă și venitul de la toate familiile de țigani ce acum se liberează precum și alt fond ce după împrejurări se va înlesni.

Art. VI. – O casă deosebită se va ține pentru acest fond sub deosebita administrație în capul căreia se va afla Prea Sf. Părintele Mitropolitul și alți 5 membri boieri din cei mai nobili ai țării. Aceasta va aduna venitul de la dajnici ca un fond sacru cu totul deosebit și neînclinat cu nici un alt venit sau cheltuială a statului până la totala desfacere a despăgubirei proprietarilor.

Această administrație va garanta către stat ființa în realitate a individelor desrobite și către proprietari îndeplinirea dreptului ce li se cuvine.

Art. VII – Pentru proprietarii care vor aduce ofrandă, dăruind libertatea țiganilor lor fără despăgubire, se va ține osebită condică în care se va înscrie numele lor cu litere de aur și se va păstra în pătrit exemplar: unul la mitropolie în arhivă, iar celelalte trei la episcopii.

Aceia care vor libera fără despăgubire asemenea indivizi și vor cere a fi apărate la orice dare până la sfârșitul periodului catagrafic ce va urma după cel de acum sau până la 1 ianuarie anul 1865, li se va primi cererea și liberaților li se vor da de visterie acte spre a fi nesupărați până la arătatul soroc.

Țiganii câți se află astăzi statorniciți cu case și locuință sau bordee prin sate, vor rămâne tot acolo unde se află, înscriindu-se în tablele dajnicilor acelor proprietăți; iar cei care sunt preumblători fără locuință statornică să se așeze prin sate unde ei chiar vor voi a-și alege locuința; cu îndatorirea să se iau măsuri și pentru câți se află prin curțile proprietarilor lor a se statornici de administrație, ori prin orașe, ori prin sate, după libera lor voință, îndatorindu-se a fi știută și chezășuită locuința, spre a nu se preumbla ca vagabonzi, aducând vătămare în societate.

Cu această orânduială așezându-se odată toți țiganii liberați după această legiuire, nu se vor putea strămuta de la locașurile lor respective în timp de două perioade catagrafice ști conform paragraf 14 de la art. 143 al legiuirii din anul 1851.

O zi de solemnitate publică se va hotărî în

care să se celebreze pe fiecare an în eternitate acest act al desfiinţării sclaviei din prinţipat.

În această zi se va face slujbă în toate bisericile şi se vor citi numele tuturor acelor binefăcători cari vor fi dăruit liberarea sclavilor, chemându-se pentru dânşii binecuvântarea cerescului părinte.

Guvernul va da tuturor acestor generoşi proprietari câte o diplomă de mulţumire publică, spre a se ţine minte în a lor familie din generaţie în generaţie nobilul sentiment al acelor dăruitori.

Osebit de aceasta, guvernul va considera cu recunoştinţă orice ofrandă se va aduce cu dăruirea de robi din partea oricui. Iar pentru mai însemnătoare daruri, guvernul va face şi răsplătiri, potrivit cu sacrificiul ce se va aduce pe altarul umanităţii".

După cum se vede, problema îmbunătăţirii soartei ţiganilor începu să preocupe cercurile conducătoare din cele două principate încă de la începutul veacului al XIX-lea. Regulamentul organic pentru *Muntenia* stabilea că ţiganii să fie cârmuiţi de *vornicul temniţelor*, iar starea lor civilă să fie reglementată. Regulamentul din *Moldova* încredinţează cârmuirea asupra ţiganilor unui *nazir*, desemnat dintre boierii mari. Se mai prevedea alcătuirea unui regulament pentru statornicirea *ţiganilor* nomazi.

După acest promiţător început urmă, în Moldova, *pravila pentru regularisirea ţiganilor mitropoliei şi episcopiilor şi ai mănăstirilor* din *31 ianuarie 1844.*

Pilda Moldovei fu urmată de adunarea obştească de la Bucureşti care votă la *11 februarie 1847, dezrobirea ţiganilor tuturor aşezămintelor bisericeşti.*

Mai rămăsese nerezolvată chestiunea *ţiganilor particulari,* adică *boiereşti.* Rezolvarea ei fusese cerută prin proclamaţia de la Izlaz din 1848, dar asupra actului de slobozenie a acestora se reveni însă mai târziu. Amânarea soluţionării unei chestiuni aşa de ardente nu întârzie însă prea mult. La *11 decembrie 1855* apăru *Legiuirea pentru desfiinţarea sclaviei* la Iaşi, iar la *8 februarie 1856* apăru la Bucureşti *Legiuirea pentru emanciparea tuturor ţiganilor din Principatul Ţării Româneşti.*

Apariţia aproape concomitentă a acestor legi în cele două principate, având ca bază aceleaşi principii, nu trebuie să ne surprindă, fiindcă aceleaşi idei despre umanitate stăpâneau spiritele atât dincoace cât şi dincolo de Milcov. Această comunitate de idei, dar şi de interese, îşi găseşte de altfel expresia şi în *Regulamentul organic pentru Muntenia,* unde la art. 371 se arată că:

"Începutul, religia, obiceiurile şi cea de un fel limbă a sălăşluitorilor într-aceste două prinţipaturi, precum şi cele deopotrivă trebuinţe, sunt îndestule elementuri de o mai aproape a lor unire, care până acum s-au fost poprit şi s-au zăbovit, numai după împrejurări întâmplătoare şi cele urmate după dânsele bunele dobândiri şi urmările folositoare ce ar odrăsli dintr-o apropiere a acestor două popule, nu pot fi supuse la nici o îndoială; începuturile dar i-au aşezat într-acest regulament prin ceia de un fel de clădire a temeiurilor administrative în amândouă ţările".

Regulamentul din Moldova apare şi mai explicit în privinţa aceasta, în art. 425:

"Începutul, religia, obiceiurile şi asemănarea limbei locuitorilor acestor două prinţipaturi, precum şi trebuinţele ambelor părţi, cuprind din însăşi descălecarea lor elementurile neîmpărţite uniri, care s-a împiedecat şi s-a întârziat din întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri ce s-ar naşte din întrunirea acestor două naţii sunt netăgăduite.

Elementurile întrunirii a moldo-românilor se află aşezate prin acest Regulament prin aşezămintele temeiuri ale administraţiei acestor două ţări".

În articolul următor 426 se spune că:

"Identitatea (potrivita fiinţă) a leghislaturii fiind cel mai lucrător mijloc a desăvârşi o aşa morală unire, spre aceasta, o comisie îmbinată din ambe prinţipaturi se va închega, care din condicile politiceşti şi criminaliceşti a acestor două ţări să alcătuiască un unul şi numai singur legiuitor cuprins, încât domnii amânduor prinţipaturi vor afla cu putinţă unirea şi potrivirea acei condici, aducând întru aceasta prifacerile şi schimbările ce s-ar socoti neapărate şi sporind toate caderele neprevăzute".

Articolele următoare din Regulamente insistă asupra înlesnirilor comerciale, cu privire la vamă şi la monedă, la circulaţia cetăţenilor dintr-o ţară în alta precum şi la extrădarea dezertorilor şi făcătorilor de rele.

Având în vedere aceste enunţuri regulamentare, ne putem explica uşor faptul că legiuirile privitoare la emanciparea ţiganilor, ce au fost promulgate în scurte intervale atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, au pornit în ambele ţări din aceleaşi principii generoase de dreptate şi umanitate faţă de o populaţie al cărei număr în Europa atinsese, înainte de al doilea război mondial, cifra de 1.500.000 de suflete, din care în România existau 262.501 suflete.

Conducătorii revoluției muntene de la 1848:
Ion Heliade Rădulescu, I.C. Brătianu, Gh. Magheru, Constantin Aristia,
C.A. Rosetti, I. Snagoveanul, Ioan Voinescu II,
Nicolae Golescu, Dimitrie Brătianu, Ştefan Golescu, Cezar Bolliac

PARTEA XIV

MIȘCĂRILE REVOLUȚIONARE DIN ANII 1848 - 1849 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

I. Revoluția din Transilvania, Banat și Bucovina

II. Frământările revoluționare din Moldova și Muntenia

[Capitolul II lipsește din dactilogramă]

Capitolul I

REVOLUȚIA DIN TRANSILVANIA, BANAT ȘI BUCOVINA

1. Starea de spirit înainte de izbucnirea revoluției din 1848

Străduințele împăratului Iosif al II-lea de a ușura întrucâtva starea deplorabilă în care se zbătea țărănimea transilvăneană, se izbeau mereu de împotrivirea îndârjită a marilor proprietari de moșii care își apărau cu îndârjire privilegiile feudale. Numai în urma revoluției lui Horia împăratul putu impune patenta de desființare a iobăgiei din august 1785, prin care se decreta libertatea țăranului de a se putea muta după interesul său de pe o moșie pe alta, desființându-se astfel obezile care îl legau de glie. Dar împăratul n-a mai apucat să legifereze și noile raporturi care trebuiau să intervină între proprietari și iobagi în urma dezlegării acestora de glie. În zadar stăruiră fruntașii transilvăneni pe lângă noul împărat *Leopold* (1790 –1792) prin faimosul lor libel din 1791, pentru reglementarea acestor raporturi prin întocmirea unui *urbariu* care să cuprindă drepturile și îndatoririle țăranilor față de proprietari, căci cererea lor rămase nesatisfăcută. Urmașul lui Leopold, împăratul *Francisc I* (1792 – 1835) ceru în 1810, 1817 și 1834 guvernului și dietei transilvănene întocmirea urbariului, dar fără nici un rezultat. Consecințele acestui refuz continuu din partea nemeșimii, de a reglementa raporturile cu sătenii așa cum acestea fuseseră soluționate prin urbariile cuprinse în Regulamentele organice din Muntenia și Moldova, au fost dezastruoase pentru aceștia, aducându-i în stare de plâns, pe care un înalt funcționar la tezaurariatul din Sibiu, *Alexie Iakab*, sub pseudonimul Szekely, o descria la 1846 în coloanele gazetei unguresti din Cluj, "Erdélyi Hirlap", arătând că omul în virtutea dreptului înnăscut dar și în condițiile primordiale ale vieții sociale trebuie să se bucure de libertate personală.

"*Românii nu sunt liberi* – declară autorul – *ci robi și încă pentru vecie, nu pentru păcatele lor proprii, ci pentru ale înaintașilor. Există și aiurea robi, dar ca să li se închidă calea putinței de eliberare, ca nici măcar nădejde să nu aibă a scăpa vreodată de sub jug, aceasta nu este admisibil, nu se mai petrece nicăieri. În alte țări statul se îngrijește de educația celui din urmă țăran, iar omul care poartă chipul lui D-zeu să nu crească asemenea vitei. Comoara cea mai scumpă a omului care trăiește în societate este siguranța persoanei și a averii sale. Față de clasa poporului român nu se practică nici una din acestea, deși el suportă toate sarcinile publice. Pâinea li se topește în dări și alte taxe fără de sfârșit. Din pricina aceasta, partea mai mare a românimei din Transilvania nu vede ani de-a rândul altceva pe masă decât mălai. La impozite se adaugă taxele de drumuri, facerea podurilor, alimentarea soldaților, cărăușiile, întreținerea preotului, notarului, jitarului și văcarului și jăcmăneala dregătorilor. Servitutea domnească, o lege dintre cele mai blestemate, impune în mod arbitrar și la întâmplare 2, 3, 4, ba și 5 zile săptămânal, după un lot întreg, sau chiar după numai 1/2, 1/4, 1/8 de lot, precum și servicii fără sfârșit: clacă, dijme, cărat de fân, de grâu, țesut, tors, uscat de in și cânepă, cules de*

chimion și câte toate altele. Mizeria românilor crește apoi în proporții și prin continuă fărâmițare a proprietății, prin sporul populației, numărul mare de copii, multe sărbători, gospodăria patriarhală, prin superstiții și obscurantism. De aici tot cortegiul de mizerii: slăbirea generală a fizicului, mulțimea de bărbați strâmbi, gușați, schilozi și marele număr de copii degenerați: frumosul lor profil roman se desfigurează, mortalitatea este îngrozitor de ridicată în sânul lor. Aici trebuie ridicată rădăcina sărăciei înspăimântătoare în care se sbate partea cea mai mare a acestui nefericit popor și pe care o strigă lipsa în casele lor în îmbrăcăminte și în alimentație. Așa se explică și gândirea mărginită și restanțele impozitelor pe mai mulți ani. În adevăr românii nu mai au decât un pas până la pieire. De aceea crește nemulțumirea între ei, manifestându-se tot mai des și de aceea ei așteaptă întotdeauna plini de nădejde întrunirea dietei, reglementarea urbariului, reducerea impozitelor. Ura împotriva asupritorilor și atașarea față de oricare apărător al cauzei lor este urmarea firească a acestor stări".

Având toate acestea în vedere, autorul articolului, care se ascunde sub pseudonimul *Szekely*, cere înainte de toate pentru români legi pentru asigurarea persoanei și a avutului împotriva samavolniciei, *urbariul* cu dreptul de răscumpărare a dijmelor, precum și reprezentarea iobagilor și a comunelor lor în congregațiile județene.

Articolul apărut în „Erdélyi Hirlap" din Cluj pare să fi făcut impresie asupra oficialității transilvănene, întrucât dieta din 1846/1847 discută și votă urbariul mult așteptat, care era însă astfel întocmit încât nu satisfăcea așteptările țărănimii, astfel că nemulțumirea ei față de starea de lucruri nu putu fi potolită. Urbariul fusese întocmit și votat numai de marii proprietari, care se preocupară să îmbrace în formă de lege vechile abuzuri feudale. Cel ce obținea schimbul lotului cu altul îngăduit de proprietar, țăranul lua asupra sa noi îndatoriri de muncă. Dreptul de a lua lemne din pădurea boierească trebuia plătit cu zile de muncă, deopotrivă cu dreptul de morărit, de pescuit ș.a. În afară de aceasta, țăranul mai era obligat să plătească proprietarului dijma, adică a zecea parte din produsele gospodăriei lui, care pe alocuri se numea *noua*, adică a noua parte din produse, precum și multe alte obligații. În condițiile acestea era, deci, firesc ca la primul semnal al revoluției, țărănimea de pe moșiile nemeșești din districtele Alba de Sus și de Jos, Târnava, Turda, Cojocna, Dăbâca, Solnocul Inferior, Hunedoara și Făgăraș, deopotrivă cu cea din județele Maramureș, Satu Mare, Bihor, Arad, din părțile ungurene, Caraș-Severin, Timiș și Torontal din Banat să fie gata să se ridice în orice moment contra asupritorilor.

Moții de pe domeniile fiscului de la Câmpeni, Abrud sat, Baia de Arieș și Zlatna, care cuprindeau nu mai puțin de 28 de sate, încheiaseră în 1789 un contract colectiv cu administrația domeniilor miniere din Zlatna, prin care se reduseră obligațiile acestor comune față de fisc. Cu vremea însă, organele administrative nu mai țineau seama de aceste înlesniri, silind pe moți la prestații în legătură cu tăiatul lemnelor de foc și transportul lor la topitoriile erariale. Astfel persistau aceleași motive de nemulțumire care duseră la revoluția lui Horia, iar plângerile și reclamațiile la Viena nu mai conteneau. În 1837, a fost nevoie de intervenția unei companii de infanteriști și a unui escadron de cavaleriști pentru a sili pe locuitorii din satele Bucium, Abdrud sat și Cărpiniș la prestarea robotei. În necazul lor, moții recurseră la sprijinul și povețele unei unguroaice, *Ecaterina Varga*, care de la sosirea în Bucium-Poeni se dovedea o aprigă apărătoare a drepturilor lor călcate în picioare. La îndemnurile ei, populația era în 1846 gata de răscoală, și numai grație intervenției personale a vicarului episcopal Andrei Șaguna, răzvrătirea moților a putut fi evitată. Focul nemulțumirii mocnea însă sub cenușă și era nevoie numai de suflul revoluției ca el să izbucnească în flăcări nimicitoare.

În județele Odorheiu, Mureș, Ciuc și Treiscaune din secuime, memoriul iobagilor români era redus față de majoritatea secuiască, iar soarta lor nu era mai bună decât cea de pe moșiile nemțești din districtele zise ungurești din Transilvania. Pe *pământ crăiesc – fundus regius – Königdboden* – sau săsesc, cum le plăcea sașilor să-l numească, locuitorii români nu erau legați de glie și nici supuși obligațiilor feudale. În cursul timpului, însă, sașii se străduiseră să subjuge pe români după pilda nemeșimii ungurești și să-i asimileze iobagilor. Românii se ridicară însă împotriva acestor năzuințe, apelând la curtea de la Viena

și obținând rezultate favorabile. Lupta cea mai îndârjită a românilor de pe pământul crăiesc era dusă pentru dobândirea dreptului de *concivitate* cu sașii, mai ales în orașele săsești ca Sibiu, Brașov, Bistrița, Orăștie, Mediaș, Sighișoara ș.a. Scriitorul ungur Hétényi János, care în anii 1846 și 1847 vizitase satele românești de pe pământul crăiesc, arăta că localitățile săsești se găseau în bună stare, spre deosebire de cele românești copleșite de o mare sărăcie. El văzu la sași biserici clădite și împrejmuite cu zid și case acoperite cu țigle, câtă vreme bisericile românești, construite din lemn, se ascundeau la periferia localității, iar casele lor erau acoperite cu stuf. Încredințându-se la fața locului despre această nepotrivire între huzurul sașilor și sărăcia românilor, el conchidea că pământul crăiesc liber nu este vrednic de numele său glorios, câtă vreme pentru sași este pământ de stăpâni, iar cât privește pe români, el continuă a fi o țară de slugi. Mizeria în care se zbăteau românii de pe pământul crăiesc a creat, astfel, cel mai bun mediu pentru propovăduirea ideilor revoluționare.

Mai bună era starea românilor din confiniile militare de la Năsăud, Orlat și Caransebeș, unde iobăgia fusese desființată odată cu înființarea regimentelor românești de graniță, iar pământurile trecute în seama instituției, care îl lăsă în folosință românilor în schimbul serviciului militar pe care aceștia îl prestau în regimentele lor. Satele grănicerești își alegeau cârmuitorii, iar justiția era împărțită de tribunale militare, mai obiective decât scaunele de judecată nemeșești sau săsești. Făcând parte din armata imperială, regimentele grănicerești și satele din care se recrutau rămaseră imune față de propaganda revoluționară, luptând pentru cauza imperială care fu îmbrățișată și de conaționalii lor iobagi. În Ungaria și Transilvania, ca de altfel în toate țările feudale de la începutul secolului al XIX-lea, puterea politică constituia un privilegiu al nobilimii. Acest privilegiu era în vigoare și în principatele române Muntenia și Moldova, unde fu încorporat Regulamentelor organice din aceste țări. În Ungaria și Transilvania, puterea legislativă era exercitată prin reprezentanții nemeșimii constituiți în dietă. Dieta Transilvaniei de la Cluj îndeplinea același rol legislativ ca și adunările obștești de la București și Iași, având toate trei aproape aceeași compoziție, întrunind reprezentanți ai clerului și ai boierimii. Dieta Transilvaniei era însă tripartită, fiind compusă din exponenții celor trei națiuni dominante, ungurii, secuii și sașii, care votau fiecare separat. Românii, care constituiau majoritatea populației Transilvaniei, aveau un singur reprezentant în dietă, în persoana episcopului unit de la Blaj. După datele statistice ale vremii, populația Transilvaniei și a părților ungurene însemna aproximativ 2.547.335 locuitori. Aceștia erau repartizați în diferite regiuni administrative conform următorului tabel:

Regiune	Numărul locuitorilor, total și după naționalitate				
	Total	Români	Unguri	Secui	Sași
Comitatele ungurești	1.326.555	916.015	368.540	–	42.000
Pământul crăiesc	377.635	205.635	–	–	172.000
Comitatele săcuiești	328.530	58.530	–	270.000	–
Părțile ungurene	224.765	163.641	61.124	–	–
Confiniul militar din Transilvania	189.850	79.387	–	110.463	–
La un loc:	2.547.335	1.423.208	429.664	380.463	214.008

Dacă mai adăugăm la numărul românilor și cele 110.584 de suflete românești din confiniul militar din Banat, obținem pentru populația românească de peste munți un număr de 1.523.792 suflete, ceea ce constituia mai bine de 60% din numărul global al locuitorilor, care în dieta Transilvaniei n-aveau decât un singur reprezentant. Această mare nedreptate a fost mereu accentuată de cărturarii români în nenumăratele lor petiții adresate împăratului și motivată istoricește în cunoscutul *Supplex Libellus* din 1791, fără ca autoritățile în drept să se fi sesizat de ea. Merită să fie reținută afirmația lui Timoteiu Cipariu că numărul românilor din Ungaria se cifra la 1.272.782 suflete.

Totuși, puternicul argument al cifrelor nu putea scăpa atenției fruntașilor politici din

țara ungurească, când în urma războaielor napoleoniene și a frământărilor politice din Europa începură să-și dea seama că pretențiile lor politice nu erau în nici o proporție cu numărul redus și vlaga etnică a neamului lor. Și aceasta cu atât mai mult cu cât ungurii nu constituiau o minoritate numai în Transilvania și părțile ungurene, ci și în Ungaria propriu-zisă, unde croații, sârbii, slovacii și ucrainenii din Rusia Subcarpatică erau cu toții în majoritate față de unguri. Faptul acesta dădea de gândit oamenilor politici maghiari pe măsură ce puterea feudalilor se găsea în declin și popoarele din regatul ungar începură să se trezească din somnolența lor seculară și să-și revendice drepturile în viața politică proprie. Dar ungurii, simțindu-se reduși ca entitate etnică, începuseră să-și sporească numărul prin asimilarea națiunilor conlocuitoare, o încercare tardivă care nu mai putea reuși într-o epocă în care aceste naționalități ajunseseră la conștiința de sine. *Ștefan Szechényi*, întemeietorul Academiei maghiare, recomanda ca această asimilare să nu se facă prin foc și fier, ci privind naționalitățile în cadrele constituției, pentru ca în schimb ele să îmbrățișeze pe unguri, adică limba ungurească, aceea care la 1836 deveni limba legislației regatului, iar în 1840 fu proclamată în toată Ungaria ca limbă oficială în serviciile publice, iar în 1844 și în școală. Această părere era împărtășită la 1831 și de maghiarul transilvănean Francisc Wesselényi, care îngăduia ca țăranii să primească drepturi politice și reprezentative numai în măsura în care se contopesc cu națiunea ale cărei drepturi voiesc să le împărtășească, adică asimilându-se cu ungurii în limbă și datini.

Wesselényi îmbrățișă problema românească în întreg complexul ei cu o rară putere de intuiție și încercă să reflecteze evoluția ei pe ecranul viitorului, arătând că în veacul deșteptării naționalităților spiritul ridicat al simțului național inspira și națiunea de origine și limbă română. Poporul, care își deduce începutul și limba în mare parte de la neamul mare al romanilor, nu și-a uitat în scurgere de mai multe veacuri nicidecum acest început măreț, oricât a fost el înjosit prin apăsare și sfârtecare. El simte acum cu ardoare că un popor aproape de șapte milioane de suflete, cu aceeași origine, cu aceeași limbă, cu aceleași însușiri și obiceiuri și locuind o parte din pământul Europei, care, deși împărțit sub raport politic în mai multe părți, geograficește constituie un complet de mare întindere și înzestrat cu cele mai mari bogății ale naturii, un popor ca acesta poate avea viitor și se vede chemat la viață națională. Dacă românilor le surâde într-adevăr un viitor și dacă ei se vor bucura de viață unită și de o politică națională, și când, aceasta depinde de constelațiile vremelnice din Europa precum și de multe alte evenimente nesigure, toate acestea constituind un secret al viitorului. O asemenea prevedere, care nicidecum nu poate fi considerată ca absurdă, s-a transformat la români prin dragostea de neam și prin avântul național în speranță sigură și în dorință fierbinte. Mari și cu efecte îndepărtate sunt proiectele ce le au în vedere și le nutresc cu sârg și activ fiii Munteniei și ai Moldovei, dintre care o parte posedă o mai bogată cultură și e pătrunsă cu mult mai bine de spiritul veacului nou, decât ar crede mulți! Observațiile lui Wesselény corespundeau pe deplin adevărului, întrucât spiritul de solidaritate între românii din Transilvania și românii din principate se manifestase cu ocazia revoluției lui Tudor Vladimirescu, astfel că guvernul de la Viena se temea ca mișcarea țărănească a lui Tudor să nu atragă în vâltoarea ei pe iobagii transilvăneni care gemeau sub jugul apăsător al stăpânilor lor. Iar ideea de unitate politică găsea expresie în legiuirile muntene pentru unirea vamală dintre Muntenia și Moldova și pentru recunoașterea cetățeniei muntene a tuturor moldovenilor așezați în Muntenia și viceversa.

Ludovic Kossuth merge însă mai departe în șovinismul său față de naționalități, cerând categoric ca ele sau să se contopească și să se facă una cu națiunea ungurească mare și tare, sau ungurii trebuie să piară. În motivarea tezei sale, el afirma că fără naționalitate viața este de prisos, fiindcă pierzând cuvintele limbii naționale, pierdem și sufletul. Tot el propovăduia că a pierde naționalitatea înseamnă a muri ca popor, de aceea naționalitatea și limba sunt mai scumpe decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate redobândi, dar naționalitatea pierdută niciodată. Naționalitatea este acel ipostas cu care un popor se prezintă în sânul națiunilor. Un ipostas individual avem și noi ungurii – zicea Kossuth – pe care nu voim să-l pierdem, pentru că a-l pierde, înseamnă a

muri. În ipostasul său naționalist, Kossuth se vede că nu-și dădea bine seama că un asemenea crez aveau și celelalte naționalități, la care și ele țineau cu aceeași ardoare ca și ungurii. De aceea, atât croații și sârbii, cât și românii erau gata să jertfească orice pentru apărarea și menținerea naționalității lor.

Redactarea memoriului de la 1791, cu temeinica sa documentare istorică, putea să arate naționaliștilor unguri că și românii împărtășeau ideile lui Kossuth cu privire la conservarea naționalității lor și că erau gata să lupte pentru ea. Cărturarii români, ieșiți din școala istorică transilvăneană, se dovediră destul de bine pregătiți pentru această luptă. Pentru susținerea ei apăru în ianuarie 1839, la Brașov, „Gazeta de Transilvania" sub îngrijirea lui *George Barițiu*, ca organ de luptă și de afirmare a revendicărilor naționale. Noul organ de promovare găsi un larg sprijin în „Foaia pentru minte, inimă și literatură", care se adresa cărturarilor transilvăneni pentru a-i ține la curent cu manifestările culturale, artistice și literare românești și a-i întări sufletește pentru lupta pe care o aveau de susținut. În ajunul revoluției apăru la Blaj, în 1847, „Organul Luminării" sub conducerea lui *Timotei Cipariu* pentru lămurirea opiniei publice asupra marilor probleme naționale.

În Transilvania feudală, ca de altfel în Muntenia și Moldova, accesul la serviciile publice ale țării era rezervat boierimii sau nemeșimii, cum i se zicea dincolo de munți. Cum însă nemeșimea românească era foarte sporadic răspândită numai asupra câtorva regiuni ale țării, recrutarea slujbașilor publici din rândurile ei era foarte redusă ca număr și însemnătate. Din masele compacte ale țărănimii iobăgite se ridicau numai clerici de ambele confesiuni, ortodoxă și unită. Clericii uniți își completau studiile la instituțiile catolice din Viena, Pesta și Sâmbăta Mare, și la seminarul catolic din Oradea. Numeroși tineri frecventau liceele din Sibiu și Cluj. După absolvirea claselor de filosofie, ei se puteau înscrie la drept, pentru a deveni canceliști și avocați, ca Avram Iancu ș.a. Unii urmau medicina la Viena.

Mișcarea revoluționară din 1848 a dat ocazie cărturărimii transilvănene de a-și afirma pregătirea politică și curajul în lupta pentru izbânda cauzei naționale. Înainte de izbucnirea revoluției, românii din Transilvania și părțile ungurene aveau de susținut grele lupte politice pentru conservarea limbii și ființei naționale, probleme care după înfrângerea răscoalei eteriste nu se mai puneau în principatele românești Muntenia și Moldova. Guvernarea austriacă menținea în Transilvania limba latină în actele publice, numai hotărârile dietei se redactau și în text unguresc paralel cu cel latin. Sub presiunea curentului naționalist care venea din Ungaria, dieta Transilvaniei, întrunită în 1842 la Cluj, votă o lege prin care limba maghiară fu declarată "limbă diplomatică" în locul limbii latine și impusă folosirea ei în toate serviciile publice, în textele de legi, în corespondența oficială cu autoritățile și în contactul dintre națiuni, precum și în cuprinsul confiniului militar. Totodată, se impuse tuturor slujbașilor publici să deprindă într-un termen de 10 ani limba ungurească, a cărei cunoștință de la acea dată era obligatorie pentru aceia care doreau să ocupe o funcție publică. Se mai hotărî ca limba maghiară să fie impusă și în administrația bisericească, și anume atât în administrația internă, cât și în matricolele și actele eliberate, excluzând de la funcțiile bisericești pe toți aceia care nu cunoșteau această limbă. Noile legiuiri treziră mari nemulțumiri în cercurile ambelor episcopii românești, ortodoxă și unită. „Gazeta de Transilvania" dădu semnalul de alarmă arătând că votul dietei de la Cluj, din 31 ianuarie 1842, rostea "sentința de nimicire a naționalității românești". Membrii consistoriului de la Blaj protestară energic contra legii votate, mărturisind că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată în vecii vecilor, națiunea română nu va putea fi obligată printr-o lege care constituie un pericol și un obstacol pentru obiceiurile și credința strămoșească, dar pentru naționalitatea română ruină și pieire. Ei întocmiră un protest contra aplicării legii și-l trimiseră consistorului din Sibiu, pentru a și-l însuși și ortodocșii. Astfel acceptat de membrii ambelor consistorii, memoriul de protest fu înaintat împăratului de la Viena. Un memoriu similar fu trimis la Viena și de episcopul Lemeny, cerând și el împăratului să respingă sancționarea legii votate de dieta Transilvaniei. Protestul hotărât al cărturărimii române de ambele confesiuni făcu impresie la Viena. Împăratul supuse legea unei radicale revizuiri și o sancționă numai după ce fuseseră eliminate din textul ei dispozițiile con-

tra cărora se îndreptaseră protestele românilor. Dar și în forma ei revizuită legea limbii oficiale maghiare pentru Transilvania continuă să agite spiritele și să le îndârjească la lupta de rezistență contra politicii de maghiarizare forțată a românilor. „Gazeta de Transilvania" aducea aminte cititorilor ei cuvintele lui Herder: „Cel ce iubește mai mult limba străină decât sunetele dulci ale limbii sale materne, nu este vrednic de numele de om".

Curând, însă, pe lângă problema socială a îmbunătățirii soartei iobagilor și problema națională a întrebuințării limbii române, se ridica o nouă și urgentă problemă de natură politică, adică problema *unirii* Transilvaniei cu Ungaria. Până la catastrofa de la Mohacs din 1536 și nefastele ei consecințe politice pentru Ungaria, Transilvania constituia sub voievozii ei o provincie aparte a coroanei ungare, fără să fi fost cândva încorporată formal regatului. Ea se bucura de administrație autonomă și își avea legislația deosebită votată de dieta Transilvaniei, care se compunea din reprezentanții celor trei națiuni privilegiate: ungurii, secuii și sașii. Aceste trei națiuni se bucurau și de o viață municipală proprie și trimiteau și delegați în dieta ungară. Sub Ioan Zapolya și urmașii săi, Transilvania devenise o provincie tributară turcilor pe care împărăteasa Maria Tereza o ridică la rangul de principat. Cu ocazia dezlipirii de Ungaria, principii transilvăneni reușiră să cuprindă în granițele principatului lor mai multe comitate din Ungaria, care erau: Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Bihor și Arad, care constituiau așa-numitele *părți ungurene*. În 1779 fură anexate Ungariei comitatele bănățene Caraș-Severin și Timiș-Torontal, iar dieta de la Pojon-Bratislava din 1836 decretă reanexarea la Ungaria a părților ungurene. În urma acestei dezmembrări, granițele Transilvaniei care, în urma diplomei leopoldine din 1691 devenise o provincie de coroană austriacă, fu redusă la vechile ei granițe medievale. Ungurii naționalisti nu se mulțumiră însă numai cu anexarea părților ungurene, ei revendicau și unirea Transilvaniei cu Ungaria, răspândind lozinca: *"uniune sau moarte"*. Astfel se ridică o nouă problemă menită să tulbure și mai mult spiritele românești. În chestiunea aceasta, românii găseau sprijin la sași, care erau contra unirii Transilvaniei cu Ungaria.

În această problemă, românii de dincolo de Carpați nu erau însă solidari. Conaționalii din Banat și din părțile ungurene erau deja uniți cu ungurii, primii de la 1779 iar ceilalți din 1836. Ei începură să-și dea seama că prin unirea Transilvaniei, numărul lor în Ungaria urma să sporească în mod considerabil, constituind prin numărul lor un factor politic de prim rang în Ungaria liberală. Reprezentanții acestui curent favorabil unirii erau *Eftimie Murgu* în Banat și *Ioan Dragoș* din Oradea. Fruntașul bănățean petrecuse ani de-a rândul în Muntenia și Moldova, luând parte la comploturi politice care, după mărturia unui contemporan, tindeau la unirea Banatului cu Transilvania, Muntenia și Moldova pentru a constitui un puternic stat unitar românesc, precum și-l închipuia în viziunea sa și Francisc Wesselényi. Ideea unirii era agreată și de Timotei Cipariu care în articolele sale publicate în „Organul Luminării" de la Blaj susținea că uniunea cu Ungaria era de dorit să se realizeze, fiindcă fără Ungaria pe români îi amenința o primejdie mai mare, deoarece 1.272.782 de români din Ungaria se pot deznaționaliza mai ușor decât 3.000.000 de români în Ungaria unită cu Transilvania. El adera mai curând la programul ungurilor liberali din Transilvania decât la ficțiunea ungurilor conservatori care doreau să se constituie mai departe stat în stat, rămânând o țară cu menținerea provinciei denumită Transilvania, cu două constituții, cu trei națiuni și cu toate privilegiile lor. După părerea sa, unirea nu mai era idee, ci faptă, căreia nu i se poate împotrivi nici sasul, nici românul. "Unirea este o necesitate – susținea Cipariu – care ne răpește mai mult decât ne lasă în voie. Aspectele sunt de atare, că vrem nu vrem, trebuie să ne unim". El critica miopia acelora care nu puteau distinge deosebirea între situația românilor ca națiune în Transilvania și ca parte a poporului Ungariei! Prin adevărata uniune cu Ungaria, românii ar putea câștiga mai ușor și mai curând drepturile de națiune privilegiată, decât prin lupte îndelungate cu cele trei națiuni privilegiate din Transilvania. Cipariu mergea în ideile sale unioniste și mai departe, preconizând cele două confesiuni religioase ale românilor transcarpatini, arătând că interesul adevărat al românilor este a se uni din toate puterile spre a înlătura aceste piedici și spre a deveni un popor cu o unică lege. Un popor, unindu-se Transilvania cu Ungaria; o lege: lăsând pentru conștiința fiecărui român cele

patru puncte care despart pe ortodocși de uniți pentru a fi crezute de cei ce se simțesc îndemnați de convingerea lor lăuntrică, fără să se mai ridice prin această părere despărțitor în mijlocul fraților. De aceea, tendința tuturor românilor din Dacia Apuseană trebuie să fie: *un popor*, o *lege*, cu deplină libertate, egalitate și frățietate. În felul acesta înțelegea Cipariu că s-ar putea apăra mai bine și cu mai mare succes drepturile fundamentale ale poporului român: *naționalitatea* și *limba*. Dar înainte de a se vota unirea, dieta Transilvaniei este datoare a da dovadă de simțămintele ei de dreptate și legalitate, votând un articol de lege care să cuprindă următoarele trei puncte cardinale:

1. Națiunea română se restabilește în drepturile sale politice și economice, comune cu drepturile celor trei națiuni receptate ale Transilvaniei.

2. Legea greco-română se recunoaște ca religie recipială fără distincțiune între unită și neunită, asemenea celor patru religiuni recipiate până acum în Transilvania.

3. Deputații români iau loc în dieta actuală a Transilvaniei și pe viitor în a Ungariei, ca reprezentanți ai națiunii române.

În condițiile acestea înțelegeau și alți fruntași români, ca George Barițiu din Brașov și Simion Bărnuțiu, să accepte unirea cu Ungaria pentru că numai în aceste condiții putea fi asigurată existența națională a românilor transcarpatini.

2. Izbucnirea revoluției în Ungaria și repercursiunea ei asupra Transilvaniei

Regimul absolutist susținut de membrii Sfintei Alianțe în Europa începu să se clatine și să se prăbușească mai întâi în Franța, apoi și în țările din Europa Centrală. La 23 februarie 1848 izbucni revoluția la Paris cu detronarea regelui Ludovic Filip și cu proclamarea republicii. Evenimentele din Paris avură o puternică repercursiune la Viena, unde revoluția izbucni la 13 martie. Regimul lui Metternich a fost răsturnat și o nouă constituție a fost impusă împăratului *Ferdinand* (1835 – 1848). Folosindu-se de aceste tulburări, dieta Ungariei, stăpânită de Kossuth, ceru împăratului guvern responsabil, obținut la 17 martie și constituit la 9 aprilie sub președinția lui *Ludovic Bathyányi*. Între timp, dieta vota noua constituție care la 11 aprilie 1848 fu sancționată de împărat și intra astfel în vigoare, fiind aclamată cu mare însuflețire de fruntașii intelectualității maghiare. Noua constituție era considerată ca o "magna charta" a libertăților națiunii maghiare, dar numai a ei, nu și a celorlalte națiuni din cuprinsul regatului. Națiunea maghiară obținu pentru ea guvern responsabil ca emanație a dietei, care-și mută reședința de la Pojon-Bratislava la Budapesta, capitala țării. Noua constituție proclamă principiul egalității tuturor ungurilor în fața legii sub raport politic și religios, libertatea presei, desființarea servituților iobăgești, suportarea sarcinilor fiscale de toți cetățenii fără deosebire de clasă, organizarea oștirii naționale care să depună jurământ pe constituție, înființarea băncii naționale și unirea Transilvaniei cu Ungaria. Noul guvern începu îndată punerea în aplicare a legiuirilor ce decurgeau din noua constituție, pregătind noua lege electorală și reglementând reanexarea părților ungurene la Ungaria, dar fără a ține câtuși de puțin seama de drepturile și interesele populației românești din acele părți, locuite în marea lor majoritate de români. Dar ceea ce surprindea mai mult era uniunea Transilvaniei cu regatul unguresc fără nici o consultare a dietei transilvănene, care fu pusă în fața unui fapt împlinit, și încă cu aprobarea curții imperiale de la Viena. Politica aceasta de unificare fără a ține seama de națiunile conlocuitoare, nu era împărtășită de toți membrii guvernului maghiar. Francisc Szechényi, ministrul Lucrărilor publice și al Comunicațiilor, atrase, ce-i drept, atenția lui Kossuth că dacă stârnește până la paroxism naționalitățile împotriva ungurilor, va vedea consecințele. "N-am ce face – răspunse Kossuth – așa a trebuit să se întâmple. Nu mai pot reveni, trebuie să merg înainte. Alea jacta est – ce va da Dumnezeu".

La 11 septembrie 1848 se produse ruptura cu Viena, Bathyányi demisionă și în locul lui trecu Kossuth cu puteri dictatoriale. Comisarul imperial, generalul Lumbary, fu spânzurat pe podul peste Dunăre din Budapesta la 28 septembrie și oștirea ungară sub comanda lui *Dembinski* reînnoi ofensiva contra austriecilor, iar *Bem* lupta cu succes în Transilvania contra trupelor austriece. În decembrie 1848 Windish-Gratz cuceri Pesta și bătu la 26/27 februarie 1849 pe Dembinski la Kapotna și aruncat peste Tisa.

Guvernul maghiar își mută reședința la Debrețin, unde adunarea națională proclamă la 14 aprilie independența Ungariei prin detronarea casei de Habsburg. În marele ei avânt național, armata maghiară comandată de Görgey cuceri la 21 mai Budapesta, după ce bătuse pe austrieci la Isaszeg, peste Leitha, și amenințând chiar Viena.

În situația aceasta critică, împăratul Franz Josef solicită ajutorul țarului Nicolai, care trimise pe mareșalul Paskewicz și pe generalul Lüderer în ajutorul austriecilor, contra maghiarilor. Cu ajutorul rusesc, austriecii îi bătură pe maghiari la Cosova, la 11 iulie, și recuceriră Budapesta. La 31 iulie, Bem fu bătut la Sighișoara, iar la 9 august ungurii fură bătuți la Timișoara, fiind siliți să părăsească cetatea. La 13 august, grosul oștirii maghiare sub comanda generalului Görgey fu înfrânt la Siria-Villagos, iar Görgey silit să capituleze. La 27 septembrie capitulă și generalul Klapka, încetând astfel orice rezistență armată din partea revoluționarilor unguri. Consiliul de război întrunit la Arad condamnă la moarte 13 generali maghiari. Görgey fu grațiat iar Klapka reuși să fugă peste graniță, urmând pilda lui Kossuth, care cu două zile înainte de capitularea de la Siria ascunsese în pământ coroana și insigniile domnești la Orșova și fugi în Turcia. Bathyányi fu executat la Pesta. Generalul învingător *Hayoran* concentră în mâinile sale puterea militară și politică a Ungariei.

În Transilvania, cancelarul *Samuil Iosika* privea cu mare îngrijorare desfășurarea evenimentelor politice din Ungaria și mai ales legea electorală. El dorea ca Transilvania să respingă orice înnoire revoluționară pentru că nicăieri n-ar exista atât de multe elemente ostile ungurilor, ca în această țară. Ministerul responsabil nu-l va putea determina pe sas și pe român să păstreze liniștea. Și nici grandilocvența lui Kossuth nu va putea face aceasta, fiindcă sașii și românii nu se pleacă decât numai în fața numelui și autorității împăratului de la Viena. Comentând legile votate de dieta ungară, Iosika se întreba cu drept cuvânt ce va zice Transilvania la toate acestea. Va consimți ea o reprezentanță a poporului, având 1.200.000 de români? Continuând cu alt prilej, Iosika insista asupra inoportunității revendicărilor unioniste, arătând că numai o treime din populația țării afirma cu glas tare că vrea să-și consolideze naționalitatea prin unire cu Ungaria. Restul de două treimi va tăcea? Nimeni nu poate crede că naționalitățile se vor mulțumi cu făgăduieli de egalitate fără libertatea limbii și a naționalității, câtă vreme aceste drepturi li se contestă. În Transilvania propriu-zisă, românii găsiră de astă dată în lupta lor aliați în rândurile sașilor, care prin unire cu Ungaria deveneau o minoritate neglijabilă în dieta maghiară, câtă vreme în dieta Transilvaniei influența lor politică conta ceva. La aceste considerații se mai asocia și faptul că sașii fuseseră totdeauna susținătorii dominației austriece în Transilvania, dându-și totodată seama că dispoziția privitoare la unirea Transilvaniei cu Ungaria fusese impusă împăratului în strâmtorarea în care se afla și nicidecum liber consimțită de el. De asemenea, nu putea conveni sașilor înființarea unei armate naționale unguresti cu jurământul de credință pentru constituția maghiară și nu pentru împărat, pe care sașii îl priveau ca făcând parte din națiunea germană, ca și el.

De aceea, opoziția săsească împotriva unirii era inspirată din aceleași considerații politice și naționale ca și opoziția românească. Purtătorul lor de cuvânt, *Bedeus de Scharberg*, răspunzând apelului lui Wesselényi de a vota pentru unire, cerea și el, ca și Cipariu, garanții precise pentru salvgardarea intereselor lor naționale în regatul ungar unit cu Transilvania. Scharberg își dădea seama însă că sașii, puțini la număr, s-ar putea schimba în cursul vremii și că prin urmare se vor vedea siliți să se împace cu destinul ce le este hără-zit, cum o fac și alte popoare cu mult mai mari decât ei. El găsea îndreptățită cererea românilor de a forma a patra națiune în Transilvania; preconiză însă constituirea unei mari Austrii constituționale, în cadrele căreia să intre toate popoarele monarhiei pe temeiuri federative cu drepturi egale pentru toate naționalitățile, apropiindu-se în privința aceasta de fruntașul ceh *Francisc Palacki*, care propunea și el organizarea Austriei ca stat federativ – Bubdestaat – urmând să cuprindă toate naționalitățile câte o compun, și anume pe supușii *germani, italieni, iugoslavi, unguri, români, cehi, poloni* și *ucraineni*.

Condițiile pe care sașii le puneau pentru votarea uniunii semănau foarte mult cu cele arătate de Cipariu din partea românilor. Ele fură date publicității prin organul săsesc

Avram Iancu

din Brașov, „Der Satallit". Sașii cereau menținerea naționalității și a independenței municipale cu respectarea universității ca organ legislativ, comitele rămânând și mai departe suprema lor instanță de judecată. Ei mai pretindeau ca uniunea celor trei națiuni să rămână în vigoare, urmând ca numai chestiunile ce privesc toată Transilvania să cadă în competența administrativă a dietei ungare de la Budapesta. Luând cunoștință de condițiile sașilor, organul maghiar din Cluj, „Erdélyi Hirlap" le consideră inacceptabile, calificându-le drept condiții de *alianță* și nicidecum de *uniune*. Tot ce s-ar putea concede sașilor ar fi o oarecare autonomie comunală și nicidecum o autoguvernare a municipiilor. Și guvernatorul *Dominic Teleki* luă poziție față de condițiile sașilor, proferând chiar amenințări la adresa acelora care s-ar putea împotrivi unirii. Este adevărat că amenințările acestea făcură impresie asupra unora dintre sași. Aceasta nu împiedică însă pe antiunioniști de a-și preciza și mai pregnant politica cererilor oficiale săsești, demonstrând prin glasul lui *Teodor Fabini* că uniunea, chiar condiționată, ar însemna a te preda ungurilor cu mâinile legate, fiindcă ei nu pot da nici o garanție că vor respecta promisiunile lor. "Ungaria nu primește nici o condiție – afirma Fabiani – și ținând seama de lipsa de scrupule a maghiarilor în asemenea chestiuni, nici nu s-ar putea aștepta ca ei să respecte condițiile".

Curtea din Viena încuraja pe sași în atitudinea lor dârză față de unirea Transilvaniei cu Ungaria. Dar sașii, în perspicacitatea lor, căutau un aliat și în Transilvania, și acesta nu putea fi găsit decât în poporul român. De aceea, universitatea săsească din Sibiu, dându-și seama că vechile instituții săsești nu mai puteau rezista cerințelor vremii, hotărî în ședința din 3 aprilie 1848 să satisfacă în numele culturii și al moralității revendicările românilor de pe *pământul crăiesc*, recunoscându-le dreptul de a fi aleși membri ai comunităților săsești, de a fi admiși în funcțiile publice comunale și județene deopotrivă cu sașii. Patronii sași se învoiră să primească în atelierele lor *ucenici români* cu dreptul de a exercita profesiunea după terminarea uceniciei, o concesie foarte importantă pentru răspândirea meșteșugurilor între români și pentru participarea lor la viața orășănească. Universitatea făcu românilor aceste concesii fără nici o discriminare confesională, cuprinzând deopotrivă pe ortodocși și pe uniți. Preoții ortodocși de pe pământul crăiesc urmau să se bucure de aceleași favoruri personale de care se bucurau preoții confesiunilor recunoscute în Transilvania. Bisericile lor fură și ele înzestrate cu porțiuni canonice sau sesiuni parohiale.

Ungurii văzură în concesiile făcute românilor semne de înțelegere și apropiere între sași și români îndreptate împotriva lor. De aceea, ei contestară dreptul universității săsești de a face asemenea concesii fără votul dietei transilvănene și aprobarea curții din Viena. Dar sașii, fiind siguri de susținerea curții imperiale, nu se impresionară prea mult de contestațiile ungurești. Dimpotrivă, mai mulți fruntași din rândurile lor nu se sfiiră să susțină pe față dreptatea revendicărilor românești. Profesorul Konrad Schmidt susținea într-o adunare publică din Sibiu drepturile românilor de a fi recunoscuți ca a *patra națiune* în Transilvania. Un alt intelectual sas, profesorul *I. R. Schüller*, declara că dreptul național este un bun comun care se cuvine românului, tot atât de bine ca ungurului și sasului. Referindu-se la concesiile făcute de universitatea săsească la 3 aprilie românilor de pe pământul crăiesc, se adresă conducătorilor sași zicându-le: "Dați zor, ca statutul ce l-ați acordat să devină adevăr și să rămână adevăr". El arăta că sașii trebuie să se emancipeze din cătușele prejudecăților seculare față de români, recunoscându-le drepturile naționale,

căci fără abandonarea acestor prejudecăți, statutul votat va răspândi mereu sământă de nemulțumire și de dezbinare, în loc să promoveze înțelegerea și pacea. Concesiile făcute românilor de pe pământul crăiesc i-a apropiat foarte mult de sași dar totodată și de habsburgi, precum se va vedea din hotărârile de la Blaj.

Proclamarea libertății individuale și politice produse un mare entuziasm în rândurile Românilor. *George Barițiu* mărturisea că nu mai cunoștea altă bucurie mai mare decât aceasta, ridicând rugi fiebinți pentru împlinirea acestei libertăți pe cât de mărețe, pe atât de sfinte. La 24 iunie, *Simion Bărnuțiu* dicta tânărului Ioan Pușcariu, la Sibiu, un inimos manifest adresat tuturor păturilor sociale românești din Transilvania: *Ce vor face românii*, când ungurii cheamă pe transilvăneni la unire. Bărnuțiu arată că sașii nu se vor învoi. Rămâne ca și românii să-și fixeze atitudinea. De aceea și trebuie să-și deschidă bine ochii că acum li s-a oferit ocazia să câștige sau să piardă totul, adică naționalitatea. El sfătuia pe preoți să rămână uniți între ei și solidari cu aspirațiile neamului întreg, apărând drepturile nației și ale limbii, refuzând orice înțelegere cu ungurii până ce aceștia nu vor recunoaște neamul românesc ca a patra națiune privilegiată în Transilvania. Adresându-se nemeșilor români din Făgăraș, Hațeg, Sălaj, Chioar și din toată Transilvania, el îi conjura să nu se lase ademeniți de momelile ungurilor, ci mândri de titlurile lor nemeșești, pe care și le-au câștigat străbunii lor, oștindu-se pentru patrie, să rămână credincioși neamului lor și să respingă orice propunere de uniune până când se va întruni congresul național, în fața căruia românii să-și poată așterne dorințele naționale. Înțelegerea cu ungurii nu poate fi atât timp cât dieta Transilvaniei nu va recunoaște națiunea română ca a patra națiune a țării cu drepturi depline, iar limba română nu va fi înstăpânită în drepturile ei cu aplicarea cuvenită în serviciile publice. Grănicerilor din regimentele românești de la Orlat și Năsăud, aducându-le aminte de isprăvile lor războinice din bătăliile cu Napoleon, le spunea să nu pomenească nimic de unire până când națiunea română nu va fi recunoscută prin lege și până când ea nu va fi reprezentată în dieta țării. Pe săteni îi povățuia să se abțină de la orice acte de ostilitate, cerând desființarea urbariului nedrept, întrucât ei au plătit cu vârf și îndesat prețul pământului prin munca lor de sute de ani pe brazda proprietarilor. De aceea, ei să replice lingușirilor care îi îndeamnă la unire ca mai întâi să se unească cu românii, recunoscându-le limba și naționalitatea și apoi pot sta de vorbă cu ei. În concluzie, Bărnuțiu arată că "fără naționalitate în republică nu putea fi pentru români decât un despotism blestemat. Lucrul principal rămânea ștergerea iobăgiei națiunii române și congresul național. Acestea mai întâi, celelalte vor veni de la sine."

"*Fără acestea* – zicea Bărnuțiu – *și raiul lor încă-i iad. Afurisit să fie în veci oricare Român ce va îndrăzni a face vreo unire până nu va fi proclamată nația română ca nație privită sensu politico. Poporul român nu vrea să știe de ea, decât dacă se va recunoaște nația și se șterge iobăgia. Atunci vom fi odihniți și frați cu toții. Vivat nația română!*"

Iar ungurilor, Bărnuțiu le răspunse categoric în numele clerului, nemeșilor, grănicerilor, târgoveților și țăranilor, respingându-i categoric: "*Noi românii nu vrem să vorbim despre unirea aceasta cu voi, ungurii, până când nu se va așeza nația română iar la demnitatea politică de care ați dezbrăcat-o voi, ungurii cu secuii și cu sașii. Ați tratat nația română cum v-a plăcut vouă, ați scris... că românii, cea mai veche națiune a Transilvaniei, sunt numai suferiți. I-ați scos din toate dregătoriile înalte. Toate cele grase vi le-ați reținut vouă. De a ajuns vreun român într-o dregătorie l-ați silit să-și lase legea și să se lepede de mamă-sa care l-a născut și crescut și de națiunea sa care l-a ținut la școală cu sudoarea ei pe seama voastră*".

Iar mai departe:

"*Ascultați românilor! Voi ați fost până acum morți politicește, legile țării cunosc numai pe unguri, iar alte nații vii, politicește nu. Deci, voi, un milion trei sute și mai bine de români nu existați pe lume ca nație. Încă odată fraților: astăzi este ziua învierii dreptului nostru. Vrem, dară să răsturnăm piatra de pe mormânt, să dezlegăm fășiile de zece sute de ani ale nației române, ca ea să iasă din groapă și să trăiască în veci*".

În esența lor, revendicările politice și naționale formulate așa de frumos în manifestul lui Bărnuțiu sunt aproape identice cu cele enunțate de *Timotei Cipariu*, putând fi rezu-

mate în următoarele trei revendicări: 1. recunoașterea românilor ca națiune politică; 2. adunare națională proprie; 3. eliminarea iobăgiei. Legalitatea lor probată pentru patrie și dinastie, sacrificiile făcute pentru țară în trecut si numărul mare al populației românești constituiau motive suficient de puternice pentru revendicarea acestor drepturi.

3. Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848

Intelectualii români din Brașov, Sibiu, Blaj și Târgu-Mureș începură să se agite, ținând sfaturi politice, unii dintre ei luând parte la adunările ungurilor pentru a le cunoaște scopurile. La Târgu-Mureș, *"canceliștii"* români de pe lângă tabla regească se întruneau la locuința lui *Avram Iancu*. Centrul acțiunii politice românești era însă la Blaj, unde se puse la cale convocarea unei adunări naționale, de Duminica Tomii. Profesorul *Aron Pumnul* fu însărcinat cu redactarea invitației la acea mare adunare a românilor din toate părțile Transilvaniei. Pumnul se achită de această însărcinare, accentuând în textul invitației că până atunci românii nu s-au bucurat de drepturile ce li se cuveneau ca națiune, având numai obligații, nu însă și drepturi. Acum a sosit timpul să le revendice națiunea întreagă în adunarea de la Blaj, întrucât românii nu au reprezentanți în dietă și nici episcopii nu primiseră mandat de la națiune, în privința aceasta. Constituindu-se astfel ca reclamanți în adunarea din Duminica Tomii, românii înțelegându-se între ei, urmează să ceară aceste drepturi nu prin sabie, ci prin legile minții sănătoase. Ei arată că nu există ungur întreg la cap, care să nu aprobe principiile umanității și de aceea este de presupus că dieta nu va refuza să recunoască aceste drepturi dacă poporul va ști cum să le ceară. Invitarea este redactată în termeni cumpăniți pentru a nu indispune pe unguri și a-i face să oprească ținerea adunării. Dar, cu toate acestea, guvernatorul Teleki opri adunarea convocată pentru Duminica Tomii și îngădui ținerea ei numai în ziua de 3/15 mai 1848. Cum însă invitațiile fuseseră expediate înainte de oprirea adunării, lumea sosi totuși la Blaj în Duminica Tomii în număr destul de mare. Moții sosiseră, având în fruntea lor pe *Avram Iancu* și *Ioan Buteanu*, întâmpinați de mulțime cu urale nesfârșite. După săvârșirea liturghiei în catedrala episcopală, episcopul *Ioan Lemeny* vesti mulțimii că adunarea este amânată pentru ziua de 3/15 mai, sfătuind-o să se împrăștie în liniște și ordine. Totuși, s-au rostit și câteva cuvântări în fața mulțimii, între care cea a tânărului *Alexandru Papiu Ilarian*, iar conducătorii mai de seamă întruniți în conferințe intime au formulat revendicările românilor față de dieta transilvăneană.

Timpul până la 3/15 mai a fost folosit de cărturarii români pentru pregătirea programului adunării, la care lucrară Timotei Cipariu și Simion Bărnuțiu, căzând de acord asupra moțiunii ce urma să fie supusă adunării și asupra motivării ei. Moțiunea primi adeziunea episcopului *Andrei Șaguna*, care la 6 mai se întorsese de la Carlovăț însoțit de George Barițiu, unde primise hirotonia de episcop. Instalarea sa s-a făcut la 11 mai cu mare solemnitate, în prezența autorităților chiriastice, civile și militare. Patru zile mai târziu, noul episcop sosi la Blaj pentru a prezida, împreună cu episcopul unit Lemeny, Marea Adunare Națională.

Cu o zi înainte, la 2/14 mai, se săvârși în catedrala din Blaj o liturghie. Deasupra intrării, era arborat un steag tricolor roșu-albastru-alb cu inscripția: „Virtutea romană reînviată". Publicistul sas Ștefan Ludwig Roth, care asistase la Marea Adunare, observa că, deși acest steag național nu era destul de înalt, ca să poată fi văzut de la Dunăre, el simboliza totuși simțămintele de solidaritate, întrucât arborarea lui la Blaj făcu de bună seamă să bată inimile la unison atât la București, cât și la Iași. Pe de altă parte, o teamă de *daco-romanism* sau *pan-valahism* găsim la fruntașul ungur *Carol Szasz*, care acuza pe convocătorii Marii Adunări de conivență cu Viena, calificându-i drept fanatici exaltați, care își făceau iluzii privind fie o Dacie nou renăscută, cuprinzând Muntenia, Moldova, Bucovina și Transilvania pe jumătate sau întreagă, ba chiar și partea din Ungaria învecinată, fie o Transilvanie independentă valahizată.

După săvârșirea serviciului divin, Simion Bărnuțiu rosti un mare discurs politic, insistând asupra revendicărilor naționale relevate în moțiunea sa. Ideile expuse de Bărnuțiu au făcut o mare impresie asupra mulțimii, având darul să unească pe toți în jurul lor,

condiționând acceptarea unirii de recunoașterea în prealabil a națiunii române ca a patra națiune în Transilvania.

La 3/15 mai, episcopul Andrei Șaguna deschise Adunarea Națională pe câmpia dintre Târnave, pentru că piața Blajului nu era destul de încăpătoare pentru a cuprinde pe cei 40.000 de oameni câți sosiseră din toate colțurile Transilvaniei. La masa prezidiului luaseră loc, pe lângă Șaguna, episcopul Ioan Lemeny, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timoteiu Cipariu, Ioan Popasu, August Treboniu Laurian ș.a. La propunerea președintelui, fu proclamată Adunare Națională a românilor din Transilvania, în fața căreia Simion Bărnuțiu dădu citire următoarelor rezoluții:

I. Câmpia aceasta pe care se ține prima adunare română în Transilvania, întru eterna aducere aminte a acestei lucrări glorioase, se va numi *Câmpia Libertății.*

II. Nația română declară că are să rămână de apururea statornică credincioasă înaltului împărat al Austriei și mare principe al Transilvaniei și augustei case austriace.

III. Nația română se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertății egale.

IV. Nația română depune jurământ de credință către împărat și către patrie.

Mulțimea votă în unanimitate rezoluția propusă și prestă jurământul de credință împăratului.

În ziua următoare, adunarea continuă sub președinția episcopului Lemeni. Bărnuțiu dezvoltă pe larg punctele din rezoluția votată, formulând următoarele revendicări: independență națională, reprezentanți în dieta Transilvaniei în proporție cu numărul populației românești, accesul românilor în toate ramurile administrative, judecătorești și militare, folosirea limbii române în serviciile publice și în legislație, înlocuirea numelui de valah prin cel de român, emanciparea bisericii române și recunoașterea drepturilor ei alături de celelalte confesiuni recepte, scaun pentru episcopi în dieta țării, crearea de așezăminte de învățătură de toate gradele în limba română, precum și o universitate românească, libertatea personală, libertatea de asociație și de presă, curți cu juri și dezbateri orale ale proceselor în fața instanțelor judecătorești, desființarea iobăgiei și a dijmelor fără nici o

Andrei Șaguna

despăgubire, repartiția dărilor după averile fiecăruia, toate aceste revendicări urmând să fie înscrise în noua constituție a Transilvaniei cerută de adunare. Dar până la realizarea noii constituții, unirea Transilvaniei cu Ungaria să fie amânată, pentru ca și poporul român să se poată pronunța în mod liber asupra acestei uniri, iar hotărârea asupra unui asemenea act politic să nu se facă fără participarea națiunii române. În ședința din ziua a treia s-a verificat procesul verbal asupra hotărârilor luate și au fost alese delegațiile care să prezinte rezoluțiile adunării atât autorităților locale transilvănene, cât și curții imperiale de la Viena. Conducerea delegației la Viena a fost încredințată episcopului Andrei Șaguna iar a delegației la Cluj, episcopului Ioan Lemeny, pentru a simboliza colaborarea dintre capii ambelor biserici românești, ortodoxă și unită. Înainte de ridicarea ultimei ședințe, fu ales și un *comitet permanent* care să îngrijească de aducerea la îndeplinire a hotărârilor adunării și să reprezinte națiunea română în fața autorităților și organizațiilor politice ale celorlalte națiuni din Transilvania. Comitetul permanent își stabilise sediul la Sibiu, având în frunte pe episcopul Șaguna ca președinte și pe Simion Bărnuțiu ca vicepreședinte. Din comitet făceau parte Avram Iancu, Ioan Buteanu, Aron Pumnul, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Pușcariu ș.a. După luarea acestor hotărâri, participanții adunării se împrăștiară în ordine și liniște, întorcându-se

la vetrele lor. Generalul Schürter, care asistase la adunare, mărturisi că nu văzuse încă o adunare așa de numeroasă și totuși condusă cu atâta rânduială și care să fi dat dovadă de atâta disciplină și seriozitate și de un atât de nobil entuziasm. Expresie a entuziasmului general a fost *Răsunetul* lui Andrei Mureșanu: *Deșteaptă-te române!*

Delegația însărcinată de adunare să aducă la cunoștința guvernului transilvănean și a dietei hotărârile de la Blaj, porni la Cluj condusă de episcopul Lemeny. Primirea ce i s-a făcut de către guvernatorul Teleki și de către președintele dietei Keminyi n-a fost deloc prietenoasă, cu toate intervențiile prealabile ale câtorva dintre fruntașii români pe lângă personalitățile de frunte ale aristocrației transilvănene, și cu toată trecerea pe care episcopul Lemeny pretindea că o are pe lângă cercurile oficiale din Cluj. Guvernul transilvănean în frunte cu Teleki contestă legalitatea adunării de la Blaj și a proclamării națiunii române ca a patra națiune în Transilvania, fiind de natură revoluționară și contrară constituției țării, insinuând că mișcarea românilor ar fi fost inspirată de o putere străină. De aceea, guvernatorul conchidea pentru respingerea hotărârilor de la Blaj. El opri totodată pe episcopii români de a pleca la Viena cu moțiunile votate și pronunță dizolvarea comitetului permanent, punându-l în afara legii. Concomitent cu măsurile acestea teroriste, se făcură pregătiri pentru votarea unirii cu Ungaria cât mai curând. La 29 mai, dieta întrunită la Cluj votă unirea în unanimitate. Sub presiunea propagandiștilor unguri, votară pentru unire și deputații sași, precum și episcopul Lemeni. George Barițiu, care asistase la ședință, exclamă cu multă amărăciune: "Câtă lipsă de conștiință și onestitate politică; unanimitate în sală și pe străzile Clujului, rezistență desperată în cea mai mare parte a țării". Rezultatul votului fu comunicat guvernului de la Budapesta, care se grăbi să-l supună împăratului spre aprobare. La 10 iunie 1848, împăratul Ferdinand aprobă și întări actul uniunii de la Cluj la reședința sa de refugiu de la Innsbruck.

Delagația care urma să prezinte împăratului rezoluția adunării de la Blaj, sosi la Innsbruck numai după votarea unirii de la Cluj. Ea se compunea din Cipariu, Popasu, Laurian și Ioan Bran și fu primită de împărat numai la 5 iunie, pentru ca la 11 iunie să primească în scris răspunsul împăratului, cu următorul conținut:

"Dat fiind că rugămintea supușilor mei de origină română, compusă în conferința de la Blaj este rezolvită prin uniunea cu Ungaria, hotărâtă de atunci cu unanimitate de dieta Transilvaniei, iar din partea noastră sancționată deocamdată prin art. VII de lege al ultimei diete ungare, mă bucur că pot asigura pe reprezentanții adunați aci, că prin articolul pomenit de lege, acordând tuturor locuitorilor din Transilvania fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, aceleași libertăți și aceleași îndreptățiri, s-au satisfăcut în mare parte dorințele lor. Bunăstarea viitoare depinde deci numai de executarea acestei legi. De altcum primesc expresia simțămintelor de neclintită credință și alipire și vă asigur de grația și bunăvoința mea regală".

Episcopul Șaguna, care nu luase parte la ședința din 5 iunie, solicită monarhului o nouă audiență pe care o primi la 23 iunie, cu care ocazie el obținu promisiunea împăratului că naționalitatea română va fi garantată la propunerea guvernului ungar printr-o lege deosebită, o făgăduință prea înaltă, pe care Șaguna își întemeia viitoarele sale stăruinți pe lângă curtea imperială.

4. Adunarea Națională de la Lugoj, din 15/27 iunie 1848, a românilor din Banat și părțile ungurene

Concomitent cu manifestările românilor din Transilvania, își desfășurară acțiunea politică și națională și românii din Ungaria, adică din Banat și din comitatele Arad, Bihor, Sălaj, Satu Mare și Maramureș, așa-numitele părți ungurene. Numărul acestor români se apropia de cel al românilor din Transilvania propriu-zisă, atingând cifra de aproape un milion și jumătate de suflete. În privința religiei, marea lor majoritate era de confesiune ortodoxă, constituind episcopiile Vârșeț, Timișoara și Arad. În fruntea acestor episcopii se găseau episcopi sârbi, în afară de Arad, unde numai de la 1810 păstorea un episcop de națiune română. Românii uniți din Bihor își aveau episcopia la Oradea, câtă vreme cei din Satu Mare și Maramureș trăiau sub jurisdicția episcopului rutean de la Muncaci. Așa se explică faptul că în fruntea mișcărilor naționale nu

întâlnim pe chiriarhii lor ca în Transilvania, ci fruntași laici ca Eftimie Murgu, Vincențiu Babeș, Ioan Arcoși, Petru Mocioni, Nicolae Tincu-Velea, M. Pascu, G. și St. Ioanovici și T. Petrașcu, A. Bejânca, A. Asici, clericii I. Marcu, I. Vuia, C. Gruici ș.a. Și la Pesta trăiau mai mulți intelectuali români ca P. Mocioni ș.a. În capitala Ungariei studiau numeroși studenți români. În numele acestei tinerimi române apăru la 23 martie în presa din Budapesta un manifest anunțând că a sosit epoca de aur a constituționalismului și a libertății, și de aceea familia etnică românească, întinzând mâna ungurilor, își exprima deplina încredere că noul ministru maghiar va elibera această eroică familie etnică de sub puterea și înrâurirea poporului sârb și, propagând educația între români, va face să nască alți Huniazi și Mateiași. Autorii manifestului precizează caracterul luptei lor îndreptate împotriva sârbilor, sub a căror hegemonie bisericească se găseau, și mai puțin împotriva ungurilor, de la care așteptau emanciparea lor bisericească. Este adevărat că ierarhia sârbă de la Carlovăț exercitase prin vlădicii ei de la Vârșeț, Timișoara și până de curând și de la Arad o mare influență slavă asupra ortodocșilor români, înrâurință care se resimțea până și în sârbizarea numelor de familie ca Iovanovici, Lupulovici etc.

Adversitatea dintre români și sârbi fu accentuată în adunările locale de la Lugoj și Arad, dar mai ales în marea adunare a românilor din Ungaria, care avu loc la Pesta în ziua de 3/15 mai și următoarele, sub președinția lui *Emanoil Gojdu*. La această adunare luară parte delegați din Arad, Bihor, Bichiș, Timiș-Torontal, Lugoj și Caraș. În moțiunea votată se arată că principiul de libertate, egalitate și fraternitate nu îngăduia ca un popor din patria comună să domine pe altul. De aceea, adunarea ceru emanciparea bisericii românești de chiriarhia sârbească și organizarea ei de cea românească iar până atunci să se instituie un vicar mitropolitan pentru conducerea bisericii române. O separare analoagă să se facă și pe tărâmul școlar. Ea mai ceru întrebuințarea limbii române în stat, în biserică, în școală, accesul românilor la servicii publice în regiunile românești, precum și angajarea de ofițeri români la regimentele de grăniceri. Hotărârile adunării fură aduse la cunoștința guvernului maghiar de la Pesta. Acesta luă act cu oarecare bunăvoință de cererile românilor, și aceasta cu atât mai mult cu cât vedea un mijloc de a înfrâna pretențiile exagerate ale sârbilor, care în congresul lor de la Carlovăț din 27 mai proclamară autonomia teritoriului locuit de ei, cuprinzând Banatul cu granița militară Bacica, Barania și Sirmiul, unite sub numele de *Voivodina*, sub supremația împăratului. Mitropolitul *Iosif Raiacic* fu proclamat patriarh, iar colonelul *Ștefan Suplicat*, voievod al sârbilor. Granița militară cuprindea ținutul Severinului cu litoralul Dunării, până la Panciova. Pe acest teritoriu militarizat erau trei regimente de graniță, unul românesc, bănățean cu stabul la Caransebeș, altul sârbesc bănățean cu stabul la Biserica Albă și al treilea germano-bănățean cu stabul la Panciova.

Proclamarea autonomiei *Voivodinei* cu includerea Banatului a adâncit și mai mult ruptura dintre români și sârbi. Și aceasta cu drept cuvânt, întrucât după datele statistice unguresți din acea vreme, populația românească din Banat număra 450.831 suflete față de numai 138.707 locuitori sârbi. Președintele administrației civile austriece din acea vreme, Ladislau Szögyany, înregistra în Banat 425.000 români față de 175.000 sârbi, observând că românii erau poporul cel mai numeros în Banat, înrudiți numai prin credință cu sârbii, dar altminteri atât de străini de limba și moravurile acestora, încât după mărturisirea tuturor localnicilor și chiar a sârbilor obiectivi, românii vroiau mai curând să încheie legături strânse cu ungurii și cu nemții decât cu sârbii. În condițiile acestea, era firesc ca românii bănățeni, în frunte cu fiul de grănicer *Eftimie Murgu*, să protesteze cu toată hotărârea împotriva pretențiilor sârbești asupra Banatului și să caute înțelegere cu ungurii în combaterea acestor pretenții. Și aceasta cu atât mai mult cu cât numărul ungurilor din Banat nu se cifra la mai mult de 50.000 – 65.000 de suflete. Ca fiu al Banatului, el se simți dator să reacționeze, după ce se asigură și de concursul guvernului de la Budapesta. Pentru ziua de 15/27 iunie, convocă pe bănățeni la o mare adunare națională la *Lugoj*.

Satele dădură urmare chemării sale, venind la Lugoj, unde piața publică plină de lume până la refuz nu mai putea cuprinde mulțimea, și de aceea adunarea s-a ținut pe platoul de sub vii, care în amintirea acelei

memorabile adunări s-a numit și ea, ca și la Blaj, *Câmpia Libertății*. Numărul participanților la această grandioasă manifestație națională se ridica la vreo 15.000 de oameni. În cuvântarea sa, Murgu stărui asupra înțelegerii cu ungurii, dacă nu vor să fie striviți de dușmanul comun care erau sârbii. Ca secretari ai adunării funcționau Ștefan Ionescu și Aloisin Vlad. Rezoluțiile votate se referau la înarmarea poporului și înlăturarea ierarhiei sârbilor. Hotărârea cea mai însemnată a fost însă proclamarea lui Murgu de *mare căpitan* al Banatului, comandant al gărzii naționale. Se mai hotărî înlocuirea episcopilor sârbi din Vârșeț și Timișoara prin vicari episcopali români, recunoașterea naționalității române, introducerea limbii române în administrație și în armată, precum și recunoașterea pentru românilor a tuturor drepturilor de care se bucurau croații. În schimbul acestor concesii, poporul depuse jurământul de a păstra frățietatea, patria și naționalitatea română. Dar tocmai față de aceste revendicări naționale ungurii se arătau mai intransigenți decât față de cele privitoare la eliberarea de sârbi. Iar cât privea proclamarea lui Murgu drept căpitan al Banatului, Kossuth se grăbi să respingă în dieta din Pesta această hotărâre, susținând că nu se poate aproba o asemenea pretenție, chiar dacă marele căpitan al Banatului ar fi gata să lupte alături de unguri contra voievodului sârb. Astăzi fiind așa, mâine lucrurile s-ar putea întoarce împotriva ungurilor. Rătăcirea unei părți, susceptibilă a produce dezmembrarea Ungariei, nu trebuie transplantată și la celelalte neamuri.

La finele lui iunie și începutul lui iulie, avură loc alegerile generale pentru dieta din Budapesta. Agitația electorală a fost pretutindeni destul de vie, ajungându-se pe alocuri și la ciocniri sângeroase. În Transilvania au reușit numai trei deputați români, câtă vreme în Banat și în comitatele ungurene au obținut mandat 16 deputați români. Eftimie Murgu a fost ales în trei circumscripții electorale din Caraș, unde toate locurile au fost cucerite de candidații români. Maramureșul și Bihorul au dat câte trei deputați. Solnocul de mijloc și Timiș-Torontalul câte doi, iar Aradul un singur deputat. La alegerea vicepreședintelui dietei, Murgu obținu treizeci de voturi. Tot el pare să fi dat cuvenita replică scriitorului Nicolae Josika, care insultase în presă națiunea română. Replica poartă iscălitura a opt deputați români și cuprinde crezul politic al reprezentanților de atunci ai românilor în parlamentul maghiar. Iată cuprinsul lui:

"Nu voim privilegii, noi românii pretindem drepturi legale, nici mai mult, nici mai puțin, decât ceia ce ne acordă constituțiunea plămădită de spiritul secolului. Constituțiunea nu este însă numai proprietatea ungurilor, ci și a românilor... Drept aceia dăm de știre solemn că nu voim să formăm stat în stat, ci pretindem că fiind în legătură pașnică cu ungurii, să nu fim retrogadați pe nedrept, ci uzând liber și nevătămați de drepturile constituționale, care ni se cuvin, să ni se dea câmp liber și deschis, spre a ne putea cultiva".

Reprezentanții viriliști ai românilor în casa magnaților din Pesta erau episcopii Andrei Șaguna și Ioan Lemeny. Parlamentarii români ridicară diverse chestiuni de interes național, la care primeau replici din partea membrilor guvernului, între care și din partea lui Kossuth însuși. Răspunzând la interpelarea deputatului Ioan Dragoș în ședința din 26 iulie, Kossuth făcu următoarea declarație cu privire la raporturile ungurilor față de români:

"Îmi țin de datorie a-mi exprima convingerea că între populațiile nemaghiare din Ungaria, mai ales neamul românesc mi se pare de atare încât găsesc fondată în situația și în raporturile sale cea mai autentică și cea mai firească legătură de simpatie a lor față de unguri și a ungurilor față de ei. Este o gravă greșeală a patriei noastre, că nu și-a îndreptat de mult atenția spre simpatia naturală care trebuie să lege deodată poporul maghiar și cel român prin poziția, relațiile și viitorul lor. Prin declarația mea am voit să arăt numai că dacă există pe pământul unguresc neamuri ingrate care ne fac război de exterminare, de aceea trebuie să le considerăm dușmănoase și să le tratăm în consecință. În schimb, poporul român îl consider drept prieten al poporului maghiar și doresc ca ungurii să se poarte față de români ca față de cetățenii maghiari ai unei patrii comune cu cea mai curată dragoste frățească și cu simțăminte drepte".

5. Operațiunile militare din munții Apuseni ale lui Avram Iancu

Dar în timp ce în dieta ungară se rosteau cuvinte frumoase de înțelegere și armonie, în Transilvania și în părțile ungurene se săvârșeau acte de ostilitate și teroare față de populația românească și conducătorii ei. Măcelul de Mihalț din 2 iunie irită în așa măsură pe Avram Iancu care contribuise așa de mult la reușita adunării de la Blaj, că hotărî să se retragă în munți la moții săi și să pregătească rezistența contra teroarei unguresti. Numai stând ascuns acolo se putu sustrage arestării de către unguri. Atacarea sătenilor pașnici de la Sâncrai din 17 iulie, urmărirea și arestarea fruntașilor români, abuzurile administrative de tot felul și apăsarea iobagilor care-și așteptau eliberarea făgăduită creară pretutindeni o atmosferă prerevoluționară de neliniște și de nesiguranță. Lumea se aștepta nerăbdătoare la schimbări radicale care nu întârziară să se producă. Prin politica lor șovină și intolerantă față de naționalitățile conlocuitoare, ungurii și le ridicară pe toate contra lor. Croații se răzvrătiră împotriva guvernului din Budapesta sub banul lor *Jellachich*, care înarmă masele și-i alungă pe unguri în septembrie, peste Drava. Sârbii făcură la fel sub conducătorul lor *Stratimisovic*, înregistrând însemnate succese contra kossuth-iștilor. Și slovacii din Ungaria de Nord se ridicară sub căpeteniile lor *Hurban*, *Mozda* și *Stur*, revendicând drepturi naționale și autonomie pentru Slovacia pe care ei o doreau unită cu țările cehe Boemia și Moravia.

În fața acestei situații, românii transilvăneni convocară o nouă adunare la Blaj pentru ziua de 23 septembrie, la care, pe lângă numeroși săteni și cărturari pașnici, luară parte și glotașii înarmați sub comanda lui Avram Iancu și Axente Sever. De astă dată, hotărârile adunării erau mai rezolute. Românii contestară legitimitatea guvernului de la Pesta și a actului Unirii cu Ungaria. Ei cereau convocarea dietei provinciale a Transilvaniei în care cele patru națiuni să fie respectate după numărul populației lor. Adunarea mai cerea cu toată hotărârea desființarea iobăgiei și dreptate pentru toți.

Iar pentru dobândirea acestei dreptăți, ei cereau organizarea *gărzilor naționale* care să lupte în numele împăratului și pentru împărat. Adunarea alese un *comitet revoluționar român* compus din Laurian, Bărnuțiu, Bălășescu, Micaș, Cipariu și Bran care să aducă la îndeplinire hotărârea comitetului național. În felul acesta, românii transilvăneni rupseră orice legătură cu ungurii îmbrățișând cauza împăratului, alături de sași. Cererea aceasta fu primită cu mare bucurie de imperiali. Generalul Puchner lansă la 18 octombrie o proclamație prin care declară pe unguri rebeli și autoriză pe membrii comitetului revoluționar român din Blaj să înarmeze gărzile naționale și să lupte contra rebelilor, dezarmându-i. *Comitete de apărare* luară ființă la Brașov și la Sibiu, pentru apărarea vieții și avutului locuitorilor. La chemarea acestor comitete, trupele rusești din Muntenia veniră în ajutorul cetățenilor îndată ce cererea lor fu susținută și de generalul comandant Puchner. Generalul Skariatin ocupă Sibiul, iar generalul Engelhardt Brașovul pentru a apăra aceste orașe contra rebelilor comandați de Bem. Dar generalul Skariatin, bătut la Sibiu, se retrase în Muntenia de unde venise. Exemplul său fu urmat și de generalul Engelhardt, care părăsi la 20 martie 1849 cu trupele sale Brașovul, lăsându-l pradă secuilor rebeli, astfel că Bem reuși să cucerească teritoriul acesta stăpânit de sași. În momentele acestea critice, multe dintre căpeteniile sașilor se refugiaseră în Muntenia, iar cei rămași la vetrele lor primiră cu însuflețire vestea despre detronarea împăratului, sărbătorind marele eveniment. Preoțimea săsească invocă harul ceresc asupra noii republici ungare, iar la Sibiu, Brașov, Sighișoara și Mediaș, portretele împăratului fură aruncate. Erau și sași care luptau în armata revoluționară. În munții Apuseni, Avram Iancu și Axente Sever organizau și înarmau gloatele moțești, pregătindu-le de luptă.

Privirile tuturor naționalităților oprimate de unguri erau îndreptate spre Innsbruck, unde se refugiase împăratul Ferdinand încă din ziua de 17 mai, care nu se mai simțea în siguranță în palatul de la Viena, unde primise pe delegații adunării de la Blaj. Victoria generalului Radecki asupra italienilor la Custozza din 25 iulie ridică moralul împăratului și-i întări poziția așa de șubredă de până atunci. În condițiile acestea, el se simți destul de sigur pentru a înlocui pe arhiducele Ștefan din postul său de palatin sau locțiitor al Ungariei, care ajunsese o unealtă maleabilă în

mâinile kossuth-iștilor, prin numirea generalului Lamsberg în funcțiea de comisar regal în Ungaria. Schimbarea aceasta de atitudine din partea curții înverșună întru atât pe unguri, încât kossuth-iștii din Budapesta se ridicară împotriva lui, îl prinseră și-l spânzurară pe podul de peste Dunăre în ziua de 28 septembrie 1848. Prin fapta aceasta nesocotită s-a pecetluit cu sânge ruptura între împărat și guvernul ungar din Budapesta. La 3 octombrie, împăratul revocă toate concesiile făcute ungurilor, lansând totodată o chemare către toate națiunile din Ungaria și Transilvania să se înarmeze și să lupte sub steagul imperial împotriva ungurilor rebeli. A patra zi după proclamația imperială, împăratul se putu înapoia în capitala Austriei. Comanda contra rebelilor unguri fu încredințată lui Windischgrätz care începu operațiunile militare. Comanda trupelor austriece din Transilvania rămase în seama bătrânului general *Puchner*, care fu înlocuit cu generalul *Wohlgemuth*. Comanda grănicerilor români de la Năsăud o deținea colonelul *Urban*. Pe lângă comandanții unităților românești, tribunii Avram Iancu, Simion Bărnuțiu și Axente Sever fuseseră detașați ca experți tehnici maiorul Deberti, căpitanul Gratze și locotenenții Manzat, Ivanovici și Novak. Revoluționarii unguri, la rândul lor, organizară rezistența sub conducerea generalilor polonezi Dembinski și Iosif Bem. Acesta din urmă comanda trupele ungurești din Transilvania, luptând cu succes contra imperialilor, silindu-i să se retragă în Bucovina și în Muntenia. Administrația Transilvaniei rămase în seama lui *Csangi*, care dezlănțui o nemaipomenită prigoană și teroare contra românilor. În cursul lunii noiembrie, Avram Iancu concentră mai multe mii de revoluționari la Aiud și Turda și de acolo la Huedin, unde împreună cu imperialii susținu lupta contra ungurilor. Axente Sever dezarmă armatele ungurești de pe Târnave, iar la începutul lui noiembrie ocupă linia Ciumbrud-Asinip-Târnava până la Mediaș, pentru a opri înaintarea secuilor spre Alba-Iulia, și după 10 decembrie porni spre Huedin. După evacuarea Clujului de către trupele austriece, în urma înfrângerii de la Ciucea, tribunii Iancu și Sever se retraseră împreună cu Balint în munții Apuseni, pe care reușiră să-i apere și după ce oștirile imperiale se retraseră în Bucovina și Muntenia.

În toiul crâncenului război civil ce bântuia în Transilvania și Ungaria, se produse la Viena schimbarea de domnie. Împăratul Ferdinand renunță la tron în favoarea nepotului său *Franz Josef* (1848 –1916), un tânăr de 18 ani. Noul împărat ocupă tronul la 2 decembrie 1848 și se strădui să înăbușe revoluția maghiară, dar fără să reușească, fiindcă succesele militare ale lui Bem în Transilvania făcură pe Kossuth să fie încrezător în izbânda sa. Cum însă Kossuth nu se mai simțea sigur în vechea capitală, guvernul și dieta se mutară la Debrețin, unde la 14 aprilie 1849 casa de Habsburg fu detronată și Kossuth proclamat conducător al Ungariei republicane, iar Görgey Arthur comandant suprem al armatelor revoluționare. Înrăutățirea situației din Ungaria determină pe tânărul împărat să recurgă la ajutorul țarului Nicolae, care se grăbi să trimită Austriei ajutorului militar solicitat, pentru ca nu cumva valurile revoluționare din Ungaria și Transilvania să se reverse asupra Rusiei. Și aceasta cu atât mai mult cu cât începuseră mișcări revoluționare în Galiția vecină. Generalii ruși Paschievici și Lüders intrară cu corpurile lor de armată în Ungaria și în Transilvania, unindu-se cu imperialii pentru înfrângerea revoluționarilor maghiari. Generalul Lüders se găsea cu corpul său de armată în Muntenia, de unde trecu munții în Transilvania. Generalul Paschievici înaintă prin Bucovina spre granița Ungariei.

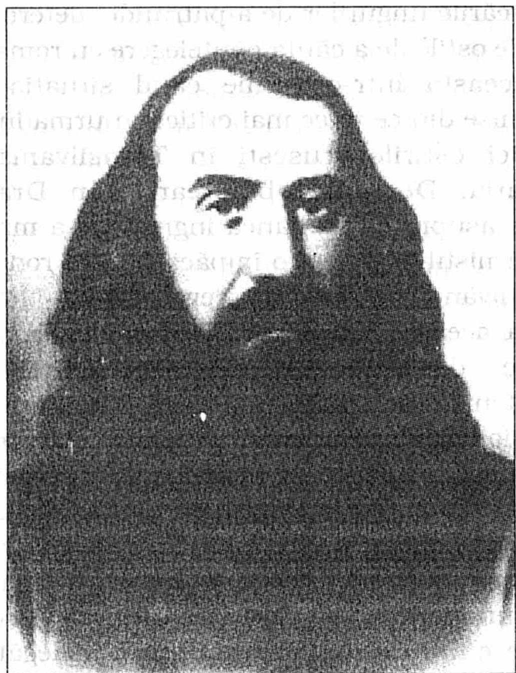
În aceste cumplite vremuri, când națiunea română, părăsită de scutul armatei imperiale, în care se încrezuse, era lipsită de o conducere militară și expusă actelor de răzbunare ale luptătorilor unguri și sași, prefecții Iancu, Sever, Balint și alții nu-și pierdură cumpătul, ci, sorbind curaj din amenințarea primejdiei și reculegându-se, adunară combatanți câți putură găsi și, fără arme, fără muniții și fără provizii, bătură de două ori pe Hatvanyi, pe Vosvarzi și pe Kemenyi, comandanții luptătorilor unguri, care cu mare putere se aruncară asupra lor, lovindu-i simultan din trei părți. În mai mult de 12 înfruntări mai mari și mai mici, ei scoaseră afară din luptă 12.000 de unguri. Legiunea "cap de mort", compusă din luptătorii cei mai înverșunați și fanatici sub comanda lui Vasvaryi, își găsi moartea în munți împreună cu comandantul ei și 20 de ofițeri. Buletinele și rapoartele oficiale recunosc că românii au susținut în intervalul de timp de la 23 aprilie

până la 17 iulie nu mai puțin de 10 bătălii, unele chiar foarte sângeroase, ca aceea de la 9 mai de la Abrud și Roșia, în cursul căreia căzură 5.000 de unguri din unitatea lui Hatvanyi. Din raportul ministrului Bach pentru decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi de arme, supus împăratului în august 1850, raport întocmit în baza referatelor generalului Wohlgemuth și ale ofițerilor delegați pe lângă cartierul lui Avram Iancu, aflăm că acesta, după retragerea sa în munții Apuseni, în decembrie 1848, izbutise să-i apere necontenit timp de 8 luni, în unire cu Balint și Sever, chiar și după ce armata imperială părăsise țara. În tot acest timp, Iancu lupta cu îndârjire și statornicie în fruntea moților săi, împotriva atacurilor inamice, cu toate că foarte adesea era lipsit de provizii și muniții. Armatele ungurești care înaintaseră de trei ori, la 6 și 18 mai și la 11 iunie 1849, cu forțe masive și cu tunuri, până la Abrud, fură de două ori complet nimicite, iar a treia oară au fost silite să se retragă după o bătălie de 9 zile, astfel că la Abrud și la Alba Iulia autoritatea împăratului s-a menținut necontenit și fără nici o întrerupere grație vitejiei lui Avram Iancu și a ortacilor săi.

"*Dacă aceste rezultate* – conchide raportul – *au putut fi obținute numai prin statornicia vrednică de laudă și prin bravura uimitoare a gloatelor, rămâne totuși necontestată și popularitatea lui Iancu, care înțelese să ridice moralul, să sporească rezistența și să o prelungească chiar într-o vreme, când șansele de izbândă pentru trupele imperiale erau încă nesigure, iar apărătorii munților erau izolați de regiunea de la șes și sufereau de nevoia simțitoare de provizii. Iancu și-a dobândit deci pentru cauza bună a Transilvaniei merite esențiale, așa că dreptul de prea înaltă recunoștință a acestui bărbat, după mărturia căpitanului Gratze a fost ireproșabil, nu poate fi diminuat. Dacă și în toiul luptelor susținute de glotașii săi, căzu ici-colea și câte un ungur nevinovat sau fără apărare, Iancu personal n-a comis niciodată nici o crimă și nici un exces; pentru aceasta pledează certificatul pe care i-l dă căpitanul Gratze adeverind că din ordinul lui Iancu și cu știința lui nu s-a făcut nimănui nici o nedreptate*".

Aprecieri deopotrivă de elogioase găsim în raport și asupra activității prefecților Axente Sever și Simion Balint.

Rezistența vitejească a lui Avram Iancu în munții Apuseni, de care se sfărâmară toate încercările ungurilor de a pătrunde, determină forțele ostile de a căuta o înțelegere cu românii. Și aceasta într-o vreme când situația lor devenise din ce în ce mai critică în urma intervenției oștirilor rusești în Transilvania și Ungaria. Deputatul bihorean Ioan Dragoș luase asupra sa misiunea ingrată de a mijloci un armistițiu și apoi o împăcare între românii transilvăneni și ungurii revoluționari. Împăcarea aceasta era de altfel preconizată și de unele dintre căpeteniile revoluției din Muntenia, care, după înăbușirea mișcării revoluționare din București în urma intervenției armate turco-ruse, se refugiaseră în Transilvania, căutând o înțelegere cu ungurii în lupta comună contra rușilor. Unii dintre acești refugiați, ca Magheru, se înrolară chiar în armata revoluționară a lui Bem, iar alții, ca Nicolae Bălcescu și Cezar Bolliac, intrară în legătură cu Kossuth pentru încheierea unei alianțe româno-maghiare împotriva rușilor, o alianță care însă nu se putea face fără recunoașterea națiunii române din Transilvania. Și totuși, deputatul Dragoș încercă în numele lui Kossuth să mijlocească un armistițiu și apoi chiar pacea cu Avram Iancu. La 25 aprilie 1849, Avram Iancu, înconjurat de prefecții Balint, Buteanu, Dobra și Boieru, primi la Mihăileni pe Dragoș pentru a-i spune că în principiu nu ar fi contra încheierii unui armistițiu, dar că aștepta propunerile guvernului revoluționar cu privire la revendicările naționale ale românilor. Dragoș primi declarația lui Iancu *ad referendum* și se întoarse după opt zile cu o scrisoare din partea lui Kossuth prin care conducătorul maghiar, ocolind chestiunea principală a recunoașterii națiunii române ca element politic constituțional în Transilvania, făgăduia românilor pentru încetarea ostilităților anumite concesii cu privire la folosirea limbii române în administrații comune, la sprijinirea așezămintelor de învățătură și la îmbunătățirea situației sociale și materiale a clerului român. Kossuth mai făgăduia și acordarea unei amnistii generale, cu excepția episcopului Andrei Șaguna, cerând în schimb imediata dezarmare a luptătorilor români. În împrejurările destul de grele în care se afla din pricina lipsei de provizii și muniții, Iancu găsi nimerit să invite pe Dragoș la Câmpeni pentru ca să expună propunerile ungurilor în fața poporului și să primească

Eftimie Murgu

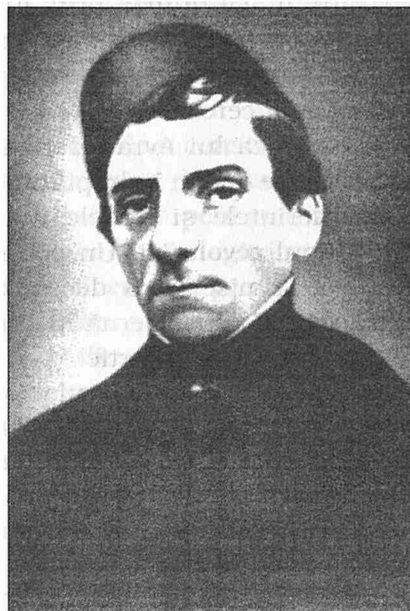
răspunsul de la mulțimea adunată. La 5 mai, Dragoș vorbi sătenilor adunați care, ascultând în liniște expunerea delegatului guvernului, răspunseră că ei singuri nu pot primi împăcarea fără o consultare prealabilă cu membrii comitetului de împăcare națională și cu reprezentantul împăratului.

Dar ungurii nu mai așteptară rezultatul tratativelor cu Iancu și nici expirarea termenului de armistițiu, ci atacară prin surprindere la 6 mai Abrudul, pe care îl ocupară silind garnizoana română să se retragă, făcând prizonieri pe prefecții Dobre și Buteanu. Neomenia aceasta îndârji și mai mult pe Iancu care, anunțând poporului actul de trădare, îi ceru reînnoirea jurământului de credință, ceea ce și făcu mulțimea în strigăte puternice de: „Trăiască împăratul!" Reluând lupta, Iancu recuceri Abrudul. Comandantul Hatvanyi putu scăpa numai prin fugă. Un nou atac asupra Abrudului eșuă, atacatorii suferind pierderi și mai mari. În furia lor în urma acestor mari înfrângeri, rebelii spânzurară pe Buteanu, care muri rostind cuvintele: "Mor liniștit căci moartea mea este răzbunată prin cele două înfrângeri ale ungurilor la Abrud". O a treia încercare a maghiarilor de a cuceri Abrudul, de astă dată sub comanda lui Farcaș Jemenyi, fu zădărnicită de Iancu după lupte înverșunate de 9 zile în jurul satului Ciuruleasca, lupte la care participară până și femeile, față de care rebelii comiseră acte de o sălbatecă bestialitate. Noi încercări, sub Vasvar, fură respinse cu mari pierderi de ambele părți la Fântânele și la Ponor. În zilele de 23, 25, 27 și 29 iunie, prefectul Balint bătu pe rebeli la Sălciua, închizând drumul spre Baia de Arieș, pe care înțelese s-o apere cu orice preț. Balint lupta împreună cu Axente Sever pentru despresurarea capitalei Alba Iulia, respingând pe unguri în luptele de la Hondal și Boița. Un rol însemnat în timpul luptelor din munții Apuseni a jucat și preotul Simeon Groza din Valea-Rovinei, în fostul comitat al Zarandului. După ce întreg comitatul fusese ocupat, apără cele șapte sate din tribunatul său așa de bine, încât ele n-au putut fi călcate de rebeli. El luă parte și la luptele pentru apărarea Abrudului. Au mai luat parte activă la aceste lupte Vasile Fodor, Nicolae Condrașiu din Câmpeni, preotul Nicolae Vlăduțiu din Bogata Mureșului, Mihai Andreica din Câmpeni, Clementie Adjudeanu, Ioan Procopiu, Gavril Neagu din Albac, Andrei Rosin din Mărucel, Ioan Ciurileanu din Ciurila, Ioan Munteanu, Iacob Olteanu din Mar-Nifalău, Gheorghe Muncaciu, Petru Sângereanu, Nicolae Popp și mulți alții care și-au jertfit viața pentru marea cauză a neamului lor.

În raportul său către consiliul de miniștri din Viena din 4 iulie 1850, ministrul Afacerilor Interne din Austria, Fr. Bach, arată că în anii 1848 – 1849 provincia de coroană Transilvania fusese expusă celor mai grele încercări, aproape un an întreg bântui acolo un război civil pustiitor. O parte din populație – adică ungurii și secuii – aderă la revoluția sângeroasă; capitala Cluj și provincia întreagă căzură succesiv în mâinile rebelilor, iar acea parte din populație, care rămăsese credincioasă cauzei drepte a monarhului, trebui să se plece sub jugul teroarei, suportând soarta cea mai aspră sau refugiindu-se în țară străină cu pierderea întregului avut. Merită o recunoștință cu atât mai mare – raportă Bach – cu cât, în ciuda atâtor suferințe și persecuții, o bună parte din populație nu se clătină în credința ei față de stăpânirea legitimă, ci cu rară abnegație și cu spirit de jertfă unii apucară din imbold propriu armele pentru a lupta contra rebeliunii și a sprijini operațiunile trupelor imperiale rusești și austriece, iar alții se siliră să edifice poporul prin înrâurința lor asupra lui și prin pilda lor proprie și să-l îndemne la rezis-

tență curajoasă.

Nu încape nici o îndoială că operațiunile militare ale lui Iancu în munții Apuseni au slăbit foarte mult poziția rebelilor în Transilvania. După refuzul lui Iancu de a se uni cu ungurii, Bem încercă să atragă pe moldoveni de partea sa, năvălind în Moldova și chemând populația la luptă contra rușilor. Încercarea sa eșuă, astfel că Bem se văzu silit să se retragă în grabă, pe la Oituz, în Transilvania. În disperarea lor, ungurii făcură o ultimă intervenție pe lângă Avram Iancu, oferindu-i prin Cezar Bolliac rangul de general pentru a-și întoarce armele contra rușilor, o ofertă care fu respinsă cu indignare de craiul munților, cum îl numea poporul. Izolat de toată lumea și părăsit, el înțelegea să-și facă datoria patriotică până la capăt. Curând se convinseseră și ungurii de zădărnicia politicii lor șovine față de români și de celelalte națiuni conlocuitoare. Armatele lor revoluționare, prinse ca în clește de oștirile celor două imperii, austriac și rus, fură silite să capituleze la Șiria (Villagos), la nord-vest de Arad în ziua de 13 august 1849. Ludovic Kossuth trecuse cu două zile în urmă puterile sale dictatoriale asupra comandantului militar Görgey și se refugie în Turcia, după ce îngropase coroana ungară la Orșova. În ziua capitulării mareșalului Paschievici, putu vesti pe împăratul Franz Josef la Viena că ungurimea zace strivită la picioarele majestății sale. La strivirea aceasta contribui în bună parte și Avram Iancu și de aceea rușii se grăbiră să-și exprime față de el recunoștința. El fu primit de generalul Lüders și felicitat pentru bravura lui. O relatare contemporană arată că la prima întâlnire a rușilor cu Iancu și cu ceilalți prefecți și tribuni din anturajul lui, comandanții ruși îi umplură cu decorații și remunerații în bani. După unii, Iancu a fi fost distins de țar cu ordinul Sf. Ana clasa a II-a, după alții, cu crucea Sf. Stanislav. Decorații rusești primiră și prefecții Axente Sever și Simion Balint. La 8 martie 1850, Iancu fu primit de împăratul Franz Josef. La alocuțiunea în latinește a lui Iancu, împăratul îi răspunse în aceeași limbă: *"Liberater accipio et gratulor, multa facerunt, valde multa facerunt"* – Mă bucur, d-voastră ați făcut mult. Iar apoi, adresându-se lui Balint și Maior care îl însoțeau pe Iancu, le zise în nemțește: *"Ich freue mich, sie haben viel dethan, Iancu hat viel geleistet"* – Mă bucur, ați făcut mult, Iancu a

Stefan Ludwig Roth

prestat mult. Ne-am fi așteptat la cuvinte mai elogioase din partea împăratului față de eroul român, care singur a ținut sus steagul împărătesc în munții Apuseni, singura regiune din Transilvania unde rebelii unguri nu putură pătrunde, izbindu-se de vitejia românească.

Dar răceala împăratului față de eroul român se manifestă în mod și mai pregnant în refuzul său de a-i conferi gradul de căpitan în armata imperială și decorația Coroana de fier clasa a III-a, pentru care fusese recomandat de întreg consiliul de miniștri din Viena. Împăratul Franz Josef corectă cu propria sa mână propunerea de acordare a Coroanei de fier clasa a III-a printr-o decorație minoră, Crucea de aur pentru merite cu coroană. Aceeași corectură o făcu împăratul și față de propunerea privitoare la decorarea lui Sever și Balint. Dar Avram Iancu n-a suferit afrontul imperial și a refuzat să primească decorația *"din cauză că vrea ca mai întâi să se decoreze națiunea română cu împlinirea promisiunilor"*, manifestând în felul acesta o adevărată atitudine de erou. Dar el a așteptat în zadar împlinirea promisiunilor împărătești pentru neamul său, până la tragicul sfârșit al întunecatei sale vieți. Întemnițat și pălmuit de slujbașii imperiali, el a murit de dorul neîmplinit al justelor revendicări ale națiunii sale. Prin refuzul de a primi decorația împărătească, el demonstră conaționalilor săi că împlinirea

acestor revendicări nu mai putea izvorî din mila împăratului, ci numai prin luptă vitejească *cu arma în mână*, adeverind prin aceasta vechea maximă, că drepturile unui popor nu se cerșesc, ci se cuceresc.

Amărăciunea lui Avram Iancu și a generației sale era pe deplin îndreptățită, dacă ne gândim la suferințele și jertfele îndurate de români în timpul revoluției. Un corespondent din Alba Iulia trimise la 8 decembrie 1849 gazetei "Bucovina" din Cernăuți un raport amănunțit asupra acestor jertfe

"*Noi* – scria martorul ocular al acestor sângeroase frământări – *nu ne aflăm încă în stare de a putea da o însemnare acurată a tuturor românilor uciși în războiul civil și a tuturor satelor arse și prădate. Ce știu până acum din izvor sigur este: patru prefecți: Bătrâneanul fu spânzurat la Cluj, Constantin Romanul tăiat în bucăți la Mureș-Oșorhei, Dobra, împușcat la baia Abrudului, Ioan Buteanu spânzurat la Zarand. Doi subprefecți: Simonis spânzurat la Cluj, lui Tudoran i se trase pielea de pe el de viu la Sâncraiu. Zece tribuni: V. Papiu spânzurat la Mureș-Oșorhei, Gregorian și Pauleti împușcați la Sibiu, Cândea și Terlecki cu alți cinci, spânzurați la Zarand. Numărul centurionilor și decurionilor omorâți este necunoscut, totuși se poate socoti ușor la o sută fără temere de exagerare. Între preoți: protopopul Turcu fu spânzurat la Cluj, protopopul Moldovan tăiat în bucăți la Oșorhei, preotul I. Papiu din Bedgiu spânzurat la Turda, preotul Alpini împușcat la Mănărad, preotul Gregorian din Gigeasa de Sus, tatăl tribunului împreună cu fiul său fu împușcat la Sebeș, preotul Țiple din Teiuș împușcat la Gherla, înaintea altor 7 fii ai săi, în comitatul Zarand fură spânzurați șase preoți, la Hosurău fu spânzurat un preot și 12 țărani deodată; în Câmpie fură uciși la 40 de preoți*".

În continuare, raportul arată că în diverse sate au fost spânzurați sau împușcați, sau arși de vii, nu mai puțin de 1.200 țărani. Raportul arată că nu rămâne sat din cele 2.400 de sate din cuprinsul Transilvaniei în care să nu-și fi găsit moartea 10 – 20 de oameni. Peste o sută de sate fură prefăcute în cenușă. După socotelile corespondentului, românii ar fi pierdut în cursul războiului cam 40.000 de oameni, dintre care mai tot al patrulea fusese tată de familie. Într-o scrisoare adresată la 25 septembrie 1849 curții din Viena de patriarhul sârb Iosif Raiacich găsim o impresionantă descriere a situației din Transilvania după încetarea războiului civil.

"*Poporul român* – scria patriarhul – *stând sub arme pentru împărat și pentru integritatea monarhiei, până la capătul dramei sângeroase și-a găsit mormântul în nobila sa jertfire. Poporul român este fizicește și moralicește mort; pe când unele din organele guvernului se silesc în tot chipul a-l ațâța, a-l compromite și a-l ponegri în ochii înaltului guvern, a plăsmui planuri de răscoală și a i-l arunca în spinare, și la orice manifestație de viață națională a-l amenința cu curtea marțială, sute de mii de familii ale acestei națiuni vegetează sub cerul liber fără casă, fără hrană, fără îmbrăcăminte și fără mângâiere creștinească, asemenea unor triburi sălbatice în centrul Europei civilizate*".

Și cu toate că românii se jertfeau pentru cauza împăratului, la Viena conducătorii români erau defăimați la curte și priviți ca oameni primejdioși sau pernicioși, cum i se reproșa lui Bărnuțiu. Acolo se țesea o întreagă rețea de intrigi și calomnii contra lor, cărora căzuse le pradă însuși tânărul împărat Franz Josef care se arătase atât de ingrat față de meritele lui Avram Iancu pentru monarhie. Singur, episcopul Andrei Șaguna pare să se fi bucurat de încrederea împăratului, care credea că prin decorarea lui prin Crucea de comandor al ordinului Leopold răsplătea întreaga națiune română pentru devotamentul și statornicia ei față de dinastie.

6. Restaurarea regimului absolutist în Transilvania și Ungaria

După potolirea revoluției, împăratul restabili în Transilvania vechea stare de lucruri, numind pe arhiducele Albrecht guvernator general al Ungariei, cu puteri dictatoriale. Ungaria fu tratată ca o simplă provincie austriacă alături de Transilvania, care-și recăpătă vechea autonomie, desprinzându-se de Ungaria. Banatul fu unit cu Voivodina într-o provincie autonomă deopotrivă cu Croația și Slavonia, puse toate sub dictatură militară. Limba oficială maghiară fu înlocuită pretutindeni cu limba germană. Guvernatorii austrieci duseră la îndeplinire împroprietărirea țăranilor, introduseră codurile austriece și alte reforme ca egalarea sarcinilor fiscale, egalitatea înaintea legii, intensificarea învățământului școlar și începură construcția de căi ferate,

încercând să dea un nou avânt vieții economice ș.a. Actul de unire de la Cluj fu abrogat și Transilvania își recăpătă vechea autonomie, exercitată numai de cele trei națiuni, cu excluderea națiunii române care suferise, luptase și jertfise zeci de mii de vieți românești pentru cauza împăratului de la Viena. Nu este de mirare dacă desconsiderarea acestor mari jertfe aduse de națiunea română pentru apărarea stăpânirii habsburgice în Transilvania jignise adânc simțământul de dreptate și omenie al românilor transilvăneni, întunecând mintea lui Avram Iancu. Prin rezoluția împărătească din 18 noiembrie 1849 luă ființă *Voivodina sârbească și Banatul timișan*. În fruntea noii provincii se găsea însuși împăratul cu titlul de mare voievod. Un guvernator militar ajutat de doi comisari superiori avea în seama sa administrația noii provincii de coroană habsburgică. Unul din cei doi înalți comisari era Andrei Moczonyi de Foen. Românii bănățeni nu erau mulțumiți cu înglobarea Banatului în noua Voivodină, dar cererile lor nu fură luate în seamă. Și aceasta cu atât mai puțin cu cât conducătorul Banatului, Eftimie Murgu, fostul profesor al lui Bălcescu, pierduse orice trecere din cauza politicii sale alături de ungurii rebeli. Totuși, concetățenii săi îi ridicară un bust în comuna Bozovici din valea Almajului. O soartă similară avu și episcopul Ioan Lemeny, care în 1850 trebui să demisioneze, făcând loc vicarului episcopal *Alexandru Șuluțu-Sterca*. Acesta fusese decorat cu crucea de cavaler al ordinului Franz Josef, pentru că în timpul revoluției își împlinise în mod conștiincios îndatoririle unui supus credincios al împăratului. O distincție și mai mare pentru noul episcop fu scoaterea eparhiei sale de sub jurisdicția arhiepiscopului de Strigonia, primatul Ungariei și constituirea ei la 1853 în mitropolie română unită pentru credincioșii de limba română – *linguae rumeniae*. Cu trei ani mai înainte, la 1850, luă ființă la Lugoj episcopia unită a Banatului. Emanciaprea de Carlovăț, râvnită de episcopul Andrei Șaguna, rămase amânată pentru viitor, pentru a nu jigni pe sârbi.

7. Mișcarea revoluționară în Bucovina și separarea de Galiția

Revoluția care izbucnise la Viena în martie 1848 își aruncă valurile asupra tuturor provinciilor austriece, ajungând până în Bucovina, care constituia un cerc administrativ al Galiției. Sub presiunea evenimentelor revoluționare, împăratul Ferdinand concedie pe Metternich, constitui un nou guvern și decretă la 25 aprilie o constituție liberă și pentru Austria, precum decretase la 11 aprilie o asemenea constituție pentru Ungaria. Guvern responsabil, corpuri legiuitoare ieșite din alegeri libere, libertatea presei și a întrunirilor erau dispozițiile esențiale cuprinse în noua constituție. Libertățile constituționale fură primite cu mare însuflețire la Cernăuți. În grabă, fu improvizată o gardă națională care parcurgea străzile cântând cântece revoluționare. După unele excese, demonstrațiile se potoliră, pe măsură ce conducătorii ei încercau să impună cuvenita disciplină. Demonstrații revoluționare se produseră și în orașele de provincie, mișcarea prinzând și la sate. Sosirea țăranilor la orașe era așteptată cu groază de târgoveții pașnici. Clerul se ridică împotriva episcopului Eugenie Hacman. Preoțimea alese un "comitet duhovnicesc" care obținu demiterea secretarului consistorial, neagreat de preoți.

La 28 mai 1848 s-a întrunit la Cernăuți marea *adunare națională* în care revendicările politice, naționale, bisericești, culturale și economice ale bucovinenilor fură cuprinse în 12 postulate care urmau să fie prezentate împăratului sub forma unei *petiții a țării – Landespetition*. Principalele dorințe votate de adunare erau separarea Bucovinei de Galiția și restabilirea autonomiei provinciale, respectarea caracterului istoric al țării ca fostă parte a Moldovei, introducerea limbii române în stat, în biserică și școală, congres bisericesc pentru alegerea episcopului și administrarea averilor fondului bisericesc, înființarea de școli de toate gradele, precum și o universitate românească la Cernăuți. Pe terenul social-economic, se cerea împroprietărirea țăranilor. Revendicările acestea erau însoțite de o clasică argumentație istorică a drepturilor istorice românești asupra acestei provincii.

Pentru susținerea acestor revendicări, frații Alexandru și Gheorghe Hurmuzachi editară la Cernăuți organul de publicitate "Bucovina" care apăru în text paralel român-german, susținând că Bucovina, deși mică, era totuși în imperiul austriac reprezentanta unei națiuni, a *națiunii române*, care avea de îndeplinit rolul de "*sentinelă a sistemului de*

state din centrul Europei, cea mai înaintată spre răsărit, care prin situația ei geografică și prin naționalitatea sa românească, era chemată de a mijloci cunoștința ambelor țări surori Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, imperii care au de apărat în aceste provincii interese de o *extraordinară importanță unde erau în ființă drepturile politice proclamate prin constituție"*.

În Bucovina își găsiră, din 25 aprilie 1848, refugiu numeroși revoluționari din Moldova, ca Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, Alecu Russo, Anastasie Panu, Gheorghe Sion ș.a. La aceștia se asociară și revoluționarii George Barițiu, Timotei Cipariu și Aron Pumnul, fugiți din Transilvania, pentru ca în unire cu frații bucovineni să constituie un adevărat *congres al intelectualilor români de pretutindeni*. În cercurile refugiaților politici de la Cernauca, moșia Hurmuzăcheștilor de lângă Cernăuți, se discuta cu aprindere vechiul plan al restaurării Daciei prin crearea unui mare stat național, cu un arhiduce austriac în frunte.

"Nu vom lipsi – scrie Gheorghe Hurmuzachi, în editorialul organului său „Bucovina" – *asemenea de a ne ocupa și de soarta fraților noștri români, de peste trei milioane, din Ungaria și Transilvania și așa vom aduce știri regulate despre lucrările lor, ca prin aceasta să le dovedim frățeasca noastră împărtășire la care prin aceeași naționalitate suntem îndatoriți"*.

Aderând la programul de emancipare politică și națională pe seama *tuturor* românilor din imperiul habsburgic, bucovinenii participară prin delegații lor Eudoxiu Hurmuzachi și Mihai Bodnar la delegația de 12 fruntași români sub conducerea episcopului Andrei Șaguna, care la 25 februarie 1849 prezentă împăratului Franz Josef, la Olmütz, dorințele românilor de a se uni într-un mare *ducat românesc* sub suveranitatea împăratului, ca *mare duce al românilor*. Împăratul refuză însă să recunoască principiul național în constituirea monarhiei, persistând în concepția sa istorică tradițională.

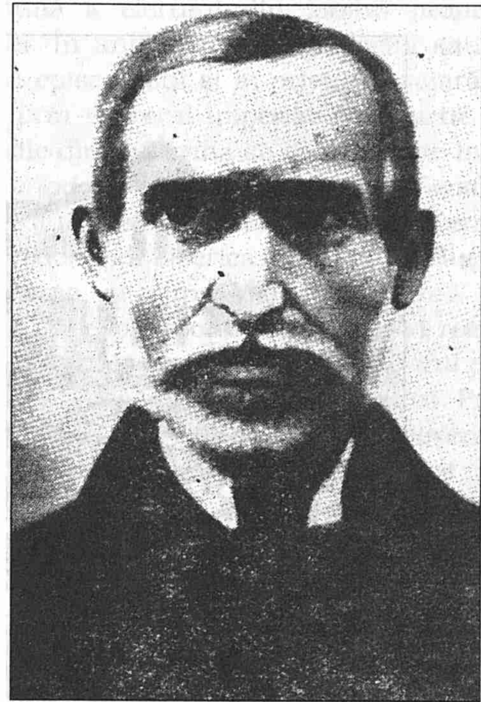
Ca provincie românească, Bucovina participă la alegerile pentru constituantă, atribuindu-i-se 8 mandate. Țărănimea, care reprezentă marea masă a alegătorilor, alese 7 din cei 8 deputați, din rândurile ei, demonstrând în felul acesta contra marilor proprietari. Deputații țărani ca Mihai Bodnar și Miron Cipercă se înțeleseseră însă cu boierii și preoțimea pe chestiunile naționale cuprinse în "petițiunea țării". Numai alesul huțanilor se abătu de la acest program, fiind câștigat de propaganda ucraineană din Galiția. Chestiunea cea mai arzătoare pentru țărănime era ștergerea obligațiilor urbariale și împroprietărirea clăcașilor. Aceasta fiind problema generală pentru toate provinciile austriece, ea a și fost supusă, cea dintâi, deliberării constituantei, care se întrunise la Viena. În ședința din 22 iulie 1848 s-a votat, la stăruința deputaților țărănești în fruntea cărora se găsea Hans Knolich, *legea de împroprietărire* a țăranilor, cu plată de despăgubiri în folosul proprietarilor. Plata despăgubirilor fu eșalonată pe mai mulți ani. Până la încasarea sumelor de despăgubire, proprietarii primiră titluri de rente, așanumitele obligațiuni de stat – *Grundentlastungsobligationen*, amortizabile prin tragere la sorți.

O altă chestiune tot atât de importantă pentru Bucovina era dobândirea autonomiei. Separarea de Galiția fusese cerută încă în 1791 împăratului Leopold al II-lea. Cererea fu mereu repetată la toate ocaziile, fiindcă era considerată o chestiune vitală pentru românii din Bucovina. Alipirea la Galiția adusese mari daune populației românești din Bucovina, între altele și prin faptul că în toată perioada acestei alipiri emigrarea elementului ucrainean în Bucovina luase proporții îngrijorătoare. La ocuparea Bucovinei de către trupele austriece, generalul Seleny găsi în țară 14.350 de familii, din care 1.112 familii de *huțani* și 1.261 familii de *ruteni*, un total de 2.373 de familii care emigraseră în Moldova din provinciile vecine ale Poloniei, îndeosebi din Pocuția, Galiția și Podolia. Familiile acestea se așezaseră în valea Ceremușului și a Putnei, precum și în teritoriul de graniță din regiunea dintre Prut și Nistru, vechea țară a Sipenițului. Restul teritoriului bucovinean era populat de 11.199 familii de moldoveni și 878 familii de evrei, armeni și țigani. Raportul numeric între moldoveni și ruteni era de 11.099 / 2.373, sau în suflete: 55.495 / 11.865. În intervalul de timp de la 1774 până la 1848, numărul moldovenilor spori la 209.273, iar cel al rutenilor la 108.907 de suflete. Este evident că sporul așa de considerabil al populației rutene de la 2.373 la 108.907 nu se putea produce pe calea nașterilor, ci el presupune o masivă emigrație

ruteană din Galiția vecină, cu care Bucovina era unită în privința administrației, constituind un cerc administrativ al acesteia.

Beneficiind de libertățile conferite de constituție, huțanii și rutenii își aleseră câte un deputat, iar rutenii din ținutul Cozmenilor pe deputatul huțănesc Cobeliță, câștigat prin agenți din Rusia Subcarpatică pentru propaganda koșutistă contra habsburgilor. Din această cauză, el fu arestat și eliminat din adunarea constituantă ca revoluționar și izolat la Gura Humorului, unde muri în 1851. Și Vasile Murgoci răspândea foi revoluționare printre alegătorii săi, atrăgând în felul acesta vigilența siguranței asupra sa. Și deputatul Vasile Cârstea din Boian pare să fi fost câștigat de revoluționarii unguri. Raportul Siguranței îl înfățișează ca "holercar" analfabet, instrument al anarhiștilor care îndeamnă oamenii să se înarmeze cu coase și topoare pentru apărarea intereselor lor, răspândind totodată între alegătorii săi caricaturi obscene din presa de scandal de la Viena. Înainte de eliminarea sa din adunarea constituantă, Cobiliță izbuti să strecoare la biroul adunării și patru petiții din partea alegătorilor săi huțani, prin care se cerea menținerea alipirii Bucovinei la Galiția. Aceste petiții erau pline de insinuări și calomnii la adresa boierilor și preoților moldoveni care ar dori realipirea Bucovinei la Moldova, pentru a putea robi mai bine pe țărani. Este clar că insinuările acestea erau înșirate de rutenii din Galiția care doreau ca Bucovina să rămână mai departe un cerc administrativ al Galiției.

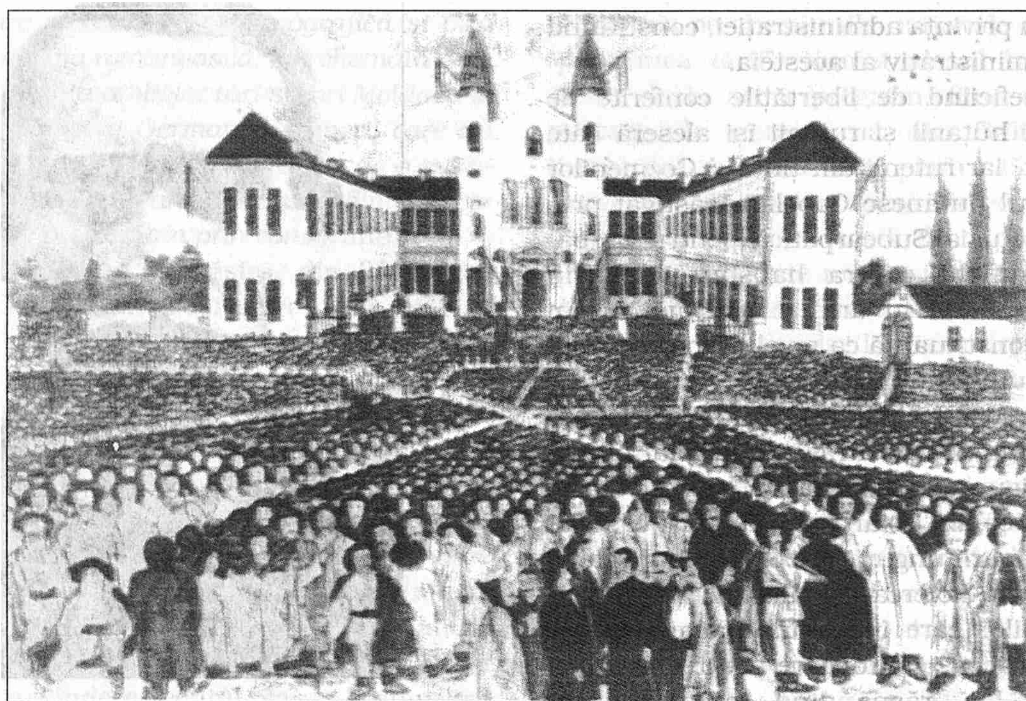
În veșnicele ei preocupări de extindere teritorială, Casa de Habsburg începuse să-și dea seama că rutenii din Galiția ar putea servi de minune scopurilor politice care tindeau la anexiuni teritoriale dinspre Rusia. Și aceasta cu atât mai mult cu cât rutenii din Galiția trecuseră de mult la confesiunea greco-catolică, ceea ce îi apropia și mai mult de scopurile urmărite de ea atât contra polonilor cât și contra rușilor pravoslavici. În urmărirea acestor scopuri, guvernele austriece de la 1848 încoace se întreceau în dragoste și solicitudine față de populația ruteană din Galiția și Bucovina, dar și față de cea din Rusia Subcarpatică, pentru a o scoate de sub influența politică a maghiarilor. Îndată după urcarea sa pe tron, împăratul Franz Josef trimise în 1848 pe contele *Francisc Stadion* ca guvernator general în

Simion Bărnuțiu

Galiția, cu obligația de a urmări îndeaproape problema ruteană, astfel că se poate afirma despre el că ar fi *"descoperit"* politic pe ruteni. Planul politic născocit de Stadion era de a se folosi de rutenii din Galiția contra polonilor, de cei din Bucovina contra românilor și de cei din Rusia Subcarpatică contra ungurilor revoluționari. În planul acesta era cuprins, după toată probabilitatea, și episcopul Eugenie Hacman, căci nu altfel se poate explica atitudinea lui filo-ruteană și antiromânească în Bucovina. El îngădui canonicilor uniți de la catedrala Sf. Gheorghe din Liov să constituie un *înalt consiliu* sau *rada rusească – Holowana Rada Ruska*, numită și *rada Sf. Gheorghe – rada Svietojuska*, care se grăbi să schițeze programul politic al *națiunii rutene* de 5 milioane de suflete cu năzuința de a se rupe de poloni și de ruși și de a constitui o provincie proprie ruteană, cuprinzând Galiția răsăriteană, *Bucovina* și Rusia Subcarpatică de limba ruteană în biserică, școală și administrație. Organul de publicitate al radei rutene era „Zorja Halycka" – *Zorile Galiției*. În planul de organizare a Austriei pe bază federativă, propus în 1848 de istoricul ceh *Francisc Palacki*, găsim enumerate între cele opt naționalități și *națiunea ruteană* din Galiția și Bucovina.

În constituanta de la Kremsir, deputații ruteni din Galiția, sprijiniți și de Cobiliță din Bucovina, cerură ca Galiția să fie împărțită în

Marea Adunare Națională de la Blaj, 1848

două provincii autonome, una polonă în Galiția de Vest și alta ruteană în Galiția de Est, cu Bucovina sau cel puțin cu o parte din ea. Cererea aceasta era sprijinită de cehi cu Palacki, Pinkas, Rieger ș.a. Împotriva acestei împărțiri se ridicară deputații poloni cu Smolka în frunte, susținând integritatea teritorială a Galiției. În ședința comisiei constituționale a adunării constituante din 28 februarie 1849 fu luată în dezbatere și chestiunea despărțirii Bucovinei de Galiția și a constituirii ei în provincie de coroană autonomă, după cererea repetată a românilor bucovineni. Dezbaterile asupra acestei chestiuni deveniră foarte animate, luând parte la ele deputați din toate partidele din adunare, ca Fischhof, Brestal, Lasser și Goldmaur din partea germanilor, Cavalcabo din partea italienilor, Pinkas și Rieger din partea cehilor, Ziemialski și Smolka din partea polonilor. Deputații germani, italieni și poloni se pronunțară pentru despărțire, și numai deputații cehi și ruteni votară pentru menținerea încorporării Bucovinei la Galiția. Dar aceștia rămânând în minoritate, propunerea de despărțire fu acceptată și trecu prin noua constituție austriacă, pronunțată la 4 martie 1849.

Acest eșec nu-i descurajă pe propagandiștii ruteni în urmărirea scopurilor lor politice, simpatizate într-o oarecare măsură de guvernul de la Viena. În propaganda lor începură însă să se distingă două curente naționale opuse: curentul *pan rus*, care pornea de la ideea unității etnice a națiunii ruse cu ramificațiile ei *velicorusă, malorusă* și *bielorusă* și curentul separatist *ucrainean* care considera ramura malorusă ca o națiune aparte, cu limbă și literatură proprie și cu un crez politic deosebit de cel rus, astfel cum fusese el înfăptuit în Ucraina hatmanilor *Bogdan Hmelnicki* și *Ivan Stefanovici Mazeppa*. Propagandiștii ucraineni se inspirară din vechile tradiții războinice ale *cazacilor zaporojeni*, care încercară să insufle vechiului stat de la Kiev o nouă viață politică și națională precum se păstrase ea în doinele – *dumile* și cântecele de vitejie în limba norodului de rând. Iwan Kotlarevski (+1839) traduse *Eneida travestită* a lui Scaron în limba maternă. Alți cărturari maloruși ca Artemowski, Kwitka-Omawianko și Mattinke puseră bazele literaturii maloruse, căreia poetul *Taras Șevcenko* îi insuflă spiritul național. Prin creațiile sale poetice, dar mai ales prin poemul *Kobzar*, Șevcenko dădu expresia cea mai credincioasă suferințelor naționale ale malorușilor, dorurilor neîmplinite și năzuințelor lor. Curând însă, propaganda ma-

lorusă sau ucraineană, care urmărea crearea unei *republici maloruse* în federația panslavă, fu suprimată în Rusia țaristă, astfel că centrul ei se mută de la Harkov și Kiev la *Liov*, în Galiția, unde ea se putea bucura de patronajul guvernului austriac, care vedea cu ochi buni o mișcare ce era îndreptată împotriva integrității imperiului moscovit. În Galiția, mișcarea malorusă sau ucraineană găsi numeroși adepți, mai ales în rândurile clerului greco-unit și ale tineretului studios. În fruntea mișcării stăteau Markian Szaszkiewicz, Iarib Holowacki și Ioan Wasilavoioz, scriind în limba ruteană și cultivând tradiții istorice căzăcești. În 1837, apăruse la Budapesta o colecție de poezii rutene sub numele de *Zâna Nistrului – Rusalka Dniestrowaia*. Rusofilii din Galiția vedeau însă în această colecție de poezii o profanare a limbii ruse.

Sub influența acestor două curente politice și naționale, rutenii și huțanii din Galiția, Rusia Subcarpatică și Bucovina se divizară în *ruteni bătrâni*, care propăvăduiau unitatea politică și culturală cu rușii, și în *ruteni tineri* care se mândreau cu tradițiile căzăcești ale unei *Ucraine independente* și propăvăduiau cultivarea limbii maloruse ca *limbă slavă deosebită de cea rusă*. Ambele curente pătrunseră și la rutenii din Bucovina, unde găseau sprijin la episcopul Eugenie Hacman și la unii din sfetnicii săi, la profesorul de muzică *Isidor Vorobchievici*, care, după propria sa mărturisire, susținea propaganda ruteană, colaborând sub pseudonimul Danilo Mlaka la periodicele ucrainene din Galiția.

Urmașul lui Isaia Baloșescu în scaunul episcopal din Cernăuți a fost Eugenie Hacman, originar din Văslăuții Bucovinei. Trimis la Viena de unchiul său Ignatie, ieromonah la Dragomirna, pentru completarea studiilor teologice, el ajunse mediatorul de limba română al arhiducelui Ferdinand, care, la moartea părintelui său Francisc, ajunsese împărat al Austriei în 1835 și domni până în 1848. Legăturile pe care le avusese cu casa imperială îi înlesni foarte mult candidatura la scaunul vacant de la Cernăuți, la ocuparea căruia fu chemat prin decretul imperial din 8 mai 1835. Hirotonia o primi și el la Carlovăț. Noul episcop obținu în 1843 un nou statut de organizare a eparhiei bucovinene care fu împărțită în 12 decante sau protopreviterate cu câte un protopresbiter sau protopop în frunte, precum și o remunerație mai bună a clerului din fondul propriu al diecezei. În anul următor, guvernul satisfăcu cererea episcopului și în privința școlară, stabilind prin decretul imperial din martie 1844 ca școlile din Bucovina să fie împărțite în *catolice* și *ortodoxe*, acestea din urmă să fie supuse controlului episcopului ortodox de la Cernăuți. Astfel redobândi biserica română din Bucovina conducerea și supravegherea asupra învățământului copiilor ortodocși. În 1841 reapăru, după o lungă întrerupere, și *Calendarul pentru Bucovina* sub îngrijirea catechetului Profirie Dimitrovici de la vechea școală moldovenească din Cernăuți. Acesta cuprindea, pe lângă partea calendaristică, și "alegate de petrecere", cu rețete pentru economia casnică, cu povestiri folositoare, fabule, paramii și ziceri învățătoare și folositoare. În 1840, s-a deschis la Cernăuți prima școală de cântăreți bisericești, iar în iulie 1844 s-a pus piatra fundamentală a bisericii catedralei din Cernăuți care fu terminată în 1864, având până astăzi pe frontispiciu inscripția: „Unuia în trei ipostasuri Dumnezeu". Sub arhipăstoria episcopilor Dosoftei, Daniil și Isaia, limba oficială a bisericii din Bucovina era limba română sau moldovenească, cum se numea ea atunci. În această limbă se celebra serviciul divin, se săvârșeau funcțiile rituale și se purta corespondența între organele bisericești. Prin ordonanța consistorială din 4 mai 1888, episcopul Eugenie autoriză oficiile parohiale din satele cu populație slavă de dincolo de Prut să se folosească în raporturile lor și de limba ruteană sau ucraineană, deschizând astfel drumul bilingvismului în biserica din Bucovina.

Succesele pe care episcopul Eugenie le obținuse în primii ani ai arhieriei sale, precum și reazemul pe care pretindea a-l găsi la curtea din Viena, îl făcură din zi în zi tot mai autoritar și mai despotic. Cu ajutorul secretarului său Czechowski, el introduse în eparhia sa un sistem despotic de guvernare care-și găsea analogia în sistemul autocrat din Austria a cancelarului Metternich. De aceea, clerul, boierii, târgoveții și țăranii din Bucovina, deprinși să fie povățuiți și îndrumați, dar nicidecum terorizați de arhipăstorul lor, organizară o opoziție sistematică împotriva lui Eugenie și a secretarului său care era socotit drept izvorul tuturor relelor din eparhie. Opoziția aceasta începu să se afirme tot mai hotărât, pe măsură ce

POPORUL SUVERAN.

Ачеастъ фоаіе о-се да трої орї пе съптъмѫнъ Лѹнї Міерк. шї Вінерї. Прец. пе ун ан леї 32, пе о жѹмътате ан 16 — пе ѹн трі 8.

ГАZЕТЪ ПОЛІТІКЪ ШІ ЛІТТЕРАРЪ.

ЛІБЕРТАТЕ, ЕГАЛІТАТЕ, ФРАТЕРНІТАЦЕ.

Абонаціа се фаче ла Бѹкѹрешї ла тіпографіа лѹї Іс. Копаінір. Ла Жѹдеце пе ла D. D. професорі аі школелор нац.

Бѹкѹрешї — Лѹні 19 Іѹліе. — Анѹл 1848.

Бѹкѹрещї.

Револѹціа дела 11 Іѹніе не дете конститѹціе. Револѹціа дела 30 а доведіт къ есте о воінцъ маі маре ѫн Ромѫніа, адікъ есте ѹн попор каре воеще реформеле.

Ачесте реформе вор фі прііміте де ѫналта поартъ. Орї че реакціе, де астъзї ѫнаінте ні се паре фъръ скопос. Пентрѹ че дар нѹ ѫнвръцішацї каѹза сакръ? Тот Ромѫнѹл е фіѹ ал патріеї. Пентрѹ че ѹнії, ѫн лок съ мѫнъ ѫн патріа лор, се ѫнстреінеазъ? Нѹ е маі біне оаре а вені фіе-каре шї а ѫнвръціша каѹза, де кѫт а рътъчі прін стреінътате? Е амар а трі департе де цара ѫн каре не ам нъскат, шї ѫнкъ маі амар а рътъчі пе търѫмѹрі стреіне кѫнд патріа ноастръ інтръ ѫн рѫндѹл націіїлор челор феріче шї лібере! Іар ачестеа де каде нарчед? дін аіце мічі інтересе персонале ла каре мѫіне, поате, нѹ не вом маі гѫндї: ѹнії дінтре фіі еї нѹ воіръ а трѫі ѫн сѫнѹ'і. Воі ачещї копії че вор пурта нѹмеле вострѹ; пентрѹ че воіцї дар ка фіі шї непоцїї воцрі съ меріте дісправа оаменілор, іар нѹмеле фаміліїлор воастре съ се вещежаскъ шї съ се пътезе?

Веніцї, фіі аї патріі Ромѫне, веніцї шї къ ѹніцї кѹ тоцї, кѫчї нѹмаї прін амор вом путеа ажѹнџе ла адевърата ферічіре, ла адевърата лібертате.

Ѹніреа Молдовії кѹ Цара Ромѫнеаскъ.

Дела адѹнареа націоналъ депінде феріціреа патріеї!

Ачеастъ адѹнаре требѹе съ се пътрѹнзъ, къ ѹна дін чесѹріле прінчіпале, есте ѹніреа Молдовеї кѹ Цара Ромѫнеаскъ.

1848, iulie 19, Bucureşti.
Pagină din „Poporul Suveran", gazetă politică şi literară, despre necesitatea unirii principatelor româneşti

începu să se zguduie și sistemul absolutist din Austria. Opoziția condusă de bătrânul Hurmuzachi cerea autonomia bisericii și conservarea caracterului ei românesc. Aga Doxachi Hurmuzachi expuse aceste revendicări pe larg într-o broșură intitulată *Datoriile arhiereilor și proistozilor bisericești*, pe care o traduse din grecește și o închină în mai 1848 clerului român din Bucovina. La inițiativa lui fu convocată în martie 1848 o mare adunare la Cernăuți, la care participară peste 200 de preoți din întreaga eparhie. Adunarea lansă un energic protest contra desconsiderării *statu-quo*-ului garantat cu ocazia anexării Bucovinei la Austria, ceru ca episcopul să nu mai fie impus de la Viena, ci ales de adunarea de preoți și de mireni, iar fondul bisericesc să fie administrat de consistoriul episcopiei sub controlul statului. Adunarea se uni în protestul ei cu românii din Transilvania contra supremației Carlovățului asupra ortodocșilor români, cerând înființarea unei mitropolii naționale pentru toți românii dreptcredincioși din granițele monarhiei habsburgice. Adunarea alese un "comitet duhovnicesc" care să formuleze aceste revendicări, să le aducă la cunoștință guvernului de la Viena și să stăruie pe lângă episcopul Eugenie să concedieze pe secretarul său de taină Constantin Czechowski împreună cu aceia dintre sfetnicii săi în care preoțimea nu avea nici o încredere, înlocuindu-i cu elemente progresiste și însuflețite de ideea națională.

Pus înaintea alternativei de a primi și satisface reformele cerute, sau de a părăsi scaunul episcopal, Eugenie capitulă înaintea clerului, primind necondiționat reformele cerute de adunare, căreia la 18 mai 1848 îi adresă o lungă scrisoare în care recunoștea că *socotința și voința* unuia, cât de bună ar fi ea, nu este destulă împotriva încredințării a mai multora. De aceea, el înlătură pe Czechowski din funcția sa de secretar, cea mai înaltă ocârmuire a treburilor bisericești rămânând numai în seama membrilor consistorului eparhiei, a cărui compoziție urma să fie împrospătată în conformitate cu dorințele adunării, și penru a satisface revendicările naționale ale adunării, el decretă la 18 septembrie 1848 ca pe viitor toate materiile de studiu de la Institutul Teologic din Cernăuți să fie predate în limba română. Iar pentru ca absolvenții liceului german din Cernăuți să poată însuși cu succes cursurile în limba română, se înființă o catedră din limba și literatura română, care fu încredințată lui Aron Pumnul, refugiat în

Bucovina de teama persecuţiilor ungureşti. În 1851, luă fiinţă la Cernăuţi şi o bibliotecă românească în casa dăruită pentru acest scop de fraţii Scarlat şi Constantin Varnar din Moldova. Tot atunci, episcopul decretă înfiinţarea unei şcoli normale – *preparandii* – româneşti, pentru pregătirea învăţătorilor de la şcolile slovace din eparhie. Mai mult chiar, episcopul se puse în fruntea deputăţiei care porni la Viena pentru a prezenta împăratului dorinţele românilor din Bucovina, cuprinse în faimoasa petiţie a ţării votată de marea adunare naţională de la Cernăuţi din iunie 1848. Cu privire la biserică, petiţia cuprindea următoarele trei puncte: 1. alegerea episcopului de un congres compus din preoţi şi mireni; 2. reglementarea afacerilor bisericeşti în conformitate cu spiritul vremii; 3. administrarea fondului bisericesc de către un comitet de români ortodocşi din toate clasele sociale sub controlul dietei provinciale. La începutul anului 1849, episcopul Eugenie conduse o nouă deputaţie la Viena pentru a aduce tânărului împărat Franz Josef omagiile Bucovinei, cu ocazia urcării sale pe tron şi pentru a-i prezenta un "promemoriu" cuprinzând din nou dorinţele naţionale şi politice ale bucovinenilor.

De dorinţele bucovinenilor se ţinu seama la alcătuirea noii constituţii austriece din 4 martie 1849, prin care Bucovina fu despărţită de Galiţia şi declarată provincie de coroană cu titlul de *ducat*. Cu ocazia discuţiei acestei chestiuni în parlamentul de la Kremsir, s-a atins problema ucrainenilor din Bucovina. Din partea unor oratori s-a susţinut menţinerea unirii Bucovinei cu Galiţia, întrucât ucrainenii bucovineni ar constitui o masă etnică comună cu ucrainenii din Galiţia orientală. În cele din urmă, însă, s-a convenit asupra separării de Galiţia, ţinându-se seama de întreg trecutul istoric şi cultural al Bucovinei ca parte ruptă din principatul Moldovei. Astfel, noua constituţie din 4 martie 1849 recunoscu Bucovina ca provincie autonomă cu titlul de ducat, despărţită de Galiţia, recunoaştere care constituia cel mai remarcabil eveniment politic din istoria Bucovinei.

Noua constituţie îngăduia, prin art. 2, fiecărei biserici şi confesiuni recunoscute prin lege dreptul de a-şi exercita liber şi public religia, de a-şi administra afacerile, rămânând netulburată în posesiunea şi folosirea aşezămintelor, fundaţiilor şi fondurilor sale cu destinaţie pentru scopuri de cult, de instrucţie şi de binefacere, dar cu condiţia ca biserica să fie supusă, ca fiecare asociaţie, controlului legilor generale ale statului. Pentru punerea în aplicare a acestor dispoziţii constituţionale, guvernul imperial ceru avizul episcopilor ortodocşi din monarhie cu privire la noua organizare a eparhiilor lor. La 6 iulie 1849, episcopul Eugenie, sfătuit de fruntaşii cărturărimii bucovinene, raporta că, după socotinţa sa, românii ortodocşi din Austro-Ungaria ar trebui să aibă aici o mitropolie neatârnată şi autohtonă, condusă de un mitropolit român, precum o au şi sârbii în mitropolia lor de la Carlovăţ. Mitropolitul român să fie ales de episcopii români împreună cu mirenii precum o asemenea procedură de alegere se practică şi în mitropolia sârbească. Ambii mitropoliţi, român şi sârb, împreună cu un număr egal de episcopi să aleagă apoi un locţiitor de patriarh, care împreună cu ambii mitropoliţi, cu episcopii şi cu reprezentanţii mirenilor, toţi în număr egal, să formeze sinodul bisericii ortodoxe din monarhia habsburgică. Fruntaşii mireni din Bucovina, în înţelegere cu clerul, aprobară în principiu propunerea episcopului Eugenie, dar ei stăruiau şi pentru împlinirea dorinţei formulate în petiţia ţării, care preconiza convocarea unui congres provincial pentru Bucovina compus din clerici şi mireni, cu dreptul de a alege capul bisericii şi de a exercita controlul asupra administraţiei fondului bisericesc. Se mai cerea ca episcopia Bucovinei să fie scoasă de sub jurisdicţia canonică a mitropolitului din Carlovăţ şi supusă mitropoliei româneşti care urma să fie creată pe seama românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria, cu reşedinţa la Sibiu. La începutul anului 1850, episcopii ortodocşi din monarhia habsburgică se întruniră la Viena în sinod, pentru a se înţelege asupra reorganizării eparhiilor lor. Discuţiile durară 10 luni, fără ca înalţii chiriarhi să fi putut ajunge la o înţelegere. În acest timp, clerul bucovineanu se întruni, la 26 aprilie 1850, în congres la Cernăuţi, votând o moţiune în sensul dezideratelor cuprinse în petiţia ţării. Moţiunea fu prezentată episcopului Eugenie, dar el refuză să şi-o însuşească, astfel că dorinţele credincioşilor privitoare la autonomia bisericii bucovinene şi la controlul asupra fondului bisericesc rămaseră nesatisfăcute.

ROMANIAN LANDS AFTER 1856
HAPSBURG
EMPIRE
MARAMURES
CRISANA
BANAT
TRANSYLVANIA
BUCOVINA
MOLDAVIA
(United with Wallachia, 1859)
RUSSIAN
EMPIRE
BESSARABIA
WALLACHIA
(United with Moldavia, 1859)
BUCHAREST
SERBIA
OTTOMAN EMPIRE
DOBRODGEA
BLACK SEA
Territory Restored to Moldavia, 1856)
Hotin
Cernauti
Soroca
Dorohoi
Siret
Radauti
Suceava
Botosani
Balti
Orhei
Iasi
Chisinau
Tighina
Cetatea Alba
Pietra Neamt
Roman
Vaslui
Satu Mare
Sighet
Baia Mare
Debrecen
Oradea
Dej
Bistrita
Cluj
Turda
Targu Mures
Miercurea Ciuc
Szeged
Arad
Alba Iulia
Blaj
Sighisoara
Sebes
Sibiu
Sfantu Gheorghe
Brasov
Timisoara
Lugoj
Caransebes
Focsani
Galati
Braila
Chilia
Tulcea
Ramnicu Sarat
Buzau
Targu Jiu
Ramnicu Valcea
Campulung
Targoviste
Ploiesti
Orsova
Turnu Severin
Craiova
Constanta
Vidin
Giurgiu
Turtucaia
Rusciuc
Turnu Megurele
Nicopolis
Danube
Mures
Tisa
Prut
Siret
Dniester
River

PARTEA XV

TRECEREA PRINCIPATELOR ROMÂNE SUB GARANTA COLECTIVĂ A PUTERILOR EUROPENE ȘI ÎMPLINIREA DORINȚELOR EXPRIMATE DE DIVANURILE AD-HOC

Capitolul I

DOMNIILE LUI BARBU ȘTIRBEI ÎN MUNTENIA ȘI A LUI GRIGORE GHICA ÎN MOLDOVA ȘI NOUA OCUPARE RUSEASCĂ (1853 - 1862)

1. Restaurarea domniilor naționale și reformele principilor Barbu Știrbei și Grigore Ghica
2. Izbucnirea războiului ruso-turc și ocuparea Principatelor de către trupele rusești
3. Începutul operațiunilor la Dunăre și retragerea rușilor din Principate

1. Restaurarea domniilor naționale și reformele principilor Barbu Știrbei și Grigore Ghica

După potolirea revoluției din Muntenia prin ocuparea țării de oștirile turco-ruse, cabinetele din St. Petersburg și Istanbul încheiară în 19 aprilie – 1 mai 1849 la Balta Liman, din preajma capitalei turcești, o nouă convenție cu privire la principatele române. Puterile contractante, una suzerană și alta protectoare, căzură de acord să modifice unele dispoziții din Regulamentele organice ale principatelor convenind ca domnii să nu mai fie aleși de adunările obștești extraordinare, ci numiți pe termen de 7 ani de ambele puteri. Adunările obștești ordinare din București și Iași fură dizolvate și înlocuite prin divanuri sau consilii domnești, compuse din boierii cei mai de frunte ai principatelor, desemnați în această înaltă funcție. Divanurile acestea aveau căderea să revizuiască legiuirile pământene, urmând însă ca modificările introduse în Regulamentele organice să obțină aprobarea puterilor protectoare, înainte de a fi puse în aplicare. Dar până la pacificarea desăvârșită a țărilor române și până la introducerea noii ordini de lucruri, detașamente de trupe turco-ruse urmau să rămână ca trupe de ocupație în condominiu în principate. La început, numărul lor se cifra la 25 – 30.000 de oameni, iar de la 1851 numărul lor fu redus la vreo 10.000 de oameni. Puterile protectoare trimiseră fiecare câte un înalt comisar cu însărcinarea de a controla mersul treburilor interne.

În Muntenia, scaunul domniei era vacant prin abdicarea principelui Gheorghe Bibescu, care nu mai dorea să se reîntoarcă în scaunul domnesc. De aceea sultanul, în înțelegere cu țarul Nicolae, orândui la 16 iunie 1849 Domn pe Barbu Știrbei (1849 – 1850). În Moldova, principele Mihai Sturdza nu înțelegea să mai rămână pe tronul de la Iași și de aceea Poarta, în înțelegere cu curtea imperială de St. Petersburg, întări în domnia Moldovei pe *Grigore Ghica* (1849 – 1856). Ambii Domni fură numiți pe termen de șapte ani, astfel se ajunse la restaurarea domniilor naționale. Prima mare grijă a ambilor Domni era să obțină retragerea trupelor de ocupație turco-ruse, o cerere care nu era așa de ușor de împlinit câtă vreme revoluția din Transilvania și Ungaria era încă în desfășurare. Numai după înfrângerea armatei ungurești la Șiria, în august 1849, Domnii se putură aștepta la retragerea trupelor de ocupație străine din principate. Iar pentru a înlesni această retragere, atât Barbu Știrbei cât și Grigore Ghica își dădură cea mai mare silință pentru organizarea, întărirea și înarmarea oștirilor naționale, care să poată chezășui ordinea și liniștea internă după retragerea trupelor de ocupație turco-ruse. Prin convenția de la Balta Liman se impuse chiar principilor desăvârșirea, organizarea și regularizarea oștirilor pământene pentru ca ele să poată trezi încrederea și cuvenita siguranță

în ceea ce privește paza bunei orânduieli interne. De aceea, ambii Domni lărgiră cadrele oștirii prin formarea unei artilerii ușoare, organizată după modelul artileriei otomane și prusiene. Grigore Ghica creă la 1852 corpul de grăniceri, sporind totodată și personalul șalupei canoniere de la Galați. În felul acesta ei izbutiră în 1851 să obțină retragerea trupelor de ocupație, ajun-gând stăpâni la ei acasă.

Noii Domni începură cu toată râvna marea operă de refacere a țărilor lor pe urma revoluției și a ocupației străine, în care timp stagnase viața economică și culturală. Ajutați de divanurile domnești, principii se străduiră să îmbunătățească raporturile dintre țărani și proprietari și să încurajeze comerțul. Printr-o bună chiverniseală, ajunseră să echilibreze bugetul și să exercite cuvenitul control asupra veniturilor mănăstirești. Ei înviorară învățământul public care stagnase mai mult de doi ani. Căile de comunicație aveau nevoie de refacere și lărgire. Principii combătură abuzurile administrative și se preocupară de o mai bună renumerare a slujbașilor publici, de la care se cerea o pregătire mai temeinică.

2. Izbucnirea războiului ruso-turc și ocuparea Principatelor de către trupele rusești

Din nenorocire însă pentru țările române, opera aceasta de refacere fu foarte curând întreruptă de izbucnirea unui nou război ruso-turc, numit războiul Crimeii, care izbucni în vara anului 1853. Neînțelegerile dintre ruși și turci porniseră din conflictul ce izbucni la Ierusalim între călugării catolici și ortodocși pentru prioritatea folosirii unor locuri din apropierea Sfântului Mormânt. Izbucnirea acestui conflict nu putea să fie decât binevenită pentru diplomația țaristă, care reclama de multă vreme exercitarea protectoratului asupra creștinilor ortodocși din imperiul otoman. Poarta recunoscuse Franței protectoratul asupra catolicilor din Turcia, dar numărul acestora era cu mult mai mic decât cel al ortodocșilor greci, bulgari, sârbi, muntenegreni, albanezi, armeni, sirieni etc., pe care țarul dorea să-i primească sub ocrotirea sa. O concesie de acest fel ar fi adus grave prejudicii suveranității sultanului și ar fi deschis drumul influenței și propagandei rusești în Balcani. În urmărirea acestei politici, țarul însărcină pe ambasadorul său din Istanbul să intervină pe lângă Poartă ca să se recunoască protectoratul asupra ortodocșilor din imperiul otoman și să se autorizeze ridicarea unei cupole deasupra bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim, precum și construirea acolo a unei biserici ortodoxe, a unui spital și a unui cămin pentru peregrini. Poarta respinse însă cererea Rusiei considerând-o exagerată și atingătoare de prestigiul ei ca putere suverană. În această dârză atitudine, turcii se bizuiau pe sprijinul moral și material al puterilor apusene, Franța și Anglia, la care se atașară mai apoi Austria și Prusia. Refuzul Porții aduse cu sine ruperea raporturilor diplomatice dintre Rusia și Turcia prin rechemarea ambasadorului rus din Istanbul la 21 mai 1853.

La 14/26 iunie 1853, țarul Nicolae lansă un manifest către poporul rus, în care arăta că, încă de la tratatul de la Cuciuc-Cainargi, Rusia s-a străduit mereu să ia sub scutul ei pe creștinii ortodocși din imperiul otoman. Dar fiindcă străduințele sale au rămas zadarnice, el se vedea silit să ordone intrarea trupelor sale în principatele dunărene, pentru a demonstra Porții unde poate duce încăpățânarea ei.

"Dar nici acum – zicea țarul – *intențiunea noastră nu este să declanșăm un război, ci prin ocuparea principatelor noi vrem să avem în mâinile noastre un gaj care să ne asigure pentru toate eventualitățile recunoașterea drepturilor noastre. Noi nu umblăm după cuceriri de care Rusia nun are nevoie ci noi cerem numai satisfacerea unui drept legitim și evident. Suntem gata să oprim înaintarea trupelor noastre, dacă Poarta se angajează să observe cu sfințenie integritatea bisericii ortodoxe. Iar dacă încăpățânarea și orbirea voiesc neapărat contrariul, atunci implorăm ajutorul lui Dumnezeu și ne încredințăm grijii lui de a decide asupra diferendului și de aceea plini de nădejde în atotputernicia sa vom porni să apărăm credința pravoslavnică".*

Țarul încredință comanda trupelor lui Mihai Dimitrievici Gorceacov, care la 1 iulie ajunsese la Sculeni, de unde adresă un manifest către locuitorii din Moldova și Muntenia,

vestindu-i că a pornit să ocupe țările lor în numele țarului.

"Nu venim cu gânduri de cucerire și nici cu intenția de a schimba așezămintele care vă guvernează și nici situația politică care vă este garantată prin tratatul solemn – declara Gorceacov. *Ocupația pe care am însărcinarea să o efectuăm nu urmărește alt scop decât acela al unei protecțiuni imediate și eficace. Îndată ce Rusia va obține de la Turcia reparația cuvenită, ea își va retrage trupele dincolo de frontieră".*

În cele următoare, Gorceacov asigura pe moldoveni și munteni că nu li se vor impune noi sarcini și nici contribuții, ci proviziile vor fi plătite de casele militare pe un preț fixat de mai înainte în înțelegere cu guvernele lor. Populația era invitată să continue în liniște muncile agricole și afacerile comerciale, să se supună legilor care o guvernează și să fie respectuoasă față de autoritățile constituite.

La 3 iulie, corpul generalului Anrep d'Elmpt trecu Prutul, la Leova, și înaintă în marș forțat spre Fălciu, Bârlad, Tecuci, Focșani, Râmnic și Buzău spre București, lăsând posturi de observație la Slobozia și Urziceni. La 15 iulie, generalul Anrep d'Elmpt intră în București, unde fu primit la mitropolie de înaltul cler. Din București fură trimise detașamente la Giurgiu și la Roșiorii de Vede, ajungând până la Slatina, cu ramificații la Caracal și Craiova. La 28 iulie, sosi la București comandantul șef Gorceacov, însoțit de generalul Kotzebue, șeful statului său major. Grosul armatei trecu Prutul la Sculeni, înaintând în coloane prin Iași spre Dunăre, spre Galați, Brăila și Focșani. Vasele din flota rusă intrară și ele în apele Dunării, pentru a susține operațiunile de pe uscat. Gorceacov lua sub comanda sa și oștirea pământeană din Muntenia și Moldova. Oștirea pământeană a Moldovei se compunea în vremea aceea din 4.005 oameni și 926 cai, încadrați într-un regiment de infanterie, un escadron de ulani, o baterie călăreață, un regiment de jandarmi compus din 14 companii, călări și pedeștri, un batalion de grăniceri călări și trei canoniere pe Dunăre. Oștirea națională a Munteniei însuma 15.492 oameni și 480 cai, încadrați în trei regimente de infanterie, un divizion de ulani, o baterie de artilerie, un regiment de dorobanți, un batalion de grăniceri, un batalion de pompieri și patru canoniere pe Dunăre. Unitățile naționale muntene și moldovene rămaseră la destinația lor pentru asigurarea ordinii și liniștii interne.

Deodată cu incorporarea oștirilor pământene în armata de operație rusească, Gorceacov trimise câte o notă oficială și principilor Știrbei și Ghica, somându-i să rupă relațiile cu Poarta și să sisteze plata tributului pe care îl datorau sultanului. Domnii români se grăbiră să înștiințeze Poarta despre nota rusească, cerând marelui vizir instrucții cum să se comporte. Răspunsul Porții era categoric. Ea ceru principilor să-și părăsească tronurile și să se retragă în mod provizoriu până la aplanarea conflictului ruso-turc.

Principii mai zăboviră însă în scaunele lor până ce Poarta declară formal război Rusiei, la 10 octombrie 1853. La 14/26 octombrie, principele Ghica își înaintă demisia din domnia Moldovei, iar la 18/30 octombrie urmă și abdicarea principelui Barbu Știrbei. Ambii domni își trecură prerogativele domnești asupra sfaturilor administrative extraordinare din București și Iași și își părăsiră țările. La 8 noiembrie, țarul orândui, după pilda trecutului, un guvernator special cu numirea de comisar extraordinar și plenipotent pentru ambele principate în persoana generalului adjutant Budberg, cu însărcinarea de a păzi liniștea, buna orânduială și fericirea țării și de a priveghea ca toate cererile pentru trebuințele oștirii să se întâmpine cu bunăvoință, locuitorii principatelor aflându-se sub înalta protecție a împăratului. În funcția de vicepreședinte al sfatului administrativ al Munteniei fu numit prințul Urușov, iar al Moldovei, consilierul de stat Halcubski.

3. Începutul operațiunilor la Dunăre și retragerea rușilor din Principate

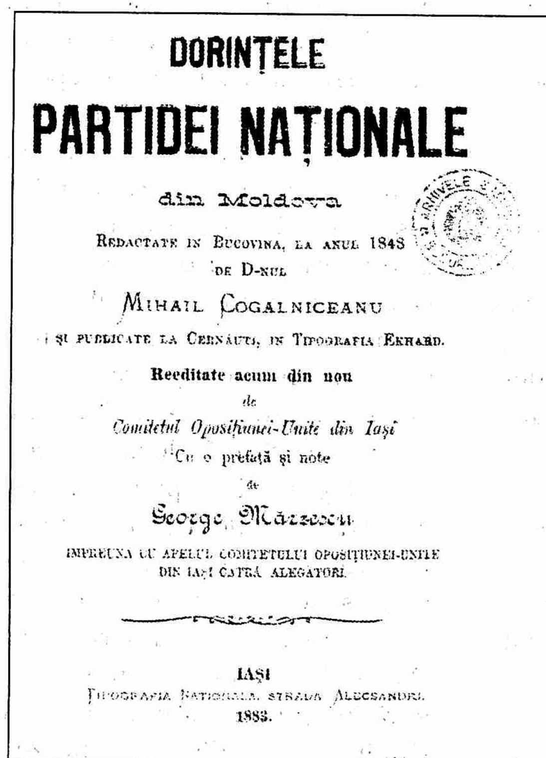
La 1 noiembrie, țarul declară formal război Turciei, având concentrați pe malul stâng al Dunării de la Galați circa 70.000 de oameni, o forță militară pe care o credea suficientă pentru a impresiona pe "omul bolnav", cum era socotit de ruși imperiul otoman. În realitate însă, Turcia nu era așa de bolnavă cum o credea țarul, fiindcă ea concentrase la

Dunăre, sub comanda lui Omer Pașa, 90.000 de oameni, trupe regulate și alți 30.000 de bașbuzuci, adică trupe neregulate, pentru a respinge orice atac din parte rușilor. La marele cartier al lui Omer Pașa de la Șumla se găseau Golescu și Cernătescu – delegați ai comitetului revoluționar român din Paris, care împreună cu alți revoluționari din 1848 constituiau acolo un subcomitet; prin cunoștințele lor locale și prin legăturile cu cei din țară, erau de mare folos pentru comandamentul turc. Ei se oferiră să organizeze un grup de partizani în spatele frontului rusesc. La Gârla Magheru se desfășurase chiar steagul răscoalei, dar turcii renunțară la o asemenea acțiune din considerație față de Austria, cu care se găseau în tratative. La 4 noiembrie, turcii ocupară Oltenița și bătură pe ruși. Era prima ciocnire sângeroasă între ruși și turci din Războiul Crimeii. Victoria turcilor la Oltenița trezi mare răsunet în Europa, producând pretutindeni mare impresie.

După acest prim succes al armelor turcești, lumea se aștepta ca Omer Pașa să înainteze fulgerător asupra Bucureștilor și să alunge pe ruși din Țara Românească. Dar mare fu decepția generală când, în a opta zi după izbândă, turcii evacuară Oltenița și se retraseră pe malul drept al Dunării, pentru a ocupa cartiere de iarnă în Bulgaria. Câteva săptămâni după înfrângerea de la Oltenița, rușii raportară însă la 29 noiembrie o mare victorie navală asupra flotei turcești la Sinope, unde 13 corăbii turcești fură înecate, iar amiralul turc fu rănit și luat prizonier. Vestea despre izbânda de la Sinope ridică moralul trupelor rusești de la Dunăre. Dar cu toate acestea, la 7 ianuarie 1854 o brigadă rusă fu bătută de turci la Cetate și Calafat. Turcii realizară aceste succese cu ajutorul partizanilor olteni, zădărnicindu-se în acest fel legătura oștirii de operație rusescă cu sârbii și de a învălui flancul stâng al armatei turcești de la Vidin.

Înfrângerea flotei turcești la Sinope determină puterile maritime Franța și Anglia să-și trimită vasele de război în apele turcești. Măsura aceasta fu considerată de ruși un act de ostilitate îndreptat contra lor și se grăbiră să le declare război la 21 februarie 1854. Răspunzând la declarația de război a rușilor, puterile maritime atacară Odessa, indicând rușilor ținta ofensivei lor îndreptate asupra Sevastopolului. Aceasta îi făcu să-și modifice planul operațiunilor de la Dunăre și Balcani spre bazinul pontic, pe care aliații turcilor și-l aleseseră ca bază pentru operațiunile lor maritime. De aceea, ei abandonară obiectivele acțiunii lor din Muntenia, concentrându-și forțele la gurile Dunării și în Dobrogea, pentru a-și înjgheba frontul pontic, determinat de intervenția în război a Franței și Angliei. Gorceacov primi ordinul să forțeze trecerea Dunării și să atace pe turci în Dobrogea. Operațiunile rusești porniră simultan de la Ismail, Galați și Brăila. După lupte sângeroase, rușii cuceriră Tulcea, Isaccea, Măcinul și Babadagul, silind pe Omer Pașa să se retragă cu trupele sale pe linia Silistra – Șumla – Bazargic – Varna. În urma acestor grele înfrângeri suferite de trupele turcești și sub amenințarea marșului rusesc spre trecătorile Balcanilor, puterile apusene se hotărâră să sară în ajutorul turcilor pe uscat, debarcând la Gallipoli trei divizii franceze sub comanda mareșalului Saint-Armand și un corp auxiliar englez sub lordul Raglan, îndreptându-se spre Adrianopol în ajutorul lui Omer Pașa, grav amenințat de ruși la Silistra, poziția-cheie a frontului turcesc la Dunăre și în Balcani.

În aprilie, Gorceacov, ajutat de generalul Paszkewicz, care comandase corpul de armată rusesc din Ungaria și Transilvania, trecu Dunărea, cucerind Turtucaia și tăind legătura turcilor cu Rusciucul. Dar Silistra, deși atacată din toate părțile de ruși, rezistă cu mari pierderi pentru ei. Însuși Paszkewicz fu rănit și silit să se retragă la Călărași, pentru a-și îngriji de rană și a se retrage apoi pentru totdeauna din armată. Până și Gorceacov fu ușor rănit, iar generalul Schildner muri pe masa de operație. La 20 iunie, Gorceacov ordonă un nou bombardament contra Silistriei, când un curier imperial îi aduse ordinul țarului de a se retrage de la Silistra. Între timp, Omer Pașa, încurajat de colaborarea anglo-franceză, recuceri Turtucaia și reocupă Rusciucul și Vidinul, restabilind astfel frontul de la Dunăre. Curând însă Gorceacov dădu ordin de retragere din principate. La 19/31 iulie, el trimise președintelui sfatului administrativ din București un ofis prin care îl vestea că în urma concentrării armatei împărătești, ce

DORINȚELE

PARTIDEI NAȚIONALE

din Moldova

REDACTATE IN BUCOVINA, LA ANUL 1848
DE D-NUL

MIHAIL COGALNICEANU

ȘI PUBLICATE LA CERNĂUȚI, IN TIPOGRAFIA EKHARD.

Reeditate acum din nou
de
Comitetul Oposițiunei-Unite din Iași
Cu o prefață și note
de
George Mârzescu

IMPREUNA CU APELUL COMITETULUI OPOSIȚIUNEI-UNITE
DIN IAȘI CATRĂ ALEGATORI.

IAȘI
TIPOGRAFIA NAȚIONALA, STRADA ALECSANDRI.
1883.

1848, august. Broşura *Dorinţele Partidei Naţionale din Moldova*, în care unirea Moldovei cu Ţara Românească era socotită „cheia bolţii fără care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional"

se va opera fără zăbavă, orașul București se va goli de trupele rusești și că prin urmare cârmuirea treburilor publice rămâne în seama sfatului administrativ. În aceeași zi comunică lui Budberg să se retragă din funcția sa de comisar extraordinar și plenipotent în principate, deoarece a primit ordin să urmeze armia împărătească în mișcarea ei de concentrare. El era urât de toată lumea, fiindcă era un om ușuratec și risipitor, lăsând goluri mari în bugetul țării. Retragerea subită a trupelor rusești s-a făcut cu mare dezordine. Dorobanții și grănicerii fură dezarmați, fiind siliți să predea rușilor armamentul. Paza cordonului de la Dunăre fu desființată, iar podurile peste râuri, rupte. Prin purtarea aceasta, prestigiul rușilor de putere protectoare scăzu mult în ochii populației, care nu se lăsă intimidată nici de amenințările unor ruși cu românii nesupuși, care au trezit în înalt grad nemulțumirea țarului și vor plăti scump neloialitatea lor. Moldovenii fură siliți să pună la dispoziția comandamentului rus nu mai puțin de 3.190 vehicole, pe lângă alte 16.000 de trăsuri pentru transportul proviziilor. Rușii luară vasele și canonierele muntene și moldovene de pe Dunăre. Ei dezarmară și miliția moldovenească, încercând să ridice și trupe care se împotriviră, declarând că nu vor trece Prutul odată cu capul și că preferă să moară în patria care i-a născut, căci ei nu milităresc nici pentru ruși, nici pentru turci, ci numai pentru nația lor. Mai mulți ofițeri moldoveni, care se opuseră hotărât să urmeze armata rusă în Basarabia, fură arestați și trimiși în Siberia. La 17 septembrie trecură ultimele unități rusești peste Prut, astfel că la acea dată ocupația rusească a principatelor luase sfârșit. După datele statistice se revăzute de însuși generalul Gorceacov, pierderile rusești la Dunăre se cifrau la 8 generali, 246 ofițeri și 6.694 subofițeri și oameni de trupă, din care 3 generali, 55 ofițeri și 2.178 soldați morți, iar restul răniți. După retragerea trupelor, rușii rupseră podurile peste Prut și reluară serviciul de carantină.

Capitolul II

OCUPAREA TURCO-AUSTRIACĂ ÎN PRINCIPATE (1854 - 1857)

1. Intervenția Austriei în conflictul ruso-turc și convenția de la Bojadki-Keny cu privire la condominiul austro-turc în Principate
2. Ocuparea Principatelor de către trupele lui Omer Pașa
3. Înaintarea trupelor austriece și ocuparea Principatelor de către Austria
4. Reîntoarcerea principilor Barbu Știrbei și Grigorie Ghica pe tronurile lor de la București și Iași
5. Căderea Sevastopolului și repercusiunea înfrângerii rusești asupra Principatelor române
6. Curentele politice din Principate în ajunul Congresului de la Paris
7. Retragerea austriecilor din Principate

1. Intervenția Austriei în conflictul ruso-turc și convenția de la Bojadki-Keny cu privire la condominiul austro-turc în Principate

După înfrângerea de la Șiria din 13 august 1849, căpeteniile revoluției maghiare Kossuth, Bem, Klapka ș.a. se refugiaseră în Turcia, unde găsiră refugiu și numeroși refugiați polonezi care împreună cu revoluționarii maghiari unelteau contra regimurilor absolute decretate în Ungaria și Galiția. Din cauza aceasta raporturile diplomatice dintre Austria și Turcia nu erau cele mai cordiale. Totuși, neînțelegerile dintre ruși și turci treziră noi nădejdi de eliberare în rândurile populațiilor ortodoxe din Balcani și încurajară mișcările din Muntenegru. De aceea, curtea din Viena căută o apropiere cu Turcia în vederea apărării comune. Iar pentru a manifesta și în afară această năzuință de apropiere, împăratul Franz Josef trimise încă la 1 ianuarie 1853 pe generalul Leningen în misiune diplomatică la Istanbul pentru a aplana controversele cu privire la refugiații politici, precum și conflictul muntenegrean. Rezultatul misiunii a fost cât se poate de satisfăcător pentru ambele puteri, iar pentru cultivarea bunelor relații între ele, împăratul numi pe Carol Bruck în funcție de internunțiu pe lângă Poartă. Mai mult chiar, împăratul de la Viena se oferi să intervină pentru aplanarea pașnică a conflictului ruso-turc. În scopul acesta el se întâlni cu țarul Nicolae la Olmütz, apoi la Varșovia, dar fără ca să fi putut împiedeca pe ruși de a trece Prutul și de a ocupa Principatele. Înaintarea oștirilor rusești în Moldova și Muntenia și manifestațiile de simpatie pentru oștirea rusească ce se produseră în Serbia determinară pe austrieci să recurgă la contra-măsuri militare. Un consiliu de război ținut la Viena sub președinția împăratului, în iunie 1853, aviză asupra măsurilor militare dictate de noile împrejurări, după înfrângerea lui Gorceacov la Oltenița și după încercările zadarnice ale țarului de a determina Austria la neutralitate în conflictul ruso-turc. Cabinetul de la Viena decretă la 2 februarie 1854 mobilizarea corpului sârbo-bănățean de 25.000 de oameni, sub comanda guvernatorului civil și militar al Banatului, generalul *Ioan Coronini-Cronberg*. Austria și Turcia condiționau neutralitatea lor de retragerea trupelor de ocupație din Principate. Ocupația militară a acestor două țări vasale atingea integritatea imperiului otoman, integritate ce constituia o condiție sine qua non pentru menținerea păcii între puterile beligerante. Cum însă rușii nu înțelegeau să-și retragă trupele din Principate, Coronini primi ordinul de a asigura ordinea și liniștea în Serbia și Oltenia, trecând chiar la ocuparea lor cu autorizația Porții. Iar dacă Rusia ar înainta în Balcani, amenințând integritatea imperiului otoman, atunci Austria se va considera îndreptățită de a reclama pentru sine aceste provincii ca foste, pe vremuri, părți anexe ale coroanei ungare. Poarta, la rândul ei, primi cu simpatie vestea despre mobilizarea austriacă la hotarul

Olteniei, pentru că ea dădea de gândit rușilor și domolea mult mișcarea sârbilor pentru independență.

La 14 iunie 1854 fu semnată în chioșcul lui Rașid-Pașa din Bojadki-Keny convenția prin care Poarta consimți ca Austria să ocupe Principatele în cazul evacuării lor de către armatele rusești. Austria se angajă prin această convenție, de comun acord cu guvernul otoman, să restabilească în Principate starea de lucruri, cum aceasta fusese statornicită prin vechile capitulațiuni cu Poarta. Îndată ce scopul convenției va fi atins, prin încheierea păcii între ruși și turci, Austria se angajează să-și retragă trupele din Principate în timpul cel mai scurt posibil. Comandantul trupelor de ocupație era obligat să mențină cea mai severă disciplină, să respecte dreptul de proprietate, legile locale, cultul și obiceiurile pământului.

Încheierea convenției austro-turce surprinse întrucâtva pe ruși, dar nu-i tulbură prea mult, fiindcă prin crearea noului front pontic ocupația Principatelor nu mai avea pentru ei însemnătatea de mai înainte. Operațiunile lor *ofensive* de la Dunăre și din Balcani își schimbară caracterul provincial, evoluaseră între timp în operațiuni *defensive* în jurul Crimeii. În aplicarea noului lor plan, ocuparea Principatelor de către trupele austriece care trebuiau să se oprească la Prut asigura flancul drept al armatei de operațiune și le înlesnea concentrarea tuturor forțelor lor combatante pe frontul din Crimeia. Se prea poate că în privința aceasta ar fi intervenit chiar o înțelegere secretă între cabinetele din Viena și cel din St. Petersburg. În ordinul său de zi din august 1854, țarul arăta că e de datoria trupelor sale să părăsească Principatele pentru a se îndrepta acolo unde primejdia era mai mare, iar pentru ca Principatele să rămână scutite de invazia oștirii turcești, s-a angajat să le ocupe vremelnic.

Dar îndată ce Poarta luă cunoștință de ordinul de retragere a trupelor rusești din Principate, ea își dădu seama că s-a grăbit cu semnarea convenției de la Bojadki-Keny, întrebându-se ce rost mai putea avea ocupația austriacă în Principate, când, după retragerea trupelor rusești, acestea reintrau în mod normal în vechile lor raporturi de suzeranitate față de sultan. De aceea, cabinetul turc nu se mai arăta dispus să lase Austriei mână liberă în Principate, învoindu-se cel mult la instituirea unui *condominiu turco-austriac* în Muntenia și Moldova, trasând o linie de demarcație între regiunile ce urmau să fie ocupat de oștile ambelor imperii. După un raport contemporan din august 1854, Omer Pașa, comandantul armatei de operație turcă de la Dunăre și din Balcani, se arăta foarte afectat de perspectiva ocupării Principatelor de către trupele austriece, după ce el, cu mari dificultăți și grele jertfe, s-a împotrivit rușilor, bătându-i și silindu-i să se retragă, ca să vină alții să culeagă roadele izbânzilor sale și să beneficieze de bogatele resurse ale Țării Românești. În nici un caz însă, Omer Pașa n-ar putea admite ca ocupația austriacă să se extindă la sud de linia Dâmboviței.

2. Ocuparea Principatelor de către trupele lui Omer Pașa

Nemulțumirea turcilor, care se credeau înșelați de austrieci, spori și mai mult, când aflară că generalul Hess lansase la 18 august un manifest către locuitorii Principatelor, vestindu-i despre iminenta ocupare a țărilor lor de către trupele imperiale. Lansarea manifestului austriac irită pe Omer Pașa în așa măsură, încât el dădu ordin sfatului administrativ din București să oprească răspândirea manifestului, întrucât numai el, în calitatea sa de guvernator general al Principatelor, are dreptul de a se adresa românilor. Generalisimul turc se crezu în drept să procedeze astfel, fiindcă el se îngrijise ca îndată după retragerea rușilor, armata turcă de sub comanda sa, cu un contingent de 80.000 de oameni și 180 de tunuri, să treacă Dunărea, să ocupe regiunile părăsite de ruși, să ajungă la București, ca să ocupe capitala înainte de sosirea trupelor austriece. La 8 august, Halim Pașa, comandantul trupelor otomane din Muntenia, intră în București, vestind populația că a venit cu scopul de a menține liniștea și buna orânduială. El invită populația să respecte ordinele guvernului constituit. La 22 august, sosi la București și generalisimul Omer Pașa, fiind întâmpinat cu mare alai de autoritățile civile, militare și ecleziastice. El își stabili cartierul la Cotroceni iar divizia care-l însoțea își întărise tabăra la Colentina, ocupând linia Dâmboviței. Adresându-se populației țării, el o sfătui să rămână la vetrele ei,

C. A. Rosetti

fiindcă Poarta nu are de gând să urmărească pe cei care au simpatizat sau sprijinit pe ruși, acordând milostenie și desăvârșită iubire celor rătăciți. Îi plăcea să creadă că românii prețuiesc mai mult drepturile patriei, naționalitatea și obiceiurile lor, decât să se arunce din convingere și bună voie în brațele unui guvern străin. Proclamația lui Omer Pașa făcu bună impresie asupra publicului românesc. Tineretul se folosi de aluzia din manifest cu privire la guvernul străin pentru a răspândi o chemare prin care tinerii erau invitați să se opună cu arma în mână contra ocupației austriece.

La 24 august, sosi la București Derviș Pașa, noul comisar otoman în Principate, lansând o proclamație către munteni și moldoveni prin care le arăta că misiunea lor era să vegheze la fericirea și restabilirea ordinei, care din nenorocire a fost tulburată prin nedreptatea și samovolnicia guvernului rus. În continuare, el arăta că Poarta a încheiat o convenție cu Austria, în urma căreia puteri militare austriece vor intra provizoriu în ambele Principate. Prezența în țară a acestor trupe nu trebuie însă să neliniștească populația, fiindcă ele intră ca trupe ale unei puteri prietene și aliate ale Porții. Trupele austriece nu vor cădea în sarcina populației fiindcă ele vor plăti cu bani gata tot ce vor avea de trebuință. Rușii părăsiră Principatele, urmează ca vechea stare de lucruri să fie restabilită. Vechile privilegii și imunități sunt și vor rămâne în vigoare și ele vor fi respectate. La 31 august, Derviș Pașa, de acord cu Omer Pașa, numi la București un nou sfat administrativ, având-l pe Constantin Cantacuzino în frunte, cu însărcinarea de a cârmui vremelnicește trebuințele administrative în spiritul și litera Regulamentului organic. La 15/27 septembrie, înaltul comis turc numi și la Iași un nou divan administrativ, având pe Constantin Sturdza președinte, cu aceleași însărcinări ca și în Muntenia. După instalarea lor, ambele divanuri fură autorizate de Derviș Pașa să recheme pe foștii domni Barbu Știrbei și Grigore Ghica în scaunele lor la domnie. Între timp, turcii își concentraseră forțele la Brăila, unde comandantul corpului din Rumelia, Ferei-Ahmed Pașa, își mutase cartierul general, după ce reocupase localitățile Tulcea, Isaccea și Măcin, evacuate de ruși. La începutul lui noiembrie, trupele turcești erau în mișcare spre Prut pe linia Buzău – Focșani, oprindu-se apoi pe linia de demarcație Focșani – Frumușica. Atacul contra frontului rusesc din Basarabia nu mai avu însă loc. În ianuarie 1875, comanda asupra trupelor de la Dunăre trecu asupra lui Ismail Pașa, care înlocuia pe Omer Pașa. Acesta plecase spre Varna, unde rușii căutau să împiedice înaintarea trupelor sale pentru Crimeea. În aprilie se vorbea de retragerea turcilor de la Slobozia și de ridicarea tunurilor lor grele de acolo.

3. Înaintarea trupelor austriece și ocuparea Principatelor de către Austria

Îndată după încheierea convenției de la Bojadki-Keny, Austria decretă mobilizarea a două corpuri de armată, III și IV, încredințând comanda lor generalului Hess. Acesta se grăbi să formeze un vast front contra Rusiei care, începând de la Cracovia în Galiția occidentală, ducea de-a lungul lanțului Carpaților și Savei până la Cattaro, în Dalmația. Corpul al III-lea de armată urma să opereze în Transilvania sub comanda arhiducelui Albrecht, având cartierul la Brașov. La 20 iunie 1854, generalul Coronini primi ordinul să înainteze cu corpul sârbo-bănățean în Principate. După instrucțiunile primite, Coronini avea să ocupe Oltenia și Muntenia în bună înțelegere cu autoritățile militare otomane și cu reprezentanții diplomatici din București ai Franței și Angliei, ferindu-se de a se ciocni cu unitățile rusești în retragere. În temeiul acestor instrucțiuni, Coronini adresă populației muntene un mani-

fest, vestindu-o că vine în numele împăratului să ocupe țara în virtutea unei convenții încheiate cu Poarta. El arăta că scopul acestei ocupații era să ocrotească populația de tulburări și jafuri și să-i asigure liniștea și prosperitatea economică. Coronini spunea că vine ca prieten al țării și că așteaptă să fie bine primit de locuitori, făgăduindu-le că, îndată după încheierea păcii, trupele de ocupație austriece vor părăsi țara.

La 9 iulie, generalul Coronini, care fu numit comandant suprem al trupelor austriece de ocupație, trecu granița în Oltenia înaintând spre Craiova în fruntea corpului de armată sârbo-bănățean. Alte trei brigăzi pornind din Sibiu trecură pe la Turnu Roșu în țară, înaintând spre Pitești și București, unde urmau să se unească cu avangarda corpului comandat de Coronini. Acesta sosi la 25 august la București, unde fu întâmpinat de Omer Pașa, care avusese grijă ca unitățile turcești să ocupe capitala încă de la 8 august, pentru a fi acolo la sosirea austriecilor. La 18 august, generalisimul Hess adresase locuitorilor "României și Moldovei" un manifest, arătând că trupele imperiale intră în Principate pentru a scuti populația de necazurile războiului și a le aduce binecuvântarea păcii.

"Privilegiile care vă sunt asigurate de Înalta Poartă spunea Hess – *rămân în deplină putere, totuși aștept din partea dregătoriilor voastre ajutorul cuvenit pentru cazarea și aprovizionarea trupelor"*.

Răspândirea manifestului fu însă oprită de Omer Pașa și numai în urma intervenției internunțiului austriac pe lângă Poartă conflictul putu fi aplanat, îngăduindu-se răspândirea manifestului. Atitudinea rezervată, dacă nu chiar ostilă a turcilor față de ocupanții austrieci, se repercută și asupra populației care nu vedea cu ochi buni ocupația austriacă, astfel că Eduard Bach, fratele cancelarului austriac, care fusese numit comisar-civil în Principate, se văzu silit să încheie o convenție specială cu autoritățile locale pentru reglementarea aprovizionării, încartiruirii și a transporturilor trupelor de ocupație.

După ocuparea Munteniei, austriecii extinseră ocuparea și asupra Moldovei, pe măsură ce rușii evacuau acest principat. Comanda asupra trupelor din Moldova o avea generalul *Paar*, precum generalul *Aleman* comanda unitățile din Muntenia, ambii fiind supuși comandantului general Coronini. „Gazeta de Moldova" arăta că trupele trimise de austrieci sub generalul Paar intraseră în țară în zilele de 4 – 6 septembrie, înaintând în patru coloane pe la Fălticeni, Tulgheș, Oituz și Focșani. La 5 octombrie, trupele intrară în Iași în frunte cu însuși generalisimul Hess, unde fură bine primite de populația capitalei moldovene. Divanul Moldovei se grăbi și el, ca și cel al Munteniei, să trimită delegați întru întâmpinarea oștirii austriece, numind totodată și comisari speciali pe lângă comandamentele militare, ca organe de legătură cu autoritățile locale. Generalisimul Hess mulțumi divanului administrator pentru primirea bună care i s-a făcut, cerând instalarea liniei telegrafice până la granița de la Mihăileni. Forțele de ocupație austriece în Moldova se compuneau din 20.180 oameni și 4.690 cai. În Moldova, ca și în Muntenia, relațiile dintre ambele puteri ocupante erau destul de încordate, mai ales în porturile dunărene. A fost nevoie de intervenția cancelarului Buol-Schauenstein de la Viena pentru a face pe Coronini să înțeleagă că ocuparea Principatelor nu s-a făcut cu scopul de a pune piedică trupelor otomane în operațiunile lor contra rușilor. Turcii concentraseră 50.000 de oameni la Brăila, construiseră poduri peste Siret, la Vlădcni și Maximeni și se pregăteau pentru operațiuni ofensive în Basarabia. Rușii își retraseră însă trupele din Dobrogea, astfel că ofensiva turcă la Dunăre fu contramandată spre marea bucurie a austriecilor, care căutau să evite cu orice preț o ciocnire cu rușii. În cursul operațiunilor din Crimeia, turcii își reduceau mereu contingentele de la Dunăre, însă nu înțelegeau nici acum să evacueze Principatele, pentru a nu lăsa câmp liber austriecilor pentru aspirațiile lor politice. Ultimele unități turcești se retraseră pe malul drept al Dunării numai odată cu retragerea trupelor austriece dincolo de Carpați.

4. Reîntoarcerea principilor Barbu Știrbei și Grigorie Ghica pe tronurile lor de la București și Iași

Prin convenția de la Bojadki-Keny, puterile contractante se obligaseră să respecte în Principate, pe care urmau să le ocupe militărește, dreptul de proprietate, legile, cultul și

obiceiurile, adică domniile pământene. Hotărârea aceasta fu adusă la cunoștință locuitorilor prin manifestele pe care ambele puteri ocupante le aduseseră ambilor principi. Pentru aducerea la îndeplinire a acestei importante hotărâri, atât comisarul turc Derviș Pașa, cât și generalul Coronini autorizară divanurile administrative din București și Iași să invite pe foștii principi să vină în țară și să-și reocupe tronurile. La 13 septembrie, Derviș Pașa aducea la cunoștința divanului muntean că sultanul, în dorința sa de a restatornici starea de mai înainte a principatului, a trimis invitație principelui Știrbei de a se reîntoarce în țară spre a lua cârma administrației. În continuare, Derviș Pașa arăta că guvernul otoman, credincios îndatoritorilor sale, a hotărât să ia, prin înțelegere cu guvernul de la Viena, măsurile trebuincioase spre a statornici cu principatul *României* starea lucrurilor cea legitimă după cum decurgea ea din vechile privilegii ale țării. În aceeași zi, divanul primi o adresă similară din partea împăratului prin generalul Coronini, arătând că prin convenția din 14 iunie acesta s-a obligat să restatornicească în România și Moldova, de comun acord cu guvernul otoman, starea legală a lucrurilor, așa cum aceasta rezultă din privilegiile asigurate de Poartă pentru administrația ambelor principate. Spre a ajunge la acest scop, atât curtea imperială, cât și Poarta otomană au socotit de trebuință să recheme pe principii legitimi ai țării și să le încredințeze din nou cârma administrației. Foștii domni petreceau la Viena, unde porniră adresele de a se reîntoarce în țările lor pentru a relua frâiele domniei. Ambii domni primiră invitația onorabilă care li se făcuse și porniră pe Dunăre spre țările lor. Barbu Știrbei ajunse la Iași ceva mai târziu, la 18 noiembrie 1854.

La reîntoarcerea principilor, prerogativele domnești trecură asupra lor, iar fostele divanuri sau guverne fură remaniate, atât la București, cât și la Iași, Domnii având să țină seama atât de susceptibilitățile turcilor cât și de cele ale austriecilor. Cu această greutate de a ține cumpănă între ingerința Porții și a Curții imperiale de la Viena avură de luptat ambii Domni în tot cursul stăpânirii lor. La început, Grigore Ghica părea stăpân pe situație, reîntoarcerea lui fiind bine primită de țară. Împotriva domniei lui Barbu Știrbei se ridică însă din capul locului o puternică opoziție susținută atât de Omer Pașa, cât și comisarul otoman Derviș Pașa, care nici nu trimiseră reprezentanți din partea lor la sosirea Domnului în București. La intervenția lui Coronini, susținută și de consulii puterilor apusene, marele vizir Rașid Pașa dezaprobă gestul demonstrativ al pașalelor. Dar ostilitatea acestora continuă să se manifeste mereu față de principe, care reuși totuși să obțină înlocuirea comandantului pieței, Mazar Pașa, nume sub care se ascundea tânărul englez Stevens Lakeman. Cu toate acestea, Domnul nu putu împiedeca pe Derviș Pașa de a formula grave acuzații contra principelui în legătură cu atitudinea din timpul ocupațiilor rusești, și anume că n-ar fi abdicat imediat, că ar fi întreținut legături cu Gorceacov, pe care l-ar fi primit cu arcuri de triumf la sosirea lui în capitală. Aceste învinuiri s-ar fi putut imputa tot atât de bine și principelui Grigore Ghica, doar și el rămăsese sub ocupația rusească. Dar contra Domnului Moldovei nu se ridicase asemenea recriminațiune, cu toate că atitudinea ambilor Domni față de ruși fusese absolut identică. La aceste învinuiri de ordin politic se mai adăugară și alte 22 de puncte de acuzație în legătură cu pretinsele abuzuri comise de Domn în timpul primei sale domnii. Se reproșa Domnului risipa în vistieria țării și în administrarea bunurilor ecleziastice, chivernisirea banului public cu ocazia construcției Teatrului Național din București, cu întreținerea grădinii Cișmigiu și a celei de la Cotroceni precum și că ar fi îngăduit să se cumpere de la fratele său Bibescu parcul din Craiova, realizări care constituiau gloria domniei lui Barbu Știrbei. I se mai reproșa reaua folosire a fondurilor pentru drumuri și ale celor pentru întreținerea milițiilor naționale, când se știe că principele avusese grijă pentru organizarea și sporirea oștirii pământene la 1854 în suma de 15.492 oameni. Luând cunoștință de acuzațiile ce i se aduceau, principele întocmi o replică prin care le spulberă pe toate, anexând la ea și cuvenitele acte justificative. Răspunsul principelui fusese așa de concludent, încât Poarta îl găsi satisfăcător și dispuse închiderea dosarului. Opoziția contra Domnului continuă însă pe tema dezrobirii țiganilor decretată de principe și pe cea a administrației bunurilor ecleziastice. În chestiunea mănăstirilor închinate, Barbu Știrbei se înțelese cu Domnul Moldovei să trimită o delegație comună la Istanbul, sub conducerea lui Costache Negri, pentru a găsi o soluție acceptabilă.

La 16 iunie 1856 se împlini termenul de

7 ani de la orânduirea principelui Știrbei ca Domn al Munteniei. Austriecii stăruiau pe lângă Poartă pentru prelungirea termenului de domnie, dar stăruințele lor rămăseseră zadarnice. De aceea, Domnul semnă la 7 iulie actul de renunțare la tron. În locul lui, Poarta numi la 3/15 iulie caimacam pe fostul principe Alexandru Dimitrie Ghica. Acesta era un mare adversar al Unirii, urmărind cu înverșunare agitațiile unioniste. El era poate singurul care regreta plecarea trupelor de ocupație austriece cu ajutorul cărora credea să poată stăvili curentul pentru Unire.

Greutăți similare avu de întâmpinat și principele Grigore Ghica la Iași. Rivalitatea dintre turci și austrieci deveni și în Moldova un izvor nesecat de neînțelegeri și certuri, întrucât pretențiile unora întâmpinau rezistența celorlalți, mai ales în privința persoanelor bănuite de turci ca rusofile. Situația Domnului moldovean deveni dificilă prin faptul că Moldova se mărginea cu Rusia la Prut, ceea ce impunea atât guvernului moldovean, cât și comandamentului austriac obligații deosebite. Marea boierime nu era mulțumită cu politica liberală a principelui. De aceea, în decembrie 1855 un număr de boieri, cu mitropolitul în frunte, trimise o jalbă la Poartă contra principelui, acuzându-l că încurajează mișcarea unionistă susținută de Franța și că a decretat dezrobirea țiganilor în paguba țării.

Grigore Ghica se fericea de a fi contribuit la editarea cronicii lui Șincai și de a fi înlesnit lui Mihail Kogălniceanu să-și tipărească discursul introductiv la cursul său de istorie națională, rostit în 1847 la Academia Mihăileană din Iași, discurs care fusese atunci oprit de cenzură.

Dar cu toate aceste uneltiri, principele Ghica izbuti să se mențină pe tron până la expirarea termenului de șapte ani, pentru care fusese orânduit. Scurtă vreme înaintea retragerii sale, austriecii îi cereau, ca de altfel și principelui Știrbei, să reorganizeze oștirea națională după sistemul austriac, să înființeze bănci cu capital vienez, să construiască drumuri ferate și să soluționeze chestiunea agrară. Coronini cerea mereu principilor să trimită la Viena ofițeri români pentru întregirea instrucției lor militare. Dar Domnii rezistară, referindu-se la împotrivirea boierilor față de asemenea cereri. Scurtă vreme înainte de abdicare, principele Ghica decretă libertatea presei și combătu, într-un memoriu adresat Porții, hotărârea conferinței de la Istanbul privitoare la noua organizare a Principatelor. Împlinindu-se sorocul de 7 ani, principele Grigore Ghica își înaintă demisia, întrucât stăruințele Austriei pentru a-l menține în domnie dăduseră greș. La 2/14 iulie apăru decretul de numire a lui Teodor Balș în caimacamia Moldovei. Acesta era, ca și colegul său Ghica din București, un adversar al Unirii, care trimitea chiar emisari prin județe ca să adune semnături antiunioniste, pentru a dezminți testele unioniste trimise de principele Ghica la Istanbul. Dar în loc de laudă pentru zelul său antiunionist, Balș primi ordinul Porții să justifice dacă semnăturile antiunioniste s-au făcut din voia liberă a moldovenilor sau din ordinul său. Replica aceasta neașteptată jigni adânc pe caimacam și-l făcu să regrete și mai mult plecarea trupelor austriece, care singure erau în măsură să susțină politica sa potrivnică aspirațiilor naturale.

5. Căderea Sevastopolului și repercusiunea înfrângerii rusești asupra Principatelor române

Retrăgându-și trupele din Principate, rușii își concentrară toate forțele combative în Crimeea, unde la 14 septembrie 1854 debarcaseră contingentele aliate franco-anglo-otomane în număr de 62.000 de combatanți. Rezistența rusească la râulețul Alma fu ușor înfrântă la 20 septembrie, astfel că aliații putură înainta la asedierea cetății *Sevastopol*. La 16 octombrie, începu bombardarea cetății asediate, care continuă cu toate încercările rușilor de a o despresura. Atacurile rusești fură respinse la 28 octombrie la Balaclava și la 5 noiembrie pe podul de la Inkerman. Gerul cumplit care căzuse asupra Crimeii împiedică desfășurarea operațiilor până în primăvara anului 1855. În timpul acestui armistițiu impus de ger, muri la 2 martie 1855 împăratul Nicolae I, răpus de suferințe fizice dar și mai mult de chinurile sufletești, văzându-și risipite îndrăznețele planuri ale zbuciumatei sale domnii. Pe tron îi urmă fiul său Alexandru al II-lea (1855 – 1881) care continuă războiul cu dureroasele sale peripeții pentru imperiul moscovit. În primăvară, rușii încercară o nouă manevră pentru despresurarea cetății, dar și

de astă dată ei fură respinși la Cesnaia, după care aliații dădură sub Pelissier, înlocuitorul lui Canrobert, un nou asalt, ocupând fortul Malacov, cheia Sevastopolului. Acesta căzu la 8 septembrie 1855, cu toate lucrările de fortificație ridicate de generalul Todtleben.

Vestea despre căderea Sevastopolului fu primită la București cu mare însuflețire, ducând la manifestări de stradă în fața consulatelor puterilor maritime Franța și Anglia. Iluminarea orașului pentru sărbătorirea victoriei fu însă oprită de comandamentul austriac, care nu vedea cu ochi buni asemenea manifestații de simpatie.

Cu ocuparea Sevastopolului, războiul Crimeii luă sfârșit, pecetluind înfrângerea rușilor, care fură siliți să accepte condițiile de pace dictate de puterile învingătoare.

În tot cursul războiului se făcură mereu încercări de a pune capăt ostilităților prin încheierea unei păci onorabile. Puterile aliate cereau rușilor să accepte următoarele patru puncte:

1. Încetarea protectoratului rusesc asupra Moldovei, Munteniei și Serbiei și punerea acestor țări sub garanția colectivă a marilor puteri;

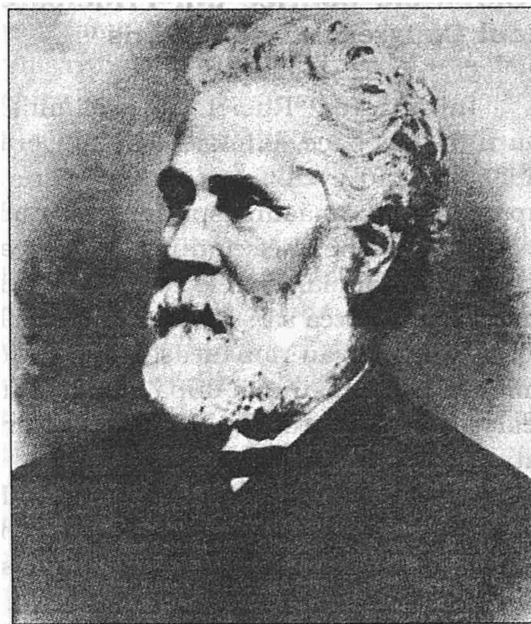
2. Libertatea navigației pe Dunăre;

3. Revizuirea tratatului din 1841 în sensul unei mărginiri a puterii rusești în Marea Neagră;

4. Renunțarea Rusiei la pretențiile ei de protectorat asupra creștinilor ortodocși din Balcani.

După căderea Sevastopolului, Rusia se arătă dispusă să primească aceste condiții de pace, dar în situația nou creată, puterile aliate, cărora li se asociase și Austria, întrunite în conferință la Viena autorizară cabinetul austriac să trimită la 16 decembrie 1855 noului țar anumite lămuriri asupra celor patru puncte, precizate într-o notă ultimativă de următorul cuprins:

1. Înlăturarea deplină a protectoratului rusesc și prin urmare a oricărui drept de protecție și de amestec al Rusiei în treburile Principatelor, care urmează să se bucure de privilegiile lor sub suzeranitatea Porții. Muntenia și Moldova aveau să pună la cale organizarea și apărarea lor, în înțelegere cu puterea suzerană, fiind îndrituite de a lua chiar măsuri extraordinare pentru respingerea unui atac străin. Rusia să se învoiască la o rectificare de graniță în Basarabia pornind de la Hotin până la lacul Salzyk, și bucata aceasta de pământ să fie incorporată Moldovei sub suzeranitatea Porții.

Ion C. Brătianu

2. Libertatea Dunării și a gurilor ei va fi apărată prin măsuri efective luate de Europa, la care puterile contractante să fie deopotrivă reprezentate, fără a se atinge prin aceasta interesele puterilor mărginașe ale fluviului.

3. Marea Neagră este neutralizată, ea va fi deschisă pentru corăbiile de comerț ale tuturor națiunilor și rămâne închisă pentru vasele de război.

4. În privința emancipării creștinilor din Turcia se vor stabili drepturile raialelor Porții, fără a se stinge prin aceasta neatârnarea și onoarea coroanei sultanului. Rusia va lua parte la conferințele care au drept scop asigurarea drepturilor creștinilor din împărăția mohamedană.

5. Puterile beligerante își rezervă dreptul de a propune în interesul european și alte considerații, afară de cele patru puncte.

Rusia, zdrobită în Crimeea și amenințată de Austria, care concentrase trupe în Galiția și avea sub ocupația ei Principatele, fu nevoită să accepte condițiile dictate, fiind sfătuită și de Prusia de a nu se mai opune voinței puterilor beligerante și de a primi condițiile impuse, prin ultimatumul din 16 decembrie. Ea semnă astfel preliminariile de pace care urmau să se trateze în congresul european, care se întruni la Paris la 30 martie 1856.

6. Curentele politice din Principate în ajunul Congresului de la Paris

Înfrângerea Rusiei și preliminariile tratatului de pace impuse de beligeranții învingători erau evenimente istorice care preocupau în largă măsură spiritele din ambele Principate române. Referindu-se la starea de spirit din Muntenia, marele ban Cantacuzino afirma că țara dorea să știe cel puțin dacă este turcă, austriacă sau românească, fiindcă ocupațiile străine urmau una după alta ca într-un caleidoscop. Turcii, rușii și de curând austriecii căutau firește să câștige simpatiile autohtonilor și să-și facă partizani între ei. Este adevărat că rușii, în urma repetatelor lor intervenții militare, își asigurară, mai ales în Moldova, un însemnat număr de partizani, dar numărul rusofililor scăzu foarte mult în urma retragerii lor grăbite din Principate și înfrângerii lor în Crimeea. În schimb însă, austriecii, cu toate încercările lor de apropiere, n-aveau nici o priză asupra românilor din ambele Principate, care nu puteau înțelege ce rost mai avea ocupația austriacă după retragerea oștirilor rusești, care erau cel puțin de aceeași credință cu ei. Lumea își dădea instinctiv seama că ocupația austriacă urmărea ascunse scopuri anexioniste, încercând a se substitui rușilor. Un corespondent din Iași al ziarului "Hamburger Nachrichten" din aprilie 1855 arăta că străinul care sosește sau moldoveanul care, după o lungă absență, se reîntoarce în patria sa, găsește înfățișarea oficială a țării foarte schimbată. Țara se prezintă *austracizată*. La bariera capitalei, călătorul este întâmpinat de organele polițienești austriece. Pe localul comandaturii pieței se vede inscripția: K.K. Platz Comando, nu ca o însemnare vremelnică, ci cu caracter permanent, pentru a nu fi îndepărtată niciodată. Consulul austriac este puternic, comandantul austriac și mai puternic! Asupra scopului adevărat al ocupației austriece nu mai poate încăpea nici o îndoială, că pentru respingerea unui atac, forța trupelor de ocupație ar fi insuficientă, dar ea este suficientă pentru a păstra țara în stăpânirea lor. În noiembrie 1854, se puse la cale la Târnăuca, județul Botoșani, chiar un complot contra trupelor austriece de ocupație, în care erau implicate peste 300 de persoane. În același timp, fu răspândit în București un manifest revoluționar în care soldații austrieci de diferite națiuni erau momiți să dezerteze. În martie 1855, se produse la Craiova o ciocnire sângeroasă între populația civilă și trupele austriece, dând prilej la mari demonstrații contra trupelor de ocupație. O corespondență din Focșani apărută în "Breslauer Zeitung" din aprilie 1855 amintea de excesele soldaților croați din acea garnizoană, care provocară ciocniri sângeroase cu dorobanții români. Se arăta că la apusul soarelui nu se mai vedea nici un om pe stradă. Situația în oraș – zice corespondentul – s-a schimbat cu totul, la apusul soarelui nu se mai vedea țipenie de om pe stradă. Bătrânii spun că de la năvălirea tătarilor nu s-a mai pomenit așa ceva. Și toate acestea pornesc de la o armată nemțească sosită acolo în timp de pace pentru a ocroti locuitorii. Numele de neamț a devenit un cuvânt de ocară. Vocile din presa din străinătate remarcau mereu că atât în Muntenia cât și în Moldova populația era cuprinsă de groază și ură față de trupele de ocupație ale Austriei. După succesele militare ale aliaților în Crimeea, situația oștirii de ocupație austriacă deveni foarte critică pe urma propagandei naționale ce se făcea în rândurile unităților militare care erau compuse din soldați de diferite naționalități din Austria. Proclamațiile emigrantului polon Czaikowski, care servea în armata turcă sub numele de Ziadik Pașa, prin care soldații români, sârbi, croați, unguri, poloni etc. din armata de ocupație erau ademeniți să intre ca voluntari în oștirea lui Omer Pașa începuseră să prindă, astfel că oștirea de ocupație austriacă era pe cale de descompunere și dezagregare. Pentru a evita catastrofa, Coronini se văzu silit să proclame la 29 aprilie 1855 starea de asediu și să înființeze curți marțiale în tot cuprinsul Principatelor unde staționau trupe austriece. El ordonă ca în fața acestor curți să fie trimiși și militarii puterilor aliate, care ar încerca să ademenească soldații austrieci, oferindu-le daruri, făgăduindu-le avantaje sau întrebuințând mijloace de persuasiune prin viu grai sau prin scris, dar îndeosebi prin proclamații de a se abate de la credință, supunere, ascultare și vigilență sau de la alte îndatoriri militare. Numai prin asemenea măsuri drastice izbuti Coronini să restabilească întrucâtva ordinea și disciplina în rândurile unităților militare de sub comanda sa.

Administrația militară austriacă era firește inspirată de ideile regimului absolutist

ce fusese reintrodus în imperiul habsburgic după înăbușirea revoluției din 1848 și 1849. În acest spirit elaborase Coronini și un proiect de reorganizare politică și administrativă a Principatelor, potrivit căruia Domnii urmau să fie desemnați de Poartă pe viață dintr-o listă de trei candidați recomandați de divan după anumite reguli convenite. Puterea legislativă rămânea să fie exercitată de Domn ajutat de miniștri săi și de un consiliu compus din membrii desemnați tot de Domn. Dreptul de inițiativă era rezervat numai Domnului. Modificarea legilor nu se putea face decât în sensul vechilor privilegii și imunități. Principatele trebuiau să fie libere de orice protectorat străin, păstrând numai vechile raporturi cu Poarta prin însărcinații de afaceri numiți de Domn care continuau să plătească sultanului obișnuitul tribut anual. Proiectul prevedea instituirea de consilii județene pentru rezolvarea chestiunilor de interes local. Capitația urma să fie înlocuită cu o dare personală impusă tuturor claselor sociale. Exercitarea meseriilor să fie liberă, iar privilegiile de orice natură să fi suprimate. Raporturile dintre proprietari și săteni se vor reglementa prin învoieli agricole. Toate clasele sociale, fără discriminare socială sau religioasă, se vor bucura de toate drepturile civile, îndeosebi de dreptul de proprietate sub orice formă. Domnia principilor să fie prelungită până la punerea în aplicare a noului statut organic, care va fi promulgat de sultan cu avizul puterilor contractante.

În februarie 1856, se întruni la Istanbul conferința beligeranților, Turcia, Franța și Anglia, la care fusese invitată și Austria, pentru a delibera asupra condițiilor de pace ce urmau să fie impuse Rusiei. Membrii conferinței căzură de acord să respecte integritatea imperiului otoman, cu o ușoară rectificare de graniță în favoarea Moldovei. Se urmărea îndepărtarea Rusiei de la gurile Dunării prin retrocedarea ținuturilor Ismail, Belgrad și Cahul din sudul Basarabiei. Pornind de la principiul menținerii integrității Turciei, Principatele române fură considerate ca părți integrante ale împărăției turcești și tratate ca atare: Domnii să fie numiți direct de sultan și reprezentați în relațiile internaționale de către agenții diplomatici ai Porții. Tratatele încheiate cu Poarta să fie valabile și executorii și în Principate, iar străinii să fie liberi de a achiziționa imobile în Principate. O comisie alcătuită din munteni și moldoveni în număr egal desemnată de caimacamii din București și Iași, în unire cu comisarul Porții, se va prezenta la Istanbul pentru a revizui Regulamentele organice și a întocmi noua legislație a Principatelor, pentru a fi promulgată de sultan cu avizul puterilor beligerante.

Proiectul turcesc nu putea fi însă pe placul Austriei, fiindcă dispozițiile lui se opuneau planurilor ei de a alipi Principatele imperiului habsurgic. Pentru a înlesni planurile de anexiune, administrația militară studia soluții pentru toate problemele importante din Principate. Ea se interesa de aproape de cuprinsul capitulațiunilor țărilor române cu Poarta, de jurisdicția consulară, de chestiunea mănăstirilor închinate și îndeosebi de chestiunea agrară. Austria se străduia să ridice comerțul prin înlesnirea navigației pe Dunăre, începând lucrări pentru desfundarea cataractelor de la Porțile de Fier și prin ținerea în bună stare a căilor de comunicație pe uscat, mai ales acelora care duceau în Transilvania prin valea Oltului, a Prahovei, Buzăului și Oituzului. Ea se grăbi să instaleze *legături telegrafice* pe liniile Brașov – București – Giurgiu, București – Galați, Cernăuți – Fălticeni – Iași – Galați, cu continuare spre Varna și Constantinopol. Administrația austriacă se gândea și la construcția de *căi ferate* care să lege Orșova cu Craiova și București și Brașovul cu București și Giurgiu. În legătură cu dezvoltarea mijloacelor de comunicație, stăteau și lucrările geodezice pentru ridicarea cu plan a Principatelor de către organele Institutului geografic militar de la Viena. Ea se gândea la înființarea de bănci cu capital austriac și chiar la crearea unei bănci de emisiune. De asemenea, preconiza și introducerea monopolului sării.

Dar cu toate încercările de reforme și bună gospodărire, austriecii nu-și putură asigura simpatia și încrederea românilor autohtoni. În raportul său din februarie 1856, Coronini se plângea de adversitățile românilor față de austrieci și asupra simpatiilor lor pentru Franța și pentru limba franceză, de care se foloseau pretutindeni. Contele Coronini, cu toată originea sa italiană, era stăpânit de feudalismul său austriac și de aceea el nu-și putea da seama de legitimele aspirații politice și naționale ale poporului român, care se dorea

liber de orice epitropie străină și de a-și asigura un loc între națiunile libere din lume. În lipsa aceasta de pricepere a sufletului unui popor, Coronini se pronunța hotărât contra unirii Principatelor, care făcuseră un pas înainte prin uniunea vamală și recunoașterea reciprocă a cetățeniei locuitorilor din ambele țări. El prefera menținerea vechii stări de lucruri unirii sub o dinastie străină, fiindcă o asemenea chestiune, deși destul de slabă, ar deveni totuși destul de puternică, pentru ca să servească tendintelor daco-române care, după părerea sa, încolțeau în tăcere ca o boală epidemică dincoace și dincolo de Carpați, constituind centrul de gravitație pentru toate elementele românești din Ungaria, Transilvania, Banat și Bucovina, dezvoltând un abces ce produce mereu puroi la granița Austriei. În schimb, unită sub sceptrul Habsburgilor, națiunea română ar putea fi ușor asimilată printr-o largă colonizare cu elemente germane deprinse cu agricultura, prin înlesnirea relațiilor comerciale și prin concentrarea inteligenței germane, a capitalului german și a puterii de muncă germană. În scurt timp, elementul german mai puternic va putea înăbuși pe cel indigen, mai puțin rezistent, precum s-a putut observa acest proces de asimilare în unele părți ale Ungariei și Banatului. Dar aceasta numai în cazul când Austria va ști să împiedice unirea Principatelor, care să rămână sub conducerea unor principi, dacă nu supuși protectoratului Austriei, atunci cel puțin sub influența ei, cum erau într-o măsură oarecare principii Barbu Știrbei și Grigore Ghica. Coronini alcătui chiar lista de candidați în ambele Principate, recomandând susținerea candidaturilor lui Barbu Știrbei în Muntenia și Alexandru Moruzi în Moldova. Și Rusia își avea între candidați pe protejații ei, numai că influența ei în Principate era redusă mult în acea vreme.

Față de politica Porții de a păstra în Principate statu-quo-ul și cea a Austriei de a le anexa imperiului habsurgic, exponenții politici ai ambelor țări române își continuau politica națională care tindea la unirea Principatelor și la dobândirea independenței lor. Problema aceasta era susținută de *"partidul tinerilor"* numit și *revoluționar*, al roșilor, cum îl numea un raport austriac din 1854, care în covârșitoarea sa majoritate se compunea din oamenii cei mai culți, mai inteligenți și mai corecți din țară. Ca șef al acestui partid este arătat Ioan Ghica, fost guvernator al insulei Samos, care luase parte la revoluția din 1848, întreținea legături cu foștii revoluționari Eliade, C.A. Rosetti, Tell, Bălcescu, frații Golescu, Cezar Bolliac, frații Ion și Dimitrie Brătianu ș.a. Partidul tinerilor susținea revendicările politice și naționale impuse în proclamația de la Islaz și se bucura de sprijinul Franței și Angliei, întreținând legături cu consulul francez Eugène Pujade ți cu Colquhown, reprezentantul Marii Britanii în Principate. În Moldova, partidul tinerilor era sprijinit de principele Ghica, fiind compus din foștii refugiați de la Cernăuți în frunte cu Mihail Kogălniceanu, care redactase acolo dorințele partidului național din Moldova. Cei de la Iași, întruniți în casa lui Pașcanu, formulară în prezența principelui Grigore Ghica programul revendicărilor naționale menite să îmbunătățească soarta țărilor române. Aceste revendicări erau:

1. Unirea țărilor Moldovei și Munteniei într-un singur stat – principat și sub numele de România.
2. Domn străin din una din familiile domnitoare ale Europei, cu excluderea puterilor limitrofe: Rusia și Austria.
3. Abrogarea privilegiilor de orice fel și a Regulamentului organic impus de ruși.
4. Constituție liberă potrivit cu spiritul și caracterul poporului.
5. Repartizarea sarcinilor țării asupra tuturor locuitorilor deopotrivă.
6. Egalitate deplină în fața legii.
7. Desființarea rangurilor de boierie și a nobleței ereditare impuse de Regulamentul organic.

Aceste revendicări fură aduse la cunoștința țării prin manifeste publice și îmbrățișate de populație, afară de câtiva boieri bătrâni și impiegați aristocrați care mai sperau în ruși. Revendicări similare ridicară și muntenii, silindu-se cu toții a le aduce la cunoștința puterilor europene întrunite în Congresul de pace de la Paris. Se mai cerea sufragiu universal, libertatea presei, înlăturarea protectoratului rus, unirea Principatelor

și punerea lor sub protecția colectivă a marilor puteri europene.

Idealul tinerei generații era o Românie unită, cârmuită de un guvern responsabil, cu o constituție democratică, sub controlul unui parlament liber ales de obștea cetățenilor contribuabili, toți egali în drepturi și datorii, și având în capul statului un principe ales de toate clasele sociale. De dorit era ca principele să fie ales din una dintre familiile domnitoare în țările ce nu sunt vecine cu Principatele române. Dar pentru propaganda internă *Hora Unirii* de Vasile Alexandri era cântată pretutindeni. *Partidul bătrânilor*, numit și al boierilor sau *albilor*, de care amintea raportul austriac din București, se compunea din elementele mai ponderate din marea boierime, din înaltul cler care, în conservatorismul său, se mulțumea cu respectarea vechilor capitulațiuni cu Poarta și cu menținerea privilegiilor lor. În fruntea acestui partid stătea în Muntenia caimacamul Alexandru Dimitrie Ghica, iar în Moldova colegul său Teodor Balș, care combăteau mișcarea unionistă, sprijinindu-se pe Austria. Pentru combaterea ideilor lor învechite, membrii partidului tinerilor dezvoltau o vie propagandă unionistă atât în țară, cât și în străinătate. În țară, ei răspândeau publicații și constituiau comitete de propagandă pe județe, iar în străinătate trimiteau memorii către oamenii politici cu influență, către redacțiile publicațiilor cel mai răspândite. Principele Grigore Ghica încercă să câștige Poarta prin voluminosul său memoriu din 28 februarie 1856, cuprinzând revendicările politice ale românilor. Nicolae Golescu adresă în martie 1856 un memoriu similar împăratului Napoleon al III-lea. Ioan I.C. Brătianu insistă asupra rolului nefast al ocupației austriece în Principate și asupra îndreptățirii revendicărilor românești. Între susținătorii cauzei românești găsim și pe Paul Bataillard în publicația sa, *Primul punct al chestiunii orientale: Principatul Moldovei și al Valahiei.*

7. Retragerea austriecilor din Principate

Acceptarea preliminariilor de pace din partea rușilor și convocarea Congresului european la Paris puseră capăt războiului ruso-turc. Prin izbânda lor, puterile apusene salvară integritatea imperiului otoman, înlăturând protectoratul Rusiei nu numai asupra creștinilor ortodocși din Balcani, ci și asupra Principatelor române, care urmau să intre sub protecția colectivă a marilor puteri. Din acest concurs de împrejurări decurgea și pentru Austria obligația de a evacua Principatele, întrucât Poarta, în urma înfrângerii Rusiei, nu numai că își salvă integritatea, ci obținu chiar și o rectificare de graniță în Basarabia în favoarea Moldovei, care redobândi ținuturile Cahul, Bolgrad și Ismail. Vrând, nevrând, Austria trebui să consimtă la evacuarea trupelor sale din Moldova și Muntenia, înțelegând să facă aceasta concomitent cu retragerea trupelor anglo-franceze care luptaseră în Crimeea. Ea mai cerea ca în același timp și unitățile turcești care se mai găseau în Principate să fie retrase pe malul drept al Dunării. Se hotărîse ca evacuarea lor să înceapă îndată după ratificarea tratatului de la Paris de către puterile beligerante, ținându-se seama de posibilitățile milițiilor române de a înlocui trupele de ocupație, de retragerea unităților rusești din județele basarabene retrocedate Moldovei precum și a garnizoanelor turcești din Principate.

La 17 aprilie 1856 apăru ordinul de retragere, care și începu îndată. Vestea aceasta fu primită cu mare bucurie atât la București, cât și la Iași. Un raport austriac arată că aderenții Unirii, partidul tinerilor moldoveni, fanaticii daco-românismului primiră vestea cu extaz, simțindu-se ușurați de apăsarea austriacă, mai ales în epoca de reorganizare a țării. Era însă și o fracțiune destul de mare – zice raportul – care nu se sfia să recunoască meritele ocupației austriece. La 30 iunie 1856 fu dizolvat comandamentul austriac din Moldova, iar la 5 august sosi ordinul de rechemare a generalului Coronini, care se reîntoarse în vechiul său post de guvernator al *Banatului civil și militar*. Ducerea la bun sfârșit a evacuării fu încredințată generalului Marziani. În aceeași zi, Coronini aduse la cunoștință caimacamilor domnești, împlinindu-și misiunea de a se retrage din postul său de comandant al trupelor de ocupație, trecând comanda asupra generalului Marziani. El

Deputații țărani în Adunarea Ad-hoc a Moldovei

însărcină pe caimacami să aducă aceasta la cunoștința autorităților civile și militare ale țării și să le expună mulțumirea sa pentru bunele lor servicii. Înainte de plecare, bucureștenii ținură să aranjeze mese și festivități în cinstea lui Coronini. Ultimele unități austriece părăsiră Iașii la 16 martie 1857 iar Bucureștii la 19 ale aceleiași luni. În amintirea celor 1.780 de soldați austrieci morți în timpul ocupației, fu ridicat un monument la cimitirul militar din București.

În însemnările lui Ștefan Scarlat Dăscălescu aflăm următoarea relatare contemporană asupra ocupației austriece:

"Vine acum rândul invaziei austriace. Aceasta ne-a picat ca din cer. Deși oștile n-au fost numeroase, poate nici a cincia parte cât rușii și ne-au ocupat un an și ceva, au făcut greu să se resimtă jugul lor, tratându-ne ca și cum am fi fost cuceriți cu armele. Și proasta recomandație și-au dat, încât s-a iscat asupra-le ura generală și toată lumea regretă pe ruși, mai de omenie și mai convenabili în toate privințele. Soldatul austriac, crezut mai civilizat decât rusul, s-a văzut a fi arogant, ne-negociabil, disprețuitor, violent și răpitor; ofițerii, comandirii până la cel mai înalt grad, asemenea, o mână de oameni și nu-i încăpeau amândouă țările, feluri de pretenții și achiziții; case de spitaluri și cvartiruiri prin orașe și sate nu li mai ajungeau. Acolo unde rușii încăpeau o mie, ei puneau o sută, și apoi pretindeau casele cele mai de frunte, chiar cele pe care le crutaseră rușii expulzând pe locatari, fără considerație de familie și de timp, case de cvartire mai luxos mobilate decât puterea locatarului și alte multe vexații. Dar a dat Dumnezeu de s-a încheiat pacea și s-a ridicat și această nevoie deasupra țărilor, s-au dus de unde au venit, și socot că în toate clasele societății nu se află un om măcar care să mai dorească ocupație austriacă; și-au înstrăinat pentru totdeauna inimile românilor despre nemți, în vreme când despre ruși, tot mai este simpatie și se mai găsesc care să-i regrete, cel puțin acei ce au împărțit foloase cu dânșii".

Capitolul III

TRATATUL DE PACE DE LA PARIS ȘI DORINȚELE EXPUSE DE DIVANURILE AD-HOC CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA PRINCIPATELOR

1. Deschiderea Congresului de pace de la Paris și hotărârile lui cu privire la soarta Principatelor
2. Dorințele naționale exprimate de divanurile ad-hoc din Iași și București

1. Deschiderea Congresului de pace de la Paris și hotărârile lui cu privire la soarta Principatelor

La 25 februarie 1856 reprezentanții marilor puteri se întruniră în congres european la Paris pentru a restabili pacea ce fusese tulburată prin războiul Crimeii. Puterile reprezentate la congres erau: Franța, Anglia, Turcia, Rusia, Prusia și Sardinia. Congresul era prezidat de reprezentantul Franței, Alexandru Walecoski. Dezbaterile congresului au ținut mai multe luni de zile și s-au încheiat la 7/19 august cu semnarea voluminosului instrument de pace cunoscut sub numele de *Tratatul de la Paris*, hotărând numirea unei comisii internaționale compuse din reprezentanți ai puterilor, care urma să se întrunească la București cu un comisar al Porții. Comisia era însărcinată cu supravegherea alegerilor pentru *divanurile ad-hoc* și să propună Conferinței de la Paris bazele viitoarei organizații politice a Principatelor. În Moldova luă ființă la 30 mai 1856 un mare *Comitet al Unirii* compus din 174 de membri, care începu propaganda pentru Unire, sprijinită în mod efectiv de Vasile Alexandri prin scrierile sale *Hora Unirii, Păcală și Tândală, Cinel-Cinel, Moldova în 1857.*

Chestiunile privitoare la situația Principatelor române au fost soluționate prin articolele 20 – 27 din tratat. Articolele 20 – 21 impuseră Rusiei o rectificare a graniței din sudul Basarabiei în vederea asigurării navigației pe Dunăre. Prin articolul 22 puterile contractante primiseră Principatele române sub garanția lor colectivă, hotărând totodată ca nici o protecție exclusivă să nu fie exercitată asupra lor. Articolul 23 prevedea dispoziții cu privire la administrația și independența națională a Principatelor, la libertatea cultului, a legislației, a comerțului și a navigației. Congresul hotărî ca o comisie specială, asupra compune-rii căreia înaltele puteri contractante urmau să se înțeleagă între ele, se va întruni la București sub președinția unui comisar al Porții pentru a cerceta starea Principatelor și a face propunere cu privire la viitoarea lor organizare. Prin articolul 24, sultanul se obliga să convoace, după ratificarea tratatului de pace, în fiecare din cele două Principate câte un *divan ad-hoc*, compus astfel ca să constituie reprezentarea cea mai exactă a populației, pentru ca să poată expune în mod liber dorințele ei cu privire la viitoarea organizare a Principatelor. Raporturile dintre comisie și cele două divanuri ad-hoc urmau să fie reglementate de Congres. În articolul 25, puterile semnatare ale tratatului primeau Principatele sub garanța colectivă. Articolul 26 recunoștea dreptul Principatelor de a avea armatele naționale, pentru siguranța internă și pentru paza granițelor contra oricărei agresi-uni din afară. Articolul 27 preciza însă că o intervenție armată din partea Principatelor nu putea fi întreprinsă fără o prealabilă înțelegere între puterile garante. Congresul și-a încheiat lucrările la 7/19 august 1858, când s-a semnat Convenția de la Paris.

La începutul lui septembrie tratatul de pace fiind ratificat, se întruni la Istanbul comisia care, în virtutea articolului 24 din tratat, avea să examineze dorințele Principatelor cu privire la viitoarea lor organizare. Comisia se compunea din reprezentanții Porții,

Alexandru Ioan Cuza

ai Franței, Marii Britanii, Rusiei, Austriei, Bosniei și Sardinei. La 20 octombrie apăru firmanul sultanului pentru convocarea divanurilor ad-hoc la București și Iași, cu scopul de a da expresie dorințelor populației din ambele țări. Pentru a înlesni participarea la vot a claselor sociale, corpul electoral fu împărțit în 5 curii sau colegii, și anume: colegiul clerului, al boierilor de clasa I, al boierilor de clasa a II-a și a III-a, al meșteșugarilor și al țăranilor, atribuindu-se fiecărui colegiu câte 17 mandate în divan. Îndată după publicarea firmanului de convocare a corpului electoral, începu campania electorală în ambele Principate. Propaganda electorală era în Moldova foarte aprigă între partidul tinerilor unioniști și al bătrânilor antiunioniști. Și în Muntenia lupta electorală se dădea de către aceste două partide dar cu mai mult calm decât în Moldova, unde unirea însemna desființarea statului moldovean și integrarea lui în Muntenia, care nu avea decât să câștige de pe urma acestui act. În iunie 1856 luase ființă la Iași *comitetul unirii*, în fruntea căruia se găseau Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri ș.a. Comitetul organiză subcomitete în toate capitalele de județ, care întrețineau o foarte vie propagandă electorală pentru realizarea programului lor care cuprindea două puncte cardinale: *unirea Principatelor* și *principe străin.*

Antiunioniștii luptau în frunte cu Nicolae Istrati, preconizând menținerea statului moldovean cu principe indigen și cu reședința la Iași, ca în trecut. Partidul antiunionist era sprijinit în propaganda sa de Poartă și de exponentul ei în Moldova, caimacamul Teodor Balș. Aceeași politică antiunionistă era susținută și în Muntenia de caimacamul Alexandru Dim. Ghica. Partidele bătrânilor antiunioniști din ambele țări erau sprijinite nu numai de Turcia, ci și de Austria și Marea Britanie. În schimb, partidul tinerilor unioniști găsiră aprigi susținători în Franța, Sardinia, Prusia și Rusia.

În fruntea susținătorilor unirii stătea *împăratul Napoleon al III-lea*, cu cancelarul său, *contele Walewski.* Între aprigii susținători ai unirii se găsea și cancelarul Piemontului, *Camillo Cavour*, care în septembrie 1856 însărcinase pe reprezentantul său la Londra să atragă atenția puterilor apusene asupra pericolului panslavist și a necesității de a se crea un puternic stat român ca stavilă contra panslavismului.

"*Națiunea română* – observa Cavour – *este o contrabalanță care se opune pansavismului în folosul Porții și al Europei întregi. O privire pe hartă ajunge să ne convingă că rasa slavă se întinde de la Urali la Baltică și de acolo, fără altă întrerupere, decât țările locuite de rasa română, până la Adriatică. Cum panslavismul constituie o primejdie nu numai pentru Turcia, ci și pentru întregul Occident, nu este oare de suprem interes a organiza în mijlocul slavismului o naționalitate care simpatizează numai cu Occidentul și care ar putea pune o stavilă unirii slavilor care tind să subjuge restul lumii civilizate?*"

Reprezentantul Turciei, Fuad Pașa, susținea că unirea Principatelor înseamnă alegerea unui principe străin, înseamnă ereditate iar ca ultimă consecință independența, dacă nu imediat, atunci după un an. El se temea că ceea ce se va face la București, va urma după un an la Belgrad. Turcii vor fi loviți în inimă și disoluția imperiului va începe a doua zi după unire. Reprezentantul Austriei, Prakesch Osten, la rândul său, arăta că românii îndată după unire vor socoti țara lor prea mică, vor aspira la un stat mare independent, care să cuprindă Bucovina, partea românească din Transilvania și Banatul și să aibă nevoie de Balcani ca graniță. Frumoasă afacere pentru Austria, exclama reprezentantul austriac, frumos exemplu pentru Serbia, frumoasă ocazie pentru Rusia, la care aceste țări vor alerga ca să-și ajungă scopul. De altfel, reprezentantul austriac pretindea a ști că unirea nici nu era măcar dorită de popor, ci susținută numai de câțiva revoluționari. De aceea, el conchidea pentru consultarea poporului, ceea ce și îngădui congresul.

În Moldova, campania electorală pentru divanul ad-hoc luase proporții îngrijorătoare. Un complot nereușit contra vieții caimacamului Balș, pe care unioniștii îl reclamaseră la Poartă, atrase după sine la 15 decembrie demisia membrilor guvernului de la Iași cu motivarea că rămânerea lor în guvern ar aduce știrbirea nu numai a demnității lor, ci și a îndatoririlor lor cele mai sfinte față de țară. Noul guvern se compunea din adversari declarați ai unirii, astfel că era de prevăzut eșecul unioniștilor în alegeri. De fapt, antiunioniștii învinseră în alegeri, și în martie 1857 divanurile urmau să fie convocate pentru formularea dorințelor țării. Dar încă înainte de întrunirea divanurilor ad-hoc, Teodor Balș demisionă din caimacamie și muri curând după aceea. La 7 martie, Poarta numi în locul lui caimacam la Iași pe Nicolae Vogoride, fiul fostului caimacam al Moldovei în 1821 și ginere al lui Conachi. Prin numirea aceasta antiunioniștii se credeau stăpâni pe situație. Dar ei se înșelaseră dacă credeau că partidul unionist se va lăsa așa de ușor bătut. Abuzurile și fărădelegile comise de antiunioniști în timpul alegerilor ofereau unioniștilor material suficient pentru a constata legalitatea rezultatului lor. Unioniștii mai puseseră mâna și pe corespondența secretă a lui Vogoride cu Poarta, în care se insista asupra mijloacelor ilegale și abuzive de care antiunioniștii se folosiseră în campania lor electorală. Dovezile produse cuprindeau motive suficiente pentru a convinge pe împăratul Napoleon de ilegalitatea acestor alegeri viciate. Dar aceasta nu era încă de ajuns, trebuia convinsă și Marea Britanie. În scopul acesta, Napoleon se întâlni în august 1857 cu regina Victoria la Osborn, pentru a examina situația. Luară parte la această conferință, pe lângă cancelarul Walewski, și miniștrii britanici Clarenton și Palmerston. După o examinare amănunțită a condițiilor în care s-au făcut alegerile în Moldova, conferința conchise la anularea lor ca viciate în fond și formă. Obținându-se și adeziunea Porții la această concluzie, marele vizir anulă alegerile din Moldova și decretă să se facă noi alegeri după modul cum fuseseră făcute alegerile în Muntenia. Astfel se văzu caimacamul Vogoride silit să revizuiască listele electorale cu aplicarea interpretărilor din Muntenia. Deodată cu anularea alegerilor apăru la 15 august 1857 și actul de convocare a corpului electoral pentru noi alegeri pentru care fusese fixat un termen de 15 zile. Convocarea din nou a corpului electoral fu considerată în țară drept vot de neîncredere aplicat antiunioniștilor din partea puterilor garante. De aceea, propaganda lor nu mai prindea, astfel că partidul unionist obținu o frumoasă izbândă electorală în noile alegeri pentru divanul ad-hoc care avea să formuleze dorințele țării.

Mihail Kogălniceanu

2. Dorințele naționale exprimate de divanurile ad-hoc din Iași și București

Divanurile ad-hoc au fost convocate în ziua de 22 septembrie – 4 octombrie 1857 la Iași și în ziua de 30 septembrie – 12 octombrie la București. În discursul său de deschidere a divanului, președintele Sofronie Miclescu, mitropolitul Moldovei, arăta că bunul Dumnezeu a inspirat pe membrii congresului de la Paris să îngrijească de țările noastre, statornicind în art. 24 al tratatului de pace ca reprezentanții țării, întruniți în divanul nostru ad-hoc, să-și exprime dorințele cu privire la viitoarea organizare a țării. Insistând asupra însemnătății istorice a hotărârilor lor, Sofronie invită pe deputați să fie cu luare aminte în vorbire și cugetare și cu înțelepciune la rostirea dorințelor care sunt menite să servească drept temelie pentru fericirea viitoare a țării întregi. Să arătăm cu fapte – zicea președintele – că ne iubim nația, că prețuim țara și că ținem cu sfințenie la credință și limba noastră. El declara că *moldo-românii* sunt toți totuna, având *o* origine, *un* sânge, *o* patrie, *o* istorie și *o* credință în Dumnezeu. Să ne întrecem numai prin lucrarea virtuților! În ședințele următoare

s-a făcut verificarea mandatelor și alegerea biroului, Costache Negri fiind ales vicepreședinte, iar Constantin Hurmuzaki secretar al adunării. În ședința a șaptea, din 7 octombrie, a divanului s-au votat adrese de mulțumire către puterile garante, după care Mihail Kogălniceanu, exprimând rostul politic al adunării, a dat citire dorințelor țării cuprinse în următoarele 6 puncte:

1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor în cadrul vechilor capitulațiuni cu Poarta din anii 1393, 1460, 1571 și 1634;

2. Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele: România;

3. Principe străin, cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare din Europa, ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării;

4. Neutralitatea pământului Principatelor;

5. Guvern constituțional, cu o adunare obștească, în care toate interesele națiunii să fie respectate;

6. Toate acestea sub garanția colectivă a puterilor care au semnat tratatul de la Paris.

Motivarea istorică a acestor dorințe a fost apoi făcută cu multă înțelepciune de Mihail Kogălniceanu și susținută de Constantin Hurmuzaki. Doi deputați, Alecu Balș și Nectarie Hermeziu, locțiitorul episcopului de Roman, s-au ridicat contra propunerii lui Kogălniceanu, combătând unirea. După încheierea dezbaterilor, propunerea fu pusă la vot și acceptată cu 81 voturi pentru și cu 2 voturi contra. În ședințele următoare ale divanului au fost dezbătute diverse chestiuni de organizare internă a țării, ca fixarea granițelor, desființarea jurisdicției consulare și supunerea străinilor la jurisdicția țării, libertatea comerțului, organizarea și mărirea oștirii, libertatea cultului, egalitatea în fața legii, libertatea individuală și respectarea inviolabilității domiciliului, drepturile politice pentru pământeni, separarea puterii executive de cea judecătorească, neatârnarea magistraturii de administrație, responsabilitatea ministerială și reglementarea raporturilor dintre proprietari și săteni. În ședința a XXII-a, din 26 noiembrie, s-a dezbătut asupra cuantumului tributului datorat Porții. S-a mai hotărît ca după unire să se convoace o *singură* adunare legislativă reprezentând ambele principate. Problemele s-au discutat mai întâi pe cele 5 secțiuni ale clerului, marilor proprietari, micilor proprietari, orășenilor și țăranilor și apoi supuse plenului pentru hotărârea definitivă. Propunerile acceptate de plen fură comunicate comisiei internaționale instituite de congres, iar până la sosirea răspunsului din partea puterilor garante, divanul luă vacanță, la 21 decembrie 1857.

Divanul ad-hoc al Munteniei își inaugură dezbaterile la 30 septembrie – 1 octombrie 1857. Președintele adunării, mitropolitul Nifon, arăta în discursul său de deschidere că deputații din cele 5 curii s-au adunat pentru a sfătui și chibzui împreună la fericirea țării și la prosperitatea ei. El considera ziua deschiderii adunării drept cea mai solemnă și memorabilă zi, în care se deschide cartea viitorului patriei. Suntem români, zicea președintele, pe care ne leagă același sentiment și ne unește același sânge, având *un* cuget și *un* scop. După verificarea mandatului, se alese Nicolae Golescu vicepreședinte și Constantin Crețulescu secretar. În ședința din 8 octombrie, Constantin Crețulescu propuse adunării votarea dorințelor țării cuprinse în următoarele 4 puncte, aproape identice cu cele ale moldovenilor, și anume:

1. Chezășuirea autonomistă și a drepturilor internaționale după cuprinsul capitulațiunii cu Poarta din 1393, 1460 și 1513, precum și neutralitatea teritoriului *moldo-român*;

2. Unirea țărilor Muntenia și Moldova într-un singur stat și sub un singur guvern sub ocrotirea puterilor garante;

3. Principe străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare din Europa, ai cărui moștenitori, născuți în țară, să fie crescuți în religia țării;

4. Guvern constituțional reprezentativ și, după datinele cele vechi, o singură adunare obștească, constituită pe o largă bază electorală, încât să reprezinte interesele generale ale populației.

Cu motivarea istorică a propunerii se însărcină Ion C. Brătianu, care propune ca aceste patru puncte să fie votate imediat de adunare. Neridicându-se nici un deputat contra acestei propuneri, adunarea votă dorințele cu unanimitate de voturi și trecu la dezbaterea chestiunilor de natură administrativă internă, similare celor dezbătute în divanul de la Iași. La 10 decembrie 1857, divanul și-a încheiat lucrările până la sosirea răspunsului din partea puterilor garante.

Capitolul IV

CONVENȚIA DE LA PARIS. ALEGEREA DOMNULUI ALEXANDRU IOAN CUZA ȘI RECUPERAREA BASARABIEI DE SUD

1. Înlocuirea regulamentelor organice cu noua constituție impusă Principatelor unite prin Convenția de la Paris
2. Alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza ca Domn în ambele Principate și recunoașterea sa de către puterile garante
3. Reocuparea ținuturilor Cahul, Bolgrad și Ismail din Basarabia

1. Înlocuirea Regulamentelor organice cu noua constituție impusă Principatelor unite prin Convenția de la Paris

După primirea dorințelor exprimate de divanurile ad-hoc din Iași și București, membrii comisiei însărcinate de congres cu examinarea situației politice, administrative, sociale și economice din Principate se întrunіră la 22 mai 1858 la Paris, în conferință comună pentru a hotărî asupra viitoarei organizări a țărilor române. La conferință luară parte reprezentanții Franței, Marii Britanii, Sardiniei, Prusiei, Austriei, Turciei și Rusiei. Dorințele unanime și identice ale divanurilor din Moldova și Muntenia privitoare la unirea ambelor țări făcură o rea impresie asupra delegatului Turciei și asupra celui austriac, care susținuseră în congres că unirea Principatelor n-ar izvorî din dorința obștească a locuitorilor, ci ar fi o simplă născocire a câtorva naționaliști revoluționari. Era deci firesc ca acești doi delegați, dezavuați prin dorințele unanime ale țărilor române, să se mențină în atitudinea lor ostilă unirii. Reprezentantul Porții se menținea ferm în punctul său de vedere că unirea Principatelor, și încă sub un principe străin, ar aduce o gravă atingere integrității imperiului otoman, pentru menținerea și apărarea căruia se purtase războiul Crimeii. Punctul de vedere al delegatului turc era sprijinit și de reprezentantul Austriei, care susținea că dorințele votate de ambele divanuri n-ar corespunde sentimentului populației din Principate. Reprezentantul Marii Britanii recunoaște îndreptățirea reprezentantului turc că unirea Principatelor sub un principe străin ar împieta întrucâtva asupra integrității imperiului otoman recunoscută de congresul de pace. El însă nu ezită în a recunoaște că locuitorii Principatelor, prin divanurile lor, s-au pronunțat pentru unire și că de acest vot trebuie să se țină seama. De aceea, lordul Covley se pronunța pentru un compromis între interesul Porții și dorințele divanurilor din Iași și București. Ideea compromisului fu împărtășită și de Franța. La această idee se raliară apoi și celelalte puteri garante și astfel s-a ajuns la încheierea *Convenției de la Paris*, o lucrare migăloasă, la care membrii conferinței se întrunіră în 17 ședințe pentru a-i da redactarea definitivă și a o semna la 7/19 august 1858.

Textul Convenției cuprinde o adevărată constituție pentru țările române. Pentru a ajunge la un compromis, puterile garante se străduiră să împace pretențiile Porții, îndeplinind cel puțin în parte unele din dorințele divanurilor privitoare la unire. În cele din urmă, membrii conferinței căzură de acord ca Principatele să rămână separate, ca Domnii să se aleagă dintre pământeni, și anume din rândurile marii boierimi cu un venit de cel puțin 3.000 galbeni anual și ca, pentru coordonarea intereselor comune ambelor țări, să se instituie o *comisie centrală* la Focșani. Puterea legislativă era încredințată camerelor deosebite din Iași și București, alese pe clase cu pluralitatea votului pentru cei cu un venit mai mare de 1.000 de galbeni.

În locul numirii cerute de *România*, dorită de divanuri, Convenția acceptă numirea

oficială de *Principatele unite ale Moldovei și Valahiei*. În loc însă de un *singur* Domn și o *singură* reprezentanță națională, Convenția impuse Domn separat și adunare obștească separată pentru fiecare principat. Puterile garante recunoscură însă prin Convenție uniunea vamală între ambele țări, unificarea regimului de măsuri și greutăți, cetățenia și organizarea unitară a oștirii naționale cu drapeluri deosebite, dar cu o panglică comună de culoare albastră, înlăturându-se totodată și toate deosebirile de organizare, pentru ca la momentul oportun ambele oștiri să poată fi unite într-un singur corp militar. Convenția mai prevedea instituirea unei *singure curți de casație* pentru ambele Principate. Iar pentru a îndruma unificarea legislațiilor din ambele țări, se institui *comisia centrală* de la Focșani, oraș de graniță, compusă din consilieri munteni și moldoveni, cu misiunea de a pregăti proiectele de legi de interes comun pentru ambele Principate. Convenția menținea suzeranitatea porții, fixând și tributul pe care fiecare din cele două principate urmau să-l plătească sultanului, anume Muntenia 2.500.000 piaștri și Moldova 1.500.000 piaștri.

Articolul 49 din Convenție cuprinde dispoziții cu privire la alegerea Domnilor în ambele Principate, dispunând în articolul final că în momentul în care hatișeriful sultanului va promulga în Principate Convenția, ocârmuirea va fi remisă, conform dispozițiilor Regulamentelor organice, unei comisii interimare, alcătuită în Moldova și Muntenia din președintele divanului domnesc, din marele logofăt și din ministrul de Interne, care fuseseră în funcție sub principii Barbu Știrbei și Grigore Ghica în 1856. Comisiile se vor ocupa cu alcătuirea listelor electorale, care vor trebui să fie înlocuite și publicate în termen de 5 săptămâni. Alegerea va avea loc la 3 săptămâni după publicarea listelor electorale. A zecea zi după alegeri, deputații vor trebui să fie întruniți în fiecare principat spre a purcede la alegerea principelui. Din comisia interimară a Munteniei făceau parte: Emanuil Băleanu, Ion Manu și Ion Alexandru Filipescu. Comisia interimară pentru Moldova era compusă din Ștefan Catargiu, Anastasie Panu și Vasile Sturdza.

2. Alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza ca Domn în ambele Principate și recunoașterea sa de către puterile garante

După ce apăru hatișeriful sultanului pentru promulgarea convenției începură să decurgă termenele pentru alegerea Domnului. Campania electorală era foarte vie, mai ales în Moldova, unde aderenții fostului principe Mihai Sturdza aveau de susținut o aprigă luptă contra fiului acestuia, Grigore Sturdza, care luptase în armata turcă și dobândise rangul de general sub numele de Muklis Pașa. Lupta se dădea astfel între Mihăileni și Grigoreni. Al treilea factor în această luptă era partidul unionist care milita pentru izbânda ideii unirii, rămânând ca persoana candidatului să fie desemnată mai târ-ziu. Au fost aleși în adunarea electorală 64 de deputați, dintre care 30 pe lista partidului unionist, 21 pe lista lui Mihai Sturdza și 13 pe cea a lui Grigore Sturdza. Unirea între Mihăileni și Grigoreni ar fi dat o majoritate. Această înțelegere nu se produse însă, astfel că la deschiderea Adunării naționale, care avu loc la Iași la 28 decembrie 1858, izbânda candidatului unionist părea asigurată. Rămăsese însă ca deputații partidului unionist să cadă de acord asupra candidatului lor. În consfătuirile prealabile ale grupului unionist se pronunțaseră între candidați numele lui Costache Negri, Anastasie Panu, Lascăr Catargiu, Vasile Alecsandri ș.a., dar fără să se poată ajunge la vreo hotărâre definitivă, până la 3 ianuarie 1859, când în grupul deputaților unioniști întruniți la sfat în localul Institutului de istorie națională se rosti numele colonelului *Alexandru Cuza*, care fu aclamat cu însuflețire de toți. Coborâtor dintr-o veche familie moldovenească, tânărul Cuza intrase cadet în oștirea pământeană, avansând până la gradul de colonel. La 23 octombrie 1858 el fu însărcinat cu îndatoririle de hatman asupra oștirii, după ce mai înainte îndeplinise funcția de ispravnic la Galați. Colonelul Cuza era întradevăr un *om nou* pentru *vremurile noi*, cum cereau unioniștii cu Kogălniceanu în frunte.

La 5/17 ianuarie 1859, adunarea electivă a Moldovei se întruni în ședință festivă cu ordinea de zi: *alegerea Domnului*. O adâncă

emoție se produse în sufletele tuturor când, atât Grigore Sturdza cât și părintele său Mihai, își retraseră candidaturile, acceptând împreună cu aderenții lor pe colonelul Cuza ca singurul candidat la domnie. Pusă la vot, propunerea pentru alegerea lui Alexandru Cuza fu primită în unanimitate de deputații prezenți. Anunțând rezultatul scrutinului, președintele adunării proclamă Domn al Moldovei pe Alexandru Ioan Cuza, proclamație care fu primită cu nesfârșite aplauze din partea adunării elective. Noul Domn prestă în fața adunării următorul jurământ:

"Jur în numele Prea Sfintei Treimi și în fața țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesul patriei, că voi fi credincios constituției în textul și spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghia la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitând toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cel ce m-a iubit, și pe cel ce m-a urât, neavând dinaintea ochilor mei decât binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-i fie într-ajutor".

Adresându-se Domnului, Mihail Kogălniceanu rosti următoarea cuvântare:

"După 154 de ani de dureri, de umiliri și de degradație națională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe domn. Prin înălțarea Ta pe tronul lui Ștefan cel Mare, s-a înălțat însăși naționalitatea română. Alegându-Te capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia Ta, a voit să-i răsplătească sângele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice. Alegându-Te pe Tine domn în țara noastră, am voit să arătăm lumii ceea ce toată țara dorește, la legi noi, om nou. O, Doamne! Mare și frumoasă îți este misia. Constituția din 7 August ne însemnează o epocă nouă și Măria Ta este chemat să o deschizi! Fii dar omul epocei, fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare, iar tu, Măria Ta ca domn fii bun și blând; fii bun, mai ales cu aceia pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că dacă 50 de deputați Te-au ales domn, Tu ai să domnești peste 2 milioane de oameni! Fă dar ca domnia Ta să fie cu lotul de pace și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi și readu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție. Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn cetățean, urechea Ta să fie pururea deschisă la adevăr, și închisă la minciună și la lingușire! Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani ca și dânsul, să domnești ca și dânsul, și fă, o, Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor noastre, prin simțimintele Tale patriotice să mai putem ajunge la alte timpuri glorioase ale nației noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorului împăratului din Bizanț că: România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu și sabia sa. Să trăiești Măria Ta!"

Noul Domn trimise îndată o deputație la Istanbul pentru a notifica sultanului urcarea sa pe tronul Moldovei.

Alegerile pentru adunarea electivă a Munteniei avură loc la 8/20 ianuarie. Campania electorală a fost și acolo destul de agitată. Propaganda se concentră în jurul candidaturii foștilor domni Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei. Față de aceste două candidaturi personale, partidul național al tinerilor lupta pentru reușita listei sale de deputați, rămânând ca desemnarea candidatului la domnie să se facă numai după convocarea adunării elective care era fixată pentru ziua de 20 ianuarie 1859. Atitudinea aceasta așa de asemănătoare cu cea a partidului național din Moldova față de alegeri lasă să se înțeleagă că între ambele partide se încheiase oarecare înțelegere tainică cu privire la alegerea aceluiași Domn în ambele Principate. Vasile Boerescu, unul dintre membrii comitetului, declara că partidul nu avea nici un candidat la domnie, întrucât candidatul partidului va fi cel al națiunii. Partidul voia un Domn al poporului care să fie adevărat principe constituțional. Un alt fruntaș al partidului național, Dimitrie Bolintineanu, susține că delegații trimiși de noul Domn al Moldovei să notifice sultanului alegerea sa trecând prin București, ar fi sugerat ideea unirii personale a țărilor surori prin alegerea Domnului Moldovei ca Domn și al Munteniei. Ideea aceasta a prins, căci în preziua alegerii, Dimitrie Ghica se declară pentru alegerea lui Alexandru Cuza în domnia Munteniei, pentru a înfăptui unirea ambelor țări sub un singur Domn. Ideea aceasta fu acceptată iar deputații naționaliști o și pro-

puseră în numele lor adunării elective, din ziua de 24 ianuarie. Propunerea fu primită cu mare însuflețire și votată de adunare cu unanimitate de voturi, fiind acceptată și de partizanii foștilor domni Bibescu și Știrbei. Votul unanim al adunării pentru alegerea lui Cuza trezi un entuziasm indescriptibil în rândurile mulțimii care se îngrămădea în curtea Mitropoliei și în împrejurime, precum și în întreaga țară.

O delegație munteană se prezentă lui Alexandru Ioan Cuza la Iași pentru a-i aduce la cunoștință alegerea sa ca Domn și a-l ivita să vină la noul său scaun domnesc din București. Iată cuprinsul votului adunării:

"Prea Înălțate Doamne,

Adunarea electorală a Principatului Țării Românești deschizându-se în 22 ale lunii curente și după verificarea mandatelor deputaților constituindu-se în a 24 ale acestei luni în deplină legalitate s-a privit datoare în a începe lucrările sale de alegerea Domnului după normele prescrise de Convenție. Aflându-se dar azi în număr de 64 deputați din 77, adecă peste trei părți cerute de lege, a procedat la alegere și numele Înălțimii Voastre a ieșit din urnă cu unanimitatea tuturor voturilor în aclamațiile entuziaste ale Camerei, a numeroșilor auditori ce asistau în tribune, a poporului care se adunase în curtea Mitropoliei.

Acest vot, Prea Înălțate Doamne, prin care toți deputații au sacrificat pe altarul patriei orice considerare de partide a reînnoit acele frumoase exemple ale strămoșilor noștri, care cu toate dezbinările dintre ei, au înțeles totdeauna ca să apere cu vrednicie existența României.

Adunarea având deplină convingere că ve-ți face fericirea patriei, se socotește fericită a aduce la cunoștința Înălțimii Voastre rezultatul votării sale și a vă ruga să binevoiți, până la îndeplinirea tuturor formelor, a lua dispoziții pentru cârmuirea trebilor Principatului.

Urmează semnăturile celor 67 de deputați în frunte cu Mitropolitul".

La 8 februarie, Domnul Alexandru Ioan Cuza sosi la București, unde primirea sa dădu prilej la mari manifestații naționale. După depunerea jurământului în fața adunării elective, Domnul adresă națiunii o proclamație în care, asigurându-o de toată dragostea și solicitudinea sa, mărturisea că toate străduințele sale vor avea ca țintă dezvoltarea noilor instituții recunoscute de Europa, precum și adevărata și temeinica punere în lucrare a reformelor ce sunt menite a introduce în societatea românească marele principiu al societății moderne. În ședința adunării muntene, Mihail Kogălniceanu aducea adeziunea adunării moldovene la actul îndoitei alegeri a lui Cuza, arătând că Muntenia rămăsese întreagă, câtă vreme Moldova fusese sfâșiată, părțile ei cele mai frumoase fiindu-i răpite. De aceea Moldova, redusă în hotarele ei, nu se putea apăra nici contra năvălirilor și nici chiar înrâuririlor străine. Moldova trebuia să caute a se alipi de sora ei. De aceea, pentru moldoveni unirea nu era o chestiune de entuziasm ci de judecată, de logică. Iar adresându-se muntenilor, le zise că atunci când au ales pe alesul Moldovei, ei n-au luat numai pe Domnul ei, ci toată Moldova, întreaga Moldovă urmând de acum înainte să facă parte din Țara Românească. Acesta era răspunsul sincer și plin de curaj pe care Kogălniceanu se crezu dator să-l dea adversarilor unirii în frunte cu Nicolae Istrati, care, din firesc patriotism local, deplângeau lichidarea statului moldovenesc și reducerea capitalei Iași la o simplă reședință de județ. Era, fără îndoială, o operație politică extrem de dureroasă, dar neapărat necesară pentru salvarea și viabilitatea politică a organismului național. Îngemănarea Moldovei cu Muntenia în Țara Românească constituia fără îndoială una din cele mai eroice manifestații a spiritului de jertfă al marilor patrioți moldoveni în frunte cu Mihail Kogălniceanu.

Eventualitatea unei îndoite alegeri a aceluiași Domn în ambele Principate nu era prevăzută în Convenția de la Paris. De aceea, îndată ce bucuria marii izbânzi se potolise, patrioții români și noul principe începură să se gândească cu îngrijorare la atitudinea pe care puterile garante o vor lua față de rezultatul alegerii de la București, prin care cabinetele europene fuseseră puse în fața unui act politic împlinit. O delegație fu trimisă la Istanbul pentru a notifica Porții rezultatul alegerii și a-i cere recunoașterea lui. Vasile Alecsandri porni în misiune diplomatică pe lângă împăratul Napoleon și la Londra pe lângă lordul Malemsbury, ca să-i câștige pentru recunoașterea actului de la București. Misiunea lui Alecsandri la Paris și Londra fusese încununată de succes. Atât împăratul Napoleón cât și regina Victoria se arătară dispuși a recunoaște alegerea. Nici Rusia nu se arăta ostilă față de cele întâmplate la București. De

asemenea, se arătară înțelegătoare și Prusia și Sardinia. Numai Austria stăruia pentru luarea de măsuri energice contra nesocotirii și violării voinței europene din partea românilor. Turcia trecuse în protestul ei față de actul de la București la acțiuni militare, pregătind tabere la Varna și Șumla, iar la 30 martie fu descoperit la București un complot contra vieții Domnului Alexandru Ioan Cuza. În atmosfera aceasta destul de încărcată și în urma evenimentelor din Serbia, unde la 24 decembrie 1858 adunarea națională proclamă pe Miloș Obrenovici principe în locul lui Alexandru Caragheorghevici, din cauza simțămintelor sale austrofile, se întruni la 25 martie – 17 aprilie Conferința puterilor garante pentru a delibera asupra actului de la București. Reprezentanții Turciei și Austriei se pronunțară contra recunoașterii lui Cuza, cerând să se dea sancțiuni contra încălcătorilor Convenției. Dar celelalte cinci puteri garante se arătară mai indulgente față de alegerea de la București, conchizând că, deși alegerea n-a fost conformă cu înțelesul Convenției, totuși pentru această dată și în chip excepțional, să se recunoască Cuza ca Domn al ambelor țări cât timp va trăi. La hotărârea aceasta, primită de numai cinci din cele șapte puteri garante, aderară prin protocolul de la 24 septembrie 1859 și Turcia și Austria, astfel că la acea dată îndoita alegere pe viață a principelui Alexandru Cuza în ambele Principate fu recunoscută de toate puterile garante.

3. Reocuparea ținuturilor Cahul, Bolgrad și Ismail din Basarabia

Înfrângerea rușilor în Crimeea a avut drept urmare, între altele, și îndepărtarea lor de la gurile Dunării, de unde ei tindeau, încă din vremea lui Petru cel Mare, să deschidă un drum pe uscat spre Constantinopol. Tratatul de pace de la București, prin care turcii cedară Basarabia, înlesnea foarte mult planurile acestea de viitor. Congresul de pace de la Paris impuse Rusiei o rectificare de graniță în sudul Basarabiei, prin care să se taie accesul rușilor la Dunăre, de la brațul Chiliei până la Reni. Prin articolul 21 și 22 din Tratatul de la Paris din 1856, împăratul Rusiei, Alexandru al II-lea, consimți la o îndreptare de graniță în Basarabia de sud, hotărându-se în principiu și linia de demarcație care pornea de la țărmul Mării Negre, mai sus de brațul Chiliei, și ducea, în formă de semicerc, până mai sus de Leova pe Prut, cuprinzând ținuturile Cahul, Bolgrad și Ismail, cu o suprafață de 10.288 verste pătrate și cu o populație de 127.330 de suflete, moldoveni, lipoveni, găgăuți și bulgari. O comisie internațională lucră luni de zile pe teren la trasarea graniței, terminându-și lucrările numai în 1857, când oștirea română, în ritmul marșului "Drum bun, drum bun, toba bate", scris sub inspirația momentului festiv de Vasile Alecsandri, trecu Prutul ca să ocupe pământul pe care Moldova îl stăpânise mai înainte. Caimacamul domnesc Teodor Blaș se grăbi să confirme coloniștilor bulgari și găgăuți privilegiile de care se bucuraseră sub dominația rusească. Noul Domn al Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza, adresă în 1859 noilor săi supuși o proclamație, vestindu-i că vine între ei ca Domn și ca părinte ca să le aducă bucurie și vindecarea rănilor de care au pătimit până atunci, invitându-i să primească sosirea sa în mijlocul lor ca un semn de pace și de mângâiere.

Stăpânirea românească în ținuturile recuperate n-a dăinuit însă decât două decenii, între 1856 – 1878, când prin Tratatul de pace de la Berlin, România fu silită să-și retragă trupele și autoritățile ecleziastice și civile dincoace de Prut și să retrocedeze ținuturile Rusiei. Dar în tot timpul scurt al domniei sale acolo, România a dezvoltat în Basarabia de sud o apreciabilă activitate civilizatoare. Teritoriul recuperat fu împărțit în trei județe, cu centrul administrativ la Cahul, Bolgrad și Ismail, restabilind ordinea și liniștea publică și asigurând pacea locuitorilor, înlesnind dezvoltarea lor economică și culturală. Guvernul român introduse legiuirile românești care au rămas în vigoare și după retrocedarea către Rusia din 1878. În 1864 luă ființă episcopia de Ismail, în fruntea căreia ajunse eruditul episcop *Melchisidec Ștefănescu*, care dezvoltă o vastă activitate culturală.

Capitolul V

DOMNIA PRINCIPELUI ALEXANDRU IOAN CUZA (1859 - 1866)

1. Greutățile domniei și desăvârșirea Unirii
2. Frământările politice în legătură cu împroprietărirea țăranilor
3. Secularizarea averilor mănăstirești
4. Lovitura de stat și promulgarea statutului
5. Detronarea principelui Alexandru Ioan Cuza
6. Străduințele culturale
7. Locotenența domnească

1. Greutățile domniei și desăvârșirea Unirii

Marea însuflețire cu care primul Domn al Principatelor Unite fusese întâmpinat în ambele țări surori se potolise cu marile greutăți pe care le avea de înfruntat. Puterile garante recunoscuseră *unirea personală* a Principatelor, sub același Domn, rămânând în sarcina acestuia de a desăvârși unirea personală într-una *reală*. La început, principele Alexandru Ioan Cuza domnea cu două guverne și cu două corpuri legislative, unul la Iași și altul la București, fiind silit să penduleze mereu între cele două capitale. Pentru coordonarea legislativă care deveni așa de urgentă, el trebuia să consulte *comisia centrală* de la Focșani, care se compunea din 16 membri, 8 munteni și 8 moldoveni, jumătate aleși de corpurile legiuitoare respective, jumătate desemnați de Domn. Comisia își începu lucrările la 10 mai 1859, dar în loc să lucreze cu sârg la legislația de unificare, ea îngreuna poziția Domnului, atât în țară, cât și în străinătate, cu ridicarea chestiunii principelui străin. Și aceasta într-o vreme când nici alegerea principelui autohton nu era încă recunoscută de puterile garante.

La 22 septembrie 1860, principele Alexandru Ioan Cuza făcu, însoțit de Dimitrie Bolintineanu, o călătorie la Istanbul pentru a se prezenta sultanului ca Domn al Principatelor Unite și a-i cere agrementul pentru recunoașterea sa în această calitate. El fu primit de sultan cu toată deferența care îi emana și cu un ceremonial cuvenit capetelor încoronate. Îi înmână și firmanul de numire ca Domn al Principatelor Unite, obținând agrementul Porții pentru a îndeplini unirea administrativă prin contopirea celor două guverne și a celor două adunări. Sultanul oferi Domnului român o sabie de onoare de mare preț.

Primirea investirii din partea sultanului spori foarte mult autoritatea principelui în țară. Cu ocazia recepției festive ce i se făcu la sosirea sa din Istanbul, principele rosti o aspră filipică contra felului cum se administra justiția, dar mai ales contra lui Sofronie Miclescu, unul dintre cei mai înverșunați adversari ai noilor stări de lucruri. Principele se folosi de acest prilej pentru a adresa încăpățânatului chiriarh un aspru avertisment, pentru a-l face să înțeleagă că dacă mitropolitul este suveran în *treburile bisericești*, nu poate fi decât ascultător și supus în cele *lumești*. El îl apostrofă astfel:

"Prea Sfinte Mitropolite, țara V-a încredințat toiagul arhipăstoresc ca să o conduceți pe calea morală și a mântuirii sufletești. Eu sunt convins că Prea Sfinția Voastră aveți conștiința acestor mari și frumoase datorinți, dar sunteți rău încunjurat și rău sfătuit. De un timp încoace, clerul înalt a părăsit cu totul misiunea sa, în loc de a fi cel dintâi a da exemplul respectului către lege și autoritate, el s-a pus în stare de revoltă. Nu vom mai tolera asemenea stare de lucruri jignitoare fericirii și progresului țării. Trebuie ca în viitor capetele cele mai îndărătnice să se supună legii. Am mai multe motive pentru a Vă adresa asemenea cuvinte".

Insistând asupra unor nereguli în sânul bisericii și asupra împotrivirii mitropolitului,

care de doi ani de-a rândul se eschivează de a asista la Te-Deumul de ziua onomastică a Domnului, spuse:

"Ca simplu individ eu nu cer și nu am trebuință de rugăciuni de comandă și făcute fără voie; însă ca șef al statului, cer și pretind ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru Domnul Românilor".

În continuare, principele se adresă președintelui consiliului, Kogălniceanu, care era și ministru al Cultelor, arătându-și nemulțumirea pentru indulgența cu care a tolerat starea de nesubordonare în care s-au pus unii din membrii clerului:

"Chiar de mâine veți lua măsurile cele mai energice pentru ca legea și autoritatea să fie respectate de toți, fără deosebire. Am respectat și voi respecta drepturile atât ale fiecărui cetățean, cât și ale fiecărei puteri ale statului, însă voi sfârși a face să se respecte și drepturile care sunt date Domnului. Națiunea mi-a delegat suveranitatea ei, ca să facem fericirea a 5 milioane de Români, iar nu ca să ne oprim din această cale mântuitoare prin considerațiuni către câțiva răzvrătitori sau ambițioși care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Suntem Domnul Românilor și prin urmare suntem datori a cârmui astfel, ca fericirea întregei nații să nu mai fie sacrificată la câteva nemulțumiri".

În urma acestor avertismente, mitropolitul Sofronie fu surghiunit la mănăstirea Slatina, iar în locul lui fu ales mitropolit Calinic Miclescu, care ajunse mai apoi mitropolit primat al Ungro-Vlahiei.

Opera de guvernare suferea foarte mult de pe urma rivalităților dintre partide dar și din cauza intrigilor și animozităților personale. În opinia publică din ambele Principate se manifestau două curente: unul conservator, al marilor boieri latifundiari și altul liberal, al micii boierimi unite cu burghezia de la orașe. Contrastele dintre aceste două curente se accentuau tot mai mult pe măsura în care concepțiile unei vieți constituționale prindeau rădăcini tot mai adânci în masele largi ale locuitorilor de la sate și orașe. De aceea, Domnul se văzu silit să dizolve, în primii trei ani ai domniei, de două ori corpurile legiuitoare și să remanieze nu mai puțin de 7 ministere în Muntenia și tot de atâtea ori în Moldova.

La 29 martie 1859 se descoperi complotul cu o mașină infernală contra noului Domn. Complotul nu izbuti și Domnul primi scrisori de felicitare din toate părțile țării. Corpul ofițeresc al oștirii muntene se adresă Domnului:

"Armia a fost cea dintâi care și-a arătat devotamentul său către Domn, pe care l-a sigilat cu jurământul fidelității și al onoarei și-l felicită pentru scăparea sa nevătămată, îndoindu-și jurământul de credință și de onoare".

În decembrie 1859 dizolvă divanurile naționale din București și Iași și odată cu ele și Comisia centrală de la Focșani. Prin decretele de convocare ale noilor adunări naționale se prevedea un vast program de reforme administrative în vederea desăvârșirii unirii ambelor țări. Dar noile camere nu se deosebiră mult în compunerea lor de camerele dizolvate, boierimea conservatoare constituind majorități compacte care se opuneau reformelor liberale, cum erau lărgirea dreptului de vot, discutarea legii rurale ș.a.

În aceeași vreme, revoluționarii maghiari din surghiun, având-l pe Kossuth în frunte, începură să se agite în urma înfrângerii austriecilor în Italia. Generalul Klapka încheie cu principele român o convenție militară îndreptată împotriva Austriei, în schimbul satisfacerii revendicărilor naționale ale românilor transilvăneni, plus cedarea Bucovinei. Convenția se încheiase la îndemnul împăratului Napoleon, care sprijinea aspirațiile italienilor privitoare la emanciparea lor de sub dominația austriacă și la unirea lor într-un stat național. Potrivit convenției cu ungurii, principele înființă la Ploiești o *tabără militară*, concentrând vreo 12.000 de oameni, gata de a intra în Transilvania. Dar trupele concentrate fură curând trimise la vatră, pentru că războiul din Italia luă sfârșit la 11 iulie 1859, prin tratatul de pace de la Villa Franca.

La 10 decembrie 1860, principele lichidă orice legătură cu revoluționarii unguri, declarând:

"Ungurii au socotit că a venit momentul de a-și dobândi și ei naționalitatea lor și țara noastră ar putea servi de bază aspirațiunilor lor. Suntem neutri și nu putem îngădui astfel de întreprinderi sub nici un preț pentru că atunci noi știm pentru ce aceștia ar respecta neutralitatea noastră".

Dimitrie Bolintineanu arăta că tabăra de la Ploiești a fost de mare *utilitate* pentru redeșteptarea spiritului militar adormit până atunci pe patul de trandafiri ce-i așternuse guvernul de sibariți ai trecutului. Oștenii, văzându-se adunați pentru prima oară,

începură a se cunoaște și a-și dovedi valoarea ostășească. Poporul român vedea cu bucurie pe ai săi sub arme, adunați pe picior de luptă. O tabără română el nu mai văzuse de la tabăra lui Tudor Vladimirescu. Asupra acestei tabere, pe stindard, pe arme, pe vârfurile corturilor planau cugetările de vitejie și de putere care, ca niște păsări cerești, în tot timpul căderii și al robiei românilor, nu voise a se coborî pe pământ, unde nu mai străluceau decât baionetele și decorațiile străine. Adresându-se ministrului de război, principele zicea:

"Complectați cadrele, îngrijiți de echipamente și dacă este nevoie treceți chiar peste cifra bugetară. Astăzi țara își are steagul ei și Românii se vor strânge în jurul lui pentru a-l apăra".

În mai 1860, Mihail Kogălniceanu fu încredințat cu formarea guvernului și el reuși să treacă prin camera de la Iași o serie de legi, ca înființarea Universității din Iași la 26 octombrie 1860 și a unei școli de arte frumoase, a unui Conservator de muzică și artă dramatică, cu gândul de a face din fosta capitală a Moldovei un centru cultural pentru toată România. În felul acesta înțelegeau Domnul și sfetnicul său, ambii moldoveni, să recompenseze Iașii pentru mutarea reședinței domnești la București. Tot atunci se votă legea pentru contopirea ministerelor de război în unul singur cu sediul la București, unde fu mutată și școala militară care luase ființă din contopirea vechilor școli din Iași și București. Kogălniceanu puse în aplicare legea impozitului funciar, cu toată opoziția majorității conservatorilor latifundiari din ambele adunări. La dări personale fură supuși toți locuitorii, fără distincție. Averile nemișcătoare s-au impozitat în Moldova cu 5% din venit, iar în Muntenia cu 3%, care, după contopirea administrativă a ambelor țări, s-au modificat cu 4% pentru toată România. Comerțul s-a taxat, clasificându-se prin patente. Rangurile boierești s-au desființat, nemaiavând nici o valoare după înlăturarea privilegiilor. Și alte multe reforme s-au introdus în spiritul vremurilor. Administrația bunurilor mănăstirești fu încredințată ministerului Cultelor, cu toată împotrivirea mitropolitului Moldovei, Sofronie Miclescu, care din cauza aceasta fu destituit din scaunul mitropolitan și izolat la mănăstire. La conducerea mitropoliei Moldovei ajunse Calinic Miclescu. Dar ceea ce indispuse mai mult pe conservatorii din corpurile legiuitoare fu scoaterea sătenilor de sub jurisdicția proprietarilor de moșii și înființarea de judecătorii sătești pentru aplanarea conflictelor lor cu proprietarii. Aprig combătut în cameră pentru impunerea acestor măsuri administrative, Kogălniceanu demisionă în aprilie 1861, dar legile rămăseră în vigoare.

În același timp, și guvernul *muntean*, prezidat de Nicolae Golescu și apoi de Emanoil Costachi Epureanu, se strădui să treacă prin camera din București anumite legi de interes public, dar și aici el avu de luptat cu majoritățile conservatoare. Între acestea era și legea fiscală cu privire la impunerea proprietății de mână moartă, precum și a patentelor. Votarea acestei legi provocă la Craiova tulburări cu morți și răniți, ceea ce provocă în ianuarie 1861 dizolvarea camerei muntene. Dar noua adunare munteană se dovedi și mai potrivnică guvernului princiar decât cea anterioară, răsturnând mai multe guverne și refuzând orice colaborare la lărgirea dreptului de vot și la soluționarea problemei rurale. În fața acestor mari dificultăți interne înăsprite și mai mult prin întârzierea recunoașterii sale ca Domn al Principatelor Unite, Cuza se adresă printr-un memoriu puterilor garante, cerându-le recunoașterea formală a alegerii sale pentru a putea stăpâni situația așa de grav amenințată de frământările interne. De astă dată intervenția sa fu încununată de succes. La 25 noiembrie 1861, principele Alexandru Ioan Cuza primi firmanul prin care recunoștea îndoita sa alegere de Domn al Principatelor Moldovei și Munteniei, unite într-un stat unitar cu numele de *România*. La 11 decembrie 1861, același lucru a fost recunoscut și de puterile garante. Respectarea Unirii se făcu numai pe timpul vieții lui Cuza, cu respectarea hotarelor dintre ambele principate, cu suspendarea Comisiei centrale de la Focșani pe acest timp și cu constituirea a două consilii provinciale, unul pentru Muntenia și altul pentru Moldova. Dar principele și colaboratorii săi considerară Unirea ca deplină și desăvârșită și activară în acest scop.

Recunoașterea din partea sultanului Abdul-Azis și a puterilor garante constituia marea izbândă a Domnului, care îi întări situația internă și-l încurajă să meargă înainte pe calea consolidării *noului stat român*.

În baza actului de recunoaștere,

Domnul se adresă țării la 11 decembrie 1861, pentru a proclama unirea reală și definitivă a ambelor principate într-o Românie unitară, cu un singur guvern și cu o singură adunare legislativă. La 24 ianuarie 1862, ambele camere se întruniră la București în ședință festivă pentru a lua cunoștință de mesajul tronului, prin care Domnul Alexandru Ioan Cuza le vestea că Unirea este îndeplinită și că naționalitatea română este întemeiată.

"Acest măreț act – continua mesajul – *a fost dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi și recunoscut de Înalta Poartă și de puterile garante și s-a scris în datinile națiunilor. Dumnezeul părinților noștri a fost cu țara, a fost cu noi, el a întărit silințele noastre, prin înțelepciunea poporului și a condus națiunea către un falnic viitor. În zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn; alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie... Eu, însă, credincios misiunii ce mi-ați încredințat și cunoscând dorința statornică a Românilor de a rămâne uniți, am proclamat înaintea d-voastră cât și înaintea țării unificarea definitivă a principatelor".*

La istoricul mesaj domnesc, adunarea răspunse în cuvinte avântate:

"Depunem la picioarele tronului omagiile noastre de recunoștință și de devotament și Vă urăm să vă înzilească D-zeu pe acest tron care nu va mai putea fi zdrobit decât cu viața a cinci milioane de Români".

Iar Barbu Catargiu rosti cuvintele:

"Să trăiască domnitorul nostru, care singur prin a sa stăruință ni-a dat această zi atât de strălucită".

2. Frământările politice în legătură cu împroprietărirea țăranilor

Adunările primiră cu însuflețire mesajul domnesc, urmând să continue în credința comună opera lor legislativă. Principele însărcină pe Barbu Catargiu cu formarea primului guvern al României, ieșită din îngemănarea Moldovei și Munteniei. În discursul său în fața camerelor unite, președintele consiliului făcu o largă expunere asupra programului de guvernământ, încheind cu fraza: „Totul pentru țară, nemic pentru noi!" În ședința din 25 martie 1862, șeful guvernului unit depuse pe biroul camerei proiectul de lege rurală care fusese elaborat de Comisia centrală de la Focșani. Proiectul prevedea, între altele, împroprietărirea sătenilor clăcași cu casa, livada și puținul pământ din preajma satului pe care ei îl munceau în folosul familiilor lor. Restul pământului cultivabil rămânea în proprietatea boierilor, care urmau să se înțeleagă de bună voie cu foștii lor clăcași asupra condițiilor de muncă pe aceste proprietăți. Proiectul de lege fu însă combătut de reprezentanții liberalo-burghezi în frunte cu Mihail Kogălniceanu, care arăta că prin asemenea proiect de lege rurală nu se va putea ajunge la o soluție echitabilă de pace, de înfrățire și de consolidare a nației române. El întrebă pe conservatori că de când reforma și unificarea legilor trebuie să se facă în folosul celor puțini și nu în al celor mulți, în folosul unei clase și nu în al populației întregi. Referindu-se la lipsa reprezentanților țărănimii din cameră, reprezentanții marilor proprietari nu trebuie să se constituie în împricinați și judecători totodată. Sau poate aceasta ar trebui să se facă – zicea Kogălniceanu – pentru că țăranii nu au dreptul să fie aici, nici măcar printr-o indirectă reprezentațiune și pentru că numai proprietarii ar fi chemați de a rezolva această chestiune ? Și care alt jug mai apărător al robici ar putea fi decât sărăcia și proletariatul, care negreșit va fi partea țăranilor, dacă în loc de a îmbunătăți, vom înăspri soarta lor? De aceea, el mărturisi că este pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, fiindcă vede în această îmbunătățire fundarea naționalității române. Atâta vreme cât țăranii nu vor fi cetățeni, noi nu vom avea nație. Astfel, trebuie să se creeze o stare de lucruri în care cel din urmă țăran să aibă conștiința drepturilor și datoriilor sale. Câtă vreme țăranii vor fi lăsați în situația în care se găsesc, asupriți, bătuți, tratați ca dobitoacele, nelegați de țară prin nemic, nici nu se poate aștepta de la ei ceva în ceasul de primejdie. Se impune, deci, ca interesele obștești să fie puse mai presus de interesele particulare și ca înainte de a ne gândi la moșiile cele mici, să ne gândim la moșia cea mare care este țara – România – cum făceau părinții noștri. Chestiunea Orientului – continua Kogălniceanu – este plină de nouri și de fulgere și de aceea trebuie să ne ferim de trăznetele care ne amenință. Dar cu ce să ne ferim? Sau poate socotim că și în viitor să ne

mărginim a primi pe cuceritorii noștri cu capetele pe tipsie și să-i întovărășim la plecare cu buchete de lăcrămioare? Socot că așa ceva nu mai voim. Ei bine, aceasta va fi, câtă vreme țăranii, greul poporului, nu vor avea și ei interese vitale, materiale pentru a sări să-și apere moșia împotriva năvălitorilor străini. Două mii de boieri nu fac o națiel Acesta este un adevăr ce nu se poate contesta. Am avut îndrăzneala – mărturisea Kogălniceanu – a vorbi în circulațiile mele țăranilor de drepturile lor, de demnitatea lor de români; le-am vorbit de gloria strămoșilor lor, de timpurile lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, când și țăranul simțea că are o patrie și alăturea cu boierul se bătea pentru apărarea ei.

Dar cu toată tăria argumentelor sale, Kogălniceanu nu putu zgudui pe conservatori în încăpățânarea lor interesată de a vota proiectul în forma în care fusese întocmit de membrii conservatori ai Comisiei centrale de la Focșani. Legea fu votată la 11 iunie 1862 și prezentată Domnului pentru a fi promulgată. Alexandru Ioan Cuza refuză însă promulgarea legii și de aceea ea rămase în cartoanele camerei deputaților. Rezolvarea problemei rurale rămase în suspensie și aceasta cu atât mai mult cu cât la 8 iunie Barbu Catargiu, președintele consiliului, fu împușcat mișelește de un necunoscut când se întorcea în trăsură de la cameră, unde adresase cuvinte aspre la adresa opoziției liberalo-burgheze, căreia îi interzicea întrunirea proiectată pentru ziua de 11 iunie, pentru a marca cei 14 ani de la proclamația de la Islaz din 1848. După asasinarea lui Barbu Catargiu, șefia guvernului fu încredințată lui Nicolae Crețulescu, care convocă în noiembrie camera pentru votarea unor legi de extremă urgență, cum erau legea pentru unificarea contribuțiilor personale, legea pentru instituirea consiliului de stat, pentru crearea Curții de conturi și a Camerei de comerț, legea pentru unificarea măsurilor și greutăților, pentru ținerea actelor stării civile ș.a.

În noiembrie 1862 se produse incidentul diplomatic în urma trecerii unui transport de arme pe Dunăre, spre Serbia. Erau armele comandate de principele Miloș Obrenovici la Tula, în Rusia, pentru nevoile milițiilor sârbești. În jurul acestui transport autorizat de guvernul român, se ridică presa străină deopotrivă cu agenții diplomatici acreditați la București, pentru a protesta contra încercării, din partea Rusiei, de a înarma Serbia contra Turciei. La intervenția Porții, domnitorul răspunse că

"nu poate admite ca o marfă cumpărată în timp de pace, de către o țară în stare de pace, de la o putere iar în pace cu Poarta, că poate fi privită ca contrabandă de război... atât Serbia cât și Principatele Unite sunt țări neatârnate de Poartă pentru tot ce privea cârmuirea lor internă".

Chestiunea ajunse în fața conferinței reprezentanților puterilor semnatare ale tratatului de la Paris, întrunită la Constantinopol, care nu se arătase dispusă a vedea în tranzitul armelor destinate Serbiei o încălcare a Convenției din 19 august, menționând că nu este cazul de a se aplica stipulațiile protocolului din 6 septembrie 1859.

3. Secularizarea averilor mănăstirești

În anul următor, 1863, opoziția contra guvernului, și implicit contra Domnului însuși, se întețea mereu. Conservatorii reușiră să atragă de partea lor și un grup din partidul liberalo-burghez într-o *"coaliție monstruoasă"*, cum o numeau contemporanii, cu gândul de a răsturna pe Domn. În octombrie 1863, guvernul Crețulescu se retrase și Domnul îi încredință lui Kogălniceanu formarea noului guvern. Acesta se prezentă camerei la 3 noiembrie cu un vast program de reforme, între care și legea rurală. În ședința din 11 decembrie, el supuse deliberării camerei proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstirești, atât a celor închinate, cât și a celor pământene. Prin articolul 13 al Convenției se recomanda ambelor părți să caute să ajungă la o înțelegere amiabilă în această chestiune. Guvernul a și încercat să trateze cu călugării greci, dar fără nici un rezultat, fiindcă aceștia contau foarte mult pe sprijinul moral al Rusiei pravoslavnice. Din cauza aceasta, Kogălniceanu n-a mai stăruit în tratative zadarnice cu reprezentanții locurilor sfinte ci a recurs curajos la tăierea nodului gordian prin proiectul său de secularizare. La 13 decembrie, proiectul fu pus pe ordinea de zi și adaptat de cameră iar după această dezbatere, adoptat cu 97 voturi pentru și 3 voturi contra. Legea prevedea însă o desdăunare pe seama călugărilor greci de 38 milioane lei, sporită mai apoi chiar la 93 milioane, guvernul grăbindu-se să depună la

banca otomană din Istanbul chiar prima rată de 6 milioane lei. Conferința ambasadorilor, la care grecii făcură apel, se pronunță pentru aprobarea tranzacției, recomandând locurilor sfinte să o accepte. La refuzul lor, guvernul român sistă plata desdăunărilor și declară chestiunea închisă.

Prin legea secularizării trecu în proprietatea statului o cincime din întreaga suprafață cultivabilă a țării, sporind bogăția națională și înlesnind guvernului să contracteze împrumuturi pentru plata desdăunărilor, dar și pentru acoperirea cheltuielilor cu organizarea armatei și cu întreținerea așezămintelor de folos obștesc. Secularizarea a fost un act de mare curaj, sprijinit de Napoleon al III-lea, care cu ocazia unei expuneri asupra situației imperiului spunea, în noiembrie 1863: *"Guvernul împăratului și cele mai multe din celelalte cabinete semnatare ale tratatului de la Paris au stat la gând a recunoaște că ar fi potrivnici principiului dreptului public european de a îndatori pe guvernul Moldo-Valahiei de a lăsa mănăstirile care alcătuiau în stare de mână moartă, o foarte mare parte din teritoriul lor sub ocârmuirea călugărilor străini".*

Împotriva secularizării mănăstirilor închinate se ridică un protest din partea călugărilor de la Neamț. O parte din aceștia fugiră în Basarabia, unde mănăstirea Neamțului revendicase drept de proprietate asupra moșiei Chițcani de lângă Tighina, care îi aparținuse înainte de cotropirea turcească. După un lung proces intentat statului rus, dobândi câștig de cauză, primind în 1860 în stăpânire moșiile Copanca și Chițcani. Acolo se refugiară călugării răzvrătiți de la Neamț, unde fură bine primiți de guvernul rus care le îngădui, prin ucazul din 13 ianuarie 1864, să ridice acolo o mănăstire nouă numită *Noul Neamț*.

În seria noilor orânduiri ale vieții bisericești intră și legea din 1865 prin care se hotăra desfacerea bisericii române de sub jurisdicția canonică a patriarhului din Constantinopol și proclamarea ei ca *biserică română autocefală*. Multă vreme, patriarhul refuză să consimțească la emanciparea bisericii române de sub jurisdicția sa, până când, în cele din urmă, se hotărî în privința aceasta prin tomosul Patriarhal din aprilie 1885.

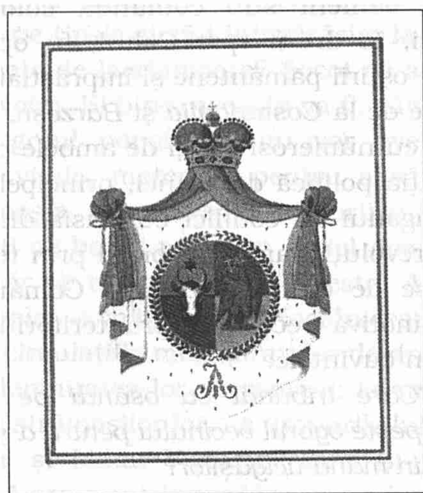
În 1863 izbucni revoluția din Polonia, când un grup de emigranți polonezi încercă să treacă din Turcia prin Basarabia, pentru a veni în ajutorul conaționalilor lor. O unitate de vreo 400 de oameni sub comanda colonelului Milkovici, în drum spre Cahul, fu oprită de unitățile oștirii pământene și împrăștiată după ciocnirile de la *Costangalia* și *Bârzești*, care se sfârșiră cu numeroși morți de ambele părți. În constelația politică de atunci, principele nu-și putea îngădui un conflict cu Rusia din cauza trecerii revoluționarilor polonezi prin teritoriul românesc de dincolo de Prut. Comandantul polonez motivă trecerea sa prin teritoriul românesc prin cuvintele:

"Care tribunal va osândi pe un fiu, trecând peste ogorul vecinului pentru a-și scăpa mama din mâna ucigașilor?"

După votarea legii secularizării, opoziția se mai potoli puțin, pentru a reîncepe în primăvara anului 1864, când Kogălniceanu supuse deliberării camerei proiectul de lege rurală, revăzut de el și aprobat de Domn. La 13 aprilie începură dezbaterile cu aspre critici din partea *"coaliției monstruoase"*. Critica se concentra îndeosebi asupra prevederilor articolului 42 din proiect. Acesta stabilea că țăranii așezați pe moșiile statului, ale așezămintelor publice și ale particularilor, să rămână liberi și deplin proprietari pe vatra satului, pe pământurile de pășune, de fâneață și de arătură. Opoziția, la rândul ei, propunea un amendament la acest articol, în sensul că acești săteni să rămână liberi de a-și reglementa interesele numai prin tocmeli de bună voie cu proprietarii, și anume cu caracter vremelnic, ceea ce ar fi răsturnat întreaga economie a proiectului. Răspunzând oratorilor din opoziție, Kogălniceanu, care privea problema rurală din punctul de vedere al omului de stat, le replică tăios că împroprietărirea sătenilor clăcași nu este o chestiune de avere.

"*Noi* – declară el – *ca Români vom trata astăzi, mâine în sfârșit, până vom fi pe aceste bănci, ca o chestiune din cele mai mari, de la care atârnă toată avuția, neatârnarea și forța a 5 milioane de Români, ce locuiesc în această țară și pe care d-voastră îi priviți ca pe niște paria și când îi vedeți aici în curtea mitropoliei, ziceți că sunt aduși de poliție*".

Drept răspuns la replica primului ministru, camera votă o moțiune de blam guvernului, silindu-l astfel să demisioneze. Dar Domnul nu primi demisia guvernului ci prorogă camera până la 2 mai. La data aceasta redeschise ședința, având la ordinea zilei discuția asupra legii electorale. Nu se ajunse însă la discuția acestei importante legi, fiindcă

Stema lui Cuza

opoziția, îndată după citirea mesajului domnesc care însoțea acest proiect de lege, prezentă o nouă propunere de neîncredere în guvern, refuzând să discute proiectul. Atunci Kogălniceanu răspunse că Domnul, refuzând să primească demisia, guvernul s-a hotărât să facă apel la țară, întrucât înșiși deputații din opoziție au recunoscut în mai multe rânduri că această adunare nu reprezintă pe deplin țara, prevenind pe această cale camera asupra măsurilor ce puteau să urmeze din atitudinea ei așa de ostilă. Dar majoritatea din cameră, în pornirea ei pătimașă, nesocoti acest preaviz, cerând ca moțiunea de neîncredere să fie pusă la vot. În clipa aceea, Kogălniceanu se ridică pe banca ministerială și citi, în zgomotul unui tumult asurzitor, mesajul de dizolvare a adunării naționale.

4. Lovitura de stat și promulgarea statutului

Alegeri noi după vechea lege electorală, cu un număr de 2.702 alegători din Muntenia și 1.724 din Moldova, n-ar fi schimbat aproape cu nimic compoziția noii camere, conservatorii opoziționiști menținându-și majoritatea scaunelor de deputați. Proiectul unei noi legi electorale fu respins de adunare. În condițiile acestea, Constantin Suțu, din gruparea opoziționistă, nu se sfie să ceară Porții intervenție militară:

"Pentru aceia, dacă prea puternicul împărat are milă de aceste potrivnicii și nu voiește a le trăda în mâinile unor tâlhari de drumul mare, care au drept plan și bază ruinarea societății și răpirea marii și micii averi a tuturor claselor, precum a făcut-o cu averile mănăstirești, să se milostivească, înainte de 2 mai, să ni izbăvească de viciu prin biruitoarele sale oștiri, și să scape provinciile de lepra sanculotismului, ai cărui șefi sunt prințul și adiutantul său prim ministru, virul dracului!!"

Ieșirea aceasta pătimașă și trădătoare totodată pornea din groaza stării boierești față de noua lege electorală și față de legea rurală, al cărei proiect Kogălniceanu îl adusese la cunoștința țării. În împrejurările acestea așa de critice, principele se văzu silit să recurgă la măsuri excepționale, la *lovitura de stat*, prin abrogarea Convenției și înlocuirea ei prin o constituție impusă – *statutul*, numită astfel după statutul Sardiniei din 1848.

Statutul proclamat de Domn la 2 mai 1864 conferea principelui și guvernului său puteri dictatoriale, recunoscându-i dreptul de a întocmi și decreta orice fel de legi pe care le-ar socoti bune pentru binele obștesc, fără altă cenzură decât voința lui. Statutul modifică dispozițiile constituționale și electorale cuprinse în Convenția din 1858. Prin noua constituție se lărgea dreptul de alegere, introducându-se sufragiul universal, dar se restrângea puterea adunării alese, înființându-se un *senat*, ca un corp ponderativ, alcătuit din membri de drept – viriliști – și din membri numiți, cu atribuții precumpănitoare și mărindu-se puterea Domnului. Statutul autoriza pe Domn ca, până la convocarea noilor adunări naționale, să poată da decrete legi, după propunerea consiliului de miniștri și cu votul consiliului de stat.

În spiritul noii legi fundamentale, Domnul își însușise toată puterea în stat. Puterea legislativă o împărți cu *senatul*, o corporație compusă din 64 de senatori, dintre care câțiva membri de drept, iar covârșitoarea lor majoritate numiți de Domn dintre personalitățile proeminente ale țării. Proiectele de legi, cu excepția bugetului, trebuiau să fie mai întâi dezbătute și votate de senat, înainte de a fi prezentate *camerei*. Aceasta cuprindea 160 de deputați, aleși fie prin scrutin direct, fie indirect. La scrutinul direct erau admiși cetățenii care plăteau un impozit de cel puțin 4 galbeni și aveau știință de carte. La scrutinul indirect aveau acces toți cetățenii țării care plăteau un impozit de 48 – 110 lei sau achitau taxele cuvenite pentru vreunul din cele cinci patente. Alegătorii primari sau indirecți, grupați în câte

o sută, alegeau delegați, care împreună alegeau pe deputatul circumscripției lor electorale. Profesioniștii intelectuali, ca medicii, avocații, profesorii și pensionarii, participau la alegerile directe fără a li se cere vreun cens. Numărul deputaților aleși direct sau prin delegați se cifra la 160. În proclamația sa către țară, Domnul arăta că s-a văzut silit să recurgă la impunerea unei noi constituții din pricina neîmpăcatei opoziții pe care guvernul său o înfruntase în adunare, fiind astfel pus în imposibilitatea de a îndruma România pe calea propășirii. În hotărârea sa, Domnul era susținut de sfetnicii săi Kogălniceanu și Crețulescu, precum și de Costache Negri, împuternicitul său de la Istanbul, care îl sfătuia să nu îngăduie câtorva ambițioși izolați și fără nici o aderență în țară, să producă dezordine și anarhie, câtă vreme dreptatea, legalitatea și puterea erau de partea sa. Pe lângă toate acestea, Domnul se putea bizui pe sprijinul maselor populare și îndeosebi al țărănimii. La 21 mai 1864, statutul fu supus *plebiscitului* popular și acceptat cu 683.928 voturi pentru, cu 1.197 voturi contra și 50.253 abțineri și absențe. Cu rezultatul plebiscitului, principele Alexandru Ioan porni la 25 mai 1864 la Istanbul spre a obține agrementul Porții pentru noua constituție. Sultanul luă la cunoștință schimbarea constituțională, recunoscând că România este în drept de a-și modifica legiuirile interne, cu excepția acelora care atingeau raporturile de suzeranitate față de Poarta otomană. "Principatele mele vor putea în viitor modifica și schimba legile care privesc ocârmuirea lor lăuntrică, cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenție din afară, exceptându-se bineînțeles legăturile ce unesc Principatele cu imperiul otoman". Referindu-se la această dispoziție, principele arăta în proclamația sa din 2 iulie 1864 că: *"România numai astăzi intră în autonomia ei din lăuntru. Până acum această autonomie era în fapt lovită în mai multe privinți; legea electorală nu o puteam schimba decât cu consimțământul din afară. Înaltele puteri au consfințit acum în toată întinderea, autonomia noastră din lăuntru"*.

Prin actul său de autoritate, principele zdrobi privilegiile politice și sociale dinlăuntru, dobândind autonomia în afară. Politica de mână forte a Domnului dobândise un strălucit succes, astfel că opera de consolidare a noului stat putea fi continuată în condiții și mai prielnice.

Conform statutului, principele Alexandru Ioan I proclamă legea pentru împroprietărirea țăranilor clăcași, întocmi noua lege electorală pe baza votului universal, promulgă legea pentru instituirea senatului ponderativ compus din membri numiți de Domn și din membrii delegați de consiliile generale, legea instituirii consiliilor județene, legea constituirii consiliului de stat cu membri numiți de principe. El introduse codurile de legi civile, penale, militare și comerciale întocmite după codurile franceze, belgiene și italiene. Principele formă cursul monedei naționale, aderând la liga monetară latină, și introduse sistemul decimal în reorganizarea legii de măsuri și greutăți ș.a., aducând astfel reforme structurale în noua organizare de stat.

În situația nou creată, Kogălniceanu nu mai așteptă întrunirea noilor adunări naționale care urmau să fie alese pe baza statutului, ci supuse Domnului legea rurală întocmită de el și respinsă de coaliția monstruoasă din vechea cameră. La 14 august 1864, Domnul decretă legea rurală cu punerea ei în aplicare pe data de 23 aprilie 1865. Prin noua lege au fost împroprietăriți, devenind răzeși și moșneni, 468.000 de clăcași, care împreună cu vechii răzeși din Moldova și moșnenii din Muntenia în număr de 107.000 de familii constituiau populația țărănească de 575.000 de familii, cărora legea le garanta libertatea personală și libertatea muncii. Legea desființa totodată și toate obligațiile urbariale ale țărănimii împroprietărite, în schimbul unor îndăunări în bani către foștii proprietari, care variau între 816 până la 1.521 lei, după măsura loturilor cu care clăcașii erau împroprietăriți. Acestea intrau în trei categorii, după numărul animalelor de tracțiune la munca câmpului. Fruntașii cu patru boi și o vacă primeau în Moldova loturi de câte 5 fălci și 40 de prăjini, iar în Muntenia de câte 11 pogoane; loturile mijlocașilor cu 2 boi și o vacă erau în Moldova de 4 fălci, iar în Muntenia de 8 pogoane; loturile pălmașilor cu o singură vacă erau în Moldova de 2 fălci și jumătate, iar în Muntenia de 5 pogoane. Drept răscumpărare, fruntașii aveau de plătit proprietarului 1.521 lei, mijlocașii 1.148 lei iar pălmașii 816 lei, în rate, unele eșalonate pe un termen de 15 ani. Loturile de împroprietărire nu puteau fi grevate și nici înstrăinate timp de 30 de ani. În temeiul dispozițiilor statutare, principele, sprijinit de Kogălniceanu, decretă noua lege electorală cu o

esențială lărgire a dreptului de vot, institui consiliile județene și un consiliu de stat cu membri numiți de Domn și realiză unificarea judecătorească prin introducerea codurilor de legi civile, penale, comerciale și militare copiate după codurile similare franceze și belgiene. El stabili cursul monedelor, aderând la uniunea monetară latină și introduse sistemul decimal în măsuri și greutăți. Prin legea din iulie 1864 fu reglementată instrucțiunea publică. În baza ei se înființă în 1864 Universitatea din București și se fixă situația morală și stabilitatea corpului didactic.

5. Detronarea principelui Alexandru Ioan Cuza

Camera ieșită din noile alegeri fu convocată la București în ziua de 6 decembrie 1864. Fizionomia ei era cu totul schimbată. Locurile boierimii erau ocupate de deputați burghezi și țărănești. Vechea opoziție conservatoare nu avea nici un reprezentant în noua adunare națională.

În mesajul de deschidere a noii adunări naționale, principele arătă că luptele și frământările compromiseseră țara, că în afară se rostea cuvântul anarhie iar înlăuntru luptele din Cameră amenințau să iasă pe stradă și că de aceea s-a văzut silit să ia o hotărâre energică. În continuare, el declară că prin recunoașterea actului de la 2 mai din partea puterilor garante, țara a dobândit deplina ei autonomie.

"Iar cât despre mine – zicea principele – *aceasta este cea mai frumoasă zi a vieții mele, pentru că, după ce un minut, spre a salva națiunea și societatea română, am fost nevoit a mă pune mai presus de legi, astăzi mă văd în fericita pozițiune de a pune în aplicare noile instituțiuni ale României, încredințându-le inimei, inteligenței și patriotismului unei adevărate reprezentațiuni naționale".*

Kogălniceanu trecu prin cameră mai multe proiecte de legi, ca legea de autocefalie (ianuarie 1865) a bisericii române, păstrând numai unitatea de credință cu biserica patriarhală. Printr-o nouă lege se dădea dreptul principelui de a numi pe episcopi, organizându-se totodată și un *sinod* al bisericii autocefale române. La 15 aprilie 1865, sinodul patriarhal din Constantinopol condamnă desfacerea bisericii române de patriarhie și ceru principelui să revină asupra încălcării canoanelor. La 26 iunie – 8 iulie 1865, Cuza răspunse patriarhului că "respinge orice amestec al oricărui sinod străin, al oricărei biserici străine, și al oricărui cap al unei biserici străine în afacerile din lăuntru și în disciplina bisericii române".

După introducerea noilor coduri, cetățenii străini – sudiții – care în virtutea vechilor capitulații cu Poarta se bucurau de privilegiul de a fi judecați de consulii lor, sub a căror protecție se găseau, fură siliți să-și caute dreptul în fața instanțelor judecătorești ale țării. Contra lezării principiilor așa-numitei justiții consulare, protestară firește consulii și agenții diplomatici străini, susținuți de ambasadorii lor din Istanbul, dar fără nici un rezultat, fiindcă autoritățile de stat nu mai recunoșteau altă jurisdicție decât cea pronunțată de instanțele judecătorești române.

Prin introducerea noilor coduri se puse capăt așa-ziselor *capitulații*, adică a convențiilor în virtutea cărora supușii unei puteri creștine se bucurau de anumite privilegii în imperiul otoman, unde justiția se administra după prescripția Coranului. Câtă vreme Principatele Române erau socotite ca făcând parte integrantă din imperiul otoman, supușii lor sau "utertanii" statelor străine erau apărați și în justiție de consulii acelor state. Îndată însă ce România își dobândise autonomia internă, rămânând numai în vagi raporturi de vasalitate față de Poartă, capitulațiile deveniseră inaplicabile prin faptul că noul stat român era *creștin* și nu *otoman*, în care nu se aplicau normele Coranului, ci ale dreptului din vechile coduri Calimah și Caragea și decurgând din codul Napoleon. Cezar Bolliac observa cu drept cuvânt că „capitulațiile obținute pentru a garanta capul dintre umere și galbenii din pungă suditului străin din Turcia, nu mai puteau găsi aplicare în România creștină, unde sudiștilor le mergea mai bine decât pământenilor, unde românul semăna și suditul culegea, unde românul priveghea și suditul se odihnea".

După votarea acestor reforme, Kogălniceanu prezentă Domnului, cu care nu se mai putea înțelege, demisia, care-i fu primită la 26 ianuarie 1865. După o scurtă guvernare a lui Constantin Bosianu, Domnul încredință în iunie formarea unui nou guvern lui Nicolae Crețulescu, crezând că situația internă era destul de consolidată ca să-i îngăduie o călătorie de cură în străinătate, trecând prerogativele domnești asupra consiliului de

miniștri. Atunci, adversarii Domnului din *opoziția monstruoasă* compusă din albii conservatori și din roșii liberali radicali crezură că se pot folosi de absența lui din țară, spre a încerca la 3 august un complot pentru detronarea lui. Îndată după lovitura de stat din 2 mai 1864, mai mulți tineri înființară o societate culturală camuflată, cu scopul de a răsturna pe Domn pentru apucăturile sale tiranice și pentru camarila compusă din Liebrecht, Pisoschi, Docan ș.a. În iunie 1865, mai mulți fruntași conservatori și liberali semnară un angajament de sprijin, în vederea chemării unui principe străin pe tronul de la București, luând înțelegere cu membrii societății camuflate a tinerilor care urmăreau același scop. Conjurații atraseră în cercul lor câțiva ofițeri din oștirea princiară pentru a fi mai siguri de izbânda planului lor. Adversitatea lor contra Domnului spori prin faptul că acesta adoptase pe unul dintre fiii săi naturali, ceea ce făcea pe conjurați să bănuiască că se gândea la proclamarea domniei sale ereditare. După trei ore de tulburări, mișcarea răzvrătitoare putu fi potolită grație intervenției energice a oștirii. S-au operat 150 de arestări, între care și cea a lui Ion C. Brătianu.

Încercarea de la 3 august 1865 nu izbuti. Astfel că Domnul se putu întoarce de la băi în țară și a-și continua domnia. Totuși, agitația contra principelui, susținută de opoziția albilor cu bani și de cea a roșilor cu îndrăzneală, nu se potoli, întrucât complotiștii făcură apel la puterile garante, dând prilej Porții să trimită Domnului o adresă jignitoare, în care i se cerea să "satisfacă cerințele națiunii, nației moldovalahe". În răspunsul său din 27 octombrie 1865, principele Alexandru Ioan replică marelui vizir că România are dreptul de a se cârmui singură, fără amestecul nici unei puteri străine. Răspunsul principelui făcu cea mai bună impresie în toată țara și se părea că situația sa era destul de bine asigurată.

Totuși, Domnul nu putea nesocoti intrigile și uneltirile ce se puneau la cale împotriva sa în țară și în străinătate, unde însuși împăratul Napoleon al III-lea începuse să-și plece urechea spre șoaptele ce-i veneau din partea "monstruoasei opoziții" din țară. De aceea, Cuza găsi necesar să aducă la cunoștința țării că este gata de a părăsi tronul, dacă interesele ei superioare ar reclama aceasta. În mesajul de deschidere a corpurilor legiuitoare din 5 decembrie 1865, el spunea:

"Fiți convinși că eu nu aș vrea o putere care nu s-ar întemeia decât pe forță. Fie în capul țării, fie alăturea de d-voastră, eu voi fi totdeauna cu Țara și pentru Țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare a fost fericit a contribui. Eu Alexandru Ioan I, domn al României! Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, acel colonel Cuza care a proclamat în adunarea ad-hoc și camera electivă a Moldovei, marile principii ale regenerației României și care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente înaltelor puteri garante, când primea coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere ca expresie neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru unire, însă numai ca un depozit sacru".

Declarația Domnului așa de sinceră și onestă nu avea însă darul să contribuie la liniștirea spiritelor agitate și la întărirea poziției zdruncinate a principelui. Dimpotrivă, prin declarația aceasta, adversarii Domnului prinseră curaj, iar aderenții săi fură zguduiți în credința și adeziunea lor față de el. Cu ocazia dezbaterilor din cameră asupra mesajului domnesc, politica guvernului fu aspru criticată din cauza crizei, a numeroaselor concesii lucrative de care beneficiară diferiți oameni de afaceri din anturajul Domnului. La toate acestea se mai adăuga și marea criză financiară din care cauză vistieria statului rămase goală, iar slujbașii statului neplătiți cu lunile. Atmosfera aceasta așa de încordată păru conjuraților favorabilă pentru înfăptuirea planurilor lor meschine. Ei hotărâră să răpească pe Domn cu ocazia recepției de la palat din seara zilei de 8 februarie, când se sărbătorea aniversarea intrării principelui în București, în 1859. Din motive de precauție însă, lovitura fu amânată pentru noaptea de 10 spre 11 februarie, când conjurații de conveniență cu comandanții batalionului de vânători de gardă, cu revolverele în mână, pătrunseră la orele 4 dimineața în dormitorul principelui și-l siliră să semneze actul de abdicare de la tron. După o zadarnică încercare de apărare, principele se văzu nevoit să semneze actul de abdicare:

"Noi Alexandru Ioan I conform dorinței națiunei întregi, a angajamentului ce am luat la sosirea mea pe Tron, depun astăzi, 11/23 Februarie 1866, cârma guvernului în mâna unor

Societatea Academică Română

locotenenți domnești și a Ministerului ales de popor!"

După semnare, Alexandru Ioan Cuza, îmbrăcat în haine civile, fu ridicat în aceeași noapte de la palatul domnesc și pornit sub pază la Cotroceni și apoi la Brașov. De acolo, fostul principe porni pe calea cea lungă a pribegiei sale în străinătate, unde-și petrecu restul vieții.

"O revoluție de palat – spunea o voce contemporană – *și nimic mai mult, iar 11 Februarie înălțat la onoare de epocă și serbare națională și făptuitorii lui 11 Februarie ingânându-se cu numirea de «Februariști» într-al nouălea neam"*.

N-au lipsit încercări de a-l readuce pe tron. În ianuarie 1870, ex-principele Cuza fu ales deputat de Mehedinți, dar el refuză mandatul precum și orice sugestie de a-și redobândi tronul.

Moartea îl află într-o cameră a unui hotel din Heidelberg în ziua de 5 iunie 1873. Rămășițele sale pământești fură aduse cu mare ceremonie în țară și purtate pe umeri de țărani de la intrarea lor în țară, la Burdujeni, până la conacul său de la Ruginoasa, unde fură depuse spre veșnică odihnă. Era un binemeritat omagiu din partea acelora pe care i-a împroprietărit și i-a primit în rândurile cetățenilor liberi ai țării. Așa s-a încheiat viața zbuciumată a aceluia care împreună cu sfetnicul său Kogălniceanu a pus trainica temelie a statului român modern, prin desăvârșirea Unirii Principatelor, prin împroprietărirea țăranilor, prin lărgirea dreptului de vot și prin secularizarea averilor de mână moartă. Amintirea lui rămâne veșnic strâns legată și de numeroase așezăminte de învățământ precum și de statornicirea regimului juridic al statului prin introducerea noilor coduri, civil și penal.

Înalta chiriarhie și marea boierime nu-i putea ierta reformele prin care s-a pus capăt privilegiilor lor abuzive, iar țărănimea pe care el o înrăzeșise nu era încă destul de coaptă politicește pentru a-i sprijini tronul. Nu este însă mai puțin adevărat că nici principele nu se arătă destul de prevăzător la pericolele care îl amenințau, tolerând în jurul său o camarilă prea puțin interesată de soarta țării față de avantajele lor personale. Contemporanii îl descriau ca pe un Domn neharnic la treabă, preferând loviturile îndrăznețe și acțiunile pline de efect, unei munci stăruitoare și încordate, care se cere de la cei rânduiți de soartă a călăuzi destinele unei națiuni. Cu toate acestea, rămâne neclintit adevărul rostit de Kogăkniceanu la funeraliile fostului Domn că *"nu greșelile, ci faptele lui Cuza-Vodă aduseră la a lui detronare"*.

Doamna Elena își însoți soțul în pribegie, îngrijind de creșterea fiilor ei adoptivi, Alexandru și Dimitrie Cuza, copiii ilegitimi ai principelui și ai prietenei sale Natalia Obrenovici, născută Catargi, care, după moartea soțului ei Obrenovici, trăia la București. Ambii muriră încă tineri, Dimitrie la 1888 iar Alexandru la 1890. Elena muri în 1909, după ce ctitori *Azilul Elena Doamna* din București.

6. Străduințele culturale

Domnia de șapte ani a principelui Alexandru Ioan I a fost prea scrută pentru a se putea scrie despre era culturală săvârșită în acea vreme. Nu este însă mai puțin adevărat că în timpul domniei sale s-au creat condițiile necesare pentru începuturile unei activități științifice și culturale de mare anvergură. Ajunge să ne gândim la organizarea *Universităților* din Iași (1860) și București (1864), la sporirea școlilor primare și secundare și la ajutoarele oferite tinerilor studenți din Transilvania, Bucovina și Macedonia, pentru a ne putea da seama de lărgirea cadrelor naționale în care această operă era concepută. Înființarea *Conservatoarelor de muzică și artă dramatică* de la București și Iași (1860) ca și a celor două *școli de bele-arte de la Iași și București* (1860) constituie cea mai strălucită dovadă a preocupărilor principelui și guvernului pentru dezvoltarea și propășirea artelor în toate manifestările lor. La școala existentă de *agricultură* de la Pantelimon, sub Cuza-Vodă s-a înființat la *Târgul Neamț* o școală de *silvicultură* iar în 1866 luară ființă două *școli comerciale*, una la București și alta la Galați. Pentru continuarea studiilor în străinătate și îndeosebi la Paris, se creară 82 de burse, 51 pentru Muntenia și 31 pentru Moldova.

În strânsă legătură cu promovarea și răspândirea învățământului public era și înlocuirea *alfabetului chirilic* prin *alfabetul latin*, reducându-se numărul mare al buchilor de la 44 la 28. Reducerea aceasta nu s-a făcut decât treptat, prin adoptarea câtorva semne *diacritice* pentru evitarea echivocurilor. Concomitent cu emanciparea treptată de tendința latinizantă, s-a putut simplifica și ortografia de anumite semne.

Modificarea grafiei a indicat începutul unei adevărate revoluții intelectuale. Cărturarii români se putură elibera de influența *greco-slavă*, pentru a veni în contact direct cu apusul *latin* și cu vasta lui civilizație. Pe calea aceasta se deschise o eră nouă de consecințe incalculabile pentru dezvoltarea intelectuală a românilor și apropierea lor de cultura apuseană. Prin reorganizarea învățământului după modelele apusului, prin introducerea noilor coduri și prin reforma școlară, un întreg vocabular, juridic, științific literar și artistic se introduse în limbă, cu multe neologisme prin care să se poată da expresie noilor noțiuni și termeni abstracți ce lipseau în limbă și a căror introducere se impunea în folosul dezvoltării ei ca limbă de cultură. Europenizarea aceasta cuprindea toate ramurile vieții naționale, administrația și justiția, școala și biserica, industria și comerțul, poezia și arta, locuința și îmbrăcămintea precum și feluri de gânduri și reacții, cu un cuvânt, curentul occidental nu întârzia să provoace o radicală transformare a vieții românești, pe toate tărâmurile de manifestare tehnică și intelectuală, care începu curând să se repercuteze și asupra provinciilor românești de sub stăpânirea străină.

Expresia frumosului prin creații de pictură, sculptură și muzică și-a găsit reprezentanți mai de seamă în acea vreme în Th. Aman, G. Panaileanu, Tattarăscu, Carol Pop de Sathmary, Const. Lecca, Miron Papp, N. Niculici, M. Lepaty ș.a. S-au făcut încercări apreciabile de a da expresie frumosului prin grai viu, adică prin versuri și proză poetică. O stampă ce se păstrează la Academia Română ne reprezintă pe *Poeții contimporani* din vremea principelui Alexandru Ioan Cuza. În mijloc se găsește chipul lui Heliade, înconjurat de scriitorii Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri. Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Cezar Bolliac, G. Sion, C. I. Aricescu, Rudescu, H. Grandea și G. Tăutu. Pe lângă aceștia, s-au remarcat prin creațiile lor și scriitorii Dăscălescu, G. Baronzi, Al. Pelimon, Depărățianu ș.a. În fruntea creației poetice rămâne Vasile Alecsandri, alături de contemporanii săi Bolintineanu și Alexandrescu. În proză se distinge Al. Odobescu, iar ca fabuliști Alexandru Donici și N. Filimon. Matei Millo se distinsese ca artist dramatic, creându-și o mare reputație prin interpretarea vodevilurilor lui Vasile Alecsandri la Iași și la București, unde încă la 1852 se inaugură edificiul Teatrului Național. Între publicațiile istorice ale timpului ocupau primul loc „Letopisețele Moldovei" și „Arhiva Românească" editate de Mihail Koglăniceanu, „Tezaurul de monumente istorice" a lui Papiu Ilarian, „Revista istorică" a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu precum și „Uricarul" lui Teodor Codrescu.

7. Locotenența domnească

După detronarea Domnului, se constitui o *locotenentă domnească* compusă din Lascăr Catargiu, Nicolae Golescu și Nicolae

Haralambie, care însărcină pe Ion Ghica cu formarea noului guvern. Acesta lansă o proclamație către țară:

"Români, cu șapte ani în urmă am dat Europei dovadă de patriotismul și virtutea voastră cetățenească. Din nefericire însă, v-ați înșelat în alegerea principelui, pe care l-ați ridicat în fruntea voastră. Anarhia, corupția, disprețul față de lege și umilirea țării în lăuntru și în afară și irosirea avutului națiunii au fost principiile de care s-a călăuzit acea vinovată guvernare. Astăzi ea a încetat de a mai fi.

Români, voi ați suferit pentru a arăta lumii cât de departe merge răbdarea voastră. Acuma s-a umplut măsura. A sunat ceasul și voi v-ați arătat vrednici de înaintașii voștri".

Pentru ziua următoare, președintele consiliului, Ghica, convocă corpurile legiuitoare și citi în fața lor actul de abdicare a lui Cuza. Luând cunoștință de abdicarea Domnului, camera și senatul proclamară pe contele *Filip de Flandra* principe al României, fără ca el să-și fi dat în prealabil asentimentul. Proclamarea aceasta pripită încurcă și mai mult situația destul de tulbure. Este adevărat că alegerea unui principe dintr-o dinastie constituia al patrulea punct cardinal din dorințele țării rostite de divanurile ad-hoc, dar puterile garante nu-și dăduseră adeziunea la alegerea unui *principe străin*. Persoana contelui de Flandra nu era agreată nici de Franța și nici de Rusia, și de aceea el refuză să primească coroana română ce i se oferise, sub pretextul că alegerea sa nu s-ar fi făcut de țară, ci de parlamentul ales pe baza statutului impus de Domnul detronat.

Între timp Poarta, aflând de răsturnarea principelui, ceru convocarea conferinței puterilor garante care întrunindu-se, hotărî în ședința din 23 martie – 4 aprilie să remită guvernului provizoriu din București următoarea notă:

"Adunarea care are să se întrunească la București este chemată a proceda la alegerea noului domn. Alegerea nu va putea cădea decât pe un pământean în termenii art. 3 al convenției din 19 august 1858. Dacă majoritatea deputaților moldoveni din adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de munteni. În cazul în care majoritatea moldovenească se va pronunța contra Unirii, acest vot va avea de consecință separatuirea ambelor Principate".

Hotărîrea aceasta a conferinței de la Constantinopol încuraja foarte mult pe adversarii unirii din Moldova, în frunte cu Nicolae Roznoveanu și cu cneazul Moruzi, care atraseră de partea lor și pe mitropolitul Calinic Miclescu. Mișcarea separatistă uneltea pentru desfacerea unirii și alegerea lui Roznoveanu ca Domn al Moldovei. Propaganda antiunionistă era simpatizată și de puterile vecine, Rusia și Austria. Unul dintre principalii ei susținători era cneazul Moruzi, supus rus, iar la Cernăuți apăru faimoasa broșură separatistă semnată de Ioan N. Moraru. Desființarea statului moldovenesc și contopirea lui cu cel muntean în noul stat român, cu centrul politic și administrativ la București pricinui, în mod fatal, grave prejudicii Moldovei și îndeosebi fostei capitale Iași, care de la oraș de reședință domnească decăzu la o simplă reședință de județ. În condițiile acestea destul de triste putu persista ideea separatistă, care aștepta numai ocazia pentru a se manifesta.

Această ocazie apăru cu detronarea principelui Cuza, cu refuzul contelui de Flandra de a accepta coroana română. În ziua de 3 – 5 aprilie 1866, o mare mulțime de oameni, care asistase la serviciul divin de la mitropolie, cu mitropolitul Calinic în frunte, însoțit de Roznoveanu, Moruzi și alți boieri, porni spre palatul administrativ, strigând și vociferând: „Jos unirea!" Mulțimea a putut fi însă împrăștiată prin intervenția armatei, lăsând pe teren mai mulți morți, între care și doi soldați. Ațâțătorii mișcării, care fu pe loc înăbușită, pretindeau că scopul lor era să protesteze contra prefectului și comandantului oștirii, care erau munteni. În realitate, mișcarea era îndreptată contra unirii și contra principelui străin.

În proclamația sa din 4 aprilie, prefectul Iașului, Ștefan Golescu, arăta ieșenilor că manifestul din ziua precedentă fusese opera unei cete de perturbători, vreo 500 de inși, plătiți de către o fracțiune compusă din străini fără căpătâi, din evrei și din slugile casei Roznoveanului.

Din broșura lui Ioan N. Moraru privitoare la tristul eveniment din 3/15 aprilie, apărută la Cernăuți cu autorizația cenzurii austriece, reținem următorul pasaj:

"Cea mai periculoasă fază prin care a trecut Moldova a fost aceea din 1859, când acei pretinși liberali au făcut fuziunea în țară și au reușit de au ales pe Cuza domn al Principatelor Unite. Acesta a dus țara la sapă de lemn, impunând o suferință mizerabilă Moldovenilor de la opincă până la vlădică, de la bordei până la palat. Guvernul revoluționar care detronase pe Cuza a cerut de la cameră și de la senat să

proclame de domn pe Filip de Flandra, fără să aibă acea cameră și acel senat autorizația poporului pentru numirea unui principe străin și fără a consulta mai întâi ambele țări dacă mai primesc o asemenea unitate a fi sub un prinț străin... Moldovenii au avut dar dreptul a cere separațiunea teritoriului lor de Valahia îndată după abdicarea lui Cuza; iar Muntenii, împreună cu o fracțiune de Moldoveni, doresc a apăra poporului moldovean nevinovat, când acest popor nu mai vrea de fel unirea, nici un prinț străin, nici un prinț indigen pe amândouă țările. Să meargă deci sănătoși Muntenii în țara lor; fără ei acolo se vor voi cu pretinșii liberali moldoveni; iar țara Moldovei s-a îngrozit de benefisurile unirii și să o ferească Dumnezeu de asemenea benefisuri. Noi Moldovenii adevărați vom cere a fi despărțită Moldova de Valahia pentru totdeauna".

Tot de la Cernăuți apăru și broșura lui T. Boldur-Lățescu intitulată *Adevărul adevărat sau relația evenimentelor petrecute la Iași la 3 Aprilie 1866*, „prin care separarea Moldovei de Muntenia, mărturisind de pe orice om, fie el Roznoveanu, fie Petru sau Pavel, îl va dori domn al Moldovei, îl va recunoaște pe prințul său".

Mișcarea separatistă fu înăbușită, dar ieșenii nu încetară a stărui pentru îmbunătățirea situației triste a urbei lor. S-a cerut să fie strămutată la Iași curtea de casație, să se voteze credite pentru refacerea orașului, ca Domnul să rezideze câteva luni la Iași ș.a. Dar din toate acestea, cea mai substanțială sugestie pentru redresarea vechii capitale a Moldovei era dată de Titu Maiorescu în ședința clubului național din Iași de la 2 aprilie 1866:

"Iașul să devină centrul de științe al României, precum Bucureștii trebuie să rămână centrul ei politic. Toate școlile superioare, școala militară, școala de arte, facultățile de litere și științe, școala de medicină, afară de școala de drept ce este necesară capitalei, trebue transferate la Iași. Prin aceasta tinerii de dincolo de Milcov vor fi siliți să cunoască bine această parte a României și apoi, întorcându-se în capitală pentru a ocupa funcțiuni, vor lucra în cunoștință de cauză la tot ce privește România de din stânga Milcovului. Apoi va rezulta un mare folos pentru învățătură, care se va putea mult mai bine dobândi în un oraș liniștit, departe de frământările politice ale capitalei".

Din păcate, propunerea lui Maiorescu n-a fost adusă la îndeplinire, în paguba redresării Iașilor și a propășirii culturii și științei românești.

În toiul acestor frământări, guvernul provizoriu, care se compunea din reprezentanți ai tuturor grupărilor politice, se grăbi să trimită misiuni diplomatice pe lângă Poartă și puterile garante spre a obține aprobarea adeziunilor pentru alegerea unui principe străin. După refuzul contelui de Flandra de a primi coroana, guvernul provizoriu însărcină pe Ion C. Brătianu cu o misiune specială pe lângă principele Carol de Hohenzollern, pentru a-i oferi domnia. Bizuindu-se pe articolul special pe care puterile garante îl introduseră în statutul lui Cuza, prin care se recunoștea Domnului dreptul de *modificare autonomă a organizării interne*, guvernul arăta în proclamația sa către țară că nu se gândea la dizolvarea corpurilor legiuitoare, ci că era însuflețit de dorința de a lucra cu ele în deplină armonie, mergând până la prelungirea sesiunii.

La 10/22 martie, camera votă legea învoielilor agricole, iar la 18/30 martie apăru decretul de dizolvare a camerei și de închidere a sesiunii senatului, anunțându-se noi alegeri pentru ziua de 9/21 aprilie. În aceeași zi apăru și decretul care ordonă ținerea unui plebiscit în ziua de 8/20 aprilie pentru alegerea noului Domn în persoana principelui Carol de Hohenzollern. Din cei 686.293 de alegători, 685.909 se pronunțară pentru această alegere și numai 224 contra. În ziua următoare începură alegerile pentru noua cameră. Aceasta se întruni la București ca adunare constituantă. În ședința festivă din 28 aprilie – 10 mai 1866 constituanta comunică rezultatul plebiscitului pentru alegerea noului Domn, în mâinile căruia transmise puterea domnească.

Înainte de aceasta, locotenența semnase la 1 aprilie 1866 decretul pentru înființarea *"Societății literare române"*, numită *"Academia"*, cu însărcinarea de a publica *dicționarul* și *gramatica* limbii române. Pentru a simboliza unitatea culturală a românilor de pretutindeni, au fost chemați să facă parte, ca membri fondatori ai noii asociații, fruntașii cărturărimii din toate provinciile românești, și anume din România, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și Macedonia. Prima întrunire la București a membrilor fundației avu loc abia la 1 august 1867, când s-au pus și bazele bibliotecii. Între primii donatori ai noii biblioteci se găseau Timotei Cipariu, episcopul Dionisie, Treboniu Laurian, episcopul Melchisedec, V.A. Urechia, I.G. Sbiera ș.a. Constituirea noii societăți avu loc la 1 august 1867.

NOÏ CAROL I. REGE AL ROMÂNIEÏ,

1881, mai 10, Bucureşti. Act de fundaţie a Regatului României.

PARTEA XVI

INDEPENDENȚA ȘI REGALITATEA SUB DOMNIA REGELUI CAROL I DE HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN (1866 – 1914)

Capitolul I

PRIMII ANI DE DOMNIE AI PRINCIPELUI CAROL DE HOHENZOLLERN SIGMARINGEN

1. Alegerea principelui Carol
2. Noua Constituție
3. Dreptul de cetățenie pentru evrei
4. Partidele politice
5. Propaganda antidinastică și criza de domnie
6. Guvernarea conservatoare a lui Lascăr Catargiu
7. Coaliția de la Mazar-Pașa și retragerea guvernului Catargiu

1. Alegerea principelui Carol

După refuzul contelui de Flandra de a primi coroana română, regența domnească însărcină pe Ion C. Brătianu (1821 – 1891) să plece la Düsseldorf și să ofere tânărului principe *Carol* coroana României. Acesta era fiul principelui Carol Anton (+1885) de Hohenzollern Sigmaringen, care la 7 decembrie 1849 abdicase în principatul Sigmaringen, în favoarea regelui Prusiei, capul recunoscut al familiei Hohenzollern primind rangul de principe al Prusiei. Principele Carol servea ca locotenent în armata prusacă și luase parte la războiul prusaco-danez pentru Schleswig-Holstein. Un străbun al tânărului principe fusese burgraful Frederic de Zollern care participase alături de Mircea cel Bătrân la bătălia de la Nicopole din 1396. După maica sa Josefina, prințul era înrudit cu familia împăratului Napoleon al III-lea. Atât regele Wilhelm al Prusiei, cât și împăratul Napoleon își dădură asentimentul pentru acceptarea coroanei române. Această adeziune fu obținută și din partea Reginei Victoria a Angliei. Mai greu era de dobândit asentimentul Austro-Ungariei, date fiind relațiile încordate dintre Austria și Prusia, situație care duse curând la ruperea raporturilor lor diplomatice și la izbucnirea războiului austro-prusac din 1866. De aceea, principele fu nevoit să facă drumul spre Principatele Române prin Austro-Ungaria, cu trenul incognito până la Baziaș și de acolo pe Dunăre, folosindu-se de un pașaport elvețian sub pseudonimul Henningen.

Între timp, în țară avuse loc plebiscitul de la 8 – 20 aprilie, prin care țara se pronunțase cu o majoritate de 685.969 voturi, contra 224, pentru alegerea principelui Carol ca Domn al României. După plebiscit avură loc alegeri pentru Adunarea Națională, care se declară Constituantă și ratifică alegerea noului Domn. La 8 mai principele debarcă la Turnu Severin, iar la 10 mai sosi cu mare alai la București, unde fu primit cu mare însuflețire și condus la mitropolie pentru a participa la serviciul divin. După Te-Deum, principele trecu în sala Adunării Naționale. Acolo, el prestă în fața reprezentanților națiunii următorul jurământ:

"Jur de a fi credincios legilor țării, de a păzi religiunea României, precum și integritatea teritoriului ei și de a domni ca domn constituțional."

La cuvântarea de salut a președintelui Camerei, principele răspunse în limba franceză:

"Ales prin libera voință a națiunii principe al României, mi-am părăsit fără ezitare patria și familia, pentru a urma chemării poporului român, care mi-a încredințat destinele sale. Din momentul în care am pus piciorul pe acest pământ, am devenit român. Acceptarea alegerii ce a căzut asupra mea, îmi impune, și eu îmi dau bine seama de aceasta, mari îndatoriri, dar eu nădăjduiesc că-mi va fi îngăduit de a le împlini. Vă aduc o inimă leală, intențiuni curate, o voință hotărâtă de a face bine, un devotament neprecupețit către noua mea patrie și acel respect neclintit al legilor, pe care l-am

moștenit de la străbunii mei. Cetățean astăzi, mâine, dacă va fi trebuință, soldat, voi împărți cu voi soarta cea bună și pe cea rea. Din clipa aceasta suntem una! Credeți în mine, precum cred și eu în voi. Dumnezeu singur știe ce ascunde viitorul patriei noastre în sânul său. Dar orice s-ar întâmpla noi voim să ne facem datoria. Să căutăm puterea noastră în unitate, să unim puterile noastre pentru a putea întâmpina tot ce ne aduce viitorul! Providența care m-a adus pe mine alesul vostru până aci și care a înlăturat din drumul meu toate piedicile, ea nu va lăsa opera ei nedesăvârșită. Trăiască România!"

În proclamația pe care noul principe o aduse țării, el spunea:

"Români,

De la sosirea mea între voi mi-au venit din toate părțile noii mele patrii adrese de felicitare și binevenire, care mă întăresc în credința că voința, căreia m-am supus, era adevărata voință a națiunii întregi. Un număr mare din aceste adrese mi-au fost trimise când mă găseam încă la vatra mea părintească; voi v-ați gândit chiar la ziua mea natală și mi-ați trimis urările voastre. Aș fi dorit să vă pot răspunde separat fiecăruia dintre voi și atunci mulțumirea mea v-ar fi arătat că eu v-aduc o inimă la inimă; cum însă aceasta nu este posibil, vă rog să primiți aceste puține cuvinte ale mele cu expresia simțămintelor mele pentru toți.

Români,

La cererea voastră mi-am părăsit patria și familia, și am făcut-o aceasta pentru că cunosc istoria voastră, dorințele voastre și suferințele voastre. Eu am venit pentru că mie vocea unei națiuni îmi este sfântă. Și dacă o națiune are un trecut glorios, cum este națiunea voastră, un trecut care i-a dat putere de a lupta, cum ați luptat voi, pentru a vă cuceri un viitor vrednic de acest trecut, atunci vocea acestei națiuni este pentru mine o adevărată voce dumnezeiască. Aceasta este cauza pentru ce am părăsit tot ce iubeam. Răspundeți la dragostea și înalinarea mea, pentru că eu mi-am părăsit patria pentru a vă asigura vouă una mare și liberă. Nu am făcut eu oare leagăn al urmașilor mei ?

Români,

Căldura cu care m-ați primit între voi îmi este dovadă că vă sânt în adevăr cel binevenit. Mă voi strădui fără încetare de a-mi păstra în inima voastră acest titlu. Sprijiniți-mă cu dragostea și cu încrederea voastră ! Nimic fără Dumnezeu – Nihil sine Deo – este deviza familiei mele. Dumnezeu a zis: «Ajută-ți singur și eu te voi ajuta». Să ne ajutăm deci singuri, români, și Dumnezeu va fi sigur cu noi !"

În ziua următoare, principele primi pe înalții demnitari ai țării care îi prezentară omagiile lor de credință și supunere. Îmbrăcând uniforma de general român, el primi pe câmpia de la Cotroceni defilarea oștirii. Îndată ce locotenența domnească trecu prerogativele domniei asupra principelui, el primi demisia guvernului Ghica și însărcină pe Lascăr Catargiu cu formarea noului guvern. Acesta se compunea din reprezentanți ai tuturor partidelor, și anume din 4 moldoveni și 3 munteni. Prima grijă a noului guvern era de a obține recunoașterea alegerii principelui străin. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât Poarta susținută de Austria și Rusia se exprimase energic contra luării în stăpânire a domniei Principatelor Unite de către un principe străin, ales contrar Convenției. Ea declară actul alegerii nul și neavenit și invită agenții diplomatici străini din București să se abțină de la orice demers care ar implica recunoașterea principelui Carol de Hohenzollern. Sultanul refuză să primească adresa pe care i-o trimisese principele Carol, amenințând cu ocuparea militară a țării, concentrând în scopul acesta trupe la Dunăre. Atitudinea ostilă a turcilor sili guvernul român la contramăsuri militare, decretând mobilizarea armatei române și deschizând în scopul acesta un credit de 8 milioane lei, din care fu comandat armament în Germania. Principele dădu o deosebită atenție organizării armatei. Prin legea din 1868, serviciul militar deveni obligatoriu, și anume 3 ani în activitate, apoi în rezervă până la vârsta de 50 de ani.

În situația aceasta extrem de încordată se produse curând o destindere, în urma izbucnirii războiului pe care în vara 1866 atât Italia, cât și Prusia îl declarară Austriei. Înfrângerea oștirii austrice la Sadova (Königgrätz), în Boemia, abătuse atenția guvernului de la Viena de la chestiunea română și potoli și opoziția sultanului la alegerea principelui Carol. Prin mijlocirea ambasadorului Franței în Turcia, conflictul turco-român putu fi aplanat, astfel că la 9/21 octombrie 1866 principele Carol

putu întreprinde călătoria sa la Constantinopol. Sultanul Abdul Aziz primi vizita noului principe al României și la 8/20 ianuarie 1867 recunoscu alegerea lui, prin-cipele fiind de acord cu suzeranitatea sultanului "în limitele fixate prin vechile capitulațiuni și de tratatul de la Paris", și înțelegând să reducă vasalitatea față de Poartă la plata unui peșcheș special de 900.000 franci.

Încercarea revoluționarilor maghiari, prin generalul Türr, de a îndemna și pe principele Carol și pe predecesorul său Cuza, să participe la o intervenție militară contra Austriei, dădu greș, cu toate că atât împăratul Napoleon cât și regele Wilhelm al Prusiei n-ar fi văzut cu ochi răi o asemenea acțiune. Cu acea ocazie, guvernul român și principele se dovediră destul de prevăzători, dându-și seama că o asemenea operațiune militară nu era la locul ei, câtă vreme nici emisarii maghiari nu erau siguri că Austria ar putea fi înfrântă.

2. Noua Constituție

În chestiunile interne, atenția principelui și a guvernului era concentrată asupra redactării textului noii *constituții*, care să înlocuiască *statutul* lui Cuza. Drept model pentru noua constituție română servi constituția belgiană, care părea fruntașilor politici români cea mai *liberală* din acea vreme. Noul proiect de constituție păstră principiul *bicameral*, prin care puterea legislativă era încredințată *adunării deputaților* și *senatului*. Corpul electoral pentru cameră era împărțit în *4 colegii*, după *cens*. Colegiul întâi cuprindea pe marii proprietari rurali și urbani ca unii care plăteau cele mai mari dări către stat. Colegiul al doilea cuprindea pe proprietarii rurali mijlocii și pe industriașii cu patente. Din colegiul al treilea făceau parte liberii profesioniști și meseriașii. La colegiul al patrulea, cel mai numeros, votau țăranii. La primele trei colegii votul era *direct*. La colegiul al patrulea votau direct numai știutorii de carte, analfabeții votau *indirect* prin *delegații* lor. Termenul legislaturii era de 4 ani. Alegătorii erau toți bărbații de la vârsta de 21 de ani în sus.

Senatul se compunea din *senatori de drept* sau *viriliștii*, cum erau mitropoliții și episcopii eparhiați, și *senatori electivi*, aleși pe circumscripții electorale pe termen de 4 ani, ca și deputații. La fiecare doi ani, jumătate din numărul senatorilor se trăgeau la sorți pentru a fi înlocuiți cu senatori nou aleși, cu scopul de a împrospăta mereu corpul senatorial.

Proiectul de constituție garanta cetățenilor toate libertățile publice, între care și libertatea presei. Guvernul era considerat ca emanație a corpurilor legiuitoare, rămânând responsabil față de acestea. Legile votate de cameră și de senat se promulgau de principe, care avea dreptul de veto. Articolul din proiect declara Principatele Unite Române *monarhie ereditară*, indivizibilă sub denumirea de *România*. În lipsa de coborâtori în linie *bărbătească* ai Domnului, succesiunea la tron revenea celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora în ordine de primogenitură. Domnul este *inviolabil* și *ne-responsabil*, persoana sa nu putea fi pusă în discuție și responsabilitatea actelor de guvernământ cade în întregimea ei asupra miniștrilor, ca membri ai guvernului.

3. Dreptul de cetățenie pentru evrei

O discuție foarte aprinsă se ivi în jurul articolului privitor la *dreptul de cetățenie* al evreilor. În Principate necreștinii, și sub aceștia se înțelegeau turcii mahomedani, erau excluși de la indigenatul român. În ceea ce privea însă pe *evreii mozaici*, Constituția munteană de la Islaz din 1848 proclamase *"emanciparea Israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință"*. Programul partidului național din Moldova din 1848 prevedea și el *"emanciparea graduală a Israeliților moldoveni, ca prin măsuri umane și progresive să se opereze prefacerea lor într-o stare de cetățeni folositori statului"*. În spiritul acesta fusese formulat și în noul proiect de constituție articolul privitor la dobândirea cetățeniei, stipulându-se că *"Religiunea nu poate fi un obstacol la împământinire, iar cât privește pe Israeliți, o lege specială va regula admisiunea lor la treapta de împământinire"*.

Formularea aceasta întâmpină însă în camera constituantă și în toată țara proteste și chiar tulburări, fiindcă de la 1848 încoace, numărul israeliților sporise la mai multe sute de mii, amenințând mai ales în Moldova să devină o prblemă națională. Agitația antisemită cuprinse țara întreagă. Ea se răspândise și în

București, unde mulțimea dărâmă o sinagogă evreiască, pentru reconstrucția căreia contribui și principele Carol din mijloacele sale particulare cu 6.000 de galbeni. În atmosfera aceasta atât de ostilă evreilor, guvernul se văzu silit să modifice redactarea art. 7 din proiectul de constituție în sensul că *"Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea"*, excluzând în modul acesta pe evrei de la încetățenire. Numai prin modificarea aceasta s-au liniștit spiritele agitate și s-a potolit mișcarea antisemită care amenința să ia proporții îngrijorătoare. Cu modificarea aceasta fu admis art. 7 din proiect.

În ședința Constituantei din 29 iunie/11 iulie 1866 fu votată cu unanimitate de voturi Constituția României și promulgată de principe.

4. Partidele politice

În primii cinci ani de domnie, principele Carol avu de înfruntat dificultăți asemănătoare celor întâmpinate de înaintașul său, principele Alexandru Ioan Cuza. Noua Constituție, poate prea înaintată pentru starea culturală și educația civică a țării, contribui și ea la adâncirea divergențelor politice și sociale și la nestabilitatea guvernelor. În curs de cinci ani avură loc nu mai puțin de 10 schimbări de guvern. Cu formarea guvernului fură însărcinați pe rând: Ion Ghica, C. Crețulescu, Ștefan Golescu, Nicolae Golescu, Dimitrie Ghica, Alexandru G. Golescu, Emanuel Costachi Epureanu, Ion Ghica și Lascăr Catargiu. În același timp fură dizolvate de mai multe ori și corpurile legiuitoare și efectuate noi alegeri. În aceste lupte și frământări interne s-au cristalizat cele două mari partide politice de guvernământ: *partidul conservator* al *albilor* și *partidul liberal* al *roșilor*. În partidul conservator, cu gruparea junimistă de la Iași, se concentrară marii proprietari rurali, uniți prin ideologia lor conservatoare. Gruparea junimistă de la Iași, care se închegă în jurul societății literare *Junimea*, înființată la 1864 și care la 1867 începu editarea revistei „Convorbiri literare", se reținea încă de la orice manifestare politică. Partidul liberal uni sub stindardul său forțele inovatoare ale burgheziei românești, inclusiv țărănimea mai înstărită, cu o accentuare mai pronunțată a principiului național în ideologia politică. La 1 august 1867, principele prezidă inaugurarea *Societății literare române*, al cărei președinte de onoare fusese proclamat.

Cu toate frământările politice, viața economică înregistră câteva importante succese. În 1867, România luă parte la expoziția universală de la Paris și aderă la *Uniunea Monetară Latină*, bătând monede de aramă, argint și aur cu efigia Domnului. În anul următor se inaugură *calea ferată București – Giurgiu*, prima linie feroviară în România, care punea capitala în legătură cu circulația fluvială pe Dunăre. Tot atunci începu și construcția *căii ferate Burdujeni – Pașcani – Roman – Iași* de către firma austriacă Offenheim. La începutul lui august 1869, principele vizită pe țarul Alexandru al II-lea la Livadia, în Crimeea. După reîntoarcerea sa în țară, trenul ducea pe principe la Giurgiu, pentru prima sa călătorie în Apus. La Giurgiu, era așteptat de *Vaporul Ștefan cel Mare*, sub pavilion românesc, care făcea cursa pe Dunăre până la Baziaș. De acolo principele luă trenul spre Viena, unde fu primit de împăratul Franz Josef. La Baden-Baden, el se întâlni cu Wilhelm, regele Prusiei, iar la Saint-Cloud fu primit de împăratul Napoleon al III-lea. În timpul petrecerii în familie, principele se logodi cu principesa *Elisabeta de Wied*, cu care se căsători la Neuwied în ziua de 3/15 noiembrie. La 17/24 noiembrie, perechea princiară sosi la București, unde i se făcu o primire pe cât de cordială, pe atât de entuziastă. Cu ocazia Te-Deum-ului de la mitropolie, s-a celebrat cununia a 50 de tinere perechi, a căror înzestrare se făcu pe cheltuiala statului.

Războiul franco-german care izbucni în vara anului 1870, și care, după înfrângerea armatelor franceze comandate de Mac-Mahon și Bazaine la Wörth și Grevelotte, duse la detronarea împăratului Napoleon, la proclamarea *Republicii Franceze* și la încoronarea la Versailles a regelui Wilhelm al Prusiei ca *împărat al Germaniei*, contribui în largă măsură la înrăutățirea situației principelui Carol al României. Simpatiile țării erau de partea Franței care contribuise în mod efectiv la emanciparea politică a României și unde cea mai mare parte dintre oamenii politici români își făcuseră educația. În ochii unora dintre aceștia, originea germană a Domnului părea o piedică serioasă în dezvoltarea ei viitoare. În rândurile francofililor porni *mișcarea republicană* în frunte cu C. A. Rosetti, care încuraja pe căpitanul Candiano Popescu să ocupe la 8/20 august 1870 cazarma din Ploiești și să declare

chiar *republica*. Mișcarea fu însă reprimată imediat și capii ei deferiți justiției. Curând însă mișcarea republicană luă un caracter *antidinastic* îndreptat împotriva principelui german, căruia i se reproșa în cameră falimentul firmei germane Stroussberg care obținuse concesia pentru construcția liniei ferate Roman – Focșani – Ploiești – București –Craiova – Turnu Severin. La 1 ianuarie 1870 compania Stroussberg încetă plata cupoanelor, determinând pe acționari să revendice dividentele de la statul român, ca girant subsidiar. Era adevărat că principele stăruise mult pentru efectuarea acestor lucrări, menite să deschidă țării legătura feroviară cu Apusul, atât prin Bucovina la Burdujeni, cât și prin Banat la Vârciorova.

5. Propaganda antidinastică și criza de domnie

Propaganda antidinastică îndreptată contra persoanei sale indispunea și mâhnea adânc pe principe, care într-o scrisoare către părintele său se plângea contra nedreptăților ce i se făceau, reproșând adversarilor săi din țară perfidia fanariotă și aderența sclavică la concepțiile utopice din străinătate, grăbindu-se să treacă de la regimul cel mai despotic la constituția cea mai liberală din Europa. În concluzie, principele făcu să se înțeleagă că în asemenea condiții îi va cădea greu să-și continue misiunea ce și-o asumase și că se gândește chiar la *abdicare*. Iar pentru a preveni opinia publică din străinătate, el autoriză pe părintele său să dea scrisoarea sa publicității. Ea și apăru în "Augsburger Allgemeine Zeitung" din 15/17 ianuarie 1871, în care se biciuiau îndeosebi nestatornicia stărilor de lucruri din România quasi republicană, incompatibilă cu tradițiile țării. Cuprinsul scrisorii ațâță și mai mult spiritele contra principelui, imputându-i-se tendințe *absolutiste*, îndreptate spre un deznodământ fățiș.

În 10/22 martie 1871, colonia germană din București se adunase în ședință festivă în sala Slătineanu – Capșa de azi – pentru a sărbători ziua de naștere a împăratului Wilhelm I, care la 6/18 ianuarie se proclamase la Versailles împărat al Germaniei. Manifestația aceasta fu considerată de prietenii Franței învinse ca o provocare la sentimentele lor francofile. De aceea, punându-se în fruntea mulțimii revoltate, ei năvăliră în sunetele clopotelor de la biserica Sărindar în sala adunării, spărgând geamurile și strigând: "Trăiască Republica !" Însuși consulul german Radovitz fu scutit de insulte numai grație intervenției ministrului de interne care sosise în grabă cu forță armată la fața locului pentru a liniști mulțimea agitată și a restabili ordinea.

În urma celor întâmplate în sala Slătineanu, Domnul ceru demisia guvernului Ghica și chemă în aceeași noapte la palat pe *foștii* membri ai *locotenenței domnești*, Lascăr Catargiu, Nicolae Golescu și Nicolae Haralambie, spre a le remite prerogativele domnești și actul său de abdicare. La aflarea acestor declarații, Lascăr Catargiu replică principelui în limbajul său moldovenesc: *"Aiasta nu se poate, Măria Ta!"*, refuzând în numele său și al colegilor săi de să primească prerogativele domnești și să ia cunoștință de actul de abdicare. Dimpotrivă, ei sfătuiră pe principe să nu țină seama de agitația unei neînsemnate minorități, ci să continue domnia după dorința țării. Astfel reușiră membrii fostei locotenențe să determine pe principe să rămână în țară și să continue a dirigui destinele țării. Principele Carol rămase pe tronul României, însărcinând pe Lascăr Catargiu cu formarea noului guvern conservator, care se constitui la 11 martie 1871 și se menținu la cârma statului până la 31 martie 1876.

6. Guvernarea conservatoare a lui Lascăr Catargiu

În ședința camerei din 12 martie 1871, președintele consiliului expuse programul guvernului, declarând că este hotărât să respecte Constituția cu toată sinceritatea în litera și spiritul ei. La obiecțiile opoziției, Catargiu răspunse în ziua următoare că nu va îngădui ca *"ulița să facă legi"*. Prin avertismentul acesta el însă nu liniști spiritele opoziționiste, ci le ațâță și mai mult, făcându-le să continue cu insinuările îndreptate contra Domnului și contra guvernului. Atitudinea aceasta obstrucționistă sili guvernul să recurgă la dizolvarea corpurilor diriguitoare și la convocarea corpului electoral. Campania electorală servi la lămurirea opiniei publice asupra noii situații politice internaționale în

Carol I

urma detronării lui Napoleon al III-lea și a proclamării Imperiului German. Preponderența Germaniei în politica europeană potoli foarte mult spiritele antidinastice și întări situația principelui Carol în țară. Domnul însoțit de principesa Elisabeta făcu o vizită la Iași, unde fu foarte bine primit în cursul celor 10 zile pe care le petrecu în fosta capitală a Moldovei. Cu acea ocazie, G. Costaforu, ministrul de Externe, care însoțea pe principe în călătoria sa în Moldova, făcu în numele partidului conservator un apel la colaborare către membrii *Junimii*, care până atunci se abținuseră de la orice fel de manifestare politică. "La ce folos literatura – zicea Costaforu – dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare și țara ?" În urma acestui apel, mai mulți membri marcanți în Junimea, ca Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, G. Pogor, N. Gane, G. Racoviță, Petre Carp, Teodor Rosetti ș.a. își anunțară candidaturile la noile alegeri parlamentare, alcătuind astfel *gruparea neoconservatoare* sau *junimistă*, al cărei program politic se întemeia pe cele cinci puncte fundamentale formulate de divanurile ad-hoc din octombrie 1857. Aceste puncte erau: *respectarea capitulațiunilor cu Poarta, unirea Principatelor, dinastia ereditară dintr-o familie suverană din Europa, neutralitatea garantată de puterile garante* și *sistemul constituțional*.

Alegerile din primăvara 1871 dădură guvernului conservator majoritatea necesară atât la Cameră, cât și la Senat, pentru a-și putea continua cu succes opera de guvernare până la sfârșitul perioadei legislative. O propunere pentru modificarea Constituției, cuprinsă în faimoasa "petiție de la Iași" a beizadelei Grigore Sturdza a ajuns în dezbaterile camerei, guvernul înțelegând să respecte Constituția în vigoare, precum făgăduise la instalarea sa.

În vara 1871 perechea princiară făcu o călătorie pe Dunăre și apoi își luă reședința de vară la mânăstirea de la Sinaia, în apropierea căreia fu ridicat mai apoi castelul Peleș, ca reședință statornică de vară. El fu construit după planurile arhitectului vienez Doderer. Piatra de temelie a castelului s-a pus la 22 august 1875 iar inaugurarea avu loc la 7 octombrie 1883.

La 13 octombrie 1870, perechea princiară fu binecuvântată cu o fetiță, care la botez primi numele de *Maria*, răpusă de scarlatină la 9 aprilie 1874. Singura mângâiere în urma acestei dureroase pierderi o găsi principesa Elisabeta în preocupările literare, care au dus la consacrarea numelui de *Carmen Sylva*.

Ministerul conservator prezidat de Lascăr Catargiu, cu numeroasele sale remanieri, se menținu la putere cinci ani, din 1871 până în 1876. El își îndeplini cu succes misiunea de a menține ordinea monarhică și de a încerca să asigure o oarecare stabilitate în afacerile interne.

În administrație s-a început cu constituirea *comunelor rurale*, a căror grijă fu încredințată *consiliului comunal* cu un primar ales. Notarul purta grija contabilității și a actelor de stare civilă, care trecură de la oficiile parohiale în grija autorității comunale. Teritoriul țării era împărțit în 32 de *districte* sau județe conduse de *prefecți*, care administrau cu ajutorul *consiliului județean* din care se alegea *comitetul* permanent. Numărul *școlilor primare* sporea din an în an, deopotrivă cu creșterea numărului absolvenților *școlilor normale*, în care se pregătea personalul didactic primar.

Ministrul de Finanțe P. Mavrogheni reuși să aducă ordine în finanțele statului. Prin sporirea veniturilor din monopolul tutunului dar și prin introducerea impozitelor indirecte, din licențe și din timbre, combătute de opoziție, el izbuti să-și procure veniturile necesare pentru întărirea oștirii și pentru lărgirea rețelei căilor ferate. El introduse *renta română* pe piețele occidentale. În aprilie 1875 se făcu emi-

siunea primei rente române de 29 milioane lei. Concesiunea dată în 1875 consorțiului englez Crawley pentru construcția liniei ferate Ploiești – Predeal implică pe conservatori într-o pătimașă polemică parlamentară, asemănătoare celei contra consorțiului Stroussberg, care contribui în largă măsură la scăderea prestigiului și la căderea lor de la guvern. Dar cel mai însemnat act politic săvârșit de guvernul conservator a fost încheierea *convenției comerciale* cu Austro-Ungaria, semnată la 10/22 iunie 1875. Convenția fu încheiată pentru o perioadă de zece ani și denunțată în decursul acestui termen. Ea constituie *primul act internațional* semnat de România cu o putere străină, afirmând prin aceasta emanciparea ei economică de sub suzeranitatea Porții, ceea ce constituia primul ei pas spre recunoașterea deplinei sale independențe.

7. Coaliția de la Mazar-Pașa și retragerea guvernului Catargiu

Guvernarea conservatorilor exasperă prin durata și realizările ei pe liberali și pe fracționiștii conservatori. La semnarea convenției comerciale cu Austro-Ungaria opoziția liberală se retrase în semn de protest din cameră, fiind urmată și de numeroși conservatori de marcă, constituindu-se în *opoziție extraparlamentară*, numită coaliția *"de la Mazar-Pașa"*, după locul unde își ținea ședințele. Era imobilul de lângă Biserica Enei, proprietatea englezului Stevens B. Lakeman, căsătorit cu o româncă. Aceasta servise în oștirea turcă sub numele de Mazar-Pașa, trecând la religia mahomedană. Din coaliția de la Mazar-Pașa, al cărei scop era răsturnarea guvernului conservator, făceau parte, pe lângă *frații Brătianu*, *M. Kogălniceanu*, C. A. Rosetti, *A. D. Sturdza*, I. Ghica, Manolachi Costachi, E. Stătescu, G. Vernescu, G. Mârzescu ș.a. Convenția comercială cu Austro-Ungaria, concesiunile Stroussberg, Kroedley și Offenheim constituiau principalele puncte de atac contra guvernului. Iar pentru a impresiona pe Domn, se recurgea la nesăbuite atacuri contra lui, necruțându-se nici exemplara sa viață privată.

Dar atacurile acestea, oricât de necruțătoare ar fi fost ele, n-ar fi dus la răsturnarea guvernului conservator dacă acesta ar fi înfruntat cu mai multă hotărâre anumite probleme de natură externă. Germania stăruia cu toată autoritatea ei pentru lichidarea afacerii Stroussberg, iar Rusia umbla să obțină drum liber prin România pentru trupele ei în eventualitatea unui conflict cu Turcia, care părea inevitabil în urma tulburărilor din Balcani. Guvernul conservator ezită însă și într-un caz și în altul de a manifesta o atitudine fermă. În chestiunea societății drumului de fier, guvernul nu avea curajul de a o soluționa, iar în aceea ridicată de Rusia, guvernul în frunte cu *Lascăr Catargiu* preconiza *principiul neutralității*, neînțelegând să-și asume nici o răspundere. Atitudinea aceasta nehotărâtă duse fatal la demisia guvernului Catargiu, care căzu în urma înfrângerii în alegerile senatoriale de la finele lunii martie 1876. După un minister de tranziție de scurtă durată prezidat de generalul *I. A. Florescu*, urmă la 27 aprilie 1876 guvernul prezidat de *Manolachi Costachi*, din care făceau parte principalii șefi ai opoziției Ioan C. Brătianu, M. Kogălniceanu, Al. Pherekyde, G. Vernescu etc.

Noul guvern dizolvă camera la 3 mai 1876 și anunță noi alegeri pentru începutul lui iunie. Acestea dădură guvernului liberal o covârșitoare majoritate. C. A. Rosetti fu ales președinte al Camerei.

În mesajul domnesc cu ocazia deschiderii noilor corpuri legiuitoare din 20 iulie 1876, principele, ținând cont de situația internațională, spunea:

"Fac cu atât mai mult apel la patriotismul și moderațiunea Domniilor Voastre în momentele actuale cu cât la hotarele noastre agitațiunile durează și orizontul politic este departe de a fi senin".

Dar apelul Domnului la moderație nu opri Camera să voteze darea în judecată a foștilor miniștri, membri conservatori, 11 la număr, cu Lascăr Catargiu în frunte. Hotărârea aceasta duse și la demisia din guvern a lui Manolachi Costachi, M. Kogălniceanu și M. Pherekyde, astfel că la 24 iulie 1876 guvernul liberal se reconstitui sub președinția lui *Ion C. Brătianu*. Era tocmai în ajunul izbucnirii războiului ruso-româno-turc.

Capitolul II

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ (1877 - 1878)

1. Tulburările din Balcani și Convenția de la Reichstadt
2. Convenția româno-rusă de la Livadia și mobilizarea armatei române
3. Ruptura cu Turcia și proclamarea independenței
4. Trecerea Dunării și însărcinarea principelui Carol cu comanda trupelor româno-ruse din jurul Plevnei
5. Căderea Plevnei și încetarea ostilităților româno-turce

1. Tulburările din Balcani și convenția de la Reichstadt

Înfăptuirea unității naționale în Grecia, România, Italia și Germania nu putea să nu găsească un puternic răsunet și în Balcani. Sârbii din Muntenegru și din Serbia declarară la 1/13 iulie 1876 război Porții, năzuind la eliberarea conaționalilor lor din Bosnia și Herțegovina de sub jugul musulman și înglobarea lor în principatele naționale de la Belgrad și Cetinie. Un alt popor slav din Balcani, *bulgarii*, pregăteau prin refugiații lor politici din România o amplă acțiune pentru eliberarea lor. De sub jugul otoman, propaganda lor era sprijinită prin diverse publicații apărute în țara noastră, între care primul loc îl ocupa ziarul „Svoboda" – Libertatea.

Cu fondurile primite din Rusia și cu cele adunate în România, bulgarii întrețineau mișcarea revoluționară de acasă, care în 1876 se intețise în așa fel încât naționaliștii bulgari putură forma în Bulgaria chiar un guvern provizoriu care ridică steagul răscoalei împotriva Porții. Aceasta încercă să înăbușe mișcarea națională a bulgarilor prin îngrozitoare masacre, săvârșite de așa-numiții "bașibuzuci", bande sălbatice nedisciplinate, compuse din elemente fanatizate, puse pe pradă și omor. Tulburările sângeroase din Muntenegru, Bosnia și Bulgaria se repercutară și asupra capitalei turce, unde sultanul *Abdul Aziz*, care recunoscuse în 1862 alegerea principelui Cuza și unirea Principatelor, fu asasinat în 1876 și înlocuit cu *Abdul Hamid al II-lea*. Acesta credea că prin promulgarea unei *constituții* după modelul european, la 12/24 decembrie 1876, prin care și România era asimilată provinciilor turcești va putea potoli spiritele agitate și restabili liniștea și ordinea în Balcani.

Dar noul sultan, sfătuit de marele vizir *Midhad Pașa* se înșelă amarnic, sperând că prin noua constituție ar fi putut evita catastrofa de care era amenințat imperiul otoman. Dimpotrivă, ea avu un efect contra așteptărilor sultanului, lipsindu-l de sprijinul puterilor apusene, ai căror reprezentanți în frunte cu lordul *Salisbury* se întruniseră în conferință la Istanbul, pentru a găsi o cale de înțelegere între Poartă și popoarele răzvrătite contra ei. După promulgarea constituției, conferința își suspendă lucrările fără termen. Între timp însă puterile direct interesate în Balcani, Austria și Rusia căzuseră de acord asupra atitudinii lor față de tulburările de dincoace de Dunăre și de Sava. Austria căuta să găsească un fel de recompensație pentru pierderile suferite în Italia și Germania. În scopul acesta, ea își îndreptă privirile asupra *Bosniei* și *Herțegovinei*, revendicate de Muntenegru și de Serbia. Rusia, la rândul ei, nu putea uita umilirea care-i fusese impusă de conferința de pace de la Paris și în deosebi de pierderea accesului ei la gurile Dunării, prin retrocedarea celor trei județe din Basarabia de Sud. În iulie 1876 țarul Alexandru al II-lea și împăratul Franz Josef se întâlniră la *Reichstadt*, pentru a se înțelege asupra politicii de urmat față de Poartă. Asupra scopurilor urmărite, ambii monarhi căzură de acord ca Austria să obțină Bosnia și Herțegovina, iar Rusia județele basarabene și alte avantaje în imperiul otoman, semnând în sensul acesta faimoasa *Convenție de la Reichstadt*. În condițiile acestea era de așteptat ca principele Serbiei *Milan Obrenovici*, care împreună cu principele *Nichita* al Muntenegrului, declarară război turcilor, să sufere înfrângerea de la Alexinaț și să încheie repede

General de brigadă Alexandru Cernat

pacea cu Turcia.

Noua constituție turcească, pe care puterile europene nu o puteau lua în serios, avu însă darul să indispună foarte mult și România și să o determine la urmărirea unei politici ostile Porții. După semnarea convenției de la Reichstadt, Rusia făcea pregătiri serioase de război contra Turciei. Cum însă în urma retrocedării României a celor trei județe basarabene de la gurile Dunării, Rusia nu mai avea legătură directă pe uscat cu imperiul otoman, decât numai trecând prin teritoriul român, oștirile ei nu mai puteau trece ca mai înainte vreme, fără nici o socoteală prin acest teritoriu. Principatele Române se uniseră în statul român, care se găsea sub scutul puterilor garante între care se număra și Rusia. Deci, trecerea prin teritoriul ei nu se putea face în mod legal, decât în urma unei înțelegeri amiabile între ambele părți. Dându-și seama de aceasta, împăratul Alexandru invită în septembrie 1876 pe principele Carol la Livadia, în Crimeea, pentru a discuta condițiile prin care trupele rusești ar putea trece fără nici o piedică prin teritoriul român spre Balcani. Principele Carol, care aflase probabil de stipulațiile convenției de la Reichstadt cu privire la retrocedarea Basarabiei de Sud, nu înțelegea să se angajeze personal într-o chestiune așa de delicată, ci însărcinând în octombrie 1876 pe primul ministru Ion C. Brătianu cu misiunea de a trata cu rușii la Livadia, precum tot Brătianu se prezentase ceva mai înainte împăratului Franz Josef la Sibiu, pentru a-l saluta în numele suveranului său. Misiunea aceasta fusese însă cu mult mai ușoară, întrucât austriecii urmăreau revendicări teritoriale în Bosnia și nu în România. Misiunea la Livadia era cu atât mai grea, cu cât revendicările teritoriale ale rușilor priveau teritoriul românesc din Basarabia sudică. Ignatiev, cancelarul Rusiei, făcuse pe Brătianu să înțeleagă că războiul devenise inevitabil și de aceea el stăruia asupra necesității neapărate a unei convenții pentru trecerea armatei rusești prin România. La aceasta Brătianu răspunse că o înțelegere ar fi în interesul ambelor state și că guvernul român este dispus a cerceta chestiunea mai de aproape. De aceeași părere era și Carol. Totuși, unii membri din guvern susțineau cu tărie respectarea unei neutralități absolute în conflictul ruso-turc. Această părere era împărtășită și de partidul conservator sub șefia lui Lascăr Catargiu iar Ion Ghica publică chiar un memoriu pentru susținerea acestei stricte neutralități. O atitudine politică de neutralitate se impunea și din pricina raporturilor vasalității față de sultan, pe care țara înțelegea să le suporte în cadrele demnității sale naționale.

Noua constituție turcească veni însă să aducă grave jigniri demnității naționale și să dispenseze în felul acesta guvernul român de a mai ține seama de drepturile de suzeranitate ale Porții otomane. Noua constituție turcă considera *România ca făcând parte din imperiul otoman, iar pe principele ei drept șef al unei provincii privilegiate.* Dispozițiile acestea determinară guvernul român să ceară explicații Porții, care răspunse că România, ca provincie a imperiului otoman, era obligată să lupte alături de turci contra popoarelor balcanice care își revendicau libertatea națională. Aceasta constituia însă o imposibilitate morală pentru poporul român, care își dobândise cu atâtea greutăți propria autonomie. Mai mult chiar, Poarta cerea printr-o notă cominatorie guvernului român să-și retragă nota de protest contra noii constituții, o cerere care nu putea fi acceptată. În ședința camerei din 22 decembrie 1876, primul ministru Ion C. Brătianu, referindu-se la această chestiune, declara că națiunea română se găsește în fața unei grave violări a drepturilor sale, pentru care românii, veacuri de-a rândul, și-au vărsat sângele, drep-

turi pentru a căror respectare luptă de jumătate de veac și generația actuală și este gata să aducă orice jertfă pentru păstrarea lor.

"Nici spada lungă a lui Baiazid și Mahomed – zicea Brătianu – *n-a putut pătrunde până în cetatea munților români, până unde vrea acuma să pătrundă Midhad Pașa cu constituția sa".*

Făcând apel la simțămintele de solidaritate, Brătianu asigura pe deputați că dacă ne vom prezenta uniți în hotărârea noastră și vom spune Porții și Europei că nu ni se pot răpi drepturile decât trecând peste cadavrele noastre, nimeni nu va îndrăzni să treacă Dunărea. Față de această dârză hotărâre a guvernului și a Domnului, amuțiră curând și vocile opoziției care preconiza o politică de strictă neutralitate față de conflictul balcanic și de menajare, pe cât posibil, a susceptibilității Porții.

Maior Gh. Șonțu

2. Convenția româno-rusă de la Livadia și mobilizarea armatei române

Tratativele româno-ruse de la Livadia din octombrie fură continuate în noiembrie 1876 de Brătianu cu ambasadorul rus Nelidor la București și se ajunse la o înțelegere, astfel că la 4/16 aprilie 1877 putu fi semnată la București convenția româno-rusă pentru trecerea trupelor rusești prin România. Convenția cuprindea următoarele 4 articole:

Art. 1. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a trece în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea rezervată armatelor amice.

Toate cheltuielile care ar putea fi ocazionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tuturor trebuințelor sale, cad bineînțeles în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor rusești pe teritoriul său, guvernul M. S. Împăratului tuturor Rușilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum ele rezultă din legile interne și tratatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Art. 3. Toate amănuntele relative la trecerea trupelor ruse, la relațiunile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoielile care ar trebui să fie făcute pentru acest sfârșit, vor fi consemnate într-o convențiune specială, care va fi încheiată de delegații ambelor guverne și ratificate în același timp ca și cea de față, și va intra în vigoare deodată.

Art. 4. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României se îndatorează pentru a obține pentru Convențiunea de față, precum și cea menționată la art. precedent, ratificarea obținută de legile române și a face imediat executorii stipulațiunile cuprinse întrânsele.

La 11/23 aprilie trupele rusești trecură Prutul. În aceiași zi marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatei, lansă către "locuitorii români" un manifest, în care spunea, între altele:

"Prin porunca M. S. Împăratului tuturor rușilor, armata intră astăzi în țara voastră, care nu pentru întâiași dată a întâmpinat cu bucurie oștile rusești. Vestindu-vă aceasta, Vă declar că venim la voi la vechi prieteni și voitori de bine; nădăjduiesc să găsesc la voi aceiași sufletească pornire, care au arătat străbunii voștri oștirilor noastre în trecutele rezbele ce le-au avut cu turcii.

Vă invit dar prin aceasta, a vă urma în pace îndeletnicirile și a ușura armatei chipul de a satisface nevoile și trebuințele sale".

În aceeași zi fu proclamată și mobilizarea generală a armatei române, care dis-

punea de un corp de 50.000 de oameni bine instruiți și înarmați și de 180 de tunuri. La aceste unități active se mai adăugară și 70.000 de rezerviști care făcuseră și ei instrucție militară. La 13 aprilie se ținu un consiliu de coroană care hotărî concentrarea trupelor române în Oltenia pe țărmul Dunării pentru a putea preîntâmpina un eventual atac turcesc de pe malul opus al marelui fluviu. Apărarea malului Dunării de la gura Oltului în jos rămăsese în seama oștirii de operație rusești, care, în baza convenției, primise învoirea de a trece în Bulgaria prin teritoriul român. Reprezentantul României pe lângă Înalta Poartă părăsi Istanbulul, iar turcii deschiseră focul asupra bateriilor românești de la Islaz, Bechet, Corabia și Calafat.

La 30 aprilie/12 mai, Camera ratifică convenția. Cu acea ocazie, Kogălniceanu, în calitatea sa de ministru de externe, rosti un memorabil discurs în care stăruia asupra necesității participării României la război pentru a păstra ființa statului în fața amenințărilor Porții. Răspunzând opoziției, Brătianu arătă că statul român nu este o societate anonimă protejată de cele șapte puteri europene, care să se dizolve îndată ce puterile garante i-ar retrage ocrotirea lor. România nu este o creație a puterilor europene ci un vechi patrimoniu al poporului român, fiindcă oriunde calci pe pământul ei, găsești brazde înroșite de sângele mai multor generații. Nu este vale, râu sau colină de numele căreia să nu fie legată amintirea faptelor eroice, care să nu poarte signatura națiunii române și să nu fi devenit patrimoniul ei. De aceea, ființa țării noastre nu poate fi garantată mai bine decât prin vitejia noastră. În urma acestei explicații, Camera votă convenția cu 79 de voturi pentru, contra 27, rămânând bineînțeles ca trupele rusești, în marșul lor spre Dunăre, să nu treacă prin București.

3. Ruptura cu Turcia și proclamarea independenței

Ratificarea convenției însemna însă ruptura cu Poarta, care nu întârzie să se producă foarte curând, când tunurile turcești de la Vidin deschiseră la 9/21 mai focul asupra bateriilor române de la Calafat. Principele Carol salută prima explozie a unei ghiulele turcești cu memorabilele cuvinte: "Asta-i muzica ce-mi place!" Deschiderea focului turcesc asupra bateriilor țării vasale o îndreptăți pe aceasta să se desfacă de legăturile ei cu Poarta otomană. Luând cunoștință despre cele petrecute la Calafat, Camera română votă cu unanimitate la 9/22 mai următoarea moțiune:

"Camera ia act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială".

În aceeași zi s-a votat și legea pentru instituirea ordinului "Steaua României". În ziua următoare, 10/23 mai, cu ocazia sărbătorii naționale, primul ministru Brătianu putu saluta pe principele Carol ca Domn al unei *țări libere și independente.*

"Ne despărțim astăzi – zicea Brătianu – *cu totul și pentru totdeauna de Turcia, căreia i se declară război pe față, fără aspirații de aventură, dar cu hotărârea neclintită de a păstra tot ce stăpânește țara în granițele sale actuale".*

În răspunsul său, principele arătă că legătura care la Constantinopol se numea *suzeranitate*, iar la București *vasalitate* nu mai corespundea principiilor epocii, care nu admite decât raporturi libere între națiuni și țări libere.

La festivitatea de la Cotroceni de la 10 mai 1877 asistă și marele duce Nicolae, comandantul armatei de operație în Balcani, care felicită pe Domn pentru proclamarea independenței, ce urma să fie consfințită prin vitejia dorobanțului român. Mai rostiră cuvântări omagiale președintele Camerei C. A. Rosetti, mitropolitul Iosif Naniescu, Dim. Brătianu din partea Senatului, precum și A. Crețescu, președintele Curții de Casație, și Em. Grazistean, Președintele Curții de Conturi.

Declararea războiului pentru independență fu primită cu mare însuflețire de țara întreagă. Ea găsi un puternic răsunet și dincolo de munți, în Transilvania și Banat, dar și dincolo de Molna și Prut, în Bucovina și Basarabia. Ea constitui un însemnat eveniment și moment psihologic care unea sufletele românilor de pretutindeni, făcându-le să bată la unison în dorințele și năzuințele lor spre neatârnare. Și nici nu putea fi altfel, dacă ne gândim că ideea neatârnării fusese moștenită din bătrâni și că realizarea ei era așteptată cu nerăbdare din generație în generație. Cât

privea Basarabia, provincia aceasta românească avea în clipele acelea o situație excepțională, întrucât Românii de acolo, trăind sub stăpânire rusească, prin forța lucrurilor luară direct parte la războiul pentru independență, astfel că numele lui "Caru-Vodă" pătrunse în cântecele și anecdotele populare de dincolo de Prut. În Transilvania, Banat și Bucovina, situația se prezenta însă altfel. Guvernele de la Pesta și Viena, de care depindeau aceste provincii, păstrau ce-i drept, o atitudine de neutralitate față de intrarea României în războiul pentru independență, dar această neutralitate era departe de a fi binevoitoare. Gheorghe Barițiu, directorul Gazetei Transilvaniei din Brașov, fu tras în judecată pentru articolul prin care apăra femeile române învinuite de un ziar unguresc din Cluj de trădare de patrie pentru opera lor caritabilă de a fi colectat bani și scame pentru răniții de la Plevna. Și femeile române din Bucovina adunau scame și bandaje pentru răniții români. Aplecate asupra pânzeturilor de in și de cânepă, din care se destrămau scamele, poate că nici nu-și dădeau bine seama că acțiunea lor caritativă simboliza destrămarea unui trecut de robie și urzirea firelor unui viitor mai vesel de libertate națională. Râvna lor nu era însă privită cu ochi buni de autoritățile bucovinene care inițiaseră concomitent o colecție pentru ajutorarea răniților turci.

Declararea de război pentru independența României trezi entuziasmul tinerilor români din Transilvania, Banat și Bucovina, care doreau să lupte ca voluntari în armata română. Generalii bănățeni Traian Doda și David Urs de Margine, eroul de la Lissa, care serviseră în armata austro-ungară, își oferiseră serviciile în războiul pentru neatârnare, dar guvernul unguresc se opuse împlinirii dorinței lor. Bănățeanul Moise Grozea se distinse prin eroismul său în redutele de la Plevna. Mai mulți elevi de la liceul din Cernăuți părăsiră în taină băncile școlii pentru a se înrola ca voluntari în armata română de operație. Unul dintre ei, Constantin Popescu, a fost primul sergent român căzut la Calafat, unde i s-a ridicat și un monument. Fruntașii români din Bucovina se constituiră chiar într-un comitet pentru sprijinirea tinerilor care doreau să lupte alăturea de dorobanții români pentru independența țării. Între tinerii ajutați în acest fel se găsea și Alexandru Chibici Revneanul, care și-a publicat mai apoi amintirile în „Convorbiri literare" sub titlul: *Din viața mea de voluntar.*

4. Trecerea Dunării și însărcinarea principelui Carol cu comanda trupelor româno-ruse din jurul Plevnei

Între timp, trupele rusești trecuseră Prutul și înaintară spre Dunăre. La 20 mai se ținu la Ploiești un consiliu de război sub președinția marelui duce Nicolae, la care asistă și principele Carol. Domnul român cerea ca armatei sale să i se atribuie un sector special în fața Vidinului pentru operațiunile ei contra turcilor. Propunerea Domnului român fu însă respinsă sub motivul că Rusia dispune de forțe militare suficiente pentru a înfrânge singură rezistența turcilor. Refuzul acesta determină pe principe să-și concentreze oștirea în sudul Olteniei și să observe de acolo desfășurarea operațiunilor ruso-turcești. În drumul său spre Brăila, pentru asista la trecerea trupelor rusești spre Bulgaria, care avu loc în zilele de 10 – 15 iunie, țarul Alexandru sosi la Ploiești și vizită pe Domn și la București, menținându-se însă în aceeași atitudine rezervată față de cooperarea trupelor române.

Prea încrezut în forța trupelor sale, marele duce Nicolae atacă vertiginos unitățile otomane, ocupând la 25 iunie Târnova, străbătură cu mare repeziciune Balcanii prin pasul Hainkioi și ajunseră la 5 iunie la Cazanlâc. Dar la 18 iunie rușii fură bătuți la Eske-Zaigra și siliți să se retragă în grabă la Târnova. În timpul înaintării rușilor, comandantul turc *Osman-Pașa* ocupă la Plevna o poziție bine întărită, zăgăzuind astfel înaintarea rușilor spre Balcani. Încercările marelui duce de a înfrânge rezistența turcă de la Plevna dădură greș. Atacurile rusești din zilele de 8 și 18 iulie asupra Plevnei fură respinse cu mari pierderi iar Osman-Pașa se pregătea a trece la ofensivă, amenințând pe ruși cu aruncarea în Dunăre. În situația aceasta critică, marelui duce nu-i rămase altă ieșire decât să recurgă la colaborarea cu trupele române, pe care el o refuzase la consiliul de război de la Ploiești cu atâta îngâmfare. La 19/31 iulie, el telegrafia principelui Carol la marele cartier general român faimoasa telegramă cu următorul cuprins:

Căpitan Valter Mărăcineanu

Maior Constantin Ene

„Marți 19/31 iulie 1877
Principelui Carol al României
la locul unde se găsește Cartierul General român

Turcii au îngrămădit foarte mari mase de trupe la Plevna și ne prăpădesc ÷ nous abîmes. Rog de a face fuziunea, demonstrația și dacă e posibil trecerea Dunării pe care Tu doreai a o face. Între Jiu și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru a facilita mișcările mele.

semnat Nicolae".

("Les Turcs ayant amassé les plus grands masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion demonstration et, si possible, passage du Danube, que tu désire faire. Entre le Jiul et Corabia cette demonstration est indispensable, pour faciliter mes mouvements".)

Cum însă marele duce nu arăta condițiile în care să se facă această colaborare militară, Domnul român nu dădu imediat urmare depeșei marelui duce, ci numai după ce avu o întrevedere cu țarul și după ce acesta oferi principelui Carol comanda supremă asupra tuturor trupelor rusești de la Plevna. În această calitate de comandant suprem, Domnul nostru dădu ordin trupelor române să treacă Dunărea în drum spre Plevna.

La 20 august/1 septembrie, principele român lansă oștirii următoarea proclamație:

"Ostași,

A trecut un an de când dincolo de Dunăre lupta între turci și creștini amenință granițele noastre. Pentru a le apăra, țara a făcut apel la voi. La chemarea mea ați părăsit vetrele voastre cu însuflețirea unor oameni care au conștiința că de supunerea lor depinde ființa statului român. Câtă vreme oștile operau în depărtare, și noi eram numai amenințați de invazia bandelor devastatoare, ne puteam mărgini la apărarea malurilor Dunării. Acuma însă războiul se apropie de granițele noastre și dacă turcii ar fi biruitori, este clar că ei ar năvăli cu toții în țara noastră, încercând-o cu masacrări, răpiri și devastări. În situația aceasta este de datoria noastră de a lupta pentru pământul nostru spre a libera țara de barbariile năvălitorilor.

Soldați Români,

Voi știți cât a suferit patria noastră în timpul celor 200 de ani în cursul cărora vi s-au răpit mijloacele de a vă apăra drepturile bărbătește pe câmpurile de bătălie. Azi aveți ocazia de a dovedi din nou vitejia voastră, toată Europa își îndreaptă ochii asupra voastră. Înainte deci cu curaj românesc, lumea să ne judece după faptele noastre ! Noi reluăm astăzi din nou luptele glorioase ale înaintașilor alăturea de numeroasele și vitezele trupe ale uneia din cele dintâi puteri din lume. Armata română, deși mică, se va distinge, sunt sigur de aceasta,

prin vitejia și disciplina ei. Ea va reda României rangul pe care l-a avut odinioară și care i se cuvine între națiunile europene. Aceasta este și convingerea M. Sale Împăratului tuturor rușilor. De aceea românii vor lupta umăr la umăr cu rușii, nu numai pe același câmp de bătălie și pentru același scop ci, mi s-a încredințat și comanda superioară asupra ambelor armate de la Plevna. Aceasta este o onoare, care se reflectează și asupra țării. Faceți deci, ca steagul român să fluture pe același câmp de luptă, pe care străbunii voștri fuseseră secole de-a-rândul apărătorii credinței și a libertății. Înainte deci, ostași români, înainte cu curaj, și curând vă veți întoarce la familiile voastre prin o țară liberă în aplauzele națiunii întregi".

Trecerea marelui fluviu s-a făcut pe un pod de vase de 800 metri de la Silistrioara – Măgura, mai jos de Corabia, începând din ziua de 20 august. După luptele de la Rahova și Smârdan, unitățile române glorioase, la 27 în aceeași lună, ajunseră la Plevna unde cuceriră un redan iar la 30 august luară parte la atacul general contra Plevnei, cucerind cu mari pierderi reduta de la Grivița, capturând trei tunuri și un steag turcesc, pe care principele îl prezentă țarului de ziua acestuia de naștere.

Atacul general, cu o pierdere de 15.000 de oameni, al treilea întreprins contra Plevnei, dădu însă dreptate punctului de vedere al Domnului român, și anume că Plevna, întărită cu atâta măiestrie de Osman-Pașa, care avea sub ordinele sale 50.000 de oameni și 76 de tunuri, nu putea fi cucerită prin asalturi generale, ci numai printr-un asediu în toată regula. La 2 septembrie, principele scria soției sale, principesa Elisabeta:

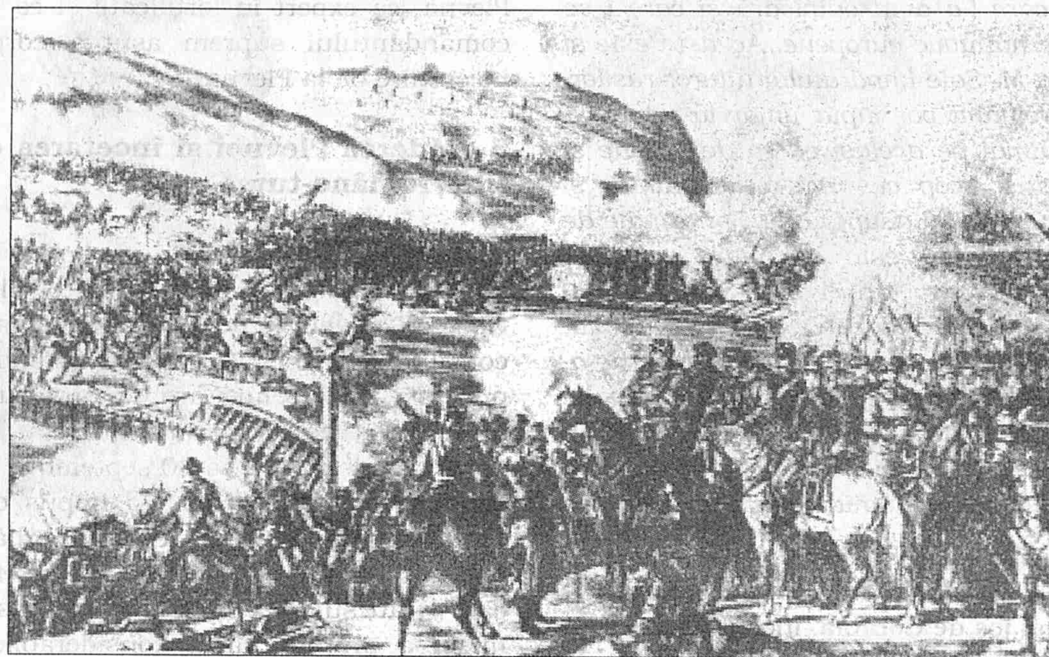
"Avem înaintea noastră un adevărat Sevastopol, care ne va costa încă multe mii de vieți omenești, până când să-l luăm. Din prima zi în care m-am convins despre situație și am făcut recunoașterea tuturor pozițiilor, am declarat că Plevna nu se poate lua fără un asediu în formă și fără mase mari de trupe. Nu voiau să mă creadă, azi au ajuns și ei la această convingere și generalul Totleben a fost chemat aici".

Generalul Totleben, fiul unui industriaș german din Mitau, care absolvise școala militară din Petersburg, a luptat în 1854 la Silistria și s-a distins ca autor al planurilor de fortificație de la Sevastopol. La cererea principelui comandant, Totleben fu chemat degrabă la Plevna, ca expert în fortificații și ca ajutor al comandantului suprem asupra corpului de încercuire de la Plevna.

5. Căderea Plevnei și încetarea ostilităților româno-turce

La 15 septembrie generalul Totleben ajunse la cartierul general al țarului de la Gozna-Studena, unde a doua zi luă parte la un consiliu de război iar la 18 septembrie el se prezentă principelui Carol la cartierul general al acestuia de la *Poradim* (un sat la 7 km depărtare de front). La 30 septembrie Totleben scria nevestei sale că i s-a impus o sarcină destul de grea, aceea de a duce la izbândă trupele rusești după pierderi așa de însemnate pe care le-au suferit aici, între timp însă și inamicul a primit întăriri considerabile și este numeric mai tare ca noi. *"Pozițiile noastre sunt foarte întinse, îmi trebuie cel puțin trei zile pentru a le vizita călare, dar inamicul cel mai vajnic este totuși vremea cea rea, zăpada, frigul și ploaia; drumurile sunt desfundate. Ordonanțele, chiar cele căzăcești, care vin la mine se rătăcesc în terenul deluros și lipsit de orice punct de orientare. Ele sunt silite să petreacă adesea noaptea sub cerul liber, fără să nimerească drumul. Noroaiele pe drumurile desfundate sunt necrezut de mari. Numărul bolnavilor crește mereu și se resimte lipsa de provizii și furaje; caii se găsesc într-o stare deplorabilă și cad zilnic".* În aceleași condiții atmosferice și de aprovizionare erau nevoiți să lupte și ostașii români pentru recunoașterea independenței țării lor.

Scopul urmărit era să taie comunicația turcilor din Plevna cu Rusciucul și Vidinul. La 12 octombrie fu tăiată legătura cu Sofia, după care începură mișcările de încercuire care strângeau tot mai strâns cercul de foc în jurul Plevnei. Totul depindea de cantitățile de provizii de care mai dispunea Osman-Pașa. La epuizarea acestora, încercuirea tot mai strânsă trebuia să ducă la capitularea acestuia fără pierderi prea mari din partea asediatorilor. La 25 octombrie inamicul era complet încercuit iar șanțurile și bateriile aliaților se apropiau tot mai mult de centrul fortificațiilor turcești. Lucrurile acestea se executau numai noaptea, astfel că la revărsatul zorilor turcii se pomeneau acoperiți de o grindină de ghiulele din

1877, noiembrie 28. Căderea Plevnei

zeci de guri de tunuri, abătându-se asupra lor dintr-o parte de unde nici nu se așteptau. Epuizând proviziile, Osman-Pașa încercă la 28 noiembrie / 10 decembrie o acțiune de erupere, dezlănțuind o canonadă infernală pe malul stâng al râului Vid. Încercarea eșuă însă, astfel că trupele româno-ruse putură pătrunde până în centrul Plevnei. Câmpul de luptă era acoperit cu cadavre omenești, iar servanții bateriilor turcești lepădau armele predându-se. Respinși în cazanul Plevnei, turcii fură siliți să depună armele. Osman-Pașa, ușor rănit, văzându-se înfrânt, se adresă colonelului Cerchez pentru a-i declara capitularea cu 40.000 de soldați, fără nici o condiție, voind a-i preda sabia. Dar, după aceea apărură doi generali ruși care primiră sabia pentru a o prezenta țarului. Acesta i-o restitui însă comandantului turc în semn de respect pentru vitejia lui ostășească. Țarul decoră pe principele comandant cu ordinul Sf. Andrei cu spadă, iar marele duce Nicolae recunoscu într-o adresă trimisă Domnului că briliantele rezultate ce s-au obținut la Plevna sunt datorită în mare parte colaborării cu viteaza armată română și că fraternitatea de arme ruso-română a închegat din nou raporturile între ambele popoare.

La 29 noiembrie s-a celebrat un Te-Deum în raioanele redutelor turcești de la Plevna, la care asistă țarul, principele Carol și marele duce Nicolae. La 30 noiembrie avu loc un consiliu de război la Poradim, iar a doua zi împăratul putu pleca spre Petersburg, fericit de izbânda trupelor sale. În zilele de 7 – 9 noiembrie, trupele române avură de susținut lupte sângeroase cu turcii la *Rahova*, în fața Bechetului, pentru cucerirea cetății turcești din acest orășel de la Dunăre.

Prin ordinul de zi de la 1 decembrie 1877, principele Carol depuse comanda pentru armata rusească de la vest, iar la 5 decembrie împăratul Alexandru porni spre Rusia trecând prin București. Carol își făcu intrarea triumfală în București numai la 10 decembrie, pe șoseaua principală Podul Mogoșoaiei, care în amintirea acestei întoarceri triumfale primi numele de Calea Victoriei. Și alte străzi din București fură rebotezate: Calea Plevnei, Calea Griviței, strada Smârdan ș.a.

La 12 ianuarie 1878, românii înfrânseră rezistența turcilor la Smârdan, lângă Vidin, cu scopul de a cuceri Vidinul și de a-l încorpora eventual României, cu întreg ținutul care era locuit în cea mai mare parte de români. După remarcabilele isprăvi de arme repurtate în Bulgaria, oștirea română se reîntoarse victorioasă în capitală.

Capitolul III

TRATATUL DE LA BERLIN, PIERDEREA JUDEȚELOR BASARABENE. OCUPAREA DOBROGEI ȘI MODIFICAREA CONSTITUȚIEI

1. Hotărârile Congresului de pace de la Berlin (1877) privind modificările teritoriale
2. Stăruința delegaților români pentru păstrarea județelor basarabene
3. Ocuparea Dobrogei
4. Modificarea articolelor 7 și 83 din Constituție

1. Hotărârile Congresului de pace de la Berlin (1877) privind modificările teritoriale

La 1 ianuarie 1878 sultanul ceru țarului pace. Războiul ruso-turc nu se termină însă cu căderea Plevnei. Condițiile de pace impuse însă de ruși erau prea aspre pentru ca turcii să le fi putut primi fără a face un ultim efort pentru salvarea patriei lor. Condițiile acestea consistau în recunoașterea independenței României și a Serbiei, conferirea unei largi autonomii Bulgariei Bosniei, Herțegovinei și Muntenegrului, precum și pașalâcului Cars din Asia Mică. La acestea se mai adăugau și anumite cesiuni teritoriale, în folosul României, Serbiei și Muntenegrului. De aceea, războiul continuă cu succes pentru oștirile rusești.

După plecarea împăratului, marele duce Nicolae îndreptă trupele sale spre Balcani, atingând nodul de comunicație Iambol – Sofia – Constantinopol. Administrația Bulgariei ocupate de trupele rusești era încredințată prințului G. Czerkaski. Pe un ger cumplit, trupele rusești forțară trecerea Balcanilor, ajungând la Filipopol și bătând pe turci, îi siliră să capituleze împreună cu comandantul lor, Suleiman Pașa. La 8/20 ianuarie, rușii ocupară Adrianopolul, deschizându-și drumul spre Constantinopol și silindu-i pe turci să ceară pace. Tratativele preliminare avură loc la San Stefano, lângă Constantinopol, la 19 februarie, iar la 13 martie fu semnat tratatul de pace. Era firesc ca și România să fi luat parte la tratativele de pace ca aliată a învingătorilor, dar rușii uitară de fraternitatea de arme de la Plevna și refuzară participarea delegaților români la aceste tratative, marginindu-se să impună Turciei recunoașterea independenței României, deopotrivă cu independența Serbiei și Muntenegrului.

La 26 ianuarie 1878 generalul Ghica, ministrul României la Petersburg, comunică la București ceea ce cancelarul țarului i-a făcut cunoscut, anume intenția rușilor de a reocupa partea de sud a Basarabiei până la Chilia. Ca recompensă, România va primi Delta Dunării și Dobrogea până la Constanța. Argumentele pe care se sprijineau erau că cele trei județe basarabene fuseseră retrocedate *Moldovei* și nu *României*, că acest teritoriu a fost luat printr-un tratat – de la ruși – din care nu a mai rămas nimic și că această revendicare teritorială este pentru ei o chestiune de onoare și demnitate națională. Replica lui Ghica în numele guvernului român n-a fost luată în seamă.

La 3 martie 1878, țarul și sultanul semnară *tratatul de la San Stefano* redactat de generalul Ignatiev. Prin art. 19 din tratat se impuse Turciei o despăgubire de război de un miliard 410 milioane de ruble. Luându-se însă în considerare dificultățile financiare ale Turciei, și de acord cu dorința sultanului, țarul consimte ca plata celei mai mari părți din această sumă să fie acoperită prin cesiunea sângeacurilor: Tulcea, Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcinul, Babadag, Hârșova, Constanța și Medgidia, împreună cu insulele din Delta Dunării și cu Insula Șerpilor. În continuare se arată că țarul nu dorește să anexeze la Rusia aceste teritorii cu insulele din Deltă, ci își rezervă dreptul de a le da în schimbul acelor părți din Basarabia detașate prin tratatul din 1856 și limitate la sud prin talvegul brațului Chilia și vărsarea de la Stari-Stambul. Guvernul român protestă energic contra rășluirii acestor teritorii, dar fără suc-

ces. Rămăsese ca delegații români să-și expună protestul lor în fața Congresului de pace de la Berlin. Tratatul de la Berlin a mai adăugat și *Mangalia*.

Bulgaria fu recunoscută ca principat autonom sub suzeranitatea Porții, cuprinzând în granițele sale vasta regiune de la Dunăre la Marea Egeică și de la Marea Neagră până la lacul Ohrida. Noul principat urma să rămână sub ocupația rusească timp de doi ani, până la organizarea noii vieți de stat. Sultanul se obligă să introducă în Bosnia și Herțegovina reforme pentru salvgardarea intereselor populației creștine de acolo. Rușii mai impuseseră Turciei ca, în calitatea ei de fostă suzerană a României, să restituie țarului cele trei ținuturi din Basarabia de Sud, cu toate angajamentele lor contractate prin convenția militară de a respecta integritatea teritorială a aliatei lor. În schimb Poarta fu silită să cedeze României Delta Dunării cu hinterlandul ei dobrogean din ținuturile Tulcea și Constanța, deschizându-i astfel României ieșirea la Marea Neagră. România ridică energice proteste contra retrocedării ținuturilor basarabene. Această retrocedare ar contraveni făgăduielii formale a Rusiei de a respecta integritatea teritorială a aliatei sale. La refuzul ei de a recunoaște această hotărâre luată la San Stefano, fără asentimentul guvernului român, rușii răspunseră cu amenințarea de dezarmare a oștirii române. La aceasta, principele Carol răspunse cu mândrie și demnitate că oștirea română care a sângerat la Plevna umăr la umăr cu trupele rusești pentru dobândirea victoriei, ar putea fi distrusă de foștii ei camarazi de arme, dar nicidecum dezarmată.

Cum însă Austro-Ungaria, Rusia și Anglia rămaseră nemulțumite cu stipulațiile tratatului preliminar de la San Stefano, iar Rusia nu dispunea de forțe militare suficiente pentru a înfrunta ostilitatea acestor mari puteri, se căzu de acord ca dispozițiile tratatului de la San Stefano să fie supuse deliberării reprezentanților celor șapte mari puteri europene. Acestea se întruniră la Berlin la 1/14 iunie – 1/14 iulie 1878. România, a cărei independență nu fusese încă recunoscută, nu fu invitată să participe cu vot deliberat la lucrările congresului. Delegații ei fură admiși numai ca informatori, pentru a-și exprima părerea privitoare la cesiunea teritorială din sudul Basarabiei.

2. Stăruința delegaților români pentru păstrarea județelor basarabene

În această grea și delicată misiune plecară la Berlin președintele consiliului de miniștri, Ion C. Brătianu și ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu. Delegații români prezentară la 19 iunie un memoriu bine documentat în care susțineau că, după dreptate, nici o parte a teritoriului ei actual nu trebuie să fie dezlipită de România. Reînapoierea unei părți din Basarabia către principatul Moldovei, prin tratatul de la 1856, a fost un act de dreptate din partea Europei. Căci trunchierea de la 1812 nu putea să se îndreptățească nici prin faptul și nici prin dreptul de cucerire. La 1812 Basarabia făcea parte dintr-un principat, a cărui autonomie fusese solemn mărturisită de toate tratatele ce se încheiaseră mai înainte între imperiul rus și cel otoman. Mai cu seamă tratatul de la Cuciuc-Cainargi recunoscuse Domnilor Moldovei și Munteniei calitatea de suverani și stabilise că Basarabia face parte din Moldova. Așadar, Basarabia era o țară românească cu instituții și legi românești păstrate în mod hotărât de M. S. Împăratul Alexandru I. Acest respect al vechii naționalități era formulat în rescriptul imperial care confirmă organizarea administrativă și judecătorească a acestei provincii în urma alipirii sale la Rusia, fără ca să se facă acolo cea mai mică deosebire între Basarabia de Jos și Basarabia de Sus. Nici la 1878, precum nici la 1812 nu se poate cere Basarabia României pe baza unui fapt sau a unui drept de cucerire. Ea aparține unui principat, pe care însă și Rusia, în tot cursul ultimului său război cu imperiul turcesc, l-a primit și l-a tratat ca pe un stat independent și aliat. De altminteri, chiar de la începutul campaniei, Rusia a încheiat cu România o convenție, prin care s-a garantat foarte lămurit integritatea actuală a teritoriului românesc.

În continuare, Kogălniceanu insista asupra faptului că la început s-a cerut României numai trecerea armatelor imperiale spre Balcani și apoi o efectivă cooperare militară; și că oștirile române au luptat alături de trupele rusești pentru dobândirea victoriei depline.

"*S-a invocat* – arată în memoriul spre susținerea retrocedării Basarabiei – *amintiri de glorii și de izbânzi militare. Dacă într-un așa*

MEMORANDUL

ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA SI UNGARIA

CĂTRĂ

MAIESTATEA SA IMPERIALĂ ȘI REGALĂ APOSTOLICĂ

FRANCISC IOSIF I.,

SIBIIU.

1892.

1892,martie 26, Sibiu. Memorandul românilor din Transilvania şi Ungaria către Francisc Iosif I

lung șir de războaie armatele rusești s-au distins pe multe câmpuri de bătălie și și-au preumblat gloria până sub zidurile Adrianopolului. Și, cu toate acestea, nu li se recunoaște un drept de proprietate asupra regiunilor Balcanilor. S-au mai pus înainte și considerațiuni de recunoștință. România știe să-și împlinească datoriile de mulțumire; ea a dovedit aceasta totdeauna. Ea nu-și uită nici istoria, nici numele binefăcătorilor ei; ea cinstește pe Caterina cea Mare și pe Nicolae I-ul, pe generoșii făptuitori ai tratativelor de la Cainargea și Adrianopol. Dară dacă ea își aduce totdeauna aminte și de toate acele sacrificii pe care și le-a impus pentru mărirea și gloria Rusiei, ea nu poate uita că de la Petru cel Mare, până în ziua de astăzi ea a fost pe rând și simultaneu, baza operațiunilor militare ale Rusiei, grânarul unde se aprovizionau armatele ei, și chiar atunci când ele operau dincolo de Dunăre, teatrul prea de multe ori ales chiar de Rusia, precum și cele mai groaznice sdruncinări. Ea ține minte, în fine, că la 1812 a pierdut în folosul Rusiei jumătate din Moldova, adică Basarabia din Prut până la Nistru".

Delegații români fură invitați să-și susțină cauza în fața congresului după delegații greci, care reclamaseră anumite teritorii care nu le aparținuseră. Împrejurările acestea făcură pe delegatul Angliei, lordul Salisbury, să propună, privind ironic spre plenipotențiarul rus *"că după ce s-au ascultat delegații unei națiuni, care reclamă provincii străine, să se asculte și pe protestanții unei țări, care nu cer decât teritorii ce îi aparțin"*.

Expunerea lui Kogălniceanu făcu o mare impresie asupra membrilor congresului, făcându-l pe delegatul englez, lordului Beaconsfield, să observe că *"în politică ingratitudinea este adese ori răsplata pentru cele mai bune servicii"*. Ion Brătianu, luând cuvântul, insistă în fața congresului asupra nedreptății strigătoare la cer ce se face României prin *"despoierea ei de o porțiune din patrimoniul național, pricinuindu-se prin această nedreaptă despoiere Românilor nu numai o mare durere, ci și o profundă sdruncinare morală în sufletul lor, făcându-i să piardă orice încredere în valoarea tratatelor cât și în sfânta pază atât a principiilor de dreptate, cât și drepturilor scrise"*. Dar cum amputarea teritorială fusese hotărâtă încă cu ocazia întrevederii de la Reichsbad, ea nu mai putea fi împiedicată. Rusia dorea cu orice preț să steargă amintirea înfrângerii de la Sevastopol și să redobândească accesul la gurile Dunării, iar puterile europene nu înțelegeau să i se opună, mai ales că Austria primi mandatul asupra Bosniei și Herțegovinei, iar Anglia anexase insula Cipru. Rusia obținu Karsuk și Battumul în Caucaz.

Delegații români prezentară la 13/24 iunie un memoriu prin care cereau respectarea *integrității teritoriului*, cuprinzând județele basarabene, consacrarea definitivă a *independenței țării*, *îndemnizare* pentru cheltuielile războiului, *insulițe din Delta Dunării* și *Insula Șerpilor*, precum și oprirea armatei rusești de a trece peste teritoriul românesc în timpul celor doi ani pe care Rusia și-i rezervase la San Stefano pentru ocuparea Bulgariei. Se ținu numai în parte seama de revendicările juste ale României! Tratatul încheiat la 1/13 iulie 1878 modifică tratatul preliminar de la San Stefano, precum și pe cel de la Paris din 30 martie 1856, prevăzând în articolele 22 și 43-56 dispoziții privitoare la România, impunându-i retrocedarea districtelor din Basarabia în schimbul Dobrogei cu o linie de graniță față de Bulgaria, care pornia de la Dunăre, mai jos de Silistra și ducea la mare până la un punct la sud de Mangalia. S-a admis de congres ocuparea și a Mangaliei, peste cele stipulate la San Stefano. Tratatul recunoștea numele de România, în locul Principatelor Unite, precum și independența dobândită la Plevna, dar și aceasta sub condiția modificării art. 7 din Constituție în

sensul toleranței religioase la exercitarea drepturilor politice. Tratatul nu recunoștea României nici o despăgubire pentru cheltuielile de război și o obliga să îngăduie trecerea trupelor rusești din Bulgaria pe timp de un an. Din cele cinci puncte din memoriu, tratatul nu acceptă decât cesiunea insulelor din Deltă și Insula Șerpilor.

Hotărârile congresului de la Berlin provocară o adâncă decepție în țară. La pierderea celor trei județe basarabene, lumea politică se aștepta întrucâtva. Dar, ca după o asemenea jertfă, recunoașterea independenței să fie condiționată de modificarea art. 7 din Constituție, la așa ceva nu se aștepta țara, care sângerase la Plevna pentru dobândirea neatârnării. Nu era însă singurul caz în care jertfele românilor să fie răsplătite cu atâta ingratitudine.

3. Ocuparea Dobrogei

Dar, cu toate acestea, marile jertfe pe care România le suferise în cursul războiului nu rămăseseră nerăsplătite. Prin eroicele ei fapte de arme, ea își redobândi independența și își deschise ieșirea la mare, două mari și memorabile izbânzi, menite să determine consolidarea ei politică și prosperitatea economică. Retrocedarea județelor basarabene către Rusia nu s-a făcut prin nici un act scris, ci printr-o simplă decizie ministerială prin care autoritățile civile și militare din județele Cahul, Bolgrad și Ismail primiră ordinul să evacueze ținuturile și să se retragă dincoace de Prut, fără a semna un act oficial de cesiune.

Referindu-se la retrocedarea Basarabiei de Sud, principele Carol însemna în memoriile sale:

„... adunarea deputaților, luând cunoștință de hotărârile congresului de la Berlin privitoare la România, nevoind să împiedice consolidarea păcii, a autorizat guvernul de a se supune voinței colective a Europei, revocând autoritățile civile și militare din Basarabia și luând în stăpânire Dobrogea cu delta Dunării și cu insula Șerpilor, cu o suprafață de 15.566 km² și cu o populație amestecată de turci, tătari, lipoveni, greci, bulgari și numeroși români".

În ședința din 8 octombrie, camera autoriză guvernul să se conformeze tratatului de la Berlin, însărcinându-l totodată cu luarea în posesie a Dobrogei cu Delta Dunării. În 1880 apăru *Legea pentru organizarea Dobrogei*, iar în 1882 *Legea pentru recunoașterea dreptului de proprietate în Dobrogea*, *Legea pentru recunoașterea drepturilor politice* în noua provincie română.

La 15 noiembrie, Domnul lansă un manifest către locuitorii de toate națiunile și religiile din Dobrogea, arătând că vine pe urmele lui Mircea cel Bătrân să cuprindă țara ce i-a fost încredințată de puterile europene ca unuia care a vărsat sânge românesc pentru libertatea popoarelor din dreapta Dunării. La 14/26 noiembrie, el trecu pe bordul vasului „Ștefan cel Mare" la Măcin, unde înfipse steagul tricolor ca simbol al noii stăpâniri românești. Noul teritoriu fu ocupat de trupele române și împărțit în două județe, Constanța și Tulcea și înglobat diecezei Dunării de Jos cu reședința la Galați, unde se mutase episcopul Melchisedec de la Ismail.

La 1/13 octombrie, evacuarea era terminată și autoritățile rusești puseră stăpânire pe cele trei județe basarabene. O revizuire radicală suferiră și dispozițiile de la San Stefano privitoare la Bulgaria, ale cărei granițe fură esențial reduse. Regiunea dintre Dunăre și Balcani fu constituită într-un principat tributar al Porții cu capitala la Sofia. Regiunea de dincolo de Balcani cu centrul la Filipopol – Plovdiv constitui o a doua provincie autonomă *Rumelia Orientală*, vasală și ea Porții. O linie convențională care lega Silistra cu Mangalia constitui noua graniță între Dobrogea și Bulgaria. La așezarea pe teren a acestei granițe se iviră neînțelegeri în jurul importantei poziții strategice Arab-Tabia de lângă Silistra, pe care românii o revendicau pentru ei. La un moment dat, comandantul trupelor rusești din Silistra dăduse chiar ordin de atac asupra acestei poziții ocupate de români, și numai ordinul de retragere sosit în ultimul moment de la București determină unitățile române să se retragă pentru a evita vărsări de sânge între foștii camarazi de arme româno-ruși.

4. Modificarea articolelor 7 și 83 din Constituție

Dar pe lângă retrocedarea ținuturilor basarabene, tratatul de la Berlin mai impunea României, la propunerea plenipotențiarului

Franței, Waddgton, și o a doua condiție pentru recunoașterea independenței sale, și anume, acordarea de drepturi politice și civile, fără deosebire de religie, care nu va mai putea fi o piedică pentru împământenire, nici pentru admiterea în funcții, sau pentru exercițiul unei profesiuni sau industrii, în orice localitate ar fi. Inserarea acestui articol în tratatul de pace impunea României modificarea articolului 7 din Constituția română prin care israeliții, ca necreștini, erau excluși de la cetățenia română. Aceștia din urmă se stabiliră în mare număr, mai ales în Moldova, venind din fostele provincii poloneze Podlis și Galiția, ca supuși – *Unterthanen* – ruși, dar mai ales austrieci, bucurându-se de avantajele oferite de justiția consulară și monopolizând aproape tot comerțul moldovean. După abolirea jurisdicției consulare, evreii pierduseră calitatea de supuși ai unei puteri străine și de aceea revendicară cetățenia română, pe care Constituția din 1866 le-o refuză ca unor necreștini ce erau. O parte dintre ei se integraseră însă în viața economică și socială a țării, luând chiar parte în rândurile oștirii române la războiul pentru independență. Rămași apatrizi, evreii din România se adresară Alianței Israelite, care luase ființă pentru apărarea lor. Sub presiunea delegatului francez, congresul de la Berlin impuse României modificarea art. 7 din Constituție, drept condiție pentru recunoașterea independenței sale. Anglia se grăbi chiar să revoce pe reprezentantul ei din România până la aplanarea chestiunii evreiești. Hotărârea congresului trezise o mare agitație în țară, silind guvernul să recurgă la măsuri severe pentru a preîntâmpina mișcările antisemite.

Dar cu toate acestea, hotărârea de la Berlin cu privire la modificarea articolului 7 din Constituție trebuia respectată. De aceea, guvernul dizolvă camerele legiuitoare și convocă corpurile electorale pentru alegerea unei adunări constituante care se întruni la București și votă în octombrie 1879 modificarea articolului 7, cu precizarea că *"diferența de credință religioasă și de confesiune nu constituie o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita"*. Ca măsură de apărare contra înstrăinării proprietăților rurale, s-a inclus în Constituție dispoziția că *"Numai românii, sau cei naturalizați români pot dobândi imobile rurale în România"*.

Aceleași adunări, convocate în sesiune extraordinară cu statutul de corpuri legiuitoare, votară legea prin care se acordă tuturor locuitorilor de religie mozaică, care au servit sub steag în războiul pentru independență, împământenirea în bloc. Ceilalți israeliți din țară puteau dobândi acest statut individual, ca orice străin, potrivit noii dispoziții din Constituție. Astfel s-a adus la îndeplinire hotărârea congresului de la Berlin cu privire la împământenirea israeliților, pentru a se înlătura și ultima piedică ce stătea în calea recunoașterii neatârnării.

În februarie 1880, independența României fu recunoscută formal de toate puterile garante, al căror rol de garanți ai neutralității înceta definitiv la acea dată. Pentru consolidarea și întărirea dinastiei mai rămânea a fi reglementată și succesiunea la tron, care nu era încă stabilită din cauza lipsei unui moștenitor direct. Articolul 83 din Constituție indică pentru acest caz pe cel mai în vârstă dintre frații Domnului, care era principele Leopold. În actul apărut în Monitorul Oficial din 22 noiembrie 1880, principele Leopold renunță însă la succesiune în favoarea fiilor săi, declarând că pentru cazul când vreunul dintre ei va fi chemat de providență la această înaltă misiune, el nu va întârzia de a-i pregăti chiar de pe acum, dezvoltând în inima lor iubirea către nobila și viteaza națiune română, care, după atâtea secole de luptă și de suferință, a știut prin propriile sale puteri a recuceri un loc onorabil în marea familie a statelor suverane.

În lipsa unui moștenitor direct, chestiunea succesiunii la tron fu lămurită în mod definitiv la 14/26 martie 1889, când corpurile legiuitoare proclamară pe principele *Ferdinand*, al doilea fiu al principelui Leopold, moștenitor al coroanei române cu titlul de *principe al României*. Tânărul principe de coroană se căsători în decembrie 1892 cu principesa *Maria* de Marea Britanie și Irlanda, fiica ducelui Albert de Edinburg și nepoată a reginei Victoria a Angliei și a țarului Alexandru al II-lea al Rusiei.

Capitolul IV

PROCLAMAREA REGATULUI ȘI CHESTIUNEA DUNĂRII

1. Ridicarea Principatului la rangul de regat
2. Actul încoronării
3. Reglementarea navigației pe Dunăre
4. Bunele relații cu țările vecine

1. Ridicarea Principatului la rangul de regat

Ca stat suveran, România putea să se gândească și la o nouă titulatură pentru Domnul ei. Titlul de principe nu mai corespundea noii situații internaționale. Titlul de mare duce, propus de Kogălniceanu, nu era în asentimentul general al țării. Titlul de rege aducea aminte de Decebal, ultimul rege al Daciei independente. Acesta veni să înlocuiască titlul de Domn al românilor de până atunci. Pentru a aplana neînțelegerile din guvern, Ion Brătianu cedă *președinția consiliului fratelui său Dimitrie Brătianu, care prezidă serbările de încoronare. În ședința festivă a corpurilor legiuitoare din 14/26 martie 1881 fu proclamată ridicarea principatului la rangul de regat. Cu ocazia serbării naționale de 10 mai, Domnul fu aclamat *Rege al României* și nu al românilor, pentru a evita susceptibilitatea Rusiei și Austro-Ungariei, unde trăiau milioane de români sub stăpânire străină. Cu acea ocazie solemnă s-a prezentat regelui *Coroana de oțel*, iar reginei o coroană de aur, pentru a încorona simbolic silințele seculare și dorințele cele mai vii ale românilor pentru libertate și independență.

Iată moțiunea pe care Camera o votă în unanimitate:

"Pentru a corespunde unei lungi simțite dorințe a națiunii, pentru a întări stabilitatea și ordinea în țară și pentru a oferi o chezășie pentru aceea că în România monarhia ființează în aceleași condițiuni ca și în celelalte state ale Europei și că ea trebuie să insufle aceeași încredere, camera deputaților în virtutea dreptului de suveranitate a națiunii proclamă pe alteța sa regală principele Carol, rege al României".

În temeiul acestei moțiuni, Camera votă următorul proiect de lege:

Art. 1. România se înalță la Regat; principele Carol ia pentru sine și moștenitorii săi titlul de Rege al României.

Art. 2. Moștenitorul tronului va purta titlul de Principe Moștenitor al României.

După trecerea legii și prin Senat, președinții corpurilor legiuitoare, însoțiți de o mare mulțime, porniră la Palat pentru a prezenta suveranului legea spre promulgare. Președintele Senatului I. Ghica adresă Domnului următoarele cuvinte:

"Sunt mândru și fericit că m-a ales destinul de a prezenta Alteței Voastre Regale în numele Senatului și al Camerei legea care a fost votată astăzi de ambele corpuri legiuitoare și prin care dorințele țării au fost aduse la îndeplinire".

La citirea textului de lege, mulțimea izbucni în urale: „Trăiască Regele trăiască Regele!" La scurta alocuțiune a președintelui Senatului, Regele rosti următoarea cuvântare:

"Mare și solemn este acest moment în care mi se apropie reprezentanții națiunii pentru a-mi prezenta hotărârea unanimă a corpurilor legiuitoare. Cu această hotărâre începe o nouă pagină în cartea vieții poporului român; cu ea se termină timpul care a fost bogat în lupte și greutăți, dar și în stăruinți bărbătești și în fapte eroice!

Și în acest moment voiesc să repet ce am spus de atâtea ori: totdeauna a fost dorința națiunii care a dat faptelor mele direcție și țintă! De 15 ani sunt principe al acestei țări, de 15 ani mă înconjoară dragostea și încrederea poporului: această dragoste și această încredere mi-a făcut zilele bune în și mai bune, în zile rele m-a întărit și confortat. De aceea eram mândru de demnitatea mea de principe, acum mi-a fost dat acest nume în jurul căruia s-au țesut în trecutul îndepărtat glorie și mărire!

Țara este însă de părerea că i-ar ședea mai bine în situația pe care și-a dobândit-o acum, în puterea ei națională, dovedită prin fapte, ca să se-nalțe la regat; așa fiind, primesc – nu pentru mine, ci pentru mărirea României – titlul de rege, fiind sigur că el nu va dezlega legăturile, ce m-au împletit așa de strâns cu poporul meu prin toate câte am trecut luptând și trăind împreună. Fie ca primul rege al României să se bucure de aceeași dragoste, care a purtat pe ultimul principe prin toate adversitățile. Pentru mine prețuiește alipirea (Hingabe) acestui popor nobil și viteaz mai mult decât toate măririle, decât toată strălucirea unei coroane".

2. Actul încoronării

Solemnitatea încoronării avu loc în ziua de 10/22 mai, când regele și regina semnară uricul de încoronare cu următorul cuprins:

"Noi, Carol I, Rege al României, călăuzit de mâna lui Dumnezeu și a destinului viteazului și inteligentului popor român, am făcut la 10 (22) Mai 1866 intrarea noastră în București. Vocea poporului ne-a ales principe al țărilor unite Moldova și Muntenia prin plebiscitul de la 8 (20) Aprilie 1866 (în ziua nașterii noastre de 8/ 20 Aprilie 1839), precum și prin votul adunării elective din 1 (13) Mai a aceluiași an.

După ce am asigurat națiunii române prin constituția din 20 iulie 1866 libertatea și drepturile ei, am putut trece în fruntea acestui popor prin zile de răstriște, învingând toate greutățile, astfel că în 1877 la 10 (22) Mai, fu proclamată independența țării.

După voința lui Dumnezeu, care singur dăruiește victoria, am condus oștirea noastră la 7 Iulie 1877, peste Dunăre și steagurile noastre și-au dobândit laurii izbândei la Calafat, Nicopole, Rahova, Smârdan, Grivița, precum și la 28 Noembrie aceluiași an prin cucerirea Plevnei, astfel că vechea vitejie românească a sancționat pe câmpiile de bătălie din Bulgaria votul camerilor.

Nobilul sânge românesc, care a fost vărsat spre apărarea și pentru independența patriei, primi la 14 (26) Martie răsplata sa. Camerile legislative, însuflețite de dorința de a da statului român, creat prin contopirea principatelor Moldova și Muntenia, o siguranță deplină și o personalitate mai fermă și mai strălucită, proclamară înălțarea României la rangul de regat al Europei.

Țara întreagă, reprezentată prin senat și cameră, însoțită de membrii tuturor corporațiunilor existente, ale țării, a curții de casație și a curții de conturi, a Academiei Române, a reprezentanților universităților din București și Iași, cu studenții lor de toate gradele, ai delegațiunilor comunale urbane și rurale, precum și ai corporațiunilor meșteșugărești și ai numeroaselor asociații ale diverselor ramuri ale culturii noastre naționale, s-a adunat astăzi la 10/22 Mai 1881 în jurul sfântului altar al mitropoliei și a asistat împreună cu noi, Carol I Rege al României, cu regina Elisabeta, iubita noastră soție, cu iubitul nostru frate Leopold, Prinț moștenitor de Hohenzollern, însoțit de nepoții noștri Ferdinand și Carol, la sfintele rugăciuni în cursul cărora Sfinția Sa Mitropolitul primat Calinic Miclescu și Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif, precum și episcopii eparhiști și înaltul cler mitropolitan au săvârșit sfințirea coroanei pe care țara mi-o oferă drept emblemă prețioasă a stabilității și independenței patriei.

Coroana regală, pe care țara mi-o așează pe frunte, a fost cioplită în arsenalul armatei din țeava unui tun, ce a fost cucerit de la inamic la Plevna, la 28 Noembrie 1877, stropit fiind cu sângele eroilor, ce au căzut pentru independență. Coroana de aur, pe care țara o așează pe fruntea celei dintâi regine a ei, nu este împodobită cu pietre prețioase, dar faptele reginelor care vor purta coroana de aur a reginei Elisabeta, vor face ca ea să strălucească.

Pentru ca amintirea zilei de 10 (22) Mai să rămână neuitată veacurilor viitoare, Noi semnăm acest uric în al 25-lea an al domniei noastre la mitropolia capitalei București, în prezența reginei Elisabeta, iubitei noastre soții, a iubitului nostru frate Leopold, în fața țării ce a grăbit să vină la marea solemnitate națională a consacrării proclamației regatului României și ordonăm ca documentul să fie înzestrat cu marele sigiliu regal și contrasemnat de miniștrii noștri secretari de stat, precum și iscălit ca martori de președinții corpurilor legiuitoare, de sfințiile lor mitropoliții și de președintele înaltei curți de casație".

De la mitropolie, cortegiul regal se întoarse la palat, unde regele și regina apărură în sala tronului. Acolo președinții corpurilor legiuitoare oferiră suveranului coroanele sfințite.

Primind coroana de oțel, regele rosti următoarea cuvântare:

"Cu solemnitatea de astăzi se încheie cu strălucire capitolul de 15 ani așa de bogat în lupte și fapte mari! Sub scutul constituției și legiuirilor sale s-a dezvoltat în mod admirabil munca fără răgaz a oamenilor ei de stat, vitejia oștirii sale și ferma mea încredere în puterea poporului au adus la îndeplinire dorința fierbinte a tuturora: regatul, o chezășie sigură pentru viitor este în ființă! Cu mândrie primesc deci această coroană, ca fiind călită (geschmiedet) din metalul unui tun, stropit cu sângele eroilor noștri și sfințit de biserică, eu o primesc ca simbol al independenței și tăriei României! Ca un odor prețios ea va da mărturie de timpurile ei glorioase, pe care le-am petrecut împreună, ea va aduce aminte generațiilor viitoare de vitejia străbunilor și de concordia ce a existat între principe și popor! Cea mai frumoasă coroană pentru regină și pentru mine va fi și va rămâne încrederea poporului, căruia îi rămâne închinat tot gândul și tot simțământul nostru. În fața acestor steaguri care fluturară pe câmpul de bătălie, în fața acestei coroane, emblemele regalității, aș dori să se adune poporul, precum se adună ostașii în jurul steagurilor, în fața acestor mărețe omagieri, pentru care tot poporul a grăbit la București pentru a fi martor al acestei zile memorabile să reunim glasurile în strigătul scump al inimilor noastre și care-și va găsi în acest spațiu, sfințit prin însuși evenimentele istorice din viața mea, un puternic răsunet. Iubita noastră Românie încoronată astăzi prin propriile ei merite: să trăiască!"

În 1884 s-au constituit *domeniile coroanei* compuse din 12 moșii în întindere de 130.000 ha pentru ca regele să devină cel dintâi proprietar de pământ românesc, care deveniră ferme model în țară. În 1886 s-a inaugurat biserica de la Curtea de Argeș, mausoleul dinastiei. La 19 aprilie 1889 sosi în țară principele Ferdinand, născut în 1867 la Sigmaringen. Căsătorit la 10 ianuarie 1893 cu principesa Maria de Edinburg, fiica ducelui de Saxonia-Coburg-Gotha și nepoată a reginei Victoria a Angliei.

În ziua a doua a festivităților, un cortegiu istoric și alegoric a defilat prin fața regelui și a reginei, iar în ziua a treia regele a trecut în revistă trupele în dreptul statuii lui Mihai Viteazul din București.

3. Reglementarea navigației pe Dunăre

Consolidarea României sub înțeleapta cârmuire a noului ei rege îi ridică foarte mult prestigiul în fața puterilor vecine. La 7 octombrie 1879 Austro-Ungaria și Germania încheiară o alianță, la care în 1881 se atașă și Italia, constituind Tripla Alianță. Față de noua grupare de puteri din Europa centrală, Rusia țaristă căuta o apropiere de Franța republicană, cu care țarul Alexandru al III-lea încheiase o alianță formală. Țarul Alexandru al III-lea urmase în domnie părintelui său Alexandru al II-lea, care la 1881 căzuse jertfă unui odios atentat din partea nihiliștilor.

Puterile Triplei Alianțe, și mai ales Germania, făceau toate eforturile pentru a atrage România de partea lor. Ministrul român de la Viena, Petre P. Carp, primi însărcinarea de a trata cu Gustav Kalnoke, ministrul de Externe al Austro-Ungariei și cu ambasadorul Germaniei, principele de Reuss, adeziunea României la pactul Triplei Alianțe. În august 1883, regele Carol vizită pe împăratul Franz Josef la Viena, și pe împăratul Wilhelm I la Berlin, pentru a se înțelege asupra participării României la Tripla Înțelegere. În același an, la 26 august, Ion I. C. Brătianu întâlni pe Bismark la Gastein, pentru a-i arăta dificultățile pe care România le avea din cauza diferendului vamal și dunărean cu Austro-Ungaria, dar mai ales pe urma politicii de deznaționalizare a guvernului maghiar față de românii din Transilvania. Primind asigurări liniștitoare din partea cancelarului german, primul ministru român, în înțelegere cu regele Carol, consimți la adeziunea României la pactul Triplei Alianțe prin semnarea unui act secret, de care nu aveau cunoștință decât regele Carol, președinții de consiliu și miniștrii de Externe. Dar în calea alipirii României la Tripla Alianță stătea Austro-Ungaria prin politica de deznaționalizare a românilor din Transilvania și prin pretențiile de a avea sub control navigația pe Dunăre, de la Porțile de Fier în jos. Tratatul de la Paris din 1856 proclamase libertatea navigației pe Dunăre sub

supravegherea unei *Comisii Europene* și a unei Comisii a statelor riverane. Comisia Europeană, compusă din reprezentanții Franței, Angliei, Austro-Ungariei, Italiei avea caracter temporar, instituită pe un termen de 3 ani, timp socotit suficient pentru executarea lucrărilor de la Sulina. Comisia riveranilor, cu un caracter permanent, avea misiunea de a supraveghea, reglementa și apăra navigația pe Dunăre. Această Comisie se desființă mai curând din cauza neînțelegerilor provocate de Austro-Ungaria, care revendica exclusiv pentru ea dreptul de președinție. Comisia Europeană își prelungi misiunea, lărgindu-și competența până la Isaccea. Tratatul de la Berlin din 13 iulie 1878 recunoscu Comisiei Europene personalitatea juridică internațională independentă, extinzându-i puterile până la Galați, iar prin convenția de la Londra din 1853, până la Brăila. Tratatul de la Berlin menținu, prin art. 55, Comisia dunăreană asigurând și României, ca stat riveran, un loc în acea comisie. Austro-Ungaria nu se mulțumi însă numai cu atâta, ci pretindea să exercite controlul navigației de la Porțile de Fier până la Galați în detrimentul României riverane. Comisia Europeană a Dunării întocmi un regulament cu privire la navigație. Poliția fluvială, pentru supravegherea navigației pe Dunăre, de la Porțile de Fier până la Galați, însărcină o comisie compusă din delegații Austro-Ungariei, Serbiei, României și Bulgariei cu aplicarea acestui regulament, sub președinția delegatului austro-ungar. România protestă contra prezenței delegatului austro-ungar în noua comisie, întrucât Austro-Ungaria nu făcea parte din statele riverane pe acest parcurs al Dunării. Cu toate acestea, conferința celor șapte puteri, întrunită la Londra, aprobă regulamentul propus de Comisia Europeană, ba mai mult chiar, delegații semnară la 10 martie 1883 o convenție prin care autoritatea Comisiei Europene a Dunării se extindea până la Brăila. Guvernul român refuză să recunoască convenția, întrucât încheierea ei s-a făcut fără participarea României.

În chestiunea navigației dunărene, tratatul de la Berlin prevedea următoarele:

Art. 53. Comisiunea Europeană a Dunării, în sânul căreia va fi reprezentată România, este menținută în funcțiile sale și le va exercita de acum înainte la Galați într-o completă independență de autoritatea teritorială.

Art. 54. Cu un an înaintea expirării termenului asignat pentru durata Comisiei Europene (până la 12/24 aprilie 1883 după tratatul de la Londra din 1871), puterile se vor pune de acord asupra prelungirii funcționării sale sau asupra modificărilor ce ar crede de trebuință a le introduce.

Art. 55. Regulamentele de navigație, de poliție fluvială și de supraveghere de la Porțile de Fier până la Galați se vor elabora de Comisia Europeană asistată de delegații statelor riverane și se vor pune în armonie cu cele ce au fost sau vor mai fi adictate pentru parcursul în jos de Galați.

Cu elaborarea acestor regulamente fu însărcinat în decembrie 1879 un comitet al cărui anti-proiect de regulament fu însă respins de Comisia Europeană care se însărcină ea însăși să elaboreze un asemenea regulament cu asistența statelor riverane Bulgaria și Serbia, care nu făceau parte din Comisia Europeană. Delegatul României care făcea parte din Comisia Europeană propuse ca pentru supravegherea navigației de la Porțile de Fier până la Galați să se instituie o comisie specială alcătuită numai din reprezentanții statelor riverane România, Serbia și Bulgaria. Austro-Ungaria pretindea să facă și ea parte din această comisie, deși era *neriverană* pe acel parcurs al Dunării. Mai mult chiar, ea revendica dreptul de a prezida chiar acea comisie cu vot preponderent. Rusia, la rândul ei, stăruia să excludă brațul Chilia de sub autoritatea Comisiei Europene drept consecință naturală a suveranității sale pe acel braț. Se mai agita ideia de a extinde autoritatea Comisiei Europene asupra cursului fluviului până la Brăila.

La 2 iunie 1882 apăru *Regulamentul de navigație, de poliție fluvială și de supraveghere, aplicabil la partea din Dunăre situată între Porțile de Fier și Galați* – Réglement de navigation de police fluviale et de surveillance, applicabile à la partie du Danube située entre les Portes de Fer et Galatz. Regulamentul avea trei părți, cuprinzând peste o sută de articole. Partea a treia cuprindea dispozițiile privitoare la executarea controlului de navigație. Delegatul român propunea la art. 97 ca executarea regulamentului să fie încredințată controlului unei autorități fluviale numită *Comisia de supraveghere*, în care Comisia Europeană a Dunării să fie reprezentată prin trei delegați și

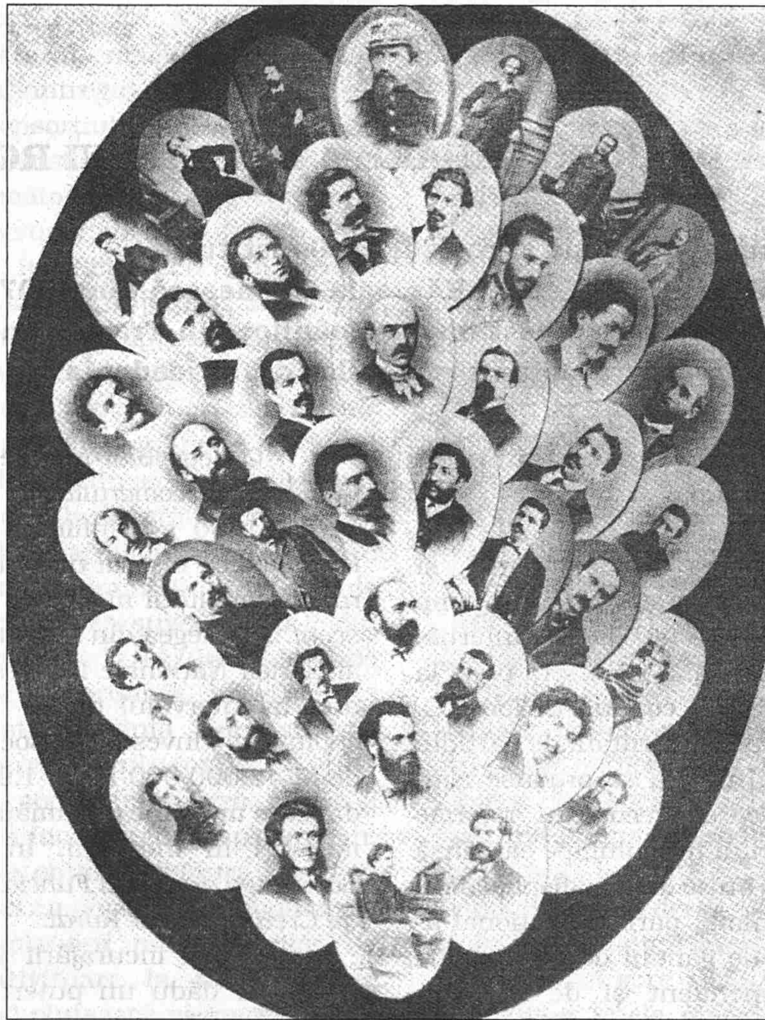
statele riverane România, Bulgaria și Serbia prin câte un delegat. Propunerea delegatului român fu însă respinsă de plenul Comisiei Europene, care acceptă propunerea delegatului francez în sensul că punerea în aplicare a Regulamentului să fie încredințată unei *Comisii Mixte*, în care România, Austro-Ungaria, Bulgaria și Serbia să fie reprezentate prin câte un delegat. Președinția comisiei să aparțină delegatului austro-ungar. Din comisie urma să facă parte și un delegat al Comisiei Europene. La 10 martie 1889, proiectul de regulament fu supus deliberării reprezentanților celor 7 puteri întrunite la Londra. Aceștia primiră cu unele modificări proiectul de regulament, între care cea mai însemnată prevedere era scoaterea brațului Chiliei de sub autoritatea Comisiei Europene și lărgirea competenței acesteia până la Brăila. Puterea Comisiei Europene fu prelungită pentru o perioadă de 21 ani, până la 24 aprilie 1904. Acest termen putea fi prelungit prin reconducțiune tacită din trei în trei ani. Hotărârile fură consemnate în *Tratatul de la Londra* care fu semnat de delegații celor 7 puteri europene la 24 aprilie 1883.

România nu fu însă invitată să ia parte la tratativele pentru încheierea acestui tratat. De aceea, guvernul român remise conferinței de la Londra un protest cu declarația că România nu se recunoaște legată de hotărârile luate fără participarea ei. Protestul guvernului român făcu impresie asupra delegaților, mai ales când ambasadorul Germaniei declară că nu este admisibilă nici o măsură de coerciție în impunerea regulamentului, o asemenea măsură nefiind prevăzută în tratat. Adeziunea României la pactul Triplei Înțelegeri determină și Austro-Ungaria să-și mai reducă pretențiile în participarea la lucrările Comisiei Mixte, astfel că dispozițiile din tratat relative la această comisie rămăseseră literă moartă, România continuând să execute singură drepturile de supraveghere a navigației în apele riverane de la Porțile de Fier la Brăila.

În urma intrării României în Tripla Alianță, Austro-Ungaria renunță la pretențiile ei în chestiunea navigației pe Dunăre de la Porțile de Fier la Brăila și astfel regulamentul de supraveghere din Tratatul de la Londra n-a mai fost pus în aplicare. Austro-Ungaria se văzu silită să recunoască României, deopotrivă cu celelalte puteri europene, dreptul exclusiv de supraveghere în tot cursul marelui fluviu, de la Vârciorova până la Brăila, unde începe controlul Comisiei Europene a Dunării.

4. Bunele relații cu țările vecine

Cu Serbia care, dobândind independența, se declară în 1882 regat și cu nou înfințatul principat al Bulgariei se străduia să întrețină cele mai bune relații, menținând față de ele o politică de neutralitate binevoitoare. Regele Carol vizită pe regele Milan la Belgrad și întoarse vizita principelui bulgar *Alexandru Battenberg* la Sofia. Acesta, bucurându-se de sprijinul Rusiei, se strădui să organizeze noul stat bulgar și să-l îndrume pe calea progresului. La 6 septembrie 1885, principele uni prin lovitură de stat Rumelia orientală cu principatul său, nădăjduind să-și întărească poziția dificilă în țară prin satisfacerea uneia din cele mai mari dorințe ale ei. Sporirea teritoriului bulgar prin anexarea Rumeliei trezi invidia Serbiei care revendică cu arma în mână compensații teritoriale. Bulgaria respinse însă pretențiile sârbilor. Regele Milan porni în fruntea trupelor sale, la începutul lui noiembrie 1885, asupra capitalei bulgare. Principele Alexandru opri însă pe sârbi, îi bătu la *Slivnița*, lângă Sofia, și înaintă victorios spre frontiera sârbă. Austria interveni în favoarea sârbilor, astfel că oastea bulgară fu silită să-și oprească marșul la Risot. În situația aceasta, regele Milan și principele Alexandru recurseră la medierea regelui Carol, care prezidă tratativele de pace găzduite la București. Aici se semnă la 19 februarie 1886 tratatul de pace sârbo-bulgar care restabili situația de dinainte de război. În același an, la 9 august, principele Alexandru fu răsturnat de pe tron printr-o lovitură de stat militară, refugiindu-se în România. Regele Carol ajută vecinului său să-și reocupe tronul, pe care însă nu se putu menține decât scurtă vreme. Pierzând încrederea Rusiei și somat de țarul Alexandru al III-lea să se retragă, el abdică la 7 august 1886, lăsând Bulgaria pradă tulburărilor interne. În vremurile acelea, prin regenții Strambulov, Karavalov și Mutkurov, bulgarii oferiră regelui Carol coroana bulgară, pe care acesta însă nu o primi fiindcă uniunea Bulgariei cu România nu putea fi agreată nici de Rusia și nici de Austro-Ungaria. De aceea, bulgarii oferiră la 25 ianuarie 1887 tronul de la Sofia principelui

Membrii societății *Junimea* (Iași 1873)

Ferdinand de Coburg, cu care regele Carol întreținea raporturi de prietenie și bună vecinătate, vizitându-se adeseori. Aceste bune raporturi fură tulburate numai în urma asasinării la București a profesorului Ștefan Mihăileanu, român din Macedonia, de către comitagiii bulgari. Odiosul asasinat provocă o mare agitație în toată țara, care duse la o încordare serioasă a raporturilor diplomatice cu Bulgaria. Se recurse chiar la luarea de măsuri de ordin militar. Din fericire, conflictul putu fi aplanat fără vărsări de sânge, prin sancțiuni severe contra asasinilor. Relațiile româno-bulgare se îmbunătățiră apoi în așa măsură încât în 1902 regele Carol, vizitând câmpurile de luptă ale armatei sale la Plevna, fu primit cu mare însuflețire de populație și salutat călduros de mitropolitul de Vrața în fața mormintelor eroilor căzuți. Adresându-se acestora, înaltul chiriarh bulgar zicea:

"Sculați-vă din morminte! Sculați-vă voinicilor, iată că a venit regele vostru ca să vă mulțumească pentru jertfele voastre".

În 1896, regele Carol primi la Sinaia vizita împăratului Austro-Ungariei, Franz Josef, iar doi ani mai târziu regele, însoțit de principele moștenitor Ferdinand, făcu o călătorie în Rusia pentru a vizita pe țarul Nicolae al II-lea. Cu ocazia celor 25 de ani de domnie, care s-au sărbătorit în 1891, regele primi felicitări de la toate capetele încoronate din Europa, omagiind domnia sa rodnică. Cu acea ocazie, împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, relevă că domnia înțeleaptă și energică a regelui român asupra unui popor deștept și destoinic se datora faptului că România, după lupte grele, a devenit un membru deplin îndreptățit și cu vază în sfatul popoarelor, și dacă fiecare român se poate bucura cu mândra conștiință de a face parte dintr-un stat care, ca purtător al unei culturi străvechi, are simpatiile binevoitoare ale tuturor națiunilor civilizate.

Capitolul V

OPERA DE CONSOLIDARE A REGATULUI ROMÂN

1. Legiuiri economice și sociale și revizuirea Constituției
2. Frământări politice și bisericești. Răscoala țărănească din 1907
3. Relațiile cu străinătatea și chestiunea românilor din Transilvania
4. Intervenția României în problema românilor din Macedonia

1. Legiuiri economice și sociale și revizuirea Constituției

După dobândirea independenței și proclamarea regatului, țara se bucură un timp mai îndelungat de pace și liniște internă. Înlăuntru frânele guvernului rămaseră până la 1888 în mâinile liberalilor, conduși de Ion I. C. Brătianu. Opoziția era reprezentată de partidul conservator, în sânul căruia se produse ruptura cu junimiștii care preconizau reforme sociale cerute de spiritul timpului, pe care însă bătrânii conservatori nu se arătau dispuși să și le însușească. În schimb, partidul național liberal era preocupat de gândul de a consolida viața de stat independent și de a așeza România pe temelii solide, administrative, sociale, economice și culturale.

Prin legea din 1878 s-au împroprietărit cu loturi din domeniile statului 40.000 de săteni, care luaseră parte la războiul de independență. Prin legiuirile agrare din 1881, 1884 și 1889 fură vândute la țărani, în loturi până la 10 ha, nu mai puțin de 806.228 ha de pământ arabil din domeniile statului. Numărul țăranilor cumpărători se ridică la 267.742 capi de familie. Prin legea din mai 1882, statul interveni în învoielile agricole dintre proprietari și țărani, revizuind condițiile de muncă și desființând executările silite ale învoielilor neîndeplinite de țărani. Comisii legislative permanente aveau însărcinarea de a aplana aceste conflicte. Totuși, țărănimea avea mult de suferit din partea arendașilor străini, care în Oltenia și Muntenia erau greci, bulgari și sârbi, iar în Moldova, armeni și evrei. Pentru înlesnirea agricultorilor luară ființă la 1880 *Creditul Agricol* iar la 1881 *Creditul județean*. În 1883 luă ființă *Ministerul agriculturii și domeniilor*, pentru a da cuvenita atenție principalei îndeletniciri a majorității covârșitoare din populația țării.

O deosebită atenție s-a dat promovării *industriei* și *comerțului* la orașe și târguri. În aprilie 1880 s-a înființat *Banca Națională a României* ca *institut de emisiune* pentru asigurarea stabilității monedei, dar și ca *institut de scont*. Prin legea din mai 1890, *stocul de argint* al Băncii Naționale fu preschimbat în *stoc de aur*. În intervalul dintre 1889 până la 1903 capitalurile investite în societăți anonime spori de la 42.000.000 lei la 1.909.000.000.000 lei, din care mai bine de jumătate, adică 70%, erau investiți în industrii. În 1873 luară ființă *Societatea de Credit Funciar Urban* și *Societatea de Credit Funciar Rural*.

Legea încurajării industriei naționale din 1881 dădu un puternic avânt producției industriale. Ea conferea mari avantaje pentru înființarea de noi întreprinderi. După dispozițiile acelei legi, întemeietorii de fabrici noi cu cel puțin 25 de lucrători și cu un capital de 50.000 lei erau scutiți de plata impozitului către stat, județ și cameră. Ei beneficiau de asemenea și de scutire de vamă pentru mașini și accesorii precum și pentru materiile prime necesare procesului de fabricație, dacă acestea nu se găseau în țară. Ei mai dobândeau dreptul de folosință de 5 ha de pământ din domeniile statului sau ale comunei pentru un timp de 90 de ani; iar la desfacerea produselor lor, se bucurau de dreptul de prioritate la furnituri pentru stat, județ sau comună, dacă altele similare nu se găseau în țară. În noile condiții create de legea încurajării industriei și de tariful protecționist luară ființă în intervalul de la 1884 – 1900 nu mai puțin de 259 de întreprinderi industriale de tot felul, investindu-se capitaluri însemnate în industriile de construcții, în industria alimentară, chimică, a zahărului, a lemnului, a rafinăriilor de petrol, precum și industriile textile și metalurgice. O bună parte din capitalurile investite erau de proveniență străină, austro-ungară, germană, franceză,

belgiană, engleză etc.

În 1882 statul răscumpără de la acționarii particulari întregul portofoliu de acțiuni rămase de la consorțiul Stroussberg. Astfel intrară în posesiunea statului întinse rețele feroviare. În anii următori rețeaua de căi ferate fu lărgită prin construcții noi executate în regie de ingineri români. În 1888 trecu asupra statului și linia ferată Burdujeni – Roman – Pașcani – Iași, fiind răscumpărată de la consorțiul feroviar Liov – Cernăuți – Iași.

În 1891 au început lucrările pentru construirea podului peste Dunăre de la Fetești – Cernavodă sub conducerea inginerului Anghel Saligny. Lucrările durară până în 1895. Inaugurarea podului, care constituia una din cele mai însemnate lucrări tehnice ale României, numit în cinstea suveranului Podul Regele Carol I, a avut loc la 14/26 septembrie 1895. Podul făcu racordarea liniei ferate București – Fetești cu linia Cernavodă – Constanța, pe care statul român o răscumpărase de la o societate engleză, căreia îi fusese concesionată încă de guvernul otoman. Pe calea aceasta s-a obținut legătura feroviară a capitalei București cu portul de la Constanța.

În urma aplanării neînțelegerilor cu Austro-Ungaria privitoare la navigația pe Dunăre, începură să plutească pe marele fluviu vase de pasageri și de comerț sub pavilion român. Porturile de la Dunăre fură mărite, de asemenea și portul maritim *Constanța* pentru a putea primi vapoare de mare tonaj. Portul Constanța cuprindea o suprafață de 60 ha cu instalații de debarcadare pentru 70 de vapoare din cele mai mari. El cuprindea 5 bazinuri deosebite, servind fiecare variatelor nevoi ale comerțului. Bazinul pentru manipulația petrolului este izolat de celelalte pentru a fi ferite de incendii. Silozuri cu instalații moderne înlesnesc încărcarea și descărcarea mărfurilor. Centre importante de export deveniră porturile fluviale de la Galați și Brăila, care fură amenajate în acest scop. N-au lipsit nici cercetări în scopul săpării unui canal care să lege Dunărea la Cernavodă cu Marea Neagră la Constanța, care ar fi redus prin vasele de comerț drumul fluvial și maritim între ambele localități cu aproape 300 de km. Nu s-a ajuns însă la realizarea planului.

Un mare avânt luă industria petrolului. Exploatarea sistematică a bogatelor zăcăminte de petrol începu la 1882, când s-a introdus *sondajul american*. În 1894 s-a început aplicarea *forajelor mecanice*. Comisiile de specialitate începură studiul sistematic al zăcămintelor petrolifere din țară. În 1889 luă ființă *Societatea pentru industria și comerțul petrolului* cu un capital de 5.000.000 lei, care însă nu izbuti, dând faliment. În 1895 se constitui societatea anonimă *Steaua Română* cu un capital de 2.400.000 lei. Între anii 1881 – 1900 producția petrolului spori de la 16.000 tone la 25.000 tone anual.

În același interval spori și extragerea *sării*, de la 78.000 kg la 105.000 kg pe an. La 1885 începu extracția sistematică a *cărbunelui*, sporind de la 24.820 la 111.780 tone în 1902. Cărbunele extras se folosea în bună parte drept combustibil la căile ferate.

Convenția vamală cu Austria din 1875, pusă în aplicare în anul următor, se dovedi dăunătoare dezvoltării industriei naționale, fiindcă ea cuprindea importul de articole industriale din Austria, fără ca, în schimb, să încurajeze exportul de produse agricole autohtone. De aceea, ea trezi mari nemulțumiri în rândurile meșteșugarilor de la orașe și târguri, care cereau introducerea unui tarif vamal protecționist în vederea încurajării industriilor indigene. Agitația contra convenției vamale cu Austria spori spre 1882, când Austro-Ungaria, pretextând unele măsuri sanitare veterinare, sub motiv de epizotie, opri importul de animale din România. În realitate, guvernul austro-ungar, dispunând în mod suficient de animale din Transilvania și Ungaria, încercă să se sustragă obligațiilor sale de import de vite din România consimțite prin convenția vamală din 1875. Oprelistea aceasta a dus în 1885 la denunțarea din partea României a susmenționatei convenții vamale și la declanșarea *războiului vamal* cu monarhia vecină, care dură până în 1891. În anul următor, guvernul român încheie, în schimb, convenții comerciale cu Rusia, Elveția și Franța, cu prohibirea la export a unor materii prime, de care țara avea nevoie pentru încurajarea industriei naționale. În cele din urmă se văzu silită și Austro-Ungaria să accepte tariful protecționist român, încheind în 1891 o nouă convenție comercială pentru a pune capăt războiului vamal și a evita concurența din partea Germaniei. Prin aplicarea noii convenții scăzu simțitor volumul exportului de animale, în schimb spori volumul de cherestea, dar mai ales de petrol. În aprilie 1887 fu promulgat noul *cod de comerț*, tradus din italienește.

În martie 1883 se întruniră camerele constituante pentru revizuirea Constituției. Lucrările începură la 10/22 mai și continuară până în aprilie anul viitor, cu discuții aprinse în chestiunea lărgirii dreptului de vot. Gruparea lui C. A. Rosetti, care număra 35 de deputați, milită pentru colegiul unic, adică pentru votul universal. Majoritatea partidului național liberal, în frunte cu Ion C. Brătianu, era numai pentru diminuarea colegiului al patrulea, menținându-se trei colegii electorale. În forma aceasta s-a votat modificarea la Cameră și apoi la Senat. Planurile de revizuire prevedeau și desființarea gărzii civile, lărgirea libertății presei, introducerea noii denumiri a statului ca regat, încorporarea Dobrogei și crearea unei comisii legislative permanente. Constituția astfel revizuită fu promulgată la 8 iunie 1884.

Respingerea propunerii pentru colegiul unic atrase după sine ruptura dintre C. A. Rosetti și Ion C. Brătianu. Ziarul oficial „Românul" deveni organul opoziției. În locul lui apăru „Voința Națională" ca organ oficial al partidului național liberal. Oficiosul partidului conservator era ziarul „Timpul", la care scria Mihai Eminescu. Marele naționalist C. A. Rosetti se retrase din partidul liberal și muri la 4 aprilie 1885.

În 1883, România aderă la Tripla Alianță compusă din Germania, Austro-Ungaria și Italia, care aderă la această alianță în 1882. Ca urmare a aderenței la Tripla Alianță, România semnă la 1883 un tratat de alianță cu Austro-Ungaria. Ambele state își asigurau concursul militar cu caracter defensiv, în caz de atac din partea țărilor vecine.

Nu a fost neglijată nici viața spirituală. În aprilie 1885 s-a obținut recunoașterea *autocefaliei bisericii române* din partea patriarhului de la Constantinopol. Biserica romano-catolică își primi organizația proprie prin înființarea arhiepiscopiei Bucureștiului pentru credincioșii catolici din Muntenia și a episcopiei de la Iași pentru catolicii din Moldova. Din 1875 fu chemat în țară arhitectul francez *André Lecomte de Nouy* care execută lucrările de restaurare la vechile biserici domnești de la Curtea de Argeș, Sf. Dumitru din Craiova, de la catedrala din Târgoviște și de la bisericile Trei Ierarhi și Sf. Nicolae din Iași. Pentru cultura mai înaltă a clerului luă ființă în 1884 Facultatea de teologie din București. Prin legea din 29 martie 1879 Societatea Academică Română, înființată în 1866, fu declarată institut național sub denumirea de *Academia Română*, ca instituție autonomă ce se conduce după statutul propriu. Acesta fu votată la 21 iunie 1879 în sesiune generală. Protector și președinte de onoare al Academiei era însuși Carol I. În 1875 luă ființă *Școala Națională de Poduri și șosele*; în 1883 se deschiseră *Școala Superioară de Agricultură* și *Școala specială de silvicultură*. Pe lângă Facultatea de Medicină din București se creă în 1887 *Institutul de Bacteriologie* sub conducerea profesorului dr. Victor Babeș. Un avânt îmbucurător luă și învățământul secundar deopotrivă cu cel profesional și primar. În anii următori intrară în vigoare diverse legiuiri ca: Legea monumentelor istorice, Legea organizării Ministerului Cultelor (1892), Legea învățământului primar (1893), Legea pentru organizarea poștei rurale (1863), Legea clerului mirean și a seminariilor clericale (1893), Legea jandarmeriei (1893), Legea fixării parohiilor (1984), Legea minelor (1895), Legea modificării tocmelilor agricole ș.a. În anii 1880, 1881 și 1884 se oferi țăranilor pământ de vânzare din domeniile statului. La 1891 regele Carol puse temelia *Fundației Universitare Regele Carol I*, cu scopul de a întemeia o bibliotecă pentru studenții universitari și de a le oferi burse de studii, înțelegând să contribuie pe această cale la întărirea frăției în sânul tinerimii universitare, la cultivarea simțământului patriotic și la edificarea lor sufletească. Inaugurarea Fundației avu loc la 14/26 martie 1895. Cu acea ocazie regele arătă că dorind a lăsa în urma sa o mărturie a simțămintelor sale către țară și a manifesta necurmatul său interes pentru învățătură, a închinat tinerii generații acest lăcaș de studiu cu falnica menire de a contribui la răspândirea și înflorirea științei în România. Augustul fondator arăta în continuare că după cum va fi tinerimea de astăzi, așa va fi România de mâine, sfârșind în a declara că a zidit în temelia acestei case a tinerimii universitare via sa credință în viitorul României.

La 21 octombrie 1897 regele, însoțit de familia regală, asistă la inaugurarea noului edificiu al Universității din Iași. La solemnitate luă parte și guvernatorul Basarabiei, ca delegat al țarului Nicolae al II-lea.

O atenție deosebită s-a dat întăririi și organizării armatei naționale. Pe lângă sporirea

unităților de uscat, s-a dezvoltat de la 1886 încoace flotila de război pe Dunăre și pe mare. Prin legea din 1886 s-a hotărât începerea lucrărilor de fortificație în jurul Bucureștilor și pe linia Siretului, Focșani – Nămoloasa – Galați, care a fost executată sub conducerea generalului belgian *Alexis Henri Brialmont* și a maiorului *Schumann*, ingineri specialiști în lucrări de fortificație.

2. Frământări politice și bisericești. Răscoala țărănească din 1907

După o guvernare rodnică de 12 ani, cu frumoase rezultate, atât în politica externă, cât și în cea internă, partidul național liberal se retrase în martie 1888 de la guvern, făcând loc la cârma țării partidului conservator de ambele nuanțe, bătrân și tânăr sau junimist. Obosit de bătrânețe, dar cu sufletul împăcat de a fi așezat statul român pe temelii trainice, șeful liberalilor, *Ion C. Brătianu* se retrase la răzeșia sa de la Florica unde muri la 4/16 mai 1891, în vârstă de 70 de ani. În luna iulie a aceluiași an muri și marele său contemporan *Mihail Kogălniceanu*, dezrobitorul țăranilor. În șefia partidului urmă fratele marelui dispărut *Dimitrie Brătianu*, reîntregindu-se pe calea aceasta partidul. Noua șefie nu dăinui însă decât până în iunie 1892, când Dimitrie Brătianu muri și partidul trebui să treacă la alegerea unui nou șef. Aceasta se făcu în congresul de la Iași din 8 noiembrie 1892 în persoana lui *Dimitrie A. Sturdza* care rămase în fruntea partidului până la 25 decembrie 1908/9 ianuarie 1909.

După retragerea liberalilor, se perindară la cârma țării în curs de 7 ani nu mai puțin de 4 guverne conservatoare prezidate de *Teodor Rosetti* (1888 – 1889), *G. Manu* (1889 – 1891), *I. Em. Florescu* (1891) și *Lascăr Catargiu* (1891 – 1895). În octombrie 1892 se ajunse la ruperea relațiilor diplomatice cu Grecia din cauza testamentului negustorului grec Evanghelie Zapa, care lăsase averea sa imobiliară din România instituției Olimpicilor din Atena. Guvernul român contestă însă grecilor dreptul de a moșteni imobile în România. Relațiile fură reluate numai în 1896, când diferendul ajunse în fața instanțelor de judecată românești, neputând fi aplanat pe cale diplomatică.

La 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893 avu loc la Sigmaringen căsătoria principelui moștenitor Ferdinand cu principesa Maria, fiica ducelui Alfred de Edinburg și a marii ducese Maria a Rusiei. Cu ocazia încheierii actului de căsătorie s-a căzut de acord ca copiii ce s-ar naște din această căsătorie să fie botezați și crescuți în religia ortodoxă a țării.

În mai 1892 guvernul înlocui pe mitropolitul Iosif Gheorghian prin episcopul Ghenadie Petrescu al Argeșului, modificând legea sinodală care pretindea candidaților la scaunul mitropolitan titluri academice, pe care Ghenadie nu le avea. După trei ani de arhipăstorie, chiriarhul Ghenadie ajunse în conflict cu epitropii așezămintelor Brâncovenești, fiind acuzat de deturnare de obiecte destinate cultului. Procesul duse la caterisirea sa de către Sfântul Sinod, care la 20 mai 1896 pronunță următoarea hotărâre:

"Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Ghenadie Petrescu să fie lipsit și caterisit de orice servire și vrednicie arhierească și depărtat de la scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei și să se numească de acum înainte până la suflarea sa cea mai de pe urmă Ghenadie Monahul și să se așeze între monahii simpli din mănăstirea unde își are metania (Căldărușani)".

Sinodul trimise hotărârea guvernului spre executare. Consiliul de miniștri luă act de hotărârea Sinodului și autoriză ministerul de Justiție, Interne și Culte cu aducerea la îndeplinire a hotărârii de caterisire. Monahul Ghenadie fu ridicat de la mitropolie și internat la mănăstirea Căldărușani.

Actul de caterisire și executarea înaltului ierarh produse mari disensiuni în lumea politică, producând chiar o disidență în partidul liberal sub conducerea lui Petru Aurelian. Din această disidență, care după organul de publicitate *Drapelul* s-a numit drapelistă, făceau parte, pe lângă alții, Vasile Lascăr, Emil Costinescu, Barbu Delavrancea, Gh. Mârzescu, Nicolae Steva. Acțiunea contra lui Ghenadie fu dezaprobată și de partidul conservator de sub șefia lui Lascăr Catargiu, care întreținea o vie agitație în jurul cazului Ghenadie prin adunări publice, demonstrații de stradă și peregrinări la Căldărușani. Tulburările acestea durară până la demisia guvernului Sturdza și la constituirea guvernului drapelist sub președinția lui P. Aurelian care ceru Sinodului să revină asupra caterisirii lui Ghenadie, iar acestuia să

demisioneze, pentru a face loc fostului mitropolit Iosif Gheorghian.

După retragerea conservatorilor în octombrie 1895, preşedinţia guvernului fu încredinţată lui Dimitrie Sturdza, noul şef al partidului liberal. Noua guvernare liberală nu avu însă nici o stabilitate. În anii 1895 până la 1901 urmară nu mai puţin de cinci formaţiuni guvernamentale: trei liberale şi două consevatoare. În cursul acestor guvernări s-au votat mai multe legi între care: *Legea Casei Şcoalelor* (1896), *Legea asupra învăţământului secundar şi superior* (1898), *Legea pentru organizarea marinei militare* (1989), *noul cod de procedură civilă* ş.a.

În campania de opoziţie contra conservatorilor, liberalii luptau umăr la umăr cu *social-democraţii*, cum se numeau membrii *partidului muncitoresc*, care fusese înfiinţat între anii 1875 – 1880 de către refugiaţi de sub regimul ţarist din Basarabia în unire cu câţiva studenţi români care îşi făcuseră studiile la Paris şi Bruxelles, unde intrară în legătură şi cu socialişti militanţi. Prima manifestaţie socialistă avu loc în 1881 când social-democraţii români încercară să sărbătorească aniversarea Comunei din Paris. Dar manifestaţia fu împrăştiată, iar organizatorii ei străini fură trimişi peste graniţă. Totuşi, mişcarea se manifestă printr-o vie activitate publicistică în diverse organe periodice care începură să apară în Bucureşti, Iaşi şi Brăila. În fruntea acestor publicaţii se găsea revista „Contemporanul" sub îngrijirea lui Ion Nădejde şi Vasile G. Morţun. Între colaboratorii publicaţiilor socialiste se găseau Anton şi Constantin Bacalbaşa, C. Mille, Al. Radovici, C. Dobrogeanu Gherea ş.a.

Curând însă, o bună parte dintre conducătorii mişcării socialiste se convinseră că stadiul dezvoltării României nu era încă prielnic pentru răspândirea cu succes a doctrinelor socialiste şi că împământenirea lor în ţară ar putea servi vecinilor cu regimuri absolutiste drept pretext pentru a interveni spre a le înăbuşi. Din aceste consideraţii, fruntaşii tinerei mişcări părăsiră partidul socialist şi se înscriseră în februarie 1900 ca *"tinerime generoasă"* în partidul liberal, spre a întări aripa de stânga din această organizaţie politică. Din această generoasă tinerime făceau parte numeroase elemente culte ca V. G. Morţun, Al. Radovici, C. Filitis, Em. Frunzescu ş.a. Rămaseră ca socialişti C. Dobrogeanu Gherea, Dr. Rakovski, Ilie Moskovicz ş.a. Ca o continuare a „Contemporanului" apăru revista „Literatură şi Artă" sub direcţia lui Dobrogeanu Gherea.

În 1900 ţara fu încercată de o mare criză financiară, provocată de seceta din vara acelui an. Încercările guvernului junimist, prezidat de Petre Carp, de a stăpâni criza eşuară, mai ales că guvernul era aspru criticat în cazul lui A. Hilliers, antreprenorul lucrărilor de la podul Constanţa. De aceea, guvernul Carp demisionă, făcând loc liber liberalilor sub preşedinţia lui

D. A. Sturdza, din guvernul căruia făceau parte Mihai Pherekyde la Interne, Spiru Haret la Instrucţie şi Ion I. C. Brătianu la Lucrările Publice. Noul guvern domoli criza financiară prin simţitoare reduceri bugetare. Între altele, s-a recurs la reducerile salariilor, inclusiv lista civilă a regelui. În timpul acestui regim de economii bugetare s-au votat Legea pensiilor (1902), Legea de economii a corpului didactic (1903), Legea băncilor populare (1903), Legea pentru înfiinţarea casei bisericeşti (1902), Legea pentru organizarea meseriilor (1902) ş.a.

Disensiunile din sânul guvernului liberal grăbiră retragerea acestuia de la conducerea treburilor publice, care ducând la demisia din decembrie 1904. Noul guvern conservator i-a luat locul, sub preşedinţia lui Gheorghe Grigore Cantacuzino (1904 – 1907) care, după moartea lui Lascăr Catargiu întâmplată la 30 martie 1899, fusese proclamat şeful partidului conservator. Între numeroasele acte de guvernare ale noului guvern se numără şi organizarea *"Expoziţiei generale române"* cu ocazia aniversării a 25 de ani de la proclamarea regatului şi 40 de ani de domnie a regelui Carol I. Comisarul general al expoziţiei, care se deschise la 10 mai 1906, era profesorul dr. C. Istrati. Scopul expoziţiei era să înfăţişeze lumii realizările României pe toate tărâmurile de activitate economică şi culturală, de la unirea ţărilor române într-un stat naţional liber şi independent.

Revoluţia din Rusia din 1905 încuraja foarte mult mişcarea muncitorească din ţară. Între anii 1905 – 1907 luară fiinţă mai multe sindicate muncitoreşti sub conducerea unui consiliu general. În acelaşi timp deveni tot mai acută şi chestiunea agrară din România. Legea pentru arendarea moşiilor la obştiile ţărăneşti nu putu satisface marile nevoi ale ţărănimii,

care suferea sub apăsarea arendașilor străini. Mulți dintre marii proprietari nu-și cultivau singuri numeroasele moșii pe care le aveau; ei le dădeau în arendă, nu direct la țăranii muncitori, ci la arendași greci și bulgari în Muntenia și evrei în Moldova. Arendașii speculau însă fără milă munca țăranilor, aducându-i la disperare.

Împotriva acestui sistem de exploatare se ridicară în februarie 1907 țăranii din satele Flămânzi, Rădeni și Stroiești din județul Botoșani. De acolo, mișcările țărănești contra conacelor boierești se extinseră asupra țării întregi, cerând realizarea tocmelilor agricole, condiții omenești de muncă și pământ cu 25 de lei falca. *"Vrem pământ!"* era lozinca mișcării, o cerere justă, pe care George Coșbuc o imortaliză în versurile sale cu acest titlu.

În cursul primăverii 1907 mișcarea din Moldova se generalizase, amenințând serios ordinea publică. Pentru asigurarea acesteia interveni armata, care se ciocni cu țăranii în mai multe localități, descărcând armele contra răsculaților.

Guvernul conservator nu putu potoli rascoalele țărănești ce izbucniră în februarie 1907. G. Gr. Cantacuzino demisionă, făcând loc la 12 martie 1907 unui guvern liberal sub D. A. Sturdza. Noul guvern decretă starea de asediu și chemă rezerviștii sub arme, care se prezentară în grabă la unitățile lor. În numele majorității conservatoare din Cameră, Take Ionescu declară că, în împrejurările de față, toți românii trebuie să-și dea mâinile pentru salvarea țării, uitând de deosebirile ce-i despart. În comunicatul partidului conservator se arăta că s-a făcut concentrarea conservatoare menită să apere interesele imperioase ale țării periclitate prin propaganda socialistă care a zdruncinat temeliile ordinei sociale. Mișcarea revoluționară deveni violentă și crudă, pârjolul ei cuprinse toată țara.

Ion I. C. Brătianu la Interne și *generalul Averescu* la Război luară măsuri militare severe, care zdrobiră în scurtă vreme răscoala în urma unor represiuni sângeroase, cărora le căzură victimă zeci de mii de vieți omenești. Înăbușirea răscoalei se impunea din punct de vedere național și politic întrucâtva, guvernele vecine începuseră să concentreze trupe pentru a împiedica răspândirea răscoalei și peste granițele regatului român.

Răscoala a fost reprimată cu mii de jertfe din rândurile țărănimii. Se crede că numărul morților se ridică la 11.000 de vieți omenești.

După potolirea răscoalei, guvernul liberal anunță noi alegeri, care avură loc în iunie 1907 cu consensul tuturor partidelor, alegându-se toți fruntașii opoziției. Noile corpuri legiuitoare votară numeroase legi pentru îmbunătățirea soartei țăranilor.

Concomitent cu organizarea represiunii, guvernul lansă un manifest către țară în care se promitea o largă reformă agrară, pentru împroprietărirea țăranilor. Aceștia erau îndemnați să se liniștească și să aștepte cu încredere reformele făgăduite. O comisie parlamentară fu aleasă cu menirea de a pregăti legile agrare ce urmau să fie supuse corpurilor legiuitoare în sesiunea de toamnă. Legiuirile agrare pregătite de această comisie erau: Legea învoirilor agricole, Legea islazurilor comunale, Legea împotriva trusturilor arendășești și Legea pentru înființarea Casei Rurale. În 1907 s-a votat legea după care obștile agrare primiră *dreptul exclusiv de a lua în arendă pământurile statului, mănăstirile* etc.

Guvernul liberal fu prezidat până la 27 decembrie – 9 ianuarie 1908 de Dim. A. Sturdza, iar de la acea dată de Ion I. C. Brătianu care înlocui pe Sturdza în șefia partidului liberal, s-a ținut de făgăduielile date țăranilor în manifestul de la 1907. La 23 decembrie 1907 s-a votat *Legea contra trusturilor arendășești* care prevedea ca contractele colective între proprietari și țărani să fie supuse înregistrării obligatorii. Prețul maxim al arendei pământului și prețul minim de salarii pentru lucrătorii agricoli va fi fixat de o comisie. Durata contractelor de arendă era limitată la 5 ani. Ea interzicea luarea în arendă a unor suprafețe mai mari de 4.000 ha.

La 21 februarie 1908 s-a votat legea pentru înființarea *Casei rurale*, pentru răscumpărarea moșiilor și vinderea lor la țărani în loturi de 5 ha. Învățătorii și preoții puteau cumpăra loturi de 10 ha. Legea din 10 aprilie prevedea că pământurile statului, mănăstitilor, comunelor, etc., să se dea în arendă numai obștiilor țărănești. Legea din 1912 prevedea trecerea în stăpânirea statului a pământurilor mănăstirilor, comunelor etc., cu scopul revinderii la țărani. Acestea erau legiuirile premergătoare marii reforme agrare de după primul război mondial.

Răscoalele țărănești exercitară o anumită influență și asupra vieții politice în genere. Take Ionescu ieși din partidul conservator, înființând în 21 ianuarie 1908 *partidul conservator-democrat*. La 25 decembrie/8 ianuarie 1909 șefia partidului liberal trecu de la Dim. A. Sturdza la *Ion I. C. Brătianu*, care prezidă și guvernul până la 1910. Un atentat neizbutit contra vieții președintelui de consiliu Brătianu determină guvernul să propună Legea contra sindicatelor și asociațiilor profesionale a funcționarilor publici din 1909. Prin această lege se interzicea funcționarilor, meseriașilor și muncitorilor salariați publici de a se organiza în asociații profesionale. După retragerea liberalilor, formarea guvernului fu încredințată lui Petre Carp, cu Titu Maiorescu la Externe (1910). Guvernul Carp căzu însă în problema *societății tramvaielor comunale* din București, pe care guvernul o desființase. Justiția dădu câștig de cauză societății desființate, dezavuând astfel măsura guvernului Carp, care fu silit să demisioneze, în 1912. Conservatorii, care aveau majoritatea în Cameră, se menținură la putere, constituind un nou guvern conservator sub președinția lui *Titu Maiorescu* (1912 – 1914), cu *Take Ionescu* la Externe. În timpul acestei guvernări izbucni în 1913 războiul balcanic, la care participă și România, recuperând *Cadrilaterul*. La 23 aprilie/9 mai 1910 luă ființă *partidul naționalist democrat* sub șefia lui Nicolae Iorga, având ca organ de publicitate "Neamul românesc", care începuse să apară la 1/14 mai 1906.

3. Relațiile cu străinătatea și chestiunea românilor din Transilvania

În epoca consolidării regatului, relațiile cu statele vecine Austro-Ungaria, Serbia și Rusia erau normale și prietenești. La 27 septembrie 1896, regele Carol asistă la inaugurarea canalului Dunării prin Porțile de Fier, ca invitat al împăratului Franz Josef și al regelui Alexandru I Obrenovici al Serbiei. În amintirea întâlnirii celor trei monarhi s-a ridicat la stația Băilor Herculane un monument comemorativ. Cu zece zile mai înainte, regele Carol primise la Sinaia vizita împăratului Franz Josef însoțit de cancelarului Goluchowski și de șeful statului major, generalul Beik. Împăratul asistă la exercițiile de tragere din fortul Chitila.

La dineul de gală împăratul ținea să constate în cuvântarea sa că există puține exemple în istoria lumii când un stat tânăr a fost în stare să facă într-un timp așa de scurt progrese atât de însemnate, care îi asigură un loc onorabil în Europa.

După parada militară de la Cotroceni, împăratul observă că România poate fi mândră de armata ei.

În luna septembrie a anului următor, 1897, regele Carol întoarse vizita împăratului Franz Josef la Budapesta, asistând, alături de împărat, la o reprezentație de gală la opera maghiară. Cu acea ocazie, primul ministru Banffy strecură regelui spre semnare o listă de decorații cu ordine românești, pe care se aflau și persoane ostile românilor din Transilvania. În iulie 1898, regele Carol, însoțit de principele Ferdinand, vizită curtea imperială rusească la St. Petersburg, unde fu primit cu cordialitate de împăratul Nicolae al II-lea. Regele depuse jerbe de flori la monumentul țarului Alexandru al II-lea și al țarului Nicolae, alături de care luptase la Plevna. Țarul Nicolae întoarse vizita suveranului român abia în mai 1914, la Constanța. La sfârșitul vizitei, cancelarul Sasnov trecu pe la București și Sinaia, de unde făcu împreună cu primul ministru român Ion I. C. Brătianu o excursie la Predeal, eveniment comentat de presa maghiară.

Chestiunea românilor de dincolo de hotarele regatului român n-a încetat niciodată să constituie un obiect de serioasă preocupare a guvernului din București. Adeziunea României la Tripla Alianță în 1893 nu i-a putut împiedica pe guvernanții români să se intereseze îndeaproape de soarta românilor subjugați și de a le veni în ajutor. În 1883 luă ființă la București societatea *Carpați* pentru ajutorarea studenților originari din Transilvania. În 1884 apăru la Sibiu, sub direcția lui Ioan Slavici, „Tribuna", în apărarea intereselor naționale ale românilor aflați sub coroana Sf. Ștefan. Ziarul se bucura de concursul moral și material al fraților din regat. Curând, se simți nevoia înființării unei asociații pentru propagarea ideii unității naționale. În acest scop, luă ființă la București, la 24 ianuarie 1890, *Liga Culturală* sub președinția lui V. A. Urechia, ajutat de Perițeanu-Buzău ca vistiernic. Persecuțiile la care românii de peste munți erau expuși din partea guvernului maghiar din Budapesta întâmpinau aspre critici și

reprobări din partea românilor liberi, de la tribuna parlamentară, în presă și în adunări publice.

Încurajați de concursul moral pe care-l primeau din România, românii din Ungaria, Banat și Transilvania începură să-și afirme tot mai hotărât revendicările naționale față de guvernul maghiar. La 9 ianuarie 1892, Congresul Național al românilor aflați sub coroana Sf. Ștefan se întruni la Sibiu și hotărî să prezinte împăratului Franz Josef un memoriu cuprinzând revendicările și doleanțele lor. O numeroasă delegație urma să prezinte Memorandul direct împăratului la Viena, cu ocolirea guvernului maghiar din Budapesta. Împăratul refuză să primească pe membrii delegației, remițând memorandul nedeschis guvernului din Budapesta. Refuzul împăratului dădu loc la mari manifestații de simpatie pentru românii de dincolo de Carpați, care avură loc la București și în principalele orașe din România. Manifestațiile se înteţiră când se află că guvernul maghiar a intentat membrilor delegației proces de înaltă trădare, condamnând pe 14 dintre ei la temniță grea de zeci de ani.

Procesul Memorandului provocă mari demonstrații publice la București contra guvernului maghiar, stigmatizându-se "infamiile ungurești". Manifestațiile se îndreptară și contra guvernului român care era învinuit de "tovărășie" cu ungurii. La manifestațiile acestea turbulente luă parte și studențimea universitară care, în septembrie 1894, se întruni în congres studențesc la Constanța, la care luară parte și studenți din Transilvania și Bucovina, care nu se mai putură înapoia acasă. Tulburările acestea contribuiră și la demisia guvernului conservator sub președinția lui Lascăr Catargiu și la chemarea la guvern a liberalilor sub președinția lui D. A. Sturdza.

Situația noului guvern, care se însărcinase cu liniștirea agitațiilor în problema națională, era destul de dificilă din cauză că în opoziție liberalii încurajaseră manifestațiile publice care contribuiseră la căderea guvernului conservator. Sub apăsarea răspunderii guvernamentale, ministrul Sturdza se văzu silit să facă la Iași, în ziua de 13 octombrie 1895, următoarea declarație în chestiunea națională:

"În chestia națională situațiunea noastră este clară și netedă. Avem a ne abține cu toții de la orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine și în special ale Monarhiei Austro-Ungare. Monarhia Austro-Ungară, așa cum este constituită, este o necesitate de primă ordine pentru echilibrul european și pentru siguranța Regatului nostru. Ne bucurăm de orice act care așează pe baze trainice relațiile noastre cu Austro-Ungaria, liniștind la noi spiritele și întărind dincolo armonia, căci silințele noastre trebuie să tindă a menține între amândouă statele relațiunile cele mai amicale".

Declarația a fost făcută în urma convorbirilor pe care primul ministru român le avusese în prealabil cu contele R. Welsersheimb, ministrul Austro-Ungariei la București, și cu secretarul său N. Dumba.

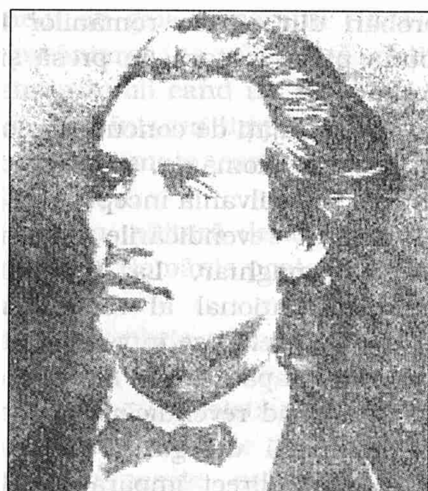
În anul 1897 regele Carol, însoțit de Sturdza, întoarse vizita împăratului Franz Josef la Budapesta. Cu acea ocazie au fost decorate cu ordine românește mai multe personalități maghiare, între care și Jeszenski, fostul procuror în procesul Memorandului de la Cluj. Prin broșura lui Benedict-Janeso intitulată *Banffy Desiderius și politica naționalităților*, decorația lui Jeszenski ajunse la cunoștința opiniei publice românești, susținându-se că prin vizita regelui României în capitala Ungariei și prin decorarea procurorului în procesul Memorandului, guvernul român ar fi respins categoric solidaritatea cu agitațiile daco-române și că, prin urmare, politica oficială a României ar aproba politica deznaționalizării, pe care o inaugurase Banffy. Acesta ar fi considerat actul decorării absolut necesar din punctul de vedere al limpezirii situației dintre cele două guverne.

Îndată ce cuprinsul broșurii lui Janeso ajunse la cunoștința opoziției, începu un lanț nesfârșit de demonstrații publice contra guvernului liberal. Opoziția din Cameră se grăbi și ea să formuleze următoarea declarație:

"În urma destăinuirilor din camera maghiară asupra relațiunilor politice dintre fostul ministru al regatului ungar Banffy și actualul ministru prezident al Regatului României A. D. Sturdza, subscrișii deputați și senatori consideră prezența la guvern a lui Dimitrie Alexandru Sturdza ca o atingere a demnității naționale și drept aceia, făcând abstracție de orice deosebire de partid, se declară hotărâți a se opune pe toate căile legale în prima linie prin obstrucționism parlamentar, la o mai departe funcționare a actualului ministru prezident al Statului Român".

Ion Creangă

Mihai Eminescu

La declarația opoziției, președintele consiliului răspunse cu mesajul de închidere a corpurilor legiuitoare. Opoziția își intensifică lupta de răsturnare a guvernului prin turbulente manifestații publice, în urma cărora D. A. Sturdza se văzu silit să înainteze regelui demisia guvernului, care îi fu primită la 30 martie 1899. Chestiunea transilvăneană continuă să agite spiritele și să preocupe guvernele române și mai mult la începutul secolului al XX-lea, până la izbucnirea primului război mondial, în vara anului 1914.

4. Intervenția României în problema românilor din Macedonia

Dincolo de Dunăre, în Peninsula Balcanică, și anume în Macedonia, Grecia și Albania trăiește o populație românească, pe care vechii noștri cronicari și istorici o numeau cuțo-vlahi, după turcescul *cuiciuc-ifluc*, adică vlah-mic. Ei se numeau însă armâni sau aromâni, iar istoriografia modernă îi numește după patria lor, Macedonia, *macedo-români*. Este o ramură a neamului românesc care, încă de pe la mijlocul primului mileniu al erei creștine, se desprinsese de romanitatea de la Dunăre, fiind împinsă spre sudul peninsulei de nemurile slave năvălitoare. Acolo, ea cuprinsese regiuni întinse din Grecia și Albania de azi, pe care le numea Vlahii, ca Vlahia Mică, Vlahia de Sus, Vlahia Veche etc., apărându-și cu îndărătnicie existența națională, cu toate că atât în biserică și școală, cât și în viața administrativă domnea limba greacă, atât în timpul împăraților bizantini, cât și al sultanilor. Pe la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, când popoarele balcanice, aflate sub stăpânirea turcească, începură să se deștepte la o nouă viață națională, se treziră și aromânii să-și dea seama de originea lor românească și de limba lor națională. După lucrările lexicografice ale lui Teodor Cavaliotti, Daniil Moscopoliteanul și Nicolae Ianovici, apăru Gramatica limbii vlahice a lui Constantin Uculă și a lui Mihail Boiadji. În 1808, Constantin Gheorghe Eoza publică *Cercetări asupra românilor numiți vlahi, care locuiesc dincolo de Dunăre.*

În urma revoluției de la 1848 din Muntenia, un număr de refugiați politici ajunseră în Turcia, unde avură ocazia să cunoască mai îndeaproape pe conaționalii lor aromâni, să intre în contact cu ei și să se intereseze de soarta lor. Între aceștia se găsea Ion Ionescu de la Brad, Ion Heliade Rădulescu, Cezar Bolliac, Dumitru Brătianu, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ghica ș.a., care cunoșteau viața aromânilor în statele locuite de ei. Bolintineanu adună impresiile sale în scrierea *Călătorii la românii din Macedonia și în Muntele Athos*. El arată în scrierea sa că adresase chiar un memoriu lui Fuad-Pașa în chestiunea aromânilor.

"*Era vorba* – zice Bolintineanu – *de a le întinde mâna, a le crea școli, biserici cu preoți de ai lor, care să cetească în limba lor și de a organiza dintre acești români o miliție armată în felul grănicerilor și dorobanților români. Înțelegătorul Pașă pricepu toată importanța unei asemenea idei, dar lucrul se amână pentru cuvinte de oportunitate*".

În același sens interveni și Costache Negri, care pe la 1860 stăruia pe lângă Înalta Poartă *"de a lua măsuri pentru scăparea de la*

moarte ca nație a românilor din Macedonia, Tesalia, Epir și Albania".

Hattihumaiumul sultanului Abdul Medjid din februarie proclama *egalitatea de drepturi a tuturor supușilor otomani*, deci și a aromânilor.

Publicarea decretului imperial trezi o mare însuflețire în sufletele *coloniei aromânești* din București, din care făceau parte Dimitrie Cozacovici, Toma Tricopoleu, Zisu Sideri, Mihai Niculescu, Iordachi Goya ș.a. Aceștia se constituiră în *Comitetul Macedo-Român*, cu scopul de a dezvolta o vie propagandă națională în rândurile conaționalilor lor din Macedonia. Comitetul își începu activitatea cu ajutorul moral și material al foștilor revoluționari români C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Christian Tell ș.a.

Comitetul Macedo-Român din București își inaugură activitatea prin lansarea unui manifest adresat românilor din Balcani, prin care aceștia erau chemați să formeze și ei comitete naționale la sate și orașe, care, în strânsă legătură cu comitetul din București, să activeze în comun pentru realizarea idealului național. Acest ideal urmărea trezirea aromânilor prin școală și biserică la o nouă viață națională:

"... astfel cum să vedem într-o zi pe toate cele 14 milioane de români, având o singură limbă cultă, care nu putea fi decât cea din Dacia Traiană, care a ajuns să rivalizeze la frumusețe cu limba italiană".

În continuare, manifestul spunea:

"Gândiți-vă cât este de dulce a ruga pe Dumnezeul tău în limba patriei și cât este de amar a-l ruga într-o limbă străină, în care să nu știi ce zici și să nu știi ce ceri? Cugetați cât de plăcut v-ar fi vouă, femeilor voastre și copiilor voștri a asculta în biserică sfânta slujbă în limba națională și ce mare bucurie a-ți avea când a-ți vedea pe copilașii voștri învățând carte în limba românească pe care o înțelegeți toți în paralel cu cea grecească! Ce fericiți a-ți fi să-i auziți spunându-vă că la școală învață în limba lor maternă să iubească pe Dumnezeu, pe părinți și țara! Gândiți-vă fraților că momentul este propice pentru această mare întreprindere a românilor, că Dumnezeu protege pe cei ce lucrează în numele său și că responsabilitatea va fi grea asupra celor ce se vor arăta îndărătnici".

Manifestul nu a întârziat să producă efectul dorit în sufletele macedo-românilor, care începură să deschidă școli românești prin localitățile lor, cu toată împotrivirea grecilor și afurisenia patriarhului ecumenic din Constantinopol, care stăruia pentru menținerea cu orice preț a limbii grecești în biserică și în școală. Pentru pregătirea personalului didactic la școlile din Macedonia, s-a înființat în chiliile mănăstirii Sf. Apostoli din București o școală cu internat pentru tinerii sosiți din Macedonia la învățătură, în vederea carierei lor didactice. Cu ajutorul acestor absolvenți se putură deschide în Macedonia numeroase școli românești, cu aprobarea guvernului turc și prin cheltuiala statului român, care trecea fondurile necesare în bugetul anual.

Războiul ruso-turc din 1877 - 1878 aprinsese din nou focul în Balcani. Popoarele creștine, bulgarii, sârbii și grecii, sprijinite de ruși, se ridicară contra Porții, care fiind bătută, se văzu silită să consimtă la dureroase amputații teritoriale. Bulgaria și Rumelia Orientală deveniră provincii autonome sub supremația Porții. Bosnia și Herțegovina, cu sângeacul Novibazar, trecură sub ocupația Austro-Ungariei, iar Serbia și Grecia primiră și ele ușoare rectificări de frontieră pe socoteala imperiului otoman din Europa. Acestuia îi rămaseră doar 5 provincii sau vilaete: Scutari, Ianina, Neskeib, Monaster și Salonic. După datele statistice ale vremii, în 419 localități din aceste 5 vilaete trăiau aproximativ 350.000 de suflete, de care guvernul român din București nu se putea dezinteresa. Și aceasta cu atât mai mult cu cât tratatul de pace de la Berlin, în art. 23, impunea Porții să introducă reforme pentru liniștirea locuitorilor și, pe cât posibil, pentru potolirea ostilităților dintre naționalitățile din cele cinci vilaete, sau mai pe scurt, din Macedonia. În privința aceasta, situația guvernului turc era însă din capul locului extrem de dificilă din cauză că populațiile bulgare, sârbe și grecești din aceste vilaete se bizuiau pe concursul moral și material al conaționalilor din afară, cu tendințe iridente. Numai elementul etnic românesc nu avea contact direct cu conaționalii din România și de aceea el nu putea fi bănuit de Poartă că nutrește tendințe separatiste.

Guvernul român din București nu neglija de a atrage, prin șefii misiunii sale din Istanbul, atenția Porții asupra acestei împre-

jurări și a cere sprijinul guvernului otoman pentru propaganda sa culturală între macedo-români. Intervenția guvernului român obținu oarecare succes, întrucât în septembrie 1878 apăru următorul ordin vizirial adresat autorităților otomane din subordine:

"Sublima Poartă este informată pe de o parte că românii din Epir, din Tesalia, din Macedonia, din sângeacul Tricala, din vilaetul Ianina și din vilaetul Scutarii, doresc să învețe carte în propria lor limbă și să-și deschidă școli, că pe de altă parte clerul grecesc, îmbulzit de duhurile întunericului, împinge autoritățile locale să li se pune felurite piedici, și chiar să persecute pe profesorii români. Văzând totuși că în imperiul nostru nimeni nu-i este îngăduit să împiedice deplina executare a cultului și învățăturii școlare, veți binevoi a face cunoscut funcționarilor civili ce-i aveți sub ascultarea Ex. Voastre că ei nu trebuie să apese pe nici unul dintre locuitori și nici să se împotrivească fără pricină la orice exerciții de cult și de învățământ, iar când ar cere trebuință, să apere chiar și să ajute pe învățătorii români. Conținutul acestui ordin a fost comunicat printr-o identică scrisoare vizirială valiului din Ianina".

Încurajați de ordinul vizirial, membrii Comitetului Macedo-Român din București constituiră la 23 septembrie 1879 *Societatea de Cultură Macedo-Română*, cu scopul de a răspândi învățătura în limba română și de a îngriji de bunăstarea bisericilor române din Macedonia. Din comitetul societății făceau parte personalități marcante din viața politică și culturală românească precum: Vasile Alecsandri, C. A. Rosetti, Ion Ghica ș.a. Președinte al societății era *V. A. Urechia.* Vestea despre înființarea societății trezi mare consternare în cercurile patriarhale din Fanar. Patriarhul Ioachim al II-lea se grăbi să trimită enciclici pastorale episcopilor din Macedonia, invitându-i să vegheze ca bisericile grecești să nu fie atrase de propaganda românească. Episcopii greci avizară pe preoții din subordine să nu îngăduie în nici un chip ca în biserici să se cânte românește sau să se citească *Apostolul* în această limbă. Contra-propaganda grecească era destul de puternică, dacă ne gândim că în cele 5 vilaete turcești se găseau în ființă nu mai puțin de 28 de episcopi greci. Chiriarhii din aceste episcopii erau cu toții devotați patriarhului și ostili năzuințelor naționale ale aromânilor, care nu aveau nici un singur episcop de neamul lor.

Dar cu toate acestea, numărul școlilor românești în Macedonia sporea an de an, astfel că la 1913 cifra lor se ridicase la 113, pentru susținerea cărora guvernul român prevedea sumele necesare în bugetul anual. Pe lângă școlile primare de băieți și fete, se înființară în 1880, la Bitolia, un liceu românesc cu internat. În 1887 se deschise la Ianina un gimnaziu românesc. În 1889 începu să funcționeze la Salonic o școală superioară de comerț, iar gimnaziul din Beiat își deschise porțile în 1901. În 1913 funcționau în Macedonia 288 profesori și profesoare pentru un număr de 4.193 elevi și eleve. În sprijinul propagandei românești s-a creat la 1892 un *consulat* român la Bitolia – Monastir.

Mult mai slab succes avu propaganda românească în Macedonia pe tărâmul bisericesc, unde avea de înfruntat împotrivirea fanatică din partea patriarhiei grecești. Bulgarii înfrânseră această îndărătnicire prin schisma din 1870, iar sârbii numiră episcopi sârbi în părțile Macedoniei vecine cu regatul sârb. Guvernul român se adresă direct sultanului, solicitându-i încuviințarea înființării unui *episcopat român* în Macedonia. Cererea aceasta era sprijinită de numeroase delegații și memorii din partea aromânilor credincioși sultanului. Cedând cererilor îndreptățite ale românilor, ministrul de Justiție turc trimise patriarhului, în iunie 1893, teșchereaua prin care îl vestea că Poarta este dispusă să apere drepturile naționale ale aromânilor, îngăduindu-le un *episcopat.* Dar în noiembrie același an sultanul Abdul Hamid ezită să-și dea asentimentul pentru crearea episcopatului român, făcând românilor următoarea enunțiatură:

"Chestiunea episcopatului față de care mai departe de a fi indiferent, este rezolvată în principiu. Dorințele românilor vor fi realizate, dar într-o chestiune ca aceasta trebuie să purceadă cu calm și tact pentru a nu brusca pentru moment soluțiunea definitivă. Iar întrucât toți românii ar dori să se desfacă de Fanar, și să devină schizmatici, nu trebuie să se piardă din vedere că nu ar fi nici oportun, nici prudent, în starea actuală de lucruri pentru o putere musulmană de a viola prestigiile bisericii grecești din Orient. O autorizație clară și formală dată românilor pentru a rupe în prezent legăturile care îi leagă cu patriarhul, fără nici un menajament pentru drepturile câștigate de biserica-

mamă, ar da naștere unei chestiuni ardente. Grecii ar închide din nou bisericile și cum, din nenorocire, ei formează marea majoritate a supușilor mei, noi am avea să deplorăm scene de dezordine și tulburări în capitală și provincie. Noi am provoca chiar intervenții străine".

Folosindu-se de această aprobare princiară, aromânii, menajați de guvernul român, recurseră în 1896 la alegerea arhimandritului *Antim* ca mitropolit al bisericilor naționale. Alegerea aceasta fu salutată cu mare entuziasm de parlamentul român, ea însă nu s-a împlinit, fiindcă Antim fu lovit de anatema patriarhului și amenințat de a fi prins și tuns ca un apostat. De aceea, el părăsi pe furiș reședința sa improvizată din Constantinopol și dispăru fără urmă. Dar cu tot eșecul, această propagandă românească continuă în biserică. Preoții români nu țineau cont de anatema patriarhală și începură să slujească pe românește în biserici și să se îngrijească de biserici noi românești. Activitatea preoților români stârni ura neîmpăcată a clerului grec, provocând pretutindeni tulburări.

De aceste agitații și tulburări încercară să se folosească antarții greci și comitagiii bulgari din Macedonia, provocând izbucnirea unui nou război în Balcani, pentru a-și împărți Macedonia. Comitagiii bulgari sub conducerea lui *Boris Sarafoff* extinseră acțiunea de teroare și în România. Bandele lor asasinară în 1900, la București, pe naționalistul macedonean Ștefan Mihăileanu, plănuind un atentat și contra vieții regelui Carol, care din fericire putu fi zădărnicit la timp și criminalii deferiți justiției.

Autoritățile otomane se văzură nevoite să recurgă la cele mai sângeroase măsuri de represiune contra tulburărilor ordinii publice, trecând uneori peste cele mai elementare principii de umanitate, cum fusese masacrul de la Crușevo din 1903, contra comitagiilor bulgari care puseseră stăpânire pe această localitate. Vărsările de sânge din Macedonia provocară un strigăt de alarmă în toată Europa. Șeful guvernului român Dim. Gr. Sturdza, sesizându-se de tulburările din Macedonia, aviză, la începutul anului 1903, pe reprezentanții României în străinătate să comunice guvernelor pe lângă care erau acreditați următoarea declarație:

"Politica noastră nu a încetat nici un moment de a se inspira de principiile permanente de care s-a călăuzit totdeauna și care au făcut ca regatul român să fie considerat drept reprezentant al marilor interese pacifice în orientul european. Numai în acest unic scop s-a manifestat în mod constant acțiunea noastră. Dar atitudinea noastră corectă nu înțelege să infirme nici interesul care ne leagă cu evenimentele ce ar putea surveni în Peninsula Balcanică și nici atențiunea noastră serioasă pe care trebuie să li-o acordăm. În special lucrurile din Macedonia formează obiectul preocupațiunilor incesante, pentru că ele interesează viitorul unei numeroase populațiuni de rasă română și echilibrul politic în Peninsulă. N-am nevoi nici de a insista și nici de a dezvolta rezoanele pentru care nemic din ceia ce ar atinge acest echilibru nu ar putea lăsa România indiferentă. De altă parte legăturile care ne unesc cu românii din Macedonia nu ne-ar permite de a ne desinteresa de soarta lor. Dorința Europei de a vedea ameliorându-se situația populațiunilor din Turcia nu se mărginește numai la relațiile dintre musulmani și creștini, ci ea se estinde deopotrivă și asupra raporturilor de egalitate care trebuie să existe între diferitele naționalități creștine. Acesta este punctul de vedere sub care noi am privit totdeauna obligațiunile noastre față de populațiunea românească pentru cultura căreia noi am făcut deja sacrificii pecuniare".

De masacrele din Macedonia se sesizară și marile puteri, mai ales statele vecine, Austro-Ungaria și Rusia. Suveranii acestor state, împăratul Franz Josef și țarul Nicolae al II-lea, se întâlniră în octombrie 1903 la Mürzsteg, în Stiria, pentru a cădea de acord asupra reformelor din Macedonia, pe care guvernul turc, cu desconsiderarea art. 23 din tratatul de la Berlin, neglijase până atunci de a le introduce în Macedonia. Pentru pregătirea acestor reforme, se institui la Salonic o comisie internațională compusă din câte un delegat din partea Austro-Ungariei și Rusiei, sub președinția unui reprezentant al guvernului otoman. Secretarul acestei comisii era delegatul român Nicolae Mișa, originar și el din Macedonia, care trecea totodată și drept reprezentant al conaționalilor săi macedo-români. Tot atunci, Poarta își dăduse agrementul pentru înființarea unui consulat român la Ianina, pe lângă cel existent la Bitolia.

Convenția austro-rusă mai prevedea și organizarea unui corp de jandarmerie europeană pentru vilaetele macedonene Miscub, Monastir și Salonic. Vilaetele albaneze Scutari și Ianina rămâneau mai departe sub autori-

tatea organelor de securitate otomane. Comanda asupra corpului de jandarmi compus din unități austro-ungare, ruse, italiene, franceze și engleze – Germania se abținuse de a participa la alcătuirea acestui corp – era încredințată unui general italian.

În noile condiții politice, sultanul arătă multă bunăvoință față de propaganda românească, singura care nu urmărea scopuri iridente. De aceea, el ceru ministrului român pe lângă Înalta Poartă să desemneze 30 de aromâni pentru a li se încredința posturi administrative în Macedonia. Tot atunci, la cererea ministrului român, sultanul îngădui ca 12 tineri români din vitaelele Salonic, Niskob și Ianina să fie primiți, pe susținerea sa, ca bursieri la liceul imperial din Pera, așa-numitul Galata-Sarai. Sub imboldul acestor succese, românii încercară să ajungă la o înțelegere și cu patriarhia cu privire la cererea unei episcopii românești în Macedonia. În acest scop, ei înaintară patriarhului, în numele tuturor credincioșilor români, un bine documentat memoriu. În acest memoriu, românii revendicau dreptul de a putea constitui în localitățile locuite de ei comunități bisericești naționale cu bisericile lor românești. Aceste comunități să fie libere de a-și alege preoții și arhiereii, cu dreptul de a săvârși în mod canonic liturghia și obișnuitele servicii rituale în limba română. Ei mai cereau să li se recunoască dreptul de a-și desemna un reprezentant pe lângă patriarhia ecumenică, care să le apere interesele.

Drept răspuns la memoriul credincioșilor români, chiriarhia grecească dezlănțui o prigoană aspră contra credincioșilor români, ceea ce trezise proteste energice din partea guvernului român, precum arată Cartea Verde din 1905. Pentru a pune capăt acestor persecuții care degenerară și în masacre, guvernul român amenință Poarta chiar cu ruperea relațiilor diplomatice, dacă Fanarul nu va pune capăt uneltirilor sale sângeroase.

În mesajul tronului din 24 februarie 1905, regele Carol amintea de

"dificultățile survenite în provinciile imperiului otoman cărora România le poartă un interes particular din cauza existenței unei numeroase populații de aceiași rasă și de aceiași limbă care trăiește acolo ca supuși credincioși ai M. S. Sultanului".

În dezbaterile parlamentare asupra răspunsului la mesaj s-au ridicat voci foarte energice pentru cauza aromânilor, cerând o politică mai hotărâtă față de Poartă, mergând până la ruperea relațiilor diplomatice pentru cazul de refuz de a satisface revendicările juste ale credincioșilor români din Macedonia. Presa și numeroasele adunări publice militară pentru o asemenea politică forte în Macedonia. În condițiile acestea, guvernul român se văzu silit să adreseze Turciei, în mai 1905, o notă ultimativă. Sub presiunea acestei note, sultanul Abdul Hamid se văzu silit să cedeze cererii românești, emițând la 9/22 mai 1905 memorabila *iradea*, prin care se recunoștea naționalitatea română în Turcia europeană, acordându-i-se dreptul de a se organiza în unități naționale cu școlile proprii, precum și dreptul de a-și alege primarii – muctari – și de a trimite delegați în consiliile administrative. Iată cuprinsul iradelei imperiale:

"Majestatea Sa Imperială Sultanul care, în sentimentele Sale de înaltă justiție și îngrijire părintească pentru popoarele sale, își întinde binefacerile și favorurile sale asupra tuturor supușilor săi credincioși fără deosebire de religiune și nici de rasă, luând în considerație suplicile supuse în timpul din urmă la picioarele tronului imperial de către supușii săi valahi, a binevoit să ordone ca în virtutea drepturilor civile, de care dânșii se bucură cu același titlu ca și ceilalți supuși nemuzulmani, comunitățile lor să desemneze pe muctari conform cu regulamentele în vigoare, după cum se practică pentru celelalte comunități pentru inspectarea școlilor lor și îndeplinirea formalităților edictate de legile imperiului pentru deschiderea noilor stabilimente școlare. Această ordonanță imperială a fost comunicată departamentelor respective pentru executarea ei".

În ziua următoare, la 10/23 mai 1905, apăru și *teșchereaua* specială a ministrului Justiției Abdurhaman, prin care se îngăduia întrebuințarea limbii române în biserică și școală. Teșchereaua era adresată patriarhului ecumenic, având următorul cuprins:

"O înaltă teșcherea vizirală face cunoscut că valahii supuși otomani, spre a-și apăra interesele lor naționale au cerut autorizația de a face uz de propria lor limbă în stabilimentele școlare, slujba preoților în limba lor, și aceea de a alege ca și celelalte naționalități, acolo unde s-ar afla în majoritate, muctarii lor. Consiliul de miniștri considerând că, pe de o parte un principiu fundamental impune statului o imparțialitate absolută față de diferitele naționalități care

trăiesc sub sceptrul M. S. Imperiale Sultanul și că, pe de altă parte în cererea de mai sus nu se găsea nici cea mai mică urmă de vreun prejudiciu adus unei alte naționalități, a hotărât de a însărcina ministerul de interne să comunice inspectoratelor vilaetelor din Turcia Europeană și guvernatorilor generali superiori că: cu condițiunea de a nu inova nemic cu privire la raporturile lor de supunere față de patriarhat, valahii nu vor putea fi împiedicați de a celebra ceremoniile cultului de către preoții lor în limba lor națională, nici nu vor fi împiedicați de a servi de această limbă în școlile lor; că li se va fi permis de a reuni propriii lor muctari conform legilor în vigoare, că nime nu va putea turbura în exercițiu pe funcționarii, pe institutorii și inspectorii învățământului pe care comunitatea valahă i-ar numi adresându-se conform legilor stabilite ministerului imperial al instrucțiunii publice, și că în fine valahii vor lua parte la alegerile membrilor consiliilor administrative. Această deciziune fiind supusă aprobării M. S. Sultanului a fost sancționată prin iradeaua imperială. Îmi fac deci o datorie de a aduce ceia ce precede la cunoștința Sanctității Voastre".

Iradeaua sultanului a fost primită cu mare bucurie de românii din Turcia. Ea a fost luată la cunoștință cu mare satisfacție de guvernul și parlamentul român precum și de țara întreagă. În schimb, iradeaua produse mare consternare în Fanar și la Atena. Silogurile și comilele de teroare grecești dezlănțuiră o teroare și mai mare față de românii macedoneni. În răspunsul său la teșchereaua ministrului de Justiție otoman, patriarhul încercă să conteste însăși existența aromânilor și să demonstreze că recunoașterea lor ca națiune aparte atinge drepturile seculare ale patriarhiei, consacrate prin berali, firmane și alte legiuiri imperiale prin care se recunoștea vechea stare de lucruri a patriarhiei. El nu se sfia să afirme că marea majoritate a românilor din Turcia vorbește limba greacă și respectă cu sfințenie vechile tradiții și că numai o infimă minoritate, dusă în eroare de propaganda românească de la nordul Dunării, revendică drepturi naționale, atrăgând câtiva institutori și preoți de partea ei. În concluzie, patriarhul susținea că teșchereaua ministerială impietează asupra prerogativelor și drepturilor patriarhale iar clauza de dependență a românilor de patriarhie o dezbracă de orice eficacitate reală și o face inoperantă. Astfel, patriarhul respingea orice inovație care ar aduce atingere statu quo-ului religios, care se întemeiază pe bătrâne privilegii, inovații ce ar fi de natură a leza sentimentele cele mai respectabile ale creștinilor, cerând sultanului să apere pe aromâni de orice amestec străin și să restabilească vechea stare de lucruri. O replică similară fu înaintată de patriarh și reprezentanților marilor puteri din Constantinopol, cu aceleași observații ostile cauzei românești.

Actele de teroare și masacrele antarților greci săvârșite contra românilor din îndemnul patriarhului și al guvernului de la Atena produseră agitație la București, care duse chiar la înăsprirea raporturilor diplomatice cu Grecia. La 3/16 septembrie 1905, ministrul Greciei la București își părăsi postul fără desemnarea unui însărcinat de afaceri, determinând prin gestul acesta și pe ministrul român de la Atena să părăsească capitala Greciei, după ce făcu o vizită la primul ministru grec Rhally. Cu acea ocazie, șeful guvernului elen declara ritos diplomatului român:

"... iradeaua sultanului era ilegală și ea constituia o gravă atingere a privilegiilor patriarhale, dat fiind că aceste privilegii constituiau pivotul acțiunii pentru menținerea elenismului, că guvernul elen trebuie să le păstreze intacte și în consecință el nu poate admite iradeaua contra căreia întreprinde totul ca ea să nu-și producă efectul".

În cursul anilor 1905 – 1908 căzură jertfe masacrelor grecești 560 de români, uciși de teroriștii greci cu știrea guvernului elen și cu binecuvântarea patriarhului din Fanar. În schimb, represaliile ce se exercitară față de grecii așezați în România se reduceau la expulzarea câtorva supuși eleni, făcându-se excepție de cetățenii eleni de origine românească. Tulburările atraseră din nou atenția marilor puteri asupra vărsărilor de sânge din Macedonia, punându-se la cale intervenții armate. Dar înainte ca aceste intervenții să se fi produs, interveni revoluția Junilor Turci din iulie 1908, cu răsturnarea în 1909 a sultanului *Abdul Hamid al II-lea* (1876 – 1909) și cu proclamarea noii constituții otomane. Noul sultan fu Mohamed al V-lea (1909 – 1918). La alegerile generale, fruntașul aromân *Filip Mișca* reuși la Cameră iar ziaristul *Nicolae Batzaria* la Senatul otoman. În acel timp de adânci prefaceri în Macedonia, românii macedoneni avură de suferit foarte mult. Suferințele lor deveniră și mai mari în timpul celor două războaie balcanice din 1912 și 1913.

Capitolul VI

PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL BALCANIC DIN 1913 ȘI ORGANIZAREA CADRILATERULUI

1. Relațiile de bună vecinătate cu Bulgaria
2. Izbucnirea primului război balcanic și revendicările teritoriale ale României
3. Tratativele româno-bulgare de la Londra
4. Lovitura de stat din Constantinopol și întreruperea conferinței de la Londra
5. Tratativele de la Sofia și medierea de la St. Petersburg
6. Al doilea război balcanic între foștii aliați și intervenția armată a României
7. Tratatul de pace de la București și organizarea Cadrilaterului

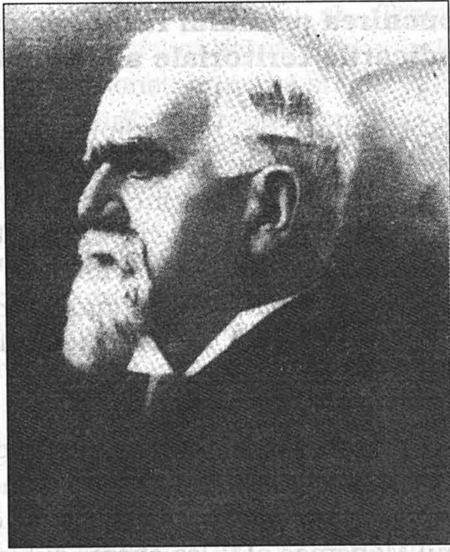
1. Relațiile de bună vecinătate cu Bulgaria

Tratatul de la Berlin din 1878 a impus României care, împreună cu Rusia a luptat la Plevna pentru renașterea poporului bulgar, o linie de graniță cu Dobrogea, fără ca la așezarea ei, justele revendicări românești să fie luate în seamă. În două memorii prezentate atunci conferinței de pace și reînnoite în 1879, în fața comisiei tehnice internaționale, guvernul își exprimase nemulțumirea față de fixarea fruntariei dobrogene mai jos de Silistra și cu excluderea acestui oraș. România stăruia prin aceste memorii ca textul articolului 47 din tratatul de la Berlin să fie modificat în așa fel, ca noua fruntarie a Dobrogei să înlesnească comunicația cu malul drept al Dunării și să ofere cuvenita grație strategică pentru noul teritoriu român contra unui eventual atac din partea Bulgariei. Aceste revendicări teritoriale au fost reînoite și cu ocazia reambulării hotarului dobrogean de la 1884 și 1886. Dar și atunci cererile României au rămas nesatisfăcute. Astfel s-a menținut frontiera trasată în mod grăbit la 1878, fără să fi ținut seama de vitalele interese economice ale populației și nici de cerințele strategice ale apărării naționale.

Fără să fi renunțat cândva la revendicările sale dobrogene, România a continuat să respecte cu sfințenie stipulațiile teritoriale ale tratatului de la Berlin, atâta vreme cât aceste așezări de graniță au fost respectate și de vecina sa, Bulgaria. De aceea, în curs de mai bine de trei decenii, atât regele Carol I cât și guvernele române care s-au succedat la cârma țării, au urmărit totdeauna o politică de prietenie și bună vecinătate cu Bulgaria. Guvernele române s-au preocupat necontenit de consolidarea administrativă, economică și cultrală a noului ei teritoriu dobrogean, ce fusese organizat în cele două județe transdanubiene, *Constanța* și *Tulcea*, cucerite pe vremuri împreună cu Silistra de Mircea cel Bătrân, revendicate mai apoi cu arma în mână de la turci de voievozii români Aron Moldoveanul și Mihai Viteazul. În cele din urmă, aceste teritorii au fost cucerite la Plevna în cursul războiului pentru independență și incorporate statului român de regele Carol I.

Județele transdanubiene și-au păstrat până astăzi marea lor însemnătate politică și economică prin faptul că prin teritoriul lor s-a deschis României drumul cel mare, indispensabil pentru dezvoltarea comerțului ei internațional. Construcția podului peste Dunăre la Cernavodă rămâne o operă monumentală, menită să lege peste valurile bătrânului Istru ținuturile dobrogene cu țara mamă, România. La construcția podului s-a putut observa lipsa de distanță necesară pentru apărarea lui, întrucât granița bulgară se găsea în nemijlocită apropiere și încă străjuită de vechea cetate a Dârstorului – Silistra de azi – considerată de bulgari ca punct strategic de primul rang contra Dobrogei românești. Dar în cele din urmă s-a trecut și peste acest inconvenient în buna credință că prietenia româno-bulgară nu va fi tulburată niciodată.

Același inconvenient s-a putut observa și cu ocazia construcției portului maritim de la Constanța, din care România a făcut unul din

Titu Maiorescu

cele mai însemnate porturi de pe litoralul pontic, dar pentru care frontiera de apus a Dobrogei constituia un hinterland prea redus. Atunci însă nimeni nu se gândea la un eventual conflict armat cu noul principat al Bulgariei, care numai de curând luase ființă și încă cu cel mai puternic concurs din partea României vecine. Când la 1886 izbucni un aprig război între Bulgaria și Serbia, România manifestă față de vecina ei Bulgaria sentimente de bună vecinătate și mijloci chiar pacea între beligeranți prin tratatul ce s-a încheiat la 2 martie 1886 la București. Prietenia și buna vecinătate dăinui și în anii următori. Ea se manifestă prin faptul că la abdicarea principelui *Alexandru de Battenberg* (1892) bulgarii se gândeau serios să ridice pe tronul de la Sofia pe regele Carol I al României, așa de strânse erau legăturile de prietenie dintre ambele țări. Dar regele Carol I nu se gândea să primească o asemenea alegere și de aceea bulgarii proclamară Domn al lor pe principele *Ferdinand de Koburg – Kobary*.

Evenimentele din 1808 au dus la proclamarea independenței Bulgariei și incorporarea *Rumeliei*, cu capitala Filipopol în regatul bulgar. Și cu prilejul acestui remarcabil act istoric România nu putea decât să se bucure pe urma emancipării vecinei sale transdanubiene de sub supremația otomană și întregirii ei teritoriale. Guvernul român, cu toate uneltirile comitagiilor bulgari sub conducerea lui Boris Sarafov, care încercase să le estindă și asupra României, nu vedea nici un inconvenient în străduințele Bulgariei de a se interesa de aproape de soarta conaționalilor lor din Macedonia turcească, cerând doar în schimb o atitudine binevoitoare față de propaganda română către conaționalii ei *aromâni* din provinciile turcești. Ca stat creștin, România, care numai după frământări și lupte seculare se emancipase de sub vasalitatea otomană, nu putea să privească decât cu simpatie la declanșarea unor lupte pentru credință și libertate. În urmărirea acestei politici, Bulgaria putea conta pe prietenia și neutralitatea binevoitoare a României.

De aceea, mare fu surpriza guvernului român când în decembrie 1909 aflase că Bulgaria încheiase cu Rusia o convenție militară, prin care rușii se obligau să susțină în anumite împrejurări revendicările teritoriale ale Bulgariei în colțul dintre Dunăre și Marea Neagră, colț care coincidea cu *Dobrogea românească*. Convenția secretă ruso-bulgară dădea de gândit guvernului român și aceasta cu atât mai mult, cu cât guvernul bulgar luase și anumite măsuri de ordin militar care nu păreau îndreptate numai contra turcilor păgâni ci și contra României amice și creștine. Atitudinea Bulgariei trezi mari nedumeriri și îngrijorări la București, care nu putea privi cu nepăsare ruperea echilibrului de forțe în Balcani și nici îngădui ca guvernul bulgar să uneltească contra stăpânirii românești în Dobrogea. Pentru a lămuri situația diplomatică, guvernul român ceru în octombrie 1911 guvernului bulgar din Sofia lămuriri asupra politicii sale. În urma acestei intenții politice, guvernul bulgar se strădui să dea declarații liniștitoare care nu erau însă de natură a împrăștia norii de neîncredere care planau asupra cercurilor conducătoare de la București. Politica bulgară trebuia urmărită cu mare atenție.

Și aceasta cu atât mai mult cu cât guvernul bulgar, în ciuda tuturor asigurărilor de prietenie și conciliere față de România, încheie la, *13 martie 1912, o alianță militară ofensivă și defensivă cu Serbia*, în virtutea căreia ambele țări își garantau concurs militar efectiv pentru cazul unei intervenții armate din partea României. Alianța bulgaro-sârbă fu întărită printr-o formală convenție militară ce fu semnată de ambele puteri la 29 aprilie 1912. Convenția bulgaro-rusă din decembrie 1909 conjugată cu convenția militară bulgaro-sârbă din 1912 era deci fățiș îndreptată contra României. În condițiile acestea, România s-ar fi

putut alia cu Turcia pentru a contrabalansa și zădărnici uneltirile bulgaro-ruse și bulgaro-sârbe în Balcani. Și totuși, guvernul român respinse oferta otomană de a încheia o alianță pentru menținerea statu quo-ului în Balcani.

La rândul ei, România nu urmărea însă alt scop decât apărarea prestigiului ei dincolo de Dunăre. Ori, acesta era serios amenințat prin sporirile teritoriale la care bulgarii, sârbii, muntenegrenii și albanezii râvneau pe socoteala Turciei. Cât privea Bulgaria, ea râvnea și la teritoriul Dobrogei, care constituia coridorul românesc la mare. În condițiile acestea, guvernul român era dator să urmărească de-aproape și cu toată seriozitatea desfășurarea evenimentelor din Balcani, pentru salvgardarea intereselor sale transdanubiene și să urmărească din vreme măsurile de rigoare dictate de noile împrejurări create de alianța bulgaro-rusă și bulgaro-turcă dincolo de Dunăre.

În scopul acesta, șeful guvernului român, Titu Maiorescu, avu grijă să avizeze la 1 octombrie 1912 pe ministrul Bulgariei la București că România nu poate uita că ea însăși și-a dobândit independența în lupta contra turcilor și că, prin urmare, dacă bulgarii, sârbii și grecii creștini și ortodocși ca și românii vor să lupte pentru îmbunătățirea soartei conaționalilor lor sub stăpânirea turcească, ea este gata să urmărească stricta neutralitate, *dar aceasta numai întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale în Balcani.* La 9 octombrie 1912, șeful guvernului bulgar Gheșoff răspunse prin glasul ministrului său la București că a rămas "foarte mișcat pe urma declarației așa de prețioasă pentru el a guvernului român și că ia formal act de ea și că mulțumește foarte cordial", declarând că "rămâne recunoscător României pentru strălucita sa atitudine și pentru noua sa mărturie de sentimente bune și amicale față de Bulgaria". Guvernul român se grăbise să avizeze din vreme că este gata să observe cea mai strictă neutralitate față de evenimentele din Balcani, dar aceasta numai atâta vreme cât prin desfășurarea evenimentelor nu s-ar produce în Balcani schimbări teritoriale. Cum însă Bulgaria se gândea serios la noi și însemnate recuperări teritoriale, ea era avizată din vreme că în asemenea caz nu va mai putea conta pe neutralitatea României, ci va trebui să intre în negocieri serioase cu vecina sa de la nord.

2. Izbucnirea primului război balcanic și revendicările teritoriale ale României

Schimbul de note diplomatice între București și Sofia se desfășura într-o clipă când în Balcani tunurile începură să bubuie amenințător. La 13 martie 1912 se semnase alianța sârbo-bulgară, iar la 29 mai alianța bulgaro-greacă. La această *alianță balcanică* se atașă și Muntenegru. La 17 octombrie 1912 Bulgaria, Serbia și Grecia declarară război Turciei.

Membrii alianței balcanice proclamară la 1 octombrie 1912 mobilizarea generală a armatelor lor contra Turciei. La 7 octombrie, sultanul Mahomed al II-lea chemă sub arme pe supușii imperiului otoman așa de grav amenințat de alianța balcanică.

La începutul secolului al XX-lea liniștea imperiului otoman era tulburată de mari frământări interne. Sultanul Abdul Hamid al II-lea, care la 1876 dăduse supușilor săi o constituție în sensul european, revocă această constituție și continuă să domnească în spiritul autocrat al vechilor tradiții otomane. Contra vechiului sistem reacționar al sultanului se ridicară *Junii Turci*, care se constituiră în *"Comitetul pentru Unire și Progres"*, spre a uni pe *toți supușii imperiului cu atitudini opuse doctrinelor fundamentale ale Islamului într-un stat turc național.* Programul Junilor Turci găsi un puternic răsunet în rândurile oștirii turcești, fără însă să-și fi dat seama că prin aceasta ei trezeau pofte și aspirații similare și în sufletele arabilor care tindeau la emancipare de sub steagul otoman. Mulți ofițeri făceau parte din comitet, între care și *Enver-Bei*, fost atașat militar la Berlin. În iulie 1908, Enver-Bei, sprijinit de armată, ajunse prin lovitură de stat la guvern și sili pe Abdul Hamid să accepte programul de reforme al Junilor Turci. Sultanul se opuse însă, și de aceea fu detronat la 27 aprilie 1909 și izolat la Salonic, făcând loc noului sultan, *Mohamed al V-lea.* Realizarea programului Junilor Turci suferi amânări din cauza complicațiilor externe. În 1908 Austro-Ungaria anexă *Bosnia și Herțegovina*, făcând să înceteze mandatul ei de simplă ocupantă. Tot atunci anexă și Bulgaria provincia *Rumelia*, pe care până atunci o administra cu mandat. Prin pacea de la Lausanne din 1912 Turcia cedă Italiei provincia africană *Tripolitania.* În războiul balcanic din 1913, Turcia pierdea posesiunile ei

din Albania, Macedonia și Tracia cu Adrianopolul, astfel că stăpânirea ei în Europa era redusă la Constantinopol și împrejurimi.

Amputările teritoriale produseră mari nemulțumiri și chiar revoltă la Constantinopol, care au dus la închegarea *Partidului Înțelegerii Liberale*. Acesta se opuse ratificării tratatului de pace cu aliații balcanici greci, sârbi și bulgari, prin care guvernul turc voia să ratifice pierderea Adrianopolului. Aceasta era ultima picătură în paharul amărăciunilor turcești: Enver Bei se puse în fruntea opoziției contra ratificării. La 22 ianuarie 1913, el răsturnă guvernul și avu grijă să ajungă la conducere un guvern de *rezistență națională*.

Experiențele triste din anii precedenți făcură pe membrii Partidului Înțelegerii Liberale să se convingă că străduințele Junilor Turci de a restaura Imperiul otoman în vechile lui granițe și în strălucirea lui de odinioară deveniseră zadarnice. Puși în fața crudei realități, ei încercară organizarea poporului turc într-un stat național turc în granițele sale etnice, după modelul statelor naționale creștine.

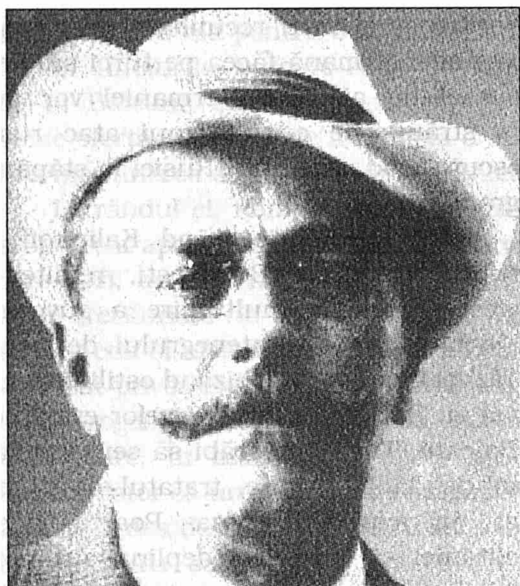
Enver-Taalat-Bei credea că reorganizarea noului stat turc s-ar putea realiza mai bine cu ajutorul Germaniei. Împăratul Wilhelm, care în 1898 făcuse o vizită la Constantinopol și se declară la Damasc ca mare protector al Islamului, agrea soluția aceasta din considerațiuni economice, în vederea deschiderii unor pieți de desfacere a produselor germane în Orientul Mijlociu și Apropiat și a exploatării zăcămintelor de petrol în aceste regiuni. Capital și ingineri germani stăteau din 1903 la dispoziția turcilor pentru construirea unei căi ferate în Anatolia și a liniei spre Bagdad, unite cu instalațiile de irigație de la Konya. Prin deschiderea căilor de comunicație feroviare și continuarea lor pe uscat până în India, Germania căuta să-și asigure poziții strategice în Orient, ceea ce trezi îngrijorări serioase în țările apusene, și îndeosebi în Marea Britanie, care își vedea amenințată stăpânirea în India. Investiția de capitaluri reclama și organizarea unui sistem de securitate. De aceea, o *misiune militară germană* sub conducerea lui Liman von Sandess sosi la Constantinopol pentru reorganizarea și instrucția armatei turcești, ceea ce provocase protestul puterilor europene și îndeosebi al Rusiei. Vase de război germane navigau în apele turcești pentru recunoașteri strategice. Propaganda germană făcea pe turci să creadă că numai cu ajutorul Germaniei vor putea apăra strâmtorile contra unui atac rusesc, cunoscute fiind aspirațiile Rusiei la stăpânirea Țarigradului.

La 8 octombrie, când Kalinkoff, ministrul Bulgariei la București, remitea lui Maiorescu nota de mulțumire a guvernului său, Nichita, regele Muntenegrului, declara formal război turcilor, deschizând ostilitățile chiar a doua zi. Sub presiunea gravelor evenimente din Balcani, Turcia se grăbi să semneze la 18 octombrie, la Lausanne, tratatul de pace cu Italia, în care Sublima Poartă acorda Tripolitaniei și Cirineicei deplina autonomie, drepturile suverane asupra acestor teritorii trecând asupra Italiei.

La 17 octombrie, Bulgaria, Serbia și Grecia declarară și ele război Turciei, fără să fi încercat a ajunge în prealabil la înțelegere cu guvernul român.

La 18 octombrie, Kalinkoff prezentă o notă guvernului român prin care-l anunța că Bulgaria, împreună cu Grecia și Serbia, se văzură obligate, spre marea lor părere de rău, să recurgă la forța armelor contra Porții Otomane, care ar fi mobilizat fără motiv serios armata contra statelor balcanice. Guvernul bulgar, fiind încredințat că în acțiunea sa se va putea sprijini pe simpatia națiunilor amice, face un apel stăruitor guvernului României, "să nu-i refuze neutralitatea sa binevoitoare, în greaua sarcină pe care și-a asumat-o". La apelul Bulgariei, guvernul român răspundea la 29 octombrie: *"în limitele tratatului de la Berlin, neutralitatea României este firească, dar dacă în Balcani se vor produce schimbări teritoriale, România va avea să-și spună cuvântul"*.

Între timp, evenimentele din Balcani luară o întorsătură dramatică. Turcia, obosită și epuizată de orice putere de rezistență, în urma războiului tripolitan cu Italia, nu rezistă loviturilor îndrăznețe ale aliaților balcanici care, în scurtă vreme, realizară succese izbitoare. După înfrângerea slabei împotriviri turcești la Kirkilisse, Lüle-Burgas și Bunar-Hissar, bulgarii înaintară victorioși până la Catalgea, la o distanță de numai 40 km de Istanbul. În același timp, oștirile sârbe, eline și muntenegrene izgoniră, după bătălia de la Kumanowo, pe turci din Serbia Veche, Albania și Macedonia, cu localitățile Usküle, Durazzo și

I.L. Caragiale

Monastir, iar la 8 noiembrie căzu *Salonicul* în mâinile grecilor. Numai garnizoanele turcești din Scutari, Ianina și Adrianopol mai rezistară atacurilor aliaților balcanici. În zilele de 17 și 18 noiembrie, turcii rezistară la Catalgea atacurilor bulgarilor, oprind pe loc marșul lor vertiginos asupra Constantinopolului.

Oboseala beligeranților în urma marilor eforturi din primele săptămâni ale războiului, precum și iarna aspră care îngreuna peste măsură operațiunile militare duseră la încheierea armistițiului de la Catalgea din noiembrie 1912. Prin încheierea armistițiului se dădu răgaz marilor puteri, de a interveni pe lângă beligeranții balcanici pentru încetarea războiului. Chiar în ziua semnării armistițiului de la Catalgea, ministrul Rusiei la București comunică guvernului român propunerile Franței, aprobate și de Rusia, pentru restabilirea păcii în Balcani. Propunerile Franței prevedeau reducerea stăpânirii turcești în Balcani la Istanbul, cu hinterlandul ei până la Adrianopol, cuprinzând și acest oraș. Restul teritoriului otoman din Peninsula Balcanică, cu excepția *Albaniei*, rămânea să fie împărțit între aliații balcanici, după o prealabilă înțelegere între ei.

Din propunerea franceză se vede limpede, cum era de altfel de prevăzut, că războiul balcanic nu se putea termina fără schimbări teritoriale. În cazul acesta, România, consecventă cu declarațiile ei anterioare, urma să-și spună și ea cuvântul. Ținând seama de temeinicia pretenției românești, marile puteri însărcinară pe Sebeko, reprezentantul Rusiei la București, să comunice guvernului român că România va fi invitată să ia parte la tratativele de pace și că "drept compensare" pentru atitudinea ei loială în timpul războiului, va primi o *rectificare a frontierei dobrogene.* Și guvernul austro-ungar interveni la Sofia în favoarea justelor revendicări ale României. Schimbările teritoriale din Balcani, preconizate de marile puteri, anulau în bună parte dispozițiile tratatului de la Berlin din 1878 și de aceea o *revizuire a fruntariilor apusene ale Dobrogei* se impunea în mod logic și firesc. Guvernul român dorea ca această rectificare să se facă prin bună înțelegere cu Bulgaria, fără nici un amestec sau presiune din afară. România era în drept să se aștepte ca inițiativa unei asemenea înțelegeri să pornească chiar de la guvernul bulgar, de la care pornise și inițiativa declarării războiului contra Turciei. În mod amical și confidențial, guvernul român lăsa să se înțeleagă că rectificarea graniței dobrogene va urmări *o linie ce pornea de la Dunăre, la punctul Turtucaia, și ducea la Marea Neagră la punctul Ecrene, mai sus de Varna.*

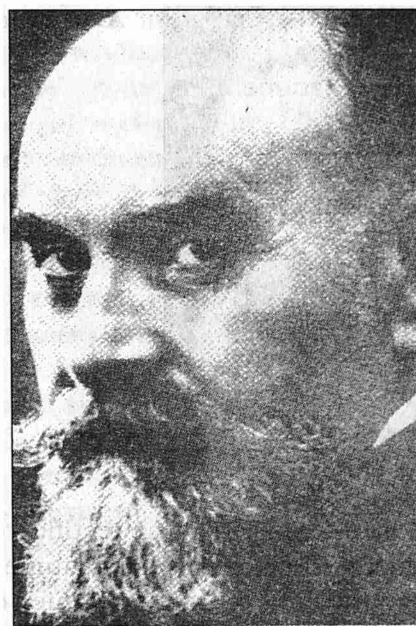
3. Tratativele româno-bulgare de la Londra

Cererea de rectificare a frontierei dobrogene întâmpină însă împotrivirea guvernului bulgar, sub pretextul că o asemenea cesiune teritorială ar întâmpina serioase dificultăți din partea marii sobrane, care conform constituției, ar trebui să fie convocată la Târnova. Totuși, guvernul de la Sofia trimise pe Daneff, președintele sobranei, în misiune diplomatică la București, ca să asigure guvernul român că nimeni în Bulgaria nu se gândește să ridice pretenții asupra Dobrogei românești. De aceea, România n-ar avea nevoie de linii strategice contra Bulgariei și cu atât mai puțin de rectificări de frontieră. Bulgaria nu se pronunță însă hotărât contra unei rectificări de graniță, pentru a liniști opinia publică din ambele țări, dar o asemenea rectificare n-ar putea cuprinde în nici un caz orașul *Silistra.* La observațiile lui Daneff, primul ministru român replică cu drept cuvânt că rectificarea de hotar în Dobrogea nu poate porni decât de la Silistra, întrucât acest oraș fusese atribuit Bulgariei prin tratatul de la Berlin cu o evidentă intenție ostilă României, care nu voia să consimtă la cedarea Basarabiei

de Sud. La aceasta se mai adaugă și faptul că Silistra se găsea la o distanță de numai 800 m. de frontiera Dobrogei, constituind ca atare un important punct strategic al Bulgariei contra Dobrogei românești. La acestea, Daneff răspunse că poate se va găsi totuși o cale de înțelegere. La București, delegatul bulgar asistă la solemnitatea deschiderii corpurilor legiuitoare. Cu acea ocazie, el luă cunoștință de declarația regelui Carol din mesajul regal, care asigură parlamentul că *"glasul României va fi ascultat"* cu ocazia soluționării problemei balcanice.

Punctul de vedere al guvernului român, în fruntea căruia se găsea de la 28 martie 1912 Titu Maiorescu, era împărtășit și de marile puteri. La 11 decembrie 1912 sosi la București marele duce *Nicolae Mihailovici* pentru a remite regelui Carol bastonul de mareșal al armatei ruse. Cu acest prilej, s-a putut afla că Rusia era de partea României în susținerea rectificării de frontieră în Dobrogea. Cancelarul Austro-Ungariei, *Berchtold*, sfătuia guvernul bulgar să cultive relațiile de prietenie cu România, făcând concesii teritoriale care, în proporție cu sporirea de prevăzut a teritoriului bulgar, erau minime. Aceeași recomandare era făcută și lui Daneff care în drumul său spre Londra trecu prin Budapesta și Viena. La 16 decembrie 1912 se deschise la Londra congresul de pace pentru lichidarea războiului balcanic. A doua zi se inaugura conferința ambasadorilor celor șase mari puteri europene: Anglia, Franța, Germania, Austro-Ungaria, Italia și Rusia. În continuarea lucrărilor, conferința ambasadorilor proclama la 20 decembrie 1912 *autonomia Albaniei*, rămânând ca restul teritoriului balcanic cucerit de la turci să fie împărțit între țările învingătoare: Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru.

Delegatul român la conferință era *M. Mișu*, ministrul României la Londra, care primise deplină putere pentru a apăra interesele românești în Balcani și interesele față de bulgari. Dar strângerea și întărirea relațiilor de prietenie cu Bulgaria nu se putea obține decât printr-o rectificare de frontieră care să prezinte o garanție pentru viitor privind sinceritatea sentimentelor prietenești reciproce, înlocuind granița actuală impusă României prin tratatul de la Berlin, contra voinței ei, înlăturând astfel orice neînțelegere între cele două state. În acest scop, România dorea să obțină o linie de hotar

Constantin Dobrogeanu-Gherea

care, pornind de la Dunăre și ajungând la Marea Neagră, să fie trasă, pe cât se poate, mai la sud de granița actuală. S-au încredințat delegatului român proiecte de traseuri pe hărți diferite, după cum arată următorul tabel:

Traseul	Numărul caselor			
	turcești	bulgărești	românești	Total
I.	30.909	14.143	3.445	48.498
II.	13.514	9.925	2.976	26.415
III.	8.931	7.266	- 438	16.536
IV.	6.698	6.721	- 438	13.857

Este de remarcat că în nici unul dintre aceste traseuri numărul caselor bulgărești nu constituia majoritatea absolută și nici măcar relativă, ci rămânea cu mult în urma numărului caselor turcești și românești laolaltă. Ca întregire la instrucțiunile sale, Mișu primi din partea guvernului român la 31 decembrie 1912 următoarea telegramă: "Cerem o linie de frontieră care să plece la vest de Turtucaia și să ajungă la sud de Ekrene cu sau fără Dobrici". Această linie strategică era înfățișată ca reprezentând dezideratele cercurilor noastre militare. Ea putea fi eliminată dinspre vest de Silistra și ajungea la Balcic. România mai oferea Bulgariei pod peste Dunăre și sprijin diplomatic. Dar la postulatele precise ale guvernului român, Daneff se lăsa greu. La 2 ianuarie 1913 Mișu putea raporta la București că Bulgaria nu

A. D. Xenopol

Vasile Pârvan

poate să acorde decât o mică rectificare a frontierei române din Dobrogea, și anume în locul liniei ocolite de acuma, o linie dreaptă. Răspunsul acesta însă nu satisfăcea pretențiile României, și de aceea guvernul român se crezu dator să ridice glasul la tratativele cu Daneff, care se complăcea într-o atitudine de tergiversare în chestiunea revendicărilor românești. La 8 ianuarie 1913, ministrul României la Sofia comunică guvernului bulgar că veșnicele tergiversări ale lui Daneff, care avea depline puteri de a trata la Londra chestiunea frontierei Dobrogei, sunt de natură de a indispune în mod serios cercurile din București, care nu înțelegeau să accepte un asemenea sistem. În consecință, ministrul român Ghica aducea la cunoștința guvernului bulgar că guvernul român, din înaltul ordin al M. S. Regelui, a hotărât să ocupe militărește Cadrilaterul, adică teritoriul pe care îl revendica la frontiera Dobrogei, situat între Turtucaia și Balcic. Și aceasta fără mobilizare și declarație de război, ca o simplă măsură dictată de împrejurări, contra intransigenței Bulgariei față de propunerile românești.

4. Lovitura de stat din Constantinopol și întreruperea conferinței de la Londra

În timpul acestor tratative infructuoase se produseră în Balcani complicații noi menite să schimbe radical situația beligeranților din sudul Dunării. Sub presiunile marilor puteri, turcii consimțiseră, la 22 decembrie 1912, să cedeze Adrianopolul care fusese apărat cu multă bărbăție de energicul Sucri-Pașa. Dar vestea despre cedarea Adrianopolului trezi în capitala Turciei o indignare generală care degeneră în revoluția Junilor Turci sub conducerea lui Tallat-Bey și Enver-Bey, în vâltoarea căreia căzu jertfă Niazim-Pașa, generalisimul oștirii otomane și ministrul de război. Sultanul încredință puterea unui nou guvern, numit al apărării naționale, alcătuit din oameni energici și hotărâți să apere Adrianopolul cu orice jertfă. Sufletul mișcării de regenerare era maiorul Enver-Bey care se distinsese în războiul din Tripolitania.

În urma schimbărilor neașteptate din Constantinopol, conferința de pace de la Londra își întrerupsese lucrările la 28 ianuarie 1913, fără termen, iar Bulgaria se grăbi să denunțe armistițiul de la Catalgea. Bubuitul tunurilor răsună din nou în Balcani. La ofensiva neașteptată din partea turcilor se asociară și marile disensiuni între aliații creștini, pe care bucuria prematură a victoriei îi amețise de-a binelea și îi făcea să-și piardă calmul raționament. Cea mai eclatantă dovadă de pierdere a simțului realității o dădeau bulgarii, care neglijau complet orice ocazie de a ajunge la o înțelegere cu România pe chestiunea rectificării la granița dobrogeană, pentru a-și asigura neutralitatea binevoitoare a României. Marile puteri nu conteneau de a sfătui mereu Bulgaria să cadă la înțelegere cu România, fiindcă după părerile lor nodul chestiunii bulgare se afla la București.

Cu toate acestea, politica de tergiversare a lui Daneff își continua cursul. Tratativele cu România nu ajunseseră la nici un rezultat. La 29 ianuarie 1913 se semnase faimosul protocol de la Londra în care reprezentantul României propunea "rectificarea graniței dobrogene pe o întindere care să poată prezenta o garanție pentru sinceritatea sentimentelor reciproce în viitor". El cerea ca

"noua linie de graniță între România și Bulgaria să plece de la un punct ce se va fixa la vest de Turtucaia și să ajungă la Balcic pe țărmul Mării Negre, inclusiv acest orășel". Reprezentantul Bulgariei declară însă că cererea României nu poate fi luată în considerare, propunând în schimb dărâmarea fortificațiilor din jurul Silistrei precum și rectificarea celor două triunghiuri de pe linia de frontieră care intrau în Dobrogea românească, precum și un nou triunghi care să aibă ca bază litoralul, în lungime de 5 până la 6 km de la frontiera actuală. Astfel se întrerupseseră tratativele de la Londra.

5. Tratativele de la Sofia și medierea de la St. Petersburg

Negocierile privitoare la aplanarea diferendului româno-bulgar, întrerupte la Londra, fură reluate la Sofia în ziua de 8 februarie 1913. Protocolul de la Londra nu satisfăcea pretențiile României, de aceea el fu supus unor noi dezbateri la Sofia. Pentru continuarea negocierilor, Daneff își asocie pe Sarafof, iar România însărcină în continuarea lor pe N. I. Ghica. Cererea maximă era traseul Turtucaia – Balcic, iar cea minimă traseul Silistra – Balcic, cu includerea acestor două orașe. Ghica primi instrucțiuni să insiste pentru "o soluție imediată", fiindcă România "a pierdut răbdarea". La cererea guvernului bulgar, guvernul român se mai oferi să asigure Bulgariei un împrumut în condiții foarte avantajoase. Dar cu toate acestea, negocierile nu progresau deloc, fiindcă Daneff declară categoric că cedarea Silistriei constituie pentru Bulgaria o imposibilitate. La 15 februarie 1913, guvernul bulgar răspunse în scris la urgentarea României că este gata ca pe lângă triunghiurile pe care le cedase încă la Londra, ar mai fi dispus să cedeze și poziția strategică de la Medgidia-Talia de lângă Silistra, precum și o refacere nedefinită a triunghiului de la mare, probabil până la Sabla.

Răspunsul Bulgariei n-a fost satisfăcător pentru guvernul român, și de aceea și negocierile de la Sofia puteau fi condamnate la eșec. Mai rămase deschisă calea medierii fie a puterilor europene în complexul lor, fie numai a unei singure puteri. Rusia și Anglia erau pentru o mediere în vederea aplanării diferendului bulgaro-român. La 24 februarie, România primi medierea celor 6 mari puteri cu dorința expresă a unei hotărâri cât mai grabnice. Bulgaria stăruia însă pentru „aebitraj" în loc de „mediațiune". România răspunse că între ea și Bulgaria nu există "un *conflict*" a cărui aplanare ar reclama un "arbitraj", ci un simplu *"diferend"* care în conformitate cu stipulațiile de la Haga din octombrie 1907 nu putea fi lichidat decât pe cale de *"mediațiune"*. Punctul de vedere român fu împărtășit și de marile puteri și de aceea se hotărî ca aplanarea diferendului să fie încredințată medierii acestora, care se întrunîră la St. Petersburg.

La 28 februarie 1913, guvernul român întocmi un memoriu asupra diferendului româno-bulgar pe care îl comunică în mod confidențial celor 6 mari puteri, pentru a servi ca bază de discuție pentru negocierile de mediere de la St. Petersburg. În acest memoriu, guvernul român expunea cele petrecute înainte și după războiul din 1877 – 1878 în problema Dobrogei precum și propaganda neloială din partea Bulgariei contra României pe această chestiune, insistând în rezumat asupra tratativelor îndrumate de România de la izbucnirea războiului balcanic, începute la Londra și continuate fără nici un rezultat la Sofia, evidențiind reaua credință din partea guvernului bulgar. În concluzie, memoriul arăta că România, ținând seama de sugestiile marilor puteri și însuflețită de dorința de a ajunge la o înțelegere amiabilă cu Bulgaria, revendică *"o linie de graniță având punctul de plecare la câțiva km la apus de Silistra, cuprinzând astfel orașul Silistra până la Balcic pe Marea Neagră"*.

România revendicase Silistra, care pe nedrept îi fusese refuzată la 1878 și care fusese mereu revendicată atât la 1879 cât și cu ocazia reamputării hotarului dobrogean din 1884 și 1886. Ea revendica această localitate și pentru siguranța podului de la Cernavodă contra unui atac bulgar care ar putea porni de la Silistra. De altfel, după datele statistice din 1878 date de colonelul Home, Silistra număra atunci 11.000 de locuitori, dintre care 7.000 erau turci, 2.500 români și numai 1.500 bulgari. La aceste considerații se mai adaugă faptul că Silistra nici la 1905, când s-a făcut ultimul recensământ oficial din partea guvernului bulgar, nu număra mai mult de 6.143 bulgari, față de 4.106 turci, iar restul aparținând altor naționalități, elementul român scăzând mereu, fiind asuprit și persecutat de autoritățile bulgare. Silistra, ajungând sub dominația

românească, ar deveni un mijloc de protejare pentru elementul românesc din oraș și o zonă de apărare a României, fiind așezată numai la 200 m de la granița ei. Silistra rămânând însă în stăpânirea Bulgariei, ar constitui o veșnică amenințare pentru liniștea și siguranța statului român.

La 1 aprilie 1913 reprezentanții marilor puteri se întâlniră la St. Petersburg în prima lor ședință, fără a lua vreo hotărâre. Tratativele continuară cu întreruperi până la 9 mai, când reprezentanții celor 6 puteri, sub președinția delegatului rus, ținând seama de justele revendicări ale României, motivate prin argumente cuprinse în sus-menționatul memoriu al guvernului de la București, dădură câștig de cauză cererilor românești, hotărând ca *orașul Silistra să fie dat României, astfel ca noua frontieră română să plece de la un punct pe Dunăre, cam la 3 km spre apus de periferia Silistrei, tăind drumul Sumtei și al Vasnei tot la 3 km de periferia orașului pentru a ajunge la frontiera veche.* Conferința mai impunea Bulgariei obligația de a nu ridica fortificații de-a lungul frontierei dobrogene de la Dunăre la Marea Neagră. Hotărârea purta semnătura reprezentanților marilor puteri: Sassonov, F. Pourtalos, G. M. Buchanan, D. Thurn, A. Carlotti și Delassé. Președintele conferinței, Sassonov, încredință protocolul de la St. Petersburg miniștrilor României și Bulgariei. Cuprinsul protocolului fu supus în zilele de 14 și 16 mai aprobării corpurilor legiuitoare de la București și admis de acestea.

În ședința Camerei române din 18 mai, primul ministru Maiorescu fu întrebat dacă este mulțumit cu rezultatul medierii cuprins în protocolul de la St. Petersburg. La această întrebare Maiorescu răspunse că un popor nu poate fi niciodată satisfăcut, că el trebuie să aibă mereu aspirații pentru viitor și că îndeosebi în momentele acelea chestiunea balcanică nu era închisă și nici limitarea Dobrogei; cele două sute de milioane întrebuințate în decursul iernii pentru întărirea armatei ar fi semnul destul de lămurit al situației.

Pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor de la St. Petersburg se constituiră imediat comisii pentru delimitarea noii frontiere. Dar începerea lucrărilor acestor comisii suferi o amânare din cauza evenimentelor din Balcani. La 6 martie căzu Ianina iar la 26 martie capitula și garnizoana turcească din Adrianopol. La 23 aprilie căzu și Scutari. După căderea acestor cetăți, turcii depuseră armele, renunțând la Albania, Macedonia și Tracia până la linia Gnos-Midia, resemnându-se cu stăpânirea Constantinopolului și a Peninsulei Gallipoli. La 9 mai, conferința de pace de la Londra hotărî să lase guvernelor statelor creștine învingătoare sarcina de a se înțelege asupra împărțirii între ele a teritoriilor cucerite de la turci. Albania fu recunoscută ca stat autonom. În stăpânirea Serbiei vechi, a Macedoniei și Traciei rămaseră să se împartă statele alianței balcanice: Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru.

6. Al doilea război balcanic între foștii aliați și intervenția armată a României

Chestiunea repartizării teritoriilor cucerite de la turci deveni foarte dificilă. Ea ascundea primejdii nebănuite, amenințând să spargă în bucăți alianța balcanică și să transforme prietenia de arme de până atunci în cea mai aprigă ostilitate. Chiar din timpul negocierilor de la Londra, guvernul român fusese pus în cunoștință de unii dintre delegații statelor balcanice asupra gravelor neînțelegeri ce domneau între foștii aliați. La 15 mai, ministrul Greciei la București propunea lui Maiorescu o alianță contra pretențiilor exagerate ale Bulgariei, adăugând că în această alianță ar putea fi cuprinsă și Turcia. Față de neînțelegerile ce se acumulau tot mai amenințător între aliați și din cauza delimitării teritoriului noului stat albanez, guvernul român găsi de cuviință să aducă la cunoștința marilor puteri că izbucnirea unui nou război balcanic între foștii aliați nu ar putea lăsa România indiferentă. Marile puteri luară act de declarațiile României în acest sens, fiind de acord cu ea că nici o jertfă nu trebuie cruțată pentru a pune capăt scandalului pe care aliații balcanici îl ofereau. La 20 iunie, guvernul francez recunoștea marele serviciu pe care România îl adusese Europei, contribuind la localizarea războiului și la înlăturarea unei conflagrații europene. Franța înțelegea foarte bine motivele care-i sileau pe români să iasă din rezervă îndată ce se vor fi convins că sacrificiile lor pentru menținerea păcii au fost zadarnice. Puterile nădăjduiau că avertismentul României va contribui la potolirea patimilor

dintre aliații balcanici, care stăteau gata să intre din nou într-o luptă cu urmări incalculabile.

Din nefericire, nici avertismentul României și nici telegrama cominatorie a țarului Nicolae din 8 iunie adresată Bulgariei și Serbiei, somându-le să evite războiul fratricid și să primească arbitrajul său în chestiunea teritoriilor controversate, nu-și produseră efectul dorit. Dimpotrivă, în Bulgaria învinse curentul războinic susținut de Daneff, care părăsi președinția sobranei pentru a lua în mâinile sale președinția guvernului. A treia zi după instalarea sa în fruntea guvernului, Daneff întrebă cu ocazia recepției diplomatice de la 18 iulie pe ministrul Ghica ce cere România și în ce condiții ar fi dispusă să păstreze neutralitatea în cazul unui conflict ce ar putea izbucni între foștii aliați. Cum guvernul român decretase la 13 iunie mobilizarea a 200.000 de oameni, răspunsul era ușor de dat. El răspunse că în cazul izbucnirii războiului între foștii aliați nu va ezita să ocupe militărește traseul Turtucaia –Balcic, cu intenția de a păstra pentru ea acest teritoriu. La 26 iunie guvernul român, pentru a înlătura orice echivoc, comunică la Sofia că în caz de război între Bulgaria și Serbia, România va mobiliza și va intra imediat în acțiune. Răspunsul guvernului bulgar nu mai sosi pentru că la 30 iunie bulgarii deschiseră ostilitățile pe întreg frontul sârbesc de la Veles.

Atacul bulgar contra Serbiei fu considerat de România drept începutul războiului între aliații balcanici. Dar pentru a se documenta formal, guvernul român ceru informații oficiale de la Sofia, Belgrad și Atena. Cabinetul bulgar nu dădu nici un răspuns, câtă vreme cabinetele de la Belgrad și Atena răspunseră la 2 iulie că războiul a început în mod efectiv și că ambele țări se găsesc în stare de război cu Bulgaria. A doua zi, la 30 iulie, guvernul român decreta mobilizarea armatei române și aduse aceasta la cunoștința guvernelor din Sofia, Belgrad și Atena, care luară act de mobilizarea forțelor militare românești.

După primele succese trecătoare, trupele bulgare, obosite și demoralizate, suferiră curând înfrângeri grele. În urma acestor înfrângeri, Franța, dar mai ales Italia, prevăzând catastrofa de care Bulgaria era amenințată din cauza lăcomiei și încăpățânării sale, consiliau guvernul de la Sofia să încheie pacea înainte de intervenția militară a României. Ambasadorul Italiei la Paris sfătuia pe ministrul Bulgariei din capitala Franței să caute a profita de faptul că România n-a declarat încă război Bulgariei, pentru a întreba ce condiții de pace cere guvernul pentru Serbia și ce linie de graniță reclamă pentru sine.

"Grăbiți-vă – zicea ambasadorul Italiei – *să primiți condițiunile ei, fiind singurul mijloc de a evita cele mai grele catastrofe; intrarea în campanie a României ar fi un dezastru pentru țara dumneavoastră; Turcia somează deja Bulgaria să evacueze teritoriile ocupate dincolo de linia Midia – Enos. D-zeu știe ce vă mai așteaptă dacă întârziați cu încheierea păcii".*

Sfatul marilor puteri n-a găsit însă răsunetul cuvenit la Sofia. Dezlănțuirea catastrofei nu se mai putea opri. Gravele evenimente își urmară cursul dramatic, La 20 iulie 1913, ministrul României la Sofia fu însărcinat să facă guvernului bulgar următoarea declarație de război:

"Guvernul român a prevenit la timp guvernul bulgar că, dacă aliații balcanici s-ar afla în stare de război, România s-ar putea să renunțe la rezerva ce și-o impusese până acuma în interesul păcii și s-ar vedea silită să intre în acțiune.

Guvernul bulgar n-a găsit însă de cuviință să răspundă acestei comunicări; dimpotrivă și din nenorocire războiul a izbucnit mai întâi prin atacul fără veste bulgăresc contra trupelor sârbești, chiar fără a observa regulile elementare de notificări prealabile, care cel puțin ar fi dat dovadă de respectul convențiilor și uzanțelor internaționale.

În fața acestei atitudini guvernul român a dat ordin armatei de a intra în Bulgaria".

În ziua următoare, reprezentanții diplomați ai marilor puteri acreditați la București primiră cuvenita informare asupra scopului urmărit de România prin intervenția ei armată în conflictul balcanic. Scopul acesta urmărea două aspecte:

1. de a asigura Dobrogei o frontieră strategică mai bună pe linia Turtucaia – Dobrice – Balcic, cu numărul necesar de km la apus și miazăzi, deoarece pentru bulgari, care au atacat pe proprii lor aliați, convențiile internaționale nu ar avea însemnătate;

2. de a participa la negocierile tratatului de pace prin care se va hotărî împărțirea

teritoriilor cucerite de la turci.

Față de aceste declarații, nici unul dintre miniștrii străini n-a ridicat vreo obiecție. Lumea diplomatică își dădea seama că România, ca vecină a Bulgariei, nu putea rămâne simplă spectatoare în fața tendințelor de hegemonie în Balcani, pe care Bulgaria le manifesta în paguba celorlalte state, a doua zi chiar după lupta comună de dezrobire.

La 11 iulie, armata română aruncă în grabă un pod plutitor peste Dunăre la Corabia. Comanda supremă asupra armatei de operațiune fu încredințată principelui Ferdinand, moștenitorul tronului. Operațiunile militare se desfășurară în două direcții, una spre sud-vest, având ca obiectiv Sofia, capitala Bulgariei, și alta spre sud-est cu obiectivul Varna, portul principal al Bulgariei la Marea Neagră. La 26 iulie, grupul de sud ocupă Varna înaintând spre trecătorile din Balcani; la 17 iulie grupul de nord înfrânse la Ferdinandrovo rezistența unei brigăzi bulgare pe care o făcu prizonieră și își deschise astfel drumul spre Sofia. În zilele de 18 – 20 iulie, grupul ocupă principalele poziții în preajma capitalei bulgare, cu defileurile de la Giuci și Araba-Konak. Între punctele ocupate de oștirea română se găsea și nodul feroviar Sofia – Varna, principala arteră de aprovizionare a capitalei bulgare. În acele zile, situația Bulgariei devenise extrem de tragică prin faptul că și turcii reluaseră operațiunile militare, recucerind la 21 iulie Adrianopolul și deschizându-și drumul spre Rumelia.

În fața acestei disperate situații, Daneff își prezentă, demisia făcând loc unui guvern de pacificare în frunte cu Radoslavoff, având pe Ghenadieff la externe. Noul guvern interveni la 18 iulie, prin mijlocirea legației italiene din Sofia, pentru oprirea înaintării armatei române și începerea cât mai grabnică a negocierilor de pace precum și pentru *"examinarea dezideratelor românești"*. La 19 iulie, guvernul bulgar se oferi *"să cedeze României partea teritoriului bulgar situat la nord-est de o linie, plecând din Turtucaia și ajungând la Balcic"*. În schimb, guvernul bulgar dorea să-și asigure neutralitatea binevoitoare a României, ajutorul și sprijinul ei în rezolvarea pașnică a neînțelegerilor cu Serbia și Grecia. Dar înainte de toate, Radoslavoff dorea să se dea armatei române ordin de a opri imediat înaintarea și de a se retrage dincolo de Dunăre și de linia Turtucaia – Balcic.

La 20 iulie, România luă act de cesiunile teritoriale consimțite de Bulgaria, fiind și ea dornică de a stabili cu un ceas mai degrabă raporturile de pace și bună vecinătate. Cât privea însă cererea de a opri înaintarea armatei române spre Sofia, aceasta nu putea fi luată în considerare câtă vreme ostilitățile continuau între foștii aliați din Balcani. Guvernul român nu se mulțumea numai cu rectificarea de graniță în Dobrogea, ci urmărea un scop mai înalt, căutând să grăbească încheierea păcii între beligeranți. În telegrama sa adresată guvernului de la Sofia, Maiorescu spunea:

"Dacă Bulgaria vrea să ajungă la același rezultat ea trebuie să vestească despre aceasta România și să desemneze plenipotențiarul său pentru discutarea preliminariilor păcii între toți beligeranții. La această discuție România va proceda cu un spirit de conciliere și nepărtinire".

În ziua următoare, guvernul bulgar confirmă primirea telegramei din București, luă act de cuprinsul ei și rugă guvernul român să desemneze fără întârziere pe plenipotențiarul său pentru discutarea preliminariilor de pace. În aceeași zi guvernul român răspunse că ia act de cesiunea formală a teritoriului cerut pentru noua graniță a Dobrogei în favoarea României, cu orașele Turtucaia, Dobrici și Balcic, cu numărul de km necesar la vest și la sud. În condițiile acestea guvernul român era gata să trimită plenipotențiarul ei la locul dorit de beligeranți pentru armistițiu iar pentru negocierile de pace el propuse capitala București. La 22 iulie, guvernul bulgar răspunse că este de acord asupra punctelor principale ca bază a tratativelor de pace și acceptă cu plăcere ca acestea să aibă loc la București. Pentru discuțiile de ordin militar privitoare la armistițiu și încetarea vărsărilor de sânge s-a ales orașul Niș.

7. Tratatul de pace de la București și organizarea Cadrilaterului

După un viu schimb de note diplomatice între cabinetele țărilor beligerante și ale marilor puteri, guvernul român putea comunica la 24 iulie la Sofia că "așteaptă sosirea iminentă la București a delegațiilor pentru a discuta armistițiul, preliminariile păcii și concluziile păcii definitive, beligeranții ceilalți consimțind deja la aceasta". Guvernul bulgar luă

act de această comunicare și desemnă membrii delegației de pace, în frunte cu D. Tonceff. Președintele delegației sârbești era N. Pasici. În fruntea delegației grecești era E. Venizelos iar în fruntea celei muntenegrene I. Vucotici.

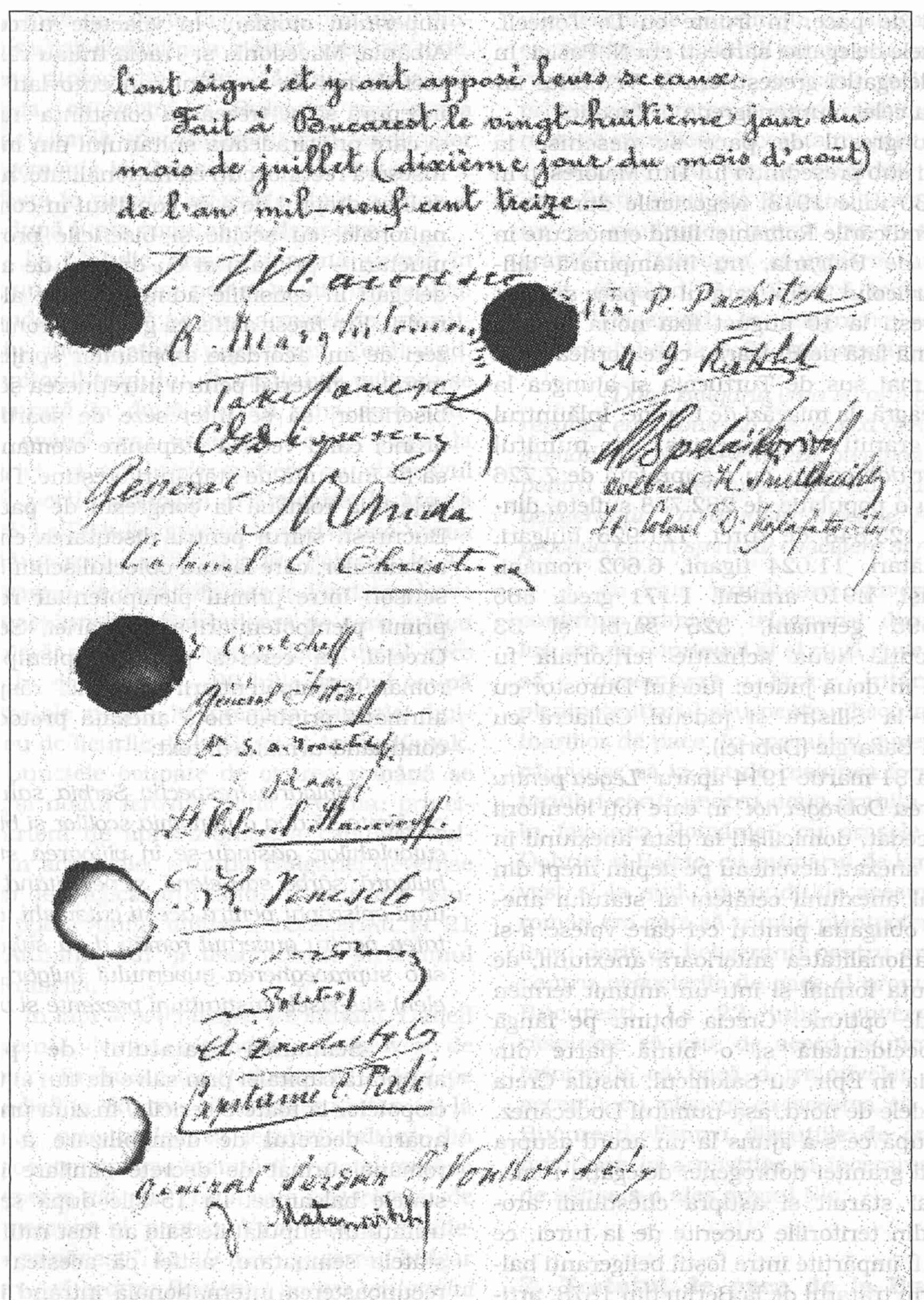
Congresul de pace se deschise la București sub președinția lui Titu Maiorescu în ziua de 30 iulie 1913. Negocierile durară 12 zile. Revendicările României fiind cunoscute în prealabil de Bulgaria, nu întâmpinară dificultăți. Articolul 2 din tratatul de pace semnat la București la 10 august fixa noua graniță dobrogeană față de Bulgaria, care pornea de la Dunăre, mai sus de Turtucaia și ajungea la Marea Neagră, la miazăzi de Ecrene. Înlăuntrul acestei graniți era cuprins așa-numitul *Cadrilater dobrogean*, cu o suprafață de 7.726 km^2 și cu o populație de 282.788 suflete, dintre care 123.848 de turci, 121.925 bulgari, 12.376 tătari, 11.024 țigani, 6.602 români, 2.111 ruși, 1.910 armeni, 1.171 greci, 868 evrei, 595 germani, 325 sârbi și 33 necunoscuți. Noua achiziție teritorială fu împărțită în două județe: județul Durostor cu reședința la Silistra și județul Caliacra cu reședința Bazargic (Dobrici).

La 31 martie 1914 apăru *"Legea pentru organizarea Dobrogei noi"* în care toți locuitorii statului cedat, domiciliați la data anexiunii în teritoriul anexat, deveneau pe deplin drept din momentul anexiunii cetățeni ai statului anexant, cu obligația pentru cei care voiesc a-și păstra naționalitatea anterioară anexiunii, de a-și executa formal și într-un anumit termen dreptul de opțiune. Grecia obținu pe lângă Tracia occidentală și o bună parte din Macedonia în Epir, cu Salonicul, insula Creta cu Sporadele de nord, așa-numitul Dodecanez.

După ce s-a ajuns la un acord asupra rectificării graniței dobrogene, delegația română a mai stăruit și asupra chestiunii aromânilor din teritoriile cucerite de la turci, ce urmau a fi împărțite între foștii beligeranți balcanici. Prin tratatul de la Berlin din 1878, articolul 23, Turcia fusese obligată să introducă reforme în folosul supușilor creștini pentru a le asigura și înlesni conviețuirea în cuprinsul imperiului otoman. În vilaetele turcești din Albania, Macedonia și Tracia trăiau răspândiți zeci de mii de aromâni sau cuțovlahi la care începură să se trezească conștiința națională și care prin iradeaua sultanului din mai 1905 fuseseră recunoscuți ca naționalitate, acordându-li-se dreptul de a se constitui în comunități naționale, cu școlile și bisericile proprii, cu muctarii - primarii și cu dreptul de a trimite delegați în consiliile administrative ale imperiului. Era firesc astfel ca guvernul român, care zeci de ani acordase aromânilor sprijinul său moral și material pentru întreținerea școlilor și bisericilor, să se intereseze de soarta lor și atunci când vechea stăpânire otomană urma să fie înlocuită de stăpâniri creștine. De aceea, delegația română la congresul de pace de la București stărui pentru discutarea chestiunii aromânilor, care făceau obiectul schimbului de scrisori între primul plenipotențiar român și primii plenipotențiari ai Bulgariei, Serbiei și Greciei. La cererea primului plenipotențiar român, plenipotențiarii balcanici răspunseră afirmativ printr-o notă anexată protocoalelor, conținând următorul text:

"Bulgaria (respectiv Serbia sau Grecia) consimte să dea autonomia școlilor și bisericilor cuțovlahilor, găsindu-se în viitoarea stăpânire bulgară, sârbă sau elenă, și permițând crearea unui episcopat pentru acești cuțovlahi, cu facilitatea pentru guvernul român de a subvenționa sub supravegherea guvernului bulgar (sârb și elen) sus-zisele instituțiuni prezente și viitoare".

Semnarea tratatului de pace fu anunțată capitalei prin salve de tun și tragerea clopotelor la toate bisericile. În ziua următoare apăru decretul de demobilizare a armatei române, urmat de decrete similare în toate statele balcanice. La 15 zile după semnarea tratatului, stipulațiile sale au fost ratificate de statele semnatare, astfel că acestea primiră recunoașterea internațională intrând în dreptul ginților.

l'ont signé et y ont apposé leurs sceaux.
Fait à Bucarest le vingt-huitième jour du mois de juillet (dixième jour du mois d'août) de l'an mil-neuf-cent treize.

1913, iulie 16/29 – iulie 28/august 10. Fragment din Tratatul de Pace de la Bucureşti, încheiat între România, Grecia, Muntenegru, Serbia, Bulgaria, prin care se termină al doilea război balcanic

PARTEA XVII

MARELE PRINCIPAT AL TRANSILVANIEI. COMITATUL BUCOVINEI ȘI ADMINISTRAREA BASARABIEI

Capitolul I

FRĂMÂNTĂRI POLITICE ȘI STRĂDUINȚE CULTURALE ALE ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, BANAT ȘI PĂRȚILE UNGURENE

1. Transilvania și Banatul în era neoabsolutismului austriac
2. Noul regim constituțional în Transilvania și hotărârile Dietei de la Sibiu din 1863
3. Înființarea mitropoliei Transilvaniei
4. Dieta de la Cluj din 1865 și Unirea Transilvaniei cu Ungaria
5. Incorporarea Marelui Principat al Transilvaniei în regatul ungar
6. Rezistența românilor contra politicii de maghiarizare a guvernului unguresc și procesul Memorandului
7. Opoziția arhiducelui Franz Ferdinand față de politica de opresiune a naționalităților a lui Tisza și planurile lui de organizare a Austriei Mari pe baze federative
8. Populațiile conlocuitoare
9. Activitatea culturală și artistică

1. Transilvania și Banatul în era neoabsolutismului austriac

Prin așa numita *Patentă de Silvestru* din 31 decembrie 1851 încetă dictatura militară. Un nou guvern, prezidat de *Alexandru Bach*, cu contele Buel la Externe (1832 – 1859), reintroduse vechiul sistem absolutist în ambele părți ale imperiului, despărțite prin râul Leitha, un afluent al Dunării, după care provinciile austriece cu centrul la Viena constituiau *Cislaitania*, iar cele de sub coroana Sf. Ștefan, cu centrul la Budapesta, *Translaitania*. Astfel începu în vastul imperiu habsburgic era *neoabsolutismului*, care nu se deosebea însă mult de vechiul absolutism. Libertățile publice fură sistate, limba germană deveni limbă oficială în întreg imperiul. Transilvania își redobândi din nou vechea ei autonomie despărțindu-se de Ungaria, iar Banatul fu înglobat în *voivodina* sârbească. Tot atunci fu desființată și granița militară, teritoriul ei fiind înglobat județelor respective. Bucovina își păstră autonomia ei dobândită prin constituția din martie 1849, cu titlul de district sau comitat. Sistemul neoabsolutist căută și găsi sprijinul cuvenit în nobilimea feudală și în biserica catolică. Feudalii redobândiră vechile lor drepturi și privilegii în conducerea statului, iar biserica catolică își spori influența prin *concordatul* pe care Austria îl încheie la 18 august 1855 cu papa. Prin acest concordat clerul obținu controlul asupra învățământului public și asupra stării civile, nașteri, căsătorii și divorțuri, urmând a se face și a se administra după normele dreptului canonic exercitate de cler.

Era deci firesc ca în era neoabsolutismului de nuanță clericală problemele bisericești să ocupe primul loc în preocupările politice și naționale ale românilor din Transilvania, Banat și Bucovina. Sprijinindu-se pe prerogativele pe care i le da concordatul, papa *Pius al IX-lea* căută să întărească poziția bisericii *unite* cu Transilvania, eliberând *episcopia Blajului* de legăturile ei cu arhiepiscopia de la Strigoniu și ridicând-o la rangul de *arhiepiscopie* prin bula papală "Ecclesiam Christi" din 26 noiembrie 1855, supunându-i episcopia unită din Oradea, precum și alte două episcopii nou create la *Gherla* și la *Lugoj*. Până la înființarea episcopiei românești de la *Gherla* (*Armenopole*), credincioșii români uniți din comitatele Maramureș, Ugocea și Satu Mare aparțineau episcopiei rutene de la Muncaci și astfel supuși rutenizării. Scoaterea românilor de sub jurisdicția episcopiei rutene și înființarea unei episcopii românești pentru

nevoile lor sufletești a fost deci de cea mai mare însemnătate națională pentru ei. Astfel ajunse episcopul Alexandru Sterca-Șuluțiu (1855 – 1867) primul mitropolit unit cu titlul *de Alba Iulia-Făgăraș*. Urmașul său fu în 1867 *Ioan Vancea*, un mare prieten al învățământului. Prin bula papală din 26 noiembrie 1852 luase ființă episcopia unită de la *Lugoj*, care fu încredințată arhipăstoriei episcopului Alexandru Dobre. Prin bula de la 26 noiembrie 1853 fu creată episcopia unită de la *Gherla* sub episcopul Ioan Alexe. La Oradea ființa episcopia unită încă din 1777. Acolo episcopul *Ignație Derobant* (1788 – 1805) înființase un seminar, iar continuatorul operei sale, episcopul *Samuil Vulcan* (1806 – 1839), înființă un liceu românesc la Beiuș. Lui Samuil Vulcan îi urmă episcopul *Vasile Erdeli* (1842 – 1862), care înființă la Oradea o *școală normală* românească.

Gimnaziul de la Blaj s-a emancipat datorită episcopului Ioan Bob (1789 – 1831). În 1850 s-au adăugat la cele cinci clase alte două, schimbându-se astfel organizarea gimnaziului în liceu.

În 1850 s-a deschis *Gimnaziul greco-ortodox-român* de la Brașov, iar în 1869 gimnaziul de la Brad. Ulterior a luat ființă liceul grănicheresc de la Năsăud. Aceste trei gimnazii rămăseseră până la Unirea din 1918 singurele școli secundare românești din Transilvania.

De noua constelație politică din monarhie încercară să se folosească și ortodocșii din Transilvania, reînnoind vechile lor revendicări pe terenul bisericesc. Acestea consistau în emanciparea de Carlovăț și ridicarea episcopiei de la Sibiu la rangul de mitropolie cu dreptul de a întreține raporturi dogmatice cu patriarhia din Constantinopol. Ei mai cereau constituirea unui consistoriu mitropolitan investit cu puterea de a supraveghea învățământul laic și religios. Se mai cerea respectarea sărbătorilor ortodoxe în localitățile unde credincioșii ortodocși constituiau majoritatea populației. Revendicările acestea fură însă în zadar repetate de mai multe ori, căci guvernul central de la Viena nu ținu seamă de ele până la prăbușirea sistemului.

În era neoabsolutismului austriac guvernul de la Viena urmărea mari *planuri expansioniste*, nu numai în Balcani, ci și dincoace de munți în *principatele române*, încheind în 1854 cu Poarta convenția de la *Bojadji-Reny* pentru ocuparea principatelor, care fuseseră evacuate în grabă de ruși. În iulie 1854 generalul *Coronini* ocupă cu trupele sale ambele țări, înțelegându-se cu Poarta pentru constituirea unui condominiu austro-turc, care dăinui până în aprilie 1857. În tot timpul acesta generalul Coronini încercă să câștige simpatia indigenilor pentru Austria, care în timpul ocupației introduse și unele reforme salutare, fără însă să poată ajunge la crearea unui partid austrofil la București și Iași. În timpul ocupației legăturile cu Transilvania și Bucovina deveniră mai frecvente. Izbânda puterilor apusene la Sevastopol și încheierea tratatului de pace de la Paris puseră capăt ocupației austriece în principate. Cabinetul de la Viena se văzu silit să-și retragă trupele și să consimtă la convocarea *divanurilor ad hoc* care aveau să formuleze dorințele populației din ambele principate române.

2. Noul regim constituțional în Transilvania și hotărârile Dietei de la Sibiu din 1863

Eșecul guvernului de la Viena în politica sa externă, adâncit și mai mult de marea criză financiară și economică internă, zgudui puternic regimul absolutist din Austria. De slăbiciunea suveranului de la Viena se folosi și regele Sardiniei, Victor Emanuel al II-lea, pentru ca împreună cu Franța să bată pe austrieci la Custozza și Solferino și să dobândească prin tratatul de pace de la Villa-Franca din 11 iulie 1859 Piemontul cu Torino. De încurcăturile în care se zbătea Austria încercară să se folosească și revoluționarii unguri din 1848 cu Kossuth și Klapka în frunte, care, sprijiniți de Franța și Sardinia, propuseră principelui Alexandru Ioan Cuza o alianță militară contra habsburgilor, oferindu-i în caz de izbândă, pe lângă *retrocedarea Bucovinei*, și *autonomia națională a românilor din Transilvania și Ungaria*. În toamna anului 1859, principele Cuza ordonase concentrări de trupe românești în tabăra de la Ploiești pentru a fi gata să pătrundă în Transilvania în ajutorul revoluționarilor unguri. Dar încheierea păcii de la Villa-Franca și proclamarea diplomei constituționale potoliră întrucâtva spiritele agitate din monarhie, astfel convenția militară care intervenise între *kossuthiști* și principele Cuza își pierdu efectul.

Înfrângerea din Italia atrase după sine prăbușirea regimului neoabsolutist din Austria. Împăratul Franz Jozef se văzu silit să concedieze guvernul Buol-Bach și să cheme la cârma statului guvernul *Rechberg-Golchoroscki* (1859 – 1860),. care la 20 octombrie 1859 îi supuse spre semnare un proiect de constituție, așa numita *diplomă din octombrie*, în virtutea căreia Austria urma să devină un stat federalist, alcătuit din principalele națiuni conlocuitoare cum erau germanii, ungurii, cehii, polonii, croații, italienii și românii.

Prin patenta imperială din 5 martie 1860 vechiul senat imperial, care se compunea din personalități marcante din imperiu, putea fi lărgit sau întărit – *verstärkt* – cu personalități politice de marcă din toate provinciile imperiului pentru a delibera asupra noii stări de fapt. Acest consiliu imperial investit – *verstärkter Reichsrath* – se întruni în iunie la Viena și-și continuă ședințele la finele lui septembrie. Făceau parte din acest consiliu întărit și episcopul *Andrei Șaguna* din Transilvania, *Andrei Mocioni* din Banat și *Nicolae Petrino* din Bucovina. Consiliul era prezidat de arhiducele Rainer. Cu acea ocazie apăru cunoscuta broșură în limba germană *Die Sprach und Nationalitäten Frage in Oesterreich von einen Rumänen*, fiind vorba de Vincențiu Babeș, judecător la Tabla Regească din Budapesta, pledând pentru unitatea monarhiei și egalitatea în drepturi pentru toate popoarele care o compuneau.

Delegații români au luat parte la dezbaterile consiliului insistând asupra doleanțelor românilor din Transilvania, Banat și Bucovina pe terenul politic, bisericesc, cultural și economic. Cuvântările lor se găsesc tipărite în dezbaterile acestui consiliu întărite de Viena. Încheierile consiliului serviră de bază pentru noua constituție a Austriei, care fu promulgată prin *patenta imperială din 27 februarie 1861*, prezentată împăratului spre sancționare de guvernul *Anton Schmerling* (1860 – 1865).

Noua constituție abandonă principiul reprezentanței *naționale* în favoarea celui al reprezentanței *provinciale*, întrucât aceste provincii puteau fi considerate ca *individualități istorico-politice*, care urmau să fie unite între ele prin *persoana suveranului* și printr-un *corp legislativ* central compus din delegați ai dietelor provinciale. În rest, noua constituție garanta egalitatea cetățenilor înaintea legii, liberul exercițiu militar, egalitate la plata impozitelor, abolirea iobăgiei și desființarea barierelor vamale între celelalte state și Transilvania. Puterea legislativă era rezervată parlamentului central, iar cea executivă guvernului de la Viena. Votarea bugetului, legiuirile economice și financiare precum și cele privitoare la stabilirea monedei, prescripțiile vamale, organizarea armatei, controlul asupra funcționării poștei și telegrafului, precum și asupra principalelor căi de comunicație cădeau în competența parlamentului central. Ca individualități istorico-politice, țările de coroană, printre care se număra și Transilvania, își păstrau guvernământul lor provincial, secondat în cele legislative de *dietele provinciale*. În competența acestora cădeau legiferarea problemelor de ordin administrativ și judecătoresc, de culte și învățământ, de agricultură și silvicultură etc.

Încă înainte de promulgarea *patentului din februarie* românii de ambele confesiuni se întruniseră la Sibiu în ianuarie 1861 sub președinția chiriarhilor lor Alexandru Sterca Șuluțiu și Andrei Șaguna și după o deliberare de 4 zile votaseră o rezoluție prin care cereau ca *națiunea română să fie recunoscută ca a patra națiune* politică a Transilvaniei, și ca ea să fie *reprezentată în guvernul transilvănean* deopotrivă cu celelalte trei națiuni. Astfel a început activitatea politică a *Partidului Național Român din Transilvania*. Revendicările românilor fură susținute de fruntașii lor și în adunarea din februarie ce fusese convocată la Alba Iulia de către cancelarul Transilvaniei. Fuseseră convocați să ia parte la acea conferință pe lângă 200 de delegați maghiari și câte 8 delegați sași și români. Delegații români se prezentară cu chiriarhii lor în frunte, susținând cu tărie revendicările formulate la Sibiu. Cererile lor nu fură însă băgate în seamă, fiindcă majoritatea delegaților votă pentru menținerea vechii legi electorale. Între timp fu promulgată noua constituție centralistă cu un parlament central la Viena, cu care ungurii nu erau de acord. Românii din Banat și părțile ungurene luară parte la alegeri pentru parlamentul din Viena și obținură vreo 18 mandate. Între deputații aleși se găseau Victor Bogdan, V. Buteanu, Iosif Pop, Gheorghe Popa, Jean și Sigm. Poporan, Alois Vlad, Aurel Manu, Filip Pascu, Vincențiu Babeș, Gavril Mahali ș.a. Mai erau Emanuel Gojdu și Iosif Mann pe lângă

chiriarhii Alexandru St. Șuluțiu și Andrei Șaguna. Aceștia din urmă izbutiră să obțină autorizația de a convoca o nouă conferință națională la Sibiu în problema dietei transilvănene. La 16 februarie 1863 chiriarhii primiră răspunsul că pot "conchema cât mai curând în același oraș 120 - 150 dintre indivizii mai însemnați ai națiunii române din acest mare principat la o conferință continuativă". Alegerea persoanelor și prezidarea conferinței rămânea în seama înalților chiriarhi. Curtea de la Viena avea mare interes ca noua dietă a Transilvaniei să se întrunească cât mai curând ca să adere la noua constituție și ca Transilvania să trimită deputați în parlamentul central de la Viena. Conferința s-a întrunit la 7/19 aprilie la Sibiu și a votat adeziunea românilor la noua constituție, cerând egalitate de drepturi naționale și confesionale cu cele trei națiuni conlocuitoare din Transilvania. O numeroasă delegație porni la Viena pentru a prezenta împăratului adeziunea adunării și a cere convocarea dietei transilvănene. O moțiune similară fu votată și de *universitatea* săsească din Sibiu.

De astă dată dorințele românilor fură băgate în seamă, căci la 21 aprilie 1863 apăru rescriptul imperial pentru convocarea dietei marelui principat al Transilvaniei având următorul cuprins:

"Inspirat de dorința de a vedea, după cum mi-am descoperit de repetate ori scopul nostru, regulând cât mai curând într-o dietă proprie afacerile interne ale marelui nostru principat Transilvania, spre îndestularea tuturor popoarelor în același, cum și deciziunile din 20 octombrie 1860 și 26 februarie 1861 despre raporturile de drept public ale acesteia către monarhia întreagă, ne aflăm îndemnați a convoca dieta marelui nostru principat Transilvania pe 1 iulie a.c. la Sibiu și în lipsa de una sau alta bază legală și aplicabilă a emite alăturatul regulament dictat și de afacere.

Noi am dispus totodată ca acelei diete să i se propună proiecte de lege relativ la următoarele afaceri:

1. despre realizarea egalității de drepturi a națiunii române și a confesiunilor ei;
2. folosirea celor trei limbi ale țării în afacerile publice oficiale;
3. compunerea și regulamentul lor;
4. regularea definitivă a modului și modalității de a trimite deputații marelui nostru principat ale Transilvaniei la senatul imperial;
5. schimbările necesare relative la împărțirea țării cu scopul de a ajunge la o administrație și justiție regulată;
6. regularea administrației publice;
7. regularea justiției
8. organizarea autorităților judecătorești și mai ales crearea unei curți judecătorești de a treia instanță;
9. întregirile și elucidările unor deciziuni singuratice ale patentei noastre împărătești din 21 iunie 1854 despre realizarea desărcinării pământului (desființarea iobăgiei și despăgubirea proprietarilor);
10. introducerea cărților tabulare - Grund bücher;
11. înființarea unei bănci ipotecare.

Vă poruncim prin aceasta, că guvernul nostru regesc al țării că regulamentul dietal provizoriu dat de noi și alăturat acilea să-l publicați îndată cum se cuvine, vă și obligăm pentru convocarea dietei și punerea la cale a alegerilor de deputați, de aceea să luați îndată măsurile cuvenite și să priveghiați pentru urmarea lor exactă cărora noi de altmintrea rămânem cu bunăvoință și grația noastră cezaro-crăiască și de principe al țării noastre nestrămutat aplecați.

S-a dat în cetatea noastră capitală și de reședință Viena, în 21 aprilie, una mie opt sute șaizeci și trei, în al cincisprezecilea an al domniei noastre.

Franz Josef m. P.

Contra semnați Francisc Nadasky Reich..........m.p."

Regulamentul electoral impus de împărat prevedea pentru dieta Transilvaniei 125 de deputați aleși direct de popor și 40 de senatori numiți dintre personalitățile ce s-au distins prin autoritatea lor politică și bisericească, precum și pe tărâmul științei și artei, fără discriminări de rasă sau religie. De dreptul de vot se bucurau toți cetățenii bărbați de la vârsta de 25 de ani în sus care plăteau o dare anuală de cel puțin 8 florini. Membrii clerului, ai corpului didactic, ai profesiunilor libere, precum și slujbașii publici exercitau dreptul de vot în localitatea în care funcționau, fără legătură cu impozitul ce-l plăteau statului. Dreptul electoral pasiv era legat de împlinirea vârstei de 30 de ani. Apeluri electorale au fost lansate de către mitropolitul Alexandru Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna. Alegerile au dat următorul rezultat: românii au luat 46 mandate, ungurii și săcuii 42 mandate și sașii 32

mandate. La acestea se mai adaugă și cele 40 mandate senatoriale sau regaliste, desemnate de împărat, din care românii obținură 11, făcând la un loc cu cele 46 de mandate obținute în alegeri 57 mandate românești, constituind majoritatea relativă a noii diete față de 54 mandate ocupate de unguri, săcui și armeni și 43 mandate obținute de sași și germani.

Deschiderea sesiunii dietale a avut loc în ziua de 15 iulie 1863 la Sibiu, în prezența generalului comandant Ludovic Folliot de Crenneville în calitatea sa de comisar regal. Deputații unguri și săcui, cu excepția a trei dintre ei, lipsiră de la ședință, fiind prezenți numai deputații români și sași. După votarea răspunsului la mesajul regal, dieta votă legea pentru recunoașterea națiunii române ca legal îndreptățită cu celelalte trei națiuni politice din Transilvania, pe teren politic, național și confesional, precum și legea pentru uzul celor trei limbi ale țării: română, germană și maghiară. Ambele legi fură sancționate de rege și promulgate în cele trei limbi oficiale. Dieta votă apoi la propunerea lui Șaguna recunoașterea Diplomei din 20 octombrie 1860 și Patentei din februarie 1861 și încorporarea lor în legiuirile Transilvaniei. Drept consecință a acestor recunoașteri fu votată în octombrie legea pentru participarea Transilvaniei prin delegații ei la lucrările parlamentului central de la Viena, prin delegarea a 26 deputați din dietă. În ședința dietei de la 10 octombrie 1863 s-au ales cei 26 deputați în senatul imperial și anume 13 români și 13 sași și armeni, cu eliminarea deputaților unguri care boicotau ședințele dietei. Remarcăm între cei 13 deputați români delegați în parlamentul imperial de la Viena pe Timotei Cipariu, George Barițiu, Nicolae Popeia, Ioan Pușcariu, Dimitrie Moldovan, Ioan Heldulean, Dim. Moga ș.a. Chiriarhii Alexandru St. Șuluțiu și Andrei Șaguna făceau parte ca *virilişti din casa magnaţilor*. În parlamentul de la Viena deputații transilvăneni luară parte la diverse discuții în jurul bugetului, atingând cu acea ocazie chestiuni de ordin bisericesc, cultural și economic. Sesiunea ținu din decembrie 1863 până în februarie 1864, când fu închisă.

Pentru 23 mai 1864 fu convocată dieta Transilvaniei, în absența deputaților maghiari. Dieta luă cu plăcere la cunoștință imperativa sancționare prin decretul din 21 noiembrie 1863 a legii privitoare la folosirea celor trei limbi în Transilvania, după ce legea pentru recunoașterea națiunii române fusese sancționată la 26 octombrie 1863. În ședințele următoare fură luate în discuție proiectele de legi cu privire la organizarea judecătorească și înființarea unei curți de justiție supreme cu sediul la Viena și la noua împărțire administrativă a țării. Un interes deosebit stârni proiectul legii electorale, a cărui discutare ținu o lună întreagă. Lucrările dietei înaintau însă foarte încet, spre supărarea cercurilor guvernamentale, care făceau comparație cu intensa activitate legislativă din România domnitorului Alexandru Ioan Cuza. La discuția asupra *desdăunării* (adică "despăgubirii") proprietarilor pentru desființarea iobăgiei ajunse la cunoștința dietei numele instituțiilor și persoanelor cărora li se distribuiseră sume enorme în contul acestei despăgubiri. Referindu-se la *desdăunările urbariale*, deputatul sas Schuler Libloy critică aspru felul cum s-au distribuit aceste desdăunări, susținând că din toate țările monarhiei "Transilvania era țara cea mai asuprită și stoarsă în favoarea familiilor privilegiate, 3610 la număr, din care câteva au primit despăgubiri îndoit și chiar întreit mai mari decât li se cuvenea după drept și dreptate". Suma despăgubirilor în Transilvania se ridica la 90 milioane florini, câtă vreme în Ungaria, de patru ori mai mare decât Transilvania, suma despăgubirilor urbariale nu trecea peste 100 milioane. Numai după o discuție de 20 zile, la care luară parte mai mulți deputați români, proiectul putu fi votat cu anumite modificări. La 6 octombrie s-a votat noua lege electorală. În baza ei s-au făcut noi alegeri pentru cei 26 deputați în parlamentul de la Viena. În locul unora din foștii delegați fură aleși alții noi: N. Popea, Vasile Buteanu ș.a. La 14 octombrie 1864 apăru decretul de încheiere a sesiunii dietale pentru tot timpul sesiunii parlamentare de la Viena.

3. Înființarea mitropoliei Transilvaniei

Evenimentul cel mai însemnat din timpul constituției centraliste din 1861 – 1865 a fost fără îndoială emanciparea bisericii române din Transilvania de Carlovăț, ridicarea ei la rangul de mitropolie și promulgarea statutului pentru autonomia ei. Chestiunea emancipării de Carlovăț era una din primele revendicări ale adunărilor naționale de la Blaj și de la Lugoj din 1848. În privința aceasta domnea între ortodocșii din Transilvania și cei din Banat cea

mai deplină armonie și cea mai bună înțelegere, ei luptând umăr la umăr pentru realizarea ei. De aceeași dorință erau însuflețiți și românii din Bucovina, dându-i expresie în marea lor adunare din 20 mai 1848 de la Cernăuți și înregistrând-o în *petițiunea* țării. Era deci o dorință unanimă a tuturor românilor din monarhia austriacă de a se vedea uniți într-o mitropolie proprie, fără nici un amestec al chiriarhiei sârbești în treburile lor bisericești și confesionale. De aceea era firesc ca memoriile și intervențiile pe lângă cercurile oficiale de la Viena să fie făcute și semnate deopotrivă de reprezentanții românilor ortodocși din Transilvania, Banat și Bucovina. O notă discordantă în aceste stăruințe comune o aduse numai episcopul bucovinean Eugenie Hacman; acesta, influențat de propaganda ruteană care de la 1848 începuse să se accentueze tot mai mult în Bucovina, sparse solidaritatea națională ce domnea pe tărâmul bisericesc și preferă, sub diverse pretexte și deșarte ambiții, să rămână mai departe în dependență de Carlovăț, decât să intre ca episcop sufragen în noua mitropolie românească alături de bănățeni și transilvăneni. Toate stăruințele românilor din Bucovina, precum și intervențiile personale ale episcopului Șaguna pe lângă îndărătnicul episcop de la Cernăuți, rămaseră zadarnice, astfel că noua mitropolie românească de la Sibiu luă ființă fără să fi putut cuprinde în sânul ei și episcopia bucovineană.

La 24 decembrie 1864 apăru decretul imperial prin care episcopia Transilvaniei fu ridicată la rangul de mitropolie independentă, coordonată cu cea de la Carlovăț. Episcopul Andrei Șaguna fu recunoscut ca arhiepiscop și mitropolit al noii arhidieceze, având ca sufrageani pe episcopii români din Arad și Caransebeș.

Monitorul Oficial "Wiener Zeitung" publică la finele lui decembrie 1864 următorul rescript imperial:

"Iubite baroane de Șaguna:

Spre îndestularea rugăminților românilor greco-orientali din Transilvania și în Ungaria, conform intențiunilor manifestate prin rezoluțiunile mele din 27 septembrie 1860 și din 20 iunie 1863, am încuviințat ca pentru dânșii să se ridice una mitropolie de sine stătătoare coordonată cu cea sârbească și ca biserica episcopească din Transilvania să fie înălțată la demnitatea de mitropolie.

Totodată aflu eu a te numi pe Domnia-Ta arhiepiscop și mitropolit al românilor din Transilvania și Ungaria.

Viena, 24 decembrie 1864

Franz Jozef m.p.".

În același număr al organului oficial apăru și un rescript adresat patriarhului sârb Masicevic, prin care acesta era invitat să convoace la Carlovăț un congres național pentru pertractarea afacerilor bisericești, școlare și funcționale, apoi pentru încheierea unei învoieli asupra acelei părți din averea comună a mitropoliei carlovițiene din Ungaria, Croația și Slovenia împreună cu confiniile militare, care se cuvine să treacă în partea diecezelor române despărțite. Comisar regal la dezbaterile acestui congres fu numit generalul Iosif Philipovich. Prin rescriptele acestea fură aduse la îndeplinire justele și mereu repetatele dorințe ale românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria. Din păcate sub jurisdicția bisericească a noului mitropolit român nu intrase și episcopia Bucovinei, care în vremea aceea era condusă de îndărătnicul episcop Eugenie Hacman.

La 8 iulie 1865 apărură decretele imperiale pentru despărțirea episcopiilor de Arad, Timișoara și Verșăț și supunerea lor jurisdicției canonice a mitropoliei din Sibiu, și pentru așezarea granițelor episcopiei Aradului și ale nou înființatei episcopii a Caransebeșului. În preambulul ambelor decrete împăratul arătă că dispune acestea "mișcat prin împărătească dragoste către ginta românească, credincioasă bisericii greco-orientale".

În fruntea episcopiei Aradului, care prin stăruințele lui Moise Nicoară fu transformată din sârbească în românească, se găsea episcopul *Procopie Ivascovici*, iar arhieria nou înființatei episcopii a Caransebeșului fu încredințată în 1865 profesorului *Ion Popazu*, fost protopop al Brașovului. Noua mitropolie primi și un *statut organic*, care era un fel de constituție națională română sub veșmânt ecleziastic. Pentru conducerea și Organul legislativ al mitropoliei era *congresul național bisericesc*. Congresul urma să poarte grija pentru apărarea libertății religioase și a autonomiei bisericii. În atribuțiile lui intra reglementarea și conducerea tuturor treburilor bisericești, școlare și fundaționale ale întregii mitropolii, precum și alegerea mitropolitului și

a asesorilor consistoriali. Congresul ordinar se compunea din mitropolit ca președinte, din episcopi sufragani și din câte zece deputați clerici și 20 deputați laici din fiecare eparhie. Congresul ordinar se întrunea în sesiune din trei în trei ani. Alegerea mitropolitului se făcea de către congresul extraordinar, în care numărul deputaților arhidiecezani trebuia să fie egal cu numărul deputaților din eparhiile sufragane. Convocarea congresului arhidiecezan trebuia să se facă în termen de trei luni de la moartea mitropolitului. Congrese bisericești alese după aceleași norme ființau pe lângă fiecare episcopie sufragană, iar alegerea episcopilor în caz de deces se făcea în același fel ca și alegerea mitropolitului cu observarea regulei ca numărul deputaților din dieceza vacantă să fie egal cu cel al tuturor deputaților din celelalte eparhii. Prin noul statut organic în care erau cuprinse revendicări ale românilor ortodocși cu privire la desăvârșirea autonomiei bisericii lor, s-a îngăduit românilor din Transilvania și Ungaria dreptul de a-și cârmui ei înșiși afacerile bisericești și școlare, asigurându-li-se astfel condiții favorabile pentru dezvoltarea culturală în cadrul noii lor autonomii bisericești. Autonomia bisericească a constituit un puternic scut de apărare împotriva politicii de deznaționalizare a organelor de stat.

4. Dieta de la Cluj din 1865 și unirea Transilvaniei cu Ungaria

Curând după instalarea sa în noul scaun mitropolitan de la Sibiu, Andrei Șaguna fu chemat la Viena, unde împăratul îi demonstră că interesele superioare ale monarhiei cer imperios ca românii să se înțeleagă cu ungurii și că în sensul acesta se impune o schimbare radicală în cursul evoluției politice din Transilvania. Noul curs în politica monarhiei se și indică prin decretele imperiale din 20 septembrie 1865 pentru revocarea diplomei din octombrie 1860 și a patentei din februarie 1819, revocări care atraseră după sine și revocarea tuturor legiuirilor izvorâte din acele acte constituționale, deci și hotărârile dietei de la Sibiu cu toate dispozițiile lor privitoare la recomandarea națiunii române ca națiune politică a Transilvaniei, la folosirea limbii române ca a treia limbă a țării, pe lângă cea maghiară și germană etc. Dieta de la Sibiu fu dizolvată în iulie 1865 și în locul ei fu convocată la Cluj una nouă pentru a vota *unirea Transilvaniei cu Ungaria*. Prin măsurile acestea se notase constituția și se introduse din nou regimul absolutist până la înțelegerea cu ungurii.

Dieta convocată la Cluj nu mai avea însă componența celei de la Sibiu. Ea se compunea din deputați aleși și din *regaliști*, adică din deputați numiți de rege. Numărul lor era de 189, dintre care 128 unguri și secui, 36 români și 25 sași. Noua dietă feudală, ca și cea din 1848, fu convocată pentru ziua de 10 decembrie 1865. Dezbaterile dietei într-o chestiune atât de importantă ca desființarea autonomiei seculare a unei țări și anexarea ei la Ungaria au fost relativ scurte. La 9 decembrie s-a respins propunerea celor 27 deputați în frunte cu ambii chiriarhi de a se respecta hotărârile dietei de la Sibiu. De asemenea a fost respinsă și moțiunea sașilor contra unirii, care s-a votat de majoritatea ungaro-secuiască. Votul dietei a fost întărit de împăratul Franz Jozef prin diploma sa din 25 decembrie 1865, ținând seama de moțiunile deputatului sas Bömches și ale deputatului român Iosif Hossu, care votaseră unirea cu anumite condiții, împăratul constatând în diploma sa că majoritatea dietei a relevat importanța politică și național-economică a unirii.

"Totodată însă – zicea împăratul – *mi-ați adus la cunoștință propunerile lui Bömches și doleanțele sale în interesul sașilor și ale lui Iosif Hossu formulate în favoarea românilor spre a înainta la dieta comună (a Ungariei), cum și voturile separate ale românilor, prezentate de arhiepiscopul baron Șaguna și ale sașilor prin deputatul Iacob Rannicher. Eu, ascultând rugămintea voastră și pentru ca chestiunile de drept politic care privesc monarhia întreagă să nu sufere nici o amânare, dau voie, permit, ca la dieta Ungariei, care este cea de încoronare și care se va ocupa cu dezlegarea acelor chestiuni, să-și trimită și Transilvania deputații săi, care vor fi aleși după legea electorală cea din 1848".*

În continuare, împăratul zicea:

"Primind eu ca Transilvania să fie reprezentată în acea dietă, o fac aceasta declarând limpede că prin aceasta valoarea și puterea legilor emanate până acum, întru nimic n-au să fie alterate. Iar cât despre uniunea definitivă a ambelor țări, aceasta se va putea realiza numai după ce se vor regula raporturile țărilor coroanei

ungurești între ele, precum și cu imperiul, peste aceasta vă mai impun condiția ca interesele speciale ale Transilvaniei ca mare principat, și anume drepturile diverselor naționalități și confesiuni recunoscute și de voi, să fie garantate prin regularea corespunzătoare a chestiunilor administrative. În legătură cu această decizie a mea, voiesc ca dieta de acum să fie prorogată pe timp nedeterminat. Totodată dispun ca alegerile pentru dieta Ungariei să se înceapă cât mai curând, iar eu voi dispune ca și regaliștii care au drept de vot în casa magnaților să fie chemați fără nici o întârziere".

La 10 ianuarie 1866 apărură instrucțiunile electorale pentru dieta de la Pesta. Între români domnea mare agitație în problema participării sau abținerii de la alegeri; chiriarhii se pronunțaseră pentru participare, sprijiniți de membrii clerului dar și de nemeșimea românească din Maramureș, Făgăraș, Hunedoara etc., care se aștepta la reînvierea vechilor ei privilegii la plata dărilor, serviciul militar ș.a. Se ridicară și voci puternice contra participării, ca cea a avocatului Ioan Rațiu din Turda. În cele din urmă învinse însă ideea participării la alegeri. Numărul de mandate admise Transilvaniei era de 73. În urma unor lupte electorale destul de grele, românii cuceriră vreo 10 mandate. Deputații transilvăneni în frunte cu Iosif Hossu, Ion Moldovan, I. Balomir, Ion Pușcariu, Ilie Măcelariu Bohațel și Grigore Moisil (care însă nu fu validat pentru că nu știa ungurește; de altfel, în ședința din 7 martie 1867 deputatul Ilie Măcelaru încercă să vorbească românește, dar fu întrerupt cu violență de deputații unguri și împiedicat cu injurii de a-și continua discursul) se întâlniră în dieta de la Pesta cu 14 deputați români din Banat și părțile ungurene între care se găseau nume cunoscute ca: Mocioni, Gojdu, Babeș, Vlad, Popovici, Mihali, Rodoș ș.a. Deputații români fură aleși în diverse comisii dietale, ca bunăoară în comisia pentru stabilirea raportului Transilvaniei cu Ungaria sau comisia pentru drepturile naționalităților. Ultima ședință a dietei a avut loc la 7 mai, când ea fu prorogată din cauza evenimentelor externe. În ziua Paștilor din 1866 apăru la Viena jurnalul "Albina", ca organ al Partidului Național, sub conducerea lui Vincențiu Babeș. La 1869 redacția "Albinei" se mută la Budapesta, continuând să apară până la 1877 și apărând cu energie drepturile naționale. Între 1873 – 1875 "Albina" avu mai multe procese de presă.

5. Incorporarea Marelui Principat al Transilvaniei în regatul maghiar

Străduințele guvernului Schmerling – cu tendințe centraliste, sprijinite de germanii din Austria, de a împăca naționalitățile din imperiu și de a le îndruma spre o colaborare pașnică în parlamentul central de la Viena – nu dăduseră rezultatele dorite. Ungurii nu luară parte la alegerile pentru parlamentul central, iar cehii din Bohemia și Moravia se retraseră din parlament, revendicând restaurarea vechii autonomii a țărilor de sub coroana Sf. Vencislav, urmând astfel exemplul ungurilor care tindeau la dobândirea independenței țărilor de sub coroana Sf. Ștefan și stăruind, ca și cehii, pentru reorganizarea Austriei pe temeiuri trialiste. Germanii, la rândul lor, bizuindu-se pe ajutorul conaționalilor lor din Germania, apărau regimul centralist cu predominația lor. În vara anului 1865 situația internă se înăspri în așa fel încât Schmerling se văzu nevoit să înainteze demisia cabinetului, demisie pe care împăratul Franz Jozef i-o primi, însărcinând apoi pe contele *Richard Belcredi* cu formarea noului guvern, care schimbă politica ostilă față de unguri. Guvernul Belcredi căută prin mijlocirea contelui *Maurițiu Eszterhazy* o înțelegere cu ungurii. Împăratul deschise dieta de la Pesta cu mesaj regal și aprobă unirea Transilvaniei cu Ungaria. Se abrogă constituția din februarie 1861 și se decretă din nou introducerea absolutismului în Austria întreagă.

De frământările acestea interne se folosiră Prusia și Sardinia pentru a declara război Austriei. Prusia dorea să pună capăt influenței Austriei în Germania, iar Sardinia tindea la alungarea austriecilor din Lombardo-Veneția, unde se mai menținea dominația lor. Lovită simultan din nord de Prusia și din sud de Sardinia, Austria învinse în iunie la Custozza și pe mare la Lissa, dar rezistența ei din Boemia fu înfrântă la 3 iulie 1866 la Sadova (Königgrätz) și urmă retragerea atât din Italia, cât și din Germania. Prin tratatul de pace de la Praga din 23 august Austria renunță la dominația ei în Germania, iar prin tratatul de pace de la Viena din 3 octombrie 1866 ea cedă Lombardo-Veneția Italiei. Guvernul

Belcredi căzu, făcând loc guvernului prezidat de Friedrich Ferdinand Beust, care pregăti *Ausgleich*-ul cu Ungaria.

Renunțarea la dominația în Germania se repercută asupra situației interne a imperiului. Germanii din Austria, pe care se sprijinise până atunci guvernul austriac, nu mai puteau ține piept opoziției maghiare și slave și de aceea împăratul ajunse la o înțelegere cu ungurii, care în schimbul recunoașterii constituției din 1848 erau gata să încheie un acord-compromis (*Ausgleich*) cu Austria, acceptând sistemul *dualist*, a cărei esență politică era *dominația unei minorități germane în Austria și dominația unei minorități maghiare în Ungaria*. Fruntașii maghiari Francisc Deak și Iuliu Andrassy se declarară gata să trateze cu Friderich Ferdinand Beust, succesorul lui Belcredi la președinția consiliului de miniștri de la Viena, condițiile acestui acord. La 8 februarie 1867 fu semnat la Viena acordul austro-ungar, în baza căruia țările de sub coroana Sf. Ștefan fură unite în regatul ungar restaurat, astfel că la 8 iulie 1867 împăratul Franz Jozef se încoronă la Budapesta ca rege al Ungariei, prestând jurământul pe constituția din 1848. În urma acestei restaurări Ungaria fu unită cu Austria în Monarhia Austro-Ungară. De fapt Ungaria devenise un stat autonom legat de Austria prin persoana regelui și prin trei ministere comune: ministerul afacerilor externe, ministerul armatei comune și cel al finanțelor comune. Pe lângă armata cezaro-crăiască comună, Ungaria își avea și armata ei națională, regală, numită *honved*. Pentru acoperirea cheltuielilor comune cu privire la reprezentanța externă și la armata imperială-regală, Austria contribuia cu 70%, iar Ungaria cu 30% din bugetul anual. Cheltuielile privitoare la politica externă, la armata comună și la bugetul comun se discutau în adunarea delegațiilor parlamentelor din Viena și Budapesta. Sesiunile *delegațiilor* se țineau alternativ când la Viena, când la Budapesta.

Ambele state își aveau constituțiile lor separate. Noua constituție austriacă fu promulgată la 21 decembrie 1867, iar pentru Ungaria fu pusă în vigoare constituția din 1848 cu modificarea unor articole în spiritul împrejurărilor politice schimbate, dar cu menținerea unirii Transilvaniei. Prin această constituție Ungaria primi o autonomie deplină, cu guvern și administrație proprie ungurească, păstrând unirea cu Austria potrivit acordului încheiat. În baza constituției, Transilvania fu contopită, în urma unei convenții speciale, cu noul stat național maghiar.

La 15 mai 1868 românii întruniți la Blaj se pronunțară împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria, dar semnatarii protestului fură trimiși în judecată și sancționați.

Este adevărat că în 1868 guvernul Deak promulgase o așa-zisă *lege a naționalităților*, care conferea anumite drepturi și naționalităților nemaghiare și anume românilor, slovacilor, sașilor și croaților, care la un loc constituiau după statisticile maghiare 45% din întreaga populație din Ungaria în "*națiunea maghiară una și indivizibilă*". În redactarea ei șovină, așa-zisa "lege a naționalităților" conferea drepturi egale naționalităților numai întrucât acestea formau și făceau parte din "națiunea maghiară una și indivizibilă", astfel că nu putea fi vorba de egalitate între națiunile conlocuitoare. Regimul contelui Tisza s-a străduit să silească națiunile nemaghiare să se contopească cu națiunea dominantă. Politica lui Deak și Andrassy, dar mai ales cea inaugurată de guvernul lui *Koloman Tisza* (1876 – 1890), tindea spre desnaționalizarea forțată a naționalităților nemaghiare.

Deputații români împreună cu deputații slovaci și sârbi prezentară un contraproiect de lege, prin care cereau ca limba fiecărei națiuni să fie admisă în școală și în justiție, acolo unde ea este vorbită de majoritatea populației, iar deputații naționalităților să se poată folosi în parlament de limba lor maternă. Contraproiectul naționalităților fu însă respins de majoritatea membrilor parlamentului sub pretextul că în Ungaria nu există decât o singură națiune, *națiunea maghiară*, una și indivizibilă.

În semn de protest contra respingerii antiproiectului lor, deputații națiunilor asuprite – cu excepția sașilor – hotărâră să continue lupta îndârjită pentru apărarea drepturilor lor naționale. Deputații români din *Banat, Crișana* și *Maramureș*, teritorii care făceau parte din Ungaria, hotărâră să continue lupta în parlamentul din Pesta, constituindu-se în *partid național*, sub președinția lui *Alexandru Mocioni*. Deputații români din *Marele principat al Transilvaniei* refuzară să recunoască alipirea patriei lor la Ungaria, și în

consecinţă ei nu înţeleseră să ia parte la lucrările parlamentului maghiar, decretând *pasivitatea politică*. După adoptarea pasivităţii, românii transilvăneni se organizară în 1869 în *Partidul Naţional din Transilvania*, sub preşedinţia lui *Ilie Măcelariu*.

Declararea pasivităţii din partea celor 25 deputaţi români din Transilvania făcuse impresie asupra guvernului maghiar. În 1877 însuşi primul ministru Lonyay veni în Transilvania şi ceru ambilor mitropoliţi, *Vancea* şi *Şaguna*, să-i comunice dorinţele populaţiei. Mitropolitul Vancea convocă la Blaj o conferinţă a fruntaşilor români, la care luară parte Ilie Măcelariu, Ioan Raţiu, George Bariţiu şi alţii. Membrii conferiului alcătuiră un *memoriu* în care cereau recunoaşterea limbii române ca limbă oficială pe lângă cea maghiară, vot universal şi o nouă împărţire adiminstrativă a Transilvaniei bazată pe principiul naţional, autonomia bisericească, autonomia şcolilor confesionale ş.a. Dar între timp căzu guvernul Lonyay, făcând loc guvernului Koloman Tisza, care nu mai ţinu seama de memoriul românilor.

În 1881 membrii ambelor partide naţionale se întruniră în conferinţă comună la *Sibiu* şi hotărâră fuziunea într-un singur partid: *Partidul Naţional Român din Transilvania şi Ungaria*. Acesta alcătui un memorandum care fu publicat în limbile franceză, germană, maghiară şi română şi răspândit în tot cuprinsul Austro-Ungariei şi în alte ţări, în care se arătau revendicările politice şi naţionale ale românilor din cuprinsul Transilvaniei şi Ungariei.

Pentru a mai atenua impresia pe care memorandumul românilor o produsese în ţară şi în străinătate, guvernul maghiar reuşi să atragă pe mitropolitul *Miron Românul* – urmaşul lui Şaguna – de partea sa, îndemnându-l la 1884 să înjghebe *un nou partid naţional*, care să recunoască forma de stat dualistă şi alipirea Transilvaniei la Ungaria şi să renunţe la votul universal. Pentru a combate activitatea societăţii *Astra* de la Sibiu, luă fiinţă la Cluj societatea transilvăneană de cultură maghiară *Emke*. Pentru apărarea şi răspândirea programului adevăratului partid naţional al românilor din Transilvania şi Ungaria apăru în 1884 la Sibiu ziarul "Tribuna", sub conducerea lui Ion Slavici, organ de luptă împotriva tendinţelor de maghiarizare. Societatea studenţilor români *Iulia* de la universitatea din Cluj fu desfiinţată, iar profesorul de limba română de la universitate, *Grigore Silaşi*, fu destituit. Numeroşi intelectuali români din Transilvania se văzură siliţi să se refugieze în România, unde înfiinţară societatea *Carpaţi*, care lansă un manifest între conaţionalii lor rămaşi acasă, îndemnându-i la luptă dârză contra tendinţelor de maghiarizare.

După înfrângerea de la Sadova şi pierderile teritoriale din Italia, împăratul se văzu nevoit să recunoască constituţia ungurească din 1848, precum şi unirea Transilvaniei cu Ungaria prin rescriptul său din 27 februarie 1867. Într-un al doilea rescript adresat în aceeaşi zi preşedintelui de consiliu Iuliu Andrassy, monarhul arătă că, spre lămurirea chestiunii privitoare la uniunea Transilvaniei cu Ungaria, activitatea oficială a *cancelariei austro-transilvănene* avea să înceteze, urmând ca agendele ei să treacă asupra ministerului unguresc din Pesta. Totuşi românii nu lăsară să treacă desfiinţarea autonomiei Transilvaniei fără protest din partea lor. Refuzând înalţii chiriarhi de a conduce o deputaţie de protest la Viena, fruntaşii mireni *George Bariţiu* şi *Ioan Raţiu* prezentară la 31 decembrie 1866 împăratului un *memorandum* (sau *paţiune la tron*) însoţit de 37 de acte de plenipotenţie cu 1.493 de semnături: "*a conserva referinţele de drept public ale marelui principat al Transilvaniei către coroana ungurească a Majestăţii sale în consunet cu Diploma Leopoldiană, cu Sancţiunea Pragmatică şi cu al VI-lea articol de lege din anul 1771, iar la articolul I de lege din anul 1848, despre unirea sau mai bine totala fusiune a Transilvaniei cu Ungaria şi a denega pre înalta sancţiune*".

Memorandul mai cerea împăratului să se îndure "a sancţiona legea electorală votată de către dieta Transilvaniei în anul 1864 şi apoi a demanda alegerile pentru o nouă dietă a Transilvaniei". În audienţa de la 31 decembrie Ioan Raţiu prezentă împăratului memorandul cu cele 1.493 de semnături şi primi răspunsul: "Contez pe credinţa d-Voastră şi în viitor; iar dorinţele şi cerinţele românilor le voi lua în considerare".

Această declaraţie nu împiedică însă contopirea administrativă a Transilvaniei cu Ungaria, care devenise un fapt împlinit. Comitatele transilvănene deveniseră comitate

ungurești deopotrivă cu comitatele bănățene și cele din părțile ungurene. Acestei unificări administrative a tuturor românilor de dincolo de Carpați sub egida guvernului de la Pesta îi precedase unirea tuturor românilor ortodocși în mitropolia ortodoxă de la Sibiu. Legăturile lor cu Viena fură înlocuite cu noile legături politice și administrative cu Budapesta. O nouă eră de persecuție și apăsări politice și naționale începu pentru românii transcarpatici. Guvernul contelui Koloman Tisza (1875 - 1890), întemeindu-se pe mica nobilime - *gentry* - și pe evrei, care prin legea din 1867 primiră recunoașterea drepturilor politice și civile alături de celelalte națiuni conlocuitoare, se menținu la putere timp de 15 ani, având ca ministru de externe pe contele Iuliu Andrassy. Lui Koloman Tisza îi urmară guvernele Al. Wekerle (1892 - 1895), care introduse căsătoria civilă, iar acestuia îi urmă guvernul Desideriu Bánffy (1895 - 1899), care susținu o aprigă luptă contra socialiștilor. Aceștia făceau parte din *Partidul Liberal* creat de Deak, întemeietorul dualismului și condus de Tisza, Andrassy, Szypary, Wekerle, Bánffy. Pe lângă partidul liberal mai ființau și *partidul național* și *partidul idealist* kossuthist, izvorât din revoluția din 1848, care tindea la independența de Austria.

Nădejdea în redobândirea autonomiei Transilvaniei rămase spulberată. "Unirea - spunea în mai 1867 comisarul imperial Em. Pieky, care fusese însărcinat cu întâmpinarea unei delegații românești la Sibiu - este fapt împlinit, care acum nu se mai poate schimba prin nici o împrejurare și vă încredințez că aceasta este voia nestrămutată a Majestății Sale ca să fie dusă la îndeplinire".

Iar mitropolitul Andrei Șaguna observase, plin de resemnare, că poate deplânge autonomia pierdută, dar nu poate ajuta cu nimic. Singura mângâiere pe care românii transilvăneni o puteau găsi era proclamarea principelui Carol de Hohenzollern ca domnitor al principatelor dunărene unite în noul stat național român, de la care ei puteau aștepta mântuirea. Nu spre Budapesta, ci spre București erau să se îndrepte nădejdile și aspirațiile românilor de peste Carpați.

La 8 iunie 1867 a avut loc la Pesta încoronarea împăratului Franz Jozef ca rege al Ungariei. La 20 iunie apărură rescriptele regale privitoare la sancționarea unirii Transilvaniei cu Ungaria și la casarea și anularea tuturor legilor votate de dieta de la din Sibiu din anii 1863 și 1864. Dieta de încoronare de la Pesta își continuă lucrările și după încoronare, votând la 27 iunie 1868 pentru recunoașterea autonomiei bisericii greco-orientale române cu *mitropolia de la Sibiu* și *episcopiile de la Arad și Caransebeș*. La 5 decembrie ale aceluiași an, dieta ratifica înălțarea la rang de *mitropolit de Alba Iulia* a episcopului de Blaj și crearea celor două *episcopii unite de Lugoj* și *Gherla*. A treia episcopie unită, cea de la *Oradea*, era recunoscută ca o creație mai veche, ca una care fusese scoasă de sub jurisdicția episcopului romano-catolic la 23 ianuarie 1777. La 7 septembrie 1867 muri la Blaj mitropolitul *Alexandru Sterca Șuluțiu*, lăsând mitropoliei domeniul Springului și sume de bani în numerar precum și biblioteca sa. Urmașul său în scaunul mitropolitan a fost episcopul Gherlei *Ioan Vancea* (1868 - 1892), care a avut de luptat contra hotărârii episcopilor romano-catolici din martie 1891 de a încorpora și mitropolia de Alba Iulia, episcopiile, școlile, seminariile și toate fondurile acestei provincii mitropolitane. La 13 aprilie 134 de bărbați de încredere ai bisericii unite, adunați la Alba Iulia în conferință bisericească, protestară cu energie împotriva acestei încorporări, trimițând protestul bine documentat la Viena. În memoriul lor "inteligenția de religiune greco-catolică română" manifesta "forma și nealienabila ei voință de a susține și apăra întreaga și neștirbita libertate, și independență a bisericii greco-catolice române". Protestul produse la Viena efectul dorit, zădărnicindu-se astfel planul încorporării. Lupta românilor pentru apărarea drepturilor lor naționale găsi un puternic răsunet în Franța și în iunie 1875 Gambetta declara că ungurii sunt aceia care prin violența guvernului lor fac să nască chestiunea română: "Șovinismul rasei maghiare creează această chestiune".

La 6 decembrie 1867 fu votată legea pentru unificarea administrativă a Transilvaniei cu Ungaria. Prin aceasta se șterse orice urmă de autonomie a Transilvaniei. Din marele voievodat pe care-l alcătuiseră secole de-a rândul, comitatele transilvănene deveniră părți ale Ungariei, deopotrivă cu comitatele bănățene și cu cele din fostele părți ungurene. Sașii se împăcară cu noua stare de lucruri. Românii însă nu se putură împăca cu ea, persistând în

atitudinea lor protestatară care în 1881 duse la declararea pasivității în semn de protest contra desființării autonomiei Transilvaniei. Iar pentru a îngloba Transilvania în unitatea culturală maghiară, Facultatea de drept de la Cluj înființată în 1863 deveni la 1872 *Universitatea maghiară* cu patru facultăți. Pe lângă facultatea de filosofie de la universitatea clujeană se înființă atunci și o *catedră de limba și literatura română*, al cărei titular fusese *A. Silași*, ca răspuns la cererea românilor ca de binefacerile noului institut de înaltă învățătură să se poată bucura "toți fiii patriei fără deosebire de naționalitate, prin urmare și fiii poporului român". Studenții români de la noua universitate se constituiră în societatea lor studențească, pe care o numeau *Iulia*. În 1884 societatea a fost dizolvată și membrii ei bănuiți de mișcări provocatoare și urmăriți. În 1886 profesorul Silași fu înlocuit cu *Moldovan Gergely*, care se scălda în apele politicii maghiare. Mai veche era facultatea de drept de la Oradea, înființată de împărăteasa Maria Terezia încă în 1788.

La 7 decembrie fu votată așa-zisa lege a naționalităților și a folosirii diverselor limbi în administrație. Urmă apoi o serie de legi de natură financiară și economică în urma cărora la 1872 luă ființă la Sibiu institutul de credit și economii "Albina", cu sucursale în toate centrele românești.

În anul următor 1868 fu votată legea învățământului public, prin care comunitățile bisericești de toate confesiunile, congregațiile și asociațiile culturale erau autorizate de a înființa pe cheltuiala lor școli de toate gradele în limba lor, cu specificarea materiilor de învățământ.

În vara anului 1868 "*Societatea Dramatică a Artiștilor Superiori din București*", condusă de M. Pascaly, din care făcea parte și tânărul Mihai Eminescu, făcu un turneu cu un variat repertoriu în care figura și piesa *Mihai Viteazul după bătălia de la Călugăreni* de Dim. Bolintineanu, prin orașele din Transilvania și Banat, Brașov, Lugoj, Timișoara, Arad, Oravița. Aceasta fu prima mare acțiune de propagandă artistică și națională dincolo de munți.

La 1879 legea învățământului fu modificată în spiritul politicii de maghiarizare prin școală, introducându-se limba maghiară ca materie obligatorie pentru toate școlile confesionale.

În 1880 ajunse în dezbaterile dietei proiectul de lege: "Despre exemplificarea și accelerarea cauzelor de regulare a posesiunilor (proprietăților) pe teritoriul Transilvaniei precum și al fostelor comitate de odinioară, Crasna, Solnocul de Mijloc și Zarand și al districtului Cetății de Piatră". Cum prin opțiunea acestei legi proprietățile române ar fi fost serios lezate, 34 de avocați români se adunară în martie 1880 la Sibiu în frunte cu Ioan Rațiu și hotărâră să întocmească un memoriu prin care să se ceară modificarea unor dispoziții din acest proiect de lege. Memoriul ce se întindea pe 24 de pagini fu înaintat dietei care ținu seama de el la votarea legii.

În preajma noilor alegeri pentru dieta de la Pesta, deputații găsiră potrivit să convoace așa-numita conferință electorală pentru a se pune de acord asupra problemei dacă după desființarea autonomiei Transilvaniei românii mai pot participa la viața parlamentară, sau dacă nu se impunea o abținere totală de la ea. Părerile erau împărțite, unii fiind pentru participare, iar alții împotriva ei. Astfel lumea românească era împărțită în *activiști* și *pasiviști*. Deputatul Ilie Măcelariu convocă pentru zilele de 7 și 8 martie 1869 la Miercurea Sibiului o conferință electorală a bărbaților de încredere cu scopul de a constitui un *partid național român* și de a se înțelege asupra *atitudinii solidare* în alegerile dietale. Conferința, de la care chiriarhii lipseau, alese un comitet de 25 persoane care să constituie *clubul național român* cu sediul la Sibiu. Iar pentru problemele electorale conferința votă cu 396 din 400 de voturi "pasivitatea parlamentară" față de alegerile dietale. Totuși românii activiști din Banat, Crișana și Maramureș participară la alegeri și cuceriră câteva mandate în dieta de la Pesta. Conferințe similare au existat în preajma alegerilor din 1872 la Alba Iulia și 1895 la Sibiu, în care pasiviștii era totdeauna în majoritate. Conferința electorală de la Sibiu din 1878 hotărî la stăruința lui Gheorghe Pop de Băsești, cu o mică majoritate, participarea la alegeri pentru noua perioadă legislativă. În schimb, *conferința generală* de la 12 mai 1884, cu prilejul congresului general al Astrei, la care participară 153 de delegați din Transilvania și părțile ungurene, a votat în unanimitate programul național al românilor din Ungaria, care a fost tradus în 4 limbi, și dat publicității în jurul anilor 1882 și 1883.

Punctul prim al noului program politic

se referea la *autonomia Transilvaniei*. În punctul al optulea se cerea colaborarea frățească a celor ce năzuiesc la înaintarea și bunăstarea poporului în general. Inițiatorii propunerilor erau Gheorghe Pop de Băsești, Ioan Rațiu, George Barițiu, Teodor Mihali, Iacob Bologa, Partenie Cosma, Visarion Roman ș.a. Vincențiu Babeș fu însărcinat cu redactarea unui memoriu referitor la situația politică a românilor din Transilvania în mai multe limbi. Conferința națională din 1887 discută chestiunea redactării unui nou memoriu după ce cu doi ani mai înainte Aurel Mureșanu publicase în *Gazeta Transilvaniei* mai multe articole sub titlul: "Românii, tronul și opinia publică", încheind ultimul articol cu cuvintele "*Să pregătim marea petițiune la coroană*". Cu redactarea noului memoriu fură încredințați Aurel Mureșanu și Iuliu Coroianu. Conferința națională din 20 și 21 ianuarie 1892 aprobă textul *Memorandului* și hotărî ca el să fie înaintat fără amânare monarhului. Acțiunea memorandistă fu încurajată și de regele Carol I al României, din dorința de a asigura o mai bună soartă românilor din Transilvania. Pentru ziua de 29 mai 1892 se întruniră la Viena 300 de intelectuali și țărani din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, la care se mai asociară și membrii coloniei române din capitala Austriei, pentru a prezenta împăratului Franz Jozef *Memorandul* cuprinzând doleanțele lor naționale.

Prin votarea acestui program s-a ajuns la împăcarea activiștilor cu pasiviștii.

Între timp românii de peste munți îndurară pierderea mai multor conducători de ai lor. La 1878 muri la Sibiu mitropolitul Andrei Șaguna, ctitorul mitropoliei ortodoxe transilvănene, a cărui prodigioasă activitate bisericească și națională a contribuit la consolidarea vieții bisericești, naționale și politice a românilor transilvăneni. Mai înainte murise și Emanuel Gojdu (1870).

6. Rezistența românilor contra politicii de maghiarizare a guvernului unguresc și procesul Memorandului

Unirea principatelor și proclamarea independenței în urma războiului din Balcani treziră un puternic răsunet în Transilvania și Banat, dar și dincolo de Molna în Bucovina și dincolo de Prut în Basarabia. Marile evenimente naționale constituiau un moment psihologic care unea sufletele românilor de pretutindeni, făcându-le să bată la unison în dorințele și năzuințele de unire și întoarcere la matcă. Și nici nu putea fi altfel, pentru că ideea unității neamului, moștenită din bătrâni, nu dispăruse niciodată din conștiința românească.

În anul 1890 luă ființă la București *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, cu scopul de a contrabalansa activitatea de maghiarizare a societății *Emke*. În 1891 *Liga Culturală* înaintă un vast și bine documentat *memoriu al studenților români* în 4 limbi europene, în care se denunțau opiniei publice internaționale persecuțiile maghiare împotriva românilor din Transilvania. Memoriul provocase o aprigă polemică în presa maghiară, la care un comitet studențesc transilvănean răspunse cu o bine întemeiată *Replică* în 5 limbi europene. Semnatarii *Replicii* fură trimiși la închisoare de autoritățile maghiare.

Acțiunea tineretului universitar era aprobată și încurajată, precum era de altfel firesc, de Partidul Național, care în 1892 se întruni în conferință politică la Sibiu și hotărî să adreseze împăratului de la Viena un *Memorandum* în care să se arate toate persecuțiile și ilegalitățile pe care românii din Transilvania și Ungaria le sufereau din partea guvernului maghiar, precum și legiuirile discriminatorii și ostile poporului român. O delegație de 300 de reprezentanți în frunte cu Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Teodor Mihali ș.a. porni la Viena pentru a prezenta împăratului *Memorandul*.

Delegația română fu primită la Viena de primarul capitalei austriece, dr. Carol Lueger. Colonia română din Viena, în frunte cu societatea *România Jună*, organiză un *comers festiv* în cinstea marii delegații române din Transilvania care venise la Viena cu *Memorandul* care cuprindea revendicările naționale românești. La comers luară parte și reprezentanții *slovacilor* și *sârbilor*, cu care Aurel Mureșanu luase un prim contact în 1891, cu ocazia expoziției de la Praga. În septembrie 1892 Eugen Bratu, vicepreședintele Partidului Național Român, făcuse o călătorie în Slovacia pentru a se înțelege cu fruntași ai poporului slovac asupra unui program comun de luptă contra ungurilor. În toamna aceluiași an Ioan Rațiu, Eugen Bratu și Aurel Popovici se întâlniră la Viena cu reprezentanții slovenilor: Pavel Mudron, Miloș Șefanovici și Matei Duba,

pentru a cădea de acord asupra unui program comun de acțiune, care a fost semnat de ambele delegații. Colaborarea cu sârbii însă a fost foarte mult stânjenită de pretențiile de dominație ale acestora asupra *bisericii românești*, care prin statutul lui Șaguna își dobândise autocefalia.

Prima manifestație a solidarității româno-slovene avu loc la Cluj în 1894, când avocații sloveni Ștefanovici și Duba se prezentară ca apărători în procesul *Memorandului*. La congresul minorităților din Ungaria, ce se ținu la București în august 1895 sub președinția lui Gheorghe Pop de Băsești, se votă o moțiune privitoare la solidaritatea politică dintre români, sârbi și slovaci. Tot atunci reprezentanții celor trei națiuni oprimate încheiară o alianță pentru luptă comună împotriva ungurilor asupritori, votând o moțiune de protest și redactând un *memorandum* comun către împărat și un călduros apel către opinia publică europeană în care se insista asupra politicii de deznaționalizare a guvernului maghiar față de minoritățile străine, îndeosebi față de poporul slovac. Societatea scriitorilor slovaci "*Matica*" fusese desființată, averea ei confiscată și scriitorul *Svetozac Hurban Vajanski* condamnat la închisoare. "*Liga fetelor române*" din Transilvania oferi poetului martir o frumoasă cunună de laur cu fructe de argint și inițialele S.H.V. Gestul fetelor românce a produs o puternică impresie în rândurile slovacilor. Fetele slovace trimiseră înapoi un frumos album cu inscripția *Rumanskam – Slovensky (Româncelor – Slovacele)* și cu versurile unui cântec popular slovac: "Deșteaptă-te, înflăcărează-te pentru neamul tău subjugat!" Adresa de răspuns cuprindea 422 de iscălituri și spunea, între altele:

"Voi sunteți mândre de obârșia voastră, vă sunt scumpe tradițiile voastre, ca oricărui om cinstit care nu se leapădă de sânul care l-a alăptat. Puteți fi mândre cu drept cuvânt? Dacă v-ați lepăda de tradițiile voastre, unde ați găsi recompensă pentru ele? Inimile voastre ar sângera, sufletele voastre ar muri de dorul poporului care singur a stat neatins de valurile întâmplărilor timp de 2000 de ani... Acesta e trecutul, iar cel ce din trecutul glorios a transplantat prin prezentul trist atâta putere de spirit este chemat la un viitor glorios care, suntem convinse, va trebui negreșit să vină. Femeia, străjuitoarea vetrei din casă, a privit până acum nepăsătoare evenimentele ce se petreceau în jurul ei. Nici acum nu putem păși la fapte decât încurajând pe ai noștri, aducându-le mângâiere, îmbărbătându-i la luptă. Găsit-ați voi chip și putință, ați apucat calea cea adevărată, să ne ajute D-zeu atât Vouă, cât și Nouă!"

Solidaritatea de acțiune politică româno-slovacă a dăinuit până când ambele națiuni își regăsiră libertatea de acțiune. Guvernul maghiar însă acuză faptul că românii de cetățenie maghiară adresară memoriul lor nu regelui Ungariei la Pesta, ci împăratului Austriei la Viena, și interveni pe lângă Franz Jozef I să nu primească memorandumul, ci să restituie plicul nedesfăcut memorandiștilor români. Împăratul se conformă dorinței guvernului maghiar, refuzând să primească delegația română și să ia cunoștință de cuprinsul memoriului. Astfel delegații români se văzură siliți să se întoarcă acasă fără nici o realizare. Dar sosind acasă ei se îngrijiră ca memorandul lor să fie tradus în mai multe limbi și dat publicității.

Publicarea și apariția *Memorandului*, cu toate peripețiile lui cunoscute din presă, produse o puternică impresie asupra opiniei publice din Transilvania, dar și din România, unde avură loc mari manifestații naționale contra guvernului maghiar pentru marea cauză a românilor de peste munți, fără să se țină seama că România semnase pactul de alianță cu Austro-Ungaria. Guvernul maghiar nu făcea nimic pentru liniștirea opiniei publice, ci dimpotrivă, el intentă memorandiștilor un proces de *înaltă trădare* pentru crima de a se fi adresat cu doleanțele lor împăratului Austriei, peste capul regelui Ungariei, care era una și aceeași persoană. Procesul, care s-a desfășurat în zilele de 7 – 25 mai 1894 la Cluj, a stârnit mare vâlvă în țară și în străinătate. Avocați români, sârbi și slovaci, peste 30 la număr, veneau să pledeze pentru nevinovăția acuzaților. În presa străină apăreau articole întru apărarea lor. Dar cu toată evidența nevinovăției lor, memorandiștii Ioan Rațiu, Pop de Băsești, V. Lucaci, T. Mihali, Iuliu Coroianu, Dimitrie Coruza, Septimiu Albini, Eugeniu Boilă ș.a. fură osândiți de curtea cu juri la închisoare între 2 și 5 ani, pe care o și executară în temnițele de la Seghedin și Vaț până în 1895, când la intervenția regelui Carol fură grațiați.

Schimbându-și rolul de acuzat în cel de acuzator, Ioan Rațiu zicea:

"Nevinovați suntem, dar d-voastră sunteți

Fruntaşii politici în Procesul Memorandului

stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă pe conștiința noastră, care, în această cauză, este conștiința națională a poporului român. Cum nu sunteți d-voastră competenți să ne judecați, este un alt tribunal mai mare, mai luminat și desigur mai nepărtinitor care ne va judeca pe toți: e tribunalul lumii civilizate care vă va osândi o dată mai mult și mai aspru decât v-a osândit până acuma".

Procesul *Memorandului* atrase atenția lumii apusene asupra persecutării românilor din Transilvania. Poeți, publiciști și oameni de stat ca Alfred Rambaud, Ernest Lavisse, Giosue Carducci, Georges Clemenceau, W.E. Gladstone, James Bryce, Northcliffe, W. R. Morfill, Fritz Gerald, Sir Dunald Mackenzie, Wallace, Wickham Steed, R. W. Seton Watson (Scotus Viator) ș.a. se sesizară de asupririle pe care românii le îndurau din partea maghiarilor, atrăgând atenția lumii civilizate asupra lor și prevenind pe unguri asupra consecințelor inevitabile ale acestora.

Într-un articol intitulat *Lupta Rozelor*, George Clemenceau făcea un aspru rechizitoriu politicii guvernului maghiar, arătând că școlile românești se întrețin prin subvenții particulare, că învățământul se face în limba maghiară și pretutindeni justiția se împarte în limba maghiară. Prin dispoziții arbitrare introduse în legea electorală s-a ajuns ca românii să fie privați de drepturile politice. Pentru românii din Transilvania censul electoral este de zece ori mai ridicat decât în restul Ungariei. Circumscripțiile electorale sunt astfel alcătuite încât țaranul român trebuie să călătorească o zi întreagă pentru a-și putea executa dreptul de cetățean. Românii, care dintre cele 417 locuri de deputați în camera maghiară ar trebui să ocupe proporțional 75 locuri, nu ocupă nici unul. Libertatea presei este absolut iluzorie. Într-un singur an ziarul "Tribuna" din Sibiu a avut 19 procese de presă. Trei din redactorii ei au fost condamnați la opt ani închisoare

"În 1892 – scria Clemenceau – *românii din Transilvania se întrunirā în conferință națională și însărcinară pe 25 dintre ei să exprime doleanțele lor într-un memorandum care fu tradus și publicat în mai multe limbi. Autorii memorandumului fură deferiți justiției maghiare pentru crimă de înaltă trădare. Procesul acesta institui o adevărată rușine pentru națiunea maghiară. Rațiu și prietenii lui pot fi condamnați de justiția maghiară, dar opinia publică europeană i-a achitat dinainte, împreună cu cei 15.000 de țărani sosiți la Cluj din toate colțurile Transilvaniei pentru a aclama pe acuzați. Cine i-ar putea împiedica pe aceștia de a-și îndrepta privirile spre București? Dar să ascultăm cuvântul românilor: «S-au scurs 17 secole de când ne-am despărțit de Roma, mama nemuritoare a rasei noastre. Noi am rezistat 17 secole. Cu toate că bandele de goți, de gepizi, de avari, de huni, de tătari, de turci și de atât de mulți alți barbari au invadat țara noastră, noi cu scutul și spada în mână, îndurând cele mai*

crude încercări timp de 17 secole, am păstrat limba dulce și armonioasă a străbunilor noștri. Și astăzi, când în ciuda tuturor dezastrelor din durerosul nostru trecut vedem mântuirea nobilă, liberala națiune maghiară începu să ne impună obezi noi, pentru a ne extermina ca națiune»".

La 30 mai 1894, Ernest Lavisse adresa condamnaților următoarea telegramă:

"Românilor care pentru a fi revendicat în mod legal dreptul națiunii române au fost acuzați pe nedrept și condamnați pe nedrept, le trimit omagiul meu de respectuoasă admirație, de profunda mea simpatie și de ardentele mele dorinți pentru revanșa justiției și a dreptului ultragiat în mod brutal în persoanele lor. Această revanșă sper că va veni curând și atunci ea va fi sigură. Trăiască România!"

După procesul *Memorandului*, guvernul maghiar își înteți acțiunea de maghiarizare. Ministrul cultelor Wlassicz din guvernul lui Bánffy adresă în 1898 o scrisoare mitropolitului Miron Românul de la Sibiu, reproșându-i că primește subvenții din România pentru școlile din Brașov, ceea ce dădu loc la interpretări în parlamentul român, cu nota explicativă din partea lui Aehrentital, ministrul Austro-Ungariei la București. S-a arătat că școlile din Brașov și biserica Sf. Nicolae primeau pe față subvenții, trecute oficial în bugetul statului român ca provenind din anumite legi. De acele subvenții oficiale făcuse mențiune în delegația ungară din Budapesta cancelarul Kalnoky la 7/19 septembrie 1894. În cele din urmă s-a ajuns la o tranzacție admisă și de cancelarul din Budapesta, în urma căreia statul român dădu bisericii Sf. Nicolae din Brașov și școlilor de acolo un capital de 962.500 lei și rentă de 4 %, producând un venit anual de 38.500 lei și plătind totodată suma de 115.500 lei, anuitatea datorată pe cei trei ani din urmă, pe care guvernul român o refuzase. Legea pentru aceste credite s-a votat la cameră la 29 ianuarie 1900. La 5/17 februarie 1899 obstrucția din parlamentul de la Budapesta silește pe Bánffy să-și amâne intențiile.

După procesul memorandiștilor *activiștii* din Transilvania începură să câștige tot mai mulți aderenți. Lumea începea să-și dea seama că pasivitatea politică hotărâtă la 1889 nu mai putea servi cauza națională. Dimpotrivă, ea moleșise masele electorale și anulase orice interes pentru viața politică, dând mână liberă propagandei maghiare. De aceea generația tânără, cu avocatul Ioan Mihu în frunte, începu propaganda pentru abandonarea pasivității și pentru participarea românilor la viața parlamentară. În 1902 apăru la Orăștie ziarul "Libertatea", care susținea cauza activiștilor. Directorul acestui ziar, Aurel Vlad, fu ales deputat în 1903 în dieta de la Budapesta. Conferința națională de la Sibiu din ianuarie 1905 hotărî participarea românilor la viața politică activă a țării.

În 1905 demisionă Tisza și regele însărcină la 18 iunie pe generalul *Géza Fejérváry* cu formarea noului guvern. Acesta dizolvă la 15 februarie 1906 parlamentul și convocă corpul electoral pentru noi alegeri, după vechea lege electorală. La noile alegeri Partidul Național Român cuceri 15 mandate. Între deputații aleși se găseau Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voievod, Ștefan Cicio Pop, Aurel Vlad, Teodor Mihali ș.a. În parlament deputații români constituiră împreună cu deputații slovaci și sârbi *Clubul naționalităților*.

Situația deputaților români în parlamentul maghiar de la Budapesta nu era deloc ușoară. Ei aveau să îndure cele mai grave jigniri din partea colegilor lor maghiari și a membrilor guvernului. Premierul Koloman Tisza îi amenința că-i va călca în picioare. Membrii majorității maghiare îi apostrofau mereu, amenințându-i că-i vor da afară. La reclamația lui Teodor Mihali că față de minorități se nesocotesc cele mai elementare drepturi umane, îi răspunse deputatul Meltzer că față de naționalități nu se vor respecta drepturile omului. Iar lui Rakoioski, care îl califică de laș pe Kerestoer, Vasile Lucaci îi replică prompt că el este acela care ofensează un preot, care nu-i poate cere satisfacție cu arma. "Taci, îi răspunse Rakoioski – pentru că îndată îți voi aplica câteva perechi de palme". Iar la 22 septembrie ziarul "Magyar Hirlap" scria: "Păcat că excelenta instituție a tragerii în țeapă nu se mai aplică. Cât de radical s-ar putea soluționa acum chestiunea valahă și ce aspect înălțător de suflet ni s-ar oferi, când am vedea capetele faimoșilor ațâțători pe vârful țepelor împodobite cu tricolorul național". Ungurii nu puteau ierta românilor că în timpul revoluției din 1848/1849 au luptat sub Avram Iancu și tribunii săi contra kossuthiștilor răzvrătiți.

Deputații români nu putură însă împiedica votarea legilor școlare ale ministrului Apponyi din 1907 pentru maghiarizarea șco-

lilor confesionale românești. În ajutorul acestor școli marele mecena basarabean Vasile Stroescu veni cu sume considerabile. La 1910 Partidul Național se întruni în conferință la Sibiu pentru a protesta contra politicii de deznaționalizare, întâmpinând opoziția vicarului mitropoliei Vasile Mangra, pe care în 1916 guvernul maghiar îl confirmă în postul de mitropolit la Sibiu, în locul răposatului Ioan Mețianu. Cu ocazia audienței din 17 decembrie 1910, regele Carol recomandă fruntașilor transilvăneni următoarea atitudine:

"Tot ce pot și în același timp ce trebuie să facă românii de sub steagurile străine, în împrejurările de față, este să lucreze serios și neîncetat la conservarea ființei lor naționale și la ridicarea nivelului lor cultural, moral și economic, cu mijloace și pe căi legale, iar realizarea idealurilor neamului să o nădăjduim de la un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat; aceasta cu atât mai mult cu cât curentele mondiale evolutive ale Occidentului cult și generos sunt favorabile ideii naționale și defavorabile opresiunii celor mici prin tendințele imperia-liste ale celor mari".

Recomandarea regelui era binevenită, pentru că în rândurile Partidului Național se dădea o lupta între tineri, în frunte cu Octavian Goga, și bătrânii conduși de Vaida și Maniu. După *Notele politice* ale lui Marghiloman, Goga ar fi stăruit pe lângă ministrul *Christophy* să-l ajute la decapitarea bătrânilor. Christophy destăinui lui Vaida demersul pe care Goga l-ar fi făcut pe lângă el. Neînțelegerile acestea găsiră ecou și în ziarele "Tribuna" din Sibiu și "Românul" de la Arad.

După doi ani de guvernare cabinetul Fejervary demisionă, făcând loc unui guvern de coaliție prezidat de *Alexandru Wekerle*, care se menținu la putere până la 17 iunie 1910 fără să fi adus reforma electorală. Următorul guvern prezidat de contele *Khuen-Hedervary* făcu noi alegeri, în urma cărora numărul deputaților români scăzu la 5 mandate. Din noile alegeri ieși învingător *Partidul muncii naționale* al lui *Ștefan Tisza*, care fu ales președinte al Camerei deputaților pentru a domina opoziția naționalităților unită cu cea a social-democraților care cereau reforma legii electorale și introducerea sufragiului universal. După demisia lui Khuen-Hedervary președinția consiliului trecu asupra lui *Alexandru Lukacz*, care nu se menținu decât până la 6 iunie 1913, când conducerea guvernului fu încredințată contelui Ștefan Tisza (1913 - 1917), care știu să-și asigure încrederea împăratului-rege Franz Jozef. În timpul guvernării sale, Tisza reuși să exercite o putere aproape suverană, ceea ce-i făcea pe mulți să-l considere drept rege neîncoronat al Ungariei.

7. Opoziția arhiducelui Franz Ferdinand față de politica de opresiune a naționalităților a lui Tisza și planurile lui de organizare a Austriei Mari pe baze federative

Arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic, era preocupat de reforme radicale în structura politică a Monarhiei Austro-Ungare. El preconiza o politică de înțelegere cu naționalitățile din monarhie și unirea lor între granițele unei Austrii Mari, care să cuprindă și pe românii din Regat, Serbia din regatul sârbesc, pe poloni de sub dominația rusă și prusacă și pe ucrainenii din Rusia până la Kiev. El pornea de la ideea că problema naționalităților din Austro-Ungaria nu poate găsi o soluție satisfăcătoare până când fracțiuni de naționalități nu se vor uni între granițele Austriei Mari cu conaționalii lor de peste hotare. El credea că pe calea aceasta s-ar soluționa și *chestiunea națională din Transilvania, săvârșindu-se unirea românilor din Regat cu frații lor din Transilvania*, care împreună să facă parte din Austria Mare.

Cu cîtiva ani înainte Franz Ferdinand, însoțit de soția sa, principesa de Hochenberg, făcuse o vizită la Sinaia, unde fusese bine primit de regele Carol I și regina Elisabeta.

În 1896 însuși împăratul Franz Jozef făcu o vizită la București, însoțit de ministrul de externe Goluchowski.

În ceea ce-i privește pe români, ideea aceasta a fost susținută de publicistul sas Daniel Roth în broșura sa: *Despre unire și despre posibilitatea unei Monarhii Daco-Române sub Coroana Austriei*, tipărită la Sibiu în mai 1848. Ideea aceasta putu impresiona și pe Ion Maiorescu, într-o vreme când principatele române se găseau sub *suzeranitatea otomană* și sub *protectoratul rusesc*. Ideea unirii tuturor țărilor române într-un stat național fusese preconizată cu nouă ani mai înainte de *Huber*, agentul diplomatic al Franței la Iași, care su-

gera această idee ministrului *Molé* la Paris prin raportul său din februarie, susținând unirea românilor din Principate "cu populația românească ce trăiește în Transilvania, în Banat și în Bucovina, unde două milioane de locuitori în plus ar adăuga o forță morală la mărirea unui teritoriu așa de impozant, pentru a forma un zăgaz util nu numai Turciei contra rușilor, dar și pentru a crea *Austriei* un aliat în plus, precum și tuturor puterilor din Europa Occidentală.... Pentru moment însă trebuie să se aibă în vedere *unirea simplă și imediată* a celor două principate, pe care ultimele tratate le-au recunoscut". În condițiile politice de la 1848, Ion Maiorescu putea să prefere supremația habsburgilor supremației otomane și protectoratului rusesc, și aceasta cu atât mai mult într-o vreme când, după planul de organizare a Marii Austrii a lui *Palacki*, provinciile de coroană istorice urmau să fie grupate în *8 teritorii naționale*. Teritoriul românesc propus de Palacki cuprindea în granițele sale Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina. O delegație românească se prezentase la Viena tânărului împărat Franz Jozef, rugându-l să primească prea grațios titlul de *duce – Herzog* – al românilor din provinciile românești ale monarhiei. Oferta românilor n-a fost însă acceptată; împăratul și sfetnicii săi se declarară pentru menținerea provinciilor de coroană – *Kronländer* – istorice.

După 1848 principatele române s-au unit la 1859, s-au emancipat de sub suzeranitatea otomană și protectoratul rusesc, au trecut sub garanția celor 7 puteri: Turcia, Rusia, Austria, Prusia, Anglia, Franța și Sardinia, prin dobândirea independenței cu arma în mână la Plevna și au proclamat regalitatea, dobândind Dobrogea. Conferința de pace de la București recunoscu România ca un stat modern în rândurile statelor europene.

În 1913 se întrunea la București conferința de pace care puse capăt războiului balcanic cu recuperarea Cadrilaterului. În fața acestui strălucit triumf al ideii naționale spori încrederea românilor de sub stăpâniri străine în izbânda deplină a ideii naționale prin unirea tuturor românilor între granițele *României* întregite sub fluturarea stindardului tricolor.

În memoriul său, vorbind despre chipul de a împăca pe români cu ungurii, Nicolae Bălcescu punea în vedere ungurilor că ei se vor putea strădui să-și mărească teritoriul "*prin adjuncțiunea viitoare a românilor din Principate*", care va duce în același timp la *completarea unității române*.

Și totuși se găseau oameni politici care să susțină că unirea tuturor românilor s-ar putea realiza mai lesne prin înglobarea României libere în granițele *Austriei Mari*, dorită de arhiducele Franz Ferdinand. În timpul războiului balcanic din 1913 *Ottokar Czernin*, ministrul Austro-Ungariei la București, unul dintre confidenții și intimii colaboratori ai arhiducelui, putu raporta la Viena că Nicu Filipescu ar consimți ca România să se unească cu Transilvania și să devină unul dintre statele unite ale Austriei Mari. Regele românilor ar urma să întrețină raporturi cu împăratul Austriei, în condițiile în care se găsește, bunăoară, regele Bavariei față de Kaizerul Germaniei. Nicu Filipescu autoriză pe bănățeanul Aurel Popovici să comunice ideea aceasta arhiducelui Franz Ferdinand. Aurel Popovici aduse propunerea aceasta la cunoștința moștenitorului tronului habsburgic prin abatele *Gallen*. Arhiducele primi cu bucurie mesajul lui Filipescu și aștepta mesaje similare și din partea sârbilor. Ucrainenii dobândiseră simpatia arhiducelui pentru fantasticele lor planuri de unire a Ucrainei Rusești cu Galiția Orientală și de înglobare a acestor teritorii în granițele Austriei Mari. Pentru susținerea propagandei ucrainene, tânărul arhiduce Carol fu numit comandant al regimentului de infanterie din Colomeia, unde își stabilise reședința împreună cu soția sa, principesa Zitta de Bourbon Parma.

Aurel Popovici nu s-a mulțumit numai cu transmiterea mesajului lui Filipescu către arhiducele Franz Ferdinand. El, inspirându-se din broșura lui Kohl din 1848 despre noul sistem de organizare a imperiului habsburgic, a aprofundat chestiunea reorganizării Austriei pe baze federative, cu înglobarea fracțiunilor naționale din monarhie în totalitatea lor, cuprinzând și pe conaționalii liberi sau de sub stăpâniri străine. Rezultatele combinațiilor sale politice se găsesc cuprinse în lucrarea sa în limba germană: *Die Vereinigten Staaten von Gross Oesterreich – Statele Unite ale Austriei Mari*. Lucrarea aceasta și-a pierdut însă însemnătatea odată cu moartea arhiducelui Franz Ferdinand, inspiratorul ei.

Ideile federaliste fuseseră împărtășite întrucâtva și de deputatul român Alexandru Vaida. Ele însă au fost repudiate de președintele partidului kossuthist, Ștefan Tisza, șeful guvernului care se bucura de încrederea împăratului Franz Jozef. Tisza rămăsese un aprig apărător al *statului unitar maghiar*, cu oprimarea și deznaționalizarea frânturilor de popoare alogene, românii, sârbii, croații și slovacii. Politica lui Tisza era însă diametral opusă politicii federaliste a moștenitorului coroanei, Franz Ferdinand, care preconiza o politică împăciuitoare față de naționalități. Cum însă împăratul Franz Jozef agrea politica lui Tisza, iar moștenitorul tronului habsburgic nu avea nici o ingerință asupra politicii interne, se făcură din îndemnul acestuia intervenții pe lângă Kaizerul Wilhelm la Berlin pentru obținerea unui *statut* propriu pentru Transilvania. Momentul fu bine ales, fiindcă în februarie 1914 se produsese faimosul atentat contra palatului episcopal greco-catolic maghiar de la Hajdu-Dorog. Înființarea acestei arhiepiscopii cu limba liturgică maghiară era considerată ca o provocare la sentimentele religioase ale credincioșilor români de dincolo de Tisa, cărora ungurii le tăgăduiau până și dreptul de a se ruga lui Dumnezeu în limba lor strămoșească. Se mai aruncase în aer și o statuie a lui Arpad din Tâmpa, de la Brașov, ca replică la atentatele maghiare contra drepturilor la limbă și credință ale românilor asupriți.

În atmosfera agitată din ajunul războiului mondial, atentatele acestea făcură impresie asupra Kaizerului și-l determinară să intervină pe lângă Tisza în chestiunea românilor din Ungaria și Transilvania. În martie 1914 Tisza fu primit în audiență de împăratul Wilhelm. Cu acea ocazie șeful guvernului maghiar făgădui că va ține seama de dorințele cetățenilor maghiari cu "buze valahe" cu privire la școlile lor comprimate. Tisza se mai angajase să modifice și unele dispoziții din legea electorală în favoarea reprezentanților minorităților. Întradevăr, Tisza începu tratative cu fruntașii românilor transilvăneni, punând în discuție anumite concesii de ordin bisericesc și administrativ, dar cum aceste concesii erau departe de a satisface revendicările naționale ale românilor, tratativele au fost întrerupte fără nici un rezultat.

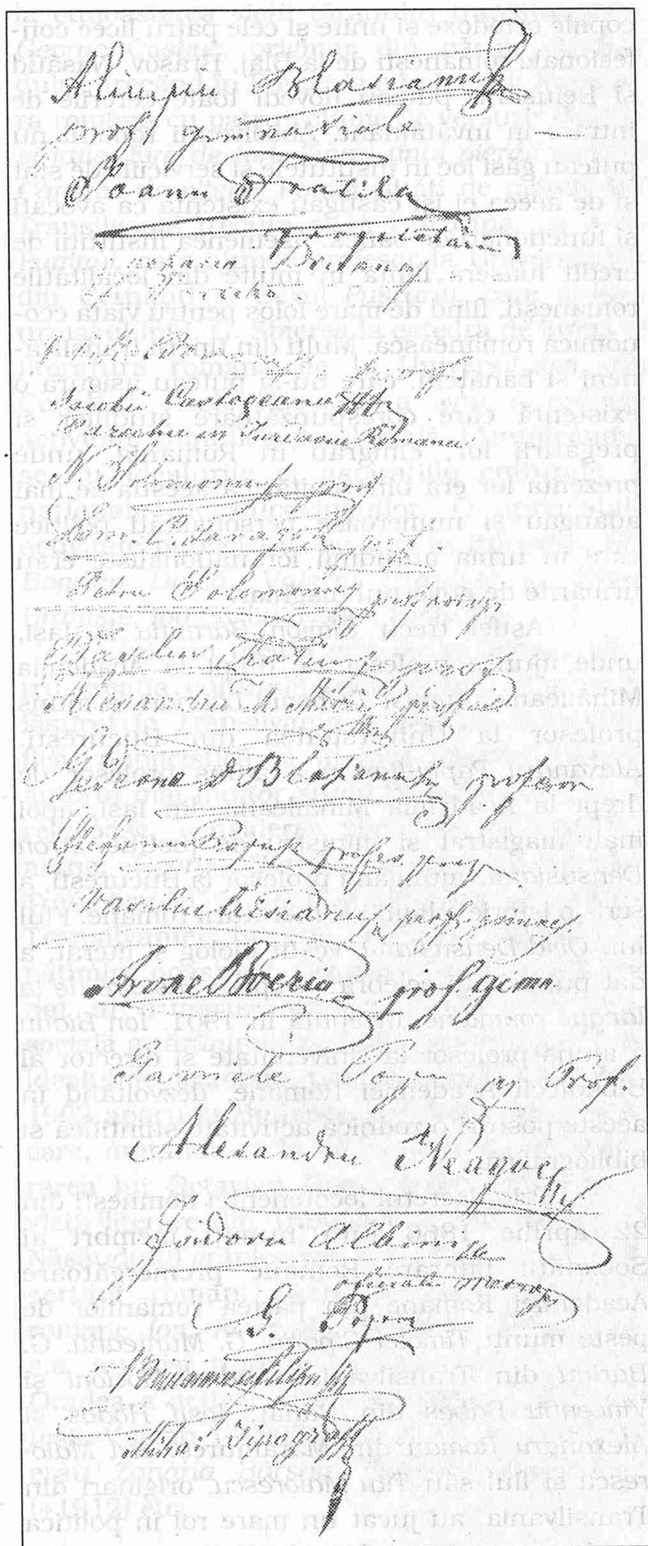
La 13 iunie 1914 împăratul Wilhelm se întâlni cu arhiducele Franz Ferdinand la Comopist, în Moravia, reședința de vară a arhiducelui. Cu acea ocazie, Kaizerul luă cunoștință între altele de eșecul tratativelor lui Tisza cu fruntașii români. Arhiducele demonstră împăratului că faptele lui Tisza nu se potriveau cu vorbele și promisiunile sale. El stărui din nou asupra revendicărilor românești. Împăratul luă act de observațiile acestea și însărcină pe ambasadorul Germaniei la Viena să stăruie mereu pe lângă Tisza în chestiunea românilor din Transilvania și să-i repete de câte ori îl va întâlni dictonul: "*Stăpâne, adu-ți aminte de români!*".

8. Populațiile conlocuitoare

Populația autohtonă a Transilvaniei și Banatului și a părților ungurene e formată din români. Asupra masei compacte românești s-au revărsat în scurgerea veacurilor frânturi de seminții ca goții, vandalii, gepizii, longobarzii, hunii, avarii, slavii, ungurii, secuii, pecenegii, cumanii, tătarii și sașii. Dintre frânturile acestea de neamuri, ungurii, secuii și sașii au rezistat procesului de asimilare și absorbirii din partea populației autohtone românești. Toate celelalte seminții au dispărut în cursul vremurilor, lăsând doar în topografia țării amintiri ale prezenței lor vremelnice pe meleagurile românești.

Ungurii s-au infiltrat în teritoriul românesc numai în secolul al X-lea, după descălecarea lor în Panonia, iar secuii, înrudiți deaproape cu ei, numai în cele două secole următoare, fiind colonizați în Carpații răsăriteni ca apărători de graniță contra atacurilor cumane și tătare. Sașii au fost chemați de regele Andrei al II-lea din regiunile renane și colonizați în secolul al XIII-lea în regiunile sud-estice ale Transilvaniei pe domeniile coroanei – *fundus regius*.

Cu două secole mai devreme, regele Ștefan cel Sfânt adusese germani din Bavaria și-i colonizase în anii 1000 – 1006 în comitatul Satu-Mare, creând acolo o nouă așezare numită Satu-Mare – *Satmar Nemety*. Regele conferi *Hospitibus teutonizis de Iathmar-Nemethi iuxta fluvium Zamus residentibus* – multe privilegii reînnoite lor și de regele Andrei al II-lea. În deceniile următoare "oaspeții teutonici" pătrunseră în Bihor, Zalău și Maramureș, descălcând sate după dreptul lor,

1868. Semnatarii Pronunciamentului românilor din Transilvania, prin care se cerea respectarea drepturilor legitime ale națiunii române majoritare

ajungând la Baia Mare. În secolele următoare coloniile germane din regiunile nord-vestice ale Transilvaniei dispărură, lăsând doar amintirea în toponimiile Sălaj-Zalău – *Zillenmarkt*; Oradea – *Grosswardein*; Tămăda – *Thomasbrücke*; Tășnad – *Trestenberg*; Câmpulung pe Tisa – *Langenau*; Teceul Mic – *Klein-Deutschau*; Vișău – *Wasser*; Cuhnea – *Küche*. Sighetul Marmației, Baia Mare, Baia Sprie etc. erau străvechi așezări germane.

În comparație cu masa etnică românească, elementele etnice maghiare, secuiești și săsești erau mult inferioare ca număr. În schimb însă, aceste trei "națiuni" dețineau puterea politică – maghiarii, puterea militară – secuii și sașii, puterea economică și industrială – sașii. Pentru a-și asigura dominația asupra maselor compacte românești, aceste trei națiuni încheiară la 1437 faimoasa Uniune – *Unio Trium Nationum* – cu excluderea națiunii românești, care întrecea ca număr și ca potențial de muncă și producție pe cele trei națiuni dominante.

La începutul secolului al XVIII-lea se revărsa un nou val de populație germană asupra regiunii nord-vestice a Transilvaniei. După înfrângerea curuților lui Rakoczy de sub comanda lui Alexandru Karoly și după încheierea tratatului de pace de la Satu Mare în 1711, răposatul Carol al VI-lea, tatăl împărătesei Maria Tereza, îngădui lui Karoly să colonizeze domeniul său Carei cu coloniști *șvabi*, veniți din părțile Rinului superior și așezați în 1712 la Careii Mari, Urziceni, Căplini, Ciumeți, sate devastate în timpul războiului și depopulate. Colonizarea șvăbească continuă și în anii următori, cuprinzând numeroase sate și din județele Satu Mare și Sălaj, dar și din Bihor și Maramureș, numărând 21 comune curat svăbești și 13 comune cu minorități svăbești considerabile, cu o populație de câteva zeci de mii de suflete. Șvabii își păstrară religia romano-catolică, depinzând de episcopia de la Eger, iar la 1804 s-a înființat episcopia catolică la Satu Mare cu 27 parohii, dintre care cele mai populate erau orașele Satu Mare, Careii Mari și Baia Mare. În școlile lor se învăța în limba germană. Cu vremea însă, șvabii n-au putut rezista procesului de maghiarizare. Predicile în biserică și învățământul în școli se făceau în limba maghiară. Numai după unirea cu România a început regermanizarea șvabilor, introducându-se în școlile lor limba germană în 1927. Șvabii sunt oameni harnici, muncitori, pașnici și respectuoși față de autorități. Dar nu toți șvabii s-au reîntors la vechea lor limbă și cultură. Peste 20.000 dintre ei continuă să vorbească ungurește.

Din Palatinatul Renan și din Würtenberg au pornit și coloniștii germani din Banat, care la 1726 fusese cucerit de la turci de Eugen de Savoia. Odată cu instalarea stăpânirii habsburgice începe și opera de colonizare a Banatului cu români, dar și cu germani, sârbi și bulgari. O statistică din 1775 arată în Banat 43.201 germani, chemați de administrația austriacă și colonizați în 83 comune, unele curat germane, altele cu populație mixtă, româno-sârbo-germană. Colonizarea cu germani a continuat în tot cursul secolului al XVIII-lea, favorizată de împărații de la Viena, anume Carol al VI-lea, împărăteasa Maria Tereza și împăratul Iosif al II-lea. Bogățiile miniere de la Reșița și Oravița atraseră un mare număr de coloniști germani ca lucrători în mine și în industriile miniere. Colonizarea a fost sprijinită de garnizoanele austriece și de funcționarii germani din toate ramurile de administrație. Timișoara deveni *Viena Mică – Klein Wien* – iar la Oravița se deschise la începutul secolului al XIX-lea primul *teatru* german, pe lângă numeroase școli germane.

De la 1775 încoace, populația germană din Banat a sporit mereu prin nașteri și admigrațiuni continue, constituind după un secol și mai bine 100 comune curat germane și 700 comune germano-române. Numărul populației germane din Banat se ridica la 290.000 suflete, la care se mai adăugau și vreo 40.000 de germani din comitatul Arad. Din totalul populației germane din Banat 75% se îndeletnicea cu agricultura, iar restul cu industria și comerțul. De origine balcanică din sudul Dunării este populația *sârbească* din Banat, refugiată acolo de urgia turcească. La 1775 s-au numărat în Banat 78.780 sârbi. Majoritatea lor se ocupă cu agricultura.

9. Activitatea culturală și artistică

Neputându-se împăca cu anexarea noului voievodat al Transilvaniei, românii hotărâră în 1887 să boicoteze dieta de la Pesta, să opună politicii de maghiarizare cea mai îndârjită rezistență, retrăgându-se în autonomia mitropoliei lor pe care căutau să o dezvolte și să o întărească. Aceasta le îngăduia să-și păstreze școlile lor confesionale în care se mai putea învăța carte românească.

Academiile teologice de pe lângă episcopiile ortodoxe și unite și cele patru licee confesionale românești de la Blaj, Brașov, Năsăud și Beiuș nu puteau dovedi toate cererile de intrare în învățământ. Absolvenții români nu puteau găsi loc în institutele și serviciile de stat și de aceea ei își câștigau existența ca avocați și funcționari de bancă. Asemenea instituții de credit luaseră ființă în multe din localitățile românești, fiind de mare folos pentru viața economică românească. Mulți din tinerii transilvăneni și bănățeni, care nu-și puteau asigura o existență care corespunzătoare studiilor și pregătirii lor, emigrau în România, unde prezența lor era binevenită. La aceștia se mai adăugau și numeroase personalități politice care în urma atitudinii lor naționaliste erau urmărite de guvernul maghiar.

Astfel trecu *Simion Bărnuțiu* la Iași, unde ajunse profesor de drept la Academia Mihăileană. *August Treboniu Laurian* a ajuns profesor la Universitatea din București. *Alexandru Papiu-Ilarian* a ajuns profesor de drept la Academia Mihăileană din Iași, apoi înalt magistrat și ministru de justiție. *Aron Densușianu,* ajungând profesor la București, a scris o istorie a limbii și literaturii române. Fiul lui, *Ovid Densușianu,* vestit filolog și literat, a dat publicității celebra sa operă *Histoire de la langue roumaine*, începută în 1901. *Ion Bianu* a ajuns profesor la Universitate și director al Bibliotecii Academiei Române, dezvoltând în aceste posturi o rodnică activitate științifică și bibliografică.

Prin decretul locotenenței domnești din 22 aprilie 1866 fură numiți membri ai Societății Literare Române premergătoare Academiei Române din partea românilor de peste munți *Timotei Cipariu, G. Munteanu, G. Barițiu* din Transilvania; *Andrei Mocioni* și *Vincențiu Babeș* din Banat; *Iosif Hodoș* și *Alexandru Roman* din Maramureș. *Ion Maiorescu* și fiul său *Titu Maiorescu,* originari din Transilvania, au jucat un mare rol în politica românească. Ca profesor la Universitatea din Iași, Titu Maiorescu a înființat societatea *Junimea,* a editat revista "Convorbiri Literare", a devenit celebru prin cursurile sale de filosofie la Universitatea din București. El a ocupat de mai multe ori funcția de prim-ministru, prezidând guvernul care în 1913 a recuperat Cadrilaterul. *Ion Slavici* deveni profesor la București și dezvoltă o rodnică activitate literară, contribuind prin numeroasele sale scrieri

la cunoașterea vieții țăranului transilvănean. *George Coșbuc*, originar din părțile Năsăudului, trecând în România a îmbogățit literatura română cu patru volume de versuri: *Balade și Idile, Fire de tort, Ziarul unui pierde vară* și *Cântece de vitejie*. Personalități de marcă din Transilvania trecură și în Bucovina, ca *Aron Pumnul*, care ajunse profesor la Universitatea din Cernăuți și *Sextil Pușcariu*, care ajunse urmașul lui I. G. Sbierea la catedra de limba și literatura română de la Universitatea din Cernăuți. Acolo Pușcariu a avut o rodnică activitate științifică și culturală, identificându-se cu idealurile și aspirațiile culturale și naționale ale bucovinenilor. O apreciabilă activitate publicistică au dus în Bucovina *Gh. Bogdan Duică, Valeriu Braniște* și *Victor Braniște, Ion Sârbu, Eugen Brote* ș.a.

Într-un mediu mai puțin prielnic pentru creația culturală românească, și-au desfășurat în Transilvania activitatea lor științifică, publicistică și literară *Timotei Cipariu*, autorul mai multor studii filologice, istorice și religioase, considerat părintele filologiei române; *George Barițiu*, fondatorul "Gazetei Transilvaniei" în 1838 și autorul unei istorii a Transilvaniei în trei volume; "cântărețul pătimirii noastre", *Octavian Goga*, care a turnat în frumoase versuri aspecte din viața socială a țărănimii transilvănene însuflețite de idealul de dezrobire, precum în poezia *Oltul*. În 1902 apăru la Budapesta revista "Luceafărul" care, mutându-se la Sibiu, deveni, cu colaborarea lui Octavian Goga, organ diriguitor al vieții literare din Transilvania. Tot din părțile Năsăudului grăniceresc se ridică și un alt mare scriitor român, *Liviu Rebreanu*, ale cărui romane *Ion, Răscoala, Pădurea spânzuraților* ș.a. au fost traduse în mai multe limbi. La Oradea a activat directorul revistei "Familia", Iosif Vulcan (+1907). Alți scriitori de seamă erau *Zaharia Bârsan, Ștefan Octavian Iosif* (+1912) etc.

Istorici și critici literari erau: *Andrei Bârsan* (+1922), *Ilarie Chendi, Alex. Lapedatu, Augustin Bunea, Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Gh. Bogdan-Duică, I. Bogdan*. Istorici literari erau: *Ov. Densușianu, Sextil Pușcariu* (+1946), *Nic. Drăgan* (+1939), *Moise Nicoară, I. Gorun*.

Cărturărimea transilvăneană cu chiriarhii ei în frunte înființă în 1861 *Asociația transilvăneană pentru literatura română și cultura poporului român*, sub președinția lui Șaguna. *Asociația ASTRA*, cum se numea ea prescurtat, a înființat cu timpul sucursale în cele mai mari centre românești, întrunindu-se an de an în adunare generală în principalele orașe din Transilvania pentru a asculta dările de seamă asupra activității și a delibera asupra planurilor de viitor. Ulterior s-a hotărât editarea unui organ periodic al *Astrei* numit "Transilvania", care va publica în coloanele sale studii, precum și un bogat material informativ cu privire la istoria transilvăneană. *Astra* își deschise și o *bibliotecă* și înființă un *muzeu etnografic* al Transilvaniei pe lângă sediul ei din Sibiu.

Tot la Sibiu se află și *Muzeul Bruckenthal*. La Deva, Alba Iulia, Oradea, Cluj, Sf. Gheorghe, Arad și Sighetul Marmației se găsesc muzee județene cu colecții bogate și variate. La Timișoara se găsesc adunate în *Muzeul Bănățean* piese istorice și etnografice de mare preț.

Una din cele mai remarcabile realizări ale *Astrei* a fost fără îndoială *Enciclopedia Română*, care a apărut sub îngrijirea lui *Corneliu Diaconovici* la Sibiu, în trei volume, între anii 1898 – 1904 și a rămas până în prezent singura lucrare meritorie de acest fel la români.

Pe tărâmul folclorului s-au afirmat cu tărie bănățenii *Ioan Vidu* și *Tiberiu Brediceanu*, care au adunat arii populare și au publicat jocuri, cântece și doine.

Capitolul II

LUPTELE NAȚIONALE ȘI FRĂMÂNTĂRILE CULTURALE ÎN BUCOVINA

1. Organizarea comitatului Bucovinei și înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației
2. Manifestări naționale și procesul Arboroasei
3. Viața politică în Bucovina în era constituțională
4. Asaltul ucrainenilor contra bisericii din Bucovina
5. Activitatea literară, artistică și științifică

1. Organizarea comitatului Bucovinei și înființarea mitropoliei Bucovinei și Dalmației

S-a arătat mai sus că prin constituția austriacă din martie 1849 Bucovina fu despărțită de Galiția și proclamată *țară de coroană autonomă*. Organizarea acestei autonomii urma să se facă după modelul autonomiilor provinciale din celelalte țări ale coroanei habsburgice. Cel dintâi guvernator al Bucovinei fusese în 1849 *Eduard Barr*, care trecu apoi în Transilvania unde organiză administrația și justiția în colaborare cu guvernatorul *Wohlghemuth*. Aducerea la îndeplinire a acestei opere organizatorice întârzie însă mai bine de 10 ani, din cauza nestatorniciei politice din Austria și reintroducerii regimului neoabsolutist în întreaga monarhie. În aprilie 1860 o fracțiune politică ceru reîncorporarea Bucovinei la Galiția, dar în urma protestului energic al naționaliștilor bucovineni reîncorporarea fu revocată în august același an. În tot acest timp s-au făcut mereu încercări de a realipi Bucovina la Galiția, dar asemenea tentative au putut fi zădărnicite de violența fruntașilor bucovineni care apărau din răsputeri autonomia dobândită prin faimoasa lor "chemare la emancipare", care purta 250 de semnături. Ei se străduiau mereu să întărească autonomia politică prin dobândirea autonomiei bisericești. Și aceasta cu atât mai mult cu cât biserica din Bucovina dispunea de un bogat fond, alcătuit din moșiile ctitoriale ale numeroaselor ei mănăstiri, administrate de stat, fond a cărui administrare ei o revendicau pentru congresul bisericesc alcătuit din clerici și mireni, după concepțiile șaguniene. Străduințele acestea însă n-au avut succes din cauza împotrivirii episcopului Eugenie Hacman, care stăruia pentru păstrarea principiului autoritar și absolutist și în biserică. O frumoasă realizare din timpul neoabsolutismului a fost înființarea *Bibliotecii Țării Bucovinei*. În iunie 1851 apăru *proclamarea prin daruri pentru biblioteca țării*, semnată de încercatul luptător național *Eudoxiu Hurmuzachi*, apel care găsi răsunet și în Moldova, de unde sosiră bazele, daruri în bani și în cărți. Frații *Scarlat* și *Constantin Vârnav* dăruiră imobilul lor din Cernăuți pentru adăpostirea noii biblioteci.

Cu diploma din octombrie 1859 se puse capăt absolutismului, și Bucovina fu invitată să-și trimită invitatul ei în senatul sau *consiliul imperial înmulțit*, ceea ce și făcu, delegând la Viena pe *Nicolae Petrino*, unul din fruntașii ei, care susținu cu energie și convingere revendicările Bucovinei pe terenul politic și bisericesc, alături de conaționalii săi Șaguna și Mocioni din Transilvania și Banat. Patenta imperială din februarie 1861 recunoscu *individualitatea istorico-politică* a Bucovinei și îi dădu un *statut de organizare* a autonomiei sale. În baza acestui statut puterea legislativă revenea *dietei provinciale – Landtag*. Aceasta se compunea din 29 deputați aleși de noii proprietari, la care se adăuga și fondul bisericesc, marii industriași și negustori, târgoveții și micii proprietari rurali, în colegii sau curii separate. În primele trei colegii alegerile se făceau direct, iar în colegiul al patrulea, indirect, prin electori. Durata mandatului era de 4 ani. Prima

dietă a Bucovinei se întruni în aprilie 1861 la Cernăuți pentru a alege pe președinte și 4 asesori care constituiau comitetul provincial. În calitatea sa de șef al administrației autonome locale, președintele dietei purta titlul de *căpitan al țării*, spre deosebire de *președintele țării*, care era șeful administrației de stat ca exponent al guvernului central de la Viena. Noua dietă alese totodată și delegații ei în parlamentul central de la Viena. În dieta Bucovinei românii dispuneau de cel mai mare număr de mandate, exercitând grație numărului și trecutului lor hegemonia politică din noul comitat.

Ca țară de coroană nou constituită, Bucovina primi titlul de *comitat*. În urma acestei titulaturi împăratul Franz Jozef adăugă la numeroasele sale titluri de domnie și pe cel de "*herzog* al Bucovinei". Cu decretul imperial din 9 decembrie 1862 noul comitat (impropriu numit uneori "ducat") primi și stema sa proprie, reprezentând un cap de zimbru cu o stea între coarne, o copie ajustată a vechii steme a Moldovei, din care Bucovina fusese detrunchiată. Cu acea ocazie Bucovina își primi și drapelul ei propriu, în culorile roșu și albastru așezate orizontal. Deputații Bucovinei din parlamentul central, ca Nicolai Petrino, Eudoxiu Hurmuzachi, mitropolitul Morariu Andrievici și alții, interveneau în discuția diferitelor proiecte de legi care interesau Bucovina și cauza românească în general. În chestiuni de interese comune românești ei colaborau cu deputații români din Transilvania și Ungaria. Colaborarea aceasta se manifesta mai ales pe terenul bisericesc. Marea majoritate a credincioșilor ortodocși din Bucovina era pentru ruperea relațiilor bisericești cu patriarhia sârbească de la Carlovăț, pentru încorporarea canonică a episcopiei de la Cernăuți în mitropolia românească a Transilvaniei. Pentru înființarea acestei mitropolii luptau credincioșii bucovineni umăr la umăr cu frații lor din Transilvania. Episcopul Eugenie era însă cel mai aprig adversar al acestui plan, recurgând la cele mai deplorabile stratageme pentru zădărnicirea lui. El nu ezită de a ațâța chiar și pe rutenii ortodocși din Bucovina contra legăturilor cu biserica din Transilvania și reuși în cele din urmă să împiedice emanciparea de Carlovăț. În urma îndărătniciei sale, biserica Bucovinei n-a fost cuprinsă în noua organizație mitropolitană a românilor din Transilvania și Ungaria.

De altfel, încorporarea aceasta atât de dorită de credincioșii bucovineni, chiar dacă s-ar fi înfăptuit în 1864, nu ar fi fost de lungă durată, pentru că prin introducerea dualismului austro-ungar credincioșii din Bucovina care aparțineau Austriei n-ar fi putut rămâne sub jurisdicția bisericească a mitropoliei din Transilvania ce aparținea Ungariei, întrucât Austria și Ungaria erau considerate state independente unul de altul. Cum în Austria, pe lângă ortocșii din Bucovina, mai trăiau ortodocși și în Dalmația, s-a creat pentru aceste două provincii ortodoxe o nouă mitropolie: cea a *Bucovinei și Dalmației*. Ziarul vienez "Neue Freie Presse" arăta că guvernul austriac recurgea la această soluție și din motive de ordin național, voind să preîntâmpine prin aceasta "*crearea unui prejudiciu contra pretențiilor teritoriale ale Ungariei asupra Dalmației*" căutând să confirme pe calea aceasta "*despărțirea teritorială între ambele jumătăți de imperiu, deci despărțirea românilor din Bucovina de românii și a sârbilor din Dalmația de sârbii din țările coroanei ungare; prin urmare dărâmarea puterii teritoriale și etnografice de dincoace și de dincolo de Leitha între locuitorii de aceeași origine și aceeași confesiune*". În urmărirea acestor planuri politice, apăru la 23 ianuarie 1873 decretul imperial pentru înființarea *Mitropoliei Bucovinei și Dalmației*. Cu acest decret episcopul Eugenie Hacman fu ridicat la rangul de arhiepiscop și mitropolit al nouînființatei arhidieceze cu reședința la Cernăuți. Enoriașii din mai multe protoprezbiterate din Bucovina protestară energic contra înființării necanonice a noii mitropolii cu episcopi sufragani în Dalmația. La protestele enoriașilor români din Bucovina se asocia și mitropolitul Calinic al Moldovei, care îndemna pe episcopii din Roman și Huși să se asocieze la protestul său contra „episcopului fără de lege" și a mitropoliei sale create de un suveran neortodox. Referindu-se la drepturile sale *ab antiquo* asupra episcopiei Bucovinei, înaltul chiriarh al Moldovei declara că nu ar avea nimic de obiectat contra înființării noii mitropolii, dacă nelegiuitul episcop Eugenie ar fi avut aceleași drepturi pe care le avusese mitropolitul Andrei Șaguna când a cerut prefacerea scaunului său episcopal într-unul mitropolitan.

"*În înființarea mitropoliei Transilvaniei se recunoștea* – zicea mitropolitul Calinic – *ge-*

neralmente o garanție pentru naționalitatea și ortodoxia noastră, în mitropolizarea episcopului Eugenie Hacman nu se vede decât contrariul, dar totodată și arogarea unui drept pe care nu-l are și nu-l va avea niciodată".

Dar episcopul Eugenie nu mai apucă să-și așeze pe cap mitra arhiepiscopală. Irascibilitatea sa senilă nu mai putea suporta acuzațiile de schismatism și amenințările cu excomunicarea care-i soseau zilnic din toate părțile. Sub loviturile unei înverșunate campanii de presă el sucombă subit la Viena în ziua de 31 martie 1873, chiar în ajunul plecării sale la Cernăuți pentru a primi investitura în scaunul mitropolitan. Secretarul răposatului episcop recomanda pentru veșnicirea memoriei fostului său stăpân următorul epitaf: "Aici odihnește îndărătnicia și ambiția neînduplecată".

Urmașul lui Eugenie în scaunul mitropolitan de la Cernăuți a fost arhimandritul Teofil Bendela (1873 – 1875) care primi hirotonia în Catedrala mitropolitană de la Sibiu. Noul mitropolit al Bucovinei și al Dalmației constitui la Viena împreună cu episcopii sufragani de la Zara și Cattaro noul *sinod mitropolitan*, elaborând și regulamentul pentru funcționarea lui. Din sinod făceau parte mitropolitul ca președinte și cei doi episcopi dalmatini ca membri. Funcția de consilier sinodal o îndeplinea unul dintre consilierii consistoriali din Cernăuți. Chestiunile de dogmă și de jurisdicție bisericească ajungeau înaintea ședinței sinodului care se întrunea o dată pe an la Viena, unde își avea reședința. Serviciul divin se făcea în biserica grecească a Adormirii Maicii Domnului, cu toate că mijloacele fondului bisericesc ar fi îngăduit să se construiască la Viena o biserică sinodală românească. Dezbaterile se făceau în limba germană. La Cernăuți mitropolitul Teofil, alături de fruntașii români, clerici și mireni, stărui pentru convocarea congresului bisericesc ce fusese zădărnicit mereu de înaintașul său. El muri însă fără să vadă realizată această unanimă dorință a credincioșilor ortodocși români din Bucovina. Toate încercările pentru înființarea acestui congres se loveau de rezoluția imperială din 10 decembrie 1869 prin care împăratul Franz Jozef își rezerva dreptul exclusiv de a dispune asupra modului de administrare a fondului bisericesc, zicând: *"Este voința mea ca de aici înainte să rămână în vigoare dreptul de protecție, rezervat suveranului țării de înaintașul meu Iosif al II-lea, asupra fondului religionar din Bucovina, menit de dânsul pentru biserică și școală, precum și principiul ca administrarea, conservarea și întrebuințarea acestui fond, respectându-se scopul și menirea sa specială, să depindă numai de hotărârea suveranului țării".*

Acesta era însuși împăratul. Domeniile acestui fond cuprindeau 266.358 ha, deci mai bine de o pătrime din întreaga suprafață productivă a Bucovinei de 1.000.000 ha. De aceea nici urmașul lui Teofil, mitropolitul *Teoctist Blajevici* (1875 – 1879), n-a putut convoca congresul bisericesc, cu toate stăruințele sale.

2. Manifestări naționale și procesul Arboroasei

Unirea Principatelor române produse un mare reviriment în opinia publică bucovineană. Alegerea principelui Cuza Domn în ambele principate veni să spulbere zvonurile și calomniile care se debitau pe socoteala principatelor dunărene, pe care răuvoitorii de toate limbile le înfățișau drept pașalâcuri turcești menite pieirii. Din rapoartele prefecților de județe, precum și din informațiile pe care guvernatorul Bucovinei le trimitea la Viena, aflăm că atât la sate cât și la orașe se observa o afirmare mai dârză a simțământului național românesc. Intelectualii din Cernăuți înființară în 1862 o *reuniune* românească de lectură care își propunea să trezească conștiința națională prin școală și asociație pentru ca românii să-și aibă reprezentanții lor în toate breslele și stările. Reuniunea, care după doi ani fu lărgită într-o adevărată *Societate pentru cultura și literatura română din Bucovina*, considera că are o îndatorire națională ca românii bucovineni să nu rămână "o națiune lipsită de conștiință, o materie crudă lipsită de suflet, disprețuită de unii, frământată și folosită de alții". Înființarea reuniunii fu salutată cu însuflețire de intelectualii din Moldova, inspirând pe Bogdan Petriceicu Hasdeu să dedice o odă "deșteptării mândriei Bucovinei", bucurându-se de întoarcerea fiicei iubite pe care o jelea cu lacrimi ca fiind pierdută.

Societatea pentru cultură avea ca scop să îmbrățișeze toate manifestările naționale și culturale ale românilor bucovineni ce erau stânjeniți în libera lor dezvoltare culturală. În

1865 societatea făcu să apară și organul ei de presă "Foaia Societății", la care colaborară mulți dintre scriitorii de seamă din Moldova și Transilvania, cu Vasile Alecsandri în frunte. Trupe de teatru dădeau reprezentații românești la Cernăuți pentru a înviora sufletele amorțite, în pofida manevrelor episcopului Eugenie care oprea pe preoți de a participa cu familiile lor la asemenea manifestări artistice românești. Societatea edită și un calendar, precum și broșuri de propagandă culturală și economică pentru popor. Ca reprezentanți ai Bucovinei în *Societatea Literară Română* din București, premergătoare Academiei Române, fură numiți *Alecu Hurmuzachi* și *Amfilochie Grigoroviță*, iar după moartea prematură a acestuia locul îi fu luat de *Ion Gh. Sbiera*.

În 1860 fu creat *Liceul Clasic* de la Suceava, iar în 1862 *Liceul Real* de la Cernăuți. Ambele licee fură înființate pe socoteala fondului bisericesc pentru învățătura tineretului ortodox român. Limba de predare era limba română. Guvernul austriac a impus profesori străini și limba germană la aceste școli, pentru a le germaniza. Alegerea și proclamarea principelui Carol de Hohenzollern ca Domn al României trezi o nouă însuflețire în inimile bucovinenilor. Numeroși bucovineni fură bănuiți de a fi trimis telegrame omagiale Domnului Carol. Ziarul "Wiener Abendpost" cerea guvernului să ia măsuri contra mișcării iridente din Bucovina. În 1871 studențimea română de pretutindeni sărbători la Putna aniversarea a 400 de ani de la fundarea mănăstirii. La această măreață manifestare proromânească participară personalități din România și Transilvania, iar compozitorul Ciprian Porumbescu smulse vioara unui muzicant pentru a cânta "Daciei întregi" compozițiile sale patriotice.

La 1875 se împlineau o sută de ani de la anexarea Bucovinei la Austria. Cu ocazia acestei aniversări, oficialitățile austriece pregătiseră mari serbări publice la Cernăuți, ridicând pe una din piețele orașului statuia Austriei care îmbrățișa pe fiica ei Bucovina. Dezvelirea monumentului urma să se facă în prezența împăratului Franz Jozef, care primise invitația de a lua parte la serbările jubiliare de la Cernăuți.

Românii bucovineni hotărâră însă prin conducătorii lor să nu participe la festivități. Însăși împăratul manifestă bunul simț de a-și contramanda participarea, astfel că dezvelirea statuii se făcu în absența sa. Dacă românii bucovineni marcară protestul lor numai prin absența de la serbări, conaționalii lor din Moldova înțeleseră să dea cuvenita expresie publică protestului lor contra manifestărilor publice de la Cernăuți. Mihail Kogălniceanu adună actele privitoare la tratativele diplomatice ale guvernului austriac cu Poarta otomană în problema cesiunii țării de sus a Moldovei și le publică în franțuzește și românește sub titlul *Răpirea Bucovinei*. Broșura fu răspândită în țară și străinătate și avu darul să prezinte serbările jubiliare de la Cernăuți în adevărata lor lumină. Răspândirea broșurii fu strict oprită, dar cu toate acestea ea ajunse în mâinile cititorilor bucovineni, dintre care unii suferiră ulterior persecuții politice pentru îndrăzneala lor de a cunoaște și a comunica și altora târgul rușinos care a dus la anexarea Bucovinei la Austria. Răspunsul cel mai drastic la serbările jubiliare de la Cernăuți l-a dat însă primăria Iașilor, organizând în aceeași zi un parastas la mormântul principelui Grigore Ghica, decapitat de turci în condiții tragice pentru că descoperise numele mai multor demnitari turci care fuseseră cumpărați de austrieci pentru a consimți la trunchierea Moldovei.

"*În acest loc de jale* – zicea primarul Iașilor, Nicu Gane – *noi românii, adunați din toate unghiurile țării cu durere în inimă și venerație sfântă pentru marea umbră a lui Grigore Ghica, să depunem flori și lacrimi pe mormântul lui. Să uităm păsurile zilnice în fața majestății mormântului și uniți într-un gând și un suflet să plângem îndoita pierdere a marelui Domn și dulcei Bucovine. Și această serbare de doliu să o repetăm și în anul viitor și în tot anul de-a rândul și să înrădăcinăm în deprinderile noastre și ale copiilor noștri, că exemplele ades amintite hrănesc sufletul și formează bunii cetățeni. Să trăiască dar în veci memoria domnului Alexandru Ghica Voievod!*"

Urmă apoi la cuvânt poetul bucovinean Dimitrie Petrino:

"*Dați-mi voie și mie* – zicea Petrino – *ca român din Bucovina și ca fost cetățean al Austriei până la momentul umilitor pentru noi și rușinos pentru dânsa, când s-a hotărât serbarea seculară ce s-a celebrat în Cernăuți în memoria zilei fatale care a răpit Bucovina din brațele Moldovei, ca să vorbesc și eu aci puține cuvinte, fiindcă vin să depun lăcrămile Bucovinei pe mormântul domnului martir Grigore Ghica, care pentru dânsa și cu dânsa a*

căzut, el în mâinile ucigașilor săi, ea sub jugul străin".

În continuare, Petrino rosti unul din cele mai frumoase discursuri naționale care merită să fie reproduse în orice antologie românească. El dezvălui împrejurările în care s-a făcut anexarea Bucovinei la Austria și politica austriacă ostilă poporului românesc din Bucovina.

"Românilor, lupta fraților noștri din Bucovina este o luptă grea, este o luptă de moarte. Să ne ferească dar umbra măreață a lui Grigore Ghica de ceea ce ar deveni poate dacă am lăsa să mai treacă încă un alt secol de înstrăinare peste catacombele de la Putna și ruinele din Suceava..... Azi cele trei ținuturi prădalnic dezlipite de mama patrie au depus prin mine pe acest altar flori și lacrimi. Cine știe de este departe ziua când florile de pe mormânt vor deveni cununi de lauri și lacrimile unui secol pietre scumpe în coroana României!:.."

Guvernul Auersberg de la Viena și ministrul instrucției Stremayr au ținut să lege serbarea centenarului anexării Bucovinei de crearea Universității germane din Cernăuți. Ctitorul acestei universități, ce avea să-i poarte numele, împăratul Franz Jozef, arătă prin actul de fundație din 30 septembrie 1875 că voia ca această universitate să constituie, în limitele dreptului academic în vigoare, o instituție cu totală independență și autonomie pentru a-și organiza și administra afacerile ei în deplină libertate. Înaltul ctitor avea credința că noua universitate va deveni nu numai un centru de cultură pentru științe superioare, pentru cercetări libere și pentru orice artă și dexteritate a spiritului omenesc, dar că va arăta și toată solicitudinea înaintea lui Dumnezeu cu bunăvoință și virtute și că ea va spori, va crește și va înflori spre fericirea împăratului și a țării. Noua universitate avea trei facultăți, de teologie ortodoxă, de drept și filosofie care întrunea literele și științele. Facultatea de teologie lua naștere prin transformarea institutului teologic din Cernăuți în facultate. Celelalte două facultăți luară ființă numai atunci prin chemarea de profesori germani de la fosta Academie juridică de la Sibiu și din alte instituții de învățământ superior. La Universitatea filosofică se creă și o catedră de limba și literatura română. Primul rector al universității era distinsul jurisconsult român Constantin Tomașciuc. Decanul facultății de drept era Frederic Schuler-Liberloy din Sibiu, care susținea că noua universitate trebuie să devină un focar de știință *nemțească*, îngăduindu-și aluzii înțepătoare la adresa elementelor flotante din răsăritul Europei, adică românii – care cu nimic n-ar fi contribuit la progresul științei, o aluzie sentențioasă la Universitatea românească de la Iași. Înțepături de acest fel țâșneau dealtminteri și din cuvântarea ministrului Carol Stremayr, care vedea în noua universitate un nobil dar al Austriei și al împăratului către Bucovina ce îmbobocea plină de nădejdi. "Fie – încheie el discursul său – ca chiotele de patriotică însuflețire ce răsună prin oraș și prin țară, să răsune neîncetat prin sălile de cursuri ale *Alme Mater Francisco Josefice*!"

Fundarea universității în capitala Bucovinei a fost de mare folos pentru propășirea culturală a bucovinenilor. După absolvirea liceelor de la Cernăuți și Suceava, iar de la 1872 și de la Rădăuți, tineretul studios nu mai trebuia să frecventeze universitățile din Lvov și Viena, ci își putea termina studiile juridice și filosofice în țară, iar facultatea de teologie ortodoxă, unică în felul ei în Monarhia Austro-Ungară, era frecventată de studenții în teologie din România și Transilvania, din Slavonia, Dalmația și Bosnia, din Serbia și Bulgaria. La Cernăuți își făcură studiile mulți dintre chiriarhii acestor țări ortodoxe. Profesorii români de la această facultate care-și înregistraseră studiile în străinătate pe cheltuielile fondului bisericesc au pus prin publicațiile lor bazele disciplinelor teologice ortodoxe, luându-se la întrecere cu academiile teologice din Rusia pravoslavnică. Studiile și cercetările în diverse ramuri de știință erau mult înlesnite de bogata *Bibliotecă* a țării, înființată în 1851 și trecută în 1875 în custodia Universității. În primul an de studii (1875 – 1876) universitatea din Cernăuți număra la cele trei facultăți 18 profesori și 208 studenți, dintre care 53 erau români, 51 evrei, 41 ruteni, 31 germani, 28 poloni și 4 cehi, reprezentând naționalitățile Austriei în miniatură.

După tradițiile academice germane, studenții universității cernăuțene erau organizați în societăți studențești după naționalitatea din care făceau parte. Studenții români își aveau societatea lor *Arboroasa*, care urmărea perfecționarea reciprocă a membrilor ei pe terenul național, literar și cultural. Statutul societății îngăduia urmărirea acestui scop prin

prelegeri literare, îndeletniciri în arta oratorică, prin aranjarea de petreceri precum și prin sprijinirea membrilor lipsiți de mijloace și tratarea lor gratuită în caz de boală. În februarile 1876, când societatea *Arboroasa* luase ființă, ea număra 60 de membri. Societatea își asigura existența prin taxele de membru și ofertele benevole pe care le primea de la prietenii și sprijinitorii ei. Aflând din ziare că Parlamentul român din București prevăzuse în buget o sumă de 1.000 lei pentru subvenționarea societăților culturale din provinciile românești aflate sub stăpânire străină, comitetul *Arboroasei*, în frunte cu Ciprian Porumbescu ca președinte și Constantin Morariu ca secretar, adresă Ministerului cultelor și instrucției din București o cerere pentru un ajutor din acest fond, care îi și fu acordat în suma de 250 de lei. În septembrie 1877 *Arboroasa* mulțumea ministerului pentru acest mărinimos dar.

Toate acestea se petreceau însă în timpul când oștirea română trecuse Dunărea în Bulgaria și lupta pentru independență. Proclamarea acesteia la 10 mai 1877 și mobilizarea armatei trezi un mare entuziasm în rândul tinerilor români din Bucovina, dintre care mulți doreau să se înroleze ca voluntari în oastea română. Unii fugiră chiar peste granită în România. Între aceștia se găsea și țăranul român Constantin Popescu, care a căzut cel dintâi la Calafat, unde s-a ridicat un monument în amintirea morții sale eroice. Nobilele năzuințe ale tineretului erau încurajate prin sume de bani pentru cei care voiau să se înroleze ca voluntari. Femeile romånce formară comitete pentru asistența răniților la Plevna, destrămând scamă și confecționând bandaje pentru "răniții noștri", cum îi numeau ele. Și aceasta într-o vreme când guvernatorul Bucovinei primise ordin de la Viena să facă colectă pentru răniții turci. Ținuta aceasta demnă a românilor bucovineni nu era văzută însă cu ochi buni de guvernanții austrieci, mai ales după cele petrecute în 1875 cu ocazia serbărilor jubiliare. Orice manifestare românească era urmărită de organele de siguranță. Un regim de suspiciune și teroare domnea pretutindeni, iar cărturarii români erau bănuiți de iredentism și trădare de patrie. Un raport al șefului organelor de urmărire din Storojineț din decembrie 1877 arăta că țăranii spuneau pe față că s-au înțeles cu preoții și boierii români ca să smulgă Bucovina de la Austria și să o realipească la România.

Era deci de așteptat ca în această atmosferă așa de încărcată studențimea română să fie supusă unei severe supravegheri. Primirea de subvenții bănești din România de către societatea *Arboroasa*, telegrama ei de aderență trimisă în octombrie 1877 la Iași cu ocazia dezvelirii bustului lui Grigore Ghica în numele Bucovinei înstrăinate și o a doua telegramă expediată la București cu prilejul căderii Plevnei păreau Parchetului din Cernăuți a fi motive suficiente pentru a acuza de înaltă trădare Societatea *Arboroasa*, care fu dizolvată, și a dispune arestarea membrilor comitetului ei. La percheziția ce se făcuse la sediul societății se ridicară acte compromițătoare provenite de la Societatea *Inocenția Micula Clainiana* din Blaj și de la Societatea *Șincaiana* din Gherla, precum și de la Societatea *România jună* de la Viena.

Dizolvarea societății *Arboroasa* și arestarea comitetului ei sub grava acuzație de înaltă trădare făcu mare vâlvă în presa românească. Proteste energice contra actului de teroare de la Cernăuți apărură în "Familia" de la Oradea, în "Curierul de Iași" și în "Românul" din București. Articolul de protest din "Românul", scris de C.A. Rosetti și apărut în mai multe numere consecutive de la finele lui decembrie 1877 și începutul lui ianuarie 1878, făcu senzație în cercurile diplomatice din București, fapt de care se sesiză și guvernul de la Viena. Guvernatorul Bucovinei *Alesani* primi instrucțiuni severe să ancheteze cazul, iar mitropolitul Teoctist adresă eparhiștilor săi o lungă epistolă pastorală, îndemnându-i la credință și loialitate față de Austria. La 1 februarie 1878 se dezbătu procesul de înaltă trădare în fața curții cu juri din Cernăuți. Pe banca acuzaților se găseau studenții Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharia Voronca, Orest Popescu și Eugenie Siretean. Juriul era prezidat de Alexandru Vassilco, iar apărători apărură avocații Iosef Roth, Iacob Atlas și Alexandru Tabora. Dezbaterile ținură trei zile. La 3 februarie s-a rostit sentința unanimă de achitare. Publicul izbucni în nesfârșite urale, intonând *Deșteaptă-te române*! Acuzații fură puși în libertate, iar guvernul care intentase acest proces odios suferi o usturătoare înfrângere în fața opiniei publice bucovinene. Membrii societății *Arboroasa*, rămasă desființată, se regrupară într-o nouă societate studențească, *Junimea*, care-și con-

tinuă activitatea în liniile naționale ale *Arboroasei.*

3. Viața politică în Bucovina în era constituțională

În era constituțională, viața politică din Bucovina se desfășură în liniile vieții politice din Austria. Acolo se manifestau în general două mari curente politice, unul autonomist și altul centralist.

Autonomiștii luptau pentru constituirea unei Austrii federative, cu o largă autonomie politică și națională a țărilor de coroană, considerate ca individualități politice, istorice, cum erau Boemia, Galiția și Bucovina. Autonomiștii, reprezentând elemente etnice constitutive din aceste provincii, erau: cehii în Boemia și Moravia, polonii în Galiția și românii în Bucovina. La partidul autonomist aderaseră marii proprietari ecleziastici și laici din întreaga monarhie, numeroși membri din cler și țărănimea mai înstărită.

Centraliștii se mândreau cu ideologia lor liberală și se bizuiau îndeosebi pe elementele etnice germane din Austria, care se compuneau din marii proprietari din țările alpine, industriașii și negustorii din comerț și industrie, pe burghezia de la orașe și pe marii proprietari agricoli. Constituția din octombrie 1859 avea la temelia ei concepția autonomistă-federatistă a contelui polon Agenor Goludrowski. Constituția din octombrie 1861, cu modificările ei în sens dualist din 1867, se întemeia pe concepția centralistă cu predominarea elementului german. Guvernele ce se succedau se străduiau să mențină un echilibru, căutând să se strecoare după putință printre aceste două curente, acomodându-se după împrejurări când uneia când alteia dintre aceste concepții politice diriguitoare.

Fruntașii vieții politice din Bucovina luptară până în 1861 strâns uniți pentru dobândirea autonomiei țării și pentru constituirea congresului bisericesc. După obținerea autonomiei și constituirea comitatului Bucovinei se produse o dezbinare între conducătorii politici, în sensul încadrărilor în cele două mari curente politice dominante, autonomist și centralist. Era firesc ca partea cea mai însemnată a oamenilor politici bucovineni să simpatizeze cu autonomiștii, în vederea dezvoltării mai largi a autonomiei țării și a conservării vechilor ei tradiții politice și culturale. Sciziunea aceasta s-a produs chiar și în sânul familiei Hurmuzachi, din care frații Gheorghe și Alecu agreau politica autonomistă, câtă vreme fratele lor Eudoxiu profesa credința centralistă. Marele istoric se strădui să susțină și să aplice interesele țării sale în cadrul partidului centralist, aflat la putere. Acesta se întemeia în Bucovina pe aparatul administrativ, pe episcopul Eugenie Hacman și puținii săi aderenți din cler, pe organele de administrație ale fondului bisericesc și pe coloniștii germani, care întemeiaseră în Bucovina vreo 70 de așezări agricole. Interese personale de tot felul mânau spre lagărul centralist și pe mulți din rândurile proprietarilor mari și mijlocii, care aveau de câștigat ceva din bunele lor raporturi cu guvernatorul și organele sale. În timpul guvernărilor centraliștilor germani Anton Schmaling (1861 – 1865), Richard Belcredi (1865 – 1866), Frederic Fad Becesl (1866 – 1867), Carlos Auersperg (1867 – 1870), Alfred Polocki (1870 – 1876), Carol Kohenwast (1871), Adolf Auersperg (1871 – 1879), Eduard Taaffe (1879 – 1893), Alfred Windischgrätz (1893 – 1895), Cazimir Bodeni (1895 – 1897), Paul Gaubisch (1897 – 1898), Guido Thieu (1898 – 1899), guvernele de tranziție Clary-Aldringen-Wittek, apoi ministrul Körber (1900 – 1904), Gaufst (1905 – 1906), Hohenlohe Beck (1906 – 1908), Bidner (1908 – 1911), Gautz și apoi Sturgkh (1911 – 1916), care făcu loc lui Körber; și a guvernatorilor Bucovinei Venceslav Martina (1860 – 1862), Rudolf Amadei (1862 – 1865), Francisc Myrbach-Rheinfeld (1865 – 1879), Felix Pino-Friedensthal (1870 – 1874) și Ieronim Alesani (1874 – 1887) luară ființă mai multe așezăminte de învățătură cu caracter pronunțat german, ca liceul din Rădăuți (1872), Școala normală de învățători de la Cernăuți (1862), Școala secundară de agricultură și Școala de arte și meserii (1872), cu scopul vădit de a întări influența germană în Bucovina.

După moartea lui Eudoxiu Hurmuzachi, întâmplată în 1874, partidul centralist se abătu tot mai mult de la vechile tradiții politice românești ale Bucovinei. Sub atotputernicia guvernamentală, centraliștii români fură câștigați pentru noua ideologie „bucovinistă", care preconiza crearea unui tip de cetățean austriac aparte, care să nu fie nici român, nici rutean, nici german, ci numai

bucovinean, și care să se folosească de limba de conversație – *verkehrssprache* – germană. Reprezentanții de elită ai acestui nou tip de cetățeni ai Bucovinei erau episcopul Eugenie Hacman și Nicolai Mustazza. Episcopul propăvăduia în enciclicele sale bucovinismul, susținând că bucovinenii nu sunt cu toții nici români, nici ruteni, nici germani sau poloni, de aceea trebuie să renunțe la individualitatea lor națională și să devină cu toții *frați bucovineni*, folosindu-se în relațiile dintre ei de limba germană. Această așa numită limbă de conversație – *verkehrssprache* – servea astfel și ca bază la efectuarea din zece în zece ani a recensământului populației din Bucovina. Marele proprietar Nicolai Mustazza, a cărui familie de origine fanariotă venise în Bucovina făcând negustorie, ajunsese să joace un rol politic în țara adoptivă, fiind ales membru în delegația permanentă a dietei. Acest aprig adept al bucovinismului găsi nimerit să-i replice regelui Carol, care cu ocazia trecerii sale prin gara din Cernăuți vorbi românește, astfel: "*Majestät, wir sind deutsch erzogen!*" (*Majestate, noi suntem crescuți nemțește!*)

În condițiile acestea era deci firesc ca *autonomiștii* bucovineni să-și strângă rândurile și să lupte pentru păstrarea caracterului românesc al Bucovinei. Când în 1870 autonomiștii din Austria fură chemați să formeze guvernul contelui polon *Alfred Potocki*, acesta încredință autonomiștilor bucovineni portofoliul agriculturii, pe care îl ocupă *Alexandru Petrino*, primul și ultimul ministru român în cabinetele ministeriale care s-au succedat în Austria. Tot atunci noile alegeri pentru dietă din Cernăuți dădură autonomiștilor o mare majoritate, Alexandru Vasilco fiind ales președinte al dietei și căpitan al țării. În 1872 autonomiștii își constituiră la Cernăuți chiar clubul sau societatea lor națională, cu scopul *"de a cultiva în popor instrucțiunea politică și conștiința națională, precum și a se stărui pentru realizarea și dezvoltarea organică a autonomiei în toate ramurile vieții publice"*. Mijloacele pentru împlinirea acestui program erau adunările populare, participarea la alegeri, sprijinirea candidaților partidului, controlarea activității deputaților, precum și editarea unui organ patriotic al societății. Acesta apăru în limba germană sub titlul "Der Patriot", organ săptămânal pentru politică și economie. Revista apăru din aprilie până în decembrie 1877 cu articole tratând probleme de învățământ, de organizare bisericească, precum și chestiuni din domeniul politic, economic, agricol, ș.a.

Societatea autonomiștilor naționali dăinui până în 1881, când luă ființă societatea politică *Concordia*, cu scopul de a dezvolta libertatea politică și individuală, de a propovădui binele comun, de a deștepta interesul pentru viața politică și economică, de a instrui poporul despre drepturile și îndatoririle lui patriotice și politice, de a întări conștiința de stat și de a apăra autonomia țării. Concordiștii declarau că scopul lor era să întărească solidaritatea politică a românilor. Pentru răspândirea ideilor sale *Concordia* înființă o "bibliotecă de popularizare" în care apărură numeroase broșuri de propagandă națională pentru popor. În 1886 apăru la Suceava "Revista Politică", care-și propunea să lupte contra oportunismului și să propovăduiască o politică națională. Pe lângă noul organ politic mai apărură la Cernăuți și Suceava încă alte trei biblioteci populare pentru educarea poporului și mai ales a tineretului. În locul *Cazinoului* luă ființă *Clubul Român*, cu o sală de lectură, cu periodice de tot felul și cu o bibliotecă românească.

După o perioadă de alți zece ani viața politică din Bucovina făcuse un nou pas înainte pe calea consolidării și afirmării ei în sens național. Elementele tinere, crescute la școala națională a societății academice *Junimea*, ocupând locuri de frunte în viața publică a țării, începură să se manifeste și pe terenul politic, constituind stânga "tinerilor" progresiști față de dreapta "bătrânilor" conservatori din *Concordia*. Tinerii în frunte cu Gheorghe Popovici cereau imperios implicarea întregii națiuni, deci a poporului întreg, în viața publică. Ei stăruiau pentru lărgirea organizațiilor politice românești, pentru a cuprinde și masele democratice ale țărănimii, care înainte erau excluse de la viața politică. La stăruința tinerilor democrați fu convocată la Cernăuți în ziua de 7 aprilie 1892 o mare adunare politică, care proclamă "solidaritatea" între toate păturile românești: boieri și intelectuali, clerici și mireni, târgoveți și țărani, în chestiunile politice, naționale și bisericești, precum și organizarea lor într-un partid național reprezentat prin *Concordia*. Adunarea alese un comitet central, care fu încredințat cu

conducerea alegerilor "parlamentare" și hotărî editarea unui nou organ de presă al partidului, "Gazeta Bucovinei". În 1893 apăru și o gazetă pentru popor numită "Deșteptarea".

Noua organizare politică se făcuse în sensul energicei opoziții contra guvernatorului *Anton Pace*, care zădărnicise constituirea congresului bisericesc, având ieșiri ofensatoare la adresa românilor. În alegerile dietale din 1893 românii ieșiră învingători și guvernatorul fu revocat. Urmașul său *Frederic Kraus* (1892 – 1894) inaugură un curs politic mai prietenos față de revendicările naționale ale românilor, curs care fu continuat și de urmașul său, Leopold Goess. În iunie 1896, sub guvernul Bodeni (1895 – 1897) de nuanță conservatoare, care urmase guvernului liberal-german al lui Taaffe (1879 – 1893), se lărgi în tot cuprinsul Austriei dreptul la vot, creându-se o curie sau colegiu al sufragiului universal direct și secret. În circumscripția Câmpulungului candidă în această curie șeful tinerilor progresiști Gheorghe Popovici, care reuși cu o frumoasă majoritate de voturi.

Ajungând astfel în parlamentul de la Viena, Gheorghe Popovici stărui pentru înființarea acolo, împreună cu ceilalți deputați români din Bucovina, a *clubului parlamentar român*, care obținuse de la guvernul Bodeni înființarea de clase paralele românești pe lângă liceul german din Cernăuți, clase care ființau într-un liceu românesc de sine stătător. Ajungând în delegațiile de la Budapesta, Gheorghe Popovici ridică în capitala Ungariei problema persecuției românilor din Ungaria și Transilvania de către guvernul maghiar. În 1898 ridică aceeași chestiune în de-

Moțiune:

Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, Joi, în 15/28 Noembră 1918 în sala sinodală din Cernăuți, considerând că, de la fundarea principatelor române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevii și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a închegat ca stat; considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie dela Suceava, gropnițele domnești dela Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; considerând că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărat dealungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și a cotropirii păgâne; considerând că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgilor; considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocârmuiri străine, care îi nesocotia

"Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României."

legație și deputatul Gheorghe Vasilco.

În 1897 guvernul Beck, care înlocuise guvernul Bodeni, trecu prin parlament noua lege electorală, care avea ca bază votul universal direct și secret, pe naționalități. Din cele 516 mandate câte număra parlamentul austriac, 14 fură repartizate Bucovinei, din care 5 reveneau românilor, 5 ucrainenilor, 2 germanilor și unul evreilor. Fixarea candidaturilor pentru cele 5 mandate românești produse neînțelegeri între bătrânii conservatori și tinerii progresiști. Gheorghe Popovici căzu în alegerile de la Câmpulung în fața contracandidatului său conservator. În urma acestei înfrângeri tinerii nu mai înțelegeau să colaboreze cu bătrânii, acuzându-i de neputință, de lașitate și de conivență cu adversarii românilor. Ei se constituiră în *comitet politic* separat, făcând să înceteze "Gazeta Bucovinei" și să apară în locul ei un nou organ de presă: "Patria". Programul noii grupări politice era în esență cel al *Concordiei*. Organul său "Patria" își propuse să combată fără crutare orice intervenție străină neavenită și orice piedică ce s-ar fi pus în calea dezvoltării individualității naționale a românilor bucovineni. El preconiza organizarea politică a întregului popor român din Bucovina și închegarea lui într-un partid național puternic, fără deosebire de clasă socială. Bătrânii conservatori se grupară în jurul noului lor organ, "Sentinela", declarânduse contra oricărei politici naționale revendicative sau expansive. Ei încheiaseră un "pact" cu guvernatorul *Frederic Bourguignon*, care dezlănțuise o aprigă prigoană contra românilor naționaliști, învinuindu-i fățiș de iredentism și oprind purtatea de cocarde în trei culori – roșu, galben, albastru. Ei preconizau o înțelegere politică cu germanii, polonii și evreii, exceptând pe ucraineni! Între timp tinerii constituiră în adunarea politică de la Cernăuți din septembrie 1900 *Partidul popular național*, cu organul său "Deșteptarea Poporului", înscriind în programul noului partid reforma electorală pentru dietă și crearea unui institut de credit, o bancă a țării.

După terminarea campaniei electorale în care șeful tinerilor progresiști Gheorghe Popovici fu înfrânt și silit să se retragă în România, conservatorii și progresiștii se împăcară, constituind o organizație compusă din reprezentanți ai ambelor grupări.

În toiul luptelor politice dintre conservatori și naționaliști se ivi în Bucovina o nouă mișcare politică, mișcarea *țărănistă-democrată*, îndrumată de Aurel Onciul și Florea Lupu în organul lor "Privitorul". Bucurându-se de sprijinul guvernului Körber (1900 – 1904) și al exponentului acestuia în Bucovina, guvernatorul Bourguignon, propagandiștii noului curent politic preconizau o înțelegere cu ucrainenii pentru împărțirea pe din două a puterii politice din Bucovina cu excluderea din viața politică a conservatorilor și naționaliștilor.

Pentru a-și atinge scopul ei renunțară la hegemonia politică a românilor în Bucovina, împărțind-o de bună voie cu ucrainenii, susținând cu argumente pseudoistorice revendicările politice și naționale ale acestora în Bucovina românească, inversând în aberațiile lor stările de fapt și încercând ucrainizarea țării. O simplă comparație între datele recensămintelor oficiale ale Bucovinei ajunge pentru a dezminți afirmația eronată a căpeteniilor țărăniști. La ocuparea Bucovinei în 1775 țara avea 71.750 de locuitori, dintre care *52.750 români*, 15.000 *ucraineni* și *huțari* și 4.000 *germani, poloni, evrei* etc. La 1800 populația țării spori la 192.830, din care *150.000 români* și *48.481 ruteni, germani, evrei* etc. După o sută de ani, la 1900, Bucovina avea o populație de 730.195, din care numai *229.018* erau *români*, iar *297.798 ucraineni* și 203.379 *germani, evrei, poloni* etc. Cifrele acestea ilustrează până la evidență *procesul de deromânizare* a Bucovinei și de *ucrainizare* a ei. Ele demonstrează însă totodată cât de șubrede și false erau temeiurile noii politici inaugurate de corifeii noului partid țărănesc democrat din Bucovina.

Șeful noului partid califică mândria națională, tricolorul și adversitatea față de ucraineni drept apucături șoviniste, reproșând naționaliștilor că fac paradă cu tricolorul românesc, că predică înghițirea ucrainenilor, fără să se gândească la binele poporului. După părerea sa tricolorul nu era decât *păcatul* naționaliștilor față de împărăție, iar lupta împotriva ucrainizării țării era și ea considerată drept un "păcat". El se credea chemat să înlăture bănuielile de *necredință față de coroană* și de *dușmănie față de ucraineni*, nu se sfia să-și bată joc de tricolorul românesc care simboliza unitatea neamului și să agite masele contra boierimii și clericilor, pe care îi înfățișa ca exploatatori ai țărănimii. Săgețile sale veninoase se îndreptau împotriva *dirigenței* partidului conservator și celui naționalist, folosin-

du-se de cele mai reprobabile mijloace de a discredita pe membrii acestor organizații politice în ochii guvernului, învinuindu-i de acte de neloialitate față de coroană, de iredentism românesc și de înaltă trădare. El insultă cu vorbe triviale România și pe fruntașii ei politici și culturali, precum arată procesul său cu Titu Maiorescu.

Constituirea noului *Partid țărănesc-democrat* s-a făcut în adunarea de la Rădăuți din august 1902. "Voința Poporului" – Narodnaia Volia – al Narodnicilor, organul oficial al partidului, își enunța programul politic în fraze lapidare: "Țineți-vă de neam, lege, de împărat și legile împărătești. Aceste trei lucruri să vă fie sfinte!" În program țărăniștii democrați cereau schimbarea rânduielii la alegeri pentru dietă și înființarea băncii țării, pe lângă probleme sociale și economice de interes local. Noul partid înființa în februarie 1907 societatea politică *Unirea*, cu scopul de a lămuri și organiza economicește poporul și de a propaga cultura prin adunări politice și prin editarea de publicații de tot felul. În iunie 1904 democrații încheiaseră "tovărășia țărănească" cu ucrainenii, germanii și evreii. Programul acestei "tovărășii" stăruia asupra reformei electorale pentru dietă, asupra înlesnirii creditului țărănesc, asupra dezvoltării învățământului public și asupra îmbunătățirii stării învățătorilor. Nu încăpeau în cercul tovărășiei chestiunile de ordin național. În alegerile pentru dieta din 1904 democrații aliați cu ucrainenii, germanii și evreii ieșiseră învingători. Înfrântă în alegeri, *dirigența* partidelor democrat și naționalist se autodizolvă în noiembrie 1904, când își sistă apariția și organul ei de presă "Deșteptarea Poporului". "*Corpul națiunii* – se scria în ultimul număr al ziarului – *este spart în caste. Marii proprietari, preoții, învățătorii, poporul rural, toți se separă politicește unii de alții și se mărginesc la lupta pentru interesele particulare ale stării căreia îi aparțin, acesta este tristul efect al agitațiunilor democraților români. Ba starea este și mai rea prin faptul că în sânul fiecăreia din stări există fracțiuni și divergențe. Această tristă stare de lucruri nu poate duce spre bine. Ea răpește poporului român puterea de a se valida ca un factor hotărâtor în viața publică din Bucovina și de a se apăra cu energia necesară. Nu idealurile castelor, ci ideea națională, comună tuturor, trebuie să fie principiul întipărit în sufletul și scris pe stindardul fiecărui bun român. Vremea actuală reclamă însă combaterea spiritului separatist și reconsolidarea unui partid mare național, precum și un ziar care să reprezinte aceste convingeri*".

Având majoritatea în dietă, "tovărășia" țărănească trecu la pregătirea și votarea noii legi electorale. Sufragiul universal, care la 1898 fusese pus la baza legii electorale pentru parlamentul central de la Viena, fu acceptat și pentru dieta Bucovinei. Numărul mandatelor spori de la 20 la 59, la care se mai adăugară membrii de drept: mitropolitul și rectorul Universității. Mandatele dietale fură împărțite pe naționalități, revenind românilor 22, ucrainenilor 17, evreilor 10, germanilor 6 și polonilor 4. În vreme ce numărul mandatelor românești sporea de la 16, câte erau în vechea cameră, numai la 22, numărul mandatelor ucrainene sporea de la 5 la 17, iar cele ale evreilor de la 2 la 20 mandate. În urma noii reforme românii pierdură majoritatea în dietă și în consecință și hegemonia politică în Bucovina, ceea ce reprezenta o mare pierdere națională, a cărei răspundere istorică apăsa asupra lui Aurel Onciul și a partizanilor săi din Partidul țărănesc-democrat.

După înfrângerea lor în alegerile dietale, conservatorii se împăcară cu țărăniștii democrați, constituind cu ei în adunarea din iulie 1905 *Partidul național democrat*, făcând să reapară "Gazeta Bucovinei", arătând că trebuia reintrodus în viața publică elementul cardinal – *opinca, talpa țării* – și că lupta a trebuit să continue până ce țărănimea s-a impus cu putere și și-a cucerit locul ce i se cuvine. Naționaliștii dezaprobară însă această împăcare, reconstituind vechiul *Partid național popular*, cu noul său organ de presă "Apărarea Națională", care în numărul din 7 octombrie 1906 propunea să adune în jurul său toate forțele cinstite și să le organizeze într-o "*tabără pentru a combate cu succes pe cei răi, precum și demoralizarea produsă de ei în sânul neamului*". Conservatorii îi dezaprobară pe naționaliști, învinuindu-i că nu sunt deprinși cu o muncă politică serioasă, că sunt șovăitori. A forma pentru nimica toată partide și a da mereu prilej străinilor de a se amesteca și vârî zâzania în cuibul românesc spre a slăbi forța poporului român este politicește imprudent și constituie o crimă națională. Dar în loc să continue lupta, ei sistară apariția organului lor

"Gazeta Bucovinei" în octombrie 1906, motivând această atitudine prin faptul că divergențele dintre naționaliști și democrați s-ar fi înăsprit, zădărnicind înțelegerea în rândurile poporului. Această atitudine nu putea fi mulțumitoare, fiindcă prin ațâțarea luptei între frați și prin nepăsarea reciprocă nu se poate ajunge la realizarea idealurilor naționale. Dar conservatorii continuară colaborarea cu democrații, delegând reprezentanți în *dirigența națională* comună, având ca organ de presă "Voința Poporului". În preajma alegerilor parlamentare din primăvara anului 1907, violențele de limbaj dintre "Apărarea Națională" și "Voința Poporului" ajunseseră la paroxism. Din cele 5 mandate parlamentare conservatorii luară 3, democrații și naționaliștii câte unul. Acest raport de forțe în parlamentul austriac rămase până la izbucnirea primului război mondial la 29 iulie 1914.

Izbânda Partidului creștin-social austriac, condus de primarul Vienei, Dr. Carol Lueger, găsi mare răsunet în Bucovina. Dificultățile economice apropiară cele trei partide românești unul de altul și le uniră chiar în programul creștin-social. La 19 octombrie 1908 delegații conservatorilor, democraților și naționalilor se întruniră în adunare extraordinară la Cernăuți pentru fuzionarea acestor trei partide în *Partidul creștin-social din Bucovina.* În locul "Voinței Poporului" și al "Apărării Naționale" apăru noul organ al Partidului creștin-social, numit "Românul".

În ianuarie 1909 Partidul creștin-social român își reluă libertatea de acțiune, reconstituindu-se în *Partid național român.* În locul ziarului "Românul" apăru "Patria", ca organ al partidului refăcut. În ajunul alegerilor dietale din 1911 se sparse din nou solidaritatea din partid. În noiembrie 1910 dispăru "Românul", iar în locul lui naționalii scoaseră ziarul "Viața Nouă", iar democrații "Foaia Poporului". Din campania electorală ieșiră învingători naționalii uniți cu conservatorii, obținând majoritatea mandatelor în dietă, fără însă să poată dezvolta programul din cauza izbucnirii războiului mondial.

În cursul acestor regretabile frământări politica slăbi spiritul tradițional protestatar contra anexării Bucovinei și a deznaționalizării ei. Totuși în 1904 porni un nou *curent politic cultural* de la tineretul bucovinean, care își făcuse educația sufletească în școala literară din România liberă. Reprezentanții acestui curent, grupați în jurul revistei "Junimea Literară", nu aveau în vedere acțiuni politice imediate și soluții pentru problemele economice de actualitate, ci ei, reînnodând firul întrerupt al politicii tradiționale de protest, se adresau direct maselor pentru a le întări în credința izbăvirii ce trebuia să vină. Prin noul curent se afirma reacțiunea contra *doctrinei bucoviniste*, care tindea la împăcarea cu stările de lucruri pe care bucoviniștii le credeau definitive, la resemnarea națională și la totala abdicare în fața guvernului austriac și a politicii sale nivelatoare și adormitoare de conștiință. "Junimea Literară" susținea sus și tare că, oricât de vitrege ar fi împrejurările, un popor conștient de sine nu renunță și nu trebuie să renunțe la revendicările sale și la aspirațiile politice ce se desprind din aceste drepte revendicări. Purtătorii de cuvânt ai noului curent susțineau că Bucovina este pământ românesc și că prin urmare această țară, cu toată vrăjmășia vremurilor, mai curând sau mai târziu va trebui să fie reîncorporată Moldovei din trunchiul căreia fusese răpită prin fraudă și crimă. În scopul acesta trebuiau pregătite și oțelite sufletele pentru *ceasul cel mare al eliberării*, pe care ei îl vedeau apropiindu-se. Propaganda tinerilor vizionari prinsese în rândurile largi ale românilor bucovineni, împărțindu-i în două tabere inegale, una restrânsă condusă de Aurel Onciul, care se aservise Vienei, și alta mare, care cuprindea pe toți aceia care erau gata să lupte pentru repararea crimei politice din 1774 și pentru unirea Bucovinei cu România.

Noua credință politică fu mărturisită de unul dintre propovăduitorii ei într-o conferință publică ținută la Câmpulung în martie 1913 și reprodusă mascat în "Gazeta Mazililor și Răzeșilor" din Cernăuți. În spiritul ei se ținură în vara aceluiași an cursuri libere pentru învățători la Dorna Cândrenilor, când, în urma participării României la războiul Balcanic și a recuperării Cadrilaterului, curentul național luase un puternic avânt. Senilitatea împăratului Franz Jozef, care era considerat drept ultimul împărat al Austriei în descompunere, și vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța păreau să indice începutul marilor prefaceri politice în sud-estul european.

4. Asaltul ucrainenilor contra bisericii din Bucovina

Este cunoscut că, la emigrarea lor din Galiția, ucrainenii aparțineau bisericii greco-catolice rutene și că foștii lor păstori sufletești protestaseră contra trecerii la ortodoxia românească din Bucovina. Se cerea să se înființeze pretutindeni biserici unite și pentru ei. Și s-au și înființat asemenea biserici în localitățile în care se așezaseră. Dar propaganda unită rămase neputincioasă în fața avantajelor pe care le avea biserica românească din Bucovina cu bogatul ei fond bisericesc. Noveniții găseau la îndemâna bisericii gata construite și păstori sufletești fără nici o cheltuială. De aceea numărul credincioșilor ucraineni greco-catolici din Bucovina rămase cu mult mai mic decât al conaționalilor lor ortodocși, cifrându-se în 1910 la 26.182. Episcopul Eugenie Hacman făcu ucrainenilor ortodocși toate înlesnirile posibile, îngăduind preoților din regiunile ucrainizate folosirea limbii ucrainene în corespondența lor, iar cât privea cărțile liturgice, acestea erau scrise în limba paleo-slavă, tot atât de neînțeleasă de ucraineni ca și limba liturgică română. Din considerație față de credincioșii săi ucraineni, el zădărnici extinderea jurisdicției mitropolitului Transilvaniei asupra episcopiei bucovinene, păstrând-o pe aceea a patriarhului sârb de la Carlovăț. El căută să justifice această atitudine prin enciclica sa: *Năzuințe naționale bisericești* scrisă în limba germană și folosită de conducătorii ucraineni ca document pentru revendicările lor naționale pe terenul bisericesc. Mitropolitul Silvestru reușise să înfrâneze propaganda ucraineană în biserică și să țină piept cu dârzenie pretențiilor lor nesăbuite.

După moartea lui Silvestru, întâmplată în 1895, misiunea de a apăra asalturile ucrainene contra bisericii străbune rămase în sarcina urmașului său *Arcadie Ciupercovici* (1896 – 1902), a cărui arhierie căzu în timpul administrației guvernatorului *Frederic Bourguignon* (1895 – 1903), ostilă românilor și năzuințelor lor naționale. Și tocmai în vremea aceasta, la 1898, se întâmplă se devină vacante două posturi de consilieri consistoriali pe care ucrainenii le revendicară pentru ei. Ei mai cereau și numirea a doi profesori ucraineni la facultatea de teologie din Cernăuți. Fruntașii partidului național român cereau mitropolitului Arcadie să respingă asemenea pretenții și să ocupe locurile vacante cu candidați români. Dar guvernatorul izbuti să obțină în ianuarie 1899 numirea a doi consilieri ucraineni în consistor, peste capul mitropolitului, aspru criticat și huiduit de români. Câteva săptămâni mai târziu apărură și decretele de numire a celor doi profesori de teologie ceruți de ucraineni, fără recomandarea facultății.

Ucrainenii însă nu se mulțumiră numai cu aceste succese, ci, încurajați de ele, cereau deplină egalitate cu românii în administrația arhidiecezei. Preoțimea română se întruni la Cernăuți pentru a protesta contra pretențiilor ucrainene, criticând aspru atitudinea părtinitoare a guvernatorului Bourguignon și cerând convocarea congresului bisericesc, al cărui statut era aprobat de minister. Guvernatorul se răzbună, obținând de la Viena anularea statutului pentru congres și reproșând delegaților clerului român, în timpul recepției de la 18 august 1889 pentru onomastica împăratului, lipsa de loialitate față de suveran și învinovățindu-i de iredentism. La 30 octombrie preoțimea română ținu la Cernăuți o mare adunare de protest contra învinovățirilor guvernatorului și contra pretențiilor exagerate și neîndreptățite ale ucrainenilor, susținând sus și tare caracterul românesc al bisericii din Bucovina, atât cu privire la originea cât și la organizarea ei. Dar la ce putea ajuta protestul românilor, când guvernatorul avea în sprijinul său Partidul-țărănesc democrat al lui Aurel Onciul în alianță cu ucrainenii? În împrejurările acestea atât de triste pentru biserica românească muri mitropolitul Arcadie la 5 martie 1902.

Neliniștea în biserică domni și sub succesorul său *Vladimir Repta*, care încă în 1898 primise hirotonia de *arhiereu de Rădăuți*. Numirea lui în scaunul mitropolitan se făcu prin decretul imperial din 17 octombrie 1902. Sub blânda și împăciuitoarea lui arhipăstorie asaltul ucrainenilor continuă cu aceeași vigoare ca și mai înainte. Lupta se dădea în jurul postului de arhimandrit, care devenea vacant prin avansarea lui Vladimir la demnitatea de mitropolit. Candidatul românilor pentru acest înalt post era consilierul consistorial *Miron Călinescu*, fiind susținut și de Vladimir. Ucrainenii însă cereau acest post pentru unul dintre ai lor. Lupta aceasta se prelungi până în martie 1905, când apăru în sfârșit decretul

pentru numirea lui Miron Călinescu în postul de arhimandrit diecezan și vicar general al mitropoliei. Pentru a repara eșecul lor, ucrainenii revendicară pentru unul dintre ai lor locul pe care-l deținuse Călinescu în consistoriul mitropolitan, unde ei dețineau deja două posturi. Refuzându-li-se această cerere, ei convocară o mare întrunire la Cozmeni, în care cereau înființarea unei episcopii proprii ucrainene, cu reședința în acel orășel. În aprilie 1906 românii convocară o contra-întrunire la Cernăuți, pentru a protesta împotriva dezmembrării arhidiecezei.

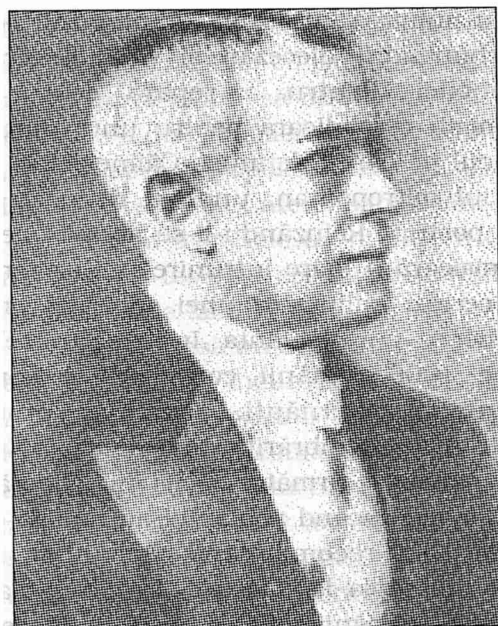
În anul următor ei își modificară cererea, revendincând pentru ei mitropolia de la Cernăuți și recomandând românilor să-și creeze episcopia la Suceava. În adunarea din iulie 1911 românii respingeau în adunarea lor de la Cernăuți pretențiile ucrainene, consimțind ca ucrainenii să-și înființeze episcopia lor la Cozmeni. În toiul acestor agitații, în ianuarie 1912, arhimandritul Miron Călinescu muri, lăsând vacant locul de vicar general al arhidiecezei. Pentru a asigura succesiunea unui cleric român la acest înalt post, românii convocară în martie 1912 o mare întâlnire la Cernăuți, în care cereau împăratului să păstreze caracterul românesc al arhiepiscopiei bucovinene prin numirea unui român în postul de vicar al ei, "iar pentru credincioșii ucraineni să se creeze o episcopie aparte cu reședința la Cozmeni". Pentru susținerea acestei cereri credincioșii români înaintară împăratului un memorandum care purta semnăturile a 46.136 de credincioși români. Răspunsul de la Viena întârzia să vină. Atunci românii convenirå să trateze direct cu ucrainenii despărțirea diecezei în una românească și alta ucraineană, alegând fiecare câte 32 de delegați pentru tratativele preliminare, care începură lucrările în martie 1913. Tratativele însă nu duseră la nici un rezultat.

Între timp însă, mitropolitul Vladimir primi invitația guvernului de a propune un candidat *ucrainean* pentru postul de vicar general al mitropoliei. Mitropolitul recomandă însă pe eruditul profesor de istorie bisericească *Eusebie Popovici* ca persoana cea mai vrednică de a ocupa acest post. Guvernul însă nu se sinchisi deloc de recomandarea mitropolitului și numi în septembrie 1913 pe consilierul consistorial *Antemon Manastyeski* în postul de vicar general al arhidiecezei cu dreptul de succesiune. Iar pentru a mulțumi întrucâtva și pe români, fu numit și Eusebie Popovici vicar general *ad personam*, deci un fel de vicar general adjunct, o numire ce nu mulțumi deloc pe bătrânul și eruditul profesor. *Asociația clerului greco-oriental din Bucovina* se pronunță contra acestor numiri, dar protestul ei nu fu luat în seamă. Acestea erau pozițiile cucerite de ucraineni în biserica românească din Bucovina până în 1914 și repetarea asaltului ar fi putut duce la cucerirea mitropoliei, dacă nu izbucnea războiul mondial, care schimbă complet mersul evenimentelor.

Slăbirea vechilor tradiții politice protestatare făcu să se ridice pe la 1914 *noul curent politic cultural*, care pornea de la tineretul intelectual ce-și făcuse educația sufletească națională prin lectura produselor noii școli literare din România liberă, reprezentată prin revistele "Sămănătorul" și "Neamul Românesc" al lui *Nicolae Iorga*. Reprezentanții acestui curent se grupară în jurul revistei "Junimea Literară", care apăru la Cernăuți sub conducerea tânărului profesor Ion I. Nistor. Reprezentanții noului curent în viața publică din Bucovina *propovăduiau cu hotărâre și curaj ideea unității culturale a românilor de pretutindeni, care trebuia să premeargă unirii politice a tuturor românilor în hotarele lor etnice și istorice.*

Exponenții acestui curent nu aveau în vedere realizări politice imediate și nici soluționarea problemelor de actualitate, ci ei, reluând firul întrerupt al politicii tradiționale de protest, se adresau sufletelor românești curate și neprihănite pentru a le întări în credința izbăvirii de stăpânirea străină, izbăvire care trebuia să vină. Prin noul curent se manifesta reacțiunea față de *doctrina bucovinistă*, care tindea la împăcarea spiritelor cu stările de lucruri pe care le considera ca definitive, la resemnarea națională și la abdicare față de atotputernicia guvernului austriac. Dar un popor trezit la conștiința lui națională nu abdică de bunăvoie la drepturile sale inalienabile și la revendicările sale drepte. Curentul național cultural susținut de revista "Junimea Literară" reluă cu îndrăzneală și însuflețire lupta pentru apărarea și susținerea acestor juste revendicări. Purtătorii de cuvânt ai noului curent susțineau sus și tare că Bucovina este pământ românesc și prin urmare această provincie, cu toată vrăjmășia vremurilor, mai curând sau mai târziu va tre-

bui să fie reîncorporată Moldovei, din corpul căreia fusese smulsă. În scopul acesta trebuiau pregătite și oțelite sufletele pentru ceasul cel mare al eliberării, pe care vizionarii, în entuziasmul lor tineresc, îl simțeau instinctiv apropiindu-se. Astfel se găsea Bucovina în ajunul izbucnirii războiului mondial, împărțită în două tabere inegale, dar distincte. Într-una se găsea mulțimea celor care se împăcaseră cu ideea stăpânirii austriece, în cealaltă, restrânsă ca număr, dar mare ca suflet, se concentrară toți aceia care luptau pentru dărâmarea stăpânirii străine, pentru repararea crimei politice din 1774 și pentru reîntoarcerea la sânul *patriei mame*, România.

Iancu Flondor

5. Activitatea literară, artistică și științifică

În fruntea vieții culturale românești din Bucovina a stat întotdeauna biserica, cu vechiul ei institut teologic dezvoltat de la 1875 încoace într-o facultate de teologie ortodoxă românească. Pe lângă scaunul mitropolitan ființa un seminar clerical pentru educația candidaților la cariera preoțească. Arhiereii bucovineni își făcuseră studiile lor la aceste înalte așezăminte de învățătură teologică, unii funcționând ca profesori de teologie, Teofil și Teoctist, dar mai ales mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, publicând ei înșiși scrieri cu cuprins teologic și ritual. În colecția de *Cuvântări bisericești pentru toate duminicile de peste an* și *Apostolii*, Silvestru întocmi în 1880 *Tipiconul bisericii ortodoxe orientale*, *Rânduiala la prepararea, fierberea și sfințirea Mirului* (1881) și *Psaltirea bisericească* (1890), cuprinzând principalele cântări bisericești puse pe note moderne. Profesorii de la Facultatea de Teologie: Vasile Mitrofanovici, Alexie Comoran, Nicolai Hacman, Mihail Calunescu, Isidor Onciul, Eusebie și Constantin Popovici, Vladimir Repta, Emilian Voiutschi, Ștefan Saghin, Teodor Tarnavschi, Vasile Găina, Vasile Tarnavschi, Octavian Isopescu – traducătorul Coranului în românește, și-au creat în toate disciplinele teologice o reputație care trecea peste granițele Bucovinei. Mitropolitul Silvestru înlesni la 1882 apariția revistei teologice "Candela" pentru "sporirea, lățirea și fructificarea științei teologice, ce servește ca și îndreptar pentru activitatea și viața preoțească". Cu un cuvânt, scopul "Candelei" era "să deschidă pastorului sufletesc tezaurile științei teologice". În coloanele revistei apărură studii și dizertații apologetice, dogmatice, omeletice, apoi predici și cuvântări ocazionale, precum și rapoarte asupra conferințelor pastorale. Mai apoi apărură în "Candela" și traduceri din limbile ebraică, siriană și arabă. Mitropolitul Silvestru îngădui în 1884 studenților în teologie să se constituie în societatea *Academia ortodoxă*, cu scopul de a se îndeletnici cu literatura, retorica și muzica bisericească. Noua societate luă asupra ei și redactarea *Calendarului diecezan* (1836 – 1855). În 1883 luă ființă *Tipografia arhiepiscopală* în încăperile reședinței arhiepiscopale, construită în stilul mauro-bizantin după planurile arhitectului Hawka. Palatul cuprinde o capelă pentru serviciul divin, o grandioasă sală sinodală și o trapeză în stilul maur, pe lângă numeroase săli de recepție și ședințe, birouri și locuința chiriarhului și a locțiitorului său. Sala sinodală este construită din marmoră și împodobită de pictorul *Iobst* cu scene din istoria creștinării românilor. Pe pereții opuși se găsesc față în față sinodul panortodox de la Iași din timpul lui Vasile Vodă Lupul și scena prestării jurământului de credință a bucovinenilor (din 1777) față de Austria în prezența episcopului Dosoftei și a generalului Spleny.

O mare izbândă națională s-a repurtat în 1881 prin obținerea de *clase paralele*

Vladimir Repta - Mitropolit al Bucovinei și al Dalmației

românești pe lângă liceul german din Suceava. Prin înființarea acestor clase s-au deschis porțile învățământului secundar tineretului românesc de la sate, din care urmau să se recruteze apoi conducătorii vieții naționale din Bucovina. Profesorii români îngrijiră cu multă râvnă de întocmirea manualelor românești pentru aceste clase. Aceștia erau: *Ieronim Munteanu*, *Vasile Bumbac*, frații *Samuil* și *Dimitrie Isopescu*, *Simion Florea Marian*, *Ștefan Dracinschi*, *Gherasim Buliga*, *Asimpodist Daș-chevici*, *Constantin Procopovici*, *Constantin Cosovici*, *Ștefan Ștefureac*, *Lazăr Vicol*, *Eusebie Popovici* și *Severin Procopovici*. Marele prestigiu de care se bucura liceul de la Suceava se datora priceperii și autorității directorului *Ștefan Repta*. La stăruința acestor profesori a luat ființă la Suceava în 1881 și societatea *Școala Română*, pentru ajutorarea elevilor, care deschise mai apoi și o librărie și o tipografie. Grație muncii protopopului *Vasile Cocîrlă* se deschise în 1906 la Suceava și un internat pentru găzduirea elevilor români. În 1896 s-au înființat clase paralele românești și pe lângă Liceul german din Cernăuți, precum și în Internatul Ștefan cel Mare. În 1892 luă ființă la Cernăuți *Societatea Doamnelor Române*, cu internat, pentru elevele românce de la școlile din oraș. În 1907 românii obținură un liceu clasic la Câmpulung, unde funcționa încă din 1895 o școală românească pentru *prelucrarea lemnului*, având un local propriu construit în stil românesc. În 1910 s-au putut obține clase paralele românești și pe lângă Liceul german din Rădăuți. Clase paralele românești se deschiseră în 1906 și pe lângă Școala normală de învățători.

Mitropolitul Silvestru organiză un serviciu special pentru conservarea monumentelor istorice din Bucovina, încredințând pe pictorul *Epaminonda Bucevschi* cu conducerea acestui serviciu. Din însărcinarea înaltului chiriarh maestrul Bucevschi zugrăvi chipurile lui Isus Hristos și al Maicii Domnului și le reproduse în mii de exemplare pentru a înlocui icoanele străine din casele credincioșilor bucovineni. Pe lângă operele sale religioase, pictorul Bucevschi se îndeletnici și cu pictura profană. Binecunoscute sunt tablourile lui *Deșteaptă-te Române*, *Colindătorii*, *Doina* ș.a. Urmașii lui Bucevschi în funcția de pictor diecezan au fost *Nicu Meșederu* și *Eugen Maximovici*.

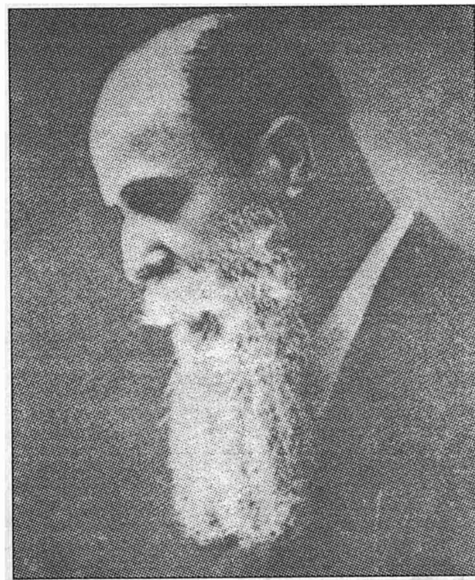
În 1881 luă ființă la Cernăuți *Armonia*, societate pentru cultivarea și răspândirea muzicii naționale, vocale și instrumentale, și a artei dramatice. La Cernăuți activa încă de la 1862 *Societatea filarmonică* sub conducerea lui Carol Mikuli și a lui Hrimaly. La îndemnul fiicelor bătrânilor Hurmuzachi, *Elisa* și *Eufrosina*, compozitorul Mikuli publică *48 Aires nationaux roumains*, cuprinzând doine, hore, balade și vechi cântece populare, precum și o colecție de arii naționale apreciată foarte favorabil de Vasile Alecsandri. În 1869 compusese la Suceava *Ștefan Nosievici* marșul *Drum bun, drum bun, toba bate!* și cântecul ostășesc *Măi tătare, ține calul!*

Primul loc între compozitorii bucovineni îl ocupă *Ciprian Porumbescu*, fostul acuzat în procesul *Arboroasei* de la Cernăuți. Ciprian era fiul scriitorului Iraclie Porumbescu (+1896). El urmase studii muzicologice la Viena și ajunsese profesor de muzică la Brașov. Într-un timp foarte scurt el a compus un număr considerabil de lucrări muzicale, dând dovadă de un talent ieșit din comun. Moartea a pus însă prea curând capăt activității sale creatoare; Ciprian Porumbescu muri în 1883 în vârstă de 29 de ani, lăsând în urmă o neprețuită comoară de peste 150 compoziții pentru cor, pian, vioară și flaut. Pe lângă numeroasele hore remarcăm *Rapsodia română*, *Cisla*, *Steluța* ș.a. Lui Porumbescu îi datorăm operetele *Crai Nou* și *Candidatul Linte*.

Societatea *Armonia* a atins culmea strălucirii sale sub conducerea celebrului compozitor bucovinean *Tudor Flondor*, care a armo-

Sextil Puşcariu

Gheorghe Grigorovici

nizat și pus pe note mai multe vodeviluri ale lui Alecsandri ca: *Cinel-Cinel*, *Florin și Florica*, *Arvinte și Pepelea* ș.a. Pe lângă diverse coruri, Tudor Flondor a compus și operetele: *Nunta țărănească*, *Rusaliile*, *Moș Ciocârlan*, *Lița Păscărița* și *Noaptea Sf. Gheorghe*. El a murit în vârstă de 46 de ani în anul 1908.

Al treilea mare compozitor și muzicolog a fost *Eusebiu Mandicevschi*, fost director al Academiei de Muzică din Viena. El a compus mai multe *liturghii*. Tot el a armonizat multe melodii populare românești. Se bucura de reputația unui apreciat specialist în probleme muzicale, colaborând la numeroase reviste de specialitate.

Primul loc între *scriitorii* bucovineni îl ocupă *Dimitrie Petrino*, ca poet și orator. Seria publiciștilor bucovineni continuă cu folcloristul *Simeon Florea Marian* și cu frații *Vasile* și *Ion Bumbac*. Ion Bumbac edită la 1881 revista beletristică "Aurora Română", care însă nu prinse la public. La 1892 *Constantin Berariu* și *Iorgu Gh. Toma* scoaseră câteva numere din "Încerări literare", prin colaborarea lui *T. Robeanu* (Gheorghe Popovici), *Temistocle Bocancea*, *Constantin Isopescu Verde* ș.a. La 1 ianuarie 1904 apăru revista "Junimea literară", care izbuti să grupeze în jurul ei, pe lângă scriitori mai vechi ca *Mihai Teliman*, *Emanuel Grigorovită* și *Teodor Ștefanelli*, o întreagă pleiadă de tineri publiciști și scriitori ca: *Gheorghe Tofan*, *Ion Grămadă*, frații *Victor* și *Leca Morariu*, *Liviu Marian*, *G. Rotică*, *Nicu Dracea*, *Sever Beuca Costineanul*, *Vasile Huțan*, *I. Cocârlă Leandru*, *Constantin Dracinschi*, *Adrian Forgaci*, *Dimitrie Popescu-Viorel*, *Lascăr Luția* ș.a. Revista se angajase să deștepte în publicul bucovinean gustul pentru lucrările literare românești de valoare și să aibă grijă ca ideile întrupate în ele să poată pătrunde în toate păturile societății bucovinene. Și, într-adevăr, revista reușise să grupeze în scurtă vreme în jurul ei pe toți literații din "țara fagilor", precum s-a arătat mai sus. Revista își propunea să-i smulgă pe cărturarii bucovineni din ghearele letargiei și indiferenței în care aceștia se zbăteau stăpâniți de patimi politice și ambiții deșarte. Publicația se prezenta ca "expresia unei grupări în jurul unei idei: *a ideii naționale*", care avea să-i determine întreaga activitate.

În paralel s-a dezvoltat rodnica activitate științifică a cercetătorilor bucovineni *Eudoxiu Hurmuzachi* (+1874), *I. Gh. Sbiera* (+1916), *Dimitrie Onciul* (+1923), *Tudor Ștefanelli* (+1921), *Dimitrie Dan* (+1927), *Constantin Morariu* (+1927), *Erast Mandicevschi*, *Constantin Isopescu Grecul*, *Isidor Bodea* (+24 iulie 1938), *Clementie Popovici* (+1938) ș.a.

Prin decretul Locotenenței Domnești din București, 22 aprilie 1866, fură numiți membri ai *Societății Literare Române* din partea Bucovinei *Alexandru Hurmuzachi* și *Alexandru Dimitrovici*, care nu acceptă numirea. În locul lui fu numit la 11 iunie 1866 *Ioan Sbiera*.

Capitolul III

RENAȘTEREA VIEȚII NAȚIONALE ÎN BASARABIA

1. Regulamentul lui Voronzov și împroprietărirea țăranilor

Așezământul *Obrazovaniei oblastiei Basarabia*, un fel de "regulament organic" al Moldovei transprutene, rămase în vigoare până la moartea emitătorului său, *țarul Alexandru I* (1801 – 1825). Sub urmașul său *Nicolae I* (1825 – 1855) începu noul regim de restricții politice și naționale, ceea ce provocă în 1830 cunoscuta răscoală a *Decabriștilor* și a polonezilor, care fu reprimată cu mari vărsări de sânge. În fruntea oblastiei Basarabiei ajunse prințul *Voronzov*. Acesta primi autorizația noului țar de a întocmi așezământul obrazovaniei cu un nou regulament restrictiv. La 29 ianuarie 1829 apăru *ucazul* imperial pentru introducerea noului regulament numit *al lui Voronzov*, după numele guvernatorului Basarabiei care îl puse în aplicare. În virtutea noului regulament puterea de ocârmuire, care până atunci era executată de organe elective, trecu asupra guvernatorului general. *Înaltul sfat* fu înlocuit prin *sfatul oblastiei*, care nu mai avea atribuții administrative, ci se întrunea de două ori pe an pentru a-și da avizul numai asupra chestiunilor de ordin gospodăresc. Membrii noului sfat nu mai erau aleși ca și cei ai înaltului sfat, ci numiți simplu de guvernatorul general, cu excepția reprezentantului nobilimii, care, singurul, era ales. În locul căpitanilor ispravnici, în fruntea ținuturilor ajunseră *macialnici* ruși. Regulamentul lui Voronzov desființa deci autonomia de care oblastia Basarabiei se bucura mai înainte, înlocuind vechile legiuiri moldovenești prin legiuiri rusești, introducând limba rusă în toate actele publice. Astfel se ajunse ca din punct de vedere administrativ să nu mai existe aproape nici o deosebire între modul de ocârmuire a Basarabiei și cel al celorlalte gubernii rusești. Întreaga viață publică era în proces de rusificare cu ajutorul *cinovnicilor* ruși, începând cu guvernatorul general și sfârșind cu ultimul zapciu.

Pentru îmbunătățirea situației țăranilor, proprietarii de moșii, mireni și eclezi-astici, fură siliți prin ucazul țarului din 24 ianuarie 1834 să încheie *tocmeli agricole* cu țăranii de pe moșiile lor, impunându-se în 1846 un *contract nominal* care apăru și în moldovenește, fiind împărțit la săteni ca să se folosească de el la încheierea tocmelilor agricole cu proprietarii. La 8 februarie 1861 apăru *ucazul de dezrobire și împroprietărire a sătenilor*. Boierimea basarabeană, ce se compunea din moldoveni, greci, armeni, ruși, polonezi ș.a. izbuti însă să amâne aplicarea ucazului în Basarabia, sub cuvânt că dezrobirea țăranilor s-ar fi făcut în Basarabia încă de pe vremea Moldovei, comițându-se o voită confuzie între *dezrobire* și *împroprietărire*, care aceasta din urmă nu se făcuse pe timpul Moldovei. În cele din urmă însă ucazul de împroprietărire fu aplicat și în Basarabia, dar numai la 1869. Și cum populația era rară, iar pământul cultivabil destul de mult, țăranii basarabeni fură împroprietăriți cu loturi de la 8 la 131 *deseatine*, deseatina măsurând 60 *prăjini*, sau trei pătrimi dintr-o *falce*. Ucazul de împroprietărire dispunea ca pământul, fie arabil, fie pășune sau islaz, pe care țăranii îl țineau în arendă de la proprietari, și a cărui întindere nu întrecea 13 desetine și 1.768 *stânjeni pătrați* de casă de familie, să devină de drept lotul de împroprietărire al țăranilor. Ucazul hotăra mai departe ca pământul de împroprietărire să rămână sub

numirea de *pământ obștesc*, ca proprietate a *obștei sătești*, pentru care țăranii aveau să plătească cuvenita despăgubire. Acest pământ nu putea deveni niciodată proprietate particulară, nici în întregime și nici în parte, ci el deveni un pământ inalienabil al țăranilor, menit să slujească pentru hrana tagmei țărănești. Loturile rămâneau însă moștenirea inalienabilă a membrilor familiei țărănești. Când lotul trecea în posesia moștenitorilor, el putea fi parcelat, însă sub condiția ca parcelele să nu fie mai mici de o pătrime din întinderea lotului cuprins la împroprietărire. Dacă un sătean părăsea obștea sătească și devenea târgoveț, atunci el pierdea lotul, care trecea asupra altui sătean. Loturile se plăteau fie cu munca brațelor, fie în bani gheață. Plata în muncă se făcea după prescriptele contractului normal, cu deosebirea că munca obligatorie rămânea desființată. Plata în numerar se făcea prin bună învoială între părți. Dacă nu se putea ajunge la o bună înțelegere, atunci darea se fixa cu 120 – 250 ruble pe an de fiecare lot țărănesc. Termenul de răscumpărare era de 20 ani. Plata se făcea la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru.

2. Orânduirea bisericească și școlară

Și pe tărâmul bisericesc se produseră în vremea aceea mari schimbări. La 30 martie 1821 surveni moartea mitropolitului *Gavril Bănulescu*, de al cărui nume rămâne legată organizarea arhidiecezei Basarabiei, precum și înființarea celor mai de seamă așezăminte bisericești ca *Seminarul duhovnicesc*, *Școala eparhială*, *Tipografia arhidiecezană* și *Reședința mitropolitană*. Urmașul lui Gavril a fost *Dimitrie Sulinia*, om străin de Basarabia, care a dezvoltat o vastă activitate cărturărească, străduindu-se să-i apropie pe moldoveni de ruși. La stăruința sa *diecesteria duhovnicească* din Chișinău fu transformată în 1835 într-un *consistoroiu bisericesc*, cu atribuții administrative, judecătorești și de control. Acest control se referea mai ales la actele stării civile, a căror gestiune rămăsese în seama bisericii. Sub arhipăstoria sa protopopiatele de dincolo de Nistru s-au desfăcut de arhidieceza basarabeană, spre a fi încorporate în noua arhidieceză a *Odessei și Chersonului*, care luă ființă la 1837. Dimitrie Sulinia muri în 1844 și fu înmormântat în catedrala arhiepiscopală din Chișinău, a cărei clădire fu terminată în timpul arhipăstoriei sale în anul 1836. Succesorul său în arhipăstoria de la Chișinău fu *Irinarh Popov*, un cleric cu multă învățătură, sub oblăduirea căruia apăru în 1858 "Vestitorul eparhiei Chișinăului și Hotinului" ca organ oficial al bisericii basarabene, în text paralel românesc și rusesc. Actele eparhiale se scriau în moldovenește până în 1871. O mare dezvoltare luase în Basarabia viața monahală reprezentată prin *clerul negru*, spre deosebire de clerul secular numit și *clerul alb*. Cele 18 mănăstiri, din care 7 mănăstiri de călugărițe, constituiau trei *protoierii* sau *blagocinii* cu centrele la Chișinău, Orhei și Soroca. Afară de mănăstirea *Căpriana*, care poseda 10 sate cu aproape 40.000 deseatine de pământ, celelalte mănăstiri și schituri nu posedau toate la un loc mai mult de 15.000 deseatine de pământ.

Școli populare pentru masele largi funcționau la Chișinău, la Horin, la Cetatea Albă, la Briceni și în alte locuri. Directorul Școlii lancasteriane din Chișinău, Iacov Hâncu, originar din Ovidiopol, alcătui în 1822 un *Izvor pentru învățământul mutual după sistemul Lancaster*. Hâncu ajunse profesor la seminarul duhovnicesc, iar apoi profesor la catedra de limbă moldovenească, ce luase ființă în 1848 la St. Petersburg. În 1827 și în anii următori se deschiseră școli moldovenești la Cahul, Soroca, Orhei, Rezeni, Mereni, Volcineța, Nisporeni, Hartopul ș.a., puse sub îndrumarea și supravegherea unei "direcții speciale pentru școlile primare din Basarabia". Către "ucenicii școlii ținutului Hotinului, ruși și români, cei care au săvârșit cursul învățăturilor rânduite la această școală, având apoi a trece la gimnaziul din Chișinău" adresă *Alexandru Hajdău*, la 25 iulie 1837, celebrul său *Cuvânt* plin de frumoase și înălțătoare sentimente naționale. El se adresă îndeosebi către elevii moldoveni care erau "mai aproape, mai de rudă inimii sale", povățuindu-i să-și iubească țara și limba strămoșească, fiindcă în seama lor rămâne conservarea și cultivarea vechilor tradiții politice și culturale ale Basarabiei. *"Pământenii altor țări* – zicea Hajdău – *se arată aici vremelnic, aduși fiind în aceste locuri de întâmplare, iar nu din datorie, și tocmai ca pasările văratice, ei înșiși se întorc în țara lor, poate nici cinstind măcar cu mulțumitoare pomenire țara noastră"*.

Într-o adresă pe care la 1841 mareșalul

nobilimii basarabene *I. Sturdza* o trimise guvernatorului *Todorov* se arăta că limba moldovenească este neglijată în școlile publice, că elevii nu cultivă îndeajuns "limba maternă literară" și că școlile rurale sunt lipsite de profesor de limba moldovenească, de cărți și material didactic pentru acest obiect. *"Copiii* – continua Sturdza – *intră în liceu, cu toate că în el se predă limba moldovenească, și nu se pot folosi de ea, între altele și din cauza lipsei complete de manuale didactice și cărți de limba* lor *maternă"*. Pentru a înlătura acest mare neajuns, nobilimea cerea să se numească *profesori* de nădejde de *limba moldovenească* și să se procure din *Moldova* și *Muntenia* numărul necesar de cărți didactice, oferindu-se să contribuie prin mijloacele lor personale la acoperirea cheltuielilor pentru plata profesorilor și cumpărarea cărților necesare. Deprinderea limbii române se făcea după o "*Bucoavnă, adecă începătoarea învățătură pentru cei ce voiesc a învăța carte moldovenească*" care apăruse la 1822 în "*Sobomiceasca Tipografie a Basarabiei*" de la Chișinău.

O nouă ediție a *Bucoavnei* apăru la 1841, iar alta la 1861.

La 1848 *Radu Curălescu* de la Cismeana-Varnița, din jud. Ismail, publica în "Almanahul Odessei" o nuvelă: *Tunsul, întâmplare adevărată din Valahia*, cu o descriere a Bucureștilor.

În 1865 apăru la Chișinău, cu litere latine: *Abecedă română, compusă pentru școalele elementare de Ivan Doncevu.* La 1833 luase ființă la Chișinău un liceu de 7 clase, la care se preda și *limba moldovenească*. Titularul catedrei era autorul "abecedei", Ioan Doncev, recte *Donici*, care la 1865 dădu publicității un "*Curs primitiv de limba română, compus pentru școlile elementare și patru clase de gimnaziu*". În prefața cursului său Doncev regreta desființarea catedrei de limba română de la Hotin, din cauză că nu se mai găseau elevi doritori de a învăța această limbă. Doncev găsea că faptul în sine era foarte trist, întrucât tineretul local din mai multe puncte de vedere ar fi trebuit să arate mai mare interes de a învăța *limba țării*, mai degrabă decât franțuzește și nemțește. Cunoașterea limbii moldovenești se cere doar la fiecare pas, și aceasta cu atât mai mult cu cât "*limba moldovenească are atâtea frumuseți și gingășii. Cea mai frumoasă lature a sufletului nostru* – zicea Doncev – *este limba*". El recomanda conaționalilor săi să se legene în frumusețea limbii lor naționale. Doncev reproducea în manualul său părți alese din scriitorii contemporani: Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Alexandru Donici, Dimitrie Bolintineanu, Mihail Zamfirescu, Gheorghe Crețianu, Gheorghe Tăutu ș.a., răspândind astfel în Basarabia dragostea și interesul pentru creațiile literare de dincoace de Prut, afirmând în felul acesta *unitatea culturală a românilor de pretutindeni.*

La 1842 expiră termenul de 7 ani, care în 1835 fusese fixat pentru admiterea cererilor scrise în limba moldovenească. După expirarea acestui termen scăzu mereu și numărul școlilor moldovenești, până ce în 1867 limba țării dispăru cu totul din școlile basarabene. Acestea erau de trei categorii, și anume: *școli bisericești*, cu un curs de 3 ani în grupuri; *școli ministeriale* în 4 grupuri pe la sate și cu 2 clase și 6 grupuri pe la orașe; și în sfârșit *școli ale zemstvelor* cu o organizare similară interministerială. Grija pentru bunăstarea și propășirea școlilor bisericești era în seama *sfatului școlar eparhial*, pentru școlile ministeriale răspundea *sfatul gubernial al învățământului*, iar pentru școlile județene *sfatul școlar al zemstvelor*. Pentru formarea învățătorilor ființa la Bairaincea în județul Cetatea Albă o *școală normală.* Școlile statului erau supuse Ministerului instrucțiunii publice din Petersburg, școlile eparhiale mitropolitului din Chișinău, iar școlile județene consilierilor sau *zemstvelor* din județe.

În studiul său asupra Basarabiei *Paul Batinesov* stăruia asupra necesității ca tânăra generație moldovenească din Basarabia să fie crescută în spirit rusesc, pentru a se putea contopi în chip organic cu patria comună Rusia. "*Dacă voim* – zicea el – *ca Basarabia să se contopească deplin cu Rusia, atunci trebuie, cu ajutorul școlilor să ne grăbim a face ca măcar jumătate din feciorii moldoveni să devie ruși. Spre această țintă tinde tocmai sistemul de învățământ public adoptat acum de guvern*". Când în 1905 deputatul *Novicov* ceru în *duma* din Petersburg cărți și școli moldovenești pentru moldovenii din Basarabia, săriră membrii partidului "adevăraților ruși" ca Pavel Krupeski, Puriskievici ș.a. să combată această cerere, susținând că moldovenii din Basarabia, fiind de mult *rusificați*, n-ar mai avea nevoie de școli moldovenești.

În schimb generalul Kurpatkin, eroul războiului ruso-japonez, arăta în 1910 că poporul român din Basarabia anexată cu o sută de ani înainte trăia încă separat de populația rusă: *"E incontestabil că dacă la începutul secolului al XIX-lea Principatele Române ar fi fost anexate Rusiei, populația n-ar fi rămas numai cu totul străină, dar ea ar fi devenit dușmană poporului rus; astfel în loc să avem* o *singură Polonie, noi am avea, spre slăbirea Rusiei, două Polonii... În viitor, fie de bună voie, fie pe calea păcii, fie prin război, unirea poporului român este inevitabilă!"*

Școli naționale aveau în Basarabia coloniștii nemți, bulgari, găgăuzi și evrei, așezați de curând în țară, numai moldovenii indigeni nu aveau școli în limba lor. De aceea nu este de mirare dacă o statistică oficială constata la 1912 că dintr-o sută de moldoveni, numai 10 știau carte. În schimb, știutorii de carte dintre germani reprezentau 63%, dintre evrei 50%, dintre bulgari 30%. În anul aniversării centenare a unirii Basarabiei cu Rusia erau în țară 1.709 școli primare, dintre care 1.038 erau școli ministeriale și județene, iar restul de 671 școli eparhiale, deci școli în care nu se învăța nimic românește, cu toate că la acea dată moldovenii din Basarabia constituiau majoritatea absolută de 70% a populației țării.

Unirea Principatelor prin îndoita alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza trezi un viu răsunet în sufletele românilor basarabeni. Bucuria lor găsi o frumoasă expresie în scrisoarea de felicitare a lui Alexandru Hajdău:

"Vă trimit urări de bine din partea Basarabiei pentru care sunt scumpe și pline de însemnătate viitoarele destine ale României unite – patria mamă; primiți aceste urări ale mele ca un glas sufletesc al unui frate, pentru că eu sunt trup din același trup și os din același os și din aceleași oase din care sunteți plămădiți voi, și în vinele mele curge același sânge românesc care curge în vinele voastre".

Cu ocazia înființării *Academiei Române* de la București se rezervaseră trei locuri pentru cărturarii din Basarabia. În aceste locuri fură numiți *Alexandru Hajdău, C. Stamati* și *I. Stoicescu,* care fură opriți de guvernul rus de a participa la lucrările noului așezământ de cultură românească.

Alexandru Hajdău, care își avea moșia la Cristinești (jud. Hotin), se număra printre cei mai erudiți oameni ai timpului său. El studiase în Rusia și Germania și vorbea mai multe limbi. Opera sa literară este foarte vastă, dar cele mai multe din scrierile sale enciclopedice au rămas nepublicate. Ele îmbrățișau aproape întreg domeniul cugetării omenești: știință, drept, filosofie, sociologie și istorie. Mihail Kogălniceanu a publicat un izvod al lucrărilor lui Alexandru Hajdău apărute în diverse publicații rusești. Ele tratează probleme de interes pentru istoria și literatura moldovenească, de pildă: *Cântece istorice din Moldova, Povestea lui Duca Vodă, O legendă asupra lui Petriceicu Vodă, Judecata la sărdăria de Orhei, Cugetări moldovenești* etc.

Adeziunea sa la noua instituție românească și-o dădu și fruntașul basarabean din Bălți *Alexandru C. Bodescu,* adresând președintelui Academiei următoarea scrisoare în 1868, însoțită de o contribuție în bani:

"Eu, Alexandru Constantin Bodescu, sfetnicul curții imperiale rusești, de felul meu din orașul Bălți, sărind ca toți românii, de a contribui la încurajarea învățăturii în România, declar că ofer suma de 2.000 ruble, ceea ce face 5.200 de franci după cursul zilei, pentru Academia română".

Fiul lui Alexandru Hajdău, *Bogdan Petriceicu* (în literatura română scris *Hasdeu*), trecu la Iași, iar de acolo la București, unde ocupă postul de director al Arhivelor statului, iar mai apoi ajunse profesor la Universitate și membru al Academiei Române. Contribuția acestui erudit basarabean la știința lingvistică și istorică românească este cunoscută. Hasdeu s-a afirmat și pe tărâmul literar. Piesa sa *Răzvan și Vidra* s-a jucat zeci de ani pe scenele teatrului românesc și se studiază în școli.

Ceva mai târziu se deschise și Universitatea din Odessa, la care însă tineretul basarabean nu avea totalmente acces. Bacalaureații moldoveni erau îndrumați spre universitățile din Dorpat, Kiev, Harkov sau Petrograd, pentru a fi cât mai departe de țara lor de origine, Basarabia.

În 1835 s-a deschis pe lângă liceul din Chișinău un internat pentru copiii boierimii, numit "*pensionul nobilimii*", cu scopul de a pregăti "pentru țară oameni capabili și folositori și funcționari cunoscători temeinici ai limbii rusești și *moldovenești*". Până la des-

chiderea acestui "pension" sau internat, fiii de boieri din Basarabia își făceau educația în institutul *Richelieu*. În 1912 erau în Basarabia nu mai puțin de 56 școli de băieți și de fete. Dar în școlile acestea nu se învăța nimic românește, limba moldovenească nu figura în programele acestor școli, nici măcar ca obiect facultativ pentru elevii moldoveni. În 1832 se înființase la Chișinău prin subscripție publică "*biblioteca obștească*". La 1899 biblioteca aceasta număra 20.000 de volume, în care *Zamfir Arbore* nu găsi nici o carte românească.

3. Activitatea literară și științifică

Vechile tradiții culturale moldovenești s-au păstrat neschimbate în Basarabia și după anexarea ei la Rusia. Generațiile care au urmat după 1812 erau pătrunse de spiritul culturii și literaturii moldovenești, care își găsea dincolo de Prut răsunet în scrierile lui *Alexandru Hajdău*, *Ioan Sârbu*, *Gheorghe Gore*, *Alexandru Nacu*, precum și în opera literară a lui *Constantin Stamati*. În timpul zaverei grecești din 1821 numeroși fruntași ai vieții politice și intelectuale moldovenești se refugiară în Basarabia. În fruntea acestora era *Veniamin Costachi*, care se așeză la Colencăuți, în județul Hotinului, unde traduse, după propria sa mărturisire "în cele mai amărâte zile din viața sa", *Istoria scripturii vechiului testament* în limba neamului său. La Chișinău se retrase episcopul Meletie al Hușilor. Tot acolo căutară refugiu *Andronache Donici*, *Alecu Beldiman*, autorul *Jalnicei tragedii a Moldovei*, apoi *Costache Conachi*, *Alexandru Hrisoverghi* și *Costache Negruzzi*, care cunoscu la Chișinău pe *Alexandru Sergheevici Pușkin*, care trăia în exil în capitala Basarabiei.

În primele decenii după anexarea Basarabiei, granița de la Prut nu era așa greu de trecut ca mai târziu. Ea se deschise chiar larg cu ocazia războaielor dintre ruși și turci din 1829 și rămase deschisă până în 1834. În 1848 ea se deschise din nou până în 1849, pentru a se redeschide în 1851 și 1877, când oștirile rusești cooperară cu cele românești în Balcani.

Într-un raport oficial din 21 martie 1864 se arată că "*moldovenii de la Chișinău, tineri din familii bune, au relații cu Iașii și Bucureștii pentru unirea Basarabiei cu Principatele, cu ajutorul moldovenilor ce vin din Chișinău după scrisori*".

"Coloanele de subzistență" care treceau Prutul spre frontul rusesc de la Dunăre erau formate din țărani basarabeni, care aflaseră despre faptele de vitejie ale românilor la Plevna sub marele lor căpitan *Caru-Vodă*, cum numeau ei pe domnul Carol I. Astfel Prutul rămase ani de-a rândul deschis pentru moldovenii de dincolo și de dincoace de "râul blestemat" care despărțea politicește pe frații de aceeași limbă și credință. Publicațiile românești pătrundeau în Basarabia fără nici o piedică. "Curierul Românesc" al lui Heliade și "Albina Românească" a lui Gh. Asachi erau răspândite în Basarabia, unde erau citite cu mare interes. În "Curierul Românesc" din ianuarie 1860, căminarul Dimitrache Pastiescu arăta ce mare bucurie simțeau basarabenii la lectura publicațiilor românești. El arată că "*și în Basarabia din rumâni este de titular sovetnic Constantin Stamati, bărbat literat, cinstitor de oameni învățați, sârguitor spre luminarea neamului său și nu contenește de a tălmăci alese istorii pentru întocmirea moravurilor celor bune, fabule românești, versuri ce se numesc versuri albe, versuri împleticite, versuri drepte și alte frumoase istorii: românii care aduc cinste neamului nostru cu învățătura și haracterul lor cel cinsitit sunt încă și mareșal Alecu Leonard, Al. Vasile Catiche și Costache Tufescu, mădularul judecătoriei județului nostru (Bălți) Constantin Stamati*".

Constantin Stamati, cunoscut prin scrierile sale *Povestea Poveștilor*, *Muza românească* și *Poezii și Proză* a fost, alături de *Alexandru Hajdău* și *I. Stroiescu*, reprezentantul Basarabiei între *membrii fondatori ai Academiei române*. Alți scriitori basarabeni erau fabulistul *Ioan Sârbu*, cunoscut prin *Fabulele* și *Compozițiunile* sale din 1851, *Gheorghe Gore*, care scria între anii 1862 – 1874 în diverse ziare rusești despre poezia lui Alecsandri și poezia populară, *Gheorghe Panu*, *Alexandru Nacu*, autorul unei istorii a Basarabiei în rusește nepublicată ș.a.

Multora dintre scriitorii basarabeni nu le pria regimul de cenzură și opresiune din Basarabia rusească. De aceea ei trecură din vreme Prutul pentru a respira aerul de libertate românească, dezvoltând o rodnică activitate științifică și literară. În fruntea acestora se găsea enciclopedistul *Bogdan Petriceicu Has-*

deu; apoi *Alecu Donici*, cunoscut prin fabulele sale și traducerile din Pușkin și din Antioh Cantemir; *Alecu Russo*, cunoscut prin poema sa *Cântarea României*; *Zamfir Arbore*, apreciat pentru voluminoasa sa scriere *Basarabia în secolul al XIX-lea* și *Dicționarul Geografic al Basarabiei*; *Dimitrie Moruzi* a scris mai multe romane ca *Pribegi în țara răpită* și *Înstrăinații*; *Victor Crasescu ș.a.*

4. Deșteptarea națională în Basarabia

În cursul veacului al XIX-lea atât românii din Principatele Unite, cât și cei din Transilvania și Bucovina se treziră din letargia lor seculară și începură lupta pentru dezrobirea lor politică și națională. Libertatea constituțională conferită de guvernele din acele țări le dădea posibilitatea de a se manifesta liber și de a-și revendica drepturile lor politice, naționale și culturale. Numai conaționalii din Basarabia gemeau încă sub jugul tiraniei țariste. Exilul Siberiei îi amenința pe toți aceia care îndrăzneau să revendice drepturile și libertățile poporului, sechestrate de țar și nesocotite de *cinovnicii* îngâmfați și insolenți. Țarul Alexandru I era stăpânit de ideile absolutismului luminat și de aceea el conferi Basarabiei așezământul *obrazovaniei* în 1818. Fiul său, Nicolae I, revocă însă așezământul liberal și îl înlocui cu *regulamentul Voronzov*, prin care se răpeau basarabenilor și ultimele urme de autonomie. Urmașul său *Alexandru al II-lea Nicolaievici* (1855 – 1881) decretă totuși în 1861 *împroprietărirea țăranilor* și *legea zemstvelor*. Mai mult chiar, el părea hotărât să încununeze reformele sale liberale printr-o constituție. Proiectul de constituție era gata de a fi decretat, când o bombă curmă pe neașteptate firul vieții țarului în ziua de 13 martie 1881.

Îngrozit de moartea tragică a părintelui său, noul țar *Alexandru al III-lea* (1881 – 1894), sfătuit de *oberprocuratorul* Sfântului Sinod *Pobedonoscev*, abandonă ideile liberale ale înaintașului său și restabili vechiul autocratism moscovit. Reprezentantul noului curent politic în Basarabia era episcopul *Pavel*, care închise tipografia eparhială moldovenească, opri întrebuințarea limbii moldovenești în serviciul divin și surghiuni o pleiadă de cărturari români care țineau încă trează conștiința națională în Basarabia. Autonomia județeană fu mai restrânsă, iar țăranii expuși la cele mai mari ticăloșii din partea *nacialnicilor*. Împotriva despotismului își ridicară glasul mai mulți intelectuali ruși, care cereau regim constituțional, abrogarea privilegiilor de clasă, egalitatea în fața legii și control sever asupra aplicării bugetului. Desconsiderarea acestor juste revendicări politice și sociale menținea curentele subversive și îndrăzneala celor ce tindeau la anihilarea odiosului sistem autocrat din Rusia. Țarul scăpă ca prin minune de un atentat contra sa, dar curând după aceea muri, la 26 noiembrie 1894.

Pe tron urcă fiul său *Nicolae al II-lea* (1894 – 1918), la încoronarea căruia își găsiră moartea mii de oameni în aglomerația de la ceremonie. Noul țar era un om bine intenționat, dar mult prea slab pentru marea răspundere ce apăsa pe umerii lui. Pentru a putea face față greutăților conducerii Rusiei se cerea o voință de fier și o mare putere de muncă, calități care lipseau noului țar. El era un om lipsit de tenacitate și veșnic chinuit de gândul de a trebui să ia o hotărâre. Nemulțumirea față de regimul absolutist era generală. Curente revoluționare se manifestau pretutindeni, dar mai ales în marile centre industriale și în rândurile studențimii. Nemulțumiri adânci se arătau și în păturile țărănești, care sufereau pe urma apăsării dărilor și a scăderii prețurilor la produsele agricole.

În toiul acestor frământări izbucni războiul ruso-japonez, care descoperi toată corupția regimului autocrat. După primele înfrângeri în Manciuria, căzu în iulie 1904 *Plehwe*, incarnația odiosului regim despotic, victimă a unui atentat. Țarul încredință guvernul prințului *Mirski*, care trecea de om cult și cu vederi înaintate. Dar bunele sale intenții se loviră de împotrivirea partidului adevăraților ruși, care erau contra reformelor. Într-un consiliu de miniștri Pobedonoscev declara patetic că, după sfânta scriptură, biserica pravoslavnică nu recunoaște alt sistem de guvernământ decât cel absolutist. După părerea sa un regim constituțional ar contraveni poruncilor lui Dumnezeu. Părerile sale erau împărtășite și de majoritatea celor avuți, care formau o clică înfumurată, egoistă și stăpânită de duh reacționar.

Veștile rele ce parveneau mereu de pe câmpul de bătălie din extremul orient, adău-

gate la lipsurile și neajunsurile cotidiene, întăreau curentul revoluționar, hrăneau spiritul de opoziție și înteţeau lupta contra absolutismului despotic. Un vechi obicei al pământului dădea norodului dreptul de a se prezenta în fața țarului cu jalbă. De acest obicei se folosi popa *Gopon*, când în ziua de 22 ianuarie 1905 se puse în fruntea mulțimii agitate, pornind spre *Palatul de Iarnă* pentru a prezenta țarului jalba norodului. La trecerea podului peste Neva mulțimea fu întâmpinată cu salve de foc din partea armatei, și astfel manifestația din *Duminica Roșie* se sfârși cu sute de morți și răniți. Nu trecură nici trei săptămâni de la acest sângeros măcel, când la Moscova marele prinț Serghei fu rupt în bucăți de explozia unei bombe. Întâmplările acestea sângeroase făcură pe țar să înțeleagă că odiosul regim autocrat nu mai putea dăinui. De aceea el hotărî prin ucazul din 3 martie 1905 convocarea unei adunări naționale – *duma* – pentru "dezbaterea și votarea legilor". Prin acest decret imperial Rusia intră și ea în cele din urmă în rândurile statelor *constituționale* din Europa.

Vestea decretării constituției trezi mare entuziasm în rândurile studenților basarabeni de pe la universitățile rusești. Aceștia erau organizați în asociații basarabene – *pământenii* – pentru trezirea conștiinței naționale și cultivarea limbii moldovenești. În fruntea unei asemenea asociații la Dorpal se găsea *Ion Pelivan*. Prieten de idei și sentimente cu el erau *Alexandru* și *Vasile Oatu, Vasile Maho, Nicolae Siminel, Nicolae Verdeș, N. Popovschi, V. Hartia, N. Florov* ș.a. În toiul campaniei electorale pentru adunarea națională – duma – tineretul se reîntoarse acasă pentru propagandă națională. Cum însă convingerile lui aveau un caracter social prea pronunțat, ele se ciocniră de ideile conservatoare ale boierimii basarabene. Exponenții vechii boierimi se grupară în jurul lui *Pavel V. Dicescu*, care revendicase într-o broșură drepturi naționale pentru moldoveni și respectarea limbii moldovenești în biserică și școală. Din gruparea lui Dicescu făceau parte *Paul Gore, Vladimir Herța, M. Fiodazin, Vasile Anghel, T. M. Suruceanu*, fondatorul unui admirabil muzeu ș.a. Gruparea aceasta elaborase statutul unei societăți pentru răspândirea culturii moldovenești în Basarabia. O altă grupare boierească, cu *Alexandru Krupenski* în frunte, se rusificase cu totul. Organul politic al acestei grupări era ziarul rusesc "Drug", redactat de faimosul antisemit *Nicolai Crușevan*, care, referindu-se la revendicările naționale ale moldovenilor, declara ritos: "Nu, noi nu vom trăda Rusia!"

În campania electorală pentru duma din primăvara anului 1906 moldovenii se prezentară dezbinați în trei grupuri politice deosebite. Tinerii moldoveni profesau idei și credințe *național-democratice*. Bătrânii din rândurile boierimii naționaliste nutreau convingeri *conservatoare*, iar boierimea rusofilă milita în tabăra adevăraților ruși. Stăruințele doctorului *Ion Varzaru* și *Eugenie Purcel* de a aplana divergențele politice și de a uni și împăca pe tinerii democrați cu bătrânii conservatori dădură greș din cauza programului prea radical al tineretului. *Moldovenii tineri* Ioan Pelivan, Ioan Gîndul, Pantelimon Halippa, Nicolai Popovschi, frații Ion și Teodor Inculeț, Vasile Hartia, Vasile Oatu, Gheorghe Stârcea, St. Usinovici, M. Vântu, Alexei Mateevici, Sergiu Cujbă și mulți alți tineri erau însuflețiți de cele mai frumoase simțăminte național-democratice:

"*Nu pot spune* – zicea Ion Inculeț – *câtă bucurie, câtă satisfacție aveam noi, colaboratorii acestui ziar, când vedeam la iarmaroace grupuri de țărani care ședeau jos pe iarbă și ascultau cum unul din ei li citea «Basarabia»*".

Era vorba de "Basarabia", primul ziar democrat român între Prut și Nistru, scos la 24 mai/7 iunie 1906 de avocatul *N. Gavriliță*, în jurul căruia se grupaseră moldovenii tineri. Redacția ziarului era încredințată lui *Pantelimon Halippa*, iar după arestarea acestuia lui *M. Vântu*. Ziarul apărea de două ori pe săptămână. Primul număr al "Basarabiei" apăru la 24 mai 1906. *Moldovenii bătrâni conservatori* își scoaseră și ei ziarul lor, "Moldovanul", sub îngrijirea lui *Gheorghe Madan*. Noul ziar cerea ca în școală să se învețe moldovenește, fiindcă "*limba strămoșească este pentru un neam ceea ce este pentru om tatăl și maica sa. Și când părinții noștri au fost de neamul moldovenesc, când maicele noastre ne-au legănat tot în cântări moldovenești și ne-au învățat să ne rugăm și să ne închinăm lui Dumnezeu în limba moldovenească, pe care și ei au învățat-o de la părinții lor și tot așa din moși-strămoși, noi nu avem dreptul și nici nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea, căci lepădându-ne de limba părintească, de neam, ne lepădăm și limba și legea și obiceiurile, care nu sunt de ieri, de alaltăieri, ci de veacuri*".

Pantelimon Halippa

O luptă aprigă de idei se încinse între ziarele "Basarabia" și "Moldovanul", care, prin mijloace și pe căi deosebite, năzuiau ambele spre același ideal: *deșteptarea neamului moldovenesc din Basarabia la o nouă viață politică, națională și culturală.* Divergențele de vederi dintre *conservatori* și *democrați* făcură ca la alegerile pentru *prima dumă* de la Petersburg moldovenii să nu reușească să aleagă în primul parlament rusesc decât 4 deputați, și anume: pe preoții *Volovei* și *Ghepețchi* pentru cameră și pe marii proprietari *Dicescu* și *Casso* pentru senat. Duma se întruni la Petersburg în mai 1906, fiind alcătuită din elementele cele mai eterogene. Caracterizând aspectul primei dume rusești, Tolstoi susținea că "producea trei impresii: una comică, alta revoltătoare și a treia scârboasă". De aceea, fiind lipsită de capacitatea de a legifera, ea fu dizolvată la 21 iulie același an. Partidul tinerilor democrați moldoveni din jurul ziarului "Basarabia" aderară la protestul deputaților din duma dizolvată, care se întruniră la Wiborg, în Finlanda. Protestul lor avu grave urmări pentru protestatarii moldoveni, care fură urmăriți și exilați în diferite regiuni ale imperiului, iar ziarul lor "Basarabia" trebui să-și sisteze apariția la 18 februarie 1907.

A doua dumă se întruni la Petersburg în martie 1907, fiind dominată de *Liga adevăraților ruși*, care erau ostili reformelor democratice. Dar nici a doua dumă nu se arătă capabilă de realizări și de aceea ea fu dizolvată la 10 iunie 1907. În luna octombrie a aceluiași an se întruni a treia dumă, dominată de *Liga octombriștilor* – de fapt tot "a adevăraților ruși", din care făceau parte și basarabenii *Markov* și *Purișchevici*. Duhul reacțiunii și al intoleranței față de națiunile alogene din Rusia stăpânea în această dumă. Exponentul acestei politici era *Stolypin*, care luase măsuri de încătușare a oricărei mișcări naționale. După dispariția ziarului "Basarabia", apuse curând și "Moldovanul". În locul acestor ziare scoase *Alexie Nour* ziarul "Viața Basarabiei", ce apărea cu text tipărit în paralel cu litere latine și chirilice rusești. El reușise să-și întemeieze la Chișinău și o *tipografie* moldovenească. Dar și apariția acestui ziar moldovenesc fu oprită foarte curând, astfel că moldovenii rămaseră iarăși fără organ de presă în limba lor.

După reîntronarea reacțiunii adevăraților ruși, membrii grupării democratice din jurul ziarului "Basarabia" se împrăștiară care încotro. Unii plecară la Odessa și Kiev, alții la Moscova și Petersburg, și numai câțiva la Iași pentru a-și continua și termina studiile. *Ion Inculeț* plecă la Petersburg, *Daniil Ciugureanu, Simeon Murafa, Ștefan Ciobanu* își reluară studiile la Kiev, unde înființară un *cerc moldovenesc*, pentru cultivarea limbii moldovenești. La Universitatea din Iași își continuară studiile *Pan Halippa, Mihai Vântu, Ion Costin, Sergiu Niță, Alex. Mateevici* ș.a. În lipsa unui organ românesc de presă la ei acasă, mulți cărturari basarabeni scriau la ziarele și revistele din România: "Sămănătorul", "Convorbiri Literare", "Viața românească" ș.a. În coloanele acestor publicații găsim articole semnate de basarabenii *Tudose Roman, Iuliu Friptu, Iorgu Tudos, Dumitru Vrabie, Porfirie Fală, Ion Bălteanu, G. Marinescu, P. Gheorghiu* ș.a.

La Cahul dezvoltă o frumoasă activitate patriotică *Dumitru Crăciunescu*, la Soroca frații *Meleghi* și după pilda lor se găseau și în alte orașe și sate literați moldoveni care tălmăceau conaționalilor lor gândul, vorba și simțirea românească. Studenții basarabeni de la Iași strecurau în Basarabia cărți românești din editura *Minerva* și din *Biblioteca pentru toți*. Manifestarea simțămintelor românești prin viu grai și în scris nu era însă pe placul guvernului rus și

de aceea propovăduitorii noului crez național erau supuși la persecuții politice. Ion Pelivan pierdu postul pe care-l ocupa la Bălți. Unor asemenea persecuții erau supuși și Simeon Murafa, Ion Bălteanu, Porfirie Fală, Iuliu Friptu ș.a.

În 1912 se împlineau o sută de ani de la anexarea Basarabiei la Rusia. Ca și guvernul austriac pe vremuri, care sărbătorise la 1875 aniversarea a o sută de ani de la anexarea Bucovinei, întocmai demară și guvernul rus mari pregătiri pentru aniversarea centenarului. Protoiereul Nicolaie Lascu se însărcină cu redactarea unui material jubiliar în limba rusă, în care încercă să scoată în evidență lucrările mărețe săvârșite de ruși în Basarabia de-a lungul celor zece decenii de anexare. Serbările jubiliare se desfășurară după program în fața personalităților oficiale, ce reprezentau autoritățile militare, administrative și bisericești. Pentru moldovenii basarabeni, ca și pentru frații lor din România, Transilvania și Bucovina, aniversarea centenarului n-a însemnat un prilej de bucurie și înălțare sufletească, ci dimpotrivă, o ocazie binevenită de a-și aduce aminte că Basarabia fusese pivotul politic al Moldovei voievodale. Împrospătarea acestor amintiri scumpe a contribuit foarte mult la deșteptarea conștiinței naționale comune și la întărirea sentimentului de solidaritate românească.

Relațiile diplomatice între Rusia și România vecină se desfășurau în mod normal. Cartea lui Zamfir Arbore *Basarabia*, precum și *Dicționarul geografic al Basarabiei* apărură la București pentru lămurirea opiniei publice românești că dincolo de Prut trăiesc sute de mii de conaționali români, ceea ce nu tulbură bunele relații de vecinătate dintre Petersburg și București. Acestea găsiră chiar o vădită confirmare prin vizita familiei imperiale ruse la Constanța în mai 1914. Se vorbea atunci chiar de o eventuală logodnă a principelui Carol cu marea ducesă Tatiana, fiica țarului. Regele Carol și regina Elisabeta făcură țarului Nicolae și țarinei Alexandrina o frumoasă și cordială primire în capitala Dobrogei, primire care găsi mare răsunet în țară și în străinătate. Țarul era însoțit de ministrul de externe Sassonov, care se deplasase și la București, pentru a vizita pe premierul român Brătianu. Acesta îl însoți pe distinsul său oaspete la Sinaia și la Predeal, la granița Transilvaniei.

Ion Inculeț

Cu acea ocazie Brătianu se întreținu cu Sassonov asupra politicii internaționale, reținând din conversația cu ministrul rus declarația că orice agresiune contra Serbiei ar constitui pentru guvernul țarist un *casus belli*. Aceiași declarație o făcu Sassonov și regelui Carol la Constanța. La intrebarea regelui asupra situației politice din Europa, Sassonov răspunse că situația internațională este bună și asigurătoare de pace, întrucât *Austria nu se atinge de Serbia* (*Pourvu que l'Autriche ne touche pas à la Serbie*). Declarația lui Sassonov privitoare la Serbia a fost adusă de Brătianu la cunoștința guvernului austriac. Astfel Austria fu avizată din vreme că orice agresiune contra Serbiei va duce la un conflict armat cu Rusia, precum s-a și întâmplat.

După o întrerupere de mai mulți ani apăru în mai 1913, cu sprijinul mărinimos al fruntașului basarabean Vasile Stroescu, un nou ziar românesc: "Cuvânt Moldovenesc", însuflețit de duhul de primenire al vieții care de la o vreme domnea în împărăția rusă. Redactor responsabil al noului organ de presă era Nicolae Alexandri, un moldovean cult și de mare bunătate sufletească. Funcția de secretar de redacție o îndeplinea Pan. Halippa, care scrisese și la ziarele moldovenești ce apăruseră mai înainte. Colaboratori de frunte la "Cuvânt moldovenesc" erau: Simeon Murafa, Daniil

Ciugureanu, Mihai Minciună, Tudose Roman, Iuliu Friptu și Ion Buzdugan care semna și cu pseudonimul Nicu Romanaș. Tirajul noii gazete urcă la 10.000 exemplare.

Concomitent cu ziarul "Cuvânt moldovenesc" mai apăru și un al doilea ziar românesc: "Glasul Basarabiei", care dispăru însă curând, fără a fi găsit răsunet în sufletele moldovenilor. În editura "Cuvântului moldovenesc" apărură un calendar și o bibliotecă moldovenească pentru popor. Prin scrierile lor românești, pe lângă Pan Halippa, se distingeau Ștefan Ciobanu, Paul Gore, Alex. Mateevici și Ion Buzdugan, care publică o colecție de *Cântece din Basarabia* închinată lui George Coșbuc.

4. Încercarea de rusificare prin biserică și ivirea inochentismului

După moartea epsicopului Irinarh ajunse în fruntea bisericii basarabene chiriarhul Pavel Lebedev. Arhipăstoria sa coincidea cu ștergerea ultimelor urme ale autonomiei politice a oblastiei Basarabiei și cu transformarea ei în gubernie. Ajungând în iunie 1871 în fruntea bisericii, episcopul Lebedev dădu ordin ca toate cărțile liturgice moldovenești din biserici și mănăstiri să fie înlocuite cu cărți rusești. Tot el hotărî ca serviciul divin, care până atunci se săvârșise în limba moldovenească și în limba rusă, să se desfășoare numai în rusește, iar în urma acestor măsuri de rusificare fu desființată și tipografia moldovenească de pe lângă epsicopia din Chișinău. Mai mulți preoți moldoveni ca Vasile Zubcu, Ion Untu, Dimitrie Tutunaru, Ion Popovici, Grigore Gallia ș.a., care nu înțelegeau să se conformeze ordinelor episcopului, fură surghiuniți în alte eparhii rusești ca să deprindă mai bine limba rusă, uitînd-o pe cea moldovenească. Măsurile acestea provocară mari tulburări în rândurile credincioșilor moldoveni, care erau deprinși cu slujba dumnezeiască în limba lor. Ținând seama de aceste nemulțumiri, sinodul de la Petersburg înlocui în 1882 pe episcopul Lebedev cu chiriarhul Serghie Lapidevschi, care revocă unele din măsurile nechibzuite ale înaintașului său. În ianuarie 1891 Serghie trecu în scaunul episcopal de la Odessa, făcând loc lui Isachie Polozenski și apoi lui Neofit Nevodeicov, care păstori 6 ani și muri la Ismail.

În 1878 sinodul rusesc rândui episcop al Chișinăului și Hotinului pe Iacov Piatricki. Acesta înființă la Chișinău *Înfrățirea ortodoxă a nașterii Domnului* care, pe lângă altele, editã cărticele de rugăciuni, broșuri și foi volante cu cuprins religios și moralizator. Într-un memoriu adresat sinodului în 1900 el insistă asupra necesității de a publica asemenea scrieri și în limba moldovenească, arătând că în cele mai multe din satele Basarabiei populația ortodoxă se compunea în mare parte și adesea chiar exclusiv din moldoveni, care cunoșteau numai limba moldovenească și care nu înțelegeau deloc limba slavă bisericească sau pe cea rusă, nici chiar în forma ei vorbită. Literatura didactică sau religioasă existentă în limba rusă era cu desăvârșire inaccesibilă acestei populații. Și *"doar și moldovenii sunt setoși de învățăminte morale și religioase, de povețe creștinești și de mângâiere prin citirea sau ascultarea cuvântului tipărit"*. Necesitatea unei asemenea literaturi scrise în limba moldovenească se făcea tot mai simțită. Ce-i drept, existau câteva asemenea publicații în limba moldovenească, dar acestea se tipăreau peste frontieră, în România, iar limba diferea întrucâtva de cea vorbită de moldoveni și basarabeni, și apoi aceste publicații erau tipărite cu litere latine. Citirea însă cu aceste caractere era în cea mai mare parte inaccesibilă cititorilor basarabeni și în orice caz anevoioasă.

"Astfel stând lucrurile acum în Basarabia – zicea episcopul Iacov – *moldovenii sunt lipsiți de posibilitatea de a-și satisface cerințele lor moralo-religioase prin citirea de cărticele, broșuri și foi de conținut moral și religios, tipărite cu litere chirilice pentru poporul de rând în limba moldovenească. Îndeplinirea acestui lucru nu poate fi lăsată pe seama societății. Înfrățirea ortodoxă misionară a Nașterii Domnului, pe care am înființat-o eu în Chișinău, are de scop luminarea religioasă a turmei lui Hristos din Chișinău, în adevărurile credinței noastre ortodoxe și în spiritul ei, între altele și prin răspândirea de cărticele, broșuri și foi de conținut moral și religios"*.

Propunerea episcopului Iacov primi în octombrie 1900 aprobarea sinodului din Petersburg, prin care se îngăduia ca numita societate din Chișinău să editeze broșuri cu cuprins religios și moral "în limba moldovenească cu litere chirilice cu text paralel rusesc,

ba și fără el, după ce mai întâi manuscrisele vor fi fost înaintate spre cercetare cenzorilor". În funcția de cenzori fură numiți profesori de la seminarul clerical din Chișinău, anume Constantin Popovici și preotul Mihai Ceacîr. Astfel s-a ajuns la tipărirea acestei modeste literaturi religioase în limba moldovenească. Pe calea episcopului Iacov merse și succesorul său, episcopul Vladimir, care fusese misionar și își putea da seama ce putere de convingere are cuvântul viu, rostit într-o limbă înțeleasă de credincioși. Ajungând în 1904 în scaunul episcopal de la Chișinău, el luă hotărârea de a scoate pe moldoveni din "întunericul și umbra neștiinței". El însuși începu să învețe moldovenește și introduse limba română în seminarul de la Chișinău, plătind pe profesorul de această limbă din buzunarul său propriu. Tot el ceru și obținu consimțământul sinodului de a tipări cărți liturgice și rituale în limba moldovenească cu litere chirilice, deschizând în acest scop, în octombrie 1904, tipografia moldovenească la Chișinău. Cu ocazia deschiderii tipografiei, chiriarhul arăta că *"poporul numai atunci poate trage folos din slujba dumnezeiască, dacă aceasta se face în limba lui, iar nu ca la catolici, care săvârșesc serviciul divin într-o limbă neînțeleasă de credincioși"*. El arăta că idealul său era luminarea popoarelor și își exprima nădejdea că lucrările ce vor ieși din această tipografie se vor răspândi cât mai repede printre credincioși, pentru a mai risipi întunericul cel mare care apasă asupra moldovenilor.

Încurajați de arhiepiscopul lor, preoții moldoveni cerură îngăduința de a scoate și un ziar bisericesc în limba moldovenească. Episcopul Vladimir susținu cererea clerului moldovenesc în fața sinodului, care o înaintă țarului spre aprobare. Și astfel apăru la 20 octombrie 1907 ucazul imperial prin care se încuviința *Sfatului frăției Nașterii lui Hristos* editarea unui ziar în limba moldovenească sub numele de "Luminătorul". Grija redactării ziarului clerical fu încredințată protoiereului Constantin Popovici și ieromonahului Gurie Grosu. La 25 ianuarie 1908 apăru primul număr, în care se lăuda *"râvna episcopului Vladimir pentru luminarea poporului în limba lui"*, înfățișându-l ca pe un adevărat arhipăstor al bisericii pravoslavnice, *"care nu cunoaște numai* o *singură limbă, vrednică de a lăuda prin ea pe D-zeu, ci îngăduie tuturor noroadelor creștinești de a face slujbe dumnezeiești în limba lor, de a propovădui evanghelia lui Hristos în limba credincioșilor"*. După proslăvirea episcopului, urmă poezia *Să fie lumină!*, din care reținem versurile:

Din Prut și Nistru pân-la mare
Strămoșii noștri au purtat
Această sfântă luminare,
Prin ea cu dușmanii-au luptat.

Și ce-i mai scump în omenire
Și mai bogat, mai de folos,
Ei ne-au păstrat ca moștenire
Pământ și legea lui Hristos.

În toamna anului 1908 episcopul Vladimir fu mutat la Rodiev și în locul lui fu numit episcop de Chișinău polcovnicul rus Leonida Mihailovici Ciciagov, care se călugări sub numele de *Serafim*. Trecutul său de ostaș și firea sa belicoasă îl făcură să calce pe calea lui Pavel Lebedev, zădărnicind orice manifestare moldovenească și oprind pe cât posibil întrebuințarea limbii moldovenești în biserică. El nu vedea cu ochi buni apariția "Luminătorului" și nici tipografia moldovenească de pe lângă episcopie. Impunerea limbii rusești în biserică avu drept urmare slăbirea credinței adevărate prin ivirea sectarismului religios ce se propovăduia în moldovenește. Așa se înfățișa credincioșilor moldoveni din târgul Balta, din ținutul Ananiev, *călugărul Inochentie* ca trimisul lui Dumnezeu să povățuiască pe credincioși spre mântuirea sufletească. El propovăduia cu mare ardoare în limba moldovenească și mii de moldoveni din Basarabia mergeau în pelerinaj la Balta să audă cuvântul lui Inochentie, care în 1912 adunase în jurul său un număr impresionant de credincioși.

Sesizându-se de mișcarea lui Inochentie, episcopul Serafim convocă în martie 1913 un congres religios la Chișinău, la care luară parte pe lângă preoți și călugări și numeroși credincioși laici. Congresul, luând cunoștință de tulburările dintre credincioși provocate de învățăturile lui Inochentie, hotărî combaterea lor prin propovăduirea evangheliei în limba moldovenească, prin predici în această limbă și prin cântări corale în biserici. Iar pentru a curma propaganda inochentistă din rădăcini, călugărul Inochentie fu ridicat în august 1913 de un grup de cazaci din mănăstirea de la Balta și închis într-o mănăstire de pe lacul

Ladoga, iar aderenții lui care încercară să-l apere fură împrăștiați cu forța. Ulterior Inochentie fu trimis în judecată și osândit la surghiun în mănăstirea Solovski, din ostrovul Mării Albe. În apărarea sa Inochentie arătă că multe din rătăcirile sale porneau din întunericul minții sale, care, ca și a multor moldoveni de la țară, rămăsese nefrământată de marea putere a științei. Această știință – mărturisea Inochentie – lipsește cu desăvârșire țăranilor moldoveni, din care se trăgea și dânsul. Rătăcirile sale ar fi izvorât din marea dorință de a-i ajuta pe moldoveni la cunoașterea adevăratelor legi creștinești, pe care el singur nu le pătrunsese bine cu mintea lui slabă și puțin luminată.

Pentru combaterea sectelor s-a creat la Chișinău un serviciu de misionari cunoscători ai limbii moldovenești. În urma mișcării inochentiste se convinsese și episcopul Serafim de necesitatea propovăduirii învățăturii ortodoxe în limba moldovenească. La propunerea sa sinodul obținu un ucaz împărătesc prin care se îngăduia săvârșirea liturghiei în limba moldovenească. Referindu-se la acest ucaz, ziarul "Cuvânt Moldovenesc" scria:

"Ziua de duminică, 21 iulie 1913, a fost o zi de sărbătoare națională a moldovenilor din Basarabia, căci în acea zi s-au învrednicit să asculte întreaga slujbă arhierească a liturghiei în limba străveche moldovenească, fapt care nu se întâmplase în viața lor din vremea arhiereului Pavel, care cel dintâi după alipirea Basarabiei la împărăția rusească și-a luat asupră-și păcatul de a alunga limba moldovenească din biserica norodului nostru".

În continuare ziarul arată că reîntoarcerea limbii moldovenești în biserică se datora înnoirilor care de la o vreme domneau în Basarabia și nu mai puțin fricii conducătorilor bisericii de a nu pierde pe moldoveni, care începeau a-și apleca urechea spre alte învățături decât cele de la bisericile pravoslavnice. Reintroducerea serviciului divin în limba lor dovedi moldovenilor că "biserica pravoslavnică nu s-a prefăcut cu totul într-un instrument de rusificare a norodului moldovenesc".

În rest, episcopul Serafim se dovedi un bun arhipăstor. La stăruința sa a fost ocupat scaunul episcopal de la Cetatea Albă și în 1910 s-a reînființat episcopia de la Ismail din vremea Moldovei. În timpul său s-a construit casa eparhială din Chișinău, cu spațioasa ei sală de conferințe. În 1914 episcopul Serafim ajunse în conflict cu boierimea moldovenească și de aceea el trebui să părăsească Basarabia, făcând loc arhiepiscopului Platon, care avea ca sufragani pe episcopii Gavril al Cetății Albe și Zenovie al Ismailului. În decembrie 1915 arhipăstorul Platon trecu la Odessa, iar în locul său ajunse Atanasie arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului. Aceasta era situația din Basarabia în vara anului 1914, când începu primul război mondial.

PARTEA XVIII

ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1914 - 1918)

I. România în timpul neutralității (1914 - 1916)
II. Intrarea României în război. Înfrângerile suferite în Transilvania, Muntenia și Dobrogea. Stabilirea frontului pe Siret
III. Oltenia și Muntenia sub ocupația militară austro-germană
IV. Opera de redresare în urma pierderilor suferite. Refacerea armatei și apărarea frontului pe Siret
V. Schimbările în guvernul de la Iași. Condițiile de pace. Preliminariile de la Buftea. Tratatul de pace de la București
VI. Intervenția Statelor Unite ale Americii în război. Capitularea Germaniei și abdicarea împăratului Wilhelm. Dezagregarea monarhiei austro-ungare. Spargerea frontului din Balcani. Reintrarea României în război. Revenirea triumfală a regelui Ferdinand la București

Capitolul I

ROMÂNIA ÎN TIMPUL NEUTRALITĂȚII (1914 - 1916)

1. Tensiunea politica internațională și dezlănțuirea războiului european
2. Consiliul de Coroană de la Sinaia și declararea neutralității
3. Convenția secretă cu Rusia. Moartea regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Urcarea pe tron a regelui Ferdinand
4. Operațiunile militare contra Serbiei. Intrarea Italiei în război alături de Puterile Apusene. Propaganda austro-germanilor în România
5. Încercările austro-germanilor de a atrage România de partea lor
6. Contrapropaganda antantofilă și respectarea neutralității. Consiliul de război de la Peleș

1. Tensiunea politică internațională și dezlănțuirea războiului european

Războaiele balcanice din anii 1912 și 1913 erau considerate de cabinetele europene un preludiu al războiului european, care amenința să izbucnească din clipă în clipă. Și pe bună dreptate, fiindcă stipulațiile tratatului de pace de la București din 10 august 1913 nu erau de natură să mulțumească pe beligeranți și îndeosebi pe turci și pe bulgari. Cu stipulațiile teritoriale nu erau mulțumite nici cabinetele de la Viena și Berlin, care aveau de apărat interese politice și economice în Balcani. Austro-Ungaria năzuia spre Salonic, iar Germania investise capitaluri însemnate în Bulgaria și Turcia cu scopul de a-și deschide drumul spre Orientul Apropiat pentru desfacerea produselor ei industriale. Se opunea Serbia, care ieșise biruitoare din războaiele balcanice și avea moralul ridicat în privința revendicărilor ei naționale și teritoriale atât în Macedonia, Bosnia și Herțegovina, cât și în Ungaria de miazăzi.

Înainte de călătoria arhiducelui la Sarajevo, ministerul de externe austro-ungar alcătui un memoriu în care se preconiza pregătirea unui război preventiv. Autorul memoriului susținea că pe regele României nu se poate conta, deoarece l-a primit pe țar la Constanța. Se reproșa regelui Carol I că în toate declarațiile a încercat să se desprindă de politica de alianță cu Austro-Ungaria. La o revenire a lui la politica de amiciție nu se mai putea spera. De aceea Austria nu mai putea persista în politica ei de "așteptare pașnică", nu numai față de România, dar și față de Serbia și Rusia, și ca atare trebuia să renunțe la o asemenea politică. Dimpotrivă, se urmărea o alianță cu Bulgaria și Turcia împotriva Serbiei și în vederea încercuirii ei.

Guvernul ungar nu era încântat de România, care intervenise în războiul balcanic, recuperase Cadrilaterul și îndeplinise rolul de arbitru al situației din Balcani. Vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța în mai 1914 și discuțiile cu țarul și cu Sassonov cu privire la Serbia ajunseseră la cunoștința guvernului de la Viena și indispuseseră pe austro-germani și pe unguri.

Din actele diplomatice referitoare la evenimentele care au precedat izbucnirea războiului din 1914 publicate la Viena aflăm că în iunie 1914 Berchtold, ministrul de externe al Austro-Ungariei, adresase împăratului Wilhelm al Germaniei un memoriu asupra situației politice de după războiul balcanic, solicitând sfatul Kaiserului cu privire la noua atitudine politică ce se impunea față de Serbia, dar și față de România, pe care o considera "ca și pierdută" pentru Tripla Alianță. Berchtold arăta că în opinia publică românească s-ar fi produs un eveniment foarte însemnat și că armata, intelectualii și poporul român ar fi instigați la o nouă orientare politică spre Rusia și Polonia Apuseană în vederea dezrobirii conaționalilor de peste Carpați.

În condițiile acestea, ipoteza cooperării României cu Austro-Ungaria în caz de conflict ar deveni problematică și monarhia Austro-

Ungară n-ar avea nici chiar siguranța absolută împotriva unei agresiuni din partea României. Nici pe amiciția regelui Carol, care primise pe țarul Nicolae la Constanța, nu se mai putea conta. Din aceste motive se impune din punct de vedere militar construirea de fortificații la granița cu România, iar din punct de vedere practic o alianță cu Bulgaria și cu Turcia pentru a dejuca politica de încercuire din partea românilor. Astfel încadrată la nord de unguri și la sud de bulgari, România va fi silită să revină la vechile ei sentimente de prietenie față de Puterile Centrale.

Memoriul era însoțit și de o scrisoare autografă, prin care împăratul Franz Jozef recomanda Kaizerului să arate la București clar și fără echivoc că amicii Serbiei nu pot fi amicii austro-germanilor și că Ungaria nu va putea nici ea să conteze pe alianța austro-germanilor dacă nu se desparte de Serbia și dacă nu reprimă drastic agitația îndreptată la ea în țară împotriva imperiului austro-ungar.

La scrisoarea împăratului Franz Jozef, împăratul Wilhelm răspunse că năzuința guvernului său este să izoleze Serbia și să întărească Bulgaria pentru a o abate de la rusofilie. Așa la București se va vedea că tripla alianță este hotărâtă să determine Bulgaria la o înțelegere cu România, cu renunțarea la revendicările ei teritoriale în Cadrilater, altfel este de așteptat ca România să revină asupra amiciției cu Serbia și asupra apropierii de Rusia. În caz de reușită se va încerca împăcarea Bulgariei și Greciei cu Turcia, constituindu-se astfel, sub patronatul austro-german, o nouă alianță balcanică, menită să stăvilească revărsarea puhoiului panslavist și să asigure pacea și liniștea în Balcani. Dar acest scop va putea fi atins numai dacă *Serbia*, care constituie punctul cardinal al politicii panslaviste, *va dispărea ca factor politic din Balcani*.

La 14 iulie 1914 Kaizerul răspunse suveranului austro-ungar că a dat ordin însărcinatului său cu afaceri la București să comunice regelui Carol obiecțiile ridicate contra politicii sale și să stăruie asupra situației politice create de ultimele evenimente și să-i demonstreze necesitatea de a se depărta de Serbia și de a opri agitația contra Austro-Ungariei.

Franz Jozef se adresă și direct regelui Carol I al României, cerându-i sfat și ajutor în situația dată. Regele Carol răspunse – plin de compătimire pentru bătrânul suveran, care în pragul batrâneților se vedea silit să ia hotărâri atât de dificile împotriva sârbilor – că, în caz de război, *supușii săi nu vor putea fi înduplecați de a ridica armele împotriva unei țări mici și prietene ca Serbia*. Franz Jozef citi în fața consiliului de stat răspunsul regelui României, însemnând pe marginea pasajului privitor la Serbia cuvintele: *In cauda verenum*, adică "veninul în coadă". Scrisoarea regelui Carol cuprindea deci un serios avertisment: în caz de război contra Serbiei, Austro-Ungaria nu va putea conta pe colaborarea României.

Scrisoarea suveranului României s-a păstrat în Arhivele de Stat de la Viena, unde am putut lua cunoștință de cuprinsul ei.

Cu mult înainte de izbucnirea conflictului cu Serbia, regele Carol avizase pe împăratul Wilhelm, cu ocazia trimiterii principelui Carol la Berlin pentru instruire militară, că, dacă Austro-Ungaria va persista în atitudinea ei ostilă față de revendicările naționale ale românilor din Transilvania, armata română, în cazul unui război, nu se va putea alătura armatei austro-ungare. Ministrul României la Berlin primea mereu instrucțiuni să prevină guvernul german, spre a nu fi surprins, că opinia publică din România spune un "Nu" hotărât participării la un război "*de negațiune a principiului național*".

Deliberările asupra situației internaționale erau în plin curs, când la 28 iunie 1914 sosi la Viena, ca un trăznet din senin, vestea asasinării la Sarajevo a arhiducelui Franz-Ferdinand și a soției sale, ducesa Sofia de Hochenberg. Moștenitorul monarhiei austro-ungare se găsea în inspecție militară la Sarajevo, capitala Bosniei, chiar în ziua de sărbătoare sârbească – *Vidov Dan* – în amintirea bătăliei de pe Câmpul Mierlei din 1379, când conjurații sârbi care considerau inspecția ca o sfidare a sentimentelor lor, își puseră în aplicare planul lor criminal. Explozia unei bombe lansate de zețarul Bobrinovici, supus austro-ungar, nu-și atinse scopul. Arhiducele nu se lăsă impresionat și își continuă drumul spre primăria orașului, dând prilej studentului Gavrilo Princip de a descărca asupra perechii

arhiducale mai multe focuri de revolver, care nimeriră în plin, curmând viața arhiducelui și a soției sale. Împăratul Franz Jozef nu-l simpatiza pe nepotul său, neputându-i ierta căsătoria sa morganatică cu ducesa de Hochenberg. Generalul Margutti relatează că, la aflarea veștii despre asasinarea arhiducelui și a soției sale, împăratul Franz Jozef ar fi zis: "O putere mai înaltă a restabilit ordinea pe care eu, cu părere de rău, n-am putut-o menține". Era vorba de ordinea de succesiune în Casa de Habsburg. Împăratul considera această lovitură a soartei ca o izbăvire, fiindcă se simțea necontenit umilit de omul tânăr care știa să-și ascundă nerăbdarea de a domni. În această conjunctură se născu gândul fatal de a face responsabilă Serbia pentru crima unui tânăr bosniac și de a aduce guvernului de la Belgrad acuzații de *complicitate* nedovedită. Astfel, guvernul de la Viena ceru reparații guvernului de la Belgrad.

Cu patru zile înainte de atentat, regele Petru I al Serbiei trecuse la 24 iunie 1914, din motive de boală, prerogativele domniei asupra fiului sau *Alexandru*, care menținu guvernul Pasici.

Acesta se grăbi să condamne solemn atentatul odios, susținând cu bună credință că regele Alexandru și guvernul său n-au avut cunoștință de atentat și că n-au putut împiedica o crimă ce s-a savârșit pe teritoriul austro-ungar dincolo de hotarele țării sale. Austria găsi însă scuzele acestea insuficiente și ceru guvernului sârb să urmărească societățile clandestine care au inspirat pe asasin. Serbia consimți și arestă numeroși agitatori. Dar Viena declară că nu are încredere în judecătorii sârbi și ceru ca delegații austrieci să asiste la urmărirea agitatorilor. Contra acestor pretenții se ridicară presa și opinia publică din Serbia, considerându-le umilitoare și atingând "onoarea națională". Cu toate acestea Belgradul propuse o formulă care putea mulțumi și exigențele austriece și demnitatea Serbiei. Dar Viena consideră termenul ultimatumului expirat, revocă pe ministrul ei de la Belgrad și declară război Serbiei. Considerații de ordin politic mai înalt duceau la dezlănțuirea războiului. Atentatul era un simplu pretext. Atentatorii de la Sarajevo făceau parte din societatea *Narodnaia Obrana* din Belgrad, o organizație clandestină pentru susținerea propagandei pansârbești în vederea alipirii la Regatul sârbesc a teritoriilor locuite de conaționalii sârbi din Ungaria, Bosnia, Herțegovina și Sangiacul Novibazei. Asasinul Princip era originar din Bosnia, și ca atare supus austro-ungar și membru al asociației secrete *Mlada Bosnia*. Complotul fusese pus la cale la Belgrad de *Mâna neagră*, sub conducerea colonelului Dimitrievici, șeful Serviciului de informații pe lângă Marele Stat Major al armatei sârbești. *Guvernul sârb nu avea nici un amestec în complot*. În schimb guvernul austro-ungar era vinovat de a nu fi luat măsurile de securitate cuvenite cu ocazia vizitei arhiducelui moștenitor în Bosnia. Comisarul imperial *Wiesner*, care fusese încredințat cu anchetarea asasinatului de la Sarajevo, constată în raportul din 13 iulie 1914 că: *"Complicitatea – Mitwissenschaft – guvernului sârb la săvârșirea atentatului sau la pregătirea acestuia și la furnizarea de arme nu se poate dovedi prin nimic. Dimpotrivă, există mai multe puncte de reper de a considera această variantă ca exclusă"*. Ambii atentatori își aveau domiciliul la Belgrad, iar granatele purtau pecetea arsenalului din Kraguevaci, ridicate probabil din depozitul de arme al macedonenilor. Nu se cunoaște un caz similar, ca un guvern să facă responsabil un alt guvern pentru o crimă comisă pe teritoriul său și cu atât mai puțin pentru o crimă pe teritoriul propriilor supuși, cum era cazul de la Sarajevo.

A doua zi după atentat Berchtold anunța premierului ungur Tisza că are intenția "*de a profita de crima de la Sarajevo pentru a regla socotelile cu sârbii*", făcând responsabil guvernul de la Belgrad pentru săvârșirea crimei și procedând la acțiune imediată prin o "*politică de mână forte*". La 5 iulie împăratul Franz Jozef vesti pe împăratul Wilhelm al II-lea că "*Serbia este actulmente pivotul panslavist*" și că ea "*trebuie eliminată ca factor politic din Balcani*". Atitudinea împăratului Franz Jozef și a sfetnicului său Berchtold față de problema sârbească impunea prin tonul ei pătimaș. Se vede că bătrânul suveran, datorită senilității avansate, nu-și dădea seama că problema sârbească era doar una din problemele care zguduiau monarhia austro-ungară în fundamentele ei. Popoarele subjugate sub sceptrul

habsburgic, ca românii, italienii, croații, slovenii, slovacii, cehii și polonezii, trezite în conștiința lor națională și ajunse la maturitatea politică de a se guverna singure, așteptau cu nerăbdare să sune ceasul eliberării de sub stăpânirea străină, dându-și seama că numai în urma unei conflagrații europene se putea ajunge la înfăptuirea idealurilor lor naționale.

La 5 iulie se ținu la Potsdam un *consiliu de coroană* sub președinția împăratului Wilhelm, cu participarea conducătorilor militari, politici și economici ai Germaniei și Austro-Ungariei, în care s-a hotărât ultimatumul contra Serbiei și declanșarea războiului. Cancelarul imperiului era Bethmann-Holweg, pentru care tratatele internaționale erau simple "petece de hârtie" (*Papier fetzen*). Ambasadorul austro-ungar Szoyeni prezentă Kaizerului un rescript al împăratului Franz Jozef și un memoriu al guvernului austro-ungar, impunând sârbilor condiții aspre, dar acceptabile.

La 6 iulie Kaizerul se grăbi să răspundă suveranului habsburgic că, după consultările sale cu cancelarul Bethmann-Holweg și cu căpeteniile oștirii imperiului, aprobă politica de mână forte în Balcani și că el "*în concordanță cu obligațiile sale de aliat și cu vechea sa prietenie va sta cu credință alături de Austro-Ungaria*". Cartea Albă arată răspunsul guvernului german la întrebarea Vienei: "*Din toată inima oferim aliatului nostru asentimentul nostru la aprecierea situației, asigurându-l că o acțiune pe care el ar socoti-o necesară pentru a pune capăt mișcării din Serbia îndreptată contra ființei monarhiei va găsi aprobarea noastră*".

Premierul Ungariei Ștefan Tisza se pronunțase la început pentru o atitudine mai moderată față de Serbia. Numai la stăruința ambasadorului german la Viena, Tisza reveni asupra rezervelor sale, fiind câștigat pentru o acțiune energică împotriva Serbiei, făcând și declarații în acest sens în parlamentul maghiar. În conversația sa cu ambasadorul german, Tisza declară că fiecare zi i-a întărit convingerea că Austro-Ungaria trebuie să ia măsuri energice pentru a-și manifesta forța și pentru a pune capăt stărilor intolerabile din sud-est – Serbia și România. El mărturisi că s-a decis cu multă greutate *pentru* război, dar că a ajuns la convingerea necesității lui și că va lupta din toate puterile pentru monarhia austro-ungară.

În raportul său asupra convorbirii cu Tisza trimis Kaizerului, ambasadorul arată că s-a ajuns la un acord complet asupra măsurilor de rigoare împotriva Serbiei și că nota va fi astfel redactată încât "*primirea ei să fie cu totul exclusă*". El încheie raportul cu observația că la despărțire Tisza i-a strâns mâna cu căldură rostind cuvintele: "Strâns uniți, să privim viitorul cu liniște". "În sfârșit, iată un om!" notă Kaizerul pe marginea raportului.

În urma acestei hotărâri a lui Tisza, s-a redactat de către Berchtold în consiliul de la 14 iulie textul ultimatumului ce urma să fie remis guvernului de la Belgrad prin Vladimir Giesel, general și diplomat austriac. Textul acestui act diplomatic fu aprobat de împăratul Franz Jozef, apoi adus și la cunoștința împăratului Wilhelm, care își dădu adeziunea. Prin ultimatum se impunea guvernului sârb să accepte pe teritoriul Serbiei prezența de comisari austro-ungari, care să colaboreze cu comisarii sârbi la *descoperirea culpabililor și la suprimarea mișărilor subversive*. Ultimatumul fu remis guvernului sârb la 23 iulie 1914, orele 18, pentru a fi primit în bloc, fără nici o rezervă, în termen de 42 de ore. Pentru a evita orice încercare de intervenție și mediere, ambasadele germane din Paris, Londra și Petersburg fură avizate să comunice guvernelor pe lângă care erau acreditate că "*în cazul actual este vorba de o afacere exclusivă între Austro-Ungaria și Serbia*". Miniștrii plenipotențiari germani stăruiau pentru localizarea conflictului, pentru că orice intervenție din partea unei terțe puteri, chiar și în caz de respectare a obligațiilor de alianță, ar antrena consecințe incalculabile.

La 25 iulie s-a primit răspunsul guvernului sârb la ultimatum: cercurile militare din Belgrad erau contra acceptării celor 10 postulate cuprinse în nota de ultimat. Regele Petru și guvernul stăruiau pentru acceptarea condițiilor austro-ungare. Balanța hotărârilor înclina spre aplanarea pașnică a conflictului. Curând sosi nota de la Petersburg că Rusia este gata să sprijine rezistența Serbiei. Dar cu toate acestea, guvernul din Belgrad hotărî să accepte cele mai multe puncte din ultimatum. Sârbii pri-

miră până și colaborarea comisarilor austro-ungari la descoperirea vinovaților, cerând doar ca rezultatele comisiei de anchetă să fie supuse arbitrajului tribunalului internațional de la Haga. În fond, răspunsul guvernului sârb era un model de moderație și demnitate, atât ca formă cât și conținut. Însuși Kaizerul recunoștea că răspunsul guvernului de la Belgrad constituia un mare succes pentru guvernul austro-ungar, făcând să dispară motivația pentru război. Dar cu toate acestea, guvernul de la Viena, temându-se să nu-i scape ocazia mult dorită de a îngenunchea Serbia și de a împărți teritoriul ei între bulgari, greci și albanezi, cum se hotărâse în Consiliul de stat de la Viena din 17 iulie 1914, nu mai așteptă rezultatul conversațiilor diplomatice de la Londra, care mai dădeau oarece speranțe pentru aplanarea pașnică a conflictului, ci consideră răspunsul ca insuficient, se grăbi să rupă relațiile diplomatice cu Serbia și să revoce pe reprezentantul său din Belgrad. Conform indicațiilor primite de la Badplatz, ministrul plenipotențiar Giesel părăsi capitala Serbiei, împreună cu personalul legației Austro-Ungariei. După îndeplinirea acestor formalități diplomatice, Berchtold remise la 28 iulie 1914 Serbiei declarația de război, în speranța unei campanii de cel mult trei săptămâni pentru zdrobirea regatului sârbesc, punând astfel Europa în fața unui fapt împlinit. Europa, însă, a fost pusă în fața unei conflagrații mondiale.

De același optimism trufaș era obsedat și premierul Ungariei, Tisza, care se încumetă să declare în parlamentul de la Budapesta că, după distrugerea Serbiei și intimidarea României, monarhia austro-ungară se va putea bucura decenii întregi de liniște, în care timp *Ungaria va putea deveni maghiară!*

Împăratul Wilhelm, care se înapoiase din călătoria de agrement în apele nordice, luă cunoștință de ruperea relațiilor diplomatice cu Serbia și recomandă comandamentului militar austro-ungar de sub șefia generalului *Konrad de Höizendorf* să ocupe militar Belgradul și să aștepte desfășurarea evenimentelor. Ordinul de mobilizare generală a armatei austro-ungare aduse după sine măsuri similare în Germania, în Rusia, în Franța și în Anglia. În cursul lunii august urmă o cascadă de declarații de război. La 1 august, Germania declară război Rusiei, iar la 3 august Franței. La 4 august Anglia declară război Germaniei. La 6 august Austro-Ungaria declară război Rusiei. În aceeași zi Serbia declară război Germaniei. În ziua următoare Muntenegru declară război Germaniei. La 11 august Franța și Anglia declarară război Austro-Ungariei. Bulgaria, ostilă Serbiei și revizionistă față de România, încheie la 6 septembrie un *tratat de alianță* cu austro-germanii. Alianța aceasta era de mult pregătită. După războiul balcanic, germanii făcuseră mari investiții de capital în Bulgaria. La intervenția Germaniei pe lângă turci, Bulgaria obținea o rectificare de graniță în Turcia. Guvernul turc cedă Bulgariei o fâșie de pământ pe malul drept al râului Marița împreună cu Kaiagaci, mahalaua Adrianopolului de peste râu. Tratatul de alianță asigura Bulgariei, în caz de victorie, recompense teritoriale în Macedonia sârbească, în Dobrogea și în Cadrilaterul românesc. Convenția militară anexată tratatului de alianță cu puterile centrale prevedea lărgirea teritoriului bulgar până la apa Moraviei, precizând și cesiunile teritoriale impuse României. Art. 2 din Convenție stabilea ca în cazul când România, în timpul prezentului conflict, fără nici o provocare din partea guvernului bulgar, ar ataca Bulgaria, aliații ei Turcia și Austro-Ungaria vor consimți anexarea de către Bulgaria a teritoriilor cedate României prin tratatul de la București, precum și o rectificare a frontierei bulgaro-române, trasată prin tratatul de la Berlin.

Turcia însă fusese de mai înainte prinsă în mrejele politicii occidentale a Germaniei. Cu toată opoziția ambasadorului german Wagenheim din Constantinopol, care susținea că intrarea Turciei în război ar deveni mai curând o povară decât un avantaj pentru austro-germani, guvernul turc, urmând sugestiile împăratului Wilhelm, se angajă prin convenția de la 2 august 1914 să intre în război contra Serbiei în cazul intervenției Rusiei în război.

La 1 noiembrie 1914 Rusia declară război Turciei. La 2 noiembrie sosiră la Constantinopol declarațiile de război din partea Franței și Serbiei, iar a doua zi și din partea Angliei și Muntenegrului. La 12 noiembrie 1914 sultanul Mahomed al V-lea chemă în calitatea sa de *calif* pe credincioșii săi la *războiul sfânt – jihad* – sub flamura verde a profetului. Astfel începu ultim-

ul război al *Orientului mahomedan contra Occidentului creștin*, care se termină cu prăbușirea *imperiului otoman*. Kaizerul dispuse ca vasele de război *Goeben* și *Bresslau* din apele Mediteranei să fie încorporate flotei turcești. Crucișătoarele germane reușiră să scape de urmărirea flotei aliate anglo-franceze, refugiindu-se în Dardanele, care rămaseră închise pentru flota aliată. Guvernul turc susținu că ar fi cumpărat aceste unități navale, decretă mobilizarea generală, iar la 31 octombrie 1914 ambasadorii Rusiei, Franței și Angliei părăsiră Constantinopolul.

Alexandru Vaida Voevod

2. Consiliul de Coroană de la Sinaia și declararea neutralității

Caracteristic pentru felul cum suveranii *Franz Jozef* și *Wilhelm al II-lea*, sfătuiți de consilierii lor *Berchtold* și *Bethmann-Holweg*, înțelegeau să conducă politica externă în vremuri atât de critice ca acelea ce urmară după atentatul de la Sarajevo, este faptul că Italia și România, care făceau parte din *Tripla Alianță*, n-au fost nici informate și nici consultate în problema declarației de război contra Serbiei. Numai după ruperea relațiilor diplomatice și decretarea mobilizării generale a armatelor austro-germane, împăratul Franz Jozef și kaizerul Wilhelm se grăbiră să adreseze la 31 iulie regelui României telegrame extraurgente, aducându-și aminte de obligațiile lor față de prevederile ce decurgeau din pactul Triplei Alianțe:

"Gândurile mele se îndreaptă către Tine – zicea kaizerul în telegrama către regele Carol – *care ai întemeiat la gurile Dunării un stat civilizat și ai ridicat astfel un zăgaz în fața valului slav. Eu am încredere că Tu vei fi credincios ca Rege și ca Hohenzollern prietenilor Tăi, și că vei împlini, fără condiții, datoriile Tale de Aliat".*

Împăratul de la Viena invită pe regele Carol să decreteze mobilizarea generală a armatei române și să pornească la război împotriva Serbiei criminale, în conformitate cu stipulațiile pactului de alianță din 1883.

După Congresul de la Berlin s-a încheiat la 1879 pactul de alianță *germano-austriac*, la care se alipi în 1882 și *Italia*, constituind astfel *Tripla Alianță*. La 30 octombrie 1883 aderă și *România* la pactul Triplei Alianțe. În 1894 s-a încheiat, ca o asigurare contra *triplei înțelegeri*, alianța *franco-rusă*, întărită prin *Antanta Cordială franco-engleză* din 1904 – 1909 și acordul *anglo-rus* din 1907. Astfel, *Triplei Alianțe* austro-germano-italiene i se opunea *Tripla Antantă* anglo-franco-rusă, constituind un sistem de *pace înarmată*. Rivalitatea dintre marile puteri a dezlănțuit războiul mondial. *Austro-germanii* atraseră de partea lor Bulgaria și Turcia. *Englezii* atraseră dominioanele Canada, Africa de Sud, Australia, Noua-Zeelandă, India, Egiptul și unele națiuni africane. *Portugalia* și *Franța* atraseră Africa de Nord, occidentală și ecuatorială, Indochina și Madagascarul.

Rusia mobiliză mulțimile de oameni de la Vistula – Marea Galbenă. *Italia* intră în război alături de Australia în mai 1915. *România* intră în august 1916. *Grecia* oscila între ambele grupuri beligerante. *Statele Unite ale Americii* intrară în război în 1917, iar *statele Americii de Sud* trecură de partea lor. Rămâneau neutre: *Spania, Olanda, Elveția, Suedia, Norvegia.* Astfel se declanșă *un conflict cu adevărat mondial – cuprinzând globul întreg* și mobilizând 70 milioane de oameni (din care 25 milioane pentru front, restul pentru serviciul intern): Rusia cca. 5.000.000, Germania 13.250.000, Austro-Ungaria 9.000.000, Franța 7.935.000, Anglia

5.700.000, Italia 5.615.000, Statele Unite 4.272.000 etc.

Actul de adeziune a României la pactul de alianță s-a semnat la Viena în 30 oct. 1883, purtând semnăturile miniștrilor de externe Kalnski din partea Austro-Ungariei, Berchem din partea Germaniei și *Dimitrie Sturdza* din partea României, reînnoit în 1902 și 1912. Articolul 2 din pact avea următorul cuprins:

"Dacă România, fără nici o provocare din parte-i, ar fi atacată, Austro-Ungaria este datoare să-i dea, în timp util, asistență împotriva agresorului. Dacă Austro-Ungaria ar fi atacată în aceleași împrejurări, într-una din părțile sale limitrofe cu România, casus foederis, se va prezenta îndată pentru aceasta din urmă".

O telegramă similară fu adresată și regelui Italiei *Victor Emanuel*. Telegrama kaizerului Wilhelm soma direct pe regele României să rămână credincios casei de Hohenzollern și să-și îndeplinească necondiționat obligațiile contractuale. Dar intrării României în război contra Serbiei i se opuneau și considerațiuni de drept internațional. Tratatul de adeziune a României la pactul Triplei Înțelegeri era un act diplomatic cu totul secret, care după însăși constatarea ministrului austriac la București Czernin nici nu fusese "pragmatizat", adică ratificat de corpurile legiuitoare din București, Viena și Budapesta. Tot Czernin arată că însuși regele Carol considera tratatul ca strict confidențial, de al cărui cuprins nu aveau cunoștință nici chiar toți șefii guvernelor care se perindau la cârma statului. De o ratificare tardivă a instrumentului diplomatic secret de către parlamentele din Austro-Ungaria și România nici nu putea fi vorba la izbucnirea războiului. De aceea Czernin raportă la Viena că, în condițiile date, tratatul nu putea fi privit altfel decât drept un "*petec de hârtie fără conținut*" – *Fetzen Papier...* – și aceasta cu atât mai mult cu cât agresiunea nu pornea din partea Serbiei, ci din partea Austro-Ungariei, care nu era atacată din nici o parte astfel încât să oblige România de a sări în ajutorul ei.

La începutul anului 1914 guvernul conservator prezidat de *Titu Maiorescu* își înaintase demisia. Aceasta fu primită și regele Carol încredință la 4 ianuarie 1914 pe *Ion Brătianu*, șeful *Partidului liberal*, cu formarea noului guvern, din care făceau parte Emil Costinescu, Constantin Angelescu, Vintilă Brătianu, Alecu Constantinescu, I. G. Duca ș.a. Noul guvern se prezentă corpurilor electorale cu un program de mari și radicale reforme constituționale privitoare la o masivă *expropriere a latifundiilor marii proprietăți rurale și introducerea votului obștesc*. La 17 februarie 1914 avură loc alegerile generale pentru Cameră și Senat, care dădură guvernului liberal o considerabilă majoritate, înlesnindu-i astfel posibilitatea de a guverna și a duce la îndeplinire reformele constituționale din programul său de guvernare.

Opoziția era reprezentată de *Partidul conservator*, care după demisia lui Titu Maiorescu alese șef pe fruntașul conservator *Alexandru Marghiloman*. Titu Maiorescu se retrase din viața politică. Membrii marcanți ai Partidului Conservator cu *grupările junimiste* ale lui P. P. Carp, Teodor Rosetti, Mișu Cantacuzino, cea *conservator-democrată* a lui Tache Ionescu, Ion Lahovary, Mihai Săulescu, Virgil Arion, Alexandru Beldiman și alții erau *simpatizanți ai austro-germanilor* și soarta le rezervase un rol foarte important în politica țării. În schimb *Partidul Liberal* era orientat politicește spre puterile apusene, Franța și Anglia, cu concursul cărora tindea la dezrobirea românilor de sub stăpânirile străine și unirea cu regatul liber. Cum însă războiul se declanșase între Puterile Centrale austro-germane și Puterile Antantei franco-anglo-ruse, hotărârea României de partea cui să se alipească era foarte greu de luat, prin faptul că unele din provinciile românești ca *Transilvania*, *Banatul* și *Bucovina* se găseau sub stăpânirea Austro-Ungariei, care făcea parte din uniunea Puterilor Centrale, câtă vreme *Basarabia* se găsea sub dominația rușilor, aliații Antantei contra austro-germanilor. Alianța cu Antanta însemna renunțarea la Basarabia, iar alianța cu Austro-Germania atrăgea după sine abandonarea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. Până la lămurirea acestei dileme, guvernul român se hotărî pentru neutralitate armată, urmărind cu toată atenția desfășurarea evenimentelor pe câmpul de luptă.

Telegramele ambilor împărați jigniră pe regele Carol prin cuprinsul lor cominatoriu. Și pe drept cuvânt, fiindcă declarația de război contra Serbiei se produsese fără consultarea și

asentimentul regelui României și nici ale regelui Italiei, țări care făceau parte din Tripla Alianță. În lumea politică românească telegramele produseră consternare. Însuși regele Carol I rămase adânc impresionat de modul insolit în care un rege suveran era invitat să decreteze mobilizarea armatei naționale și să declare război unui stat vecin, cu care cu un an în urmă încheiase tratatul de pace de la București din 10 august 1913, cu lichidarea războiului balcanic.

Pus în fața unei situații pe cât de serioase, pe atât de grave, regele Carol, cu cunoscuta sa înțelepciune, convocă pe ziua de 3 august 1914 un *Consiliu de Coroană* la Sinaia, la care, pe lângă președinții corpurilor legiuitoare și membrii guvernului, luau parte și fruntașii partidelor din opoziție: Teodor Rosetti, P.P. Carp, Alexandru Marghiloman, Titu Maiorescu și Tache Ionescu. Din notele ce s-au păstrat asupra acestui memorabil consiliu, reținem că ședința s-a ținut la Castelul Peleș, în Sala de muzică a reginei Elisabeta, prezent fiind și principele Ferdinand, moștenitorul tronului, care luă loc în fața regelui Carol. Pe masă se găsea tratatul de adeziune a României la Tripla Alianță. Adânc emoționat, regele Carol deschise ședința, spunând următoarele:

"Pentru prima dată întrebuințez față de D-Voastră limba franceză, care redă mai bine nuanțele. Nu trebuie să facem politică de sentimente. Neutralitatea este o soluție rea, care va face ca România să piardă înalta situație pe care a dobândit-o. A merge cu Rusia ar fi contra sentimentelor unanime ale țării. Să ne pronunțăm neapărat în favoarea Germaniei și Austriei, cu care ne leagă un tratat, este ceea ce ne dictează interesele viitorului. Va urma onoare și profit!"

După declarația regelui urmă o tăcere generală. Pentru a o curma, regele se adresă lui *Teodor Rosetti*, ca celui mai în vârstă membru din consiliu, care recomanda ca țara să nu se angajeze în roluri care nu sunt de talia ei, ci să adopte o atitudine cumpătată de liniște și pace. În opoziție cu Rosetti, *Petre Carp*, liderul partidului conservator, pledă agitat pentru *intrarea imediată* în război, alături de Germania și Austria, zicând:

"Război imediat, trebuie ajutat germanismul să zdrobească slavinismul. Românii din Transilvania ne îngrijorează puțin: au manifestat ei oare dorința de a fi încorporați? Cei dintâi care vor trage asupra noastră, dacă urmărim altă politică, vor fi regimentele române. Regele a vorbit limbajul datoriei și onoarei. Trebuie să-l ascultăm. Avem un tratat. România trebuie să-și țină angajamentele".

Urmând la cuvânt *Alexandru Marghiloman*, el ceru lămuriri asupra rolului Italiei și, aflând de declarația ei de *neutralitate*, recomandă o atitudine similară și din partea României: *"O acțiune imediată contra Serbiei ar însemna o renunțare la tratatul de la București din 1913 și o extindere a dominației bulgare asupra Macedoniei. Dar mai mult chiar, intrarea noastră în război alături de Austro-Ungaria ar echivala cu o vinovată abandonare a românilor de peste hotare din Ungaria, Austria și Macedonia. Dar nici o colaborare cu rușii nu este recomandabilă din pricina Basarabiei, în împrejurările acestea singura soluție ce se impune fiind neutralitatea, care este departe de a nu fi onorabilă, de vreme ce însăși Italia nu găsește că există pentru ea casus belli. Dar o agitație națională, fie ea urmată de o crimă odioasă, ca aceea de la Sarajevo, urzită pe teritoriul unui vecin, nu poate echivala cu o agresiune de stat la stat, căci atunci s-ar putea susține foarte bine că și lupta Ligii Culturale, care luptă contra deznaționalizării românilor de peste munți, este un atac sau o provocare la adresa vecinei noastre Austro-Ungaria".* În concluzie, Marghiloman recomanda pentru moment o *neutralitate armată* pentru paza granițelor țării.

Tache Ionescu se ralie în toate la părerea antevorbitorului, relevând că ultimatumul trimis guvernului din Belgrad fără consultarea anterioară a aliaților, nici a Italiei și nici a României, ca asociați reprezentând *state libere*, nu îi poate târî în război prin voința și hotărârea unui singur aliat. La Berlin se susținea că nici Germania n-ar fi fost consultată în prealabil de cancelarul *Berchtold*, înaintea trimiterii ultimatumului la Belgrad.

Ion Lahovary stărui asupra *confederației balcanice* și asupra tratatului de la București din 1913, cu declarația categorică: *"Nu omor români pentru ca Austria să facă o Bulgarie tare în paguba unei Serbii mici".*

Emil Costinescu susținea că a merge alături de Austria ar însemna *"a dezlănțui război civil"*.

Pentru declararea neutralității se pronunțaseră toți membrii consiliului în afară de *Petre Carp* care, nemulțumit de părerile unanime ale colegilor săi, îi apostrofă reproșându-le că "*abandonează pe rege și-l silesc să-și calce cuvântul*". La această învinuire, Marghiloman replică:

"*În toată conștiința mea și pe onoarea mea cred că cuvântul regelui nu este angajat. Din contră, procedând astfel cum procedăm acoperim pe rege. Dacă am ieși de aici cu războiul, toată lumea ar zice: «Acesta este războiul regelui!» și nu o vreau. La cea dintâi înfrângere, regele ar fi acela care ar fi atacat. Dacă noi, oamenii politici, pregătim opinia publică, când vom declara războiul noi vom fi răspunzători. Așa înțeleg eu să servesc pe Rege!*"

La acestea replică iritat Carp: "*Mâine regele va abdica!*" – bazându-se probabil pe textul declarației din consiliu a regelui, care a încheiat declarația zicând: "*Acesta este testamentul meu politic, la care nu renunț, nepotul meu îl va urma*".

De fapt, în sertarul secret al reginei s-a găsit după moartea sa textul unei scrisori adresate împăratului Wilhelm, din care se vede că, sub impresia hotărârii consiliului de coroană, regele se gândea serios la abdicarea sa. Scrisoarea aceasta, care n-a fost însă expediată împăratului Wilhelm, avea următorul cuprins:

"*Mă grăbesc cu sinceră părere de rău și fac comunicarea aceasta că, în urma unor greutăți de nebiruit, am luat grava hotărâre de a renunța la domnie. Situația din România a luat în vremea din urmă o întorsătură atât de amenințătoare, încât nu-mi mai era cu putință să iau asupra mea răspunderea ei, cu atât mai mult cu cât eram profund pătruns de obligațiile ce mi le asumasem. Manifestațiile neîncetate, o presă scump plătită și răspândirea știrilor celor mai mincinoase asupra mersului războiului au provocat o agitație atât de mare în țara întreagă, încât chiar și cercurile conducătoare au fost luate de acest curent. Foștii miniștri, profesorii universităților și ai școlilor superioare, precum și toate clasele sociale, astăzi au un singur țel înaintea ochilor: acela de a pune mâna pe Transilvania. Numărul mic de oameni cu judecata chibzuită și puținele ziare care se împotrivesc acelui curent amintit sunt înfierate ca trădătoare. Ca o ultimă încercare am convocat un consiliu de coroană în care am expus situația deschis și am atras atenția asupra marii primejdii ce amenință țara, dacă nu se pune stavilă acestor uneltiri periculoase pentru stat; în sfârșit, am adresat un apel stăruitor către domnii adunați în jurul meu, care, din păcate, a rămas fără rezultat, motivându-se că acest curent puternic nu mai poate fi stăvilit. După aceasta, n-a mai rămas pentru mine altă cale decât să declar că eu nu pot să rămân mai departe în fruntea unei țări care îmi retrage încrederea ei. Îmi este greu, nespus de greu, să iau în această clipă o astfel de hotărâre, căci îmi dau limpede seama de urmările unei acțiuni necugetate a României. – Mi se sfâșie inima la gândul că armata făurită de mine, care în anul trecut m-a urmat cu entuziasm, ar putea să pornească, chiar sub ochii mei, în direcția în care nu nădăjduiam să dau ajutor. Și această mâhnire adâncă nu poate fi biruită. Iar cuvântul meu este mai sfânt ca orice, și eu o rup cu un trecut întreg, pentru ca numele meu să rămână nepătat. Tot ceea ce am creat, întemeiat și posedat în jumătate de veac, depun pe altarul onoarei. Aș vrea să mi se împlinească doar o singură dorință în tragica mea soartă: ca armata, lipsită de conducere, să nu poată prejudeca în nici un fel victoriile bravilor aliați. Rog să mi se acorde și pe mai departe respect, bunăvoință și încredere!*"

În consecință, regele Carol redactă și *actul de abdicare* cu următorul cuprins:

"*Români! Un puternic avânt național cere ca România să intre în război cu Austro-Ungaria spre îndeplinirea idealului visat de întreg neamul românesc. Neputând a mă împotrivi acestui curent, în care văd o mare primejdie pentru țară, nu-mi rămâne decât să încredințez destinele mult iubitei noastre patrii unei Locotenențe Regale.*

O viață întreagă închinată ridicării și măririi scumpului nostru popor, va fi pentru el cea mai sigură chezășie că inima mea nu va înceta niciodată de a bate spre binele său. Din suflet rog pe bunul Dumnezeu să-l păzească și să-l ocrotească".

Din fericire și actul de abdicare a rămas nepublicat în masa de scris a regelui Carol, unde a fost descoperit de un om de încredere al

împăratului Wilhelm și prezentat acestuia cu ocazia prezenței kaizerului la Sinaia, care îl încredință ministrului casei imperiale cu următoarea apostilă:

"Sinaia 23/IX/1917 – Secret

Documentul alăturat provine din masa de scris a Regelui Carol, unde a rămas neobservat, fiind găsit mai târziu de omul meu de încredere, și mi-a fost predat mie. E o comunicare întocmită de Rege după Consiliul de Coroană din 1914 pe seama Puterilor Centrale cu proiectul unui act de abdicare adresat românilor. De așezat printre notele familiare secrete, după ce se va face o copie pentru Excelența Sa Cancelarul Împăratului (personal)

s.s. Wilhelm I. R."

Textul actului de abdicare în favoarea unei "*Locotenențe Regale*" nu corespunde cu declarația regelui Carol în Consiliul de Coroană că acesta ar fi testamentul său politic la care nu renunță și că *nepotul său – Principele de Coroană Ferdinand – îl va urma.* Actele au fost scrise într-un moment de depresiune sufletească, iar regele va reveni asupra hotărârii sale de moment, după cum se va vedea din cele ce urmează.

Brătianu, rezumând părerile exprimate, comunică Consiliului vestea că Italia, care și ea făcea parte din Tripla Alianță, se hotărâse pentru *neutralitate.* Vestea aceasta întări pe membrii consiliului în părerile lor, hotărând să considere *casus foederis* ca inexistent față de Puterile Centrale, autorizând guvernul să ia măsurile cuvenite pentru paza granițelor cu observarea celei mai stricte neutralități față de beligeranți. *La această hotărâre aderă și regele Carol.*

După ridicarea ședinței memorabile, Brătianu, Marghiloman, Tache Ionescu și Mihail Pherekide trecură în cabinetul de lucru al regelui pentru a redacta comunicatul asupra hotărârii Consiliului de Coroană. În toiul discuțiilor intime, regele rosti memorabilele cuvinte: *"Sunt un rege constituțional și nu voi declara eu singur războiul!"*

Declarația regelui din Consiliul de Coroană a pătruns deformată în conștiința publicului și a dat curs la diverse comentarii, unele mai deocheate decât altele. La șase zile după ședința consiliului de coroană regina Elisabeta făcu președintelui Crucii roșii, Marghiloman, următoarea confidență:

Vasile Lucaciu

"Consiliul de luni a fost foarte frumos, regele este mulțumit că are astfel de oameni pentru a-i consulta. «Ce aș fi făcut – mi-a spus el – dacă s-ar fi dezbinat și ce răspundere, dacă aș fi fost silit să aleg între una sau cealaltă părere!»"

Regina a mai adăugat:

"Nu mi-a plăcut tonul celor două telegrame ale împăraților; așa se scrie regelui meu?"

Într-o convorbire intimă între regele, regina și Marghiloman, regele observă calm:

"Presupuneri asupra soartei războiului în favoarea germanilor și nimic mai mult. Asupra vorbelor despre abdicare: Eu? Dar am expus pur și simplu cele trei ipoteze".

La 4 august 1914, președintele consiliului de miniștri Brătianu trimise ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei următorul comunicat asupra hotărârii Consiliului de Coroană de la Sinaia:

"După un apel călduros al Regelui de a da urmare tratatului, Consiliul de Coroană, cu toate voturile contra unuia singur, a declarat că nici un partid nu-și poate asuma răspunderea acestei acțiuni.

Consiliul a hotărât că, întrucât România n-a fost nici avertizată și nici consultată asupra demersului austro-ungar la Belgrad, nu există casus foederis. În continuare Consiliul de

Coroană a hotărât să se ia măsuri militare pentru siguranța granițelor, măsuri din care decurge un avantaj pentru Monarhia Austro-Ungară, întrucât granițele ei pe mai multe sute de mile rămân acoperite".

Brătianu mai adăugă că a dispus o întărire a unităților militare, căreia îi va urma curând mobilizarea generală. Guvernul intenționează să dea publicității numai un scurt comunicat asupra măsurilor militare hotărâte pentru siguranța granițelor. Czernin, ministrul austro-ungar la București, precum și Wildhäusen, ministrul Germaniei, aduseră la cunoștința guvernelor lor hotărârea de neutralitate a guvernului român.

La 5 august, Czernin și Wildhäusen comunicau lui Brătianu că: *"guvernele lor iau act cu plăcere de faptul că guvernul român se dezinteresează de tratatul de la București și că măsurile anunțate sunt* o *indicație că România continuă să rămână aliata lor".*

Nu este însă mai puțin adevărat că neutralitatea României și Italiei impresionă adânc pe împăratul Wilhelm, care era nevoit să constate că *"aliații se rup de noi ca perele putrede"* și că neutralitatea acestor țări nu este decât prefața orientării lor spre alianța cu Franța și Rusia. Referindu-se la convenția militară cu Bulgaria, Czernin asigura pe Brătianu că Bulgaria va fi prietenă cu România, câtă vreme aceasta va rămâne aliata Triplei Înțelegeri.

3. Convenția secretă cu Rusia. Moartea regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Urcarea pe tron a regelui Ferdinand

Precum era de așteptat, Rusia declară la 6 august 1914 război Austriei și Germaniei.

A doua zi după ce Austria declară război Serbiei, Rusia încercă să atragă România de partea ei, punându-i în vedere anexarea Transilvaniei în caz de izbândă. Ministrul de externe Sassonov autoriză pe Poklevski, ministrul țarului la București, să propună suveranului român încheierea unei convenții cu Rusia, prin care *rușii se angajau să nu înceteze războiul cu Austro-Ungaria și Germania mai înainte ca țările locuite de români din monarhia Austro-Ungară să fie reunite la coroana României.* La propunerea aceasta, Brătianu răspunse la 10 august 1914 că *"în faza actuală a conflictului care divide Europa, guvernul român trebuie să-și mărginească sforțările sale la păstrarea neutralității, așa cum s-a decis de Consiliul de Coroană, și la menținerea echilibrului balcanic".* Echilibrul acesta era însă greu de menținut, de vreme ce la 6 septembrie 1914 Bulgaria încheie un tratat secret cu Austria, prin care cele două țări se obligau reciproc la "o *politică amicală și la un sprijin mutual în caz de agresiune".* Sassonov stăruia însă cu tot dinadinsul ca România să semneze convenția, arătând că *"armata rusă a ocupat jumătate din Bucovina, făcând primul pas spre eliberarea acestei provincii de sub jugul austriac".* În această situație guvernul lui invita România să i se asocieze, îndeplinind restul, adică să ocupe cu armata partea ei din sudul Bucovinei și Transilvania, garantând și asigurarea împotriva unui atac bulgar de la Sud.

Propunerea părea foarte ademenitoare, totuși guvernul român stărui să obțină formulări concrete cu privire la Bucovina și Banat. Cu privire la Bucovina, rușii recunoșteau României numai *partea locuită de români,* iar cât privea Banatul, România urma să se înțeleagă cu Serbia. *Brătianu revendica aceste provincii românești în întregimea lor.* Pe chestiunea aceasta s-au purtat tratative între București și Petrograd, până ce, în urma unui schimb de note diplomatice, s-a căzut de acord ca granițele acestor provincii să fie hotărâte la vremea potrivită de comisii de delimitare. Astfel s-a ajuns la semnarea *Convenției secrete româno-ruse* din octombrie 1914, formulate în sensul că, în schimbul *neutralității* binevoitoare din partea României, Rusia va asigura *status-quo-ul teritorial al României în fruntariile ei actuale.* Guvernul țarist mai recunoștea României dreptul de a-și anexa regiunile românești din Austro-Ungaria, obligându-se a-i oferi și ajutorul moral la ocuparea acestor teritorii cu propriile ei forțe. Rusia se mai angaja să obțină și adeziunea puterilor *Antantei,* Franța și Anglia, la aceste angajamente.

Convenția româno-rusă din 1 octombrie 1914 s-a încheiat cu cunoștința și aprobarea regelui Carol I.

"Țin să declar – zicea Brătianu în fața Camerei – *că politica legăturilor noastre cu Aliații nu am făcut-o eu însumi, în contra voinței*

regelui Carol, nu am făcut-o pe ascuns de dânsul. Tot ce am lucrat, am lucrat ca un servitor credincios al țării și al tronului, cu încrederea și cu știința suveranului".

Urmare a convenției româno-ruse, s-a întocmit și planul de operații militare în cazul unui atac din partea Austro-Ungariei, după următoarele directive strategice: *ofensiva* împotriva Austro-Ungariei în legătură cu aripa stângă a armatei și *defensiva* la sud față de Bulgaria. Totodată s-a dispus închiderea granițelor pentru transporturile germane spre sud și s-a oprit tranzitul armamentului german, de care Turcia avea mare nevoie, prin teritoriul României.

Curând după semnarea convenției secrete cu Rusia, muri la Sinaia în ziua de 10 octombrie 1914 *regele Carol I*, care de multă vreme era suferind, suferință care a fost agravată de evenimentele politice care luaseră o altă întorsătură de cum o dorea și o preconiza el. Zguduit de o mare tragedie sufletească, bătrânul suveran închise ochii pentru totdeauna în plin război, după o domnie rodnică și glorioasă de 47 de ani, 4 luni și 17 zile, care, ca lungime și realizări, poate fi asemănată numai cu domnia lui Ștefan cel Mare. Ca *întemeietor* al *dinastiei române*, Carol de Hohenzollern a dobândit la Plevna, pe lângă încrederea poporului român în el și-n dinastia sa, *independența* țării față de Poarta Otomană și s-a încoronat ca primul *Rege al României*, restaurând *regalitatea Daciei Traiane* după 18 secole de la moartea lui Decebal.

Carol I a deschis României "fereastra spre mare", prin dobândirea Dobrogei lui Dan vodă și Mircea cel Bătrân. Tot sub domnia lui s-au lărgit granițele provinciei transdanubiene prin *recunoașterea Cadrilaterului* în 1913. El a reorganizat și sporit forțele *armatei naționale*, victorioasă la Plevna, și a îndrumat sistemele de *fortificații* de la București și Focșani; a întărit marina comercială și de război, dezvoltând portul Constanța și stăruind pentru construirea *podului* peste Dunăre de la Cernavodă.

Sub domnia lui s-a revizuit *Constituția* țării în sensul lărgirii dreptului de vot și s-au votat legiuirile de interes politic, administrativ, social, economic și cultural. De aceea, regele Carol I poate fi considerat pe drept cuvânt *ctitorul așezămintelor de stat* ale României moderne. În lumina perspectivei istorice titlul de *Înțeleptul*, cu care a fost cinstit încă fiind în viață, este și rămâne binemeritat.

La 18 februarie 1916 muri la București și *regina Elisabeta*, cunoscută ca scriitoare sub numele de *Carmen Sylva* și fu înmormântată alături de ilustrul ei soț, regele Carol I, în cripta regală de la Curtea de Argeș, celebra ctitorie a lui Neagoe Basarab, restaurată și împodobită cu cheltuiala decedatei perechi regale. Regina Elisabeta a fost o duioasă și devotată consoartă a cumpătatului și înțeleptului ei soț. Originară din Valea Rinului, ea a descoperit în noua sa patrie, și mai ales pe meleagurile încântătoare de la Sinaia, un adevărat rai pământesc, pe care l-a cântat în creațiile ei literare, ce au trezit un larg interes în străinătate prin farmecul și frumusețea lor. Iubitoare de muzică și de pictură, ea a înzestrat mănăstirea de la Curtea de Argeș cu un minunat evanghelier, împodobit de mâna ei cu admirabile scene din Sfânta Scriptură, prinse în culori armonioase de rară frumusețe. Tot ea a pictat *Concertul în luncă* de Vasile Alecsandri, ilustrând fiecare strofă și închegându-le într-un admirabil tablou ce se păstrează la Academia Română. De numele ei se leagă și azilul pentru orbi – *Vatra Luminoasă* – din București. În timpul războiului pentru independență ea a patronat opera de asistență medicală a soldaților răniți ca o adevărată "*mamă a răniților*". Moartea prematură a singurei ei fetițe, *Marioara*, a privat-o de bucuriile de mamă. Plină de admirație pentru augustul ei soț, ea a sprijinit și încurajat activitatea lui politică și militară. Acest frumos buchet de fapte, înălțătoare pentru patria ei adoptivă, i-a asigurat un loc de cinste în panteonul marilor regine ale României.

Urmașul regelui Carol I pe tronul României a fost nepotul său de frate, principele *Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen*, care la 1889 fusese proclamat *moștenitor al Coroanei*. El era căsătorit din 1893 cu prințesa *Maria de Edinburg*, după tată o nepoată a reginei Victoria a Angliei, după mamă a țarului Alexandru al II-lea al Rusiei.

A doua zi după moartea unchiului său, la 11 octombrie 1914, principele Ferdinand depuse jurământul de credință pe *Constituția României*, în fața Corpurilor Legiuitoare, făgăduind solemn că înțelegea să domnească *ca bun român*, făgăduință pe care noul rege și-a îndeplinit-o cu demnitate și fermitate pe tot

parcursul agitatei sale domnii – 1914 – 1927 – sprijinit și încurajat mereu de fascinanta personalitate a consoartei sale *Regina Maria*.

Cunoscând sentimentele regretatului său unchi față de patria sa de origine și ca membru al casei Hohenzollern, sentimente de care era însuflețit și el, regele Ferdinand I ținu să precizeze situația României față de Germania, adresând în ianuarie 1915 împăratului Wilhelm al II-lea o scrisoare personală, pentru a-i explica *"situația sa de bun român"*! El arătă kaizerului cum, cu toate sentimentele și simpatiile sale personale pentru patria sa de origine, el nu face decât *să se simtă una cu poporul său*, care reclamă cu voce tare *eliberarea românilor* care trăiesc sub jugul maghiar. El adăugă totodată că, în cazul în care s-ar produce o mișcare populară, *lui i-ar fi imposibil de a împiedica România să intre în război pentru a revendica, cu arma în mână, ceea ce ea consideră ca un drept al ei.* Acestea cu toată loialitatea sa față de țara de origine, fiindcă el se consideră, înainte de toate, *rege al României*, și că *s-a legat prin jurământ de a o servi cu orice sacrificiu.* El aminti totodată împăratului că, dacă Italia ar abandona neutralitatea ei în favoarea Aliaților, el probabil n-ar putea împiedica România de a face la fel.

Scrisoarea regelui Ferdinand produse o adâncă impresie asupra împăratului Wilhelm, care stăruia mereu pe lângă împăratul Franz Jozef, dar mai ales pe lângă premierul Ungariei Tisza, să caute o înțelegere cu românii din Transilvania, ordonând ambasadorului german de la Viena să spună lui Tisza, de câte ori îl vede, să-și aducă aminte de români – așa se explică tratativele lui Tisza cu românii și misiunea deputatului german Ezberger la București și la Viena, precum se va vedea ulterior.

4. Operațiunile militare contra Serbiei. Intrarea Italiei în război alături de Puterile Apusene. Propaganda austro-germanilor în România

Sub noua domnie a regelui Ferdinand, România se menținu încă doi ani în neutralitatea hotărâtă în Consiliul de la Sinaia. În toamna lui 1914 războiul european era în plină desfășurare. Pe frontul de apus trupele germane, nesocotind neutralitatea Belgiei, pătrunseră victorioase în Franța și înaintară până la Marna. Acolo, ofensiva germană a lui *Moltke* se lovi la 9 septembrie de rezistența îndârjită a trupelor de apărare franceze sub comanda mareșalului Joffre și fu oprită categoric. Bătălia de la Marna a însemnat un *Wendepunkt* (cotitură) în mersul operațiunilor militare ale germanilor, făcând să eșueze planurile strategice ale mareșalului Moltke, întocmite pe *acțiuni îndrăznețe de mișcare*. Urmașul lui Moltke, generalul *Felkenhein* (dactilografiat în alte documente *Falkenhayn*), trebui să revină la *războiul de poziții*, care reclama timp și răbdare.

Și ofensiva austro-ungară în Balcani sub comanda generalului *Potiorek*, care la 2 decembrie 1914 ocupase Belgradul și silise guvernul sârb de a-și muta reședința la Niș, fu curând oprită. Armata sârbă se refăcu curând după înfrângerile suferite și trecu la o viguroasă contraofensivă, reocupând la 15 decembrie capitala, după o luptă înverșunată de 12 zile și făcând 40.000 prizonieri și 150 tunuri. Nici pe fronturile din Galiția și Bucovina armatele austro-ungare nu obținură rezultate însemnate. La 2 septembrie 1914 rușii ocupară Cernăuțiul și marcară de-a lungul Siretului granița "Rusiei Nouă". Insuccesele ofensivei austro-germane pe toate fronturile arătară cât de puțin întemeiată era credința unora în *invincibilitatea* forțelor militare ale Puterilor Centrale.

Stagnarea operațiunilor pe frontul de vest și eșecul ofensivei în Balcani îngăduiră Puterilor Apusene să treacă la operațiuni militare în Balcani, având baza la *Salonic*. O armată franco-engleză, sprijinită de flota din Mediterană comandată de generalul *Franchet d'Esperey*, începu o mare acțiune militară contra Turciei, în colaborare cu unitățile sârbești.

Pe la mijlocul lui februarie 1915 deschise amiralul englez *Carien* atacul contra Dardanelelor, cu scopul de a ocupa Istanbulul și de a restabili legătura prin Bosfor cu flota rusească din Marea Neagră. În zilele de 10 – 25 februarie au fost dărâmate forturile care apărau intrarea în Strâmtori. La 18 martie începu atacul general, cu toate forțele maritime, care fu respins de turci cu mari pierderi pentru flotele aliate. La finele lui aprilie 1915 începu ofensiva pe uscat, care continuă până spre

finele lui decembrie, fără ca aliații să fi putut realiza succese reale, fiind siliți să se retragă din pozițiile mai avansate, astfel că turcii susținuți de germani rămâneau stăpâni pe Strâmtori, zădărnicind legăturile aliaților cu Rusia.

Șeful guvernului grec, *Venizelos*, făcea mari sforțări pe lângă regele Constantin pentru a-l determina să iasă din neutralitate și să treacă de partea puterilor maritime, dar stăruințele lui rămaseră zadarnice. Ofensiva contra Turciei eșua. Crucișătoarele germane ocupaseră Dardanelele și închiseseră astfel calea flotei anglo-franceze în Marea Neagră, zădărnicind legătura cu Rusia și scufundând la 18 martie trei crucișătoare engleze și unul francez. La 25 aprilie fu atacat Galipoli, dar submarinele germane torpilară în zilele de 25 – 27 mai alte trei vase britanice. În ianuarie 1916 aliații se retraseră din Galipoli, lăsând 10.000 de morți. La 5 octombrie 1915 trupele aliate debarcară în portul Salonicului, la invitația lui Venizelos, șeful guvernului grec. În aceeași zi regele Constantin, cumnatul kaizerului, ceru demisia lui Venizelos, sub motiv că nu poate adera la politica antantofilă a premierului său și declarându-se pentru menținerea neutralității.

La începutul lui iulie 1916 declanșară Aliații apuseni gigantica lor ofensivă de pe Somme. La 2 iulie comunicatul german arăta că pe o lățime de 40 km începuse pe ambele maluri ale râurilor Somme și Ancre atacul masiv anglo-francez, pus la cale de luni de zile și pregătit timp de 7 zile cu un potop de foc de artilerie și de gaze.

În anul următor se produseră pe frontul balcanic mari schimbări în operațiunile militare prin intrarea în război a Italiei de partea Antantei și a Bulgariei de partea austro-germanilor. Cu toată stăruința ambasadorului german *Bülow* pe lângă guvernul din Roma de a persista în neutralitate – pe lângă concesiile tentante pe care Austria se declara gata să le facă Italiei – italienii găsiră că a sosit momentul pentru realizarea revendicărilor lor naționale față de Austro-Ungaria, susținute de Garibaldi și de *irridenta* italiană în Austria. În urma unor tratative laborioase s-a semnat la 25 aprilie 1915 la Londra *Convenția Militară* cu puterile Antantei, în virtutea căreia Franța și Anglia recunoșteau Italiei, în caz de victorie, drepturile ei naționale asupra teritoriilor locuite de italieni în sudul monarhiei Austro-Ungariei. Teritoriile acestea erau Tirolul de Sud – Trentine, litoralul adriatic și capitala Trieste, Peninsula Istria cu orașele Fiume și Pola, Dalmația cu Raguza, Zara și Spalato și Insulele Qua Nerice din golful nordic al Adriaticii.

Erau deci teritoriile "*irridente*", adică nerestituite Italiei de Habsburgi. În schimbul acestor recunoașteri, guvernul italian se obliga să mobilizeze toate forțele sale terestre și maritime și să declare război Austro-Ungariei și Germaniei. La 23 mai 1915 declarația de război a Italiei ajunsese la Viena și Berlin. La 23 august Italia declară război Turciei, iar la 19 octombrie și Bulgariei. Intrarea Italiei în război angaja o bună parte din forțele militare austro-ungare care se fortificau în Izonte și pe coastele Alpilor Carintici și Dolomiți, pentru a preîntâmpina atacurile italienilor care dispuneau de o artilerie foarte bună. În urma crizei din Italia *Berchtold* fu înlocuit la Externe cu *Stefan Burian*, în ianuarie 1915.

Înfrângerile suferite în Serbia în toamna lui 1914 îi siliră pe austro-germani să se gândească la consolidarea frontului din Balcani cu atragerea Bulgariei în război alături de ei. În schimbul obținerii Cavalei de la greci, a Macedoniei de la sârbi și a Cadrilaterului dobrogean, regele Ferdinand al Bulgariei semnă la 6 septembrie 1915 *Convenția militară* cu Austria și Germania. La 16 octombrie 1915 Bulgaria declară război Serbiei, pentru ca în zilele următoare să primească declarațiile de război din partea Franței, Italiei și Rusiei. Pentru a sări în ajutorul Serbiei, resturile armatelor aliate sub comanda generalului *Serail* ocupară la 5 octombrie 1915 Salonicul, baza austro-germanilor, drumul spre Marea Egee.

Cu intrarea Bulgariei în război se produse un reviriment în operațiunile austro-germane contra Serbiei. Unități din armata germană, austro-ungară și bulgară, puse sub comanda mareșalului Mackensen, dezlănțuiră în octombrie 1915 atacurile lor combinate asupra sârbilor. La 6 octombrie trupele austro-germane forțară trecerea Dunării. La 9 octombrie căzură Belgradul și Semendria. La 15 octombrie intră Bulgaria în război. La 5 noiem-

brie bulgarii ocupară Nișul, tăind legătura unităților sârbești cu Salonicul și stabilind legătura cu turcii, aliați ai austro-germanilor. Armata sârbă, decimată în luptele din anul precedent, nu putu rezista multă vreme atacurilor inamice și se retrase spre Pristina, unde fu însă înfrântă la 24 noiembrie și scoasă din luptă. După înaintarea din 4 septembrie, diviziile austro-germane și bulgare ocupară Serbia, silind guvernul să evacueze teritoriul și să se retragă cu resturile armatei înfrânte, cu bătrânul rege Petru I și cu regentul Alexandru în munții Albaniei, pentru a ajunge la Adriatica. Acolo se îmbarcară pe vase aliate și ajunseră la *Corfu*, care fusese ocupată de trupele Antantei la 11 ianuarie 1916, de unde se întoarseră numai în 1919 la Belgrad. La 14 ianuarie capitulă și Muntenegru, și regele Nichita se refugie în străinătate.

După aceste succese de arme, germanii începură atacul contra *Verdunului*, în loc "să strângă România de talie și să o silească să danseze cu ei", cum recomandau apropiații mareșalului Felkenhein.

5. Încercările austro-germanilor de a atrage România de partea lor

Prăbușirea Serbiei produse o puternică impresie în România. Susținătorii politicii germanofile, al căror număr sporea mereu, dezvoltară o aprigă propagandă pentru ieșirea din neutralitate și intrarea în război alături de Austro-Germania învingătoare asupra Serbiei. Propaganda aceasta era susținută cu îmbelșugate subsidii bănești de către agenții corupției germane. Legația Germaniei din București finanțase acțiuni de corupție a agenților de propagandă trimiși anume din Berlin pentru a ademeni opinia publică prin făgăduieli de sporuri teritoriale în Basarabia și Bucovina de Sud, trecând chiar la intimidări și amenințări cu soarta Serbiei și a regelui Petru. Acțiunea aceasta de corupție și intimidare găsi o confirmare oficială din partea guvernului austriac. În memoriile lui Konrad de Hözendorf, șeful marelui stat major al armatei austro-ungare, aflăm cum cancelarul Berchtold comunică "strict confidențial" că *"pentru influențarea opiniei publice din România, și anume atât a personajelor politice cât și a ziarelor, el a întreprins deja de câtăva vreme împreună cu guvernul german o acțiune secretă, pentru al cărei scop a pus la dispoziția miniștrilor austriac și german din București mari sume de bani. Această acțiune nu trebuie forțată și trebuie să fie condusă prin intermediari, cu cele mai mari precauții. Acțiunea progresează cu succes și se așteaptă ca ea să dea în scurt timp rezultate sensibile"*.

"Intermediarii" activi ai campaniei de corupție austro-germană erau *Razelius*, om de bancă, *Günther*, directorul unei societăți petroliere și agenții de comerț și publicitate *Hennenvogel* și *Iaversen*. Victime ale acestei scandaloase acțiuni de corupție căzură și câțiva oameni politici, pe lângă cei de afaceri. Propaganda din presă se făcea prin anumite ziare cumpărate, subvenționate și inspirate de acești agenți. Din fericire însă, propaganda austro-germană nu prindea în păturile largi ale publicului românesc de la sate și orașe.

Dar, până la ieșirea din neutralitate și cooperarea militară, oficialitatea austro-germană stăruia să obțină cel puțin tranzitul de muniții pentru Turcia. În vara lui 1915 avură loc la Viena tratative între Bethman Holveg, Jagow Burian și Tisza cu privire la concesiunile teritoriale ce urmau să se facă României pentru colaborarea militară, punându-i-se în vedere Bucovina de Sud și câteva plăși din Banat. Pentru susținerea acestor oferte sosi în misiune la București deputatul *Erzberger*, care mai făgăduia României și dobândirea Basarabiei, de îndată ce trupele austro-germane vor fi ocupat Ucraina cu Kievul. Delegatul parlamentului german mai punea în vederea guvernului român și anumite concesiuni naționale pe seama românilor din Transilvania, precum și acordarea unui mare împrumut pentru acoperirea cheltuielilor curente.

Ofertele acestea făcură impresie asupra Partidului conservator, ai cărui membri determinară pe șeful lor, Alexandru Marghiloman, să prezinte la 26 noiembrie 1915 regelui Ferdinand faimosul *memoriu*, în care critica atitudinea politică a guvernului liberal sub motiv că nu respectă regulile unei stricte neutralități, prin faptul că nu îngăduie tranzitul de muniții pentru Bulgaria și Turcia și oprește exportul de grâne și de benzină în Germania și

Austria, învoind în schimb tranzitul și exportul a tot ce este interzis austro-germanilor.

Marghiloman cerea în numele partidului său să ne întoarcem față de Puterile Centrale și de Bulgaria la o politică binevoitoare, cu convingerea că Germania și Austro-Ungaria nu vor putea fi îngenuncheate în măsura de a li se impune lor sau aliaților lor capitulări și jertfe de teritoriu. Astfel că *"România nu trebuie să mai piardă nici* o *zi pentru a se reîntoarce la politica de prietenie și încredere în Puterile Centrale. Recuperarea Basarabiei și retrocedarea Bucovinei ar fi asigurate printr-un tratat de alianță cu Puterile Centrale. Numai în cadrul unor bune relații cu austro-germanii s-ar putea cere condiții de trai politic favorabil pentru congenerii români din Transilvania. Dacă guvernul Brătianu ar fi dispus să revină la această politică, pe care* o *credem mântuitoare, Partidul Conservator ar fi gata să-i dea tot concursul"*.

6. Contrapropaganda antantistă și respectarea neutralității. Consiliul de război de la Peleș

Politica germanofilă a Partidului Conservator era încurajată de miniștrii Austriei și Germaniei la București și susținută de presa de partid, ea însă nu era împărtășită de mulțime. De la Revoluția din 1848 și de la Unirea Principatelor din 1859 opinia publică românească era mereu preocupată de soarta *românilor de peste hotare*. Veștile ce se primeau zi de zi din Transilvania, din Basarabia, din Bucovina și din Macedonia despre persecuțiile românilor găseau un puternic ecou în presa din România și se repercutau în *conștiința națională*, care nu putea rămâne impasibilă la semnalele de alarmă ce se trăgeau necontenit de către conaționalii de peste munți, de peste Prut, de peste Molna și de peste Dunăre.

Conștiința de unitate națională era ținută trează de către pleiada de refugiați și emigranți români de peste hotare, care căutau în țara liberă scut și mângâiere contra persecuțiilor de acasă. Procesul *Memorandului* din 1892 a zguduit conștiința națională din lumea românească și a dat naștere *Ligii Culturale* pentru unitatea de gândire și cultură a tuturor românilor, în orice țară s-ar găsi ei. Simbolul unității culturale devenise *Academia Română*, care chemase în rândurile ei oameni de litere din toate provinciile românești. *Unitatea culturală*, propovăduită de *Academie*, era preludiul visatei *uniri politice* a tuturor românilor.

Unirea aceasta era așteptată de toată opinia publică românească *conștientă*, care se manifesta în adunări și demonstrații politice. Nu era duminică sau zi de sărbătoare în care să nu se țină adunări publice și demonstrații pe *chestia națională*, în principal cu referire la Macedonia, dar subînțelegând problemele românilor de pretutindeni. Aderarea României la Tripla Alianță impunea ridicarea problemei românilor de dincolo de munți. Era însă evident pentru toată lumea că rezolvarea *problemei românești*, pe care germanii și ungurii o recunoșteau ca atare, nu putea fi soluționată pe cale amiabilă de tratative diplomatice de la stat la stat. Ea nu-și putea găsi soluția decât o dată cu prăbușirea monarhiei austro-ungare, iar aceasta nu se putea produce decât cu ocazia unei conflagrații europene.

De altfel, problema aceasta nu era numai a românilor, ci a tuturor popoarelor din Austro-Ungaria, inclusiv a germanilor din Austria, care visau și ei alipirea la Germania. Deputații din Partidul Național German, numit și *Partidul tuturor germanilor – Alldeutsch*, nu se sfiau să strige în parlamentul din Viena: "Sus Hohenzollern!". Celelalte popoare din imperiu, precum cehii, polonezii, italienii, slovenii, ucrainenii și românii din Bucovina aveau organizațiile lor naționale. Unii (cehii și polonezii) tindeau la emanciparea lor de sub dominația germană, iar alții (italienii, românii și ucrainenii) activau pentru reintegrarea lor în statele naționale existente. Aceleași năzuințe le aveau și popoarele din Ungaria, ca românii, croații, sârbii și slovacii, care manifestau pe față contra *ideii de stat maghiar unitar*. Arhiducele Franz Ferdinand preconizase o reformă structurală a monarhiei habsburgice întemeiată pe națiuni și nu pe provincii – *Kronländer*. Ideea aceasta și-o însușise și urmașul lui Franz Jozef, împăratul Karl, care tindea la crearea unei *Austrii Mari*, formată din *națiuni unite* sub sceptrul habsburgic. Această unire de națiuni trebuia să se nască din zbuciumul războiului european. În urmărirea acestui scop împăratul Karl tindea la desfa-

Octavian Goga

cerea legăturilor cu Germania și la orientarea spre Puterile Antantei. Cumnatul său, principele Sixtus de Bourbon-Parma, aduse la cunoștința puterilor apusene intențiile împăratului prin faimoasa scrisoare care făcuse atâta vâlvă în presa occidentală.

Stând astfel lucrurile, este de mirare cum se putea cere regelui, guvernului său și "neutraliștilor" să curme cu politica de neutralitate și să treacă de partea Austro-Ungariei, în hotarele căreia trăiau încătușate milioane de conaționali români, dornici de libertate și întregire a neamului. Care guvern român ar fi avut tristul curaj de a trimite pe ostașul român să lupte umăr la umăr cu honvezii unguri pentru susținerea jugului sub care gemeau frații și consângenii lui? Nu ajungea oare tragicul zbucium din sufletul soldaților români din Transilvania, Banat și Bucovina, care sângerau prin colinele Carstului sau pe meleagurile sarmatice pentru izbânda asupritorilor lor austro-germani? Mai era oare nevoie să servească și dorobantul român drept carne de tun pentru menținerea granitelor înfipte în inima *românimii*? Peste 20.000 de tineri din Transilvania și Bucovina se înrolaseră ca voluntari în armata română pentru a aduce tributul lor de sânge în războiul de dezrobire.

De sentimentele acestea era călăuzit *regele Ferdinand*, precum s-a văzut din scrisoarea sa către împăratul Wilhelm în ianuarie 1915. Aceleași sentimente erau împărtășite în mare taină de *regina Maria* și de *Ion Brătianu – Sfinxul*. Ele trebuiau aduse la cunoștința regelui Angliei și a țarului Rusiei. Misiunea aceasta atât de delicată o îndeplini regina Maria, care era înrudită cu ambii suverani. În memoriile sale, regina mărturisește:

"Regele și primul ministru aveau în mine deplină încredere și mă inițiau în afacerile și secretele de stat mai mult decât se obișnuia pentru o regină. Și mă considerau un ajutor prețios, dar bineînțeles pentru ca eu să-mi împlinesc sarcina".

Folosindu-se de întoarcerea în Anglia a generalului Arthur Paget și a căpitanului Carr Glyn, care sosiseră în misiune la București, regina trimise prin aceștia regelui George al V-lea, vărul ei, următoarea scrisoare cu data de 13 martie 1915:

"Scumpul meu George,

Reîntoarcerea generalului Paget în Anglia îmi permite de a-ți trimite scrisoarea aceasta cu toată siguranța. El mă asigură că Tu vei fi fericit de a avea de la mine știri și eu nu sunt decât foarte fericită de a-ți putea scrie, cu toate că vremurile acestea tulburi m-au învățat de a cumpăni orice cuvânt și de a fi foarte prudentă, chiar când din inimă izbucnește dorința de a putea spune tot ce simt și gândesc în realitate. Noi trecem toți prin timpuri zbuciumate și e teribil să te gândești la tot ce suferă lumea pretutindeni în aceste momente. Țara mea fiind neutră, eu primesc știri de pe cele două câmpuri de război. Fiecare este, firește, convins de victoria sa și se forțează de a ne convinge că pentru el nu se poate pune chestiunea de înfrângere. Noi trebuie să așteptăm, în vreme ce țara noastră a căzut pradă pasiunilor dezlănțuite și asupra capetelor noastre cade o ploaie de amenințări și promisiuni.

Moartea scumpului nostru unchi Carol a intervenit într-un moment dramatic pentru noi și ne-a încărcat cu o formidabilă răspundere în ora aceasta decisivă pentru soarta țării noastre. Tu știi care a fost politica lui și ai aflat probabil că ultimele luni din viața sa au fost întristate de conștiința conflictului ce se declarase între sine și poporul său. Simțămintele României sunt franceze și vor rămâne totdeauna franceze și, în consecință, ele sunt astăzi totodată și engleze și ruse, dar mai presus de orice ele sunt de tot violent anti-ungurești. De multă vreme Ungaria este

privită ca inamica noastră națională, ceea ce vrea să spună că noi suntem totodată și contra Austriei și Germaniei.

Încă înaintea morții unchiului, țara a început să vadă în mine supremul ajutor pentru realizarea visului ei național: Transilvania; la urcarea noastră pe tron popularitatea mea era deja foarte mare. Aceasta mă pune într-o situație excepțional de delicată! Mă flata foarte mult – dacă vrei, dar aceasta nu trebuia să mă tulbure, pentru că nimic nu este mai odios decât o femeie care face politică «pe contul ei propriu».

Este foarte limpede că opinia publică se îndreaptă tot mai mult spre partea unde se găsește inima mea. Nici un succes, nici o victorie a Germaniei nu poate zgudui fidelitatea României și nu o poate face să creadă în posibilitatea unei înfrângeri a Antantei. Iată o toamnă și o iarnă de când stăruim în neutralitate, urmărind de aproape evenimentele! Italia pretinde a fi amica noastră, ea este privită ca sora noastră mai mare; Bulgaria însă, a cărei atitudine ne interesează de aproape, ne detestă. A fost pentru mine o mare fericire și bucurie de a putea discuta cu generalul Paget și căpitanul Glyn. În sfârșit pot vorbi mai deschis: ei îți vor spune multe lucruri pe care nu le pot scrie.

Noi ne dăm seama că situația țării noastre este de mare importanță pentru cele două câmpuri de bătălie, dar nu ignorăm deloc că hotărârea noastră, oricare ar fi ea, va pune în joc viitorul nostru, poate chiar și existența noastră. Guvernul nostru îți este foarte recunoscător pentru bunăvoința de care dai dovadă. Cât mă privește, sunt desigur foarte fericită văzând că Anglia manifestă, în sfârșit, interes pentru România.

Nando (Ferdinand) se găsește într-o crudă situație și te asigur că este zguduitor de a vedea suferința sa. Toate afecțiunile, convingerile și tradițiile sale sunt evident de cealaltă parte; dar el este înainte de toate omul datoriei și eu știu că numai binele țării va conta în cele din urmă în ochii săi, el nu se poate arunca deodată în aventura de a da foc cu o lovitură viselor sale, înainte de a se asigura de concursuri noi. Rusia poate deveni o mare amenințare, dacă promisiunile ei nu vor fi garantate de Anglia și Franța. Noi, care cunoaștem felul de a acționa al Rusiei, nu ne putem arunca în brațele ei imense fără o garanție mai serioasă decât simpatia ei momentană. În particular, chestiunea Dardanelelor și chestiunea portului nostru la Marea Neagră sunt pentru noi de un interes vital.

Take Ionescu

Am explicat trimișilor tăi punctul nostru de vedere și nevoile noastre; la rândul lor, ei mi-au expus punctul de vedere englez; sunt cu atât mai fericită, dar sunt foarte îngrijorată și mă rog lui Dumnezeu ca noi să sfârșim orânduindu-ne de partea voastră! Cum ți-am spus, situația mea este foarte delicată, trebuie să acționez cu foarte mult tact, trebuie să-mi stăpânesc simpatiile mele personale și sentimentele mele: numai țara trebuie să conteze pentru mine.

Din toate timpurile, Germania a fost pentru România o prietenă mai bună decât Anglia. Să ne ajute Dumnezeu și să ne aibă sub paza sa! Tot ce pot spune este că pentru mine a fost o mare mângâiere de a putea vorbi cu englezii, fiind și un moment de destindere în mijlocul numeroaselor mele griji.

Sper că, cu toată gravitatea timpurilor, tu te găsești ca și Mary în deplină sănătate și că voi ambii ați avut un gând afectuos pentru mine și pentru biata mea patrie, zguduită în aceste momente așa de grave pentru noi. Scuză lungimea acestei scrisori.

Cu toată afecțiunea,

Vara ta, Missy"

Regele George a răspuns reginei Maria cu toată bunăvoința, încurajând-o de a-i mai scrie. Brătianu se folosi de această încurajare, stăruind pe lângă ea de a-i scrie din nou și a-i expune pe larg situația politică a țării și reven-

dicările ei teritoriale, fiind încredinţat că scrisoarea reginei către regele Angliei va fi citită cu un mai mare interes decât scrisorile din alte ţări. În scrisoarea ei din 9 mai 1915, regina Maria exprima regelui Angliei, într-o formă clară şi concisă, revendicările noastre naţionale, pentru a căror realizare România ar fi gata să intre în război alături de puterile Antantei. Este o magistrală pledoarie pentru cauza României din toate punctele de vedere. Iată cuprinsul ei:

"Scumpul meu George,

Scrisoarea Ta, pe care am primit-o de curând, mi-a făcut o mare plăcere şi este pentru mine o mare mângâiere în toiul acestor triste timpuri de a păstra legătură cu Tine şi cu scumpa mea Anglie. Declaraţia Ta, în urma căreia Anglia este dispusă de a proteja ţările mici, îmi dă curajul de a veni să te inoportunez cu anumite chestiuni, care pentru noi sunt de importanţă vitală. Deşi insistenţa mea ţi-ar părea curioasă, te rog să citeşti această scrisoare cu răbdare şi bunăvoinţă, cu toată lungimea ei neobişnuită.

Îmi iubesc ţara mea adoptivă, împărtăşesc cu ea speranţele şi temerile ei, mai mult de cît un şef de stat mare le-ar putea concepe. De multe ori doresc ca România să intre în relaţii mai strânse cu Anglia şi acum, când dorinţa mea este realizată, vreau să pledez cauza noastră cât mai clar posibil, cu riscul de a abuza de răbdarea ta.

Frontierele Dunării până la Tisa, ca şi cele ale Prutului în Bucovina, constituie revendicările esenţiale pentru securitatea României şi dezvoltarea ei. Nu ştiu dacă ai aflat că, printr-o înţelegere intervenită în septembrie trecut, Rusia recunoştea României, drept preţ pentru neutralitatea ei, dreptul de a ocupa, dacă va crede că este avantajos, nu numai Transilvania ci încă şi alte părţi din Austro-Ungaria locuite de români. Se ştie că la Arad se află centrul intereselor politice româneşti în Ungaria; dar Aradul nu este în Transilvania. Pe de altă parte, Banatul Timişoarei formează, incontestabil, o regiune aparte cu particularităţile ei geografice şi ale populaţiei compuse din români, sârbi şi germani. Numărul românilor este superior celui al germanilor, cei din urmă întrec pe sârbi. Acesta nu este doar un capriciu şi nici o pretenţie deşartă a României, ci revendicarea acestei regiuni se întemeiază pe un bun al românilor şi românii insistă ca această chestiune să facă obiectul unui nou acord. Trebuie, bineînţeles, deopotrivă, ca noi să insistăm astăzi asupra acestei revendicări, pentru că suntem conştienţi că o intervenţie militară este în prezent mult mai dificilă şi reclamă sacrificii cu mult mai mari decât cele ce se puteau prevedea în septembrie trecut.

Aliaţii au deja mari avantaje de pe urma atitudinii noastre, fiindcă Rusia nu numai că n-are a se teme de un atac din partea noastră, dar ea a putut trimite muniţii în Serbia, în vremea în care apărarea Dardanelelor de către turci devenise precară, pentru că germanii nu putuseră să obţină trecerea de muniţii prin ţara noastră. Ar părea însă deplasat de a discuta la ora în care ne aflăm revendicările acestea. Pe de altă parte, pentru motive etnografice, toată expansiunea Serbiei asupra malului stâng al Dunării ar atrage incontestabil după sine pretenţiile românilor asupra unor districte de pe malul drept al Dunării, mai ales că Valea Timocului este locuită de 300.000 de români (mă tem ca toate aceste detalii geografice să nu fie lucruri chinezeşti pentru tine, dar ele se pot găsi pe hartă). Noi înţelegem foarte bine importanţa apărării Belgradului, dar dificultatea nu este aşa de mare cum pare, câtă vreme Semlinul, unde sârbii sunt stăpâni, constituie o garanţie pentru apărarea perfectă a capitalei lor.

Un cap de pod sârbesc pe malul stâng al Dunării ar deveni, cu siguranţă, o cauză de etern litigiu între aceste două ţări, până nu se înţelege odată, de toată lumea, că Dunărea constituie o frontieră naturală şi inatacabilă şi că cele două ţări, respectând această frontieră, s-ar putea dezvolta în pace, fiecare în partea sa, fără a se împiedica una pe alta. De altfel, şi alte consideraţii de ordin economic pledează în acest sens, spre exemplu cursul Mureşului, al Tisei şi al Dunării, care formează o cale de comunicaţie de cea mai mare importanţă pentru regiunile populate exclusiv de români. Eu aş dori totodată să te încredinţez că nu este nici capriciu, nici îndărătnicie, dacă suntem atât de intransigenţi în această chestiune, pentru că suntem conştienţi de importanţa ei capitală pentru noi.

Aceeaşi problemă se pune şi pentru Bucovina şi pentru Prut, pentru că acest râu formează singura noastră frontieră cu Rusia, de

când aceasta ne-a luat Basarabia. Și dacă trebuie să ne resemnăm cu privire la această parte, nu este mai puțin adevărat că cel mai elementar instinct de conservare ne împiedică de a admite că imensul nostru vecin va face doar braconaj dincoace de acest râu. În 1775 Austria a detașat Bucovina de Moldova, din care făcea totdeauna parte și din care ea e o parte importantă; ea trebuie în mod firesc să ne revină în cazul dezmembrării Austriei.

În fine, pentru a nu forța amorul propriu al Rusiei, noi renunțăm a discuta drepturile noastre asupra părții celei mai bogate din această provincie, care se întinde între Prut și Nistru. Ar fi în tot cazul ilogic de a admite ca Rusia, în virtutea așa-numitului principiu, să poată trece Prutul pentru a extinde dominația ei asupra a vreo 200.000 de ruteni, când am pierde 1.500.000 români. Orașul Cernăuți, pe care ei îl pretind, și care nu este populat numai de români, pentru că el adăpostește un mare număr de evrei și germani, este totuși unul dintre centrele cele mai importante ale «românismului».

Situația noastră geografică și militară este de așa natură că noi am putea deveni un factor important pentru a grăbi sfârșitul acestui război, care are tot mai mult înfățișarea unei «lupte de uzură», dar, înainte ca România să se fi decis a rupe neutralitatea și a participa alături de Aliați, este foarte firesc că ea vrea să se asigure de avantaje în raport cu sacrificiile ce o așteaptă și pe care ea este gata a le face. Ar fi periculos de a lăsa Rusia să rezolve ea singură chestiunile românești. În circumstanțele actuale, consecințele unei asemenea politici ar putea deveni funeste.

România nu trebuie să fie acuzată că dorește să forțeze voința Marilor Puteri sau caută a le impune punctul său de vedere; mici sau mari, țările au dreptul de a-și apăra interesele lor vitale, și pentru cele mici este adeseori în joc însăși existența lor. Este incontestabil că o modestă parte din Bucovina, care asigură frontierele noastre, are mai mare valoare pentru viitorul unei țări cum este România, decât pentru dezvoltarea unui imens imperiu ca Rusia. Ceea ce reprezintă o problemă minoră pentru guvernul rus, pentru noi este o chestiune de necesitate absolută, dictată de instinctul de conservare, și nu o încăpățânare pornită din sentimentul de amor propriu.

Scuză lungimea acestor obositoare suplicațiuni; Tu vei fi găsind plicticoase aceste explicații, dar în condițiile de criză în care se găsește România, am crezut că-mi fac datoria expunându-ți situația pentru ca Tu să aperi interesele noastre în măsura posibilităților. Este tot ce pot face pentru țara mea, dar sunt sigură că vei înțelege ce mă împinge a lua hotărârea de a-ți scrie personal. Am mare încredere în sentimentele de echitate ale Angliei. Să dea D-zeu ca ea să nu ne abandoneze: tot viitorul nostru este în joc. Sunt plină de speranță și tremur pentru că este o groaznică responsabilitate care pune în joc toată existența noastră în aceste formidabile împrejurări.

Să Te păzească D-zeu și să te răsplătească pentru ajutorul pe care Tu ni-l vei da.

Cu toată afecțiunea mea,

Missy"

Ceva mai târziu, regina Maria adresă o scrisoare asemănătoare și țarului Nicolae al II-lea al Rusiei, modificând, cum spune ea însăși, argumentele pentru "*urechile rusești*". La 29 mai/11 iunie 1915 țarul răspunse reginei în englezește:

"Scumpa mea Missy,

Îți mulțumesc sincer pentru interesanta Ta scrisoare. Ai pledat cauza țării Tale într-un fel admirabil de limpede. Am urmărit foarte atent tratativele care sunt în curs între guvernele noastre. Trebuie să-ți spun cu franchețe că enormele pretenții ale țării Tale produc o adâncă surprindere. De la începutul acestui război Sassonov și cu mine am considerat admisibil ca Transilvania și partea de sud a Bucovinei să fie date României după dezmembrarea Austro-Ungariei.

Dacă socotim suprafața teritorială pe care Puterile aliate o au în vedere și o compară cu vasta întindere de teritorii pe care România le revendică, nu cred că greșesc dacă zic că țara Ta va dubla întinderea ei actuală. Dacă toată populația ar fi curat românească, noi am fi cei dintâi de a consimți cu plăcere la un asemenea proiect. Dar acolo trăiesc și alte popoare de care Rusia trebuie să țină seama, fiind ea însăși o mare putere. Înainte de toate ar fi nejustificată încorporarea la o altă țară a teritoriilor populate de ruși veritabili, frați de ai noștri de sânge și credință. Din aceleași considerații nici sârbii,

Aurel Vlaicu

Victor Babeş

micii și bravii noștri aliați, nu trebuie să fie despuiați de porțiunea din Banat despre care este vorba. E adevărat că ei se vor bucura și de alte compensații, dar nu trebuie să scăpăm din vedere că ei suportă grelele încercări ale acestui teribil război de mai bine de zece luni.

Doresc cu ardoare ca sentimentele de amiciție care există între cele două țări ale noastre să continue printr-o alianță solidă și amiabilă. Alice și cu mine îți trimitem cele mai afectuoase mângâieri. D-zeu să te aibă în paza Sa pe tine și toată familia. Totdeauna cu mare afecțiune, scumpa mea Missy,

Vărul Tău,

Nicky"

Împotriva intrării în război alături de austro-germani se ridică neamul întreg, însuflețit de idealul său național. Contra propagandei filogermane se ridică *Liga Culturală* în frunte cu secretarul ei general *Nicolae Iorga*, susținătorul cel mai aprig al patrimoniului național, care prin presă, adunări și manifestații de tot felul susținea teza dezrobirii românilor din Transilvania și Bucovina de sub jugul austro-ungar și unirea lor cu frații din România liberă. Și cum la această dezrobire nu se putea ajunge decât cu ajutorul prietenilor Antantei, era firesc ca opinia publică românească să se îndrepte spre aceste puteri și să ceară intrarea în război alături de ele, iar aceasta la *timpul oportun* și în *condiții optime*.

Fată de manifestările zgomotoase care cereau grabnica intervenție a României în război, Iorga arată în *Notele* sale zilnice că instinctul și voința maselor trebuie să indice numai *sensul* unei politici naționale. O asemenea direcție este rezultatul unei evoluții politice, trecută prin experiențele multor generații în sufletul național. Și de la acea voință un guvern nu se poate abate. *Modalitatea împlinirii idealului național* aparține guvernului. Acțiunea lui, însă, nu trebuie să fie forțată. Alegerea timpului și mijloacelor potrivite pentru realizarea înaltelor scopuri naționale îi aparține, căci el are mijloacele specifice și tot el are în fața națiunii și a istoriei întreaga răspundere a conducerii și a rezultatelor acestei acțiuni.

La propaganda aceasta, pe lângă Barbu Delavrancea, Nicolae Filipescu și alți fruntași ai vieții publice românești, luă parte activă și *Asociația Refugiaților din Transilvania și Bucovina*, reprezentată prin Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Ion I. Nistor și mulți alții care înțelegeau să dezmintă în mod *public și categoric* afirmația lui Petre Carp, riscată în Consiliul de Coroană de la Sinaia, că românii de peste hotare n-ar fi manifestat dorința de a se uni cu frații lor din Regat și că soldații români încorporați în regimentele austro-ungare vor fi cei dintâi care vor trage asupra dorobanților din Regat. Cât de greșită era această afirmație rezultă din faptul că soldații români din regimentele austro-ungare, deopotrivă cu camarazii lor cehi și sârbi, se predau inamicului îndată ce ajungeau pe front și, devenind prizonieri în Rusia, Franța sau Italia, se constituiau în legiuni de voluntari și se pregăteau pentru a lupta alături de conaționalii lor liberi contra asupritorilor austro-ungari.

Sentimentele de care era însuflețită armata găsiră expresie în răspunsul pe care generalul Averescu, comandantul corpului de armată de la Craiova, îl dădu contelui Czernin, prin agentul consular austriac din Craiova. Întrebat de acesta care e situația, Averescu i-a răspuns: "*Din moment ce războiul cu Serbia a fost deschis pe tema interzicerii unui ideal național și aliații îl pun pe steagurile lor, noi nu avem decât o singură linie*". Drept răspuns, Czernin replică: "*Generalul are dreptate!*". Cu altă ocazie, Averescu constata că neutralitatea nu făcea decât să demoralizeze ofițerii în rezervă, care își lăsau familiile în suferință morală și materială.

Debarcarea trupelor franceze la Salonic, intrarea Italiei în război și ocuparea Lembergului de ruși păreau pentru unii patrioți români antantofili momentul potrivit pentru ieșirea din neutralitate și intrarea în război contra austro-germanilor. În fruntea acestora se găsea *Nicu Filipescu*, care, cu temperamentul său vibrant și exploziv, pleda pentru intrarea în război și cucerirea Transilvaniei:

"*Ce este Regatul român fără Ardeal* – se întreba în fața unei mari adunări din sala Liedertafel în primăvara lui 1915 –, o *absurditate geografică! O fâșie de pământ întortocheată și frântă, în semicerc. Arătați această figură schiloadă unui copil de șapte ani și întrebați-l ce-i lipsește României? El, cu mâna lui de copil, va trage linia ce împlinește cercul! În granițele actuale suntem o țară fără viitor. Spre a ne îndeplini aci rolul european, ne trebuie bastionul ce domină această pozițiune. De aceea țintim către cetatea naturală a Ardealului, către Acropola românismului. Aci, într-un palat fermecat zidit ca în povești în vreuna din peșterile Carpaților, s-a adăpostit conștiința de neam. Din acești munți țâșnesc izvoarele râurilor noastre ce cară spre șesul dunărean, în undele lor, suspinele fraților. De aici Șincai și Petru Maior ne-au trimis mărturiile obârșiei lor latine. De aici au vorbit dascălii neamului spre a trezi conștiința națională în vremuri de uitare de sine. Secați izvoarele, nimiciți pe frați, ajutând victoria ungurească și nu se va mai zice: Românul nu piere! De aceea vrem Ardealul și nimic alta. De aceea pot rezuma tot ce v-am spus, rostind și repetând un singur cuvânt: Ardealul! Ardealul! Ardealul!*"

După moartea subită a lui Ioan Lahovari, rămase Filipescu șeful mișcării antantiste, care cerea intrarea imediată în război alături de puterile apusene, mișcare la care se aliase și Take Ionescu. Filipescu cu "Acțiunea" era pentru a coborî în stradă. El ceru regelui Ferdinand "să se încoroneze la Alba Iulia și să moară pe Câmpia Turzii".

Manifestațiile zgomotoase pentru intrarea în război, fie de partea austro-germanilor, fie de partea Antantei, continuară până în toamna anului 1916, fără ca guvernul să se fi abătut de la politica sa de neutralitate; șeful guvernului, Ion I. C. Brătianu – *Sfinxul* – nici nu răspundea la întrebările, interpelările, injuriile și amenințările cu care era asaltat mereu. El aștepta cu calm momentul cel mai potrivit pentru a-și pune în aplicare planul.

Ideea națională nu este un mit, cum o consideră unii, pentru că ea nu pornește de la o concepție savantă, magică, de natură metafizică. Ea n-a fost inspirată de rivalitățile politice, economice sau sociale din diferite epoci de evoluție ale omenirii. Substratul ei este *omul*, ca membru al familiei, al tribului, al gintei și al neamului, legat de un teritoriu din rodul căruia se hrănește. De oamenii săi îl leagă aceeași limbă, aceleași datini și obiceiuri și aceeași datoric dc conscrvarc și apărarc a comunității în care trăiește. Popoarele se dezvoltă în *națiuni*. Națiunile sunt elemente vii, care trăiesc prin vrednicia lor în continuă dezvoltare a însușirilor lor specifice, atât pe plan spiritual cât și material. Instinctul de conservare le asigură permanența istorică într-o anumită *țară* – *terra* – numită *patrie* de la *pater* – *tată* – sau *moșie*, moștenită din moși-strămoși. Națiunea română a fost poate cel mai greu încercată. O parte a Daciei străbune a fost cotropită de unguri, Bucovina răpită de nemți, iar Basarabia smulsă din trupul Moldovei de ruși. Dar cu toate acestea, simțul de solidaritate națională nu s-a stins niciodată. În 1916 România a intrat în război pentru unirea neamului și întregirea teritoriului național. Și dreptatea cauzei naționale a triumfat. Drepturile unei națiuni sunt și rămân *imprescriptibile!...* Cabinetul Brătianu a ales momentul favorabil pentru ca intrarea României în război să se facă cu maximum de folos, atât pentru țară, cât și pentru Puterile Antantei. El

rezistă cu tărie tuturor promisiunilor, ademenirilor și amenițărilor, manevrând cu dibăcie momentul favorabil – pe cât posibil – ales de el și nu impus din afară, pentru scopurile și interesele românești și nu ale altora, astfel că abilitatea și discreția sa ajunseră legendare în vâltoarea războiului mondial. Agenții lui în misiuni secrete, ca C. Stere și alții, colindau Transilvania pentru a cunoaște și influența în sensul politicii sale, impunând atitudini de circumstanță după necesitatea momentului, îndurând cu nepăsare și stoicism defăimările, amenințările și injuriile din partea numeroșilor săi adversari. Misiuni diplomatice și militare activau în Franța și Italia în chestiuni secrete de armament.

În timpul acesta se dădeau lupte sângeroase pe toate cele *patru fronturi*. În Macedonia concentră Sarrail o puternică armată și reuși să țină piept atacurilor bulgaro-germane de la nord, cauzând bulgarilor pierderi serioase. Încercarea austriecilor de a rupe frontul pe Izonzo și a pătrunde în teritoriul italian nu dădu rezultatele așteptate din cauză că Germania nu putea veni în ajutor, iar ofensiva rusă în Galiția nu îngăduia o deplasare de contingente pe frontul de sud. Pe frontul de vest rezistă Verdunul, iar bătălia de pe Somme devenise o acțiune militară de uzură, dată fiind superioritatea francezilor în armament și muniții. Desfășurarea sângeroasă a luptelor de pe Somme făcu să se clatine credința germanilor în izbândă. Pe frontul de răsărit începuse ofensiva lui Brussilov, unde se demonstră inferioritatea austriecilor, atât ca armament și muniții, cât și ca lipsă de coeziune și camaraderie a soldaților de diferite naționalități. Elementele slave din oștirea austro-ungară dezertau în masă la inamic.

În primăvara lui 1916 se produseră mari schimbări pe câmpurile de război. Înfrângerea rușilor pe frontul din Galiția și Polonia, precum și capitularea Serbiei și a Muntenegrului făcură ca propaganda austro-germană pentru atragerea României de partea Puterilor Centrale să primească un nou avânt. Și aceasta mai ales pentru satisfacerea livrărilor de cereale și petrol, de care Austria și Germania aveau mare nevoie. Pentru satisfacerea acestor urgente nevoi Puterile Centrale erau gata să recurgă chiar la acte de violență contra României. La 29 iulie 1916 se ținu la cartierul general german de la Pless, în Silezia, un consiliu de război la care luară parte generalul Jakov din partea Bulgariei și Enver Pașa din partea Turciei. Din memoriile mareșalului Falkenhein aflăm cum cancelarul german Kasperich, care lua parte la consiliul de război, cerea cu insistență "*clarificarea*" situației din Balcani, prin constrângerea militară a României care "*numai strânsă cu brațul de talie se va hotărî să joace cu austro-germanii*". El cerea chiar simularea unui ultimatum guvernului de la București.

Luând cunoștință de gravele amenințări din partea Puterilor Centrale, guvernul român se văzu silit să încheie cu austro-germanii anumite contracte de furnizări de cereale și petrol pentru a potoli întrucâtva ostilitatea față de România. Brătianu semnă însă, totodată, și un *acord economic* cu "*Biroul Britanic*" pentru livrarea de grâu în valoare de sute de milioane de lire sterline.

Între timp se schimbă și situația operațiunilor militare. Ofensiva lui Brussilov îmbunătăți situația pe frontul de răsărit, în timp ce operațiunile de pe frontul de apus și de pe frontul italian se desfășurau favorabil pentru puterile Antantei. Francezii concentrau forțe considerabile în jurul Verdunului. Hotărârea lui Falkenhein de a ataca Verdunul îl făcu să renunțe la planul de a ataca România, hotărât în consiliul de la Pless. Guvernul român își dădea însă bine seama că se apropia ceasul marilor hotărâri.

Capitolul II

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. ÎNFRÂNGERILE SUFERITE ÎN TRANSILVANIA, MUNTENIA ȘI DOBROGEA. STABILIREA FRONTULUI PE SIRET

1. Stăruințele Franței și Rusiei pentru ieșirea din neutralitate. Tratatul de alianță cu Puterile Antantei
2. Consiliul de coroană de la Cotroceni. Mobilizarea generală a armatei. Declarația de război Austro-Ungariei. Începerea ostilităților
3. Remiterea declarației de război la Viena. Consternare la Berlin. Decretarea mobilizării generale a armatei române

1. Stăruințele Franței și Rusiei pentru ieșirea din neutralitate. Tratatul de alianță cu Puterile Antantei

În vara lui 1916, când situația pe fronturi nu mai îngăduia austro-germanilor de a fi așa de siguri de izbândă, puterile Antantei crezură că a sosit momentul să insiste pe lângă guvernul român și să-l determine să iasă din neutralitate pentru a intra în război alături de ele, motivând că ora României ar fi sunat. Într-o notă a guvernului francez către Brătianu din iunie 1916, Briand preciza că intrarea României, ca să aibă o valoare, trebuie să fie *imediată*. Atacarea armatelor austro-ungare, decimate și în retragere, ar fi o sarcină relativ ușoară pentru români și extrem de folositoare pentru Aliați. Această intervenție ar sfârși prin a demoraliza un adversar dezechilibrat și ar permite Rusiei să concentreze toate forțele ei împotriva Germaniei, dând ofensivei sale maximum de eficacitate. România ar lua astfel loc în coaliție într-un moment psihologic și ar asigura în chip legitim în ochii tuturora satisfacția largă a aspirațiilor sale naționale. Ceasul de față e solemn. Puterile occidentale n-au încetat de a avea încredere în Brătianu și în poporul român. Dacă România nu profită de ocazia prezentă, ea nu va mai avea putința să devină o țară mare prin reuniunea tuturor fiilor ei.

Demersurile acestea stăruitoare și categorice pe lângă guvernul român de a participa la război erau susținute cu toată autoritatea și de mareșalul Joffre, eroul de la Marna. La 6 iulie 1916 Pichon, atașatul militar al Franței la București, aduse la cunoștința guvernului român următoarea notă:

"Generalul comandant al armatelor franceze mă însărcinează să-i comunic generalului Iliescu că el împărtășește în întregime modul de a vedea al înaltului Comandament rus și crede că România trebuie să se decidă acum sau niciodată!"

La 22 iunie 1916 generalul Alexiev, comandantul armatei ruse, se declară gata să expedieze fără întârziere materialul de război trimis României din Franța. Dar aceasta numai în momentul hotărârii ei ferme de a intra în război:

"Intrarea în acțiune a României în momentul acesta – zicea Alexiev – *va avea o valoare corespunzătoare în desfășurarea comună a sforțărilor din partea puterilor Aliate, ceea ce nu va fi cazul dacă hotărârea ei va fi amânată pentru o epocă nedefinită. Situația poruncește românilor de a ni se alătura acum ori niciodată!"*

Stăruințele presante din partea înaltelor comandamente francez și rus pe lângă guvernul român pentru cooperarea militară cu Puterile Antantei erau reclamate imperios de situația de pe front. Ofensiva lui Brussilov din mai 1916, din ordinul țarului influențat de împărăteasă și de mentorul ei Rasputin, fusese oprită de forțele austro-germane sub comanda mareșalului Hindenburg. Din lipsă de rezerve pentru umplerea golurilor de pe front, coman-

damentul rus făcea apel la ajutorul armatei române, cu toate că aceasta nu era îndeajuns de echipată și înzestrată cu armele și munițiile comandate în Franța, care întârziau, fiindcă după închiderea Dardanelelor de către crucișătoarele germane transporturile maritime de material de război trebuiau să se facă prin Arhanghelsk, portul rusesc din Marea albă. Pe frontul de vest situația devenise și ea destul de critică în urma marilor pierderi de oameni și material pe care francezii le sufereau la Verdun.

La 29 iulie 1916 comandanții Puterilor Centrale, austro-germano-bulgaro-turce, se întruniră în consiliu de război la *Ploss*, în Silezia superioară, unde își avea reședința înaltul comandament al trupelor germane, pentru a pune la cale planul de atac contra României. În august reîncepură operațiunile și pe frontul din Macedonia prin ofensiva bulgară contra unităților aliate de la Salonic, aflate sub comanda generalului Sarrail.

Guvernul român, care urmărea cu atenție evenimentele politice și operațiunile militare de pe toate fronturile, ajunsese la convingerea că, în urma necontenitelor cominatorii ale Antantei, România nu mai putea rămâne în neutralitate, și trebuia să recurgă la reexaminarea situației politice și militare a țării. Încă de la izbucnirea războiului, regele Ferdinand și Brătianu își dădeau seama că locul României în conflagrația europeană nu putea fi decât de partea puterilor care urmăreau eliberarea popoarelor de sub dominația austro-ungară. Și aceasta în opoziție cu unele voci conservatoare care militau pentru intrarea în război alături de austro-germani.

Dar înainte de a ajunge la o hotărâre de asemenea gravitate, Brătianu stărui să cadă mai întâi la înțelegere cu puterile Antantei asupra revendicărilor teritoriale ale României în caz de victorie. Și Italia procedase la fel, înainte de intrarea ei în război. Prin tratatul de la Londra, guvernul italian obținuse asentimentul Franței și Angliei la încorporarea în regatul Italiei a tuturor teritoriilor locuite de italieni din Monarhia Austro-Ungariei. De altfel, România obținuse prin convenția de neutralitate din 1914 *asigurări* din partea Rusiei cu privire la încorporarea provinciilor românești din Austro-Ungaria. Experiențele triste din trecut impuneau lui Brătianu să ceară și ajutorul statelor apusene, care aveau respectul istoric față de semnăturile lor și care intraseră în războiul mondial și pentru că voiau să împiedice, odată pentru totdeauna, ca tratatele dintre state să devină zdrențe de hârtie sau hrisoave fără valoare.

De aceea, când venise vorba de intrarea în război, guvernul român ceruse ca alipirea acestor provincii la Regatul României să fie *garantate* de cele 4 puteri beligerante: Franța, Anglia, Italia și Rusia. Condiția aceasta pentru cobeligerante a fost acceptată și pe temeiul ei au început negocierile. Tratativele au decurs în cea mai mare taină. Hotărârile au fost scrise în *Tratatul de Alianță*, semnat la București în ziua de 4/17 august 1916. Memorabilul act diplomatic poartă semnătura miniștrilor plenipotențiari *Saint-Aulaire*, *Barklay Fasciotti*, *Pokluovski Kozel* și a primului ministru *Brătianu*. Semnarea tratatului s-a făcut în casa lui Vintilă Brătianu din str. Aurel Vlaicu, unde se strecuraseră travestiți unul câte unul, pentru a nu fi recunoscuți de curioși.

Tratatul de alianță prevedea în cele 7 articole ca, la sfârșitul fericit al războiului, România să „încorporeze teritoriului ei național provinciile locuite de români din Monarhia Austro-Ungară și anume: *Transilvania cu părțile ungurene și Maramureșul*, *Banatul și Bucovina*. În tratat erau stabilite și granițele acestor provincii.

În art. 14 se preciza granița Prutului de la Sulița Nouă până la gura Ceremușului la Nepolocăuți – Orășeni. De acolo urma vechea graniță între Bucovina și Galiția de-a lungul Ceremușului Alb până la pârâul Posuatele și Plasele Boian. Cosmeni și Zastavna de la nord de Prut urmau să fie încorporate Rusiei.

În schimbul garantării acestor achiziții teritoriale, România se angaja să declare război și să atace Monarhia austro-ungară în condițiile stabilite în cele 17 articole ale *Convenției Militare* anexate tratatului.

Art.1. din convenție avea următorul cuprins:

"*Drept consecință a* Tratatului de Alianță

încheiat în 4/17 august 1916 între Franța, Marea Britanie, Italia, Rusia și România, România se angajează de a mobiliza ea însăși toate forțele ei de uscat și de mare, de a ataca Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 august, 8 zile după ofensiva de la Salonic. Operațiunile ofensive ale armatei române vor începe în chiar ziua declarației de război".

Art. 17 și ultimul stabilea:

"Prezenta Convenție rămâne în vigoare până în ziua semnării păcii generale".

Convenția impunea României să năvălească în Transilvania și să înainteze pe Olt și Mureș până la Târgu Mureș, unde trupele române aveau să ia legătura cu unitățile rusești pentru operațiuni comune în șesul Ungariei. Convenția mai prevedea ca Rusia să coopereze cu românii și în Dobrogea contra bulgarilor, care erau în legătură cu armata imperialistă de la Salonic. Generalul Sarrail trebuia să atace Bulgaria și să înainteze spre Dunăre, luând legătura cu unitățile româno-ruse din Dobrogea.

România se mai angaja ca din momentul declarării războiului să rupă toate relațiile diplomatice, economice, ca și schimburile comerciale cu toți inamicii Puterilor Antantei și să nu încheie pace separată până la pacea generală și să păstreze cel mai mare secret asupra dispozițiilor cuprinse în tratatul de alianță. În Convenția militară se arăta că, în perioada mobilizării armatei române, armata rusă trebuie să activeze cât mai energic pe întreg frontul austro-ungar pentru a asigura bunul mers al operațiunilor militare ale armatei române. De la 20 august 1916 flota rusă trebuia să asigure combativitatea portului *Constanța* și să împiedice debarcarea trupelor inamice pe țărmurile României. Rusia se angaja să trimită în Dobrogea, în cursul mobilizării armatei române, două divizii de infanterie și una de cavalerie, destinate acțiunilor comune contra armatei bulgare.

Aliații, la rândul lor, se anagajară ca *trupele lor de la Salonic* să pornească la ofensivă decisivă cel puțin cu 8 zile înainte ca România să înceapă operațiunile militare, pentru a ține în loc armata bulgară.

2. Consiliul de Coroană de la Cotroceni. Mobilizarea generală a armatei. Declarația de război Austro-Ungariei. Începerea ostilităților

După semnarea Tratatului de Alianță cu Puterile Antantei, guvernul trecu fără întârziere la îndeplinirea clauzelor cuprinse în tratat. La propunerea guvernului, regele Ferdinand, urmând pilda unchiului său Carol I, convocă la 27 august 1916 Consiliul de Coroană la Cotroceni, la care, pe lângă membrii guvernului, președinții Corpurilor Legiuitoare și comandanții militari luau parte membrii marcanți ai opoziției conservatoare reprezentată prin Carp, Marghiloman, Teodor Rosetti, T. Maiorescu, C.F. Robescu, Mișu Pherekyde și alții. La consiliu lua parte și principele Carol, moștenitorul tronului. Deschizând ședința, regele, foarte emoționat, făcu următoare declarație:

"Văd situațiunea în așa fel încât nu mai putem rămâne în neutralitate. Cred că de aci înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu a avut consfătuiri cu una din grupările beligerante. Eu, după matură reflexiune, și după lupte interne pe care le veți înțelege și din care am ieșit biruitor asupra mea, înclin mai mult pentru opinia guvernului meu".

După declarația regelui, Brătianu făcu un călduros apel la înțelegere și ceru concursul tuturor, iar regele apelă la discreția tuturor. *"Trebuie* – zise regele – *tăcerea preotului care primește* o *spovedanie".* La cererea lui Carp, Brătianu făcu următoarea expunere:

"Anul 1913 a fost prefața unui război cu Austria și încă de atunci contradicțiuni de interese au luat forma aceasta. S-a adăugat forma antipatică în care a izbucnit războiul actual. S-a adăugat abstențiunea Italiei prin care, și numai cu concursul militar al căreia era stipulat că armata română poate figura alături de o armată austro-ungară".

La întreruperea lui Marghiloman, care negă acest lucru, Brătianu și regele afirmară că era o convenție în acest sens. În continuare Brătianu zise:

"Regele Carol mi-a spus că s-a studiat, dar

că din motive tehnice nu s-a putut încheia. Azi toată latinitatea este în tabăra contra Germaniei! La început victoria părea probabilă pentru germani: neputând merge noi singuri contra, am stat neutri. Războiul de uzură azi răstoarnă șansele în favoarea celor cu rezerve mai mari. Bulgaria, luând locul nostru în Orient, nouă ne este imposibil să stăm lângă germani. În sistemul de la 1884 eram aliați contra Rusiei; azi Italia este lângă Rusia. Încetul cu încetul, fără grabă, am ajuns la garantarea intereselor noastre: pentru neutralitate am avut numai asigurări, nu garanții. Azi problema este: sau să renunțăm la orice am putea obține prin victoria Antantei, sau intrăm în război. Eu m-am angajat desăvârșit".

Marghiloman, din ale cărui *Note* deținem aceste prețioase informații, declară că, lucrurile fiind hotărâte, nu mai putea da vreo povață. Totuși crede că instalarea rușilor la strâmtori ar însemna moartea economiei Țării Românești. Dar odată ce decizia este luată, el va tăcea. Aceasta este tot ce poate face pentru a nu rupe unitatea națională.

Carp credea că a merge cu Rusia înseamnă a izbi în interesele țării și în continuitatea dinastiei. În concluzie el arătă sacrificiile pe care este gata să le facă pentru război, sistând apariția ziarului său "Moldova" și trimițând în război pe cei trei fii ai săi. El își încheie observațiile zicând: *"Doresc să fiți învinși, fiindcă victoria voastră ar fi ruina țării!"* Brătianu protestă contra tezei lui Carp, iar regele susținea că *"Constantinopolul luat contra voinței noastre este oare preferabil Constantinopolului ocupat cu noi? Austro-Ungaria nu ne-a oferit niciodată nimic și Germania a fost neputincioasă să-i impună sacrificii. Victorioși, avem în Transilvania o putere de rezistență mai mare. Iau răspunderea, pentru că am încredere în viitorul țării!"*

Maiorescu întrebă ce s-a întâmplat pentru a modifica atitudinea din Consiliul de Coroană din 1914, când s-a decis expectativa. "Are guvernul ceva încheiat? Ce se poate spune?" Brătianu răspunse lui Maiorescu:

"Cred în victoria Antantei, mă conformez ei. Vom declara război Austro-Ungariei: nu altora. *În schimb ni se recunoaște dreptul de a lua până la Tisa, Banatul, Crișana și Maramureșul, cel de sus care nu este slav, și Bucovina. Mi se*

Generalul Ion Dragalina

mai recunosc drepturi egale la Congres. Tratatul care ne garantează aceste anexări este iscălit de cele patru puteri. *Cele patru puteri garantează integritatea teritoriului nostru. Cred că o întoarcere nu mai este posibilă".*

Maiorescu întrebă: *"Se poate oare zice că țara a fost consultată? Cum este justificată ieșirea din neutralitate? Cer continuarea expectativei!"*

La acestea, bătrânul Emil Costinescu replică tăios:

"Să stăm pe loc? Dar Europa nu stă pe loc. Toate statele sunt în sânge și în foc: noi stăm rușinați la ușă. Europa e în prefacere. Cu brațele încrucișate, după ce am câștigat bani, am fi de râsul lumii. Toți cu inima românească la locul lor!" Pherekyde căută să liniștească Consiliul în privința Constantinopolului, arătând că *"nu rușii singuri vor hotărî libertatea Strâmtorilor; aceasta este formula viitorului. Dacă stăm locului vom ajunge vasalii străinilor, iar generațiile viitoare ne vor reproșa că nu ne-am făcut datoria!"*

Brătianu interveni din nou în discuție, arătând că tatăl său nu s-a identificat niciodată cu o acțiune din afară, și zise:

"În toate considerațiunile contra nu se ține destul seama de forța morală. Sunt înfrângeri care sunt fazele victoriei! Chestiunea Austriei este pusă și majoritatea Europei consacră *drepturile noastre istorice, deoarece le ia în seamă, și acum, oricare ar fi soarta războiului, drepturile consacrate rămân. Mihai Viteazul poate că*

nici nu avea conștiința ideii mari pe care o reprezenta, el a rămas totuși emblema ei; așa va fi și cu Regele Ferdinand, oricare ar fi soarta războiului".

Încheind expunerea sa, Brătianu făcu un nou apel să nu se scadă nimic din puterea de acțiune! Regele, încheind dezbaterile, ajunse la următoarea concluzie:

"Întrunirea noastră este istorică și plină de răspunderi pentru toți. În hotărârea ce iau sunt călăuzit numai de sentimentul poporului român și de întreaga convingere. Sunt convins că D-zeu va fi cu noi, am încredere în iubirea de neam a întregii țări. Deși sunt membru al familiei Hohenzollern, sunt în primul rând rege al României și prin urmare trebuie să fac ceea ce supușii mei doresc să fac. Observ că majoritatea poporului cere ca România să intre în război de partea Antantei și prin urmare vă declar că sunt gata să satisfac dorința lor".

Regele ridică ședința, rostind cuvintele: *"Cu Dumnezeu înainte!"*

Apoi regele, strângând mâna sfetnicilor săi, se apropie de Carp și-i reproșă în chip prietenesc cuvintele ce le-a rostit. Carp comise nedelicatețea de a-și susține afirmația, ceea ce provocă replica aspră a lui Brătianu: *"Atunci, ia-ți fiii înapoi și dă-i în armata germană!"*

Adresându-se lui Marghiloman, regele îi zise: *"Trebuie să-mi dai concursul d-tale. Regele ți-l cere!"* La apelul acesta Marghiloman răspunse: *"Sire, de la mine nici o piedică; sunt mut și mă duc la Crucea roșie"*. Regele îi replică: *"Nu! Trebuie concurs efectiv"*. Cu toată stăruința regelui și a lui Brătianu, Marghiloman refuză invitația de a intra în guvern. El era șeful Partidului Conservator și în această calitate nu putea acționa de unul singur, fără asentimentul partidului, iar acest asentiment, dată fiind atitudinea germanofilă a lui Carp și a prietenilor săi, nu-l putea obține. El ținu însă să asigure pe rege că "*la zile de nevoie*" se poate bizui pe patriotismul lui.

După consiliul de coroană de la Cotroceni, Brătianu, dându-și seama de marea răspundere istorică pe care și-o luase, mărturisea unuia dintre intimii săi colaboratori credința sa că s-a gândit la toate, că a prevăzut totul, că n-a lăsat nimic la voia întâmplării, că mereu caută să vadă ce i-ar fi putut scăpa. *"Dar știu eu,* – se întreba el – *poate că mă înșel, poate că totuși am uitat să prevăd ceva! Hotărât, amintirea lui Cezar Borgia mă urmărește!"* Cezar Borgia nu putea să prevadă că tatăl său, Papa Alexandru al VI-lea, va muri pe când el, Cezar, nu va fi în Roma.

Generalul Eremia Grigorescu

3. Remiterea declarației de război la Viena. Consternare la Berlin. Decretarea mobilizării generale a armatei române

În seara zilei de 27 august 1916, orele 18, ministrul Mavrocordat la Viena prezentă contelui Burian *declarația de război*, iar la miezul nopții trupele române, concentrate din vreme de-a lungul graniței, pătrunseră în Transilvania prin punctele hotărâte de mai înainte. La București apăru *declarația de mobilizare generală* a armatei române. A doua zi, la 28 august, guvernul român primi declarația de război din partea Germaniei.

Vestea despre declarația de război a României a produs consternare la Berlin. În memoriile ei, prințesa *Blücher* arată cum cineva care se găsea în cancelaria imperială de la Potsdam, în clipa când împăratul Wilhelm primise știrea despre intrarea României în războiul împotriva austro-germanilor, povestea cum Kaizerul intră agitat în cancelarie, alb ca hârtia, cu genunchii tremurând și îngăimând cuvintele: *"Totul e pierdut, aș face mai bine dacă aș abdica imediat!"*.

Dezolarea Kaizerului se explică prin faptul că intervenția României în război se pro-

ducea în momentul cel mai critic pentru austro-germani, când armatele lor, cu puterile sleite, abia mai puteau ține piept aliaților pe fronturile de apus și răsărit. Mareșalul *Hindenburg* arată în memoriile sale că *"niciodată un rol istoric decisiv de asemenea importanță nu s-a încredințat într-un moment așa de favorabil în mâna unui stat atât de mic ca România. Niciodată soarta unor puteri atât de mari ca Germania și Austro-Ungaria, în deplina desfășurare a întregii lor forțe militare, nu fusese dată pe mâna unei țări care abia dacă număra a douăzecea parte din populația ambelor state, ca în cazul de față. Astfel se putea presupune că România nu are decât să meargă încotro va voi, pentru ca să decidă soarta războiului în favoarea altor state, care de doi ani se asaltau zadarnic"*. Și România s-a hotărât să meargă alături de puterile aliate și cu marile ei jertfe a contribuit la dobândirea victoriei. În campania din 1916 armata română, lipsită de sprijinul cuvenit din partea rușilor și de acțiunea concomitentă a lui Sarrail, a fost *bătută*, dar nu *distrusă* și *scoasă din luptă*, cum recunoștea generalul Ludendorf. Și aceasta cu atât mai mult cu cât România nu a intrat în război la *momentul voit de ea*, ci la *momentul impus din afară*.

La 28 august, regele adresă țării următorul manifest:

"Români!

Războiul care de doi ani a strâns tot mai mult hotarele noastre a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei. S-a învederat că, pentru viitor, numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor. Pentru neamul nostru, războiul a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii. După vremuri îndelungate de nenorociri și grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze Statul Român prin Unirea Principatelor, prin Războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

Astăzi, ne este dat nouă să întregim opera lor încheind pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților. De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și de pe plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul de veci. În noi, cu virtuțile și vitejia noastră, stă putința de a li se da dreptul ca într-o Românie întreagă și liberă, de la Tisa până la mare, să propășească în pace, potrivit destinelor și aspirațiunilor gintei noastre.

Români!

Însuflețiți de această sfântă datorie ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jerfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credința neclintită în menirea lui. Ne vor răsplăti glorioasele roade ale izbândei!

Cu Dumnezeu înainte!"

În aceeași zi, regele Ferdinand adresă armatei următoarea *chemare*:

"Ostași!

Vă chem ca să purtați steagurile voastre peste hotare unde frații voștri Vă așteapă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, ale căror oseminte zac în pământul ce veți desrobi, Vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna. Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să întâmpinăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună! De-a lungul veacurilor, un neam întreg vă va binecuvânta".

Am intrat deci în război pentru realizarea *idealului nostru politic și național*, pentru care luptasem de la 1848 încoace cu *pana* și cu *cuvântul*. Sunase ceasul ca să-l realizăm cu spada pentru a se adeveri că "războiul nu este decât o simplă continuare a politicii, dar cu alte mijloace". Pentru realizarea idealulului național prin război era poporul întreg, fără deosebire de stare și chemare, atât din România liberă cât și din provinciile subjugate Transilvania, Bucovina și Basarabia. Această impresionantă unire în cuget și simțiri prezenta cea mai bună și mai sigură chezășie pentru izbânda finală. Iar cât privește alianța cu Puterile Antantei, aceasta se impunea de la sine, fiindcă sub jugul austro-ungar gemea mai bine de o treime din neamul românesc!

Prin ordinul de mobilizare generală a armatei fură chemați sub arme 1.080.000 oameni între 18 și 45 ani, adică 15% din totalul populației țării. Din aceștia 833.758 bărbați cu

circa 18.000 ofițeri alcătuiau unitățile militare combatante. Restul constituiau contingentele 1917 și 1918 instruite în vederea constituirii de noi unități pentru completarea golurilor. Armata era organizată în 378 batalioane de infanterie, 299 baterii de artilerie și 104 escadroane de cavalerie, dispunând în total de 281.000 cai. Organic, armata română de operație se compunea din 53 divizii de infanterie, 2 divizii de roșiori, 5 brigăzi de călărași, atașați celor 4 corpuri de armată.

Din punct de vedere operativ forțele militare românești erau împărțite în *4 armate*, operând pe două teatre de război. Pe frontul de nord și nord-est operau Armatele I-a, a II-a și a IV-a, desfășurate de-a lungul arcului carpatic de la Dorna pe Bistrița până la Calafat pe Dunăre, în vederea ofensivei în Transilvania și Banat. Pe frontul de sud opera Armata a III-a, ale cărei unități erau desfășurate de-a lungul Dunării până la Turtucaia și dincolo, de-a lungul graniței Cadrilaterului dobrogean. Pe frontul dobrogean erau așteptate să sosească două divizii de infanterie și una de cavalerie rusești, conform convenției încheiate cu Rusia.

Planul de operațiuni prevedea *ofensiva* contra Austro-Ungariei în Transilvania, în colaborare cu aripa stângă a armatei de operație rusești cu punctul de joncțiune la Târgu Mureș.

Din nenorocire însă, ofensiva rusească întreprinsă în mai 1916 de generalul Brussilov se opri în august, cu toate că trupele rusești pătrunseseră adânc în interiorul pozițiilor austro-ungare din Galiția și Bucovina, astfel că trupele române, trecând prin Valea Mureșului și ajungând la Târgu Mureș, locul de întâlnire cu trupele rusești, nu le găsiră acolo pentru a înainta în strânsă colaborare în șesul ungar, fiind astfel silite a se opri pe loc, lăsând timp mareșalului Hindenburg, comandantul suprem al forțelor germane, de a ridica trupe de pe frontul de vest și a le comanda contra României în cele două grupuri: *grupul lui Mackensen în Dobrogea și grupul lui Falkenhein în Transilvania*. Dar în Dobrogea ajutorul militar rusesc se dovedi insuficient față de concentrarea masivă a forțelor bulgaro-germane sub comanda lui Mackensen și nici flota rusească din Marea Neagră nu izbuti a apăra portul Constanța, pentru a putea forța *strâmtorile* blocate de vasele de război germane *Breslau* și *Göbi*. De asemenea rămăsese zadarnică stăruința diplomației rusești de a atrage Bulgaria de partea Rusiei. Bulgaria era câștigată pentru austro-germani și la 1 septembrie 1916 declară război României: "*... Pe când negociam cu reprezentantul României* – declara Radislavov în ședința *sobraniei* de la Sofia în 12 noiembrie – *și-l ademeneam cu făgăduințele noastre, îmi luam toate asigurările, și odată momentul sosit, m-am aruncat asupra românilor*". Astfel România avea chiar de la începutul războiului de luptat pe două fronturi: pe frontul de nord contra Austro-Ungariei și pe frontul de sud contra Bulgariei și Turciei. Este adevărat că armata lui Sarrail de la Salonic, care se compunea din unități franceze, engleze și italiene, avea misiunea să sară în spatele trupelor de opoziție germano-bulgare comune, pentru a sprijini operațiunile române de la Dunăre și din Cadrilater. Dar, din nefericire, puterea combativă a unităților lui Sarrail nu era suficientă pentru operațiuni mai mari și de aceea comandantul lor se mărginea mai mult la acțiuni demonstrative, spre a angaja și a ține în șah forțele bulgare. Acestea trecură la 17 august la ofensivă contra trupelor grecești de la Drama, Saras și Capella, care capitulară fără nici o rezistență serioasă din ordinul regelui Constantin al Greciei, cumnatul kaizerului. Unitățile grecești fură astfel dezarmate și evacuate în Germania. Deși încolțit din toate părțile, Sarrail reuși să se mențină în Salonic, păstrându-și forțele pentru operațiuni viitoare. O unitate din comanda lui Sarrail ajunse la muntele Athos, la mănăstirea Zografi, unde se păstra *steagul* lui Ștefan cel Mare, care ajungând la Paris fu remis ministrului României de Albert Thomas într-o ședință festivă la Sorbona.

La 28 august, ziua declarării războiului, regele Ferdinand luă comanda supremă asupra armatei de operațiuni, stabilindu-și cartierul general la Periș-Scroviște. Încă în noaptea de 27 spre 28 august, unități românești forțară trecătorile Carpaților, năvălind în Transilvania.

Mișcările trupelor române în Transilvania s-au desfășurat cu o uimitoare rapiditate. Autoritățile austro-ungare nu se așteptau la un atac din partea României înainte de culegerea recoltei. Acțiunea prin surprindere reuși. După

4 zile de lupte înverșunate Armata I-a română sub comanda generalului Culcer ocupa *Orșova* și ambele maluri ale râului Cerna. În Valea Jiului trupele românești desfășurară ofensiva spre nord-vest de *Petroșani* și ocupară Valea Merișor. Armata a II-a sub comanda generalului Averescu pătrunse pe Valea Oltului și Prahovei în Transilvania, ocupând trecătorile din Turnul Roșu, Bran, Predeal și Brașov. Armata a IV-a forță trecătorile de la Oituz și Ghimeș, pătrunse în secuime, ocupând Târgul Secuiesc, Sf. Gheorghe, Miercurea Ciucului și Gheorgheni, ajungând până la *Odorhei.*

Între timp comandamentul austro-german terminase concentrarea trupelor de operațiuni în Transilvania și trecu la ofensivă. În zilele de 26 – 28 septembrie s-a dat lupta sângeroasă din sectorul Sibiu, care se termină cu înfrângerea rezistenței românilor, astfel că în noaptea de 29 septembrie a început retragerea generală pe Valea Oltului, de la Făgăraș, Brașov, și din secuime.

În zilele următoare, românii ocupară o bună parte din secuime cu Miercurea Ciucului, năzuind să avanseze spre Târgu Mureș, unde trebuiau să ia contact cu trupele rusești. Din nefericire trupele rusești nu sosiră la punctul de joncțiune cu armata română, astfel că aceasta rămânca să lupte singură contra diviziilor austro-ungare.

Nici în Dobrogea rușii, care contau pe prietenia panslaviștilor bulgari, nu-și îndepliniră toate obligațiile luate asupra lor în convenția militară de la București, înainte de intrarea României în război. De aceea, regina Maria stăruia pe lângă țarul Nicolae, cerându-i ajutor grabnic. La 24 septembrie 1916 regina scria țarului:

"Scumpul meu Nicky,

Dacă ți-am scris astăzi, nu o fac ca verișoară, ci ca Regina unei țări pe care o iubesc adânc. De curând noi am intrat în război, știind prea bine ce facem, neignorând că resursele noastre sunt limitate. Toți aliații noștri ne-au asigurat că, după intrarea noastră în război, ei vor face enorme eforturi pe toate fronturile deodată pentru a evita ca noi să fim covârșiți ca număr.

Acum noi ne găsim în fața unui mare pericol. Trebuie să fim ajutați imediat, căci altfel va fi prea târziu și va trebui să îndurăm distrugerile și nenorocirile invaziei.

Ca femeie și ca Regină, Îți adresez acest apel: eu îl adresez ca unui bărbat și împărat! Trimite-ne imediat ajutorul pe care-l așteptăm; aceasta nu mai este o chestiune de săptămâni, ci de zile; altfel va fi prea târziu și o țară în plus va cădea victimă distrugerii ce domnește acum în lume. Nu e nevoie să-ți spun că în acest caz ura va fi fără margini.

Eu nu mă simt rușinată de a-Ți adresa acest apel pentru ajutor. Eu caut să-mi salvez țara prin toate mijloacele, nu m-aș opri de la nimic; prea mult sânge s-a vărsat și prea multă rușine s-a acumulat deja; pentru ce poporul meu nevinovat să fie și el distrus?

Cred că situația noastră militară este critică, noi ne găsim în fața unor forțe inamice mai importante decât ne așteptam; de aceea, ca să nu fim nimiciți, trebuie să fim ajutați, Nicky!

Nu mă acuz de a-Ți trimite această scrisoare, Nicky, eu, aceea care a trecut prin grele încercări în viață și care își vede distrus tot ce a clădit, tot pentru ce a trăit, tot ce a iubit, aceea are acum datoria de a se ridica și a striga Ajutor!

Cu toată tandrețea, a Ta verișoară
Missy"

Totuși, românii ocupară Brașovul și pătrunseră adânc în Transilvania și Banat, cucerind trecătorile Predeal, Bran, Turnu Roșu, Lainici și intrând adânc în Valea Jiului și a Cernei.

Intrarea României în război provocă o criză în înaltul comandament german. Șefia Marelui Stat Major trecu asupra lui *Hindenburg*, ajutat de Ludendorf.

La 30 august se ținu la Ploss un consiliu de război la care se puse la cale planul de operațiuni contra României printr-un atac simultan la sud în Dobrogea și la nord în Transilvania. Până la concentrarea trupelor inamice în Transilvania, Mackensen pătrunse cu armatele germane, bulgare și turce în Cadrilater, cucerind la 6 septembrie Turtucaia și la 9 septembrie Silistra.

În Transilvania trupele române, care ocupaseră Brașovul, Sibiul, Petroșanii, pătrunzând adânc în valea Streiului și a Cernei, întâmpinară la finele lui septembrie și începutul lui octombrie o dârză rezistență din partea austro-germanilor, care deplasaseră

trupele de pe frontul de vest.

La 29 septembrie trupele române fură respinse din Sibiu, iar la 8 octombrie și din Brașov, retrăgându-se pe vechea frontieră din Carpați.

În același timp căzu la 23 octombrie Constanța, iar la 25 octombrie Cernavoda în mâinile inamicului. La 11 noiembrie inamicul forță trecerea în Valea Jiului, iar la 21 noiembrie căzu Craiova. La 23 noiembrie Mackensen forță trecerea Dunării la Sistov. În 1 – 3 decembrie se dădu sângeroasa bătălie de pe Argeș, în care trupele române, fiind atacate din sud de unitățile lui Mackensen, iar din vest și nord de diviziile lui Falkenhein, fură înfrânte și împinse spre București, care căzu la 6 decembrie în mâinile inamicului. După înfrângerea de la Râmnicu Sărat din 22 – 27 decembrie, trupele române se retraseră spre Focșani, urmărite de aproape de inamic, care la 4 ianuarie 1917 ocupă Brăila, iar la 6 ianuarie, cu lupte grele, în bătălia de pe Putna, Focșani, oprindu-se pe linia Siretului.

Prin atacul combinat de la nord din Transilvania și de la sud din Bulgaria, Falkenhein și Mackensen urmăreau să înfrângă armatele române, să ocupe Bucureștii și să pună mâna pe grânele și petrolul din România ocupată de ei.

Comunicatul nr. 1 al Cartierului General român asupra operațiunilor spunea: *"În noaptea 14/27 – 15/29 august trupele noastre au atacat frontiera austro-ungară"*. Pătrunderea în Transilvania s-a făcut simultan în 18 puncte deodată, spre marea surprindere a inamicului, care nu se aștepta la un atac așa de masiv și viguros. Armata a IV-a sub comanda generalului *Constantin Prezan* pătrunse în secuime cu obiectivul Târgu-Mureș, pentru a lua contact cu armata rusească, care conform convenției militare trebuia să sosească acolo, venind din Bucovina și Maramureș. În înaintarea lor năvalnică prin săcuime, diviziile române ocupară Târgul Secuiesc și Brașovul, fiind pretutindeni primite cu mare însuflețire de populația *românească*. Populația săcuiască și săsească din regiunea ocupată de români părăsea în grabă satele și se refugia în interiorul țării.

Armata a II-a sub comanda generalului *Alexandru Averescu* înainta în Transilvania prin pasurile de la Bran și Turnu Roșu spre Făgăraș și Sibiu cu obiectivul Sighișoara. Armata I-a sub comanda generalului Culcer pătrunse în Banat cu obiectivul Orșova pentru a asigura circulația pe Dunăre și se desfășură în Valea Cernei. Grupul de pe Jiu ocupă Petroșanii și Merișanii pentru a-și deschide pe Stei în jos drumul spre Hațeg.

Armata a III-a întărită cu divizii rusești opera în Dobrogea contra turcilor și bulgarilor. La 30 august Turcia declară război României, iar la 1 septembrie guvernul român primi declarația de război din partea Bulgariei. La 6 septembrie rezistența trupelor române fu înfrântă la *Turtucaia*. Înfrângerea aceasta influență în rău operațiunile române de la Bazargic, insuficient susținute de unitățile rusești. Din pricina aceasta trupele române din Dobrogea se văzură silite să bată în retragere. În urma insucceselor din Dobrogea înaltul comandament român se văzu silit să ordone la 7 septembrie Armatei a II-a să oprească operațiunile din Transilvania și să se regrupeze în sudul Bucureștilor. Generalul Averescu plănuia trecerea Dunării la *Flămânda*, pentru a cădea în spatele armatei bulgare. Operațiunea urma să înceapă la 2 noiembrie, dar ea n-a putut fi executată din cauza ofensivei austro-germane din Transilvania.

Surprins de fulgerătoarea înaintare a armatei române în Transilvania, înaltul comandament austro-german se mărgini la început la operațiuni defensive, evitând ciocniri mai mari cu românii, așteptând întăriri de pe alte fronturi, care nu întârziau să sosească. Pentru a opri înaintarea armatelor române, comandamentul inamic ridică în grabă trupe de pe fronturile de la Verdun, Izonzo și din Galiția, pentru a le comanda și folosi pe frontul din Carpați. Tot acolo fură aruncate și unitățile de rezervă din lagărele de refacere și odihnă pentru a opri ofensiva română. Astfel fură concentrate pe frontul din Transilvania șapte divizii inamice bine instruite și înzestrate cu tunuri grele și avioane. Pentru operațiunile din Carpați s-au adus unități bavareze instruite special pentru misiuni alpine. Verdunul a putut rezista în urma retragerii și dislocării trupelor germane de uscat, de pe frontul de vest pe frontul român din Carpați. Cinci divizii de infanterie și o divizie de cavalerie, înzestrate cu tunuri grele și cu avioane, fură ridicate de la Verdun și redirecționate contra României.

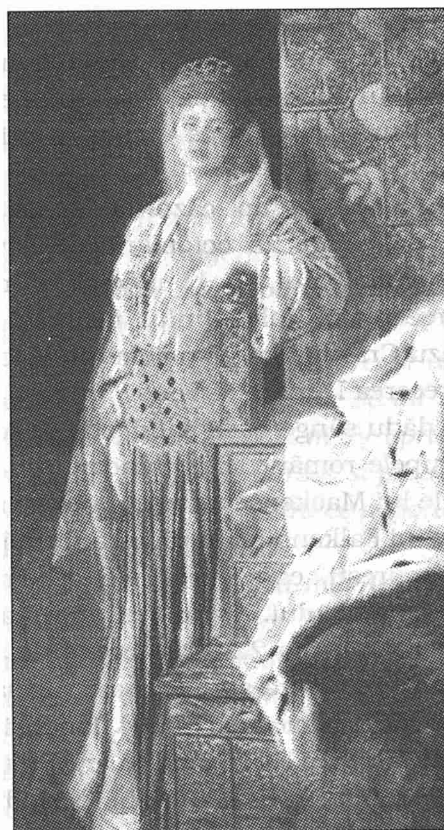
Îmbarcările începuseră la 29 august, deci a doua zi după intrarea României în război. La 17 august 1916 ambasadorul Franței la Petrograd stăruia pe lângă guvernul rus să confere cetății Verdun decorația Sf. Gheorghe, deoarece primise de la Paris informații care-l făceau să creadă în imposibilitatea căderii Verdunului.

Pentru îngenuncherea României "trădătoare", austro-germanii suspendară inițiativele lor pe alte fronturi, concentrând toate rezervele împotriva românilor. Prin intervenția ei în război alături de Puterile Antantei, România a contribuit la descongestionarea fronturilor inamice și a dat aliaților ei posibilitatea de a se reface și de a strânge forțe noi pe fronturile lor. În zilele acelea, frontul românesc devenise *teatrul principal de operațiuni*, determinând prin rezistența ostașului român, în bună parte, soarta războiului mondial.

Mareșalul Mackensen arăta în memoriile sale că intervenția României în război a însemnat un degajament pe frontul de la Verdun, dar totodată și un mare risc pentru ea - acela de *a fi complet distrusă*. Și dacă dezastrul acesta nu s-a produs, imediat, absolut și iremediabil, aceasta se datorește *virtuților unice de rezistență ale țăranilor români*. Mackensen era de părere că numai *neutralitatea* ar fi fost în folosul României. Dacă ea ar fi intrat în război alături de germani, s-ar fi întâmplat același lucru, numai că în cazul acela *România ar fi fost ocupată de ruși*.

În oarecare legătură cu intrarea României în război este și *actul de restaurare a regatului polonez* din 5 noiembrie 1916. Pentru a-și asigura simpatiile polonezilor din Galiția și din Polonia rusească, ocupată în parte de trupele germane, împăratul Franz Jozef și kaizerul Wilhelm al II-lea căzură de acord asupra reactivării statului polonez, prin care sperau să-și asigure concursul militar al legiunilor poloneze care luptau contra rușilor. Ambii suverani conveniră ca în caz de victorie Polonia să revină Germaniei, iar Austria să fie recompensată pentru pierderea Galiției poloneze cu anexări masive din teritoriul României.

La 21 septembrie concentrarea austro-germană pe frontul român era gata de ofensivă. Generalul Falkenhein primi comanda noului front, stabilindu-și cartierul general la Deva. Forțele ofensive erau împărțite în trei grupe:

Regina Maria

grupul de nord-est, sub comanda generalului Norgen, *grupul de sud-vest* comandat de generalul Hrb. Staubs și *grupul Dunării* sub comanda generalului Schmettoed. În curs de 40 de zile ofensiva austro-germană reuși să înfrângă rezistența trupelor române din Transilvania și Banat, care se retraseră pe vechea graniță din Carpați, evacuând în grabă toate localitățile pe care le ocupaseră dincolo de munți. În cursul campaniei transilvănene, armata română făcuse 15.103 prizonieri inamici și anume 103 ofițeri și 15.000 soldați. La finele lui septembrie românii evacuară Sibiul și Făgărașul, la începutul lui octombrie fu evacuat Brașovul. La mijlocul lui noiembrie căzu Târgu Jiu, iar la 21 noiembrie fu ocupată Craiova, după pierderea bătăliei de pe Cerna. Retragerea trupelor românești din Oltenia, în condiții extrem de grele, este descrisă de un martor ocular:

"Ajutor efectiv în situația aceasta critică se putea aștepta numai din partea Rusiei. De aceea aliații apuseni cerură Rusiei să trimită României noi trupe în afară de cele 2 divizii din Dobrogea, prevăzute în convenția militară. Dar generalul Alexiev arătă că această cerere înseamnă să întindă frontul cu sute de kilometri, să trimită zeci de mii de soldați, trupe noi în

Balcani și să-și asume răspunderea unor noi operațiuni militare. Dar în loc de ajutor, generalul Alexiev, șeful Marelui Stat Major rus, sfătuia la 15 octombrie pe generalul Iliescu «să se mențină cu fermitate pe flancurile din Moldova de nord și Dobrogea, având ca bază Prutul, să reducă centrul împins înainte dar numai sub presiunea situației, sacrificând mai întâi vestul Munteniei, apoi, în caz de nevoie extremă – Bucureștiul...» Sarcina cea mai importantă este aceea de a păstra, cu orice preț, armata întreagă. Această armată va prelua pozițiile părăsite în mod provizoriu și va atinge scopul războiului. Atingerea directă cu flancurile rusești este absolut necesară, pentru ca armata română să nu fie izolată de armata rusă; armata română trebuie să formeze cu armata rusă un singur corp".

Pentru întărirea frontului din Moldova, o delegație specială trimisă de regele Ferdinand la Marele Cartier General Rus în octombrie 1916 ruga să se trimită de urgență întăriri pe frontul de nord al armatei române. Generalul Alexiev puse în vedere înaltului comandament român trimiterea de întăriri masive și ocuparea unei părți a frontului pentru a întări pozițiile românești în direcțiile cele mai importante. Dar aceasta nu excludea necesitatea urgentă de a forma comisii mixte pentru *executarea și luarea măsurilor de evacuare.* Poate să fie nevoie să *trimitem unele fabrici pe teritoriul rusesc. Cu cât vom păstra mai puține rezerve pentru populația care rămâne pe loc, cu atât mai bine.*

Generalul Lacroix dă asupra acestei retrageri următoarea relație:

"Avangardele lui Falkenhein ajunseră la Craiova în ziua de 20 noiembrie; la aceeași dată divizia I-a română împresurată evacuă Orșova. Retragerea acestei divizii pe malul stâng al Dunării merită să fie citată. La plecarea din Orșova divizia se compunea din 1 escadron, 10 batalioane și 6 baterii. După ce a apărat pas cu pas masivul împădurit de la nord de Turnu Severin, ea se retrase spre gurile Jiului, pe care le trecu, dar fu amenințată din toate părțile în preajma gurilor Oltului. Acolo ea luptă cu disperare, dar în fața superiorității numerice a inamicului, ea trebui să se predea la 5 decembrie.

Lipsită din prima zi de orice comunicare cu grosul armatei, ea execută în curs de 15 zile o retragere de 150 km în focul detașamentelor inamice pornite în urmărirea ei. La anumite ocazii ea era silită să-și facă drum cu baioneta prin liniile inamicului.

Această frumoasă faptă de arme cuprinde tot: onoarea armatei române ce-i atestă valoarea, supleţea și intrepiditatea... Retragerea metodică efectuată sub presiunea imediată și constantă din partea inamicului, ce se credea pe deplin victorios, este un exemplu de calm, de sânge rece și de voință, pe care nimeni nu putea a o abate, nimic nu o putea întoarce de la țelul urmărit...

În această primă campanie România s-a arătat demnă de trecutul ei, de nobilele ei tradiții de vitejie cavalerească... Ea a meritat să-și vadă realizarea apropiată a legitimelor sale aspirații naționale".

La 21 noiembrie 1916 muri la Viena împăratul Franz Jozef. Ocuparea de către trupele sale a capitalei "Valahiei Mici" – *Kleine Valachei* – a fost ultima veste de pe câmpul de operațiuni pe care o mai primise bătrânul suveran.

Referindu-se la campania română din toamna 1916, *Andre Bartoux* constata:

"Prea puțini ruși, prea puține avioane, prea puțină artilerie grea, prea puține... Rezultatul strategic a fost obținut întrucât 40 de divizii germane au fost reținute pe frontul românesc. Dar efectul moral a fost dezastruos, când se știe că, retrasă în Moldova, armata română nu ocupa decât o treime a teritoriului național și că ea a trebuit să distrugă puțurile de petrol. Nici manevrele de flanc, preconizate de generalul francez Berthelot, nici manevrele de replici recomandate de generalul rus Belajev n-au salvat începutul compromis".

Mareșalul Ludendorf, referindu-se la campania contra României, scrie:

"Am repurtat victorii asupra armatei române, dar nu am putut să o distrugem. Am obținut rezultatele proiectate, dar în schimb a trebuit să lăsăm în Dobrogea și Muntenia forțele de care ne-am folosit înainte de intrarea României în război pe frontul de est, de vest sau macedonean. În ciuda victoriei repurtate, noi suntem acum mai slabi".

În schimb, intrarea României în război a deteriorat simțitor situația aliaților pe frontul din Apus, prin strămutarea a numeroase divizii nemțești pe frontul românesc.

Capitolul III

OLTENIA ȘI MUNTENIA SUB OCUPAȚIA MILITARĂ AUSTRO-GERMANĂ

1. Ocuparea Bucureștilor și instalarea administrației militare austro-germane. Vizita kaizerului Wilhelm la Curtea de Argeș
2. Uneltirile antidinastice și trădătoare de patrie ale germanofililor din teritoriul ocupat

1. Ocuparea Bucureștilor și instalarea administrației militare austro-germane. Vizita kaizerului Wilhelm la Curtea de Argeș

La 29 noiembrie 1916 armata lui Falkenhein, coborând pe Jiu, Olt și Argeș în jos, ajunse la Dunăre și luă contact cu trupele lui Mackensen din Bulgaria. În Dobrogea operațiunile militare germano-bulgare sub comanda lui Mackensen continuară cu succes. După ocuparea Turtucaiei, inamicul cuceri Silistra. În 9 octombrie căzu Constanța, iar la 12 ale aceleiași luni inamicul ocupă Cernavodă, tăind legătura feroviară cu Marea Neagră. Unitățile româno-ruse se retraseră pe linia Hârșova-Babadag pentru apărarea gurilor Dunării. Restul Armatei a III-a trecu dincoace de Dunăre, distrugând podul de la Cernavodă.

Generalul Zaionczikowski fu înlocuit cu generalul *Zaharov* la comanda unităților rusești din Dobrogea. În *pricazul* Nr. 1 din 30 octombrie noul comandant rus, adresându-se ostașilor săi, zicea:

"Ordon: fuga rușinoasă să înceteze imediat! Am fost trimiși aici dacă nu să învingem, cel puțin să luptăm, dar nu să ne întrecem la fugă. Am luat măsuri ca mitralierele și artileria să tragă în fugari. Ofițerii care nu-și vor face datoria, fără deosebire de grad și de situație, vor fi trimiși în fața Curții marțiale. Soldații nu trebuie să urmeze mișcarea stategică a țăranilor, care fug cu avutul lor. Majestatea Sa ne-a trimis aici să învingem, iar nu ca să economisim sângele nostru sau pe al dușmanilor noștri. Frontul nostru este în acest moment: Ostrov-Topolog-Babadag. Înainte! Dumnezeu nu ajută pe poltroni și lași".

După părăsirea Dobrogei, regele Ferdinand adresă ostașilor următoarea chemare:

"Ostași,

După șapte săptămâni de război, cât timp ați ținut piept vrăjmașului cu bărbăție, astăzi se încinge lupta aprigă la granița țării contra armatelor inamice care vor să ne cotropească. În aceste momente, simt ca o datorie să vă reamintesc că pământul sfânt al țării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste și vitejie de marii noștri voievozi și stropit cu sângele strămoșilor noștri care au învins pe năvălitori. Aștept de la toate gradele și acum să-și facă cu sfințenie datoria, apărând cu orice preț, până la ultima suflare, patria amenințată. Nici o unitate să nu dea înapoi, ci să păstreze cu orice preț pozițiile de luptă. Oriunde inamicul se arată, să fie atacat și respins. O poziție ce a fost predată, să fie imediat atacată și recâștigată.

Munții noștri, care de mii de ani au fost leagănul și pavăza neamului, să fie zidul de nebiruit, unde valurile de oțel ale vrăjmașului să se sfarme înaintea vitejiei apărătorilor. Cinstea oștirii și salvarea patriei o *cer. Înainte* cu *D-zeu și biruința va fi a voastră!"*

Tot atunci regele Ferdinand aducea la cunoștința Aliaților împrejurările care au determinat intrarea României în război, sacrificiile făcute și suferințele îndurate; solicitându-le ajutor, regele îi asigura că românii vor rămâne legați de cauza aliaților. *"Inamicul nu le va putea răpi încrederea în justa Anglie, în Franța, sora latină, și în Rusia, vecina lor apropiată. Dar românii roagă cerul ca, cu toate preocupările lor actuale și firești pe care le au de rezolvat, aliații să nu lase câtuși de puțin să treacă în rândul problemelor secundare chestiunea României".*

La 22 noiembrie unitățile austro-germane pătrunseră în Valea Prahovei și ocupară Ploieștii, după ce românii, din îndemnul englezilor, distruseseră instalațiile și depozitele din regiunile petrolifere. Ultima linie de rezistență se găsea pe Argeș-Neajlov, unde în zilele de 1 – 5 decembrie s-a dat una din cele mai sângeroase bătălii din timpul campaniei. Dar cu toată dârzenia rezistenței românești, frontul de pe Argeș și Neajlov a fost distrus de inamic, care urmărea de aproape resturile unităților înfrânte în retragere spre București. Apărarea capitalei fusese încredințată generalului Prezan, care în ordinul de zi din 29 noiembrie adresat oștirii zicea:

"Lupta care începe mâine, fiind singura de care depinde soarta neamului, nu admite retragerea. De la soldat până la general, toți trebuie să moară atacând".

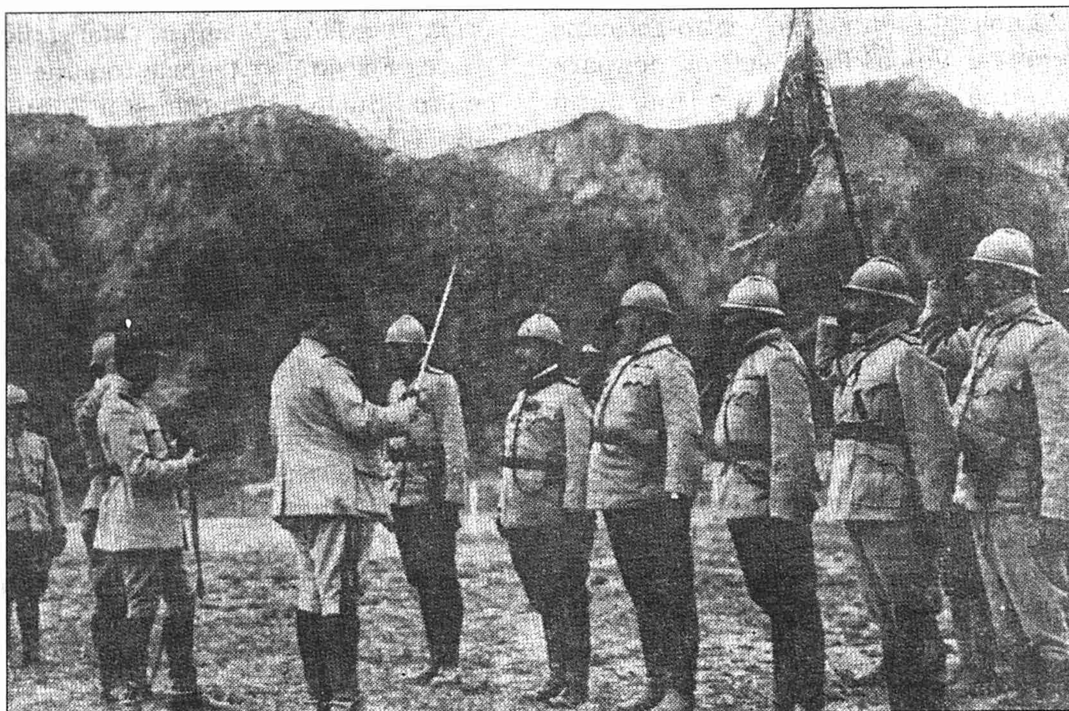
Dar, în fața superiorității numerice și de armament a inamicului, înaintarea lui vertiginoasă spre capitală n-a putut fi oprită. Inamicul ajunse la 5 decembrie la bariera Bucureștilor. De acolo s-a trimis comandantului "cetății" București o scrisoare, cerându-i să predea cetatea care este înconjurată cu tunuri grele de bombardament, declarând că populația va fi cruțată dacă predarea se va face imediat. Scrisoarea a fost trimisă înapoi, fără a fi deschisă, întrucât fusese adresată unui comandant inexistent, unei foste cetăți fără forturi armate. Tunurile din forturile Bucureștilor fuseseră de mult ridicate și folosite în altă parte. De altfel la București nu se mai găsea *nici regele și nici guvernul, care părăsiseră la 3 decembrie capitala, îndreptându-se spre Iași,* sub protecția trupelor române în retragere spre Buzău – Râmnicu Sărat – Focșani. Pe această linie de rezistență s-au dat lupte sângeroase în zilele de 22 – 27 decembrie, ca și pe frontul de la Cașin, pe unde inamicul încerca să pătrundă în Moldova. Vitejia armatei române opri pe loc atacurile inamicului, zădărnicindu-i încercarea de a cădea în spatele și în flancul pozițiilor românești de la Focșani și din Valea Siretului.

Pe linia de fortificație de la Focșani – Nămoloasa – Galați, pe care rușii o aveau în vedere de la începutul ostilităților, unitățile române se opriră, consolidându-și pozițiile prin construirea de tranșee în adăposturi de iarnă. După pierderea Măgurii Odobeștilor și evacuarea Focșanilor, trupele române s-au retras pe linia Șușiței, a Putnei și a Siretului. La 10 ianuarie încetă ofensiva austro-germanilor, care își consolidară noile poziții și începură construirea adăposturilor de iarnă. Astfel se trecu la războiul de poziții, cu acțiuni locale și bombardamente, care dăinuiră până în primăvara lui 1917. La 5 ianuarie căzu Brăila, iar la 6 ianuarie încetă ofensiva trupelor austro-germane, care trecură în poziții defensive. În cursul campaniei de 140 de zile din 1916 armata română suferi pierderi de 54.000 de morți și 80.000 de răniți.

În timpul retragerii guvernului la Iași se petrecu actul de trădare al directorului general al poștelor și telegrafului Verzea, care a sabotat măsurile de evacuare a personalului și materialului din serviciul său, înlesnind astfel inamicului capturarea unui prețios material și a sumei de 7 milioane lei în numerar. Sub motiv de boală, Verzea s-a eschivat ordinului formal de plecare la Iași, rămânând în București pentru a primi de la ocupanți postul de primar al capitalei. La Iași, Verzea a fost condamnat la moarte în lipsă, împreună cu complicele său Flechtenmacher. După întoarcerea guvernului la București, pedeapsa cu moartea a fost comutată în închisoare pe viață.

Frontul moldovenesc din Carpați, de la nord de Focșani până în munții Bucovinei, era bine apărat de trupele române și rusești. Armata a II-a română sub comanda generalului Averescu, ajutat de generalii Cristescu și Grigorescu, ținea piept inamicului în munții Vrancei. La nord frontul era apărat de Armata a IX-a rusă sub comanda generalului Leczynski. În cursul anului 1917 unitățile rusești care operau în România însumau peste 500.000 de combatanți, care în zilele de 22 – 27 decembrie, în urma Revoluției, deveniseră o adevărată pacoste pentru țară.

Pe 6 decembrie, orele 12.30, Emil Petrescu adresează Comandantului suprem al trupelor aliate care înaintează împotriva Bucureștilor o scrisoare prin care arată că *"București, capitala României, este complet evacuat și nu va opune nici o împotrivire. Subsemnatul primar, Emil C. Petrescu, în numele liniștiților locuitori ai capitalei, roagă pe Excelența Voastră să ia toate măsurile pentru ca*

Generalul Henri Mathias Berthelot decorând un grup de militari români

viața normală să rămână asigurată, atât în interesul trupelor de ocupație, cât și pentru menajarea pașnicilor cetățeni".

Luând act de scrisoarea primarului, mareșalul Mackensen, în calitatea sa de guvernator militar al teritoriului ocupat, adresă în aceeași zi bucureștenilor următorul *manifest*:

"Către locuitorii orașului București,

Orașul București este ocupat de trupele mele; el se găsește sub dreptul marțial. Noi purtăm război numai contra trupelor române și rusești și nicidecum contra poporului român.

Cine nu opune nici o rezistență și se supune de bunăvoie ordinelor comandanților militari și ale subalternilor lor va avea viața și avutul asigurate. Cine îndrăznește însă să lucreze în detrimentul armatei de sub comanda mea, sau să sprijine oștirile române sau rusești, contra cărora luptăm, acela va fi pedepsit cu moartea.

Pentru orice împotrivire din partea populației civile, inclusiv impiegații civili, va fi tras la răspundere orașul București și se va face pasibil de cele mai aspre măsuri de represiune.

s.s. Feldmarschall Mackensen".

Căderea Bucureștilor fu considerată de germani ca o cotitură în desfășurarea războiului mondial. Ei se considerau învingători și ca atare făcură puterilor antante o ofertă de pace. La 12 decembrie 1916 kaizerul dădu următorul ordin de zi către armată: *"Soldați! În simțământul victoriei pe care voi ați dobândi-t-o prin vitejia voastră, am făcut în înțelegere cu statele aliate o ofertă de pace inamicului. Rămâne de văzut dacă scopul legat de aceasta va fi atins. Voi trebuie să rezistați inamicului cu ajutorul lui D-zeu și să-l învingeți".*

În aceeași zi, cancelarul Reichului, Bethmann Hohlweg, făcu puterilor Antantei oferta oficială de pace, în care, între altele, arăta că *"Germania și aliații ei Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia au dovedit în lupta aceasta puterea lor invincibilă. Ei au repurtat asupra adversarilor lor, superiori ca număr și ca material de război, formidabile succese. Fronturile lor rezistă neclintit atacurilor repetate ale trupelor inamice. Asaltul recent din Balcani a fost zdrobit cu repeziciune și ultimele evenimente dovedesc că o continuare a războiului nu va fi în stare să frângă rezistența noastră, ci dimpotrivă, întreaga situație justifică așteptarea de noi succese".*

Cele patru puteri aliate *"ar fi fost silite să facă apel la arme pentru păstrarea ființei și a libertății lor, în convingerea că drepturile și pretențiile lor n-ar fi în contradicție cu drepturile altor națiuni (!?), ele neintenționând să-și distrugă adversarii sau chiar să-i nimicească (!). De aceea, pentru a pune capăt vărsărilor de sânge și grozăviilor războiului, ele insistă ca puterile*

adverse să intre în negocieri de pace. Propunerile de pace tind să asigure onoarea și libertatea de dezvoltare a tuturor popoarelor prin încheierea unei păci durabile".

Puterile Antantei: Franța, Rusia, Italia și Anglia respinseră la 30 decembrie 1916 oferta de pace a Germaniei și aliaților ei, care *"au voit războiul, l-au provocat și l-au realizat. În cunoașterea deplină a greutăților, dar și a nevoilor ceasului de față, guvernele aliate, strâns unite între ele și în deplină înțelegere cu popoarele lor, refuză o propunere lipsită de sinceritate și fără nici o însemnătate"* – încheie Briand răspunsul său.

La 21 decembrie 1916 lansă Wilson, președintele Statelor Unite ale Americii, o notă atât către puterile beligerante, cât și către statele neutre pentru a sonda condițiile pentru tratativele de pace.

Nota americană fu bine primită la Berlin. Guvernul Imperial se grăbi să răspundă că primește cu bucurie inițiativa președintelui Wilson și propune chiar ca delegații din statele beligerante să se întâlnească pe teritoriu neutru pentru începerea tratativelor. La 10 ianuarie 1917 Briand răspundea în numele Aliaților la nota americană, arătând că scopurile acestora de război erau bine cunoscute în urma multiplelor declarații ale șefilor diverselor guverne și că toate compensațiile și despăgubirile justificate pentru pagubele suferite se vor dezbate numai cu ocazia tratativelor de pace. Acestea trebuie să cuprindă în prima linie restaurarea Belgiei, a Serbiei și Muntenegrului cu despăgubirile cuvenite, evacuarea teritoriilor ocupate în Franța, Rusia și *România* cu justele reparații, reorganizarea Europei, garanția pentru o pace durabilă, restituirea provinciilor și teritoriilor care fuseseră luate aliaților cu forța și contra voinței populației, eliberarea italienilor, *românilor*, cehilor și slovacilor de sub dominația străină, libertatea populațiilor supuse tiraniei sângeroase a turcilor și îndepărtarea Imperiului otoman din Europa, pentru că este fără îndoială străin civilizației apusene. Refuzul de a sta de vorbă cu austro-germanii nu putea fi exprimat mai drastic de aliați decât în răspunsul acesta.

Îndată după ocupare, guvernul german instituí o Administrație Militară – *Militar-Verwaltung in Rumänien* – M.V.R. – punând în fruntea ei pe generalul Tulff von Tschappe, asistat de Konz din partea Austro-Ungariei, de Nizami din partea Turciei și de Tantilov din partea Bulgariei. Generalul Rach fu numit comandat militar al capitalei. Cu mare solemnitate s-a inaugurat Tribunalul Militar – *Deutches Gericht in Rumänien.* Tot atunci luă ființă *Stabul* Economic – *Wirtschaftsstab* – în competența căruia cădeau toate chestiunile de producție, îndeosebi de producție agricolă și petrolieră. Stabul economic organiză un sistem de exploatare sistematică a tuturor bogățiilor țării: muncitorii din întreprinderi și agricultorii de la sate erau obligați să muncească și să producă în folosul ocupanților. Oameni de condiție bună, care în viața lor nu ținuseră în mână o sculă, erau puși la lucru manual; chiar și femeile erau rechiziționate. Membrii corpului didactic erau puși să taie lemne în pădure. Regimul era nespus de aspru și sancțiunile severe față de cei ce încercau să critice sistemul sau să se împotrivească.

Într-un comunicat al *Marii Comisii a Prăzii de Război – Grosse Kriegsbeute-Kommission* – se arăta lămurit că datoria principală a Administrației militare în România consta în exploatarea țării în chipul cel mai desăvârșit cu putință. În caz de retragere, în țara "trădătoare" și "osândită" nu trebuia să rămână decât "pământul gol". Soldații germani puteau trimite din România familiilor lor pachete de 5 kg. Alimentele expediate pe calea aceasta în Germania se cifrau la mii de vagoane. Se puse în funcțiune până și o instalație pentru extragerea grăsimii din cadavre, cu un randament de 1.000 kg pe zi. La retragere, guvernul român distrusese instalațiile exploatărilor petroliere și depozitul de petrol și derivate. Operația a fost supravegheată de coloneii englezi Thompson și Griffiths; regiunea petroliferă s-a transformat într-o mare de flăcări.

Ocupanții au repus în funcțiune sondele distruse la retragere de armata română, ajungându-se la o producție zilnică de 358 vagoane. Conducta de petrol care ducea la Constanța a fost demontată și mutată la Giurgiu, pentru a exporta petrolul pe Dunăre în sus, cu ajutorul tancurilor.

Pentru satisfacerea nevoilor de numerar s-au emis din ordinul ocupanților de către *Banca generală* bilete de bancă, care să

înlocuiască biletele *Băncii Naționale*, evacuate la Iași.

În baza convenției cu guvernul rus din 27 noiembrie 1916 incasul metalic al Băncii Naționale, care garanta circulația biletelor de bancă cu suma de 314.580.456 lei aur efectiv, împreună cu tezaurul artistic al muzeelor, argintărie și valori particulare, fu depozitat în subsolul Băncii de Stat din Moscova, Palatul Armurilor din Kremlin. Tot atunci au fost evacuate în Rusia valorile istorice și artistice românești. Printre aceste valori se găseau 1.530 de tablouri și desene ale cunoscuților pictori români: Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Octav Băncilă, Ștefan Luchian, Constantin Daniil Rosenthal, Ion Andreescu, George Tattarescu, Ion Negulici, C. Szatmary și alții.

De asemenea fu transferată o colecție formată din 158 de icoane, reprezentând pictura veche românească din secolele XVI – XVII, țesături, în special odăjdii și veșminte bisericești împodobite cu diamante și pietre prețioase.

Printre valori se aflau aproximativ 50 de obiecte laice și bisericești, cădelnițe de aur și argint, mitre, candele, cruci, pocale și altele, creații ale meșterilor din secolele XVI și XVII.

Un obiect deosebit de prețios din timpul năvălirilor barbare, descoperit la Pietroasa, alcătuit din pocale de aur, inele, brățări și o tablă mare, cunoscut sub numele de "Cloșca cu puii de aur", fu evacuat în Rusia, precum și bogata colecție de monezi și medalii de la Academia română, alcătuită din 35.533 piese, printre care se găseau monezi din era antecreștină din Egina, Lesbos, Macedonia, Egiptul Ptolomeilor, de la regele Traciei Lisimach, monezi bătute de împărații romani și bizantini, califi arabi, precum și monezi și medalii românești.

Nemții oferiră lui Teodor Rosetti președinția noii bănci de emisiune. Venerabilul bătrân refuză însă oferta zicând: *"Am fost de părere să facem politică cu Centraliștii, dar nu pot primi nici o funcție de la armata de ocupație"*. *"Avem cu ce vă sili"* – i s-a replicat, dar Rosetti răspunse: *"Am 83 de ani, puteți face să mă duc în curând, dar sufletul meu nu mi-l puteți lua"*.

La 25 noiembrie 1917 s-au deschis la Fundația Carol *cursuri universitare* pentru soldații germani, o Universitate de Etape – *Etappen Universitat* – la care asistau Mackensen, Tüggl, înalți comandanți, ofițeri de toate gradele și soldați în uniformă de campanie. Profesori germani soseau la București pentru predarea cursurilor. Nu lipsea nici tradiționalul *comers festiv*, după ritualul societăților studențești germane. Profesorul Götz de la Bonn preda istoria Bulgariei. Profesorul Sels de la aceeași universitate a ținut mai multe cursuri despre originea limbilor romanice, în special a limbii române.

Administrația civilă în teritoriul ocupat, care cuprindea Oltenia și Muntenia până la linia frontului român pe Siret, Putna și Șușița, a constituit un *guvern provizoriu de giranți*, compus din Lupu Costache la Interne, Virgil Arion la Instrucție, Nenițescu la Finanțe, Antipa la Domenii, Hânul la Justiție ș.a. Tzigara Samurcaș primi funcția de prefect al poliției Capitalei. Rămăseseră în teritoriul ocupat mitropolitul primat Conon și câțiva profesori și membri ai Academiei Române, Dimitrie Onciul, Ion Bogdan, Ion Bianu, S. Mehedinți ș.a. Academia Română și-a ținut și sub nemți ședințele ei săptămânale. Universitatea a rămas închisă, numai Facultatea de Medicină și-a ținut cursurile până în decembrie 1917.

Un grup de aproape o sută de oameni politici, profesori, avocați, înalți funcționari și mari proprietari, fiind bănuiți de a fi *antantofili*, au fost ridicați ca ostatici și internați în comuna Săveni, jud. Ialomița. În București rămaseră, pe lângă alții, fruntașii politici germanofili: Petre Carp, T. Maiorescu, Alexandru Marghiloman și alți membri ai Partidului Conservator. Dintre liberali rămase în capitala ocupată Constantin Stere. La 12 decembrie 1916 apăru organul oficial al comandaturii germane: "Gazeta Bucureștilor" – "Bukarester Tageblatt" – cu text paralel germano-român. Mai apoi organul oficial de presă apăru în ediții separate, română și germană, cu colaborarea unor publiciști de vază, ca Ioan Slavici. Un publicist german insistă asupra necesității ca *"voința, mândria, ambiția, conștiința și sentimentul național al populației să-și piardă puterea, ca și capacitatea de a lupta a armatei române"*. Asemenea tendințe urmărea presa stipendiată de inamic, între care și ziarul "Lumea", ce apăru în septembrie 1917 sub

conducerea lui C. Stere.

Ecoul situației tragice a României a găsit răsunet în toată lumea. Un publicist german care văzuse Bucureștii sub ocupație înfățișa viața capitalei ocupate de nemți așa cum era în realitate, și nu cum doreau adversarii. Iată cum vede el Bucureștii:

"Văzuți din fugă, Bucureștii fac astăzi impresia unei văduve frumoase, pe care o prinde bine tristețea cu un zâmbet de resemnare. Viorile lăutarilor cântă ca și mai înainte; în fața cinematografelor e gălăgie; doamnele cu ochi frumoși cochetează în elegante rochii de mătase; se ia masa la restaurante, teatre, varieteuri, operete în parcuri deschise... Dar toate acestea înșală. Este zgomotoasă doar suprafața pestriță a Bucureștilor. Dacă sunt femei ușoare care râd, prin localurile de noapte, asta nu înseamnă că în București nu există mii de mame și soții care noaptea plâng. S-a schimbat în unele privințe și exteriorul capitalei. Totul în orașul acesta a fost viață curgătoare și elegantă. Sutele de trăsuri repezi au dispărut, tot astfel caii superbi care băteau din copite. Faimoasa Șosea este pustie. Au dispărut doamnele de societate și automobilele.

Este o legendă că morții de la Argeș au fost uitați. Zgomotul și aparenta «fără grijă» a bucureștenilor nu poate înșela pe nimeni din acei care privesc mai adânc. De asemenea e legendă că populația Bucureștilor ar fi salutat cu flori intrarea în oraș a trupelor victorioase, bucureștenii suportă soarta cea grea cu hotărâre și demnitate. Până și amicii Germaniei și ai aliaților nu uită situația și păstrează o rezervă plină de tact. Cercurile aristocratice trăiesc complet retrase și nu sunt văzute pe stradă niciodată sau foarte rar... Cu totul altfel decât suprafața e aspectul din inima bucureștenilor".

Constatările și observațiile publicistului german dau cea mai categorică dezmințire defăimărilor abjecte cuprinse în pamfletul institulat *Neputința României – Rumäniens Ohmacht* – apărut la Berlin sub pseudonimul *Valahica*, recte C. Brăileanu, fost agent consular al României la Bitolia-Monastir. Pamfletul defăima în modul cel mai abject așezămintele naționale ale României, precum și toată activitatea politică, socială și culturală a statului în serviciul căruia fusese angajat.

Cu totul altfel ne înfățișează generalul *Thompson*, fost atașat militar la București, situația tragică a României din acele cumplite vremuri.

"Primul act al tragediei române – zice Thompson – *se apropie de sfârșit. O țărișoară latină cedase momelilor și amenințărilor și intrase sub auspicii rusești într-un război european. Acum iat-o zdrobită și sfărâmată, victimă a două invazii: una a dușmanului din sud, cealaltă a rușilor din nord. Puterile apusene erau darnice peste măsură în simpatiile lor – nici n-aveau să fie darnice cu altceva – și erau martori neputincioși ai nenorocirii cauzate de ele. În Franța cu un optimism neastâmpărat și ignorant se concepuse un plan egoist. Anglia susținea acest plan, iar Rusia, în numele intereselor aliate, urmărea și politica tradițională rusească, care fusese obscură și sinistră. Consecințele acestei politici au dus fatal la dezastrul din 1916".*

Condițiile extrem de grele în care luptase armata română împotriva unui inamic superior ca număr și ca armament le arată colonelul elvețian Egli în lucrarea sa *Războiul României*:

"Soldații lor țărani, care luptau cu un adevărat dispreț față de moarte, erau trimiși spre rețelele de sârmă și tranșeele care nu fuseră lovite de nici un foc de artilerie, pe când deasupra lor cădea o adevărată ploaie de gloanțe".

Politica tradițională a Rusiei, obscură și sinistră, s-a învederat îndată, chiar la începutul războiului. În desconsiderarea convenției militare secrete cu România, armata rusă, pătrunzând în Bucovina în septembrie 1914 și atingând linia Siretului, înfipse de-a lungul ei stâlpi cu inscripția: *Rusia Nouă*. Graba aceasta de a așeza cu stâlpi de graniță noua frontieră a Rusiei dincoace de Prut trăda tendințele expansioniste ale politicii rusești.

Înfrângerea armatelor române în Transilvania și Dobrogea se datora în bună parte nesocotirii clauzelor tratatului de alianță de la București din august 1916. În virtutea convenției militare care făcea parte din tratat, unitățile rusești urmau să pătrundă până la Târgu Mureș pentru a lua contact cu unitățile române care sosiseră acolo, dar fără să găsească pe ruși. Înaltul comandament rus nu luase măsurile cuvenite ca unitățile rusești să ajungă la termen. Același lucru se petrecu și în Dobrogea, unde rușii se angajaseră să asigure

frontul din partea Bulgariei, trimițând acolo forțe suficiente. Dar comandamentul rus nu se achită de nici una din aceste obligații. Convenția militară romăno-rusă impunea rușilor să înlesnească transporturile materialului de război comandat din Franța. Înaltul comandament rus a nesocotit și această obligație. S-a putut constata chiar din primele săptămâni după intrarea României în acțiune că materialul de război pe care ni-l trimitea Franța, și pe care armata de pe front îl aștepta cu atâta nerăbdare, era oprit în Rusia de autoritățile rusești, fiind mereu dirijat pe linii moarte pentru a nu ajunge la destinație, acolo unde se simțea o așa de mare nevoie. Nu încăpea deci nici o îndoială că era vorba de o vastă operă de sabotaj din partea înaltului comandament rus, care nu vedea cu ochi buni lărgirea României în granițele ei istorice.

De altfel, fostul ministru de război al Rusiei, *Pelivanov*, nu se sfia să mărturisească aceasta pe față. În raportul său asupra situației create în România în urma înfrângerii din toamna lui 1916, Pelivanov susținea că: "*dacă împrejurările s-ar dezvolta astfel încât convenția militară și politică din 1916 cu România să se poată realiza complet, s-ar crea astfel în Balcani un stat foarte puternic, compus din Moldova, Valahia, Dobrogea – România de astăzi – Transilvania, Banatul și Bucovina – cu o populație de aproape 13 milioane de locuitori. Este evident că s-ar putea ca acest stat să rămână amical față de Rusia și nu ar năzui să-și realizeze aspirațiile asupra Basarabiei. În Balcani el ar stărui de asemenea să contrabalanseze influența Rusiei și, dat fiind caracterul latin predominant al populației sale, el s-ar găsi sub marea influență politică a Italiei și Franței.*

Iată de ce măsura visurilor României în ce privește voința ei de a ajunge o mare putere în proporțiile arătate mai sus nu este contrară intereselor politice ale Rusiei. Noi trebuie să profităm de această circumstanță spre a strânge, pentru un timp cât mai lung posibil, legăturile forțate care unesc Rusia cu România.

Evenimentele care au loc acum în România au modificat radical condițiile tratatului din 1916. În loc de un concurs militar, relativ modest, pe care Rusia era obligată să-l dea în Dobrogea, Rusia a trebuit să încredințeze trupelor sale aproape în întregime apărarea României. Acest ajutor militar al Rusiei a luat acum altfel de proporții, încât promisiunile făcute României prin scris numitul tratat relativ la compensațiile teritoriale în schimbul intrării sale în război, trebuie să fie, fără nici o îndoială, revizuite. Dacă, în împrejurările de față, *ridicarea acestei chestiuni ar fi deplasată, ea trebuie oricum pusă la ordinea zilei în momentul cel mai apropiat și mai favorabil*".

La finele lui august 1917 însuși împăratul Wilhelm vizită România ocupată. Venind din Banat, el intră în țară pe la Vârciorova, îndreptându-se spre Curtea de Argeș, pentru a vizita mormântul regelui Carol I. Singurul român care l-a întâmpinat a fost Tzigara Samurcaș, care l-a însoțit la Curtea de Argeș. Tzigara spunea că împăratul Wilhelm era cea mai amabilă persoană pe care a întâlnit-o. El îl găsi documentat, familiar și cu impresii generale asupra tuturor problemelor. Kaizerul admira țăranul român și era convins de superioritatea poporului român asupra celui bulgar. Țara i s-a părut foarte frumoasă. Poziția Curții de Argeș era cu totul occidentală, nimic asemănător cu Orientul. După părerea Kaizerului, Dunărea nu putea rămâne un fluviu pe malurile căruia un călător n-ar putea poposi fără să primească un glonț de pușcă. El susținea că Dunărea va trebui să devină un al doilea Mississippi. El se întreba ce înseamnă "*de aci Dunărea bulgară, de acolo Dunărea sârbească, mai departe română sau ungară*". Adresându-se lui Mackensen, Kaizerul îi spunea că ar trebui să să se deschidă o cale peste locurile de pe țărmul drept. Mareșalul îi răspunse că să i se dea prizonieri și el va începe lucrarea.

Îndreptându-se către Tzigara, Kaizerul îl întrebă: "*Cum a putut regele vostru să facă ceea ce a făcut? Lipsă de caracter, sau mare prostie?*" "*Natură influențabilă și anturaj rău!*" – fu răspunsul lui Tzigara. Iar când Mackensen încercă să aducă laude lui Carp, împăratul replică: "*Îl cunosc bine, dar e prea bătrân*". Cu această ocazie, omul de încredere al Kaizerului, care era probabil Tzigara Samurcaș, prezentă împăratului cele două autografe ale regelui Carol I – scrisoarea către împărat și actul de abdicare – de care s-a făcut mențiune mai sus.

De la Curtea de Argeș, împăratul Wilhelm plecă la București, unde petrecu noaptea la

Gara de Nord, în trenul imperial. A doua zi el plecă la Giurgiu și de acolo călători pe Dunăre până la Cernavodă, unde avu o întrevedere cu țarul Bulgariei. De acolo el plecă să inspecteze trupele germane pe Siret. Ajungând la Focșani, împăratul le-a adresat o cuvântare în care a rostit cuvinte aspre despre regele Ferdinand: *"Hohenzollern necredincios care, urmând unui mare domnitor înzestrat cu calități nobile, n-a voit să recunoască tradițiile de fidelitate"*.

De pe Măgura Odobeștilor, unde fusese postul de comandă al mareșalului Mackensen în timpul bătăliei de la Mărășești, împăratul privi melancolic câmpul de luptă, unde căzuseră cu miile soldații săi, luând cu ei în groapa comună și iluziile împăratului de a ocupa Moldova și de a ajunge prin Basarabia la Odessa. De la Focșani se îndreptă spre Slănic, unde admiră minele de sare și ținu o cuvântare în care lăuda munca ce se depunea acolo, apoi merse la Sinaia, trecând prin Câmpina.

Călătoria împăratului prin teritoriul ocupat produse consternare în largărul carpist, căci Carp n-a fost primit în audiență și nici n-a fost înștiințat despre călătoria imperială. La 15 octombrie 1917 împăratul era la Sofia, însoțit de cancelarul Reichului. I s-a făcut o recepție entuziastă și s-au rostit discursuri călduroase. De la Sofia, împăratul însoțit de țarul Ferdinand al Bulgariei plecă în inspecție pe frontul macedonean. La 15 octombrie 1917 împăratul Wilhelm ajunse la Constantinopol.

Cât despre bulgari, ei făceau parte din puterile ocupante, cu sediul comandamentului în Hotelul Capșa, neavând însă nici un rol în administrația militară germană; ei se vor preocupa mai mult de chestiuni minore, încercând să ridice documentele slave din colecțiile de documente ale Academiei Române sau să recupereze moaștele Sf. Dumitru de la Mitropolie. Din notele lui Marghiloman aflăm că, în faptul zilei de 17 februarie 1917, soldați bulgari, dispunând de un camion-automobil, au legat în cursul nopții pe sergentul de gardă, au sfărâmat ușa catedralei mitropolitane și au răpit sicriul de argint cu moaștele Sf. Dumitru, luând drumul Giurgiului. Această tâlhărie a stârnit mare fierbere în rândurile credincioșilor. Din ordinul mareșalului Mackensen, hoții au fost urmăriți și surprinși la Daia, lângă Călugăreni, unde racla cu sfintele moaște a fost transportată cu o căruță la București și așezată la locul ei de la mitropolie. Hoții, douăzeci la număr, au fost arestați și și-au primit pedeapsa cuvenită.

2. Uneltirile antidinastice și trădătoare de patrie ale germanofililor din teritoriul ocupat

Eșuarea campaniei din toamna lui 1916 și instalarea administrației militare germane în București dădu apă la moară germanofililor. Petre Carp, *"iunkărul prusac"*, rătăcit de pe mealeagurile Tibăneștilor din Moldova, nu făcea nici o taină din sentimentele sale de aservire la cauza germană. Cu sprijinul ocupanților germani, Carp, a cărui atitudine era cunoscută din Consiliul de Coroană de la Cotroceni, întreprinse o aprigă propagandă pentru *încheierea păcii* separate cu austro-germanii, pentru detronarea regelui Ferdinand, pentru înlocuirea lui cu împăratul Wilhelm sau cu unul din fiii acestuia și pentru darea în judecată a membrilor guvernului de la Iași ca și criminali de război. Pentru atingerea acestor scopuri, adulatorii lui Carp încercau să creeze un curent favorabil în opinia publică prin presă și prin adunări publice.

La una din aceste adunări, în sala Dacia fu invitat să asiste și *Titu Maiorescu*, care fu solicitat de mulțime să-și spună cuvântul. Maiorescu demonstră în felul său logic și convingător că gravele probleme de stat nu pot fi rezolvate de stradă prin agitații pătimașe și uneltiri antidinastice. Încheierea păcii și înlocuirea dinastiei nu se pot face în adunări publice la București, fără consultarea întregii țări. Încheierea păcii separate cade în competența guvernului legal de la Iași și nicidecum a guvernului de giranți improvizat de ocupanții germani. Iar dacă undeva soluționarea unor probleme de stat, de gravitatea acestora, s-ar impune, atunci asupra lor numai *națiunea* ar fi în drept să se pronunțe și anume în *mod liber și independent* și nicidecum în condițiile triste de astăzi, când jumătate din teritoriul țării se găsește sub ocupație străină. Maiorescu combătu și ideea de a se organiza din prizonierii români din lagărele din Germania, Austria și Bulgaria o armată revoluționară pe care să se

poată sprijini dinastia străină, idee preconizată de colonelul *Alexandru Sturdza*, ginerele lui Carp. În urma acestor lămuriri adunarea s-a împrăștiat în liniște, iar *carpiștii* n-au mai îndrăznit să tulbure pe față liniștea populației bucureștene, care îndura cu greu ocupația militară austro-germano-bulgaro-turcă.

Scurtă vreme după această patriotică atitudine, marele om de cultură care era *Maiorescu* a încetat din viață la 13 iulie 1917. Înmormântarea s-a săvârșit în cea mai impresionantă simplitate. Nu s-a rostit nici un discurs, în schimb a asistat o mulțime imensă. Din mărturia unui participant la ceremonia funerară aflăm că se resimțea o mare durere și că mormântul a fost acoperit cu flori. Numai Petre Carp, care de 50 de ani întreținuse relații de strânsă prietenie cu Maiorescu, se abținu de la orice semn de simpatie, răspunzând cinic că *"de ce ar face lui Maiorescu* o *politeță, pe care răposatul n-ar putea să i-o întoarcă"*. Carp nu-i putea ierta lui Maiorescu cuvântarea lămuritoare din adunarea de la Dacia.

Neamul românesc deplângea moartea unui sfătuitor luminat pe care grija integralității rolului său istoric îl făcea imparțial. Maiorescu a fost spiritul conducător al societății *Junimea* din Iași și al "Convorbirilor Literare". Volumele sale au constituit principalul îndreptar al limbii române. Expunerile sale cu privire la *istoria României contemporane* rămân contribuții de mare valoare la cunoașterea trecutului nostru politic și cultural. Prin cursurile sale mult gustate, Maiorescu a devenit creatorul unei adevărate școli filosofice românești, continuată de învățăceii săi. În calitatea sa de prim ministru, Maiorescu a prezidat *Conferința de pace de la București* din iulie 1913, la sfârșitul războiului balcanic, în urma căruia România a recuperat *Cadrilaterul dobrogean*.

Petre Carp reținu din cuvântarea lui Maiorescu la Dacia observația justă că schimbarea dinastiei și încheierea păcii nu pot fi proclamate fără asentimentul *națiunii*. Pentru a obține acest asentiment, el se gândi la lansarea unui *manifest* către țară, prin care națiunea, în absența corpurilor legiuitoare, să-i acorde depline puteri de a trata pacea cu inamicul și de a schimba dinastia. Semnarea unei moțiuni cu un asemenea cuprins era socotită de Carp drept *plebiscit* pentru investirea sa cu *puteri dictatoriale*. Membrii guvernului de garanți fură ușor câștigați pentru planurile lui Carp. Cu aprobarea lui Mackensen, de care fuseseră numiți, ei hotărâră să recurgă la consultarea în scris a țării ocupate, căreia i se cerea să confere lui Carp depline puteri pentru constituirea unui guvern autorizat de a semna pacea cu inamicul. Ei susțineau că *"dacă în împrejurările de față parlamentul țării ar fi avut putința să se întrunească la București, fără îndoială că Petre Carp ar fi primit de la el mandatul de a lucra cu puteri depline în numele Patriei! Cum însă expresia acestei voințe lipsește, trebuie ca națiunea însăși să încredințeze direct mandat d-lui P.P. Carp"*. În consecință ei răspândiră prin agenții guvernului impus de inamic următoarea chemare către țară: *"Subsemnații având convingerea că, în împrejurările prin care trece țara, acțiunea lui P. P. Carp e singura în stare a reda României situația pierdută, îi încre-dințăm sarcina de a apăra drepturile țării în negocierile ce se vor deschide pentru dobândirea păcii, dorită de toți"*.

Lupu Costache, care gira Afacerile Interne, trimise prefecților formularele de iscălit. Se constitui chiar și un comitet care urmărea aducerea lui Carp în fruntea Partidului conservator prin răsturnarea lui Marghiloman de la șefia partidului. Într-un interviu acordat agenției *Trans Ocean* Marghiloman preconiza colaborarea cu austro-germanii "de la popor la popor". După aprecierea lui, pacea nu putea fi încheiată decât de un guvern ieșit din voința națiunii întregi. Și dacă împrejurările ar impune ca regele, care a declarat războiul, să nu poată încheia pacea, Marghiloman nu se îndoia că regele însuși ar face "pasul inevitabil".

Marghiloman și prietenii săi nu aprobau nici apelul lui Carp adresat germanilor de a relua ofensiva pe frontul Siretului și de a ocupa Moldova. Nici în cazul acesta Carp nu și-a putut realiza programul său dictatorial. Dacă regele ar cere pacea, austro-germanii nu ar putea refuza să discute cu el. I s-ar cere cel mult să fie reprezentat prin alt guvern, nu prin guvernul Brătianu. Iar dacă regele ar abdica, puterile învingătoare ar urma să trateze cu succesorul său. Pentru cazul însă când regele

și guvernul din Iași ar trece Prutul, ar urma să se constituie un *guvern revoluționar* cu toate partidele prietene austro-germanilor. Acest guvern ar trebui să convoace corpurile electorale pentru ca noul parlament să-l investească cu puterea legală de a trata pacea. Un rege impus de austro-germani însă n-ar putea goni pe *Regele României.*

Disensiunile dintre Carp și Marghiloman ieșeau la iveală și la susținerea reformelor interne impuse de împrejurări. Lărgirea dreptului de vot și situația marilor proprietăți rurale incluse în programul guvernului liberal nu erau pe placul lui Carp, care nu avea asemenea preocupări sociale. În condițiile acestea era deci firesc ca acțiunea lui Carp să eșueze și ca toată presiunea organelor administrative și formularele lansate pentru a fi iscălite de mulțime să se întoarcă necompletate.

Concomitent cu propaganda carpistă, în rândurile populației civile din teritoriul ocupat s-a încercat și o vie propagandă defetistă pentru soldații de pe frontul din Moldova. În fruntea acestei propagande deplorabile se găsea colonelul *Alexandru Sturdza*, ginerele lui Carp. Acesta era un ofițer de carieră care-și făcuse stagiul în armata germană și îndeplinise funcția de atașat militar la Berlin. După întoarcerea în țară, Sturdza avansase la gradul de colonel, ajungând comandant al școlii de ofițeri. La izbucnirea războiului el comanda o brigadă pe front, fiind propus pentru avansare la gradul de general. În cercul camarazilor săi, Sturdza se bucura de mare trecere, vorbind mereu de "regenerarea României" și de "latura politică" a acestei regenerări. În *Notele zilnice din război*, generalul Averescu arată la 24 decembrie 1918 că brigada colonelului Sturdza dădea necontenit înapoi, retrăgându-se fără cauze aparente, precipitat și fără să-l prevină la timp, așa că lăsa un gol între el și generalul Grigorescu, gol de care au profitat germanii. Prin această mișcare bruscă înapoi, care după părerea comandantului corpului de armată Averescu era cu totul neînțeleasă și nejustificată, s-a produs o spărtură de mai bine de 10 km între brigada a 7-a comandată de Sturdza și divizia a 15-a, fapt care compromitea serios aripa stângă a diviziei a 15-a și chiar stânga Armatei a IX-a rusă. Cerându-i-se explicații

Nicolae Titulescu

pentru ce s-a retras precipitat, Sturdza protestă contra cuvântului "precipitat" și declară că este timpul să sfârșim cu retrageri precum cele din Muntenia. Averescu propuse mutarea colonelului în interior. Până la rezolvarea propunerilor însă Sturdza rămase pe loc. Sosind ordinul de mutare și văzându-se luat de pe front, Sturdza a crezut, precum arată Averescu, că este mai bine să bruscheze lucrurile decât să renunțe la rezultatele obținute în brigada a 7-a și poate și în divizia a 15-a, devenită mai apoi divizia a 8-a, cu care a fost necontenit în contact, și de aceea după simularea unei vizite pe frontul brigadei a 7-a a trecut la inamic.

Din desfășurarea tristelor întâmplări care au urmat, se vede clar că Sturdza pactizase încă din vreme cu inamicul, în sensul de a trece la el atrăgând după sine și unitățile române de pe front. Executarea planului de dezertare fusese pusă la punct în înțelegere cu înaltul comandament german. Pe ziua de 4 februarie 1917 fusese fixată vizita regelui pe frontul din munții Vrancei pentru decorarea steagurilor din divizia generalului Grigorescu de pe frontul de la Cașin. Această zi și-o alese Sturdza pentru punerea în aplicare a planului său. Regele sosise pe front, conducând el însuși automobilul, însoțit de generalul Prezan, șeful Marelui Cartier. Suveranul fu întâmpinat cu onorurile cuvenite de ofițerii comandanți de mari unități, între care se găsea și Sturdza, pe care regele, strângându-i mâna, îl întrebă în

nemțește "cum îi merge" (*Wie geht-s dir, Sturdza?*).

În timpul acesta, complicele lui Sturdza, Wachmann – fiul fostului director al Conservatorului de muzică din București – ajunse la liniile germane și obținu autorizațiile necesare pentru trecerea frontului la inamic. După terminarea ceremonialului cu decorarea steagurilor, Sturdza invită pe rege să inspecteze linia frontului de sub comanda sa, îndreptându-se spre locul convenit cu inamicul – la piciorul dealului *Voloșcani* – pentru trecerea trădătorului peste liniile de tranșee și rețelele inamice. Generalul Prezan, bănuind intențiile trădătoare ale lui Sturdza, îi ordonă să ia altă direcție, dar acesta, nesocotind ordinul superiorului său, grăbi pașii în direcția convenită pentru a trece la inamic. *Regele* urmă direcția indicată de Prezan și scăpă ca prin minune din cursa pe care i-o întinsese Sturdza. La apropierea acestuia de liniile inamice, soldații de pe frontul român dădură alarma și deschiseră focul, inamicul ripostă și alarma deveni generală. Sturdza ajunse teafăr în tranșeele austro-germane, numai ordonanța sa căzu. Asupra ei s-au găsit memoriile lui Sturdza și conversațiile pe care le avusese cu inamicul, plus suma de 18.000 lei.

Ajungând la comandamentul german, Sturdza și-a putut da seama de fapta sa, care nu era calificată ca o simplă dezertare la inamic, ci ca un *act de înaltă trădare de patrie*, comisă cu premeditare. Trecând la inamic, Sturdza, căruia ofițerii austrieci refuzară să-i întindă mâna, avu la 10 februarie, în pădurea de pe dealul Cașinului, o întâlnire cu col. Crăiniceanu, comandantul regimentului 25 infanterie, pentru a primi instrucțiuni și manifeste. La întoarcerea din liniile inamice cu sulurile de manifeste, Crăiniceanu fu surprins asupra faptului și condamnat la moarte pentru instigare la trădare și împușcat de un pluton de execuție din regimentul pe care-l comandase. Sturdza și Wachmann fură și ei condamnați la moarte în lipsă, pentru trădare de patrie în timp de război.

În lagărul germano-austriac, Sturdza trecu la executarea rușinosului său plan de trădare. El luă contact cu prizonierii români, alese câțiva gradați și soldați dintre ei și-i trimise peste linia frontului inamic cu manifeste-chemări către soldații români, îndemnându-i să dezerteze și să vină în munții Vrancei, unde sunt așteptați pentru a fi înrolați în *oștirea lui*, care alături de germani să-și întoarcă armele împotriva guvernului român și a aliatului rus "pentru a reîntregi ce s-a stricat și a recuceri ce s-a pierdut". Purtătorii manifestelor, ajungând în liniile române, nu răspândiră manifestele, ci le prezentară comandamentului român, divulgând astfel complotul. "*Au fost prinși* – zice Averescu – *mai mulți soldați trimiși de Sturdza cu manifeste prin care îndemnau trupele să treacă la dușman. Colonelul Crăiniceanu, comandantul regimentului 25 infanterie, a fost arestat, pentru că a avut o întrevedere cu Sturdza între linii și s-a înapoiat cu un sul de manifeste*". Din gura acestor soldați află Averescu cum a fost primit Sturdza de către ofițerii inamici și ce cuvântare a ținut el soldaților noștri prizonieri, din care alesese patruzeci pentru a-i trimite cu manifeste în liniile românești.

Cei mai dezamăgiți în urma actului de înaltă trădare a lui Sturdza rămaseră chiar austro-germanii, care așteptau cu ochii ațintiți spre linia frontului român ca soldații români să-l urmeze pe trădător, părăsind tranșeele și trecând în grabă la ei. Marele Cartier austriac, ca și cel german, cereau mereu știri de la comandanții unităților de pe frontul din Moldova. Însuși împăratul Austriei, Carol I, întreba de la cartierul său general din Baden dacă armata a trecut pe frontul austro-german din Carpați. Mai mult chiar, la Soveja se făcuseră mari pregătiri pentru ostașii români trecuți pe frontul austro-ungar. S-au sacrificat sute de capete de vită pentru ospătarea lor, pregătindu-se și barăci pentru cantonare. Dar de pe frontul românesc nu veni decât o ploaie de obuze, drept răspuns ostășesc la actul de trădare al fostului colonel Sturdza. Astfel, dezamăgit și rușinat, trădătorul însoțit de Wachmann se îndreptă spre lagărele de prizonieri români din Germania, pentru a-și pune cu ajutorul lor în aplicare planurile trădătoare.

Dar ceea ce nu reușiră cu românii, austro-germanii încercară cu rușii. La 7 mai 1917 o delegație de ofițeri în frunte cu prințul Windischgrätz, comandantul batalionului de voluntari numit "batalionul tigrilor", trecu în frontul rusesc din Moldova. Ei fură conduși la cartierul general rusesc de la Roman, unde se prezentară generalului Stupin drept parlamen-

tari de pace. Primindu-i, generalul rus îi apostrofă cu asprime, zicând:

"Purtarea d-voastră, domnilor, este nedemnă de niște soldați. D-voastră doriți să tratați cu mine și să corupeți trupele mele de pe front. Astea nu sunt procedee de oameni civilizați; eu nu pot să continuu conversația cu d-voastră. Vă anunț că voi face prizonieri pe toți ofițerii sau soldații d-voastre pe care îi voi prinde cu proclamații în mână. Cât despre d-voastre, voiesc să vă consider încă drept parlamentari".

La 13 mai 1917 o delegație, compusă din 22 ofițeri și 15 soldați austro-ungari sosiți la Iași ca trimiși ai diviziilor de pe front, se întoarse blamată cu același refuz categoric de a se discuta cu ea. Prin ordin de zi, înaltul comandament rus aducea la cunoștință trupelor că "Rusia revoluționară înțelege să lupte mai departe pentru obținerea unei păci demne".

După lamentabilul eșec de la Soveja, Sturdza trecu în Germania pentru a-și încerca norocul în lagărele de prizonieri români de acolo. Asemenea lagăre se găseau la Stralsund, Krefeld, Lamsdorf, Schwarmstadt și Dänholm. În lagărele acestea prizonierii români sufereau crâncen de foame și de frig. Numai la Schwarmstadt s-au putut număra 1.200 de morminte. La autopsie s-a constatat că stomacurile morților erau atrofiate. Prizonierii rodeau paiele din saltele și pășteau iarbă pe ascuns. În condițiile acestea de tratament, cu totul contrare normelor internaționale de la Haga, numărul celor decedați în lagăre era nespus de mare. După datele serviciilor de prizonieri de la Crucea Roșie din București, numărul prizonierilor români morți în lagărele din Germania și Austria se ridica la 18.859 de soldați și ofițeri. Deopotrivă de tristă era și soarta prizonierilor români din Bulgaria, al căror număr se urca la 60.000 ofițeri, gradați și soldați. Prizonierii români erau adunați în trei lagăre, și anume la Kirdjali, Haskovo și Sliven. În lagărul de la Sliven se găseau îngrămădiți 150 ofițeri, 50 plutonieri și 2.000 soldați români, împreună cu 5.000 de ostatici sârbi – bătrâni, femei și copii. Acest furnicar de oameni trăia îngrămădit în vagoane de cale ferată, înconjurate de santinele. Prizonierii de la Haskovo nu aveau saltele, ci dormeau pe pământul gol, acoperindu-se numai cu hainele lor militare. Hrana ce li se servea consta în 500 grame de pâine de mălai și boabe de grâu fiert. Prizonierilor români din Bulgaria li se suprimase dreptul de a comunica cu cei de acasă.

După un plan bine stabilit cu autoritățile germane, Sturdza primi misiunea de a organiza *Corpul prizonierilor români pentru reclădirea țării sub oblăduirea germană.* Wachmann cutreiera lagărele de prizonieri făcând propagandă între ei pentru "politica colonelului Sturdza". Această politică urmărea regenerarea României cu ajutorul Germaniei. Corpul prizonierilor, un fel de *coloană a cincea* a armatei germane, avea dublă misiune, pentru susținerea dictaturii plebiscitare a lui Petre Carp și pentru dezagregarea frontului român din Carpați printr-o vie propagandă în rândurile soldaților români de pe frontul din Moldova, cu scopul de a-i ademeni să arunce armele și să treacă la inamic.

După ce Wachmann pregătise terenul apăru și Sturdza în lagărele de prizonieri pentru a le spune că situația politică reclamă imperios organizarea unei armate românești în Germania pentru cucerirea Moldovei și Basarabiei. În scopul acesta el va pleca la Berlin însoțit de socrul său Carp "pentru a regula chestiunile militare". După sosirea lui Sturdza la Krefeld, comanda lagărului trecu asupra lui și a maiorului Negruzzi. Adresându-se ofițerilor, el le oferi spre semnare o declarație de adeziune la politica de reclădire și reintegrare a țării, făgăduind celor ce semnează repatrierea imediată și servicii în administrația țării. Vorbele acestea au provocat mare zarvă între prizonieri și puternice izbucniri de indignare, Sturdza fiind numit trădător. Totuși, dorul de a scăpa de mizerii și de a se întoarce mai devreme acasă îi determină pe unii să semneze și astfel sosi la București un mic grup de ofițeri. Dar cei sosiți în țară erau suspectați de toată lumea, astfel că unii din ei nici nu îndrăzniră să se arate în public. Câțiva din ei primiră posturi de șefi de poliție, directori de prefectură etc. Wachmann întâmpină serioase dificultăți la numirea de director la Băncile Populare și mai apoi la Banca Națională. Însuși Sturdza se plângea că autoritățile române nu-i pun la îndemână nici măcar o cameră pentru lucru, în vreme ce autoritățile de ocupație germane i-ar fi oferit un birou și tot personalul. Curând însă Lupu Costache, Virgil Arion, Victor Beldiman și alții destăinuiră celor sosiți

acasă adevăratul scop al eliberării lor. Li se cerea să plece pe front pe lângă comandamentele diviziilor germane în luptă, pentru a se întreține cu soldații români făcuți prizonieri și a-i îndemna să se reîntoarcă în tranșeele românești pentru a face propagandă de dezertare în masă la inamic. Spre cinstea lor, nu s-a găsit nici unul dintre ei care să se fi pretat la asemenea acte de trădare de patrie. Unul dintre ofițerii ademeniți de Sturdza de a semna declarația pentru a se putea întoarce în țară regreta amarnic pasul său nesocotit. El arăta că înainte de sosirea lui Sturdza în mijlocul lor, ofițerii trăiau în lagăr liniștiți și moralmente fericiți că și-au apărat patria; din momentul acela nenorocit, ei s-au divizat, s-au bănuit și s-au acuzat unii pe alții. În urma refuzului categoric și plin de indignare al ofițerilor întorși în țară se prăbuși lamentabil ambiția lui Sturdza de a ajunge ministru de război într-o Românie sub ocrotirea germană, ambiție patologică hrănită și de socrul său, P. P. Carp.

Neizbutind cu ofițerii din lagărele de prizonieri, Virgil Arion, girantul Ministerului cultelor și învățământului, îl contactă pe mitropolitul *Conon Aramescu*. Stăruind pe lângă senilul chiriarh, el reuși să-i stoarcă semnătura pe faimoasa chemare către moldoveni, povățuindu-i să aibă încredere în armata cotropitoare. Chemarea mitropolitului, redactată de Gala Galaction și arhimandritul Iuliu Scriban, glăsuia:

"Bunul Dumnezeu s-a îndurat de țara noastră, El a îmblânzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru de muncă spre mântuirea României. Țărani, târgoveți, slujbași și orice ați fi, aveți bună credință că biruitorul care intră în Moldova nu este setos de răzbunare, nu ucide, nu jefuiește, nu dă foc, nu pustiește. Aci, în Muntenia, casele, cinstea voatră a tuturor au fost respectate. O singură datorie către țară mai aveți: să nu părăsiți pământul țării, să nu lipsiți România de puterile voastre, să nu puneți bratul vostru în slujba vreunei cauze străine!"

Chemarea defetistă și trădătoare fu aruncată din avioane în tranșeele soldaților români de pe frontul din Moldova. Pachetele aruncate n-au ajuns să fie citite de moldoveni, ci trimise la posturile de comandă și distruse deopotrivă cu pachetele "Gazetei Bucureștilor" și ale "Luminei".

Propaganda defetistă și trădătoare totodată a fost continuată cu îndârjire de *C. Stere*, care obținuse de la comandatura germană autorizația de a edita pentru soldații români de pe frontul Moldovei gazeta "Lumina". Serviciul comandaturii se îngrijea ca exemplarele să fie aruncate din aeroplane pe linia frontului în pachete voluminoase, care însă erau nimicite fără ca soldații să fi luat cunoștință de cuprinsul lor. Stere era originar din Basarabia, unde milita în gruparea *socialistă*, din care cauză fusese exilat în Siberia. Reîntorcându-se din surghiun, el trecu Prutul în România, unde fu bine primit și numit chiar profesor la Facultatea de drept din Iași. În timpul neutralității el îndeplini, după declarațiile lui Alexandru Vaida, în Transilvania rolul unui *simplu curier*. Textul declarației de loialitate față de Habsburgi, Stere îl primi de la Vaida, care credea în timpul neutralității că servea astfel cauzei României, care nu era pregătită pentru intervenția în război. De altfel, Stere n-a fost singurul emisar al lui Brătianu în Transilvania *pentru a masca tratativele pe care șeful guvernului român le avea cu puterile Antantei*. La declararea războiului, Stere îmbrăcă uniforma de colonel român, fiind detașat pe lângă Marele cartier ca traducător din rusă.

La retragerea guvernului la Iași, Stere rămase în București. Ca dușman neîmpăcat al rușilor, el își dădu pe față sentimentele sale filogermane, luă contact cu ocupanții austro-germani din capitală și deveni confidentul lor. În serviciul puterilor centrale, Stere alcătui faimosul său memoriu politic în care, reeditând clișeul vechi, ajungea la concluzia că existența României nu poate fi asigurată decât de o *uniune, fie cu Germania, fie cu Austria*. Din considerații geografice însă, uniunea cu Austria ar fi de preferat. Înglobarea în Austro-Ungaria ar avea – după părerea sa – și avantajul de a curma sentimentele cunoscute ale românilor față de Ungaria. Stere prefera "*robia tuturor românilor la un loc, împărțirii lor între patru state*" și stăruia îndeosebi asupra unirii personale a României cu Germania sub sceptrul kaizerului, care ar trebui să fie rugat în genunchi să primească coroana României; în combinația aceasta, România ar avea un *vice-*

rege, fiindcă *"România nu se poate concepe ca o monarhie care tremură în fața partidelor. Dinastia n-ar avea la români puterea tradiției, ea ar trebui să-și ia puterile din afară și doar* o *alianță personală ar putea să-i dea această putere"*. Avantajele pentru România ar fi că bulgarii nu i-ar putea discuta Dobrogea și că Germania ar avea o rațiune de a da Transilvania României, când procesul de dizolvare a Austro-Ungariei, devenită o monarhie slavă, se va produce.

Stere încercă să câștige pentru proiectele sale pe Marghiloman, cum se vede din *Notele* politice ale acestuia. *Unirea cu Austria sau alianța cu Germania ar fi* – după Stere – *singurele mijloace de salvare a României*, tocmai în momentele cele mai grele, în care soldații români nu-și precupețeau sângele pentru făurirea unității naționale și apărarea libertății și independenței sale. Și toate acestea când regele Ferdinand, după isprăvile eroice de la Mărășești și Oituz, în urma grelelor încercări suferite alături de soldații săi, devenise *simbolul unei idolatrii generale*!

Memoriul fu înaintat mai întâi la Berlin, de acolo i s-a răspuns că ar fi mai nimerit să-l trimită la Viena, unde ideile acestea unioniste mai fuseseră vehiculate pe timpul lui Franz Ferdinand. Stere avu grijă ca opiniile formulate în memoriu să ajungă și la cunoștiința ungurilor pe calea unui interviu în ziarul "Az-Est" din Budapesta, interviu care provocase consternare și făcu mult sânge rău în cercurile românești, dar și în cele ale comandaturii germane din București, care îi sistă subvenția pentru gazeta sa. Astfel încetă "Lumina" de a mai fi aruncată din avion asupra liniei de apărare din Carpați.

Propaganda germanofililor din București continua cu îndârjire: ei cereau detronarea regelui Ferdinand, care declarase război Austro-Ungariei, și ridicarea pe tron a unui principe austro-german. Detractorii dinastiei române nu puteau conveni însă asupra unui candidat pe placul tuturor. Austrofilii propuneau candidatura *arhiducelui Jozef*, care la data de 10 iulie 1917 nota în *Memoriile* sale, publicate de Academia Maghiară, că i s-ar fi oferit de către Marghiloman și alții coroana României, dar că el, consultându-se cu Czernin la Karlsbad, ar fi refuzat oferta. Alții, între care și arhiepiscopul catolic Netzhammer din București, recomandau candidatura *arhiducelui Max*, fratele împăratului Carol de la Viena. Germanofilii, la rândul lor, cu Carp în frunte, militau pentru candidatura principelui *Eitol-Fritz*, fiul împăratului Wilhelm, sau a lui *Friedrich-Wilhelm*, un nepot al kaizerului. Se vorbea și de candidatura principelui *Ioachim de Oranienburg*. Contra candidaturii principelui *Wilhelm Hohenzollern Sigmaringen* se obiecta confesiunea sa catolică.

Când puterile Antantei rămaseră ferm hotărâte de a continua războiul până la înfrângerea austro-germanilor și a aliaților lor, când armata română reorganizată săvârși minuni de vitejie la *Mărăști* și *Mărășești* și când Ferdinand autoriză pe generalul Averescu să înceapă negocierile de armistițiu cu austro-germanii, Stere își pierdu cumpătul. El își convocă prietenii la dânsul acasă pentru redactarea unei *moțiuni republicane antidinastice*, pe care o formulă cu patimă și ură contra regelui Ferdinand și contra familiei regale. Moțiunea susținea între altele că *"mizerabilii de la Iași sunt în ultima extremitate. Scăparea regelui și a persoanelor lor trebuie să fie singura lor preocupare. Vor semna orice, sacrificând chiar Dobrogea. Este datoria noastră, chiar dacă e prea târziu, să încercăm ceea ce trebuie ca actualii și foștii parlamentari și toate persoanele de seamă să se întrunească pentru a declara că tot ce se va face de partea cea mai mică a României nu va fi recunoscut de noi și că nu admitem ca regele să vorbească în numele nostru!"* Deținem informația din *Notele* lui Marghiloman, care a refuzat să semneze moțiunea antidinastică plină de ură și răutate. A fost ultima erupție a unui temperament nefericit, *străin* de aspirațiile naționale ale neamului românesc, înainte de prăbușirea lui sub oprobriul general.

Capitolul IV

OPERA DE REDRESARE ÎN URMA PIERDERILOR SUFERITE. REFACEREA ARMATEI ȘI APĂRAREA FRONTULUI PE SIRET

1. Greutățile vieții în Moldova. Refacerea oștirii naționale. Vizita lui Brătianu la curtea țarului
2. Revoluția rusă din martie 1917. A doua vizită a lui Brătianu la Petrograd. Ofensiva rusă. Contraofensiva austro-germană. Situația tragică din Moldova. Bătăliile de la Mărăști și Mărășești
3. Revoluția din noiembrie 1917 și armistițiul de la Focșani
4. Exodul trupelor rusești din Moldova. Asaltul asupra taberei bolșevice de la Socola. Intervenția armatei române în Basarabia. Declarația de război din partea guvernului sovietic. Constituirea *Rumcerod*-ului la Odessa

1. Greutățile vieții în Moldova. Refacerea oștirii naționale. Vizita lui Brătianu la curtea țarului

În vremea în care, în teritoriul ocupat din Muntenia, germanofilii ca Petre Carp, Sturdza, Stere și acoliții lor ticluiau și făureau planuri de aservire a României austro-germanilor, în *Moldova liberă* pulsa vie și neînfrântă *viața națională*, înfruntând cu bărbăție și curaj privațiunile și suferințele *războiului sfânt* pentru întregirea neamului așa de greu încercat. După retragerea din București, regele, parlamentul, guvernul și organele constituante ale statului, civile și militare, se opriră în Moldova, stabilindu-se la Iași. În vechea capitală a Moldovei se arborase stindardul suveranității naționale, sub care se îngrămădiseră în jurul regelui reprezentanții națiunii, membrii guvernului și căpeteniile oștirii naționale.

La Iași începu în condiții nespus de grele opera de redresare a României – redusă la mai puțin de jumătate din teritoriul ei – sub comanda regelui Ferdinand și a membrilor guvernului național *Brătianu – Tache Ionescu*. La întreprinderea aceasta așa de anevoioasă se ralie neamul românesc liber, cu tot ce avea mai bun și mai select ca forță de muncă, ca inteligență, ca dragoste de patrie și ca spirit de jertfă. Din rândurile marilor patrioți români, civili și militari, din acele cumplite vremuri, nu lipsea Nicolae Iorga care, prin grai și scris, a contribuit cu toată puterea geniului său la zguduirea conștiinței naționale și la întărirea credinței în dreptatea cauzei românești, care cerea mari și sângeroase jertfe pentru triumful ei.

Regele Ferdinand, inspectând frontul, se găsea în mijlocul soldaților săi, îndemnându-i la luptă cu îndârjire și vestindu-le marile reforme cu privire la exproprierea moșiilor boierești și la lărgirea dreptului de vot. La 22 martie 1917 se adresă soldaților din tranșee: *"Vouă, fiilor de țărani* – zicea regele – *care ați apărat cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun, Eu, Regele Vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ, Eu, Regele vostru, voi da pildă. Vi se va da și o largă participare la treburile statului"*.

În iunie 1917 parlamentul din Iași votă modificarea articolului 19 din Constituție, în sensul că se dispunea exproprierea, pentru cauză de utilitate națională, a 2.000.000 ha din proprietățile cultivabile particulare. Decretul pentru reforma agrară a fost ratificat de parlamentul român la 14 decembrie 1918.

Suferințele răniților găseau mângâiere și alinare în acțiunea de asistență medicală a

reginei Maria, ajutată în strădaniile ei caritabile de un mare număr de surori de caritate și de o pleiadă de medici români și francezi, dintre care unii și-au găsit moartea alături de pacienții lor.

O iarnă grea se așternu asupra Moldovei, cum nu mai fusese de mult, care îngreuna aprovizionarea oștirii și a populației, sporită în număr prin numeroși evacuați și refugiați din teritoriul ocupat al Olteniei și Munteniei, cât și de mii de soldați ruși, care în camaraderie cu ostașii români apărau frontul împotriva cotropitorilor austro-germani, front care se întindea de la granița Bucovinei până la Galați pe Dunăre.

La foamete se mai asocie și o groaznică epidemie de tifos exantematic, care făcea mari ravagii atât în rândurile oștirii, cât și ale populației civile. Era nevoie de noi instalații spitalicești, care luară ființă în toate centrele mai populate. Un martor ocular, *C. I. Wopicka*, ministru al Statelor Unite ale Americii, ne desfășura următorul tablou impresionant asupra situației din Iași: *"Condițiile de trai din oraș erau întristătoare. Populația normală de 90.000 de locuitori sporise cu peste 300.000 de refugiați, care căutau ajutor și cazare. Guvernul luase măsurile de rigoare și făcea tot ce era posibil pentru a ușura răul. România simțea acuma toată mizeria războiului, care era pe deplin exemplificată în Iași. Tifosul bântuia, stocul de medicamente pentru soldații răniți era foarte redus. Nu se puteau obține carne sau legume, iar pâinea, care era și ea foarte puțină, se făcea din cartofi cu orice fel de făină ce se putea obține. Nu exista zahăr și nici combustibil de orice fel. Soldații și civilii mureau cu miile. Miniștrii făceau tot ce sta în puterea lor, dar nu puteau atenua decât parțial imensa mizerie. Nu se puteau obține alimente, combustibil și provizii suficiente cu oricât de mare preț. Spitalele debordau. Existau numai puțini medici, iar lipsa de instrumente chirurgicale și lenjerie era cronică"*.

La începutul lui iunie 1917 sosi la Iași o misiune americană, condusă de generalul Hugo Scott. În ședința solemnă a parlamentului, el arăta că America servește *umanitatea*, punând la îndemână zeci de mii de ofițeri, milioane de soldați, munți de muniții și tonajul imens al vapoarelor sale. În continuare, generalul Scott zicea:

"Am venit la d-voastră ca să vă asigurăm de fraternitatea noastră, a americanilor. America ia parte la durerea d-voastră. Ea vă admiră curajul cu care ați îndurat zilele grele prin care ați trecut. Ea vă transmite expresia profundei sale simpatii și dorește să vă ajute prin toate mijloacele. Am primit de la miniștrii și de la statele d-voastre majore informații asupra a tot ce aveți nevoie și vă asigurăm că voi insista din toate puterile ca tot ce ați cerut să vi se acorde. Suntem fericiți de a vă găsi atât de hotărâți să duceți lupta înainte, vom lupta alături de d-voastră și vom continua să luptăm pentru libertățile naționale ale celor mici, ca și ale celor mari, ce vor fi salvate".

Greutățile războiului apăsau deopotrivă asupra ostașului și plugarului. De aceea guvernul se grăbi să ducă la îndeplinire, cu un ceas mai devreme, reformele pe care le făgăduise țării în 1914, cu ocazia instalării sale la putere, privind lărgirea dreptului de vot și exproprierea latifundiilor boierești.

În vederea aducerii la îndeplinire a acestor promisiuni solemne, parlamentul din Iași votă la 27 iunie 1917, aproape în unanimitate aceste două mari reforme, prin modificarea articolelor 19, 57 și 67 din Constituție. În baza acestor modificări urmau să fie expropriate peste 2 milioane de hectare pământ arabil pentru împroprietărirea sătenilor și aceasta cu asentimentul marilor proprietari agricoli din țară. Reforma aceasta se impunea. În Muntenia și Moldova marii proprietari, în număr de 6.108 familii, posedau în 1916 48,7% din pământul țării, câtă vreme 940.500 familii de cultivatori agricoli mici și mijlocii stăpâneau numai 40% din suprafața cultivabilă a Regatului. Votarea la timp și cu asentimentul marilor proprietari rurali a reformei agrare a putut împiedica propaganda bolșevică în țara românească. De asemenea se lărgi și dreptul de vot prin introducerea sufragiului universal, direct, secret și cu reprezentarea grupurilor rămase în minoritate.

În război armata română suferise pierderi foarte grele, dar cu toate acestea n-a fost zdrobită și scoasă din luptă. Ea se retrase la linia Siretului și se cantonă acolo, oprind pătrunderea inamicului în Moldova. În primăvara anului 1917 ea reîncepu greaua operă de

1917. Pe frontul de la Mărăşeşti

refacere. Astfel luă fiinţă *Ministerul Materialelor de război*, sub conducerea pricepută a lui *Vintilă Brătianu*. După închiderea Dardanelelor, armamentul și munițiile comandate în Franța trebuiau să facă ocolul pe la Arhanghelsk pentru a ajunge în Moldova, astfel că transporturile nu soseau decât cu mari întârzieri.

O misiune militară franceză sosită în țară în octombrie 1916, în frunte cu generalul *Berthelot*, ajută efectiv la reorganizarea armatei și la deprinderea soldaților cu noile metode de luptă și de apărare. Misiunea militară franceză se compunea din tehnicieni specializați în toate armele, cuprinzând 277 ofițeri, 37 piloți și observatori, 88 medici, farmaciști, veterinari, 4 ofițeri de marină și 8 ofițeri de intendență. La aceștia se mai adăugau 1.150 grade inferioare și soldați, între care numeroși specialiști.

Pe măsură ce soseau echipamentele și munițiile din Franța pe la Arhanghelsk, începu ajustarea și dotarea oștirii cu puști, cu tunuri grele, cu mitraliere și arme de precizie în număr mare. Compania a 4-a forma regimente de marș, rezerve în oameni pentru goluri. Și astfel, în vara anului 1917, oștirea română, organizată în 5 corpuri de armată, număra 400.000 oameni bine echipați și instruiți și dispunea de artilerie grea și de aviație. Colaborarea cu ofițerii francezi a dat cele mai bune rezultate. "*Misiunea franceză* – zicea generalul Weigand – *a influențat toate domeniile: operațiuni, organizare, instrucție, transporturi, în modul cel mai ales și mai fericit. Rolul ei a fost facilitat prin sfatul înțelept al generalului Joffre*".

Regele Ferdinand luă comanda supremă asupra *trupelor românești* de pe *frontul din Moldova*, care se încadra în *frontul general* de la Marea Baltică la Marea Neagră. Supremul comandant era generalul Prezan, alături de generalul rus Sakarov. Funcția de consilier tehnic era încredințată generalului *Berthelot*, șeful misiunii militare franceze, fostul Comandant al Corpului 2 Armată la Marna, recomandat de mareșalul Joffre. Astfel soarta rezervase regelui Ferdinand rolul de comandant suprem asupra trupelor de operații de pe frontul carpatic, rol pe care îl îndeplinise augustul său unchi, regele Carol I, la Plevna în 1877. Cartierul general se găsea la Zorleni.

Atitudinea rușilor aliați era ostilă, în urma declarației lui Pelianov privitoare la revizuirea tratatului de alianță din 1916, care impunea guvernului român să lămurească raporturile cu Rusia. În ianuarie 1917 Brătianu și principele Carol plecară în vizită oficială la Petrograd. Scopul vizitei era strângerea legăturilor între cele două curți domnitoare, între cele două guverne și între cele două comandamente militare, în sarcina cărora

cădea apărarea noului front din Carpați. Se vorbea de o eventuală logodnă a principelui Carol cu una din fiicele țarului Nicolae al II-lea. Brătianu fu primit de țar și avu un schimb de vederi cu șefii autorităților civile și militare rusești. Președintele guvernului român stăruia îndeosebi pentru aprovizionarea populației civile din Moldova, pentru accelerarea transporturilor de armament din Franța și pentru *reluarea ofensivei pe frontul Siretului*. Din păcate, mitralierele trimise de Aliați din Apus erau reținute la Petrograd de Protopopov și instalate pe acoperișurile clădirilor din capitala Rusiei. De la pătrunderea ideilor revoluționare rusești în rândurile armatei, românii erau nevoiți să apere frontul de la Siret nu numai contra austro-germanilor, dar și contra aliaților lor sovietici. Rușii preconizau evacuarea Moldovei și fixarea frontului de apărare la Prut sau la Nistru. Ei recomandau retragerea guvernului și a armatei române în Basarabia și Transilvania pentru refacere și reajustare, cu distrugerea depozitelor de subzistență care n-ar putea fi evacute dincolo de Prut, fără a se mai ține seama de populația civilă din Moldova și de zecile de mii de refugiați din teritoriul cotropit de nemți. Brătianu se opuse cu hotărâre acestor planuri, cerând respectarea convenției militare din 1916. El ceru ca frontul român pe Siret și transporturile de armament și muniții să se accelereze, apoi stărui să fie invitat la *conferința interaliată* care se ținea la Petrograd și reuși numai în urma unui protest energic, în care arăta că *"demnitatea statului român nu admite ca șeful guvernului să stea în anticamera sălii unde se tratau chestiuni vitale pentru el"*. Fiind admis la conferință, el ceru reluarea ofensivei pe arcul carpatic. Propunerea sa fu însă respinsă de ruși, cu toată stăruința delegaților englezi și francezi care o susțineau, dând dreptate lui *Edgar Quinet* care spunea că *"amiciția Rusiei a fost mai funestă pentru români decât ostilitatea tuturor celorlalte popoare laolaltă"*. Brătianu obținu cu mare greutate menținerea frontului pe Siret, care se întindea de la granița Bucovinei până la gura Siretului și de acolo până la mare. Sectorul frontului din munții Vrancei era ocupat de Armata a II-a română, compusă din șase divizii, încadrată între Armata a IX-a rusă la nord și Armata a IV-a rusă la sud, aceasta din urmă fiind flancată de Armata I-a română de la Galați. Trupele inamice din față erau *grupurile Rohr* și *Gahrock* la nord și Armata a IX-a germană sub comanda lui Mackensen la sud.

Referindu-se la vizita lui Brătianu la curtea țarului, ambasadorul Franței arată în *Notele* sale din ziua de 20 ianuarie:

"Principele moștenitor al României și președintele consiliului Brătianu tocmai sosesc la Petrograd. Ministrul Afacerilor Externe rus s-a grăbit să-l primească pe Brătianu. Întrevederea lor a fost foarte cordială. De la primele cuvinte Brătianu a declarat că hotărârea lui este de a așeza alianța ruso-română pe baze trainice, spunând că această alianță nu trebuie limitată la războiul actual și dorește din tot sufletul să se prelungească și în viitor".

Principele Carol și Brătianu erau invitați pentru a doua zi, duminică 21 ianuarie, la Tarskoe-Selo, la masă, unde era toată familia imperială. Țarina era îngândurată. Țarul avea "zâmbetul zilelor bune", cum ne spune N.B. Cantacuzino, ministrul României la Petrograd, în *Amintirile* sale, ca unul care luase parte la ospățul imperial.

În notele sale din 17 februarie 1917, același *Paléologue* rezumă impresiile sale:

"Brătianu a părăsit Petrogradul azi-dimineață, înapoindu-se direct la Iași. Când a venit să-și ia rămas bun de la mine, l-am găsit într-o dispoziție care îi face cinste: era calm, trist și hotărât. Nici o incriminare zadarnică, nici o încercare de apologie personală, vede și judecă situația cu desăvârșită obiectivitate. S-a declarat foarte mulțumit de conversațiile multiple pe care le-a avut cu miniștrii țarului și membrii conferinței interaliate, dar mai ales de încrederea plină de atenție și asiduitate pe care i-a arătat-o generalul Garko. E prea fin pentru a nu înțelege că toată politica Rusiei față de România depinde, de acum înainte, direct de înaltul comandament militar și cu multă îndemânare a discutat cu Șeful Marelui Stat Major. N-am avut însă impresia că, în urma întrevederilor sale cu generalul Garko, ar fi ajuns la un rezultat practic în chestiunile care se pun în clipa de față în regim de extremă urgență, adică:

1. aprovizionarea populației civile din Moldova
2. reluarea operațiunilor în Carpații de nord și regiunea Dunării.

Cele mai bune asigurări date lui Brătianu veneau din partea țarului însuși, care l-a primit foarte amabil. Președintele Consiliului României părea foarte satisfăcut și chiar mișcat, deși își dădea seama că oportunismul țarului întrecea limitele unei puteri care se clătina".

La 9 martie 1917 s-a semnat convenția prin care Rusia se obliga să pună la dispoziția României numeroase articole militare: proiectile explozive de oțel, grenade, bombe, mitraliere, cartușe etc. Rusia se mai obliga să dea de lucru la 15.000 de muncitori români în uzinele rusești, iar guvernul rus se angajase să acorde României posibilitatea să creeze într-unul din orașele din sudul Rusiei o întreprindere pentru producerea și repararea componentelor de artilerie.

2. Revoluția rusă din martie 1917. A doua vizită a lui Brătianu la Petrograd. Ofensiva rusă. Contraofensiva austro-germană. Situația tragică din Moldova. Bătăliile de la Mărăști și Mărășești

Eșecul politicii panslaviste în Balcani în urma înfrângerii Serbiei și Muntenegrului și a alianței Bulgariei cu austro-germanii se resimți dureros în opinia publică din Rusia. Situația deveni alarmantă în urma înfrângerilor sângeroase ale trupelor rusești în Polonia, Lituania și Kurlanda. Puhoiul de refugiați ruși din teritoriile ocupate de germani contribui la sporirea nemulțumirilor din țară. La susținerea atmosferei ostile față de țar și de guvernul său se adăugă ocuparea Olteniei și Munteniei de către trupele austro-germane, situație pricinuită în bună parte și de nerespectarea obligațiilor contractate de guvernul rus prin tratatul de alianță cu România din 1916. La nemulțumirile acestea de ordin extern se mai asociară și scandalurile rușinoase de la curtea țarului, provocate de starețul siberian *Rasputin*, un personaj diabolic, care răspândea un miros de fiară sălbatică. *Grigori Efimovici Rasputin* era un țăran incult, care-și deschisese calea în palatul imperial. Un aventurier vizionar, cu talente de hipnotizator, care exercita o mare putere de atracție asupra unor doamne din înalta societate și mai ales asupra țarinei, profitând de psihicul ei labil și de debilitatea trupească a fiului ei, țareviciul Alexei, căruia se spune că îi controla boala mai bine decât armatele de medici tocmite de atotputernicul său părinte. Afemeiat și alcoolic, Rasputin ducea o viață scandaloasă, totuși multă lume era încredințată de misiunea lui divină. La 16/29 decembrie 1916 Rasputin fu asasinat în urma unui complot pus la cale de marele duce Dimitri Pavlovici, vărul țarinei, Filip Iusupov și deputatul basarabean V. Purișchievici. Cadavrul fu aruncat prin copcă sub gheața râului Neva, punându-se capăt astfel legendei "desfrânatului călugăr" de la curtea imperială.

Nemulțumirile maselor sporeau mereu. Sassonov, atașat sincer politicii Antantei, făcu loc lui *Stürmer* la Externe, care împreună cu *Protopopov* la Interne, ultrareacționari și defetiști amândoi, activau pentru încetarea ostilităților cu Germania, acțiune care ar fi reușit dacă nu se împotrivea țarul. În cursul acestor frământări interveni conflictul țarului cu *duma*, care duse la izbucnirea revoluției din 3 martie 1917, la detronarea țarului și la constituirea unui guvern revoluționar sub președinția lui Zurav și cu Miliutikov la Externe. *Pricazul* nr. 1 din 14 martie 1917 zdruncina disciplina în armată, îngăduind soldaților să formeze soviete ostășești și să execute ordinele noilor comandanți. Totuși guvernul era pentru *continuarea* războiului contra germanilor. La 10 aprilie 1917 guvernul revoluționar făcu următoarea declarație:

"Apărarea patriei noastre revoluționare constituie tema principală a războiului. Guvernul provizoriu lasă în voința poporului, în strânsă comuniune cu aliații, să hotărască definitiv asupra tuturor chestiunilor care privesc războiul mondial și terminarea lui, consideră însă de datoria sa să declare chiar acum că Rusia liberă nu urmărește ținta de a domina alte popoare, de a le răpi moștenirea națională și de a ocupa cu forța teritorii străine, ci dimpotrivă, voiește să ajungă la o pace durabilă pe baza drepturilor popoarelor de a hotărî singure asupra soartei lor. Poporul rus nu tinde spre sporirea puterii sale pe socoteala altor popoare, nu urmărește a subjuga sau umili vreun popor".

La 14 aprilie congresul sovietelor de muncitori și soldați se declară pentru o *pace generală fără anexiuni și despăgubiri*, o moti-

une la care aderară și social-democrații din Germania. Pe la mijlocul lui mai ajunsese Kerenski, reprezentantul sovietelor, în fruntea Ministerului de război și marinei, declarându-se contra încheierii unei păci separate. În iunie începu marea ofensivă contra germanilor, Kerenski înlocuindu-l pe Lever la președinția guvernului și ținând în frâu mișcarea bolșevică. Lenin însuși se refugie în Finlanda.

Revoluția din Rusia provocă mare îngrijorare la Iași și mai ales pe frontul Moldovei, care era apărat în comun de unități românești și rusești. Și aceasta cu atât mai mult cu cât în rândurile unităților rusești începuse să se simtă propaganda revoluționară prin răspândirea de manifeste și formarea de comitete ostășești. Schimbările acestea făcură necesară o nouă vizită a lui Brătianu la Petrograd, pentru a lua contact cu noul guvern revoluționar.

La finele lui aprilie 1917 Brătianu, însoțit de generalul Prezan, plecă la Petrograd pentru a stărui pentru continuarea războiului. Noii potentați ai Rusiei făcură șefului guvernului român o caldă primire. Generalul Kornilov aranjă în cinstea oaspetelui român o revistă militară, la sfârșitul căreia Brătianu rosti în fața trupelor o emoționantă cuvântare. Ministrul de război Gucikov manifestă bunăvoință pentru cauza României și se arătă dispus să înlesnească continuarea războiului pentru atingerea scopului final.

La cartierul general al armatei ruse – *Stawka* – s-a ținut sub președinția generalului Alexiev, care în 1916 cerea intrarea României în război, o conferință la care generalul Prezan făcu o largă expunere asupra reorganizării armatei române și asupra spiritului ei de luptă. La propunerea generalului Prezan s-a hotărât mutarea ofensivei în regiunea Nămoloasa pentru a lovi centrul frontului german și a-i arunca flancul drept spre munți. Hotărârea fu comunicată comandamentelor ruso-române. Brătianu avu, prin mijlocirea lui Albert Thomas, o întrevedere cu Kerenski, în cursul căreia ieșiră la iveală concepțiile politice deosebite ale celor doi bărbați de stat. În vreme ce Brătianu susținea întărirea armatei și începerea ofensivei contra austro-germanilor, Kerenski pleda pentru *"deschiderea imediată a negocierilor de pace cu inamicul pe frontul de luptă, democratizarea armatei și renunțarea la orice propagandă de cucerire"*.

La 1 mai 1917 un grup de manifestanți revoluționari, parcurgând străzile Iașilor cu steaguri roșii și pancarte, pătrunseră în închisoarea unde erau deținuți Rakowski și Bujor, căpeteniile social-democraților revoluționari din România, îi puseră în libertate și le înlesniră fuga la Odessa, unde începură acțiunea de propagandă contra României.

Cu toată bunăvointa guvernului revoluționar, continuarea războiului întâmpina serioase dificultăți. Acestea proveneau din slăbirea disciplinei în rândurile oștirii ruse. Unitățile de pe front își alegeau sfaturile sau sovietele lor, ale căror hotărâri erau impuse comandanților de unități. Din ordinul lui Kerenski fu abolită pedeapsa cu moartea. Soldații nu mai erau obligați să asculte ordinul comandanților și nici să dea salutul militar. În condițiile acestea se ajunse fatalmente la descompunerea frontului rusesc și la refuzul soldaților de a mai lupta cu inamicul. În tranșeele lor rușii instalaseră telefoane de campanie pentru a putea coresponda cu inamicul. Sovietele soldățești de pe front eliberau prizonierii austro-germani și amenințau posturile române care se împotriveau unor asemenea manevre. În zadar încercară Luvov, Kerenski și alții să ridice moralul trupelor atinse de propaganda revoluționară. Aceasta era susținută de austro-germani, care înlesniră lui Lenin și Troțki reîntoarcerea din Elveția pentru susținerea propagandei de pace. Soldații ruși de pe front începură să fraternizeze cu cei austro-germani, căutând să-i atragă și pe ei pentru ideea de pace fără cuceriri și despăgubiri. Comitetele soldățești de pe frontul român începură propaganda pentru răsturnarea guvernului "burghez" din România și detronarea regelui.

În condițiile acestea extrem de neprielnice Kerenski încercă în iulie – august 1917 marea ofensivă pe întreg frontul, de la Baltică până la Dunăre, contra pozițiilor austro-germane; oștirea era condusă de generalul Brussilov. La această ofensivă participă și armata română de pe frontul din Moldova. La 18 iunie 1917 Kerenski ordonă ofensiva cu obiectivul Lemberg. La 26 iunie rușii fură opriți, iar la 6 iulie fură dați înapoi. Numai cu mare greutate izbuti la 11 iulie generalul

Kornilov să oprească ofensiva germană pe frontul Brody-Skala-Boian și Câmpulung în Bucovina.

Revoluția din Rusia, detronarea țarului Nicolae și masacrarea lui și a familiei imperiale produseră o puternică impresie asupra austro-germanilor. Propaganda revoluționară pentru pace fără anexiuni teritoriale și despăgubiri de război determina guvernele puterilor centrale a se gândi serios la problema păcii, mai ales că propaganda pentru pace începuse să pătrundă și în tranșeele austro-germane. La 18 mai 1917 avu loc la Kreuznach un mare consiliu de război prezidat de împăratul Wilhelm, asistat de împăratul Carol. Pe lângă miniștrii de externe luară parte la consiliu și comandanții oștirilor pentru a examina noua situație politică și militară creată de revoluția rusă și de propaganda pentru încetarea operațiunilor militare. Cancelarul Czernin stărui pentru o înțelegere cu puterile Antantei, recomandând Germaniei să se retragă din Belgia și să retrocedeze Franței Alsacia și Lorena, în sensul enciclicei papale de pace. În schimb Germania ar putea fi recompensată prin anexarea provinciilor baltice și a Poloniei; Austria, la rândul ei, urma să găsească o largă compensație teritorială în România.

Împăratul Carol agrea propunerea cancelarului său, în vreme ce kaizerul rămase să mai reflecteze asupra propunerii. Răspunsul negativ al Germaniei sosi sumai la 17 august 1917, când guvernul Germaniei declară că nu înțelege să renunțe la Alsacia și Lorena și cu atât mai puțin la militarismul prusac. Dimpotrivă, kaizerul, încurajat de Hindenburg și Ludendorf, contând pe isprăvile submarinelor, amenința în cuvântările sale cu pacea "aspră și germană" pe care va căuta să o impună puterilor Antantei după înfrângerea lor, pregătind ofensiva contra rușilor.

În opoziție cu Germania, Austria persista în politica ei pacifistă. Guvernul de la Viena căuta, pe cât posibil, să se desprindă de Germania și să înceapă o nouă orientare spre puterile de Apus.

La 31 martie 1917 împăratul Carol adresă cumnatului său, prințul Sixtus de Bourbon-Parma, o scrisoare autografă, autorizându-l să o prezinte lui *Poincaré*, președintele Franței:

"*Scumpul meu Sixtus* – scrie împăratul – *sfârșitul anului al treilea de război, care a provocat atâta doliu și durere în lume, se apropie. Toate popoarele imperiului meu sunt mai unite ca oricând în voința generală de a păstra integritatea monarhiei chiar cu prețul celor mai mari jertfe. Nimeni n-ar putea contesta avantajele militare, îndeosebi acelea de pe câmpul de război din Balcani. Franța, din partea ei, a dovedit o admirabilă putere de rezistență și însuflețire. Noi admirăm fără nici o rezervă minunata vitejie tradițională a oștirilor sale și aportul de jertfă al întregului popor francez. De aceea mi-e deosebit de agreabil să văd că, cu toate că în clipa aceasta suntem adversari, nici o divergență a punctelor de vedere sau a aspirațiilor imperiului meu nu ne desparte. Eu mă consider în drept să nădăjduiesc că viile mele simpatii pentru Franța, unite cu cele ce se manifestă în Monarhie, vor evita pentru totdeauna revenirea la starea de război. În scopul acesta, și pentru a manifesta în mod hotărât autenticitatea simțămintelor mele, te rog să comunici în taină, neoficial, domnului Poincaré, președintele Republicii Franceze, că voi sprijini cu toate mijloacele și cu punerea în cumpănă a întregii mele influențe personale pe lângă aliații mei justificatele pretenții franceze cu privire la Alsacia și Lorena*".

Împăratul se oferea să stăruie pentru evacuarea Belgiei și pentru accesul Serbiei la mare sub garanția puterilor Antantei, că Serbia va pune capăt agitațiilor contra Austro-Ungariei. Încheind scrisoarea, împăratul zicea:

"*După ce mi-am expus gândurile, te rog ca după convorbirea cu ambele puteri să-mi comunici mai întâi părerea Franței și apoi și a Angliei, pentru ca în felul acesta să se poată pregăti baza pe care s-ar putea începe discuțiile oficiale*".

Scrisoarea autografă a fost prezentată în original președintelui Poincaré; cu autorizarea prințului a fost remisă o copie și lui Ribot, șeful guvernului francez. După demisia lui Ribot, în noiembrie 1917, în fruntea guvernului francez ajungând Clémenceau, acesta dădu în primăvara lui 1918 publicității scrisoarea imperială, care stârni mare vâlvă mai ales în Germania, care se considera trădată de aliatul ei. Publicarea scrisorii atrase după sine demisia cancelarului Czernin în 14 aprilie 1918 și

înlocuirea lui cu Burian.

În august 1917 guvernul francez însărcină în cel mai mare secret pe maiorul Armand să ia contact cu Revertar, consilierul delegației Austriei, și să sondeze care ar fi bazele pentru tratativele de pace. Convorbirile nu duseră însă la nici un rezultat palpabil.

Oferta împăratului nu putu fi luată în seamă de puterile Antantei pentru că împăratul nu uitase nimic din trecut, dar nici nu învățase ceva din vâltoarea războiului mondial care era în curs.

Integritatea imperiului habsburgic pentru care pleda ultimul împărat aparținea trecutului. Descompunerea lui devenise un imperativ istoric!

La 1 august 1917 papa Benedict al XV-lea lansă o chemare către suveranii țărilor beligerante, redactată de cardinalul *Pacelli*, stăruind între altele pentru restaurarea Belgiei, notă care nici nu primi un răspuns din partea puterilor Antantei.

La 19 iulie austro-germanii sparseră frontul rusesc și înaintară năvalnic în Galiția orientală și în Bucovina, împingând frontul rusesc spre Podolia și ocupând la 3 august Cernăuții. Rușii evacuară Hotinul, iar austriecii pătrunseră spre Solca, Humor, Câmpulung și Iacobeni în valea Bistriței, cu scopul vădit de a cădea în spatele frontului româno-rus din Moldova.

Concomitent cu ofensiva viguroasă din Bucovina, diviziile austro-ungare sub comanda arhiducelui Jozef, a generalilor Böhm-Ermoli și Mackensen întreprinseră o puternică ofensivă pe întreg frontul din Carpați pentru a-și deschide drumul în Moldova și a ajunge la Iași, silind armata română la capitulare sau la retragerea peste Prut în Basarabia. Într-un memoriu "strict secret" din mai 1917, înaintat împăratului Carol, Czernin stăruia asupra desființării statului român: *"Noi trebuie să obținem România. Vom lua Muntenia și toată Moldova până la Siret. Partea de răsărit a Moldovei vrem să o oferim Rusiei și în aceasta văd o ușurare a păcii. Dobrogea veche trebuie să revină Bulgariei, iar mica porțiune ce mai rămâne o lăsăm noii Românii. Cu aceasta vârâm o pană între Rusia și Bulgaria și să ne apărăm stăpânirea gurilor Dunării, pe care, dacă vom căuta să le obținem noi înșine, vom întâmpina mari dificultăți"*.

În sensul acesta se semnase la 27 martie 1917 de Czernin și Holweg o convenție care stabilea, în caz de victorie, partea de extinderi teritoriale ale fiecăruia, și anume pentru Germania Estul, iar pentru Austro-Ungaria înainte de orice România. Ziarul "Pester Lioyd" s-a încumetat să susțină că românilor li se vor lua Severinul, Târgu Jiu, Câmpulung și Dunărea cu gurile ei, iar restul țării, după o îndelungată ocupație germană, va fi colonizat cu germani.

În condițiile acestea populația din Moldova era stăpânită de îngrijorare, împărtășită și de cercurile guvernamentale. În momentele acelea critice se pregătea chiar evacuarea principalelor organe ale statului în sudul Rusiei, unde se făceau, cu toată împotrivirea sovietelor locale, pregătiri pentru cazarea regelui, a guvernului și a membrilor parlamentului. Lumea din Iași era foarte agitată. Unii, cuprinși de panică, își trimiteau familiile la țară; cei ce dispuneau de mijloace își scoteau pașapoarte pentru străinătate. Misiunile străine își făceau bagajele de plecare. Banca Națională își evacuă la Moscova restul tezaurului. Acesta consta într-o sumă de aproape un miliard de lei, dintre care șase sute milioane aur efectiv. Restul consta în valori, efecte și obiecte de preț depuse de particulari spre păstrare la Banca Națională și la Casa de Depuneri. La acestea se adăugau colecțiile de manuscrise și acte istorice din Arhivele Statului și de la Academia Română, apoi tablouri de la muzee și diverse colecții. Noul transport la Moscova a fost depus alături de cel din decembrie 1916 la Palatul Armurilor din Kremlin, de unde a fost transportat la "Casa de împrumut și Depozite de Stat". Dintr-un raport oficial aflăm că "Tezaurul român din Moscova" a fost luat în primire de guvernul rus cu proces-verbal în regulă, cu obligația de a-l păstra și înapoia României sub garanția onoarei sale și cu girul puterilor aliate. Abia în iulie 1956 Consiliul de miniștri al URSS hotărî să transfere guvernului RPR valorile istorice și artistice românești rămase în Rusia din timpul primului război mondial.

Ministerul de Instrucție își expediase arhiva peste graniță. Lumea cuprinsă de panică era obsedată de ideea plecării în străină-

N. D. Cocea

tate. Ofițerii ruși fugeau cu camioanele încărcate cu tot ce puteau lua cu ei. *"Nu m-aș mira* – zicea Iorga – *să se desfacă și bolta cerului pentru a o evacua în Rusia"*.

Într-adevăr evacuările, atât cele organizate oficial de guvern cât și cele făcute individual, cuprindeau lumea bună românească. Aceasta se compunea din parlamentari, înalți magistrați și funcționari și mai ales din numeroși membri ai diverselor comisii de aprovizionări, livrări, precum și din gărzi militare pentru paza bunurilor evacuate ale statului. La acești așa-ziși evacuați oficiali se adăuga un mare număr de familii din Transilvania și Bucovina refugiate în cursul războiului în România, și care, fiind amenințate de o eventuală ocupație austro-ungară, erau silite să fugă de frica sancțiunilor care îi așteptau din partea foștilor lor asupritori. Pentru copiii evacuaților se deschiseră la Odessa cursuri școlare cu comisii de examen, pentru ca tineretul să nu-și piardă anii de studiu. La Odessa, din însărcinarea lui Ștefan Ciobanu, directorul învățământului public din Chișinău, se deschiseră la Universitate cursuri de istoria și literatura română cu profesorii Ion I. Nistor și I. Aurel Candrea, de asemenea refugiați. Cursurile erau frecventate cu interes de mulți soldați moldoveni. Comuniștii fură sesizați de aceste cursuri și într-o bună zi o ceată de bolșevici năvăli în sala de curs, profesând injurii și amenințări și gonind pe scări în jos pe conferențiar și pe auditori. Astfel luară sfârșit lecțiile de istorie și limba română la Universitatea din Odessa. La Cherson și la Rostov se deschiseră chiar sucursale ale unor bănci românești, iar unii dintre refugiați porniră chiar modeste întreprinderi comerciale pentru a-și asigura existența.

Ofițerii, spre cinstea lor, cereau lupta pe singurul pământ al patriei. Brătianu răspundea calm la întrebările ce i se puneau: *"Suntem legați de înțelegere; dacă va merge bine, vom executa tratatul; dacă va merge rău, vom cere măcar restituirea noastră ca Stat"*.

Regele declara sus și tare că înțelege să rămână în țară "până mai avea un soldat". El afirma că păstrează întreaga credință în dreptatea cauzei noastre și în victoria finală.

"Țara mea – spunea regina cu adâncă convingere – *va fi tot țara mea chiar dacă o soartă crudă pentru mine mă va smulge de pe ultima bucățică a acestui pământ. Simt că mă voi întoarce. Trebuie să mă întorc!"*

Cu totul alta era atmosfera pe frontul românesc. Acesta se întindea de-a lungul Siretului, de la Dorna la Dunăre. Sectoarele de la nord erau ocupate de trupele rusești sub comanda generalului Rogoza. Partea de front de la Târgu-Ocna în jos era comandată de generalul Prezan. Comanda sectoarelor era încredințată generalilor, români Averescu, Cristescu, Popovici, Grigorescu ș.a. Frontul inamic din aceste sectoare se găsea sub comanda generalului Mackensen. Contingentele bulgărești și turcești erau chemate să întărească rezistența unităților austro-germane. Sectoarele românești erau bine apărate de trupele române. Soldatul român înțelegea să-și jertfească viața pentru apărarea patriei, câtă vreme soldații ruși, sfătuiți de propagandiștii bolșevici, părăseau frontul, aruncând armele și fugind fără să se mai oprească. De multe ori unitățile române făceau sforțări eroice pentru a opri dezertările în masă. Rușii nu luptau cu convingere, în schimb moralul soldaților români era foarte ridicat. N-au lipsit încercări din partea tovarășilor lui Rackovski de a abate și pe soldații români de la sfânta lor datorie față de țară și de rege. Dar încercările acestea n-au prins în rândurile ostașilor români, care înțelegeau să-și verse sângele

pentru marele ideal al neamului: unirea tuturor românilor sub adumbrirea steagului tricolor. Nădejdea în biruință le înviora sufletele și le întărea credința în izbânda finală.

Generalul rus Monkewicz, șeful statului major al Armatei a IV-a ruse de pe frontul Siretului, înfățișând situația dezolantă a armatelor ruse în comparație cu planul de luptă al trupelor române, zicea:

"În schimb, printre regimentele române care se pregăteau pentru atac în același timp cu ale noastre lucrurile mergeau cu totul altfel. Un măreț elan războinic însuflețea armata română reînviată și consolidată; ofițerii și soldații așteptau cu nerăbdare bătălia spre a se răzbuna pentru eșecurile neîntrerupte din 1916 și spre a elibera teritoriul cotropit".

Austro-germanii concentraseră pe frontul din Moldova 8 divizii cu ordinul de a ocupa Iașii cu orice preț. Contraordinul românesc era însă de a rezista până la ultimul om în pozițiile ocupate. Grație acestei îndârjiri începură să sosească la Iași vești încurajatoare de pe front. La 9 iulie generalul Averescu trecu la ofensivă, rupse la 11 iulie frontul inamicului și împinse înapoi forțele austro-germane, ajungând în valea Putnei. Comunicatul oficial din 11 iunie 1917 arată că trupele româno-ruse, după lupte sângeroase, înfrângând rezistența inamicului, au ocupat localitățile Mărăști și Voloșcani și că s-au realizat pe front succese remarcabile prin ocuparea unui triunghi bine întărit și făcându-se 1.000 de prizonieri și 43 tunuri, între care 3 tunuri grele. După lupte sângeroase de mai multe zile, frontul inamic a fost zdrobit pe o lungime de 30 km. S-au recucerit 30 de localități și s-au făcut 3.203 prizonieri. Românii pierduseră în luptă 110 ofițeri și 4.782 soldați erau morți, răniți și prizonieri. Generalul Gh. Dabija arată că: *"Armata a II-a română sub comanda generalului Averescu a dobândit la Mărăști* o *victorie decisivă, care în tactică înseamnă aruncarea inamicului înapoi, zdrobirea lui, dezorganizarea unităților sale, făcându-i prizonieri, luându-i material și panicându-l".*

În zilele următoare românii realizară succese pe valea Șușiței, silind pe inamic să se retragă spre munți. Prin ocuparea Măgurii Calului românii își întăriră pozițiile de pe front, dând la 29 iulie 1917 o mare bătălie la Focșani.

Înfrângerea de la Mărăști produsese deprimare la Viena, și cercurile pacifiste din jurul împăratului intensificară propaganda lor pentru încheierea păcii separate cu puterile Antantei. În august 1917 continuau în Elveția tratative secrete în cursul cărora Armand Avel se credea autorizat de Franța să propună lui M. Reverter, omul de încredere al împăratului Carol, acceptarea păcii separate cu anumite concesii făcute României și Serbiei. România urma să fie restabilită în granițele ei anterioare tratatului de pace de la București din 1913. Dar împotriva acestor aranjamente de culise se ridică ministrul Franței Ribot, arătând că în condițiile acelea de pace România este cu totul neglijată și că obligațiile Franței față de România sunt mai mari decât față de Serbia, fiindcă România n-a intrat în război decât la cererea Franței.

Evenimentele de pe frontul rusesc din Galiția și Bucovina dădeau speranțe austriecilor. Trupele austro-ungare învinseră o oștire de ruși debusolați în Galiția la Zloczow și Tarnopol, rupând frontul rus pe o întindere de 30 km și pătrunzând în Bucovina. În dimineața zilei de 3 august, în revărsatul zorilor, orașul Cernăuți, asaltat din trei părți, fu silit să capituleze, înlesnind astfel trupelor austriece intrarea victorioasă în capitala Bucovinei. De la Cernăuți, unitățile inamice înaintară până la granița română, organizând în grabă un nou front împotriva Moldovei. Succesul acesta făcu pe austro-germani să spere din nou că vor ocupa Moldova, atacând-o și de la nord pentru a ajunge la Iași și de acolo prin Basarabia la Odessa, pentru a reuși legătura cu turcii.

În scopul acesta înaltul comandament inamic intensifică operațiunile ofensive pe Siret, concentrând noi unități pe frontul din Carpați pentru a înfrânge rezistența armatei române și pentru a-și deschide drumul spre Iași, Chișinău și Odessa. Cum armata rusă de pe frontul din Carpați, cu toată stăruința generalului Kornilov, se găsea în stadiu de descompunere, singurul obstacol în calea realizării planului de cucerire a Moldovei era armata română victorioasă la Mărăști. Acest obstacol trebuia înlăturat printr-un atac combinat de la nord și de la sud. La 3 august mareșalul Mackensen, punându-i-se la îndemână forțele necesare, între care și o divizie bavareză pregătită pentru operațiuni alpine, primi ordinul pentru începerea bătăliei

de străpungere a frontului român de pe Putna și Șușița, ocuparea Moldovei și izgonirea regelui și guvernului peste Prut. Populația din Iași, ca și cea de la țară, era cuprinsă de panică. Se vorbea de evacuarea guvernului la Chișinău. Regele și Brătianu însă nu înțelegeau să părăsească țara, încrezându-se în patriotismul și vitejia armatei române.

La 5 august Mackensen sosi pe front, preluând conducerea bătăliei pentru cucerirea Moldovei. Regele Ferdinand, în calitatea sa de comandant suprem al armatelor româno-ruse, era în mijlocul ostașilor săi. Generalul Eremia Grigorescu îl înlocui pe generalul Cristescu la comanda sectorului de la Mărășești, cel mai amenințat de inamic. Prezența regelui pe front ridică moralul luptătorilor români. Generalul Grigorescu se împotrivi ordinului de retragere al generalului Rogoza, rostind lozinca *"Pe aici nu se trece!"*. Bătălia de la Mărășești (6/19 august 1917), care avea să decidă soarta Moldovei, a fost o sângeroasă încordare de forțe, cu lupte la Oituz, Varnița și Cireșoaia, unde își găsi moartea de erou publicistul bucovinean Ion Grămadă. Mareșalul Mackensen urmărea de pe Măgura Odobeștilor desfășurarea bătăliei, îndurând deziluzia înfrângerii sale. La 22 august dezastrul austro-germanilor a fost pecetluit prin respingerea ultimului atac de la Cosna, care fu respins cu vitejie de ostașii români. În luptele din sudul Moldovei căzu vitejește *Ecaterina Teodoroiu*, fiica unui moșnean din Gorj, sublocotenent într-o unitate sanitară, dând dovadă de adevărat eroism.

Comunicatele germane vorbeau de încleștări pe tot frontul moldovenesc, în care românii se băteau cu disperare. Regimente proaspete intrau neîncetat în luptă pe toate liniile frontului. Soldații luptau în cămașă, din cauza căldurii înăbușitoare. Tunurile se auzeau până la București, unde se aflase că armata română a repurtat o victorie strălucită, cucerind tunuri de calibru mare, multe mitraliere și, după cum se spunea, mulți prizonieri. Pierderile austro-germane se cifrau la 30.000 de oameni, între care și generalul Würtemberger.

Victoria de la Mărășești apare cu atât mai strălucită cu cât trupele aliate rusești, în urma propagandei sovietice pentru pace, părăseau frontul în timpul luptei, rămânând ca unitățile române să umple golurile lăsate de ruși în linia de bătaie. Pierderile erau de ambele părți înspăimântătoare. Divizii întregi erau desființate. Înaltul Comandament german din București recunoștea că lupta de pe Siret a fost o mare înfrângere a austro-germanilor. Spitalele din București nu mai aveau loc pentru numărul mare de răniți. Din ordinul lui Mackensen s-au oprit în semn de doliu toate spectacolele pe timp de 10 zile. Nu se auzeau nici chiar în casele particulare pianele, viorile și glasul lăutarilor. Ofițerii germani declarau în gura mare că pe Siret lupta a fost mai grea și mai sângeroasă decât la Verdun. Ei se plângeau că nu aveau destule trupe, din moment ce austro-germanii erau angajați pe frontul de vest și pe cel din Italia. Prizonierii germani admirau vitejia soldaților români, asemănându-i cu soldații francezi. Ei declarau că Germania trebuie să recunoască aceasta – *Deutschland muss zugeben.* Comunicatele străine recunoșteau că românii "se bat mai presus de orice laudă."

"Bătăliile de la Mărăști și Mărășești – observa generalul Dabija – *rămân pentru poporul român glorii nepieritoare, care vor arăta generațiilor viitoare cum generația marelui război și-a făcut datoria față de neamul său. Regelui Ferdinand al României, generalilor Prezan, Cristescu Constantin, Grigorescu Eremia, comandanții Armatei I și generalului Averescu Alexandru, comandantul Armatei a II-a, ofițerilor și soldaților ce și-au vărsat sângele și au știut să moară eroic pe sfântul altar al patriei, li se cuvine recunoștință adâncă, precum și tuturor celor care au luptat în aceste două mari și decisive bătălii, care au asigurat viitoarea existență definitivă întregului neam românesc"*.

Referindu-se la bătălia de la Mărășești, generalul rus Monkewicz declara: *"Numai patriotismul înalt al trupelor române a salvat situația. Îmi este prin urmare permis a spune că în aceste zile tragice bravura română a fost minunată..."* În a doua jumătate a lunii august se încheie această serie de lupte, cele mai înverșunate din anul 1917 și care dădură românilor dreptul de a se socoti învingători. Pentru trupele ruse în schimb a fost cântecul lebedei. Chiar în cursul bătăliei, atitudinea unor unități a fost cu adevărat criminală. O divizie aproape completă a luat-o la fugă la

primul contact cu inamicul.

"Ofiţerii şi soldaţii de la Mărăşti şi Mărăşeşti – arăta generalul Averescu în notiţele sale zilnice de război – *nu vor uita nici pe pământ şi nici în cer pe regina Maria a României, mama celor răniţi şi descurajaţi în acele momente, nu o vor uita şi o vor slăvi veşnic pentru că ea le-a alinat durerile fizice şi le-a micşorat suferinţele morale; pentru aceasta întregul neam românesc trebuie să poarte marii Regine o recunoscătoare şi caldă dragoste, iar generaţiile viitoare o veşnică amintire".*

Constantin Chiriţescu arată în *Istoria războiului pentru întregirea României* că bătălia de la Mărăşeşti *"este o mare victorie a neamului românesc, obţinută în cea mai mare dintre bătăliile care s-au dat pe scena teatrului sud-oriental al războiului european. Ea a scăpat Moldova de invazia duşmanului, a păstrat fiinţa statului român şi a tuturor puterilor sale sufleteşti şi materiale şi ne-a ridicat în stima atât a aliaţilor cât şi a duşmanilor noştri!"*

Victoria de la Mărăşeşti a zădărnicit planul lui Ludendorf de a arunca pe frontul românesc rezervele de la Riga şi de a ataca Moldova concomitent de la nord, din Bucovina, şi de la sud, de la Siret. Diviziile austro-ungare erau reclamate de urgenţă pe frontul italian, astfel că inamicul nu a mai reînnoit atacurile pe frontul românesc. Imperfecţiunile armatelor ruse de pe frontul carpatic au împiedicat însă pe români de a exploata îndeajuns victoria de la Mărăşeşti prin continuarea operaţiunilor împotriva inamicului. Datorită acestor împrejurări se ajunse în toamna anului 1917 la o linişte relativă pe frontul de pe Siret. Succesele de arme de la Mărăşeşti au contribuit foarte mult la ridicarea moralului românilor de pe toate meleagurile.

3. Revoluţia din noiembrie 1917 şi armistiţiul de la Focşani

După victoria de la Mărăşeşti situaţia de pe frontul din Moldova se îmbunătăţise. Austro-germanii nu mai încercară să reia ofensiva, fiind angajaţi deplin pe alte fronturi. A început o perioadă de linişte relativă. Trupele române îşi consolidară poziţiile, îşi amenajară tranşeele pentru iarnă, săpându-le la 3 m în pământ cu săli de adunare, cu depozite de puşti şi cu tot ce deprinseseră de la francezi. Vintilă Brătianu răspundea pentru înzestrarea frontului cu arme, cu muniţii şi cu echipamentele necesare.

Dar, pe măsură ce se îmbunătăţise situaţia pe front, se înrăutăţise situaţia în spatele frontului. Unităţile ruseşti care părăseau frontul se retrăgeau în dezordine spre Prut, luând tot ce găseau în cale şi devenind astfel o adevărată plagă pentru populaţia din satele şi oraşele prin care treceau, îndeosebi la Iaşi, unde organele de ordine şi siguranţă nu mai prididеau cu convoaiele de dezertori ruşi care fugeau de pe front împotriva ordinelor comandamentelor de unitate, care stăruiau pentru continuarea războiului contra puterilor centrale.

Situaţia aceasta deveni critică la începutul lui noiembrie 1917, când izbucni la Petrograd revoluţia bolşevică dezlănţuită de Lenin şi Troţki. La reîntoarcerea lor în Rusia nu aveau încă adeziunea tuturor organizaţiilor socialiste şi nici a sovietelor soldăţeşti de pe front. După grele lupte şi frământări, la 7 noiembrie 1917 guvernul condus de Kerenski fu răsturnat şi înlocuit cu un nou guvern sovietic, condus de Lenin şi Troţki.

La 21 noiembrie 1917 Lenin, în calitatea sa de preşedinte al sovietului comisarilor poporului, şi Troţki, comisar al afacerilor externe, se adresară cu o radiogramă către *toţi* beligeranţii, oferindu-le armistiţiu general de începerea tratativelor pentru pace. Baza pentru tratativele de pace era independenţa popoarelor şi dreptul la autodeterminare, excluderea anexărilor şi despăgubirilor. Totodată fură date publicităţii tratatele secrete încheiate cu puterile aliate, ca instrumente diplomatice fără nici o obligativitate pentru poporul rus.

Generalul Duhornik, comandant suprem al armatei ruse, care se opusese acestei propuneri, fu ucis în gara Moghilov de către un grup de soldaţi bolşevici sub conducerea praporgicului Krilenko, care-şi luă locul în înaltul post de generalisim al armatei revoluţionare. Şi generalul Serbacev (dactilografiat alteori *Scerbacev*), comandantul unităţilor ruseşti din Moldova, se opuse ordinului lui Krilenko, dar, fiind ameninţat cu moartea de subalternii săi, consimţi la încheierea armistiţiului cu austro-

germanii.

În urma ofertei de armistițiu situația pe frontul român devenise extrem de critică. Agenții bolșevici, pătrunzând în liniile frontului din Moldova, reușiră să determine pe tovarășii lor din tranșee să constituie comitete ostășești pe companii și batalioane, pe regimente, pe divizii și pe corpuri de armată. În dispretul superiorilor lor, comitetele ostășești hotărau durata exercițiilor, încrederea sau neîncrederea în ofițerii comandanți, precum și condițiile în care urma să se încheie pacea. Generalul Monkovici arăta că numai în Armata a IV-a rusă 40.000 de oameni făceau parte din asemenea comitete, neîndeplinind nici un alt serviciu decât să trăncănească. Comitetele acestea fixau durata zilei de muncă la 6, 5 sau chiar 4 ore. În atitudinea aceasta unitățile rusești erau încurajate și de propaganda germană, care căuta să exploateze starea anarhică în care se zbătea soldățimea rusă, ademenind-o să părăsească frontul și să se grăbească acasă, pentru a ajunge la timp la împărțirea moșiilor celor bogați, ale orășenilor, ale înaltului cler, ale mănăstirilor și schiturilor. O ediție rusească a jurnalului "Vorwärtz" se împărțea pe front pentru lămurirea soldaților ruși. Austro-germanii mai aprovizionau pe ruși cu băuturi alcoolice, primind în schimb de la ei pâine și zahăr. *"Trecând prin sate soldații ruși depuneau armele la primării contra chitanțelor. Același lucru îl făceau și cu tunurile, după care vindeau caii"*. Agenția Reuter, referindu-se la situația tragică din România, comunica: *"Trupele rusești în plină descompunere dezertează în masă și în retragerea lor spre graniță distrug orașele și satele românești"*.

Oferta de armistițiu din partea bolșevicilor, sprijinită de propaganda austro-germană, rămase fără efect. Sovietele ostășești de pe frontul din Moldova încheiară la 26 noiembrie 1917/9 decembrie 1917 cu austro-germanii *Armistițiul de la Focșani*. Pus în fața faptului împlinit, generalul Serbacev se văzu silit să anunțe în foaia oficială a frontului că au început negocieri de pace cu inamicul, în asentimentul guvernului român. Interpelat asupra comunicatului, Serbacev arăta că trupele nu mai țineau seama de ordinele sale. Un grup de soldați bolșevizați își arestase la Comănești superiorii, un general și mai mulți ofițeri. Același grup de revoluționari arestase la Roman pe generalul Rogoza. Relatând întâmplările acestea, generalul Serbacev declară lui Brătianu că el a recurs la singurul mijloc de a fi folositor românilor, preferând să negocieze chiar el condițiile armistițiului cu inamicul, în locul sovietului soldățesc care îl semnase. La 3 decembrie Serbacev aduse la cunoștința mareșalului Mackensen hotărârea de a trata condițiile armistițiului. Această hotărâre el a comunicat-o și Marelui cartier român, arătând că în urma unui acord încheiat cu România și în perfectă înțelegere cu comitetul revoluționar a decis să încheie în anumite condiții un armistițiu pe tot frontul armatelor ruse și române, așteptând încheierea păcii de la Guvernul central. Miniștrii aliați recunoscuseră că era o necesitate absolută. Numai noul prim ministru al Franței, Clémenceau, dezaproba armistițiul, observând că nu poate da României "o Franță vecină" ca să o ajute. El recomanda lui Berthelot să încerce să reziste cu ajutorul ucrainenilor și al generalilor ruși antirevoluționari, organizând o linie de rezistență contra bolșevicilor dincolo de Prut, în Basarabia. La 29 noiembrie Brătianu adresă lui Clémenceau un memoriu în care expunea situația tragică a României, cerându-i să aibă toată încrederea în guvernul român și intențiile lui. Memoriul pare să fi făcut o adâncă impresie asupra premierului Franței, smulgându-i mărturisirea că "soarta României îi stoarce lacrimi".

În aceeași zi, la 3 decembrie 1917, Brătianu trimise reprezentanților diplomați ai României în străinătate următoarea telegramă: *"Bolșevicii au pus stăpânire în mod absolut pe două fronturi nordice și sunt pe cale de a-l ocupa pe al treilea. Pe fronturile rusești descompunerea armatei este completă. Armata rusă de pe frontul român a încheiat armistițiu și a înlocuit generalii cu locotenenții. Însuși generalul Serbacev va fi silit să cedeze comanda unui bolșevic sau să se opună unui armistițiu regulat, cu rezultatul că armistițiul lor va rămâne în vigoare în orice caz până când un guvern legal ieșit din alegeri normale va stabili condițiile de pace. Dar acesta, crede generalul Serbacev, este poate singurul mijloc prin care ar putea ține frontul. El însă nu face acest lucru decât cu asentimentul aliaților. În această situație el va*

activa în acord cu șeful frontului sud-vestic român. Orice altă atitudine din partea României va transforma Armata Roșie din România într-un milion de inamici, comandat de bolșevici, cu Rakovski ca reprezentant, și ar face imposibilă rezistența armatei române. Lipsa acestei rezistențe ar însemna distrugerea pentru noi și pentru aliații noștri".

La 4 decembrie se ținu la reședința regală un consiliu de miniștri la care luară parte și comandanții oștirii, unde Brătianu făcu o lungă expunere asupra situației politice și militare, în urma căreia membrii consiliului recunoscură că frontul românesc, cu toată întinderea lui, nu putea fi apărat numai de unități românești. În consecință consiliul aprobă începerea negocierilor de armistițiu. Hotărârea fu adusă la cunoștința lui Mackensen, care o primi cu vădită înțelegere, pentru că el prefera să negocieze armistițiul cu un guvern legal constituit, decât să stea de vorbă cu reprezentanții sfaturilor soldățești revoluționare.

Generalul Prezan, care fusese numit comandant suprem al frontului român, transmise printr-un parlamentar mareșalului Mackensen următoarea comunicare: *"Guvernul român a hotărât ca armata română să participe la armistițiul pe care armata rusă l-a propus. Ca urmare și din ordinul autorităților noastre militare am onoarea a vă face cunoscut că până la noi dispoziții ostilitățile sunt suspendate pe frontul Siretului, pe care armata română îl ocupă, cu începere de la 5 decembrie 1917, ora opt seara. Avioanele române suspendă zborurile. Se va trage însă asupra avioanelor dușmane care ar încerca să zboare peste liniile noastre. Delegații însărcinați cu stabilirea condițiilor armistițiului vor fi numiți imediat".*

Delegația română era condusă de generalul Lupescu, însoțit de 11 ofițeri. Delegația rusă avea în fruntea ei pe generalul Kolskevski escortat de 15 membri, printre care soldați din comitetele ostășești. Președintele conferinței de armistițiu era generalul german Morgan, însoțit de generalul austriac Hranilocraz și de un ofițer bulgar și unul turc.

Delegații se întruniră la Focșani pentru a negocia condițiile armistițiului. Delegatul României cerea ca armistițiul să se încheie pe o durată cât mai lungă și ca în tratat să fie stipulată cu orice preț *clauza prohibitivă* în ceea ce privește transportul de trupe inamice de pe frontul român pe alte fronturi pentru a potoli îngrijorările miniștrilor aliați din Iași. La insistențele hotărâte ale delegatului român, susținute și de delegatul sovietic, austro-germanii se văzură nevoiți a admite *clauza prohibitivă*, în virtutea căreia cele două părți se obligară *"a nu mai da ordine pentru transporturi operative, mișcări și grupări, precum și de a nu mai executa transporturile pentru care s-ar fi dat ordine după 5 decembrie, stil nou inclusiv"*. Propunerea delegatului sovietic de a lăsa libere fraternizările de o parte și de alta a frontului spre a înlesni propaganda politică a fost respinsă atât de delegatul român, cât și de cel austro-german. Armistițiul de la Focșani s-a semnat la 9 decembrie 1917, cu dispoziția de a nu se putea începe ostilitățile decât prin anularea prealabilă a armistițiului cu 72 de ore. La 7 decembrie apăru comunicatul oficial rus în care se spunea: *"Comandamentul superior rus a propus inamicului și trupelor române, care ocupă frontul împreună cu trupele rusești, să ia parte la Armistițiu. În consecință ostilitățile au fost întrerupte pe tot frontul la orele 8".*

Sesizându-se de cuprinsul acestui comunicat, Brătianu a adus la cunoștința membrilor aliați din Iași că, dacă Aliații persistă în solicitarea lor ca românii să se retragă în Rusia, el va demisiona, caz în care opinia publică se va întoarce împotriva guvernului său și împotriva aliaților. În continuare el ținu să declare că insistența puterilor aliate ca armata română să se retragă în Rusia nu ține seama de condițiile existente și înseamnă că se cere imposibilul. El stărui asupra faptului că "armata română se găsea între ciocan și nicovală", între un milion de ruși și inamicul austro-german, și că în sudul Rusiei, unde domnește haosul și anarhia, nu se poate conta pe nici un sprijin.

Din *Memoriile* lui Wopicka aflăm că membrii aliați din Iași confirmau declarațiile lui Brătianu și găseau de cuviință să dea României o dovadă a încrederii lor în atitudinea ei. Și aceasta cu atât mai mult cu cât Brătianu le atrăsese din vreme atenția că guvernul român înțelegea să trateze cu Puterile Centrale un *armistițiu* și nu *pacea*. Wopicka stărui asupra faptului că, datorită imposibilității Aliaților de a controla evenimentele ce se precipită în

Rusia, situația din România este disperată.

Hotărârea guvernului român privitoare la încheierea armistițiului găsi în cele din urmă aprobarea Puterilor Aliate. La 10 decembrie Aliații trimiseră o notă oficială la Iași în care arătau că recunosc imposibilitatea pentru România de a continua războiul în împrejurările tragice în care se află. Referindu-se la soarta tragică a României din acea vreme, *Paul Painlévé* zicea:

"A face propagandă pentru România înseamnă a face propagandă pentru Franța și pentru idealul uman în cel mai nobil sens al cuvântului; acesta este idealul latin de justiție și de drept. De aproape două mii de ani, România este de fapt sentinela neadormită a acestui ideal, ea a luptat și a suferit. Aceste suferințe au devenit în ultimele luni ale războiului atât de mari, cum n-au fost niciodată într-o altă epocă a istoriei sale. Eu le-am urmărit zi de zi, am avut relații permanente cu reprezentanții ei militari, care mi-au prezentat întotdeauna un tablou tragic al situației României, încercuită și amenințată din toate părțile de armata germană a lui Mackensen, de armata austriacă și, trebuie s-o spun, de bandele nedisciplinate ale Rusiei care nu mai formează o armată. În acest moment există alianța frățească a două armate: română și franceză, care se sprijină una pe alta. Cu toată distanța și cu toată comunicația aproape imposibilă, armata română n-a voit să cedeze. Pentru zdrobirea acestei rezistențe nu era suficientă izolarea totală, trebuia să i se asocieze încă și trădarea Rusiei și lipsa de muniții și armament".

La relevarea acestei tragice situații se asociază și *Raymond Poincaré*:

"Poporul român s-a aruncat în luptă în 1916 cu o îndârjire și o abnegație care stârnește astăzi – eu sunt martor – admirația tuturor șefilor militari. A sosit din nenorocire ziua în care debandada din Rusia a dat România pe seama Puterilor Centrale. Teritoriul ei a fost ocupat, capitala ei a căzut în mâinile germanilor, mândra ei armată, covârșită ca număr, decimată în focul luptei, roasă de epidemii, a trebuit să cedeze, iar aliații ei neputincioși au privit de departe acest dezastru fără a putea veni în ajutor acestei nobile națiuni, amenințată să piară. În aceste zile teribile, România a fost silită a se supune unei păci de violență și spoliere".

4. Exodul trupelor rusești din Moldova. Asaltul asupra taberei bolșevice de la Socola. Intervenția armatei române în Basarabia. Declarația de război din partea guvernului sovietic. Constituirea *Rumcerod*-ului la Odessa

După semnarea armistițiului de la Focșani, operațiunile pe frontul moldovenesc încetară. Trupele române continuau să rămână pe pozițiile lor. Ele ocupară și pozițiile părăsite de unitățile rusești. Dar dacă liniștea se așternuse întrucâtva pe liniile frontului, în spatele frontului se instaurase haosul, provocat de trupele bolșevice în retragere spre Prut. Se putea susține pe drept cuvânt că în Moldova se deschisese un *front intern*. Căci dacă grupurile de soldați ruși urmau să se retragă în mod pașnic spre țara lor, agitatorii comuniști îi îndemnau să ocupe poziții în Moldova conform ordinelor ce le primeau de la Petrograd. La 20 decembrie Brătianu convocă la o conferință pe miniștrii aliați pentru a le face o expunere asupra situației interne și a le cere avizul asupra unor operațiuni polițienești în vederea restabilirii ordinii și siguranței interne. Miniștrii aliați aderară la hotărârea guvernului român de a lua măsuri energice contra soldățimii ruse în debandadă. Pentru apărarea populației civile, maltratată, batjocorită și jefuită de soldații ruși în retragerea rușinoasă, teritoriul Moldovei fu împărțit în zone cu centrele la Botoșani, Iași, Podul Iloaiei, Bacău, Vaslui, Fălciu și Bârlad, date fiecare în paza unei divizii românești, cu misiunea de a supraveghea și a ține în frâu unitățile rusești din zona respectivă. Posturile militare puternice, staționate la podul peste Siret, la răscrucile șoselelor principale și la podurile de căi ferate, opreau convoaiele de soldați ruși, le dezarmau, le confiscau obiectele furate și le îndrumau spre Prut pentru a se reîntoarce la vetrele lor din Rusia. Încercările de împotrivire erau reprimate cu toată asprimea.

"Soldații ruși – scrie generalul Monkewicz – *căpătaseră o frică de necrezut de regimentele române pe care mai înainte le priveau cu o condescendență plină de dispreț; căci trupele române, iritate de purtarea incalificabilă a camarazilor lor ruși, îi pedepseau adesea fără nici o crutare. O ură adâncă, amestecată cu*

frică, se răspândi atunci printre trupele rusești, care, pentru întâia oară de la revoluție, întâlneau în cale un obstacol care le împiedica de la excese".

Concomitent cu exodul soldaților ruși din Moldova, țara era invadată de agenții propagandei bolșevice, care urmăreau asasinarea generalului Serbacev, detronarea regelui, proclamarea republicii și instaurarea unui guvern comunist cu ajutorul unităților rusești bolșevizate de pe frontul român. Centrul agitațiilor revoluționare bolșevice din Moldova era *tabăra de la Socola*, o mahala a Iașilor. Acolo revoluționarii ruși construiseră o mare gară cu numeroase linii de triaj și mari depozite de materiale și muniții ale armatei ruse. Numeroase barăci cazau brigăzile de trupe de căi ferate, numărând mii de oameni. Pe la mijlocul lui decembrie se stabilise acolo statul major al comitetului bolșevic, alcătuit din agenții revoluționari care veneau din Rusia pentru pregătirea revoluției în România. În fruntea acestui comitet se găsea și faimosul *Rosal*, fostul comandant bolșevic al fortăreței Kronstadt, cu consoarta sa Boga, alături de Reissohn, comisarul Armatei a IV-a ruse din România, de Resch, Hermann ș.a.

Generalul Serbacev, care urmărea cu mare atenție mișcările de la Socola, aviză instituirea unui comitet antirevoluționar pentru menținerea ordinii. La cererea comitetului revoluționar de a încerca o înțelegere cu membrii comitetului antirevoluționar, Serbacev convocă la ședință la 21 decembrie 1917 ambele comitete într-o conferință comună, luând cuvenitele măsuri de siguranță și încredințând paza unei gărzi permanente de cazaci; casa cu împrejurimile ei era înconjurată de soldați români, pentru o mai mare siguranță. La deschiderea conferinței, Rosal reclamă pentru sine președinția dezbaterilor, o pretenție care fu respinsă de comitetul antirevoluționar, astfel că cele două comitete fură silite să trateze în camere separate și să-și comunice unul altuia hotărârile lor. Refuzul acesta îl determină pe Rosal să trimită după ajutor armat la Socola. În timpul acesta, doi ofițeri bolșevici pătrunseră în camera generalului Serbacev, amenințându-l cu revolverele. Dar, grație intervenției gărzii sale personale, generalul scăpă cu viață. El făcu apel la vânătorii români, care arestară pe revoluționari cu Rosal în frunte și-i duseră la închisoare. De acolo Rosal și consoarta lui au fost ridicați de ofițeri ruși cu ordine false și duși afară din oraș, unde fură probabil executați și înhumați fără nici un amestec al autorităților române.

Incidentul acesta îl determină pe Serbacev să ceară înaltului comandamaent român stingerea focarului revoluționar de la

Vara 1917: Unitate de artilerie

Socola, ocupând gara și dezarmând pe revoluționari. Miniștrii Antantei susțineau cererea generalului pe lângă guvernul român. Consiliul de miniștri se întruni în noaptea de 21 – 22 decembrie pentru a examina cererea. Satisfacerea ei putea să provoace un conflict serios cu guvernul comunist de la Petrograd, întrucât era vorba de dezarmarea unei armate aliate, cu care România luptase umăr la umăr și ale cărei unități se găseau încă pe frontul român. Take Ionescu considera atacul contra rușilor de la Socola drept un act catastrofal și-și anunță demisia din guvern. În zilele de 6, 7 și 8 ianuarie se ținură consilii de miniștri pentru examinarea situației critice în care se găsea țara și care nu îngăduia nici o amânare. Gloate tot mai numeroase de solați revoluționari de pe frontul Siretului erau în drum spre Socola, iar două batalioane bolșevice porniră din Odessa cu destinația Socola. Mai mult chiar, bolșevicii începuseră să instaleze baterii pe dealul Aroneanu și să transporte muniții. Era evident că se pregătea un atac de mari proporții asupra capitalei Moldovei. Consiliul de miniștri la care luau parte și comandanții militari își încheie dezbaterile numai la orele 4 dimineața, cu hotărârea fermă de a ataca cuibul revoluționar de la Socola și de a-i dezarma pe ruși. Regele aprobă hotărârea consiliului.

În ziua de 22 decembrie generalul Șt. Ștefănescu înconjură lagărul bolșevic de la Socola, scoase pe ruși din vagoane și din barăci, fără opunere din partea lor, îi concentră pe câmpul din apropiere, îi dezarmă, îi urcă în vagoane și-i expedie chiar în aceeași noapte peste Prut, sub paza sentinelelor române, salvând astfel Iașii de un potențial asediu.

Drept răspuns la spargerea cuibului bolșevic de la Socola, guvernul din Petrograd dădu ordin de arestare a ministrului Diamandi din capitala Rusiei. În noaptea de 31 decembrie 1917 Diamandi, cu întreg personalul Legației române, fu ridicat de la domiciliul său și trimis la închisoarea Petropavlovsk. A doua zi corpul diplomatic protestă energic contra actului samavolnic, cerând audiență la Lenin. Acesta se lăsă convins, încuviințând punerea în libertate a deținuților români. Ambasadorul Franței Noulens se prezentă în persoană la penitenciar și îi conduse pe români la locuințele lor. Dar guvernul rus nu se mulțumi numai cu arestarea lui Diamandi. La 3 ianuarie 1918 el trimise guvernului român un *ultimatum* prin care i se imputa arestarea revoluționarilor ruși și dezarmarea trupelor rusești din Moldova. Se cerea punerea în libertate a celor arestați și pedepsirea celor care au făcut arestările, amenințând că, dacă nu se va răspunde în 24 de ore, guvernul sovietic va recurge la măsuri militare contra României.

Brătianu nu s-a lăsat impresionat de ultimatumul guvernului din Petrograd și a răspuns că informațiile nu sunt exacte. În realitate guvernul român a luat numai *măsuri* pentru siguranța și bunurile populației.

Amenințat de trupele rusești în retragere era și orașul Galați. Frontul de la Tecuci la Galați era ocupat de Armata a VI-a rusă, în rândurile căreia propaganda bolșevică avusese și mai mult succes. La 12 ianuarie 1918 o delegație de soldați ruși revoluționari se prezentă la Cartierul diviziei a IV-a română pentru a-i aduce la cunoștință că unitățile din armata rusă se vor retrage a doua zi de pe front și vor porni spre Prut pentru a trece în Basarabia. Răspunzându-li-se că ordinul generalului Serbacev interzice părăsirea frontului, membrii delegației replicară tăios că ei nu recunosc un asemenea ordin și că vor porni spre Prut, ba chiar amenințară că, în caz de opunere din partea românilor, ei își vor deschide drum cu forța, distrugând totul în calea lor. Zis și făcut. A doua zi diviziile rusești părăsiră frontul, pornind spre Prut. Comandanții români umplură cu unități românești golurile de pe front și luară măsuri pentru apărarea Galaților împotriva unui eventual atac din partea rușilor și pentru bararea drumului spre Prut în calea unităților rusești în retragere.

În zilele de 20 și 21 ianuarie 1918 se dădură lupte grele la Galați, orașul fiind bombardat de artileria rusă. Încolțiți din toate părțile de forțele de apărare române, sporite cu unități din marină, răzvrătiții se predară germanilor, iar divizia a 9-a siberiană capitulă în fața românilor, care o dezarmară și-i deschiseră drumul retragerii peste Prut sub paza santinelelor române. Toate acestea se petreceau în fața frontului inamic al austro-germanilor, care priveau cu satisfacție cum aliații români și ruși se luptau între ei.

Asemenea lupte sângeroase între români și ruși s-au dat și în alte locuri: Pașcani, Spătărești, Mihăileni, și se încheiară cu înfrângerea rușilor și cu îndrumarea convoaielor sub pază spre patria lor de dincolo de Nistru.

La sfârșitul lui ianuarie 1918 exodul trupelor rusești din Moldova era aproape terminat. O parte din aceste trupe trecuse la inamic. Partea cea mai mare însă a fost dezarmată, uneori în urma unor lupte sângeroase, și escortată peste Prut în Basarabia. Acolo însă soldățimea destrăbălată rusă avu de furcă cu cohortele *Comitetului central moldovenesc al Soldaților și Ofițerilor*. Acesta convocase la Chișinău, la începutul lui noiembrie 1917, un mare *Congres Ostășesc* care proclamă *autonomia politică și teritorială a Basarabiei*, luând și hotărârea pentru alegerea adunării constitutive *Sfatul Țării*. Acesta proclamă la 15 decembrie 1917 *Republica Democrată Moldovenească*, încredințând puterea executivă unui *consiliu de directori*. Congresul mai hotărî și organizarea *oștirii moldovenești*, sporind numărul cohortelor de la 16 la 100, fiindcă *"numai sub steagurile moldovenești și condus de ofițeri români, poporul moldovenesc va putea apăra patria și slobozeniile câștigate prin revoluție"*.

Cum însă cohortele moldovenești în formație nu puteau stăvili singure puhoiul soldaților ruși, care trecând Prutul se revărsă asupra Basarabiei amenințând viața și avutul populației pașnice, *Blocul Moldovenesc* din Sfatul Țării făcu apel la ajutorul armatei române. Guvernul răspunse la apelul românilor de dincolo de Prut pentru *intervenție armată*, trimițând la 20 ianuarie 1918 două divizii de infanterie și două de cavalerie în Basarabia, pentru apărarea populației pașnice de acolo. Divizia a 11-a sub comanda generalului Broșteanu intră triumfătoare în Chișinău în ziua de 13 ianuarie stil vechi 1918, fiind primită cu mare însuflețire de populația orașului.

Comunicatul român anunța intrarea trupelor române în Chișinău. Iată cuprinsul comunicatului:

"Trupele noastre, chemate de comandamentul rus și de Sfatul Țării Republicii Moldovenești, au intrat la 13 ianuarie, orele 6, în mijlocul aclamațiilor populației, în Chișinău".

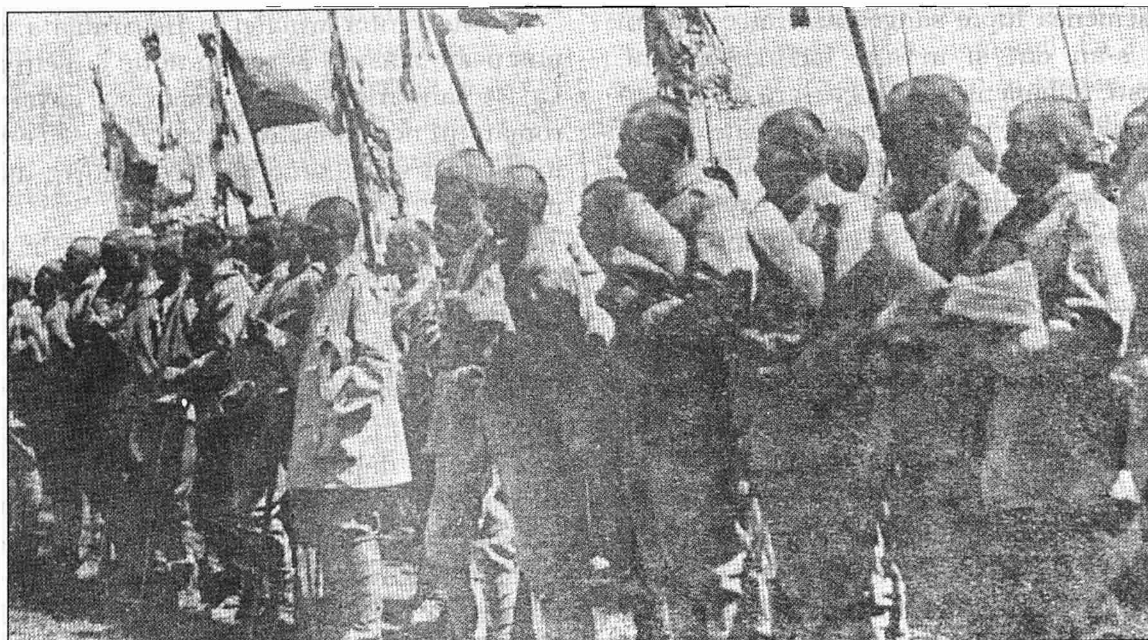
Intervenția armatei în Basarabia a indispus peste măsură guvernanții de la Petrograd. La 24 ianuarie 1918 ei remiseră guvernului român un nou *ultimatum*, prin care se cerea ca în cel mai scurt timp să dea lămuriri asupra mișcărilor de trupe.

La 15/28 ianuarie 1918 o notă a Comisariatului afacerilor externe, semnată de *Cicerin*, făcu cunoscut Legației României și Misiunii militare că, relațiile diplomatice cu România fiind rupte, trebuie să părăsească teritoriul rus în timp de zece ore, pe calea cea mai scurtă, dând ordin să fie condus tot personalul românesc la granița finlandeză și aruncat afară. Legația română expulzată pe calea aceasta de guvernul sovietic din Rusia se compunea din 75 de persoane, dintre care 25 soldați și marinari. După o călătorie plină de peripeții prin Finlanda, personalul Legației, cu ministrul Diamandi în frunte, a ajuns tocmai la 7 februarie 1918 la Torneo, pe teritoriul suedez. România ajunse astfel în situația critică de a se afla între *două focuri*, cel *austro-german la vest* și cel *rusesc la est*.

În urmărirea unităților bolșevice, armata română ajunse la Tighina unde, după lupte sângeroase, ocupă orașul la 7 februarie 1918, izgonind unitățile revoluționare peste Nistru, vechea graniță de răsărit a Moldovei voievodale. Divizia a 13-a ocupă sudul Basarabiei, cu Ismailul, Chilia și Cetatea Albă în cooperare cu flota dunăreană. La 8 martie ocuparea militară a Basarabiei era desăvârșită, iar la 13/27 martie Sfatul Țării votă *unirea Basarabiei cu Țara-Mamă România*.

Înăbușirea propagandei bolșevice în Moldova și intervenția armatei române în Basarabia fură considerate de guvernul sovietic de la Petrograd o provocare la adresa Republicii Ruse și de aceea el hotărî să rupă relațiile diplomatice cu guvernul aliat din Iași și să declare la 13/27 ianuarie 1918 război României.

Apărarea intereselor României în Rusia fu încredințată reprezentanților diplomatici francezi. Cheile de la *tezaurul român* fură date în seama consulului Franței din Moscova, care refuză să le predea comisarului bolșevic pentru afacerile externe. Acesta se mulțumi cu verificarea tezaurului și cu ridicarea câtorva pachete de bilete de bancă în sumă de aproape

Iaşi, iunie 1917. Voluntari transilvăneni pregătiţi să lupte pentru unitatea naţională

un milion şi jumătate pentru această osteneală. În august 1918 cheile de la *tezaur* fură încredinţate consulului general al Danemarcei, apoi li se pierdu urma.

Guvernul sovietic lăsă aplanarea conflictului ruso-român în seama lui *Rakowski*, acordându-i depline puteri în Ucraina.

După lupte crâncene între ucraineni şi bolşevici, aceştia din urmă ocupară Odessa cu ajutorul marinarilor, instituind o autoritate revoluţionară: *Rumcerod*, adică *Comitetul frontului român al Mării Negre şi al Odessei*, instalat în palatul Rumeanţov. Cristian Rakowski, născut în Bulgaria şi devenit cetăţean român, medic de profesie, participă la mişcarea socialistă din ţară şi fugi în Rusia în 1917, unde ajunse membru al Comitetului Central Executiv al URSS. În 1924 fu însărcinat de afaceri al URSS la Londra, iar în 1925 - 1927 ambasador al Uniunii Sovietice la Paris. Ca aderent al lui Troţki, fu expulzat din URSS. În 1925 publică lucrarea sa *România şi Basarabia*, tradusă şi în limba franceză.

Rakowski ajunse la Odessa în fruntea "*Înaltei comisii pentru combaterea contrarevoluţiei române şi ucrainene, organ plenipotenţiar al sovietelor comisarilor poporului din Petrograd*", numind secretar la externe pe prietenul său Braşovan. Ca putere executivă Rakowski formă din dezertori de toate neamurile un "*batalion revoluţionar*", comandat de Gheorghe-Bujor din Iaşi, Nicolau din Bucureşti şi alţi locotenenţi.

În numele *Rumcerod*-ului Rakowski trimise guvernului din Iaşi un ultimatum prin care, printre altele, se cerea evacuarea Basarabiei, amnistierea dezertorilor din batalionul revoluţionar şi extrădarea generalului Serbacev şi a asasinilor lui Rosal. Rakowski îşi încheie nota ultimativă cu un aviz către toate armatele revoluţionare care operau împotriva generalilor contrarevoluţionari români ca din ziua de 3/16 februarie, ora 5 dimineaţa, să înceapă operaţiunile militare pentru "apărarea revoluţiei ruse". În realitate "operaţiunile" se reduceau la măsurile de represalii împotriva fruntaşilor români evacuaţi sau refugiaţi la Odessa, îndeosebi contra parlamentarilor români. Aceştia fură arestaţi şi reţinuţi pe vasele de război ruseşti *Sinope*, *Almaz* şi *Alexis*, precum şi pe vasul românesc *Împăratul Traian*, capturat de ruşi. Unii din ei fură depuşi la penitenciarul din Odessa. Ostaticii de pe vasul *Împăratul Traian* s-au bucurat de protecţia colonelului american Jack Boyle, care înlesni şi eliberarea lor.

O parte a refugiaţilor transilvăneni şi bucovineni, în frunte cu Octavian Goga şi Ion I. Nistor, părăsiră Odessa în ajunul ocupării oraşului de către trupele austro-ungare, fugind la Ovidiopol şi de acolo, traversând Limanul Nistrului într-o barcă de pescari sub focul bolşevicilor de pe ţărm, ajunseră la Cetatea Albă, la câteva zile după ocuparea oraşului de către trupele române.

Capitolul V

SCHIMBĂRILE ÎN GUVERNUL DE LA IAȘI. CONDIȚIILE DE PACE. PRELIMINARIILE DE LA BUFTEA. TRATATUL DE PACE DE LA BUCUREȘTI

1. Ultimatum-ul austro-german. Mesajul împăratului Carol al Austriei. Demisia guvernului Brătianu
2. Guvernul Averescu. Condițiile armistițiului. Întrevederea lui Czernin cu regele Ferdinand la Răcăciuni. Dramatice consilii la Palat. Plecarea misiunilor străine. Semnarea preliminariilor de la Buftea
3. Guvernul Marghiloman. Tratativele de pace de la București. Clauzele teritoriale și economice ale tratatului

1. Ultimatum-ul austro-german. Mesajul împăratului Carol al Austriei. Demisia guvernului Brătianu

Izolată de aliații din apus și trădată de aliații din răsărit, România trecea prin momente dramatice. Părăsirea frontului de pe Siret de către unitățile rusești bolșevizate și declarația de război din partea guvernului sovietic de la Petrograd îndemnară pe austro-germani să grăbească realizarea planurilor de a ocupa Moldova, de a sili armata română la capitulare și de a dicta guvernului român condițiile de pace.

Sub cuvântul că guvernul român, prin deplasarea de trupe în Basarabia, ar fi contravenit clauzelor armistițiului de la Focșani, mareșalului Mackensen adresă guvernului din Iași la 23 ianuarie/5 februarie 1918 o notă cu caracter de ultimatum, prin care îi cerea să înceapă fără întârziere negocierile de pace, amenințând, în caz de refuz, cu anularea armistițiului și reînceperea ostilităților pe tot frontul moldovenesc de la Dorna până la Dunăre.

Cancelarul Czernin, care cunoștea puterea de rezistență a armatei române, era pentru o pace separată cu România. El o considera ca o necesitate, pentru că situația militară reclama imperios ca trupele de pe frontul de est să fie trecute pe frontul de vest. De aceea el stărui pe lângă împăratul Carol al Austriei să comunice în taină regelui Ferdinand al României că, în ciuda tuturor intrigilor și denigrărilor ce se urzeau împotriva lui și a întregii dinastii de către diverși antidinastici români din teritoriul ocupat, el se poate aștepta la o pace onorabilă, dacă ar fi dispus să înceapă tratativele. Împăratul primi sfatul cancelarului Czernin, care se bucura de mare încredere pentru că reușise să încheie la 8 februarie 1918 cu Ucraina *Pacea pâinii* de la Brest-Litowsk, în virtutea căreia Austria obținu dreptul de a exporta din Ucraina un milion de tone de cereale și alte alimente pentru populația înfometată din Viena. În consecință împăratul autoriză pe colonelul Randa, atașatul militar la București, să comunice regelui Ferdinand la Iași, printr-o persoană de încredere din anturajul regal, mesajul imperial.

Dar, de când Austria era pentru încheierea unei păci amiabile cu România, Ungaria avea o atitudine foarte ostilă față de rege și de guvernul român. La 27 februarie 1918 contele Tisza prezentă la Viena un *Promemoria* în care cerea pedepsirea României pentru "*trădare*" și pentru "*invazia*" în Transilvania. El cerea *cesiuni masive de teritoriu* pentru asigurarea strategică a granițelor ungurești în Carpați. Tisza se temea că România are șanse să iasă din război mult mai puțin slăbită de cum ar merita și după cum ar reclama interesele politice austro-ungare. Pierderea Dobrogei ar fi compensată cu redobândirea Basarabiei. De aceea *rectificarea de graniță* trebuia să fie o condiție *sine qua non* pentru pace.

Aceleași sentimente ostile României le manifestau și succesorii lui Tisza: Andrasy, Wekerle și Karoly.

Și *germanii* cereau mereu ca regele Ferdinand să fie pedepsit pentru *"trădare"*. *Kühlmann*, ministrul Germaniei la București, aflase despre mesajul imperial de la Viena numai după ce colonelul Randa își îndeplinise misiunea sa pe lângă regele Ferdinand, comunicându-i-se numai faptul împlinit. Contele Czernin motivase intervenția sa prin faptul că, în opoziție cu părerea greșită a germanilor, România nu era complet epuizată, cum se credea la Berlin, și că moralul trupelor, după Mărășești, era foarte ridicat. El arătă că românii erau cantonați în poziții favorabile, că moralul lor era admirabil și că, la ultimul mare atac de la Mărășești, trupele lui Mackensen suferiseră pierderi sângeroase. De aceea la Iași era o partidă care dorea să continue războiul *à outrance*, așteptând victoria pe fronturile din apus și din Italia. Czernin mai susținea că este inadmisibil să rostești osânda contra unui rege și să-l detronezi ca trădător, când chestiunea pretinsei trădări este foarte discutabilă, dat fiind că *agresiunea Austriei contra Serbiei*, după litera tratatului Triplei Alianțe, nu putea constitui un *casus belli*. Prin detronarea regelui, solicitată de Carp și prietenii lui, România s-ar fi împărțit în două tabere dușmane și în acest caz nici nu s-ar fi știut cu care dintre aceste două tabere să tratezi și să închei pacea.

Colonelul Randa se întâlni cu omul de încredere al regelui Ferdinand, colonelul Barbu Știrbei, în zilele de 4 și 5 februarie 1918 la Buftea. La întrebarea lui Știrbei dacă tratativele de pace s-ar face și cu asentimentul Germaniei, Turciei și Bulgariei, colonelul Randa îi răspunse că toți acești beligeranți ar fi convenit la începerea tratativelor de pace. S-a atins și chestiunea teritorială, care rămase deschisă. Omul de încredere al regelui se înapoie la Iași cu impresia că austro-germanii ar trata pacea mai degrabă cu un *alt guvern* decât cu guvernul actual, asupra căruia se concentrau toată ura și zavistia germanofililor din teritoriul ocupat. Carp și Beldiman sondau la Berlin dacă Germania ar fi dispusă de a trata o pace convenabilă cu România cu un guvern format din ei, și care să-l declare pe regele Ferdinand decăzut din drepturile lui. Austria era, precum s-a văzut din mesajul împăratului Carol, *pentru* menținerea regelui și dinastiei. Germanofilii din teritoriul ocupat însă unelteau întruna împotriva regelui, a lui Brătianu și, mai nou, împotriva reginei Maria, vajnica apărătoare a revendicărilor românești, precum s-a văzut din scrisorile ei către regele Angliei și țarul Rusiei.

Intervenția armatei române în Basarabia n-a provocat numai ruptura cu guvernul sovietic, dar i-a determinat pe austro-germani să ceară lămuriri asupra deplasărilor de trupe de pe frontul carpatic, contrare clauzelor Convenției de armistițiu de la Focșani. La 25 ianuarie 1918 (stil vechi) guvernul român primise un ultimatum prin care se cerea ca în termen de 4 zile să se dea lămuriri asupra mișcărilor de trupe. Brătianu, discutând chestiunea cu generalul Averescu, vedea trei soluții: *reluarea ostilităților* pe frontul de pe Siret, *încercarea tratativelor de pace* sau *amânarea lor pe cât se poate*. În ședința consiliului de miniștri Brătianu susținu "tergiversarea", care nu găsi aprobarea colegilor săi din guvern și de aceea el își prezentă demisia la 26 ianuarie, recomandând formarea unui guvern prezidat de generalul Averescu. Dânsul rămase însă și după demisia guvernului său principalul sfătuitor și susținător al regelui și al dinastiei.

2. Guvernul Averescu. Condițiile armistițiului. Întrevederea lui Czernin cu regele Ferdinand la Răcăciuni. Dramatice consilii la Palat. Plecarea misiunilor străine. Semnarea preliminariilor de pace de la Buftea

Regele primi demisia guvernului Brătianu și însărcină pe generalul Averescu cu formarea unui minister în afară de partidele de guvern. La 29 ianuarie 1918 (stil vechi) noul guvern depuse jurământul. Din guvern făceau parte generalii Culcer și Iancovescu, apoi C. Argetoianu, Mișu Pherekyde, Matei Cantacuzino ș.a.; noul președinte al consiliului făcu următoarea declarație:

"Guvernul român, ținând seama de realitatea faptelor și de situația creată pe frontul oriental, nu exclude posibilitatea intrării în tratative de pace. Guvernul nu se va angaja însă pe

această cale decât având siguranța că negocierile vor putea fi duse pe baze acceptabile sub toate raporturile. Zvonurile privitoare la acceptarea unei păci cu orice preț sunt lipsite de orice temei".

Președintele consiliului de miniștri convocă totodată și majoritățile parlamentare în fața cărora declară că nu face decât să urmeze politica guvernului precedent. În urma acestei declarații a noului guvern, Brătianu îl asigura de tot concursul majorităților parlamentare, dar că el dorește să fie ținut la curent cu tot ce se va face. Averescu făcu un călduros apel la toți să nu fie combătut, căci astfel s-ar crea impresia că pacea ne-a fost impusă. *"Acum* – zicea el – *când România este pe masa de operație, între fiii care o iubesc deopotrivă și el care are dureroasa datorie de a o opera, nu trebuie, prin atitudinea noastră, să facem să-i tremure mâna".*

În aceeași seară șeful noului guvern trimise la București pe ministrul plenipotențiar Papiniu, pe colonelul Ressel și maiorul Mitilineu cu misiuni speciale. Papiniu avea însărcinarea de a comunica mareșalului Mackensen vederile noului guvern în ceeea ce privea pacea și de a cere o prelungire a armistițiului cu cel puțin 20 de zile pentru a completa ministerul. Colonelul Resscl era însărcinat să comunice mareșalului dorința lui Averescu de a avea o întervedere personală cu el. Mitilineu primise însărcinarea de a lua contact cu oamenii politici din București și în special cu Marghiloman, pentru a vedea cum și pe ce cale s-ar putea îndruma mai bine negocierile de pace. S-a luat contact cu Carp, Lupu Costache, Nenițescu, Virgil Arion și alții, care cereau categoric îndepărtarea regelui și pedepsirea lui Brătianu și a colaboratorilor săi. Înapoindu-se la Iași, Papiniu aràta în raportul său asupra misiunii primite că germanofilii Carp, Beldiman, Lupu, Arion, Stere și Nenițescu veniseră să-l vadă, prezentându-i o declarație semnată că ei *nu mai recunosc pe regele Ferdinhand ca suveran al lor* și că ei vor vota pentru o nouă dinastie germană.

Mareșalul Mackensen a primit cu satisfacție vestea că noul guvern este hotărât să pășească pe calea negocierilor de pace. El agreă întrevederea cu Averescu, dar refuza să admită prelungirea armistițiului. Numai cu mari insistențe s-a convenit ca în ziua de 7 februarie să se comunice numele delegaților români pentru negocieri, iar în ziua de 9 februarie să aibă loc prima întâlnire a delegaților de pace. Întrevederea lui Averescu cu Mackensen fu stabilită pentru ziua de 5 februarie.

Asupra primei sale întrevederi cu mareșalul Mackensen, generalul Averescu dă în *Memoriile* sale din ziua de 5 februarie următoarele relații:

"Am fost primit la Buftea de Mareșalul Mackensen, care mi-a ieșit la scară înainte. M-a condus în apartamentul ce mi-a fost destinat și am avut o lungă convorbire cu el. I-am spus că dorința mea era să știu pe ce bază se vor face negocierile.

Rezultatul:

I-am spus că chestiunea dinastiei este de ordin privat. Nu va intra deci în tratativele de pace. Cred că a înțeles. Mi-a spus însă că armata va fi respectată cu toate onorurile, că o vom putea întrebuința în Basarabia împotriva bolșevicilor. Eventual am putea fi ajutați printr-o cooperare în Rusia. În privința teritoriului vor trebui făcute concesiuni. Dobrogea se va ceda cu acces la Mare. El crede totuși că s-ar putea ajunge la o înțelegere, cedând numai Cadrilaterul și fâșia locuită de bulgari până la linia Mangalia-Adam Clisi. Austria cere o rectificare de frontieră, dar nu va fi nimic. Mi-a promis tot sprijinul lui, dar mi-a repetat că întreținerea noastră are un caracter privat...

Tot în convorbirea cu caracter privat mi-a spus că prima chestiune de regulat va fi aceea a dinastiei. Mi-a făcut confidența că este hotărâtă schimbarea dinastiei, lucru la care au convenit și fruntașii noștri din București. Am spus mareșalului că pentru mine acesta este punctul cel mai greu; că deoarece am primit mandatul de șef de guvern de la actualul Rege, nu pot sub nici un cuvânt contribui la decapitarea Suveranului meu; Mareșalul a convenit că situația nu este plăcută, dar că știe că împăratul este fixat asupra acestui punct. I-am spus că în cazul acesta voi merge personal și imediat la Berlin. L-am rugat pe el să-mi solicite o audiență la Kaizer. Mi-a spus că la miezul nopții va da prin Hughes raportul zilnic direct Împăratului. Va profita de această ocazie și-i va supune cererea mea.

Palatul Administrativ din Craiova

Am trecut apoi jos în salon, unde am avut o conferință mai precisă cu generalul Hell. A asistat mareșalul Mackensen, fără a se amesteca în convorbire. Conferința a luat un caracter oficial. Generalul Hell face o expunere a situației și cere să admitem condițiliile preliminare pentru începerea tratativelor de pace. Pe de o parte cererile formulate erau neadmisibile, iar pe de alta, nici Hell nu putea să mă orienteze precis asupra bazelor pe care se vor face tratativele de pace. Am refuzat de aceea de a lua orice fel de angajament și am insistat să-mi spună hotărârea după ce vor fi văzut pe miniștrii de externe.

Am trecut apoi la masă. În timpul ei, cum ședeam la dreapta mareșalului, a revenit aproape în șoaptă asupra chestiunii cu dinastia, spunându-mi că fac rău că nu profit de ocazie pentru ca să scăpăm de actuala dinastie, căci toți cei din București afirmă că este o pacoste pe țară și doresc îndepărtarea ei. I-am spus că aceasta poate să fie părerea lor, dar am și eu părerea mea și nu mi-o schimb. De aceea îl rog încă o dată să-mi înlesnească audiența la împărat. De altfel l-am întrebat: în locul meu ce ai face? A tăcut mai întâi, apoi mi-a spus: poate că ai dreptate, voi vorbi chiar în noaptea aceasta cu împăratul prin Hughes. După masă convorbirea a mai fost reluată, privitor la preliminariile păcii, dar a rămas în aceleași margini. Generalul Hell crede că în chestia Dobrogei s-ar putea ajunge la soluționarea de a o lăsa deschisă până la pacea generală. Fiind mare agrarian, el crede că dacă am fi bine călăuziți în cinci ani am putea îndoi producția noastră. Și el crede că asupra trecătorilor în munți nu trebuie să fim prea îngrijorați".

Urma ca tratativele să înceapă cu miniștrii de externe Kühlmann din partea Germaniei și Czernin din partea Austriei. La 9 februarie s-a primit o telegramă care spunea că întâlnirea cu Czernin și Kühlmann se întârzia cu 24 de ore. La 10 februarie Averescu avu la Buftea o nouă întâlnire cu Mackensen, care-i comunica în mod confidențial că a vorbit cu împăratul Wilhelm și că acesta are încredere în intențiile guvernului român de a încheia pacea, consilindu-l de a merge înainte fără șovăire, să nu aibă grijă de *chestiunea dinastiei* și să conteze pe sprijinul Germaniei în toate tratativele și pe al lui în special. În aceeași zi, 10 februarie, sosiră la Buftea Czernin și Kühlmann, care comunicară lui Averescu că *"condiția pentru prelungirea armistițiului este iscălirea prealabilă a declarațiilor ce urmează de către un reprezentant al guvernului român:*

1. România cedează Puterilor Aliate Dobrogea până la Dunăre.

2. Puterile Împătritei Alianțe vor avea grijă să întrețină pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanța.

3. Rectificările cerute de Austro-Ungaria la fun-

taria între Austro-Ungaria și România sunt acceptate de către România în principiu.
4. De asemenea se admit în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situația.
5. Guvernul român se obligă de a demobiliza imediat cel puțin 8 divizii din armata română.
6. Trupele române vor trebui să evacueze imediat teritoriile austro-ungare ce le ocupă.
7. Guvernul român se obligă să înlesnească pe cât posibil transportul de trupe al Puterilor Aliate prin Moldova și Basarabia spre Odessa pe căile ferate.
8. România se obligă de a concedia imediat pe toți ofițerii Puterilor cu care Împătrita Alianță se află în război, care se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofițeri de către Puterile Împătritei Alianțe libera trecere.
9. Acest tratat intră imediat în vigoare".

Examinând condițiile de pace impuse României, Averescu le găsi grele și chiar inacceptabile. El ridică obiecții împotriva pretențiilor maghiare cu privire la modificarea granițelor din Carpați. Se împotrivi categoric pretențiilor bulgare asupra Dobrogei dobândite de la turci cu mari jertfe de sânge la Plevna și atribuită României de congresul de pace de la Berlin. E un fapt recunoscut de bulgari, ca și Cadrilaterul cedat României prin tratatul de pace de la București din 1913. La drepturile acestea recunoscute României prin tratate internaționale se mai adaugă și măreața operă de cultură și civilizație românească săvârșită în Dobrogea, operă care culmina cu construcția podului peste Dunăre de la Cernavodă și în ridicarea portului Constanța care deschide României calea la mare. *"Prea e frumoasă această operă de civilizație* – observă Mackensen – *pentru ca să nu fie ținută în seama românilor"*. Era deci firesc ca față de asemenea pretenții delegatul României să opună un *veto* categoric. Totuși austro-germanii susțineau revendicările bulgarilor, fiind acesta prețul promis Bulgariei pentru intrarea în război contra României. Averescu cunoștea toate aceste dedesubturi, dar el rezistă presiunilor conferinței, declarând că România nu poate consimți la cedarea Dobrogei și nici la condițiile economice pe care i le impunea Germania. El declară că în asemenea condiții nu mai poate participa la discuția celorlalte probleme, neavând mandat care să-l autorizeze a consimți o cedare de teritoriu, fie și parțială. În urma declarației de *non possumus* a delegatului României pe chestiunea Dobrogei, tratativele erau ca și întrerupte.

Generalul Averescu declară că a primit să formeze guvernul bazat pe declarațiile publice ale guvernelor austriac și german că vor să încheie pacea *fără despăgubiri și anexări*. De aceea el, găsindu-se în fața unei noi situații, se vede silit să modifice hotărârea sa, aducând aceasta la cunoștința guvernului său. Cu declarația aceasta conferința luă sfârșit. În momentul plecării, Czernin comunică lui Averescu că are însărcinarea de a face o comunicare personală regelui Ferdinand din partea împăratului Austriei.

Înapoindu-se la Iași, Averescu făcu raport regelui asupra întrevederilor sale de la București și-i recomandă să-l primească pe Czernin cu mesajul din partea împăratului Carol al Austro-Ungariei. Întrevederea a avut loc în gara *Răcăciuni* în ziua de 14 februarie 1918, în trenul regal. Prezentând regelui mesajul imperial, Czernin spunea: *"Împăratul meu voiește încă să vă trateze ca pe un frate, dar este cea din urmă ocazie: dacă îl siliți să mai verse sânge, se va sfârși pentru totdeauna, iar condițiile vor fi mai grele pentru țară. Cunoaștem mijloacele D-Voastre în munți, e o campanie de 3-4 săptămâni"*. După acestea Czernin expuse regelui condițiile de pace. La observațiile regelui că condițiile de pace a căror acceptare se cere imediat sunt extrem de dure și că fără Dobrogea România nu poate respira, Czernin răspunse că, în ceea ce privește chestiunea Dobrogei vechi, aceasta poate forma obiectul unor discuții. El mai arătă că este în măsură să garanteze că România nu va fi izolată de mare, ci va obține un acces liber la Constanța. El mai asigura că Puterile Centrale ar fi gata să acorde României concurs diplomatic pentru dobândirea Basarabiei drept recompensă pentru Dobrogea. La sfârșitul audienței Czernin ceru regelui ca în termen de 48 de ore să binevoiască a da un răspuns lămurit dacă, în baza acestor propuneri, înțelege să continue tratativele de pace sau nu. Audiența n-a durat mai mult de 20 de minute. Rezultatul audienței a fost deci defavorabil. Regele era foarte abătut. Czernin a fost inflexibil și lipsit de deferență. Iată cuprinsul comunicatului ofi-

cial asupra întrevederii de la Răcăciuni:

"De la sosirea delegaților împătritei alianțe în București au avut loc convorbiri preliminare, fără caracter obligatoriu, cu generalul Averescu. În urma unei înțelegeri stabilite la una din aceste convorbiri, a avut loc în ziua de 27 oct. (st. nou) o întrevedere între ministrul de externe, contele Czernin, și Regele Ferdinand în teritoriul ce e ocupat încă de trupele românești. De acord cu aliații austro-germani, contele Czernin a făcut cunoscut Regelui condițiile în care împătrita alianță ar fi gata să încheie pace cu România. Regele Ferdinand a cerut un scurt răgaz care i-a fost acordat. De răspunsul Regelui atârnă dacă o soluție pacifistă va fi posibilă".

Sosise momentul marilor hotărâri. Regele părea hotărât a trimite un om de încredere la împăratul Carol la Viena. A revenit însă asupra acestei idei și credea că este bine să mai aștepte. Averescu era de părere că soluționarea păcii era cea mai indicată. Brătianu, Tache Ionescu și reprezentanții aliaților întruniți fură puși la curent cu situația în care se găsea țara, conchizând că soluționarea păcii este singura favorabilă. Averescu le dădu a înțelege că el nu are intenția de a duce lucrurile mai departe, considerând misiunea sa nereușită. El era de părere că rezistența nu mai poate duce decât la sacrificii inutile și materialicește rezultatul ar fi în dauna aliaților prin faptul că materialul nostru de război ar cădea în cea mai mare parte în mâinile dușmanului, care-l va întrebuința pe frontul occidental. Din considerațiile acestea el comunică la București că primește bazele tratativelor, dar nu condiția *sine qua non*. I s-a răspuns că rezultatul este nesatisfăcător și dacă nu se primește un răspuns categoric și necondiționat până la 17 februarie la orele 12, armistițiul va fi anulat.

Sub această amenințare, regele convocă un consiliu la palat pentru examinarea grelelor hotărâri ce urmau să fie luate. Părerile sfetnicilor politici și militari ai coroane erau împărțite. Unii recomandau o rezistență demonstrativă în *triunghiul morții*, apărat de armata țării, pentru a arăta că națiunea nu înțelegea să renunțe la înfăptuirea idealului național pentru care intrase în război. Aceasta cu atât mai mult cu cât *oștirea victorioasă la Mărășești nu se socotea învinsă.* Părerea aceasta nu era însă împărtășită de comandanții oștirii, fiindcă configurația geografică a Moldovei dintre Siret și Prut nu oferea din punct de vedere strategic locuri potrivite pentru apărarea triunghiului de rezistență în care să se poată adăposti regele, guvernul, parlamentarii și serviciile publice superioare. Alții cereau regelui și guvernului să decreteze demobilizarea armatei și să se retragă peste graniță, după pilda regelui Serbiei.

Brătianu considera propunerile de retragere inacceptabile. El recomanda rezistența cu arma în mână, ca protest contra știrbirii teritoriului țării. Dacă însă guvernul nu este de această părere, nu rămâne decât soluția păcii, și atunci să primească condițiile în bloc fără discuții, demonstrând prin aceasta că pacea a fost impusă prin violență de învingători. Dacă se crede însă că prin tratative s-ar putea obține rezultate favorabile, atunci să i se încredințeze lui Marghiloman formarea noului guvern. *Tache Ionescu* se declara împotriva păcii separate. El era pentru rezistența armată pentru a salva *ființa statului legal*, propunând ca regele, guvernul și parlamentul, sub scutul unei părți din armată, să se retragă în sudul Rusiei, la cazaci, pentru a evita încheierea unei păci legale și pentru a păstra toate drepturile față de Aliați. Neizbutind cu propunerile sale, Tache Ionescu, urmat de aderenții săi, ceru guvernului de ocupație din București permisiunea de a părăsi țara, pe care o primi numai pe la finele lunii iunie 1918, când așa-numitul "tren Tache Ionescu" porni spre Elveția. Împreună cu el plecară în străinătate peste 200 persoane, socotite indezirabile. În gara Ploiești trenul fu întâmpinat cu manifestații ostile.

Averescu făcu o expunere asupra mersului tratativelor de pace, declarând că nu împărtășește propunerea lui Brătianu și pe cea a lui Tache Ionescu, fiind de părere că atât rezistența, cât și retragerea, n-ar putea să aibă decât urmări dezastruoase. El declară că nu-și poate asuma răspunderea acestor soluții și fiindcă armata lipsită de subzistență și muniții ar putea opune rezistență foarte scurtă vreme. De aceea el consideră misiunea guvernului său ca și terminată. Nu rămăsese deci decât propunerea lui Brătianu de a încredința pe Marghiloman din teritoriul ocupat cu formarea noului guvern și cu continuarea tratativelor de pace.

În consiliu s-au petrecut scene dramatice. Principele Carol declară în numele său și al mamei sale, regina Maria, că asemenea propuneri de pace nu pot fi acceptate și că războiul trebuie continuat până la capăt. La audiența ce Averescu o avu după consiliu la regină, dânsul căută să-i explice că în desfășurarea evenimentelor mari este câteodată nevoie de a primi situațiile așa cum sunt, oricât de grele ar fi ele. Regina Maria îi răspunse că în vinele ei nu curge sânge de *sclavă*. *"Am tăcut, m-am închinat și am ieșit"* – zice Averescu cu amărăciune.

Retragerea peste graniță era luată în vedere în caz extrem. Ministrul Americii, Wopicka, credea la 9 februarie 1917 că cei 4 miniștri aliați, adică ai Franței, Angliei, Italiei și Americii, trebuiau în cel mai scurt timp să ceară autorizația guvernelor lor de a declara regelui Ferdinand și guvernului român că în orice condiții puterile aliate își vor menține punct cu punct și în mod absolut toate angajamentele lor față de România, cuprinse în convenția din august 1916. În orice caz, regele și guvernul român, chiar dacă ar fi nevoiți să părăsească țara, vor participa la negocierile de pace și, în sfârșit, întregul ajutor financiar de altă natură va fi dat regelui, guvernului, parlamentului și armatei române chiar în afara teritoriului național. Este de dorit ca această declarație să fie făcută și în numele guvernului american, deși acesta n-a semnat convenția de la București din 1916. La acea vreme America nu intrase încă în război – Wopicka mai aștepta ca Aliații să reia ofensiva pe frontul din apus, din Italia și din Balcani pentru a degaja frontul din Moldova. Antanta va face tot posibilul pentru a ajunge la o înțelegere cu bolșevicii din răsărit.

Într-o notă colectivă semnată de Barclay, Wopicka, Saint-Aulaire și Fasciotti se constata că este "*o datorie a recunoaște sacrificiile pe care poporul român și eroica sa armată, uniți în jurul mărinimosului lor Rege și al guvernului lor, le-au îndurat cu atâta credință pentru cauza comună a României și a Înțelegerii*". Iar dacă încercarea de a organiza un nou front cu armatele ucrainene și retragerea regelui și a guvernului ar eșua, atunci, "*înțelegerea va trebui să recunoască că «România aliată» și-a îndeplinit cu loialitate angajamentele*". În Camera franceză, ministrul de externe Pichon găsea cuvinte de simpatie pentru *"nobila și nefericita Românie, amenințată chiar în existența sa de capitulările militare ce se organizează în jurul său pe frontul rus"*, arătând că *"a intervenit la Iași pentru a înștiința guvernul român că «toate angajamentele luate în momentul intrării sale în război vor fi menținute»"*.

Se ridicară însă în consiliu și voci care recomandau să înceapă tratativele de pace cu inamicul, pentru a salva *ființa de stat*, așteptând cu încredere desfășurarea viitoare a evenimentelor. Ascultând părerile membrilor consiliului, regele arătă într-o emoționantă expunere că, hotărându-se să intre în război, se aștepta la toate încercările soartei, dar nu la aceea de a vedea că *se preface în dușman prietenul pe care trebuia să te reazimi mai mult*. El se declară gata la orice jertfă, dar îi este imposibil să se despartă de armată, să asiste la dizolvarea ei, să colinde o țară unde s-a dat mandat de arestare – și de asasinare, adaugă Brătianu – contra sa, săpându-se între el și România o prăpastie pe care nici cea mai strălucită victorie a Aliaților n-ar mai putea-o umple.

În urma acestor declarații, regele se hotărî să accepte începerea tratativelor de pace cu austro-germanii. Era o hotărâre gravă, dar singura posibilă în împrejurările tragice de atunci. El respinse demisia lui Averescu și-l autoriză să semneze preliminariile.

Regele găsi necesar să convoace pentru a doua zi, 18 februarie, un consiliu de coroană pentru a comunica hotărârea luată, ca rege constituțional. Se scăpase însă din vedere că la 17 februarie, orele 12, expira termenul armistițiului. Era în plin consiliu, când Averescu primi un plic din partea inamicului, prin care guvernul român era înștiințat că din cauză că nu i s-a dat răspunsul la timp, armistițiul a fost întrerupt, iar pentru a se restabili armistițiul înainte de trei zile se impuneau României condiții noi pe lângă cele existente și anume: demobilizarea a 8 divizii, trecerea trupelor germane prin nordul Moldovei, transporturi pe căi ferate etc. Nota inamicului a produs o deprimare generală.

A doua zi, 19 februarie, avu loc un alt consiliu de coroană, la care regele a făcut o

expunere, conchizând că trebuie să ne supunem împrejurărilor și că din sacrificiul ce-l facem poate că vor veni recompensele meritate. Averescu susținea că, deși condițiile sunt foarte grele, o rezistență ar fi totuși dezastruoasă. Principele Carol ținu să declare din partea reginei, în numele femeilor românce, că este trist că nu se rezistă până la ultima suflare și se speră că se va găsi un bărbat de stat destul de patriot care să-l împiedice pe rege de a semna o asemenea pace. Regele a intervenit, potolindu-i avântul. Ieșirea princepelui Carol determină pe Averescu să prezinte regelui demisia cabinetului. Regele exclamă consternat: *"Mă părăsiți și D-Voastră? Lăsați toată răspunderea asupra mea?"* Averescu răspunse: *"Sire! Noi nu vă părăsim, dar nu voim să fim acuzați de nepatriotism, când facem dovadă de cel mai mare patriotism, de o abnegație fără de margini"* – *"Da, dar nu luați în seamă avântul tineretului!"* replică regele. Averescu reveni asupra demisiei. El stăruia asupra marii greșeli care se comitea la Palat cu două politici: una a regelui și alta a reginei și principelui Carol, și reuși ca starea aceasta de lucruri să înceteze. Toată lumea cu judecată era convinsă că ceea ce se face este singura soluție rațională. Delegații de pace luară contact cu Kühlmann și Czernin la Buftea.

Între condițiile armistițiului era și aceea ca *misiunile militare străine* să părăsească țara. Dificultățile plecării lor fură aplanate și la 25 februarie s-a adus la cunoștință comunicatul austro-german că misiunile vor pleca atunci când vor voi, că pot trece prin Austria spre Elveția, prin Bulgaria spre Salonic sau prin Rusia. Generalul Berthelot împreună cu ofițerii francezi din misiunea militară părăsiră la 12 martie România, fără a mai aștepta pacea separată. Înainte de plecare, un grup de parlamentari români în frunte cu Delavrancea prezentă generalului Berthelot, pe lângă un rar exemplar din *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, și o adresă omagială care tălmăcea sentimentele de recunoștință ale oștirii și ale poporului român, sentimente care vor întovărăși veșnic amintirea marelui prieten care pleacă. Berthelot, covârșit de emoție, asigură că Franța nu va permite îngenuncherea României.

Înainte de plecare, generalul Berthelot dădu un ordin de zi în care arătă că există un puternic curent în opinia publică pentru pace, dar trebuie să se țină seama că armata românească a dat o dovadă de vitejie și loialitate, că atitudinea societății românești a fost demnă și că lupta ar fi continuat până la capăt, *fără defecțiunea rusească.*

Generalul Serbacev, amenințat mereu de bolșevici, obținu la 8 august 1917 autorizația de a pleca în Elveția împreună cu un grup de ofițeri ruși antibolșevici.

La 2 martie 1918, când expira termenul ultimatumului, Averescu telegrafie mareșalului Mackensen că primește condițiile de bază ale negocierilor de pace. I s-a răspuns imediat că înaintea expirării termenului se cere ca un plenipotențiar să semneze următoarele preliminarii: recunoașterea cesiunii Dobrogei cu asigurarea unei ieșiri la mare, acceptarea unei rectificări pe granița Ungariei și acceptarea unor învoieli economice. La aceasta se mai adăugau: consimțământul la demobilizarea a 8 divizii și îngăduirea transportului armatelor aliate spre Rusia.

La 25 februarie se întruni un nou consiliu la palat pentru examinarea noilor condiții cerute de inamic. Rămase ca un nou consiliu să studieze cererile austro-germanilor. Regele părea foarte obosit și a amânat convocarea consiliului. Tot regele își exprimă dorința de a-l vedea pe Marghiloman – dorință exprimată și mai înainte. La această dorință, Averescu obiectă că dacă motivele sunt politice, ar fi o greșeală. Regele răspunse că nu, dar Averescu, bănuind scopul întrevederii, nu mai insistă, ci ceru a doua zi o audiență pentru lămurirea situației politice, mai ales că Marghiloman sosise la Iași și fu primit de rege. La 27 februarie și Averescu fu primit de rege într-o lungă audiență și prezentă actul de demisie a cabinetului. Argetoianu, care pleca la București la 5 martie 1918, ca plenipotențiar al guvernului român, semnă *Preliminariile de pace de la Buftea.* Termenul armistițiului pe baza acestei acceptări era de 14 zile, începând de la 5 martie cu termen de denunțare de 3 zile. Actul poartă semnăturile plenipotențiarilor: german, austro-ungar, bulgar și turc.

Totodată Argetoianu plecă la București cu instrucțiuni să anunțe criza de guvern și să însărcineze pe Papiniu cu continuarea lucrărilor sub rezerva aprobării noului guvern.

3. Guvernul Marghiloman. Tratativele de pace de la București. Clauzele teritoriale și economice ale tratatului

În decursul dezbaterilor agitate de la Palat s-a vehiculat ideea că ar fi bine ca regele să recurgă și la oamenii politici din teritoriul ocupat. Maiorul Mitilineu primi chiar însărcinarea de a lua contact cu oamenii politici din București, dintre care unii făceau parte din corpurile legiuitoare. Cu ocazia tratativelor de la Buftea, Argetoianu văzu în București pe Marghiloman și-l întrebă dacă nu dorește să-l vadă pe rege, pentru că are relații cu nemții și ar putea fi de folos țării. La întrebarea aceasta Marghiloman răspunse că cei de la Iași n-au căutat să intre în legătură cu cei de la București și nici nu le-au cerut sfatul, dar, credincios promisiunii pe care o făcuse regelui la consiliul de coroană de la Cotroceni din august 1916, că la zile negre regele îl va putea găsi, este gata de a se pune la dispoziția regelui. La invitație, el este gata să plece la Iași și să se prezinte suveranului. Kühlmann și Czernin erau de acord cu hotărârea lui Marghiloman, fiindcă el se bucura de încrederea lor.

Înainte de plecare, Marghiloman obținu asentimentul lor la păstrarea dinastiei, la unirea Basarabiei și la schimbarea regimului din teritoriul ocupat. În privința aceasta, el insistă asupra restaurării suveranității românești asupra Olteniei și Munteniei în schimbul asigurării că tot ce prisosește peste nevoile populației va trece în Germania. El mai ceru libertate de acțiune în problema reformelor agrare și electorale. Cu aceste asigurări, date și în scris, din partea delegaților austro-germani, plecă Marghiloman la Iași, unde la 12 martie fu primit în audiență de regele Ferdinand. El comunică suveranului că asprimea condițiilor de pace din partea puterilor centrale se explică din cauza neîncrederii lor în Brătianu și în regina Maria. La observațiile acestea, regele îl făcu să înțeleagă că el nu poate face deodată *volte face*, dar că este gata să facă tot ce-i va sta în putință. Regele îi mai spuse că el dorea de mult să-l cheme la Iași, dar că guvernul a căutat să împiedice această întrevedere.

După aceste lămuriri, regele însărcină pe Marghiloman cu formarea guvernului, comunicându-i că Averescu a demisionat și că i-a primit demisia.

Marghiloman ceru un răgaz pentru a se consulta cu prietenii săi din București. La 14 martie el se înapoie de la București, unde avusese mai multe întrevederi cu Kühlmann și Czernin, precum și cu prietenii și colaboratorii săi, pe care-i convocă pentru a discuta formarea guvernului. Cu delegații german și austriac el avu mai multe întrevederi, în urma cărora ei consimțiră să facă anumite concesiuni, dar aceasta numai ca *deferență* față de persoana lui. Contele Czernin îl asigură că *lucrarea în comun va putea aduce un rezultat care să satisfacă ambele țări.*

Rămăsese însă nelămurită problema *regimului de ocupație*, pe care reprezentantul german îl reclama să rămână în vigoare până la pacea generală. În privința aceasta Marghiloman declară că-i pare rău că nu se înțelegea de câtă importanță este pentru popoare o pace încheiată, nu cu țări haotice ca Rusia, ci cu un *stat constituit cu un rege, guvern și parlament.* Argumentația prinse și Kühlmann declară că împărtășește punctul de vedere susținut de Marghiloman.

La 18 martie Marghiloman sosi la Iași, unde fu întâmpinat de prietenii săi din Moldova. Acestora el le spuse lămurit că e o datorie de împlinit pentru țară și, cum are în vedere cea mai bună pace ce se poate obține, *merge înainte.* Cu această hotărâre el se prezentă regelui pentru a cădea de acord asupra *programului de guvernare.*

Acesta cuprinse dizolvarea corpurilor legiuitoare, convocarea corpului electoral pentru ratificarea tratatului de pace și votarea de legi urgente ca suspendarea inamovibilității magistraților, revizuirea legii presei, încetățenirea evreilor și darea în judecată a membrilor guvernului Brătianu ca vinovați pentru dezastrul țării. Arestarea fostului ministru *Alexandru Constantinescu* s-a dispus la cererea comisiei de anchetă, dar regele îi ceru lui Marghiloman punerea în libertate.

Noul parlament urma să facă pregătirile pentru convocarea Constituției, pentru votarea împroprietăririi sătenilor și a lărgirii dreptului de vot, legi constituționale pe care regele le făgăduise ostașilor pe front.

Regele aprobă programul de guvernare și încredință pe Marghiloman cu formarea noului guvern, care la 6/19 martie a depus jurământul. Noul guvern convocă corpul electoral. La 3 iunie se deschise sesiunea parlamentului cu mesajul regal. Parlamentul ratifică la 15 iunie tratatul de pace; la 25 iunie darea în judecată a cabinetului Brătianu cu arestarea lui Alexandru Constantinescu. În ședințele de la 19 și 20 iunie s-a votat încetățenirea evreilor în bloc și legea amnistiei.

În ziua următoare noul guvern prestă jurământul în fața regelui. În cuvântarea pe care o rosti, regele ținu să accentueze că recunoaște valoarea sacrificiului ce se impune membrilor noului guvern. După rezolvarea chestiunilor mai urgente, Marghiloman plecă la București pentru a începe tratativele de pace cu delegații *cvadruplei înțelegeri*. Tratatul de pace de la București s-a semnat de Marghiloman, R. Kühlmann pentru Germania, S. Burian pentru austro-ungari, pentru că Czernin demisionase în aprilie 1918, V. Radoslavov pentru Bulgaria și Ahmed Nessimi Bey pentru turci, fiind redactat în patru limbi și anume română, germană, bulgară și turcă. După semnare, Marghiloman trimise regelui Ferdinand la Iași următoarea telegramă:

"Am adânca mulțumire să comunic M.v. că pacea s-a încheiat; tratatul, care în ultimele negociațiuni a primit unele modificări favorabile țării, a fost semnat la 12 ore. El va purta titlul de Pacea din București. *Sub conducerea M.v. și sub ocrotirea Dinastiei, România își va putea reîncepe munca spornică pentru consolidarea viitorului ei".*

Regele răspunse la telegramă: *"Luând act de tratatul încheiat la București, vă sunt recunoscător atât D-Voastră, cât și celorlalte delegații pentru munca grea și devotată ce ați depus în apărarea drepturilor noastre în clipe dureroase. Am nestrămutata nădejde, ca Rege și român, în viitorul vredniciului și viteazului meu popor și vă mulțumesc pentru asigurarea ce-mi dați de încrederea ce o aveți în trăinicia și prosperitatea țării sub conducerea mea și a dinastiei mele".*

Durerea țării găsea puternic răsunet în Franța. Publicistul Gustave Hervé adresa "Sărmanei Românii" – *Pauvre Roumanie* – cuvinte de mângâiere:

"Oricât ne-am fi așteptat la această catastrofă, noutatea va fi primită astăzi de toți Aliații, și în special de noi, cu o vie durere. România n-a fost bătută de germani, ea le-a fost predată, cu mâinile și picioarele legate, de revoluția rusă. Printr-un exces de scrupule, învingătorii i-au lăsat independența nominală. Încercuită, România încetează, din ziua de astăzi, a mai fi o țară independentă. Ea devine un stat vasal al Pangermaniei. Aceasta e recompensa României pentru gestul ei măreț care, în vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în vâltoare... aceasta e răsplata iubirii ei pasionate pentru Franța, marea soră latină, a cărei dragoste a contribuit pentru o bună parte la intrarea sa în luptă de partea celor ce se zbăteau pentru drepturile popoarelor...

În această zi de doliu, care nu e o zi de rușine decât pentru Rusia revoluționară, ce putem spune fraților noștri români, decât că patria lor nu ne-a fost niciodată mai scumpă decât în momentul când ea suferă cea mai nemeritată dintre inechități. În ziua victoriei, ziua în care toate popoarele oprimate vor fi eliberate din lanțurile lor, ziua în care toate Alsaciile, Lorenele vor fi reintegrate la patriile lor mame, aliații din Occident nu vor uita că în Transilvania ungurească, în Bucovina austriacă și în Basarabia rusă, există trei Alsacii și Lorene românești".

Clauzele tratatului erau cât se poate de grele, cuprinzând cesiuni teritoriale și impunând țării grele condiții economice. În primele două capitole ale acestui tratat de pace, *impus* României, dar din fericire *nepus în aplicare*, se prevedea încetarea stării de război și reluarea relațiilor diplomatice cu Puterile Centrale, precum și demobilizarea forțelor armate române. Din cele zece divizii ale armatei, numai cele două care operau în Basarabia rămaseră pe picior de război. Celelalte opt divizii urmau să rămână în Moldova cu contingentele lor din timp de pace. Munițiile, armele de tot felul, caii și trăsurile urmau să fie transportate în teritoriul ocupat și puse sub controlul comandamentului aliat de acolo. Forțele navale și maritime rămaseră neatinse până la încheierea păcii generale. Demobilizații se puteau reîntoarce la vetrele lor

în teritoriul ocupat.

Capitolul al II-lea prevedea cesiunile teritoriale impuse României. Aceasta fu silită să retrocedeze Bulgariei *Cadrilaterul. Dobrogea* propriu-zisă, până la brațul Sf. Gheorghe, fu cedată *Puterilor Centrale*, cu condiția ca acestea să asigure României *comunicația cu Marea Neagră pe linia* Cernavodă – Constanța. Hotărârea aceasta a indispus foarte mult pe bulgari, care revendicau Dobrogea întreagă pentru ei. S-a mai impus României o *rectificare de graniță* în folosul Austro-Ungariei de la Vârciorova până la Lunca pe Prut, mai jos de Mamornița. Erau cuprinse în această rectificare toate *trecătorile peste Carpați cu hinterlandurile lor din Oltenia, Muntenia și Moldova*, astfel că monarhia austro-ungară rămăsese stăpână pe *întreg lanțul Carpaților*, pe o suprafață totală de 5.000 km^2.

Capitolele 4, 5 și 6 cuprindeau dispoziții privitoare la *despăgubirile de război*, la *evacuarea teritoriilor ocupate* și la *navigația pe Dunăre*. În Capitolul al 7-lea se impunea României respectarea confesiunilor religioase și încetățenirea evreilor. În Capitolul 8 și ultimul se prevedeau dispoziții pentru punerea în aplicare a tratatului prin care întreaga producție a țării era aservită puterilor învingătoare.

În virtutea acestui articol, guvernul român cedă pe 90 de ani unei societăți germane dreptul exclusiv de a folosi toate terenurile statului și cele particulare pentru exploatarea și prelucrarea țițeiului, a gazelor naturale, ozocheritei, asfaltului și a tuturor terenurilor bituminoase. Pentru a înlesni exploatarea, statul român se obliga să pună la dispoziția societății tot lemnul necesar din pădurile sale, precum și dreptul de folosire a drumurilor publice, a căilor ferate, ca și instalațiile existente pentru transportul și înmagazinarea țițeiului și a derivatelor din petrol. România mai era obligată ca în curs de 8 ani să dea austro-germanilor toate prisosurile de cereale, semințe oleaginoase, nutreț pentru vite, leguminoase, păsări, vite, carne, plante textile și lână, precum și prisosul de vin și fructe. Țara învinsă mai era obligată să arendeze pe timp de 30 de ani întreprinderilor de navigație pe Dunăre germano-austro-ungare terenurile potrivite la maluri pe care să se clădească magazii și birouri, schele pentru acostare, instalații de reparații diverse, depozite de cărbuni, precum și linii de cale ferată, cerute de aceste exploatări. O societate germană urma să ia în arendă șantierul de la Giurgiu pe timp de 40 de ani cu dreptul de înnoire a contractului de arendă. Societatea era autorizată să construiască o cale ferată îngustă pentru legătura cu portul Ramadan. Băncile românești erau obligate să admită controlul asupra operațiunilor de devize din partea a doi comisari germani. Statul român mai era obligat să onoreze biletele Băncii Generale emise în timpul ocupației. Din toate acestea se vede că, pe cât de dureroase erau pentru români *rășluirile teritoriale*, pe atât de oneroase erau și *prevederile economice* ale tratatului din București.

Miniștrii Antantei protestară contra păcii încheiate. Guvernul le răspunse, accentuând faptul că România a fost părăsită și că pacea încheiată este definitivă și va fi respectată de guvern.

La 29 mai Marghiloman făcu la Clubul Conservator o largă expunere asupra programului guvernului ce urma a fi supus Parlamentului după noile alegeri. Programul cuprindea ratificarea tratatului de pace, stabilirea răspunderilor pentru pierderea războiului, suspendarea inamovibilității magistraților și fixarea punctelor constituționale de revizuit și anume: reforma agrară, lărgirea dreptului de vot și legea presei. Alegerile parlamentare începură la 1 iunie. În urma lor guvernul obținu majoritatea necesară asigurării guvernării. La 17 iunie 1918 s-a deschis Parlamentul. Cu ocazia ratificării tratatului la Cameră, Marghiloman declara cu glas tremurător că, la iscălirea păcii, *în condeiul lui n-a picurat cerneală, ci lacrimi!*

Un observator german, Gerhard Velburg, arată în însemnările sale zilnice că dezamăgirea asupra acestui tratat de pace se putea citi pe fețele tuturor românilor. Lumea era indignată că trupele de ocupație urmau să rămână în țară. Românii nu se puteau împăca cu *pierderea* Dobrogei, cu *rectificările de frontieră* și *aservirea economică* în urma convenției privitoare la petrolul românesc.

Capitolul VI

INTERVENȚIA STATELOR UNITE ALE AMERICII ÎN RĂZBOI. CAPITULAREA GERMANIEI ȘI ABDICAREA ÎMPĂRATULUI WILHELM. DEZAGREGAREA MONARHIEI AUSTRO-UNGARE. SPARGEREA FRONTULUI DIN BALCANI. REINTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. REVENIREA TRIUMFALĂ A REGELUI FERDINAND LA BUCUREȘTI

1. Cele 14 puncte ale președintelui Wilson

În 1913 ajunse președinte al Statelor Unite ale Americii *Thomas Woodrow Wilson*, profesor de *drept constituțional*. El lansă formula nouă: "*a face în lume un teren sigur pentru democrație*": mitul *național* înlocuit cu mitul *democratic*, întărit cu principiul autodeterminării popoarelor și cu idei naționale. Principiile lui Wilson au fost acceptate cu entuziasm în Europa. Autodeterminarea națiunilor deveni *cruciada* suveranității naționale, universale. Ca exponent al *partidului democrat*, sub impresia războiului din Balcani, Wilson sugeră marilor puteri încheierea unui *tratat de arbitraj* pentru aplanarea conflictelor internaționale. Ideea a prins și Wilson, cu toate simpatiile lui pentru puterile Antantei, observă la începutul războiului mondial o atitudine de neutralitate binevoitoare. Războiul submarin – *U-Bookrieg* – purtat de germani în 1917, dezlănțuit cu atâta înverșunare de comandamentul superior german, cu scufundarea vaselor *Lusitania*, *Arabic*, *Sussex* ș.a. sili pe americani să ia o atitudine fermă contra Germaniei, care credea că continuarea fără cruțare a războiului submarin va accelera prăbușirea puterilor apusene.

Superioritatea flotei engleze neliniștea de la începutul războiului cercurile militare germane. Încă în decembrie 1914 amiralul Tirpitz spera să poată distruge flota engelză cu ajutorul submarinelor, fără să-și fi dat îndeajuns seama că folosirea acestei arme de luptă maritimă putea indispune puterile neutre și în special Statele Unite ale Americii, și să le silească în cele din urmă să iasă din neutralitate și să sporească potențialul de luptă al puterilor Antantei, precum s-a și întâmplat. Numai în aprilie 1917 au fost înecate 471 de vase cu un conținut de 874.000 tone.

Cum protestele americane la Berlin rămaseră fără efect, congresul american hotărî la 3/7 februarie 1917 ruperea relațiilor diplomatice cu Germania. Avizul acesta n-a produs efectul așteptat și de aceea președintele Wilson declara la 6 aprilie 1917 război Germaniei și la 7 decembrie 1917 Austro-Ungariei. La 29 aprilie congresul american votă legea serviciului militar obligatoriu și deschiderea unui credit de 7 miliarde de dolari pentru acoperirea cheltuielilor războiului. Wilson ceru totodată tuturor țărilor neutre să declare război Germaniei.

Apariția unităților americane bine echipate, școlite și înarmate pe frontul din Apus sub comanda generalului *Pershing*, în vara anului 1917, a contribuit foarte mult la ridicarea moralului trupelor franco-engleze și

la întărirea credinței lor în izbânda finală. Și aceasta mai ales din clipa în care s-a ajuns la crearea, în primăvara lui 1918, a unui *comandament unic* în ceea ce privea conducerea operațiunilor de luptă și de rezistență. Mareșalul *Foch* devenise comandantul suprem al trupelor de operațiuni ale Antantei.

La 8 ianuarie 1918 Wilson anunța în mesajul său către Senatul american un program de pace, cuprins în cele "14 puncte" ale sale.

Punctul 1 stabilea *publicarea* tratatelor de pace și abolirea diplomației secrete.

Punctul 2 proclama *libertatea deplină a navigației* pe mări, atât în timp de pace cât și în timp de război.

Punctul 3 cerea *suprimarea* pe cât posibil a *tuturor restricțiilor economice și comerciale.*

Punctul 4 prevedea limitarea armamentului și reducerea lui la minimum posibil.

Punctul 5 stăruia asupra *reglementării* obiective a *pretențiilor coloniale.*

Prin punctul 6 se cerea *evacuarea teritoriilor Prusiei* și independența dezvoltării politice și naționale sub un guvern ales de ea însăși.

Punctul 7 reclama *evacuarea și restaurarea Belgiei* și recunoașterea independenței ei.

Punctul 8 dispunea *evacuarea teritoriului francez și retrocedarea Alsaciei și Lorenei.*

Punctul 9 prevedea *rectificarea granițelor din Orient* prin liniile naționale recunoscute.

Punctul 10 hotăra ca popoarelor Austro-Ungariei să li se asigure *posibilitatea dezvoltării autonome.*

Punctul 11: *"România, Serbia și Muntenegrul să fie evacuate și teritoriile ocupate să fie restaurate. Serbia să primească acces liber la mare. Relațiile între statele balcanice să fie stabilite prin discuții amiabile în conformitate cu granițele istorice ale apartenenței naționale. Să se creeze garanții pentru independența economică și integritatea teritorială a diferitelor state balcanice".*

Punctul 12: Părților turcești ale actualului imperiu otoman să li se asigure suveranitatea, dar și celorlalte naționalități care se găsesc sub stăpânire să le fie de asemenea asigurate necondiționat viața și dezvoltarea autonomă. Dardanelele să fie deschise ca trecere liberă pentru corăbiile și negoțul tuturor națiunilor sub garanție internațională

Punctul 13: Reconstituirea *statutului independent polon*, care să cuprindă teritoriile locuite de populație polonă. I se va garanta acces liber la mare. Prin tratat internațional să fie garantată independența economică și integritatea teritorială.

Punctul 14: Să se creeze *Societatea Generală a Națiunilor*, care trebuie să se constituie în pact sau *ligă a națiunilor.*

În programul său Wilson avea în vedere un singur țel, acela de a lua măsuri ca războiul să nu se mai repete. De aceea nu se vorbește nici de repartizarea prăzii, nici de anexări teritoriale, nici de indemnizații și nici de reparații. El considera războiul ca o pacoste căzută asupra omenirii și singurul lui gând era de a-l evita în viitor. În urmărirea acestui scop, el propuse *măsuri pentru libertatea națiunilor oprimate* de către anumite mari puteri. El cerea să se evite în viitor orice pretext de lupte, dând acestor popoare libertatea de a dispune singure de soarta lor în limitele impuse de *limbă, rasă și cultură națională.* Se dorea evacuarea Bulgariei, României, Serbiei, Muntenegrului, restituirea Alsaciei și Lorenei, retrocedarea în Italia a teritoriilor "irridente", autonomia popoarelor din Austro-Ungaria cu dreptul de a deveni state independente ca Ungaria, Cehoslovacia, Austria, sau de a se uni cu conaționalii lor din regatele libere România și Serbia. Aceleași drepturi și în aceleași condiții au fost recunoscute și popoarelor din Turcia, apoi, în sfârșit, reconstituirea Poloniei. Tuturor acestor state recunoscute sau create li s-a cerut să se organizeze în sensul *principiului democratic*, cu respectarea dreptului de folosire a limbii și credinței minorităților etnice din teritoriile lor. Se mai recomanda libertatea comerțului prin înlăturarea barierelor vamale, libertatea navigației și accesul la mare pentru Serbia. Se mai prevedea și constituirea unei *Societăți a Națiunilor* pentru aplanarea litigiilor politice dintre ele. Wilson întări *ideea națională*, dându-i o consistență reală.

Punctele lui Wilson au constituit baza tratativelor de pace cu statele beligerante la terminarea primului război mondial. El stărui pentru recunoașterea *dreptului de autodeterminare a popoarelor*, care sunt organisme vii ce nu pot fi împinse încolo și încoace ca pietrele într-un joc. El cerea ca *"orice problemă de te-*

ritoriu care a luat naștere în acest război să fie soluționată în interesul și în folosul popoarelor respective și nicidecum ca parte a unui simplu compromis al pretențiilor părților rivale. Numai o pace generală, așezată pe această bază, poate fi discutată!" Wilson considera dreptul popoarelor de a dispune liber de ele însele ca fundament al noii ordini internaționale și pretindea ca toți Aliații să consimtă a face *tabula rasa* din tot îndelungatul lor trecut de egoism național, din toate prejudecățile de rasă, de națiune și de culoare, de tradiții istorice seculare transmise prin generații. Trei mari imperii: Rusia, Austro-Ungaria și Imperiul otoman se prăbușiră. Pe ruinele lor încolțeau state noi, dintre care unele nici nu avuseseră o existență proprie. Organizarea Europei pe temelii noi era deci foarte greu de săvârșit. Conferința de pace avea să întâmpine mari dificultăți. O condiție de pace *sine qua non* ar fi retrocedarea Alsaciei-Lorenei și ar fi de dorit ca ținuturile din Austria locuite de italieni, sârbi și români să fie anexate țărilor respective.

Intrarea Statelor Unite în război alături de puterile apusene a umplut în largă măsură golul ce se produsese pe câmpurile de bătălie în urma retragerilor rusești provocate de revoluțiile din februarie/martie și din octombrie/noiembrie 1917. Pe lângă contingentele americane pe frontul de luptă și în tranșee, Statele Unite au furnizat Aliaților pe toate fronturile armamentul și echipamentele necesare și s-au ocupat de aprovizionarea populației civile cu cele necesare, scutind-o de foamete, pe care o resimți populația din teritoriile austro-germane.

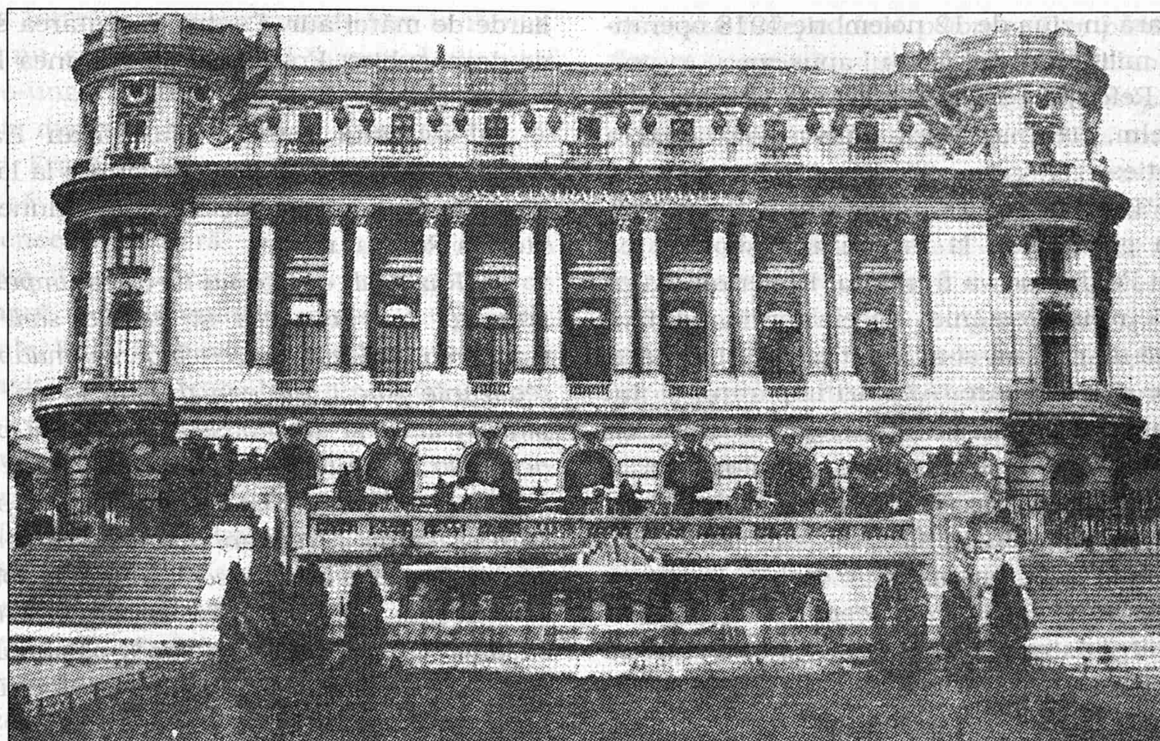
2. Capitularea Germaniei și abdicarea Kaizerului

Înfrângerile suferite de cvadrupla înțelegere austro-germano-bulgaro-turcă pe toate fronturile duseră fatalmente la prăbușirea militară, care atrase după sine și prăbușirea politică și economică. Atitudinea hotărâtă a socialiștilor din parlamentul german contra războiului de cucerire duse la demisia cancelarului Bethmann-Helwig și la instalarea noului cancelar Michaelis, care răspunse negativ la intervenția papei pentru pace. Dar noul cancelar nu se putu menține multă vreme la putere din cauza opoziției tot mai înverșunate a socialiștilor. Urmașul său Hetling fu silit să admită așa-numita "parlamentarizare" a Germaniei, adică trecerea puterii de guvernare din mâinile Kaizerului și ale Înaltului Comandament Militar asupra poporului reprezentat prin Reichstag. Înfrângerile erau grele: eșec în *Flandra*, dezastru la *Marna*, ruperea *liniei Hindenburg*.

La finele lui iulie 1918 începu debandada pe frontul din apus. Înfrângerile suferite în Champagne și Flandra marcau prăbușirea militarismului german. La 3 octombrie Kaizerul încredință cancelariatul imperiului prințului Max de Baden, asistat de 2 deputați socialiști, care împreună cu cancelarul, vice-cancelarul și ministrul de externe constituiau consiliul suprem de guvernare cu puteri depline de a începe tratativele de pace. Între cele 8 puncte ale programului său de guvernământ se găsea în punctul 4 declarația că "*tratativele de pace (Brest-Litowsk și București) încheiate până atunci nu trebuie să constituie un impediment pentru încheierea păcii generale*".

La 4 octombrie 1918 noul cancelar adresă președintelui Wilson o notă prin care cerea armistițiu și începerea negocierilor de pace cu renunțarea la Alsacia și Lorena, care urmau să se constituie ca stat federal al Imperiului. La 24 octombrie sosi la Berlin răspunsul președintelui Wilson, care refuză să trateze cu organele militare germane și cu autoritățile monarhice. Singura cerere de armistițiu admisibilă ar fi aceea care să excludă reluarea ostilităților din partea germanilor. În răspunsul Germaniei se arăta că poporul german n-are nici un mijloc de a ordona autorităților militare să se supună, că puterea regelui Prusiei de a controla politica imperiului este încă întreagă și că militarismul suveran se găsește încă în mâinile celor care au fost stăpânii Germaniei. Nota de răspuns a lui Wilson era fermă: "*Atâta vreme cât există perspectiva de a se face pace cu autocrația militară și cu autoritatea monarhică sau de a le avea mai târziu încă în față, Germania nu poate cere pace, ea trebuie să capituleze*".

Răspunsul zgudui adânc pe împăratul Wilhelm, care convocă la 25 octombrie un consiliu pentru examinarea răspunsului comina-

Cercul Militar Național

toriu al președintelui Wilson. Prăbușirea frontului și amenințarea Berlinului sili pe sfetnicii împăratului să accepte transmiterea puterii suverane a imperiului asupra autorităților politice și subordonarea puterii de comandă asupra oștirii guvernului civil.

Consecințele acestor hotărâri duceau fatal la abdicarea Kaizerului și la constituirea unei regențe imperiale până la convocarea și întrunirea Constituantei, care să hotărască pentru viitor. La 10 noiembrie 1918 kaizerul Wilhelm (1886 – 1918) părăsi cartierul general de la Spa și trecu la *Amerongen* în Olanda, în castelul contelui Bentick, iar de la 1920 în casa *Doorn*, pe care o achiziționase între timp. Art. 232 din Tratatul de la Versailles impunea Germaniei extrădarea lui Wilhelm. Cum însă el nu se mai găsea pe teritoriul german, autoritățile germane nu puteau aduce la îndeplinire dispoziția tratatului, iar autoritățile olandeze refuzară categoric extrădarea refugiatului politic de pe teritoriul olandez. Astfel rămase Wilhelm la Doorn, unde după moartea împărătesei Augusta Victoria se recăsători în noiembrie 1922 cu principesa văduvă Hermina de Schönaich-Carstath și trăi acolo până la moarte, în 1941.

În noaptea de 7 spre 8 noiembrie plenipotențiarii germani în frunte cu Erzberger sosiră la cartierul general al mareșalului Foch de la Rothonde, în pădurea de la Compiègne, pentru a primi condițiile de capitulare formulate mai înainte. Acestea erau: evacuarea imediată a tuturor teritoriilor ocupate (deci și a Olteniei și a Munteniei), restabilirea graniței Rinului cu capetele de pod pe malul drept și livrarea întregului material militar din Belgia și Franța. Termenul de primire sau respingere era ziua de 10 noiembrie, orele 12. În ziua următoare fură primite, în numele Reichului german, condițiile de armistițiu și semnat la 12 noiembrie actul de capitulare, punându-se astfel capăt războiului mondial.

Condițiile armistițiului erau destul de aspre: ele impuneau Germaniei evacuarea Belgiei, a Alsaciei și Lorenei, a României și retragerea trupelor din România, Bulgaria, Serbia, Turcia și Ucraina. Deopotrivă de grele erau și clauzele materiale ale convenției de armistițiu. S-a impus Germaniei să predea 5.000 locomotive, 15.000 vagoane, 5.000 tunuri și 30.000 mitraliere, 1.700 avioane, 5.000 camioane și automobile, toate submarinele, flota de război și cea mai mare parte din unitățile flotei comerciale. Se mai adăugau și clauzele privitoare la ocuparea porturilor germane și la accesul aliaților pe fruntariile Germaniei. Cu semnarea actului de armistițiu

încetară în ziua de 12 noiembrie 1918 operațiunile militare pe tot frontul apusean.

Referindu-se la abdicarea împăratului Wilhelm, regina Maria făcea următoarea reflecție:

"Beat de succes, împăratul Wilhelm striga în gura mare la începutul războiului că regele Ferdinand va fi ultimul Hohenzollern ce ocupă tronul României. Regele Ferdinand, fără să zică un cuvânt, și-a urmat calea spinoasă în liniște și resemnare. – Astăzi împăratul și fiul său au rămas fără țară, iar regele Ferdinand, loial și modest, aclamat ca un eliberator, a devenit primul rege al tuturor românilor. Cum să nu mă închin în fața miracolului ce s-a îndeplinit?" Ne putem ușor închipui ce față făceau toți aceia care cereau detronarea Regelui și darea în judecată a membrilor guvernului care a declarat răsboiul! Și toate acestea, pentru a fi pe placul germanilor.

După abdicarea Kaizerului, ajunse Ebert cancelar al imperiului, iar Scheidemann proclamă *Republica*, silind și pe suveranii statelor aliate la abdicare. Un consiliu-soviet, după exemplul rusesc, își asumă puterea guvernării. Din consiliu făceau parte Ebert, Haase, Scheidemann și Landsberg. Guvernul socialist german avea de îndeplinit o grea misiune, aceea de a lichida starea de război și de a menține ordinea într-o țară grav amenințată de emisari revoluționari și de revoltă în armată și în corpul marinarilor. Mișcarea Spartachiștilor extremiști din decembrie 1918 și ianuarie 1919 putu fi înăbușită cu suprimarea conducătorilor Liebknecht și Roza Luxemburg. Guvernul socialist de dreapta reuși să țină piept mișcărilor extremiste de stânga și să împiedice proclamarea *dictaturii proletariatului* în Germania. La 25 noiembrie se hotărî convocarea Adunării Constituante Naționale. La 29 ianuarie 1919 avură loc alegerile pentru adunarea națională, iar la 5 februarie se deschise la *Weimar* adunarea care votă noua constituție a *Republicii Germane*. Ebert fu ales președinte al Republicii. La 30 septembrie adunarea își mută reședința la Berlin. La 10 ianuarie 1920 Reichstagul german ratifică *Tratatul de pace de la Versailles* care, pe lângă anumite cesiuni teritoriale și pierderea coloniilor transoceanice, mai impunea Germaniei și plata unor despăgubiri de război de 132 miliarde de mărci aur. Pentru garantarea sumei de despăgubire, Franța ocupă regiunea Ruhrului ca gaj.

Publicistul german Maximilian Harden invita pe conaționalii săi să renunțe la lamentări și la eforturile lor de a scuza acțiunea militară a Reichului:

"Războiul acesta nu ne-a fost impus prin surpriză. Noi l-am voit și trebuia să-l voim. Germania l-a făcut din convingerea imuabilă că realizările sale îi dădeau dreptul la un loc în plus în lume și la debușeuri mai largi pentru activittea sa. Puterea noastră crea o lege nouă în Europa. Germanii ca Herrenvolk – popor de stăpâni – erau încredințați de misiunea lor de a cârmui lumea prin puterea spiritului de organizare și prin cultura lor. Iar împăratul Wilhelm susținea că germanii sunt sarea pământului și că ei au fost chemați de Dumnezeu să civilizeze lumea".

3. Dezagregarea monarhiei austro-ungare

Înfrângerea Germaniei atrase după sine prăbușirea Austro-Ungariei și la Viena dispăru și ultima speranță în *victorie*. Continuarea războiului devenise imposibilă și din cauza defetismului elementelor maghiare, slave și române, din armata austro-ungară. Unitățile maghiare se retrăgeau spre granița Ungariei, unde aveau de apărat interesele lor. Sârbo-croații părăseau frontul pentru a se reîntoarce la vetrele lor, unde se constituise *statul iugoslav*, iar soldații români din Transilvania și Bucovina treceau în masă linia frontului pentru a se preda italienilor. Prizonierii români din Italia se constituiră ca și cei din Rusia în legiuni naționale românești cu aprobarea guvernului italian, pentru a lua parte la lupta contra asupritorilor austro-ungari.

În situația aceasta disperată, cancelarul austro-ungar Burian adresă la 14 septembrie 1918 guvernelor tuturor statelor beligerante, amice și inamice, o notă prin care le invită să se întrunească de urgență într-un loc neutru pentru un liber și confidențial schimb de vederi cu privire la principiile fundamentale pe baza cărora să se poată ajunge la încheierea păcii. Nota austriacă a produs senzație în

lumea întreagă și mare surprindere la Berlin, unde nu se aștepta pasul înapoi al aliatului austro-ungar. Totuși guvernul german declară că este dispus a lua parte la acest schimb de vederi. Franța, Anglia și Statele Unite refuzară însă să ia cunoștință de nota lui Burian. Clémenceau declară la 18 septembrie în Camera Franceză că se încerca o scutire de pedeapsă pentru crimele comise de puterile centrale. Balfour considera nota ca o încercare nereușită de a trezi dihonie între aliați. Ministrul de externe Lansing răspunse la 17 septembrie că guvernul american a enunțat în mai multe ocazii condițiile pe baza cărora Statele Unite ar fi dispuse să discute pacea. Referindu-se la nota austriacă, Wilson declară la 27 septembrie 1918, între altele: *"Noi suntem cu toții convinși că nu trebuie să existe pacea care ar rezulta din tocmelile sau compromisurile cu guvernele puterilor centrale... Acestea ne-au convins că sunt fără onoare și că nu vor dreptate. Ele nu respectă tratatele și nu recunosc nici un principiu, decât cel al forței și al propriilor lor interese... Poporul german trebuie să se fi lămurit că noi nu putem avea încredere în cuvintele acelora care ne-au impus acest război"*.

De situația aceasta tragică își dădu bine seama împăratul Carol, care adresă la 6 octombrie 1918 președintelui Wilson o notă prin care cerea armistițiul și pacea în baza celor 14 puncte din programul președintelui. Punctul 10 din acest program prevedea că *"popoarele Austro-Ungariei care doresc să fie apărate și protejate se pot guverna autonom"*. În spiritul acestui punct, împăratul lansă la 18 octombrie 1918 un manifest care spunea că Monarhia Austro-Ungară poate deveni un *stat federativ*. Provinciile de Coroană – *Kronländer* – ca Austria, Bohemia, Galiția, deveniră state autonome, unite între ele prin persoana suveranului și prin diriguirea în comun a afacerilor externe și a apărării naționale. Președintele Wilson nu înțelegea însă să accepte decretarea autonomiilor naționale ca bază pentru pace. În urma acestui refuz, împăratul lansă la 21 octombrie 1918 un nou manifest către popoarele sale în care enunța că *"Austria va deveni, conform voinței popoarelor sale, un stat federal. Fiecare popor va forma pe teritoriul ce-l ocupă un stat separat. Nu se împiedică în nici un chip unirea teritoriilor poloneze ale Austriei cu statul independent polonez. Dar pentru ca fiecare popor să se poată organiza, în comunitate de stat proprie, împăratul invită pe deputații fiecărei națiuni din parlamentul austriac să se constituie în consilii naționale, pentru ca în felul acesta să se clădească noua Austrie pe temeiuri federative"*. O dată cu lansarea manifestului, împăratul primi demisia guvernului Seidler și însărcină pe profesorul pacifist *Lammasch* cu formarea *guvernului de lichidare*. Noul guvern remise atribuțiunile *puterii centrale* în seama *guvernelor naționale* în formare și stărui pentru încheierea armistițiului.

În zilele de 27 – 30 octombrie se dădu bătălia decisivă pe frontul de pe Piave, care se termină cu izbânda italienilor la Vittorio Veneto. În cursul bătăliei guvernul austriac ceru la 29 octombrie armistițiul, care i s-a acordat. La 3 noiembrie 1918 s-a semnat *armistițiul de la Padova (Villa Giusti)*, primindu-se condițiile capitulării. Cum însă Consiliul de Stat refuză să ia asupra sa răspunderea pentru condițiile capitulării, împăratul Carol I abdică la 11 noiembrie 1918, pentru a nu apare ca *succesor de drept* al fostei monarhii. În urma abdicării împăratului, guvernul Lammasch demisionă, înlesnind astfel formarea noii Austrii germane pe baze republicane. La 12 noiembrie 1918 Adunarea Națională vota noua constituție, în baza căreia *Austria* deveni o *Republică Democratică*, făcând parte din Republica Germană, proclamată la Berlin. Teritoriul noii republici austriece urma să cuprindă toate regiunile locuite de germani din fosta monarhie, cu excepția Galiției și *Bucovinei*. Adunarea Națională Constitutivă din februarie 1919 hotărî expulzarea membrilor Casei de Habsburg și naționalizarea proprietăților lor. La 10 septembrie 1919 guvernul republican semnă tratatul de la *Saint-Germain*. Acesta prevedea dezarmarea oștirii în afară de 20 de divizii și predarea întregului utilaj de război, precum și a vaselor maritime din porturile Pola și Cattaro.

Popoarele Austriei nu mai așteptară capitularea și se grăbiră de a-și croi singure soarta în temeiul manifestului imperial din 21 octombrie.

Italienii din Trentino – Tirolul de sud, din Istria și Dalmația, bizuindu-se pe tratatul de la Londra din 1915, în baza căruia intraseră în

război de partea puterilor Antantei, proclamaseră încă la 16 octombrie 1918 alipirea teritoriilor la *Regatul Italiei*, care reușise să-și creeze un adevărat imperiu colonial în Africa prin extinderea supremației asupra Eritreii, a unei părți din Somalia și a Libiei. În timpul războiului balcanic Italia pusese stăpânire pe insula Creta și pe Dodecanezul egeic. Prin tratatul de la Padova din 1918 ea ocupă Trentino și litoralul adriatic cu Triest, iar în 1924 acapară Fiume. La 1922 Mussolini fu bine primit la Roma de către regele Victor Emanuel al III-lea și încredințat cu formarea *guvernului fascist*. În 1936 regele fu proclamat împărat al Abisiniei. Victor Emanuel abdică în 1946 în favoarea fiului său Umberto al II-lea. După câteva luni de domnie s-a proclamat *Republica* și Umberto părăsi țara cu familia sa.

Avântul politic și economic pe care Italia îl luase pe timpul dictaturii lui Mussolini fu stopat prin participarea sa la al doilea război mondial. În 1939 Mussolini supusese Albania și o stăpâni până în 1943. În 1940 trupele fasciste năvăliră în Grecia, dar fără nici un succes până la sosirea trupelor hitleriste. Intervenția Aliaților în Africa de Nord în 1942 și înaintarea lor până în Egipt puse capăt imperiului colonial al Italiei. Trupele Aliate debarcară în Sicilia și amenințară direct Italia. Din ordinul regelui, Mussolini fu arestat la 25 iulie 1943 și noul guvern al mareșalului *Badoglio* semnă la 3 septembrie 1943 armistițiul cu Aliații și declară război Germaniei. Ridicat din închisoare de aviația germană, fostul duce Mussolini încercă să reconstituie cu ajutorul trupelor lui Hitler un guvern fascist în Italia de Nord.

El fu arestat din nou și executat în aprilie 1945. Libia, Etiopia și Albania fură recunoscute state independente. Dalmația, Fiume și Istria fură încorporate Iugoslaviei.

Germanii din provinciile alpine Austria de Jos, Austria de Sus, Istria, Carintia, Salzburgul și Tirolul de Nord proclamară la 22 octombrie 1918 unirea lor în *Republica Federativă a Austriei* cu capitala la Viena. Adunarea Națională proclamă la 12 noiembrie 1918 *Republica Austriacă*, parte integrantă a Republicii Germane. Adunarea Națională confirma la 12 martie 1919 tratatul de la Saint-Germain din 10 sept. 1919, apoi alipirea – *Anschluss* – la Republica Germană. Tratatul fu ratificat de Adunarea Națională a Austriei la 30 iunie 1920, când intră în vigoare.

Cehii din provinciile sudetice Boemia, Moravia și Silezia luptaseră încă din anul 1618 pentru respectarea dreptului *Coroanei Sf. Venceslav* prin restaurarea vechiului *Regat al Boemiei*. Deputații cehi din parlamentul de la Viena au revendicat an de an drepturile poporului ceh la reunirea țărilor locuite de ei în stat național independent, cerând reorganizarea imperiului habsburgic pe bază *trialistă*. Războiul mondial oferi fruntașilor cehi ocazia binevenită pentru reclădirea statului lor național.

În 1915 deputații cehi cu Kramer și Keizi în frunte au fost învinuiți de înaltă trădare și condamnați la închisoare. La 2 iulie 1917 ei fură amnistiați de împăratul Carol. Profesorul *Tomas Masaryk* și *Eduard Benes* reușiseră să se refugieze în Elveția încă în septembrie 1914, de unde ajunseseră la Londra. Acolo refugiații cehoslovaci se constituiră în *Consiliul Național Ceho-Slovac*, care fu recunoscut de Puterile Antantei ca reprezentant autorizat al națiunii ceho-slovace, pentru a susține propaganda pentru crearea *statului cehoslovac independent* – propagandă susținută de Puterile Antantei. La 6 ianuarie 1918 deputații cehi din parlamentul din Viena formulară revendicările politice și naționale ale poporului ceho-slovac cu privire la constituirea statului cehoslovac și la independența lui. La 29 iunie 1918 Franța, iar la 11 august și Anglia recunoscură legiunile formate în Franța și în Rusia din prizonierii ceho-slovaci de război, organizate de *Stefanic* în Franța și de *Gayda* în Rusia, cu autorizația țarului Nicolae al II-lea din 21 aprilie 1916, pentru a lupta alături de oștirile Antantei contra austro-germanilor, ca armată cobeligerantă. La 26 septembrie 1918 constitui Masaryk la Paris *guvernul provizoriu* al Cehoslovaciei. După prăbușirea Austro-Ungariei, Consiliul Național se întruni la Praga și proclamă la 27 octombrie 1918 *independența Republicii Cehoslovace*, iar la 14 noiembrie Masaryk fu proclamat primul ei *președinte*, fiind reales în 1920 și 1927. Fiul său *Jan Masaryk* fu numit ambasador la Londra în 1925.

La 1910 monarhia austro-ungară avea o suprafață de 677.000 km² și o populație de 55,6 milioane de locuitori. Teritoriul *Austriei*

cuprindea 200.004 km², cu o populație de 28.571.930 suflete; *Ungaria*, cu o suprafață de 281.870 km² și o populație de 78.264.530 suflete; *Croația* și *Slovenia* cu 42.540 km² și 2.621.950 locuitori; *Bosnia* și *Herțegovina* cu 51.200 km² și 1.931.800 locuitori. Din punct de vedere *etnic* Austro-Ungaria constituia un adevărat mozaic de naționalități și anume: germani 12 mil.; maghiari 10 mil.; cehoslovaci 9 mil.; poloni 6 mil.; ucraineni 3 mil.; sârbo-croați și sloveni 7 mil.; români 3 mil.; italieni 1 mil. din care germanii erau reprezentați cu 23,4%, ungurii cu 19,12%, cehii și slovacii cu 16,5%, sârbii și croații cu 10,5 %, polonii cu 10%, ucrainenii cu 8%, românii cu 6,5%, slovenii cu 2,5%, italienii cu 2%. După confesiune religioasă, romano-catolicii reprezentau 77,7%, evanghelicii 8,8%, ortodocșii 8,7%, israeliții 4% și alții 0,8%.

Prin tratatul de pace de la Saint-Germain, teritoriul Austro-Ungariei fu repartizat după cum urmează:

	Teritoriu în km²	Teritoriu în procente
Austria	83.800	12,4
Ungaria	93.000	13,8
Italia	23.400	3,3
Cehoslovacia	140.400	20,7
Polonia	81.000	12,0
România	*113.200*	*16,7*
Iugoslavia	143.500	21,1

	Numărul locuitorilor în milioane	Locuitorii în procente
Austria	6.4	12,6
Ungaria	7.9	15,2
Italia	1.6	3,1
Cehoslovacia	10.7	26,8
Polonia	7.7	15,1
România	*6.2*	*12,1*
Iugoslavia	7.5	14,7

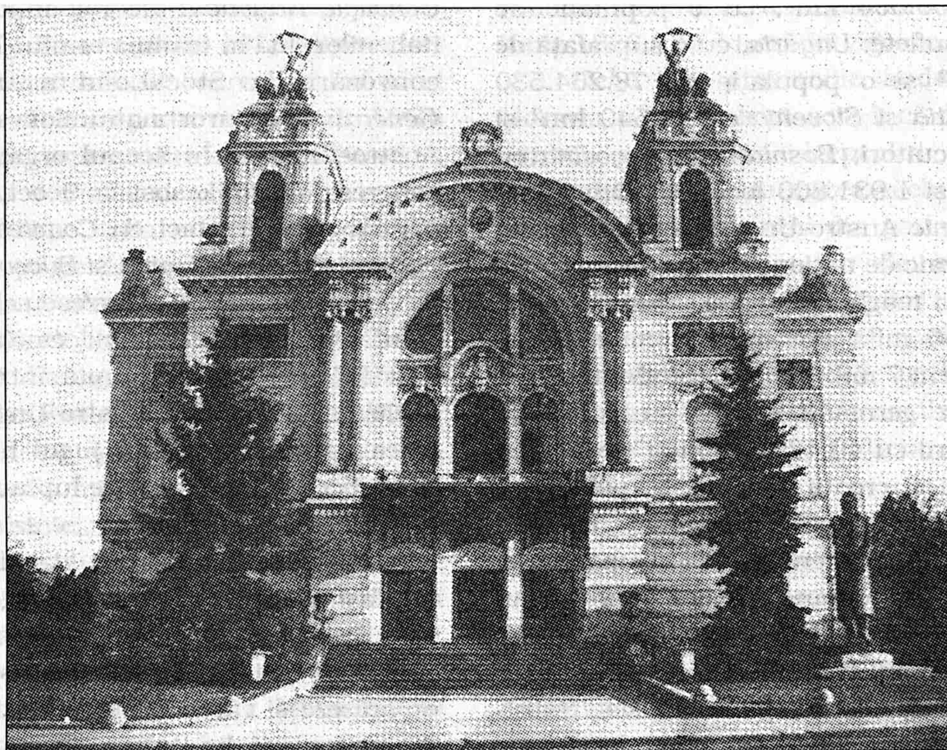
În primăvara anului 1916 Consiliul Național din Paris organiză la Kiev *Secția Consiliului Național* din Kiev, președinte Tomas Masaryk, constituit din soldații și ofițerii cehoslovaci proveniți din armata austro-ungară, în unități de combatanți pentru front. *Consiliul Național Cehoslovac* din Paris, în înțelegere cu *Consiliile Naționale* ale românilor, sârbilor și italienilor, luă în toamna anului 1917 inițiativa convocării la Stockholm a unui *Congres General* al tuturor națiunilor subjugate din Austro-Ungaria. În scopul organizării acestui congres, Masaryk sosi la 9 oct. 1917 la Iași pentru a lua contact cu *Comitetul Refugiaților Români din Transilvania și Bucovina*. El fu găzduit în casa lui Gh. Mârzescu. Presa română salută pe prof. Masaryk ca "apostol al libertății", pentru care luptă întreaga omenire civilizată. Doborârea Austro-Ungariei și eliberarea națiunilor de sub jugul habsburgic era scopul comun pentru care luptau ceho-slovacii umăr la umăr cu românii.

În interviul acordat ziarului "Mișcarea" din Iași arăta că lucrează la organizarea unui corp de armată format din prizonierii de război cehi și slovaci care se află în Rusia, urmând să organizeze și câte un mic corp de voluntari și din prizonierii din Italia și Franța.

"Cum și noi, și d-voastră – zicea Masaryk – *luptăm contra unui dușman comun – Austro-Ungaria – s-a stabilit* o *colaborare între cehii și românii aflători ca prizonieri de război în Rusia și noi, care am început mai înainte organizarea regimentelor de voluntari, și dăm un concurs efectiv organizării corpurilor de voluntari români... Ne unește un scop comun, care este și scopul real al luptei noastre: dezmembrarea Austro-Ungariei. Principiul naționalităților are* o *validitate pe care revoluția rusă și aliații au recunoscut-o în toate împrejurările. Austro-Ungaria este un organism artificial care se rezumă la împărat, general și birocrație reacționară; și apoi pentru noi problema este pusă: sau habsburgii, sau naționalitățile! Aceasta este chestiunea pentru lumea civilizată și democratică; alegerea nu este grea. Principiul naționalităților va trebui să triumfe"*.

De la Iași Masaryk plecă la Kiev, unde prezidă o conferință a reprezentanților popoarelor subjugate de Austro-Ungaria. Evenimentele politice din toamna anului 1917 precipitându-se, Congresul de la Stockholm nu se mai ținu.

În vara anului 1918 profesorul Masaryk plecă în America, unde trăiau mase compacte de emigranți slovaci și ruteni din Rusia Subcarpatică. Cu asociațiile slovacilor din America încheia Masaryk la 30 mai 1918

Teatrul Național din Cluj Napoca

Convenția politică între cehi și slovaci, prin care slovacii consimțiră la unirea lor cu Cehia într-un stat național unilateral, cu garantarea autonomiei administrative și judecătorești pentru țara lor: *Tratatul de alianță de la Pittsburg* pentru constituirea unui stat comun *ceho-slovac*. De la Pittsburg Masaryk plecă la Philadelphia, unde se întâlni cu *Zatkowicz*, președintele Consiliului Național american al ugro-rusinilor, reprezentantul rutenilor din Ungaria, și încheie cu el în iulie *Pactul de aderență* al acestora la statul cehoslovac sub garanția autonomiei locale. În pactul de la Philadelphia se încadrară și rutenii din Rusia Subcarpatică – cu suprafața de 12.644 km² și o populație 600.000 de suflete, în statul cehoslovac, extinzând astfel granițele până la Tisa superioară, unde se învecina cu România. [*text lipsă în dactilogramă*]

Un intelectual inimos și mândru din mijlocul lor, *M. Pop*, spune:

"Urmașii voievozilor, deși reduși ostași, își vor păstra mai departe mândria străbună, vor respinge orice încercare de a le tăgădui existența și în ciuda tuturora își vor duce mai departe viața de plugari și păstori, vor cosi florile poienilor, vor paște oile și hergheliile de cai și cirezile de bivoli, pentru care este vestită în deosebi Apșa de Jos, sau vor apare în legănările valurilor Tisei pe plutele lor de lemn de brad, ducând până departe la Seghedin chiar, și sub această umilă haină de lucrători, aceiași mândrie și aceiași suferință mare a mândriei înfrânte de necazuri.

Datoria noastră este că atâta vreme cât acești ultimi străjeri mai trăiesc, noi să sprijinim afirmarea lor dârză față de cei ce-i neagă, iar pe ei să-i ținem mereu trezi, căci pierzând această ultimă dovadă vie a drepturilor noastre istorice în aceste locuri, vom pierde cu ea orice drept asupra poienilor ce răsună de chemarea voievozilor descălecători, și asupra ctitoriilor, urme sfinte, din care a răsărit cea dintâi rază de cultură românească. Apșele nu sunt pentru noi câteva hectare de pământ, sau câteva suflete mai mult, ele sunt un simbol al existenței noastre de veacuri în locuri de care azi nu ne leagă decât amintiri scumpe".

Rusia Subcarpatică – Pod Karpatsky Rus – avea o suprafață de 12.644 km² și o populație de 606.570 locuitori, cu orașele Ushorod, Mucaceva (Munkaci) și Kust, cu trecătoarele peste Carpați de la Verecke, Beskid și Jablonița.

La 29 iunie 1918 Antanta recunoscu legiunile de voluntari cehoslovaci din Rusia ca

unităţi cobeligerante. La 29 septembrie Consiliul Naţional din Paris formă *primul guvern cehoslovac* cu Masaryk preşedinte, Benes ministru de externe şi Stefanski ministru de război. La 28 octombrie 1918 se întruni la Praga *Adunarea naţională* care proclamă *independenţa* noului stat cehoslovac. La 14 noiembrie fu proclamat de adunare *Thomas Masaryk* preşedinte pe viaţă al Cehoslovaciei, care cuprindea Boemia, Moravia, o parte din Silezia şi Slovacia cu Carpato-Rusia, pe o suprafaţă de 140.352 km² şi o populaţie de 15 milioane suflete.

Slovenii, croaţii şi *sârbii* îşi aveau deputaţii lor în Parlamentul din Viena, constituiţi în *Clubul Iugoslavilor*. Revendicările lor naţionale erau *"ca toate ţinuturile Monarhiei locuite de sloveni, croaţi şi sârbi să fie unite într-un stat naţional independent, liber de dominaţia naţională străină, pus sub dinastia habsburgică"*.

După părerea fruntaşului croat Bulic, exprimată în 1913 faţă de preşedintele Poincaré cu ocazia vizitei acestuia în Dalmaţia, *"Austro-Ungaria în felul alcătuirii ei nu era decât un joc al norocului împotriva voinţei popoarelor, împotriva libertăţii omului şi împotriva raţiunii. Ori de vrea Europa sau nu, un stat prost organizat este condamnat la moarte grabnică"*.

În mai 1915, refugiatul croat Trumbic constitui la Londra *Comitetul iugoslav – Jugoslovenski Odbor* – iar la 30 iulie 1917 el şi slovenul Korosic semnară la Corfu cu primul ministru sârb Pasic *Pactul de unire a sârbilor, croaţilor şi slovenilor* într-un stat naţional tripartit: Iugoslavia. La 6 octombrie 1918, slovenii, croaţii şi sârbii din Austro-Ungaria, adunaţi la Zagreb, se constituiră în *Consiliu Naţional* – Narodno Vijeca – sub conducerea sloveanului *Korosic* şi a sârbului *Pribicevic*, iar la 29 octombrie 1918 Dieta Croaţiei – Sobor – declară ruperea legăturilor politice cu Ungaria şi *unirea cu Serbia*. La 1 decembrie 1919 o delegaţie a Consiliului Naţional Iugoslav oferi regelui Serbiei Petru I Karagheorghevici (1903 – 1931) actul de unire şi *titlul de rege al sârbilor, croaţilor şi slovenilor*.

La 26 noiembrie 1918 Adunarea naţională de la Podgorica declară pe regele Nikita decăzut din domnie şi proclamă *unirea Muntenegrului cu Regatul Serbiei*. Stăruinţele regelui Nicolae Nikita în 1919 pe lângă Conferinţa de Pace de la Paris de a-şi recăpăta tronul rămaseră zadarnice.

Regatul Serbiei îşi extinse suveranitatea şi asupra *Bosniei, Herţegovinei* şi *Sengeacului de Novibazai*. La noul stat iugoslav se alipi şi *Dalmaţia*. Numai regiunile de la *Zara* şi *Sebenico* revenirä Italiei în baza *Tratatului de la Rapallo* din 12 noiembrie 1920. În 1921 muri regele Petru şi regentul Alexandru (1921 – 1934) se urcă pe tron, căsătorit cu principesa Marioara a României.

Polonii din Galiţia se bucurau în Austria de o situaţie privilegiată. Partidul polon din Parlamentul din Viena susţinea guvernul imperial şi ocupa locuri înalte în administraţia imperiului, ajungând chiar la Preşedinţia consiliului de miniştri sau la conducerea politicii externe, ca Galuchowski, Palocki, Bodeni şi alţii. Cu totul altfel se prezenta situaţia polonilor din Germania şi Rusia, care se simţeau asupriţi şi persecutaţi, iar mulţi dintre fruntaşii lor erau siliţi să emigreze şi să sprijine în străinătate propaganda polonă. La izbucnirea războiului mondial, polonii din Galiţia formară o legiune sub conducerea lui *Iosif Pilsulski*, şeful partidului socialist, pentru a lupta contra ruşilor. Originar dintr-o familie lituaniană polonizată, el fusese student în medicină la Harkov. Pentru participarea la un atentat contra ţarului Alexandru al III-lea, în 1887 el fu deportat în Siberia şi de acolo se refugie la Cracovia, unde deveni unul dintre cei care organizară în secret în Galiţia cadrele unei armate naţionale polone – *Polska Organizacja Wojacowa* – îndreptată contra puterilor centrale. Uneltirile sale fură însă descoperite, Pilsuski fu arestat în iulie 1917 şi aruncat în temniţa de la Magdeburg.

În 1915 aproape tot teritoriul locuit de poloni din Rusia se găsea sub ocupaţia austro-germanilor şi cum populaţia polonă din Austria, Germania şi Rusia se ridica la zeci de milioane de suflete, austro-germanii se străduiau să le atragă simpatia, în speranţa că astfel vor putea recruta sute de mii de combatanţi, transformând legiunea polonă într-o armată regulată de luptă. Din aceste consideraţii a luat naştere hotărârea de a se restaura Regatul Poloniei.

La 2 noiembrie 1916 împăraţii Franz

Jozef și Wilhelm al II-lea semnară actul de *restaurare a Regatului Polon.* Era și ultimul act istoric al bătrânului habsburg înainte de moartea sa. În fruntea regatului renăscut fu numită o regență din trei persoane de vază, cu însărcinarea de a porni fără zăbavă la organizarea armatei polone de care austro-germanii aveau neapărată nevoie. Prin intrarea României în război de partea Antantei se deschisese un nou front de luptă de sute de kilometri, care trebuiau apărați! Dar marile speranțe pe care austro-germanii și le puneau în ajutorul militar al polonilor se spulberară foarte curând.

Generalul Heller trecu cu brigada polonă de partea Antantei, devenind mai apoi comandantul armatei naționale polone din Franța. Polonii din emigrație, în frunte cu *Omoroski*, se constituiră în 15 august 1917 la Paris în *Comitetul Național Polon*, care la 2 octombrie 1918 fu recunoscut de puterile Antantei ca reprezentant legal al *Republicii Poloniei reconstituite.* Din acest comitet făcea parte și pianistul *Paderewski*, care-l câștigase pe Wilson pentru cauza Poloniei. Arhiepiscopul *Kakowski* și prinții *Lubomirski* și *Ostrowski* lansară la 9 octombrie 1918 o proclamație către poporul polonez, anunțând că a sunat ceasul libertății și al unirii tuturor teritoriilor polone, al dizolvării consiliului de stat și formării unui guvern alcătuit din membrii tuturor partidelor.

La 20 octombrie 1918 puterile aliate recunoscură *Consiliul Național Polon de la Paris.* Deputatul *Deszinski* din Parlamentul de la Viena declară că nu mai poate fi vorba de soluții austro-polone și germano-polone, fiindcă *polonezii refuză de acum înainte de a trata asupra destinelor lor viitoare cu Puterile Centrale.* Ofițerii și soldații polonezi din armata austro-ungară prestară jurământul la 12 octombrie pe steagul armatei naționale poloneze.

Revoluția germană din noiembrie 1918 îi înlesni lui Pilsulski fuga din temnița de la Magdeburg. El se întoarse la Varșovia, unde, în conformitate cu dispozițiile punctului 13 din mesajul lui Wilson, la 11 (14?) noiembrie 1918 se întruni *Marea Adunare Națională* polonă din Cracovia, care-l proclamă pe Pilsulski comandant suprem al armatei naționale poloneze. Comitetul național polonez din Paris își mutase reședința la Varșovia, iar Dmorovski și apoi Paderewski deveniră președinți ai Republicii polone restaurate. În noul stat polon era cuprinsă Galiția întreagă, cu toate că o parte din Galiția orientală era locuită de rușii mici – malorușí – *ruteni* sau *ucraineni*, cum se numeau ei mai recent, după indicațiile istoricului lor Kluogewski. Aceștia trăiau în veșnică luptă politică cu polonii, fiind mereu încurajați în revendicările lor de guvernul de la Viena care găsea la ei un sprijin în lupta împotriva atotputerniciei politice poloneze în Galiția. Așa se explică faptul că dintre toate popoarele din Austria, *ucrainenii* erau singurul popor care agreau politica habsburgică în Monarhie.

În urma unei emigrații continue și masive în Bucovina, ucrainenii galițieni cuprinseră mai multe sate din nordul Bucovinei, trecură de la biserica unită greco-catolică la biserica românească ortodoxă și încercară să revendice drepturi asupra Bucovinei întregi, sau cel puțin asupra părții nordice din această provincie românească.

Prin tratatul de pace de la Brest-Litowsk, din 8 februarie 1918, austro-germanii se obligaseră să despartă Galiția de Est de Galiția de Vest poloneză și să o unească cu Bucovina de nord, creând astfel o *provincie de coroană ucraineană – Ukrainiskes Kronland.* Czernin se obligă să treacă prin parlamentul de la Viena un proiect de lege în acest sens, aducând dispozițiilor tratatului o confirmare constituțională: naționaliștii ucraineni revendicau și încorporarea Rusiei Subcarpatice în noua provincie, în vederea restaurării vechiului *Principat de Halici.* Prăbușirea Austriei și restaurarea statului polon zădărniciră realizarea acestor mărețe planuri.

În Galiția și Bucovina rutenii (sau ucrainenii, cum se numeau ei de la finele veacului al XIX-lea) erau divizați în două tabere: *ruteni bătrâni*, afiliați politicii pan-ruse țariste, și *ruteni tineri sau ucrainenii*, aderenți ai Ucrainei independente sub scutul habsburgilor. Susținătorul cel mai fervent al acestei Ucraine era profesorul Kluczewski de la Liov, care-l câștigase și pe arhiducele Franz Ferdinand pentru cauza ucraineană. Tânărul arhiduce Carol, după căsătoria sa cu prințesa Zitta, fu trimis în garnizoană la Colomeea, în

mijlocul populației ucrainene din Galiția orientală, ca să-i câștige pe localnici pentru ideea habsburgică. Guvernul austriac crease la universitatea din Liov o catedră paralelă cu limba de predare ucraineană, și chiar o academie numită, după bardul lor național, *Taras Șevcenko*.

În octombrie 1918 apăru manifestul împăratului Carol, prin care deputații din parlamentul austriac erau autorizați să organizeze provinciile lor în conformitate cu principiile wilsoniene de autodeterminare. Deputații ucraineni din Galiția și din Bucovina de Nord convocară la Liov *Adunarea Națională* și proclamară independența *Ucrainei de Vest* cu centrul la Liov, spre deosebire de *Ucraina de Est* cu reședința la Kiev. Ca hatman al Ucrainei apusene era luat în vedere tânărul arhiduce Wilhelm, fiul arhiducelui Stefan de Saybusch din Galiția polonă, care își schimbase și numele în *Wasyl Stepanowich Wischewan.* Acesta trăia la Cernăuți, la guvernatorul Etzdorf, și se sprijinea pe legiunile ucrainene, care pătrunseseră până în valea Bistriței, la Broșteni, dedându-se la acte de teroare și jaf, revendicând stăpânirea asupra Cernăuților și Bucovinei de Nord.

La 19 octombrie 1918 se întruni la Liov Consiliul Național Ucrainean care, în baza principiilor wilsoniene de autodeterminare, proclamă independența *Carpato-Rusiei*, cuprinzând Galiția Orientală, *Bucovina de Nord cu orașele Cernăuți, Storojineț* și *Siret* și ținuturile subcarpatice din Ungaria de Nord. Consiliul contestă dreptul ministrului de externe austriac de a dispune de acest teritoriu, revendicând pentru sine dreptul de a-l reprezenta la Conferința de pace. În raportul său către Curtea imperială din Viena, mareșalul Pfeffer arătă că proclamarea Carpato-Rusiei s-a făcut "cu alipirea la Austria" – *mit Anschluss an Oesterreich.*

Prin încorporarea Galiției la noul Stat Polon, Bucovina rămase izolată teritorial de Austria. În temeiul dreptului de autodeterminare, *românii bucovineni* se constituiră la 27 octombrie 1918 în Consiliu Național la Cernăuți, care, la 28 noiembrie 1918, convocă Marele Congres Național care proclamă *unirea Bucovinei cu Patria-mamă România.* Astfel s-a desăvârșit dezmembrarea Austriei în baza principiilor de autodeterminare proclamate de președintele Wilson.

Descompunerea Austriei atrase după sine și dezagregarea *Ungariei*, cu toate că manifestul din 21 octombrie era adresat numai popoarelor din Austria. Împăratul ținea însă să declare că "*integritatea țărilor Sfintei Coroane a Ungariei nu va fi deloc atinsă*". Burian își dădu demisia și în locul lui veni Iuliu Andrazsy ca "ministru de externe comun"; cu toate acestea, parlamentul maghiar răspunse a doua zi, la 22 octombrie, cu *declarația de independență* a Ungariei față de Austria.

"*Deoarece Austria s-a organizat pe baze federative* – declara primul ministru Wekerle – *noi vom organiza republica noastră atât sub raport economic, cât și al apărării naționale în mod independent*".

Dar ungurii n-apucară să se bucure bine de independența lor, râvnită de ei de la 1847, căci în 20 octombrie 1918 la Budapesta izbucni revoluția. Guvernul Wekerle căzu, făcând loc unui *guvern revoluționar* prezidat de Mihail Karoly. La 3 noiembrie 1919 semnă Andrazsy tratatul de armistițiu dintre Austro-Ungaria și puterile Antantei, care în realitate era un act de capitulare...

Noul guvern acceptă punctele președintelui Wilson și ceru aliaților armistițiul și pacea, fără a mai ține seama de Germania. Delegații maghiari sosiră la Belgrad pentru negocierile de armistițiu cu mareșalul Franchet d'Esperay. Delegații prezentându-se ca reprezentanți ai Ungariei unitare, Franchet d'Esperay le replică chiar de la început:

"*Domniile voastre reprezentați numai națiunea maghiară, nu și celelalte popoare din Ungaria. Maghiarii au mers alături de Germania împotriva Franței – veți plăti și veți ispăși împreună!*"

Tratatul de armistițiu s-a semnat în ziua de 8 noiembrie 1918 la Belgrad, dar fără ca drepturile naționalităților din Ungaria la autodeterminare să fi fost atinse.

Slovacii și rutenii din Ungaria se uniră cu *cehii* în *Statul Cehoslovac. Croații și sârbii* constituiră cu *slovenii* statul tripartit *Iugoslavia. Germanii* din Ungaria de Vest – *Burgenland* – se uniră cu *Austria. Românii* din Ungaria, Banat și Transilvania nu rămaseră mai prejos. Încă la 18 octombrie 1918 deputatul Al. Vaida citise în

numele Partidului Național Român, în parlamentul din Budapesta, o declarație prin care contesta guvernului maghiar dreptul de a vorbi în numele poporului român. Iar la 1 decembrie 1918 *Marea Adunare Națională* de la Alba Iulia votă *unirea cu România.*

La Budapesta, la 16 noiembrie 1918 regele Carol abdică de la drepturile sale asupra Coroanei Sf. Ștefan, iar Karoly fu proclamat președinte al Republicii Populare Maghiare.

După trista experiență cu guvernul comunist al lui Bela Kun, din martie până în iulie 1919, Ungaria deveni în 1921 *regat fără rege* sub regentul Horty.

Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1921 determină teritoriul Ungariei, care fusese redus la o treime din suprafața Ungariei milenare, adică la 93.073 km^2 și o populație de 8.688.319 suflete.

Germania – după capitularea Bulgariei, a Turciei și a Austro-Ungariei – nu mai rezistă mult singură în luptă cu puterile apusene. La 12 noiembrie 1918 capitulă în condițiile cele mai dezastruoase pentru ea. *Astfel se ajunse la lichidarea totală a alianței cvadruple din Europa Centrală.*

4. Spargerea frontului balcanic. Capitularea Bulgariei și Turciei. Reintrarea României în război. Intrarea triumfală a regelui Ferdinand în București

Intrarea Turciei și a Bulgariei în război alături de puterile centrale a înlesnit foarte mult operațiunile austro-germanilor în Balcani. În colaborare cu turcii și bulgarii, trupele austro-germane au cotropit Serbia. Pătrunderea forțelor militare ale cvadruplei alianțe la Salonic și la Marea Egee abia a putut fi oprită de puterile apusene. La începutul lui noiembrie 1914 Franța și Anglia declarară război Turciei, iar în anul următor și Bulgariei, trimițând unități navale și trupe de uscat în Orientul apropiat pentru asigurarea Canalului Suez și a legăturii cu India.

Cu toată înfrângerea suferită în aprilie 1916 la Kut al Amara, corpurile expediționare anglo-franceze rezistară pe fronturile din Siria, Palestina și Egipt atacurilor turcești și se menținură acolo. Corpul expediționar al Antantei nu izbuti însă să forțeze Dardanelele, ratând astfel legătura cu Rusia aliată, dar și cu România, care nu putea primi materialul de război comandat în Franța decât prin înconjurul de la Arhanghelsk.

Flota Aliată patrula liberă în Mediterana, ocupând insulele Ionice și Corfu, unde își găsiseră refugiu regele Petru și guvernul sârb. Cu ajutorul francez s-a reorganizat și armata sârbă pentru a putea interveni la momentul oportun în operațiunile de eliberare a patriei.

În vara anului 1917 corpul expediționar francez pătrunse în Corint și Pireu pentru a determina Grecia să iasă din neutralitate și să colaboreze cu puterile Antantei. Dar politica antantofilă a lui Venizelos, șeful guvernului grec, nu era împărtășită de regele *Constantin,* cumnatul împăratului Wilhelm, de aceea el abdică în favoarea fiului său *Alexandru,* care, sfătuit de Venizelos, trecu de partea Antantei și declară la 11 iunie 1917 război puterilor cvadruplei înțelegeri. Venizelos ceru puterilor apusene să trimită în Macedonia un puternic corp expediționar pentru a bara drumul trupelor austro-bulgare spre Salonic și Marea Egee. Puterile aliate Franța, Anglia, Italia și Rusia trimiseră contingentele lor în Macedonia, constituind o *armată interaliată* pusă sub comanda generalului *Sarrail,* care-și instală cartierul general la *Salonic.* Venizelos crease o *Grecie antantistă* în locul celei *centraliste* a regelui Constantin.

Prin ocuparea Salonicului puterile aliate înlesniră inteventia lui Sarrail în operațiunile din Balcani. Mareșalul Mackensen opri însă cu trupele sale înaintarea lui Sarrail la Dunăre. În decembrie 1917 generalul Sarrail trecu comanda asupra generalului Guillaumat, iar acesta făcu loc generalului *Franchet d'Esperay,* care pregăti ofensiva contra frontului germano-bulgar din Macedonia, de pe linia Struma – Lacul Dorian – Lacul Olinski.

La 15 septembrie 1918 începu mult așteptata ofensivă interaliată de la Salonic. Printr-un atac viguros francezii sparseră frontul germano-bulgar de la Dobsopolje și înaintară fulgerător spre Sofia, făcând un mare număr de prizonieri. Vestea despre zdrobirea armatei bulgare provocă în capitala Bulgariei mișcări revoluționare îndreptate împotriva

țarului *Ferdinand* și a guvernului său. La 3 octombrie țarul abdică în favoarea fiului său Boris al II-lea și părăsi Bulgaria. În ziua următoare trupele interaliate ocupară Sofia, deschizându-și astfel drumul spre Constantinopol. Armata bulgară capitulă la Prislop. Guvernul Malinov obținu prin mijlocirea Americii *armistițiul*, semnat la *Salonic* în ziua de 29 septembrie. Armistițiul impunea Bulgariei să predea tot materialul de război și să-și retragă unitățile din Cadrilater și Dobrogea, iar trupele germane să evacueze teritoriul Bulgariei în termen de 4 săptămâni.

După spargerea frontului balcanic, trupele franceze victorioase, susținute de unitățile sîrbești și grecești reorganizate, împinseră pe austro-germani spre Dunăre, reocupând în scurtă vreme teritoriul Serbiei și curățindu-l de inamici. Regele și guvernul sârb se întoarseră din pribegie la Belgrad la finele lui octombrie 1918.

Regele Nikita al Muntenegrului, care în august 1914 declarase război austro-germanilor și turcilor, ceru la 14 ianuarie 1916 inamicului pacea. Înfrângerea Serbiei atrase după sine și capitularea Muntenegrului. La 17 ianuarie 1916 regele Nikita reveni asupra ofertei de pace, părăsi țara și nu se mai întoarse. Regența ordonă demobilizarea armatei muntenegrene, în așteptarea unor vremi mai bune.

După capitularea Bulgariei, și turcii fură siliți să capituleze la 18 septembrie – după înfrângerea oștirii lor în Siria, semnând la 30 octombrie 1918 *Armistițiul de la Mudros*. În baza armistițiului, trupele aliate ocupară Constantinopolul și deschiseră Dardanelele pentru vasele de război engleze și franceze. Consecințele războiului pierdut au culminat cu prăbușirea *Imperiului Otoman*, care rămase redus la teritoriile locuite de turci, Turcia devenind astfel, ca și Austria și Ungaria maghiară, un stat național.

S-a arătat mai sus că *Armistițiul de la Buftea* și *Pacea de la București* s-au încheiat sub presiunea evenimentelor, cu știrea și asentimentul aliaților. Prin înfrângerea austro-germanilor în Balcani și prin deschiderea Dardanelelor pentru flota aliată fură anulate condițiile care siliseră pe români de a-și salva armata și ființa de stat prin tratative cu austro-germanii. Cu înlăturarea cauzei căzură și consecințele. Miniștrii din Iași ai puterilor apusene țineau mereu la curent pe regele Ferdinand și pe Brătianu cu situația militară de pe fronturi și, cum înfrângerea Austro-Germaniei devenea din zi în zi mai evidentă, regele amâna mereu promulgarea tratatului de la București din 1918 în așteptarea victoriei aliaților. De aceea regele telegrafiase la 7 octombrie 1918 lui Marghiloman la București: "*Să se evite nu numai orice angajament nou, dar și orice negocieri relative la modificările clauzelor tratatului deja încheiat, care în situația excesiv de frământată a orei prezente rămâne singura bază pentru relațiunile noastre cu Puterile Centrale, fără riscul de a crea pentru ziua de astăzi sau cea de mâine noi dificultăți cu alte puteri*". Regele și Brătianu își dădeau bine seama că semnarea tratatului de pace separată cu Puterile Centrale va da naștere la multe dificultăți, precum s-a și întâmplat.

De aceea, îndată după străpungerea frontului din Balcani, aliații se grăbiră să vestească României victoria lor și să o invite să-și mobilizeze armata și să reintre în lupta contra Puterilor Centrale.

La 8/21 octombrie 1918 Brătianu, care după demisia sa din guvern continua să întrețină, cu aprobarea regelui, relații de prietenie cu Puterile Antantei, primi din partea lui Clémenceau, care-l înlocuise pe Poincaré la președinția guvernului francez, un mesaj prin care acesta îl vestea că armata română trebuie să fie gata pentru a cădea în spatele lui Mackensen în momentul când aripa dreaptă a armatei lui Franchet-d'Esperay, comandată de generalul Berthelot, va atinge Dunărea la Rusciuk.

Vestea aceasta i-a fost adusă lui Brătianu de Victor Antonescu, ministrul țării la Paris, care venise de la Salonic în uniformă de căpitan francez, aterizase la Tecuci și ajunsese de acolo, în cea mai mare taină, la Iași cu mesajul lui Clémenceau. Brătianu se grăbi să-i răspundă lui Clémenceau că armata română este gata de a intra în luptă alături de aliați, cerându-i să i se arate în ce condiții să o facă.

Generalul Berthelot, comandantul frontului francez, cerea mobilizarea armatei române și cooperarea ei cu cea franceză pentru a izgoni din Muntenia trupele austro-germane. Brătianu, ajutat de Prezan, se conformă,

pregătind mobilizarea generală a armatei române și reintrarea ei în luptă pentru eliberarea întregii țări.

Tot atunci regele luă cunoștință de o notă foarte încurajatoare din partea lui *Lansino*, ministrul de externe al Statelor Unite ale Americii, care, din însărcinarea președintelui Wilson, spunea: *"Guvernul S.U.A. a avut totdeauna în vedere buna dezvoltare viitoare și integritatea României, ca țară liberă și independentă. Președintele S.U.A. dorește deci să vă informez că guvernul S.U.A. se interesează de aspirațiile poporului român atât în afară, cât și în limitele regatului. Guvernul S.UA. nu va neglija să-și exercite influența, la momentul cuvenit, pentru ca drepturile politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate contra oricărui atac străin".*

Regele îl chemă pe Marghiloman în audiență de lucru la orele 11 dimineața. Primul ministru, nebănuind schimbările ce se produseseră între timp, începu să expună câteva chestiuni urgente, însă observă că regele părea foarte agitat. După o scurtă pauză, regele zise:

"Am ceva penibil să vă spun. După vizita dv. de ieri seară au venit să mă vadă miniștrii Antantei și mi-au spus că n-au încredere în guvernul dv. Și, după cum știți, Antanta în acest moment vă reproșează de a fi dat ordinul de intrare în Bucovina, fără a vă fi înțeles mai înainte cu ei. Bucovina face parte din teritoriile care fac obiectul învoielilor noastre cu ei".

La aceste cuvinte, Marghiloman declară că *demisia* sa este la dispoziția regelui (24 octombrie / 6 noiembrie 1918).

Luând act de această declarație, regele spuse că s-a gândit la un guvern luat din afara partidelor și a însărcinat pe generalul *Constantin Coandă* cu formarea lui. Regele îl asigură pe Marghiloman de toată simpatia lui și îi ceru concursul. Marghiloman dădu asigurări că nu va face nici o greutate noului guvern. La orele 14 Marghiloman prezentă regelui demisia sa cu următorul cupriņs: *"Sire, M.V. comunicându-mi demersul miniștrilor Puterilor Antantei care au declarat M.V. că nu au încredere în guvernul ce prezidez, demers de care M.V. voiește să ție seamă, rog prea plecat pe M.V. să primească demisia mea de Prezident al Consiliului de Miniștri".*

La orele 16 fostul prim-ministru anunță Camerei și Senatului retragerea sa: "Răspunzând dorinței M.S. Regelui, guvernul și-a depus demisia". Curând după aceasta noul prim-ministru, generalul Coandă, se prezentă în fața Corpurilor Legiuitoare pentru a-și prezenta cabinetul și a anunța închiderea Parlamentului.

O dată cu demisia guvernului și dizolvarea Parlamentului, căzură, firește, și toate proiectele de legi ce se găseau în pregătire și protocoalele de anchetă pentru darea în judecată a membrilor guvernului Brătianu. Prin decretul regal din 6 noiembrie 1918 se declarară *nule și neavenite toate lucrările îndeplinite de Corpurile Legiuitoare în decursul ultimelor cinci luni.*

Noul guvern decretă la 10 noiembrie mobilizarea a 24 contingente. Cele 8 divizii teritoriale care, în baza nefericitului tratat de la București, urmau să fie domobilizate, rămăseseră nedezarmate. Ele fură concentrate și puse pe picior de război.

În proclamația către țară, regele zicea:

"Împrejurările ne dau din nou putința de a îndeplini ceea ce v-am făgăduit și ceea ce în sufletul meu n-am încetat să doresc!

În clipa de față Aliații trec Dunărea și ne putem regăsi lângă ei ca să izgonim inamicul care de doi ani ne calcă și jefuiește pământul strămoșesc.

Ostași, ora mult așteptată de toată suflarea românească și îndeosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat în sfârșit, după o lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune o sfântă și patriotică datorie: să luăm iarăși armele în mână ca să izgonim pe vrăjmașii cotropitori din țară și să aducem liniște populației asuprite!

Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuim visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în anii 1916 – 1917 ați luptat cu atâta vitejie.

Sufletul celor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare. Privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fiii ei; camarazii voștri de arme din biruitoarele armate franceze și engleze, care vin în ajutorul vostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăști și Mărășești. Arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațele ostașului român. Frații voștri din Bucovina și Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă,

ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea de sub jugul străin. Biruința e a voastră și viitorul va asigura întregului neam românesc o viață pașnică și fericită!

Înainte deci, cu vitejia strămoșească: Dumnezeu este cu noi!"

În aceeași zi, 10 noiembrie 1918, atașatul militar al guvernului Coandă la București, generalul Eremia Grigorescu, prezentă la orele 4 dimineața mareșalului Mackensen următoarea notă cu ultimatumul:

"Pentru a împiedica România să devină din nou teatru de război, este absolut necesar ca trupele germane să părăsească teritoriul român într-un termen de 24 de ore. După scurgerea acestui timp, trupele vor trebui să depună armele și să se abțină de la orice distrugere sau violență, pentru care guvernul german va fi făcut răspunzător. Așteptăm răspuns până mâine dimineața la orele 9, fiind nevoiți, în caz contrar, să întrebuințăm forța pentru a ajunge la acest rezultat".

Mackensen se conformă ultimatumului, ordonând trupelor sale să înceapă imediat evacuarea, căutând să-și asigure retragerea prin distrugerea podurilor și liniilor de telegraf.

La 9 noiembrie 1918 generalul Henri Berthelot, care ajunsese la Dunăre, lansă următoarea *proclamație*:

"Români, la arme!

Trupele franceze și britanice au ajuns astăzi la Dunăre pentru a vă ajuta să vă eliberați de jugul sub care inamicul vă credea aserviți pentru totdeauna.

8 luni voi ați putut îndura brutalitatea cu care germanii înțelegeau să trateze pe aceia pe care îi credeau lăsați în puterea lor.

Voi, oameni din Oltenia și Muntenia, care timp de 2 ani ați fost supuși ocupației, voi ați putut constata insolența barbariei din partea unui inamic care se crede civilizat! Germanii au pustiit ogoarele voastre, au deșertat hambarele voastre, au prădat casele voastre. Ei au instalat la vetrele voastre sclavia și foamea, hotărâți, cum recunoșteau ei înșiși, de a nu vă lăsa decât ochii ca să plângeți.

Dar ora răzbunării, mai bine zis ora justiției, a sunat! Înfrânt pretutindeni, inamicul se găsește în derută. A sosit momentul de a arde petecul de hârtie care v-a fost adus la București.

Soldați, batalioanele voastre vin să se reunească cu ale noastre! Țărani, apucați furcile și coasele și ridicați-vă contra năvălitorilor!

La arme!

Acesta este strigătul patriei române pentru care ați suferit. E chemarea Suveranului vostru, care a jertfit totul pentru mărirea României. E glasul străbunilor voștri, sufletul lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul, al lui Mircea cel victorios. Este cuvântul fiilor și fraților voștri căzuți în glorie pe câmpurile de bătălie de la Oituz și Mărășești!

Și mâine veți putea vedea drapelul tricolor al Franței fluturând alături de drapelul vostru tricolor, vestind Victoria și Libertatea!..."

Vestea despre mobilizarea oștirii și despre reînceperea operațiunilor militare contra austro-germanilor se răspândise cu iuțeala fulgerului la Iași, unde începură demonstrațiile contra inamicului și manifestările de simpatie pentru rege și pentru miniștrii aliați. Regele, întorcându-se de la slujba religioasă pe jos, a fost aclamat de mulțime cu strigătele: "Trăiască Regele, Împăratul tuturor românilor!" Încercările de contramanifestație au fost înăbușite de mulțimea indignată, lichidându-se cu câteva ghionturi și lovituri, fără vărsare de sânge. Guvernul luă măsurile necesare pentru asigurarea liniștii și menținerea ordinii publice.

Regele aprobă măsurile luate, arătând că situația internațională a României va depinde în întregime de situația ei internă; legăturile între țară și dinastie sunt de așa natură încât apărarea acesteia interesează ordinea întreagă și viitorul țării.

Manifestări similare avură loc în toate orașele Moldovei, ca și la Chișinău, unde în prezența reprezentanților puterilor aliate s-au rostit cuvinte frumoase pentru rege și pentru aliații victorioși.

Vestea despre înaintarea trupelor aliate spre Dunăre sub comanda generalului Berthelot stârni mare bucurie la București. Se zvonea că Berthelot va primi capitularea armatei de ocupație germană. În fața Hotelului Athénée Palace s-a adunat o mare mulțime de manifestanți. Femeile veniseră cu flori. Când fanfara militară germană veni în grădina Ateneului pentru concertul de duminică, ea fu huiduită de mulțime și silită să plece. Se produseră îmbrânceli între jandarmii germani și populație. Ofițerii germani au fost molestați.

S-a manifestat contra generalului Scholz, sosit din Craiova, iar generalul Koch s-a văzut silit să scoată sabia. Trupele germane au putut cu greu restabili ordinea. În urma acestor manifestări ostile fu oprită circulația cu începere de la orele 9 seara, iar localurile publice au fost închise. Erau oameni răniți cu baioneta. S-au operat mai multe arestări. Orașul era în fierbere. Măsurile au fost însă suspendate îndată ce zvonurile despre înfrângerea austro-germanilor la sudul Dunării s-au adeverit.

În fața diviziilor române, chemate din nou sub drapel, unitățile austro-germane părăsiră frontul moldovenesc, retrăgându-se peste Carpați. Amenințate de la sud, trupele de ocupație austro-germane se grăbiră să evacueze Muntenia și Oltenia, retrăgându-se spre granița Transilvaniei. Generalul Berthelot, care trecuse Dunărea cu unitățile franceze, lansă la 28 noiembrie 1918 un ordin prin care, cu asentimentul regelui, cerea tuturor autorităților militare și civile din teritoriul ocupat să asigure ordinea și liniștea; agitatorii să fie imediat arestați, iar supușii germani, austrieci și unguri să fie puși sub observație. Proclamațiile regelui și guvernului să fie imediat publicate și să li se dea curs. Toate urmele ocupației inamice vor fi șterse. Inscripțiile germane, maghiare și bulgărești vor dispărea. De asemenea, vor fi scoase din circulație toate timbrele poștale și fiscale care au avut valabilitate în timpul ocupației germane. În fiecare localitate se vor constitui comisii pentru controlul populației și pentru securitatea ei. În regiunile petrolifere se vor forma comisii pentru sporirea producției și valorificarea ei. Se interzice exportul produselor de orice natură.

După evacuarea teritoriului ocupat de inamic, autoritățile române de la Iași se reîntoarseră la București. La 1 decembrie 1918 regele Ferdinand, însoțit de membrii guvernului, își făcu intrarea triumfală în București, primit cu mare însuflețire de populația Capitalei. Regele și regina, însoțiți de generalul Berthelot, trecură sub Arcul de Triumf de la Șosea și prin Piața Victoriei, în cortegiu triumfal spre Palatul Regal. Regina, în costum de amazoană, purta o căciulă de astrahan cenușiu. Berthelot purta chipiul roșu de general francez. Din mulțime se ridica triumfătoare figura impozantă a lui Brătianu. Erau aclamate trupele române biruitoare la Mărășești – infanterie, artilerie și cavalerie, apoi unitățile franceze și engleze. La mijloc se înălța măreț cortegiul de 80 de drapele românești cu gardă de onoare și cu coloneii lor, apoi, pentru francezi și englezi, cortegiul de 8 drapele ale trupelor lui Berthelot.

Din notele reginei Maria: "*Am fost primiți în gara Mogoșoaia de impozantul nostru prieten, generalul Berthelot, și de mai mulți ofițeri englezi și francezi, înconjurată, bineînțeles, de toți generalii noștri, cu Prezan în frunte. Radu Rosetti era și el între ei, cu surâsul său plin de bunăvoință și cu privirea sa vioaie. Ce emoție ne zguduia pe toți! Caii noștri ne așteptau la gară: eu a trebuit să încalec pe giganticul și solidul Jumbo, o adevărată citadelă de rezistență... Carol călărea înaintea noastră, în capul regimentului său, iar fiicele noastre într-un echipaj cu patru cai. Noi eram cei din urmă, la plecare Nando (Ferdinand) și cu mine având de partea noastră pe generalul Berthelot și pe Nicky (principele Nicolae). Așa parcurgeam Șoseaua Kisselev, cu trupe pe margine. Erau trupele franceze și engleze, apoi trupele noastre cu regimentul meu 4 roșiori în frunte.*

Era pentru prima oară când vedeam trupe aliate pe pământul nostru și bucuria de a le vedea acum cu noi era pentru mine ceva extraordinar, părea că inima era gata să explodeze. În sfârșit amici! Noi fusesem izolați fără milă în colțul acesta îndepărtat al lumii, fără nici un contact în tot timpul războiului cu armatele amice, afară de ruși, dar ei, vai, deveniseră o teroare, în loc de securitate.

În mijlocul parcursului am fost opriți de un cerc de preoți în odăjdii strălucitoare, veniți întru întâmpinarea noastră pentru a ne binecuvânta reîntoarcerea, precum și drapelele române și aliate. Răsunau cântări religioase în vreme ce noi sărutam crucea.

S-a făcut o oprire în Piața Victoriei, unde am fost întâmpinați de primarul orașului cu pâine și sare, după tradiție, de membrii guvernului, de numeroși foști miniștri din toate partidele, de corpul diplomatic și de o mulțime de doamne entuziaste, care îmi aruncau flori – cam greu de a le primi, când stai pe cal.

Am intrat în oraș, parcurgând vestita Cale a Victoriei, atât de scumpă la inimă Românilor: într-un singur cortegiu Regele, Eu, Nicki și

Berthelot în fruntea trupelor Aliaților. Un adevărat marș triumfal prin mijlocul capitalei. Orașul exulta de bucurie, părea că pavajul străzii și casele ne aclamau în cursul drumului, deopotrivă cu mulțimea. Steagurile fâlfâiau pretutindeni, de la fiecare fereastră, de pe acoperișul caselor, de pe felinare, din mâna fiecărui copil. Era o mare agitată, îngânată de albastru, galben și roșu.

De sus, de pe spinarea solidă a lui Jumbo, privirea mea cuprindea mulțimea, puteam observa oamenii din fiecare fereastră, expresia fiecărei priviri, puteam răspunde la fiecare surâs, puteam remarca animația fiecărui copil, simțindu-mă în intensă comuniune cu bucuria poporului.

Toate privirile erau îndreptate spre noi, ca și aceste mii de brațe întinse, voind să-și atingă suveranii, de care fuseseră despărțite timp de doi ani cruzi. Bucureștenii au îndurat toată oroarea ocupației sub opresiunea stăpânilor fără milă, care tiranizaseră populația. Nimeni nu mai era stăpân pe sufletul său; palid și cu capul plecat, poporul nostru s-a supus soartei sale. Nici un glas nu s-a putut ridica, nimeni nu-și putea vedea în liniște de treabă, afară de cei care se dăduseră cu inamicul; cei fideli avuseseră de trecut prin momente grele.

Și acum, după acești doi ani cruzi, cu toată adversitatea și umilința, suntem victorioși, visul secular al românilor s-a împlinit. Nu este deci de mirare că poporul era beat de bucurie și că până și pietrele de sub noi păreau că ne aclamă și glorifică reîntoarcerea noastră.

Urmărind privirile îndreptate spre noi, observam în ele toate suferințele trecutului.

Cortegiul nostru își continuă drumul până în piața unde se ridică statuia lui Mihai Viteazul călare, scoțând spada din teacă.

Aici era locul în care, la sosirea mea în țară, în 1893, ca tânără căsătorită, inocentă și nostalgică, asistam la revista armatei noastre. Dar niciodată la o paradă ca cea de astăzi, la care participă și trupe franceze și britanice. De aceea cu aclamații frenetice poporul nostru primește eliberatorii, pe aceia care, pornind din țări îndepărtate, au trecut Dunărea pentru a fi cu noi în această zi unică.

Parada a luat sfârșit cu un serviciu religios de mulțumire în biserica de la Mitropolie. Mi-au fost îngăduite 10 minute până la sosirea invitaților pentru a-mi schimba uniforma cu o toaletă de circumstanță. Te-deum-ul a fost scurt, solemn, impresionant. În catedrala sumbră, luminată de mii de lumânări, am îngenuncheat pentru a aduce mulțumiri lui D-zeu, în vreme ce corul făcea să răsune biserica de cântări majestuoase.

La ieșire, generalul Grigorescu veni înaintea noastră și rugă pe Rege, în numele oștirii, să primească bastonul de mareșal. Ideea fusese sugerată de mine, iar generalul o primise cu entuziasm. Pentru Rege aceasta a fost o surpriză care l-a emoționat profund".

În anturajul regelui Ferdinand, reîntors în București, se găseau și membrii delegației bucovinene care la 29 noiembrie prezentaseră la Iași *actul unirii Bucovinei cu România.* La 1 decembrie 1918 votă și Adunarea Națională de la Alba Iulia *unirea Transilvaniei cu regatul României. Era ora 12 noaptea, când la masa festivă din Palatul Regal regele primi de la Alba Iulia vestea îmbucurătoare despre proclamarea unirii Transilvaniei cu România. Cu memorabilele cuvinte: "Per aspera ad astra!" începu toastul său în cinstea congresiștilor de la Alba Iulia care votaseră Unirea.*

Contribuția României la victoria Aliaților a fost relevată elogios de fostul prim-ministru al Franței, André Tardieu, arătând cum campania de la 1916 n-a durat decât 140 de zile și a eșuat din cauza insuficienței ajutorului rusesc, din cauza lipsei de artilerie grea, de avioane și de muniții. *Rezultatul strategic a fost însă obținut, pentru că 40 de divizii germane au fost reținute pe frontul românesc.* Efectul moral însă a fost dezastruos, căci armata română, retrăgându-se în Moldova, n-a ocupat mai mult de a treia parte din teritoriul național, trebuind totodată să distrugă și puțurile de petrol.

Anul următor, 1917, a adus României câteva succese tactice importante. Soldatul țăran a câștigat conștiința de sine. Germanii n-au mai avansat pe frontul lor și astfel se ajunse la stabilizarea frontului. Interveni însă revoluția rusă, în cursul căreia nu încetă numai concursul militar rusesc, dar apăru un nou pericol. Unitățile rusești revoltate jefuiau țara. Armata română trebuia să le dezarmeze. A intervenit armistițiul și apoi pacea de la 7 mai 1918. România pierdea Dobrogea, fiind silită să aprovizioneze pe învingătorii săi. *"Soarta*

TRAITÉ DE PAIX

ENTRE LES PUISSANCES ALLIÉES ET ASSOCIÉES

ET L'ALLEMAGNE

ET PROTOCOLE

SIGNÉS À VERSAILLES, LE 28 JUIN 1919

PARTIE XV.

CLAUSES DIVERSES.

ARTICLE 434.

L'Allemagne s'engage à reconnaître la pleine valeur des Traités de Paix et Conventions additionnelles, qui seront conclus par les Puissances alliées et associées, avec les Puissances ayant combattu aux côtés de l'Allemagne, à agréer les dispositions qui seront prises concernant les territoires de l'ancienne Monarchie d'Autriche-Hongrie, du Royaume de Bulgarie et de l'Empire Ottoman, et à reconnaître les nouveaux États dans les frontières qui leur sont ainsi fixées.

(L. S.) C. D. B. KING.
(L. S.) SALVADOR CHAMORRO.
(L. S.) ANTONIO BURGOS.
(L. S.) C. G. CANDAMO.
(L. S.) I. J. PADEREWSKI.
(L. S.) ROMAN DMOWSKI.
(L. S.) AFFONSO COSTA.
(L. S.) AUGUSTO SOARES.
(L. S.) ION. I. C. BRATIANO.
(L. S.) GENERAL C. COANDA.

(L. S.) NIK. P. PACHITCH.
(L. S.) Dr. ANTE TRUMBIC.
(L. S.) MIL. R. VESNITCH.
(L. S.) CHAROON.
(L. S.) TRAIDOS PRABANDHU.
(L. S.) KAREL KRAMAR.
(L. S.) Dr. EDWARD BENES.
(L. S.) J. A. BUERO.
(L. S.) HERMANN MÜLLER.
(L. S.) Dr. BELL.

Pour copie certifiée conforme :

Le Ministre des Affaires étrangères,

S. Pichon

1919, iunie 28, Versailles. Tratatul de pace

PARTEA XIX

TRANSILVANIA, BUCOVINA, BASARABIA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI MONDIAL (1914 – 1918). DEȘTEPTAREA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

Capitolul I

TRANSILVANIA, BANATUL ȘI PĂRȚILE UNGURENE CU MARAMUREȘUL ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI MONDIAL (1914 - 1918)

1. Atitudinea românilor față de unguri și față de războiul contra Serbiei. Reluarea tratativelor cu românii. Intervenția lui Erzberger în tratativele româno-maghiare. Condițiile românilor
2. Moartea împăratului Franz Josef. Orientarea politică a urmașului său, împăratul Carol I. Prima intervenție a armatei române în Transilvania
3. Organizarea corpurilor de voluntari români în Rusia și în Italia. Primirea voluntarilor la Iași. Isprăvile corpului de voluntari în Siberia
4. Denunțarea Ausgleich-ului cu Austria. Constituirea Comitetului executiv al Partidului Național. Declarația deputatului Vaida în parlamentul maghiar. Manifestul refugiaților. Revoluția de la Budapesta
5. Trecerea puterii guvernamentale asupra Consiliului Național. Intrarea armatei române. Tratativele româno-maghiare de la Arad. Formarea Gărzilor Naționale pentru autoapărare. Organizații militare pe comune și județe. Armistițiul de la Belgrad și Convenția militară
6. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Proclamarea Unirii Transilvaniei cu România. Constituirea Consiliului Dirigent

1. Atitudinea românilor față de unguri și față de războiul contra Serbiei. Reluarea tratativelor cu românii. Intervenția lui Erzberger în tratativele româno-maghiare. Condițiile românilor

Asasinarea arhiducelui moștenitor *Franz Ferdinand* la Sarajevo a produs o mare deprimare în rândurile românilor transilvăneni, pentru că de numele lui se legau mari speranțe în rezolvarea fericită a problemei naționalităților din Ungaria. Alături de români, nutreau aceleași regrete sașii și șvabii din Transilvania și Banat. Ungurii, la rândul lor, n-aveau motive să regrete moartea lui Franz Ferdinand, pentru că ei cunoșteau în el pe adversarul ideii statului unitar maghiar, a cărei încarnație era șeful guvernului *Ștefan Tisza*. El vedea în revendicările politice ale naționalităților din Ungaria o mare primejdie pentru unitatea statului al cărui vajnic apărător era. Pe lângă croați, românii și sârbii erau naționalitățile cele mai puternice ca număr și conștiință de sine. Acestea mai aveau la spatele lor state naționale consolidate, gata oricând să le sară în ajutor. Tisza își dădea bine seama de împrejurarea aceasta, și de aceea îndrumase tratative cu românii, iar contra sârbilor din Ungaria, din Bosnia și regatul sârb, se gândea la o politică de mână forte. Asasinatul de la Sarajevo îi oferi prilejul neașteptat de a porni cu putere armată contra regatului sârb, pentru a înăbuși, odată pentru totdeauna, *agitația panslavistă* de la Belgrad. Din considerațiile acestea, Tisza deveni unul dintre cel mai aprigi susținători ai războiului contra Serbiei. Nu aceasta era și părerea naționalităților în frunte, care detestau războiul împotriva unei țări mici și fără nici un gând de agresiune armată.

Tratativele lui Tisza cu românii din primăvara 1914 eșuaseră; astfel, că la izbucnirea războiului mondial, raporturile românilor cu guvernul din Budapesta erau cât se poate de încordate. Decretarea stării de asediu făcea imposibilă orice activitate politică. De aceea, Comitetul Național Român se întruni în august 1914 la Budapesta și hotărî să suspende orice activitate cu caracter național.

Poporul român din Transilvania era ostil războiului, care, dacă s-ar fi sfârșit cu biruința austro-maghiarilor, n-ar fi dus decât la înrăutățirea soartei lui și așa destul de grea și apăsătoare. O remediere a situației sale politice și naționale nu putea porni decât de la

prăbușirea hegemoniei maghiare, pe care tot românul o dorea din suflet și o aștepta cu nerăbdare. Rezerviștii români porneau mâhniți și înfrânți sufletește la unitățile lor, cu blestemul pe buze: "Bate Doamne pe asupritorii noștri!..." Depresia aceasta sufletească îi stăpâni în tot timpul războiului, în cursul căruia zeci de mii de ostași români serveau drept carne de tun pentru realizarea planurilor de cuceriri și dominație ale austro-germanilor și ungurilor. Nimeni nu-și jertfește cu drag viața pentru o cauză străină, ba chiar ostilă cauzei sale proprii. De aceea, nu e mirare dacă mulți dintre soldații români din armata austro-ungară, mânați contra convingerii lor, în fața inamicului, aruncau armele și se predau, pentru a se înrola în legiuni de voluntari și a lupta contra asupritorilor lor.

Nu era mai bună nici starea sufletească a celor rămași acasă sub teroarea jandarmilor maghiari. Mulți dintre cărturarii români care nu își ascunseseră sentimentele naționale, manifestându-le în public, au fost ridicați în puterea nopții de la vetrele lor și aruncați în temniță ungurească sau deportați în domicilii forțate în Ungaria apuseană. Alții ca Vasile Lucaci, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, O. Tăslăuanu se refugiară în România liberă, unde au desfășurat o aprigă propagandă împotriva odioasei oligarhii maghiare.

După izbucnirea războiului cu sârbii și rușii, Tisza se uni cu Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, în stăruința de a atrage România de partea austro-germanilor. Tisza își dădea însă seama că "chestiunea transilvăneană", a cărei existență era mereu desconsiderată și combătură de el, există în realitate și de soluționarea ei depinde intrarea României în război.

Ministrul Germaniei la București, Kon der Busche, comunică șefului guvernului român propunerea lui Tisza, care se declara dispus să trateze problemele legate de cauza românilor, ca un *om de încredere al regelui și al lui Brătianu.* Dar atât regele, cât și Brătianu, refuzară o angajare în discuții cu ungurii, recomandând lui Tisza să intre în tratative directe cu fruntașii recunoscuți ai românilor din Transilvania și Ungaria.

În urma acestei recomandări, Tisza se văzu silit să înceapă tratative directe cu delegații Partidului Național Român, tratative care fuseseră întrerupte cu un an mai înainte.

Dându-și seama de scopurile urmărite de Tisza, o delegație, în frunte cu *Teodor Mihaly*, președintele clubului român din parlamentul de la Budapesta, și cu episcopul *Iuliu Hossu* sosi la Sinaia, pentru a lua contact cu regele Carol și cu Brătianu, șeful guvernului român, precum și cu alți fruntași politici. Expunând situația politică din Transilvania, ei arătară că de la moartea lui Franz Ferdinand, românii n-au mai avut pe nimeni la Viena care să le apere cauza. Obținerea unui tratat care să garanteze autonomia Transilvaniei ar fi de dorit, dar numai în cazul că ar primi adeziunea guvernului român. Ei mărturisiră că românii transilvăneni sunt deprinși cu suferința, *"numai România să nu fie știrbită, căci ea ne este sprijinul"*. Convingerea lor era că fruntașii români nu pot sta la tocmeală cu ungurii și că poporul ardelenesc așteaptă cu încredere sosirea *armatei române*, iar dacă nu vin românii, nădejdea se va îndrepta spre ruși, pe care poporul român îi consideră "tot de o lege". Ascultând expunerea delegaților transilvăneni, Brătianu îi sfătui să *ceară atât de mult, încât să nu li se poată acorda.* Aceasta era și părerea conducătorilor politici de dincolo de munți, și de aceea, tratativele cu șefii politici maghiari rămaseră fără nici un rezultat.

În urma acestui eșec, Tisza crezu că se poate trece cu dispreț peste delegații Consiliului Național, adresându-se pastorilor sufletești și credincioșilor români.

Într-o scrisoare adresată mitropolitului Ion Mețianu de la Sibiu, Tisza stăruia asupra aspectului actual al frăției de arme și de sânge dintre maghiari și români elogiind vitejia "fraților români". Ținând seama de isprăvile militare ale ostașilor români din armata austro-ungară pe câmpurile de bătălie, el se declara gata să aibă în vedere o "reformă a legii școlare care să considere dorințele concetățenilor nemaghiari referitoare la școalele confesionale". Într-un memoriu trimis la Berlin, Tisza arăta că este dispus să acorde românilor modificarea legii școlare a lui Appony spre a le garanta drepturile de a învăța religia în limba română în orice școală. În cazul când România s-ar decide să intre în război alături de Puterile Centrale, s-ar putea vorbi și de o *modificare a legii electorale.* Prelații românii nu puteau lua, firește, nici un angajament în chestiuni de asemenea natură, mărginindu-se la răspunsuri politicoase, iar Partidul Național se abținea de la orice comentariu.

La stăruința lui Aurel Popovici la Berlin,

subsecretarul de stat Zimmermann interveni pe lângă Tisza în chestiunea *autonomiei* Transilvaniei și a creării unui *minister* pentru români în guvernul ungar. La intervenția aceasta, Tisza replică brutal că Aurel Popovici este un personaj fără importanță, un intrigant strecurat în anturajul arhiducelui Franz Ferdinand de la Belvedere, propunerile lui sunt absurde; nici o concesiune nu se mai poate face în Transilvania pe lângă cele propuse. Cu aceasta se încheiară tratativele cu românii, care rămaseră neclintiți pe pozițiile lor.

Germania însă nu înceta de a stărui pentru soluționarea problemei Transilvaniei. În iunie 1915, șeful partidului catolic german, deputatul *Matthias Erzberger*, învățător și publicist, reprezentând Würtenberg-ul în parlamentul din Berlin, care întreținea legături cu Vaticanul și cu creștinii sociali din Austria, luă contact la Viena cu fruntașii românilor din Transilvania, spre a-i câștiga pentru politica austro-germană. Întâlnirea avu loc în Palatul principelui *Lichtenstein*, șeful partidului creștin-social din Austria. Delegații Partidului Național, *Aurel Popovici*, *Vasile Goldiș* și *Iuliu Maniu*, revendicau autonomia Transilvaniei cu dietă și guvernator propriu, precum și un reprezentant al românilor în guvernul de la Budapesta. Acordul urma să fie ratificat de o *adunare națională* convocată ad-hoc și adus la cunoștința obștească printr-un *manifest* al împăratului *Franz Josef*, contrasemnat de *împăratul Wilhelm* al Germaniei. În schimb, Partidul Național Român se angaja să dezvolte o vie propagandă în favoarea Puterilor Centrale. Erzberger interveni în același scop și la București, dar fără nici un rezultat. Ca membru marcant al Centrului german, el a jucat un mare rol în timpul războiului, devenind în octombrie 1917 secretar de stat și președinte al Comisiei de armistițiu, semnând armistițiul de la Compiegne. În 26 august 1921, fu împușcat de doi foști ofițeri din armata germană.

Tisza însă refuză să accepte acordul cu România, făgăduind ambelor împărății că, printr-o nouă recrutare făcută în Ungaria, va asigura granița din Carpați contra unui eventual atac din partea regelui României. Iar pentru a intimida pe români, Tisza puse la cale înscenarea unui scandalos proces de spionaj. Pe baza raportului unui agent provocator din serviciul poliției secrete maghiare, care se dădea drept ofițer din armata română, un număr de 17 intelectuali români din Brașov și împrejurimi au fost implicați într-un proces de spionaj. După o lungă prevenție, în cursul căreia inculpații au fost torturați, legați în lanțuri și implicați într-un proces ale cărui dezbateri au durat trei luni. La pronunțarea sentinței, 9 acuzați au fost condamnați la moarte și executați, iar restul la muncă silnică pe viață. Condamnații care rămăseseră în viață fură puși în libertate la sosirea trupelor române în Transilvania. În condițiile acestea, era evident pentru toată lumea că o aplanare a diferendului româno-maghiar pe cale amiabilă, prin tratative, deveni o imposibilitate.

2. Moartea împăratului Franz Josef. Orientarea politică a urmașului său, împăratul Carol I. Prima intervenție a armatei române în Transilvania

La 21 noiembrie 1916 se stinse din viață, în urma unei pneumonii, împăratul Franz Josef I, la vârsta de 86 de ani și după o lungă și zbuciumată domnie de 68 de ani. Moartea îl surprinse în plin război contra Serbiei, pe care îl declarase cu asentimentul împăratului Wilhelm. În războiul de la 1848 își începea domnia, iar în toiul războiului mondial o sfârșise. În timpul domniei sale, Austria fu silită să se retragă din Italia la 1857, iar la 1866 și din Germania, în urma înfrângerii de la Sadova. În urma acestei înfrângeri, Franz Josef se văzu nevoit să recunoască restaurarea regatului ungar și restructurarea Austriei pe *bază dualistă*, semnând în 1867 *compromisul* cu Ungaria și încoronându-se cu coroana Sfântului Ștefan, intitulându-se: împărat al Austriei și rege al Ungariei, unind prin persoana sa ambele state în *Monarhia Austro-Ungariei*. Ambele state își aveau guverne: unul la Viena, altul la Budapesta. Comune ambelor state rămăseseră necesare ministerul de război și ministerul afacerilor străine. *Delegațiile* ambelor parlamente votau bugetul armatei și cel al afacerilor externe. Delegațiile se întruneau alternativ la Viena și la Budapesta.

Prin compromisul din 1867, Ungaria obținuse independența râvnită de partidul kossuthist, de la 1848 încoace, urmărind *consolidarea statului unitar maghiar* printr-o politică acerbă de deznaționalizare a popoarelor ne-

maghiare din cuprinsul ei. În acest scop, guvernul maghiar desființă autonomia provincială a Transilvaniei și o înglobă Ungariei, ceea ce stârni opoziția românilor și sașilor. În semn de protest, românii boicotară parlamentul ungar, declarând *pasivitatea* în alegerile parlamentare. Apelurile la împărat rămăseseră fără răspuns. Singurul act politic de însemnătate pentru care românii aveau a-i mulțumi lui Franz Josef a fost *"Statutul"* din 1864 privitor la autonomia bisericii ortodoxe din Transilvania.

La domnie urmă arhiducele *Carol* (1916 – 1921), nepot de frate al arhiducelui Franz Ferdinand. Noul suveran era adevăratul urmaș al planurilor politice ale unchiului său asasinat la Sarajevo, în sensul unei atitudini mai conciliante față de minoritățile etnice din Ungaria. El nu agrea alianța cu Germania, ci înclina mai mult spre o înțelegere cu puterile Antantei. Tânărul suveran încercă să impună lui Tisza o modificare a legii electorale în sensul votului universal. Opoziția lui Tisza față de reformele democratice a dus la căderea lui.

Ca șef al partidului independenței, el se sprijinea pe majoritate în Camera maghiară și se împotrivea ingerinței marelui cartier în administrația civilă. Ca adversar al naționalităților conlocuitoare, se opunea încercărilor noului rege de a lua contact cu șefii naționalităților din parlament, curmând scurt aceste "intrigi". La 29 aprilie, împăratul Carol adresă lui Tisza o scrisoare, prin care se declara partizan al reformei legii electorale reclamată de grupurile opoziționiste. Tisza încercă să satisfacă dorința monarhului, întocmind un *proiect de lege electorală*, pe care împăratul nu-l găsi corespunzător cu vederile sale. Văzând că nu se poate înțelege cu monarhul său, Tisza își dădu demisia la 23 mai 1917, care fu primită. Atunci împăratul încredință pe Mauriţiu Eszterhazy cu formarea noului guvern și cu elaborarea unei legi electorale în sensul vederilor sale. Dificultățile economice din vara 1917 împiedicară pe Eszterhazy de a-și împlini misiunea. El demisionă, făcând loc unui guvern prezidat de *Alexandru Wakosh*, care primise în programul de guvernământ reformele demografice ce se impuneau. Dar și el se lovi de opoziția camerei, dominată de partizanii lui Tisza.

În 15/29 august 1916, România declară război Austro-Ungariei. În noaptea aceleiași zile, românii pătrunseră simultan prin 16 puncte de graniță în Transilvania. Operațiunea aceasta, așteptată cu nerăbdare de la Mihai Viteazul încoace, produse o mare însuflețire în rândurile românilor transilvăneni. Unitățile românești fură primite pretutindeni cu flori și bucurie de către populația românească, cu toate că aceasta își dădea seama de situația "critică" în care se punea față de autoritățile maghiare. Românii care îndeplineau funcții publice, și îndeosebi șefii ecleziaști, erau siliți să exprime sentimente de loialitate față de statul maghiar și să dezaprobe intrarea României în război împotriva Ungariei. Manifestații publice de dezaprobare porniră din partea românilor maghiarofili în frunte cu mitropolitul Vasile Mangra din Sibiu. Declarațiile de loialitate față de statul maghiar purtau semnăturile mai multor fruntași români, îndeosebi clerici, între care se găsea și episcopul Caransebeșului, Miron Cristea. Declarații de felul acesta fuseseră stoarse, la vremea lor, și lui Șaguna și Barițiu la 1859, cu ocazia Unirii Principatelor și a înțelegerii între principele Cuza și Kossuth, când împăratul Franz Josef se simțea *"neliniștit în sfintele sale drepturi de vecini uzurpatori"*. Acum, vecinul *revendicator* pătrunse în Transilvania pentru a-și afirma *sfintele drepturi* ale neamului românesc asupra Daciei Traiane.

Declarații de felul acesta porneau însă de la o infimă minoritate oportunistă; masa poporului transilvănean, cu deputații naționaliști în frunte, cu pleiada de intelectuali și cărturari români, salută cu bucurie intrarea României în război pentru înfăptuirea unității naționale, dezmințind astfel afirmația riscantă a lui Petre Carp în consiliul de coroană de la Sinaia, că românii din Transilvania n-ar fi manifestat dorința de unire și că soldații români din regimentele austro-ungare vor fi cei dintâi care vor trage asupra armatei române.

În fruntea patrioților români se aflau Teodor Mihaly, președintele clubului parlamentar român, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Alexandru Vaida, Valeriu Braniște, Iuliu Maniu, Ștefan Cicio Pop, Ion Suciu și mulți alții. Mihaly și Vaida întrețineau relații strânse cu fruntașii vieții politice din România. Maghiarofililor transilvăneni li se asociase și deputatul bucovinean *Aurel Onciu*. Acesta prezentă lui Tisza un memoriu, prin care recomanda premierului maghiar, nici mai mult,

nici mai puțin, decât *dislocarea* românilor din Transilvania și colonizarea lor în Bugeac și în Transnistria, în schimbul unei indemnizații bănești pentru bunurile și așezămintele lor culturale!

3. Organizarea corpurilor de voluntari români în Rusia și în Italia. Primirea voluntarilor la Iași. Isprăvile corpului de voluntari în Siberia

După intrarea României în război, soldații transilvăneni și bucovineni din regimentele austro-ungare, căzând prizonieri și ajungând în lagărele din Rusia și Italia, urmând pilda camarazilor lor cehi, sloveni și sârbi, își manifestară dorința de a se organiza în batalioane care să lupte pe front contra Austro-Ungariei, alături de trupele regale române. Cu ocazia vizitei sale la Petrograd, din ianuarie 1916, Brătianu obținuse autorizația țarului Nicolae de a organiza diviziile de voluntari.

Cu ordinul Ministerului de Război din 23 februarie 1917 se hotărî înființarea *Corpului de Voluntari Români*. Colonelul *Pietraru* fu atașat pe lângă Marele Cartier General Rus și delegat cu recrutarea și organizarea corpului sub direcția generalului *Constantin Coandă*. Comisii compuse din refugiați transilvăneni și bucovineni din Iași vizitau sub conducerea unui ofițer român lagărele de prizonieri români și înscriau în corpul de voluntari pe cei care de bună voie semnau următorul *"angajament"*:

"Subsemnații ofițeri, subofițeri și soldați de naționalitate română, declarăm pe onoare și conștiință că voim să luptăm alături de armata română pentru dezrobirea țărilor noastre de sub dominația austro-maghiară și alipirea lor cu România.

Prin acest angajament noi devenim ofițeri, subofițeri și soldați cu aceleași drepturi și datorii ca și cei din armata română. Timpul servit în armata austro-ungară, ca și cel în calitatea de prizonieri ni se va socoti la vechimea gradului nostru. Noi și familiile noastre vom avea aceleași drepturi la pensie, ajutoare și recompense ca și ofițerii, subofițerii și soldații români, luându-se în seamă și timpul servit în armata austro-ungară în calitate de prizonieri.

Din momentul semnării acestui angajament, ne considerăm ca făcând parte din armata română.

Dumnezeu să ne ajute, ca prin sângele nostru să ne dezrobim țările și să facem România Mare, unită într-un singur trup, pe vecie.

La 5 martie 1917 st. v".

La 16 aprilie 1917, comandantul corpului de voluntari adresă guvernelor aliate și asociate următorul manifest:

"Astăzi, când noi românii, ca și celelalte neamuri subjugate ne-am convins definitiv că nouă, ca români, nu ne mai este posibilă existența în cadrele statului austro-ungar; noi, care în limba, în cultura, în structura socială și în întreaga noastră ființă civilă și politică formăm un trup unic și nedespărțit etnic cu toate celelalte părți constitutive ale Națiunii Române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră în România liberă, pentru a forma împreună un singur stat național român, pe care îl vom clădi pe bazele celei mai înaintate democrații. Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copiii noștri, viața și fericirea urmașilor noștri. Și nu ne vom opri, până nu vom învinge, ori vom pieri. Sângele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoarele state formate, naționale și democratice, va fi România tuturor românilor!"

Un mare număr de ofițeri și soldați români originari din Transilvania și Bucovina fu concentrat în lagărul de la Darnița, de lângă Kiev, fiind organizați în unități, pentru a li se face cuvenita instrucție militară. Prima unitate îndrumată, însumând 116 ofițeri și 1.250 soldați, sosi la Iași în ziua de 8/27 iunie 1917 pentru a depune jurământul ostășesc la steagul tricolor, în prezența regelui Ferdinand, a membrilor guvernului și a înaltului comandament românesc. Primind jurământul, Regele salută pe noii osteni, zicând între altele:

"... Pe voi, Regele, căruia i-ați jurat credință, v-a primit cu dragoste și cu încredere, căci sosirea voastră constituie chezășia cea mai puternică, că visul atâtor veacuri se va înfăptui, că în sfârșit dorul unui neam se atinge!"

O comisie consultativă compusă din Octavian Goga, Leonte Moldoveanu și Ion I. Nistor da informații și lămuriri cu privire la noua situație a voluntarilor.

După prestarea jurământului, corpului voluntarilor li s-a făcut o frumoasă și entuziastă primire în Piața Unirii din Iași, în fața

monumentului lui Cuza. Voluntarii au fost salutați de Brătianu, în numele guvernului român, de Goga, în numele refugiaților transilvăneni și de I. Nistor, în numele refugiaților bucovineni, urându-li-se bun sosit în țara liberă. Oratorilor le-a răspuns căpitanul voluntar Victor Deleu într-o inimoasă și înflăcărată cuvântare, în numele camarazilor săi. Din balconul hotelului Traian asista regele Ferdinand și Regina Maria la impresionanta manifestație de înfrățire militară a transilvănenilor și bucovinenilor cu armata română eliberatoare. Cu intonarea imnului regal și "Deșteaptă-te Române", serbarea a luat sfârșit în entuziastele și des repetatele aplauze ale enormei mulțimi, care umplea Piața Unirii și străzile din jurul ei. În zilele următoare, unitățile de voluntari au fost repartizate la Regimul 26 Rovine, 5 Vânători, 3 Olt și 19 Caracal. La 17 noiembrie 1917, s-a constituit Corpul Voluntarilor din regimentele Alba Iulia, Horia și Avram Iancu, sub comanda colonelului Marcel Olteanu, care ajutară la menținerea ordinii tulburată de cetele de soldați ruși în retragerea spre Prut.

Unități de voluntari români s-au format și în Italia.

La retragerea trupelor române din Transilvania în iarna anilor 1916 – 1917, un mare număr de intelectuali au urmat unitățile române în retragere, refugiindu-se în țară în așteptarea reîntorcerii lor în Transilvania eliberată, ceea ce s-a și întâmplat în iarna 1918.

Din raportul colonelului Pietraru, cu data de 2 aprilie 1918, aflăm că în timp de 3 luni și jumătate au fost trimiși în țară 374 ofițeri și 9.261 soldați, iar la Darnița mai rămăseseră 22 ofițeri și 1.460 soldați. În total, au fost angajați în Rusia 396 ofițeri și 9.721 soldați, din cifra totală de 120.000 prizonieri de origine română, adică o proporție de 8.43% față de 8% a cehoslovacilor și 7 1/2 a iugoslavilor. La 20 iulie 1917 apăru la Kiev *Foaia Volunarilor Români* din Austro-Ungaria, "România Mare", redactată de Sever Rocu, Ghiță Pop, Ion Iosif Schiopul și Filaret Doboș.

Dar nu toți voluntarii au putut ajunge la Darnița și de acolo în țară, din cauza revoluției rusești. O parte din ei se concentraseră la Samara, de unde plecară în Siberia în punctul de concentrare de la *Celiabinsk*. Alții își aleseseră punctul de concetrare în Extremul Orient, la *Wladivostok*.

La 3 august 1918, voluntarii de la Celiabinsk constituiră *Consiliul Național Român*, sub președinția lui Voicu Nițescu, care încheie, la 24 august 1918, cu *Consiliul Național Cehoslovac*, un pact în vederea continuării luptei alături de Puterile din apus ale Antantei. "Corpul Voluntarilor Români – prevedea Pactul – se organizează de către Consiliul Național Român cu concursul Consiliului Național Cehoslovac pentru a continua lupta contra Puterilor Centrale în strânsă legătură cu armata cehoslovacă și cu aliații, în primul rând pe teritoriul Rusiei și al României și, în caz de nevoie, pe teritoriul Franței. El nu va putea renunța la această obligație înainte de a realiza scopul său, decât în cazul când s-ar încheia pacea generală..." În cazul când ar relua lupta împotriva Puterilor Centrale, Corpul Voluntarilor Români își rezervă dreptul de a se atașa la armata română și de a trece sub comandamentul ei suprem. La 29 octombrie 1918 Corpul Voluntarilor ținu la Celiabinsk o mare adunare, pentru a declara dezlipirea Bucovinei și a Transilvaniei, alături de Crișana, Bihor, Satu Mare, Maramureș și Banat de monarhia austro-ungară și alipirea lor pe veci României. Adunarea proclamă totodată pe Ferdinand *rege al tuturor românilor*, vestindu-i aceasta printr-o adresă omagială. Tot la Celiabinsk apăru și "Gazeta Transilvaniei și Bucovinei". Voluntarii au rămas în Siberia până în primăvara anului 1920, când sosi la Karbin misiunea română condusă de maiorul *Victor Cădere* pentru evacuarea Legiunii și prizonierilor români, care fură adunați la *Wladivostok*, unde s-a semnat următorul act comemorativ:

"În anul una mie nouă sute douăzeci de la Hristos, luna Mai, ziua douăzeci și trei, stil nou, la Wladivostok.

Departe de căminurile dragi, de codrii străbuni, de apele curate de glia roditoare și scumpă a țării,

Românii din patru unghiuri, alcătuiți într-un corp de voluntari încă din vara anului 1918,

Păstrând cu sfințenie fala strămoșească și cinstind prin faptele lor numele românesc,

După multe suferințe ajungând a vedea calea spre Patria deschisă,

Urmași ai moților, ai grănicerilor, ai sucevenilor, ai bănățenilor, ai orheienilor, ca oaste românească, au jurat cu suflet curat, cu dreapta pe Drapelul Neamului credința ostășească și cetățenească Presa Înaltului rege, Măriei Sale Ferdinand I, al tuturor românilor".

La finele lunii mai, voluntarii s-au îmbar-

cat pe două vapoare ale amiralității britanice și, parcurgând timp de șase săptămâni Oceanul Pacific și Indian, au debarcat la Constanța.

Prizonierii români din Italia se constituiră și ei în unități de voluntari care se distinseră în iunie 1918 pe frontul de la Piave. Prin aceasta, ei atraseră asupra lor atenția guvernului italian care aprobă în iulie organizarea *Legiunii Voluntarilor Români din Italia.* Totodată, luă ființă la Roma, la 9 iunie 1918 *Comitetul de acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina.*

Primele măsuri luate de comitet, de comun acord cu comandamentul Legiunii a fost de a concentra pe ofițerii și soldații români care cereau înrolarea, formându-se *trei regimente*, care purtau numele martirilor Horia, Cloșca și Crișan. Numeroase comisii de recrutare vizitau lagărele de prizonieri români. Gradele ierarhice erau cele ale armatei regale italiene, cu insignele tricolore românești. Pe baretă era cusută o *cocardă tricoloră.* După bătălia de la Vittorio Vinetto și încheierea armistițiului, voluntarii români s-au îmbarcat la Torento pentru repatriere. Cu primul transport s-au întors din prizonierat 30 ofițeri și 2.600 soldați. În martie a urmat un al doilea transport.

Prizonierii români au cerut înrolarea ca voluntari în cadrele armatei franceze. În primăvară anului 1919 ei au fost îmbarcați pe vase românești pentru repatriere.

La 9/22 octombrie 1918 sosi la Iași profesorul *Masaryk*, șeful cehilor separatiști, pentru a lua contact cu guvernul român în vederea colaborării dintre corpul de voluntari cehoslovaci și corpul de voluntari români din Rusia. Cu acea ocazie, comitetul refugiaților transilvăneni și bucovineni, sub conducerea lui Octavian Goga și Ion I. Nistor, fu invitat de Masaryk să participe la un *congres al tuturor naționalităților din Austro-Ungaria*, care luptau pentru independență. Se desemnaseră și delegațiile transilvănene și bucovinene pentru congresul propus de Masaryk, care urma să se țină la Kiev. Revoluția bolșevică din 25 octombrie – 7 noiembrie zădărnici însă congresul proiectat.

4. Denunțarea Ausgleich-ului cu Austria. Constituirea Comitetului executiv al Partidului Național. Declarația deputatului Vaida în parlamentul maghiar. Manifestul refugiaților. Revoluția de la Budapesta

Între timp, evenimentele politice din Ungaria se precipitară. Guvernul *Esterhazy* demisionă, făcând loc unui guvern prezidat de *Wekerle.* La 6 octombrie 1918, împăratul Carol ceru armistițiu pe baza celor 14 puncte wilsoniene. Oferta împăratului fu însă refuzată de puterile Antantei, ceea ce determină pe împărat să lanseze în zilele de la 16 și 21 octombrie faimoasele manifeste către popoarele sale, recunoscându-le dreptul de a se organiza în "*comunități de state proprii*". Dar, pentru a-și asigura simpatiile ungurilor, împăratul ținu să precizeze că "*integritatea țărilor Sfintei Coroane a Ungariei nu va fi deloc atinsă*". La manifestul imperial, guvernul maghiar se grăbi să răspundă la 22 octombrie cu declanșarea *independenței* Ungariei de Austria, râvnită de multă vreme de unguri. "Deoarece Austria s-a organizat pe bază federativă – declară șeful guvernului maghiar – noi stăm pe baza *uniunii personale* și, ca urmare, vom organiza politica noastră atât sub raport economic, cât și al apărării naționale în mod independent".

Cu puține zile înainte de apariția manifestului imperial, Consiliul Național Român își reluă activitatea politică ce fusese întreruptă în timpul războiului. În ziua de 12 octombrie 1918, membrii consiliului se întruniră la Oradea și aleseră din rândurile lor *Comitetul Executiv* format din 6 membri: Vasile Goldiș, Alexandru Vaida, Ștefan Cicio Pop, Aurel Vlad, Iuliu Maniu și Ion Suciu. În Comitetul Executiv fură reprezentați și 3 membri ai *Partidului Socialist Român*, și anume Ion Fluieraș, Iosif Jumanca și Enea Grapciu. Astfel reconstituit, Comitetul Executiv își asumă puterea de guvernământ asupra teritoriilor locuite de români, delegând pe Vaida să dea citire în parlamentul de la Budapesta *declarațiunii de independență a națiunii române din Ungaria și Transilvania.*

În ședința Camerei maghiare din 18

octombrie 1918, deputatul român Alexandru Vaida-Voievod face următoarea declarație:

"Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania, în fața situației create prin războiul mondial, în calitatea sa de reprezentant al organizației națiunii române..."

[*text lipsă în dactilogramă*]

La 25 octombrie 1918, Vasile Goldiș declară în numele Comitetului Executiv român că asupra destinelor românești, numai Adunarea Națională se poate pronunța. Precipitarea evenimentelor din Ungaria determină pe membrii *Consiliului Național al Românilor Ardeleni și Bucovineni aflători în Moldova și Basarabia și ai corpului ofițeresc de voluntari* să aleagă un *Comitet Executiv* și să încredințeze cu apărarea drepturilor naționale românești în Transilvania, Banat și Bucovina. Din Comitetul Executiv făceau parte: Alexandru Lepădatu, Octavian Goga, Victor Deleu și Ion I. Nistor, ca reprezentat al Bucovinei. Membrii Comitetului Executiv au elaborat un statut, pentru serviciul de propagandă, care la 1 noiembrie primi din partea guvernului român autorizația legală de funcționare.

La 6 noiembrie, Comitetul Executiv aduce la cunoștința regelui Ferdinand următorul *manifest*:

"Românii ardeleni și bucovineni, aflători pe teritoriul român, în numele lor și al fraților subjugați de acasă, a căror conștiință e siluită și terorizată și deci în imposibilitate de a se manifesta liber, declară cele ce urmează:

1. Cerem să fim eliberați de sub jugul monarhiei austro-ungare și suntem ferm hotărâți să luptăm pe toate căile și prin toate mijloacele, ca elementul românesc în toată întregimea lui să fie constituit într-un singur stat național, sub domnia dinastiei române. Războiul între noi și monarhia austro-ungară nu se va sfârși până când nu vom întrupa idealul național integral.

2. Nu recunoaștem monarhiei austro-ungare dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Ardeal și Bucovina, deoarece dânsa, veacuri de-a rândul ne-a ținut în cea mai neagră și rușinoasă robie. Toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg sunt gesturi

Regele Ferdinand

desperate ale unei împărății osândite să se descompună și să piară. Starea românilor din monarhia vecină o va decide biruința oștirilor românești și voința întregului popor românesc, pe care o va consimți congresul de pace generală, la care vor lua parte și reprezentanții oficiali ai României eliberatoare.

3. Cerem ca întreg teritoriul locuit de majorități covârșitoare românești din monarhia habsburgică să fie eliberat și anexat Regatului Român așa cum este prevăzut în tratatul de alianță a României cu Puterile Înțelegerii.

4. Toate declarațiunile românilor din Ardeal și Bucovina contrare acestor aspirațiuni naționale, le considerăm ca strânse de autoritățile dușmane cu forța și declarăm că aceste declarațiuni nu trebuie să inducă în eroare opinia lumii care cere dreptate și libertate pentru toate neamurile.

Majestate, cu nestrămutata credință în realizarea visului național al cărui viu și mândru simbol sunteți Majestatea Voastră, îndrăznim a prezenta în numele românilor ardeleni și bucovineni, aflători pe teritoriul Regatului României, alăturata declarațiune: Noi, românii ardeleni și bucovineni, cu adâncă venerație și cu neclintită loialitate ne apropiem de scaunul domnesc, care vrem să fie al tuturor românilor, fiind de mult convinși că Majestatea Voastră sunteți ocrotitorul înțelept al năzuințelor drepte și sfinte ale românilor subjugați, pentru desrobirea căro-

ra n-ați pregretat a aduce cele mai grele jertfe. Cu deplină încredere în puternicul sprijin al Majestății Voastre, românii ardeleni și bucovineni, care au rupt toate legăturile cu monarhia austro-ungară și au jurat credință ca cetățeni și ostași, sunt gata să aducă orice sacrificiu pentru unirea politică a tuturor românilor și pentru Dinastia română indisolubil legată de destinația întregului nostru neam.

Al majestății voastre prea plecat supus

Comitetul Național al Românilor originari din Monarhia Austro-Ungară".

Ungurii nu ajunseră să se bucure de independența lor față de Austria, fiindcă la 30 octombrie 1918 izbucni revoluția la Budapesta, în urma căreia guvernul Wekerle fu silit să facă loc *guvernului revoluționar* prezidat de *Mihail Karoly*, președintele *Consiliului Național Maghiar*, sprijinit de radicali și socialiști. În vâltoarea revoluției căzu, la 31 octombrie, *Ștefan Tisza*, victimă unui atentat, fiind străpuns de baioneta unui honved. Revoluționarii vedeau în Tisza pe marele vinovat de pierderea războiului și prăbușirea Ungariei milenare.

La 21 noiembrie 1918, Béla Kuhn constitui, împreună cu refugiații din Rusia, *partidul comunist* care se uni cu partidul social-democrat maghiar.

5. Trecerea puterii guvernamentale asupra Consiliului Național. Intrarea armatei române. Tratativele românomaghiare de la Arad. Formarea Gărzilor Naționale pentru autoapărare. Organizații militare pe comune și județe. Armistițiul de la Belgrad și Convenția militară

Guvernul revoluționar din Budapesta decretă demobilizarea armatei și trimiterea soldaților la vatră. Atribuțiile puterii de stat – *imperium* – trecură asupra Consiliului Național Maghiar. Dintre elementele combative ale armatei regulate se constituiră *Gărzile Naționale Maghiare* la sate și orașe, organizate în grupe după regiuni, și chemarea lor era să înlocuiască fostele organe administrative politice și jandarmeria pentru menținerea ordinii interioare și a unității statului maghiar. Prin ordinul ministrului de război Bartha, soldații demobilizați erau somați să depună jurământ de credință Consiliului Național Maghiar, numai în acest caz primind mai departe solda. Soldații care prestau jurământul erau înrolați în Gărzile Revoluționare sub comanda ofițerilor lor. Însărcinarea aceasta nu era însă prea ușoară, fiindcă în rândurile demobilizaților se găseau elemente care nu înțelegeau să asculte de ordinele superiorilor lor. Soldații se întorceau de pe front extenuați și înflămânziți. Mulți dintre demobilizați erau atinși de propaganda bolșevică.

Gărzile revoluționare compuse din unguri și secui erau ostile populației de "buze valahe", care nu mai tolera apucăturile samavolnice ale impilatorilor și asupritorilor lor de veacuri. Comanda asupra gărzilor maghiare din Transilvania era încredințată generalului *Bubo*.

Urmând pilda ungurilor, ofițerii și soldații români demobilizați recurseră la măsuri de autoapărare, constituindu-se și ei în gărzi naționale românești. La 31 octombrie 1918 s-a proclamat la Timișoara *Republica Bănățeană*, cu comisariate pentru cele trei comitate: Caraș-Severin, Timiș și Torontal. La adunarea de constituire s-a dat citire manifestului împărătesc care îngăduia ofițerilor și soldaților să se constituie în consilii și sfaturi militare după naționalități. Conformându-se manifestul imperial, românii, maghiarii și germanii din Banat se constituiră în consilii militare deosebite.

Ziarul bănățean "Drapelul" din Lugoj vestea că, înainte de constituire, ofițerii români aduseseră la cunoștința comandantului lor militar următoarea hotărâre:

"1. Ofițerii și soldații din teritoriul comandamentului militar din Timișoara decretează cu ziua de astăzi constituirea consiliului militar român, căruia i se alipise cu credință.

2. Declară că atitudinea lor o vor conforma întru toate hotărârile ce vor lua Consiliul Național Român, căruia i se alipesc cu credință necondiționată.

3. Declară, în fine, că sunt gata de a continua totdeauna în orice direcțiune, la susținerea ordinei înăuntru și în afară".

Ofițerii și soldații români înlăturară de pe chipiile lor monograma regelui ungar, înlocuind-o cu o cocardă tricoloră, simbolul național român. La fel procedară ofițerii și soldații din garnizoana din Lugoj. La Viena se constitui sub comanda generalului *Ion Boieriu*

"Sfatul soldaților români", care număra peste 100 ofițeri și mai multe mii de soldați. Între ofițerii sosiți la Viena de pe frontul din Tirol se găsea și locotenentul de artilerie *Iuliu Maniu*. În grabă apăru la Viena chiar un ziar, "Soldatul Român", care înregistra dispozițiile privitoare la atitudinea națională a soldaților și la posibilitățile de reîntoarcere acasă.

La *Praga* s-au strâns numeroși ofițeri și soldați români din fostele regimente din Brașov, Cluj și Oradea. Acestea se constituiră în *"Legiunea Română"* sub comanda colonelului Alexandru Simon.

Până și *marinarii români de la Pola* se constituiră în *Garda Națională*. Ei ocupară un vas de război al marinei austro-ungare și arborară la proră drapelul național român. La sfatul și ajutorul acestor organizații, ofițerii și soldații români din Transilvania și Bucovina se putură strecura încetul cu încetul spre casă, unde prezența lor era necesară pentru asigurarea vieții și avutului conaționalilor lor.

La 10 noiembrie 1918, se constitui la Budapesta *Consiliul Național Român* sub președinția lui *Ion Erdeleji* care putea urmări îndeaproape toate actele guvernului revoluționar ungar. Membrii Consiliului dezvoltară o intensă propagandă printre ofițerii și soldații întorși de pe front, sfătuindu-i să nu presteze jurământul de credință *Consiliului Național Maghiar*, după cum cerea ministrul de război Bartha. Mai mult chiar, tânărul avocat *Iuliu I. Mezei Câmpeanu* avu curajul să prezinte ministrului de război maghiar o adresă prin care cerea ca ofițerii și soldații români care se întorceau de pe front să presteze jurământul de credință *Consiliului Național Român* și nu Consiliului Național Maghiar. Cererea a fost satisfăcută. La 11 noiembrie 1918, ministrul de război Bartha semnă următorul comunicat:

"Aduc la cunoștință ofițerilor, subofițerilor și soldaților români din Ardeal și Ungaria că vor depune jurământul de credință în mâinile Consiliului Național Român. Leafa, solda li se va plăti întocmai cum li se plătește celor care au jurat Consiliului Național Maghiar".

A doua zi ordinul a fost tipărit în mii de exemplare și publicat în gazetele din Budapesta și dn provincie pentru orientarea demobilizaților români, care se întorceau acasă în Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania.

La întoarcerea acasă, ofițerii și soldații români depuneau jurământul următor:

"Jur Atotputernicului Dumnezeu, cum că întru toate voi fi cu credință și supunere către Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania, care este supremul for al Națiunii Române din Unagria și Transilvania. Conștient de datorințele ce ne impun vremurile istorice de astăzi, jur că în toate manifestările nației mele voi fi credincios Națiunii Unitare Române și nu voi ridica mâna mea asupra fraților mei, locuind pe orice fel de teritoriu politic. Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

Consiliile militare din Banat se autodizolvară, trecând atribuțiile lor asupra Consiliului Național din Arad. Acesta lansă la 12 noiembrie un apel către bănățeni să constituie în toate comunele unități ale gărzii naționale, compuse din 20 – 60 de gardiști sub conducerea unui ofițer sau subofițer. Astfel luară ființă unitățile gărzii naționale la Vârșeț, Orăștie, Caransebeș, Lugoj, Timișoara și în celelalte părți ale Banatului. Activitatea lor fu însă întreruptă de unitățile armatei sârbești care ocupară Banatul la 17 noiembrie 1918 și se stabiliră acolo până la 3 august 1919, când evacuară Banatul în fața înaintării armatei române. Demobilizații care se întorceau la vatră, erau sfătuiți să se organizeze în comunele lor în *gărzi naționale*, fiind dezlegați de jurământul de credință față de împărat. Ca semn distinctiv, membrii gărzilor naționale purtau la brațul stâng o banderolă cu inscripția: *Garda Națională Română*. Ei primeau remunerații în bani pentru serviciul lor. La 12 noiembrie 1918 "Românul", organul oficial al Consiliului Național, declară că *"Organizarea națiunei române din Ungaria și Transilvania urmează cu energie febrilă și Consiliul Național privește ca cea mai de căpetenie necesitate organizarea urgentă și desăvârșită a gărzii naționale române la centru și în toate comunele"*.

La Arad, pe lângă Consiliul Național Român se organiză o *secție militară*. Maiorul Alexandru Vlad fu numit comandant al gărzilor naționale. Noul comandant institui prin ordinul de zi de la 9 noiembrie comandamentele secțiilor cercuale în 16 cercuri administrative. Comandanții secțiilor cercuale comandau gărzile sătești, ordonau predarea armelor de către particulari, verificau informațiile asupra gărzilor unguresti și instituiau gărzi speciale pentru paza trenurilor de marfă și de călători, a gărilor, a edificiilor publice, cu un cuvânt mențineau ordinea și siguranța în gări și localități.

La 10 noiembrie, sinoadele mitropoliei române ortodoxe de la Sibiu și ale celei greco-catolice de la Blaj hotărâră ca la liturghie să facă pomenirea Consiliului Național în locul persoanei regelui ungur.

La adunarea constitutivă a gărzii naționale din Arad din ziua de 11 noiembrie, St. Cicio Pop se adresă gardiștilor astfel:

"Voi sunteți chemați să susțineți și să restabiliți ordinea, să mergeți ca frate la frate, ca luminătorii și voitorii de bine ai poporului. Poporul nostru este cuminte și blând. Răsvrătirile sporadice nu sunt urmările bolșevismului, ci mânia justă a bietului neam, care după secolele lungi ale iobăgiei a ajuns pradă oligarhiei dispoiatoare. Să judecăm poporul după trecutul său și atunci vom pricepe fierberea și neliniștea lui în zilele acestea de dezorientare. Coborâți-vă la el, luminați-l, ridicați-l și veți vedea că este demn de libertatea și drepturile câștigate. Spuneți-i că după atâta suferință i se va face dreptate, promiteți-i că tot ce a îndurat i se va răsplăti, că i se va împărți pământ, că fieștecare om muncitor va fi împărtășit de bogățiile pământului. Să fim precauți în organizarea noastră, să nu provocăm, să nu înscenăm vărsări de sânge, să fim înțelepți ca șerpii... Nu avem arme, nu avem mașini puternice de război, arma noastră este tăria neamului românesc și ajutorul altor mai mari popoare ale lumii. Nu suntem însă lași, și acum ajunși la libertate, dacă va pretinde soarta, vom lupta pentru drepturile noastre până la ultima picătură de sânge. Fiți mari la suflete și nobili la inimă!"

La frumoasa cuvântare a șefului de resort al Gărzilor Naționale, răspunse scurt și apăsat comandantul acestor gărzi:

"Suntem ostași și nu vom vorbi multe. Avem să lucrăm și vom lucra. Suntem pregătiți însă să și luptăm dacă va fi lipsă și să jertfim tot ce avem pentru cauza noastră sfântă! Rugăm Consiliul Național Român să dispună de noi și să ne țină la curent cu cele ce se vor petrece, pentru că în acestea vom lua duh și putere".

Concomitent cu manifestațiile naționale de la Timișoara și Arad, se constitui la Cluj un *Senat Național* cu năzuința de a-și extinde competența asupra Transilvaniei întregi. La 28 octombrie, Amos Francu, în calitatea sa de președinte al *Organizației militare din Ardeal*, adresă moților din munții Apuseni următoarea chemare:

"Moților, fraților,

Nu mai este împărat! Și-a dezlegat supușii de jurămintele silniciei! Robia străină trage de moarte! Ceasul izbăvirii a sunat! Noi, românii, stăpâni suntem pe soarta noastră! Ne vom croi soarta cu arma în mână! La arme! La arme pentru Unirea tuturor românilor! La 1848 Moții strigau la Blaj: «Noi vrem Unirea cu țara!»

Unirea aduce în dar pământ și libertate! De la voi, vitejii de pe Arieș, Someș și Criș așteaptă obștea să încingeți întâi armele! Tot ce ne-au răpit regii Ungariei, stăpâni ai Ardealului: păduri, pășuni, băișaguri, ni le vor da toate România și Regele ei nebiruit! Ne vor da cu două mâni tot ce-a cerut Horia și Iancu! Noi, ofițerii și soldații români din Ardeal i-am jurat credință regelui României. De la voi, moților, fraților, așteptăm să ne urmați cei dintâi. La arme! Fără arme nu-i drept, nici pace, nici țară! Uniți cu frații de pretutindeni, împingem hotarele la Tisa și Dunăre! În moșiile mănoase de la Tisa și Dunăre se vor împlânta moții și crișenii, ca să fiți străjerii României Mari, una și nedespărțită ca Sfânta Treime!

Porniți din toate satele cu arme și merinde la Cluj și Bălgrad sub căpitanii aleși. La Cluj așteaptă I-a Legiune din Ardeal, în Bălgrad a II-a Legiune. Pentru toți care nu au, vor fi arme, bani, hrană. Am luat cu: Dr. Amos Frâncu, nepot de tribun, vechiul apărător al Moților, comanda! Din încrederea ofițerilor și soldaților, eu pomenesc ca tribunii de altă dată dată: Pentru tot ce făgăduiesc stau bun cu capul și cinstea!

Fraților, moților, adunați-vă la Câmpeni, Abrud, Zlatna Gilău, Huedin și Hălmaj! Acolo lasăți gărzi de pază, și porniți la Cluj și Bălgrad cum vă vine mai aproape. Desfaceți steagul românesc! Țineți rândurile ostășești, grijiți pădurile și băișagurile ca ochii din cap! Ale voastre vor fi prin legea românească! Păziți viața, avută și pacea tuturor! Ca mâine frații izbăvitori vor trece Carpații! Să le netezim în arme drumul! În arme ne vom îmbrățișa pe pământul Ardealului! Va fi al țăranului ce-l muncește, al României ce-l păzește! La arme!

Se ridică din morminte Horia la Bălgrad, Iancu la Țebea, Axente la Blaj. Vă cheamă în numele lui Christos! La arme!

În ziua de 2 noiembrie marea adunare populară de la Blaj decretă organizarea trupelor noastre din Ardeal, din soldați și ofițeri români sub tricolorul Român și cu limba românească de comandă, la ordinul comisarilor militari ai poporului din Ardeal, numiți în Cluj ca singuri

îndreptăţiţi şi puşi în fruntea Senatului. Comisarii menţinându-şi neatârnarea, vor intra pentru interesele obşteşti de ordine în contact cu alte autorităţi coordonate, îndrumate să dispună asupra altor forţe militare. Comisarii vor apela la toate senatele regionale din Ardeal, să se ataşeze la Senatul Naţional Român din Cluj, numindu-şi câte un delegat în Senat şi înfăptuind organizarea civilă şi militară după norme de la Cluj în frunte cu subcomisari ai poporului. Fiii şi soldaţii naţiunii jură credinţă şi ascultare exclusiv Consiliului român şi organului său Senatului naţional, la mâna trimişilor".

Manifestul clujenilor provocă coliziuni de atribuţii cu centrul din Arad. În cele din urmă însă, s-a convenit ca autoritatea Senatului din Cluj să se limiteze la judeţul Cojocna iar clujenii să se subordoneze Consiliului Naţional din Arad. După exemplul Clujului, s-au organizat Senate Naţionale la Bistriţa. La Adunarea Naţională din Năsăud de la începutul lui noiembrie, căpitanul Antonu distribui mulţimii următoarea proclamaţie:

"În timpurile acestea hotărâtoare de pe frontul italian am grăbit la vatra strămoşească să dau fraţilor români mână de ajutor. Înainte de sute de ani au fost conducători în graniţă strămoşi de ai mei; în 1848 avangarda regimentului român al doilea de graniţă a fost condusă de locotenentul Teodor Antonu, tatăl meu, acum cu mândrie mă pun în fruntea voastră unde sunt destinat de Senatul Român şi cu drag voi organiza puterea menită să apere legea şi limba strămoşească în comitatul meu: Bistriţa-Năsăud... La Bistriţa, în fosta cazarmă a honvezilor, sub frumosul nostru steag se formează garda naţională din acest judeţ, cei mai buni, fala satului să vină să se înscrie în Garda Naţională. Din fiecare sat să se prezinte 8 -10 soldaţi la renumita cazarmă şi deoarece deocamdată nu dispunem de veşminte, - veniţi îmbrăcaţi bine. De hrană m-am îngrijit, precum şi de plată 10 cor. la zi. Într-un ceas bun şi cu D-zeu înainte!"...

Gărzi Naţionale se formară în unele centre judeţene, precum Sălaj, Sighet, Oradea, Braşov, Sibiu, Blaj, Brad, Alba Iulia ş.a.

Sub semnătura episcopilor, canonicilor, profesorilor şi avocaţilor din Blaj apăru la 4 noiembrie răsunătoarea *Chemare*:

"Fraţi Români,

A bătut ceasul! După suferinţele îndelungate, după jertfe supraomeneşti ce le-au dus

Ion I.C. Brătianu

neamul nostru, a răsărit în sfârşit şi pentru noi clipa sfântă a libertăţii! Fraţi Români, bucuraţi-vă! Lanţurile sclaviei s-au prăbuşit în tină, şi neamul nostru îşi înalţă fruntea obidită şi priveşte în voie ca popor liber, ce singur are dreptul de a dispune asupra soartei sale. Lăudat să fie Dumnezeul popoarelor că ne-a învrednicit să ajungem această sfântă zi! Lăudată să fie amintirea atâtor mii şi mii de eroi-martiri - fraţi de-ai noştri, care prin sângele vărsat au stropit din belşug glia strămoşească până ce a răsărit din ea floarea sfântă a Libertăţii, Egalităţii şi Fraternităţii tuturor popoarelor din lume.

Închegaţi-vă pretutindeni în jurul fruntaşilor voştri, constituiţi-vă în sfaturi naţionale locale şi cu garda de pază şi nu faceţi nici un singur pas fără ştirea şi consimţământul Comitetului nostru Naţional Central! Arătaţi-vă vrednici de însemnătatea istorică a acestui moment sublim, puneţi temeliile viitorului fericit, în linişte, fără turburări, cu demnitatea unui popor conştiu de sine. Mergeţi înainte, cu fruntea ridicată, pentru a vă închina Dumnezeului nostru, Soare al libertăţii ce a răsărit, în sfârşit şi pentru noi!

Deşteaptă-te Române!

Visul urât al trecutului să rămână uitat în întunerec, să-l uităm cu toţii ca şi când n-ar fi fost! Păstraţi liniştea şi ordinea, nu vă atingeţi de persoana şi avutul nimănui! Aceasta o cer conducătorii voştri şi o pretinde credinţa voastră de Români! Trăiască libertatea tuturor po-

poarelor Trăiască Neamul Românesc!"

Ținând seama de observațiile generalului Franchet d'Esperay că guvernul maghiar nu reprezintă și naționalitățile din Ungaria, Consiliul Național Român comunică la 10 noiembrie guvernului revoluționar din Budapesta că în înțelesul dreptului de liberă dispoziție a neamului românesc, cât și spre scopul de a păstra ordinea publică, siguranța averii și a vieții, își asumă puterea deplină de guvernare asupra acestora și asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și în Țara Ungurească, și anume asupra a 23 de comitate și a părților române din alte trei. Guvernul maghiar era totodată invitat să ordone instituțiilor și administrațiilor publice din aceste comitate să se supună autorității Consiliului Național Român, suspendând orice altă autoritate. Locuitorii de altă limbă decât cea română din aceste teritorii vor beneficia de principiile proclamate de președintele Wilson. Consiliul Național Român aștepta răspunsul guvernului maghiar până la 12 noiembrie 1918, ora 6 p.m. seara.

Drept răspuns la nota ultimativă a Consiliului Național Român, guvernul din Budapesta autoriză pe *Oskar Iaszy* să trateze cu românii și să ajungă la o înțelegere cu ei. La tratativele care avură loc la *Arad*, participară din partea maghiarilor *Apathy*, președintele Consiliului Național al secuilor, și *Bodany* din partea social-democraților maghiari. Din partea sașilor participă *Neugebauer*, președintele Consiliului Național comun. Iaszy se prezentă ca delegat al guvernului revoluționar al Republicii Maghiare în formație, ostil politicii oligarhice feudale asupritoare a naționalităților conlocuitoare, preconizând o politică de pace și bună înțelegere cu toate naționalitățile în spiritul dreptății și egalității în sensul opiniilor lui Wilson.

Pentru menținerea ordinei interne el recomanda un aranjament provizoriu până la conferința de pace. Revendicările românilor asupra celor 23 de comitate n-ar fi îndreptățite, întrucât în aceste comitate se găsesc zone și enclave locuite de maghiari și secui. De aceea, Iaszy propunea abandonarea delimitării administrative a comitatelor și formarea în locul lor de "blocuri naționale" compacte și omogene, federalizate între ele în felul cantoanelor elvețiene. În condițiile acestea – declară Iaszy – guvernul republican maghiar ar consimți la investirea Consiliului Național Român cu puterea administrativă în cantoanele cu populație de limbă română.

Vasile Goldiș, referindu-se la propunerea lui Iaszy, arată că națiunea română revendică *independența* sa deplină de stat și nu admite ca acest drept să fie știrbit prin rezolvarea provizorie.

"Națiunea română – declara Goldiș – *recunoaște competența congresului de pace la fixarea limitelor definitive și reclamate de această națiune pentru statul său propriu, precum își ia și obligațiunea ca, față de celelalte popoare conlocuitoare pe acest teritoriu să respecte principiile wilsoniene... dar în propunerea guvernului maghiar se vede negațiunea independenței sale de stat, iar pe de altă parte crede că acea soluțiune face imposibilă năzuințele acestei națiuni pentru menținerea ordinei publice până la înfăptuirea păcii definitive"*.

Din aceste considerații, Consiliul Național Român *nu acceptă* propunerile guvernului maghiar, lăsându-i răspunderea pentru toate consecințele ce puteau să urmeze.

În același sens declară și *Iuliu Maniu* că *românii vor să aibă statul lor*, exercitând suveranitatea lui asupra întregului teritoriu locuit de români în Ungaria și Transilvania.

Apathy declară că poporul maghiar nu va admite niciodată de bună voie *dezmembrarea Ungariei* iar *Neugebauer* reclamă pentru poporul german din Transilvania *dreptul de autodeterminare* în conformitate cu principiul wilsonian.

În urma declarațiilor categorice ale românilor, Iaszy veni cu o nouă propunere, declarând că guvernul maghiar este gata să recunoască Consiliului Național Român dreptul de guvernare în zonele și comitatele în care populația românească se găsește în majoritate. Mai mult chiar, guvernul consimte să primească în sânul său *reprezentanți români* pentru soluționarea în comun a tuturor chestiunilor de guvernământ intern în teritoriile românești, precum și ceea ce privește afacerile externe, economice, financiare și de aprovizionare. Legiuirile vechi urmau să rămână în vigoare în teritoriile românești, iar legile noi se vor promulga cu asentimentul reprezentanților români din guvern. Funcționarii urmau să fie lăsați în formațiunile lor. Un juriu compus din trei delegați maghiari și doi

delegați români avea să decidă în toate chestiunile controversate.

Consiliul Național Român reafirmă și față de noua propunere maghiară dreptul națiunii române la autodeterminare și la constituirea statului național suveran român. În urma acestei declarații ferme, tratativele de înțelegere între maghiari și români de la Arad fură întrerupte pe ziua de 15 noiembrie 1918. Ruperea tratativelor dezlănțui un potop de acte de teroare și răzbunare împotriva populației românești. Consiliul Național Român adresă un manifest către popoarele lumii prin care afirma năzuința națiunii române spre eliberarea din cătușele agresiunii seculare.

După multă stăruință, guvernul revoluționar maghiar obținu recunoașterea din partea Puterilor Aliate. Șeful guvernului, Karoly, recunoscu cele 14 puncte wilsoniene solicitând în baza lor armistițiu, care se încheie la 8 noiembrie 1918 la Belgrad. În timpul negocierilor, mareșalul francez *Franchet d'Esperay* replică delegaților maghiari care se încumetau să vorbească și în numele naționalităților din Ungaria: *"D-Voastră reprezentați numai națiunea maghiară, nu și pe celelalte națiuni din Ungaria. Maghiarii au mers alături de germani împotriva Franței – veți plăti și veți ispăși împreună"*.

Tratatul recunoscu granițele etnice ale Ungariei, acordându-i dreptul de a păstra pe lângă forțele de poliție și jandarmerie pentru menținerea ordinei, încă 6 divizii de infanterie și două de cavalerie, ca armată regulată. De asemenea, rămâne în seama guvernului maghiar și administrația civilă în tot cuprinsul țării.

La 13 noiembrie s-a semnat, tot la Belgrad, și *Convenția militară de armistițiu* prin care puterile aliate învingătoare aveau dreptul de a ocupa iar ungurii obligația de a evacua teritoriile situate dincoace de linia de demarcație: *valea superioară a Someșului – Bistrița, Tg. Mureș – și cursul Mureșului până la vărsarea lui în Tisa.*

Generalul comandant al armatelor aliate își mai rezervase dreptul de a ocupa în permanență *localitățile și punctele strategice* din regiunea acestei linii de demarcație, pe care le va socoti necesare pentru asigurarea liniștii interne și asigurarea păcii. Ungurii erau obligați să lase la locul său tot materialul rulant necesar pentru exploatarea normală a căilor ferate din teritoriile evacuate de trupele lor. Unitățile militare maghiare trebuiau să se retragă dincolo de această linie de demarcație. O comisie militară interaliată compusă din 10 ofițeri și 50 de soldați sub comanda colonelului *Vyt* sosi la Budapesta pentru a supraveghea și controla măsurile de aplicare a tratatului de armistițiu și a convenției militare.

Teritoriile de dincoace de linia de demarcație trecură sub scutul armatei române, care făcea parte din armata de operațiune interaliată. Divizia a 7-a, concentrată la Piatra Neamț sub comanda generalului *Traian Moșoiu*, trecu granița Transilvaniei și ocupă localitatea Borsec, înfruntând rezistența gărzilor secuiești.

La 20 noiembrie, alte unități românești forțară granița la Tulgheș, ocupară orașul Miercurea Ciuc și puseră stăpânire pe regiunile de la izvoarele Oltului și Mureșului, ajungând la 25 noiembrie la Târgu Mureș. Pe lângă Divizia a 7-a, pătrunse pe la Oituz în secuime și divizia I care ocupă orașul Sf. Gheorghe și ajunse la 7 decembrie 1918 la Brașov, pentru a cădea în spatele trupelor germane sub comanda lui Mackensen, care, în urma capitulării germanilor, erau silite să evacueze Muntenia și să se retragă în patrie. În drum spre Alba Iulia, mareșalul Mackensen opri la 1 decembrie marșul trupelor sale la Galda pentru a nu tulbura Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Pretutindeni, trupele române liberatoare erau întâmpinate cu mare însuflețire de populația românească.

Intervenția trupelor române în Transilvania s-a făcut la cererea Consiliului Național Român din 10 noiembrie 1918, când o delegație de 5 membri sosi la Iași cu o scrisoare din partea lui Alexandru-Vaida către Brătianu.

"Toți românii – scria Vaida – *sunt solidari pentru unire. Niciodată nu s-a putut constata* o *astfel de manifestație, unanimă, cerând intervenția fraților împotriva ungurilor"*. Scurtă vreme după aceea, Vaida stărui din nou din Dej pe lângă guvernul din Iași, cerând ajutor grabnic contra "bandelor de jefuitori și ucigași maghiari". Curând urmă o a treia intervenție pentru a demonstra guvernului român situația tragică a populației românești rămasă dincolo de linia de demarcație pe urma atrocităților comise de gărzile maghiare-secuiești și pentru a repeta cererea de ajutor.

La 29 noiembrie 1918, șeful Marelui Stat Major al armatei române, generalul *Prezan*,

aducea la cunoștință comandantului armatei franceze de la Dunăre că populația română rămasă dincolo de linia de demarcație este necontenit maltratată și terorizată de unguri. Marile unități ale trupelor unguresti sunt pe cale de organizare și mobilizare în regiunile de la Cluj, Dej și Oradea Mare. Conducătorii românilor solicită un ajutor urgent de la comandamentul trupelor române, dacă acesta n-a obținut încă autorizația de a trece linia Mureșului, cu toate stăruințele depuse în acest scop. Generalul Prezan arată că este absolut necesar de a ocupa centrele următoare situate la vest de linia de demarcație, și anume Sighetul Marmației, Baia Mare, Satu Mare, Carei și Aradul. În caz că comandamentul francez nu ar dispune de forțele necesare pentru ocuparea imediată a acestor centre, generalul Prezan cerea autorizația de a executa această operațiune cu trupele române, dat fiind că orice întârziere în soluționarea acestei crize nu face decât să contribuie la propaganda ideilor anarhiste răspândite în profunzime de inamicul comun.

Intervenția înaltului comandament român fu încununată de succes. Comandamentul trupelor române obținu autorizația generalilor Franchet d'Esperay și Berthelot de a trece linia de demarcație și de a ocupa regiunile românești de dincolo de această linie și a ocroti populația românească de teroare și masacrele gărzilor ungaro-secuiești. Căzuseră jertfă acestor masacre Leucuția și Hotăranu, Ioan Ciordan și Niculai Balcaș din Beiuș, Bogdan din Vașcău, Mihail Dănilă din Harghita, Isidor Siliaghi din Bicău la Popriani, precum și mulți alți martiri ai cauzei românești. În 24 decembrie 1918, trupele române, după ocuparea Ghiurghiului și Dejului, intrară triumfătoare în Cluj, capitala Transilvaniei.

Din Brașov, armata română cuprinse Făgărașul și ocupă Sibiul și Sighișoara, trimițând unități în direcția Teiuș, Alba Iulia și Turda, pentru a lua legătura cu unitățile diviziei a 7-a care operau în Valea Someșului, Crișului și Mureșului.

La 24 decembrie, batalionul comandat de maiorul Vișinescu se îndrepta pe Mureș în jos, cuprinse Orăștia și ajunse la *Deva*, unde fu întâmpinat de populație cu mare entuziasm. La salutul de bun venit în capitala județului Hunedoara, comandantul batalionului răspunse în aplauzele mulțimii:

"Am plecat în război nu cu arme multe, dar cu mult, mult suflet și sufletul a biruit. Dintre numeroșii camarazi de la 10 Vânători, cu care am pornit la luptă, n-am mai rămas astăzi decât 4 în viață. Scumpii mei camarazi putrezesc în liniște, risipiți prin pasurile Carpaților. I-am văzut prăbușindu-se unul câte unul, la Predeal, la Oituz, de unde ei, după moarte, cu ochii sticloși priveau pare că spre bogata țară a Bârsei, spre plaiurile Maramureșului..."

6. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Proclamarea Unirii Transilvaniei cu România. Constituirea Consiliului Dirigent

Bizuindu-se pe gărzile naționale și pe oștirea română care pătrunse în Transilvania, Consiliul Național putu hotărî convocarea *Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia* în ziua de 1 decembrie 1918, pentru votarea Unirii cu România: căci menită era de veacuri dorința fermă și hotărâtă a românilor de peste Carpați. Cele 130 de circumscripții electorale trimiseră la Alba Iulia 1.228 de delegați oficiali, reprezentând toate cele 130 de cercuri electorale din cele 27 comitete românești. La Marea Adunare se grăbiră să sosească mitropoliții și episcopii români de ambele rituri, delegații consistoriilor episcopale, ai societăților culturale românești, ai corpului avocaților, ai institutelor teologice și pedagogice, ai școlilor secundare și uniunilor învățătorești, ai reuniunii meseriașilor, ai partidului social-democrat român, ai organizațiilor militare și ai tinerimii universitare. Astfel erau reprezentate toate păturile sociale, toate interesele și toate ramurile de activitate românească; la un loc, zeci de mii de oameni care sosiră cu merinde în traistă, până și din cele mai îndepărtate colțuri ale Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei și Banatului. Memorabila Adunare a fost prezidată de *Gheorghe Pop de Băsești*, venerabilul președinte al Partidului Național Român, asistat de arhiereii ambelor biserici românești, de membrii Comitetului Național, de comandanții gărzilor naționale, de avocați, preoți, învățători și de primarii tuturor comunelor românești urbane și rurale. După săvârșirea serviciului religios, în ambele biserici, ortodoxă și unită, *Ștefan Cicio Pop* salută Adunarea în numele Comitetului Național, iar

Vasile Goldiș dădu citire următoarei *Moțiuni*:

"I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în 1 decembrie 1918, decretează Unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii, cu România: Adunarea Națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al Națiunii Române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul săi și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui singur regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice. Votul obștesc direct, egal, secret pe comune în mod proporțional pentru ambele sexe, în vârstă de 21 ani la reprezentarea în comune, județe și parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociare și întrunire, liberă propagare a tuturor gândurilor omenești.

5. Reformă agrară radicală. Se va face conscrierea a tuturor proprietăților mari. În baza acestei conscrieri desființând fidei-comisiile în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate, arător, pășune, arătură, cel puțin atât cât o poate munci el și familia sa.

Principalul conducător al acestei reforme agrare este pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producțiunii. Muncitorimii industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din apus.

IV. Adunarea națională dă expresie dorinței sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă – iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunarea națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați de jugul monarhiei austro-ungare și uniți cu Țara-mamă România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate până aci în monarhia austro-ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, poloneză și ruteană și hotărește ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acestor națiuni.

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină memoriei celor bravi Români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea Neamului nostru, murind pentru libertatea și unitatea Națiunii Române.

VIII. Adunarea Națională dă expresiunea mulțumirii și admirației sale față de puterile aliate, care, prin strălucitele lupte prestate împotriva unui dușman de multe decenii pentru război, au scăpat civilizația din ghearele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunei Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărește instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte Națiunea Română oricând și pretutindeni, față de toate națiunile lumei și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare, în interesul națiunii".

Episcopul Iuliu Hossu a dat citire moțiunii în fața poporului care nu încăpuse în sala de ședințe. Pentru motivarea cuprinsului moțiunii au rostit cuvântări bine documentate Iuliu Maniu și Iosif Jumanca. Mulțimea, luând cunoștință de cuprinsul moțiunii, a votat cu mare însuflețire actul de unire a Transilvaniei cu Regatul României. Hotărârea Adunării de la Alba Iulia a fost comunicată pe cale telegrafică Regelui Ferdinand și Guvernului român, care în aceeași zi își reluase reședința la București. Adunarea alese o delegație de șase membri cu însărcinarea de a prezenta Regelui actul Unirii de la Alba Iulia. Din delegație făceau parte episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu și deputații Alexandru Vaida, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop și Caius Brediceanu. Delegația sosi la București și prezentă Regelui memorabilul act. Sașii din Transilvania aderară la actul Unirii de la Alba Iulia în adunarea lor națională de la

1918. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia

Mediaș, din ziua de 8 ianuarie 1919. În proclamația lor către popor, prin care se aducea la cunoștință obștească hotărârea de unire cu România, se spunea:

"În fața marelui fapt și cu convingerea că el este un eveniment mondial, poporul sas din Transilvania, întemeindu-se pe dreptul popoarelor de a hotărî asupra lor însile, proclamă Unirea sa cu regatul României și trimite poporului român salutul său frățesc și urările sale cordiale pentru îndeplinirea desăvârșită a idealului său național".

Înainte de ridicarea ședinței, Adunarea de la Alba Iulia alese *Marele Sfat Național* compus din 212 membri. Președinte al Marelui Sfat fu proclamat Gheorghe Pop de Băsești. La 2 decembrie, Marele Sfat se întruni în ședință de constituire și alese din rândurile sale un comitet de 15 membri numit: *"Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria"* investit cu depline puteri executive, devenind astfel singurul organ autorizat de a reprezenta națiunea și de a dispune în numele ei. Consiliul Dirigent era investit de Marele Sfat cu puterea de a duce la îndeplinire hotărârile Adunării Naționale, de a dirigui viața de stat și de a îngriji de serviciile publice. În acest scop consiliul era în drept de a ordona și de a lua măsuri pe care le va găsi necesare pentru bunul mers al treburilor publice. Astfel, Consiliul Dirigent fusese investit de Marea Adunare Națională cu puterea de guvernământ, devenind un adevărat guvern al Transilvaniei. Din consiliu făceau parte următorii fruntași transilvăneni: Iuliu Maniu, Alexandru Vaida, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Aurel Vlas, Ioan Suciu, Aurel Lazăr, Vasile Bontescu, Vasile Lucaci, Valerian Braniște, Octavian Goga, Emil Hațeganu, Romulus Boilă, Ion Fluieraș și Iosif Jumanca. Președinte al Consiliului fu ales Iuliu Maniu. Resorturile ministeriale fură repartizate între ceilalți membri ai Consiliului.

La 2 decembrie 1918 Consiliul Dirigent își luă reședința la Sibiu unde se mută și comandamentul general al gărzilor naționale.

Prin decretul-lege din 2 decembrie 1918 s-a confirmat actul Unirii de la Alba Iulia, reglementându-se raporturile între Guvernul central de la București și Consiliul Dirigent de la Sibiu. În seama guvernului regal trecură afacerile străine, armata, căile ferate, poșta, telegraful, telefoanele, circulația fiduciară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a statului. Pentru urmărirea atribuțiilor trecute în seama guvernului central, intrară în guvernul de la București trei fruntași ardeleni: Alexandru Vaida, Vasile Goldiș și Cicio Pop. Restul resorturilor ministeriale rămâneau în seama Consiliului Dirigent și a membrilor săi.

Cu memorabilul act al Unirii de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 se încheie epoca milenară de apartenență politică a Transilvaniei și Banatului la regatul ungar. Cu actul Unirii se inaugură o nouă epocă în istoria Transilvaniei și Banatului, ca parte integrantă a *României Mari.*

Capitolul II

BUCOVINA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI MONDIAL (1914 - 1918)

1. Asasinatul de la Sarajevo. Declarația de război. Teroarea jandarmeriei. Ocupațiile rusești. Adunarea de la Suceava
2. Refugiații bucovineni în România. Activitatea lor de propagandă
3. Intrarea României în războiul de întregire. Proclamarea restaurării statului polonez. Schimbarea de domnie în Austro-Ungaria. Pretențiile ucrainenilor asupra Bucovinei. Revoluția din Rusia și Tratatul de pace de la Brest-Litowsk
4. Programul de pace al președintelui Wilson. Manifestul împăratului Carol. Adunarea Constituantă a Bucovinei
5. Intrarea armatei române în Bucovina
6. Activitatea Consiliului național. Colaborarea cu Comitetul Refugiaților. Convocarea Congresului General
7. Actul Unirii de la Cernăuți

1. Asasinatul de la Sarajevo. Declarația de război. Teroarea jandarmeriei. Ocupațiile rusești. Adunarea de la Suceava

Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului monarhiei habsburgice în ziua de 28 iunie 1914, a fost semnalul pentru declanșarea războiului mondial. Vestea aceasta a sosit la Cernăuți duminică seara, când steagurile îndoliate de pe turnul primăriei păreau umbre prevestitoare de întâmplări grave și sângeroase. În gândul nostru, al tuturor românilor se întruchipa imaginea tragediei zguduitoare a războiului ce părea inevitabil, cu toate grozăviile lui. Prin învălmășeala de fier și foc se întrezăreau zorile libertății pe care o așteptam de multă vreme. Pentru susținătorii ideii iridente, izbucnirea războiului și descompunerea împărăției austro-ungare era un lucru cert, fiind chinuiți de nerăbdarea și așteptarea gravelor evenimente ce urmau să se dezlănțuie catastrofal asupra lumii.

Presentimentele lor s-au adeverit mai curând de cum se așteptau. Nu trecu decât o lună după moartea arhiducelui, când la 28 iulie Austro-Ungaria declară război Serbiei. În interval de câteva zile, evenimentele se precipitară ca și cascadele gigantice ale unui torent de munte, ce se rostogolesc năpraznic la vale, răsturnând și inundând tot ce întâlnesc în cale. S-a adeverit din nou că dezlănțuirea patimilor omenești este adeseori mai dezastruoasă decât înseși puterile naturii. Declarația de război contra Serbiei atrase după sine declarația de război a Rusiei contra Austro-Ungariei, la 6 august. Gazetele evreo-germane din Cernăuți încercau să ațâțe spiritul războinic în rândurile populației pașnice iar oficialitatea aranja manifestații publice, stârnind lumea împotriva Serbiei și Rusiei. Ucrainenii așteptau de la înfrângerea rușilor înfăptuirea idealului lor politic, Ucraina Mare, până la Kiev, cu un arhiduce austriac în frunte. Deputatul ceh *Kramarsz*, cu prietenii lui, fură arestați sub învinuirea de înaltă trădare, iar *Massaryk* și *Beneș* scăpară de arestare numai refugiindu-se în Elveția, și de acolo în Anglia. Deputații Bucovinei, ucraineni și – din păcate – și români, susțineau regimul de opresiune și teroare al comandantului Fischer, care spânzura oameni nevinovați, fără nici o judecată. Așa se explică faptul că ofițerii și soldații slavi și români din armata austro-ungară refuzară să lupte pentru izbânda austro-germanilor, predându-se în masă inamicului, cu gândul de a se organiza în unități de voluntari pentru a putea intra în luptă contra asupritorilor.

Înaltul comandant militar austriac retrase din Bucovina forțele combatante pentru a le concentra în Galiția orientală contra rușilor. Apărarea Bucovinei împotriva invaziei rusești s-a dat în grija maiorului Fischer, care

umplând golurile jandarmeriei cu grăniceri și instalând în căruțe țărănești tunuri primitive (săcălușuri) ridicate de la biserici, improviză o armată de apărare contra rușilor. În fruntea acestei "armate" improvizate deschise Fischer, în dimineața zilei de 6 august 1914, la frontiera Basarabiei, de-a lungul râului Răchita, ostilitățile contra oștirii rusești, având grijă să raporteze zilnic superiorilor săi victorii peste victorii. Iar dacă se întâmpla ca armata sa de glotași și săcălușari să fie respinsă de unitățile regulate moscovite, el găsea totdeauna explicații în fața comandamentului suprem, punând toată vina înfrângerilor sale în sarcina *"spionilor și trădătorilor români"*. Biata populație pașnică românească era înfățișată de Fischer în rapoartele sale ca o bandă de spioni și trădători. Contra acestora se dezlănțui o nemaipomenită teroare. Spânzurătorile erau în permanentă formație. Inculpații nu mai erau aduși înaintea consiliului de război, ci executați fără nici o sentință judecătorească din ordinul lui Fischer și subalternilor săi. O proclamație oficială, semnată de guvernatorul Meran, amenința cu moartea și pe cei care puteau fi numai *bănuiți ca spioni și trădători.*

În condițiile acestea, nici un român nu mai era sigur de viața lui.

Între timp, rușii, folosindu-se de înfrângerea armatei austro-ungare în luptele sângeroase de la Lvov, de la finele lui august și începutul lui septembrie 1914, pentru întărirea frontului lor din Galiția, trecură la contra-atac în Bucovina lipsită de orice apărare serioasă. Avangarda rusească trecu fără nici o împotrivire granița Bucovinei, ocupă poziția dominantă de la Rarancea și înaintă pe Prut în sus, spre Cernăuți. La apropierea oștirilor rusești, guvernatorul Meran dădu ordin de evacuare în grabă, fără nici o pregătire prealabilă a serviciilor publice, producând o nemaipomenită panică în rândurile populației. De frica rușilor, funcționărimea, împreună cu oamenii mai înstăriți, se grăbi să fugă din oraș. Lumea mai bună, fără deosebire de confesiune, căută azil în încăperile Reședinței Mitropolitane, în credința că rușii pravoslavici vor respecta lăcașurile ecleziastice.

În zorii zilei de 2 septembrie 1914, fu aruncat în aer podul peste Prut, ceea ce nu împiedică pe ruși să lege pontoanele și să treacă râul în mai multe puncte și să ocupe Cernăuții. Primarul *Weisselberger*, care întâmpină pe ruși cu pâine și sare, fu ridicat de comandamentul rusesc și înlocuit cu parohul *Gheorghe Șandru*, care, ajutat de avocatul *Temistocle Bocancea*, conduseră cu mult tact lucrările primăriei, protejând populația și apărându-i interesele. La opera aceasta de protecție și încurajare luă parte activă și *Gheorghe Gallin*, consulul general al României la Cernăuți. Mitropolitul *Vladimir Repta* fu invitat să oficieze un Te-Deum la catedrală și silit să pomenească numele țarului Nicolae al II-lea, în locul împăratului Franz Josef, din care cauză fu trecut și el alături de numeroși fruntași români la "Cartea Neagră" a guvernului. În zilele următoare, unități rusești ocupară orașul Storojineț și înfipseră pe malul drept al Siretului stâlpi de graniță cu inscripția *"Rusia Nouă"*.

Prima ocupație rusească n-a fost însă de lungă durată. Austriecii trecură curând la contra ofensivă, alungându-i pe ruși și recuperând Cernăuții la 31 octombrie 1914. Încurajați de acest succes, triumviratul *Fischer – Onciu – Wassilko* puse la cale organizarea de *corpuri de voluntari legionari români și ucraineni*, care să ajute jandarmeria la menținerea ordinii interne și la apărarea graniței lăsată în seama lor. Astfel începu propaganda pentru ademenirea tineretului bucovinean, care nu atinsese încă vârsta de recrutare, de a se înrola în faimoasa armată de operetă cu săcălușuri în loc de tunuri și cu ciomege în loc de arme, ca să lupte în toiul iernii, fără echipamentul necesar, contra unităților regulate rusești care se retraseră în Basarabia. În scopul acesta, ei convocară la 22 noiembrie 1914 *o mare adunare țărănească la Suceava*, la care, sub amenințările jandarmilor, țăranii, duși cu trenuri speciale, fură siliți să voteze următoarea moțiune:

"Ca dovadă pentru nezdruncinata lor credință față de împărat și de împărăție, țăranii români din Bucovina înființează un corp de voluntari și roagă dregătoriile militare de a dispune toate cele necesare".

O adâncă indignare a cuprins sufletele bunilor români când, în aceeași adunare și sub aceleași amenințări, slugărnicia interesată a lui Aurel Onciu și a celor din preajma lui, mersese atât de departe pentru a propune să se trimită Regelui Ferdinand al României următoarea telegramă:

"Măria Ta! știm din părinți că cea mai mare primejdie pentru întregul neam românesc

este muscalul. Împotriva lui ne poate apăra sigur numai Austria Puternică. De aceea noi, țăranii români din Bucovina am fost și rămânem pururea credincioși împărăției și tot de aceea ne-am așteptat ca în războiul crunt de astăzi, oastea românească, apărând neamul nostru, va lupta alături de oștirile împărătești. Spre marea noastră mâhnire, auzim că la București se azmuță mereu împotriva Austriei și se cere ca oastea românească să intre în împărăție. Întâmplându-se una ca aceasta, feciorii noștri înșirați în oștirile împărătești, credincioși jurământului lor ostășesc, ar trebui să se împotrivească și să verse sânge românesc. Ne înfiorăm, gândind la o astfel de grozăvie! De aceasta noi, țăranii români din Bucovina, venim prea plecați la Măria Ta cu umilită rugăminte:

Nu vărsa sânge românesc și drept aceea nu intra în Împărăție, ci mai vârtos, poruncește oștirilor Măriei Tale să lupte alături de oștirile împărătești!"

Iată până unde putea duce slugărnicia și lipsa de demnitate națională a unor oameni înstrăinați sufletește de aspirațiile seculare ale neamului și gata la orice tocmeală pentru satisfacerea ambițiilor lor bolnăvicioase și intereselor lor meschine! Și toate acestea se întâmplau în clipele când spânzurătoarea lui Fischer nu-și dădeau rând cu executarea victimelor nevinovate și când circulația pe drumurile publice era mereu întreruptă de convoiuri de preoți, învățători, studenți și țărani români, puși în lanțuri fără nici o vină și trimiși în hula și batjocura marilor patrioți chezaro-crăiești, la locul de osândă în taberele de la Muncaci din Ungaria și Thalerhoff din Austria. De unde mulți dintre ei nu s-au mai întors acasă. Marea ispravă războinică a fost inserată de ziarele din Viena, care salutau cu mare bucurie, drept manifestație de credință față de imperiu din partea țărănimii române din Bucovina și mare laudă se ducea inițiatorilor ei. Legiunile de *arcași* români și *soiuzeri* ucraineni, căci Nicolai Wassilko convocase o adunare a huțanilor și a țăranilor ucraineni de la Vijnița. Însuși Fischer mărturisi că dintr-un grup de 1.300 de voluntari, n-au rămas în viață decât 100 de inși! O bună parte din voluntarii români trecură granița în România, pentru a fi înrolați în armata eliberatoare.

Dar participanții la Adunarea de la Suceava nu ajunseră bine acasă, când rușii reluară ofensiva din Basarabia, respinseră pe austrieci și *ocupară* pentru a doua oară Cernăuții la 27 noiembrie 1914, înaintând victorioși în Galiția. În Bucovina, unitățile austro-ungare fură împinse spre sudul țării, împreună cu voluntarii. În urmărirea acestora, rușii pătrunseră până la Câmpulung și ajunseră prin Mestecăniș în valea Bistriței, de unde, retrăgându-se, petrecură toată iarna. În 17 februarie 1915 fură din nou respinși de austrieci care ocupară Cernăuții, unde se întoarseră autoritățile de la Vatra Dornei, pentru a se menține acolo mai bine de un an, până la 1 iunie 1916, când trupele rusești reușiră să ocupe pentru a treia oară capitala Bucovinei. De astă dată, autoritățile civile și ecleziastice din Cernăuți fură evacuate la Praga, unde rămaseră până la finele războiului.

De astă dată, rușii considerară Cernăuții ca făcând parte din Rusia Nouă, aparținându-le definitiv, organizându-l ca punct strategic pentru operațiunile lor militare. Orașul le plăcea foarte mult, declarând că nici țarul nu are o reședință mai mândră ca palatul mitropolitan.

Această a treia ocupație rusească dăinui mai bine de un an, până la 2 august 1917, când reveniră austriecii pentru a se menține acolo până în noiembrie 1918.

Pe linia frontului austro-rus din Bucovina se afla comuna Badeuți, cu frumoasa biserică a lui Ștefan cel Mare, împodobită cu prețioase fresce. Lovit de obuze, valorosul monument de artă moldovenească se prefăcu în ruine.

2. Refugiații bucovineni în România. Activitatea lor de propagandă

La izbucnirea războiului austriac împotriva Serbiei, dar mai ales în timpul regimului de teroare al lui Fischer și cu bandele lui de spioni și denunțători, un mare număr de bucovineni, dându-și seama de importanța evenimentelor politice ce se desfășurau, își părăsiră vetrele, luând calea pribegiei în Regatul liber, dornici de a contribui cu modestele lor puteri fizice și spirituale la războiul sfânt pentru întregirea neamului, făcând un tainic legământ de a nu se mai reîntoarce în Bucovina decât cu "dorobanțul român". Numărul refugiaților sporea mereu cu repetatele reîntoarceri ale autorităților aus-

triece la Cernăuţi, care dădeau denunţătorilor şi spionilor un bun prilej pentru nelegiuirile lor. În faţa teroarei, o revoltă legitimă cuprindea sufletele româneşti şi de aceea treceau granița în România tineri intelectuali şi oameni cu situaţii publice mai înalte. Aceştia veneau cu dorinţa de a răzbuna nelegiuirile comise faţă de consângenii lor şi de a contribui la războiul pentru dezrobire şi întregire impus generaţiei noastre de conştiinţa naţională.

Astfel se formară cetele de refugiaţi bucovineni din judeţele limitrofe. Unii pătrundeau mai adânc în interiorul Regatului, ajungând la Bucureşti şi intrând în vâltoarea luptelor şi frământărilor naţionale pentru intrarea în război contra Austriei. Prin atitudinea aceasta, refugiaţii dezaprobau slugărnicia celor de la Suceava care, la unison cu toţi străinii şi înstrăinaţii, cereau regelui României să sară în ajutorul Austriei. Atitudinea refugiaţilor demnă şi hotărâtă nu putea fi pe placul guvernului austriac şi a susţinătorilor săi, care nu găseau cuvinte destul de tari în defăimarea refugiaţilor şi în contestarea dreptului acestora "de a gira în congrese şi mitinguri ca reprezentanţi ai românilor bucovineni şi de a vorbi în numele acestora". Numai că aceşti fii atacaţi ai Bucovinei nu înţelegeau să ceară maiorului Fischer şi camarazilor săi autorizaţia de a vorbi în numele conaţionalilor lor de acasă!

În Bucureşti, refugiaţii bucovineni se înţeleseră repede cu fraţii lor de suferinţă din Transilvania în scopul intensificării activităţii pentru lămurirea opiniei publice româneşti asupra stărilor din provinciile subjugate şi pentru propria lor orientare în marile probleme româneşti la ordinea zilei. Unii dintre refugiaţi umpleau sălile bibliotecilor pentru aprofundarea cunoştinţelor istorice, iar alţii, mânaţi de entuziasm tineresc, se înrolară în armata română pentru a putea lua parte activă la bătălia hotărâtoare, în vederea realizării unităţii naţionale. Iată şi numele unora dintre aceşti tineri gata de a se jertfi pentru realizarea idealului naţional: Ion Grămadă, Lascăr Luţia, Dimitrie Marmeliuc, Grigore Nandriş, Constantin Ardeleanu, Vasile Ungurean, Constantin Turturean, Silvestru Micutaru, Silvestru Netea, Ştefan Ieşan, Vasile Olariu, Constantin Lucescu, Eusebie Jemna, Simion Hâj ş.a.

Din corpul voluntarilor veniţi din Rusia făceau parte între alţii: Filaret Doboş, Petre Luţia, Cazimir Săhleanu, Nicolae Breabăn, N. Zamfir, Nicolae Luţia, Ilie Ieremia, Iosif Fochi, Ion Covaşă, Dumitru Strungariu, Maximilian Ivanovici ş.a.

Din corpul voluntarilor din Italia făceau parte: Emil Turtureanu, Claudiu Isopescu, Pamfil Popescu ş.a.

Dintre voluntarii din Franţa reţinem numele lui Orest Luţia.

Un număr de refugiaţi bucovineni serveau ca translatori şi informatori pe lângă înaltele comandamente române. Reţinem numele lui Aurel Morariu, Leon Silion, Ovid Topa, Traian Popovici ş.a.

Unii dintre combatanţii bucovineni ca: Ion Grămadă, Lascăr Luţia, Nicolae Breabăn, N. Zamfir ş.a., şi-au găsit moartea pe câmpul de luptă, vărsându-şi sângele pentru întregirea neamului! O tragedie zguduitoare s-a petrecut la Satu Lung de lângă Braşov, unde tinerii bucovineni din armata austriacă Zamfir Nicoară şi Tudor Catană, refuzând să tragă în fraţii lor din Regat, au fost împuşcaţi la marginea groapei ce şi-o săpaseră ei înşişi!

La 8 iunie 1917 corpul voluntarilor bucovineni şi transilvăneni ce se formase în Rusia, sosise la Iaşi, unde fu primit cu mare entuziasm de mulţime în Piaţa Unirii şi salutat de primul ministru Brătianu. Cu ocazia acestei festivităţi, preşedintele refugiaţilor bucovineni Ion I. Nistor salută pe compatrioţii săi spunând între altele:

"Îndemnaţi de acelaşi dor – şi mânaţi de acelaşi dor de a vă jertfi pentru întruparea idealului nostru secular, a-ţi pornit şi voi de voie liberă şi nesiliţi de nimeni, din fundul Siberiei, pentru a pune umărul, a vă vărsa sângele pentru dezrobirea neamului şi întregirea ţării. Binecuvântat să fie ceasul frumoasei şi curajoasei voastre hotărâri!

Fraţilor Români din Regat şi din Ardeal, aflaţi prin rostul meu îndurereat că numai atâţia ne-au mai rămas din ceata războinicilor plăieşi ai lui Ştefan cel Mare. Mulţimea camarazilor lor de idei şi de sentimente putrezeşte pe meleagurile Galiţiei şi în dolinele Carstului ca eroi şi mucenici totodată – a celei mai zguduitoare tragedii din câte s-au desvelit vreodată înaintea omenirii îngrozite. Primiţi cu dragoste frăţească pe camarazii voştri de peste Molna, căci ei sunt ostaşii Bucovinei martire. Prin gestul lor îndrăzneţ şi nu prin declaraţiile celor de la Viena, găsesc sentimentele şi spe-

ranțele seculare ale poporului român tălmăcirea lor cea adevărată.

Adresându-mă vouă, iubiților mei frați din Țara Fagilor, vă îndemn ca un frate mai mare să păstrați cu sfințenie jurământul pe care l-ați prestat astăzi Majestății Sale Regelui Ferdinand, primul Domn și Purtător de grijă al tuturor Românilor, care în augusta sa persoană întrunește blândețea și înțelepciunea lui Alexandru cel Bun, vitejia lui Ștefan cel Mare și dragostea pentru țărănime a lui Cuza Vodă, înaintea statuiei căruia prăznuim astăzi, în Piața Unirii din Iași, înfrățirea de arme și Unirea românilor de pretutindeni. Legați prietenie trainică cu camarazii voștri din Regat și din Ardeal, cu care veți forma o singură țară și veți viețui împreună când izbânda va fi a noastră. Și ea va fi! Întindeți mâna prietenește și fraților voștri din Basarabia, care luptă umăr la umăr pentru dezrobirea lor.

Steagul tricolor, la care ați jurat astăzi, nu este nou pentru voi; sub adumbrirea lui au biruit strămoșii noștrii în Codrul Cozminului. Dar el, de un veac și jumătate nu mai fâlfâie mândru asupra meleagurilor Bucovinei. Îmbogățiți strălucirea lui prin marea biruință pe care neamul românesc în întregimea lui o așteaptă de la voi și de la camarazii voștri din Regat și Transilvania!

Vouă soarta v-a rezervat cea mai mare cinste de care se pot învrednici fiii Bucovinei. Cinstea de a împlânta din nou steagul tricolor la Suceava și la Cernăuți, de unde fuse smuls înainte de 143 de ani de către pajura habsburgică cu două capete. Aceasta va fi cea mai strălucită răsplată a jertfei și vitejiei voastre ostășești.

Falnici arcași ai Bucovinei, cu Dumnezeu înainte!"

Refugiații bucovineni furnizau guvernului român informații prețioase asupra situației din Bucovina și asupra lucrurilor care se petreceau acolo cu ocazia ocupațiilor alternative austro-ruse, editând în acest scop la București sub îngrijirea lui Ilie Torouțiu "Revista Bucovinei", periodic de documentare și propagandă.

În anii 1915 – 1916 apărură la București lucrările lui Ion I. Nistor: *Românii și rutenii în Bucovina, Istoria Bisericii din Bucovina, Lupta Națională în Bucovina* (în limba germană), precum și unele comunicări făcute la Academia Română, al cărei membru activ era; *Bucovina* de Aurel Morariu, *Bucovina în zilele rușilor* de Emilian Slujanschi și *Martiriul Bucovinei* de Nicolai Cotos, sub pseudonimul V. Coman. Propaganda refugiaților se desfășura în sensul dorințelor și aspirațiilor celor rămași acasă, care, înfruntând regimul de teroare al lui Fischer și al consorților săi, priveau cu încredere spre frontiera României libere, așteptând să sune ceasul dezrobirii care bătea puternic la poarta conștiinței românești.

3. Intrarea României în războiul de întregire. Proclamarea restaurării statului polonez. Schimbarea de domnie în Austro-Ungaria. Pretențiile ucrainenilor asupra Bucovinei. Revoluția din Rusia și Tratatul de pace de la Brest-Litowsk

În timpul celei de a treia ocupații rusești asupra Bucovinei se produseră evenimente menite să determine soarta Bucovinei. La 17 august 1916, guvernul român semnă la București tratatul de alianță cu puterile Antantei: Franța, Anglia, Rusia și Italia, pentru asigurarea alipirii Transilvaniei și a Bucovinei la România după înfrângerea Austro-Ungariei. În Consiliul de Coroană de la Cotroceni din 17 august 1916 se hotărâse intrarea României în război contra Austro-Ungariei și decretarea mobilizării generale a armatei române.

Intrarea României în război contra Austro-Ungariei fu primită cu mare însuflețire de toată suflarea românească din Bucovina. Operațiunile militare erau îndreptate spre Transilvania. La granița Bucovinei care era ocupată de ruși, aliați cu România, domnea liniștea, ceea ce înlesnea contactul refugiaților cu cei de acasă, care așteptau să plece rușii și să intre trupele române pentru a ocupa Bucovina până la Prut, precum era stipulat în tratatul de alianță cu Puterile Antantei.

Mare senzație a produs în Bucovina proclamarea restaurării statului polon. La 6 noembrie 1916 împărații Franz Josef și Wilhelm al II-lea semnară actul de restaurare a regatului polon. Era ultimul mare act istoric semnat de bătrânul împărat al Austriei, înainte de moartea sa. Fostele teritorii ale regatului polon căzură în urma actelor de partaj asupra statelor vecine: Austria, Prusia și Rusia. Semnatarii actului de restaurare aveau în vedere Polonia rusească cu capitala Varșovia,

fără să țină seama că polonii nu înțelegeau să renunțe la Galiția rustriacă și Poznania germană. Soluționarea problemei Poloniei devenise o chestiune de mare actualitate. Guvernul austriac preconiza integrarea Poloniei rusești și a Poznaniei la Galiția sub sceptrul unui arhiduce austriac ca rege al Poloniei unite. La Berlin se pretindea alipirea Galiției și Poloniei rusești la Poznania, ajungându-se astfel la soluționarea *germano-polonă* cu unul din fiii împăratului Wilhelm ca rege al Poloniei. Dar până a se ajunge la o înțelegere între Viena și Berlin se conveni la instituirea unei *regențe*, din care făceau parte arhiepiscopul Kakovski și prinții Lubomirski și Ostrowski, ajutați de un consiliu de stat, cu misiunea de a porni fără zăbavă la organizarea *armatei poloneze* de care Austro-Ungaria avea neapărată nevoie pe noul front românesc, deschis prin intrarea României în război. Frontul românesc se întindea pe sute de kilometri, de-a lungul lanțului carpatic de la Dorna pe Bistrița, până la Vârciorova, pe Dunăre la Porțile de Fier. Armata poloneză era organizată în taină de Pilduscki, care înțelegea să lupte pentru libertatea conaționalilor săi, nu numai de sub cnutul rusesc ci și de sub jugul austriac și german.

Actul de restaurare a Poloniei trezise mari nemulțumiri și agitație în rândurile ucrainenilor din Galiția orientală care dușmăneau pe poloni și protestau zgomotos contra înglobării teritoriului galițian locuit de ei în "Polonia Restituată". Cu totul altfel fu privită restaurarea Poloniei de românii din Bucovina. Cum conducătorii noului stat polonez nu înțelegeau să se atingă de vechea graniță a Poloniei cu Moldova, românii din Țara de Sus a Moldovei nu aveau decât să se bucure de reînființarea statului polon și să privească această restaurare cu toată bună voința. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, prin restaurarea statului polonez în vechile sale granițe până la Ceremuș, Colacin și Nistru, urma să se curme legătura Vienei cu Bucovina, aceasta rămânând izolată, fără contact direct cu monarhia habsburgică. În aceste condiții, soluționarea problemei bucovinene nu putea fi alta decât unirea cu România, - un motiv în plus pentru afirmarea năzuințelor legitime spre realizarea idealului nostru național. Până și cei mai aprigi aderenți ai stăpânirii austriece în Bucovina începură să se clatine în credința lor. Puținii intelectuali bucovineni care mai rămăseseră la vatra lor, deopotrivă cu cei ce se retraseră la Viena și Praga începură să-și dea seama că vechea stare de lucruri nu mai putea dăinui și de aceea ei preconizau *alipirea Bucovinei la Transilvania.*

La 21 noiembrie 1916 se stinse de pneumonie, în plin război, împăratul Franz Josef I în vârstă de 95 de ani, după o neobișnuit de lungă și zbuciumată domnie de 73 de ani. Sub domnia lui, Bucovina s-a despărțit de Galiția și a devenit o țară de coroană - Kronland - autonomă cu titlul de *ducat* - Herzogtum - cu stema - cap de bour și standard - albastru - roșu - propriu. A vizitat Bucovina o singură dată, în 1881. El a fost ctitorul *Mitropoliei Bucovinei și Dalmației* cât și al *Universității din Cernăuți* - care îi purta numele. Populația Bucovinei care se născuse, trăise și îmbătrânea sub domnia lui, de trei sferturi de veac, avea mare respect față de el, fără să-l iubească. De aceea, moartea împăratului în plin război dezlănțuit de el și de sfetnicii săi a fost luată simplu la cunoștință, fără nici un regret.

Succesorul său la domnie a fost tânărul arhiduce Carol I ca împărat al Austriei și rege al Ungariei. Era fiul arhiducelui Otto și nepot de frate al împăratului. Noul suveran, căsătorit cu principesa Zitta de Bourbon-Parma, era întrucâtva influențat de ideile reformiste ale unchiului său Franz Ferdinand. El își dădea seama de începutul procesului de dezagregare a monarhiei habsburgice. *Convenția Militară* a Italiei semnată la Londra în 26 aprilie 1916 cu puterile Antantei îi dădea de gândit. De aceea, el încercă să împiedice cel puțin să încetinească acest proces, chemând în fruntea guvernului pe *Klam-Martenitz* și încredințând afacerile externe lui *Ottokar-Czernin*, fostul ministru austriac la București. Schimbările acestea la posturile de comandă se produseră în vederea inaugurării unei politici de reforme interne și de conciliere cu naționalitățile. Nu este însă mai puțin adevărat că măsurile acestea fură luate și sub presiunea revoluției rusești din martie 1917. Lumea politică din Viena începuse să-și dea seama - ceva cam târziu - de marele pericol de care era amenințată Austria în urma revoluției din Rusia. Politica de emancipare de Germania și de apropiere de Puterile apusene, Franța și Anglia cuprindea cercuri tot mai largi, făcând să răsune voci tot mai îndrăznețe, care cereau convocarea parlamentului. Cu toată opoziția

clubului pan-german Alldeutsch, Reichsrathul fu convocat în ziua de 30 mai 1917 și se deschise cu obișnuitul mesaj imperial, care dădu prilej opoziției slavilor de a face declarații senzaționale. *Clubul deputaților cehi* declară că "a devenit indispensabil ca monarhia habsburgică să se transforme într-un stat federativ, compus din state naționale libere și egale în drepturi". Cehii cereau fuziunea tuturor teritoriilor poporului ceho-slovac într-un stat democratic, cuprinzând și ramura slovacă, al cărei teritoriu forma un tot cu patria istorică cehă. Clubul *slavilor de sud* cerea ca "toate ținuturile din monarhie, locuite de Sloveni, Croați și Sârbi să fie unite într-un stat independent, liber de dominația națiunilor străine, pus sub sceptrul dinastiei de Habsburg – Lotaringie". *Deputații poloni* persistau într-o atitudine mai rezervată, întrucât Austria proclamase restaurarea regatului lor. Klam-Martenitz demisionă, făcând loc guvernului *Seidler*, căruia îi urmă *Hussarek*, apoi pacifistul *Lummasitz*.

În ședința parlamentului din 12 iunie 1917 deputatul ucrainean Romaczuk cerea în numele ucrainenilor din Galiția despărțirea Galiției de est de Galiția polonă de vest și *unirea Galiției orientale cu Bucovina nord-vestică într-o provincie autonomă ucraineană*, la care, în caz de reorganizare a monarhiei habsburgice, să se atașeze și partea nord-estică a Ungariei, pentru ca în această Galiție Nouă, rezemată pe vechi temelii istorice, ucrainenii austro-ungari să nu fie mai prejos de conaționalii lor din Ucraina rusească. La declarația aceasta ținu să se rostească și renegatul Nicolai Wassilko, aderând la "crearea unei provincii care să cuprindă toate regiunile ucrainene din Austro-Ungaria, provincie în care ucrainenii să se bucure de autonomie națională și să facă parte din Austria, rămânând sub stăpânirea împăratului de la Viena".

Uniunea latină, din care făceau parte deputații italieni din regiunile sud-vestice și deputații români din Bucovina, se menținu într-o atitudine de rezervă, dat fiindcă situația din Triest, Terentino, litoralul Dalmației era precizată prin Convenția Militară din Londra, iar cea a României prin Tratatul de Alianță de la București. Pentru italieni și români, dezagregarea monarhiei habsburgice era pecetluită. Totuși, împăratul încercă să îndulcească

Generalul Iacob Zadik

întrucâtva și relațiile cu românii bucovineni. Propaganda comitetului refugiaților care, în înțelegere cu organizațiile similare cehoslovace și iugoslave, desfășura o vie agitație contra monarhiei austro-ungare, începu să prindă pretutindeni și să sporească prin refugiații ce soseau mereu din Transilvania și Bucovina, precum și prin organizarea corpului de voluntari români din Rusia. Împăratul Carol încercă să contracareze această propagandă prin inaugurarea unei politici mai îngăduitoare față de români. În scopul acesta, el chemă, în calitatea sa de *"duce al Bucovinei"* – Herzog der Bukovina – pe contele *Gheorghe Wassilko*, fost mareșal al provinciei și membru pe viață al Casei magnaților – Harrenhaus – și mare postelnic – Kämmerer – imperial, la castelul Luxemburg, pentru a-l însărcina cu opera de împăciuire a Bucovinei. Dar era prea târziu, fiindcă avalanșa evenimentelor politice și militare din toamna 1918 împiedicară pe Wassilko să ducă la îndeplinire misiunea politică cu care fusese încredințat de suveranul său.

La o întrebare a președintelui Wilson asupra scopului urmărit de război, la 2 septembrie, puterile apusene răspundeau că între scopurile urmărite de ei era și restituirea provinciilor și teritoriilor luate de la aliați cu forța, contra voinței populației, *"libertatea italienilor, iugoslavilor, românilor și cehoslovacilor de sub stăpânire străină și desrobirea populațiunilor supuse tiraniei sângeroase a turcilor"*.

În iarna 1917 spre 1918 situația alimentară din Austria și mai ales din Viena devenise catastrofală. Șansele de a-și putea procura

provizii din Ucraina rusească au determinat guvernul austriac să răspundă afirmativ la manifestul de pace al guvernului sovietic și să participe la tratatul de pace de la Brest-Litowsk. Acolo, cancelarul Czernin recunoscu independența Ucrainei în schimbul unui milion de tone de grâu și alte alimente de care avea nevoie populația vieneză înfometată. În condițiile acestea s-a semnat la 9 februarie 1918 *"pacea pâinii"* – brotfrieden – de la Brest -Litowsk, tratatul de pace austro-ucrainean.

Tratatul acesta cuprindea însă și o *clauză secretă*, prin care guvernul austriac lua asupra sa îndatorirea ca să realizeze până la 15 iulie 1918 un proiect de lege prin care să se despartă teritoriile Galiției de est, a cărei populație este în majoritate ucraineană, de Galiția de vest de până acum și să le unifice cu Bucovina într-o țară de coroană. Datoria guvernului austriac era de a exopera pentru acest proiect valoarea de lege. Până atunci va avea grijă să lucreze pentru realizarea acestui scop. Ambele părți căzură de acord ca această convenție să formeze o parte integrantă a tratatului și ca neîmplinirea vreunei hotărâri a întregului contract din partea uneia sau alteia să aibă drept consecință anularea întregii convenții.

Târgul acesta rușinos urma să se facă în schimbul unei cantități de grâu de un milion de tone, de care Austria avea nevoie pentru hrana populației înfometate. Cu tabachera de aur și cu galbeni cu zimți sfetnicul Mariei Tereza, Taunitz, cumpărase în 1775 Bucovina de la turci, pentru ca la 1918 Czernin, cancelarul împăratului Carol I, să o vândă ucrainenilor pentru câteva milioane de banițe de grâu! Czernin nu mai apucă să vadă votată legea înglobării Bucovinei în Ucraina austriacă. El fu silit să se retragă din postul de cancelar al Austro-Ungariei în aprilie 1918, făcând loc lui Burian până în octombrie 1918, iar acesta lui Iuliu Andrassy, octombrie 1918 – noiembrie 1918.

Clemenceau dăduse în vileag scrisoarea împăratului către cumnatul său Sixtus de Burbon, prin care se făcea loc la externe lui Burian. Odată cu Czernin căzu de la putere și șeful guvernului austriac, Klam-Martenitz, fiind înlocuit cu un *guvern de funcționari* prezidat de *Seidl.* Noul guvern prezentă de fapt parlamentului din Viena proiectul de lege pentru înființarea unei provincii ucraino-austriece cu înglobarea Bucovinei.

Răspunzând deputaților Ucrainei, între care și lui Wassilko, deputații români din parlamentul din Viena încercară să protesteze contra alipirii Bucovinei la noua provincie ucraineană. În ședința parlamentului austriac din 22 iulie, deputatul Constantin Isopescu Grecu ținu să facă în numele clubului parlamentar român următoarea declarație:

"Fiind vorba de împărțirea Galiției și de înjghebarea unei provincii ucraino-galițiene, noi românii dorim ca soarta noastră să se rezolve în temeiul principiilor de autonomie națională în cuprinsul provinciei Bucovinei și al Austriei. Ținem la dreptul nostru al românilor asupra pământului Bucovinei, care prin un șir de secole a format o parte a Moldovei și locul de reședință al voievozilor ei și de aceea ținem ca Bucovina să rămână neîmpărțită."

Dar pentru a fi pe placul ucrainenilor și a nu face dificultăți guvernului austriac, Isopescu Grecu adăugă:

"Întâmplându-se însă să fie dată necesitatea ca districtele ucrainene să fie separate de Bucovina, spre a fi încorporate teritoriului administrativ ucraino-galițian, compatrioții noștri ucraineni nu vor întâmpina la noi, românii, greutăți prea mari dar aceasta numai dacă Bucovina va purta și mai departe autonomia sa ca provincie independentă. Numai o Bucovină româno-germană având Prutul de frontieră la nord și Cernăuții de capitală, iar la sud cuprinzând și triunghiul cedat de România, e posibilă ca teritoriu independent administrativ al Bucovinei Noi. Alte configurații n-ar putea satisface nici pe români, dară cred că nici pe nemți și ea ar însemna sfârșitul românilor din Austria".

În Bucovina, declarația lui Isopescu Grecu stârni un vifor de indignare. Ziarul "Viața Nouă" din Suceava scria în legătură cu această declarație ambiguă:

"Cât pentru Bucovina avem impresia că deputații noștri din parlament s-au prea grăbit a consimți la desmembrarea Bucovinei prin cesiunea celor patru districte de peste Prut. Bucovina este o unitate istorică și geografică, ea este un pământ curat românesc, nu numai de la Suceava și până la Prut, dar și de la Vatra Dornei și până la Nistru. Pe acest pământ s-a organizat de la a doua descălicare viața de stat românesc. Bucovina ne-a rămas moștenire, așa cum este ea astăzi în întregimea ei, de la înain-

tașii noștri și datori suntem să o păstrăm neștirbită vremurilor viitoare".

Comitetul refugiaților și legionarilor bucovineni din Odessa, Chișinău și Iași, sesizându-se de declarațiile "Convenției Secrete" divulgate de ziarul "Kölnischer Zeitung", de la Brest-Litowsk, cu privire la înglobarea Bucovinei în noua provincie ucraineană, se grăbi să protesteze cu toată hotărârea contra știrbirii granițelor Bucovinei. Președintele Comitetului dezvoltă moțiunea de protest într-un memoriu pe care îl prezentă la 24 martie 1918, cerând audiență Regelui Ferdinand la Iași, în care, pe baza actelor istorice, se arătau motivele pentru care românii bucovineni țineau cu atâta îndârjire la respectarea integrității țării lor. Regele Ferdinand primi memoriul și cinsti pe președintele refugiaților (Ion I. Nistor) cu următorul răspuns:

"Cuvintele călduroase și sentimentele de înfocat patriotism pentru cauza noastră sfântă, ce-mi adresați din partea fraților refugiați din Bucovina au găsit un viu și adânc răsunet în inima mea și le primesc cu sufletească mulțumire. În momentele aceste mărețe, când toată suflarea românească se îndreptă cu rugi fierbinți, cu voință nestrămutată spre apropiata înfăptuire a visului de veacuri al neamului nostru, nu pot decât să mă bucur când văd cât de tare este între voi credința în ideal, credința în dreptate și credința în virtuțile strămoșești. Această credință ne-a călăuzit când am luat armele și nu ne-a părăsit cu toate suferințele, cu toate durerile prin care am trecut, purtată în milioane de inimi, din toate colțurile, unde sună dulcele grai românesc, că va birui căci ea netezește orice cale, umplând văile și sfărâmând munții!"

Sub pretextul înlesnirii rechizițiilor de cereale din Ucraina și al asigurării transporturilor, trupele austro-germane pătrunseră adânc în Ucraina, ocupară principalele centre de aprovizionare: Kiev, Harkov Rostov pe Don, Odessa și altele. În baza tratatului, unitățile rusești se retraseră din Bucovina, făcând loc armatelor ucraino-austriece – grupul arhiducelui Wilhelm – care cuprinseră și triunghiul din valea Bistriței, cedat de austrieci în baza tratatului de la București din 1918. Administrația civilă rămăsese în seama guvernatorului *Etzdorf*, succesorul lui *Bellegarde*.

4. Programul de pace al președintelui Wilson. Manifestul împăratului Carol. Adunarea Constituantă a Bucovinei

Până în toamnă, situația politică internă se schimbă radical în defavoarea Austriei. Guvernul nu mai apucă să treacă prin parlament legea pentru înființarea provinciei autonome ucrainene cu înglobarea Bucovinei. Procesul de descompunere a monarhiei făcuse mari progrese.

Comitetul național ceho-slovac din Paris, de sub conducerea lui Masaryk fu recunoscut de puterile Antantei ca reprezentant autorizat al națiunilor cehoslovace. Consiliul Național Polon din Paris fu de asemenea recunoscut ca reprezentant al Poloniei Restituta, recunoscându-i-se calitatea de guvern național polon. Antanta recunoscu deopotrivă pactul de unire a sârbilor, croaților și slovenilor într-un stat național independent. Provinciile italiene era privite ca aparținând Italiei în baza pactului de alianță de la Londra. Mai rămăseseră credincioși Austriei germanii din provinciile alpine și ucrainenii din Galiția. La 8 ianuarie 1918 apăru *programul de pace* al președintelui Wilson cu cele "14 puncte", care proclama *principiul de autodeterminare* a popoarelor subjugate din Austro-Ungaria. Punctul 10 din program prevedea ca *popoarelor Austro-Ungariei să li se asigure posibilitatea dezvoltării autonome.*

Dându-și târziu seama de situația aceasta dezolantă, guvernul austro-ungar se văzu silit să adreseze la 3 octombrie 1918 o notă prin care să ceară pacea. Era însă prea târziu! Ministrul de Interne al Statelor Unite remise la Viena, prin ambasadorul Suediei, următorul răspuns:

"Președintele ține de datoria sa să comunice guvernului austro-ungar că nu se poate ocupa cu propunerea prezentată de acest guvern, fiindcă de la enunțările sale din 8 ianuarie încoace, s-au petrecut anumite evenimente, de cea mai mare însemnătate care au schimbat în mod necesar competența și responsabilitatea Statelor Unite.

Între cele 14 condiții pe care președintele le formulase atunci, era și următoarea: «Popoarelor Austro-Ungariei, al căror loc între națiuni vrem să-l știm apărat și asigurat, să li se dea o dezvoltare autonomă». De când a fost făcută această enunțare, comunicată congresului Statelor Unite, guvernul acestor state a recunoscut că ceho-slovacii de o parte și imperi-

ul german și austro-ungar, de altă parte, se găsesc în stare de război și că statul național al ceho-slovacilor este de fapt un guvern beligerant, dotat cu o autoritate corespunzătoare de a conduce afacerile militare și politice ale ceho-slovacilor.

Guvernul Statelor Unite a recunoscut în cea mai largă măsură și îndreptățirea tendințelor de liberare națională a iugoslavilor.

Președintele nu mai este deci în situația să recunoască numai autonomia acestor popoare ca o bază pentru pace, ci e silit să insiste ca ele, iar nu el, să fie judecătorii declarând care acțiune a guvernului austro-ungar ar putea satisface aspirațiunile și concepția popoarelor despre drepturile și despre hotărârile lor, ca membri ai familiei națiunilor".

Răspunsul președintelui Wilson a produs mare descurajare la Viena. Totuși, împăratul încercă să salveze ce mai era de salvat din drepturile și prerogativele sale imperiale, lansând la 17 octombrie 1918 faimosul manifest către "popoarele credincioase austriece" prin care consimți la organizarea lor statală, rămânând totuși unite în granițele *Austriei federative.* Manifestul afirma, între altele, că:

"Austria va deveni în sensul dorinței popoarelor ei, un stat federativ, în care fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie în cuprinsul teritoriului său... Această alcătuire, prin care integritatea țărilor coroanei sfinte a Ungariei nu se atinge de loc, va trebui să asigure fiecărui stat național independența sa. Ea va apăra în același timp cu succes interese comune, ceea ce se va manifesta de câte ori comunitatea va cere, va fi în interesul vital al diferitelor state. Mai ales va fi necesară o unire a tuturor forțelor spre a putea rezolva cu succes problemele mari ce se nasc ca urmări ale războiului.

Cât timp reorganizarea aceasta nu va fi împlinită pe calea legilor, rămân nealterate instituțiile actuale spre apărarea intereselor obștești. Guvernul meu e însărcinat să facă imediat toate lucrările pregătitoare spre clădirea noii Austrii.

Către popoarele mele pe al căror drept suveran de liberă dispoziție se va întemeia noul stat, se îndreaptă chemarea mea, să conlucreze prin sfaturi naționale - compuse din deputații din parlament ai fiecărei națiuni - care să reprezinte interesele popoarelor unul față de altul, față de guvernul meu".

La 26 octombrie 1918, împăratul însărcină pe prof. *Heinrich Lammasch* cu formarea guvernului, care însă demisionă la 11 noiembrie 1918, fiind ultimul președinte de consiliu al Austriei habsburgice.

Luând cunoștință de manifestul imperial, deputații ucraineni din Galiția și Bucovina se întrunină la Lvov – Lemberg și proclamă în ziua de 19 octombrie 1918 *independența teritoriului* ucrainean din Austro-Ungaria. Acest teritoriu urma să cuprindă Galiția de est, Bucovina cu orașele Cernăuți, Siret, Storojineț, precum și comitatele locuite de ucraineni din Ungaria nord-vestică. Noul stat *vest-ucrainean* urma să-și voteze constituția și să-și trimită delegații la conferința de pace. Adunarea contestă totodată dreptul ministrului de Interne austro-ungar de a vorbi în numele teritoriilor care urmau să formeze noul stat ucrainean *alipit Austriei* – prin Anschluss an Osterreich. Adunarea de la Lvov s-a putut ține sub protecția corpului 11 de armată austro-ungară, care își avea comandamentul la Lvov. Trupele austriece primiseră ordin de a se pune la dispoziția *Consiliul Național Ucrainean* și de a executa dispozițiile lui. În aceeași zi, renegatul Wassilko va comunica la Cernăuți constituirea statului *vest-ucrainean*, spre deosebire de statul est-ucrainean din Rusia – cu înglobarea orașelor Cernăuți, Siret și Storojineț.

Dar cum statul ucrainean urma să rămână *alipit* Austriei, comandamentul trupelor austriece din Galiția și Bucovina primi ordine precise de la Viena de a se pune la dispoziția Consiliului Național Ucrainean din Lvov și de a se supune dispozițiilor acestui consiliu. Demobilizații ucraineni care se întorceau acasă fură mobilizați din nou și înrolați în "legiunea ucraineană", încadrați în *"Grupul căpitanului de cavalerie arhiducele Wilhelm"*, în vederea organizării "armatei naționale ucrainene". Grupul arhiducelui, care însuma un efectiv de 70 ofițeri și 2.162 subofițeri și soldați, operase în Ucraina rusească, de unde se retrase apoi în Bucovina.

Căpitanul Wilhelm de Habsburg era fiul arhiducelui Ștefan, care poseda mari domenii în Galiția apuseană și fusese luat în vedere la ocuparea tronului Poloniei, în cazul acceptării soluției austro-polone. Pe fiul său Wilhelm îl cuprinse dragostea pentru poporul ucrainean, dar mai ales pentru coroana "Ucrainei alipite Austriei". În urmărirea acestui scop, prezumtivul "hatman al Ucrainei apusene" dezbrăcă

uniforma de ofițer austriac pentru a îmbrăca costumul național ucrainean. Iar pentru a da o și mai bună dovadă a atașamentului său către națiunea ucraineană, el își schimbă numele în *Wassyl Weschewan*, zis *Kneaz Stepanocirez*. Înaltul comandament austriac spori cadrele legiunii ucrainene cu toate formațiunile de rezervă, mută comanda de la Cernăuți la Ozortkoev, în Galiția. Unități din legiune erau dizlocate în Bucovina la Cernăuți și Rădăuți, pentru menținerea ordinei publice și pentru paza graniței cu România. Echipe din legiune ajunseră până la Cojoci, paza graniței cu România. Echipe din legiune ajunseră până la Cojoci în valea Bistriței pentru a ocupa *Dornele* românești până la Chiril și Broșteni, care fuseseră luate României prin tratatul de la București și alipite Bucovinei. Pe sprijinul legiunii ucrainene organizată, echipată și înarmată de austrieci se bizuiau ucrainenii în pretențiile lor asupra Bucovinei.

Era de datoria deputaților români din parlamentul austriac ca, îndată după apariția manifestului imperial, să plece la Cernăuți și să convoace acolo adunarea constituantă a Bucovinei, precum o făcură deputații ucraineni la Lvov și chiar deputații germani, care la 22 octombrie 1918 convocaseră adunarea constituantă la Viena, pentru a proclama republica austriacă. Bucovina era reprezentată în "Reichsrath" prin 15 deputați: 6 români, 5 ucraineni, 3 nemți și 1 israelit. Deputații românii erau: Alexandru Hurmuzachi, Teofil Siminovici, Constantin Isopescu Grecu, Aurel Onciu, Gheorghe Sârbu și Gheorghe Grigorovici. Cu excepția socialistului Grigorovici, toți ceilalți cinci făceau politică *guvernamentală austriacă*, cu toate deosebirile de vederi și concepții dintre ei. Orientarea politică în sensul aspirațiilor noastre naționale n-o avea nici unul, precum se vede din declarațiile lui Isopescu Grecu din parlament. La apariția manifestului imperial, trei dintre ei, Isopescu Grecu, Simionovici și Grigorovici, neavând nici o legătură cu poporul, credeau că vor corespunde datoriei dacă se constituie în baza manifestului imperial în *Consiliul Național Român din Austria* și să proclame *Constituanta*. În această calitate, doi dintre ei rostiră chiar cuvântări în ședința parlamentului din 22 octombrie 1918, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut în lume. Era, deci, clar că nu de la deputații români din parlament putea porni afirmarea revendicărilor naționale ale românilor din Bucovina. Hotărâri istorice epocale nu se puteau lua la Viena, ci trebuiau să pornească din îndemnul maselor populare și al acelora care întrețineau focul sacru al idealului național care străjuia la altarul conștiinței naționale.

La 11 noiembrie 1918, înainte de apariția proclamației împăratului Carol, un grup de 14 naționaliști bucovineni, compus din: G. Bencescu, Dionisie Bejan, Isidor Bodea, Vasile Bodnarescu, Octavian Gheorghian, Max Hacman, Cornel Homiuca, Vasile Marcu, Alecu Procopovici, Eudoxiu Procopovici, Sextil Pușcariu, Gheorghe Șandru, Valerian Sesan și Alexandru Vitencu, se întruni în taină la Cernăuți, în locuința medicului Isidor Bodea, pentru a discuta asupra situației politice în urma evenimentelor ce se precipitau. Toți se întrebau: *"Ce vrem?"* După discuții animate, toți cei prezenți răspunseră într-un glas:

"Vrem să rămânem români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocârmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești. Nu mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin și în schimbul jertfelor de sânge, aduse în acest război – jertfe mai dureroase decât ale altor popoare.

Pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă, în cadrul românismului.

Cerem: să putem aduce la congresul de pace aceste postulate ale noastre prin reprezentanți aleși de noi înșine din mijlocul națiunei noastre.

Stăm pe punctul de vedere al principiilor lui Wilson, adoptate și de ministrul austro-ungar de interne. Nu vrem decât ceea ce după drept ni se cuvine și, adaptând drepturile noastre nu vom scurta pe nimeni în drepturile lui. Dar ceea ce după drept ni se cade acum când zorile dreptății au răsărit pretutindeni, o vom care neînfricoșat, și nu există jertfă pe care să nu o aducem cu drag pentru împlinirea idealului nostru".

Gruparea cerea autonomie pentru românii din Bucovina, *colaborarea strânsă cu românii din Transilvania* și desemnarea de delegați pentru congresul de pace, *fără să amintească de unirea cu România!* Aceeași omisiune o putem constata și din declarația vechii grupări naționale, care prin organul ei "Viața Nouă" din Suceava stăruia numai pentru colaborare cu românii din Transilvania, decla-

rând că *alături de ei este locul nostru.* Pentru noi, românii bucovineni, calea pe care trebuie s-o urmăm este hotărâtă. Dincolo de munți, în Transilvania și Ungaria, locuiesc 4 milioane și jumătate de români și lor li s-a garantat suveranitatea și independența națională prin cuvântul împăratului nostru, al regelui lor, alături de ei ne e locul. Soarta ne cheamă ca împreună cu ei să începem o nouă viață națională, închegând una și aceeași individualitate de stat național și independent.

Cu totul în altă direcție era orientată atitudinea românilor bucovineni aflători în Moldova și Basarabia și a Corpului ofițeresc de voluntari, care prin Comitetul lor executiv prezentau la 6 octombrie 1918 regelui Ferdinand următoarea declarație, semnată de Ion I. Nistor și T. V. Ștefanelli, membru al Academiei Române:

"Majestate,

Cu adâncă venerație și cu neclintită loialitate ne apropiem de scaunul domnesc, care vrem să fie al tuturor românilor, fiind de mult convinși că Majestatea Voastră sunteți ocrotitorul înțelept al năzuințelor drepte și sfinte ale românilor subjugați, pentru dezrobirea cărora nu ați pregetat de a aduce cele mai grele jertfe. Cu deplină încredere în puternicul sprijin al Majestății Voastre, românii bucovineni care au rupt toate legăturile cu Austria Habsburgică, v-au jurat credință și ca ostași sunt gata să aducă orice sacrificiu pentru unirea politică a tuturor românilor, pentru Dinastie, indisolubil legată de destinele întregului nostru neam.

Cu nestrămutată credință în realizarea idealului nostru național, al cărui viu și august simbol sunteți Majestatea Voastră, îndrăznim a prezenta în numele românilor bucovineni aflători pe teritoriul Regatului României următoarea declarație:

Declarație

Românii bucovineni aflați pe teritoriul Regatului Român, în numele nostru și al fraților subjugați de acasă, a căror conștiință le e siluită și deci în imposibilitate de a se manifesta liber, declară cele ce urmează:

1. Cerem să fim liberați de sub jugul Monarhiei Austro-Ungare și suntem hotărâți să luptăm pe toate căile și prin toate mijloacele, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național liber, sub domnia Dinastiei Române.

2. Nu recunoaștem Monarhiei Austro-Ungare dreptul de a se ocupa de românii din Bucovina, deoarece dânsa, veacuri de-a rândul ne-a ținut în cea mai rușinoasă robie.

Toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg sunt gesturi disperate ale unei împărății osândite să se descompună și să piară.

Starea românilor din Austro-Ungaria s-a hotărât prin războiul Regatului Român și prin voința liberă a întregului popor românesc, pe care o va consfinți Congresul de pace generală, la care vor lua parte și reprezentanții oficiali ai României eliberatoare.

3. Cerem ca întreg teritoriul din Monarhia Habsburgică revendicat de Statul Român, recunoscut și garantat prin tratatul de alianță încheiat de România cu puterile Înțelegerii să fie liberat și unit cu Patria Mamă.

4. Toate declarațiunile românilor din Bucovina contrare aspirațiunii naționale le considerăm ca stoarse de autoritățile dușmane și aceste declarațiuni nu vor putea induce în eroare opinia lumei care a proclamat principiile de dreptate la libertate pentru toate nemurile asuprite".

Pentru propagarea acestui program politic, s-a constituit la Chișinău un Comitet Executiv al refugiaților bucovineni în frunte cu Ion I. Nistor, comitet din care făceau parte T. V. Stefanelli, G. Tofan, Em. Iliu și N. Cotos. Acest comitet era călăuzit de gândul de a desfășura în Bucovina o aprigă propagandă pentru întărirea relațiilor cu România. Cum Bucovina trecea de sub o ocupație sub alta, adică de la austrieci la ruși și invers, refugiații reușiră să pătrundă în Bucovina și să-i informeze pe cei de acasă asupra situației politice generale și asupra victoriilor de la Mărăști și Mărășești, cât și asupra apropierii ceasului de izbăvire. Cu autorizarea guvernului român s-au putut iniția acțiuni în vederea lămuririi celor de acasă asupra scopului pe care România îl urmărea prin sângerosul război de eliberare, combatând propaganda austro-germană care se făcea în teritoriul ocupat. Aceste acțiuni mai aveau în vedere și familiile soldaților și ofițerilor bucovineni care luptau sub drapelul român. S-a redactat și un *„Statut pentru organizarea serviciului de propagandă românească în Bucovina"*, care primi aprobarea guvernului român din Iași la 1 noiembrie 1918.

Dar cum evenimentele politice se preci-

pitară, fruntașii românilor bucovineni, uitând divergențele politice dintre ei, hotărâră să convoace pe ziua de 27 octombrie o mare adunare politică la Cernăuți, pentru alegerea *"Consiliului Național"* ca organ reprezentativ al românilor din Bucovina. Mii de oameni sosiră din toate colțurile țării pentru a participa la marea adunare. Președinte fu proclamat Iancu Flondor, care deschise adunarea rostind următoarea cuvântare:

"Domnilor, o iobăgie națională de aproape un secol și jumătate, pe cât de dureroasă, pe atâta de rușinoasă, e pe sfârșite. Poporul român din Bucovina este pe cale de a sparge și de a lepăda lanțul care i-a ferecat sufletul. Liberi, în puterea suveranității naționale, d-voastre veți hotărâ astăzi ce veți afla de bine pentru un viitor fericit și falnic al neamului românesc din Bucovina. Dar să nu uităm, domnilor, că acest moment înălțător s-a născut din suferințe grele și din adâncă jale și e sfințit în sângele abundent al eroilor noștri. Vă provoc să vă sculați în picioare în semn de juruință că nu-i vom uita niciodată și că ne vom arăta totdeauna demni de sacrificiul lor. Închei cu rugămintea fierbinte: Dea Dumnezeu ca în momentul acesta mare și cele ce vor urma, să afle în rândurile noastre numai suflete mari".

Sub impresia acestei scurte cuvântări, adunarea se proclamă *Constituantă* și, protestând cu hotărâre contra *dezmembrării ducatului Bucovinei*, votă în unanimitate următoarea moțiune:

"1. Reprezentanții poporului din Bucovina îndrumați astăzi în ziua de 27 octombrie 1918 în capitala Bucovinei se declară, în puterea suveranității naționale, Constituanta acestei țări românești.

2. Constituanta hotărește unirea Bucovinei integrate în celelalte țări românești întrun stat național independent și va purcede în acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți românii, Constituanta instituie un Consiliu Național de 50 membri. Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatari și la conferința de pace și, în afară de el, nu recunoaște nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare ce-ar ținti la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare".

Pusă la vot, moțiunea a întrunit unanimitatea voturilor, adunarea intonând "Deșteaptă-te Române". În vederea alcătuirii celor 50 de membri ai Consiliului Național, s-au ales reprezentanți din toate județele Bucovinei și din toate stările și categoriile sociale: țărani, meseriași, învățători, preoți, slujbași publici, avocați, foști deputați ai Dietei Bucovinei, profesori secundari și universitari, magistrați, jurisconsulți etc. După alegere, membrii consiliului proclamară pe Iancu Flondor președinte.

Corespondentul ziarului "Glasul Bucovinei" relatează că ochii tuturor erau scăldați în lacrimi de bucurie, după 4 ani de lacrimi de jale. În timp ce se constituiau birourile și secțiunile, mii de bărbați, femei și tineret străbăteau străzile orașului, intonând cântece naționale. Mulțimea manifestă în fața palatului administrativ și a primăriei, cerând arborarea steagurilor tricolor pe edificiile publice. Președintele Consiliului Național, octogenarul Dionisie Bejan, apăru în balconul Palatului Național Român și, adresându-se manifestanților, rosti cuvintele cuviosului Simion din Scriptură: "Acum slobozește Doamne, pe robul Tău, căci îmi văzură ochii mântuirea neamului!"

Proclamarea independenței și constituirea unui guvern provizoriu puse pe gânduri pe profesorii străini de la Universitatea din Cernăuți. Membrii senatului universitar se întruniră în ședință plenară și hotărâră ca biblioteca, laboratoarele și colecțiile universitare să fie ridicate și evacuate în grabă la Viena, intervenind la direcția mișcare a căilor ferate din Cernăuți să pună la dispoziția universității 20 de vagoane în vederea acestui transport. Singurul membru român din senatul universitar, profesorul Vasile Gheorghiu, care reprezenta Facultatea de teologie, ridică un energic protest contra evacuării bibliotecii și a colecțiunilor la Viena, întrucât toate acestea aparțineau Bucovinei, care înțelege să le păstreze pentru satisfacerea nevoilor culturale ale populației sale. El arătă că evacuarea zestrei universității ar egala cu desființarea acestui înalt așezământ de învățătură ce s-a dezvoltat în jurul vechiului Institut Teologic, care luase ființă încă de la 1828. Dar cu tot protestul profesorului Gheorghiu, senatul uni-

Generalul C. Coandă

versitar persistă în hotărârea sa și interveni pentru obținerea vagoanelor necesare. Protestatarul român, însă, nu se lăsă învins. În fruntea direcției de mișcare a căilor ferate austriece din Cernăuți se găsea Cornel Tarnoviețchi Topor. Acestuia i se adresă Gheorghiu în disperarea sa, apelând la sentimentele sale omenești și implorându-l să amâne sine die cererea de vagoane pentru evacuarea zestrei universității. Grație acestei intervenții, nu s-a găsit numărul de vagoane necesar pentru transportul bunurilor universității și acestea au rămas în Bucovina. Totuși, guvernul Republicii austriece ridică pretenții asupra universității din Cernăuți, preconizând mutarea ei la Salzburg. La pretențiile acestea s-a răspuns din Cernăuți că profesorii germani sunt liberi să plece la Salzburg. Universitatea, însă, cu toate institutele ei rămâne la Cernăuți, căci și românii au nevoie de un așezământ de înaltă învățătură. Universitatea cu institutele și seminariile au rămas pe loc, numai cea mai mare parte din profesorii străini au părăsit Bucovina.

Îndată după instalarea sa, președintele Consiliului Național aduse la cunoștința guvernului Etzdorf că hotărârile Adunării Constituante îi cereau transferarea puterii guvernamentale. Guvernatorul ezită însă de a remite puterea administrativă, sub pretextul lipsei de instrucțiuni de la Viena.

La 6 noiembrie 1918 însă, o delegație a Consiliului Național Ucrainean se prezentă guvernatorului cerându-i, la rândul lor, să le transmită puterea administrativă. Cererea lor cominatorie era susținută de un pluton din legiunea ucraineană care ocupase palatul administrativ. Guvernatorul se declara gata de a remite puterea, ceru însă ca delegația ucraineană să se înțeleagă mai întâi cu membrii Consiliului Național Român. Dintre membrii Consiliului Român se găsi unul singur, Aurel Onciu, care se învoi să împartă puterea guvernamentală asupra Bucovinei cu ucrainenii. Acesta tratā, fără știrea și autorizația Consiliului Național din care nu făcea parte, cu ucrainenii și căzuse la o înțelegere cu ei în baza căreia Bucovina urma să fie guvernată în comun de români și ucraineni, constituind un fel de *condominiu româno-ucrainean* până la delimitarea definitivă.

În după-amiaza acelei zile, delegația ucraineană, însoțită de Onciu, se prezentă guvernatorului pentru a primi puterea, declarând că a căzut de acord cu românii în privința aceasta. Guvernatorul, constrâns de împrejurări, transmise atribuțiile puterii asupra ducatului Bucovinei pretinșilor reprezentanți ai românilor și ucrainenilor, semnând cu ei următorul proces verbal de predare:

„Protocol, dresat în Cernăuți la 6 noembrie 1918.

La orele 11.35 apărură la mine domnii deputați parlamentari Semaka și Speral, însoțiți de Popovicz, membru în consiliul permanent al dietei provinciale și de locotenentul Ilie Popovicz în numele consiliului național ucrainean.

Deputatul Semaka îmi aduse la cunoștință că palatul guvernului țării este ocupat de militari ucraineni și mă provocă să remit puterea de guvernare în teritoriile ucrainene și în orașul Cernăuți asupra Consiliului Național Ucrainean.

Eu îi răspunsei că cedez forțat și că încetez de a mai funcționa. În fața acestei situațiuni declarai că sunt gata să remit puterea de guvernare în țara Bucovinei asupra reprezentanților națiunii ucrainene și române și anume asupra acelor reprezentanți care vor executa această remiterre în interesul țării.

În urma comunicărilor ce s-au făcut la orele 4 după amiază, Consiliul Național Ucrainean și deputatul Onciu, care mi-a declarat că este delegatul Consiliului Național Român, constituit din deputați ce susțin proclamația în sensul manifestului prea înalt și sunt gata de a exercita puterea guvernamentală în înțelegere mutuală.

Așa fiind remit puterea guvernamentală în

țara Bucovinei numiților domni reprezentanți ai națiunii române și ucrainene.

Semnat: Etzdorf, m.p. Semaka m. p. Onciu m.p. Prezidiul guvernului țării Bucovina, imperial regal 6 noiembrie 1918 nr. 12.566 prez."

După primirea puterii, delegații bucovineni ai radei naționale ucrainene din Lvov lansară la 6 noiembrie un manifest adresat "cetățenilor liberi ai tuturor națiunilor și stărilor țării" prin care populația Bucovinei era chemată sub steagul libertății. Cum "guvernul vechi austriac a pierit de la sine", delegații ucraineni declarau că s-au văzut nevoiți să "ia în mâini guvernul în orașul Cernăuți și în acea parte a țării care în majoritate este locuită de ucraineni". Rada de la Lvov desemnă pe Omelian Popovici „*comisar ucrainean național*" al părții Bucovinei locuită de ucraineni.

Cu de la sine putere, Onciu se declară "*comisar național român*" pentru partea românească a Bucovinei. În calitatea aceasta, Onciu lansă și el o proclamație prin care aducea la cunoștință populației bucovinene că guvernul imperial din Viena considerând misiunea sa împlinită, i-a încredințat lui și lui Omelian Popovici "însușirea de comisari naționali ai poporului român pe de o parte și ucrainean pe de altă parte, puterea în Bucovina, *fără să o împartă*". Dar "comisarii" primind puterea indiviză, au *împărțit*-o totuși între ei, în modul următor:

1. Atât poporul român cât și cel ucrainean își rezervă pretențiile sale relativ la teritoriul Bucovinei, precum au fost formulate de reprezentanții săi legitimi, lasă însă ca congresul de pace să hotărească definitiv în chestiunea aceasta.

2. Până la hotărârea viitoare se menține starea de fapt.

3. Competința ambelor guverne respective se bazează pe majoritatea relativă din comună precum a fost constatată ea la recensământul din 1910. Drept aceea, comunele în care majoritatea relativă a populației este română, sunt supuse guvernului român; iar comunele în care majoritatea relativă este ucraineană, guvernului ucrainean.

4. În comunele acelea în care majoritatea populației nu este nici românească, nici ucraineană, reprezentanța legală a comunei va hotărî căruia din ambele guverne din chestie vrea să fie supusă. Lipsind o reprezentanță legală, hotărârea respectivă se va lua sub prezidiul gerentului respectiv constituit din sfatul consultativ, iar lipsind și el, de membrii prezenți în comună a ultimului comitet ales legal.

5. Până ce se vor lua hotărârile acestea, comunele Alexanderdorf și Katerinendorf, Sadagura și Vijnița sunt supuse guvernului ucrainean, toate celelalte comune neromâne, afară de Cernăuți, guvernului român.

6. Orașul Cernăuți, capitala țării, rămâne sub administrația întocmită de până acuma, dispozițiuni în a doua instanță se pot lua numai în înțelegere între guvernul român și cel ucrainean.

Învoiala prezentă intră imediat în vigoare.

Comisar al Cernăuților ajunse un oarecare Ossyp Bezpatko, care în dimineața zilei de 9 noiembrie ținu să aducă la cunoștința populației cernăuțene că delegația bucovineană a Consiliului Ucrainean "a găsit de bine să-l numească comisar urban al capitalei Bucovinei".

În noua sa calitate de *administrator al Moldovei de Sus*, Aurel Onciu plecă la Iași pentru a notifica guvernului român tranzacția sa cu ucrainenii și de a se înțelege asupra raporturilor diplomatice dintre Bucovina înjumătățită și România. La gara din Iași, însă, refugiații bucovineni, indignați peste măsură de îndrăzneala impostorului, îl primiră cu huiduieli și loviri și-l siliră să se întoarcă cu rușine la Cernăuți, unde nu se învrednici de o primire mai bună ca la Iași. Astfel dispăru acest trist personaj de pe arena politică, acoperit de disprețul obștesc și de oprobiul general, fiind eliminat și din Consiliul Național.

Dar cu toată însuflețirea și bunăvoința sa, Consiliul Național nu-și putea îndeplini misiunea, câtă vreme nu avea o forță militară pe care să se poată bizui. Gărzile Naționale, care luară ființă la sate și orașe, erau stânjenite în activitatea lor de ostilitatea vechilor organe administrative austriece, care continuau să funcționeze. Pentru a ieși din acest impas nu rămăsese deschisă altă cale decât apelul la intervenția armatei române.

5. Intrarea armatei române în Bucovina

Între timp, situația internă din Bucovina devenea din zi în zi mai critică și mai alarmantă. Legiunea ucraineană, în „grupul" arhi-

ducelui Wilhelm se găsea în plină debandadă și descompunere. Soldații demobilizați se întorceau acasă aducând cu ei arme și muniții, pe care nu înțelegeau să le predea legiunii ci le păstrau pentru ei. Mai mult chiar, depozitele de arme și efecte ale regimentelor bucovinene erau devastate și golite de către bande de huligani, care terorizau populația pașnică. Aceasta nu mai era sigură de avutul și viața ei. Propaganda bolșevică prinse rădăcini chiar și în sufletele demobilizaților români. Câtiva din rândurile lor sosind la Cernăuți, mărturisiră unui deputat român adeziunea lor la doctrina comunistă: *"Noi am îmbrățișat credința moscovită de slobozenie și ne-am întors de pe front așa precum ne vedeți, înarmați până-n dinți și vă rugăm să ne ajutați a scoate țara Bucovinei din ghiarele bogătașilor și cămătarilor. Noi știm că d-ta ai mulți dușmani, dar să nu te temi pentru că noi suntem gata chiar azi să-i împușcăm pe toți. Noi vrem să facem Republică din Bucovina. Te rugăm să ne faci sfaturi cătănești, precum le au Muscalii din Rusia și să ne ajuți a pune la cale treburile obștești precum le-au pus la cale cătanele moscălești din Rusia"*.

Imperiul bolșevic al demobilizaților români a putut fi potolit îndată ce li s-a arătat că reforma agrară este discutată de Consiliul Național. "Dacă este sigur - replicară ei - atunci nu ne mai trebuie consilii cătănești, căci dacă cineva ar îndrăzni să se atingă de palma noastră de loc, sau de familiile noastre, i-am da cu toporu în cap".

Cu totul alta era atitudinea demobilizaților ucraineni, în rândurile cărora doctrina bolșevică prinsese rădăcini foarte adânci. La Cozmeni, ei constituiră chiar un guvern "revoluționar" care proclamă "Republica Ucraineană". Membrii guvernului țineau consiliile chiar la primăria comunală.

Surprinși în plină ședință, ei încercară să fugă, dar fură arestați și deferiți justiției. La percheziția ce s-a făcut membrilor guvernului, care erau preoți, învățători, meseriași, țărani, s-a putut descoperi tot planul de acțiune revoluționară, inspirat de Consiliul Național Ucrainean din Lvov.

La 17 noiembrie 1918, Republica Ucraineană din Cozmeni luă sfârșit fără să-și fi putut duce la îndeplinire planurile. Ucrainenii erau atât de siguri de izbânda cauzei lor, încât la 3 noiembrie 1918 au prăznuit cu un mare sobor de preoți, în biserica catedrală din Cernăuți, unirea Bucovinei de nord cu Galiția în statul lor național.

Dar nici în sudul Bucovinei situația nu era mai bună. Unitățile grupului arhiducelui Wilhelm părăseau frontul din valea Bistriței și se retrăgeau în debandadă spre Cernăuți, desfăcându-se în bande teroriste care prădau și devastau tot ce găseau în cale. Populația românească se organiză, în dispretul față de neputința autorităților austriace, în *gărzi naționale* și *consilii naționale*, la Dorna, Câmpulung, Humor, Rădăuți și Suceava în scopul dezarmării grupurilor teroriste, acționând pentru apărarea vieții oamenilor și avutului lor. Era mare îndrăzneală din partea populației românești să recurgă la autoapărare, când stăpânirea austriacă avea încă în mână tot aparatul administrativ, armată cu dreptul statutar, jandarmeria temută a lui Fischer, care pe mulți nevinovați îi târâse în lanțuri în temniță, huiduiți, ghiontiți și scuipați de pretinșii apărători ai cauzei austriece. În gărzile naționale se înscriseră și mulți dintre cei care înfundaseră lagărele de „trădători valahi", pe care suferințele nu-i doborâseră, ci dimpotrivă, îi oțeliseră în dârzenia lor de luptă pentru cauza românească.

Gărzile naționale se dovediră însă foarte curând prea slabe pentru a putea rezista cu succes bandelor inamice înarmate. Dându-și seama de această inferioritate, Consiliul Național din Gura Humorului se adresă autorităților române din Fălticeni, cerând ajutor armat. La 5 noiembrie 1918 prefectura din Fălticeni expedie la Iași o telegramă urgentă cu următorul cuprins:

"În Gura Humorului și la Câmpulung, după plecarea autorităților austriece, bande armate s-au dedat la dezordine și jafuri. O delegație a locuitorilor din oraș cere intervenția noastră și trimiterea grabnică de ajutor pentru a fi apărați. Așteptând dispozițiunile guvernului în această privință, adaug că un excadron de cavalerie aflat în localitate poate fi trimis în orice moment, cum și un detașament de jandarmi. Un ordin afirmativ ar produce o impresie de cele mai fericite în toată populațiunea".

Guvernul din Iași, în fruntea căruia se găsea Alexandru Marghiloman, aprobă intervenția armatei române în Bucovina "pentru protecția populațiunii". A doua zi, la 6 noiembrie, unități din armata română, sub comanda generalului Neculce, trecea frontiera Bucovinei la Cornuluncii și la Bunești, îndreptându-se spre Gura Humorului și Suceava. În seara zilei

de 6 noiembrie, unitățile românești intrară în Gura Humorului și Suceava, unde fură primite cu mare bucurie și însuflețire de locuitorii români. Ordine similare de intervenție primiră și autoritățile din Botoșani și Dorohoi, pentru punctele Burdujeni și Mihăileni.

Consiliul Național din Cernăuți nu numai că aprobă apelul gărzilor naționale la ajutorul armatei române, dar el numi un agent diplomatic pe lângă guvernul din Iași care, între altele, avea și însărcinarea de a solicita intervenția oștirii române în Bucovina. La Iași se produse o schimbare de guvern. Marghiloman își înaintase demisia și în locul lui ajunse la șefia guvernului generalul *Constantin Coandă*, care satisfăcu cererea Consiliului Național din Cernăuți, autorizând, în înțelegere cu înaltul comandament militar, intervenția armatei române în Bucovina, o hotărâre care fusese solicitată și de Comitetul refugiaților bucovineni din Iași. Intervenția era de multă vreme luată în vedere și realizată în parte de câteva unități militare din Fălticeni. De astă dată era însă vorba de o operațiune militară sistematică având drept obiectiv curățirea Bucovinei de grupurile teroriste austro-ucrainene și ocuparea virtuală a țării. Cu efectuarea acestei istorice operațiuni fusese încredințată *divizia a 8-a*, sub comanda generalului *Iacob Zadic*.

În după-amiaza zilei de 9 noiembrie 1918, un aeroplan român, plutind deasupra Cernăuților, anunță populației intrarea armatei române în Bucovina prin următoarea proclamație semnată de generalul Zadic:

"Bucovineni, răspunzând la chemarea Consiliului Național Bucovinean armata română, din înalt ordin al M. S. Regelui Ferdinand I-ul al românilor, a pășit pe pământul Marelui Voievod Ștefan pentru a ocroti viața, avutul și libertatea locuitorilor de orice neam și credință împotriva bandelor de criminali care au început opera lor de distrugere în frumoasa voastră țară.

Trecând hotarul pus între noi de o soartă vitregă după o sută de ani și mai bine, trupele române sosec în mijlocul vostru, aducându-vă dragostea și sprijinul lor pentru libera împărțire a dorințelor născute din dreptul legitim al popoarelor de a dispune de soarta lor.

Stăpânit de aceste simțăminte și cu credința în sinceritatea cererii voastre de ajutor, invităm poporul bucovinean ca să nu se abată sub nici un motiv de la viața și ocupațiile sale normale.

Subsemnatul garantează oricărui locuitor libera exercitare a drepturilor sale civile și face cunoscut în același timp că se va reprima cu toată severitatea cuvenită, orice încercare de dezordine, acte de violență sau nesupunere la ordonanțele date de noi".

Sfărâmând *"cordonul"* blestemat, trecând pârâul Molna, unitățile diviziei a 8-a înaintară liberatoare spre Cernăuți, primite cu flori și lacrimi de bucurie de populația românească din sate și din orașe, ajungând la Ceahor, unde își instalară postul de comandă în casa protopopului Artemie Berariu. La 11 noiembrie divizia română își făcu intrarea triumfală la Cernăuți, capitala Bucovinei, oprindu-se în *"Piața inelului"* – Ringplatz – care în amintirea acestui eveniment a fost numită *Piața Unirii*. În sala festivă a "Societății pentru cultură", generalul Zadic și însoțitorii săi fură salutați de Iancu Flondor cu următoarea alocuțiune:

"Domnule General, ca președinte al Comitetului Național Român am datorința să binecuvântez falnica oastea română în capitala Bucovinei, a țării care păstrează în sânul ei sfintele moaște ale marelui nostru domn Ștefan. Acum când suntem pe cale să întregim moștenirea lui, România Mare, simțim sufletul lui nemuritor în mijlocul nostru. Un sfânt fior trece prin inimile noastre. Însă nu e dat ființei românești să exprime și să fixeze aceste sentimente în cuvinte. Numai o rugăciune care se înalță la ceruri fără cuvinte îi poate corespunde încâtva.

Domnule General, dați-mi voie să vă binecuvântez, așa cum fac doi frați cari după o lungă și dureroasă despărțire, se întâlnesc pentru a nu se mai despărți niciodată, o fac deschizând brațele mele și strângându-va la piept.

Domnilor, acum să mulțumim din adâncul inimii noastre, celui mai mare și mai bun Român al neamului nostru, Majestății Sale Regele Ferdinand, să trăiască!"

La cuvintele de salut ale lui Flondor, generalul Zadic răspunse:

„Onorați cetățeni ai Bucovinei,

În urma dorinței Consiliului Național bucovinean, M. S. regele Ferdinand și Țara Românească au răspuns chemării și au adus ajutorul lor pentru ca liniștea acestei țări să fie asigurată. Sosind, aduc salutul și sentimentele de iubire frățească și pot spune de mamă a României libere către Țara Bucovinei!

În același timp, gândul meu se înaltă către Dumnezeu și-i adresează mulțumirile României Mari că a scos sfânta dreptate la suprafață. Sfânta dreptate a biruit. Pentru despărțirea Bucovinei de Moldova a trebuit să se verse sânge; a trebuit să cadă cap de domn; pentru recâștigarea ei însă, n-a curs nici un pic de sânge. În aceste momente de bucurie să strigăm cu toții: Trăiască România Mare! Trăiască Bucovina! Trăiască Regele Ferdinand!"

Tot atunci, Iancu Flondor trimise Regelui următoarea telegramă:

"Astăzi la orele 11 din zi intrând falnica armată a regelui României în capitala Bucovinei Cernăuți, întâmpinată cu entuziasm general, aduc Majestății Voastre, plin de credință și iubire, omagiile Bucovinei eliberate. Trăiască M. S. Regele României Mari!"

În aceeași zi sosi și răspunsul regelui cu următorul cuprins:

"Cu cea mai adâncă emoțiune și cu inima plină de bucurie patriotică primesc știrea că trupele mele au intrat în capitala Bucovinei Române, aducând ordine și liniște sufletească pentru toți care în aceste momente istorice au simțit și au lucrat pentru împlinirea visului secular. Îmi închipui bine cum inima voastră caldă de români a tresărit de bucurie patriotică la vederea tricolorului național purtat de Ostașul Român, frate de sânge și suflet. Din adâncul inimii vă sunt recunoscător pentru munca patriotică ce ați depus și pentru iubirea de neam ce ați arătat cu atâta bărbăție, vă mulțumesc cum și tuturor acelora care v-au ajutat cu inima curată în aceste timpuri mărețe. Să dea Atotputernicul ca tot poporul din Bucovina să găsească mereu ocrotire, dreptate și libertate sub cutele drapelului național!"

Vestea despre intrarea armatei române, care fusese solicitată de Comitetul Refugiaților Bucovineni din Iași, trezi un entuziasm de nedescris în sufletele acestora. Președintele Comitetului, Ion I. Nistor, trimise M. S. Regelui următoarea adresă:

„Majestate,

În momentele de bucurie și înălțare sufletească, când oștirile nebiruite ale Majestății Voastre pun stăpânire veșnică pe moșia marilor noștri voievozi, zdrobind lanțurile robiei seculare cu care o stăpânire vrăjmașă ținea legat neamul românesc, urmărind desființarea lui, în această clipă, când opera de liniște și de ordine înfăptuită de oastea românească de sub ordinele Majestății Voastre spală toată hula și batjocura ce de o sută cincizeci de ani ni s-a aruncat în față de toți uzurpatorii ca unui neam de robi, românii bucovineni refugiați, care în timpul pribegiei lor amare pentru înfăptuirea sfintei idei a unirii, s-au bucurat de protecția Majestății Voastre și de dragostea fraților lor liberi, Vă roagă să primiți omagiul lor de nestrămutată credință, loialitate și adâncă recunoștință, asigurându-vă că sunt gata cu toții a aduce jertfa supremă pentru încoronarea operii de întregire, care sub conducerea înțeleaptă a Majestății Voastre și a armatei române se îndreaptă spre înfăptuirea ei desăvârșită.

Ca fii ai Bucovinei, în numele nostru, al părinților și fraților noștri rămași acasă, îndrăznim a aduce prinosul nostru cel mai curat de mulțumire pentru mult așteptata operă de eliberare și de realipire pentru vecie la patria nouă a țării noastre, operă care rămâne pentru totdeauna legată de augustul nume al Majestății Voastre și al armatei române victorioase. Trăiască Majestatea Voastră, Rege eliberator!"

Sosirea armatei române în Bucovina a inspirat poetului Constantin Berariu următoarele versuri bine simțite:

Tu vii cu cel mai mândru gând
Ce l-am avut vreodată!
De așteptare tremurând,
Ca lanțul să se rumpă,
În țara noastră noastră scumpă
Te salutăm, armată!

Tu vii cu cel mai dulce dor
Ce inima desfată!
Cu sufletul tremurător
Primim a ta solie,
Cu plâns de bucurie
Te salutăm, armată!

Tu vii cu falnicul avânt
La vrerea-nvăpăiată!
Rămâi de-acum pe-acest pământ,
Al nostru din vechime,
Să nu-l mai fure nime,
Te salutăm, armată!

6. Activitatea Consiliului Național. Colaborarea cu Comitetul Refugiaților. Convocarea Congresului General

De la Cernăuți, unitățile Diviziei a 8-a trecură Prutul în urmărirea bandelor ucrainene și ocupară târgurile Boian, Sadagura, Cozmeni și Zastavna, ajungând la Colacin și Nistru. Alte unități apucară pe malul drept al Prutului, ocupară târgurile Vășcăuți și Vijnița, oprindu-se la Ceremuș, vechea graniță a Bucovinei cu Pocuția galițiană. Bandele ucrainene fugiră din fața armatei române dincolo de această graniță, împreună cu delegații bucovineni ai Consiliului Național Ucrainean din Galiția. Repetatele lor încercări de a pătrunde din nou în Bucovina fură ușor respinse de armata română. Ocupând Bucovina, Divizia a 8-a împlinise în mod strălucit misiunea ei în Țara de sus a Moldovei, restabilind în mod strălucit ordinea și liniștea și asigurând viața și avutul tuturor cetățenilor, fără deosebire de limbă și credință, săvârșind o lăudabilă operă de pacificare.

După restabilirea ordinii și disciplinei în Cernăuți și în restul țării, Consiliul Național Român putea începe activitatea legislativă și de organizare a aparatului administrativ menit să înlocuiască administrația austriacă în completă descompunere. La 18 noiembrie 1918, Consiliul Național se întruni în *ședință publică* în sala de ședințe a fostei Diete provinciale a Bucovinei, sub președinția lui Iancu Flondor. Consiliul votă *Legea fundamentală provizorie asupra puterilor țării Bucovinei*, în baza căreia Consiliul Național întrupa suprema putere a țării, atât *legislativă* cât și *executivă*. Puterea executivă cădea în seama *"guvernului"* subordonat Consiliului Național, compus din președinte și 14 "secretari de stat". Membrii guvernului erau desemnați de Consiliul Național, prestând "juruința" în fața președintelui Consiliului.

Cele 14 resorturi priveau: internele, finanțele, justiția, apărarea națională, agricultura, instrucția publică, cultele, comerțul și industria, alimentația, lucrările publice și de refacere, comunicațiile, poșta și telegraful, salubritatea.

Consiliul încredință pe scriitorul Constantin Berariu cu editarea foii oficiale „Monitorul Bucovinei". Iancu Flondor, fiind ales șef al guvernului, demisionă din demnitatea de președinte al Consiliului Național, fiind înlocuit cu Dionisie Bejan. Guvernul proclamă starea de *asediu* asupra ținutului Cernăuți, asupra nordului Bucovinei de la Prut până la Nistru, precum și asupra districtelor Vijnița, Vășcăuți, Siret, Rădăuți și Storojineț.

Președintele guvernului, Iancu Flondor, lansă către poporul român următorul manifest:

„Războiul mondial, lupta gigantică a dreptății și libertății în contra militarismului și imperialismului a dat naștere și libertății națiunilor subjugate. Românii bucovineni, folosindu-se și ei de dreptul suveranității naționale, recunoscut acum de toată lumea, au hotărât în constituanta lor din 27 octombrie 1918 să stăpânească singuri țara lor Bucovina, sfântul lor pământ strămoșesc.

Fostul guvern s-a opus la această cerere îndreptățită, a cedat însă forței Rutenilor. Astfel a trecut puterea țării în mâinile Rutenilor și s-a dezlănțuit în urmă anarhie peste toată țara.

În fața acestor împrejurări, Consiliul Național, reprezentanța legitimă a poporului român, a fost nevoit să recurgă la ajutorul fraților români din Regat, cerând intervenția oastei românești.

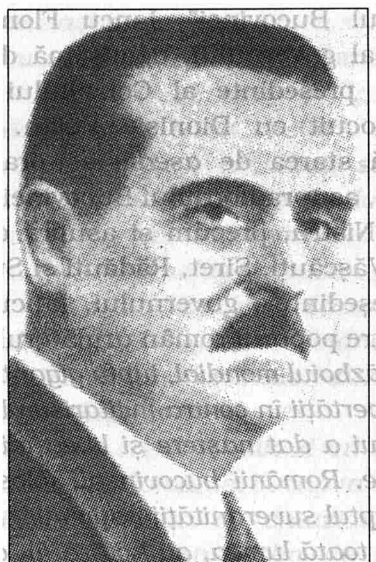
Majestatea Sa regele României răspunând la această cerere, întemeiată, a dispus intrarea armatei în țară.

Spre a restabili dreptatea și ordinea, Consiliul Național a luat în ziua de 10 noembrie în seamă stăpânirea țării și va exercita puterea prin guvernul său.

Locuitorii acestei țări, de altă naționalitate sunt provocați, chiar în interesul lor, bineînțeles, să se supuie acestui guvern, care va ști să ia în considerare intereselor lor firești".

În ședința Consiliului Național din ziua de 13 noiembrie, Iancu Flondor expuse programul guvernului, la discuția căruia luară parte aproape toți membrii Consiliului. Se hotărâse ca, până la votarea unui regulament intern al Adunării Consiliului, să se aplice la dezbatere dispozițiile fostei camere provinciale a Bucovinei.

În expunerea programului de guvernământ, Flondor zicea că înainte de toate trebuie să accentueze că guvernul actual nu se poate ocupa decât de chestiuni provizorii, pen-

Vasile Goldiş

tru că are în vedere să aducă curând un *proiect de lege electorală* pe baze largi, după care se vor face alegeri și vor fi reprezentate toate stările, națiunile și confesiunile. Privitor la politica externă, guvernul va căuta să întrețină legături strânse cu Regatul, Ardealul și cu celelate state, dacă va avea posibilitatea, trimițându-se deocamdată un „agent diplomatic" pe lângă guvernul din Iași. Privitor la politica internă, se va căuta stabilirea unui contact viu al organelor administrative cu populația prin consilii districtuale cu vot consultativ. Se vor pregăti *legi electorale pentru comune* și pentru reprezentațiile rurale și urbane, pe baze sufragiului universal, direct și secret, cu alegere pasivă și activă, cu dreptul de alegere și pentru femei. Se propunea votarea unui buget pentru acoperirea cheltuielilor administrative; se va recurge la un *„împrumut provizoriu"* până la *contractarea unui credit de la statele Antantei.* Banca Țării va deveni *bancă de stat* și se va stărui pentru înființarea unei *filiale a Băncii Naționale a României* în lipsa unui institut propriu de emisiune. Se prevedea crearea unei Curți de Apel la Ceränuți și a unui *Senat* cu atribuțiile Curții de Casație, cu instanța a treia. Privitor la apărarea țării, se luase în vedere *reorganizarea jandarmeriei* în legătură cu oastea din țară, *organizarea unei legiuni bucovinene* compusă din voluntari sub comanda ofițerilor bucovineni, precum și formarea unei *cohorte de cercetași români* sub conducerea profesorilor și ofițerilor bucovineni. Se va studia *reforma agrară.* Se mai anunțau reforme școlare și convocarea *congresului bisericesc,* rechemarea mitropolitului Vladimir în scaunul arhidiecezean. Se mai aveau în vedere măsuri pentru refacerea gospodăriilor țărănești distruse de război, pentru reorganizarea sistemului sanitar ș.a. A urmat apoi o lungă discuție asupra programului guvernului, care a ținut până la miezul nopții, în cursul căreia membrii consilieri și-au exprimat părerile asupra punctelor din program. Urmărind dezbaterile te credeai transpus în parlamentul din Viena sau în Camera provincială din Cernăuți, din timpul de pace. Numai că obiectele discuției erau depășite de evenimentele și de perspectivele războiului.

Citind raportul asupra dezbaterilor din ședința Consiliului Național, din 13 noiembrie 1918, rămâi surprins cât de ușor s-a trecut în ordinea de zi asupra problemei celei mai importante a momentului, adică asupra relațiilor externe. Flondor asigura că guvernul bucovinean va căuta să întrețină legături strânse cu Regatul și cu Ardealul și poate chiar cu alte state. De ce natură vor fi legăturile cu România și Transilvania și cu care alte state va intra în legătură șeful guvernului, nu spunea nimic și nici membrii Consiliului nu manifestară nici o curiozitate. Și totuși aceasta era problema de cea mai mare actualitate. Cum putea guvernul să nu-și dea seama că provincia Bucovina nu-și putea asigura prin ea însăși „ființa" de stat și fără *armată proprie* și fără *mijloace financiare.*

Surprinzător era și faptul că nici unul din foștii membri ai parlamentului și ai dietei bucovinene n-a avut cunoștință de *tratatul de alianță a României* cu puterile Antantei din august 1916 și de prevederile acestui tratat privitor la Bucovina. Cum puteau ei să nu știe că doar pentru încorporarea Bucovinei și Transilvaniei în granițele Regatului intrase România în sângerosul război contra Austro-Ungariei?

Singur profesorul *Sextil Pușcariu,* deprins prin cercetările sale filologice să pătrundă mai adânc în fondul problemelor, își dădea seama că soluționarea problemei Bucovinei, deopotrivă cu cea a Transilvaniei și a Banatului, este indisolubil legată de politica externă a Regatului român, care a intrat în război pentru dezrobirea fraților subjugați, jertfind floarea oștirii sale, aruncându-și în cumpănă până și ființa de stat suveran. Din octombrie 1918, Pușcariu a ținut legătura cu Comitetul Refugiaților Bucovineni din Chișinău, prin

tânărul de încredere Vasile Şulea, căzut jertfă gripei spaniole care bântuia atunci în Basarabia. Puşcariu era convins de necesitatea colaborării frăţeşti între Consiliul Naţional şi refugiaţii bucovineni, dând expresie acestei convingeri într-un articol din „Glasul Bucovinei":

„Acum, când graniţele dintre diferitele provincii româneşti au dispărut, când România Mare este pe cale a se alcătui, acum fiecare provincie românească trebuie să aducă noului stat tot prinosul său de putere. Acum nu se mai poate lipsi de nimeni spre a putea ţine piept muncii uriaşe ce se aşteaptă. Avem nevoie de cei ce ne-au părăsit pentru câtva timp. Vom lăsa Basarabenilor cu dragă inimă pe câţiva dintre bărbaţii noştri, dacă are neapărată nevoie; nu ne putem însă lipsi de toţi, şi mai ales de unii dintre ei. Consiliul Naţional va trebui să ceară cât mai curând înapoierea lor. Abia prin ei ne putem întregi dacă vrem ca în aceste vremuri hotărâtoare acţiunile noastre să nu devină unilaterale. De sfatul lor, de vederile câştigate de ei în aceşti ani de multiplă experienţă avem nevoie, tot atât de mult, precum şi ei au să reia legăturile cu noi, spre a fi pregătiţi pentru ziua de mâine. Avem dar lipsă de bejenarii noştri, de poveţele lor şi de munca lor".

Din fericire, legăturile directe între Consiliul Naţional şi Comitetul Refugiaţilor au putut fi luate foarte curând. În calitatea sa de secretar de stat la Externe, Sextil Puşcariu sosi la Iaşi pentru a prezenta M. S. Regelui mesajul de mulţumire din partea Consiliului Naţional, pentru scutul şi ocrotirea de care s-a învrednicit Bucovina din partea M. Sale, cu ocazia trimiterii armatei române în Bucovina. Iată cuprinsul mesajului:

„Măria Ta, venim ca soli ai Bucovinei şi mulţumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit pe noi de această cinste – ca să Vă aducem inimile şi sufletele moldovenilor de peste Molna – inimile pline de mulţumită şi eternă recunoştinţă pentru ocrotirea ce ne-aţi dat ca să împlinim visul părinţilor noştri, şi sufletele primenite în anii grei de suferinţă, care nu cunosc altă dorinţă decât de a putea lucra şi ele la alcătuirea României Mari!

Venim, Măria Ta, să vă aducem veşti că în clipa când vechiul ţinut al Sucevei şi al Cernăuţilor, cu ocolul Câmpulungului şi Coţmanului au fost unite cu Ţara Mamă, sub lespedea din Putna, Sfântul după o sută patruzeci şi trei de ani de somn greu, tulburat de visuri urâte, şi-a aflat iar odihna, căci de acum ştie că soarta fiilor săi este pusă în mâna Regelui Ferdinand, eliberatorul tuturor românilor. Să trăieşti Măria ta!"

Cu ocazia prezenţei sale la Iaşi, Puşcariu avu o întrevedere şi cu Nistor, preşedintele Comitetului Refugiaţilor Bucovineni, în cursul căreia fu pus în cunoştinţă asupra situaţiei politice şi militare din România, asupra demersurilor făcute de comitet pe lângă guvernul român, asupra programului politic şi a planurilor de acţiune. De pretutindeni, de la Universitate şi de la Academie, Puşcriu putu afla că evenimentele externe se precipitau în mod veritiginos, că Austria, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia îşi proclamaseră independenţa naţională, iar Comitetele Naţionale din Transilvania, sprijinindu-se pe gărzile naţionale şi pe unităţile armatei române chemate în ajutor, pregăteau convocarea Adunării Naţionale la Alba Iulia pentru proclamarea unirii cu România, şi că, prin urmare, Bucovina trebuie să activeze la fel, pentru a demonstra puterilor Antantei că toţi românii din fostele teritorii habsburgice doresc să se unească cu Regatul român. Şi guvernul român ar avea nevoie de concursul politic al tuturor provinciilor româneşti pentru a revendica cu demnitate şi tărie respectarea clauzelor tratativelor de la Bucureşti, cu privire la Transilvania şi Bucovina, în faţa conferinţei de pace.

Cu mintea sa luminată şi cu spiritul său ager şi pătrunzător, Puşcariu înţelese uşor că pe urma capitulării Germaniei, Austriei, Ungariei, Bulgariei şi Turciei, evenimentele politice se rostogoleau vertiginos şi nu mai îngăduiau Consiliului Naţional din Cernăuţi dezbateri strânse cu privire la organizarea statală a Bucovinei şi la vastele reforme în legătură cu înjghebarea unei şubrede suveranităţi cu reprezentaţii diplomatice, cu împrumuturi externe, cu emisiune de bonuri de tezaur şi cu baterea unei monede proprii. Era evident că Bucovina, ca de altfel şi Basarabia, la vremea sa, nu se putea gândi la înfiriparea unei vieţi de stat independente, ci trebuie să recurgă fără întârziere la proclamarea *unirii* cu Patria-Mamă. Timpurile nu mai îngăduiau continuarea pertractărilor cu românii din Transilvania şi nici delegarea de mandatari la conferinţa de pace, unde numai reprezentanţii

României întregite puteau susține cu autoritatea convenită revendicările neamului românesc de pretutindeni!

Încredințându-se de temeinicia acestor observații, Pușcariu luă cunoștință de programul politic al refugiaților ardeleni și bucovineni, care cereau *unirea imediată și necondiționată* a Transilvaniei și a Bucovinei cu Regatul liber al României, însușindu-și-l în întregime. Reîntorcându-se la Cernăuți, el informă pe colegii săi din Consiliul Național și din guvern asupra situației reale din România și asupra programului politic al refugiaților din Transilvania și Bucovina, convingându-i asupra necesității *colaborării* cu ei. La invitarea guvernului bucovinean, refugiații bucovineni în frunte cu Ion I. Nistor, în număr de peste 150 de persoane, sosiră în ziua de 23 noiembrie 1918, după o pribegie de 4 ani, cu un tren special, la Cernăuți, unde li se făcu o primire oficială de către delegați ai Consiliului Național și ai comandamentului militar, de primarul orașului, precum și de un public numeros. La cuvântul de bun sosit, Ion I. Nistor răspunse plin de emoție. În Piața Unirii s-a încins o horă de regăsire la sunetele cântecelor naționale: „Pe al nostru steag" și „Deșteaptă-te Române". În aceeași zi, Ion I. Nistor trimise Regelui următoarea telegramă:

„După patru ani de pribegie, călcând astăzi cu adâncă emoție pe pământul țării noastre, liberate de glorioasa armată română, gândul nostru se îndreaptă cu devotament, recunoștință și admirație către Majestatea voastră, care întrupând ideea năzuințelor noastre ne-a dăruit clipa fericită de a ne putea întoarce la vatra noastră".

În ședința Consiliulului Național din 25 noiembrie au fost cooptați 12 refugiați, între care și Ion I. Nistor, T.V. Ștefanelli, D. Marmeliuc, V. Grecu, G. Tofan, A. Morariu, G. Rotică, F. Doboș ș.a. La salutul de binevenire al președintelui Eusebie Popovici, răspunse Gh. Tofan, care a spus între altele:

„Procesul istoric de veacuri al neamului nostru se lichidează astăzi. În aceste momente înălțătoare, noi refugiații și voluntarii bucovineni ne-am întors la vetrele noastre părăsite. Având satisfacția datoriei împlinite, noi întindem frățește mâna celor rămași acasă care și-au păstrat nepângărită conștiința și dorința sinceră de a munci împreună la ridicarea țării și a neamului. Ne închinăm înaintea muncii generației înaintașe care în împrejurări excepțional de grele a apărat caracterul românesc al țării, păstrând mereu în suflet focul viu al aceluiași ideal ce ne însuflețește azi pe toți.

Credincioși tradiției istorice nu ne vom feri a păși și în față și a da soluții potrivite tuturor problemelor mari care agită astăzi viața popoarelor.

Suntem înainte de toate aderenți intransigenți ai unirii necondiționate și desăvârșite a tuturor țărilor românești în hotarele lor etnice și istorice într-un stat național, căci numai astfel poporul nostru va putea împlini menirea sa istorică.

La dezlegarea tuturor problemelor de interes obștesc vom fi conduși de cele mai largi principii democratice, dând maselor poporului răsplata cuvenită jertfelor aduse cu prisosință în trecut și în timpul de față.

Recunoaștem fiecărei minorități naționale dreptul de a se dezvolta liber în cadrele organizației statului românesc unitar și, în conformitate cu aspirațiile poporului românesc băștinaș în această țară, cerem însă înlăturarea și repararea tuturor nedreptăților săvârșite în dauna noastră, în scurgerea de 144 de ani de stăpânire străină.

Ridicându-ne deasupra tuturor prejudecăților, uitând tot trecutul neînțelegerilor, gândurile noastre se îndreaptă în aceste clipe mărețe numai la viitorul neamului nostru iubit și cheamă la muncă pentru fericirea lui pe toți cei de un gând cu noi".

Colaborarea între refugiați și cei ce rămăseseră în țară s-a stabilit repede și a fost de mare folos cauzei pe care o serveau cu toții deopotrivă cu aceeași dragoste și cu același spirit de jertfă și de abnegație. La punctul de vedere al refugiaților cu privire la proclamarea unirii necondiționate a Bucovinei cu România, s-au raliat și membrii Consiliului Național. O divergență de păreri se ivi numai cu privire la unirea *cu condiții* sau *fără condiții*. După largi dezbateri contradictorii, a fost acceptată de toți votarea *unirii fără condiții*. Ajungându-se la o înțelegere unanimă asupra acestui punct nevralgic, Consiliul a hotărât convocarea în ziua de 28 noiembrie 1918 a *Congresului general* pentru *„stabilirea raportului politic al Bucovinei față de Regatul României"*. Invitații la Congres s-au trimis și reprezentanților națiunilor minorităților: ucrainenilor, germanilor, polonilor și evreilor. Germanii și polonii au par-

ticipat la Congres. De la evrei și de la ucraineni nu s-a primit nici un răspuns. Totuși, mai multe comune ucrainene au ținut să participe prin delegații lor la Congres. Fostul președinte al Comitetului Refugiaților, profesorul Nistor, fu însărcinat cu redactarea *Actului de Unire* și cu îngrijirea vastei corespondențe cu guvernul de la Iași și cu miniștrii plenipotențiari ai puterilor Antantei.

Delegații *români* la Congres din toate județele și din toate păturile sociale erau 75 la număr: Anghel Ion, Bălan Grigore, Bancscu Gheorghe, Bejan Dionisie, Berlinschi Ilie, Bodnarescu Vasile, Bodnarescu Victor, Boncheș Gheorghe, Botezat Eugen, Bucevschi Dimitrie, Candrea Ion, Carabioschi Nicolae, Clain Cornel, Cojocaru Nicolae, Cozmiuc Constantin, Dan Dimitrie, Dobos Filaret, Tudose Vasile, Flondor Iancu, Flondor Nicolae, Gheorghian Octavian, Gheorghiu Vasile, Greciuc Vasile, Grigorcea Radu, Grigorcea Gheorghe, Hacman Maximilian, Homiuc Cornel, Iacoban Motrei, Iacoban Alexandru, Ieșan Alexandru, Jemna Gheorghe, Leuștean Teodor, Lupu Florea, Lavric Gheorghe, Marcu Vasile, Marmeliuc Dimitrie, Mihalescu Nicolae, Morari Aurel, Nastase Constantin, Neculiță Popovici Constantin, Nichita Vasile, Nistor Ion, Odochian Ilie, Patraș Apolo, Popescu Petrea, Popovici Doriedont, Popovici Eusebie, Pridie Atanasie, Procopovici Alexie, Pușcariu Sextil, Repta Vladimir, Reus Vasile, Reuț Vespazian, Rotică Rotariu Gavril, Saghin Ștefan, Șandru Gheorghe, Șandru Alboi Vasile, Sârbu Gheorghe, Sbiera Ion, Sbiera Radu, Scarlat Modest, Ștefanelli Teodor, Stârcea Ioan, Tarnavschi Ipolit, Tarnavschi Cornel, Tofan Gheorghe, Tomasciuc Victor, Tomoioagă Laurențiu, Turcan Aurel, Voronca Aurel, Turcan Dimitrie, Vasilovschi Nicolae, Vlad Nicolae, Voitcu Gheorghe, Voronca Octavian.

Germanii aveau 7 delegați în Congres, iar polonii 6.

7. Actul Unirii de la Cernăuți

Congresul s-a întrunit la Cernăuți în ziua de joi, 15/26 noiembrie 1918, în Sala Sinodală din Reședința Mitropolitană, cu ordinea de zi: *Stabilirea raportului politic între Bucovina și Regatul Românesc.* Prezenți erau toți delegații români și minoritari, 88 la număr. Lojele erau arhipline. Mii de oameni veniți din toate colțurile țării umpleau curtea palatului mitropolitan, coridoarele și scările de acces la sala de ședință a Congresului. La orele 11 Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național, deschise ședința Congresului rostind următoarele:

"Ilustră Adunare,

Consiliul Național, singurul reprezentant legitim al voinței naționale a poporului român din Bucovina, a hotărât în ședința din 25 noiembrie, constituirea sa în Congres care să se întrunească astăzi la 28 noiembrie spre a aduce la îndeplinire dorul și aspirațiunile pe care poporul nostru le nutrește și le păzește cu sfințenie vreme de un secol și jumătate.

Întruniți astăzi în acest măreț lăcaș, care este și trebuie să rămână simbolul în credință, credință în Dumnezeu și în neamul nostru, salut cu nețărmurită dragoste pe reprezentanții vitezei armate române, care la ordinul M.S. Regelui Ferdinand, al României, ne-au întins mâna de ajutor în clipele de cea mai grea cumpănă, salut cu aceeași dragoste pe reprezentanții fraților noștri din Basarabia și Transilvania; vă salut cu inima înduioșată pe voi, fruntașii neamului românesc din Bucovina, care ați venit cu inima însuflețită din tuspatru unghiurile țării, ca să așezați piatra fundamentală pe care să se clădească trainic și neclintit România Mare. Implor harul și binecuvântarea dumnezeiască asupra hotărârilor ce veți lua!"

Propunerea pentru conducerea dezbaterilor de către delegatul Iancu Flondor fu acceptată. Primind prezidarea Congresului, el mulțumi pentru alegere, desemnă pe Radu Sbierea cu funcția de secretar și salută pe reprezentanții Basarabiei, Halipa și Pelivan. Trecând la ordinea de zi, președintele dădu citire următoarei moțiuni:

"Congresul general al Bucovinei întrunit azi, în 15/28 noiembrie 1918 în Sala Sinodală din Cernăuți:

Considerând că de la fundarea Principatelor române, Bucovina care cuprindea vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuți, a făcut pururea parte din Moldova care în jurul ei s-a întregit ca stat;

considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsesc vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

considerând că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărat de-a-lungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară, și a cotropirii păgâne;

considerând că în 1774 prin vicleșug Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgilor;

considerând că sute de ani poporul bucovinean a îndurat suferința unei ocârmuiri străine care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strâmbătate și persecuții căuta să-i înstrăineze firea și să învrăjbească celelalte neamuri cu care el voiește să trăiască ca frate;

considerând că în scurgere de 144 de ani, bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătălie din Europa sub steag străin, pentru menținerea gloriei și apărării asupritorilor și că ei, drept răsplată, aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

considerând că, în același timp, poporul băștinaș a fost sistematic împiedicat de a se folosi de bogăția izvoarelor de câștig ale acestei țări și despoiat în bună parte de vechea sa moștenire;

considerând, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejde că ceasul mântuirii așteptat cu atâta dor și suferință va sosi și că moștenirea lor străbună tăiată prin granițe nelegiuite se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan și că au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va înfăptui, când toate țările române dintre Nistru și Tisa se vor uni într-un stat național unitar;

Congresul constată că ceasul acesta mare a sunat!!

Astăzi, când după sforțări și jertfe uriașe ale României și ale puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când în urma loviturilor zdorbitoare, monarhia s-a zguduit în temeliile ei și s-a prăbușit, și când toate neamurile încătușate din cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre. Drept aceea, noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind învestiți singuri cu puterea legiuitoare în numele suveranității naționale hotărâm:

Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile granițe până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României". (*ceremisii* – o populație fino-ugrică de pe Volga mijlocie)

Moțiunea citită de președinte fu primită cu repetate aplauze de membrii Congresului.

Se anunță la cuvânt profesorul I. Nistor, membru al Congresului, căruia președintele îi acordă cuvântul. Trecând la tribună, oratorul rosti următoarea cuvântare:

"Domnule Președinte,

Statele sunt plăsmuiri vremelnice create prin forță de mâna omenească, câtă vreme națiunile sunt organisme vii, care se nasc, se dezvoltă și-și împlinesc, prin vrednicia lor, rolul lor în lume și prin voința lor din grația lui Dumnezeu. Contrastul acesta între stat și națiune s-a evidențiat în mod drastic și în trecutul poporului român. Națiunea română este una și nedespărțită de la Nistru până la Tisa. Aceeași obârșie, același grai, aceeași doină, aceleași datini pretutindeni. Vitregia vremurilor a împiedicat pe înaintașii noștri de a crea un stat național unitar care să cuprindă neamul întreg în hotarele sale etnice. Ardealul, leagănul copilăriei noastre, a fost cotropit de unguri înainte de o mie și mai bine de ani și însești voievodatele române, ce se înjghebaseră la poalele Carpaților, fură stânjenite în dezvoltarea lor și îngustate în hotare nelegiuite.

Așa s-a «detrunchiat» Moldova lui Ștefan, prin răpirea Bucovinei iar mai târziu și Basarabia.

Era la sfârșitul războiului ruso-turc din anii 1768 – 1774 când, după împărțirea Poloniei, Austria ceru Porții Otomane o fâșie de pământ pentru a-și deschide un nou drum între Galiția de curând ocupată și Transilvania subjugată de mai înainte. Consimțământul Porții fu cumpărat cu pungi de galbeni și obiecte de mare preț. Când veni însă la delimitare, pajura austriacă își înfipse de mai înainte ghiarele în trupul sângerând al Moldovei, cuprinzând în «cordunul» ei blestemat întreg ținutul Cernăuților și cea mai mare parte din ținutul Sucevei cu mausoleele descăletorilor Moldovei de la Rădăuți și cu însuși mormântul lui Ștefan cel Mare de la Putna – într-un cuvânt, pământul cel mai bogat în urme din trecut și amintiri scumpe pentru întreg neamul românesc, pe o întindere de peste 10.000 km².

Știrbirea teritorială a moștenirii marilor

voievozi moldoveni zgudui adânc sufletele străbunilor noștri care jeleau pierderea celui mai încântător colț din Țara Moldovei, unde ursita așezase leagănul statului moldovenesc. Într-adevăr, în tot largul cuprins al pământului românesc, de la Nistru până la Tisa, nu întâlnești un alt ținut cu atâtea urme și amintiri atât de îmbelșugate, . așa de îndepărtate și așa de scumpe sufletului românesc, Bucovina este un adevărat muzeu în aer liber! Era deci firesc ca ei să se împotrivească răpirii unui pământ pe care din moși-strămoși îl apăraseră veacuri de-a rândul împotriva tuturor atacurilor din afară și-i imprimaseră pecetea vitejiei, priceperii și hărniciei lor.

Grigore Ghica Vodă căzu jertfă acestei împotriviri. Moartea lui tragică a rămas însă până astăzi nerăzbunată, ca și retezarea capului lui Mihai Viteazul pe câmpia Turzii. Astfel se asocia la frauda cu care fuseseră răpite aceste două ținuturi și crima sângeroasă, mijloacele obișnuite ale diplomației habsburgice pentru a răpi părți străine și a despoia popoarele de drepturile lor naționale.

Pentru a acoperi prada în ochii diplomației europene, Austria boteză noua sa pradă teritorială cu numele Bucovina, după bucovinele sau codrii de fag care înviorau lanurile mănoase ale scumpei noastre patrii. Dar cordunul tras de-a lungul râulețului Molna, marcat cu pajurile austriece n-a devenit niciodată o graniță despărțitoare de neam, precum se așteptau uzurpatorii ei. El a rămas o simplă cărare prin codrii de fag bătătucită de «finanterii» habsburgici, care grijeau ca crângurile din ambele părți să nu se atingă. Dar ei nu puteau împiedica rădăcinile din adâncime de a nu se atinge și de a nu sorbi seva dătătoare de viață din amintirea unei trăiri împreună de sute de ani.

Tradițiile, datinele vechi cu care neamul nostru își înmagazinase capitalul de cunoștințe și experiența politică, agonisite prin sforțări seculare, comorile de gândiri și simțiri comune, au alimentat mereu dorul nostru de a ne întoarce la sânul Patriei Mame, de la care fusesem răpiți. Mistuiți de acest dor ne-au murit moșii și părinții!

Actul de cesiune, semnat la Palamutca pe Nistru, și ratificat la Siștov de pe Dunăre, s-a încheiat, fără asentimentul străbunilor noștri, de Poarta suzerană, care, în virtutea vechilor capitulațiuni convenite cu voievozii noștri, n-avea dreptul de a înstrăina nici o palmă din pământul țării. Declarațiunile de mai târziu ale părinților noștri nu pot avea nici o putere legală, fiind stoarse de la o populațiune robită și dezbrăcată de dreptul ei firesc de a se rosti slobod asupra soartei sale.

Iuliu Maniu

Astăzi, când puterile contractante de atunci, Turcia și Austria, s-au prăbușit sub povara păcatelor lor și crimelor lor seculare, iar puterea protestatară de atunci, – România de astăzi – prin intervenția armatei ei biruitoare, ne-a înlesnit să ajungem stăpâni pe hotarele noastre, declarăm actul din 1775 nul și neavenit și hotărâm realipirea Bucovinei noastre la Moldova, din trunchiul căreia fusese detrunchiată.

O sută patruzeci și patru de ani stăpânirea străină a apăsat asupra țării noastre. O sută patruzeci și patru de ani am îndurat tirania unei ocârmuiri care ne-a nesocotit drepturile de popor băștinaș și care prin samavolniciile și persecuțiile ei a încercat să ne modifice firea și să ne învrăjbească cu concetățenii noștri de alt neam, cu care noi voiam să trăim în pace și bună înțelegere. O sută patruzecei și patru de ani am luptat sub steagul pajurei cu două capete pe câmpurile de luptă din Italia, Boemia și Bosnia pentru izbânda cauzei asupritorilor noștri, iar drept recompensă pentru jertfele noastre de sânge, am fost stânjeniți în dezvoltarea noastră națională, urmăriți ca trădători, scuipați și huliți ca niște răufăcători,

osândiți la închisoare și împușcați și spânzurați fără vină și judecată, precum s-a întâmplat în cursul actualului război. Limba noastră a fost izgonită din serviciile publice, din școală și din biserică.

În scurgerea celor o sută patruzeci și patru de ani, străinii s-au bucurat de toată solicitudinea ocârmuirii austriece și au beneficiat de toate bogățiile și izvoarele de câștig, în timp ce populația autohtonă românească ajunsese la sapă de lemn. Roși de mizerie, mulți din ai noștri se văzură siliți de a-și părăsi cu lacrimi în ochi vetrele strămoșești și a pribegi peste ocean.

În cursul războiului, vitrega stăpânire austriacă, reprezentantă în Bucovina prin faimosul Fischer, ne-a terorizat fără teamă, recurgând fără nici un scrupul la cele mai odioase crime și fărădelegi. În timpul din urmă s-au făurit chiar planuri pentru împărțirea Bucovinei cu ucrainenii, urmașii fugarilor nenorociți din Galiția, adăpostiți prin satele noastre răzășești. Atâta mai rămânea să împărțim moștenirea Moldovei cu fugarii galițieni! Nu e mirare deci dacă la vestea maltratărilor și persecuțiilor celor de acasă, soldații bucovineni de pe frontul din Galiția și Italia aruncau armele, predându-se pentru a se încorpora în legiunile de voluntari români ce se înjghebau în Rusia pentru a lupta alături de armatele române contra asupritorilor.

Acum, ca și altădată, noi românii, singuri păstrători ai vechilor tradițiuni politice, istorice și culturale, ne împotrivim cu toată hotărârea acestor tendințe nelegiuite, fiindcă am fi niște urmași netrebnici ai vitejilor noștri înaintași, dacă ne-am întoarce la sânul patriei mame cu moștenirea știrbită!

O sută patruzeci și patru de ani am îndurat jugul robiei habsburgice dar n-am pierdut niciodată nădejdea că ceasul izbăvirii noastre va suna odată și pentru noi, stăruind neclintiți în credința că visul de aur al neamului nostru se va înfăptui și că ne vom uni cu toții în largile și încăpătoarele hotare ale României Mari.

Noi bucovinenii, suntem o ramură greu încercată a neamului românesc, care a golit până la fund paharul amărăciunilor, al asupririlor și nedreptăților seculare. Dară, cu toate acestea, noi nu făurim planuri de răzbunare și de ură față de răzbunătorii noștri. Am avut o veche socoteală cu Austria și această socoteală o încheiem astăzi prin votul de unire cu România. De astăzi înainte, ajunsă în stăpânirea drepturilor noastre naționale asupra solului Bucovinei întregi, uităm toate adversitățile și amărăciunile din trecut; dorim să trăim în armonie cu toți aceia care sunt hotărâți de a respecta drepturile noastre naționale asupra solului îmbibat de sângele strămoșilor noștri și stropit cu sudoarea sărăciei și ostenelii lor.

Ținând seama de toate aceste considerațiuni, recomand onoratului Congres să primească moțiunea de Unire propusă de dl. Președinte".

Delegatul polonilor, recunoscând "pe deplin drepturile imprescriptibile ale poporului român asupra țărilor din sudul Nistrului în general și în special asupra Bucovinei", declară că votează moțiunea de unire. Delegatul germanilor "așteptând alipirea Transilvaniei și Banatului la România", se pronunță pentru realipirea Bucovinei la Regatul României. Vasile Bodnarescu, constatând că moțiunea propusă și discursul lui Nistor au fost aclamate de Congres cu mare însuflețire, socoti că nu mai e nevoie să se continue discuția asupra moțiunii și propuse închiderea acesteia. Pusă la vot, propunerea pentru închiderea discuției a fost primită. Apoi, președintele puse la vot moțiunea pentru Unire, care fu primită în unanimitate, în aplauzele nesfârșite ale Congresului și ale galeriei. În momentul acela fură dezvelite portretele M.S. Regelui și Reginei în uralele entuziaste ale mulțimii. La propunerea președintelui se alese o delegație de 15 membri din Congres pentru a prezenta M.S. Regelui la Iași *Actul de Unire a Bucovinei.* Din delegație făceau parte: mitropolitul Vladimir Repta, Iancu Flondor, Dionisie Bejan, Ion I. Nistor, Alexandru Hurmuzachi, Vasile Bodnarescu, Radu Sbiera și alții. Președintele dădu citire telegramelor adresate M.S. Regelui Ferdinand, guvernului român și miniștrilor plenipotențiari ai Franței, Angliei, Italiei și Statelor Unite ale Americii. Telegramele fură primite cu aplauze de Congres.

Constatând ordinea de zi a Congresului terminată, președintele Flondor rosti următorul cuvânt de închidere:

"Onorat Congres,

Când istoriograful va avea odată să cerceteze nexul cauzal al istoricului act săvârșit astăzi în sala aceasta, el, fără îndoială, se va opri la hotărârea consiliului de coroană al României de a intra în lupta cea gigantică alături de Puterile Antantei. El va constata că

această hotărâre decisivă era strâns legată de persoana Regelui Ferdinand I, care a știut să-și împlinească misiunea sa istorică. Cronicarul va putea urmări firul cauzalității, căci la întrebarea de ce a domnit în România pe vremea aceea, cea mai critică a istoriei neamului nostru, tocmai Regele Ferdinand I, el nu va afla alt răspuns decât: Providența.

Iar noi, contemporanii Regelui, care împreună cu El am suferit și ne-am bucurat, avem impresia nemijlocită a tuturor întâmplărilor. Noi nu vom uita până la ultima suflare jertfele Sale fără asemănare pe care le-a adus Regele, ca ființă omenească pentru idealul nostru național. Știm că numai Lui avem să-i mulțumim dacă războiul mondial ne-a adus România Mare, care de altfel rămâne pururea numai un ideal național nerealizabil. Deci să îndreptăm sufletele noastre către El și să-i jurăm veșnică și nestrămutată credință.

Trăiască Majestatea Sa, iubitul și Marele nostru Rege Ferdinand I.

Trăiască Majestatea Sa regina Maria, Crăiasă adorată de toți Românii!

Trăiască Dinastia!"

Corul intonă imnul regal în aplauzele celor prezenți.

Cu aceasta, președintele închise Congresul.

Telegrama trimisă M.S. Regelui la Iași avea următorul cuprins:

"Congresul general al Bucovinei, care întrupează suprema putere a țării, în numele suveranității naționale, a votat astăzi cu unanimitate unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în hotarele ei actuale, cu Regatul României.

Mulțumind proniei cerești că ne-a învrednicit de a vedea ispășită nelegiuirea ce s-a săvârșit acum 144 de ani față de țara noastră, mândri că avem fericirea de a denumi pe Majestatea Voastră domn Eliberator și purtător de grijă al Bucovinei, rugăm să ne primiți sub sceptrul ocrotitor al Majestății Voastre și reînnodând firul istoric rupt cu silnicie înainte cu un veac și jumătate, să reînnoiți strălucirea coroanei lui Ștefan.

Majestate, să trăiți mulți și fericiți ani!

Trăiască M.S. Regina!

Trăiască România Mare!"

La telegrama Congresului, *Generalul Coandă*, președintele Consiliului de miniștri, răspunse cu următoarea telegramă:

"Guvernul regal salută cu cea mai vie bucurie Congresul General al Bucovinei și ia act cu nețărmurită mulțumire de hotărârea sa în unanimitate de glasuri. Poporul Român din Regat, prin glasul guvernului său, vă aduce asigurarea cea mai desăvârșită că nu va cruța nimic pentru ca frumoasa Bucovină, în hotarele ei istorice să rămână pe veci lipită de trupul Patriei Mame. Poporul român s-a sculat când ceasul a sunat, pentru a face să triumfe drepturile și libertatea neamului; el vă va sprijini și apăra ca pe odorul său cel mai scump. De acum înainte România Mare este înfăptuită. Să mulțumim Domnului și să strigăm: Trăiască România lui Mihai Viteazul și a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, astăzi România Regelui Ferdinand I".

Ministrul Franței, *Saint Aulaire*, trimise la telegrama Congresului următorul răspuns:

"Sunt adânc mișcat de sentimentele nobile ce le exprimați Franței, în numele Congresului General al Bucovinei, ca și de gândul ce ați aflat de bine să-l exprimați, îndeosebi dragostea d-Voastră către țara mea, tocmai în momentul când proclamați Unirea cu România.

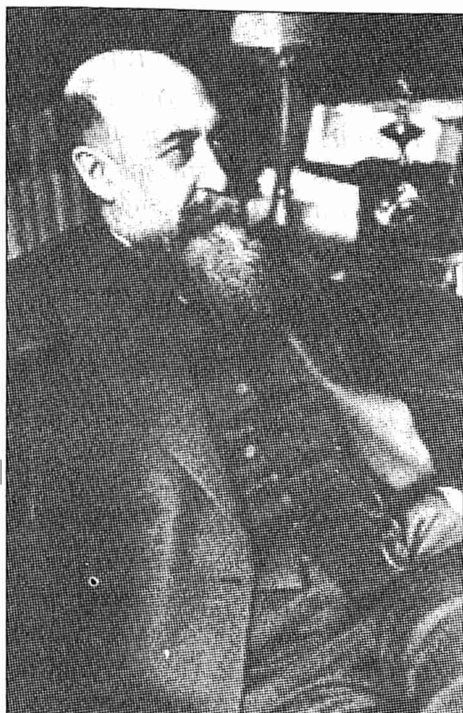
Mă simt îndemnat să împărtășesc aceasta guvernului Republicii, rugându-l să apere cauza românească. Franța a rămas credincioasă misiunii sale mari în lume. Nu voi uita niciodată că românii, frați de sânge ai francezilor, au făcut pentru același ideal, aceleași jertfe și sacrificii. E voința acestor martiri care poruncește să rămânem uniți pentru totdeauna.

În numele guvernului francez, cât și în numele meu, aduc felicitări generoasei d-Voastre națiuni, Regelui d-Voastre loial și credincios și Bucovinei, noii provincii române, și d-Voastre personal [...]"

Însărcinatul cu afaceri al Italiei, *Auriti*, răspunse:

"Am onoarea să vă anunț primirea telegramei d-Voastre, la care n-am putut răspunde până acum, primită cu întârziere.

Principiul naționalităților ca bază a fundării statelor a fost proclamat de un bărbat de stat italian și susținut de poporul italian după o sută de ani de lupte și de armatele italiene în patru războaie. Astăzi, înfăptuindu-se realizarea acestui principiu, în toată lumea, Italia se bucură de eliberarea celorlalte popoare subjugate ca și de aceea a propriilor săi fii, și cu adâncă mulțumire și emoționare, ea privește la poporul român, care sub sceptrul Regelui său, prin vigilența armatei sale și prin credința sa

Nicolae Iorga

înfăptuiește unitatea țării sale. Nu voi lipsi de a aduce telegrama d-Voastre la cunoștința guvernului regal și multumindu-vă pentru amabilele D-Voastre expresiuni, aduc și din parte-mi cele mai sincere felicitări pentru fericirea și prosperitatea României Mari".

Delegația cu însărcinarea din partea Congresului de a prezenta M.S. Regelui actul de Unire de la Cernăuți sosi chiar a doua zi la Iași și fu primită în audiență solemnă de M.S. Regele Ferdinand și Regina Maria, prezenți fiind membrii guvernului, căpeteniile oștirii și alți demnitari înalți militari și civili.

Prezentând regelui *Actul Unirii*, Iancu Flondor rosti următoarea cuvântare:

"Majestate,

Aducem Majestății Sale, Rege al tuturor Românilor, inima unei țări întregi. Această țară a avut vechi temeiuri curat românești pe vremea când păstorii români străbăteau munții galițieni și când plugarii români colonizau satele din Țara Haliciului. Spre aceste locuri românești s-au îndreptat mai întâi voievozii descălecători, venind din Maramureș ca să facă țară nouă pentru neamul lor.

Acolo la noi, la Rădăuți, s-au amestecat în pământ oasele întemeitorilor Moldovei, acolo la noi, în Suceava, s-a așezat cea dintâi mitropolie pentru toate ținuturile acelei domnii a românilor. Acolo la noi, Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare, cel mai mare dintre înaintașii Majestății Voastre, și-a ales veșnicul loc de odihnă, a oaselor lui trudite, nu numai pentru apărarea nației sale, ci pentru cea a creștinătății răsăritene întregi, și a apusului creștin, în fața căruia sta zăgaz nebiruit vitejia lui. De acolo, de la noi, arta de clădire moldovenească a săpat ziduri unde azi clopotele bătrâne sună pentru unirea noastră cu partea rămasă liberă a țării, cele mai mari triumfuri ale ei.

Această țară ți-o închinăm, Măria Ta, noi toți, nu numai urmașii vajnicilor luptători români de pe vremuri, care n-au uitat niciodată din ce trup național fac parte, ci și reprezentanții tuturor neamurilor, care cu vremea au venit să se așeze sub blânda și omeneasca oblăduire a domnilor români ai Moldovei și care știu că România de astăzi a moștenit toate bunele tradiții ospitaliere ale acestei Moldove.

Acum 144 de ani ne-a desfăcut de Moldova o pace încheiată între turci, care n-aveau dreptul să ne îndăuneze și între austriecii, care înainte de a ne călca granița moldovenească nu se îngrijiseră de a întreba locuitorii de voia lor. Astăzi puterea lor nu mai este și nici umbra de legitimare pe care a creat-o un tratat cumpărat cu bani nu mai există pentru a păstra un hotar, fără sens, pe care niciodată în chip liber, n-am declarat că îl acceptăm.

Plecați mai puțini, ne întoarcem acum mai mulți. Sufletul cel vechi, neschimbat, l-am transmis oaspeților și fraților noștri de alt neam, care împreună cu noi, vin înaintea Majestății Voastre. Nu e o cucerire a armelor, ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiți, care în Majestatea Voastră găsesc pe părintele de mult pierdut și mult dorit".

Regele primi cu mare emoție Actul Unirii Bucovinei, mulțumi în cuvinte alese Congresului pentru votarea istoricului act și asigură pe noii români din Bucovina, de dragostea, ocrotirea și grija sa părintească.

Membrii delegației bucovinene fură invitați să participe la intrarea triumfală a Regelui și Reginei în București.

În memoriile sale, Regina Maria, referindu-se la actele de unire de la Cernăuți și Alba Iulia, scria:

"Cel mai de seamă eveniment petrecut în aceste săptămâni de așteptare a fost sosirea unei delegații din Transilvania și Bucovina, care venise să declare că țara e una cu vechiul regat, țara mamă, sub ale cărei aripi nădăjduiau totdeauna să se unească cu toții. Îl primiserăm în

mod solemn și salutară pe Regele Ferdinand și pe Regina Maria ca dezrobitorii lor; au venit la noi ca niște copii care-și caută părinții și ne-am privit unii pe alții cu adâncă zguduire, aducându-ne aminte cât erau de striviți sub călcâile dușmanilor, până acum câțiva ani; visul nostru de unire".

Referindu-se la trimiterea armatei române în Bucovina amenințată de bolșevismul ucrainean, Nicolae Iorga zicea:

"Acest ajutor l-a dat alor săi Acela care e astăzi Regele Tuturor Românilor. Dar prin el a lucrat o putere care e mai mare decât a oricărui om trăitor pe pământ, puterea acelora care au luptat în vremuri bune, care au suferit în vremurile rele, a acelora care de ani sau de veacuri așteaptă în morminte o răsplătire care le-a lipsit prea mult timp.

Noi toți, care am avut norocul ca aceste lucruri mari să se îndeplinească în vremea noastră, și pe numele nostru, suntem răsplătiți față de dânșii și responsabili față de cei care vor veni după noi. Căci nu în ceea ce ne dau împrejurările se poate cunoaște meritul nostru, ci în ceea ce vom fi în stare noi înșine să adăugăm la împrejurări. Cei tineri dintre noi mai ales, care au în fața lor, pentru a crede și munci, căci fără muncă – ce înseamnă credința și fără credință ce valoare poate avea munca? – pe bătrâni care au dovedit că au în sufletul lor atâta tinerețe.

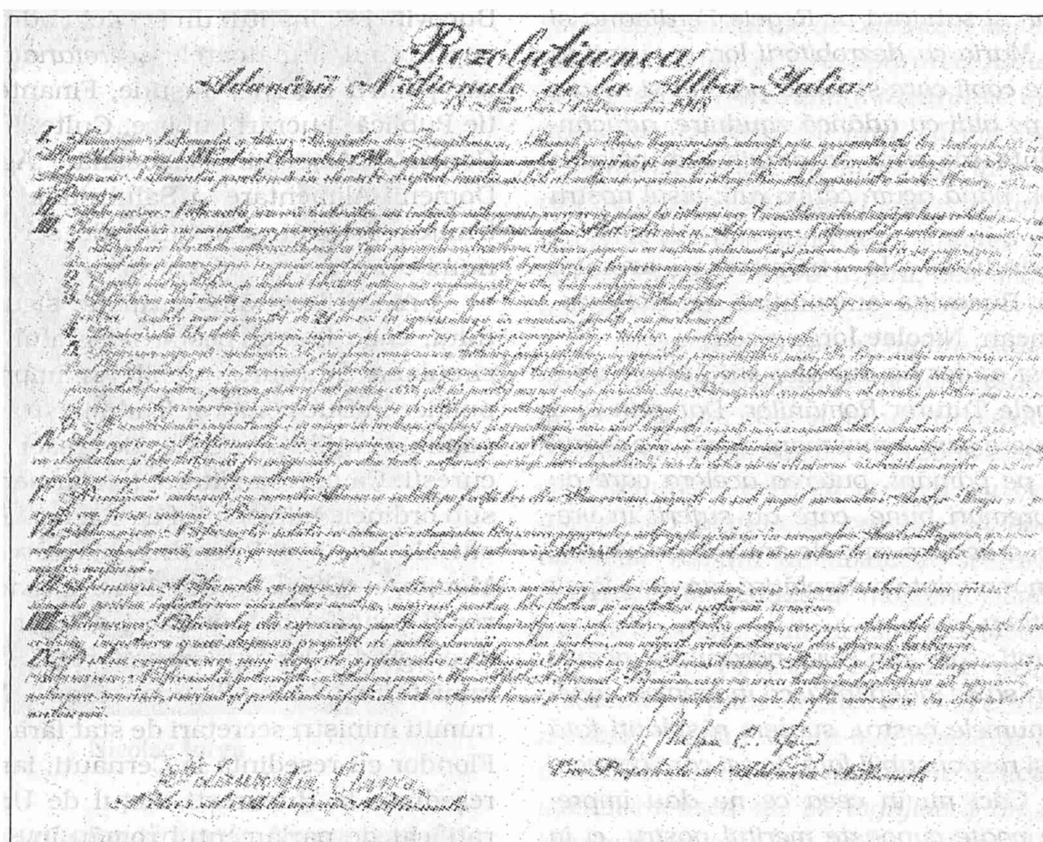
În sănătatea întregătorilor și adăugătorilor neamului românesc mă închin!"

La 18 decembrie 1918 apăru decretul lege care hotăra că *„Bucovina în cuprinsul granițelor sale istorice este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României"*. În aceeași zi fu semnat și *Decretul lege pentru administrarea Bucovinei*, prin care se decreta că în Bucovina rămân în vigoare legile și ordonanțele locale. Legile esențiale nu puteau fi modificate decât pe cale legislativă sau prin decrete legi. Ordonanțele în vigoare puteau fi schimbate de ministrul delegat al guvernului la Cernăuți, care avea dreptul de a da ordonanțe privitoare la administrația Bucovinei în cadrul legilor în vigoare. Pentru Bucovina, în consiliul de miniștri urmau să intre doi miniștri fără portofoliu. Unul dintre acești doi miniștri ca delegat al guvernului pentru administrarea Bucovinei, cu sediul la Cernăuți, iar al doilea la București. Pentru trebuințele Bucovinei s-a alcătuit un buget, administrat de ministul delegat al guvernului la Cernăuți. Pentru administrația Bucovinei se institui un serviciu administrativ, cuprinzând următoarele *secretariate de serviciu*: pentru Interne, Justiție, Finanțe, Instrucție Publică, Lucrări Publice, Culte, Industrie și Comerț, Asigurarea socială, Agricultură, Domenii Alimentare și Salubritate Publică. În fruntea fiecărui secretariat de serviciu se va numi un *secretar șef*.

Afacerile străine, armata, siguranța statului, căile ferate, poșta, telegraful, telefonul, circulația fiduciară, vămile și împrumuturile publice în Bucovina vor fi administrate de către administrațiile centrale de resort din București. Ca parte militară, jandarmeria rămâne sub ordinele ministrului de Război. Publicațiile oficiale pentru Bucovina se vor face prin Monitorul Oficial. Funcționarii din Bucovina vor fi propuși de ministrul delegat și întărite după gradul lor prin decret regal sau decizie ministerială. Iancu Flondor și Ion I. Nistor fură numiți miniștri secretari de stat fără portofoliu. Flondor cu reședința la Cernăuți, iar Nistor cu reședința la București. Actul de Unire a fost ratificat de parlamentul român în ședința din 29 noiembrie 1919. Iată cuprinsul expunerii de motive la proiectul de lege rostită de Ion I. Nistor, ministrul Bucovinei:

"Bucovina este o parte a Moldovei care înainte cu 144 de ani a fost răpită prin intrigă și alipită Austriei habsburgice. În timpul acestei îndelungate robii, populația Bucovinei n-a pierdut nici o clipă conștiința națională și nădejdea că mai curând sau mai târziu va sosi ceasul izbăvirii. Prin suferințe fără număr, prin înjosiri și umilințe ea și-a afirmat pururea dreptul de a se reuni cu conaționalii săi din Regatul României libere, de care o leagă aceeași origine etnică, aceeași limbă și aceleași tradiții istorice și culturale.

Dar niciodată suferințele acestei populațiuni n-au fost așa de mari și zdrobitoare ca în timpul ultimului război, în cursul căruia urmașii falnicilor plăieși ai lui Ștefan cel Mare erau siliți a lupta și a-și vărsa sângele pe toate câmpiile de bătălie sub steagul asupritorilor, pentru izbânda unei cauze care nu era a lor. Jertfele și suferințele celor de pe front le împărțeau aproape în aceeași măsură și cei rămași acasă în ghearele crude ale jandarmeriei faimosului Fischer. Dar suferințele acestea ale unui neam greu încercat n-au putut să înăbușe conștiința națională pe care o afirmau cu toată tăria voluntarii bucovineni pe frontul de la Mărășești,

Rezoluțiunea
Adunării Naționale de la Alba-Iulia

1 decembrie 1918 – Alba Iulia
Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia prin care consfințește unirea Transilvaniei cu România

alături de camarazii lor sosiți din Rusia cu hotărârea nestrămutată de a se jertfi pentru dezrobirea patriei lor și pentru înfăptuirea idealului lor național, visat de veacuri. Și a vrut Dumnezeu ca să învingă cauza cea dreaptă și prin vitejia neclintită a oștirii române s-a șters nedreptatea comisă în 1774 vechii Moldove.

În ziua de 15/28 noiembrie 1918 s-a adunat la Cernăuți Congresul General al Bucovinei, care, întrupând suprema putere a țării și fiind investit cu puterile legiuitoare, în numele suveranității naționale a hotărât unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare, la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României.

Prin decretul lege nr. 3771 din 18 decembrie 1918 M.S. Regele a binevoit să consfințească voința Congresului General al Bucovinei, împlinind astfel pentru Bucovina dorul cel mai scump al unui neam întreg și asigurând totodată temeliile României Mari.

Rămâne ca Adunarea Națională prin rostul ei să ratifice acest decret lege și să-l investească cu putere de lege înarticulându-l Constituției României de azi. În scopul acesta prezint jurnalul alăturat".

Astfel vedem cum prin manifestul Consiliului Refugiaților Bucovineni din 6 octombrie, prin proclamarea Constituantei din 22 octombrie și prin votarea unirii din 28 noiembrie 1918, în Congresul General din Cernăuți s-a afirmat în mod demn și hotărât voința românilor bucovineni de a se reîntoarce la matcă. Prin memorabilul Act al Unirii de la Cernăuți s-a închis, pentru totdeauna, după un veac și jumătate de frământări, lupte și suferințe, vechiul proces al Bucovinei cu Austria, s-au restabilit vechile hotare ale Moldovei la Ceremuș, Colacin și Nistru.

Astăzi, când întâmplările acestea emoționante au rămas în domeniul istoriei noastre naționale, când patimile s-au potolit, ce mult îi place sufletului să plutească printre asemenea amintiri! În viața sufletească, ca și în cea trupească, este nevoie de aspirație și respirație, sufletul are nevoie să absoarbă sentimentele altor suflete, să și le însușească pentru a le reda mai bogate. Fără acest frumos fenomen omenesc, inima n-are viață, îi lipsește aerul, ea suferă și piere....

Capitolul III

BASARABIA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI MONDIAL (1914 - 1918)

1. Intervenția Rusiei țariste în războiul mondial. Convenția de neutralitate și tratatul de alianță cu România
2. Izbucnirea revoluției în Rusia. Detronarea țarului Nicolae. Proclamarea Republicii. Declararea libertăților naționale. Comitetele, cohortele și congresele moldovenești din Basarabia
3. Respingerea pretențiilor ucrainene asupra Basarabiei. Proclamarea Republicii Democrate Federative Moldovenești
4. Revoluția bolșevică din noiembrie 1917. Tratatul de pace de la Brest-Litowsk. Intervenția armatei române în Basarabia. Proclamarea independenței Republicii Moldovenești
5. Actul Unirii cu România din 27 martie 1918

1. Intervenția Rusiei țariste în războiul mondial. Convenția de neutralitate și tratatul de alianță cu România

Încă din timpul țarului Petru cel Mare, politica de expansiune a Rusiei era îndreptată asupra țărilor balcanice și îndeosebi asupra Constantinpolului. În cursul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, rușii întreprinseră nu mai puțin de zece campanii contra turcilor pentru izgonirea lor din Europa și ocuparea capitalei imperiale, Țarigrad. Drept pretext pentru campaniile lor, servea ideea eliberării popoarelor creștine de sub jugul musulman. Aceștia erau grecii, dar îndeosebi *bulgarii, sârbii* și *muntenegrenii*, care, pe lângă *credința pravoslavnică*, se considerau legați de ruși și prin *originea slavă*. Misticismul pravoslavnic, dublat de *propaganda panslavistă*, întreținea veșnic vii aspirațiile rusești asupra *strâmtorilor* care închideau drumul vaselor rusești spre Mediterană. Țarul liberator chezășui eliberarea bulgarilor de sub jugul otoman, iar Serbia și Muntenegru datorau rușilor independența lor. Restaurarea dinastiei Caragheorghievicilor în Serbia și încuscririle cu Nichita din Muntengru consolidară legăturile cu Rusia. De aceea, nu e de mirare că Sasonov, cu ocazia vizitei țarului la Constanța din iunie 1914, condiționa menținerea păcii în Europa de sistarea actelor de agresiune contra Serbiei. Era deci de așteptat ca la declarația de război a Austro-Ungariei remisă Serbiei, Rusia să răspundă la 4 august 1914 cu declarația de război contra Austro-Ungariei și Germaniei și mai apoi contra Turciei la 13 noiembrie 1914 și contra Bulgariei la 15 august 1915.

Înainte de începerea ostilităților, guvernul rus căută să ajungă la o înțelegere cu România. Poklewski Koziel, ministrul Rusiei la București, stărui pe lângă guvernul român pentru obținerea unei neutralități binevoitoare în cazul unui război al Rusiei cu Austria și Germania. Diamandi, ministrul României la Petersburg, avu repetate conversații cu Sasonov în chestiunea aceasta, în urma cărora el sosi la București cu propuneri concrete din partea rușilor care serviră ca bază pentru *înțelegerea secretă româno-rusă* din 18 septembrie/1 octombrie 1914. Îndată după izbucnirea războiului, marele duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor rusești de operații, căută să ajungă la înțelegere și cu polonezii. Prin manifestul din 14 august 1914, marele duce făgăduia polonilor restaurarea regatului lor "sub sceptrul împăratului Rusiei". Polonia urma să renască liberă în religia ei, în limba ei și în administrația proprie. Cum între timp Polonia fusese ocupată de trupele germane, guvernul rus reveni asupra manifestului din august, declarând că manifestul nefiind semnat de țar, nu se referea la Polonia rusească, ci avea în

vedere numai teritoriile poloneze, cum erau Poznanul german si Galiția austriacă.

Prin decretul de mobilizare, peste 15 milioane de oameni fură chemați sub steag. Rezerviștii basarabeni se prezentară la unitățile lor, care porniră pe câmpul de luptă pentru o cauză care nu era a lor. La granița de la Prut domnea liniștea, în urma convenției de neutralitate binevoitoare cu România. Operațiuni militare erau în curs numai în județul Hotinului, la graniță cu Bucovina, de unde trupele rusești pătrunseră în Bucovina, ocupând-o până la Siret.

La începutul războiului, trupele rusești obținură oarecare succese în Bucovina și Galiția, înaintând spre Lvov și ocupând Cernăuții. Curând însă, trupele inamice austro-ungare pătrunseră adânc în dispozitivul rusesc, cucerind Polonia rusească și zdrobind armata rusă la lacurile Mazuriene. Austro-germanii învingători proclamară în 5 noiembrie 1916 *restaurarea statului polon*, pentru a încuraja colaborarea gărzilor naționale poloneze sub conducerea lui Josef Pilduscki, șeful partidului social democrat polon, ostil rușilor. Înfrângerea sârbilor și retragerea la Corfu a regelui Petru și a resturilor armatei sale precum și pribegia în străinătate a regelui Nichita al Muntenegrului, fără ca rușii să fi putut sări în ajutor, a produs la Petrograd mare descumpănire. Rusia intrase doar în război pentru apărarea sârbilor contra cotropirii austro-ungare. Intrarea Turciei în război contribui și ea la deziluzia cercurilor conducătoare din Rusia care se așteptau la deschiderea strâmtorilor și la ocuparea Constantinopolului. La insuccesele acestea se mai adăugară și cancanurile de la curtea țarului provocate de misticismul destrăbălat al lui Rasputin, tolerat și încurajat de împărăteasa Alexandra și de cuconetul de la Țarskoe Selo. În împrejurările acestea, mișcarea defetistă cuprinse cercuri tot mai largi în societatea rusă.

În primăvara 1916 începu ofensiva generalului Brussilov, cu succese apreciabile pe fronturile din Polonia, Galiția și Bucovina. Pentru susținerea acestor succese, comandamentele puterilor Antantei aveau nevoie de ajutorul armatei române care stăruia însă în neutralitate. Guvernul român fu solicitat atât din partea Franței, cât și din partea Rusiei să intre în război. La 22 iunie 1916, generalul Alexiev susținea că "situația poruncește

Generalul Alexandru Averescu

României de a se alătura rușilor acum ori niciodată..." Iar generalul Joffre, eroul de la Marna, susținea că a sosit ceasul intrării României în război.

La presiunea aceasta din partea puterilor Antantei, guvernul român se văzu nevoit să cedeze stăruințelor franco-ruse și se gândi serios la părăsirea neutralității și la intrarea în hora sângeroasă a războiului. Dar înainte de luarea unei hotărâri atât de grele, Brătianu ceru aliaților să recunoască formal revendicările teritoriale ale României în Transilvania, Banat și Bucovina. Prin tratatul de la București din 17 august 1916, Rusia, Franța, Anglia și Italia recunoscură aceste revendicări și garantaseră prin semnăturile delegaților lor realizarea acestor revendicări la tratativele de pace. Totodată s-a încheiat și o *convenție militară* cu Rusia, în care se stabilea planul de operațiuni pe frontul român. Rusia luă asupra ei obligația de a înainta cu trupele din Galiția și Bucovina în Transilvania până la Târgu Mureș, unde să ia legătura cu trupele române și să continue operațiunile în Ungaria, cu obiectivul Budapesta. Rusia se mai obliga să țină în frâu Bulgaria, diriguind forțe militare în Dobrogea și Cadrilater, în cooperare cu armata română care opera acolo, obligații care, din nefericire, în Transilvania n-au fost împlinite, iar în Dobrogea și Cadrialer, doar parțial. Numai după semnarea acestor note, se întruni în ziua de 28 august la Cotroceni *Consiliul de*

Coroană, care hotărî mobilizarea generală a armatei române și trimiterea declarației de război la Viena.

2. Izbucnirea revoluției în Rusia. Detronarea țarului Nicolae. Proclamarea republicii. Declararea libertăților naționale. Comitetele, cohortele și congresele moldovenești din Basarabia

În timpul neutralității și până la intrarea României în război, Basarabia rămase cruțată de ocupații militare străine, linia frontului menținându-se mereu în Carpați. În cursul operațiunilor militare din Moldova, soldații și ofițerii moldoveni din Basarabia și Transnistria, care făceau parte din armata rusă, au venit în contact cu ofițerii și soldații români, iar presa românească din Iași avea intrare liberă în Basarabia. Era deci firesc ca din aceste contacte să pornească un schimb de vederi politice naționale atât asupra idealului pentru care România intrase în război, cât și asupra situației românilor după război. Acest fapt contribui foarte mult la lămurirea sufletească a ostășimii moldovenești și la lămurirea minților tulburate de propaganda revoluționară de dincolo de Prut. Din aceste fecunde legături porni trezirea conștiinței naționale și a simțului de solidaritate, trezire care nu întârzie să dea roadele dorite.

Cu totul altfel se prezenta situația politică și militară la Petrograd. Acolo, intrigile și frământările politice erau în acțiune. Conducerea războiului era aspru citicată de lumea politică nemulțumită de autocratismul țarist. Nemulțumirile acestea găsiră un puternic răsunet în Duma imperială, combinată de partidul liberal al *octombriștilor* sub șefia lui Gucikov și de partidul *cadeților* – constituțional democratic – prezidat de Miliukov. Pe lângă partidele acestea burgheze cu tendință imperialistă, activa și partidul *social-democrat revoluționar* al muncitorilor, care după răsturnarea lui Kerenski s-a numit *Partidul Comunist Rusesc*. Numele de *Partidul Bolșevic* pornește de la *Congresul Partidului muncitorilor social-democrați ruși*, care avu loc la Londra în 1903, când s-a produs ruptura în partid. Majoritatea membrilor, adică a celor *mulți – bolșe* – s-a numit gruparea *bolșevicilor*, sub conducerea lui Lenin și Plehanov. Iar minoritatea, adică a celor mai *puțini – menșe* – s-au numit *menșevici*, sub conducerea lui Axelrod și Martov. Cauza rupturii era calea pe care avea să o urmeze clasa muncitoare: o *politică oportunistă* sau *pur revoluționară*. Lenin susținea politica revoluționară. După convingerea sa, muncitorimea trebuia îndrumată spre conștiința politică de clasă, cu ajutorul unei organizații centrale, diriguită de revoluționari de profesie care să stea în fruntea maselor muncitorești și să le susțină, căci numai o organizație de conducere revoluționară și strict disciplinată ar putea duce înainte mișcarea maselor muncitorești. În 1905, *bolșevicii* își stabiliră programul de luptă revoluționară. În vreme ce *menșevicii* tindeau la legalizarea mișcărilor politice muncitorești, bolșevicii militau pentru răzvrătirea proletariatului și lupta lui pe față împotriva claselor liberale și monarhice, ca ținta cea mai apropiată a partidului social revoluționar rusesc. În lupta aceasta, bolșevicii căutau să-și asocieze și țărănimea, prin inserarea în programul partidului lor a problemei confiscării latifundiilor marii proprietăți mirene și ecleziastice. Scopul politic urmărit de bolșevici era răsturnarea țarismului și proclamarea dictaturii muncitorilor și a plugarilor săraci, iar ca urmare a revoluției era realizarea *socialismului*.

Partidul Social-Revoluționar era divizat în aripa de dreapta a menșevicilor, condusă de avocatul *Alexandru Kerenski* și aripa de stânga, a bolșevicilor sub șefia lui Lenin și Troțki, refugiați în Elveția.

Lenin Ulianov Vladimir-Ilici (1870 – 1924), fiul unui inspector școlar, a studiat dreptul la *Kazan*. Numele lui adevărat era Uljanov, pseudonimul *Lenin* venea de la râul *Lena* din Siberia, unde se născuse la Sibirsk. După terminarea studiilor juridice, deveni avocat la *Samara* și apoi la *Petrograd*. El se îndeletnici cu organizarea muncitorimii din industrie în *spiritul marxist*. În 1894, intră în *Asociația luptătorilor pentru eliberarea clasei muncitorești*. Pentru propaganda marxistă, în 1897 fu arestat și deportat în Siberia. După expirarea condamnării de 3 ani, Lenin se reîntoarse la Petersburg, apoi se expatrie în Elveția unde edită ziarul „Iskra" – Scânteia.

Troțki – Lev Brounstein – creatorul *armatei roșii*, exclus din Partidul Comunist, expulzat din URSS în 1929 – 1933, a trăit în Turcia, apoi în Franța și la urmă în Mexic,

unde fu ucis.

Deputații Dumei combăteau samavolniciile țarului și desfrâul de la curte patronat de țarină, cerând tot mai hotărât *reforme constituționale*.

În toamna 1916 se preconiza chiar o înțelegere cu puterile centrale victorioase. Mișcarea defetistă era susținută și încurajată de împărăteasă și de cercurile reacționare rusești, sub influența lui Rasputin și a pravoslavnicilor din Sfântul Sinod. Țarul se împotrivea însă curentului care slăbise mult prin uciderea lui Rasputin, la 29 decembrie 1916. În suprimarea lui Rasputin jucă un rol important și deputatul basarabean Parișchevici, care susținea că „datoria cetățenilor este de a nu se supune legilor", ceea ce-i asigură un loc de frunte între protagoniștii revoluției rusești.

Țarul Nicolae al II-lea (1894 – 1917) avea o fire sfioasă, nehotărâtă, fiind complet dominat de împărăteasa Alexandra, fostă principesă germană de Hessa, copleșită de misticism, superstiții și suferințe de tot felul. Kerenski susținea că prevăzuse de mult căderea țarului și că membrii familiei imperiale avertizau pe țar că menținerea lui Protopopov, omul țarinei, și influența lui Rasputin aveau să provoace căderea lui. Nimeni nu-l voia pe țar – zicea Kerenski – a fost prea slab față de soția lui. Țarul era bun, însă avea o iubire patologică pentru țarină, care-l domina fizicește.

El nu se putea hotărî la reformele cerute de deputații Dumei. De aceea, *reformele i s-au impus contra voinței lui pe cale revoluționară*. Rău sfătuit de sfetnicii săi, țarul semnă la 27 februarie – 12 martie 1917 ucazul de dizolvare a Dumei imperiale. Deputații Dumei nu se supuseră însă decretului de dizolvare și se menținură pe pozițiile lor. Opoziția deputaților fu susținută și încurajată prin manifestații publice, demonstrații de masă și greve muncitorești. Armata fu consemnată și trimisă pe teren pentru restabilirea ordinei. Soldații însă refuzară să tragă în mulțime și se solidarizară cu ea pentru a susține revendicările poporului care cerea *pace, pâine și libertate*, lozinca tuturor manifestațiilor de acest fel. Membrii Dumei dizolvate se întruniră în *adunarea constituantă* și instituiră un *guvern provizoriu* sub președinția președintelui Dumei, Rodzianko, guvern din care făceau parte șefii octombriștilor și cadeților, *Gucikov* și *Miliukov*. Dar nici sfaturile muncitorilor și soldaților nu se lăsară mai prejos. Ei constituiră și un *guvern revoluționar*, cu Rodzianko și Kerenski în frunte. Ambasadorii Angliei și Franței, Buchanan și Paleologue, recunoscură noul guvern revoluționar. La 14 martie, țarul, care se găsea în drum spre cartierul general de la Pskov, fu arestat. În ziua următoare, șefii guvernelor provizorii, Rodzianko și Kerenski, convenira la *detronarea țarului* și la convocarea unei *adunări constituante* pentru votarea reformelor democratice. Până la întrunirea noii adunări, se constitui un guvern comun cu Lurodvov la președinție, cu Miliukov la Externe, cu Gucikov la Război și Kerenski la Justiție. Activitatea noului guvern era supusă controlului sovietului lucrătorilor și soldaților din Petrograd.

La 15 martie 1917, țarul Nicolae semnă decretul de abdicare la Pskov, sediul marelui cartier general rus (1915 – 1917) în favoarea Marelui Duce Mihail, fratele său. În ziua următoare, la 16 martie, abdică și Mihail iar Rusia deveni *republică*. Țarul Nicolae, țarina Alexandra, țareviciul, împreună cu marile ducese au fost închiși la Țarskoe Selo, deținuți la Tobolsk și de acolo deportați la Ecaterinenburg, în Ural, unde fură condamnați la moarte de sovietul local și împușcați în iulie 1918, din ordinul lui Beloborodov. Sentința de condamnare a fost aprobată de Comitetul Executiv Central din Moscova. Agenția Naxex anunța că țarul și familia sa au fost împușcați de bolșevicii din Ural la Ecaterinenburg, ca să nu cadă în mâinile voluntarilor cehoslovaci care cantonau în apropiere de Orenburg. La vestea morții tragice a țarului, ofițerii țariști de pe frontul din Carpați, jelind această moarte, au oficiat un parastas la Bicaz, la care luă parte și Regina Maria, vara țarului.

În mai 1917, reprezentanții liberalismului burghez Gucikov și Miliukov se retraseră din guvern, iar Kerenski ajunse la conducerea ministerului de Război și Marină. În iulie se retrase și Lurodvov din președinția guvernului, făcând loc lui Kerenski, care păstră relațiile cu guvernele Antantei și stărui pentru continuarea operațiunilor militare contra austro-germanilor. În 29 iunie 1917, el ordonă ultima mare ofensivă contra austro-germanilor pe frontul de est, care eșuă. În iulie, luă președinția consiliului, în septembrie deveni *generalisim*, dar în noiembrie fu răsturnat de

Alexandru Marghiloman

bolșevicii lui Lenin și, înfrânt la Țarskoe Selo, fugi în străinătate. Comanda armatei trecu asupra lui Kornilov.

În urma revoluției din noiembrie 1917, Lenin răsturnă guvernul lui Kerenski și proclamă *republica sovietică*. Ca președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, el conduse până la moarte destinele Rusiei Sovietice, precum și ale *Partidului Comunist*, sprijinit de Troțki, Buharin, Zinoviev, Stalin și Cicerin, lucrând la construirea statului socialist și țintind la revoluția mondială. Activitatea sa publicistică avea un caracter *agitatoric și polemic.*

La 27 mai 1917 apăru manifestul *libertății* – sloboda – în care soldații de pe toate fronturile erau invitați să se constituie în *comitete ostășești* și să depună jurământul pentru *republică*. Soldații primiră cu mare însuflețire proclamarea libertății și se constituiră în comitete după naționalități. Cu proclamarea *libertății* căzură restricțiile naționale ale popoarelor subjugate din Rusia, ca polonii, bielorușii, ucrainenii, circazienii, tătarii din Crimeea precum și *românii din Basarabia și Transnistria*, care începură să respire liber și să-și revendice drepturile naționale, nesocotite de guvernele țariste. Ucraina se declară Republică Națională Federativă în cadrul imperiului rusesc.

Soldații moldoveni de pe diferitele fronturi de luptă se constituiră și ei în comitete și sfaturi ostășești. Delegatii lor se întrunirâ la *Chișinău* și *Odessa* pentru a se pronunța asupra noii organizatii a țării lor pe temeiuri naționale. După pilda soldatilor începură să se miște și asociațiile profesionale, care, pe lângă *conștiința de tagmă*, începură să manifeste și *conștiința națională*.

Delegații *cooperativelor sătesti* din Basarabia se întruniră în zilele de 6 și 7 aprilie 1917 în *congres general* la Chisinău, pentru a cere *autonomia administrativă, religioasă, intelectuală, economică a Basarabiei*, introducerea limbii moldovenești în viața publică, precum și convocarea unei adunări legislative, care să voteze legile necesare. Ca organ politic al noii organizații preconizau instituirea unui "Sfat" sau Divan legislativ pentru votarea legilor cu privire la viața internă a țării. Mișcarea națională depăși granițele Basarabiei, atrăgând în vâltoarea ei pe moldovenii de dincolo de Nistru. La 16 aprilie 1917 avu loc la Odessa un mare *meeting moldovenesc*, la care luară parte, pe lângă soldații moldoveni din regiunea Odessa, și un mare număr de intelectuali, studenți, proprietari funciari, clerici de toate cultele. Numărul participanților se ridică la zeci de mii de moldoveni. Adunarea ceru guvernului Kerenski, între altele, pe lângă autonomia Basarabiei și să se trimită pe frontul român din Moldova *batalioane* de soldați moldoveni recrutați de pe ambele maluri ale Nistrului, pentru reprimarea jafurilor la care se dedau unitățile rusești în retragere de pe linia frontului. Armata rusă se găsea în plină debandadă. Disciplina dispăruse din rândurile oștirii rusești. Actele de brigandaj sporeau pe zi ce trece între Prut și Nistru. Populația Basarabiei din drumul cortegiilor de soldați ce se retrăgeau în dezordine de pe front, era terorizată și despoiată de avutul ei.

Cu ocazia unei anchete făcute în Basarabia, geograful francez E. de Marton află din gura unui sătean din județul Soroca faptul că, în momentul tratatului de pace de la Brest-Litowsk, soldații ruși se retrăgeau în bande prin Basarabia. *"În drumul lor, ei intrau prin casele locuitorilor pașnici, cereau mâncare și băutură, ridicând tot ce le plăceau din case și plecau. La scurt timp după aceea, însă, ei se reîntorceau în sat, continuând a bea și a amenința pe țărani. A doua zi ei manifestau apucături și mai rele, cu furturi și incendii. Fratele meu și cumnata mea au fost uciși".*

Ținând seama de cererea adunării de la Odessa, se hotărî formarea de *cohorte moldovenești* pentru menținerea ordinii publice în Basarabia. Ele luară ființă în mai 1917, cu aprobarea comandamentului suprem al armatei ruse. *Comitetul central ostășesc*, care fusese ales în adunarea de la Odessa, ceru generalului Scerbacev, care comanda pe frontul din Moldova, să retragă unitățile din Basarabia și să mărească numărul cohortelor moldovenești, pentru a putea apăra populația basarabeană contra jafurilor soldaților ruși în retragere peste Prut. Generalul Scerbacev autoriză prin pricaz formarea de 16 detașamente sau cohorte moldovenești compuse din 100 de soldați basarabeni, pentru menținerea ordinei în Basarabia, repartizându-le câte două de județ.

În zilele de 19 – 20 aprilie se întruni la Chișinău *Congresul Preoțimei Basarabene* care ceru ca în fruntea bisericii basarabene să fie chemat un arhiepiscop moldovean. Preoțimea se pronunță și ea pentru autonomia Basarabiei, propunând convocarea unei adunări naționale care să aleagă un *Înalt Sfat* cu puteri legislative și executive.

Învățătorimea basarabeană se adună și ea în *Congres* la Chișinău și hotărî *moldovenizarea învățământului* și înlocuirea literelor chirilice cu litere latine.

Comitetul Central Ostășesc își însuși hotărârile preoțimei și învățătorimei și hotărî la 16 iulie 1917 să convoace la Chișinău o *adunare constituantă* în *Sfatul Țării*, care să elaboreze statutul de autonomie națională și teritorială pentru Basarabia. La 2 septembrie, Comitetul Central Ostășesc hotărî editarea ziarului „Soldatul român".

În fața acestor manifestațiuni naționale, nu puteau rămâne nepăsători nici *intelectualii moldoveni* din Basarabia. *Boerimea străină* părăsi țara în fugă spre Paris, unde, constituită în *„Comitet pentru salvarea Basarabiei"*, uneltea contra mișcării de renaștere națională și culturală a moldovenilor. *Boerimea moldoveană* însă, cu dragoste de neam și țară, își dădu mâna cu *„tineretul democrat"*, înființând în aprilie 1917 *Partidul Național Moldovenesc*, sub președinția lui *Vasile Stroescu*. Organul partidului deveni ziarul „Cuvânt Moldovenesc", care milita pentru autonomia Basarabiei, pe plan politic, bisericesc, școlar și economic. La 16 iulie 1917, comitetul soldaților moldoveni din armata de pe frontul Moldovei se întruni la Iași și votă o rezoluție prin care arăta necesitatea de a convoca o adunare a basarabenilor care să hotărască asupra organizației autonome a Basarabiei. O adunare similară se ținu și la Odessa la 20 iulie 1917, în care se hotărî să aducă hotărârea de la Iași la cunoștința Runcerod-ului de la Odessa, adică a *„Comitetului Frontului Român al Mării Negre și Odessei"*. Acesta era un *comitet revoluționar* ce se compunea din reprezentanții trupelor rusești de pe frontul de sud și sud-est al marinarilor flotei din Marea Neagră, al țăranilor, muncitorilor și salariaților din guberniile Basarabiei, Herson și Odessa. Conducătorul Runcerod-ului era Rakovski, delegat al guvernului sovietic din Petrograd, înzestrat cu depline puteri pentru combaterea *„contra-revoluției române și ucrainene"*.

3. Respingerea pretențiilor ucrainene asupra Basarabiei. Proclamarea Republicii Democrate Federative Moldovenești

Concomitent cu manifestațiile naționale ale moldovenilor din Basarabia, proclamarea libertății pusese în mișcare și pe ucraineni. La 6 aprilie 1917, delegații comitetelor se întrunină în „Congres panucrainean" la Kiev, care proclamă *autonomia națională* a Ucrainei în cadrul Rusiei federative. Congresul alese în 1917 și o reprezentanță națională numită *Rada Centrală* sub președinția profesorului Mihai Hrusewski, compusă din 150 de membri. Aceasta, prin „universalul" ei din 10 iunie, decretă formal autonomia Ucrainei, care la 4 august 1917 fu recunoscută de guvernul central de la Petrograd. Prin recunoașterea autonomiei Ucrainei se întrerupse legătura cu guvernul central de la Petrograd. Din izbânda aceasta, guvernul ucrainean încercă să înglobeze și Basarabia în granițele Ucrainei. Rada Centrală autoriză secretariatul ei central să invite la Kiev și pe comisarul Basarabiei, pentru a cădea de acord asupra viitoarei organizații comune. Invitația aceasta, care lăsa să se înțeleagă pretențiile ucrainene asupra Basarabiei, trezi protestul cel mai energic din partea basarabenilor. Partidul Național Moldovenesc în ședința sa din 16 iulie răspunse cu indignare amestecului Ucrainei în treburile interne ale Basarabiei și asupra tendințelor ei

de expansiune dincoace de Nistru. La protestele acestea se asocie și ziarul „Cuvânt Moldovenesc" care blamă tendințele imperialiste ale ucrainenilor, numai de curând desprinși de Rusia țaristă. La 22 iulie, Comitetul Executiv al Sfatului ofițerilor și ostașilor moldoveni respinse cu hotărâre încercarea ucrainenilor de a-și anexa Basarabia, calificând o asemenea îndrăzneală *„antidemocratică, anexionistă și prădalnică"*. Comitetul Executiv Român invită pe ucraineni la o colaborare frățească și de bună vecinătate cu basarabenii. Și soldații și ofițerii din circumscripția militară rusă de pe frontul român respingeau în mod categoric încercarea de a îngloba Basarabia în granițele Ucrainei, socotind o asemenea încercare drept o „uzurpație". La protest se asociară și organizațiile profesionale din Basarabia, atât cele moldovenești cât și cele polone și evreiești.

În zilele de 20, 24, 28 iulie și 7 august 1917, reprezentanții autorizați ai grupărilor politice, economice și sociale din Basarabia, și anume delegațiile zemstvelor, ale partidelor, ale capitalei Chișinău și ale grupărilor etnice române, ucrainene, poloneze, germane și evreiești se asociară fără rezervă protestului contra anexiunii Basarabiei la Ucraina, autorizând pe secretarul gubernial să transmită Radei ucrainene că în numeroase congrese țăranii, învățătorii, cooperatorii și preoțimea au exprimat voința unanimă a poporului ca Basarabia să-și păstreze autonomia teritorială. Reprezentanții grupărilor politice, economice și sociale au revendicat de asemenea constituirea unui *sfat basarabean* pe baza principiului reprezentării juste și proporționale a naționalităților conlocuitoare.

Cum însă între timp dezagregarea oștirii rusești pe frontul din Moldova făcea mereu progrese și numărul dezertorilor sporea din zi în zi, Consiliul militar basarabean din Iași ceru generalului Scerbacev să intervină cohortele moldovenești din Basarabia și să sporească numărul lor. Generalul Scerbacev ținu seamă la 22 august 1917 de cererea comitetului moldovenesc, ridicând numărul cohortelor de infanterie de la 16 la 50 și completându-le cu 20 cohorte de cavalerie, recrutate în Basarabia.

La protestele unanime ale moldovenilor, Rada ucraineană se văzu nevoită să revină asupra intenției sale, prin telgrama adresată atât Partidului Național, cât și delegației permanente guberniale, și comitetului gubernial, că nu s-a gândit să anexeze pământul moldovenesc și nici să răpească părți din el, deși ar avea pretenții întemeiate asupra unor părți din județele Hotin și Cetatea Albă, unde sălășluiesc destui conaționali ucraineni. La remarca aceasta basarabenii răspunseră că acele pretinse drepturi asupra unor părți din județele Hotin și Cetatea Albă sunt suficient recompensate prin numărul mare de moldoveni din guberniile Podolia și Herson, unde trăiesc numeroși conaționali moldoveni.

La cererea moldovenilor, Runcerodul adresa la 20 iulie 1917 guvernului revoluționar de la Petrograd un energic protest contra poftelor ucrainene asupra Basarabiei, cerând guvernului Kerenski să recunoască în mod oficial moldovenilor dreptul de a se ocârmui prin ei înșiși în hotarele istorice și etnice ale țării lor.

În zilele de 1 și 2 octombrie, congresul țărănimii basarabene, îngrozită de devastările și jafurile soldaților ruși în retragere, ceru guvernului Kerenski dreptul de a-și organiza apărarea teritoriului, întrucât guvernul de la Petrograd se dovedise incapabil de a asigura ordinea și liniștea în Basarabia. Congresul ceru autorizația de a constitui un *sfat moldovenesc*, compus din 100 de membri, în care moldovenii, ca populație majoritară, să fie reprezentați prin 70 de deputați, iar națiunile minoritare, împreună, prin 30 de deputați. Consiliul alese totodată și o comisie care să elaboreze regulamentul de funcționare a sfatului. Cinovnicii ruși și boierimea rusă sau rusificată se opunea dorințelor moldovenilor de emancipare de sub jugul rusesc, dându-și seama că autonomia Basarabiei ducea fatal la independența și la alipirea la România. De aceea, unii dintre boierii ruși și rusificați părăsiră Basarabia, refugiindu-se la Paris, dedându-se la agitații neputincioase contra curentului de regenerare a moldovenilor basarabeni.

Astfel amuțiră revendicările ucrainenilor asupra Basarabiei care, ca fostă parte a Moldovei voievodale, n-avea nimic de-a face cu Ucraina. Rămânea, deci, ca basarabenii să-și organizeze autonomia țării lor în concordanță cu cerințele ei naționale, culturale și economice. În zilele de 20 – 27 octombrie 1917, se întruni la Chișinău, *Marele Congres Ostășesc*, la care luară parte peste 900 de delegați ai

ostașilor moldoveni din armata rusă. Dezbaterile congresului au durat mai multe zile. În ședința din 21 octombrie, Congresul acceptă în unanimitate principiul *autonomiei* Basarabiei, votând cu mare însuflețire următoarea rezoluție:

"Luând în considerare cultura națională a poporului român precum și trecutul său istoric, pornind de la principiul revoluționar, în virtutea căruia fiecare popor are dreptul de a decide el însuși, liber de soarta sa, precum și de la dorința de unire a întregii națiuni române și de a-i asigura progresul economic și intelectual, congresul hotărăște și declară autonomia teritorială și politică a Basarabiei".

În ședința din 23 octombrie 1917, congresul decretă convocarea unui *Sfat Suprem al Basarabiei*, hotărând că: *"Pentru administrarea Basarabiei trebuie constituit, în cel mai scurt timp posibil, Sfatul Suprem alcătuit din 120 de membri. În consiliu, moldovenii vor avea 84 locuri, iar celelalte naționalități 36 locuri! Toate instituțiile de ordin administrativ vor depinde de Sfatul Suprem. Îndată ce Sfatul Suprem va fi constituit, toate comitetele din Basarabia nu vor mai avea dreptul de a se amesteca în afaceri politice".*

Congresul alese un comitet, care fu însărcinat cu pregătirea și conducerea alegerilor. Comitetul sau biroul electoral era condus de locotenentul *Vasile Țanțu.*

Din lipsa unei organizații administrative solide, alegerile pentru Sfatul Țării nu s-au putut efectua *direct*, întrucât mulți dintre alegătorii basarabeni, până la vârsta de 48 de ani, nu se întorseseră încă de pe fronturile rusești. Din pricina aceasta s-a recurs la alegeri *indirecte* prin comitetele ostășești, țărănești și muncitorești, precum și prin corporațiile profesionale constituite. În felul acesta, comitetele ostășești aleseră în Sfatul Țării 44 deputați, congresul țărănesc 36 deputați, comisiile județene și comunale, cooperativele profesionale, asociația clerului, a corpului didactic, a baroului, a slujbașilor publici etc. aleseră la un loc 58 deputați. S-a ținut seama ca 79% de numărul deputaților în Sfatul Țării să fie moldoveni, iar restul de 30% să fie repartizat națiunilor minoritare: ruși, ucraineni, poloni, germani, evrei ș.a. Constituit astfel din reprezentanții legitimi ai tuturor naționalităților și claselor sociale din Basarabia, Sfatul Țării se întruni la 21 noiembrie 1917 cu mare solemnitate pentru constituire și alese președinte pe *Ion Inculeț.*

După lungi și agitate dezbateri în Sfatul Țării, în ședința memorabilă din 2/16 decembrie 1917, gubernia Basarabiei a fost proclamată *Republică Democrată Federativă Moldovenească* iar Inculeț a fost ales președinte al noii republici. La izbucnirea revoluției din februarie – martie 1917, *guvernatorul* guberniei se retrăsese din funcție, trecând atribuțiile administrative asupra lui Mimi, președintele zemstvei guberniale, pe care guvernul din Petrograd îl confirmă în funcția de *comisar* al său în Basarabia. De asemenea, atribuțiile prefecților trecură asupra președinților zemstvelor județene. Dar contra lui Mimi se pronunță țărănimea, ceea ce determină pe membrii guvernului de la centru să delege pe Inculeț în funcția de *comisar gubernial* în Basarabia. Dar până la sosirea noului comisar la Chișinău, fusese însărcinat cu girarea agendelor administrative *Vladimir Cristi*, fostul ajutor al lui Mimi. Inculeț se mulțumi deocamdată cu funcția de ajutor de comisar pe lângă Cristi, pentru a nu nemulțumi boierimea conservatoare din care făcea parte Cristi. Prin proclamarea lui Inculeț ca *președinte al Republicii*, transmiterea puterii se făcea în mod automat, Vladimir Cristi demisionând din postul de comisar, pe care-l deținuse până atunci. Astfel trecuse prin transmisiune directă puterea administrativă din mâinile organelor constituite de guvernul rus asupra președintelui Republicii Moldovenești. Președintele era ajutat în exercitarea atribuțiilor sale administrative de *Consiliul Directorilor*, sub președinția lui Pantelimon Erhan, care constituia *noul guvern* al Basarabiei.

Între timp, se produseră mari schimbări și în Ucraina. La 20 noiembrie 1917, Rada Centrală rupse legăturile cu guvernul central de la Petrograd și proclamă *Republica Ucraineană Independentă* cu capitala la Kiev, recunoscută de Anglia, Franța și România, care trimiseră câte un reprezentant diplomatic pe lângă guvernul ucrainean.

La 17 decembrie, guvernul moldovenesc primi din partea guvernului Republicii Ucrainene din Kiev invitația de a participa la formarea unui *guvern comun* în vederea negocierilor de pace din Brest-Litowsk cu puterile centrale, Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia, fiindcă numai în felul acesta

interesele ambelor republici puteau fi apărate cu mai mare succes. În caz contrar, guvernul Ucrainei își va apăra numai interesele proprii. Guvernul moldovenesc nu găsi însă de cuviință să participe la negocierile de pace cu austro-germanii.

4. Revoluția bolșevică din noiembrie 1917. Tratatul de pace de la Brest-Litowsk. Intervenția armatei române în Basarabia. Proclamarea independenței Republicii Moldovenești

În vremea în care basarabenii își dobândiră autonomia națională, proclamând Republica Federativă Moldovenească, la Petrograd se produseră schimbări radicale. Guvernul revoluționar, care continua războiul și întârziase cu reforma agrară, fu răsturnat și Kerenski silit să fugă în străinătate. Lenin și Trotki, șefii fracțiunii bolșevice, se întoarseră din Elveția în vagoane germane și convocară congresul sovietelor muncitorești și soldățești care le încredință puterea. Noul *guvern sovietic* se grăbi să lanseze la 21 noiembrie 1917 un apel către toate țările beligernate, invitându-le să depună armele, să sisteze operațiunile și să îmbrățișeze cauza păcii și a eliberării maselor muncitorești de orice robie și exploatare. Se oferea foștilor inamici amnistie generală, cu invitarea de a începe imediat tratativele de pace.

La 28 noiembrie 1917, guvernul bolșevic aducea la cunoștința puterilor beligerante hotărârea sa de a pune capul războiului:

"Pacea pe care o propunem trebuie să fie o pace a popoarelor, ea trebuie să fie o pace de onoare a înțelegerii care să asigure fiecărui popor dezvoltarea economică și culturală. Noi am dat publicității tratatele secrete ale țarului și ale burgheziei și le-am declarat inexistente pentru poporul rus. Noi propunem încheierea unui nou tratat politic cu toate popoarele, pe baza înțelegerii și colaborării. Propunerea noastră a fost tratată cu refuz din partea reprezentanților oficiali ai claselor dominante din țările aliate de a recunoaște guvernul sovietic și de a se înțelege cu el asupra negociațiunilor de pace. Guvernul revoluției victorioase renunță la respectarea diplomației profesionale, dar noi întrebăm popoarele dacă diplomația reacționară exprimă gândurile și năzuințele lor, dacă popoarele îngăduiesc diplomaților lor de a lăsa să cadă perspectiva de pace ce se deschide prin revoluția rusă".

Concomitent cu *acordul asupra păcii* fu dat publicității și *decretul* de expropriere a latifundiilor boierești și ecleziastice, fără nici o despăgubire. Exproprierea cuprindea și bogățiile subsolului, pădurile și apele. Decretul declara fabricile, uzinele, căile ferate și fluviale, vasele de navigație maritime și fluviale drept bunuri ale poporului. Cu aceste decrete se inaugură regimul comunist a cărui lozincă era: „Proletari din toate țările, uniți-vă!" Drapelul roșu prezenta secera și ciocanul.

Regimul comunist se deosebea fundamental de regimul democrat occidental, care preconiza principiul națiunii suverane și egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii. Regimul bolșevic se întemeia pe principiul *luptei de clasă*, a cărui aplicație logică este *dictatura proletariatului*. Dar și dictatura era considerată ca un mijloc pentru atingerea scopului final: *revoluția socială*. Bolșevicii eliminară clasele proprietare, burghezia urbană și pe moșieri. Comerțul liber era suprimat iar uzinele ajunseră sub controlul muncitorilor. Marile latifundii imperiale, ecleziastice și boierești au fost naționalizate pentru crearea de gospodării de stat – sovhozuri – și gospodării colective – colhozuri.

Cum numărul membrilor partidului bolșevic era foarte redus, partidul nu se putea menține la putere decât prin *teroare* și prin organizarea unei armate proprii – *armata roșie*. În Congresul Sovietelor, adică al Sfaturilor muncitorilor, soldaților și plugarilor, din 5 ianuarie 1918, s-a votat *constituția* republicilor sovietice federative cuprinse în Uniunea Republicilor Sovietice Federative, U.R.S.S. După noua constituție, de drepturi politice nu se bucurau decât muncitorii care își întrețin viața prin *muncă productivă și utilă societății*. De la drepturile politice erau excluși toți aceia care profitau de munca altora. Congresul Sovietelor se întrunea o dată sau de două ori pe an pentru alegerea Comitetului Executiv care, la rândul său, alegea pe membrii *Consiliului Comisarilor Poporului*, adică ai miniștrilor sau secretarilor de stat. În realitate, principiile constituției nu se aplicau întocmai, iar alegerile nu erau libere. Dictatura proletariatului nu era decât o formulă teoretică, care însemna în realitate *dictatura partidului bolșevic* și a șefilor

lui, Lenin și Troțki, cu controlul sever al presei, școlii și armatei. Organizarea comunistă se distingea de organizațiile de stat, devenind treptat mai mult o *religie*, o *biserică de stat*, al cărui rol se raporta la *educație* și *propagandă*. Referindu-se la revoluția din noiembrie 1917, *Iosif Visarionovici Stalin* declara că acea revoluție a însemnat „o cotitură radicală în istoria omenirii, în soarta istorică a capitalismului mondial, în mijloacele de luptă și formele de organizare, în felul de trai și tradiție, în cultura și ideologia maselor exploatate din toată lumea.

Totuși, n-au încetat nici mișcările antirevoluționare conduse de amiralul Kolceag și de generalul Wrangel. Când în martie 1920 generalul Denikin depuse comanda asupra armatei de voluntari din sudul Rusiei, Wrangel îi luă locul și se proclamă dictator al Rusiei (Reichsverveser). După primele succese de arme, el fu silit să se retragă în Crimeea, când însă trupele roșii ocupară istmul de la Perekop, în zilele de 7 – 11 noiembrie 1920, Wrangel părăsi la 14 noiembrie 1920 Sevastopolul și se îmbarcă cu 140.000 soldați pentru Istanbul și Serbia. După dizolvarea armatei sale, Wrangel se refugie la Bruxelles în 1925, unde muri în aprilie 1928. Osemintele lui fură transportate și înhumate la Belgrad. Generalul Denikin izbutise să canalizeze nemulțumirile păturilor burgheze față de regimul sovietic, să întărească unitățile sale și să înainteze spre Harkov, Ecaterinoslav, Kursk și Voronej. Încântat de succesele acțiunii sale, Denikin refuză colaborarea cu unitățile ucrainene ale lui *Petliura*. Dar în vreme ce unitățile antibolșevice ale lui Denikin și Petliura se sfâșiau între ele, armata roșie măcină forțele antirevoluționare ale lui Kolceag și Judonicz, asigurând izbânda guvernului sovietic.

Puterile Antantei, între care și România, refuzară să participe la tratativele de pace. În schimb, puterile împătritei înțelegeri: Austria, Germania, Bulgaria și Turcia se grăbiră să trimită delegații lor la Brest-Litowsk, unde se găsea cartierul general al armatei germane de est, al cărui șef era prințul Leopold de Bavaria. Acolo se întâlniră Troțki cu Czernin și Kühlmann împreună cu delegații Turciei și Bulgariei, în ziua de 5 decembrie 1917 și hotărâră, înainte de toate, *încetarea focului* pe tot frontul răsăritean dintre Marea Baltică și Marea Neagră, incluzând și frontul român, până la 17 decembrie. La 17 decembrie s-a semnat armistițiul pe un termen limitat până la 14 ianuarie 1918. Ca bază a tratativelor de pace fu recunoscut proiectul rusesc privind dreptul de autodeterminare al națiunilor și renunțarea la anexiuni teritoriale și despăgubiri de război.

La 22 decembrie, începură negocierile de pace în cursul cărora propunerile puterilor centrale întâmpinară serioase obiecții din partea rușilor, mai ales în privința provinciilor baltice ocupate de germani.

Între timp, Ucraina, care la 6 aprilie 1917 se declarase *republică* în cadrul Rusiei federaliste, cu reprezentanța ei națională – Rada Centrală – de la Kiev, la 9 ianuarie 1918 își proclamă independența față de Rusia și trimise delegații la conferința de pace de la Brest-Litowsk.

Contra acestei proclamații se ridică Comitetul Central al sovietelor de muncitori, soldați și țărani ca reprezentanți al *Republicii Populare Ucrainene* de la Harkov, denunțând *Rada de la Kiev* ca o înjghebare burgheză contra interesului claselor muncitorești, contestându-i dreptul de a vorbi în numele poporului ucrainean. Troțki era de partea comitetului de la Harkov, ironizând pe Czernin care se grăbește să încheie pace cu *„delegați fără țară"*, fiindcă singurul pământ de care mai dispun delegații Radei de la Kiev ar fi două camere de hotel, pe care acei delegați le dețin la Brest-Litowsk.

Cu toată împotrivirea Rusiei, delegații puterilor centrale se declarară pentru admiterea delegaților Ucrainei independente și pentru continuarea negocierilor de pace cu participarea acestora. În ședința conferinței de la 9 ianuarie se împăcă și Troțki cu participarea delegaților ucraineni la tratativele de pace. În ședința din 12 ianuarie, Czernin făcu, în numele puterilor quadruplei înțelegeri, declarația de recunoaștere a delegației ucrainene ca *delegație de sine stătătoare* și ca reprezentanță autorizată a *Republicii Ucrainene Independente*.

Trativele cu Troțki întâmpinară serioase dificultăți, neputându-se ajunge la o soluție care, cel puțin, să apropie ambele părți. Ținând seama de aceste dificultăți, delegații puterilor centrale încercară să ajungă la o înțelegere cu delegații *Ucrainei Independente*. În ședința con-

fidențială din 13 ianuarie 1918, delegații ucraineni revendicau, pe baza dreptului de autodeterminare a poporului ucrainean, anexarea la Ucraina a guberniei Chelsa precum și autonomia teritoriilor locuite de ucraineni din Monarhia Austro-Ungară, adică a *Galiției orientale și Bucovinei de nord*. Pretențiile Ucrainei asupra Galiției și Bucovinei întâmpinară un refuz categoric din partea centralilor. Kühlmann replică delegatului ucrainean Holubowicz că guvernul care nu respectă integritatea teritorială a unuia dintre aliații centrali, care constituie o condiție preliminară pentru tratativele de pace, nu vrea pacea, ci războiul. În urma acestei declarații, ucrainenii nu mai insistară asupra incorporării la Ucraina a Galiției și Bucovinei de nord și se mulțumiră să obțină cel puțin respectarea drepturilor politice și naționale ale consângenilor lor din provinciile austriece. Czernin asigură pe delegații ucraineni că guvernul austriac se obligă să asigure libertatea națională și culturală a ucrainenilor din granițele Monarhiei prin crearea din teritoriile locuite de ei în Galiția și Bucovina a unei *provincii ucrainene autonome* în cadrul Monarhiei habsburgice. El ceru, însă, ca pentru a nu indispune pe poloni, care revendicau pentru ei Galiția întreagă, obligațiile acestea să rămână secrete. Czernin se mai obligă să treacă de urgență prin parlamentul austriac proiectul de lege pentru organizarea Galiției orientale și a Bucovinei de nord într-o provincie autonomă ucraineană, pe care conducătorii ucraineni o considerau, după pilda Poloniei, ca restaurarea vechiului *principat de Halici*, Halicia sau Galiția. Evenimentele politice care au urmat n-au mai dat lui Czernin, demisionat la 14 aprilie 1918, posibilitatea de a trece prin parlamentul de la Viena proiectul de lege pentru constituirea provinciei autonome ucrainene. Obligația aceasta rămase strict confidențială, fără să fie înmatriculată în tratatul de pace cu Ucraina semnat la Brest-Litowsk, la 9 februarie 1918. Tratatul a fost semnat de Troțki numai la 3 martie, sub presiunea înaintării trupelor germane spre Petrograd.

În schimbul recunoașterii independenței Ucrainei și a obligațiilor privitoare la Galiția orientală, guvernul ucrainean se însărcină să livreze Austriei *un milion* de tone de cereale și alte alimente pentru alimentarea populației înfometate de la Viena. De aceea, pacea de la Brest-Litowsk s-a numit cu drept cuvânt *„pacea pâinii"*.

Pentru apărarea existenței sale, Ucraina, care se întindea de la Hrucz (Zbrucz) și Nistru până la Don, avea nevoie de asistență militară din partea austro-germanilor împotriva agitațiilor și tulburărilor bolșevice. Cererea de ajutor a guvernului ucrainean fu grabnic satisfăcută, îndeosebi de Austria, care avea nevoie de asistență proprie militară pentru ridicarea și transportul cerealelor din Ucraina, partea cea mai bogată din imperiul rusesc, care în timp de pace contribuia cu 40% la exportul rusesc de cereale, 80% de zahăr, iar două treimi din producția de cărbuni și de fier proveneau din minele și uzinele ucrainene.

În cursul lunilor martie, aprilie, mai 1918, trupele austro-germane, sub comanda mareșalului *Einhorn* ocupară toată Ucraina până la Don, cu excluderea Crimeii. Rada centrală de la Kiev era zguduită de adeversități intense. Atitudinea dușmănoasă față de trupele de ocupație austro-germane, se accentuă tot mai mult, silind pe comandanții acestora la aspre măsuri de represiune, care recurseră chiar la arestarea de deputați din ședința Radei. Țăranii nemulțumiți cu rechiziționarea produselor lor de către trupele de ocupație austro-germane și cu exproprierile comuniste, se ridicară contra Radei și proclamară pe generalul *Paul Skoropadski*, fost adjutant al țarului, *hatman* și *dictator* al Ucrainei, unul din șefii contrarevoluției. El se putu menține cu ajutorul trupelor de ocupație austro-germane, până când fu răsturnat de unitățile de haidamaci sub comanda lui *Petliura*. După capitularea Austriei, trupele austro-germane, care ocupaseră Ucraina și parte din județul Hotinului, fură retrase, iar Petliura rămase să-și măsoare puterile cu armata roșie, cu unități antirevoluționare.

La 6 iulie 1918, ambasadorul german *Mirbach* a fost asasinat de social-revoluționarii de stânga, cu ajutorul Gărzii Roșii *formată din revoluționari letoni*, pentru că ar fi sprijinit pe Skoropadski, care împreună cu partizanii săi se cartelaseră cu germanii. Germanii erau pretutindeni urâți de populație pentru că exploatau populația cu rechizițiile lor de alimente. Teroarea dăinui pretutindeni. Ura aceasta, care la început se manifesta din partea antirevoluționarilor ruși, fu împărtășită și de bolșevici. La 31 iulie 1918, fu asasinat și

cumnatul lui Skoropadski, mareșalul Einhorn, de garda roșie letonă. Comisarul Poporului la Externe era *Cicerin*.

După semnarea tratatului de pace de la Brest-Litowsk, trupele austro-ungare pătrunseră adânc în Ucraina pentru asigurarea rechizițiilor de cereale de care Viena avea mare nevoie.

La 15 martie, austriecii ocupară Odessa, la 5 aprilie Harkovul căzu în mâinile lor, iar la 20 mai unități din armata austro-ungară ocupară Crimeea și Rostovul pe Don, ridicând din regiunile acestea mari cantități de cereale, zahăr, grăsimi etc.

Cu ajutorul unităților austriece, ucrainenii sperau să poată cuprinde în granițele lor și parte din Basarabia. Și de fapt, în scopul realizării acestor speranțe, trupele austro-ungare ocupară și o bună parte din județul Hotin, cu linia ferată de la Ocnița, făcând numiri de slujbași publici, menținându-se acolo până în octombrie 1918. La începutul anului 1919, generalul Petliura, fiind amenințat de trupele sovietice de o parte și de trupele generalului Denikin de altă parte, se văzu silit să încheie un tratat de alianță militară cu guvernul polon, împotriva sovieticilor, reușind să reocupe Kievul cu ajutor polonez. Dar contraofensiva armatei roșii respinse intervenția polonă și în avântul său victorios pătrunse până sub zidurile Varșoviei. Pilduscki reuși însă să oprească ofensiva rusă și să respingă unitățile roșii. La 18 martie 1921 s-a semnat tratatul de pace polono-rus la Riga, stabilindu-se noua frontieră polonă-rusă, împărțind în două teritoriul Ucrainei. Părăsit de trupele sale, Petliura fugi în străinătate și fu asasinat la Paris în 1926.

Încălcarea teritoriului Republicii Moldovenești provocă proteste energice din partea Sfatului Țării din Chișinău. Într-o moțiune adresată guvernului ucrainean, Sfatul Țării ținu să limpezească această chestiune, care tulbura relațiile de prietenie între ambele țări. Iată cuprinsul acestei moțiuni:

"Sfatul Țării, parlamentul Republicii Moldovenești, aflând despre tendințele ucrainene asupra unor părți ale Republicii Moldovenești și în special asupra unei părți din ținuturile Hotin și Cetatea Albă, își exprimă față de guvernul Republicii Ucrainene, față de Rada Centrală și față de întreg norodul ucrainean protestul său energic împotriva tentativelor asupra drepturilor de autodeterminare ale poporului moldovenesc și ale altor popoare locuitoare pe teritoriul fostei gubernii a Basarabiei!

Sfatul Țării declară că Republica Moldovenească s-a proclamat independentă în 24 ianuarie 1917 în granițele fostei gubernii a Basarabiei, de care fapt au fost anunțate toate statele și Ucraina.

Sfatul Țării amintește Ucrainei că între Republica Moldovenească și cea Ucraineană, din momentul în care ele și-au declarat autonomia, s-au stabilit cele mai amicale raporturi de vecinătate și Ucraina întotdeauna a avut o atitudine de respect față de Republica Moldovenească, recunoscând dreptul ei de autodeterminare și independență.

În raporturile și adresele sale către Republica Moldovenească, guvernul ucrainean, întotdeauna privea R.M. ca pe un stat aparte, ale cărui interese se deosebesc de interesele Ucrainei.

Cu atât mai mare a fost surprinderea Sfatului Țării când a aflat despre dorința Ucrainei de a participa la conferința de pace de la București în legătură cu chestiunile R.M. ale cărei interese le poate reprezenta numai ea. Sfatul Țării, întemeindu-se pe trecutul istoric al Basarabiei, care în mod istoric s-a format într-o regiune unitară indivizibilă, iar pe de altă parte, având în vedere interesele economice ale țării arată poporului ucrainean nedreptatea amestecului Ucrainei în treburile Moldovei.

Republica Moldovenească, ca și cea Ucraineană mult timp au suferit sub regimul crud al țarismului, ambele au trecut calvarul luptei pentru libertate și când scopul a fost atins, când ambele republici au devenit independente, Moldova cu amărăciune află despre tentativele surorii ei mai mari împotriva independenței R.M., care și ea dorește să trăiască în neatârnare.

Sfatul Țării, în care sunt reprezentate toate națiunile ce locuiesc pe teritoriul Basarabiei, își exprimă în unanimitate protestul său energic împotriva tentativelor neauzite ale unui popor abia eliberat asupra dreptului și libertății altuia, care și el a devenit liber.

Sfatul Țării declară tare că voința tuturor popoarelor care locuiesc în Basarabia este de a vedea R.M. neatârnată și indivizibilă și orice tentative, de ori unde ar veni ele, îndreptate împotriva independenței și indivizibilității R.M.

situată între Nistru, Prut și Marea Neagră în hotarele fostei gubernii a Basarabiei, le consideră ca o violență neauzită contra dreptului de autodeterminare al unui popor care și-a redobândit drepturile cu atâtea sacrificii.

Sfatul Țării își exprimă convingerea fermă și nestrămutată că poporul ucrainean eliberat nu va voi să sugrume politicește și economicește popoarele libere ale R.M."

Când în februarie 1918, guvernul român se văzu nevoit de a intra în tratative de pace cu austro-germanii, *guvernul ucrainean* se adresă guvernelor german, austro-ungar, bulgar, turc și român, cerând admiterea delegatului său la aceste tratative, motivând cererea sa precum urmează:

"Guvernul ucrainean este adânc interesat de soarta unei regiuni limitrofe a Republicii ucrainene, de Basarabia. Cu toate că regiunile locuite de două popoare dominante, cel ucrainean și cel moldovenesc, se perindează reciproc, nu încape nici o îndoială că în partea de nord a teritoriului Basarabiei locuiesc cu preferință ucraineni, iar în partea de sud (cuprinsă între gurile Dunării și ale Nistrului și litoralul Mării Negre) ei au o majoritate relativă. Astfel Basarabia, din punct de vedere etnogra-fic, economic și politic, formează o unitate indivizibilă a teritoriului Ucrainei.

Posedând o bună parte din litoralul Mării Negre, în a cărui parte de vest se găsește importantul centru economic Odessa, cu care toată Basarabia de sud este legată, guvernul ucrainean crede că orice modificare a fostei granițe româno-ruse și în special în părțile ei de nord și de sud atinge adânc interesele politice și economice al Republicii Ucrainene.

Întrucât o bună parte din teritoriul Basarabiei este ocupată de armatele române, iar chestiunea cui îi va aparține în viitor Basarabia, poate fi obiectul discuției la conferința de pace din București, guvernul Republicii Populare Ucrainene găsește că discuția acestei chestiuni și soluționarea ei, nu poate avea loc decât numai cu participarea și consimțământul reprezentanților guvernului ucrainean".

Guvernul român din Iași primi adresa guvernului ucrainean din Kiev, pe care o comunică fără întârziere „Consiliului directorilor" din Chișinău care, considerând cererea Radei din Kiev ca un amestec ilicit în drepturile suverane ale Republicii Moldovenești, a răspuns la nota guvernului ucrainean în termenii următori:

"Având în vedere declarațiile repetate de mai multe ori ale Radei ucrainene despre menținerea ei la principiul de autodeterminare al națiunilor, pentru care a luptat și ea, deopotrivă cu guvernul Republicii Moldovenești și pe care l-a confirmat prin diferite acte oficiale și promisiuni solemne, începând cu constituirea comisarilor gubernali și a reprezentanților comitetelor executive guberniale ale Ucrainei și Basarabiei din 25 iulie 1917, guvernul Republicii Populare Moldovenești cu onoare roagă guvernul Ucrainei a comunica întrucât aceste știri sunt exacte, care sunt principiile de care guvernul ucrainean a fost călăuzit întreprinzând pașii care sunt în contradicție cu interesele de stat ale Moldovei.

Guvernul Republicii Moldovenești ține de datoria sa să reamintească guvernului Ucrainei următoarele: după alcătuirea guvernului Republicii Moldovenești, Rada Centrală din Kiev nu odată s-a adresat Republicii Moldovenești cu diferite chestiuni în așa termeni cu care ea se adresa altor regiuni autonome, create de teritoriul fostului imperiu rus, după cum aceasta se vede din telegrama din 27 noiembrie 1917, telegrama din 12 decembrie prin care delegații Republicii Moldovenești erau invitați să ia parte la conferința de la Brest-Litowsk, aceasta fiindcă Rada avea să-și apere numai interesele ei.

În proiectul de organizare a Ucrainei din 15 septembrie 1917 se spune că teritoriul Ucrainei cuprinde guberniile Kiev, Podolia, Volhinia, Roloșina, Cernigov, Poltava, Ecaterinoslav și Taurida, fără regiunile locuite de neucraineni. Universalul din 7 noiembrie 1917 declară că teritoriul Ucrainei cuprindea guberniile: Kiev, Podolia, Volhinia, Cernigov, Poltava, Harkov, Cherson, Ecaterinoslav și Taurida, fără Crimeea. Iar Universalul din 12 ianuarie 1918 declară independența Basarabiei în granițele arătate mai sus.

Având deci toate acestea în vedere, guvernul R.M. socoate că numai el singur, fără nici un fel de amestec din afară, are dreptul de a reprezenta și apăra interesele de stat ale Republicii neatârnate a Moldovei Trans-prutene. În consecință, guvernul R.M. are onoarea a ruga guvernul ucrainean de a binevoi a da în această chestiune lămuririle cuvenite. Și aceasta cu atâta mai mult, cu cât din momentul înființării acestor republici, guvernele lor au mers totdeauna mână în mână, găsind sprijin unul în altul

și ținând ambele seama de apărarea intereselor naționale și de stat ale țărilor vecine".

În ședința Sfatului Țării din 16 martie 1918, *Daniil Ciugureanu*, șeful guvernului basarabean, răspunzând unei interpelări, zicea între altele:

"Din discuțiile Radei din Kiev, din încercarea de a face numiri de funcționari în Basarabia și a ocupării liniei ferate de la Ocnița, se vede că cei de la Kiev nu numai că nu vor să recunoască guvernul republicii noastre, dar neagă și dreptul Basarabiei de autonomie".

Sfatul Țării hotărî să trimită la Kiev o delegație ca să protesteze în fața Radei contra amestecului ei ilicit în treburile interne ale Republicii Moldovenești. Delegații basarabeni n-au mai ajuns la Kiev, unde stăpâneau nemții încolțiți mereu de armata roșie și de trupele antirevoluționare. Însăși situația guvernului ucrainean deveni atât de critică, încât erau bucuroși să-și poată apăra existența, necum să se mai gândească la revendicări teritoriale dincoace de Nistru.

Cererea guvernului ucrainean de a fi admis la tratativele de pace de la București a fost, precum era și firesc, respinsă. Puterile centrale și-au asigurat libera trecere a trupelor lor prin Basarabia, la Odessa.

5. Actul Unirii cu România din 27 martie 1918

Republica Moldovenească independentă era însă mereu amenințată în existența ei de vecinii ei de dincolo de Nistru. Ucraina ridica mereu pretenții de stăpânire asupra Basarabiei ca fostă gubernie rusească, sau cel puțin asupra unor părți din ea, cum erau județul Hotin și Cetatea Albă. Liniștea și ordinea internă era tulburată de propaganda bolșevică și de cetele de soldați ruși care părăseau frontul de pe Siret și se întorceau acasă prin Basarabia. Pentru a putea face față amenințărilor din afară și tulburărilor dinăuntru, Republica Moldovenească nu dispunea de mijloacele necesare unui stat independent. Îi lipseau în primul rând mijloacele financiare pentru întreținerea forțelor militare, indispensabile pentru apărarea granițelor și asigurarea ordinei interne. Cohortele moldovenești, deși erau sprijinite de unități ale armatei române trimise în ajutor, nu dispuneau de armamentul necesar pentru a rezista cu succes atacurilor armatei roșii de peste Nistru, care găseau sprijin și în rândurile unora dintre minoritățile din Basarabia.

Se ridicau voci care cereau unirea cu România, încurajând pe membrii Sfatului Țării să ia o asemenea hotărâre. Membrii zemstvei județene de la Bălți se întruniră la 3 martie 1918 în adunare generală și votară următoarea moțiune:

"Având în vedere că noi acum o sută doisprezece ani, smulși cu forța de la sânul mamei noastre scumpe, cu care noi ne simțim uniți așa de strâns;

având în vedere că, în urma acestor împrejurări grele, după care D-zeu ne-a eliberat în fine de tirania rusească, care ne-a asuprit în cursul anilor lungi de groază, România a grăbit să vină în mod frățesc în ajutorul nostru;

având în vedere că noi suntem prea puțin numeroși, prea slabi și în imposibilitate de a ne guverna și a ne apăra noi înșine, fără a risca de a cădea sub o stăpânire străină, care ne-a redus odată la starea de robie:

noi ne exprimăm dorința de a ne alipi la România, patria noastră mamă, pentru a împărtăși cu ea destinul nostru în viitor ca pe timpul lui Ștefan cel Mare".

În consecință, membrii zemstvei din Bălți cereau Sfatului Țării *"să proclame de urgență, în numele țării întregi, unirea așa de fierbinte dorită, unirea sacră și veșnică a Basarabiei cu patria-mamă care, ca o mamă bună și adevărată va chezășui drepturile dobândite de poporul nostru prin revoluția din 1917".*

Adunarea boierimii din Bălți adera la hotărârea zemstvei județene prin votarea următoarei motivări – (în ziua de 13 martie 1918):

"Bizuindu-ne pe principiile proclamate prin revoluție, poporul moldovenesc descălecat aci de douăzeci de veacuri de străbunii săi Romanii, au declarat Basarabia Republică Moldovenească;

considerând că de 19 veacuri Basarabia a făcut totdeauna parte din Moldova de pe malul drept al Prutului;

având în vedere că în 1812 Basarabia a fost ruptă, fără voința ei din trunchiul etnografic;

Noi declarăm astăzi în mod solemn înaintea lui Dumnezeu și a lumii întregi că reclamăm unirea Basarabiei cu Regatul României sub un

regim constituțional în care noi vedem chezășia existenței noastre naționale, precum și propășirea noastră economică și intelectuală".

O rezoluție similară a fost votată și de o adunare a zemstvei din Soroca, de consiliul municipal, de deputații clerului și de marii și mijlociii proprietari, precum și de comunitățile evreiești, cerând alipirea la România a Basarabiei care a făcut corp din Moldova.

"Dată fiind pilda semnificativă – glăsuia moțiunea – *a Regatului românesc care în curs de o perioadă relativ scurtă a existenței sale ca Stat independent, a putut să-și impună respectul față de prieteni, dar și față de inamici, prin sporirea rapidă a civilizației... În urma acestor constatări, noi proclamăm solemn reunirea Basarabiei cu România".*

Se alese și o delegație care să prezinte Regelui Ferdinand moțiunea adunării.

După potolirea entuziasmului revoluționar, lumea începu să-și dea sema că Basarabia, redusă la puterile ei, n-ar putea împlini obligațiile ce se impun unei țări de sine stătătoare. Desfăcându-se de Rusia, ea urma să se reîntoarcă la patria mamă, din trunchiul căreia fusese ruptă în 1812. De necesitatea aceasta se convinseră mai întâi consiliile județene de la Bălți și Soroca, grăbindu-se să voteze moțiuni în acest sens. Dorința de întoarcere la matcă nu dispăru niciodată din sufletele moldovenilor din Basarabia. Ea dăinuia în subconștientul tuturor generațiilor basarabene, așteptând momentul prielnic pentru trezirea și ducerea ei la îndeplinire. Și cum această dorință fu exprimată de țara întreagă, Sfatul Țării, compus din 138 de membri, votă, cu 86 voturi pentru și 36 abțineri, moțiunea de unire a Basarabiei cu România. Iată cuprinsul ei:

"În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democrată Moldovenească (Basarabia), în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de către Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în vederea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiilor ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România. Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se recunosc de guvernul român;

2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un sfat al țării (dietă) ales în viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și o administrație proprie;

3. Competența Sfatului Țării este

a) votarea bugetelor locale;

b) controlul tuturor organelor, zemstvelor și orașelor;

c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern;

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale;

5. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de parlamentul român numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei;

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia: doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri român, acum desemnați de Sfatul Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei în parlamentul român;

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri român, acum desemnați de Sfatul Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei în parlamentul român;

8. Basarabia va trimite în parlamentul român un număr de reprezentanți, proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret;

9. Toate alegerile din Basarabia pentru sate, orașe, voloște și zemstve în parlament, se vor face pe baza votului universal, egal, direct și secret;

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție;

11. Toate călcările de lege, făcute din motive politice în vremile turburi ale prefacerii din urmă sunt amnestiate.

Basarabia, unindu-se ca fiică cu mama sa România, parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a constituantei, în care vor intra, proporțional cu populația, și reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct, secret spre a hotărî înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Primită în Sfatul Țării la 27 martie 1918, Chișinău.

Președintele Sfatului Țării ss. Ion Inculeț, secretarul Sfatului Țării ss. Ion Buzdugan".

După citire, declarația fu pusă la vot și primită cu 86 de voturi pentru, 3 voturi contra și 36 abțineri. Rezultatul votului fu comunicat președintelui consiliului de miniștri al României *Alexandru Marghiloman*, care fu invitat în sala de ședință, unde rosti următoarele:

"Domnilor deputați,

În numele poporului român și în numele regelui României cu mândrie iau act de declarația domniilor voastre pentru unire și declar că Basarabia este de acum unită pe vecie cu România și nedespărțită. În aceste clipe neuitate să ne închinăm în fața geniului rasei noastre care, după o despărțire de un veac întreg, găsește singur calea firească, care să-l ducă la mântuirea, calea firească arătată de istorie. Să ne închinăm înaintea conducătorilor acestei țări care, fără gând de mărire, din conducători s-au făcut slujitori modești ai neamului lor. Am luat act de declarația domniilor voastre și în numele guvernului român declar că o primesc. Trăiască România, una și nedespărțită!"

La cuvintele acestea, deputații și publicul din tribune strigau cu însuflețire: "Trăiască România Mare!", "Trăiască Regele nostru iubit Ferdinand I-ul, cel mai mare democrat din România Mare!" Deputații și publicul se îmbrățișară, ochii tuturor erau înnourați de lacrimi de bucurie. Entuziasmul general cuprinsese în valurile sale pe deputații care se abținuseră de la vot, felicitând pe patrioții moldoveni care-și făcuseră datoria de buni moldoveni, deveniți acum buni români. Clopotele de la toate bisericile vesteau lumii întregi bucuria moldovenilor dezrobiți. Bubuitul tunurilor saluta marele act al Unirii, aeroplanele se ridicau spre înălțimile nemărginite ale cerului albastru de veselie, purtate ca prin farmec de aripile nevăzute ale bucuriei celei mai curate și sfinte.

Memorabilul act al Unirii fu adus la cunoștința Regelui Ferdinand la Iași. Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării din Basarabia, expedie Regelui următoarea telegramă:

"În numele Sfatului Țării, care reprezintă poporul românesc din Basarabia, desrobit de jugul secular, aduc Majestății Voastre expresiunea credinței neclintite a întregului popor românesc din Basarabia Răsăriteană, care în unire cu Țara Mamă, vede chezășia dezvoltării sale libere, calea neîmpiedicată spre cultura națională și dreptatea socială".

Regele se grăbi să răspundă cu următoarele cuvinte:

"Cu adâncă emoțiune și cu inima plină de bucurie am primit știrea despre importantul act ce s-a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național ce se deșteptase așa de puternic în timpul din urmă în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit prin votul înălțător al Sfatului Țării o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat în zilele de restriște ca o dulce mângâiere, să văd după o sută de ani pe frații basarabeni revenind iarăși la Patria-mamă. Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri domniilor voastre, și SfatuluiȚării, ale cărui patriotice sforțări au fost încununate cu succes. În aceste momente solemne și înălțătoare pentru patrie, de aici înainte comună, vă trimit la toți cetățenii din Noua Românie de peste Prut, regescul meu salut, înconjurându-vă cu aceeași inimoasă și caldă iubire părintească".

După unire, fostul președinte al Republicii, *Ion Inculeț*, și fostul șef al sfatului directorilor, *Daniil Ciugureanu*, intrară în guvernul român, iar în fruntea diverselor resorturi administrative fură orânduiți directori administrativi, care constituiau *Consiliul directorilor*. Grija cea mai mare a acestora și a deputaților din Sfatul Țării era să întocmească reforma agrară care interesa în înalt grad țărănimea basarabeană. În noiembrie 1918, proiectul legii agrare ajunse în dezbaterile Sfatului Țării care îl și votă spre mulțumirea tuturor. Reforma agrară a redus latifundiile ecleziastice și bisericești, punând capăt repartiției nedrepte a proprietății rurale. În 1916, 1.993 de mari propietari dețineau 1.718.148 deseatine de pământ. Proprietarii mijlocii, în număr de 71.586 de familii, dețineau 1.155.300 deseatine, iar proprietarii de sub 10 deseatine, în număr de 216.083 familii, stăpâneau 626.382 deseatine. Din statistica aceasta se vede că circa 2.000 de mari proprietari posedau ei singuri aproape atât pământ ca cei 288.000 de proprietari mici și mijlocii! În vastul imperiu rusesc disproporția aceasta era și mai mare.

Constatările acestea explică pentru ce propaganda bolșevică a putut prinde ușor în Rusia Sovietică. Răspândirea acestei propagande revoluționare în țările românești a putut fi stăvilită prin reformele agrare din Regat, Transilvania și Bucovina.

După votarea legii de împropietărire a țăranilor, Sfatul Țării își îndeplinise principala sa obligație față de țară și de aceea el se întruni la 10 decembrie 1918 pentru revizuirea moțiunii de unire din 27 martie, în sensul renunțării la condițiile stabilite atunci, votând următoarea moțiune:

"În urma unirii cu România-Mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și a celorlalte ținuturi ungurene, locuite de români, în hotarele Dunărei și ale Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiile de unire specificate în actul de la 27 martie a.c., fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Țării în preziua Constituantei române, care se va alege după votul universal, rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile norodului, anulează celelalte condiții cuprinse în actul unirii din 27 martie și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România-Mamă".

Mai rămăsese ca actul Unirii necondiționate din 10 decembrie 1918 să fie ratificat de *Parlamentul Român*, ceea ce se și făcu în ședința Camerei din 29 decembrie 1919. Votând pentru ratificare, *Vasile Stroescu*, președintele de vârstă al Camerei, rosti cu lacrimi în ochi urarea: "Să dea Dumnezeu ca această unire să fie într-un ceas bun cu noroc și pentru totdeauna!"

La 6 martie 1920, *Pelivan* anunță din Paris că la Conferința de pace a fost recunoscut în mod definitiv dreptul României asupra Basarabiei.

Prin convenția de la Paris din 28 octombrie 1920, semnată de principalele puteri aliate (Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia) se recunoscu unirea Basrabiei cu România. Prin articolul din Convenție, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia își luară angajamentul, ca după depunerea ratificărilor, să facă un demers colectiv, de îndată ce în Rusia va fi un guvern recunoscut de ele, în sensul ca și acest stat să recunoască reunirea Basarabiei cu România.

În zilele de 27 martie – 2 aprilie 1924 au avut loc la Viena tratative româno-sovietice pentru recunoașterea unirii Basarabiei de către U.R.S.S. Cu acea ocazie, delegatul român Langa Răscanu arătă că cererea de plebicist în Basarabia făcută de delegatul sovietic Krescinski rămâne fără obiect, întrucât în alegerile din 1919, 1920 și 1922 pentru parlamentul român, populația Basarabiei s-a pronunțat deja categoric pentru Unire.

Prin articolul din convenție se avea în vedere solicitarea adresată Rusiei, de îndată ce va avea un guvern responsabil, de a adera la acest tratat, dar fără ca *frontierele basarabene sau suveranitatea României asupra acestora să poată fi repusă în discuție.*

Stalin ratifică convenția la 10 martie 1927.

Stema României

Capitolul IV

DEȘTEPTAREA ROMÂNILOR DIN TRANSNISTRIA ȘI CONSTITUIREA REPUBLICII MOLDOVENEȘTI

1. Așezarea, originea, numărul și traiul moldovenilor de dincolo de Nistru
2. Trezirea națională. Congresul de la Tiraspol. Votarea unirii cu Basarabia
3. Organizarea învățământului moldovenesc. Apariția ziarului "Plugarul Roșu". Propaganda pentru dobândirea autonomiei naționale
4. Constituirea Republicii Moldovenești. Granițele noului stat moldovenesc. Scopurile politice urmărite prin crearea republicii
5. Harta Regiunilor Transnistriene locuite de moldoveni

1. Așezarea, originea, numărul și traiul moldovenilor de dincolo de Nistru

Revoluția rusească a trezit la viață națională pe moldovenii de dincolo de Nistru. În guberniile Podolia, Ecaterinoslav, Cherson și Taurida trăia din vechime, amestecată cu ucraineni și ruși, o populație moldovenească în număr de 400.000. În raioanele Râbnița, Dubăsari, Tiraspol și Ananiev, populația moldovenească era în majoritate față de străinii așezați acolo. Satele de pe malul stâng al Nistrului, de la Movilău până la Ovidiopol din fața Cetății Albe, erau vechi așezări moldovenești, care prin însuși numele lor indică originea românească a descălecătorilor lor. Iată numele acestor sate moldovenești: Iampol, Râșcov, Dubăsari, Chetroasa, Ocnița, Țigănauca, Saratica, Botoșani, Doi Bani, Mahala, Tiraspol, Lunga, Coșnița, Tacu, Cornița, Mălăiești, Cristești, Tărnauca, Strâmba, Gavanos, Caragaci, Slobozia, Grădinița, Moldoveanca, Grigoriopol, Scurta și altele.

Așezările românești nu se înșiră numai de-a lungul Nistrului, ci pătrund și în interior, atingând Bugul și chiar trecând peste acest fluviu, ajungând până la "Târg la Lisaveta", Elisabetgrad. Așezările românești dintre Nistru și Bug se grupează în jurul orașului *Balta*, înșirându-se în două direcții, una Balta-Iampol și alta Balta-Tiraspol. Așezările românești din părțile acestea poartă nume ca: Floarea, Coasa, Cornovata, Pasat, Moșneagul, Lăpușna, Cucul, Jugascu, Busuiocul, Căprița, Parisari, Mănești și altele. Sate românești se găsesc și pe malul stâng al Bugului, până la Elisavetgrad.

Satele românești sunt așezate de-a lungul văilor, cu preferință în părțile unde se întretaie regiunea păduroasă cu cea a câmpiei. Românii sunt așezați în regiunile cele mai productive și mai proprii pentru cultură. Locurile sterpe și puțin proprii pentru cultură sunt colonizate cu bulgari, germani și chiar ucraineni, ceea ce arată că românii s-au așezat acolo înaintea acestor coloniști străini. Aceștia, venind mai târziu, trebuiau să se mulțumească cu pământuri mai puțin mănoase. Din constatarea aceasta rezultă că românii sunt cei mai vechi gospodari din Transnistria. Încă sub stăpânirea tătarilor nomazi, românii sălășluiau acolo înaintea celorlalte neamuri, lăzuind codrii și luncile, uscând mlaștinile și înfigând plugul în țelină neatinsă. Moldovenii au fost cei care au aprins acolo făclia culturii, imprimând acelei regiuni pecetea muncii, priceperii și hărniciei lor.

În stăpânirea teritoriului locuit astăzi de moldoveni se împărțeau polonii și tătarii. Granița Podoliei lituane și mai apoi poloneze cobora în jos până la râul *Iagortic*, care se varsă în Nistru în fața Orheiului și până la *Codâma*, care se împreună cu Bugul la Ovidiopol. De la această linie în jos până la Marea Neagră se întindea între Bug și Nistru *Olatul Oceacovului*, numit și *Ucraina Hanului*, adică țara de graniță a hanului tătăresc care își avea reședința la *Bahaisarai* în Crimeea.

Din jurnalul de călătorie al căpitanului Lauterer din 1782 aflăm că olatul tătăresc de la

Oceacov se numea *Basarabia*, deopotrivă cu olatul bugețian de dincoace de Nistru, cu reședința la Cacișani.

Pe harta lui Rigelmann din 1786, *Bugeacul* apăru împreună cu olatul de la Oceacov sub numirea de Basarabia.

În relatările comisarului polonez Sarnicki, vadul de la Ostrog se numea *vad basarabean* – brod basarabski.

Oceacovul era vechea cetate tătară Uzu, din limanul comun al Bugului și Niprului, numită de moldoveni *Vozia*, unde își avea reședința caimacanul hanului din Crimeea cu rang de seraschier.

Cele mai vechi așezări moldovenești erau satele Kitrosy (Pietrosul) Malojeszty (Mălăiești) și Piskolung (Pisculung). Erau așezări vechi moldovenști, al căror număr sporea mereu prin cetele de pribegi din Moldova. Luptele pentru domnie aruncau mereu pâlcuri de refugiați moldoveni dincolo de Nistru. Camarazii de luptă și prietenii lui Alexandru Vodă Cornea, înfrânți de Petru Rareș, fugiră în Podolia polonă și se așezară acolo. În 1541 sultanul Soliman, cuceritorul Tighinei, reclama regelui Poloniei că „niște răufăcători dintre supușii noștri moldoveni au năvălit în țară lângă Cetatea Albă și Tighina, au prădat sate, au ucis pe mulți, au furat oi și alte dobitoace, au prădat multe mărfuri și *au fugit în țară la tine, adecă în țara leșească și s-au așezat acolo*".

După constituirea raialelor de la Chilia, Cetatea Albă și Tighina-Bender, mulți moldoveni își părăsiră vetrele din raiale, fugind peste Nistru în Podolia, fiindcă nu se mai puteau împăca cu noua stăpânire. Dar și exploatările unor domni hapsâni făceau pe mulți moldoveni să fugă în Transnistria și să se așeze acolo. Grigore Ureche arată în cronica sa cum cazacii "au găsit niște sate din sus de Tighina pe decindea de Nistru, care sate erau descălecate pe hotarul leșesc de turci ciutaci și de *moldoveni foarte mulți*, cari ieșise din țară de nevoile ce erau în zilele Iancului Vodă (1579 – 1582); și multă moarte au făcut întrânșii și pradă și robie și cu dobânda s-au întors pe la casele lor".

În 1582, beiul turcesc din Tighina adresă starostelui moldovean din Rașcov următoarea scrisoare în limba moldovenească:

"Eu, Ali beiudin Tighina, scriu multă viață și sănătate starostelui din Râșcov. Dup'aiasta dau știre dumitale ca să știți dumneavoastră să nu va hie nici o grijă, nici o teamă de nimenea; ci să hiți foarte cu pace bună de către noi, c-am auzit că vă temeți. Atâta doară de veți bănui pre noi, atâta, cace c-am mârs de am lovit niște sate de am luat câtiva robi pentru care, c-au fost vina lor, ceea ce c-au prins niște spahei de ai noștri, deci, pentru care lucru s-au făcut aceasta. Iar de către noi bine să știți că vă suntem foarte cu priință bună și știm preteșugul cel bun și va suntem cu toată inima și cu toată credința. De aiasta vă dăm slove. De la Domnul, amin".

Astfel, în cursul veacurilor al XV-lea și al XVI-lea, numeroase cete de moldoveni se strecuraseră, printr-o penetrație lentă dar continuă, peste Nistru în regiunile poloneze și tătărești ca agricultori, păstori, herghelegii, negustori, căruțași și mercenari, ca pribegi politici pentru a-și găsi acolo rostul vieții.

Elementele acestea constituiau vechiul substrat etnic al moldovenilor transnistrieni. Ca oameni viteji și îndrăzneți, ei erau cunoscuți ca luptători vajnici și căutați atât de poloni, cât și de cazaci. Regele polon Ștefan Báthory arată într-o scrisoare către sultan cum câmpiile dintre Nistru, Bug și Nipru erau populate de o adunătură de oameni, compusă din poloni și litvani, dar și din muscali și *români*. În instrucțiunile date solului său către hanul tătăresc, Báthory susținu despre cazaci că sunt "o adunătură de oameni care nu se supun nimănui, fiind strânși dintre moscali și români dar și dintre supușii polonezi osândiți la moarte".

Din mijlocul moldovenilor transnistrieni se ridicară și unii dintre faimoșii „domnișori" care râvneau la coroana Moldovei. Aceștia se întovărășeau cu cazacii, treceau Nistrul și-și urmăreau norocul. Unii reușeau să pună coroana pe cap, alții plăteau cu viața îndrăzneala lor, ca Petru Lungul, Petru Cazaciu, Ioan Potcoavă ș.a.

Mulți boieri moldoveni dețineau moșii întinse în regiunile de dincolo de Nistru, pe care le munceau cu oameni aduși din Moldova.

În secolul al XVII-lea, așezările moldovenilor în Transnistria sporiseră mult. Aceasta se vede foarte bine din contingentele cu care ei participau la oștirea căzăcească a lui Hmil (Bogdan Hmielnițchi). *Kurzewicz*, consilier municipal și „utriusque juris doctor", care luase parte la negocierile liovenilor cu Hmil, descrie pe moldovenii transnistrieni la intrarea lor Lvov ca „o ceată nedisciplinată și ameste-

Ion Pelivan cu Onisifor Ghibu

cată cu tătari". La asedierea capitalei Galiției, așeza pe moldovenii aceștia chiar în centrul liniei de atac, având la dreapta pe cazaci, iar la stânga pe tătari. El arată că contingentele moldovenești erau compuse din „cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni" – *in medie veteranos dacorum Transnistrianorum cohortes (Valachorum) sub patrudio suo zaharin Chmelnicky posuit* – cohortele de veterani ale dacilor transnistrieni luptaseră sub polcovnicii lor, ca Pușcaru, Lobodăn, Nalevaicu ș.a.

Răscoala lăpușnenilor și orheienilor contra lui Duca Vodă, sub căpetenia lui Hâncu și Durac, aruncă un nou val de moldoveni dincolo de Nistru. Nicolae Costin relatează că "după înfrângerea lui Hâncu și Durac, și căpeteniile celelalte fugiră cu toții peste Nistru". O altă relatare contemporană arată că în 1672 trecură Nistrul la Râșcov 3.000 de pribegi. Emigrările în Transnistria luaseră mari proporții sub domnia lui Duca Vodă, care ajunse în 1679 și hatman în Ucraina. Cronicarul Mustea relatează că Duca Vodă "au început a sili pe boieri și pe toată țara și a asupri cu dăjdii și *fugeau oamenii în Ucraina peste Nistru și nici zlotașii nu puteau să-i oprească*". Însuși Vodă purcese "cu multe gloate" în Ucraina. El zidi "case domnești cu beciuri de piatră la Țigănauca, împotriva Sorocei peste Nistru și alte case în Pesteu, aproape de Nemirava, au început a-și face stupi, vaci, oi, pluguri de pe la toate târgurile de pe cea parte de Nistru, volniță de holircă, de bere și altele, cumpăra miere și ducea la Ucraina de făcea mieduri de vindea, și orică avea de gând să se mute acolo, cum și era cuvânt către oameni, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina și de acolo să tragă la Mare". Pilda Domnului era urmată și de boieri care cumpărau moșii în Transnistria și le munceau cu oamenii din Moldova, care rămâneau acolo și îngroșau rândurile moldovenilor transnistrieni. Soltuz de Țigănauca era un anumit Goguma, care la 1683 semna cu toți "capitanii" un act de vânzare în limba moldovenească. Târgurile Movilău și Râșcov țineau de Moldova. Țarul Petru cel Mare oferise lui Dimitrie Cantemir titlul de *Principe de Movilău*, pe care fostul Domn al Moldovei nu-l acceptă.

După împărțirea Poloniei și supunerea tătarilor, Rusia își întinse stăpânirea asupra Transnistriei, atingând în baza tratatului de pace de la Iași din 1782 granița Nistrului. În timpul repetatelor ocupațiuni rusești, comandamentele moscovite aveau de grijă să ridice oamenii în masă pentru colonizarea regiunilor cucerite de la tătari. După planul lui Pania, toată populația Moldovei urma să fie mutată dincolo de Nistru pentru a crea acolo o *"Moldovă Nouă"*. Rapoartele oficiale rusești se grăbeau să vestească că *"două treimi din populația Moldovei"* s-ar fi mutat dincolo de Nistru.

Chiar atâta mulțime de oameni nu va fi trecut Nistrul, dar oricât, numărul imigranților moldoveni spori foarte mult sub oblăduirea moscălească în Transnistria.

Noua achiziție teritorială fu înglobată guberniei Ecaterinoslavului. La 27 ianuarie 1792, împărăteasa Ecaterina trimise guvernatorului din Ecaterinoslav un ucaz prin care îl vestea că a găsit de bine să alipească la gubernia administrată de dânsul "teritoriile de curând cucerite de la tătari și așezate între râurile Bug și Nistru". În vederea colonizării acestei regiuni cu oameni ce vin de peste graniță, împărăteasa porunci ca Transnistria să fie împărțită în județe și să se aleagă locuri potrivite pentru fundarea de orașe. Atunci s-a pus piatra de temelie a orașelor Nicolaev, Odessa, Ovidiopol și Tiraspol ș.a. "*Să luați cele mai serioase măsuri* – porunci Ecaterina – *ca țara dintre Bug și Nistru să fie în cel mai scurt timp colonizată, formându-se loturi pentru slobozii de stat și pentru slobozii boierești*". În ucaz se mai spunea că "*Boierii moldoveni care de bunăvoie și cu mare osândie s-au făcut supuși ruși, merită să primească în dar pământ și moșii*". Lemnul necesar pentru construcția orașelor urma să se aducă din Moldova. Transnistria, numită "*oblastia Occeacovului*", fu împărțită în patru județe: Nicolaev, Odessa, Tiraspol și Ananiev.

În „izvodul" de județe găsim ca proprietari de moșii 54 de boieri împroprietăriți cu 377.445 deseatine de pământ. Între aceștia întânim pe Ion, Matei și Nicolae Cantacuzino, T. Russet – fostul Domn, Ilie Catargi, Mihai și Scarlat Sturdza, Ion Canasi, Deleanu Cantacuzino, Emanoil Balș și alții. Boierii împroprietăriți se străduiră să colonizeze pământurile primite în cel mai scurt timp, aceasta fiind una din condițiile impuse lor la împroprietărire. Ei își angajau muncitori agricoli din Moldova. Cu foștii vecini din țară fundară frații Ion și Nicolae Cantacuzino așezarea Cantacuzinova pe Bug. Ilie Catargi fundă localitatea Catargi din Transnistria. Consulul rus din Iași dezvoltă o vie propagandă pentru emigrare în Transnistria. Sute de familii se anunțau de bună voie la consulatul rus pentru emigrare. Poarta elibera un firman pentru ridicarea "dezertorilor" ruși prin organele admise și nu prin agenți ruși. Un raport consular francez din Iași arată că aproape 4.000 de oameni cu stare primiră protecția consulatului rus, fiind gata să emigreze.

Rezultatul acestei intense colonizări se vede din constatările mitropolitului Gavril Bănulescu, care arată că majoritatea populației din Transnistria e constituită din români încă din vremea dominatiei tătare. Din cele 67 de comune parohiale arătate de mitropolitul Gavril, 49 erau locuite exclusiv, sau în ce mai mare parte, de moldoveni. Din cele 41 de sate menționate de Sergherovski în oblastia Oceacovului, numele a 30 dintre ele apare pentru întâia dată numai în 1792. Pentru îngrijirea sufletească a românilor din Transnistria luase ființă, încă la sfârșitul veacului al XVI-lea, episcopia Proislaviei sau Brăilei, care păstorea pe credincioșii ortodocși din raialele Brăila, Ismail, Chilia, Akkerman si Bender, precum si olaturile tătărești ale Bugeacului si Oceacovului. La 1765 era Daniil "Mitropolit al Proislaviei, Tamaroviei, Hotinului si al țărmurilor Dunării și Nistrului si al Ucrainei Hanului". De la el s-au păstrat multe hirotonii în *limba moldovenească*. După anexarea la Rusia, Transnistria trecu sub jurisdictia bisericească a arhiepiscopiei Chișinăului si Hotinului. *Unirea* aceasta bisericească dăinui până la 1847, când pentru credincioșii de dincolo de Nistru se înființă eparhia Chersonului și Tauridei, cu reședința la Odessa.

Elementul moldovenesc de dincolo de Nistru s-a închegat din pribegii, emigranții și coloniștii din Moldova care, mânați de diferite nevoi, erau siliți să-și părăsească vetrele strămoșești, pentru a găsi un trai mai bun în noua patrie. Ocupația lor principală a rămas cea din țara de origine, agricultura și prăsila vitelor. Pământurile fiind largi și mănoase, îndeletnicirile lor agricole și păstorești le asigurau o bună stare materială. Meșteșugul războiului și al cărăușiei erau izvoare de câștig pentru cei mai îndrăzneți și mai întreprinzători dintre ei. Cazacliii făceau negoț cu polonii, dar mai ales cu cazacii, de unde li s-a tras porecla. Nistrul devenise o apă moldovenească și plugul moldovenesc trăgea brazda civilizației departe spre răsărit, până la Bug și chiar dincolo de acest fluviu. Vestite au rămas până astăzi fermele agricole, grădinile de zarzavat și lăptăriile din jurul orașului Ananiev. Ei au introdus cultura viței de vie dincolo de Nistru. În jurul caselor lor, construite în stilul specific moldovenesc, cu cerdac și prispă împrejur, se găsesc pometuri, fiindcă gospodarul moldovean

nu poate trăi mulțumit, fără umbra răcoritoare a pomilor plantați de el în preajma casei. Gospodinele torc la furcă și țes pânză pentru nevoile lor. În interiorul casei se găsește "cuptorul", iar masa și lăițele pe lângă perete sunt acoperite de lăicere și țoale. La căpătâiul patului este așezată "lada de zestre". În grindă și după icoane se văd mănunchiuri sau struțuri de flori, ca busuioc, văzdoage, calapăr etc. Numai vechiul port moldovenesc a cam ieșit din uz. Totuși în unele părți, femeile mai poartă "meneșterguri" pe cap, ca în Bucovina și Basarabia. Iar flăcăii își împodobesc pălăriile cu flori. Bărbații sunt robuști, sprinteni și curajoși, sunt soldați buni și de nădejde. Datinile și obiceiurile la nașteri, la nunți și la înmormântări sunt aceleași ca în Moldova. Trăind în mijlocul lor nu-ți dai seama de hotarul Nistrului. Dincoace și dincolo de acest fluviu despărțitor trăiește același neam, cu aceeași limbă, cu aceleași datini și obiceiuri și cu aceeași credință în Dumnezeu. În 1776, protopopul Mihail Strilbițchi, care primi învățătura la mănăstirea Neamțului, își deschise la Movilău și apoi la Dubăsari chiar o tipografie, de sub teascurile căreia apărură *Pravila* și *Ceaslovul* în moldovenește, precum și *Istoria Alexandrului celui mare și a lui Dariu din Persia a Împăraților*, *Lecțiuni pentru cunoașterea limbii moldovenești și rusești*, *Calendarul pe doi ani*, *Dialoguri de casă ruso-moldovenești* ș.a. Școli moldovenești nu erau.

2. Trezirea națională. Congresul de la Tiraspol. Votarea unirii cu Basarabia

Revoluția rusească din 1917 provocă prăbușirea imperiului țarist. Guvernul revoluționar, în înțelegere cu sovietele soldaților și muncitorilor, decreta la 27 mai 1917 "svoboda", adică libertatea popoarelor din Rusia de a-și afirma *drepturile naționale*. Moldovenii transnistrieni, urmând pilda fraților lor din Basarabia, care până atunci, după propria lor declarație, trăiau "ca într-o pădure întunecoasă", se treziră la o nouă viață națională. Unii dintre ei făceau serviciul militar pe frontul român, unde aveau ocazia să-i cunoască pe conaționalii din Regat și din Basarabia și să se-nfrățească cu ei. Cei rămași acasă se întâlniră cu cetele de refugiați din toate regiunile românești. De la aceștia,

Daniil Ciugureanu

transnistrienii aflau știri despre viața politică a neamului românesc în întregimea lui și despre aspirațiile lui politice și naționale. Atunci ei avură prilej de a lua cunoștință de scopul adevărat al intrării României în război pentru înfăptuirea unității politice a neamului românesc de pretutindeni.

La Visca și Gruscaia de lângă Elisabetgrad, la Alușki, lângă Nicolaev, la Cherson și Odessa se stabiliseră grupuri masive de refugiați munteni, moldoveni, transilvăneni și bucovineni care intrară în legătură cu frații lor moldoveni descălecați acolo din vremuri bătrâne, se înțelegeau cu ei în limba română și treziră în ei conștiința solidarității naționale. La Visca și Gruscaia se refugiaseră mai mulți cărturari bucovineni, ca preotul Constantin Morariu, care făcea serviciul divin în limba moldovenească, atrăgând sute de credincioși moldoveni și din satele vecine pentru a asculta slujba bisericească în limba lor. Serviciul divin în românește se făcea și în una din bisericile din Cherson pentru refugiații români. La multe slujbe luau parte și moldovenii localnici din acele părți. În cucernicia lor, ei ascultau slujba în genunchi, cu lacrimi în ochi. Întrebați asupra cauzei înduioșării lor, un creștin mai în vârstă răspunse în moldovenește: "Da cum să nu plângem când am văzut ce n-am pomenit și am crezut, am auzit slujbă bisericească în graiul moldovenesc".

În mai 1917, transnistrianul octogenar

Ştefan Ciobanu

Filimon Marian cerea să se publice în ziarul "Cuvânt Moldovenesc" din Chişinău, dorinţa sa:

"Am de acum 76 de ani; ca mâine voi muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldoveneasca. De aceea vă rog şi vă poftesc să nu-i uitaţi nici pe moldovenii de pe malul Nistrului cel din stânga din gubernia Chersonului, că toate satele de pe malul Nistrului sunt moldoveneşti, da preoţi mai sunt ruşi. Şi tare mi-e întuneric cu aşa slujire! Foarte ni-i sete de preoţi moldoveni şi nu-i avem; deşi sunt unii moldoveni, tot ruseşte cetesc. Vă rog să mă bucuraţi cu un răspuns bun la cererea mea".

După o săptămână, redacţia primi de la bătrânul Filimon o a doua scrisoare şi mai înduioşătoare:

"Însă dacă milostivul Dumnezeu ne-ar învrednici pe noi să ni dea un preot moldovean, băştinaş, asemenea şi un psalt, atunci nouă ni s-ar părea că aiasta este la noi un al doilea Paşti. Of, Doamne, cum voi ajunge eu să văd aiasta mare bucurie!? În creerii mei să încep câte odată îndoieli, iar câte o odată găsesc o deosebită bucurie, crezând că aiasta se poate. Însă ah, dacă acestea tăte s-a împlini în fapt!"

Chestiunea moldovenilor transnistrieni a preocupat din capul locului pe conducătorii mişcării naţionale din Basarabia. În programul Partidului Naţional din Chişinău, care se constitui la 3 aprilie 1917, se prevedea în art. 10 din Statut:

"Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se chezaşluiască aceleaşi drepturi naţionale, pe tărâmul cultural, bisericesc şi economic, pe care le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam".

La Congresul învăţătorilor moldoveni ce s-a ţinut la Odessa în zilele de 24 mai – 2 iunie 1917, s-a hotărât ca în şcolile şi bisericile românilor din Basarabia *limba rusă să fie înlocuită prin cea moldovenească*, iar predarea să se facă de preoţi şi dascăli moldoveni. Congresul mai hotărî să se înfiinţeze la Dubăsari o *episcopie moldovenească*, iar în fruntea aceleia vlădică să ajungă un arhiereu moldovean. Pe lângă seminarul clerical din Odessa să se deschidă clase paralele moldoveneşti cu profesori moldoveni, iar pentru şcolile moldoveneşti din Transnistria să se creeze un *inspectorat* şcolar aparte. Tot atunci, Congresul luă hotărârea ca învăţătorii transnistrieni să frecventeze cursurile de limba şi ortografia română, ce se deschiseseră la Chişinău. Şi în adevăr, între cei peste 500 de învăţători care au frecventat aceste cursuri se aflau şi numeroşi transnistrieni, între care erau Teodosie Mălai, Mihail Mosculencu, Alexandru Teodorescu şi alţii. La 13 noiembrie 1917, zemstva gubernială din Chişinău se adresă zemstvelor din Podolia şi Ecaterinoslav, cu rugămintea de a comunica numărul copiilor moldoveni de vârstă şcoalară.

La congresul soldaţilor moldoveni ce s-a ţinut la Chişinău în 21 octombrie 1917 participară şi numeroşi soldaţi transnistrieni. În congres, unul din mijlocul lor, Toma Jalbă, rosti următoarea cuvântare:

"Fraţilor, văd că toţi v-aţi hotărât să luaţi ce vi se cuvine... să scăpaţi scumpa noastră Basarabie din mâna vrăjmaşilor, precum scoate ciobanul oaia din gura lupului. Dar eu vă întreb, fraţilor care sunteţi moldoveni, cum ne lăsaţi pe noi moldovenii, cei ce suntem rupţi din această Basarabie, să trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămânem ca şoarecii în gura motanului. De veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pământul nostru, căci mai bine să-şi schimbe râul mersul, decât să rămânem despărţiţi unii de alţii".

Ţinând seama de impresionantele observaţii ale transnistrianului Jalbă, congresul basarabenilor din 25 octombrie 1917 votă o moţiune prin care se hotărî a se menţine legături strânse cu organizaţiile moldoveneşti de dincolo de Nistru şi a pune la dispoziţia lor 10 mandate în Sfatul Ţării din Chişinău.

ROMÂNIA NOUĂ

Ziarul "România Nouă", editat la Chișinău, director Onisifor Ghibu

Congresul mai hotărî să ceară Radei Ucrainene din Kiev și guvernului provizoriu din Petrograd să recunoască moldovenilor din Transnistria, Caucaz, Siberia și din alte părți unde se vor mai găsi, aceleași drepturi pe care moldovenii le recunoșteau concetățenilor lor de altă limbă din Basarabia.

Treziți la noua viață națională, transnistrienii se constituiră în *Comitet Moldovenesc* și hotărâră, în adunarea de la Grigoriopol din 19 noiembrie, convocarea Congresului Românilor Transnistrieni la Tiraspol în ziua de 17 decembrie 1917. Fruntașii lor, Praporgie Bulat, Toma Jalbă, Durbăilă, Dumean și Moloman, lansară următoarea *Chemare*:

"Fraților Moldoveni,

Am ajuns o vreme, în care toate națiunili (noroadeli) s-au scos drepturili sale, iar noi moldovenii am rămas mai pe urmă al toatelor neamuri – ca cum ar fi rătăcit un cârdișor de oi de la toată turma! Noi, fraților, am dormit și nu am avut cine ne trezi pân ci nu o mers alte neamuri pe lângă noi, bucurându-se sub steagurile sale.

Iată noi, ceia ce ne-am trezit și înfierbântându-se sângele cel frățesc în noi, neam pornit ca să trezim părinții, frații și surorile, ca împreună cu tății să ne arătăm – ca să știi toate națiunile, că și noi suntem un neam bogat, delecat și foarte cult. Pentru aceia noi fierbinte vă poftim părinților, fraților și surorilor moldoveni ca să ne adunăm (grămădim) cu toții și împreună să ne ridicăm steagul națiunii (norodului) nostru.

Foarte fierbinte vă poftim ca să vă adunați aleșii frați câte doi (2) oamenii din tot satul moldovenesc cari trăim pi malul stâng al Nistrului (Herson și Camenița Podoliei guberniale) la întâiul congres moldovenesc unde au să se deslege toate dreptățile cinstitului Neam Moldovenesc în oraș Tiraspol la 17 decembrie 1917 an în Ispaen. Comitelă Sovelă R.S. i Cr. Dep.

Lumenare
Cine-trebui nou.

Cap. 1-i. – Ni trebui nou școla să fii în limba norodului moldovenesc. Cu fiiște care moldovan să știi cel învață pi dânsu.

Cap. 2-i – Învățătura afară de școală, biblioteca să fie pe limba moldovenească ca să putem noi Moldoveni a ne lumena mai bine în lume de cum am fost par acum.

Cap. 3.-i. – Rugăciunea în sfântă Biserică să fie pe limba Norodului Moldovean, ca fiiște care Bătrân sau Tânăr sân-țeleagă cu ci fel di rugăciune merge Preutul pentru dânșii în naintea lui Dumnezeu.

Cap. 4-a. – Trebui ca să fii judecătorii curat moldoveni, ca judecata să fii în-țeleaptă pântru Moldovanu nostru, și ca să poată el cu gura lui a spune toată durerea sa la judecată.

Cap. 5-a. – Doftorii trebui să fii cunoștiirea limbii moldovenesc. Ca să poat-el, înțelege aceia ci i-a spune bolnavul moldovan.

Cap. 6. – Deci noi moldovenii n-am fost învățațără pân acum, pentru ca ni-au fost oprită deșteptarea și lumenarea Neamului Nostru în limba Noastră Moldovenească.

Comitetului de organizații: Praporgie Bulat, Toma Jalbă, Grăjdaniu Durbăilă, Praporgie Moloman, Balinopret Dumean".

La congres sosiră delegați din 20 de comune transnistriene. Sfatul Țării din Chișinău era reprezentat prin deputații Halippa, Mare, Gafencu și Crihan. Lucrările congresului erau conduse de Bulat. Dezbaterile s-au concentrat asupra celor 6 puncte din programul "Lumenare". Însuflețirea atinse culmea când delegatul Sfatului Țării din Chișinău încredință președintelui steagul tricolor, rostind cuvintele:

"Delegatul din Chișinău vă pune în mână

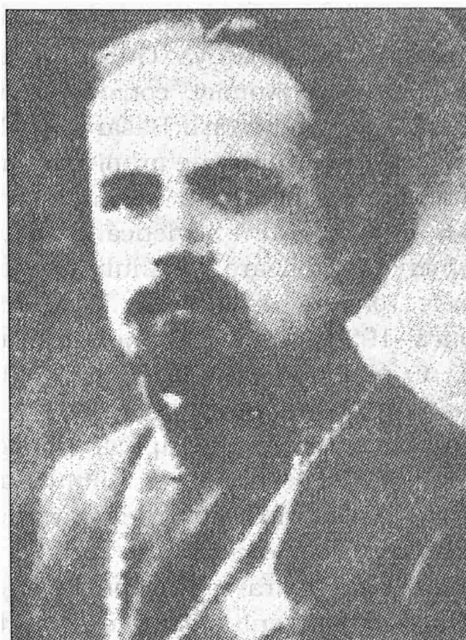
steagul acesta. El este steagul neamului nostru. Sub umbrirea lui trăiește întregul neam moldovean și românesc și pentru izbânda lui luptăm cu toții în aceste vremuri.

Voi până acum n-ați avut steag, n-ați avut drepturi, n-ați avut considerația națională. De azi înainte steagul nostru național va flutura mândru și plin de încredere peste voi. Să lucrați așa, ca să-i faceți cinste, să lucrați așa ca să-l duceți peste toate la izbândă".

La încheierea dezbaterilor, congresul s-a exprimat în unanimitate asupra următoarelor revendicări naționale: slujbă moldovenească în biserici, școală națională și scriere cu alfabetul latin, predarea istoriei în licee în limba moldovenească, înființarea de case de citire pentru norod și un arhipăstor moldovenesc pentru credincioșii transnistrieni. Se hotărî introducerea limbii moldovenești în serviciile publice și în justiție și, ca încoronare a tuturor revendicărilor, *unirea Transnistriei cu Basarabia!*

"*Suntem trimiși* – declarau congresiștii – *cu aiasta vorbă, să fim cu D-voastră împreună; cu aiasta ne așteaptă pe noi la sate*" – a fost ultimul cuvânt al delegaților la congres.

Actul de unire cu Basarabia trezi însă energice proteste din partea Radei Ucrainene din Kiev care revendica Transnistria cu Odessa pentru Ucraina, recunoscând însă moldovenilor deplină autonomie națională, invitându-i să trimită delegați pentru tratarea chestiunii. S-au și desemnat doi delegați pentru Kiev, Precu și Dumitrașcu. Dar Rusia, în loc să discute problema autonomiei naționale a moldovenilor transnistrieni, ridică pretenții de suveranitate și asupra Basarabiei. La pretențiile acestea neîntemeiate, delegatul Dumitrașcu răspunse cu multă dreptate că numărul moldovenilor din Transnistria este mult mai mare decât numărul ucrainenilor din Basarabia. Așa fiind, drepturile basarabenilor asupra Transnistriei erau cu mult mai întemeiate decât revendicările Ucrainei asupra Basarabiei. În toiul acestor controverse, se produse, în aprilie 1918, lovitura hatmanului Skoropadski, în urma căreia Rada Ucrainei fu împrăștiată, și cu dispariția ei se puse capăt și diferendului ucraino-basarabean. Comuniștii, înfrângând rezistența organizațiilor antirevoluționare rusești, operau înglobarea Transnistriei în U.R.S.S., astfel că Nistru redevenise râu de hotar, iar moldovenii de acolo supuși regimului sovietic. Conferința de pace de la Paris recunoscu Unirea Basarabiei cu România.

Alexie Mateevici

3. Organizarea învățământului moldovenesc. Apariția ziarului "Plugarul Roșu". Propaganda pentru dobândirea autonomiei naționale

Unirea Transnistriei cu Basarabia, votată de congresul de la Tiraspol, n-a putut fi adusă la îndeplinire din cauza ostilităților românoruse și a luptelor de la Nistru. Guvernul sovietic de la Moscova înglobă Transnistria în Ucraina și înăbuși orice mișcare a moldovenilor pentru alipirii lor la Basarabia. Rolurile se schimbaseră. Refugiații protestatari din Basarabia în unire cu tovarășii lor din Transnistria se constituiră la Odessa în așa-numitul *Comitet Revoluționar Basarabean*, dezvoltând în înțelegere cu *Comitetul pentru salvarea Basarabiei*, de la Paris, o aprigă propagandă sovietică dincoace de Nistru în scopul răsturnării ordinii burgheze și impunerea regimului sovietic. Pentru susținerea propagandei lor în Basarabia, membrii comitetului revoluționar de la Odessa își însușiră revendicările congresului de la Tiraspol, stăruind pentru recunoașterea autonomiei moldovenilor, în sensul doctrinelor sovietice revoluționare.

Pentru realizarea planului de înfăptuire a

autonomiei, Comitetul revoluționar interveni în decembrie 1923 la Moscova. Guvernul sovietic aprobă planul autonomiei, considerându-l ca primă etapă a sovietivizării Basarabiei. Misiunile sovietice din străinătate primiră ordinul de a sonda terenul pentru a vedea cum ar fi văzută noua formațiune sovietică. Se amânase însă punerea în aplicare a planului până după *tratativele româno-sovietice* de la Viena din primăvara 1924. Cum însă aceste tratative eșuară, nu mai stătea nimic în calea realizării planului autonomiei. Și astfel începu, cu aprobarea guvernului central, o aprigă propagandă în satele moldovenești pentru înființarea unei republici autonome, sovietice, în seama moldovenilor transnistrieni.

Pentru desfășurarea unei propagande cât mai eficace între sătenii moldoveni, s-au trimis studenți transnistrieni din institutul de propagandă din Moscova în centrele moldovenești, precum și pe lângă diversele cooperative, asociații și organizații comuniste. Până la 25 septembrie 1924 studenții delegați aveau să depună rapoartele lor. *"Secțiunea moldovenească"* a fost constituită la Odessa, la 24 iunie, cu scopul de a organiza și conduce învățământul moldovenesc în școală și în afara școlii, înființând case de citire, cluburi, biblioteci și teatre ambulante în toate regiunile locuite de moldoveni. Cu alte cuvinte, "Secțiunea moldovenească" nu făcea decât să satisfacă dorințele moldovenilor exprimate la congresul de la Tiraspol în cele șase puncte ale "Lumenării" lor.

În iulie 1924 apăru și organul săptămânal al Secției moldovenești "Plugarul Roșu", cu deviza: "Proletari din toate țările, uniți-vă!", pusă sub semnul secerii și ciocanului. Primul organ de publicitate în limba moldovenească din Transnistria a fost întemeiat cu scopul de a face o cât mai vie și mai intensă propagandă pentru înființarea republicii moldovenești între Bug și Nistru.

"Plugarul Roșu" din 21 august 1924 aducea următoarea "Înștiințare":

"Toți cetățenii cari știu să scrie, să citească și să vorbească moldovenește și care vor să lucreze pe linia sovietică pentru moldoveni, sunt rugați să se înregistreze în Secția moldovenească de pe lângă secția gubernială a învățământului obștesc, Odessa, strada Baranova nr. 10".

În același număr apărură și următoarele informații:

"Secția moldovenească pentru învățământul moldovenesc este creată spre a organiza și îndruma învățământul moldovenesc.

Pentru moldovenizarea cât mai grabnică a tuturor institutiunilor și așezămintelor din centrele moldovenești au fost trimiși în guberniile Odessa și Nicolaev studenți din sectorul român de pe lângă Universitatea din Moscova, pentru a radia din punct de vedere cultural și politic starea populațiunii moldovenești.

S-a hotărât conducerea de cursuri pregătitoare, de cursuri pedagogice superioare, a unei școli începătoare de gospodărie în folosul cărora Editura gubernială din Odessa a început să publice cărți școlare pentru începători și broșuri pentru vârstnici în limba moldovenească.

Iată lista cărților didactice, ce au început să fie publicate în limba moldovenească:

a) Pentru copii: Abecedar, *alcătuit de tovarășul învățător Edelstein din Coșnița;* Aritmetica *de tov. Gh. Călin;*

b) Pentru vârstnici, neștiutori de carte: Abecedar *și* Carte de Citire*;*

c) Pentru știutori de carte: 1) Cine a fost Lenin*; 2)* Despre cooperative*; 3)* Despre noroadele mici în Uniunea Sovietică*; 4)* Legile pământului*; 5)* Povești moldovenești de Ion Creangă".

Cu privire la limba cărților didactice se spunea:

"Pentru că dialectul moldovenesc este prea sărac în cuvinte, din care pricină se îngreunează mult munca cultivală și de luminarea norodului moldovenesc, s-a hotărât ca în școale, case și așezăminte de cultură moldovenească, să se întrebuințeze limba românească care este mai bogată în cuvinte.

Tot din aceleași pricini s-a hotărât să se învețe în școalele moldovenești limbile latine (româna) întrebuințată în cea mai mare parte a lumii creștine, pentru începători abecedarile (bucvele vor fi tipărite cu litere / bucve latine). Cărțile și gazetele pentru cei cari știu de acum să citească, vor fi tipărite ca și până astăzi, cu buchile cirilice (rusești)".

Dar pentru ca instrucția în limba românească să fie completă, s-a înființat pe lângă *Sectorul român al Universității Noroadelor Apusene din Moscova un curs pregătitor de 10 locuri pentru țărani și muncitori moldoveni.* Absolvent al acestui sector pare să fi fost *M.V.*

Sergievski, autorul lucrării *Studii moldovenești*, apărută în limba rusă în 1936 în ediția "Institutului de Limbă și Cugetare" de pe lângă Academia de Științe din Moscova.

Pe lângă universitatea din Odessa luă ființă *Institutul Moldovenesc* din care făceau parte mai mulți tineri scriitori care sporeau numărul frumosului mănunchi de cărturari moldoveni grupați în jurul revistei „Moldova Literară", în frunte cu Nicolae Smochină, Toader Mălai, Nicolae Turcan, Simion Dumitrașcu, Toader Andreescu și alții. Din grupul tinerilor scriitori făceau parte Mitrea Marcu, Alexandru Caftanachi, Iacob Doibani, Ion Corcin-Corcinschi, Dumitru Batrâncea, Nistor Cabac ș.a., care manifestau în scrierile lor frumoase sentimente naționale românești.

În schimb, propaganda bolșevică arunca pe piață o sumedenie de publicații comuniste precum: "Declamatorul Moldovenesc", "Oktober în Moldova", "Pajina Literară", "Foaia Moldovenească", "Pajina Moldovenească" și multe altele. Curând însă, cercul literar românesc din Tiraspol căzu jertfă vigilenței securității bolșevice, membrii cercului fură arestați și deportați în Siberia sub învinuire de *"naționaliști"* și de *"romănie"*. Dar regimul de teroare nu putea încătușa și sufletele tineretului naționalist, ale cărui sentimente naționale găsiră o prea frumoasă expresie în oda lui Nistor Cabac închinată Nistrului:

Curgi mereu și spală-ți rana adâncă,
Căci tu veșnic, Nistru, vei trăi.
....
Când va fi din două *lumi o țară*
Iar tu un râu de vajnici înfrățiri.

De asemenea, în toamna anului 1924 s-a deschis o *secție moldovenească* pe lângă *Școala Gubernială Sovietică de Partid*, cu 36 de locuri, și anume pentru ținutul *Odessa* 15 locuri, *Cherson* 1, *Nicolaev* 1, *Balta* 12, *Zinoviev* 3 și *Întâi Mai* 4 locuri. S-a mai hotărât să se alcătuiască pentru iarnă *"o trupă mișcătoare de teatru moldovenesc pentru slujirea satelor moldovenești"*. Conducerea tuturor așezămintelor românești de propagandă și de învățătură a fost dată *"Reprezentantului națiunii moldovenești"*, tovarășul Kanton O. Dicescu-Dyk, fratele faimoasei comuniste Paula Kanton.

La 21 august 1924, tovarășul Florian lansă prin "Plugarul Roșu" următorul apel pentru învățătorii moldoveni:

"Tovarăși!

Au trecut aproape 7 ani, de când marea revoluție din octombrie a slobozit de sub jugul Țarismului milioane de țărani și muncitori. Practica noastră de fiecare zi ni arată în chip limpede că preschimbarea ce s-a făcut, prin Marea revoluție din octombrie cu desființarea proprietății, nu este pasul de pe urmă al căiei înfăptuite obștei comuniste.

Pentru a ajunge la acest țel, trebuie să deșteptăm norodul pentru scoaterea lui din întunericul moștenit de la vechea alcătuire țaristă.

Norodul moldovenesc care nu este o nație deosebită de noroadele republicii noastre (sic!) ci se deosebește numai prin limbă și cultura sa înapoiată de celelalte naționalități ale Republicii Sovietice. Norodul acesta a rămas în urma celorlalte naționalități.

Dar pentru că statul sovietic pe care îl au țăranii și muncitorii, constituția votată de al 3-lea congres al Sovietelor, prin art. 17 garantează și drumul la învățătură în chip larg copiilor de țărani și muncitori și care pot primi învățătură fără plată, tot așa pot să învețe și oamenii în vârstă.

Ținând seamă că toată cârmuirea este în mâinile muncitorilor și țăranilor săraci, iar învățătura se poate dobândi într-un chip mulțumitor prin aceea că statul pune la îndemână toate mijloacele tehnice și materiale pentru scoaterea de jurnale, cărți, broșuri și pentru orice operă de publicitate a căror răspândire este garantată;

Ținând seama că pentru lărgirea și garantarea învățământului statul sovietic, cârmuit de clasa muncitoare, asigură țăranilor săraci și muncitorilor toate casele publice cu mobilier, lumină și încălzit;

Secțiunea moldovenească de pe lângă «Gub. Oko», care s-a înființat acum, roagă pe toți învățătorii moldoveni să înceapă lucrul pentru deșteptarea copiilor de țărani și muncitori, moldoveni, a căror stare culturală a rămas cu mult în urma celorlalte noroade ale Republicei.

Tovarăși Învățători și Învățătoare!

Către voi se îndreaptă nădejdea țărănimii sărace și muncitorilor moldoveni. Voi sunteți conducătorii frontului cultural. Norodul moldovenesc care din neam în neam a căzut în întuneric, știe să prețuiască munca voastră. În mijlocul acestui norod amorțesc și se prăpădesc elementele tinere și poate genii, cari din pricină că

nu primesc cultură, nu pot fi de folos cârmuirii sovietice. Numai prin stăruința și activitatea noastră vom putea să învingem greutățile ce se pun în calea noastră.

Azi, când toate naționalitățile au câștigat dreptul de a-și face învățătura în limba lor maternă, populația moldovenească în rând cu celelalte naționalități, își are libertatea de a-și forma și pregăti cultura în limba moldovenească..."

În continuare, Florian cerea învățătorilor relații asupra numărului copiilor buni de școală, asupra persoanelor vârstnice care doresc să se instruiască în limba moldovenească, asupra așezămintelor școlare, care urmează să fie moldovenizate etc. El își încheie apelul către dăscălime cu următoarea perorație:

"Sub cârmuirea țarismului lacom și asupritor, norodul moldovenesc a trăit într-o perioadă de întuneric și deznaționalizare. Politica de rusoficare dusă de țarism a dat cele mai strașnice roade de dărâmare și distrugere a culturii moldovenești. Totuși, neuitându-se la lipsa de cultură moldovenească, de slăbirea limbii moldovenești, vedem că numărul moldovenilor s-a mărit cu câteva sute de mii. Iar apoi națiunea moldovenească este luată în seamă. Norodul moldovenesc este dornic de a-și face cultura trebuincioasă pentru a ieși din întunecimea de sute de ani în care l-a aruncat vitregia țarismului. Pentru aceasta se cuvine să ne strângem toate puterile și să ne pregătim toate cadrele pentru începerea unei munci largi în rândurile moldovenilor!"

Propaganda națională prinse ușor în rândurile moldovenilor transnistrieni fiindcă ei vedeau în această propagandă începutul realizării programului lor național votat în congresul de la Tiraspol. În urma acestei propagande, "Plugarul Roșu" anunța la 21 august 1924 că în 21 sate din gubernia Odessa a și început a se grăi "numai moldovenește" și eă toți judecătorii, învățătorii, preoții și primarii de sate "fură obligați să învețe și să vorbească limba moldovenească". În continuare, organul oficial se grăbi să comunice cititorilor că "din mai multe sate moldovenești s-au primit rezultatele adunărilor cu cereri să se ridice chestiunea organizării *Republicii Moldovenești* pe teritoriul ținuturilor Odessa și Balta".

Ianaki Chioru, delegatul raioanelor moldovenești de pe malul Nistrului, susținea în fața guvernului ucrainean din Harkov că *"pe malul Nistrului în Basarabia au rămas mai mult de un milion și jumătate de frați de ai noștri de sânge moldovenesc, cari împeună cu noi au făcut revoluția și cari azi gem sub jugul burgheziei române. Acești frați ar vedea cu ochii lor cum înfăptuiește puterea Sovietelor dreptul la această slobozire a noroadelor mici și ar mai vedea cum poate norodul să înfăptuiască o viață norocoasă".*

Referindu-se la cererile acestea, Badaca Costică dădea în "Plugarul roșu" din 28 septembrie, sub titlul "Răsare Soarele", următoarele informații:

"Mișcarea moldovenilor pentru organizarea Republicii Moldovenești a pătruns în toate colțurile guberniei noastre care este locuită de moldoveni. De prin orașe și sate se primeau rezoluțiuni prin care se exprimau speranțe și dorințe de a avea Republica Moldovenească. Iată ce spun ele: «Cerem înființarea Republicii Moldovenești, pentru ca noi moldovenii să putem dezvolta cultura națională, ca să putem întări mai mult gospodăria noastră».

Când cetești rezoluțiile moldovenilor noștri, îți vine a plânge de bucurie. Simțim în ele sufletul curat al țărănimii. De unde lua dânsul aceste vorbe de aur? Din adâncul inimii sale, care veacuri întregi a îndurat numai chinuri și suferințe.

Și într-adevăr, unele dintre rezoluțiunile votate de românii transnistrieni merită să fie reținute. Dăm ca pildă rezoluția românilor din Dubăsari, vechea așezare românească pe malul Nistrului. Iată cuprinsul ei:

«Noi, muncitorii agricoli din Dubăsari cerem ca dorința noastră privitoare la înființarea Republicii Moldovenești să fie realizată. Noi, moldovenii, până acum nu ne-am folosit de toate drepturile chezășluite nouă după Constituție, fiind întunecați, căci încă n-am ieșit din întunericul în care ne-a aruncat țarismul. Pentru a ridica cultura noastră moldovenească, spre a dezvolta limba noastră stricată, spre a ridica cu multă reușire gospodăria *noastră, avem nevoie de Republica noastră Moldovenească».*

Sătenii moldoveni din Pancevo se asociază și ei la cererea generală pentru înființarea Republicii Moldovenești, zicând:

«Credem că ar fi cu cale, că în localitățile acestea se găsesc moldoveni, dar care localități, după așezarea lor geografică nu pot fi unite cu Republica Moldovenească, să fie deosebite în

unitatea moldovenească»".

În septembrie 1924 membrii Comitetului revoluționar se întruniră în congres general la Odessa, alegând în prezidiu pe tovarășii Marin, Baciușcan, Oborocea și Bondar, acesta din urmă ca delegat al ostașilor roșii moldoveni. Tovarășul Radeev raporta Congresului rezultatele propagandei pentru înființarea Republicii, arătând că mișcarea a cuprins toată populația românească din Transnistria. El arătă că la mișcarea moldovenilor pentru autonomie participau și satele *ucrainene* și *rusești*. Moldovenii din congres susțineau cu hotărâre înființarea republicii în limba lor. Marea lor însuflețire era relevată și de presa din Odessa. Înființarea republicii era susținută și de organizațiile proletare din Podolia și Harkov, precum și de comitetul executiv al guberniei Odessa, care interveneau la locurile în drept pentru crearea republicii moldovenești.

4. Constituirea Republicii Moldovenești. Granițele noului stat moldovenesc. Scopurile politice urmărite prin crearea republicii

Teritoriul transnistrian făcea parte din Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei. Desprinderea părților moldovenești din Ucraina nu se putu face fără asentimentul Consiliului Comisarilor Poporului din Harkov. Dându-și seama de aceasta, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova dădu instrucțiuni misiunii sovietice din Berlin să aducă de la societățile studențești din străinătate cât mai multe petiții colective prin care să se ceară concursul Comitetului Executiv Ucrainean pentru înființarea Republicii Moldovenești. Intervențiile acestea fură încoronate cu succes, la sfârșitul lui septembrie. *Ciubăr*, președintele Consiliului Comisarilor Poporului din Harkov, răspundea afirmativ cu privire la separarea raioanelor, că lucrările delimitării sunt spre sfârșite și că "s-a stabilit că Republica Moldovenească va avea o populație de 3 - 400.000 locuitori", iar centrul ei administrativ va fi probabil la Ananiev.

"*Populația muncitoare moldovenească* – continua Ciubăr – *a fost supusă unei rusificări forțate, ca și muncitorii ucraineni. Rusificatori principali în Moldova și Ucraina au fost moșierii și cinovnicii țariști, cari au năbușit orice manifestație de independență națională și creștină. Muncitorii moldoveni au acum putința de a adânci și intensifica opera lor creatoare în granițele unei unități teritoriale și administrative independente. Republica Moldovenească nu este mare ca întindere și nici ca populație nu este prea numeroasă; industria este de asemenea slab dezvoltată, regiunea aceasta însă are toate șansele pentru o dezvoltare economică în viitor. Primii pași vor fi grei, dar ajutorul frățesc dat de republicile sovietice va asigura înflorirea republicii socialiste sovietice moldovenești*".

După rezultatele raionării în regiunile locuite de moldoveni, noua republică moldovenească urma să cuprindă următoarele raioane:

Râbnița, cu 48.784 locuitori, dintre care 25.387 moldoveni;

Dubăsari, cu 57.571 locuitori, dintre care 33.690 moldoveni;

Tiraspol, în întregime moldovenesc;

Ananiev, cu 43.585 locuitori, dintre care 24.294 moldoveni.

Comisia administrativă teritorială a guberniei Odessa a hotărât să moldovenizeze următoarele raioane: *Slobozia – Tiraspol, Grigoriopol – Dubăsari, Ananiev – Râbnița – Crut*, unde cea mai mare parte a populației sunt moldoveni. "Plugarul Roșu" susținea că ar trebui să fie unite și moldovenizate și raioanele: Camenca și Velico-Coșnița din ținutul Tulain, gubernia Podoliei.

Hotărârile comisiilor de raionare fură trimise la Harkov spre aprobare. Ciubăr înaintă propunerile tovarășului *Petrovski*, președintele Comitetului Central Executiv al Întregii Ucraine (Vuția). La 8 octombrie 1924, Comitetul se întruni în ședință plenară, cu oridnea de zi: înființarea Republicii Moldovenești. Deschizându-se discuția, *Grigore Ivanovici Barisov*, cu numele conspirativ *Starti Moșneagul*, membru al Consiliului, pledă pentru înființarea Republicii, pentru următoarele motive:

"Noi, țăranii și muncitorii moldoveni de pe malul Nistrului, Vă rugăm să ne dați putința de a clădi viața noastră culturală și să ne dați dreptul de alcătuirea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești (R.S.S.A.M.) care va fi parte din Ucraina sovietică și va intra în sânul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste Rusești (U.R.S.S.)".

După Grigore Moșneagul, urmă la cuvânt Chioru Ienachi, care citi *Declarațiunile delegaților moldoveni la a treia sesiune a Vuțic-ului:*

"Noi, delegații sătenilor moldoveni de pe malul Nistrului, în numele tovarășilor noștri, care la shodurile și adunările lor, precum și la conferințele lor raionale și-au spus cuvântul lor, ne îndreptăm către sesia Vuțic-ului și înștiințăm că acum 7 ani muncitorii și țăranii imperiului țarului au dărâmat puterea boerilor și capitaliștilor și au pus temelia celei dintâi Republici a muncitorilor și țăranilor. În lupta împotriva contrarevoluției și în silința de ridicarea gospodăriei țării, muncitorii și sătenii moldoveni au fost alături de toate celelalte noroade ale republicii, împărțind frățește cu ele și durerile înfrângerilor și bucuria izbânzilor.

În temeiul acestui drept și pe temeiul legăturilor frățești ale norodului moldovenesc cu norodul ucrainean și cu toate celelalte noroade din Soiuz, legături pecetluite cu sângele vărsat în lupta cu contrarevoluția, noi venim astăzi în fața sovietului muncitorilor și țăranilor din Ucraina, în fața Vuțic-ului și ne îndreptăm către el cu rugămintea să ne ajute în munca noastră pentru rădicarea economică, politică și culturală a norodului moldovenesc.

Norodul moldovenesc a rămas unul dintre cele mai înapoiate noroade ale Soiuzului nostru. Pentru luminarea lui, noi avem nevoie de ajutorul și sfaturile voastre, noi avem nevoie de alcătuirea unui Cămin moldovenesc, în care să fie mai ușor să ne luminăm pe limba pe care o pricepem mai bine. După părerea noastră, acest cămin ar putea fi numai R.S.S.A.M. Pentru asta vă rugăm sesia Vuțic-ului să deslege dorința și cererea și să ne dea răspuns la această întrebare.

Delegația raioanelor moldovenești:

Starâi, Chior, Iarake, Kamburina, Badoev, Pascar Seitanou, Corgevan".

Urmă la cuvânt Corniușin, secretarul Gubiscomului din Odessa, care rosti următoarea cuvântare:

"Tovarăși!

Cârmuirea noastră aduce la hotărârea sesiei Vuțic-ului un document istoric. După documentul aista un teritoriu mare cu locuitorime moldovenească se taie din gubernia din Odessa. Și de aceia, tovarăși, vreau să grăiesc câteva cuvinte să vă povestesc istoria mică a nașterii republicii aisteia.

Națiunea aiasta mică care se deșteaptă din nou spre viață, s-a împrietenit cu noi. Împlinind hotărârea guvernului nostru încă de pe vremea raionizației, noi am fost martorii unei rădicări de la sine a maselor sătenilor moldoveni care se strângeau la shoduri și dedeau dovada rădicării lor. Ei votau (glăsuiau) rezoluții, în care au cerut să fie tăiat teritoriul locuit cu moldoveni cu centrul administrativ al lor care să aibă și un rol gospodăresc.

Aceste shoduri au avut loc în mai multe țări, pentru că guvernul Republicii ucrainene a dat multă samă și putere pentru rădicarea culturii moldovenilor. Voi știți că cultura moldovenilor a fost așa cum era pe vremea lui Petru cel Mare. Și numai o muncă mare și fără osteneală a făcut că cultura a început să se ridice și a ajuns până ce moldovenii au înțeles să ceară organizarea republicilor".

Corniușin încheie cuvântarea cu propunerea de a se vota înființarea Republicii Moldovenești.

După ce tovarășul *Sumski* raportă asupra școlilor moldovenești și asupra învățământului în limba moldovonească, Adunarea Comitetului Central Executiv al întregii Ucraine votă următoarea moțiune:

"În sutele de adunări și meetinguri, moldovenii au arătat voința lor tare de a organiza viața lor națională și gospodărească. Luând în seamă voința muncitorilor și țăranilor Moldovei sovietice, spusă sus și tare, și având în vedere bazele neclintite ale Constituției Sovietice, a treia sesiune a Vuțic-ului și al 8-lea sovăz hotărește:

a) A organiza în sânul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească.

b) Granițele Republicei Moldovenești vor fi:

1. La Nord-Vest, la granița câmpului satului: Grușchi și Ocnița, raionul Velico-Coșnița, jud. Tulcim, Gubernia Podolscaia, apoi la granița raionului Kamenca, jud. Tulcim, gubernia Podolscaia, lăsând la o parte satul Bulgan și târgușorul Zagniacov, mergând mai departe înspre satele Pisărenca, Petrovca, raionul Crut, jud. Balta, gubernia Odessa, apoi mergând spre stația Borgti și satele Ghiderim, Positel, Osipova.

2. La Răsărit, pe granița de răsărit satul Mihalovca, în spre târgul Ananiev, Valea-Gutului, Antonovca, Nova-Alexandrovca, Sloboda Ploscoe, Grădinița, Târgul Tiraspol, Hutori Slobozia, apoi pe limanul Cucurgan, prin locul Plesoie în spre satul Troițca.

3. La Sfințit și Sud-Vest pe granița de stat a S.S.S.R.

Pentru organizarea organelor de administrație pe teritoriul R.A.S.S.M. și pentru strân-

gerea congresului Sovietelor deputaților, muncitorilor, sătenilor și din armata roșie de pe toată Moldova, să se organizeze comitetul revoluționar vremelnic, care să aibă plină putere pe teritoriul R.A.S.S.M. până ce va fi strâns primul congres al sovietelor".

Oficialitatea sovietică arăta că votarea înființării Republicii Moldovenești s-a făcut în mod solemn. *"Proclamarea R.A.S.S.M.* – scrie organul oficial – *este rezultatul numeroaselor cereri din partea populațiunii moldovenești din zona Nistrului, de care cereri Comitetul Central Executiv Ucrainean a fost bombardat de mai multe luni de-a rândul. Adunările țăranilor moldoveni aglomerau comitetul central cu rezoluțiunile privitoare la rezolvarea cât mai grabnică a acestei chestiuni, precum și a acordării dreptului culturii moldovenești de a se dezvolta în același grad ca și a altor naționalități care fac parte din Soiuzul Republicilor Sovietice Socialiste.*

Zilele acestea se va comunica ordinea alegerilor și timpul congresului general al sovietelor deputaților țărani și muncitori. Congresul va alege Comitetul Central Moldovenesc și va elabora noua Constituție a Republicii. Comitetul Central va trebui apoi să elaboreze un șir de proiecte relative la ridicarea și renașterea culturii moldovenești, a școlii, limbii etc., să fixeze baza economică a Moldovei și să ia măsuri pentru propășirea populațiunei moldovenești".

Alegerile pentru congres s-au ținut în primele zile ale lunii noiembrie 1924, iar congresul s-a întrunit la 7 noiembrie la Birzula. Atunci s-a constituit și Comitetul Central al Republicii. Președintele Comitetului Central fu ales Grigore Ivanovici Borisov. Rus de felul său, fost muncitor în atelierele căilor ferate din Tighina, care făcea parte din partidul comunist rus încă din 1901. După unirea Basarabiei, fugise peste Nistru și luptase în armata roșie contra lui Petliura, fiind unul dintre cei mai aprigi propagandiști ai doctrinei comuniste. Ca vechi revoluționar și cunoscător al limbii moldovenești, Borisov frecventase „facultatea" pentru muncitori și se puse în fruntea propagandei și mișcării pentru crearea Republicii Moldovenești. Primul ajutor al președintelui fu ales bulgarul *I. Stroiev*, avocat de profesie. Membri ai Comitetului Central erau și Krivoșukov, A. I. Ivanov, Badaev, Buciușcan și *Caterina Arbore*. Krivoșukov, Ivanov și Badaev erau ruși de origine. Buciușcan era moldovean, fost învățător în Basarabia și deputat în Sfatul Țării din Chișinău, de unde fugi peste Nistru. Caterina era fiica lui Zamfir Arbore, comunistă înfocată. Prima ședință a Comitetului Central s-a ținut la Birzula în ziua de 9 noiembrie 1924. În discursul ținut în limba moldovenească, președintele Borisov Moșneagul arătă că Soiuzul Republicilor Sovietice Socialiste este unica țară în care a unit numeroase naționalități într-o familie de muncitori. *"Punând fundamentul renașterii noastre* – zicea președintele – *noi niciodată nu vom uita de frații noștri care gem sub jugul boieresc".* (adică la românii din Basarabia și România).

Astfel luă ființă, în ziua de 8 octombrie 1924, *Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească*. Constituirea Republicii Moldovenești era fără îndoială un eveniment de însemnătate istorică pentru românii transnistrieni. Cei 400.000 de moldoveni, dornici de învățătură în limba lor, își dobândiseră *autonomia politică și națională!*

Din nefericire, noua republică nu cuprindea pe toți moldovenii răspândiți între Nistru și Nipru. Granițele de răsărit ale republicii nu atingeau Bugul, necum să fi trecut apele acestui râu. Pe lângă limba oficială moldovenească se întrebuința cu egală îndreptățire și limba rusă și ucraineană. Adunarea constitutivă a noii republici s-a ținut la *Birzula*, iar centrul administrativ s-a fixat în mod provizoriu la Balta. Proclamarea Republicii Moldovenești s-a sărbătorit în satele moldovenești cu mare însuflețire prin manifestații publice și militare, la care s-a intonat imnul "Deșteaptă-te române".

Cu totul altele erau scopurile urmărite de vechii revoluționari prin înființarea Republicii Moldovenești, care se grăbiră să proclame pe Rakowski drept "cel mai vechi și mai călduros congresist al Moldovei". Din lista guvernului Republicii Moldovenești vedem că din cei 7 membri care constituiau acest guvern, numai doi erau moldoveni, iar din ceilalți cinci, unul era bulgar, iar patru ruși. Ziarul "Izvestia" din Moscova arăta că: *"În compunerea numeroaselor delegațiuni moldovenești sosite la Harkov se găseau foarte mulți revoluționari vechi, unii dintre ei fiind propuși de către satele moldovenești în viitorul guvern sovietic moldovenesc".* Numai că scopurile urmărite de ei erau deosebite de năzuințele naționale ale țăranilor moldoveni.

După mărturisirea lui Medvedev, secretar al Comitetului Central Ucrainean, "stăruința pentru crearea Republicii Moldovenești este *un fel de protest contra politicei teroriste și apăsătoare a României față de populația basarabeană*". El susținea că prin crearea unui

stat separat și independent care să asigure pe deplin dezvoltarea culturală și națională a moldovenilor, *"se va arăta basarabenilor că cine anume este apărătorul lor adevărat"*. În formațiune statală, națiunea moldovenească va fi în stare să crească repede și să producă *"o mare influență culturală și politică asupra Basarabiei"*.

Ciubăr, președintele guvernului ucrainean din Harkov, susținea că *"țăranii și muncitorii moldoveni din Republica Moldovenească își vor dezvolta gospodăriile lor fără amestecul moșierilor ruși. Muncitorimea de peste Nistru va vedea cum se poate dezvolta o republică muncitorească care nu este legată de jugul ocupației române ca Basarabia"*.

Oficialul "Izvestia" constată că: *"Noua republică sovietică unde e numai o parte din populațiunea moldovenească... O mare parte din țăranii și muncitorii moldoveni, care locuiesc pe teritoriul Basarabiei, ocupată de trupele românești, încă se află acolo sub jugul boierilor români"*.

Un ziar ucrainean din Harkov susținea că "noua" republică *"va putea exercita o influență culturală asupra Basarabiei vecine subjugată de români"*.

Din tâlcul acestor declarații oficiale și oficioase reiese clar ca lumina soarelui că ideea creării unei republici autonome pe seama moldovenilor transnistrieni n-a pornit din gândul generos de a reeduca o populație harnică și muncitoare scoasă din întunecime și sclavie sufletească la o nouă viață politică-națională și culturală. Dimpotrivă, plăsmuitorii acestei republici urmăreau cu totul alte scopuri, străine de ideea libertății naționale. Ei voiau să dobândească o bază mai sigură pentru propaganda lor comunistă și să creeze un punct de atracție, *"magnet puternic pentru moldovenii basarabeni"*, *"o veșnică amenințare pentru România, o suliță în coasta Basarabiei"*.

Aceeași interpretare o întâlnim și în presa străină.

Ziarul "Vossiche Zeitung" reproducea raportul corespondentului ei din Moscova, care arăta că: *"Republica Moldovenească, mică pentru moment, urmează să se unească la timpul său cu Basarabia și să formeze o mare republică sovietică în cadrul Uniunii Sovietice. Acesta este înțelesul noii Republici Moldovenești"*.

Corespondentul ziarului "Times" arăta că:

"Sovietele au elaborat noi planuri pentru a ațâța necontenit dezordinea în Basarabia.

ACTUL UNIRII
votat de Sfatul Țării la 27 martie, s.v. 1918

Aceste planuri cuprind și crearea unei noi republici moldovenești pe malul Nistrului. Această republică va servi astfel de centru de agitație, de exemplu atractiv pentru Basarabia și România".

"Corriere de la Sera" din Milano releva că: *"Republica Moldovenească e destinată să devină un stat de rudenie și un punct de atracție pentru Basarabia. Ea tindea în mod vădit să zdruncine poziția României în Basarabia. Din parte-ne avem de adăugat un singur lucru: faptul că Rusia găsește necesară și posibilă o republică moldovenească dincolo de Nistru, dovedește cu atât mai mult moldovenismul Basarabiei și deci românitatea ei incontestabilă"*.

Ziarul "Pester Lloyd" constata că *"prin crearea acestui stat în miniatură, conducătorii sovietici par a voi să creeze României o sursă de noi neplăceri"*.

Ziarul finlandez "Usi Snomi" arăta că *"proclamarea republicii moldovenști se înfățișează ca un atac al sovietelor împotriva României, făcut cu scopul de a revoluționa popu-*

lația basarabeană".

Ziarul bulgar "Demokraticeski godinar" califica înființarea republicii moldovenești drept *"o provocare directă la adresa României".*

Ziarul parizian "Le Temps" reproducea interviul cerut lui *Vintilă Brătianu*, care avea următorul cuprins:

"România e fericită de a vedea guvernul sovietic recunoscând astăzi în chip concret că la răsăritul Nistrului trăiește încă o populație de 400.000 de români, ceea ce permite marelui imperiu rusesc să creeze un nou stat, o adevărată republică moldovenească, adică românească, și aceasta după ce guvernul rus contestase acest caracter românesc Basarabiei, provincie situată totuși la vest de Nistru, adecă într-o regiune și mai omogenă, deoarece face corp cu masa compactă a poporului român. Este aceasta confirmarea cea mai evidentă a întinderii rasei noastre în aceste regiuni.

Aceasta dovedește încă odată înțelepciunea politicei românești care, deși cunoaște existența a 400.000 dintre conaționalii săi în regiunea ce se întinde dincolo de Nistru până la Herson, n-a avut totuși niciodată veleitatea de a voi să înglobeze această populațiune în frontierele sale politice, precum au declarat-o de altfel delegații români la diferite conferințe internaționale și în special la conferința păcii de la Paris întrunită la Versailles.

Sperăm că crearea unui stat român între Rusia și noi va permite dezvoltarea, în imperiul rus, a unei vieți naționale românești, nu va putea decât să înlesnească relațiile între statul rus și țara mea. România, care și-a realizat revendicările sale naționale complete, este țara cea mai interesată la menținerea păcii și are atâtea de făcut pentru a consolida rezultatele ultimului război, încât ea, cea dintâi ar fi fericită de orice act ce ar putea întări pacea în această parte a Europei".

Ion Inculeț, fost președinte al Sfatului Țării din Chișinău, se exprima asupra înființării Republicii Moldovenești în felul următor:

"Bolșevicii au hotărât, după lungi pregătiri în presa lor, să formeze pe malul stâng al Nistrului, o Republică Moldovenească, sovietică, care să intre în uniunea generală a sovietelor rusești. Ei au hotărât ca în această republică să fie introdusă limba moldovenească și chiar limba română, graiul poporului fiind insuficient. Ce scop urmăreau bolșevicii cu această republică este clar. Noi credem însă că la urma urmelor acest instrument se va întoarce contra lor. Am convingerea aceasta deoarece regimul comunist niciodată nu poate să convină oricărui țăran, și mai ales țăranului moldovean, care este extrem de individualist și ține mult la proprietatea particulară, mai ales asupra pământului.

La noi, prin reforma noastră agrară, tot pământul este împărțit în loturi individuale, câtă vreme peste Nistru, tot pământul este declarat ca proprietate a statului și este dat numai în folosința obștiilor celor ce vor să-l lucreze.

Mai este și altă latură, semnalată și de alții. Prin crearea republicii moldovenești, bolșevicii au recunoscut că neamul nostru se întinde mult mai departe de Nistru. Repet încă odată că acest instrument se va întoarce împotriva sovietelor".

Sergiu Niță, fost ministru al Basarabiei, arătă că unul din motivele care au determinat pe cei din Moscova să satisfacă dorința celor de la Odessa, a fost îngrijorarea conducătorilor sovietici față de mișcarea ucraineană. Pentru a contrabalansa tendințele spre independență ale Ucrainei, i s-a pus în coadă Republica Moldovenească.

Un alt fruntaș basarabean, *D. N. Alexandri*, vedea în noua republică moldovenească înfăptuirea *"unui gând viclean al Sovietelor".*

Din punctul de vedere național românesc, înființarea unei republici moldovenești dincolo de Nistru are semnificația ei. Recunoașterea oficială că dincolo de Nistru trăiesc din vechime 400.000 de români, frați de sânge și de limbă cu basarabenii, nu mai îngăduie nici o discuție asupra caracterului etnic românesc al Basarabiei. Și dacă guvernul român a ezitat de a lua la cunoștință și de a aduce la îndeplinire actul unirii românilor transnistrieni cu Basarabia, votat în congresul de la Tiraspol din 17 decembrie 1927 în baza principiilor wilsoniene de autodeterminare a popoarelor și nici n-a ridicat revendicări teritoriale dincolo de Nistru, el s-a abținut cu durere în suflet de la toate acestea de dragul păcii și bunei vecinătăți cu poporul ucrainean, relații amicale pe care dorea să le păstreze și să le cultive.

Dar dacă și din punct de vedere *politic*, crearea Republicii Moldovenești însemna fără îndoială o directă provocare la adresa României, din punct de vedere *cultural, autonomia națională* conferită românilor transnistrieni contribui la deșteptarea conștiinței și a simțului de solidaritate națională românească, care-i încuraja în lupta lor de conservare națională.

MOLDOVA

DE LA

NISTRU

REVISTĂ ILUSTRATĂ SCRISĂ PE ÎNŢELESUL POPORULUI

APARE DE 4 ORI PE LUNĂ SUB CONDUCEREA UNUI COMITET

PALATUL SFATULUI ŢĂREI

aci s'a proclamat autonomia, independenţa şi unirea cu România la 27 Martie 1918.

Coperta revistei "Moldova de la Nistru"

PARTEA XX

ROMÂNIA ÎNTREGITĂ SUB DOMNIILE REGILOR FERDINAND I, CAROL II, MIHAI I. PROCLAMAREA REPUBLICII

I. Conferința de pace de la Paris. Semnarea tratatelor de pace.
Așezarea noilor granițe. Ostilitățile cu Ungaria și Rusia

II. Organizarea unitară a statului român sub domnia regelui Ferdinand I

III. România sub regimul celor două dictaturi: regală și antonesciană

IV. Răsturnarea dictaturii antonesciene.
Actul regelui Mihai I de la 23 august 1944

V. România sub regimul republican

VI. Mișcarea culturală

[Capitolele I și II lipsesc din dactilogramă]

Capitolul III

ROMÂNIA SUB REGIMUL CELOR DOUĂ DICTATURI: REGALĂ ȘI ANTONESCIANĂ

1. Urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea. Frământările politice și activitatea legislativă sub guvernele Mironescu, Maniu, Iorga, Vaida și Duca. Moartea lui Vintilă Brătianu și asasinarea lui I. G. Duca
2. Guvernarea liberală din anii 1933 - 1937. Conversiunea datoriilor agricole. Reluarea raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. Activitatea legislativă. Înzestrarea armatei. Frământările politice interne. Noile alegeri parlamentare. Demisia guvernului Tătărescu
3. Guvernele de tehnicieni: Octavian Goga, Miron Cristea și Armand Călinescu. Noua Constituție. Dizolvarea partidelor politice. Începutul celui de-al doilea război mondial. Asasinările lui Zelea Codreanu și Armand Călinescu. Guvernele pacifiste Argetoianu și Tătărescu. Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de trupele sovietice. Guvernul de colaborare cu legionarii prezidat de Ion Gigurtu. Aderarea României la Axa Berlin-Roma-Tokio. Convenția de la Craiova și evacuarea Cadrilaterului Dobrogean. Dictatul de la Viena și amputarea Transilvaniei
4. Abdicarea regelui Carol al II-lea. Începutul domniei regelui Mihai I. Dictatura legionară a generalului Ion Antonescu. Agresiunea germanilor contra Iugoslaviei și Greciei. Izbucnirea ostilităților dintre Germania și Rusia Sovietică. Recolonizarea germanilor din Bucovina și Dobrogea. Cutremurul de pământ din noiembrie 1940. Asasinarea lui Nicolae Iorga. Rebeliunea legionarilor contra lui Antonescu. Înăbușirea rebeliunii cu ajutorul armatei. Manifestul lui Antonescu pentru intrarea României în război contra Rusiei Sovietice. Recucerirea Bucovinei de Nord și Basarabiei. Forțarea graniței de la Nistru și ocuparea Odessei. Administrația românească în Transnistria. Deportarea evreilor și țiganilor în Transnistria. Principiile enunțate de Roosevelt pentru combaterea tiraniei hitleriste. Declarația Națiunilor Unite de la Washington. Înțelegerea anglo-americano-rusă. Conferința de la Teheran. Căderea lui Mussolini. Războiul total și bombardamentele americane și engleze. Prăbușirea frontului german din Rusia. Înaintarea Armatei Roșii până la Nistru. Tratativele de armistițiu cu anglo-americanii de la Cairo

1. Urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea. Frământările politice și activitatea legislativă sub guvernele Mironescu, Maniu, Iorga, Vaida și Duca. Moartea lui Vintilă Brătianu și asasinarea lui I. G. Duca

La 6 octombrie 1929 muri regentul Buzdugan. Corpurile legiuitoare completară Regența, delegând în locul răposatului pe Constantin Sărățeanu, consilier la Înalta Curte de Casație. Agitația în jurul acestei alegeri, contestată de lume din diverse motive, încurajă și mai mult mișcarea carlistă și înteți propaganda pentru reîntoarcerea ex-principelui Carol, care se bucura și de simpatia ofițerimii mai tinere. Propaganda carlistă era împărtășită și de prințul Nicolae, membru al Regenței. Însuși patriarhul Miron se exprimă unui intim al său, zicând: *"Țara nu merge, pentru că n-are cap; prințul își fumează țigările; Sărățeanu cercetează cărțile; eu, un preot, nu pot decât să încerc o împăcare"*.

Aderenții principelui, în frunte cu atașatul militar la Paris, îl țineau la curent cu situația din țară și-l îndemnau să se întoarcă,

pentru că armata și țara îl așteaptă ca pe un salvator. Ex-principele cedă îndemnurilor sfetnicilor săi, părăsi Parisul pe calea aerului și ateriză în ziua de 7 iunie 1930 pe aerodromul de la Băneasa.. De acolo el fu însoțit la Cotroceni, unde fu primit cu onoruri militare și îmbrățișat de fratele său, principele Nicolae. Vestea sosirii sale se răspândi cu iuțeala fulgerului în capitală. Începu pelerinajul la Cotroceni, pentru diverse motive și interese. Cele mai surprinse de sosirea lui Carol erau cercurile guvernamentale, care nu se așteptau la un asemenea act de îndrăzneală. Și totuși reîntoarcerea ex-principelui pare să fi fost organizată din vreme de aderenții săi, în frunte cu colonelul Gavrilă Marinescu, Teodorescu ș.a., pentru a pune guvernul în fața unui fapt împlinit. În fața acestei neașteptate situații, membrii guvernului, care contestaseră în diferite ocazii legalitatea actului de renunțare a principelui, susținând restaurația, se văzură siliți să se împace cu noua stare de fapt, creată prin venirea neașteptată a principelui, și să încerce să ajungă la înțelegere cu el. Președintele Consiliului, Iuliu Maniu, se prezentă principelui la Cotroceni, îl salută în numele guvernului cu cuvintele „Bine ați venit" și îi oferi demnitatea de *Tutore-Regent* al fiului său minor, regele Mihai.

Mihalache era pentru restaurație. Iorga era de părere să i se ofere principelui un loc în Regență. Averescu, care se întâlnise cu principele în Italia, se prezentă la Cotroceni pentru a-i ura bun sosit în țară. Numai Partidul Liberal, cu Vintilă Brătianu în frunte, considera reîntoarcerea principelui Carol o aventură, pusă la cale de adulatorii săi. În schimb, gruparea neo-liberală a lui George Brătianu, care se desfăcuse de Partidul Liberal și se constituise în grupare aparte, era pentru recunoașterea restaurării, fiind încântată de declarația principelui că, ajungând rege, dorește "să domnească cu generația lui". Cum însă gruparea neo-liberală era considerată mult prea slabă pentru a guverna, căldura relațiilor ei cu noul rege se stinse foarte curând.

Principele Carol nu era însă omul jumătăților de măsură. El pretindea să fie proclamat rege în toată regula. Iuliu Maniu ezita însă de a-și asuma răspunderea restaurației. El își înaintă demisia din președinția Consiliului. Regența i-o primi la 7 iunie și-l însărcină pe Gheorghe Mironescu cu președinția guvernului. Acesta convocă corpurile legiuitoare pentru aplanarea crizei constituționale. La 8 iunie 1930 se întruni Parlamentul. Deputații și senatorii liberali lipsiră de la ședință. Armata luă toate măsurile de siguranță. Președintele Camerei, Ștefan Cicio Pop, deschise ședința și puse în discuție propunerea de anulare a actelor de la 4 ianuarie, și anume actul de renunțare a principelui Carol la drepturile sale de moștenitor al tronului și actul de instituire a Regenței. După votarea anulării ambelor acte s-a primit propunerea de a proclama pe regele Mihai "Voievod de Alba Iulia". O dată înlăturate aceste impedimente legale. Adunarea a votat proclamarea principelui ca *Rege al României, Carol al II-lea.*

Președintele Adunării salută cu cuvinte frumoase pe noul rege, urându-i domnie lungă și rodnică. El făcu totodată un călduros apel către noul rege de a se împăca cu principesa Elena. Regele mulțumi Adunării pentru votul și sentimentele ei dinastice și patriotice, stăruind asupra înclinațiilor sale de iertare și împăcare. În aclamațiile mulțimii, regele plecă de la Parlament la reședința principesei Elena de la Șosea. Din nefericire nu s-a ajuns la împăcare între soți. Principesa, al cărei divorț fusese confirmat de Curtea de Casație, părăsi țara însoțită de fiul ei minor Mihai, Marele Voievod de Alba Iulia și moștenitor al tronului României. Țara, care o iubea, regreta adânc plecarea ei. Săvârșindu-se astfel actul restaurației, membrii regenței trecură prerogativele lor asupra noului rege, care prestă jurământul de domnie în fața Adunării Naționale, inaugurându-și domnia printr-un pelerinaj la Curtea de Argeș, pentru a se închina la mormântul părintelui său, regele Ferdinand.

Ajungând la domnie, regele Carol al II-lea făcu apel la toate partidele politice de a se grupa în jurul tronului și de a-și da tot concursul pentru împlinirea înaltei sale misiuni. La apelul regelui răspunse și Vintilă Brătianu, șeful Partidului Liberal, care îl asigură de devotamentul partidului său, dar refuză să participe la *guvernul de concentrare* cu generalul Prezan în frunte. Rămase Mironescu, urmat de Maniu. Partidul Național-Țărănesc,

cu Maniu și Mihalache în frunte, dădu curs apelului regal. Mironescu demisionă și Maniu reveni la Președinția Consiliului, pentru a demisiona din nou, în octombrie 1930, făcând loc din nou lui Mironescu, până la 18 aprilie 1931, când șefia guvernului fu încredințată de rege lui Nicolae Iorga care, ajutat de Constantin Argetoianu, constitui un guvern de tehnicieni. Guvernul Iorga rămase la cârma țării până la 31 mai 1932. La 29 aprilie 1931 Iorga dizolvă Parlamentul și organiză noi alegeri în cartel electoral cu liberalii. Reușind în alegeri, noile corpuri legiuitoare aleseră președinte de Cameră pe Dimitrie Pompei și la Senat pe Mihail Sadoveanu. La obiecțiile ce i se făceau lui Sadoveanu că ar fi francmason, el declară lui Iorga că francmasonii lui, în opoziție cu francmasonii Lojei Marelui Orient Evreiesc, sunt pentru societatea burgheză și națională de astăzi, fiind aleși dintre oameni absolut onești și care se susțin prin ei înșiși.

Guvernul Iorga avu de luptat cu mari dificultăți financiare, fiind silit să recurgă la reduceri de funcționari și la curba de sacrificiu, care provocă violente reproșuri în armată și mai ales în rândurile corpului didactic de toate gradele. Iorga a fost autorul legii pentru organizarea învățământului universitar, promulgată în 22 aprilie 1932.

La 4 mai 1931 s-a anunțat logodna principesei Ileana cu arhiducele Anton de Austria, fiul arhiducelui Ludovic.

În ianuarie 1932 guvernul român avu noi negocieri la Riga pentru încheierea unui pact de neagresiune cu URSS. Negocierile eșuară însă din cauza cererii sovieticilor de a se introduce în textul pactului o formulă din care ar rezulta că guvernul sovietic nu recunoaște unirea Basarabiei cu România.

În septembrie același an s-au reluat la Geneva tratativele cu URSS în chestiunea pactului de neagresiune. Dar nici aceste negocieri n-au dus la vreun rezultat, pentru că delegatul sovietic cerea și semnarea unui act adițional care să constate că pactul de neagresiune "nu rezolvă diferendele existente între aceste două țări".

În februarie 1933 statele Micii Înțelegeri hotărără să dea raporturilor de amiciție și de alianță dintre ele o bază organică și stabilă, formând astfel o unitate internațională superioară, deschisă și altor state. Astfel luă ființă *Consiliul Permanent al Micii Antante*, compus din miniștrii de externe ai celor trei state componente: România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Un regulament special reglementa funcționarea acestui consiliu.

La 9 februarie 1933 s-au pus bazele *Antantei Balcanilor* la Atena între România, Grecia, Turcia și Iugoslavia. Puterile semnatare își asigurau reciproc granițele în Peninsula Balcanică și se obligau să nu întreprindă nimic contra altei țări balcanice fără asentimentul lor prealabil. Iar la 4 iulie 1933 s-a semnat la Londra protocolul prin care URSS, Polonia, România, Letonia, Estonia și Lituania se înteleseră să evite războiul ca instrument de constrângere între aceste state. În textul protocolului s-a recunoscut de teritoriu care nu poate fi supus unui act de agresiune acel teritoriu asupra căruia un stat își exercită de drept autoritatea. Așa s-a ajuns la recunoașterea unirii Basarabiei cu România.

La 17 octombrie 1933 s-a semnat tratatul de amiciție, neagresiune, arbitraj și conciliere cu Turcia.

În martie 1933 își inaugură activitatea de președinte al SUA Franklin Delano Roosevelt, candidatul Partidului Democrat, care-l înlocui pe republicanul Hoover.

Dar aceste stăruințe nobile pentru respectarea principiilor wilsoniene și asigurarea păcii și conviețuirii pașnice între state și națiuni au fost zădărnicite de mișcările fasciste în Italia, național-socialiste în Germania și comuniste în Rusia. Dictatorii Mussolini, Hitler și Stalin, în năzuințele lor imperialiste, se ridicau împotriva principiilor democratice.

În Germania, Adolf Hitler (fiu al unui impiegat vamal, născut în 1889 la Braunau, în Austria), care făcuse războiul ca voluntar într-un regiment bavarez și se atașase în 1919 Partidului Național Socialist al Muncitorilor Germani – *National Sotialistische Deutsche Arbeiter Partei* (*NSDAP*) – încercă, cu ajutorul generalului Ludendorf, să întreprindă, ca și Mussolini, un marș asupra Berlinului pentru a dobândi puterea prin revoluție națională. Încercarea eșuă într-o baie de sânge la München, în 9 noiembrie 1923, când 14 național-socialiști își găsiră moartea. Partidul fu dizolvat și Hitler condamnat la 5 ani

închisoare la Landenberg. El își redobândi libertatea în decembrie 1924 și refăcu la 25 februarie 1925 NSDAP, cu scopul de a cuceri puterea în stat pe cale legală. Obținând cetățenia germană, Hitler candidă contra lui Hindenburg la președinție și obținu 36,8% din voturile exprimate. Hindenburg fu totuși ales și-l numi pe contracandidatul său Hitler cancelar al imperiului În această calitate el hotărî în octombrie 1933 retragerea Germaniei din Liga Națiunilor. Iar după moartea lui Hindenburg, la 2 august 1934, Hitler își luă, prin plebiscitul din 19 august 1934, titlul de *Führer und Reichss Kanzler des deutschen Volkes*, adică "conducător și cancelar imperial al poporului german".

La 31 mai 1932 Iorga prezentă regelui următorul act de demisie:

"În fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin și imediat un guvern care nu se reazemă pe un partid puternic, rog pe Majestatea Voastră să primească demisia Cabinetului pe care am avut, un an de zile și mai bine, dureroasa sarcină de a-l prezida".

La succesiune Iorga recomanda pe liberali, ca partid puternic. *"Ca gust și astăzi sunt contra lor* – replică regele – *rațiunea îmi zice altfel"*. *"Atunci de ce nu se adresează M.V. la tribunal?"* întrebă Iorga. *"Sunt periculoși"*, zise regele. Iorga replică: *"Poate pentru M.V. personal. Dar ei sunt un adevărat partid, cu tradiție și merite față de țară... E adevărat însă că ar fi înlocuirea dinastiei M.V. cu dinastia Brătianu"*.

Neîncrederea regelui în liberali își găsea explicația în faptul că, după doctrina liberală, *regele domnește, dar nu guvernează.*

Or, regele Carol dorea să domnească, dar să și guverneze. El își pusese în gând crearea unui partid cu elemente din toate grupările politice existente și din toate clasele sociale, cu un program de asanare morală și politică, cu o educație civică după concepțiile sale sociologice și cu un dezvoltat simț al datoriei față de patrie. În noul partid *personal* regele spera să găsească cuvenitul suport pentru instaurarea dictaturii regale, după modelul contemporanilor săi Pilsuski, Kemal-Pașa, Hitler, Mussolini, Stalin, Franco, Salazar și Riza-Han-Pahlevi, șahul Iranului. Numai că toate aceste personalități cuceriseră puterea după lupte sângeroase și cu mari riscuri personale – câtă vreme regele Carol *moștenise* puterea regală și nu avea decât să o exercite după prevederile constituționale.

După demisia guvernului Iorga, regele apelă din nou la Partidul Național Țărănesc, încredințându-l cu formarea guvernului – la refuzul lui Maniu – pe Alexandru Vaida, vicepreședintele acestui partid. Guvernarea lui Vaida dăinui din iulie până în octombrie 1932, când președinția trecu asupra lui Maniu, din octombrie 1932 până în ianuarie 1933, când Vaida reveni la președinția guvernului, până în noiembrie 1933, când Partidul Național Țărănesc se retrase de la putere.

După demisia guvernului Vaida, regele se adresă Partidului Liberal pentru a-i oferi puterea. Liberalii suferiseră între timp o mare și ireparabilă pierdere prin moartea neașteptată a șefului lor, Vintilă Brătianu, întâmplată la 23 decembrie 1930, în urma unui violent atac de apoplexie. Dispăruse de pe arena politică a României unul dintre cei mai celebri oameni ai țării, care până la moarte a rămas credincios devizei sale: "Prin noi înșine". Patriotismul său luminat, munca sa neobosită și dezinteresată pentru binele obștesc, dublată de proverbiala sa probitate, i-au asigurat dragostea și stima partizanilor săi, ca și respectul numeroșilor săi adversari politici. Moartea lui Vintilă Brătianu a fost regretată de țara întreagă.

Urmașul dispărutului la președinția partidului a fost I. G. Duca (noiembrie 1933 – decembrie 1933), unul dintre cei mai activi și mai distinși colaboratori ai Brătienilor. În noua sa calitate de șef al partidului, Duca reuși să aplaneze și ultimele divergențe pe care partidul le mai avea cu Coroana și astfel ajunse să fie încredințat de regele Carol la 14 noiembrie 1933 cu formarea noului guvern liberal, cu recomandarea de a începe o colaborare cu Gheorghe Brătianu și Octavian Goga. Tratativele de colaborare n-au dat însă nici un rezultat și atunci regele a consimțit la formarea unui guvern pur liberal, încredințând lui Duca și decretul de dizolvare a Parlamentului și de consultare a corpului electoral. Noul guvern luă angajamentul solemn de a menține și întări ordinea și autoritatea de stat în toate domeniile vieții publice, ordine și autoritate

care erau atât de grav subminate de elementele Gărzii de Fier a lui Zelea Codreanu, cu care Maniu încheiase în vederea alegerilor un pact de neagresiune. Totuși, legionarii s-au dedat în timpul campaniei electorale și după aceea la acte de violență și intimidare.

În zilele de 20 și 22 decembrie avură loc alegerile generale, care aduseră guvernului majoritatea necesară pentru a-i asigura o rodnică activitate legislativă. Credincios angajamentelor sale de a menține ordinea publică, noul guvern hotărî la 9 decembrie 1933 dizolvarea Gărzii de Fier și a tuturor grupărilor subversive și arestarea principalilor agitatori.

(Garda de fier, ca și Partidul Național Creștin al lui A.C. Cuza din care emanase, propaga o politică antisemită, inspirată din programul creștin-social din Germania, care în cele "25 de puncte" prevedea, între altele, că: cetățean al Reichului german nu poate fi decât locuitorul de origine strict germană. Cei de altă origine decât cea germană și îndeosebi evreii erau considerați ca străini și tratați ca atare. După proclamarea lui Adolf Hitler ca Führer, la 30 ianuarie 1933 începu prigoana evreilor cu fixarea de *numerus clausus* pentru evrei în institutele statului.

Național-socialismul apare ca o mișcare populară, bazată pe comunitatea de sânge și de pământ, spre deosebire de mișcarea fascistă, care se întemeiază pe concepția de stat imperialist-naționalistă.)

Hotărârea amintitei dizolvări fu luată la stăruințele ministrului de externe Nicolae Titulescu, care credea că prin măsura aceasta ar putea crește prestigiul României în fața străinătății. Dizolvarea Gărzii de Fier exasperă pe conducătorii ei și-i împinse la odiosul act de asasinare a primului ministru Duca la Sinaia, în seara zilei de 29 decembrie 1933, când, întorcându-se de la o audiență de lucru cu regele, sosise la gară pentru a lua trenul de București. Crima stârni o indignare generală în toată țara, care-l iubea și stima pe Duca, ca pe un suflet bun și blând și ca pe un bărbat de stat respectat și apreciat în țară și în străinătate. Funeraliile fostului șef al Partidului Liberal au prilejuit manifestații de doliu în țară. Osemintele lui Duca au fost depuse pentru veșnică odihnă în pridvorul bisericuței sătești de la Mărdărești, jud. Vlașca, unde își avea reședința de vară.

2. Guvernarea liberală din anii 1933 – 1937. Conversiunea datoriilor agricole. Reluarea raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. Activitatea legislativă. Înzestrarea armatei. Frământările politice interne. Noile alegeri parlamentare. Demisia guvernului Gheorghe Tătărescu

După asasinarea lui Duca, președinția guvernului fu trecută asupra lui Constantin Angelescu (decembrie 1933 – ianuarie 1934), care la 30 decembrie semnă decretul prin care se autoriza guvernul de a proclama regimul stării de asediu în toată țara pe timp de 6 luni. Parlamentul putea prelungi mereu din șase în șase luni starea de asediu, dacă se impunea pentru menținerea ordinii interne. La 3 ianuarie 1934 regele primi demisia lui Angelescu și încredință șefia guvernului lui Gheorghe Tătărescu (ianuarie 1934 – decembrie 1937), care îndeplinea funcția de secretar general al Partidului Liberal. În locul rămas vacant de președinte al partidului fu proclamat la 4 ianuarie 1934 Constantin I. C. Brătianu, care deținea și portofoliul Finanțelor.

Guvernul Tătărescu avea de luptat împotriva mișcărilor subversive ale legionarilor, care, cu toată starea de asediu, activau sub camuflajul creștinismului antisemit, propovăduind doctrina totalitară a fascismului mussolinian și a național-socialismului hitlerist. Zelea Codreanu continua să ademenească tineretul în mișcarea legionară, impresiona clerul ortodox prin misticismul său religios și amenința lumea care nu înțelegea să simpatizeze și să se identifice cu vederile sale demagogice, îndemnând la crimă și asasinate ca acelea comise asupra lui Duca sau asupra fostului său colaborator legionar Stelescu, care a fost ciopârțit de foștii săi camarazi legionari chiar pe patul de suferință din Spitalul Brâncovenesc. Unul dintre numeroșii adulatori ai Căpitanului îl asigura pe Iorga că Zelea Codreanu este vrăjit și înzestrat cu puteri supranaturale, putând trimite la lucru sau la moarte oricând vrea mii de oameni, exercitând asupra lor o influență magică. Era sigur că-i va veni vremea să guverneze țara. Nici fasciștii italieni n-ar fi venit la început cu oameni mai de seamă.

Situația politică pe care guvernul liberal

o moștenea de la guvernele anterioare, după o opoziție de cinci ani, era extrem de grea și încurcată. Ordinea publică era amenințată de curente anarhice de dreapta și de stânga. Siguranța statului era în primejdie. Agenții legionarilor pătrunseseră în toate ramurile administrației publice. Măsuri grabnice și energice se impuneau. Ele fură luate de guvern pentru a înfrâna dezmățul și agitațiile subversive. Cei atinși de aceste măsuri recurgeau la acte de violență și intimidare. Dar ordinea și liniștea publică trebuiau restabilite cu orice preț și cu orice risc, pentru reînstăpânirea principiilor de legalitate și autoritate. Aparatul de stat trebuia să fie simplificat, cheltuielile publice reduse și impozitele scăzute. Datoriile agricole și urbane apăsând fără cruțare asupra debitorilor, conversiunea lor devenise o problemă de stat, a cărei soluționare nu mai putea fi întârziată.

La deschiderea Parlamentului, în ziua de 15 noiembrie 1934, regele declara în mesajul Coroanei cu privire la politica externă: *"România, în ce o privește, va îndeplini în întregime datoria ei de stat național și de factor european. Prin executarea scrupuloasă a tuturor obligațiunilor din tratate, prin credința neștirbită față de aliații ei, prin stabilirea de legături de prietenie cu toate popoarele fără deosebire, prin paralelismul desăvârșit de acțiune, stabilit între Înțelegerea Balcanică și Mica Înțelegere, România a arătat că nu va cruța nici o sforțare pentru a-și ajunge ținta: pace pretutindeni, dar mai ales la hotarele noastre, pace desăvârșită cu toți, dar, mai presus de toate, pace care să respecte integral poruncile Constituției noastre naționale"*.

Guvernul Tătărescu reuși să reia raporturile diplomatice cu Sovietele. La 9 iunie 1934 avu loc un schimb de scrisori între guvernele de la Moscova și București, în care ambele state își anunțară intenția să întrețină relații normale și amicale și să coopereze pentru binele reciproc și pentru menținerea păcii. La 5 noiembrie 1934 avu loc instalarea ministrului sovietic Ostrovski la București și a ministrului României la Moscova. Guvernul sovietic restitui României o parte din obiectele și dosarele depuse la Moscova în timpul războiului, între care etalonul de platină al metrului și al unităților de greutăți. Cu acea ocazie au fost aduse în țară și osemintele lui Dimitrie Cantemir și înmormântate cu solemnitatea cuvenită la biserica Trei Ierarhi din Iași. Restul valorilor istorice și artistice ale artei aplicate, decorative și plastice românești, inclusiv *Cloșca cu puii de aur*, au fost remise României în iunie 1956. A mai rămas în Rusia Tezaurul Băncii Naționale.

La 18 septembrie 1934 URSS era primită în Liga Națiunilor.

La 4 februarie 1934 s-a semnat la Atena de către guvernele României, Turciei, Iugoslaviei și Greciei, *Pactul Antantei Balcanice*, un adevărat tratat de amiciție, neagresiune, arbitraj și conciliere, pentru garantarea *status-quo*-ului teritorial în Balcani. Bulgaria și Albania refuzară să adere la pact. Bulgaria nu era mulțumită cu granițele impuse prin tratatul de la Neuilly. Totuși România dorea o colaborare mai strânsă cu Bulgaria vecină, dorință manifestată și de bulgari prin vizita regelui Boris al II-lea la București din ianuarie 1934 și prin întâlnirea regelui Carol al II-lea cu regele Boris pe Dunăre la 17 iulie același an.

În octombrie 1934 fură asasinați la Marsilia regele Alexandru al Iugoslaviei și primul ministru francez Barthou.

La 29 august 1936 s-a ratificat de către România *Convenția privitoare la regimul Strâmtorilor*, încheiată la 20 iulie 1936 la Montreux între România, Bulgaria, Franța și Marea Britanie, convenție prin care s-a recunoscut Turciei suveranitatea asupra strâmtorilor.

Pe teren intern s-a desfășurat pe timpul perioadei legislative din anii 1934-1937 o vie activitate de legiferare, cuprinzând aproape toate organizațiile de stat. S-au promulgat legi de interes economico-social, de creare de noi instituții de stat și de reorganizare a diverselor ministere: al Apărării naționale, al Cultelor și Artelor, al Educației naționale, al Finanțelor publice, al Industriei și Comerțului, al Administrației interne, al Justiției, al Muncii și Asigurărilor sociale, al Sănătății și Ocrotirii sociale.

Dintre acestea merită o mențiune specială *Legea Conversiunii datoriilor agricole*, promulgată la 7 aprilie 1934. Prin această lege s-au redus datoriile țărănești în toată țara cu 50%, în Bucovina chiar cu 70%, rămânând ca

restul datoriilor să fie plătite, în condiții favorabile, în rate anuale. Prin această lege s-a realizat o simțitoare descărcare a gospodăriilor țărănești de sarcini strivitoare ale împrumuturilor uzuale.

În mai 1934 apăru *Legea Regiilor Autonome*, iar prin legea din 14 noiembrie 1934 a luat ființă *Institutul Central de Statistică*. La 23 februarie 1935 apăru legea pentru *Organizarea Monetăriei Statului*. În anul următor, la 1 ianuarie 1936, s-a inaugurat *Postul de Emisie* de la Bod, jud. Brașov, în timp ce la 4 aprilie 1936 s-a promulgat legea pentru *Organizarea și funcționarea Radio-Difuziunii*. În martie 1936 s-au promulgat, în cadrul unei solemnități, la Palat, noul *Cod Penal* și noul *Cod de Procedură Civilă*, ambele fiind puse în aplicare în ziua de 1 ianuarie 1937. De reținut era faptul că prin noul Cod Penal s-a menținut abolirea pedepsei cu moartea.

La 27 martie apăru noua *Lege administrativă*; la 16 aprilie s-a promulgat *Legea învățământului primar-normal*. La 30 aprilie 1936 fu promulgată *Legea pregătirii profesionale și exercitarea profesiunii*. În martie 1937 apăru *Legea muncii în folos obștesc*. Prin legea din 29 aprilie 1937 s-a creat *Consiliul superior economic* și s-a organizat *Camera de Muncă*. La 4 iulie apăru *Regulamentul pentru constituirea Camerelor de Muncă*. Pentru adăpostirea ucenicilor din diferite meserii au apărut la Timișoara, Cernăuți, Sibiu, Arad, Brașov, Târgu Mureș, Slatina, Bacău, Roman, București, Constanța, Galați, Hunedoara, Reșița, Chișinău, Dej centre pentru cazarea, întreținerea și educarea viitorilor meseriași și muncitori calificați în diverse ramuri industriale, numite Cămine de Ucenici. Case de Asigurări sociale pentru îngrijirea sănătății muncitorilor s-au ridicat la București, Câmpina, Cernăuți, Brăila, Galați, Constanța, Iași, Bacău, Brașov, Ploiești ș.a. Birouri de plasare au luat ființă în toate localitățile industriale. În organizarea Asigurărilor sociale pentru bătrânețe și invaliditate a intrat și personalul casnic. S-a studiat problema încadrării în Asigurări și a muncitorilor sezonieri. În schimb Legea muncii în folos obștesc n-a dat rezultatele dorite și așteptate.

Pentru *sănătatea publică* s-au creat spitale noi, sporindu-se numărul paturilor în spitalele existente. În capitalele "de plasă" și comunele mai populate s-au creat *Dispensare*. S-a dat o atenție deosebită îngrijirii văduvelor și orfanilor de război. *Serviciul Ocrotirilor sociale* de pe lângă Ministerul sănătății avea sub conducerea sa Căminele de bătrâni și invalizi, debili mintali și infirmi.

România își avea delegații ei în Consiliul Confederației Internaționale a Muncii de la Geneva, respectând hotărârile acestui înalt for internațional în chestiunile de interes ale muncitorimii române.

Astfel reuși Tătărescu să realizeze o apreciabilă operă legislativă, asemănătoare celei din anii 1922 – 1926. În conferințele administrative convocate la Cluj, la Cernăuți, la Chișinău și în alte centre, membrii guvernului luau la fața locului contact cu autoritățile locale pentru a soluționa pe loc diverse probleme de îndrumare și administrație.

În paralel cu administrația și legislația s-a desfășurat și o rodnică activitate de redresare a vieții economice, de însănătoșire a creditului țării prin încurajarea tuturor ramurilor de producție și prin restabilirea raporturilor normale între capital și muncă. De asemenea, au fost sprijinite și încurajate și manifestările culturale și științifice prin măsuri efective pentru combaterea șomajului intelectual și prin așezarea valorilor reale la locul cuvenit. Această activitate a guvernului Tătărescu găsi aprobarea Congresului General al Partidului Liberal, care se întruni la 9 iulie 1936 la București pentru votarea programului de activitate și pentru alegerea organelor de conducere, anume prezidiul și comitetul central al partidului. Președinte a fost ales Constantin I. C. Brătianu, iar secretar general Gheorghe Tătărescu.

În vremea aceea pe terenul internațional se produseseră evenimente însemnate. Adolf Hitler desăvârșise organizarea unitară a celui de al treilea Reich, care în octombrie 1933 se retrase din Liga Națiunilor de la Geneva. În vederea realizării pe etape a programului politic el decretă în martie 1935 *reintroducerea serviciului militar obligatoriu*. Ca adversar al principiilor wilsoniene de autodeterminare a națiunilor și de conviețuire pașnică, Hitler reorganiză armata – *Wehrmacht* – imperiului, pentru "războiul de revanșă". La 16 martie 1935, el

denunță clauzele militare ale tratatului de la Versailles, iar în anul următor, 1936, săvârși ocuparea și militarizarea Alsaciei-Lorenei și Renaniei. La 13 martie 1938 Hitler decretă anexarea – *Anschluss* – Austriei și a regiunii sudete din Boemia la imperiu. Tratativele lui Chamberlain cu Hitler de la München duseră la încheierea acordului din 29 septembrie 1938, care era o încercare de reconciliere a aspirațiilor Reich-ului al III-lea cu necesitățile echilibrului european, insistând asupra soluționării pașnice a chestiunii Cehoslovaciei. Agresiunea hitleristă asupra Cehoslovaciei demonstră însă foarte curând ineficacitatea acordului, precum și credința în securitatea colectivă. În octombrie Hitler ocupă cu violență Praga și proclamă alipirea Cehoslovaciei la Reich-ul german.

În 1935 Italia atacă Abisinia și o cuceri. Liga Națiunilor de la Geneva nu recunoscu cuceririle Italiei în Etiopia (ședința fu prezidată de Nicolae Titulescu, care trezi prin observațiile sale protestul jurnaliștilor italieni din incintă). Acest lucru îl determină pe Benito Mussolini să caute o înțelegere cu Germania. Hitler recunoscu stăpânirea Italiei în Etiopia și se înțelese cu Mussolini asupra programului pentru "apărarea patrimoniului sacru al civilizației europene" contra bolșevismului. La 4 noiembrie 1936 Mussolini anunță în discursul său de la Milano constituirea "Axei Berlin-Roma". La 25 noiembrie Japonia semnă convenția cu Germania pentru organizarea în comun a apărării contra Internaționalei Comuniste – *Cominternul*.

După constituirea Axei, Italia se strădui să atragă de partea ei puterile Micii Antante. Iugoslavia se arătă dispusă la tratative cu Roma, câtă vreme România și Cehoslovacia refuzară orice colaborare, preferând o politică defensivă prin elaborarea planurilor de fortificații la graniță și de înzestrare a armatei în colaborare tehnologică cu industria Cehoslovaciei. În scopul acesta se crease *Consiliul Superior al Înarmării* sub președinția regelui, care se ocupa de dotarea armatei, făcând comenzi masive de tancuri și avioane. Avioane se construiau și în țară, la Brașov, de IAR – Industria Aeronautică Română, care luase ființă curând după încheierea păcii de la Paris.

Guvernul Tătărescu elaborase un vast plan de înzestrare a Armatei. În ședința Consiliului Apărării Naționale, prezidată de regele Carol al II-lea, se prevedea un credit de 20 miliarde lei repartizați pe zece ani, acoperiți din *împrumutul de înarmare* din taxe speciale pe pâine și benzină și din alte venituri și împrumuturi. Se dăduseră comenzi fabricilor din țară. Pentru Reșița erau prevăzute 270 milioane lei anual. Pirotehnia armatei putea produce 100.000 piese pe zi. Se fabricaseră până atunci 18.000 puști-mitraliere. Uzinele de la Reșița, Călan, Astra Brașov ș.a. erau în plină activitate. S-a încheiat o *Convenție de colaborare* între armata română și armata cehoslovacă. Industria cehoslovacă, care fabrica mitraliere pentru englezi, era gata să livreze și României mitralierele necesare. În baza convenției, guvernul cehoslovac se obligase să dea de lucru și uzinelor din România. Ambele state hotărâră să colaboreze cu tehnicienii lor militari la construirea fortificațiilor la granița de vest a țării contra Ungariei revizioniste.

În toamna lui 1937 expiră perioada legislativă de 4 ani a corpurilor legiuitoare și regele însărcină la 18 noiembrie guvernul Tătărescu cu convocarea corpului electoral pentru noi alegeri. În campania electorală se prezentară nu mai puțin de 20 liste de candidați din diferite partide și grupări politice improvizate anume pentru alegeri. Principalele partide erau *Partidul Național Liberal* și apoi *Partidul Național Țărănesc*, sub șefia lui Maniu, care în 1935 acceptase, la insistențele lui Mihalache, noul program țărănist. Vaida nu se putea împăca cu modificarea aceasta de program, și de aceea el și prietenii săi se desfăcură de național-țărăniști pentru a se grupa în *Frontul Valah*, din care se dezvoltă *Frontul Renașterii Naționale*, agreat și de regele Carol. În iulie 1935 se desprinse și A.C. Cuza de legionarii lui Zelea Codreanu, pentru a înjgheba cu Octavian Goga *Partidul Național Creștin*, cu caracter antisemit și tendințe totalitare. Desfăcându-se de Cuza, căpitanul *Gărzii Naționale*, Codreanu, ajunse la o înțelegere cu Maniu, încheind pactul de neagresiune pe tot timpul campaniei electorale, recunoscându-se astfel *Garda de Fier* ca o forță politică de guvernământ. (Zelea Codreanu declara pe față că în 48 de ore de la venirea Gărzii de Fier la putere România va merge alături de Germania

hitleristă și Italia fascistă).

La campania electorală luă parte activă și *Partidul Social-Democrat* sub conducerea lui Gheorghe Grigorovici și Titel Petrescu, în colaborare cu grupări oculte de stânga.

În condițiile acestea era deci firesc ca lupta electorală să devină extrem de înverșunată, presărată uneori cu acte de violență. Totuși Partidul Național Liberal obținu în alegerile din 20 decembrie 1937 39,6% din totalitatea voturilor exprimate, lipsindu-i după legea electorală 0,4% pentru atingerea cotei legale de 40%. La alegerile din 20 decembrie pentru Senat, listele liberale întrunirā majoritatea absolută a voturilor exprimate.

După rezultatul alegerilor era firesc să se constituie un *guvern de colaborare* cu participarea partidelor care obținuseră cele mai multe locuri în noul Parlament. La 29 decembrie 1937 Tătărescu prezentă demisia cabinetului, pentru a nu obstrucționa intențiile suveranului. Se prefigura o cotitură fatală în domnia regelui Carol al II-lea, care avea să ducă la dezastru, atât pentru suveran, cât și pentru țară.

3. Guvernele de tehnicieni: Octavian Goga, Miron Cristea și Armand Călinescu. Noua Constituție. Dizolvarea partidelor politice. Începutul celui de-al doilea război mondial. Asasinările lui Zelea Codreanu și Armand Călinescu. Guvernele pacifiste Argetoianu și Tătărescu. Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de trupele sovietice. Guvernul de colaborare cu legionarii prezidat de Ion Gigurtu. Aderarea României la Axa Berlin-Roma-Tokio. Convenția de la Craiova și evacuarea Cadrilaterului Dobrogean. Dictatul de la Viena și amputarea Transilvaniei

Rău sfătuit de anturajul său, lipsit de autoritate și prea puțin serios, regele îl încredință la 20 decembrie 1937 cu formarea guvernului pe Octavian Goga, al cărui partid obținuse în alegerile generale un număr însemnat de locuri în noul Parlament. Goga își constitui în grabă un guvern din rândurile partizanilor săi national-crestini, sperând să obțină sprijinul legionarilor lui Codreanu, care obținuseră și ei destule locuri în corpurile legiuitoare.

Într-un interviu acordat ziarului "Daily Herald", regele declara: *"Guvernul Goga-Cuza este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea. În ziua în care nu aș mai fi mulțumit de felul cum guvernează, voi cere schimbarea"*.

Foarte curând regele își manifestă nemulțumirea față de guvernul Goga, care nu reușise să obțină colaborarea cu Zelea Codreanu și ceru la 29 ianuarie 1938, în condiții dezastruoase pentru Goga, demisia guvernului, apoi însărcină la 10 febr. 1938 pe patriarhul Miron Cristea să formeze noul guvern, cu însărcinarea de a elabora noua Constituție. În funcția de vicepreședinți ai Consiliului de miniștri fură numiți Averescu, Văitoianu, Iorga, Vaida, Mironescu, C. Argetoianu, Maniu, Brătianu, Tătărescu.

Noul guvern declară că *"începe* o *nouă eră în istoria patriei,* o *eră de rectificare,* o *eră în care erorile trecutului trebuie să fie corectate cu cea mai mare energie și cu profundă adâncime"*.

Starea de asediu fu exstinsă asupra țării, alegerile parlamentare sistate. Conducerea prefecturilor fu încredințată unor ofițeri superiori. Inamovibilitatea magistraților și autonomia universităților fură revocate. Cenzura fu înăsprită. Dictatura regală se făcea simțită.

Regele adresă către țară o proclamație în care își arăta intențiile:

"Timp de opt ani mi-am închinat gândurile și toate sforțările mele să cârmuiesc țara, rezemându-mă pe organizațiile politice constituite din cauza cerințelor de a dobândi un cât mai mare număr de voturi. Propaganda făcută cu prilejul diferitelor alegeri a adus o *nesfârșită neliniște și tulburare în viața și sufletul poporului meu. Această tulburare sufletească s-a dovedit adânc dăunătoare, săpând chiar ființa neamului.*

România trebuie salvată și sunt hotărât să o *fac, mânat de singurul și veșnicul meu gând: interesele permanente ale Patriei și neprecupețita ei întărire. Voi schimba deci această stare primejdioasă și voi păși fără șovăială la* o *cât mai grabnică îndreptare a acestor stări. Pentru aducerea la îndeplinire a acestui imperativ național, am alcătuit sub președinția Patriarhului României un guvern de oameni de*

răspundere care, mânați de cel mai desăvârșit patriotism, descătușați fiind de activitatea de partid, vor avea tot răgazul să-și închine toate gândurile și toată munca numai binelui obștesc.

Acest guvern va despoliticianiza viața administrativă și gospodărească, va alcătui schimbările constituționale care să corespundă nevoilor noi ale țării și năzuințelor de astăzi ale unei Românii ce trebuie să se întărească. M-am hotărât că pășesc pe această nouă cale cu toată energia și convingerea că este scăparea Patriei și o fac mânat de acel sentiment de dragoste fără margini pentru țara mea, pe care am fost chemat să o cârmuiesc și să o apăr prin Grația lui Dumnezeu și Voința Națională.

Sunt convins că această poruncă a timpului de astăzi corespunde nu numai unei nevoi vădite, dar și năzuinței sufletești a tuturor iubitorilor de Neam, ce doresc întărirea și propășirea Patriei. În timpuri grele, singure mijloacele eroice sunt acelea ce pot întări România și salvarea ei este suprema noastră lege, pe care o voi urma fără ezitare".

La 17 februarie 1938 apăru decretul regal prin care se interzicea preoților, învățătorilor, precum și tuturor slujbașilor publici de a face parte din partide politice și de a lua parte la manifestări de natură politică. La 20 februarie regele prezentă proiectul noii Constituții, declarând:

"Înfățișez astăzi poporului meu noua Constituție, menită să așeze temelii mai solide și mai drepte statului nostru și să îndrume viața obștească pe o cale mai sigură, mai liberă și mai sănătoasă. Prin această nouă Constituție se proclamă hotărât întâietatea Națiunii Române, care prin jertfele și credința sa a creat Statul nostru național. Se statornicesc și se lămuresc mai bine datoriile și drepturile cetățenilor. Se reduce numărul senatorilor și deputaților. Se asigură mai dreapta reprezentare în parlamentul țării a agricultorilor, a muncitorilor, a intelectualilor și celorlalți factori producători. Se prevăd garanții și se hotăresc incompatibilități severe pentru membrii parlamentului, așa încât aleșii națiunii să poată fi într-adevăr reprezentanții și ocrotitorii nevoilor obștești.

Se așază pe drumul îndeplinirii datoriei toți slujitorii țării, ferindu-i de urmările primejdioase ale frământărilor politice. Se prevăd pedepse aspre pentru răufăcători și îndeosebi pentru cei vinovați de risipa avutului și bunului public, aceasta fiind de astăzi înainte socotită drept crimă. Se instituie un riguros control al avutului și cheltuielilor publice. Se statornicesc drepturile țărănimii asupra pământului ce-l stăpânește. Se acordă o mai largă și dreaptă participare la prețul concesiunii și la redevența proprietarilor de zăcăminte miniere expropriate de stat.

Se asigură o egală îndreptățire tuturor semințiilor de altă rasă aflătoare de veacuri pe pământul României întregite. Prin aceste îndreptări atât de folositoare aduse legii de temelie a statului român, sunt convins că se chezășuiește poporului meu putința de a se dezvolta liber și stăpân pe destinele lui, pe calea ordinii, păcii și propășirii".

Proiectul noii Constituții fu supus în ziua de 24 februarie 1938 unui plebiscit, la care se prezentară 4.288.808 cetățeni, dintre care 99,98% se pronunțară *pentru* proiect. La 28 februarie regele promulgă noua *Constituție Plebiscitară* pe care el o socotea *"izvorâtă dintr-o nevoie sănătoasă a cerințelor naționale și fusese frământată în conștiința sa și a sfetnicilor săi care, alături de neuitatul său părinte, au fost creatorii României de azi".*

Noua Constituție spori drepturile Coroanei, astfel că regele luă asupra sa toată răspunderea guvernării. Corpurile legiuitoare aveau un caracter mai mult profesional decât de orientare politică. Discriminarea rasială și confesională era oprită, în schimb se cerea cetățenilor să aibă o atitudine pozitivă față de stat. Regele era "capul statului", cu atribuții mult mai largi decât în vechea constituție. Inițiativa legilor revenea regelui. *"Regalitatea* – spunea el – *nu poate să se prefacă în mașină de iscălit. Nici Carol I nu o făcea, nici președintele Lebrun, evitând protestul public, nu iscălea orice".* El, regele, consideră o iscălitură ca un act de conștiință și înaltă moralitate. Astfel, e gata să discute, și, dacă e convins, cedează.

Adunările reprezentative, Camera și Senatul, deveniră *adunări corporative*. Cetățenii alegători urmau să aleagă pe "corporalii" de anume îndeletniciri ca agricultori, meseșugari, negustori, industriași și intelectuali. Dreptul de vot la Cameră era legat de vârsta de 30 de ani. Votul era secret, universal și exprimat prin scrutin universal pe circumscripții stabilite de legea electorală. Deputații se alegeau pe șase ani. Senatul se compunea din

senatori de drept, senatori numiți de rege și senatori aleși cu vot obligatoriu și secret exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite în condițiile stabilite prin legea electorală. Deputații și senatorii aleși depuneau un jurământ. Validarea alegerilor trecea în seama Curții de Casație. Între ambele adunări exista egalitatea de drepturi și atribuții, bugetul general al statului urmând să fie votat și de Senat. Răspunderea politică a miniștrilor era numai față de rege. Competența adunărilor legiuitoare se restrângea la probleme de gospodărire și organizare administrativă, latura politică a vieții parlamentare fiind eliminată. Noua Constituție cerea să se facă mai puțină politică și mai multă gospodărire, sporeau însă drepturile suveranului. În timpul vacanțelor parlamentare regele avea dreptul să emită decrete-legi, care erau apoi supuse ratificării corpurilor legiuitoare. La fel în cazul dizolvării camerelor, până la constituirea noilor corpuri legiuitoare. Decretele-legi emise în intervalul de la dizolvarea vechilor camere până la constituirea noilor camere nu mai aveau nevoie de ratificare prin noile corpuri legislative. Dreptul de discuție asupra constituționalității legilor era suprimat. Regele avea obligația să respecte Constituția și legile țării, să apere drepturile naționale și integritatea statului. El nu putea suspenda cursul anchetelor sau judecăților și nici nu putea interveni în administrarea justiției. Problema Regenței era soluționată în sensul că regele putea numi un regent și doi supleanți, care după moartea sa să-și poată exercita prerogativele regale în timpul minorității succesorului. Regele exercita și tutela asupra regelui minor. Ministru și subsecretar de stat nu putea ajunge decât acela care era *român de cel puțin trei generații.* Miniștrii de justiție ieșiți din funcție nu puteau profesa avocatura timp de trei ani. Oricare ministru demisionat nu putea face parte din consiliile de administrație ale întreprinderilor cu care a încheiat contracte în numele statului decât după un termen de trei ani. În viitor inițiativa pentru revizuirea Constituției urma să pornească de la rege, cu consultarea prealabilă a organelor legiuitoare.

La 31 martie 1938 apăru *decretul pentru dizolvarea partidelor politice* și înlocuirea lor la 16 decembrie 1938 cu noua organizație publică de masă: *Frontul Renașterii Naționale.* După decretul regal de organizare a noului partid, acesta urma să fie condus de către un directorat compus din 24 de membri. Consiliul Suprem al Frontului se compunea din 50 de membri. Frontul deținea monopolul activității politice în România. Scopul era mobilizarea conștiinței politice în vederea unei acțiuni de înțelegere și de progres pentru consolidarea statului. În locul consiliilor de coroană ocazionale se institui un *consiliu de stat permanent,* compus din consilierii regali desemnați de suveran dintre foștii miniștri și dintre alte personalități politice de seamă.

Parlamentul, care fusese ales în decembrie 1937, fu dizolvat și corpul electoral fu convocat pe ziua de 1 iunie 1938 pentru noi alegeri după normele noii Constituții. Frontul Renașterii ieși învingător din alegeri, obținând marea majoritate de voturi în noua Cameră a deputaților. În ședința solemnă a Senatului din 25 noiembrie 1938 fu proclamat senator de drept principele moștenitor Mihai, care împlinise vârsta de 18 ani, devenind astfel major.

Noile corpuri legiuitoare își votară regulamentele interne după care trecură la dezbaterea și votarea diverselor legi organice, între care noua *lege administrativă,* potrivit căreia, pe lângă vechile unități administrative *comuna, plasa* și *județul,* se mai creă și *regiunea* sau *ținutul,* cu rezidenți regali în frunte.

La 28 aprilie 1938 apăru decretul pentru desființarea grupărilor totalitare: *Garda de Fier, Arhanghelul Mihail* și *Totul pentru Țară,* cu pedeapsa domiciliului forțat pentru conducătorii acestor grupări "teroriste". Dar dizolvarea organizațiilor legionare nu puse capăt propagandei legionare, susținută și finanțată de hitleriști. Dimpotrivă, mișcarea legionară se desfășura în mod clandestin, atrăgând în vâltoarea ei cercuri tot mai largi, prinzând rădăcini tot mai adânci în rândurile tineretului și ale populației rurale, atrasă de misticismul religios al propagandiștilor și de contestarea dictaturii regale.

Folosindu-se de neputința Ligii Națiunilor de la Geneva de a pune ordine în viața politică a Europei, guvernul național-socialist al lui Hitler făcea pregătiri pentru fortificarea graniței de pe Rhin și pentru reorganizarea

Wehrmacht-ului.

În 1939 și Cehoslovacia încetă de a mai ființa ca stat independent. La 15 martie 1939 trupele germane năvăliră în Cehoslovacia, și Bohemia și Moravia deveniră un *Protectorat al Bohemiei și Moraviei* cu un *Reichsprotektor* în frunte. Slovacia se desfăcu de Boemia și deveni stat de sine stătător cu capitala Bratislava. Rusia Subcarpatică trecu cu Galiția orientală sub autoritatea sovietică. Galiția occidentală fu alipită Poloniei, înglobată împreună cu Polonia Reich-ului și administrată de un guvernator general desemnat de Hitler. Prin anexarea Austriei Reich-ul ajunse stăpân asupra întregului bazin dunărean, cu posibilități de aprovizionare în estul și sud-estul Europei, unde în locul Austro-Ungariei, al Imperiului otoman și al Rusiei Țariste se înjghebaseră state naționale cu forțe disproporționat mai mici față de cele ale Reich-ului german. Între aceste state subzistau încă intrigi și revendicări revizioniste, care, în loc să le apropie pentru a opune rezistență unei eventuale invazii germane, le separă fatal. Mica Înțelegere se desfăcu în componentele ei. Croații își restaurară vechiul regat cu capitala Zagreb, iar sârbii, credincioși sentimentelor lor panslaviste, înclinau spre Rusia Sovietică. Nici Confederația Balcanică nu avu o soartă mai bună. Iugoslavia și Grecia fură cotropite de germani și numai Turcia păstră legăturile cu România.

Statele Unite ale Americii se retraseră din Liga Națiunilor, iar Franța și Anglia, susținând până în ultimul moment politica de pace și dezarmare în cadrul Ligii, fuseseră de mult depășite, sub raportul înarmărilor, de către statele totalitare: Germania, Italia și Japonia, unite la 23 septembrie 1940 în axa Berlin-Roma-Tokio. Rusia, care în 1914 se găsea în alianță cu Franța și Anglia, nu mai conta ca o forță capabilă de a putea interveni în afara frontierelor sale; și aceasta din cauza frământărilor interne și a purificării cadrelor armatei. Acordul de la Moscova, semnat de Ribbentrop și Molotov ca o replică a acordului de la Nürnberg, lăsă Germaniei mână liberă în sud-est. Se căzu de acord asupra împărțirii Poloniei și asupra extinderii zonei de influență sovietice către o parte a Finlandei, către țările baltice (Estonia, Letonia și Lituania) și către Basarabia românească. Stipulațiile acordului de la Moscova rămaseră secrete, iar guvernul român n-a avut cunoștință de cuprinsul lor decât la primirea ultimatumului sovietic din iunie 1940. Încercările puterilor apusene de a-și asocia Rusia Sovietică la politica lor de rezistență contra amenințării germane eșuă. Guvernul sovietic trecu de partea Germaniei, semnând la 23 august 1939 cu Hitler faimosul *pact de neagresiune între Germania și URSS*, înlesnind astfel expansiunea Germaniei în sud-estul Europei, în Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria și Turcia.

La 1 septembrie 1939 Hitler dezlănțui *al doilea război mondial*, care dăinui până în mai 1945.

Germania, unită cu Italia și Japonia, cu sateliții lor Ungaria, Bulgaria și România, luptau contra Poloniei, Franței, Angliei, la care se asociară ulterior Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și China.

În prima parte a războiului (1939 – 1942) puterile Axei Berlin-Tokio-Roma obținură succese răsunătoare. Germania subjugă în 4 săptămâni Polonia, năvăli în Danemarca și Norvegia, apoi în Luxemburg, Belgia și Olanda, și în final în Franța, unde generalul Pétain semnă armistițiul din iunie 1940, în vreme ce generalul De Gaulle, refugiat în Anglia, anunța hotărârea Franței de a continua lupta pentru eliberarea patriei. În iunie 1940 Italia declară război Franței, unind forțele sale militare cu cele ale Germaniei hitleriste. În aprilie 1941 Iugoslavia și Grecia fură ocupate de puterile Axei. În Extremul Orient Japonia atacă la 7 decembrie 1941, prin surprindere, bazele militare americane de la Pearl Harbor, provocând intrarea Statelor Unite în război. În 1941 Uniunea Sovietică denunță acordul de la Moscova cu Germania hitleristă și intră și ea în război alături de puterile apusene împotriva unităților Wehrmacht-ului german. Ungaria putu fi ușor atrasă de partea Germaniei cu promisiuni pentru revendicările teritoriale pretinse de la România. Astfel ajunse armata ungară, înarmată și susținută de unități germane, să formeze avangarda armatei Reich-ului contra oștirii române.

România, cu bogatele sale rezerve în produse agricole, petrol și vite, era considerată de germani drept cea mai bună, sigură și ime-

diată bază de aprovizionare pentru lărgirea expansiunii germane spre sud-est. Expansiunea trebuia pregătită din vreme printr-o intensă propagandă și subvenții bănești, pentru a înlesni infiltrarea ideilor și principiilor naziste, determinând curente și mișcări extremiste de dreapta, favorabile Germaniei. Pentru atingerea scopurilor urmărite s-au stabilit în România legături strânse cu grupările extremiste de dreapta, anume cu Partidul Național Creștin și cu mișcarea legionară, ambele favorabile unei apropieri și chiar unei alianțe cu Germania. După informațiile serviciilor Siguranței, s-au trimis în 1941 din Germania în România 500.000.000 lei organizațiilor politice extremiste românești și Partidului german cu ajutorul minorităților germane din România și al numeroșilor agenți speciali formați și trimiși în țara noastră ca turiști, oameni de afaceri, specialiști etc. Germania aduna informații detaliate asupra resurselor din România, întreprinderilor industriale, comerțului și activității statului pe orice teren, întocmind statistici, hărți și dări de seamă. La München funcționa un Institut care se ocupa cu strângerea a tot felul de date asupra statelor din Europa Centrală și Orientală la care, crezând că este vorba de un institut cu caracter științific, colaborară și numeroși specialiști români.

La 18 iulie 1938 muri regina Maria, la Sinaia și fu înmormântată alături de augustul ei soț, regele Ferdinand, în biserica domnească de la Curtea de Argeș. Trecerea la cele eterne a reginei Maria a cernit sufletul întregului neam românesc, fiindcă în clipele de grea cumpănă a istoriei românești ea a fost susținătoarea și apărătoarea drepturilor și aspirațiilor noastre naționale. În timpul neutralității ea a pledat prin scrisorile ei adresate regelui George al Angliei și țarului Nicolae al II-lea cauza justă a revendicărilor noastre naționale. În timpul războiului pentru întregire ea a alinat durerile și suferințele răniților pe câmpul de luptă. La conferința de pace de la Paris a știut să îmblânzească pornirile contra justelor noastre revendicări teritoriale dincolo de munți și în Banat. Ea a fost buna și sincera consoartă a regelui Ferdinand și mama iubitoare a copiilor ei, principii Carol și Nicolae și principesele Elisabeta, Maria și Ileana. Ea a înlesnint urcarea pe tron a principelui Carol și s-a bucurat de fericirea familială a fiicelor ei, principesa Elisabeta căsătorită cu regele George al II-lea al Greciei, principesa Marioara căsătorită cu regele Alexandru al II-lea al Iugoslaviei și principesa Ileana căsătorită cu arhiducele Anton de Habsburg. Regina Maria rămâne și o celebră scriitoare a timpului ei. Memoriile și operele ei literare au fost traduse în toate limbile de circulație și au devenit un bun al literaturii universale.

La 23 martie 1930 se semnase la București *Tratatul asupra promovării raporturilor economice dintre Regatul Român și Reichul german*. Un "Plan Economic" pe zece ani urma să țină seama de cerințele de import germane. Prin semnarea acestui tratat guvernul român încerca să-și asigure liniștea în ajunul izbucnirii marii crize internaționale, fără a se abate de la politica de alianță cu Anglia și Franța. Puterile apusene erau convinse de atașamentul României la politica lor și de aceea atât Chamberlain cât și Daladier rostiră la 13 aprilie 1939 în fața Camerei Comunelor și a Camerei Franceze declarații identice cu privire la raporturile lor politice cu România. Luând în considerație circumstanțele speciale, ambele guverne au dat României și Greciei asigurarea că, dacă se va întâmpla o acțiune care să pună în primejdie independența lor, guvernul englez și guvernul francez se angajează de a le da imediat toată asistența ce stă în puterea lor. Turcia, aliata României prin Pactul Înțelegerii Balcanice, luă act de garanțiile date României și Greciei de Anglia și Franța, asociindu-se și ea la aceste garanții. Înțelegerea Balcanică fusese semnată de România, Turcia, Iugoslavia și Grecia. Bulgaria nu și-a dat adeziunea la pactul balcanic, al cărui scop principal era menținerea ordinii teritoriale în Balcani. Pactul balcanic rămase "singurul acord regional" din sud-estul Europei, cuprinzând un teritoriu de aproape un milion și jumătate de km^2, cu o populație de peste 50 milioane de suflete. Stăruințe s-au făcut din partea României pentru a atrage și Bulgaria la Înțelegerea Balcanică. Într-o declarație de presă, ministrul de externe Gafencu afirma în iunie 1939: *"Înțelegerea Balcanică nu cuprinde toate statele din Balcani, dar nu exclude pe nimeni și nu e îndreptată contra*

nimănui. Ea este gata a primi pe toți ce vor să adere în virtutea politicii porților deschise". La 21 septembrie Winston Churchill, în raportul său către cabinetul de război, recomanda chiar României *"să cedeze Bulgariei de bunăvoie partea de sud a Dobrogei, pentru a permite formarea unui bloc balcanic"*. Dar, cu toate stăruințele acestea, nu s-a putut obține intrarea Bulgariei în blocul balcanic, pentru păstrarea neutralității balcanice în cadrul conflictului european.

În octombrie 1939 Turcia încheia cu Franța și Anglia tratatul de asistență mutuală pentru a-și asigura flancul nordic contra atacului din partea URSS. Prin semnarea pactului tripartit turco-franco-englez puterile apusene își asigurară deschiderea strâmtorilor pentru flotele lor.

La 6 martie 1939 muri la Cannes patriarhul Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri. La 9 martie 1939 președinția guvernului trecu asupra lui Armand Călinescu, care deținea portofoliul Internelor. Scaunul patriarhal fu ocupat la 30 iunie 1939 de mitropolitul Moldovei Nicoară Munteanul.

În toamna lui 1939 evenimentele politice se precipitară. Dispozițiile acordului germano-sovietic de la Moscova privitoare la împărțirea Poloniei fură aduse la îndeplinire. La 1 septembrie 1939 trupele Wehrmacht-ului german năvăliră în Polonia, ocupară Varșovia și în câteva săptămâni toată partea din Polonia cu Galiția occidentală. Rusia sovietică ocupă și ea curând partea din Polonia cu Galiția orientală. În temeiul acordului de la Moscova, Franța și Anglia, aliate cu Polonia, declarară război Germaniei și Rusiei Sovietice, dar până să sosească ajutorul lor, întreg teritoriul Republicii Poloneze era cotropit de oștirile germane și sovietice. La 17 septembrie 1939 guvernul polonez, văzându-se nevoit să părăsească țara, ceru autorizația guvernului român de a se refugia în România. Primind această autorizație, președintele republicii, șeful guvernului și comandantul suprem al armatei, cu ajutoarele lor, găsiră ospitalitatea cuvenită în România, până la trecerea lor în Elveția și Franța. În circumstanțele acestea guvernul polonez nici nu mai avu posibilitatea de a face apel la asistența militară a României, dat fiind că această asistență nu i-ar mai fi putut ajuta la apărarea țării. Prin România ajunseră la Constanța și camioanele cu tezaurul statului polonez, grație profesorului Olgert Gorka, cunoscutul editor al *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, descoperită de el în arhivele de la München.

Prăbușirea Poloniei atrase după sine și căderea sistemului de apărare a României împotriva unei eventuale agresiuni sovietice. Alianța României cu Polonia avea drept scop prevenirea unei asemenea agresiuni. Căderea Poloniei priva România de singurul ei sprijin prevăzut în sistemul de apărare împotriva unei agresiuni din răsărit. În acest context neașteptat, Consiliul de coroană hotărî neutralitatea față de puterile beligerante. La 19 septembrie 1939 premierul Armand Călinescu nota: *"Avansul rușilor schimbă situația. Amenințarea rusă primează acum. Schimbarea dispozitivelor militare și concentrarea trupelor noastre în Valea Siretului"*.

La 21 septembrie fu redactată nota de declarație de neutralitate și comunicată guvernului sovietic de la Moscova. Declarația fusese făcută în urma consiliului de Coroană de la Cotroceni care hotărî "observarea strictă a regulilor de neutralitate, stabilite prin convențiile internaționale, cu privire la beligeranții conflictului actual". Fusese ultimul act al președintelui Consiliului de miniștri Armand Călinescu, care câteva ore mai târziu căzu sub gloanțele unui *comando* legionar.

În timpul gravelor evenimente ce se produceau la granița de nord a țării, tulburările legionare ajunseră la paroxism în urma asasinării lui Zelea Codreanu și a 12 dintre cei mai intimi colaboratori ai lui. La uciderea Căpitanului, legionarii răspunseră cu asasinarea lui Armand Călinescu. În debandada care urmă odiosului atentat, regele chemă în grabă pe generalul Gheorghe Argeșanu la președinția guvernului, sub care s-a recurs la represiuni sângeroase contra legionarilor. Guvernul generalului Argeșanu nu dură decât câteva zile. La 29 septembrie 1939 regele însărcină pe Constantin Argetoianu cu formarea noului guvern, care se menținu numai până la 24 noiembrie, când demisionă, făcând loc unui guvern de pacificare prezidat de Gheorghe Tătărescu (noiembrie 1939 – iulie 1940), care se strădui să restabilească ordinea și liniștea în țară și să reia relațiile diplomatice cu Rusia Sovietică, relații ce fuseseră întrerupte vremelnic.

Împărţirea Poloniei a fost numai prima etapă din programul de aplicare a "Ordinii Noi" preconizate de guvernul sovietic în răsăritul Europei. Această nouă ordine tindea la restaurarea vechilor granițe ale imperiului țarist, cuprinzând țările baltice și Basarabia dintre Prut și Nistru. Acordul de la Moscova cu Germania îngăduia Rusiei Sovietice punerea în aplicare a acestui plan. Și, cum atenția Germaniei era îndreptată asupra României, cu bogățiile ei în materii prime, cereale și petrol, România ajunsese strânsă ca în cleşte de semnatarii acordului de la Moscova și amenințată în existența ei.

În împrejurările acestea critice, regele Carol II convocă la 10 aprilie 1940 la Palatul regal un Consiliu de coroană, la care, pe lângă membrii guvernului, luară parte și foștii primminiştri şi comandanţi ai armatei. La ordinea de zi a consiliului erau cele două amenințări: agresiunea sovietică și agresiunea germană. După o serioasă examinare a situației fortificațiilor la granițele de vest și de est și a dispozitivelor privitoare la armată, care fusese mobilizată îndată după izbucnirea războiului european, consiliul se hotărî pentru rezistența armată în caz de agresiune, atât la est, cât și la vest. Agresiunea din partea germanilor părea pentru moment amânată, fiindcă la 10 mai 1940 Germania dezlănţui formidabilul atac pe frontul de vest, cotropind Belgia și Olanda și îndreptându-se spre Franța, silind apoi armata franceză la capitulare. Alsacia și Lorena, împreună cu Luxemburgul, fură încorporate Germaniei.

După prăbușirea frontului franco-britanic din Flandra, unitățile engleze părăsiră Franța și se retraseră dincolo de Canalul Mânecii. Generalul Weygand fu revocat din Siria, lipsind astfel Turcia și Alianța balcanică de singurul sprijin pe care l-ar fi putut aştepta din partea Franței.

La 10 iunie 1940 Italia declară război Franței și Angliei.

Îndreptându-se spre sud-est, Hitler dezlănţui operaţiuni militare împotriva Iugoslaviei și Greciei. În împrejurările acestea tragice, apăru la 2 iulie 1940 comunicatul Consiliului de miniştri român prin care se arăta că noua orientare în politica externă urmează să fie determinată de noua ordine europeană care este pe cale de a fi realizată. *"În cadrul acestei noi politici* – spunea comunicatul – *România renunță la garanțiile anglo-franceze"*.

Capitularea regelui Leopold al Belgiei și a armatei belgiene determinară pe regele Carol să convoace pentru ziua de 29 mai 1940 un nou Consiliu de coroană. Se punea problema de a persista în neutralitate sau de a se adapta noilor comandamente politice internaționale. Părerile membrilor consiliului erau împărțite. Gheorghe Gafencu, în calitatea sa de ministru de externe, arăta că, în fața pericolului ce amenință țara, România trebuie să cadă la înțelegere cu Germania pentru a putea face față agresiunii rusești, dat fiind că Franța capitulase, iar Anglia își retrăsese unitățile militare de pe continent. Iugoslavia și Grecia erau ocupate de forțele germane, iar Bulgaria se aliase cu Germania. Rămăsese singură Turcia, care, deși se declarase *pentru* o asistență militară contra Germaniei, ezita, totuși, să se angajeze la operațiuni militare împotriva rușilor. În schimb Ungaria revizionistă era alături de Germania. În condițiile acestea România, doar cu propriile ei puteri, n-ar dispune de forțe suficiente pentru a împiedica dezastrul. Frăției de arme cu Rusia sovietică i se opunea chestiunea Basarabiei. O altă ieşire din impas nu s-ar putea întrevedea, decât înțelegerea cu Germania hitleristă. Se impunea deci oferta de amiciție pentru Germania și cererea de ajutor împotriva amenințărilor sovietice, potolindu-se totodată și agitațiile legionare. Se rostiră însă şi păreri pentru perseverarea în neutralitate, fiindcă o schimbare subită în orientarea politicii externe ar echivala aproape cu capitularea. Adeziunea la cauza germană n-ar înlătura primejdia agresiunii din partea Rusiei Sovietice, dat fiind pactul de amiciție și alianța dintre cele două puteri. Abandonarea neutralității în favoarea Germaniei n-ar modifica în nici un fel dorința Uniunii Sovietice de a reocupa Basarabia și de a restabili astfel vechea graniță de la Prut. Se impunea deci păstrarea neutralității și continuarea politicii de demnitate și independență, pentru că abandonarea neutralității n-ar atenua gravitatea situației, ci dimpotrivă, ar spori riscurile fără nici un profit. Cumpănind părerile, regele se pronunță contra păstrării

neutralității și pentru înțelegerea cu Germania hitleristă. Până atunci, regele fusese un partizan convins al neutralității, nefăcându-și nici o iluzie asupra semnificației reale a "protecției" Reich-ului german. Dar în fața gravelor evenimente din apus, regele consideră că nu mai este timp de pierdut. Pentru a trăi și a dăinui, România trebuia să aleagă între cele două puteri care rămăseseră în picioare: Reich-ul și URSS. Amenințările sovietice determinară România să se declare *pentru Germania*, procedând în consecință, adică părăsind neutralitatea pentru a se adapta crudei realități. Hotărârea regală a fost primită cu mare însuflețire de legionari, numai că nădejdile pe care regele și legionarii și le puseseră în ajutorul Germaniei contra agresiunii sovietice în Basarabia se dovediră foarte curând amăgitoare. Isprăvile germane în apus determinară pe ruși la acțiuni similare în răsărit, în temeiul acordului de la Moscova. În noaptea de 26 spre 27 iunie 1940 comisarul poporului la externe, Molotov, se grăbi să remită nota cu caracter de ultimatum prin care România era somată să cedeze Uniunii Sovietice, în termen de 24 de ore, Basarabia și Bucovina de Nord cu plasa Herța din județul Dorohoi, potrivit unei hărți anexate la notă, în care Stalin însemnase cu creion roșu noua linie de graniță dintre Rusia Sovietică și România. Basarabia urma să reîntregească la Prut vechea graniță a imperiului țarist, iar ocuparea Bucovinei de Nord cu capitala Cernăuți era socotită ca recompensă pentru pagubele pe care URSS le-ar fi suferit în timpul ocupației Basarabiei de către România. Pentru susținerea revendicărilor sale teritoriale, guvernul sovietic concentrase trupe masive la granița Basarabiei și a Bucovinei de Nord, cu ordinul expres de a înainta prin surprindere în teritoriile românești arătate în harta anexată la ultimatum. Pe calea aceasta înțelegea guvernul sovietic să lichideze conflictul teritorial care exista între cele două țări, conflict care după părerea sovietică ar fi luat naștere în urma "intervenției contrarevoluționare a armatelor române împotriva URSS în 1918".

La primirea notei fu convocat Consiliul de coroană, la care, pe lângă membrii guvernului, luară parte și președinții de consiliu, precum și înalții comandanți ai armatei. Se punea problema primirii sau respingerii ultimatumului. Situația era extrem de gravă. Franța și Anglia, care prin declarația din 13 aprilie 1939 se angajaseră ca în caz de agresiune să dea imediat României asistența lor, se găseau în imposibilitate de a se achita de obligații. Singură Turcia ținea să-și respecte obligațiile ei ca aliată. În împrejurările acestea tragice se făcu apel la medierea Germaniei și Italiei. Guvernul german recomanda acceptarea ultimatumului și executarea lui. Acordul germano-sovietic de la Moscova nici nu îngăduia Germaniei alt răspuns. Numai după trei săptămâni de la ultimatumul sovietic remis României, Hitler declara la 17 iulie 1940 că *"acordul semnat la Moscova de Reich și de URSS a stabilit precis și pentru totdeauna zonele de influență respective. Nici Germania și nici Rusia n-au făcut până în această zi nici un pas în afara zonelor lor de influență"*. Basarabia cădea în zona de influență sovietică, astfel că Germania nu putea interveni. În schimb, rămăseseră în zona de influență germană Transilvania, Muntenia și Moldova, care prin bogățiile lor erau considerate o bază strategico-economică, și aceasta prin bună înțelegere, fără vărsări de sânge. Același sfat s-a primit și de la guvernul italian (care la 2 septembrie 1933 semnase un pact de prietenie și neagresiune cu Rusia Sovietică), adică acceptarea ultimatumului sovietic și executarea lui fără rezistență, în interesul păcii și în interesul României. Rămăsese examinarea mijloacelor proprii de rezistență. Față de concentrările masive de trupe sovietice la granița Basarabiei și Bucovinei, șeful Marelui Stat Major al Armatei române, gen. Florian Tenescu, declară că armata română, credincioasă tradițiilor ei eroice de la Mărășești și Tisa, este gata de luptă, observând însă că, în lipsa unui ajutor din afară și fără o linie de retragere asigurată, rezistența armată nu va putea fi susținută decât câteva zile. În momentele acelea critice, România era complet izolată și lipsită de orice ajutor diplomatic sau militar, era deci de așteptat ca și Consiliul să se pronunțe cu strângere de inimă pentru primirea ultimatumului sovietic. Contra acceptării ultimatumului și pentru respingerea lui se pronunță profesorul Nicolae Iorga, împreună cu membrii basarabeni, transilvăneni și bucovineni din Consiliu.

Totuși hotărârea acceptării notei sovietice

Regele Carol al II-lea

fu supusă unei noi deliberări în al doilea Consiliu de coroană, care lăsă în seama guvernului sarcina de a decide. După o ultimă consultare cu şefii armatei şi membrii guvernului, preşedintele Consiliului, Gheorghe Tătărescu, examină din nou cu regele întreaga situaţie. Momentul a fost dramatic.

"Majestatea Sa Regele mi-a înmânat – relatează Tătărescu – *spre contrasemnare decretul de mobilizare generală şi şi-a oferit spada, pentru a apăra în fruntea armatei pământul strămoşesc. În numele destinelor româneşti am implorat pe Majestatea Sa să lase guvernului sarcina să ia răspunderea jertfei ce ţara era silită să o facă, evacuând provinciile voievodale. N-am putut clinti hotărârea regească şi, numai în temeiul răspunderilor sale constituţionale, guvernul a hotărât acceptarea ultimatumului ca singura soluţie impusă de raţiune. Am hotărât acceptarea sub presiunea forţei şi a violenţei, împotriva dreptului şi dreptăţii. Am hotărât acceptarea care lasă deschise toate căile viitorului, preferându-se rezistenţei, care, deschizând drumul altor agresiuni împotriva României, putea pune în primejdie fiinţa Statului Român. Am hotărât acceptarea pentru a păstra intacte forţele armatei noastre, necesare apărării altor drepturi contestate ale neamului nostru"*.

Urmă întrunirea corpurilor legiuitoare în şedinţă comună pentru a lua cunoştinţă de cele întâmplate. Cu acea ocazie s-au rostit cuvântări de protest contra ocupării Basarabiei şi Bucovinei de Nord de către trupele sovietice, anume de către Ştefan Ciobanu în numele Basarabiei şi de către Maximilian Hacman în numele Bucovinei. Protestele au fost luate la cunoştinţă de Adunarea deputaţilor şi senatorilor. Ca şi la retrocedarea Basarabiei de Sud în 1878, nu s-a semnat din partea guvernului român nici un act de cesiune, ci s-a dat un simplu ordin trupelor şi slujbaşilor publici de a se retrage din provinciile ocupate de trupele sovietice. Evacuarea s-a făcut în grabă, dar fără incidente sângeroase. Guvernul sovietic nu se mulţumi numai cu Basarabia şi Bucovina de Nord; el ocupă şi insulele din Delta Dunării.

La 4 iulie 1940 Gh. Tătărescu, care nu adera la noua orientare politică spre Axă, prezentă regelui demisia guvernului, care fu primită. Cu formarea noului guvern de colaborare cu legionarii fu încredinţat inginerul Ion Gigurtu. Îndată după instalarea sa, şeful noului guvern, însoţit de ministrul de Externe, Mihai Manoilescu, se prezentă lui Hitler la Berchtesgaden şi lui Mussolini la Roma, pentru a le aduce omagii şi pentru a le comunica aderenţa României la politica Axei. Într-o notă circulară adresată şefilor de misiune ai României în străinătate, Manoilescu îşi exprima mulţumirea pentru primirea de care s-a bucurat la Berchtesgaden şi Roma: *"Führer-ul şi ducele s-au înzestrat cu evidentă simpatie de toate aspectele vieţii noastre naţionale... Ţin să subliniez că, contrar atâtor legende absurde şi interesate, noi ne-am păstrat întreaga libertate de a decide pentru destinele noastre... Trebuie să se ştie în ţară şi în străinătate că situaţiile şi evenimentele ca acelea prin care a trecut România nu se vor mai repeta niciodată"*. Iar la 1 august şeful guvernului dădu publicităţii următoarea declaraţie: *"Putem afirma că, în realitate, de câţiva ani facem o politică din ce în ce mai apropiată de Axă, fără a fi putut găsi forma pentru a o manifesta în mod precis. A trebuit voinţa şi hotărârea M.S. Regelui pentru ca această apropiere să se poată face fără nici o ezitare"*.

Din nefericire pentru ţară, amputările teritoriale urmară foarte curând una după alta. Rămasă stăpână în zona ei de influenţă în sud-estul Europei, Germania hitleristă trecu la sfâşierea teritoriului României, cu toată

aderența guvernului român la politica Axei. Pentru a satisface revendicările teritoriale ale Ungariei revizioniste, Hitler ceru guvernului român să intre în negocieri cu guvernul maghiar în problema Transilvaniei. În august începură la Turnu Severin tratativele româno-maghiare, fără să se poată ajunge la o înțelegere. Diferendul româno-maghiar ajunse în fața Comisiei de arbitraj italo-germane, care, întrunindu-se în palatul Belvedere de la Viena, se pronunță în faimosul Dictat din 30 august 1940 în favoarea Ungariei. Teritoriul cedat Ungariei cuprindea o suprafață de 43.000 km^2 cu orașele Satu Mare, Sighetul Marmației, Baia Mare, Oradea, Bistrița, Târgu-Mureș, Cluj, Miercurea Ciuc, Sf. Gheorghe și Arad, cu o populație de 2.600.000 locuitori, dintre care mai mult de jumătate erau români. Actul de cesiune impus guvernului român trezi în opinia publică românească un puternic val de indignare, provocând violente manifestări de protest în toate orașele din țară. Doar marea adunare de protest, convocată pentru 15 septembrie la Alba Iulia, fu amânată. La 14 septembrie 1940 apăru următorul comunicat, semnat de Iuliu Maniu: *"Față de apelul către țară al d-lui general Ion Antonescu, conducătorul statului și președintele Consiliului de miniștri, considerăm că în clipa de față este* o *supremă datorie de a nu se da nici un pretext pentru tulburarea liniștii și ordinii interne. Adunarea de protest împotriva cedării unei părți din Ardeal, care urma să aibă loc duminică crt., la Alba Iulia, se amână".*

Dar Hitler nu se mulțumi numai cu satisfacerea revendicărilor maghiare în detrimentul României, el stărui și pentru satisfacerea pretențiilor bulgarilor asupra Cadrilaterului Dobrogean. La intervenția cabinetelor din Berlin și Roma, guvernul român se văzu nevoit să consimtă la începerea tratativelor cu bulgarii în problema retrocedării Cadrilaterului. Delegații români se întâlniră la Craiova cu delegații bulgari pentru tratative și la 7 septembrie 1940 s-a semnat *Acordul româno-bulgar* cu privire la cesiunea Cadrilaterului Dobrogean și la schimbul de populație între ambele țări.

Mai târziu, prin Tratatul de pace de la Paris din 1947, Bulgaria pierdu litoralul egeic și teritoriile din Macedonia, menținu însă Cadrilaterul Dobrogean. Regele Boris al III-lea muri în 1943. Pentru fiul său Simeon se institui o regență regală cu unchiul său Ioachim în frunte. În 1944 Armata Roșie ocupă Bulgaria. Ioachim și numeroși oameni politici fură executați, proclamându-se apoi *Republica Populară Bulgară.*

4. Abdicarea regelui Carol al II-lea. Începutul domniei regelui Mihai I. Dictatura legionară a generalului Ion Antonescu. Agresiunea germanilor contra Iugoslaviei și Greciei. Izbucnirea ostilităților dintre Germania și Rusia Sovietică. Recolonizarea germanilor din Bucovina și Dobrogea. Cutremurul de pământ din noiembrie 1940. Asasinarea lui Nicolae Iorga. Rebeliunea legionarilor contra lui Antonescu. Înăbușirea rebeliunii cu ajutorul armatei. Manifestul lui Antonescu pentru intrarea României în război contra Rusiei Sovietice. Recucerirea Bucovinei de Nord și Basarabiei. Forțarea graniței de la Nistru și ocuparea Odessei. Administrația românească în Transnistria. Deportarea evreilor și țiganilor în Transnistria. Principiile enunțate de Roosevelt pentru combaterea tiraniei hitleriste. Declarația Națiunilor Unite de la Washington. Înțelegerea anglo-americano-rusă. Conferința de la Teheran. Căderea lui Mussolini. Războiul total și bombardamentele americane și engleze. Prăbușirea frontului german din Rusia. Înaintarea Armatei Roșii până la Nistru. Tratativele de armistițiu cu anglo-americanii de la Cairo

În urma dureroaselor amputări teritoriale suferite de România, autoritatea regelui primi lovitura de grație. La 1 septembrie 1940 Horia Sima lansă în numele legionarilor un manifest contra regelui, declarându-l vinovat de toate nenorocirile abătute asupra țării și cerându-i să abdice în favoarea fiului său Mihai. În manifest se făcea apel la intervenția puterilor Axei pentru înlăturarea regelui, care acum era lipsit de sprijinul partidelor politice pe care le dizolvase și chiar de al propriului său partid, Frontul Renașterii Naționale, fiindcă și

pe acesta îl desființase, improvizând la 22 iunie 1940 în locul lui o nouă formațiune politică: *Partidul Națiunii*, sub propria sa șefie și cu Ernest Urdăreanu ca secretar general. Improvizația regală n-a putut prinde rădăcini în opinia publică și a sucombat în durerile nașterii. În situația critică în care ajunsese din pricina hotărârilor sale dictatoriale, vrând să domnească și să guverneze totodată, regele se văzu părăsit de toți și silit să recurgă la ajutorul legionarilor, care după asasinarea Căpitanului găsiseră în generalul Ion Antonescu un conducător cu oarecare autoritate. Către el se adresă regele la 4 septembrie 1940, pentru a-l încredința cu formarea guvernului. La 5 septembrie regele semnă următorul decret de numire:

"Carol al II-lea, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României. La cei de față și pe viitor sănătate. Având în vedere Decretul lege Nr. 3052 din 5 septembrie 1940, am decretat și decretăm:

Art. 1. Investim pe domnul general Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri pentru conducerea Statului Român.

Art. 2. Regele exercită următoarele prerogative regale:

– El este Capul Oștirii;

– El are dreptul de a bate monedă;

– El conferă decorațiuni române;

– El are dreptul de grațiere, amnistie și reduceri de pedepse;

– El primește și acreditează ambasadorii și miniștrii plenipotențiari;

– El încheie tratate.

– Modificarea legilor organice, numirea miniștrilor și subsecretarilor de stat se vor face prin Decrete Regale contrasemnate de Președintele Consiliului de Miniștri;

Art. 3. Toate celelalte puteri ale Statului se exercită de Președintele Consiliului de Miniștri.

Dat în București, la 5 septembrie 1940 ss. Carol ss. Preș. Consil. al. Min. Gen. Ion Antonescu".

În tot cursul zilei de 5 septembrie Antonescu încercă să formeze un guvern capabil.să domine situația care se agrava din oră în oră. Încercările sale dădură însă greș. Nimeni dintre oamenii politici de seamă nu înțelegea să încurajeze un general ambițios, care până atunci nu dăduse nici o dovadă de destoinicie politică. Nici chiar legionarii nu aveau deplină încredere în el. Prevăzând acest lucru și cunoscând starea de spirit din țară și din capitală, Antonescu avertiză pe rege că *fiecare situație cere o nouă soluție*. Era un avertisment subtil că poate va fi nevoit, dacă situația se va agrava, să-i ceară abdicarea. La orele 21 generalul fu înștiințat de personalul Președinției Consiliului că se aud focuri de armă în jurul Palatului Președinției. Toate telefoanele anunțau că mulțimea a atacat Prefectura Poliției, unde căzuseră trei jandarmi, că se trag focuri în Piața Teatrului și că manifestația înaintează către Palat. Sub presiunea evenimentelor, Antonescu porni la Palat să ceară regelui abdicarea. După o lungă discuție cu regele, în care făcu tot procesul guvernării din ultimii zece ani, el ceru regelui să abdice, dându-i termen de gândire până la orele 4 dimineața. Adjutanții regali, consultați de Antonescu în prealabil, erau și ei de aceeași părere. La orele 23 Antonescu părăsi pe rege, dându-i voie să se consulte până la 4 dimineața cu cine dorește. Ieșind de la rege, el ceru să vadă pe Marele Voievod Mihai, căruia i-a spus textual:

"Majestatea Voastră,

Am voit să mă prezint Majestății Voastre încă de ieri; evenimentele din aceste 48 de ore s-au desfășurat însă cu atâta repeziciune, încât nu am avut nici o clipă liberă. Situația este foarte gravă. Majestatea Voastră să nu fie însă îngrijorată: vă dau asigurarea că Generalul Antonescu își va sacrifica chiar viața pentru îmbunătățirea acestei situații. Să trăiți, Majestatea Voastră!"

Între timp regele se consultase cu generalii Teodorescu, Pantazi, Mihail, care l-au sfătuit să nu abdice, precum și cu George Brătianu, A. C. Cuza, Mihail Manoilescu și generalul David Popescu, care se declarară pentru abdicare. Văzând însă că totuși regele ezita de a semna actul de abdicare, Antonescu îi trimise la orele 4 dimineața, prin lt.col. Elefterescu, următoarea scrisoare:

"Sire,

M-am angajat să apăr cu trecutul, cu cinstea și cu viața mea Țara și Tronul. Încercările mele de a găsi oameni cu adevărat patrioți și pricepuți, cu care să fac o echipă nouă de redresare a statului și de reînfrățire a Majestății

Tale cu Țara au eșuat. Toți cer abdicarea Majestății Tale. În fața acestei situații și a agitațiilor pe care eu nu pot să le înec în valuri de sânge, pentru a arunca țara într-un război civil și a determina ocupația străină, ne-a venit datoria să supun și în scris Majestății Tale Glasul Țării. Cine afirmă altfel, face o crimă. Atrag însă serios atenția Majestății Tale în privința răspunderilor grave care vor apăsa pe veci asupra Majestății Tale dacă nu dă ascultare imediat și fără ezitare cererii mele, care este și a armatei și a țării".

Lt. col. Elefterescu primi ordinul să comunice regelui că generalul aștepta răspunsul regal până cel târziu la orele 6 dimineața. Tonul din scrisoarea generalului făcu impresie asupra regelui care, părăsit de sfetnicii și colaboratorii săi, se hotărî să abdice, semnând următorul act:

"Români,

Vremuri de adâncă turburare și îngrijorare trec peste scumpa mea țară. De acum 10 ani, când am luat locul de adâncă răspundere de a fi cârmaciul patriei mele, fără preget, fără odihnă și cu cea mai desăvârșită dragoste, m-am străduit de a face tot ce conștiința mea îmi poruncea pentru binele României. Azi zile de vitregie nespusă îndurerează țara, care se găsește în fața unor mari primejdii. Aceste primejdii vreau, din marea mea dragoste pentru acest pământ în care am fost născut și crescut, să le înlătur, trecând astăzi fiului meu, pe care știu cât de mult îl iubește țara, grelele sarcini ale domniei. Făcând această jertfă pentru salvarea patriei, înalț cea mai caldă rugăminte ca să fie cât mai folositoare. Lăsând poporului meu pe scumpul meu fiu, rog pe toți Românii să-l înconjoare cu cea mai caldă și desăvârșită credință și dreptate, ca să poată găsi în ele reazemul de care are atâta nevoie greaua răspundere ce de azi înainte apasă asupra umerilor săi fragezi. Țara mea să fie păzită de Dumnezeul părinților noștri, care să-i hărăzească un cât mai falnic viitor. Trăiască România!

București, 6 septembrie 1940 ss. Carol II"

În dimineața zilei de 7 septembrie 1940, ex-regele Carol II părăsi țara, plecând din gara Mogoșoaia în străinătate. De la Lugoj, trenul regal care-l transporta împreună cu Ernest Urdăreanu și d-na Elena Lupescu fu urmărit de legionari de pe o locomotivă și mitraliat fără întrerupere în timp ce-și sporea viteza, trecând fără oprire prin stații până la Jimbolia, la granița iugoslavă. Ex-regele Carol II a ajuns cu bine în Elveția, de unde trecu în Spania și mai apoi în America.

Revenind temporar în Europa, ex-regele Carol II muri în 1953 și fu înmormântat la Lisabona.

Îndată după semnarea actului de abdicare a părintelui său, tânărul rege Mihai I (1940 – 1947) prestă în fața generalului Antonescu, a Patriarhului și a Președintelui Curții de Casație, următorul jurământ:

"Jur credință Națiunii Române, jur să păzesc cu sfințenie legile Statului. Jur să păzesc și să apăr ființa Statului și integritatea teritorială a României. Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

La prima audiență pe care o avu la noul rege, generalul Antonescu îi făcu următoarea declarație:

"Sire,

Acum, după ce ați depus jurământul, ați pășit într-o viață nouă. Soluția prin care s-a ajuns la situația de azi a fost singura care ducea la salvarea țării, neamului și dinastiei. Două scopuri voi urmări în zilele ce mi-au mai rămas să le trăiesc:

Întâi, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s-a zbătut atâția ani și unirea tuturor românilor împrejurul ideii de muncă, cinste și dreptate. Vă asigur că acest rezultat îl voi obține.

În al doilea rând, repunerea țării în drepturile ei veșnice.

Acesta este adevărul și ordinea cronologică cu care s-au desfășurat evenimentele în cursul celor două lovituri de stat, date în zilele de 5 și 6 septembrie, lovituri care au înlăturat pentru totdeauna posibilitatea de a veni la cârma statului un regim ca acela care a fost spulberat. Este timpul să înceteze orice vorbe de violență după o luptă care a fost încheiată. Dacă n-am putut să le opresc până astăzi, cer de acum înainte să se înconjoare tronul cu respect, iar trecutul cu tăcerea condamnatoare și loială".

După prima sa audiență la suveran, Antonescu lansă următoarea proclamație:

"Frați Români,

Fac din inima mea îndurerată un fierbinte apel să uitați totul, să vă strângeți în jurul tânărului și iubitului nostru rege, să intrați

în ordine și să vă puneți pe muncă! Trăiască România!

ss.General Ion Antonescu".

Slujbașii statului depuseră următorul jurământ:

"Jur credință Națiunii și Regelui Mihai I. Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

La 10 septembrie 1940, generalul Antonescu dădu publicității, în calitatea sa de conducător al statului român și de Președinte al Consiliului de Miniștri, un ordin circular prin care arăta tuturor, de pe toate treptele ierarhice, civile și militare, principiile de bază care trebuie să-i călăuzească în exercitarea atribuțiilor lor. El le cerea legalitate integrală, dreptate, omenie, exemplu personal în inițiativă și, mai ales, corectitudine în interpretarea legilor și în aplicarea lor. Pentru armată, în special, inițiativa este o necesitate vitală. Practica inițiativei constituie pentru toți o înaltă școală a vredniciei și curajului. De aceea ea trebuie ridicată la rangul de cult.

Dintre oamenii politici ai vechilor partide, singur Iuliu Maniu asigură pe generalul Antonescu, chiar la instalarea dictaturii sale, de concursul său, zicând: *"V-am comunicat că, departe de a crea dificultăți guvernului, a cărui răspundere v-ați luat-o, nu vom refuza concursul nostru".* Partidul său puse la dispoziția generalului și o sumă de "tehnicieni", pentru a-i înlesni guvernarea.

Investit cu puterile depline pe care le obținuse prin presiune la 5 septembrie de la fostul rege, Antonescu proclamă România *stat legionar*, iar pe sine Conducător al statului – *Führer* – după pilda lui Hitler, însușindu-și puteri dictatoriale și îmbrăcând cămașa verde, uniforma distinctivă a legionarilor lui Codreanu. În calitatea sa de șef al guvernului, el numea miniștri și înalți demnitari ai statului. El dizolvă corpurile legiuitoare și-și asumă dreptul de legiferare prin decrete, legi și ordonanțe semnate de dânsul. El chemă în țară pe Regina Mamă Elena și-i recunoscu toate drepturile și onorurile. Tot el desființă ultima improvizație politică: *Partidul Națiunii*, precum și organizațiile tineretului unite în *Straja Țării*, al cărei comandant, Teofil Sidorovici, s-a sinucis în 22 noiembrie 1940. Antonescu institui o comisie compusă din înalți magistrați cu însărcinarea de a controla averile foștilor demnitari ai statului, pentru a constata dacă au fost dobândite în mod cinstit.

În politica externă se accentua tot mai puternic disensiunea între semnatarii acordului de la Moscova. Dictatul de la Viena și acordul româno-german nu erau privite cu ochi buni de guvernul sovietic. Actele acestea stăteau în strânsă legătură cu problema balcanică, care interesa în deaproape Uniunea Sovietică. La 20 septembrie 1940 fu semnat la Berlin *Pactul Tripartit* între Germania, Italia și Japonia, fără consultarea guvernului sovietic.

La 23 noiembrie 1940 România, care la 29 septembrie 1940 aderase la Pactul Tripartit germano-italo-japonez, declară că *"mișcarea legionară este legată în mod organic și natural cu național-socialismul german și fascismul italian".*

La 18 decembrie 1940 Hitler și sfetnicii săi militari semnară directiva nr. 21 (*Planul Barbarossa*) care trasă Wehrmacht-ului obiectivul să zdrobească Uniunea Sovietică printr-o operațiune militară fulgerătoare – *Blitzkrieg* – și să atingă linia Arhanghelsk – Volga.

La 27 septembrie Hitler semnă acordul militar cu Finlanda, care, potrivit acordului de la Moscova din 23 august 1939, cădea în zona de influență sovietică.

Nici desemnarea noilor zone de influență între puterile Axei Berlin-Roma-Tokio nu era pe placul URSS. Actele acestea erau fisuri în pactul de amiciție dintre Hitler și Stalin, care la 7 mai 1941 devenise președintele *Consiliului comisarilor poporului*, lăsând în umbră acordul de la Moscova.

Cu ocazia parăzii militare din 7 noiembrie 1941, mareșalul *Timoșenco* declara în cuvântarea sa către oștire că "numai" forța Armatei Roșii poate opri la granițele URSS războiul care amenință din toate părțile. Încercările de a împiedica ruptura cu Hitler o amânară doar, până când se produse, fără să o înlăture.

Cu ocazia parăzii militare de 1 mai 1941, mareșalul *Voroșilov* lăsă să se înțeleagă din cuvântarea sa că mari evenimente politice și militare erau în perspectivă.

La 2 iunie 1941 avu loc la Brenner, în Tirol, întrevederea dintre Hitler și Mussolini, în urma căreia Italia declară război Franței la 10 iunie 1941. La 11 iunie 1941 generalul

Antonescu fu primit de Hitler la Berchtesgaden, unde semnă *Convenția militară româno-germană* prin care conducătorul Statului român se obliga să ia parte la campania germană contra Rusiei, mobilizând 14 divizii din armata română.

Adeziunea Ungariei, României, Slovaciei și Bulgariei la Pactul Tripartit din toamna 1940 și primăvara 1941 trezi mari nemulțumiri în URSS. Nemulțumirile sporeau pe măsura succeselor militare germane în apus, mai ales că la 17 aprilie armata iugoslavă capitulă în fața trupelor germane și regele Petru al II-lea cu aderenții săi reușiră să fugă în străinătate. La 22 aprilie capitulă armata greacă din Epir și la 27 aprilie trupele germane intrară victorioase în Atena, silind pe regele Gheorghe, soțul principesei Elisabeta a României, să fugă la Cairo.

După ocuparea Franței, Belgiei, Olandei și Norvegiei, rămăsese în picioare Anglia. Dar pentru a învinge Anglia, Hitler dorea să cucerească Europa, iar pentru a rămâne stăpânul Europei, trebuia să aibă grijă pentru alimentarea ei. Aceasta se găsea în Rusia, din belșug. De aceea, el trebuia să-și asigure stăpânirea Rusiei.

În săptămânile următoare neîncrederea și tensiunile între germani și ruși se accentuară tot mai mult. Hitler îngrămădea trupe la granița sovietică sub pretextul că guvernul de la Kremlin, vorbind mereu de pace și de amiciție, a nesocotit dispozițiile acordului de la Moscova. În zorile zilei de 22 iunie 1941 ambasadorul german Schulenberg prezentă lui Molotov următoarea notă a guvernului german: *"Dată fiind presiunea insuportabilă exercitată de trupele rusești asupra liniilor de demarcație care le separă de trupele germane, acestea din urmă au primit ordin să pătrundă în teritoriul sovietic"*. Graba de a-și atinge scopul îl îndemnă pe Hitler să declanșeze războiul pe frontul de est fără să-și fi asigurat izbânda pe fronturile de vest și de sud.

Ruptura dintre Reich-ul german și Uniunea Sovietică atrase în cruciada antibolșevică Italia, România, Ungaria, Slovacia și Finlanda, iar Danemarca și guvernul francez de la Vichy își revocară reprezentanții lor din Moscova. Pactul Tripartit deveni un *Pact Anti-Comintern*. Țările acestea participară cu contingentele lor la cruciada contra bolșevismului. Numai Japonia își rezervase forțele militare pentru operațiuni proprii în Oceanul Pacific.

Participarea României la campania contra Rusiei Sovietice pornea din considerații de interes național. Pierderea Basarabiei și Bucovinei jignise adânc simțămintele naționale ale românilor, care nu încetară nici o clipă de a se gândi la reocuparea acestor provincii. În sensul noii orientări politice externe, guvernul Antonescu luă măsuri de represiune contra evreilor. Prin Decretul din 14 octombrie 1940 se restrânse dreptul de intervenție a liberilor profesioniști evrei, medici și avocați, pentru conaționalii lor. La 27 februarie 1941 apăru Decretul de expropriere a imobilelor urbane ale evreilor. În octombrie 1940 fu instituită o comisie mixtă germano-română pentru recolonizarea germanilor din Bucovina și Dobrogea, care fură ridicați de la vetrele lor și trimiși în Germania, statul român obligându-se la plata unor despăgubiri pentru avutul rămas în Bucovina și Dobrogea.

La 10 noiembrie 1940 capitala București și alte localități din țară au fost zguduite de un puternic cutremur de pământ, care a dărâmat multe clădiri, între care blocul Carlton, unde își găsiră moartea năprasnică peste o sută de locatari. Numeroase edificii publice și particulare suferiră avarii serioase, între care și mai multe biserici.

Răsturnarea ordinii constituționale și devierea spre statul totalitar nu se făcu însă fără acte de teroare și vărsări de sânge, precum odioasa asasinare, în noaptea de 27 noiembrie 1940, a profesorului Nicolae Iorga, al cărui corp neînsuflețit fu găsit dimineața în șanțul drumului la intrarea în pădurea Strejnic de lângă Ploiești. Acest act mișelesc a zguduit adânc conștiința poporului român. Uriașul gândirii și simțirii românești, al cărui nume era cunoscut în lumea întreagă și ale cărui opere fuseseră traduse în toate limbile europene, a îndurat moartea de martir al credinței sale naționale. Numele lui Iorga va înfrunta veacurile, fiindcă el nu rămâne nemuritor numai prin operele sale istorice și literare care au rămas pe urma lui în patrimoniul spiritual al neamului românesc, ci și prin neobosita sa activitate națională, prin comoara cunoștințelor sale vaste și prin marea înrâurință pe care

a exercitat-o aproape jumătate de veac asupra contemporanilor săi. Din izvorul nesecat al cunoștințelor și însuflețirii sale și-au stins setea de învățătură generațiile de învățăcei ai lui, din tineri tot mai tineri, devenind aprigi propovăduitori ai gândurilor și ideilor sale. Nicolae Iorga a întruchipat sufletul zbuciumat al neamului românesc și i-a servit ca *altar de jertfă*. Din raportul procuraturii militare s-a aflat că Iorga fusese ridicat cu forța din locuința sa de la Sinaia în după-amiaza zilei de 27 noiembrie și dus la Teișani, lângă Vălenii de Munte, unde fu supus unei judecăți sumare în fața unui tribunal legionar și condamnat la moarte. De acolo fu ridicat, apoi împușcat în drum și aruncat în șanțul șoselei, unde a fost găsit străpuns de 6 gloanțe și schingiuit. Agentul de legătură al Serviciului de spionaj german Langeneck avu grijă ca asasinii să fie trecuți peste graniță în Germania, unde li s-a pierdut urma. Curtea marțială a condamnat la moarte în absență pe asasini, cărora nu li s-a mai dat de urmă. Aceștia erau: Traian Boieriu, comandant legionar, și complicii săi Ion Turcan, Tudor Dacu și Ștefan Iacobuță. Postul de radio *Dunărea* din Viena anunța în românește: *"Creatura care de 30 de ani otrăvea viața politică a țării și-a primit pedeapsa!"*... În acest timp postul *Radio Moscova* spunea: *"România trebuie să aibă mulți Iorga dacă-și permite să-l asasineze pe profesorul Nicolae Iorga!"* Astfel s-a stins omul care a luminat neamul românesc cu nenumăratele sale scrieri, care însă din viață n-a cules decât partea durerii și a martiriului.

Asasinarea lui Iorga n-a rămas însă singurul caz de crimă și teroare. Mulți oameni care aveau un rol în viața politică au fost deținuți și amenințați cu moartea, unii fiind împușcați pe stradă sau în pădurea de la Snagov, ca Virgil Madgearu, iar alții târâți la abator și măcelăriți acolo ca animalele. La 27 noiembrie au fost împușcați la Jilava 86 de deținuți sub învinuirea de a fi responsabili pentru uciderea lui Zelea Codreanu și a colaboratorilor săi. În dimineața aceleiași zile mai mulți înalți demnitari, între care și Gh. Tătărescu, au fost ridicați de legionari de la casele lor pentru a fi suprimați. Ei au fost salvați în ultimul moment de colonelul Rioșianu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

Tineretul legionar pe care Antonescu își întemeiase puterea nu era mulțumit cu politica generalului. Legionarii stăruiau pentru introducerea unui ritm mai accelerat în dezvoltarea statului legionar, încercând să forțeze mâna Conducătorului, cerându-i să recurgă la măsuri mai drastice și să schimbe pe unii dintre colaboratorii săi, îndeosebi pe colonelul Rioșianu, care împiedicase asasinarea unor fruntași politici. La conducerea stângii legionare se afla Horia Sima, care se considera urmaș al Căpitanului Codreanu și executor testamentar al programului legionar al acestuia. El fusese instruit în Germania și venise în țară însoțit de teroristul nazist Langeneck ca agent de legătură al Gestapoului german. La sugestia acestuia Horia Sima puse la cale "cu ajutorul unor capete confuze și necoapte", cum le califica Hitler în proclamația sa din 22 iunie 1941, o lovitură de stat cu scopul de răsturna pe generalul Antonescu, provocând haosul și asasinatele teroriste despre care s-a amintit mai sus. Din inițiativa lui Sima și a camaradului său Dimitrie Groza, conducătorul muncitorimii legionare, începură la 21 ianuarie 1941 manifestări legionare care degenerară în lupte de stradă cu focuri de armă și cu bombardamente formale, în năzuința de a ocupa Prefectura poliției și clădirile altor autorități publice, precum Centrala telefoanelor, Radiodifuziunea, cazarma gardienilor publici etc. Surprins de aceste acte de dezordine, Antonescu adresă românilor un apel, chemându-i la datorie și luptă contra agitatorilor: *"Români* – zicea Conducătorul – *strângeți-vă cu toată încrederea în jurul autorităților statului"*. Legionarii însă nu se sinchisiră de acest apel, ci răspunseră cu un contra-manifest, cerându-i să facă dreptate Căpitanului, martirilor țării și neamului întreg. *"Dacă a suferit alături de noi* – zicea Groza – *să ne înțeleagă și să fie alături de noi, care am luptat și vom lupta, căzând până la unul, pentru o Românie ca soarele sfânt de pe cer!"* Ei cereau scoaterea din guvern a unor pseudolegionari și instalarea unui "guvern legionar" într-o "Românie legionară". Și adresându-se armatei: *"Cerem armatei române, cerem camarazilor noștri soldați să ne înțeleagă și să nu dezlănțuie uciderea între frați – pentru plăcerea lui Rioșianu și a tuturor jidanilor și jidoviților!"* Focurile de armă și forțarea sediilor politice continuară și în ziua următoare, 22 ianuarie, când Antonescu anunță că s-au tras

focuri de armă asupra Președinției Consiliului de Miniștri, unde locuia el, și asupra altor instituții publice cu scopul de a prelua cârma statului. Orice limită de îngăduință fiind astfel depășită, el se văzu silit să dea ordin armatei să-și facă datoria. Aceasta intră în acțiune și "rătăciții", în mare parte "copilandri neștiutori și comuniști notorii", s-au predat acoperiți de rușine. Cum autoritatea de stat ajunsese să stăpânească situația, Horia Sima se văzu silit să ordone la 23 ianuarie legionarilor să înceteze lupta, să evacueze instituțiile publice ocupate și să reintre în viața normală, cunoscând că *"politica Germaniei și Italiei cere condițiuni speciale, pe care mișcarea legionară le recunoaște"*.

În aceeași zi, generalul Antonescu adresă armatei un ordin de zi, în care arătă că *"cete de nemernici au dorit să ia conducerea statului, dar oștirea a păstrat sufletul curat și iubitor de țară, și n-a dat ascultare uneltirilor, șoaptelor și îndrumărilor viclene"*, atitudine pentru care țara îi rămâne recunoscătoare. Într-un comunicat special se aducea la cunoștința tuturor legațiunilor din străinătate că rebelii au fost înfrânți peste tot, țara a intrat în liniște și armata a făcut ca niciodată dovadă de spiritului ei de devotament, de disciplină și sacrificiu. Soldații care s-au distins în lupta contra răzvrătiților au fost apoi răsplătiți pentru devotamentul lor. Între cei urmăriți pentru rebeliune se găseau Horia Sima și generalul Petrovicescu, care însă reușiră să fugă în Germania.

La 28 ianuarie 1941 Antonescu își constitui un nou guvern, compus în majoritate din generali. După reprimarea rebeliunii gardiste și restabilirea ordinii publice, generalul Antonescu, încrezător în puterile sale, crezu că a sosit momentul prielnic pentru a-și legitima dictatura printr-un plebiscit, cerând țării să se pronunțe dacă drumul pe care a pornit la 6 septembrie 1940 era drumul cinstei, unității și dreptății și dacă măsurile luate de el erau cele bune și adevărate. El cerea țării să aprobe lovitura de stat de la 6 septembrie și noua orientare în politica externă și să voteze încredere în străduințele sale pentru redresarea neamului și apărarea dreptății naționale. Plebiscitul a avut loc la 2 martie 1941, cu participarea la vot a 2.963.394 cetățeni, din care 2.960.298 au votat *Da* și numai 2.996 *Nu*. Rezultatul acesta se explica și prin faptul că Antonescu primise la instalarea dictaturii sale declarații de simpatie și aderență din partea unor organizații politice, care nu-i refuzară concursul lor tehnic la realizarea operei sale de dreptate, asanare morală și redresare constructivă. Ca și Hitler și Mussolini în Europa și Peron în Argentina, nu-și dădea seama că megalomania este o boală profesională și mortală a dictatorilor.

Armand Călinescu

În primăvara lui 1941 evenimentele de pe câmpul de război se precipitară. La 6 aprilie, Germania declară război Serbiei. Rezistența eroică a sârbilor fu înfrântă. La 21 aprilie, regele Petru al II-lea părăsi țara cu avionul. Serbia fu ocupată de Hitler care câștigă pe regele Boris al III-lea al Bulgariei pentru planurile sale. Armata grecească din Macedonia și Epir fu silită să capituleze. La 27 aprilie, nemții intrară în Atena, regele George fugi în Egipt. Și Istanbulul era amenințat de nemți.

Opinia publică de la noi din țară începu să se alarmeze din cauza zvonurilor de război. Lumea bucureșteană începuse chiar să se refugieze la țară de teama atacurilor aeriene ce erau așteptate din clipă în clipă. La 20 iunie 1941 se întrerupseră comunicațiile telefonice în capitală în așteptarea marilor evenimente.

La *22 iunie 1941* Hitler dezlănțui războiul contra Rusiei Sovietice, aliata lui de până atunci. Wehrmacht-ul german pătrunse cu 170

divizii, mii de tancuri și avioane în URSS conform faimosului plan *Barbarossa*, pentru a zdrobi rezistența "printr-o operațiune militară fulgerătoare". Germania hitleristă dispunea de mijloace colosale, aproape întreaga Europă era îngenuncheată, iar potențialul ei economic stătea la dispoziția lui Hitler.

Duminică, 22 iunie 1941, apăru manifestul lui Antonescu pentru intrarea României în războiul contra Rusiei Sovietice, alături de Germania hitleristă, pentru recuperarea Bucovinei de Nord și Basarabiei. Trupele române înaintară năvalnic în Bucovina și Basarabia, reocupând la 5 iulie Cernăuții, iar la 17 iulie Hotinul, Soroca, Orheiul și Chișinăul, alungând Armata Roșie peste Nistru. După această izbândă, în care, după un raport oficial, armata română suferise pierderi de morți, răniți și dispăruți în număr de 5.998 ofițeri și 148.941 soldați – generalul Antonescu lansă la 19 iulie următoarea proclamație către basarabeni și bucovineni, vestindu-i despre eliberarea patriei lor:

"Basarabeni, bucovineni,

Cu vrerea Domnului, prin sângele eroilor noștri și ai bra-vilor aliați germani, am izgonit de pe pământul românesc pe dușmanii neamului, redându-vă libertatea și credința, onoarea și drepturile. Am prăvălit stăpânirea întunericului care a pustiit bisericile, casele și avutul vostru. Am spulberat cu vitejia ostașilor stăpânirea acelora ce v-au ținut în robie și au răspândit pe pământul vostru moartea și focul. Ne întoarcem răzbunători în glia moldovenească a lui Ștefan cel Mare, re-așezând de-a pururi temeliile neamului românesc.

Basarabeni și bucovineni,

Anul zbuciumat de umilire și nedreptate, de cotropire și vrajbă, a luat sfârșit. Ați simțit prin propria voastră suferință, prin sărăcia și umilirea în care ați trăit, ce înseamnă comunismul. Ați putut judeca singuri că viața fără libertate și proprietate, fără dreptate și familie, fără biserică și lumină, este mai cumplită decât moartea. Eroii și bravii armatei noastre v-au eliberat!

Cinstiți-le jertfa și lupta prin fapta voastră! Din încercarea și jertfa noastră să luăm învățătură. Un neam trăiește și se înalță prin fapta sa de credință și luptă, prin munca și zbuciumul fiecăruia din fiii lui. Din cenușa robiei și rănile încercării să ridicăm apoi temeiuri de viață. Trecutul s-a stins, să întemeiem viitorul. Trebuie să ștergem toate urmele.

Voi conduce eu însumi organizarea Basarabiei și Bucovinei și voi reface toate așezările.

În popasul acestui an de prăbușire, Țara noastră, vechea noastră patrie, s-a schimbat. O domnie nouă și curată, întemeiată pe cinste și muncă, pe dreptate și adevăr, stă azi chezășie a viitorului! Vom duce lupta și înnoirea mai departe, prăvălind în țăndări tot ce a împiedicat neamul nostru să se înalțe. Românii vor fi cu adevărat stăpâni în țara lor, iar țăranii vor simți cu adevărat bucuria muncii și rodul pământului lor.

Voi veghea până la moarte ca drepturile voastre să fie simțite, ca viața nouă ce întemeiem să șteargă toate amintirile păcatelor noastre din trecut. Prindeți-vă dar cu încredere în munca pe care-o începem astăzi.

Basarabeni, bucovineni,

Prin disciplină, prin ordine, prin muncă, pășiți în marșul învierii naționale. Sub scutul armatei dezrobitoare porniți la faptă nouă. Am plătit scump blestemul greșelilor trecute. Să răzbunăm prin vrednicia noastră de azi, uitarea de ieri.

Meritați-vă morții, meritați-vă patria!

Trăiască România, Trăiască regele nostru Mihai I..."

După reocuparea Basarabiei și Bucovinei se aștepta ca trupele române victorioase să staționeze de-a lungul Nistrului și să apere granița de răsărit a țării. Dar ambiția orgolioasă îl mână pe Antonescu mai departe. Această ambiție era veșnic stimulată de adulatorii săi civili și militari. Aceștia din urmă îi oferiră bastonul de *mareșal* al Armatei române. În această calitate, el crezu că trebuie să se ia la întrecere cu mareșalii germani, nerămânând mai prejos de ei. De aceea Antonescu, fără să consulte țara și – se crede – fără să fi fost solicitat de Hitler, dădu ordin trupelor române să treacă Nistrul și să lupte alături de unitățile germane de la Harkov până la Caucaz.

După lupte grele și sângeroase, unitățile române cuceriră la 16 octombrie 1941, cu mari jertfe de oameni, orașul și portul Odessa. Încu-

rajat de acest succes de arme, Antonescu organiză la 10 noiembrie 1941 un nou plebiscit (3.446.889 voturi *Da* și 68 voturi *Nu*), cuvântând apoi în noaptea Anului Nou 1942:

"Anul 1941 a fost un an de răspântie în istoria neamului și în faptă românească. Anul 1941 a început sub povara zdrobitoare a luptei dintre frați, pe care istoria noastră nu o cunoscuse și conștiința românească nu o admite niciodată. Din primele zile s-a dat prilej armatei să-și îndeplinească marea sa misiune de conservare a unității și onoarei noastre. Cu setea neînfricoșată a dreptății, cu credința nestrămutată în Dumnezeul strămoșilor noștri au pregătit cu toții în inimă și în fapte războiul nostru sfânt. Istoria va judeca războiul nostru din 1941 nu numai ca o luptă pentru drepturi și dreptate, ci ca o jertfă pentru credința creștină și pentru civilizația Europei. Ne-am împlinit îndatorirea față de altarele strămoșilor și am respectat istorica noastră misiune de a apăra cu sânge românesc sud-estul Europei. Aceasta a fost și aceasta va rămâne misiunea noastră europeană. Anul 1942 va fi an de întemeiere a unor instituții românești, în care toți românii curați, întregi, muncitori și conștienți de răspunderea lor, să-și poată uni sforțările pentru izbăvirea patriei".

Înaintarea victorioasă a trupelor germano-române până la Bug și chiar mai departe, până la Nipru și Don, înlesni ocuparea militară a Republicii Moldovenești cu întreg teritoriul dintre Nistru și Bug și organizarea unei guvernări românești acolo. Prin măsurile acestea de ordin militar și administrativ s-a ajuns în spațiul transnistrean la o delimitare concretă pe teren și la dobândirea unui suport teritorial stabil pentru noua provincie românească numită *Transnistria*. Granițele transnistrene erau desemnate de structura geofizică a terenului, care se extindea între cursurile meridionale ale fluviilor Nistru și Bug până la vărsarea lor în Marea Neagră și prin caracteristicile lor, estuare sau limanuri, tipice regiunii nord-pontice. Frontiera de apus și de răsărit a Transnistriei era marcată în mod natural de aceste două fluvii, bogate în vaduri care înlesnesc circulația navală. Frontiera de sud a Transnistriei atingea litoralul pontic între limanul Nistrului și cel al Bugului. Frontiera spre nord-vest era convențională, desemnată prin râurile Lidova, ce se varsă în Nistru mai sus de Movilău, și râul Rov, care-și unește apele cu Bugul la nord-est de Moviliștea.

Transnistria cuprinde între granițele sale fluviale și maritime un areal de aproape 50.000 km² întrecând suprafața Basarabiei cu cca. 500 km². Populația putea fi estimată la circa 3 milioane de suflete, din care o bună parte erau români sau *moldoveni*, cum se numeau ei. Transnistria fu împărțită administrativ în 13 circumscripții sau județe, cu reședința administrațiilor civile la Movilău, Jugastru, Tulcin, Râbnița, Dubăsari, Balta, Ananiev, Golta, Tiraspol, Ovidiopol, Odessa, Berezovca și Oceacov. Centre importante ale populației românești erau Tiraspol, Ovidiopol și Ananiev. Restul populației se compunea din ucraineni, ruși, polonezi, bulgari, germani, greci, țigani, tătari ș.a. Guvernatorul civil al Transnistriei era George Alexianu, cu reședința la Tiraspol, mutată mai apoi la Odessa. Administrația românească în Transnistria se făcea după legiuirile românești. Ea se menținu până la actul din august 1944, când fu înlocuită cu administrația sovietică.

În continuarea măsurilor de represiune contra evreilor, Antonescu încheie la 1 martie 1942 cu guvernul hitlerist *Convenția de la Tighina*, privitoare la deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina în Transnistria. O notă a unui reprezentant al ambasadei germane din București spunea: *"Așa cum a comunicat astăzi directorul general Lecca, 110.000 de evrei din Bucovina și Basarabia vor fi evacuați, și anume în două păduri din apropierea Bugului... Scopul acțiunii este lichidarea acestor evrei"*. De fapt au fost ridicate, din ordinul lui Antonescu, grupuri de evrei din Bucovina și Basarabia și concentrate în lagărele din Transnistria. Nota germană exagerează însă numărul deportaților. Despre exterminarea lor în masă, precum susține nota germană, n-a fost vorba. Societățile de binefacere din București, subvenționate din SUA, au avut grijă de aprovizionarea lor cu alimente și îmbrăcăminte, astfel că toți câți au rezistat bolilor și intemperiilor s-au reîntors în țară. O dată cu evreii au fost deportate în Transnistria, din ordinul lui Antonescu, și grupuri de țigani care s-au reîntors mai apoi în țară.

După ocuparea Transnistriei, trupele române nu se opriră la Bug, cum nu se opriseră nici la Nistru, ci continuară umăr la umăr cu trupele germane ofensiva contra Uniunii

Sovietice, luând parte la operațiunile militare din Crimeea, de la cotul Donului, ajungând până la Stalingrad. Acolo însă ofensiva germano-română se lovi de rezistența oștirii sovietice, refăcută cu ajutorul Statelor Unite ale Americii.

Succesele de arme ale lui Hitler în Balcani și mai ales în Rusia Sovietică, unde trupele germane victorioase amenințau Moscova și ocupaseră Sevastopolul, erau pe cale de a desăvârși cucerirea Europei, astfel că Franklin Delano Roosevelt, președintele Statelor Unite ale Americii, hotărî sprijinirea neîntârziată a popoarelor europene amenințate în libertatea lor de atotputernicia lui Hitler. La 14 august 1941 Franklin Delano Roosevelt și Winston Churchill semnară la bordul unui vas de război, în fața coastei americane a Atlanticului, *programul de luptă comună pentru pacea lumii.* Pe de altă parte, Rusia Sovietică, amenințată în existența ei de armata germană biruitoare, căuta sprijin în apus, și anume în Anglia și în Statele Unite.

La 6 iunie 1941 Roosevelt enunțase în fața Congresului American cele 4 principii ale dreptului popoarelor: libertatea de autoguvernare, libertatea de credință religioasă, libertatea de îndeletniciri economice și libertatea de autoapărare. Pe aceste principii de ordin moral se poate întemeia evoluția pașnică a omenirii într-o societate civilizată. Iar aceasta nu se poate asigura decât prin cooperarea țărilor libere pentru apărarea contra *tiraniei hitleriste.* America se declară gata să participe la această luptă pentru a dobândi și a păstra aceste libertăți. La declararea acestor principii, cunoscute sub numele de *Carta Atlanticului,* aderă mai întâi Marea Britanie, în convingerea că victoria completă asupra inamicului consistă în a apăra viața, libertatea ideilor religioase și a drepturilor umane. La această Cartă puteau să participe și alte țări dornice să lupte în comun contra forțelor sălbatice și brutale.

1. Participanții Cartei se obligau să utilizeze întregile lor forțe militare și economice contra membrilor Pactului tripartit germano-italo-japonez și contra aderenților lor cu care guvernul se afla în stare de război.

2. Fiecare guvern se obliga să coopereze cu guvernele mai jos semnatare și să nu facă armistițiu sau pace separată cu inamicul.

3. La declarația de mai sus pot să adere și alte puteri care dau sau vor da asistență materială sau combativă în lupta pentru victoria contra hitleriștilor.

La 2 mai 1942 s-a încheiat la Londra *Pactul de asistență mutuală* între Anglia și Uniunea Sovietică.

La 1 decembrie 1942 guvernul URSS aderă la Carta Atlanticului și semnă la Washington următoarea *Declarație*:

"Convinși că victoria completă asupra inamicului este indispensabilă apărării și existenței lor, cât și a celorlalte țări; convinși de asemenea că ei sunt angajați într-o luptă comună contra forțelor sălbatice și brutale care încearcă să aservească lumea, declară:

1. Fiecare guvern se angajează să întrebuințeze toate resursele sale militare sau economice contra acelor membri ai Pactului Tripartit (german, italian, japonez) și contra acelor aderenți ai acestuia din urmă (România) cu care guvernele semnatare se găsesc în stare de război".

În legătură cu semnarea acestui Pact, Franklin Delano Roosevelt declara în fața Congresului American:

"Noi luptăm alături de poporul britanic, care a luptat de unul singur îndelungate și teribile luni.

Noi luptăm alături de poporul rus, care a văzut mișunând hoarda nazistă până la porțile Moscovei și care, cu o voință și un curaj supraomenesc, i-a obligat pe cotropitori să se replieze și apoi să se retragă.

Noi luptăm alături de bravul popor chinez, care de 4 ani și jumătate rezistă bombardamentului și foametei și care, în repetate rânduri, în ciuda armamentului și echipamentului superior al japonezilor, a provocat acestora pierderi grele".

Programul înțelegerii anglo-americano-ruse prevedea: desființarea exclusivității de rasă, egalitatea în drepturi a națiunilor, eliberarea națiunilor înrobite și restabilirea drepturilor lor suverane, dreptul fiecărei națiuni de a se organiza după dorința ei, ajutorarea economică a națiunilor care au avut de suferit și sprijinirea lor în opera de refacere a bunăstării materiale etc., restabilirea libertăților democratice și nimicirea regimului hitlerist...

Pe lângă Rusia Sovietică, aderară la

Carta Atlanticului Belgia, Olanda, Luxemburgul, Norvegia și Grecia. Din afara Europei își dădură adeziunea: Canada, Brazilia, China, India, Australia și Africa de Sud.

Prin tratatul încheiat de Uniunea Sovietică și Statele Unite, Armata Roșie primi armamentul și echipamentul necesar pentru continuarea războiului; pe lângă tancurile, avioanele și vasele de transport necesare, ingineri și tehnicieni americani puseră în funcțiune fabricile și atelierele rusești pentru acoperirea nevoilor armatei și ale populației civile.

În zilele de 28 noiembrie – 1 decembrie 1943, Roosevelt, Churchill și Stalin se întâlniră la Teheran pentru a se pune de acord asupra măsurilor necesare în vederea continuării războiului contra hitlerismului. Reprezentanții Americii, Angliei și Rusiei se înțeleseră să respecte drepturile internaționale ale statelor mici și să asigure existența lor națională. Ținând cont de hotărârea de la Teheran, ministrul de externe Molotov declară în numele guvernului sovietic că Rusia nu înțelege să anexeze teritorii românești și nici să schimbe structura socială a României. El mai asigură că începutul restaurării frontierei din 1940 a fost făcut și că trupele sovietice au pătruns în România numai din motive de ordin militar. Declarația aceasta în favoarea României s-a făcut cu știrea și aprobarea guvernului englez și a guvernului american. Aceasta, firește, pentru a determina România de a se desface de Germania și de a reveni la vechea ei politică antantofilă. În realitate însă, România, ca aderentă a pactului tripartit germano-italo-japonez, cădea sub sancțiunile luate de semnatarii Cărții Atlanticului contra Germaniei și a țărilor cotropite de ei.

La 8 noiembrie 1942 anglo-americanii dezlănțuiră ofensiva în Africa de Nord, în Maroc, Algeria și Tunisia și o continuară prin Tripolitania, până în Egipt.

După declararea *războiului total*, Națiunile Unite ripostară prin bombardamentele "cetăților zburătoare" americane și ale avioanelor de noapte engleze. La 8 septembrie 1943 trupele aliate anglo-americane atacară Italia și făcură prizonier pe Mussolini. Generalul Badoglio, încurajat de regele Victor Emanuel, răsturnă ordinea fascistă și deschise lupta contra trupelor germane. Din Abisinia și Tripolitania Italia fusese izgonită după lupte grele de unitățile anglo-americane. Mare senzație provocase în aprilie 1943 descoperirea gropii comune de la Katyn cu osemintele ofițerilor polonezi împușcați în masă de bolșevici.

La 4 aprilie 1944 începură bombardamentele aviației anglo-americane asupra Bucureștilor și se ținură lanț până la 23 august 1944, zădărnicind orice activitate normală în București, Ploiești, Câmpina, Brașov, Turnu Severin și multe alte centre industriale din țară. În împrejurările acestea tragice, Antonescu se văzu silit să ordone dispersarea serviciilor publice din București și stabilirea lor provizorie în alte localități din țară, care păreau mai puțin expuse bombardamentelor.

La 12 aprilie 1944 guvernul sovietic oferi guvernului român armistițiul, cu condiția să rupă legăturile cu Germania și să accepte granița româno-rusă din 1940. Stalin mai consimți și la anularea Dictatului de la Viena, precum și ajutor militar pentru reocuparea ținuturilor uzurpate de unguri în Transilvania.

Mareșalul Antonescu, sub presiunea germanilor, respinse însă oferta de armistițiu din partea URSS și continuă lupta ingrată alături de armata germană în debandadă. După dezastrul de la Stalingrad trupele germane bătură mereu în retragere, evacuând o poziție după alta până când ajunseră la granița Moldovei de la Prut.

Între timp, o delegație română condusă de Barbu Știrbei trata la Cairo, cu asentimentul regelui Mihai, înțelegerea cu Puterile Antantei, din care făcea parte și Rusia Sovietică, anume încetarea ostilităților și ruperea relațiilor cu Germania hitleristă. Tratativele acestea se făceau în mare taină, peste capul lui Antonescu, dar cu asentimentul general al țării.

Capitolul IV

RĂSTURNAREA DICTATURII ANTONESCIENE. ACTUL REGELUI MIHAI I DE LA 23 AUGUST 1944

Prăbușirea frontului hitlerist în Rusia. Tratativele cu rușii. Coaliția Național-Democrată. Blocul Național-Democrat. Actul de curaj al regelui Mihai. Tratatul de armistițiu de la Moscova. Guvernele Sănătescu și Rădescu. Reforma agrară. Instalarea guvernului Petru Groza. Colaborarea diviziilor românești la înfrângerea hitleriștilor în Ungaria și Cehoslovacia. Carta Națiunilor Unite – O.N.U. Conferințele de la Yalta și Potsdam. Cortina de fier și conflictul dintre Apus și Răsărit. Tratatul de Pace de la Paris. Pledoariile lui Tătărescu pentru respectarea graniței din vest. Memoriul lui Tătărescu cu cele 18 puncte și demisia sa din guvern

Regimul de dictatură al mareșalului Antonescu nu era agreat de țară, cu tot rezultatul plebiscitelor impuse de conducătorul statului. Prăbușirea puterii militare germane pe toate fronturile făcu până și pe legionari să se clatine în credințele lor. O parte din ei trecu în Germania, unde încercau să organizeze batalioane de șoc și chiar guverne de aventură, ca acela al lui Horia Sima, căruia la Viena i se puse la dispoziție chiar postul de radio *Dunărea*, cu emisiuni propagandistice în limba română.

Țara nu aproba însă risipirea forțelor armate naționale pe meleagurile Stalingrafului și ale Cubanului, pe care Antonescu, pentru a-și satisface ambiția de mareșal și pentru a fi pe placul lui Hitler, le băgase în luptă contra armatelor aliate și în special contra Armatei Roșii. Prizonierii români din lagărele din Rusia, urmând pilda vechilor lor camarazi din primul război mondial, adresară la 2 februarie 1943 mareșalului Stalin un raport scris și semnat de 43 ofițeri și 2.700 soldați prin care cereau încuviințarea de a se constitui în unități de combatanți, care să lupte pentru eliberarea patriei de sub ocupația hitleristă. Cu învoirea guvernului sovietic, delegații prizonierilor români din lagăre se întruniră la 3 septembrie 1943 la Krasnogorsk și mai apoi, la 16 septembrie, hotărâră înființarea de unități de voluntari. La 2 octombrie sosi aprobarea guvernului din Moscova pentru formarea de asemenea unități românești, deschizându-se credite pentru întreținerea lor. Pe calea aceasta s-a format divizia I de voluntari români "Tudor Vladimirescu". În aprilie 1945 s-a format și o a doua divizie: "Horia, Cloșca și Crișan".

Înainte de plecarea pe front, pandurii din divizia Tudor Vladimirescu depuseră un jurământ: *"Jur poporului meu robit de nemți să lupt pentru libertatea și propășirea lui. Jur să lupt pentru prietenia trainică între România și Uniunea Sovietică și pentru păstrarea cu sfințenie a frăției de arme cu Armata Roșie"*.

În vremea în care unitățile armatei române luptau pentru triumful hitlerismului, populația din Moldova, deopotrivă cu cea din Muntenia, suferea de pe urma evacuărilor și bombardamentelor necontenite. Răbdarea mulțimii ajunsese la capăt. Lumea începuse să-și dea seama că situația disperată în care se găsea țara reclama imperios luarea de măsuri grabnice și hotărâte pentru a preîntâmpina dezastrul.

După declararea războiului total nu se mai cruța nici pașnica populație civilă de la sate și orașe. Pe măsură ce unitățile germano-române, după dezastrul de la Stalingrad, băteau mereu în retragere, urmărite îndeaproape de Armata Roșie cu lozinca: "Moarte nemților și românilor!", oamenii politici cu răspundere se gândeau la soarta României și se întrebau ce se va alege din statul român în caz de înfrângere a hitlerismului

și de capitulare a Germaniei, care fatalmente avea să atragă după sine și capitularea României. Singura soluție care se impunea era răsturnarea regimului dictatorial al lui Antonescu, denunțarea din vreme a adeziunii la Pactul Tripartit și întoarcerea armelor împotriva Germaniei, adică trecerea României de partea puterilor aliate SUA, Anglia și URSS. În fruntea acestor oameni politici se găsea fostul președinte de Consiliu și ambasador la Paris Gheorghe Tătărescu, care, în calitatea sa de secretar general al Partidului Național Liberal, adresă la 26 martie 1943 președintelui partidului, Dinu Brătianu, și lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, o scrisoare în care, expunând situația gravă în care se găsea țara, cu serviciile publice în "dispersiune" din cauza bombardamentelor, propuse constituirea *Uniunii Sacre* a tuturor partidelor politice și alcătuirea unui Comitet Național, care să oblige partidele la o colaborare patriotică până la șase luni după încheierea păcii. În timpul acestui "armistițiu politic" fiecare partid trebuia să rămână neutru pe poziția sa, pentru a apăra interesele României, grav primejduite de politica dezastruoasă a mareșalului Antonescu care, cu de la sine putere, aruncase țara în război. Din ambele părți Tătărescu primi un răspuns negativ. Din nenorocire toate demersurile rămaseră zadarnice în fața răspunsului stereotip al lui Dinu Brătianu: *"Eu vreau, dar nu vrea d. Iuliu Maniu și de aceea nu vreau nici eu"*. La ultima scrisoare din 1 octombrie 1944 către Dinu Brătianu, Tătărescu n-a mai primit nici un răspuns, iar consecința a fost ruptura în partid, ratificată în următorul Congres, când fostul secretar general fu ales președinte al partidului. Congresul votă totodată și modificarea vechiului Statut al Partidului din 1936, potrivit noilor cerințe ale vremii.

Refuzul de colaborare la opera comună de pregătire a acțiunii pentru ieșirea României din război și pentru încheierea unui armistițiu nu descurajă însă pe inițiatorul ei. Tătărescu, dându-și seama că se intrase în faza finală a războiului, făcu la 18 decembrie 1943, prin dr. C. Angelescu, un nou demers pe lângă Maniu, care se instituise singur "șeful opoziției românești", pentru a-i comunica informațiile și convingerile sale și propunându-i să plece împreună la Moscova pentru a trata cu guvernul URSS ieșirea României din război și pentru a hotărî condițiile armistițiului. După trei zile de reflecție, Maniu refuză să adere la planul lui Tătărescu. Neputând realiza în țară o înțelegere în vederea luării de contact direct cu guvernul URSS, Tătărescu adresă președintelui Cehoslovaciei, Beneș, care se găsea la Londra, următoarea scrisoare: *"Evenimentele militare și politice desfășurate până astăzi, de la cel dintâi mesaj pe care am avut onoarea să-l adresez Excelenței voastre, confirmă concluziunile mele și credem că putem, de pe acum, deduce că de fapt ordinea internațională în Estul și Centrul Europei va fi stabilită în cele din urmă sub egida Uniunii Sovietice și concordă de altfel în complet cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. A pregăti un teren de înțelegere cu Uniunea Sovietică și a apăra cauza României la Kremlin – iată necesitatea ceasului de față. Din nefericire nu avem pe nimeni pentru a întreprinde această operă utilă și de aceea ne punem toată încrederea în Excelența Voastră... De aceea, mă îndrept din nou către Excelența Voastră în numele unui lung trecut de colaborare strânsă în serviciul popoarelor noastre și în virtutea sentimentelor de prietenie și de solidaritate, de care guvernele ce am prezidat au făcut dovadă față de țara Voastră – mai ales în ceasurile grele ale Cehoslovaciei – rugându-Vă stăruitor de a apăra Țara mea și de a-i acorda întregul sprijin"*. Răspunsul a fost încurajator. Tătărescu, în înțelegere cu prietenii și colaboratorii săi, făcu un demers direct pe lângă regele Mihai, cerându-i să convoace un Consiliu de coroană pentru a examina situația politică și militară a țării și a hotărî ieșirea din război. Era în ziua de 25 martie 1944. Tânărul suveran era hotărît să sfărâme cu un ceas mai degrabă jugul german, dar dorința lui n-a putut fi împlinită din cauza permanentelor ezitări, derogări și amânări ale unor oameni politici cu răspundere. Astfel s-a sabotat intenția Consiliului de coroană.

La 1 mai 1944, mareșalul Iosif Visarionovici Stalin dădu publicității următorul aviz: *"România, Ungaria, Finlanda și Bulgaria nu au decât o singură posibilitate de a evita catastrofa: aceea de a rupe cu nemții și de a ieși din război. Dar cu greu s-ar putea crede că actualele guverne ale acestor țări ar fi în stare să rupă cu nemții. Trebuie să se presupună că*

Regele Mihai I

popoarele acestor țări vor trebui să ia ele însele în mână cauza eliberării lor de sub jugul german".

În aceeași zi, Tătărescu trimise tuturor șefilor de partide următoarea propunere:

"Grava evoluție a ultimelor evenimente militare și politice, aducătoare de ireparabile prăbușiri, mă obligă ca, trecând peste alte preocupări de ordin personal, să iau inițiativa unui demers lămurit în următoarele considerente și propuneri:

1. Singurul mijloc prin care se mai pot preveni urmările dezastruoase ale războiului ce-am purtat împotriva Rusiei este pacea imediată cu Națiunile Unite și, totodată, încheierea cu Uniunea Sovietelor, în cadrul suveranității și al recunoașterii drepturilor noastre naționale, a unei înțelegeri pe o colaborare permanentă în Răsăritul și Sud-Estul Europei.

2. Negocierile pentru încheierea armistițiului și a păcii cu Sovietele, duse direct cu ele, fără nici o reticență, fără nici un gând de tergiversare și fără a mai uza de mediațiunea altor puteri care, în împrejurările de azi, nu ne-ar putea fi de nici un folos. Sunt încredințat că grelele condițiuni cerute României de guvernul Sovietelor au fost determinate de atmosfera de neîncredere provocată de Kremlin, prin nedibăcia cu care au fost începute negocierile. Dar drumul la Moscova va trebui căutat azi direct.

3. Negocierile trebuiesc duse în cadrul unui program unitar, armonizator al tuturor inițiativelor și activităților care, deși se desfășoară azi paralel dar au scopuri identice, ar putea, în lipsa unui organ coordonator, să se dezvolte mâine împotriva intereselor naționale. Negocierile trebuiesc duse în numele conștiinței țării. Pentru realizarea acestui comandament, se va constitui un comitet național compus din actualii și foștii prezidenți ai partidelor politice, al căror program intern și extern este compatibil cu o înțelegere cu Rusia Sovietică și din foști președinți de consilii, ale căror credință și linie de conduită nu se opun acestui act politic. Președintele (delegatul) Partidului Comunist – azi partid național – va face parte din acest comitet, care va putea fi lărgit prin cooptare de noi membri".

O propunere similară s-a făcut de Partidul Comunist prin Lucrețiu Pătrășcanu. Dar și această propunere a lui Tătărescu a fost respinsă cu un refuz categoric de Maniu și de asociatul său Dinu Brătianu. Refuzul acesta n-a împiedicat însă pe Tătărescu să constituie la Sinaia, la 26 mai 1944, *Coaliția Național Democrată* cu membrii "blocului anti-hitlerist" alcătuită din Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Țărănesc Muncitoresc, Partidul Comunist și Partidul Național Democrat, partide reprezentate prin Constantin (Titel) Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Mihail Ralea și Petru Topa.

Scopul Coaliției Național-Democrate era:

1. Pregătirea acțiunii destinate să realizeze ieșirea României din război.

2. Eliberarea teritoriului național de sub jugul trupelor de ocupație și reîncorporarea Transilvaniei prin alungarea cotropitorilor.

3. Restabilirea raporturilor tradiționale ale României cu Puterile occidentale și în același timp pregătirea unei aliante cu Republicile Sovietice Socialiste.

4. Reașezarea instituțiilor democratice la temelia vieții politice a statului român.

Coaliția rămânea deschisă și celorlate partide, care nu aderară încă la programul ei.

După aceste preparative, Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu au intrat în tratative cu Brătianu și Maniu și la 20 iulie 1944 ei au căzut de acord asupra formării *Blocului Național Democrat*, astfel că partidele Social-

Democrat și Comunist făceau simultan parte atât din *Coaliția Națională Democrată*, cât și din *Blocul Național Democrat*. Identice erau și scopurile urmărite de ambele asociații politice.

În noaptea de 2 iunie, Tătărescu aduse la cunoștința regelui Mihai și guvernului Uniunii Sovietice actul de constituire a Coaliției Național-Democratice. Se luase contact și cu unii din marii comandanți ai armatei noastre de pe front, hotărând în cea mai mare taină programul intrării în joc a armatei române.

Într-o scrisoare adresată regelui la 28 iulie 1944, Tătărescu punea în lumină situația în felul următor:

"Consider situațiunea țării mai gravă astăzi decât ieri... Trebuie să admitem azi că întârzierile și ezitările au adâncit prăpastia tuturor primejdiilor în care nepriceperea și nebunia au zvârlit țara. Sunt silit să consider situațiunea ca foarte gravă... Iată de ce mă îndrept din nou către Majestatea Voastră, îngăduindu-mi să-i cer urgentarea acțiunii, care trebuie să ne ducă la armistițiu. Sunt la curent cu negocie-rile care au fost începute. Le consider timide în formă. Le consider în fond o eroare.

Procedura pentru încheierea armistițiului trebuia inițiată prin instituirea unui guvern al păcii, care să declare public voința țării de a ieși din război. Numai astfel vom scăpa de bănuiala că negociem numai ca să câștigăm timp. Numai astfel vom pune capăt echivocurilor dăunătoare, create până astăzi de negociatori improvizați, care, după părerea mea, au compromis mai mult decât au ajutat cauza României.

După constituirea acestui guvern, [tratativele] *urmau a fi duse prin oameni de autoritate care vor trebui să aibă drept obiect și un pact de colaborare cu Uniunea Sovietelor. Guvernul păcii trebuie însă constituit imediat. Iată dominanta momentului. Amânările, ezitările, negocierile întârzietoare și pertractările fără de rost pot fi fatale țării și monarhiei. E ceasul acțiunii – și numai al acțiunii!"*

Scrisoarea lui Tătărescu făcu mare impresie asupra Regelui, care făcea sforțări supraomenești pentru a dezarma ezitările unora și lipsa de curaj a altora. E adevărat că Barbu Știrbei plecase la Cairo pentru a lua contact cu Aliații apuseni, dar soluționarea cauzei românești depindea direct de Rusia Sovietică, în timpul când Armata Roșie străbătea victorioasă până la Nistru și bătea cu furie la poarta Moldovei cu lozinca: "Moarte nemților și românilor!"

Nota despre constituirea *Coaliției Național Democratice* fu transmisă guvernului sovietic și produse efectul dorit. La 28 iulie Richard Franasovici comunică telegrafic lui Tătărescu că guvernul Uniunii Sovietice i-a transmis prin președintele Beneș invitația de a veni la Moscova împreună cu delegații Coaliției, pentru a discuta condițiile ieșirii României din război și ale armistițiului. Franasovici comise însă imprudența de a trimite telegrama prin Ministerul de Externe, care era condus de Mihai Antonescu, și care, sfătuit probabil de consilierii săi tehnici ce erau în legătură cu membrii *Blocului Național Democrat*, găsi de cuviință să tăinuiască răspunsul primit de la Beneș și să nu-l comunice lui Tătărescu. Telegrama a fost descoperită mai târziu în arhiva secretă a lui Mihai Antonescu. La 18 august, Tătărescu primi de la Franasovici o scrisoare lămuritoare cu privire la această chestiune, când era însă prea târziu pentru a întreprinde vreo acțiune, fiindcă Armata Roșie dezlănțuise deja ofensiva contra Moldovei. În raportul său în fața Congresului Partidului Național Liberal din 1 iulie 1945, Tătărescu, destăinuind această condamnabilă intrigă politicianistă, constată cu durere:

"Dacă Coaliția Național-Democrată ar fi primit acea telegramă, în 3 zile delegații ar fi putut străbate liniile românești și liniile sovietice și în alte câteva zile ar fi fost la Moscova, și am bune motive să cred că armistițiul – un armistițiu încheiat în alte condiții – ar fi putut fi semnat înainte de începerea ofensivei sovietice contra României de la sfârșitul lui august. Această ofensivă nu s-ar mai fi produs. În locul ei s-ar fi declanșat în schimb acțiunea conjugată sovieto-română pentru încercuirea și sfărâmarea trupelor germane. S-ar fi cruțat României atâtea suferințe și atâtea pierderi – și atâtea vieți românești și vieți sovietice ar fi fost cruțate!"

La stăruința lui Pătrășcanu și a lui Titel Petrescu, reprezentanții partidelor de stânga din *Blocul Național-Democrat*, se hotărâseră în cele din urmă și Maniu și Brătianu să intre în tratative directe cu Sovietele pentru obținerea armistițiului. Membrii Blocului hotărâră cu un

general să străbată liniile românești și sovietice pentru a discuta, în calitate de mandatar special, condițiile armistițiului. Acest general trebuia să aibă plenipotență scrisă, actul a fost întocmit, dar a fost reținut nu mai puțin de 10 zile de Iuliu Maniu pentru... revizuire! Iar când verificarea actului a fost în sfârșit terminată, era prea târziu; cu plenipotența n-a mai putut pleca, fiindcă ofensiva sovietică demarase, iar frontul românesc fusese sfărâmat.

În condițiile acestea catastrofa era inevitabilă, dacă nu intervenea actul de îndrăzneală și curaj al regelui Mihai din 23 august 1944. Tânărul suveran era la curent cu acțiunile *Coaliției* și ale *Blocului*, încurajând inițiativele și străduindu-se mereu să înlăture divergențele și ezitările și să îndemne la o acțiune grabnică, energică și hotărâtă. În privința aceasta el găsi largă înțelegere la consilierii săi militari. Întemeindu-se pe partidele din *Coaliție* și din *Bloc*, precum și pe avizul favorabil al comandanților armatei, regele destitui la 23 august 1944, în virtutea prerogativelor sale regale, pe mareșalul Ion Antonescu din funcția de conducător al statului și dispuse arestarea lui și a principalilor săi colaboratori. El ordonă armatei române să întoarcă armele împotriva germanilor și să lupte umăr la umăr cu Armata Roșie pentru triumful cauzei Aliaților. El declară nule și neavenite relațiile politice, economice și militare cu Germania hitleristă și proclamă realipirea României la politica Puterilor Aliate. Prin decretul din 31 august 1944 fu repusă în vigoare Constituția din 1923.

În aceeași zi, 14 divizii românești cu efectivul total de 385.000 oameni, susținute de corpul aviației, au intrat fără ezitare în frontul antihitlerist. Gheorghe Tătărescu arată în expunerile sale în fața Conferinței de pace de la Paris că, la ordinul regelui, armata română s-a constituit în forța de apărare a României și că numai în intervalul de la 24 august până la 1 septembrie 1944, prin lupte aprige, ea a curățat teritoriul național din sudul Carpaților, capturând 51.000 prizonieri.

În baza Constituției repuse în vigoare, regele reintră în toate drepturile și prerogativele regale. El numi un guvern în frunte cu generalul *G. Sănătescu*, din care făceau parte ca miniștri de stat fără portofoliu Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Titel Petrescu, șefii partidelor din *Blocul Național-Democrat*. La 24 august 1944, Gheorghe Tătărescu, care, cu toate că contribuise în largă măsură la pregătirea actului de la 23 august, nu făcea parte din guvernul *Blocului*, adresă țării un manifest prin care, în calitatea sa de secretar general al Partidului Național Liberal și ca șef al Coaliției Naționale Democrate, anunța că aduce întreg sprijinul guvernului național constituit de M.S. Regele, luându-și obligația să-și asocieze sforțările patriotice la inițiativa și actele puse în slujba apărării și consolidării țării. O amnistie generală deschise larg porțile închisorilor pentru punerea în libertate a tuturor deținuților pentru delicte politice. Nedreptățile rasiale fură abolite și înlocuite prin legi reparatorii menite să îndrepte suferințele pricinuite populației. Un sentiment de pace și de siguranță cuprinse sufletele populației chinuite de boli și de foame.

În noaptea de 24 spre 25 august, URSS consimte ca trupele române să continue a lupta alături de Armata Roșie contra Germaniei hitleriste și contra Ungariei, aliata germanilor, pentru independența României și eliberarea Transilvaniei de sub jugul Ungariei hortyste.

La 29 august, trupele sovietice intrară în București, continuându-și marșul strategic în urmărirea armatelor germane în debandadă spre Budapesta, Viena și Berlin. Aviația hitleristă, în accesul ei de răzbunare contra regelui și a noului guvern român, întreprinse un furios bombardament asupra Bucureștilor, care încetă numai la intervenția avioanelor aliate. Bombardamentul hitlerist produse distrugeri masive la clădirile publice și la instalațiile militare. N-a fost cruțat nici Palatul regal și nici edificiile Bibliotecii Academiei Române. Bombardamentul german, pe lângă stricăciunile de clădiri, a provocat și mari pierderi de vieți omenești.

O delegație românească, prezidată de Barbu Știrbei și înzestrată cu depline puteri, porni la Moscova pentru tratarea și semnarea armistițiului cu puterile beligerante. Prezentându-li-se preambulul tratatului, membrii delegației se văzură nevoiți să semneze următoarea declarație:

„Guvernul și Înaltul Comandament al

României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul contra Uniunii Sovietice, Regatului Unit, Statelor Unite ale Americii și celorlalte Națiuni Unite, acceptă condițiile armistițiului". La obiecțiile membrilor delegației cu privire la grelele condiții ale tratatului, li se răspundea ritos: "Ce-ați căutat la Stalingrad?" După încercări zadarnice de a obține unele ușurări, delegația română semnă în ziua de 12 septembrie 1944 Tratatul de armistițiu de la Moscova, care, până la ratificarea tratatului definitiv de pace, constituia temeiul internațional al ființei de stat a României. În semnarea tratatului de armistițiu, România anulă adeziunea ei la Pactul tripartit germano-italo-japonez și își reluă vechile ei relații tradiționale cu puterile apusene: Franța, Anglia și America, precum și cu Rusia Sovietică.

Condițiile impuse României prin tratatul de armistițiu erau pe cât de grele, pe atât de dureroase. Numai după cunoașterea lor lumea românească își putu da seama de consecințele politicii funeste a lui Antonescu de a împinge România în război contra URSS alături de oștirea hitleristă. Condițiile teritoriale impuneau României recunoașterea graniței româno-ruse din 28 iunie 1940 privitoare la Bucovina de Nord și Basarabia și a convenției româno-bulgare de la Craiova din 7 septembrie 1940 cu privire la cesiunea Cadrilaterului dobrogean.

Armata sovietică triumfătoare reocupă Transnistria cu Republica Moldovenească, Bucovina de Nord cu Cernăuți și Basarabia, ajungând la vechea graniță româno-rusă de la Prut. Bucovina de Nord cu județele Hotin, Cetatea Albă, Chilia și Ismail fură înglobate în Republica Ucraineană. Județele Bălți, Soroca, Orhei, Lăpușna, Tighina și Cahul fură încorporate Republicii Moldovenești, care-și mută reședința de la Tiraspol la Chișinău. Granița aceasta fixată prin Tratatul de armistițiu de la Moscova a rămas în vigoare în continuare. Tratatul de pace de la Paris, recunoscut de ONU, stabilește doar granița de vest a României. În schimb guvernele aliate: sovietic, englez și american convenîră, prin art. 19 din Tratat, să declare nul dictatul germano-italian de la Viena din 30 august 1940 și să restituie României teritoriul din Transilvania de Nord ocupat de unguri, în întregime sau "o mare parte" din acest teritoriu, urmând ca definitivarea să se facă la semnarea tratatului de pace.

Clauzele militare ale armistițiului impuneau României participarea la război contra Germaniei hitleriste și contra Ungariei hortyste cu dezarmarea forțelor germane și ungare de pe teritoriul românesc.

Clauzele economice impuneau României pentru pagubele cauzate Uniunii Sovietice plata unei despăgubiri de război de 300.000.000 dolari în decurs de 6 ani. Guvernul român se obliga totodată să restituie URSS obiectele de preț și materialele ridicate din teritoriile sovietice. S-a mai impus României să dizolve toate organizațiile legionare, politice și paramilitare și să nu tolereze nici în viitor existența unor asemenea organizații.

Controlul asupra îndeplinirii tuturor condițiilor impuse prin tratatul de armistițiu fu încredințat Comisiei aliate de Control sub conducerea comandantului suprem al trupelor aliate.

În conferința de la Yalta, din 12 februarie 1945, la care luară parte Roosevelt, Churchill și Stalin, s-a stabilit la propunerea lui Churchill delimitarea zonelor de influență a Aliaților. Zona de influență sovietică cuprindea România, Bulgaria și Ungaria, iar zona de influență anglo-americană Turcia și Grecia. Astfel ajunse Comisia Aliată de Control sub conducerea comandantului sovietic. Tot la Yalta aliații declarară că hotărârea lor neabătută era să distrugă militarismul și nazismul german și să obțină siguranța că Germania nu va mai fi niciodată în stare să tulbure pacea lumii. În temeiul înțelegerii secrete de la Yalta, trupele sovietice pătrunseră în România, Bulgaria și Ungaria. Sub scutul acestor trupe de ocupație s-au putut instala în aceste țări guverne sovietice, impunându-se încetul cu încetul și legiuirile sovietice.

La 19 septembrie 1944 apăru *Legea pentru purificarea administrațiilor publice*. În virtutea acestei legi luă ființă *Tribunalul Poporului*, căruia îi fură deferiți, cu aprobarea Consiliului de Miniștri, principalii vinovați pentru dezastrul țării. Ca atare erau socotiți mareșalul Antonescu și toți colaboratorii săi, civili și militari. Au fost condamnați la moarte

și împușcați la Jilava la 1 iunie 1946: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și Constantin Vasiliu. Mai fuseseră condamnați la moarte și Constantin Pantazi, Radu Lecca și Eugen Cristescu, dar prin clementă regală pedeapsa lor capitală fu comutată în muncă silnică pe viață. La 24 mai 1945 Tribunalul Poporului, în urma unor dezbateri care au durat o săptămână întreagă, a condamnat la moarte 38 de criminali de război între care și pe Corneliu Calotescu, fost guvernator militar al Bucovinei pe timpul lui Antonescu, pedeapsă comutată apoi în muncă silnică pe viață. Mulți acuzați au fost condamnați la muncă silnică pe un anumit număr de ani. În Consiliul de Miniștri s-a propus și trimiterea lui Gheorghe Tătărescu în fața Tribunalului Poporului, ca răspunzător pentru dezastrul țării. Atât de departe ajungea ura și intriga personală! Propunerea însă n-a fost admisă de Consiliu.

La 29 octombrie 1944 național-țărăniștii convocară la București un mare miting, la care Ion Mihalache expuse programul statului țărănesc în locul statului legionar.

Guvernul Sănătescu întâmpina mari dificultăți în aplicarea clauzelor din tratatul de armistițiu. La 4 noiembrie 1944 guvernul Sănătescu primi din partea Comisiei aliate de Control o notă prin care i se cerea să grăbească aplicarea obligațiilor impuse de tratatul de armistițiu. Pentru satisfacerea cererii, generalul Sănătescu își remanie guvernul. Maniu, Brătianu și Petrescu se retraseră din guvern și în locul lor intră Petru Groza. După câteva săptămâni, la 6 decembrie, guvernul remaniat al generalului Sănătescu își înaintă demisia pentru a face loc unui nou guvern prezidat de Nicolae Rădescu. Acesta continua, ca și predecesorul său, să se sprijine pe ajutorul partidelor istorice. Sprijinul acesta nu era însă pe placul Frontului Național Democrat (FND), care preconiza o accentuare tot mai hotărâtă a politicii de stânga, susținută de Partidul Comunist, care-și întărea mereu rândurile cu ajutorul gărzilor cetățenești. Adversitatea față de guvernul Rădescu se accentuă tot mai mult, degenerând deseori în manifestații de stradă.

Intervenția batalioanelor de voluntari numite *"gărzile Maniu"* stârni mari nemulțumiri în Transilvania de Nord, unde cu asentimentul Comisiei Aliate de Control se impuse restaurarea administrației românești înainte de semnarea Tratatului de pace. Agitațiile din Transilvania de Nord, înăsprite de acte de teroare și de masacre, determinară pe membrii *Comisiei de Control* să revoce instalarea administrației românești în Transilvania de Nord, luând din mâinile guvernului român administrația din acele ținuturi, ceea ce egala cu un vot de neîncredere pentru guvernul Rădescu.

În București manifestațiile *Frontului Național Democrat*, susținute de organizațiile muncitorești și încurajate de unii membri din guvern, se țineau lanț. La 11 februarie șeful guvernului, generalul Rădescu, fu împiedicat de a vorbi la adunarea convocată de el în sala ARO. El însă rosti seara o aspră cuvântare contra frontiștilor, întrebuințând epitete tari la adresa lor. Lucrătorii tipografi refuzară să culeagă anumite comunicate oficiale, suspendând chiar apariția unui ziar. La 21 – 23 februarie se produseră incidente sângeroase la fabrica Malaxa. Avură loc manifestații de stradă cu focuri de armă chiar la Ministerul de Interne. La 24 februarie se repetară manifestațiile de stradă aranjate de FND contra guvernului Rădescu.

La fel se aranjau mitingurile și în orașele de provincie. În condițiile acestea guvernul Rădescu, nemaiputând stăpâni situația, se văzu silit să-și înainteze demisia la 26 februarie 1945.

Iar până la numirea noului guvern, debandada luă amploare. La 1 martie 1945 fură ridicate gărzile militare de la instituțiile publice și se trecu la dezarmarea unităților militare din garnizoana București. Seara patrule și tancuri rusești circulau pe străzile Bucureștilor.

La 6 martie 1945 regele încredință cu formarea noului guvern pe Petru Groza, președintele *Frontului Plugarilor*. Din noul guvern făcea parte și Gheorghe Tătărescu, ca vicepreședinte al Consiliului și ca ministru al Afacerilor Externe. După instalarea noului guvern se mai potoliră agitațiile și manifestațiile de stradă și mai ales violențele din Transilvania. Pentru curmarea acestora președintele Consiliului adresă la 8 martie mareșalului Stalin următoarea telegramă:

"După actul din 23 august 1944, prin care

România s-a alăturat Națiunilor Unite pentru a purta război împotriva vrăjmașilor comuni, a fost o dorință vie a poporului român de a se regăsi în granițele Transilvaniei, din care o parte i-a fost pe nedrept răpită. Această provincie a fost eliberată însă prin eroismul Armatelor Roșii în strânsă colaborare cu armata română, și poporul român din nordul Transilvaniei așteaptă cu înfrigurare ziua reunirii sale înlăuntrul granițelor României!" În consecință, se solicita aprobarea reinstalării administrației românești în Transilvania de Nord. În ziua următoare, la 9 martie, președintele Consiliului de miniștri român primi din partea lui Stalin următoarea comunicare:

"Având în vedere că noul guvern român, care a preluat actualmente guvernarea țării, își asumă răspunderea pentru cuvenita ordine și liniște pe teritoriul Transilvaniei și asigurarea drepturilor naționalităților, precum și condițiile pentru funcționarea regulată a tuturor instanțelor locale ce deservesc nevoile frontului, guvernul sovietic a hotărât să satisfacă ce-rerea guvernului român și, în conformitate cu convenția armistițiului din 12 septembrie 1944, să consimtă pentru instalarea în Transilvania a administrației guvernului român". În urma acestui răspuns, delegatul *Comisiei Aliate de Control*, A. I. Vișinski, prezidă în ziua de 13 martie, la Cluj, solemnitatea predării administrației din Transilvania de Nord în seama guvernului român.

Urmă apoi o serie de legi, printre care *Legea pentru purificarea administrațiilor publice* și *Legea pentru impunerea beneficiilor de război*. Dintre toate însă cea mai însemnată era *Legea reformei agrare*, așteptată cu nerăbdare de muncitorimea agricolă.

La 22 martie 1945 guvernul Groza înfăptui a doua reformă agrară în România, prin care fură expropriate, fără nici o despăgubire, terenurile agricole constituind proprietăți ale persoanelor fizice care depășeau suprafața de 50 ha și anume pământul arabil, livezile, fânețele, pășunile, bălțile și iazurile artificiale, mlaștinile și terenurile inundabile. De asemenea fură expropriate pământurile și proprietățile agricole de orice fel aparținând cetățenilor germani și cetățenilor români care au colaborat cu Germania hitleristă, apoi pământurile și proprietățile agricole ale criminalilor de

Ion Antonescu

război și ale celor vinovați de dezastrul țării, ale celor fugiți în străinătate, ale absenteiștilor. Au fost expropriate și bunurile "de mână moartă". O dată cu pământurile cultivabile au fost expropriate fără despăgubire și tractoarele, batozele, secerătoarele și combinele proprietate personală. Terenurile expropriate trecură în proprietatea statului cu scopul de a fi repartizate în loturi de până la 5 ha țăranilor nevoiași, de preferință ostașilor care au luptat împotriva germanilor. Țăranii muncitori urmau să intre în stăpânirea loturilor lor. Prețul de cumpărare de la stat era egal cu prețul recoltei mijlocii anuale la hectar, din care se achita după prima recoltă 10%, iar restul în rate anuale în 10 sau 20 de ani. Au rămas exceptate de la expropriere: orezăriile, bunurile agricole aparținând mânăstirilor, mitropoliilor, episcopiilor, bisericilor, bunurile Domeniilor Coroanei, ale Eforiei și ale așezămintelor spitalicești, precum și cele ale Academiei Române, Casei Școalelor și ale celorlalte așezăminte de cultură, ale obștiilor sătești, de asemenea fânețele și pășunile aparținând comunelor și bunurile făcând parte din patrimoniul statului. Legea mai prevedea că gospodăriile create în baza reformei agrare nu puteau fi împărțite, vândute, date în arendă sau ipotecate, spre a se împiedica crearea de noi mari proprietăți.

După datele provizorii ale Institutului

Central de Statistică au fost expropriate 143.219 persoane cu o suprafață expropriată de 1.443.911 ha. Din această suprafață au fost distribuite țăranilor 1.057.674 ha, restul fiind rezervat pentru stat sau disponibil necultivabil.

S-au reînființat sindicatele ca organizații ale clasei muncitoare. Ele cuprindeau toți muncitorii fără deosebire de convingere politică, de naționalitate, de rasă și de sex. Din sânul sindicatelor astfel organizate se aleseră conducătorii de sindicate și de uniuni, care constituiau cadrele mișcării sindicale. Întreprinderile de aceeași categorie de producție fură reunite pe țară în *uniunea de producție*. Uniunile sindicatelor proclamară în Congresul din 30 ianuarie 1945 Confederația Generală a Muncii din România, care aderă la Federația Sindicală Mondială. De asemenea se constitui Federația Democratică a Femeilor Române, Uniunea Femeilor Antifasciste, Uniunea Femeilor Muncitoare, Federația Națională a Tineretului, Uniunea Tineretului Muncitoresc, Apărarea Patriotică etc. La 15 octombrie 1945 s-a ținut conferința Partidului Comunist și a Partidului Unic Muncitoresc. La 31 iulie 1945 s-a hotărât trecerea de la producția de război la producția de pace. Între legiuirile din 1945 este și așa numitul *Statut al Naționalităților*, prin care s-a stabilit egalitatea deplină în fața legii și drepturi egale, politice și civile, pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de limbă, rasă, religie sau naționalitate. Prin Statut s-a interzis, sub pedeapsă, cercetarea originii etnice și înființarea de privilegii pe bază de rasă, limbă, religie sau naționalitate. Cetățenii erau liberi de a-și stabili singuri limba maternă sau naționalitatea. Naționalitățile conlocuitoare erau îndrituite de a se dezvolta liber, de a înființa școli de orice grad în limba lor. De asemenea, fu decretată libertatea deplină a cultelor.

Între timp, continuau operațiunile militare contra germanilor. În temeiul actului din 23 august 1944 și al Tratatului de armistițiu din 12 septembrie al aceluiași an, 14 divizii românești s-au luptat umăr la umăr cu Armata Roșie, pătrunzând 1.000 km în dispozitivul inamic, de la Mureș până în inima Boemiei. Unitățile românești au străbătut, cu lupte sângeroase în timp de iarnă, 12 masive muntoase și au eliberat 3.831 localități, între care 53 orașe, luând parte la 283 bătălii și lupte. În aceste lupte 103.214 prizonieri au fost capturați de trupele române care după eliberarea teritoriului național au continuat să lupte, mai întâi în Ungaria și apoi în Cehoslovacia, înaintând victorioase până la 100 km de Praga. Aceste operațiuni militare s-au desfășurat între 23 august 1944 și 10 mai 1945, însemnând contribuția României la victoria comună în ultima fază a războiului. Pe această mare jertfă de sânge își întemeia România cererea de a i se recunoaște calitatea de putere cobeligerantă.

La 8 iulie 1945, generalisimul Stalin remise regelui Mihai ordinul *Victoria*. De asemenea, o înaltă decorație primi regele Mihai din partea președintelui Statelor Unite ale Americii. În desfășurarea acestor lupte sângeroase, oștirea română a numărat 111.000 morți și răniți. Vitejia ostașilor români a fost citată în 7 ordine de zi ale generalisimului Stalin și în 78 de citări din partea comandamentului sovietic. Divizia "Tudor Vladimirescu" a fost decorată cu ordinul "Steagul Roșu" și cu ordinul "Mihai Viteazul". La 15 august 1945 diviziile "Tudor Vladimirescu" și "Horia, Cloșca și Crișan" au fost încadrate în armata română.

Armata germană hitleristă, prinsă ca în clește de armatele ruso-române din răsărit și anglo-franco-americane din apus, a fost complet distrusă și silită să capituleze fără condiții, un fapt aproape unic în istoria războaielor. La 8 mai 1945 armatele Aliaților din Apus și Răsărit intrară victorioase în Berlin. Iar a doua zi, la 9 mai, Keitel, Stumpf și Friedenburg semnară actul de capitulare necondiționată a Germaniei naziste. Astfel s-a terminat sângeroasa epopee hitleristă, cu incalculabile distrugeri și jertfe omenești.

În ziua de 17 iulie 1945 s-au întrunit în castelul imperial de la Potsdam, din periferia Berlinului, triumvirii învingători: Harry Truman, noul președinte al SUA, Winston Churchill, prim-ministru al Marii Britanii și Iosif Visarionovici Stalin, mareșalul Uniunii Sovietice, într-o memorabilă conferință de pace. Lucrările conferinței continuară până la 2 august 1945, fără să se fi ajuns la o înțelegere în problemele litigioase. Neînțelegerile porneau de la constatarea că Uniunea

Sovietică nu înțelegea să respecte angajamentele ce-și luase asupră-și la semnarea *Înțelegerii Atlantice* din decembrie 1942. Înțelegerea de la Washington prevedea eliberarea națiunilor înrobite și restabilirea drepturilor lor suverane, dreptul fiecărei națiuni de a se organiza după dorința ei, ajutorarea economică a națiunilor care au avut de suferit, sprijinirea lor în opera de refacere a bunăstării materiale, restabilirea libertății democratice și nimicirea regimului hitlerist. Reprezentanții SUA și Marii Britanii mai stăruiau să fie respectate declarațiile repetate ale guvernului sovietic privitoare la încheierea păcii fără anexiuni teritoriale și fără despăgubiri.

Asupra nimicirii regimului hitlerist se ajunse la o înțelegere deplină. Germania și Austria fură împărțite în zone de ocupație: americană, engleză, franceză și sovietică. Zonele ocupate de aliații apuseni cuprinseră mai bine de două treimi din teritoriul german și o parte din teritoriul austriac. Capitalele Berlin și Viena fură împărțite într-o zonă anglo-americano-franceză și alta sovietică. Când se puse însă problema fixării graniței răsăritene a zonei sovietice se iviră grave neînțelegeri între puterile învingătoare. Puterile apusene insistau pentru o pace fără anexiuni, respectându-se granițele din 1938, deci cele dinainte de izbucnirea războiului. Rusia sovietică revendica însă nu numai înglobarea în granițele ei a tuturor teritoriilor care făcuseră parte din imperiul țarist, ca Lituania, Estonia, Letonia și o parte din Polonia, care după primul război mondial își dobândiseră independența și suveranitatea lor, dar totodată și foste teritorii germane, ca Prusia orientală cu Königsberg, rebotezat Kaliningrad și Prusia occidentală cu Danzig și cu tot "coridorul" acestui oraș german. Părțile din Republica Polonă și anume Galiția Orientală cu capitala Lvov, Volhinia, precum și ținuturile Prusk, Grodno, Brest-Litowsk ș.a. cu o suprafață de 170.000 km^2 fură încorporate Republicilor Sovietice Ucraina și Bielorusia. În schimb Polonia obținu 100.000 km^2 din provinciile germane Pomerania, Brandenburg și Silezia, cu orașele Breslau și Stetin, ajungând până la râul Oder și afluentul Neisse.

La 6 aprilie 1948 s-a încheiat și semnat *Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală* cu Finlanda, a cărui valabilitate a fost prelungită pe încă 20 de ani. Tratatul de pace cu Japonia s-a încheiat numai la 8 septembrie 1951 la San Francisco.

Rusia sau Rutenia Subcarpatică fu dezlipită de Ungaria și Cehoslovacia și înglobată Ucrainei, deopotrivă cu părți din Basarabia și cu Bucovina de Nord, cu tot cu Cernăuți. Basarabia centrală, cu orașele Chișinău, Orhei, Bălți și Soroca, fu alipită Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești de dincolo de Nistru.

Populația germană din teritoriile afectate Poloniei și Rusiei Sovietice (peste 10 milioane de suflete) fu evacuată cu forța în Germania. Populația poloneză din regiunile afectate Ucrainei și Bielorusiei fu colonizată în teritoriile evacuate de populația germană. Slovacia fu realipită Boemiei. Germanii din Sudeți fură izgoniți în Germania. Italia pierdu, pe lângă posesiunile ei coloniale din Africa de Nord, teritoriile din Dalmația și peninsula Istria cu Pola și Fiume. Orașul Trieste primi un statut propriu, fiind mai apoi alipit Italiei. (La 28 aprilie 1945 fu executat, la Como, Benito Mussolini.) Bulgaria menținu Cadrilaterul dobrogean.

În urma stabilizării zonelor de influență de la Yalta, Turcia și Grecia căzură în zona de influență engleză, iar România, Ungaria si Bulgaria în zona sovietică. Influența sovietică se afirmă și în Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, până la linia de demarcație Praga-Viena-Triest. În urma acestei influențe se constituiră curând la Varșovia, Praga, Budapesta, Belgrad, Sofia și București guverne de democrație populară. În România, după Sănătescu și Rădescu, urmă Petru Groza la conducerea guvernului.

În Turcia se menținu la putere președintele care păstrase neutralitatea în timpul războiului. În Grecia se dădură înverșunate lupte interne între naționaliști și comuniști, susținuți de Uniunea Sovietică. În cele din urmă, naționaliștii sprijiniți de Churchill restaurară monarhia, chemând pe tronul regal în 1947 pe principele Paul I. Albania fu proclamată Republică Populară sprijinită de Uniunea Sovietică.

Situația internațională a României, Ungariei și Bulgariei fu reglementată definitiv până la tratatele speciale de pace de la Paris

din 1947.

Aranjarea unilaterală a granițelor de răsărit ale Germaniei, pe care aliații apuseni nu înțelegeau să le recunoască, precum și înglobarea în Uniunea Sovietică a unor țări care înainte de războiul al doilea mondial se bucurau de independență, zădărniciră înțelegerea între anglo-americani și Rusia Sovietică, Stalin stăruind pentru recunoașterea *cortinei de fier* Praga-Viena-Triest – care să rămână linie de demarcație între Apus și Răsărit. Anglo-americanii nu recunoșteau așezarea unei asemenea linii de demarcație și astfel izbucni la Potsdam conflictul între puterile învingătoare, anglo-americanii pe de o parte și Uniunea Sovietică pe de altă parte, fără să se ajungă la semnarea unui tratat formal de pace, menținându-se fiecare pe pozițiile lor și dând naștere la *războiul rece.*

Referindu-se la izbucnirea acestei disensiuni, Churchill făcu în toamna anului 1945 în Camera Comunelor următoarea declarație: *"Democrația este într-un impas cum nu a fost niciodată până acum. Divergențele dintre apus și răsărit se conturează tot mai mult"*.

În 1921 se constitui la Moscova Internaționala a III-a, organizație sindicală comunistă, care la 1943 se declară Internaționala Comunistă – *Comintern.* La stăruința lui Jdanov s-au constituit în 1947 birourile *Cominformului,* cu scopul de a scoate socialismul din cadrul unei singure țări – URSS – și de a-l transforma într-un sistem mondial, de a forma o vastă zonă a păcii, care să includă toate statele iubitoare de pace, socialiste și nesocialiste, din Europa și Asia. Cominformul a desfășurat în anii care-au urmat o intensă activitate de propagandă în țările arabe din Orientul Apropiat și Mijlociu și din Africa de Nord cum erau Libanul, Siria, Iordania, Iraqul și Arabia Saudită, precum și în Maroc, Algeria, Tunisia, Egipt. Pe lângă scopuri politice, propaganda sovietică urmărea și scopuri economice, anume cucerirea piețelor de desfacere din țările rămase în urmă din Asia și Africa. În urmărirea politicii economice, Bulganin și Hrușciov întreprinseră călătorii de propagandă în India, Afganistan, Ceylon, Indochina și Indonezia. La această ofensivă economică luă parte și România, trimițând tehnicieni în India, Indochina și Indonezia. În Coreea de Nord s-au trimis tancuri și tractoare, pe lângă produse industriale și medicamente. În realitate însă, ajutorul sovietic pentru țările acestea consta mai mult în promisiuni decât în realizări. De aceea, pentru a spori producția, guvernul sovietic mobiliză toate resursele vastului imperiu în sensul unei ofensive economice masive.

În 1948, izbucnirea unui nou conflict americano-sovietic duse la proclamarea, la 8 mai 1949, a Republicii Federale a Germaniei cu capitala la Bonn. Era vorba despre acea parte a Germaniei administrată de coaliția anglo-franco-americană. Curând, la 7 octombrie 1949, fu proclamată, cu învoirea Uniunii Sovietice, și Republica Democrată Germană, cu capitala în zona ocupată de trupele sovietice a Berlinului.

Statele occidentale, văzându-se amenințate de URSS, semnară, în 1949, *Alianța Nord-Atlantică – NATO.* Semnatare ale pactului au fost SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, Olanda, Belgia, Norvegia, Luxemburg, Islanda, Portugalia. În 1952 aderară la pact Grecia și Turcia, iar în 1957 Spania. La 5 mai 1955 s-a declarat suveranitatea Republicii Federale Germane – îngăduindu-se reînarmarea ei și înglobând-o în Blocul Atlantic. Drept răspuns la recunoașterea independenței RFG și la admiterea ei în NATO, Uniunea Sovietică denunță *Tratatul de alianță și asistență mutuală* cu Franța și Anglia din 1944, ca protest contra remilitarizării Germaniei, și recunoscu independența RDG cu capitala la Berlin, încheind cu ea și cu țările de democrație populară: România, Ungaria, Bulgaria, Albania, Cehoslovacia și Polonia *Pactul de la Varșovia* pentru apărarea țărilor lagărului socialist și continuarea luptei pentru rezolvarea problemelor internaționale pe cale pașnică.

La 14 februarie 1950 se semnă la Moscova *Tratatul Sovieto-Chinez,* tratat de apărare comună în cazul unei agresiuni din partea imperialiștilor, de colaborare în toate acțiunile internaționale, de asistență mutuală și de construire a socialismului în China și a comunismului în Uniunea Sovietică, un tratat "de prietenie veșnică și de nezdruncinat", cum îl caracterizau oficialitățile sovietice. În 1948 Uniunea Sovietică ocupă Coreea de Nord și sprijini acolo proclamarea Republicii Socialiste. În același an, Coreea de Sud se proclamă

republică sub influența americană. O linie de demarcație separa ambele republici. În urma acordului sovieto-chinez din 1950, China atrase Coreea de Nord în zona ei de influență, ceea ce provocă un conflict armat care dură până în 1953, când beligeranții, cu toate jertfele de sânge, rămaseră neclintiți pe pozițiile lor, Coreea de Nord rămânând sub influența Chinei, iar Coreea de Sud, cu capitala la Seul, sub influența americană.

Conformându-se dispozițiilor declarației cu privire la ajutorarea economică a națiunilor care au suferit și a sprijinirii lor în opera de refacere a bunăstării materiale, generalul George Marshall, secretarul Departamentului de stat al SUA, dădu în 1948 numele său acțiunii de ajutorare a statelor europene: *Planul Marshall*. Un fond special era destinat pentru alimentarea copiilor lipsiți de mijloace. La stăruința URSS, statele cu democrație populară, între care și România, respinseră *ajutorul Marshall*, considerându-l periculos: "... *un plan de subjugare economică și politică a țărilor europene, de paralizare a industriei lor naționale și de desființare a suveranității lor!*"... Țări ca Franța, Anglia, RFG, Italia, Iugoslavia, Grecia, Turcia ș.a., care au primit cu mulțumire *ajutorul Marshall*, și-au putut redresa viața economică prin sporirea producției și prin ocuparea brațelor de muncă.

În august 1945 se produseră neînțelegeri între regele Mihai și șeful guvernului, Petru Groza, care se opunea cererii regelui de a lărgi bazele guvernului cu reprezentanții partidelor istorice. În urma acestui refuz, regele ceru demisia guvernului. Groza se opuse însă cererii regale și refuză să demisioneze. Astfel izbucni conflictul între rege și primul său sfetnic, conflict care dăinui până la 28 decembrie 1945. În tot timpul acesta regele refuză semnătura pe decretele ce i se prezentau, absentă de la defilarea oștirii ce se întorcea de pe front și adresă guvernelor aliate scrisori prin care explica situația. Luând act de sesizările regelui, miniștrii de Externe ai SUA, Angliei și Uniunii Sovietice se întruniră în conferință la Moscova pentru examinarea situației din România. În conferința de la Moscova din 28 decembrie, cei trei miniștri de Externe căzură de acord ca tratatul de pace cu România să fie redactat până la 1 mai 1946 și ca criza politică internă să fie aplanată prin stăruința delegaților de a se lărgi componența guvernului, recomandând să se accepte în guvern câte un reprezentant al Partidului Național-Țărănesc și al Partidului Național-Liberal, care să colaboreze în mod loial cu guvernul. Guvernul român astfel completat urma să organizeze cât mai curând alegeri libere pe baza votului universal și secret, garantându-se dreptul tuturor partidelor democratice și antifasciste de a lua parte la alegeri în toată libertatea. În aceste condiții guvernele aliate se declarau gata să recunoască guvernul român. În urma acestei recomandări intrară în guvern Emil Hațieganu din partea Partidului Național-Țărănesc și Romniceanu din partea Partidului Național-Liberal. Astfel se aplană conflictul dintre guvern și rege.

În ajunul Anului Nou 1946, regele făcu apel la unirea tuturor, fiind încredințat că spiritul de dreptate va face să triumfe cauza românească. La 8 ianuarie 1946 Consiliul de miniștri hotărî să se facă alegeri generale cât mai curând, cu participarea tuturor partidelor democratice și antifasciste, care vor avea dreptul să-și prezinte candidații. La alegeri urmau să participe și femeile cu drepturi de vot egale cu cele ale bărbaților. Guvernul mai hotărî să se asigure libertatea presei, a cuvântului, a religiei și a dreptului de asociație. La 17 mai 1946 partidele democratice care la 6 martie 1945 alcătuiseră guvernul Groza au hotărât să reînnoiască acordul de colaborare, să constituie Blocul Partidelor Democratice și să se prezinte în alegerile generale pe o listă comună și cu un program comun. Acesta cuprindea între altele asigurarea regimului democratic și a suveranității statului român în cadrul monarhiei constituționale, respectarea proprietății individuale, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, asigurarea liberei manifestări a credinței religioase, asigurarea de drepturi tuturor naționalităților conlocuitoare, păstrarea de strânse și permanente legături de prietenie cu URSS și țările vecine, precum și cu SUA, Marea Britanie, Franța și celelalte țări democratice.

La 15 iulie 1946 apăru decretul-lege, cuprinzând noua lege electorală care dădea drept de vot femeilor și militarilor activi. Prin noua lege electorală se suprima Senatul, pu-

terea legislativă fiind încredințată unei singure Camere, dispărând astfel vechiul sistem bicameral.

Corpul electoral fu convocat pe ziua de 19 noiembrie 1946. S-au prezentat la vot aproape 8 milioane de alegători de ambele sexe, din care peste 80% au votat pe lista Blocului Partidelor Democratice. Parlamentul nou ales s-a deschis la 1 decembrie 1946 cu obișnuitul mesaj regal citit de regele Mihai. La 28 decembrie s-a votat legea etatizării Băncii Naționale a României, banca de emisiune a monedei naționale.

După capitularea Germaniei se întruni la Potsdam conferința puterilor aliate: Rusia Sovietică, SUA, Marea Britanie și Franța, pentru a decide soarta Germaniei înfrânte. Miniștrii de Externe ai acestor 4 mari puteri constituiau comitetul care avea însărcinarea de a pregăti tratatul de pace și de a supune hotărârile lui spre deliberare reprezentanților puterilor aliate și asociate întrunite în Conferința de pace de la Paris, ce se compunea din 21 națiuni repartizate în mai multe grupări, după țările care au luat parte la război ca aliate ale Germaniei învinse. Între acestea se găsea și România până la actul din 23 august 1944. În privința aceasta, România făcea o lăudabilă excepție față de țările vecine, prin faptul că ea, după 23 august 1944, a intrat în luptă contra Germaniei hitleriste și a Ungariei hortiste, contribuind astfel, prin mari jertfe de oameni și materiale, cel puțin în ultima fază a războiului, la victoria aliaților, plasându-se ca un contingent combativ alături de ei. De aceea România s-a crezut îndreptățită să ceară conferinței de pace recunoașterea ei ca putere cobeligerantă, cerere care din nenorocire n-a fost luată în seamă (ca și în 1919). Componența conferinței de pace pentru încheierea Tratatului de pace cu România se compunea din următoarele puteri aliate și asociate: Rusia Sovietică, SUA, Marea Britanie, Franța, Cehoslovacia, Ucraina, Bielorusia, Canada, Noua Zeelandă, Australia, India, Africa de Sud. O componență similară avea și conferința pentru Tratatul de pace cu Ungaria, cu care la 2 septembrie se întruni în ședință comună pentru fixarea granițelor Transilvaniei. Delegația română la Conferința de Pace de la Paris se compunea din 12 persoane în frunte cu Gheorghe Tătărescu, ministrul de Externe al României. Principalele revendicări ale României erau recunoașterea ca țară cobeligerantă și anularea Dictatului de la Viena, iar în privința teritoriului restabilirea graniței de vest a Transilvaniei din 1938. Granița de est rămase cea stabilită prin tratatul de armistițiu de la Moscova din 12 septembrie 1944, iar cât privea Cadrilaterul, acesta rămase Bulgariei în virtutea convenției de la Craiova din 3 septembrie 1940.

Cererile românești au fost examinate mai întâi de Consiliul miniștrilor de Externe ai celor 4 mari puteri: SUA, URSS, Marea Britanie și Franța. Acestea s-au întrunit în septembrie 1945 la Londra și au dat câștig de cauză României, respingând pretențiile Ungariei. Guvernul ungar, referindu-se la tratatul de armistițiu de la Moscova care recunoștea dreptul României asupra Transilvaniei de Nord sau a unei mai mari părți din ea, revendică, prin memoriul prezentat Conferinței, o întindere de 22.000 km^2 din teritoriul Transilvaniei de Nord. Consiliul respinse însă această cerere și prezentă proiectul de tratat de pace, care prin art. 2 declara nul și neavenit Dictatul de la Viena din 30 august 1940 în virtutea căruia Transilvania de Nord fusese alipită în mod arbitrar la Ungaria, și readuse frontiera româno-ungară la traseul din 1 ianuarie 1938. Consiliul hotărî să ofere delegației române posibilitatea de a prezenta totodată Conferinței de pace observațiile României privitoare la proiectul de tratat, care urma să fie supus votului membrilor conferinței.

În ziua de 14 august 1946, șeful delegației române, Gheorghe Tătărescu, apăru în fața celor 21 de Națiuni Unite și făcu o bine documentată expunere asupra contribuției militare și economice a României la dobândirea victoriei și asupra despăgubirilor de război cerute de România. El stărui însă și asupra limitării efectivelor militare și asupra sarcinilor economice cu neputință de suportat pe care le impunea tratatul, dând expresie simțămintelor de recunoștință a României pentru anularea dictatului de la Viena:

"*Această hotărâre* – zicea Tătărescu – *care redă României Transilvania de Nord, smulsă Patriei Române prin violență și constrângere, pune în sfârșit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate și repetate, a cărei victimă a fost*

poporul român".

"Pronunțată în numele justiției și în același timp – suntem convinși – în numele sacrificiilor fără număr consimțite de întreaga națiune română, această hotărâre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român și poporul ungar și promite să stingă ultimele focare de agitație, moștenire a unui trecut dureros, care a împiedicat până astăzi stabilirea unor relații amicale între aceste două popoare".

"România privește acest act reparator cu voința fermă de a-și îndeplini fără șovăire rolul de factor al concordiei și ordinii între celelalte popoare libere și democratice".

În continuare Tătărescu declară solemn că România va executa conștiincios obligațiile tratatului de pace și se va strădui să colaboreze cu toate popoarele iubitoare de pace.

"În acest ceas solemn – încheia Tătărescu expunerea – *în care România caută colaborarea tuturor popoarelor iubitoare de pace și de libertate, ea ține să aducă fără nici o întârziere adeziunea ei totală la principiile Cartei Națiunilor Unite, principii adoptate și deja traduse în fapt, asigurând tuturor persoanelor supuse jurisdicției sale, fără nici o deosebire de rasă, origine etnică și religie, folosința deplină și întreagă a drepturilor omului și a libertăților lui fundamentale. Credincioasă acestor principii, România nu a așteptat nici o presiune internă și nici o intervenție externă pentru a garanta naționalităților minoritare stabilite pe teritoriul său un regim de perfectă libertate".*

"România înțelege să nu se dea în lături, pe viitor, de la nici o sforțare care ar putea îmbunătăți condițiile vieții materiale și morale a omului și nu va înlătura nici o inițiativă care ar putea să dezvolte colaborarea internațională și să întărească securitatea colectivă. Din justiția socială, România își va face o dogmă, iar din politica păcii și a bunei înțelegeri internaționale își va face lege".

"Hotărâtă să slujească acestor idealuri din toate puterile sale, România cere conferinței să o ajute, prin hotărârile ei, la îndeplinirea misiunii sale pentru ea însăși și pentru umanitate!"

S-ar fi crezut că impresia profundă pe care cuvântarea lui Tătărescu o făcuse asupra Conferinței de Pace va înfrânge îndărătnicia maghiară. Dar cu toate acestea, delegația ungară nu dezarmă. Ea recurse la ultimul asalt împotriva poziției României, care părea îndeajuns de sigură și consolidată. Căutând să atingă bunăvoința Conferinței doritoare de a găsi o formulă de conciliere sub forma unei obligații impuse României de a discuta direct cu Ungaria chestiunile teritoriale, delegația ungară reduse pretențiile ei teritoriale de la 22.000 km² la o zonă de 4.000 km², cuprinzând orașele Satu Mare, Carei, Oradea și Arad, prezentându-și astfel revendicările sub o formă mai modestă și mai conciliantă.

Noua propunere ungară a ajuns în fața comisiilor pentru România și Ungaria reunite. Șeful delegației române, ca și cel al delegației ungare, fură anunțați să expună în fața celor 21 de Națiuni Unite aliate punctul de vedere al guvernelor lor privind noua propunere ungară. În ziua de 2 septembrie 1946 Tătărescu fu invitat din nou în fața comisiilor unite pentru România și Ungaria. În luminoasa sa cuvântare, Tătărescu arătă că granița româno-ungară la Conferința păcii din 1919 a fost stabilită pe baza rapoartelor experților americani, englezi și francezi care au studiat problema la fața locului. Totodată revendicările guvernului maghiar se găseau în contradicție flagrantă cu declarațiile reprezentanților calificați ai populației maghiare din Transilvania, grupată în *Uniunea Populară Maghiară.* Membrii Comitetului Central al acestei Uniuni, reprezentând aproape totalitatea populației unguresti din Transilvania, declaraseră în adunarea de la Târgu Mureș din noiembrie 1945 că problema națională în Transilvania nu este o problemă de graniță, ci problema însăși a democrației și a deschiderii granițelor:

"Nu putem aproba nici o altă încercare care ar tinde, fie din partea românească, fie din partea ungurească, să facă din nou în Transilvania, prin mijloace asemănătoare Dictatului de la Viena, un focar de război în slujba reacțiunii. Suntem recunoscători guvernului român pentru sforțările sale de a asigura drepturile noastre politice, pentru posibilitatea pe care ne-o dă să ne instruim în limba noastră maternă și pentru protecția intereselor noastre economice".

În continuare, Tătărescu demonstră cu ajutorul unei hărți în relief a României că pre-

tențiile maghiare țintesc prăbușirea economiei Transilvaniei:

"Cei 4.000 km² recent reclamați de Ungaria reprezintă, este adevărat, numai 4% din teritoriul Transilvaniei. Dar pe acest teritoriu de 4% nu trăiește un număr corespunzător de locuitori, ci o proporție nu mai mică de 8,5% din totalul populației transilvănene, ceea ce este suficient pentru a ilustra importanța pretențiilor maghiare. Mai mult, acest teritoriu atât de puțin întins cuprinde trei mari orașe: Arad, Oradea și Satu Mare. Și aceasta, de asemenea contra afirmației maghiare, este de o extremă importanță pentru români. Aradul este capitala județului cu același nume, care se întinde pe o suprafață de 6.248 km² și numără 424.000 locuitori. Oradea este capitala județului Bihor, a cărui suprafață este de 7.467 km² și numără 510.000 locuitori. În sfârșit, Satu Mare este capitala județului Satu Mare, cu o suprafață de 4.422 km² și o populație de 295.000 locuitori. Or, aceste trei orașe, mari unități administrative și juridice, constituie pivotul vieții sociale, economice, culturale și religioase din întreaga Transilvanie apuseană. Cedarea către Ungaria a zonei de 4.000 km² ar atrage pentru o vastă regiune a Transilvaniei dezorganizarea totală a sistemului de comunicații feroviare, dat fiind că orașele reclamate de Ungaria, fiind situată pe o singură linie de cale ferată care leagă nord-estul de sud-vestul și de centrul provinciei, sunt noduri de neînlocuit în rețeaua regiunii: Aradul, Oradea, Carei și Satu Mare sunt centre economice vitale. Despărțirea de Transilvania românească ar duce la decapitarea economică, culturală și religioasă a întregii Transilvanii apusene și, drept urmare, la dezorganizarea vieții populațiilor respective. Nici din punct de vedere național revendicarea ungurească nu are nici o îndreptățire. Din totalul celor 483.000 locuitori ai acestei zone, numărul ungurilor nu depășește numărul celorlalte naționalități decât cu 67.000 suflete, reprezentând 57% din totalul populației acestui teritoriu!"

În încheierea expunerii sale, Tătărescu declară în numele guvernului român că *"orice act tinzând să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiție și cu crearea unui nou factor de agitație în această parte a Europei și că orice act menit să angajeze guvernul român într-o discuție asupra politicii sale interne și a legilor sale organice, cum încearcă delegația maghiară, ar fi considerat ca o știrbire a suveranității și a independenței sale"*. Din aceste considerente, șeful delegației române, susținând cu toată tăria și cu toată dreptatea cauza românească, ceru membrilor Conferinței de pace să binevoiască a legifera deciziile din 7 mai 1946 ale celor 4 miniștri ai Afacerilor Externe și a respinge revendicările unguresti.

Teza românească a fost susținută de șefii delegațiilor URSS, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, făcând ca balanța judecății să se încline în favoarea României. Primind câștig de cauză în problema frontierei româno-maghiare, guvernul român a semnat Tratatul de la Paris, prin care *România ieși din război*, reașezându-se juridic în plenitudinea drepturilor sale de țară independentă și suverană, recunoscută ca atare de cele 21 de națiuni unite și asociate ale lumii.

Hotărârea Conferinței privitoare la încheierea Tratatului de pace cu România a fost confirmată în Consiliul celor 4 primminiștri ai țărilor învingătoare, ținut la New York în decembrie 1946, când se conveni ca tratatul să fie semnat la Paris. La 10 februarie 1947 delegații Conferinței de pace își puseră semnătura sub tratat.

În ziua de 23 august 1947 Parlamentul român s-a întrunit în ședință festivă pentru votarea tratatului de pace cu *Puterile asociate*. Gheorghe Tătărescu depuse proiectul de lege pentru ratificarea tratatului de pace, făcând o largă expunere asupra acestui important act istoric din viața noastră națională. *"Tratatul ce veți ratifica* – zicea Tătărescu în ședința Camerei Române – *constituie nota de plată a unui război pierdut, dar el constituie în același timp și actul reparator al unei cauze câștigate; el abundă în griji și poveri, dar cuprinde și câteva clauze purtătoare de lumină și de nădejdi: pacea, independența, colaborarea internațională, Transilvania. Cu aceste simțăminte, dar și cu această credință, veniți să ratificați tratatul nostru de pace!"*

Expozeul lui Tătărescu a fost primit cu mare însuflețire din partea deputaților. Trecându-se la votare, proiectul a întrunit unanimitatea voturilor Adunării Naționale. Schimbul ratificărilor s-a făcut la Moscova de reprezentanții marilor puteri în ziua de 15 sep-

tembrie 1947. În aceeași zi, Tratatul de pace a intrat în vigoare, el fiind încheiat de către Statele Unite ale Americii, de Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, de Australia, de Bulgaria, de Canada, de India, de Noua Zeelandă, de Cehoslovacia, de Ungaria și de Uniunea Sud-africană, state care au fost în război cu România și au luptat activ contra statelor europene inamice cu forțe militare importante. Aceste state au participat la tratativele de pace sub denumirea generică de *Puteri Aliate și Asociate.*

În preambulul Tratatului se spune:

"Considerând că România, care a încheiat o alianță cu Germania hitleristă și a participat de partea acesteia la război contra Statelor Unite ale Americii, contra Regatului Unit, contra Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și contra altor națiuni unite, poartă partea sa de responsabilitate în acest război...";

"Considerând însă totodată că la 24 august 1944 România a oprit toate operațiunile militare contra Uniunii Sovietice și că s-a retras din război contra Națiunilor Unite, că ea a rupt relațiile sale cu Germania și sateliții acesteia și că a încheiat la 12 septembrie 1944 armistițiu cu guvernele Statelor Unite ale Americii, cu Regatul Unit și cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, activând în interesul tuturor Națiunilor Unite, atunci ea a luat parte activă la războiul contra Germaniei";

"Considerând că Puterile Aliate și Asociate și România sunt doritoare de a încheia un tratat de pace care să reglementeze în conformitate cu principiile de justiție chestiunile rămase nelămurite în urma evenimentelor mai sus arătate și care formează baza relațiilor amicale între ele, îngăduind totodată Puterilor Aliate și Asociate de a sprijini revendicările pe care România le va prezenta pentru a deveni membră a Organizației Națiunilor Unite și pentru a adera la toate convențiile încheiate sub auspiciile Națiunilor Unite, pentru aceste motive s-a hotărât a se proclama încetarea stării de război și a se încheia în scopul acesta prezentul Tratat de Pace și de a desemna pe subsemnații Plenipotențiari, care, după prezentarea plenipotențelor lor recunoscute de bune și conforme, au căzut de acord asupra următoarelor:

Tratatul de Pace se compune din 2 părți: una teritorială și alta politică, cuprinzând numeroase articole.

Partea întâi, cea teritorială, are 2 articole:

Art. 1: Frontierele României, așa cum sunt indicate pe harta anexată prezentului Tratat (Anexa 1) rămân cele care erau la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este deferită în articolul 2 din prezentul tratat. Frontiera sovieto-română este de asemenea fixată conform dispozițiilor acordului sovieto-român din 28 iunie 1940 și cele ale acordului sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Art. 2: Deciziile sentințelor de la Viena din 20 august 1940 sunt declarate nule și neavenite. Frontiera între România și Ungaria rămâne stabilită prin prezentul articol, același care era valabil la 1 ianuarie 1938".

Partea a doua a tratatului cuprinde articolele 3 până la 10 – și se împarte în 2 secțiuni, anume secțiunea 1 cu articolele 3, 4, 5, 6, apoi secțiunea 2 cu articolele 7, 8, 9 și 10.

Prin Art. 3.1. din Tratat, România se obligă să ia toate măsurile necesare pentru a asigura din punct de vedere juridic tuturor persoanelor, fără deosebire de rasă, de sex, de limbă sau religie, drepturile omului și libertățile fundamentale cuprinzând libertatea de gândire, libertatea de presă și de publicații, libertatea de cult, libertatea de opinii și cea de asociație.

Prin Art. 3.2. România se angajează ca legiuirile să nu cuprindă în textul lor nici o urmă de discriminare directă sau indirectă între români cu privire la rasă, la sex, la limbă, la religie în tot ce privește persoana, bunurile, interesele comerciale, profesionale sau financiare, statutul drepturilor politice și civile.

Prin art. 4 România se obligă să pună în libertate toți prizonierii de război, toate persoanele deținute în închisori, cu respectarea drepturilor lor.

Art. 5 obligă România să dizolve toate organizațiile politice militare și paramilitare cu caracter fascist, să nu tolereze pe teritoriul ei activitatea unor asemenea organizații.

Art. 6 impunea României obligația de a lua măsuri pentru pedepsirea criminalilor de război și a contravenienților la principiile umanității.

Prin Art. 7 România se angaja să recunoască tratatele de pace cu Italia,

Bulgaria, Ungaria și Finlanda, precum și acordurile și angajamentele încheiate sau care vor fi încheiate de Puterile Aliate și Asociate cu privire la Austria, Germania și Japonia în vederea restabilirii păcii.

Art. 8 stabilește încetarea stării de război între România și Ungaria la data intrării în vigoare a tratatului încheiat între Puterile Aliate și Asociate, plus Iugoslavia și Ungaria.

Prin Art. 9 România acceptă angajamentele cu privire la lichidarea Societății Națiunilor de la Geneva și a Curții Internaționale de Justiție de la Haga.

Art. 10 stăruie asupra reglementării chestiunilor privitoare la respectarea tratatelor, acordurilor și convențiilor antebelice încheiate de România cu toate statele.

Restul articolelor din tratat cuprindea dispoziții economice și financiare foarte apăsătoare pentru România, dezvoltând pe larg dispozițiile din tratatul de armistițiu de la Moscova.

După intrarea în vigoare a Tratatului de pace de la Paris, România a încheiat acorduri speciale, de neagresiune și ajutor mutual în caz de agresiune din partea Germaniei sau a altor puteri, cu URSS (7 iulie 1946), Bulgaria (10 ianuarie 1948), Iugoslavia, Ungaria (24 ianuarie 1948), Cehoslovacia, Polonia (26 ianuarie 1948) și Albania.

La 14 august 1947 s-a aplicat *Reforma monetară*, prin care vechea monedă divizionară a fost scoasă din circulație, preschimbându-se 1.000.000 de lei vechi cu 50 lei noi, *stabilizați*. Reforme incisive au fost introduse în organizarea Ministerului Apărării Naționale, a Ministerului de Justiție și prin instalarea Tribunalului Poporului pentru judecarea criminalilor de război și dizolvarea organizațiilor complotiste.

În viața de partid se tindea la o colaborare mai strânsă între partidele Blocului Democratic. Din acest bloc făcea parte și Partidul Național Liberal sub șefia lui Gheorghe Tătărescu. Măsurile luate de guvern în sensul înfăptuirii societății socialiste, prima fază a comunismului, nu erau împărtășite de partidul liberal. De aceea Tătărescu prezentă guvernului un memoriu în 18 puncte care cuprindea obiecțiile sale privitoare la noul curs politic. Memoriul lui Tătărescu servi guvernului drept pretext pentru a-i forța demisia, imputându-i că s-ar fi alăturat *"lagărului reacționar și antidemocratic, format din rămășițele fasciste și clicile reacționare în descompunere, care apără interesele capitaliștilor și moșierilor expropriați"*. Era o aluzie la procesul Maniu – Mihalache, care începuse la 27 octombrie 1947. Acuzația a fost ridicată în fața Parlamentului în ședința din 5 noiembrie 1947, care a dat vot de neîncredere vicepreședintelui Consiliului de miniștri și ministru de Externe Gheorghe Tătărescu. A doua zi Tătărescu și-a prezentat demisia din guvern, împreună cu colaboratorii săi.

La 6 noiembrie ziarul "Drapelul" apăru în ediție specială cu următorul comunicat:

"Comitetul executiv al P.N.L. a luat în cercetare situația creată de votul de neîncredere al Camerei din 5 noiembrie 1947. Dl. Gh. Tătărescu a anunțat Comitetului că a demisionat din funcțiile pe care le ocupa în guvernul prezidat de Dr. Petru Groza. Toți miniștrii și subsecretarii de stat reprezentanți ai P.N.L. s-au declarat solidari cu dl. Tătărescu și în consecință și-au înaintat demisiile lor o dată cu cea a președintelui partidului".

La 3 decembrie 1947 Tătărescu a trimis inginerului Petre Bejan, președintele Sfatului parlamentar P.N.L., următoarea scrisoare:

"Scumpe prieten,

Discuțiunile care au avut loc în ședința plenară a consiliilor interimare din 29 noiembrie au creat o situație care trebuie clarificată fără întârziere. În consecință, pentru a înlătura orice piedică în menținerea unității partidului nostru și pentru a-i asigura completa libertate de acțiune și de organizare începută, am hotărât să mă retrag din postul de răspundere care mi-a fost încredințat de Congresul general din iulie 1945. Pentru această retragere pledează și starea sănătății mele, care îmi impune serios un lung repaos. În absența Comitetului executiv și a delegației permanente, ai căror membri sunt astăzi demisionari, îi revine sfatului parlamentar misiunea să aleagă un comitet de conducere, care va exercita până la convocarea Congresului general autoritatea prezidențială. Te rog a veghea în calitatea D-Tale de președinte al sfatului parlamentar la îndeplinirea acestui mandat. Urându-vă tuturor izbândă în acțiunea ce veți duce mai departe în slujba consolidării țării, rămân al D-Tale cu cele mai bune simțăminte. ss. Gh. Tătărescu".

Capitolul V

ROMÂNIA SUB REGIMUL REPUBLICAN

Memoriul lui Gheorghe Tătărescu. Constituirea Partidului Muncitoresc Român. Abdicarea regelui Mihai. Proclamarea Republicii Populare Române. Prezidiul Republican cu C. Parhon în frunte. Prestarea jurământului față de Republică. Înjghebarea Frontului Democrației Populare. Pregătirea alegerilor pentru Marea Adunare Națională. Constituția republicană. Prerogativele Marii Adunări Naționale. Atribuțiile guvernului. Drepturile cetățenilor. Stema și drapelul Republicii. Buletinul Oficial. Abrogarea legiuirilor burgheze. Legiuirile organice socialiste. Naționalizarea principalelor întreprinderi. Organizarea justiției și a miliției. Colectivizarea agriculturii prin crearea de sovhozuri și colhozuri. Reorganizarea învățământului public de toate gradele. Reforma fiscală. Planificarea economică. Planul Cincinal. Organizarea bisericească. Înglobarea bisericii unite în biserica ortodoxă. Propaganda pentru încetățenirea ideologiei socialiste. Înăsprirea luptei de clasă. Consolidarea dictaturii proletariatului. Temeiurile naționale de stat românești. Rezistența față de cei ce atacau aceste temeiuri. Încurajarea și sprijinirea rezistenței din partea Statelor Unite ale Americii. Moartea lui Stalin. Conferința de la Geneva. Problema eliberării țărilor din Estul Europei. Declarația președintelui Eisenhower. Răspunsul lui Bulganin. Divergențele între Apus și Răsărit. Conferința miniștrilor de Externe. Eșuarea tratativelor. Hotărârile Congresului Partidului Muncitoresc Român împotriva naționalismului burghez. Replica rezistenței naționale. Independența și suveranitatea înțeleasă de RPR. Aderarea PMR la politica externă a URSS. Interdependența în egalitatea în drepturi reclamată de Republica Federală Iugoslavia criticată de URSS. Atitudinea Marii Adunări Naționale față de problema dezarmării ridicată de URSS. Apelul la industrializarea socialistă și la construirea socialismului. Manifestul electoral din februarie 1956. Propaganda pentru coexistența pașnică. Relațiile RPR cu China și Coreea socialistă. Vizitele lui Petru Groza și Gh. Gheorghiu Dej în China. Pactul Atlantic. Blocul Nord-Atlantic – NATO. Pactul de la Belgrad. Tratatul de la Varșovia. Federalizarea statelor socialiste din sud-estul Europei. Consiliul de colaborare economică a țărilor socialiste. Tratativele româno-sovietice de la Moscova din 1956. Institutul unificat de cercetări nucleare. Comunitatea Defensivă Europeană și Piața Comună. Comisia Europeană a Energiei Atomice – Euratomul. Atitudinea ostilă a Uniunii Sovietice și a sateliților ei. Rebeliunea din RDG, Polonia și Ungaria împotriva regimului comunist. Hotărârea Adunării Generale ONU cu privire la retragerea trupelor sovietice din Ungaria. Ecoul rebeliunii din Ungaria în opinia publică din țările europene. Concepția sovietică asupra coexistenței pașnice. Propaganda sovietică în Asia și Africa. Naționalizarea Canalului de Suez. Intervenția armatelor anglo-franceze și israeliene în Egipt. Ocuparea zonei Canalului de unitățile internaționale sub egida ONU. Situația politică internațională la finele anului 1956. Reclamația Uniunii Sovietice împotriva Statelor Unite ale Americii la ONU. Susținerea reclamației de către delegatul român. Realegerea președintelui Eisenhower și programul său politic. Doctrina Eisenhower. Combaterea ei de către URSS și RPR. Guvernul sovietic propune reglementarea problemelor litigioase prin tratative. Respingerea ofertei sovietice de către Puterile Blocului Atlantic. Oferte similare făcute guvernelor de la Bonn, Oslo și Copenhaga cu același rezultat negativ. Conferința anglo-americană din insulele Bermude. Agravarea încordării internaționale. Intervenția guvernului sovietic pentru oprirea experimentelor cu bombe atomice. Acordul româno-sovietic relativ la staționarea trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române

După ratificarea de către Parlament a Tratatului de pace și intrarea lui în vigoare, Gheorghe Tătărescu consideră împlinită misiunea sa ca ministru de Externe. El nu înțelegea să continue colaborarea cu guvernul care tindea la dărâmarea ordinii constituționale și la transformarea statului național în republică socialistă. Hotărârea sa de demisie fu adusă la cunoștință șefului guvernului Petru Groza, însoțită de un Memoriu care cuprindea 18 puncte de program, de îndeplinirea cărora el condiționa continuarea colaborării sale și a partidului său liberal cu guvernul. În orientarea politicii externe Tătărescu recomanda o înțelegere cu Puterile Apusene, în sensul ridicării *cortinei de fier*, în politica internă el cerea respectarea Constituției, desființarea lagărelor de deținuți politici, libertate de acțiune pentru partidele naționale, libertatea presei și a întrunirilor, restabilirea armoniei și bunei înțelegeri între clasele sociale, încetarea persecuțiilor contra germanilor din Transilvania și Banat ș.a.

Revendicările acestea erau însă în contradicție cu programul Partidului Comunist, care se întemeia pe lupta de clasă și tindea la dictatura proletariatului. Memoriul lui Tătărescu oferi guvernului Groza ocazia binevenită pentru a-i primi demisia, precum s-a amintit în capitolul anterior, sub cuvânt că s-ar fi alăturat *"lagărului reacționar și antidemocratic format din rămășițele fasciste și clicile reacționare în descompunere, care apără interesele capitaliștilor și moșierilor"*. Urmă demisia lui Tătărescu și a colegilor săi de partid din guvern.

Demisia miniștrilor liberali din guvernul Groza atrase după sine schimbarea caracterului puterii de stat. În noua sa compoziție, guvernul nu mai reprezenta națiunea în întregimea ei, ci devenise numai apărătorul intereselor "clasei muncitoare, ale țărănimii muncitoare și ale intelectualității înaintate".

Puține zile după demisia liberalilor din guvern, la 13 noiembrie 1947, s-a ținut Congresul Partidului Socialist, care hotărî fuziunea cu Partidul Comunist, proclamând constituirea Partidului Muncitoresc Român. Au votat contra fuzionării socialiștii de marcă: Gheorghe Grigorovici, Titel Petrescu, Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Eftimie Gherman, Romulus Dan ș.a., care îndată după votare au fost arestați și trimiși la închisoare, unde Gheorghe Grigorovici se stinse din viață. Singur Eftimie Gherman reuși să fugă în străinătate și să protesteze împotriva actului de fuziune.

Gheorghe Gheorghiu-Dej fu proclamat secretar general al Partidului Muncitoresc Român – continuator al luptelor Partidului Comunist din România împotriva reacțiunii și fascismului, pentru lichidarea exploatării capitaliste moșierești și pentru înfăptuirea societății socialiste. Platforma-program a partidului unificat era înfăptuirea societății socialiste, prima fază a comunismului, având ca bază principiile teoretice, ideologice și organizatorice ale doctrinei marxist-leniniste. Pentru atingerea acestui scop era nevoie de curățirea terenului politic de urmele societății burgheze și de înlăturarea formei de stat monarhic. Partidul Comunist din România, prin insurecția pregătită și condusă tot de el, ar fi chiar *"făuritorul vieții noi din România prin însăși eliberarea ei de sub jugul fascist, devenind dintr-o semicolonie a capitalului străin o republică populară, independentă și suverană"*.

Între cele dintâi acte ale PMR a fost *înlocuirea regimului de stat monarhic cu un regim republican*. În Statutul Partidului Muncitoresc Român se susține că noua organizație este detașamentul de avangardă, organizat, al clasei muncitoare, forța conducătoare a poporului. El este forma cea mai înaltă de organizare a clasei muncitoare. În rândurile lui se adună cei mai conștienți și mai destoinici oameni ai clasei muncitoare, ai țărănimii muncitoare și ai intelectualității. PMR exprimă interesele poporului muncitor de la orașe și sate și-l conduce pe calea deschisă în întreaga omenire de Marea Revoluție din Octombrie 1917. PMR continuă tradițiile vechii mișcări socialiste, și anume de aripă stângă a acelei mișcări din gruparea comunistă care își asumă meritul de a fi organizat lupta revoluționară a poporului pentru eliberaea de sub jugul fascist, unind în jurul său forțele patriotice populare și organizând resurecția armată, care la 23 august 1944 ar fi răsturnat dictatura militară fascistă. El ar fi înfăptuit acțiunea coordonată a forțelor patriotice populare și a soldaților, ofițerilor și generalilor patrioți din armată, acțiune care a dus la ieșirea României din războiul hitlerist. Sub conducerea Partidului Comunist,

poporul român și-a luat soarta în propriile mâini; clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii a scuturat definitiv jugul imperialist, a izgonit de la putere clasele exploatatoare, a răsturnat monarhia și a făurit Republica Populară Română, stat democratic popular în care întreaga putere aparține oamenilor muncii de la orașe și sate. PMR este rezultatul luptei consecvente pentru lichidarea sciziunii din rândurile mișcării muncitorești pentru restabilirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare. Ca urmare a colaborării între Partidul Comunist Român și Partidul Social Democrat în Frontul Unic Muncitoresc și a luptei duse de Partidul Comunist Român împreună cu aripa stângă a Partidului Social Democrat, care forma marea majoritate a membrilor PSD, împotriva infimei minorități a social-democraților de dreapta, dușmani ai unității clasei muncitoare, s-a pus capăt dezbinării clasei muncitoare. Unificarea partidelor comunist și social-democrat la Congresul din februarie 1948 și făurirea PMR pe baze politice, ideologice și organizatorice marxist-leniniste au însemnat victoria definitivă asupra reformismului în mișcarea muncitorească din România. Sarcina fundamentală a Partidului Muncitoresc Român este lichidarea completă a exploatării omului de către om și asigurarea avântului forțelor creatoare ale poporului în scopul construirii societății socialiste și satisfacerii maxime a nevoilor sale materiale și culturale după principiul: de la fiecare după capacitatea sa, fiecăruia după munca sa. PMR mobilizează toate forțele oamenilor muncii pentru dezvoltarea continuă pe calea socialismului a economiei naționale, a cărei temelie este industria grea. El întărește alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, desfășoară munca organizatorică în vederea transformării sociale a agriculturii, conduce lupta țărănimii împotriva chiaburilor până la completa lor înlăturare; îndrumă intelectualitatea să participe activ la opera de construire a socialismului, la dezvoltarea științei, a culturii și la răspândirea lor în masele populare, la prietenia și înfrățirea cu naționalitățile din țară și la construirea socialismului, la zdrobirea dușmanului de clasă, la educarea poporului muncitor în spiritul internaționalismului proletar, la prietenia și colaborarea cu popoarele sovietice. El se călăuzește după învățătura lui Marx-Engels-Lenin-Stalin. Scopul final al partidului este construirea societății fără clase, *societatea comunistă*. Membru al PMR poate fi orice om al muncii. Cei care exploatează munca altora nu pot fi membri ai PMR. Primirea în partid se face în mod strict individual, din rândurile candidaților de partid care au împlinit stagiul stabilit de Statut. Sunt primiți în partid muncitori, țărani, și intelectuali devotați cauzei socialiste. La primirea în partid se stabilesc 3 categorii: 1. Muncitori din industrie, care lucrează nemijlocit în producție de cel puțin 5 ani; 2. Ceilalți membri din industrie, muncitori ai stațiunilor de mașini și tractoare – SMT – membrii gospodăriilor agricole colective, inginerii și tehnicienii care lucrează nemijlocit în atelierele și secțiile întreprinderilor; 3. Ceilalți țărani muncitori, funcționari și alți oameni ai muncii. Toți care doresc să intre în partid trebuie să facă un stagiu de candidat de 1 – 2 ani, după categoriile arătate mai sus. Partidul este construit pe baza principiului teritorial și al locului de producție. Organizația de partid raională este superioară tuturor organizațiilor de partid de pe teritoriul raionului respectiv. Organizația de partid care cuprinde membri de partid dintr-o întreagă ramură de activitate este superioară tuturor organizațiilor de partid care cuprind numai o parte a membrilor de partid din ramura de activitate respectivă. Toate organizațiile de partid sunt autonome în ceea ce privește problemele locale. Fiecare organizație de partid are organul său conducător superior: adunarea generală pentru organizația de bază; conferința pentru organizația raională, orășenească, regională; congresul pentru Partidul Muncitoresc Român. Adunarea generală, conferința sau congresul aleg un birou sau comitet care este organul executiv și conduce întreaga muncă curentă a organizației. Organele conducătoare de partid își desfășoară întreaga activitate pe baza principiului leninist al muncii colective, principiul suprem al muncii de partid. Alegerile se fac prin vot secret. Congresul este organul suprem al PMR, care se convoacă o dată la 4 ani de Comitetul Central al Partidului. Comitetul Central organizează Biroul Politic și Secretariatul pentru conducerea muncii și Comisia de Control de partid.

Gheorghe Tătărăscu

Comitetul Central conduce întreaga activitate a Partidului în intervalul dintre congrese, reprezintă partidul în relații cu alte partide, organizații, instituții, numește redacțiile organelor centrale și confirmă redactorii șefi ai organelor de presă regionale sau de raion. Comitetul Central îndrumă activitatea organelor centrale ale puterii de stat și a organizațiilor obștești prin intermediul grupelor de partid. Conferința de partid este organul superior al organizației de partid regională și orășenească. Ea alege Comitetul regional, comisia de revizuire regională și delegații la congresul Partidului Muncitoresc Român. Organizații de bază ale Partidului se constituie în întreprinderi, stațiuni de mașini și tractoare, gospodării agricole de stat, gospodării agricole colective, în unitățile armatei, la sate, la ministere, la instituții, școli, universități și în alte unități. Organul suprem al organizațiilor de bază este Adunarea generală, care se convoacă o dată pe lună. Organizațiile de bază leagă masele de muncitori, țărani și intelectuali, cu organele conducătoare ale partidului. Activitatea în rândurile tineretului o desfășoară Uniunea Tineretului Muncitoresc – UTM, care este organizația unică a tineretului muncitor de la orașe și sate, subordonată Comitetului Central al Partidului: CC al PMR. Activitatea în Forțele Armate se înfăptuiește prin Direcția Superioară Politică a Armatei, cu secția CC al PMR. Membrii PMR plătesc cotizații lunare de 0,50% – 3% din venitul lunar.

Acesta este *partidul unic* – celelalte partide politice fiind dizolvate și interzise –, care *a preluat puterea* politică în România, după detronarea dinastiei și abolirea conștiinței naționale, proclamând *Republica Populară Română*.

În decembrie 1947 regele Mihai făcuse o călătorie în Anglia. La întoarcere găsi garda palatului înlocuită cu unități militare din divizia "Tudor Vladimirescu". Imediat după ce intră în palat i se înfățișă în audiență președintele Consiliului de miniștri, Petru Groza, însoțit de Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al PMR, pentru a-i cere să abdice, prezentându-i și conceptul actului de abdicare. Regele îl citi, îl revăzu și îl semnă. Actul avea următorul cuprins:

"În viața statului român s-au produs în ultimii ani adânci prefaceri politice, economice și sociale, care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de stat. Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condițiunilor stabilite de actul fundamental – Constituția țării – ele cerând o grabnică și fundamentală schimbare. În fața acestei situațiuni, în deplina înțelegere cu factorii de răspundere ai țării, conștient și de răspunderea ce-mi revine, consider că instituția monarhică nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea dezvoltării României. În consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce fac în interesul poporului român, abdic, pentru mine și pentru urmașii mei, de la Tron, renunțând, pentru mine și pentru ei, la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României. Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de stat. Dat la București, astăzi 30 decembrie 1947.

ss. MIHAI I".

La 31 decembrie 1947 parlamentul luă act de abdicarea regelui și în consecință proclamă Republica Populară Română, abrogând Constituția monarhică. Gheorghe Gheorghiu-Dej explica schimbarea regimului monarhic prin faptul că *"raportul de forțe se schimbase în favoarea clasei muncitoare și a aliaților ei. Aceasta a făcut posibilă izgonirea din guvern în noiembrie 1947 a ultimilor reprezen-*

tanți ai burgheziei, în frunte cu Gh. Tătărescu, iar șapte săptămâni după aceasta a fost răsturnată monarhia și proclamată Republica Populară Română".

Prerogativele regale trecură asupra *Prezidium*-ului Republicii Populare Române, în frunte cu profesorul Constantin Parhon, care menținu pe Groza la președinția Consiliului de miniștri. În noaptea Anului Nou 1948 Parhon anunță la radio abolirea monarhiei. Personalul tuturor autorităților ecleziastice, civile și militare, fu chemat să depună jurământul pentru noua Republică, după următoarea formulă: *"Jur a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și din lăuntru. Jur a respecta legile R.P.R. și a păstra secretul de serviciu"*.

Prima grijă a partidului și guvernului consta în elaborarea noii Constituții Republicane, care trebuia să pornească de la poporul muncitor. În scopul acesta PMR se întruni în februarie 1948 la București pentru a hotărî colaborarea cu Frontul Plugarilor (președinte Petru Groza), cu Partidul Național Popular, sub conducerea lui Mitiță Constantinescu și cu Uniunea Populară Maghiară (președinte Moghioroș) în așa numitul Front al Democrației Populare – *FDP* – ca organ de colaborare și de alianță între forțele clasei muncitoare, care se compunea din țărănimea muncitoare și din intelectualii progresiști, din micii negustori și meseriași progresiști și din naționalitățile conlocuitoare.

FDP elaboră noul proiect de Constituție și se prezentă pe listă comună în alegerile pentru Marea Adunare Națională Constituantă. La această listă nu putea fi vorba de alegeri, ci mai curând de luarea la cunoștință a candidaților propuși de FDP. Nu puteau fi propuși candidați decât membrii devotați ai FDP. Peste 80% din numărul alegătorilor nu făceau parte din FDP, ei neputând decât să ia cunoștință de lista candidaților propuși.

Alegerile avură loc la 28 martie 1948. Lista FDP fu aprobată, aproape cu unanimitate, întrunind 93,2% din voturi. Marea Adunare Națională Constituantă se întruni la 6 aprilie 1948 și adoptă în ședința de la 12 aprilie proiectul noii Constituții Republicane, care nu era decât o copie fidelă a Constituției URSS.

După noua Constituție, mai curând activată decât votată, RPR este un stat popular, unitar, independent și suveran. Întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului, care o exercită. Organul suprem al puterii de stat este Marea Adunare a Republicii Populare, unicul organ legislativ. În competența directă a Marii Adunări Naționale cade alegerea Prezidiului Marii Adunări și a guvernului, modificarea Constituției, votarea bugetului, problemele războiului și ale păcii, decizia asupra consultării poporului prin referendum și acordarea amnistiei. Marea Adunare Națională (MAN) alege din sânul ei Prezidiul Adunării Naționale a RPR, care se compune dintr-un președinte, trei vicepreședinți, un secretar și 14 membri aleși direct de adunare. Membrii Prezidiului sunt revocabili oricând de către MAN, în totalitatea lor sau în parte. Prezidiul este răspunzător de întreaga activitate în fața adunării. Prezidiul ales se compunea din C.I. Parhon – președinte, P. Constantinescu-Iași, Mihail Sadoveanu și Niculi – vicepreședinți și Florescu – secretar general. Atribuțiile Prezidiului sunt convocarea MAN, emiterea de decrete prezidiale, interpretarea legilor votate de Adunare, dreptul de grațiere și comutarea de pedepse, conferirea de decorații, dreptul de acreditare și rechemare a reprezentanților diplomatici, primirea scrisorilor de acreditare, dreptul de a numi și revoca miniștri în intervalul dintre sesiunile MAN, de a stabili gradele militare, de a face numiri în funcțiile publice, de a declara starea de război și de mobilizare în caz de agresiune și de a ratifica sau denunța tratatele internaționale, toate acestea la propunerea guvernului. MAN se alege pe timp de 4 ani, prin vot universal, egal, direct și secret.

Votul nu era însă nici universal și nici egal, pentru că era o singură listă, cea a Partidului Muncitoresc. Din listele electorale erau eliminați toți acei cetățeni care erau bănuiți de a fi lucrat sau simpatizat cu guvernele precedente. Cetățenii se împart în membri ai PMR și cetățeni fără partid. Membrii partidului au dreptul de a propune candidați, câtă vreme cetățenii fără partid au numai dreptul de a aproba propunerile. Aceștia se împart în simpatizanți și nesimpatizanți. Muncitorii erau organizați în *sindicate* și *cooperative*. Consti-

tuția prevedea alegerea *sovietelor* sau sfaturilor de muncitori, țărani, salariați și soldați, fără deosebire de naționalitate sau religie.

MAN se compune din reprezentanții poporului, numiți *deputați*, aleși potrivit normelor ce se stabilesc prin legea electorală. Deputații validați depun următorul jurământ: *"Jur că voi servi poporul și Republica Populară Română cu tot devotamentul și puterea mea de muncă, că voi păzi și respecta Constituția și legile țării, că voi păstra secretele de stat și voi apăra interesele poporului și ale statului, libertățile democratice și independența patriei"*. Același jurământ se depune și de membrii Prezidiului și ai guvernului. Inițiativa legislativă aparține guvernului. Propuneri de legi pot veni și din inițiativa unui număr de cel puțin o cincime din numărul total al deputaților. Legile votate se semnează de președintele și secretarul Prezidiului și se publică în "Buletinul Oficial", care ține locul "Monitorului Oficial". Deputații nu pot fi reținuți, arestați sau urmăriți fără autorizația Adunării. Ei primesc o indemnizație ce se fixează de Adunare. Deputații au dreptul de a face interpelări.

Organul executiv și administrativ al RPR este guvernul, care este responsabil de activitatea sa în fața Adunării. Membrii Guvernului depun jurământul în fața Prezidiului. Guvernul conduce politica generală a statului și organizează și înregistrează armata.

Din punct de vedere administrativ, teritoriul republicii se împarte în: comune, plăși, județe și regiuni. Organele locale ale puterii de stat sunt *Sfaturile populare locale*, care îndrumă și conduc activitatea economică, socială și culturală locală. Organele de direcție și execuție ale Sfaturilor populare locale sunt *comitetele executive*, ce se aleg din sânul sfaturilor populare locale.

Instanțele judecătorești sunt: *Curtea Supremă*, una pentru întreaga țară, apoi curțile, tribunalele și judecătoriile populare. La toate instanțele, cu excepția Curții Supreme, judecarea are loc cu asesori populari. Parchetul supraveghează respectarea legilor penale. El are în fruntea sa *procurorul general* al RPR, numit de către Prezidiul MAN la propunerea guvernului.

Stema RPR reprezintă munții împăduriți, deasupra cărora se ridică soarele. La mijloc se află o sondă, iar în jurul stemei coroana de spice de grâu. Drapelul Republicii se compune din culorile albastru, galben, și roșu, așezate vertical, cu stema țării la mijloc.

Capitala este orașul București.

Noua Constituție proclamă egalitatea cetățenilor în fața legii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie și grad de cultură, dar cu deosebire de clasă socială. Propovăduirea sau manifestarea urii de rasă sau de naționalitate se pedepsește de lege – (ura contra burgheziei, chiaburilor și moșierilor era admisă și chiar impusă de lege). Toți cetățenii, inclusiv militarii, magistrații și funcționarii publici, beneficiază de *dreptul de alegere activă și pasivă*. Dreptul de alegere activă începe la 18 ani, iar de a fi ales, la 23 de ani. Toți cetățenii au dreptul la muncă și la odihnă. Femeile au drepturi egale cu bărbații. Naționalitățile conlocuitoare au dreptul la folosirea limbii lor materne în învățământ, în administrație și în justiție. Valabile sunt numai actele de stare civilă încheiate de organele Republicii. Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă. Biserica ortodoxă este autocefală și unitară în organizarea sa. De asemenea este garantată și libertatea individuală a cetățenilor. Domiciliul este inviolabil. Garantate sunt libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, mitingurilor, cortegiilor și manifestațiilor, cât timp acestea nu sunt îndreptate contra ordinii democratice stabilită prin constituție. Orice asociație cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă și pedepsită de lege. Serviciul militar este obligatoriu pentru toți cetățenii.

În scopul consolidării societății, noua Constituție mai garanta inviolabilitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței și dreptul de azil al cetățenilor străini persecutați pentru apărarea intereselor celor ce muncesc, sau pentru activitatea lor științifică, sau pentru lupta de eliberare națională, exact precum prevedea și Constituția URSS. În același timp noua Constituție impunea cetățenilor respectarea legilor, păstrarea disciplinei muncii, îndeplinirea datoriilor sociale, respectarea regulilor conviețuirii socialiste, paza și întărirea proprietății obștești și apărarea patriei socialiste.

Prin noua Constituție au fost supuse

exproprierii și pădurile, precum și bunurile așezămintelor ecleziastice, de cultură și de asistență socială. Mijloacele de producție aparțin statului ca bunuri ale întregului popor. Bogățiile subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radio-ul aparțin statului ca bunuri comune ale poporului. Proprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate prin lege. Pământul aparține celor ce-l muncesc. Statul poate crea întreprinderi agricole, proprietate a statului. Se pot face exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi și cu o dreaptă despăgubire stabilită prin justiție. Munca este factorul de bază al vieții economice a statului. Statul îndrumă și planifică economia națională în vederea dezvoltării puterii economice a țării.

Prin noua Constituție, *Regatul României, național și monarhic, fu transformat într*-o *Republică Socialistă*. Drepturile suverane ale poporului român fură uzurpate de o minoritate proletară, constituită în Partidul Muncitoresc Român, care deschise o luptă violentă contra orânduielilor și așezămintele statului național burghez pentru a le înlocui cu teroarea de clasă a dictaturii proletariatului, patronată de unitățile Armatei Roșii rămase în țară.

În politica economică se urmărește desființarea proprietății private prin înlocuirea ordinii economice naționale, prin colectivizarea mijloacelor de producție în industrie și agricultură. Statul deține monopolul în toate domeniile în vederea creării omului nou comunist, care să constituie o simplă verigă în lanțul colectivității economice. Valoarea omului se măsoară numai după rostul lui în construcția economică și nicidecum după calitățile lui personale. Religia, proprietatea și familia urmează să fie înlăturate din calea dezvoltării omului colectiv. Educația tineretului trebuie să fie orientată în direcția socialismului. În schimb, mijloacele de propagandă, prin presă, prin radio, prin producții artistice, literare și muzicale se bucură, deopotrivă cu educația sportivă și cercetările științifice, de cea mai largă solicitudine în statul socialist. Credincios lozincii "Proletari din toate țările, uniți-vă!", PMR, exponentul politic al clasei muncitoare, deveni o secțiune a Internaționalei Comuniste și Comintern-ului, dizolvată în 1945 și reconstituită în 1947 sub numele de Cominform, care încheia pacte de neagresiune și de asistență mutuală cu mai multe state europene și asiatice – pentru a putea colabora la susținerea revoluției mondiale în toate țările.

Solidaritatea cu Uniunea Sovietică și cu republicile populare din Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia, Polonia, RDG și Albania găsi expresie în pactele de ajutor mutual pe care RPR le încheie cu țările acestea de democrație populară.

Pe baza noii Constituții Republicane, România deveni un stat socialist al oamenilor muncii de la sate și orașe, stat în care toată puterea pornea de la popor – *recte* PMR.

La 11 iunie 1948 s-a votat legea pentru *naționalizarea* principalelor întreprinderi industriale, forestiere, miniere, bancare și de transporturi. Se susținea că naționalizarea a fost realizată de clasa muncitoare sub conducerea organizațiilor de partid. Conducerea întreprinderilor naționalizate fusese încredințată noilor directori proveniți din rândurile clasei muncitoare. Naționalizarea avea să înlăture piedica principală pe care capitalismul o punea în calea creșterii forțelor de producție și să descătușeze forțele creatoare ale celor ce muncesc, făcând posibil un sistem de creștere a productivității muncii, care era cu neputință de realizat în condițiile economiei capitaliste. Se mai susținea că naționalizarea ar permite trecerea la planificarea economiei naționale, la concentrarea tuturor forțelor pentru crearea de noi industrii și la dezvoltarea acelor ramuri industriale de care țara are nevoie pentru programul economic și cultural al poporului, precum și la transformarea dintr-o țară cu o industrie și o agricultură înapoiate într-o țară cu o industrie și o agricultură avansate.

Pentru ca bunurile și întreprinderile naționalizate să fie bine administrate și să crească randamentul, se impunea ca întreaga osatură administrativă a statului să fie adaptată noilor concepții socialiste. În scopul acesta s-a recurs în 1948, 1949 și 1950 la modificarea întregii administrații a țării. Legiuirile burgheze, 800 la număr, au fost abolite și înlocuite cu legiuiri socialiste în vederea ofensivei împotriva capitalismului, pentru a se

putea afirma dictatura proletariatului aliat cu țărănimea și cu celelalte pături sociale neproletare.

Cu începere de la 1 iulie 1948, guvernul sovietic a redus cu 50% suma pe care statul român o datora URSS după război, în contul reparațiilor.

La 31 ianuarie 1949 apăru *legea pentru exproprierea marilor industrii și naționalizarea lor*, precum și *legea repartiției forțelor de muncă*. Întreprinderile comerciale de tot felul fură naționalizate, iar exploatarea lor fu încredințată cooperativelor de consum, de desfacere și aprovizionare. De asemenea, luară ființă cooperativele meșteșugărești și de industrie casnică. Vânzările, cumpărările și arendările de bunuri de tot felul nu se puteau face fără prealabila aprobare a statului. Într-un cuvânt, *proprietatea privată își pierduse dreptul de a mai exista*.

La 23 martie 1949 apăru *legea pentru naționalizarea producției*. La 19 aprilie 1950 apăru *decretul pentru naționalizarea unor imobile* cu scopul de a întări și dezvolta sectorul socialist în economia RPR și pentru asigurarea unei bune gospodăriri a fondului de locuințe supus degradării din cauza sabotajului marii burghezii și a exploatatorilor care dețineau un mare număr de locuințe. Se naționalizează imobilele trecute într-o listă anexată decretului de expropriere: imobilele foștilor industriași, moșieri, bancheri și mari comercianți; apoi hotelurile cu întreg inventarul lor, imobilele în construcție și imobilele avariate. Prin efectul decretului de naționalizare, *statul se substituie în toate drepturile foștilor proprietari*. Locatarii de orice fel ai imobilelor naționalizate, inclusiv foștii proprietari, care locuiau în aceste imobile, deveneau din momentul naționalizării *chiriașii statului*.

La 2 martie 1949 apăru *legea pentru exproprierea marilor proprietari de pământ*, iar la 15 martie *legea pentru transformarea socialistă a agriculturii*, în sensul colectivizării gospodăriilor agricole și transformării lor în gospodării agricole de stat – *sovhozuri* – și în gospodării agricole colective – *colhozuri*, cu tendința de trecere la colectivizarea în masă, care să asigure gospodăriilor colective folosirea pe veci a pământului prin transformarea lui în proprietate obștească.

Prin legiuiri speciale s-au modificat vechile legiuiri militare, judecătorești, fiscale, școlare și de cult. La 23 ianuarie 1949 apăru *legea pentru organizarea miliției populare* în locul poliției la orașe, și jandarmeriei la sate. Miliția este organ al dictaturii proletariatului, menit să apere cuceririle poporului muncitor, proprietatea obștească și personală a cetățenilor și ordinea publică. Ea trebuie să fie "straja neclintită a păcii, pavăza cuceririlor revoluționare ale poporului nostru muncitor". La baza educării și culturalizării militarilor stă marxism-leninismul, care îi ajută să-și formeze o concepție justă despre lume, să se orienteze ușor în complexele probleme militare și cele legate de situația internă și internațională. Soldații trebuie să studieze cu interes și însuflețire hotărârile partidului și ale guvernului în documentele Congresului PMR. Anii petrecuți în armată înseamnă pentru fiecare militar ani de participare activă la viața politică, ani de însușire a meseriei armelor și în același timp ani de calificare în diferite meserii, devenind șoferi, mecanici, tractoriști, telegrafiști etc. Unii vor lua parte cu competență la conducerea sectoarelor socialiste din agricultură, la conducerea treburilor obștești, la munca din fabrici și uzine. La temelia organizării și conducerii armatei stă "știința militară sovietică, profund deosebită de știința militară burgheză reacționară". Armata populară nu are numai măreața sarcină de apărare a țării, a vieții pașnice pe care o construim, ea este și o înaltă școală de educație cetățenească. Soldații participă la alegeri în toate organele conducerii de stat, într-un cuvânt se bucură de toate drepturile și libertățile cetățenești.

La 11 ianuarie 1949 fu promulgată *legea pentru dizolvarea consiliilor comunale și județene* și înlocuirea lor cu *sfaturi populare*. La 1 aprilie 1949 apăru *legea pentru organizarea justiției*, completată în mai cu revizuirea Codului penal, cu instituirea asesorilor populari și cu decretarea *legii avocaturii*. Până la adoptarea unui nou Cod civil al RPR s-a republicat codul în vigoare. Republicarea s-a dovedit necesară îndeosebi din cauza modificărilor succesive, multiple și capitale, pe care legislația în genere și dreptul civil în special le-au suferit ca urmare a transformării structurale a orânduirii economice și sociale din România

republicană.

Conducătorii calificați ai serviciilor de stat au fost înlocuiți cu persoane nepregătite din clasa muncitoare, despre care scriitorul francez Jules Romains spunea în ziarul "l'Aurore": *"N-au descoperit decât recent necesitatea furculiței și abia se rețin să nu scuipe pe jos în timpul ședințelor..."*

Prin legiuirile din iulie 1949 s-a reglementat circulația persoanelor în țară pe bază de autorizație și permise de călătorie. La 30 aprilie apăru *legea contra sabotajului*, iar la 28 mai s-a promulgat *legea pentru săparea Canalului Dunăre – Marea Neagră*. La 15 septembrie luă ființă Comisia Controlului de Stat. În decembrie 1949 se decretă *munca obligatorie* la șosele. S-a introdus *pedeapsa cu moartea* pentru sabotaj și uneltiri contra noii ordini în stat. Reforma fiscală enunță degrevarea impozitelor indirecte asupra articolelor de primă necesitate, cu scopul măririi impozitelor asupra articolelor de lux. La 26 octombrie 1949 apare *legea pentru electrificarea țării*. La 3 februarie apare noua *lege a pensiilor*, care privă anumite categorii de foști slujbași ai statului de drepturile lor la fondul de pensie, la alimentarea căruia contribuiseră prin reținerile lunare din salariu.

Modificări radicale suferi și învățământul public. Ministerul instrucției rămase însărcinat cu conducerea învățământului preșcolar, elementar, mediu și pedagogic. Învățământul superior fu dat în grija *Comisiei pentru învățământul superior* de pe lângă Consiliul de miniștri. S-au înfiripat o serie de instituții și asociații științifice ca: Societatea de Matematică și Fizică, Societatea de Științe Naturale și Geografice, Societatea de Științe Medicale, Societatea de Istorie, Filologie și Folclor, precum și Societatea de Științe Agricole. Asociația Științifică a Inginerilor și Tehnicienilor – *ASIT* – avea un rol important în îndeplinirea cu succes a planurilor de stat și în sprijinirea de către ingineri și tehnicieni a inovatorilor, raționalizatorilor și stahanoviștilor din industrie. Învățământul elementar de 7 clase deveni general și obligatoriu pentru tineretul de ambe sexe. După cele 7 clase elementare urmau cele 4 clase secundare, cu examen de bacalaureat după terminarea clasei a XI-a. Limba rusă deveni obiect de învățământ principal din clasa a IV-a elementară. Limbile clasice, latina și greaca, fură eliminate din studiile de liceu. Limbile franceză, engleză și germană deveniră limbi facultative. Studiul marxism-leninismului și al materialismului dialectic și istoric deveniră obiect principal de studiu în școlile medii și superioare, cu scopul de a introduce tineretul în teoria revoluționară a proletariatului din care pornește socialismul proletar. Pentru ca puterea de fapt să devină de drept, se cerea ca ea să fie legitimată prin doctrina marxist-leninistă, care era predată în toate așezămintele de învățătură pentru a combate și discredita concepția naționalistă. Literatura și istoria română se predau după manuale redactate cu scopuri propagandistice de inspirație sovietică. Printr-o aprigă activitate propagandistică se încerca și combaterea ideologiei burgheze în favoarea ideologiei socialiste.

La 25 februarie 1949 apăru noul Statut al bisericii ortodoxe. După moartea patriarhului Nicodim fu ridicat în scaunul patriarhal clericul Justinian Marina, aderent devotat al doctrinei socialiste. La îndemnul mitropolitului Nicolae Bălan de la Sibiu s-a decretat înglobarea bisericii unite din Transilvania în biserica ortodoxă. Actul unirii unei părți a românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică din 1691 fu abrogat, precum și Concordatul cu Vaticanul. Chiriarhii greco-catolici care recunoșteau pe Papa ca șef suprem al bisericii lor fură destituiți, administrațiile clericale desființate și credincioșii greco-catolici siliți să recunoască biserica ortodoxă și pe chiriarhii ei. Mitropolitul greco-catolic de la Blaj și episcopii de la Cluj, Lugoj, Oradea și Baia Mare, cu membrii consistoriilor episcopale – canonicii – care refuzaseră să treacă la legea ortodoxă, fură arestați, iar grija pentru cele sufletești ale enoriașilor fu încredințată clericilor ortodocși. Măsurile acestea au provocat mari nemulțumiri în rândurile credincioșilor greco-catolici uniți, fiindcă libertatea credinței religioase constituie unul dintre principiile fundamentale ale drepturilor omului. Mitropolia Bucovinei fu desființată și credincioșii ei supuși mitropoliei din Iași. De asemenea s-a desființat și episcopia Hușilor. Facultățile de Teologie de la București și Iași fură închise, iar pentru pregătirea clerului ortodox s-au deschis cursuri de diaci și cântăreți bisericești. Învăță-

mântul religios a fost eliminat din programele didactice ale tuturor școlilor, iar intervenția clerului la ceremoniile oficiale desființată. La începutul lui octombrie 1955 s-a sărbătorit la Patriarhia din București aniversarea a 70 ani de la proclamarea autocefaliei bisericii române, adică emanciparea de Patriarhia din Constantinopol, precum și a 30 ani de la proclamarea Patriarhiei române. Cu acest prilej festiv s-a săvârșit la biserica Sf. Spiridon o liturghie cu sobor închinată canonizării moaștelor mitropolitului Nicodim de la Tismana, ale preafericitei Filofteia de la Curtea de Argeș, ale preafericitei Paraschiva din Iași și ale preafericitului Dumitru din București, pe care credincioșii îi venerau de mult ca sfinte și sfinți. Pe lângă acești preamilostivi au mai fost canonizați: ierarhul Calinic, fost episcop al Râmnicului și Noului Severin, foștii arhiepiscopi ai Transilvaniei Ilie Zorest și Sava Brancovici, ieromonahii Visarion Sarai și Sofronie, precum și țăranul Oprea Miclăuș din Săliște. S-a omis cu rea intenție canonizarea lui Constantin Brâncoveanu, apărătorul și răspânditorul credinței creștine, ctitorul atâtor schituri și biserici și adevăratul mucenic al credinței sale religioase.

Referindu-se la situația bisericii în RPR, mitropolitul Moldovei, Justin Moisescu, declara în ședința MAN din 20 martie 1957:

"Climatul sănătos în care se desfășoară viața sub toate aspectele ei înalte, în orânduirea democrat-populară, a creat și pentru cultele religioase din țara noastră cele mai prielnice condiții de organizare și funcționare, potrivit cu învățăturile dogmatice și rânduielile lor canonice tradiționale. Sub oblăduirea legalității populare, în deplină libertate, noi trăim lăuntric și ne manifestăm convingerile religioase în lăcașurile sfinte. Slujitorii și credincioșii bisericii noastre străbune țin în adevăr ochii lor duhovnicești îndreptați spre cer, și nu uită însă că picioarele lor stau pe pământ. Păstrându-și credința religioasă, ei rămân totuși cetățeni devotați ai scumpei noastre patrii. În însăși învățătura de credință a bisericii noastre ortodoxe, care structural este favorabilă progresului, noi găsim adâncul temei moral din care izvorăsc principiile înalte ale organizării unei vieți sociale înaintate. De aceea noi sprijinim cu tărie toate acțiunile întreprinse de cârmuirea statului pentru ridicarea vieții noi a poporului nostru. Pentru apărarea păcii noi nu vom conteni să propovăduim cu cuvântul și cu fapta, străduindu-ne să strângem în jurul nostru pe toți clericii și credincioșii, făcându-ne astfel cu toții părtași la cea mai frumoasă luptă a oamenilor din toate vremurile – lupta pentru pace. Ca ierarh al bisericii ortodoxe și deputat în Marea Adunare Națională voi expune aci întreaga adeziune la Declarația guvernului țării noastre, făgăduind să sprijin trecerea ei la faptă pentru înscăunarea păcii trainice în lume".

În noaptea Învierii, 29 aprilie 1957, în București s-au produs ciocniri sângeroase între credincioși și camionagiii care încercau să împiedice ceremonialul religios la Biserica Albă și alte biserici, provocând indignarea credincioșilor.

În noaptea de 5 mai 1950 s-a făcut arestarea în masă a foștilor miniștri subsecretari de stat, foștilor comandanți de armată, arhierei și canonici ai Bisericii Unite și internarea lor în penitenciarul de stat de la Sighetul Marmației. Între aceștia se găsea și autorul acestei scrieri.

În 1952 expirase perioada legislativă a Parlamentului, în cursul căreia se produseseră anumite schimbări în Prezidiu și în guvern. După demisia lui Parhon ajunse în fruntea Prezidiului Petru Groza, care făcu loc la conducerea guvernului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În guvern fură înlocuiți, pentru că "se abătuseră de la linia trasată de partid", Ana Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu, Vasile Luca, Teohari Georgescu, lăsând locurile libere pentru alți fruntași ai partidului. În fruntea armatei ajunse Emil Bodnăraș.

În sensul Constituției modificate s-au consacrat într-un chip nou principiile fundamentale ale organizării și activității organelor judecătorești, precum și simplificarea aparatului de stat. După o experiență de mai mulți ani se simțise nevoia modificării legilor pentru organizarea judecătorească, a codului procedurii penale și a codului familiei. Se preciza pregătirea, numirea și calificarea profesională a judecătorului popular. În vederea unificării instanțelor de judecată, cauzele de competența instanțelor speciale, a tribunalelor populare pentru căile ferate și tribunalelor maritime și fluviale, fură trecute asupra tribunalelor ordinare. În 1952 apăru *legea pentru organizarea Procuraturii* ca organ suprem de

supraveghere a respectării legilor şi de modificări aduse codului de procedură civilă.

Conducerea PMR stăruia mereu asupra luptei de clasă la sate, care se desfăşura în condiţiile constituirii primelor gospodării agricole colective. Se repeta mereu că partidul urmează învăţătura marxist-leninistă şi că victoria deplină a socialismului la sate nu va fi posibilă atât timp cât va continua să existe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, inclusiv asupra pământului. Limitând şi eliminând treptat chiaburimea, interzicând vânzarea, cumpărarea şi arendarea pământului, dezvoltând toate sistemele cooperatiste în agricultură (cooperativele de consum, de desfacere şi aprovizionare, de prelucrare a produselor agricole, cooperativele meşteşugăreşti şi de industrie casnică), grăbind procesul de mecanizare a agriculturii în vederea trecerii la colectivizarea în masă, toate acestea creau condiţiile concrete pentru naţionalizarea pământului în vederea transformării lui în proprietate obştească.

Zdrobirea împotrivirii duşmanului de clasă şi izolarea lui de masa ţărănimii muncitoare, în scopul atragerii acesteia pe făgaşul socialismului, constituia pentru PMR pilonul principal al luptei de clasă în condiţiile regimului de democraţie populară şi ale socialismului, care asigură tuturor membrilor partidului, fără nici o excepţie: dreptul la muncă, învăţătură şi odihnă, libertatea cuvântului şi a presei, libertatea conştiinţei, posibilitatea reală de a se dezvolta în mod liber, precum şi toate celelalte drepturi şi libertăţi democratice. Se impune organizarea temeinică a învăţământului politic prin îndrumarea tineretului spre marxism-leninism, prin aplicarea doctrinei despre clasele sociale şi lupta de clasă, despre revoluţia socialistă, despre dictatura proletariatului, despre căile de trecere de la capitalism la socialism, despre problema naţională, despre internaţionalismul proletar, despre rolul partidului în lupta pentru victoria comunismului şi despre democraţia socialistă.

Constituţia şi legile organice care dezvoltau articolele ei, cum s-a mai spus, nu erau decât copii fidele ale Constituţiei şi legiuirilor sovietice, impuse cu forţa de o mână de oameni constituiţi în Partidul Muncitoresc Român, fără asentimentul ţării. Guvernul sovietic şi

Lucreţiu Pătrăşcanu

reprezentanţii lui în România au nesocotit un drept inalienabil al poporului român, încercând să-i impună ideologia marxist-leninistă şi să-i modifice structura socială şi morală. Dar priza unei ideologii asupra spiritelor este cu atât mai ineficace, cu cât sistemele ei contrazic interesele naţionale. Or, în cazul românilor, interesele neamului sunt total opuse ideologiei socialiste. Concepţia de viaţă a poporului nostru este prea înrădăcinată în sufletul românesc, ca să poată fi eliminată şi înlocuită cu implementări sociologice furnizate din străinătate şi propovăduite de apostoli improvizaţi, veniţi în bună parte din afara ţării. Rezistenţa naţională este cu atât mai îndârjită, cu cât noua doctrină este cu totul străină de felul de gândire şi simţire ale românilor. Şi aceasta în ciuda actelor de teroare şi de fanatism ale dictaturii proletariatului.

Marile reforme sociale, ca bunăoară *reforma agrară* sau *conversiunea datoriilor agricole*, s-au introdus în România fără violenţă, prin recunoaşterea îndreptăţirii cererilor din partea ţărănimii lipsite de pământ, prin satisfacerea acestor cereri îndreptăţite pe cale legală şi cu asentimentul autorităţilor fiscale, ecleziastice etc. Legea rurală din 1864 şi Reforma agrară din 1917, conjugate cu reformele agrare din Transilvania, Basarabia şi Bucovina, votate în Adunările Naţionale din Alba Iulia, Chişinău şi Cernăuţi, constituie cea mai limpede dovadă a grijii pe care guvernul român o avea pentru ţărănime. Manifestaţiile zgomotoase pe care

guvernul socialist le aranjă cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la răscoala țărănească din 1907 au demascat pe agitatorii comuniști care au ațâțat țărănimea atunci, în 1907. Manifestele lansate cu acea ocazie demască elementele care poartă răspunderea morală pentru moartea miilor de țărani din timpul răscoalei.

Uzurparea puterii de stat și transformarea așezămintelor naționale în agenții de propagandă sovietică treziră o dureroasă mâhnire în sufletele tuturor românilor care-și vărsaseră sângele și își închinaseră mintea și brațele măreței opere de unire și propășire a neamului lor. Dar orice încercare de rezistență sau manifestare de protest era scump plătită, cu sânge și cu închisoare. Lozinca neamului despuiat de drepturile lui naționale era: *"Rezistență cât mai multă, supunere cât mai puțină, fiindcă supunerea îngăduită fără murmur înseamnă robie deplină"*. O frumoasă pildă de rezistență o dădu clerul bisericii unite din Transilvania și Banat, în frunte cu arhiereii și canonicii lui, care înfundară temnițele de la Sighet, fiindcă refuzau să-și părăsească credința moștenită de la părinții, moșii și strămoșii lor.

Încercările de rezistență armată în munți n-au lipsit, dar inițiatorii acestora au plătit cu moartea îndrăzneala lor. Foștii fruntași politici, deopotrivă cu fruntașii satelor mai cu dare de mână, au înfundat cu miile temnițele pentru a fi izolați de mulțimea care avea încredere în ei. Mulți, foarte mulți și-au găsit moartea în închisoare, în condițiile cele mai tragice.

Manifestații libere contra actelor de teroare ce se comiteau în țară nu puteau face decât refugiații români din străinătate, în frunte cu regele Mihai, care la 4 martie 1948 ridica la *Radio Londra* un energic protest contra nelegiuirilor din România. Glasuri de protest fură ridicate și de generalul Nicolae Rădescu, de Grigore Gafencu și alții, care la 10 mai 1948 se constituiră în SUA în *Comitetul Național Român*, cu scopul de a informa străinătatea asupra situației din România și de a se îngriji, împreună cu regele Mihai, ca problema românească să nu dispară de pe ordinea de zi a organismelor internaționale. În scopul acesta, cu ocazia sărbătorilor naționale 24 ianuarie și 10 mai, precum și de Crăciun, de Paști și de Anul Nou, ei se întruneau pentru comemorări festive, făcându-și auzite glasurile în țară prin intermediul emisiunilor posturilor de radio *Vocea Americii, Europa Liberă, Paris, Londra, Madrid* ș.a. Guvernul SUA recunoscu ziua de 10 mai ca sărbătoare națională a României, participând prin reprezentantul său la festivitate, alături de membri marcanți ai diasporei românești din America, Franța, Anglia, RFG și Spania.

Presa pro-sovietică nu găsea cuvinte destul de aspre pentru a critica pe regele Mihai pentru declarațiile sale "patriotarde". În mesajele radio adresate poporului român, regele amintea mereu de "descătușarea ce trebuie să vină" și despre "viața liberă și românească de bunătate și omenie". În timpul tulburărilor din Ungaria, unul dintre refugiații români a vorbit la radio, la 2 noiembrie 1957, chemând pe conaționalii săi din România să se ridice cu mic, cu mare împotriva uzurpatorilor sovietici. Elementele mai tinere din emigrație se constituiră în unități militare de rezistență, urmând cursuri de specializare la Londra și München. Parașutiști români au fost lansați la 18 oct. 1951 în raionul Agnita, în octombrie 1952 la Tg. Jiu, iar în iulie 1953 în comuna Ana, din regiunea Baia Mare. Asupra lor s-au găsit arme, aparate de radio-emisie, coduri și cifruri. Misiunea lor era să organizeze rezistența, să efectueze acte de sabotaj și distrugere și să culeagă informații de interes militar și politic. Din rândurile lor a pornit hotărârea atacului contra legației românești de la Berna, care a stârnit mare vâlvă în presa europeană.

În politica externă, guvernul român respecta tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală încheiat la 4 februarie 1948 cu Uniunea Sovietică. România participă și la Consiliul de Asistență Economică, care luase ființă la Moscova în 1949. În schimb, relațiile cu Iugoslavia și cu puterile apusene Franța, Anglia și SUA erau cât se poate de încordate. Statele imperialiste, și mai cu seamă SUA, erau învinuite că se dedau la tot felul de provocări, violând granițele, organizând acte de spionaj și recrutând elemente fasciste și naționaliste șovine, în vederea răsturnării democrațiilor populare. Prin nota din 6 decembrie 1951, guvernul român înfieră, din ordinul Moscovei, această politică, susținând că *"... guvernul SUA duce împotriva RPR o permanentă politică de ațâțare la război și de uneltiri și se dedă la tot*

felul de atacuri calomnioase. Guvernul SUA face tot ce-i stă în putință ca să învenineze situația internațională și să o agraveze, cu tendința de a aprinde un război mondial. Se urmărește pe această cale realizarea planului nesăbuit de cucerire și dominație asupra întregii lumi de către monopoliștii americani. În octombrie 1951 Congresul american a votat un credit de 100 milioane dolari pentru finanțarea acțiunilor organizațiilor din afara și dinăuntrul țărilor socialiste".

Rezistența românilor față de uzurparea drepturilor lor naționale găsi sprijin din partea puterilor apusene semnatare ale tratatului de pace cu România de la Paris din 1947. Violarea acestui tratat a fost constatată de Curtea Internațională de Justiție de la Haga. Granițele firești ale României de la Nistru au fost pe nedrept știrbite prin înglobarea Bucovinei de Nord și Basarabiei în Uniunea Sovietică. Libertățile cetățenești au fost nesocotite, Constituția națională a fost înlocuită de Constituția socialistă, partidele politice au fost dizolvate, îngăduindu-se un singur partid, cel muncitoresc, și foștii fruntași politici aruncați în temniță.

În cartea sa *URSS cu ochii deschiși*, Jules Moch insistă asupra "imposibilității democrației, când există un singur partid"...

Pentru actul de curaj de la 23 august 1944, regele Mihai fusese distins de președintele Truman cu cea mai prețioasă decorație de război americană. Era deci firesc ca anglo-americanii și aliații lor francezi să sprijine rezistența românească contra terorismului sovietic. La 10 octombrie 1951 s-a votat *Legea Securității Generale*, elaborată de Congresul American. La discuția legii la Congres, senatorul Kersten a propus următorul amendament: "*Amendamentul meu la legea Securității, care prevede folosirea sumei de 100 milioane dolari pentru persoanele care trăiesc în Uniunea Sovietică sau care au fugit din Uniunea Sovietică și din celelalte țări care se află sub dominația comunistă, urmărește două scopuri: în primul rând de a ajuta oamenii fugiți din țările comuniste, prin organizarea acelora dintre ei care doresc acest lucru, în unități ale armatei naționale, care să lupte împreună cu forțele armate ale Uniunii Nordatlantice, și în al doilea rând de a da ajutor practic oamenilor de dincolo de Cortina de Fier, care acționează pentru a obține în cele din urmă răsturnarea regimurilor comuniste*". Senatorul Mark Carsan propunea finanțarea de acțiuni subversive cu mână armată, opinând că pe timp de pace astfel de probleme nu pot fi rezolvate pe cale pașnică. Carsan a și creat o rețea de posturi de radio-emisie, vizând țările socialiste. Senatorul Knowland propune între altele crearea unei forțe permanente sub egida ONU, care să fie gata oricând de a interveni în țările din Europa Răsăriteană. În 1956 Șeful Departamentului de stat John Foster Dulles declara că politica SUA pornește de la ideea că țările Europei Răsăritene trebuie eliberate. "*Unele activități* – zicea el – *pot fi mai bine întreprinse de agențiile guvernului SUA în timp ce alte acțiuni pot fi duse la capăt prin grupări particulare, neguvernamentale. Între grupările particulare se află de pildă Curtea pentru libertate, condusă de reprezentanții marii finanțe americane. Cruciada patronează postul de radio Europa Liberă, care întreține propaganda pentru răsturnarea regimurilor de democrație populară*". În primăvara 1955, în SUA s-a elaborat amănunțit un nou program de activitate cunoscut sub denumirea de "programul ofensivei politice împotriva comunismului mondial". Programul prevedea organizarea, sprijinirea și aprovizionarea comitetelor contrarevoluționare și organizarea de *puciuri* antistatale. Trebuia să se creeze un corp ofițeresc de emigranți, cu efective de 10 – 100 de oameni care să fie în stare de a activa în condiții excepționale la momentul oportun. S-au trimis în țările comuniste grupuri numeroase de informatori și diversioniști care să provoace rebeliuni antirevoluționare. În 1953 și 1954 au zburat avioane americane în spațiul aerian al României, aruncând manifeste.

Delegatul sovietic se plângea în fața Comitetului Politic al ONU contra intervenției americane în treburile interne ale României și ale tuturor țărilor de democrație populară, susținând că în Statele Unite au fost create "Comitete Naționale" și anume român, bulgar, maghiar, polonez ș.a. și că postul de radio *Europa Liberă* lucrează cu 1.200 persoane pentru a provoca diversiuni, că se violează spațiul aerian al țărilor socialiste și se organizează comploturi și acțiuni subversive. Delegatul României susținea că "*politica de eliberare*" a SUA ar reprezenta "*o profundă jignire la adresa*

Petru Groza

poporului român, care și-ar fi cucerit singur libertatea și independența națională, și o flagrantă imixtiune în treburile interne ale României!" Delegatul sovietic, secondat de delegatul român, cerea condamnarea acestei activități, ca fiind contrară Cartei Națiunilor Unite. El mai cerea Organizației Națiunilor Unite să se sesizeze de faptul că Statele Unite ale Americii și-ar fi intensificat în ultima vreme eforturile de a organiza în jurul țărilor socialiste o rețea de baze militare aeriene și navele cu vădit caracter agresiv. *"România* – susținea el – *ca și celelalte state socialiste, este pe deplin îndreptățită să ceară ca ONU să ia măsurile cuvenite care să facă să înceteze această acțiune contra păcii și securității internaționale. Bazele militare americane aflate la mii de kilometri de teritoriul ameri-can constituie o primejdie serioasă pentru pacea și securitatea internațională, față de care ONU nu poate rămâne indiferentă. Acest ansamblu de măsuri și acțiuni concrete este însoțit de o sistematică pregătire ideologică a opiniei pu-blice, având drept scop a obișnui oamenii cu ideea unui război atomic. Această ideologie agresivă este difuzată zilnic prin presă, radio, televiziune și prin alte canale de influențare a minții oamenilor, de care dispun din plin cercurile interesate din Statele Unite ale Americii. Prin aparatele de lansare de manifeste contrarevoluționare cu ajutorul baloanelor aeriene au fost lansate din mai 1954 până în decembrie 1956 nu mai puțin de 420.000 baloane cu milioane de manifeste!"*

După moartea lui Stalin, întâmplată la 6 martie 1953, politica externă a Uniunii Sovietice deveni mai conciliantă; aceasta se observă din aplanarea conflictului cu Iugoslavia și semnarea tratatului de pace cu Austria. În urma înțelegerii cu Iosip Broz Tito s-au ridicat măsurile excepționale de la granița româno-iugoslavă în urma cărora familiile românești, germane și sârbe, care din județele de graniță Mehedinți, Severin, Caraș și Timiș fuseseră evacuate în Bărăgan, s-au putut reîntoarce la vetrele lor. Semnarea tratatului de pace cu Austria avea drept urmare retragerea unităților sovietice din România, care întrețineau legătura cu trupele de ocupație rusești din Austria. Guvernul român, care se menținea cu sprijinul acestor unități, stărui la Moscova să continue garnizonarea lor în România, dorință care a fost satisfăcută cu plăcere de guvernul Uniunii Sovietice.

Și în politica internă s-au putut constata unele schimbări în măsurile de represiune a luptei de clasă, punându-se în libertate un număr de deținuți politici, între care și unii dintre foștii demnitari ce fuseseră închiși în penitenciarul de la Sighet. În 1953 s-au sistat și lucrările la canalul Dunăre – Marea Neagră, unde mii de intelectuali români își găsiseră moartea.

În 18 – 23 iulie 1955 a avut loc la Geneva conferința șefilor guvernelor Uniunii Sovietice, Statele Unite ale Americii, Marea Britanii și Franței. Conferința aceasta rămâne un important act în istoria diplomatică. Raporturile internaționale au fost dominate de așa-numitul "spirit al Genevei", care părea să însemne abandonarea politicii de forță, de violență și de amenințare și adoptarea politicii de înțelegere, de tratative și de conciliere. "Spiritul Genevei" tindea să respingă războiul ca instrument de rezolvare a diferendelor internaționale și să recurgă la calea negocierilor pentru aplanarea neînțelegerilor. Se credea că se va obține renunțarea la războiul rece, la pozițiile de forță. Discuțiile s-au concentrat asupra următoarelor trei probleme din ordinea de zi: reunificarea Germaniei, securitatea europeană și dezarmarea. O a patra problemă era "eliberarea țărilor din Răsăritul Europei", dintre care

făcea parte și România. Se susținea că "nu va fi pace în lume până ce țările din răsăritul Europei nu vor fi eliberate".

Președintele Eisenhower a ridicat problema în fața Conferinței, declarând: *"Pe plan mai larg există problema respectării drepturilor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ și a restabilirii drepturilor suverane și ale autoguvernării pentru cei care au fost lipsiți de ele. Poporul american este convins că unele popoare din Europa răsăriteană, dintre care multe au un trecut îndelungat și glorios de existență națională, n-au obținut încă posibilitatea de a profita de binefacerile democrației. Există problema comunicării și a contactului spiritual între popoarele noastre. Ca să fim sinceri, noi ne temem de urmările situației în care popoare întregi au fost izolate de lumea exterioară".* La declarația președintelui Eisenhower a răspuns Bulganin: *"Aici a fost atinsă problema țărilor din Europa răsăriteană – a țărilor de democrație populară. A ridica această problemă la Conferință înseamnă a fi împinși spre un amestec în treburile interne ale acestor state. Or, se știe prea bine că regimul democrat popular din aceste țări a fost instaurat de popoarele însele pe baza liberei exprimări a voinței lor; nimeni nu ne-a împuternicit să examinăm situația din aceste țări. Așadar nu există motive pentru a discuta această problemă în Conferință!"* Problema țărilor din Europa răsăriteană n-a mai fost discutată în Conferință – care s-a ocupat numai de cele trei chestiuni enunțate mai sus – și n-a fost soluționată nici în Conferința miniștrilor de Externe ai marilor puteri: URSS, SUA, Marea Britanie și Franța, care s-au întrunit la Geneva în 27 octombrie – 16 noiembrie 1955.

În decembrie 1955 s-a ținut la București al II-lea Congres al PMR, care în linii generale a stăruit pentru industrializarea socialistă, bazată pe dezvoltarea cu prioritate a industriei grele, a transformării socialiste a agriculturii și a ridicării nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii pentru cel de-al doilea *plan cincinal* adoptat de congres. Se cerea ca partidul să desfășoare o muncă mai intensă pentru orientarea oamenilor spre internaționalismul proletar, spre patriotismul socialist, al înfrățirii între oamenii muncii români și de alte naționalități, al colaborării între popoare pentru a înlătura rămășițele neîncrederii, rezultat al politicii partidelor burgheze de discriminare națională din trecut. O atenție deosebită trebuia acordată intelectualității – îndeosebi reeducării intelectualilor care s-au adăpat la izvoarele culturii burgheze, combătând rămășițele naționalismului și influențele ideologiei burgheze.

În opoziție cu teza lui Stalin că "pe măsura înaintării spre socialism lupta de clasă se ascute", se susținea că *"este limpede că, după ce în țara noastră puterea a fost cucerită de clasa muncitoare, după ce s-a înfăptuit reforma agrară și s-au naționalizat industria și băncile, s-a creat și se dezvoltă sectorul socialist al agriculturii, comerțul de stat și coope-ratist a devenit precumpănitor iar comerțul exterior a devenit monopol al statului democrat popular, fenomenele luptei de clasă trebuie privite în lumina noilor conjuncturi și supuse unei analize științifice, pe baza studierii concrete a schimbărilor ce au survenit în realitatea românească".*

Prea puțin s-a discutat despre țărănime, care trăia din rodul muncii sale, cultivând și apărând, cu o mână pe plug și alta pe sabie, pământul moștenit din moși-strămoși. Țărănimea ne-a păstrat limba, datinile și obiceiurile străbune. Guvernele burgheze au avut întotdeauna în vedere nevoile țărănimii prin repetatele reforme agrare și conversiunea datoriilor agricole. Ea a avut întotdeauna cuvânt în parlamentul țării. Din rândurile ei s-a ridicat pătura conducătoare a țării, deopotrivă cu cărturarii de seamă. Ea a fost întotdeauna însuflețită de sentimente naționale și n-a pregetat să-și verse sângele pentru eliberarea fraților de sub stăpânire străină. Ea nu înțelege să ia parte la lupta de clasă și nici la instaurarea dictaturii proletariatului, preconizată de noul sistem socialist. Ca singură clasă producătoare de materii prime, ea nu a fost și nici nu este ostilă îndeletnicirilor care prelucrează și desfac aceste bunuri. Meseriașii, industriașii și negustorii sunt priviți cu simpatie de țărănime și propășirea industriei în toate ramurile nu poate decât să fie în folosul plugărimii. Ea aderă la crezul național. Ea consideră pe toți care vorbesc românește, fără nici o deosebire de clasă socială, ca fii ai aceleiași rase. Țara în care locuiesc este lăsată moștenire de la părinți și țărănimea face parte inte-

grantă din națiunea română. Or, pentru români, cultul pentru națiune și libertatea ei a devenit o adevărată religie. Toți oamenii care vorbesc aceeași limbă sunt considerați ca de aceeași rasă, ei trebuie să se reunească în aceeași națiune. Ungurii, sașii și secuii din Transilvania constituiau cele trei națiuni privilegiate, refuzând să recunoască și pe români ca a patra națiune. Dar pentru eliberarea de sub dominația austro-ungară au luptat români, sârbi, croați, italieni, slovaci, cehi și polonezi în timpul primului război mondial.

Pe ideea națională se reazimă și principiul autodeterminării popoarelor, propovăduit de Wilson. În schimb, regimul comunist și organizarea sovietică nu admit suveranitatea națională. Sovieticii cer popoarelor, în măsura în care acceptă noul cod socialist, să recunoască suveranitatea Internaționalei comuniste cu sediul la Moscova. Prin afirmarea caracterului supranațional, guvernul de la Moscova a suprimat însuși termenul de *Rusia* din titulatura sa oficială, numindu-se URSS – Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. Aceasta nu i-a împiedicat pe sovietici să aplice față de numeroasele lor popoare subjugate o politică excesiv de naționalistă. Sub lozinca "Proletari din toate țările, uniți-vă!", bolșevicii urmăreau să impună doctrina lor tuturor țărilor, dezvoltând o aprigă propagandă. Pentru popularizarea doctrinei socialiste sovieticii au făcut apel la scriitori, artiști, cântăreți, sprijinind teatrele, cinematografele și îndeosebi presa. Filosofia și arta, ba chiar și manualele scolare erau puse în serviciul propagandei marxist-leniniste, pentru a îndruma toată gândirea și simțirea în aceeași direcție și a o aduce la același numitor comun. Întreaga instructie publică era pusă în slujba cultului comunist si a ideologiei socialiste.

Partidul Muncitoresc Român, ajuns la putere prin teroare și cu ajutor sovietic, sustinea mortis că *"trebuie să avem în vedere că atâta vreme cât la noi în țară există rămășițe ale claselor exploatatoare, atâta vreme cât cercurile imperialiste agresive uneltesc împotriva păcii si independenței poporului, dușmanul de clasă va căuta si pe viitor să lovească în regimul democrat popular si în interesele oamenilor muncii. Aceasta cere o neostoită vigilență a organelor de partid si a organelor de stat"*. PMR pretindea că apără "independența și suveranitatea poporului român". Frumoasă independență când România, făcând parte din blocul țărilor de democrație populară, primește directive de la Moscova și le execută în bloc fără nici o obiecție, indiferent dacă sunt de interes pentru țară sau nu! Relațiile politice, culturale și economice cu China, Coreea, Mongolia etc. pot servi politicii mondiale a Uniunii Sovietice, dar la ce folos se poate aștepta România din aceste legături? Ce rost poate avea contribuția României, care numai de curând fusese admisă în ONU, la înăsprirea relațiilor cu țările apusene și îndeosebi cu SUA? Mai poate fi vorba de independența politicii interne câtă vreme sunt în vigoare legiuirile sovietice? Mai poate fi vorba de independență, când întreaga administrație a statului nu este numai controlată, ci direct condusă de consilierii sovietici? Când toate ramurile administrației și când departamentele de stat nu fac decât să execute ordinele primite de la consilierii sovietici? În declarațiile sovietice se arăta că *"unități militare sovietice se află în România și Ungaria. În Polonia unitățile sovietice se află în baza acordului de la Potsdam, și guvernul sovietic este gata să examineze împreună cu celelalte țări participante la tratatul de la Varșovia problema trupelor sovietice aflate pe teritoriul lor"*. Examinarea nu s-a făcut și trupele sovietice au continuat să staționeze în România. Guvernul român nu s-a gândit la evacuarea acestor unități, pentru că ele constituie singurul sprijin pentru menținerea sa la putere. PMR apără o independență care se reazimă pe trupe sovietice de ocupație? Cu ocazia aniversării zilei de 23 august 1944 PMR susținea în 1956 că *"politica externă a Republicii Populare Române este o politică fermă de lărgire a colaborării naționale pe baza principiilor coexistenței pașnice, o politică de pace și de prietenie între popoarele din întreaga lume, în luptă unită pentru slăbirea continuă a încordării în relațiile internaționale, pentru dezarmare și interzicerea armelor atomice, pentru reglementare pe cale pașnică a tuturor problemelor litigioase, pentru preîntâmpinarea unui nou război. Politica neconteniță a unității, colaborării frățești și a prieteniei de nezdruncinat a țărilor sistemului socialist mondial în frunte cu marea Uniune Sovietică. Se salută eroicele popoare sovietic, chinez,*

albanez, bulgar, cehoslovac, democrat german, iugoslav, polonez, maghiar, mongol, coreean, vietnamez, precum și popoarele din India, Birmania, Indonezia, Afganistan, Egipt, Libia, Siria, Liban, precum și popoarele din țările capitaliste dependente și coloniale, care luptă pentru pace, libertate, independență națională și progres social. Oamenii muncii din Republica Populară Română sunt invitați la întrecere socialistă și la construirea socialismului. Țăranii muncitori, colectiviștii și întovărășiții, țăranii muncitori cu gospodării individuale, toți să pășească pe drumul agriculturii socialiste. Ostașii și ofițerii sunt invitați să ridice nivelul pregătirii militare și politice, straja neclintită a păcii și cuceririlor revoluționare..." În aprilie 1957, secretarul general al PMR preciza:

"Politica externă a guvernului român slujește și va sluji cu cea mai mare fidelitate cauza menținerii și consolidării păcii în lumea întreagă. Guvernul nostru se pronunță pentru dezarmare și realizarea unui sistem de securitate colectivă în Europa și sprijină întru totul propunerile făcute în acest sens de Uniunea Sovietică. Ne pronunțăm pentru realizarea tuturor problemelor litigioase pe calea tratativelor pentru promovarea principiilor coexistenței pașnice între statele cu sisteme sociale diferite. Între Iugoslavia și țările lagărului socialist există o serie de divergențe de ordin ideologic. Partidul Muncitoresc Român și-a spus deschis părerea cu privire la anumite concepții ce se exprimă în Iugoslavia cu care nu putem fi de acord, de asemenea ele contravin tezelor fundamentale ale marxism-leninismului. PMR și-a expus părerea, într-o serie de articole și cuvântări, în legătură cu părerile și cuvântările conducătorilor iugoslavi care sunt împotriva unității și solidarității țărilor socialiste".

Era o declarație în ton cu aceea a ziarului "Pravda" din 11 martie 1957, care critica aspru *"profanarea monstruoasă și revoltătoare"* comisă de ministrul de Externe iugoslav Popovici, când în cuvântarea sa rostită în parlamentul din Belgrad se ridica cu hotărâre împotriva *"recidivei stalinismului"*, care după părerea guvernului iugoslav *"a făcut cauzei socialismului un rău incomparabil mai mare decât toate comploturile luate la un loc"*. Popovici a vorbit despre *"tendința obiectivă spre o tot mai accentuată interdependență generală și colaborarea între toate țările pe baza interdependenței și egalității lor în drepturi, spre crearea unei pieți mondiale unice cu scopul stabilirii unor legături economice generale, incluzând aici și ajutorul internațional pentru țările slab dezvoltate..."*

La 28 noiembrie 1956 Marea Adunare Națională a votat declarația cu privire la propunerile guvernului sovietic în problema dezarmării și a slăbirii încordării internaționale, și anume: reducerea treptată în decursul următorilor doi ani a forțelor armate ale tuturor statelor; interzicerea imediată a experimentării armelor atomice și cu hidrogen; reducerea forțelor armate ale SUA, URSS, Angliei și Franței staționate în RFG și RDG; reducerea forțelor armate ale SUA, Angliei și Franței pe de o parte, și ale URSS pe de altă parte, staționate pe teritoriile țărilor membre ale NATO și ale țărilor participante la tratatul de la Varșovia; lichidarea în curs de doi ani a bazelor militare aeriene și navale ale unor state pe teritoriul altor state, precum și constituirea unui control internațional eficace al îndeplinirii acestor măsuri.

În zilele de 26 noiembrie și 3 decembrie 1956 au avut loc la Moscova tratative între guvernul român și guvernul URSS. S-au examinat diverse probleme de interes comun și s-a constatat că există un acord deplin în aprecierea situației internaționale actuale. S-a dezaprobat intervenția Franței, Angliei și Israelului în Egipt. Până ce forțele anglo-franco-israeliene nu vor fi retrase din Egipt, nu se poate considera că pericolul războiului este înlăturat. Ambele guverne sunt pentru dezarmare. Se cere admiterea Chinei în ONU. Se ia cunoștință că guvernul revoluționar din Ungaria stăpânește situația față de forțele reacționare. Se aprobă intervenția armată a trupelor URSS în Ungaria. Ambele guverne consideră campania calomnioasă dezlănțuită de reacțiunea internațională ca un amestec ilicit în chestiunile interne ale Ungariei.

Partidul chema pe oamenii muncii la industrializarea socialistă, la dezvoltarea industriei grele, la îmbunătățirea condițiilor de viață ale maselor, la întrecerea socialistă și patriotică, la sporirea productivității muncii și la îndeplinirea unui regim sever de economii, obiective a căror realizare reprezintă singura

cale justă și posibilă de ridicare a nivelului de trai. Se făcea apel la întărirea necontenită a sistemului democrat popular, scut puternic al tuturor libertăților și drepturilor poporului, principalul instrument al făuririi vieții noi în patria "nouă". Partidul cheamă stăruitor la întărirea alianței de nezdruncinat dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare – temelia regimului democrat popular – precum și la dezvoltarea și adâncirea prieteniei frățești între poporul român și naționalitățile din RPR. Succesele dobândite în construcția socialismului nu trebuie să ducă pe nimeni la autoliniștire și tocire a vigilenței, pentru că *"elementele dușmănoase din țară și sprijinitorii lor, cercurile imperialiste agresive, nu se pot împăca cu gândul că poporul nostru a scuturat pe vecie lanțurile exploatării și robiei. Comuniștii și toți oamenii muncii trebuie să manifeste cea mai activă vigilență față de încercările elementelor ostile, să le demaște cu fermitate, să apere și să promoveze cu toată energia politica partidului. Să nu-și facă iluzii dușmanii cuceririlor revoluționare ale popoarelor libere, că ar putea crea cea mai mică fisură în acest monolit!"*

În manifestul pentru alegerile generale din 3 februarie 1957 se arată: *"Peste 400 fabrici și uzine au fost ridicate în ultimii 4 ani și sute de întreprinderi au fost înzestrate cu utilaje moderne. Un trai îmbelșugat și o viață mai bună nu se pot crea decât pe temelia unei industrii puternice. De aceea se stăruie pentru industrializarea țării. Numai în ultimii 4 ani s-au pus la îndemâna țărănimii: 10.000 tractoare, 6.000 semănători, 5.000 secerători, 5.000 batoze și combine și alte unelte agricole. Desființarea cotelor obligatorii și noua așezare a relațiilor de schimb între oraș și sat vor mări foloasele țărănimii, vor îmbunătăți aprovizionarea industriei cu materii prime și a populației de la orașe cu produse alimentare. Numeroase instituții de cultură au luat ființă. În momentul de față țara noastră numără 62 de teatre, 19 filarmonici, 4 teatre de operă, 12.000 cămine culturale, peste 40.000 biblioteci si aproape 50.000 formații artistice de amatori. Cinematografele și radioficarea au cuprins tot mai multe sate. Tirajul cărților tipărite în 1956 a depășit cifra de 35 milioane exemplare. Cultura a devenit un bun al maselor. Politica regimului democrat popular a înlăturat pentru totdeauna sălbatica asuprire națională. Naționalitățile conlocuitoare se bucură astăzi de aceleași drepturi ca și poporul român. Femeile au aceleași drepturi ca și bărbații și participă la viața politică, economică și culturală a României. Poporul luptă împotriva oricăror încercări ale dușmanului de clasă și ale sprijinitorului lui de peste hotare de a submina puterea muncitorilor și țăranilor. Toți cetățenii sunt devotați cauzei construirii socialismului și apărării păcii. La baza politicii externe a României stă prietenia cu Uniunea Sovietică, cu China Populară și cu celelalte țări socialiste, prietenie bazată pe principiul deplinei egalități în drepturi, al respectării inviolabilității teritoriale, al independenței și suveranității și al neamestecului în treburile interne".*

Cu 8 zile înaintea alegerilor din 3 februarie 1957 Departamentul de stat al SUA comunică presei că guvernul român nu a acceptat vizita a trei reprezentanți americani cu ocazia alegerilor. Guvernul român considera vizita ca nefiind de actualitate. Motivul refuzului guvernului român era scrisoarea adresată la 10 ianuarie de președintele Eisenhower organizației "Cruciada pentru libertate", în care elogia posturile de radio *Vocea Americii* și *Europa Liberă*, îndemnându-le la continuarea "activității, mai importantă ca oricând". Departamentul de stat al SUA regreta hotărârea guvernului român de a nu accepta vizita delegaților americani la alegerile de la 3 februarie, cu atât mai mult cu cât delegații români fuseseră admiși ca observatori la alegerile prezidențiale din SUA.

Alegerile s-au făcut și de această dată pe o listă comună, cu candidați ai PMR, care avea mai mult de 500.000 membri. *Restul de 15 milioane de români n-au avut candidați.*

După validarea alegerilor, la 16 martie 1957, s-a constituit noul Prezidiu, cu Petru Groza în frunte și cu Chivu Stoica la președinția Consiliului de miniștri. Noua Adunare a adus modificări la unele articole ale Constituției, reducând numărul miniștrilor de la 40 la 14 și lărgind competențele Sfaturilor populare, care înlocuiau vechile Consilii comunale și județene. În componența Sfaturilor populare intrau acum peste 150.000 deputați comunali județeni, dintre care 15.800 muncitori, 79.000 țărani muncitori și 14.800 intelectuali. Din totalitatea acestor deputați peste 17.000 sunt aleși din rândurile minorităților

naționale, iar peste 33.000 sunt femei.

S-au luat măsuri pentru reorganizarea și îmbunătățirea funcționării aparatului central, în sensul simplificării lui și descongestionării organelor centrale. În cadrul ministerelor funcționau departamente pe ramuri de activitate, conduse de adjuncți ai miniștrilor și secretari generali – exact ca sub regimul burghez. S-a desființat sistemul de cote la majoritatea produselor agricole. Executarea planului de contractări și achiziții la produsele agricole, vegetale și animale cădea în competența Sfaturilor populare.

Chezășia progresului economiei naționale pe drumul socialismului era industrializarea socialistă a țării pe baza dezvoltării sectorului determinant al industriei și economiei naționale – industria grea. Aproape trei sferturi din venitul național se crea în sectorul socialist al economiei. O problemă importantă a economiei naționale era construcția unei conducte de gaz metan care să alimenteze Hunedoara și Reșița și să ducă până la Timișoara și Arad în lungime de 600 km. Pentru anii următori se plănuia extinderea conductei de gaz metan spre Moldova. Se continua planul cincinal de electrificare și se lărgeau perspectivele folosirii pașnice a energiei atomice prin punerea în funcțiune, cu ajutorul URSS, a primului reactor atomic.

În decembrie 1956 Consiliul NATO se întruni la Paris și constată "necesitatea unei consultări permanente între țările membre în toate problemele politice". Delegatul Germaniei Federale prezentă o serie de propuneri în legătură cu situația din Europa Orientală. Propunerile, susținute și de delegatul american Dulles, au fost considerate de guvernul sovietic ca "o încercare inadmisibilă de amestec a țărilor Blocului Atlantic în treburile interne ale statelor socialiste".

În 1955 guvernele britanic și francez semnaseră *Pactul de la Bagdad* împreună cu guvernele din Turcia, Irak, Iran și Pakistan, cu scopuri politice și militare similare Pactului Atlantic. În 1957 aderară și Statele Unite la Consiliul militar al Pactului de la Bagdad.

În fața noii situații politice și militare create, Uniunea Sovietică anulă tratatele de prietenie încheiate în 1942 cu Franța și Anglia și semnă cu țările din zona sa de influență *Pactul de la Varșovia*, ca o contrapondere a Pactului Atlantic. Între țările semnatare ale Pactului de la Varșovia se găsea și România, alături de Polonia, Cehoslovacia, RDG, Ungaria, Iugoslavia, Albania, Bulgaria și URSS. Prin semnarea acestui pact, guvernul român își asuma obligații politice și militare, între care și aceea de a lua *"de comun acord măsurile necesare pentru întărirea capacității de apărare, pentru asigurarea muncii pașnice a poporului, pentru a garanta integritatea granițelor și a teritoriului național și a asigura apărarea împotriva unei agresiuni posibile"*. Guvernul român, deopotrivă cu cel maghiar, consimți la staționarea de trupe sovietice pe teritoriul țării. Mai mult chiar, Uniunea Sovietică se gândea la eventuala federalizare a statelor socialiste din sud-estul Europei, pentru a contrabalansa Organizația de la Strasbourg a țărilor occidentale.

În urma tratativelor sovieto-române de la Moscova din decembrie 1956, guvernul sovietic se obliga să livreze în 1957 României minereu de fier, cocs metalurgic, țevi și alte mărfuri. În schimb România urma să livreze Uniunii Sovietice mărfuri necesare economiei sovietice și îndeosebi uraniu, din bogatele zăcăminte de la Satu Mare. În legătură cu recolta slabă din 1956, guvernul sovietic acceptă să satisfacă cererea României privind livrarea, sub formă de credit, în prima jumătate a anului 1957, a 450.000 tone grâu și 60.000 mii tone furaje, cu plata în cadrul acordului comercial. Guvernul sovietic mai acordă ajutor pentru construirea de întreprinderi în industria chimică și petrolieră, cu plata pe credit. Guvernul român se obliga să restituie acest credit prin livrarea de produse ale acelor uzine, ceea ce corespundea intereselor economice ale ambelor țări. Creditul în cereale, livrarea unor mărfuri necesare economiei partenerului, creditul industrial pe termen lung, cu ajutorul căreia se vor construi la nevoie în țară noi întreprinderi, va contribui la dezvoltarea întregii economii a țării, a industriei și agriculturii, în scopul ridicării nivelului de trai al poporului. Președintele consiliului de miniștri, Chivu Stoica, declara că *"poporul român va primi cu mare bucurie și satisfacție rezultatele tratativelor. El își va manifesta dragostea frățească față de marele său frate și prieten, poporul sovietic, și hotărârea lui de a*

dezvolta prietenia și colaborarea cu Uniunea Sovietică, cu țările socialiste și cu toate popoarele iubitoare de pace și de libertate". Consiliul de colaborare a țărilor socialiste constituia un fel de "piață comună" a țărilor semnatare ale Pactului de la Varșovia, între care și România. Consiliul acesta economic trebuia să fie completat cu un institut pentru producerea și folosirea energiei atomice, un fel de "Euroatom sovietic". Astfel că în martie 1956 a luat ființă la Dubna, lângă Moscova, *Institutul unificat de cercetări nucleare*, în urma unui acord semnat de Uniunea Sovietică, China Socialistă, România, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, RDG, Coreea de Nord, Vietnam și Mongolia. La finele lui septembrie 1956 s-au întrunit la Dubna împuterniciții acestor țări, care au aprobat statutul institutului. Acesta prevedea egalitatea în drepturi a tuturor membrilor, atât în conducerea institutului, cât și în munca științifică, indiferent de cotizațiile plătite de fiecare țară pentru întreținerea personalului și pentru utilaje. Din Consiliul Științific al Institutului făceau parte savanți atomiști ai celor 12 țări. Institutul era gata să împărtășească tuturor țărilor realizările sale în domeniul folosirii energiei atomice în scopuri pașnice, dar folosirea energiei atomice în scopuri militare rămânea un privilegiu al Uniunii Sovietice.

De necesitatea organizării unitare a circulației mărfurilor se convinseseră puterile apusene din Blocul Atlantic. Prima încercare s-a făcut cu organizarea *Comunității Defensive Europene* – CDE – cu scopul de a face din țările "Micii Europe" o singură piață comună de desfacere, fără frontiere vamale, formând un bloc de 160 milioane de cumpărători, ca o contrapondere la blocul economic sovietic. Înfăptuirea CDE n-a reușit, dar inițiatorii și susținătorii ei n-au dezarmat și au elaborat un nou proiect de integrare economică a "Micii Europe". În mai 1955 s-a ținut la Messina conferința celor 6 prim-miniștri ai Franței, Italiei, Germaniei Federale, Belgiei, Olandei și Luxemburgului, care dădură publicității următorul comunicat: *"Guvernele celor 6 țări cred că a sosit momentul să se treacă la o nouă etapă pe calea construcției europene. Ele sunt de părere că aceasta trebuie să fie realizată în primul rând pe târâm economic"*. După tratative îndelungate, conferința de la Paris a celor 6 membri ai țărilor interesate a aprobat la 20 februarie 1957 planul înființării *Pieței comune*, un bloc economic, politic și militar al celor 6 țări, o grupare închisă de state opuse celorlalte state europene, în primul rând țărilor socialiste din Răsăritul Europei, o adevărată comunitate defensivă europeană. Ziarele occidentale scriau: *"Alături de cei doi coloși, rus și american, care țară din Europa – și nu se exclude nici Marea Britanie – ar putea să atârne greu în balanță, ar putea să-și impună punctul de vedere? Dimpotrivă, de acord cu aliații săi – SUA și Anglia – o Europă unită ar avea de jucat un rol uriaș"*.

La 23 ianuarie 1957 Camera franceză a votat moțiunea prin care se aprobară principiile proiectului *Pieței Comune*, care cuprindea următoarele prevederi: renunțarea de către parteneri la tarifele vamale prin care fiecare țară își proteja propria economie națională de concurența străină; plasarea liberă de capitaluri străine în cele 6 țări; posibilitatea mutării dintr-o țară în alta a mâinii de lucru. Granița zonală dintre Germania Apuseană și Germania Răsăriteană urma să fie transformată într-o graniță vamală.

Piața Comună urma să devină a treia forță economică în lume. Crearea unei piețe comune pentru 160 milioane de cumpărători, cu suprimarea în același timp a barierelor vamale, va permite fabricarea în serie de produse la prețuri mai reduse ca în alte state, ridicându-se astfel nivelul de trai în Europa. În *Piața Comună* intra și Algeria cu Sahara, cu o suprafață de 4.300.000 de km^2, aproape de opt ori mai mare decât Franța, și cu o populație de numai 1.700.000 de oameni. Studierea sistematică a subsolului Saharei a dat rezultate surprinzătoare. Cu prilejul discutării problemei Saharei în Camera franceză, în decembrie 1956 s-a arătat că subsolul Saharei conține cărbune, minereuri de fier și metale neferoase, între care uraniu. Sahara are și o mare însemnătate militară și strategică. În Sahara se poate dezvolta o puternică industrie de război, reprezentând un "poligon" ideal pentru experimentarea tuturor tipurilor de arme. La 11 ianuarie 1957 Camera franceză a votat legea de "Organizare generală a regiunilor Saharei", cu un "delegat general" în frunte, ajutat de o

"comisie superioară" formată din 16 reprezentanţi ai regiunii Saharei şi 16 deputaţi şi senatori francezi. Pe lângă preşedinte funcţiona un comitet tehnic de conducere, care elabora planurile de exploatare a bogăţiilor naturale. Guvernul francez a elaborat un plan special pentru valorificarea resurselor naturale ale Saharei, investind un capital de 275 milioane franci pentru construirea de instalaţii petroliere, rafinării, conducte de petrol. La aceste exploatări participă şi capital german şi italian în cadrul *Pieţei Comune*.

Concomitent cu tratativele pentru crearea *Pieţei Comune*, s-a ajuns la înţelegere şi asupra problemei folosirii în comun a resurselor atomice ale acestor ţări. La 25 martie 1957 s-a semnat la Roma aşa-numita "Comunitate atomică vest-europeană" – *Euroatom*. Organul central al Comunităţii este "Comisia Europeană a Energiei Atomice", din care face parte câte un delegat din cele 6 state contractante. Comisia are următoarele atribuţiuni: dispune, ca deplin proprietar, de toate materialele nucleare extrase, prelucrate sau importate, aflate în ţările *Euroatomului*; controlează construcţia instalaţiilor militare atomice din acele ţări; organizează piaţa comună a materialelor şi echipamentelor speciale pentru industria nucleară; deţine monopolul rapor-turilor ţărilor membre pentru aprovizionarea exterioară cu materii prime şi echipament industrial atomic. Prin *Euroatom*, *Piaţa Comună* deveni un potenţial economic unic de război, un vast arsenal în Europa.

Anglia nu participa la *Piaţa Comună* din consideraţie faţă de ţările extra-europene din Commonwealth, dar ea aproba crearea ei deopotrivă cu SUA. În Conferinţa de la Washington din 28 februarie, Guy Mollet căzuse de acord cu preşedintele Eisenhower asupra construirii *Pieţei Comune* şi a *Euroatomului*. S-a aprobat proiectul de asociere la *Piaţa Comună* a teritoriilor nord-africane aparţinând Franţei, precum şi programul guvernului francez cu privire la Algeria, în care se impunea poporului algerian să renunţe necondiţionat la agitaţia şi lupta împotriva Franţei. Comunicatul subliniază şi *"importanţa vitală a Pactului Atlantic şi necesitatea de a se menţine actualul nivel al forţelor militare în Europa Occidentală şi de a se înzestra aceste forţe militare cu armament cât mai modern şi cât mai distrugător"*.

În februarie avu loc la Madrid Conferinţa delegaţilor Arabiei Saudite, Marocului şi Libiei pentru crearea *Pactului Mediteranean*, ca o punte între lumea arabă şi Occident, o completare a "Pactului de la Bagdad".

În cursul lunii martie au continuat la Camberra lucrările Consiliului Militar al Asiei de Sud-Est – *SEATO* – cu participarea SUA, Marii Britanii, Franţei, Australiei, Noii Zeelande, Filipinelor, Thailandei şi Pakistanului. Scopul conferinţei era întărirea potenţialului militar în lupta contra "comunismului mondial" şi împotriva Chinei socialiste. "Politica americană – declara Dulles – se bazează pe recunoaşterea Chinei Naţionale", adică a lui Cian-Kai-Si, împotriva lui Mao-Tze-Dung, aliatul URSS.

Guvernul sovietic, secondat de guvernele ţărilor de democraţie populară, luă din capul locului o atitudine ostilă creării acestor organizaţii, calificându-le drept măsuri de contracarare a ţelurilor păcii şi colaborării internaţionale. *Piaţa Comună* ar prezenta mari primejdii pentru pacea şi securitatea europeană, întrucât blocul Micii Europe are o orientare îndreptată făţiş contra ţărilor socialiste. Prin înglobarea Germaniei Federale în acest bloc se contribuie la refacerea unui stat german agresiv şi revanşard.

O dată cu închegarea unităţii economice a ţărilor occidentale se cimentă şi colaborarea lor politică şi militară. Generalul Hans Speidel fu numit comandant al forţelor terestre ale NATO. Marele om politic belgian P.H. Spaak fu proclamat secretar general al Consiliului Atlantic, iar Heinrich Boch deveni secretar al Uniunii Europene, o federaţie care cuprindea Marea Britanie, Franţa, Germania Federală, Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburgul, constituind a treia forţă mondială, după SUA şi URSS.

O nouă putere se ridicase la orizontul politic mondial, gata de luptă împotriva comunismului. În urma încheierii acestor pacte politice şi militare, Europa s-a scindat în două grupuri militare opuse: Occidentul capitalist şi Orientul socialist, care stăteau faţă în faţă pe poziţii de forţă. În fruntea ţărilor din "Mica Europă" se aflau Statele Unite ale Americii, în

fruntea Europei Răsăritene se găsea Uniunea Sovietică. Apusenii înțelegeau să continue războiul rece de pe poziții de forță, câtă vreme răsăritenii sovietici cu sateliții lor din țările de democrație populară stăruiau pentru coexistență pașnică și colaborare între statele cu sisteme sociale și economice deosebite. Uniunea Sovietică, fără a neglija cursa înarmărilor, susținea o vastă și aprigă propagandă pentru pace, care singură îi putea asigura stăpânirea teritoriilor ocupate din Germania, Polonia și România, înglobate în URSS. Populația acestor teritorii își îndrepta speranțele de libertate spre puterile din Blocul Atlantic, care cuprinsese în programele sale eliberarea țărilor din Europa Răsăriteană.

Concomitent cu pregătirile militare, Uniunea Sovietică stăruia mereu pe poziția ei ideologică, dezvoltând o intensă propagandă marxist-leninistă. Între susținătorii acestei propagande ocupa un loc de cinste și Partidul Muncitoresc Român, al cărui secretar general susținea cu emfază: *"Comunismul este internațional prin însăși esența lui, el este indisolubil legat de ideile internaționalismului proletar, el este dușman neîmpăcat al naționalismului, sub orice formă s-ar travesti acesta"*. Secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist Sovietic, M.A. Sislov, susținea la rândul său că *"dușmanii socialismului încearcă să dezbine partidele comuniste și muncitorești și să ațâțe sub forma comunismului național concepțiile și prejudecățile naționaliste. Ideea comunismului național nu are nimic comun cu marxismul. Realizarea acesteia în practică ar duce la dezbinarea lagărului socialist unit, ar pricinui un uriaș prejudiciu mișcării muncitorești internaționale"*. PMR se pronunța totodată împotriva blocurilor militare din Europa și împotriva reînarmării Germaniei, care ar contribui la creșterea încordării internaționale. De aceea ambele părți *"consideră indicată staționarea vremelnică a unităților militare sovietice în România, în conformitate cu Tratatul de la Varșovia"*. Drept urmare, la 15 aprilie 1957 începură la București tratative în vederea încheierii unui acord cu privire la statutul juridic al trupelor sovietice staționate temporar pe teritoriul Republicii Populare Române.

Ziarul "Pravda" continua să învinovățească SUA că susține politica "mantiei și pumnalului", prin provocări și diversiuni organizate de spionajul american, dezvoltând o activitate subersivă în țările de democrație populară. După "Pravda", ar exista în Europa *"un corp special de armată americană"*, destinat unui atac împotriva blocului socialist. O parte considerabilă din grupurile acestea cu *"destinație specială"* sunt formate din *"refugiații răsculați din țările socialiste"*, voluntari care vor fi parașutați în spatele Cortinei de fier în caz de război. Ei se vor ocupa de organizarea detașamentelor de partizani. *"Dar indiferent de uneltirile la care ar recurge forțele reacțiunii imperialiste și oricât de murdare ar fi mijloacele pe care le-ar folosi, ele nu vor reuși să oprească mersul istoriei!"*, încheia "Pravda".

Regimul sovietic de democrație populară nu era agreat în țările-satelit. Populația dornică de libertate și independență suporta murmurând teroarea unei minorități, organizată în așa-zise partide muncitorești propovăduind construirea socialismului marxist-leninist, care conducea la înăsprirea condițiilor de trai ale maselor populare. N-au lipsit manifestările, uneori violente, împotriva dictaturii proletariatului.

Izbucniri sângeroase avură loc în 1953 la Berlin și în alte centre industriale din RDG, reprimate prin intervenția trupelor de ocupație sovietică.

Cu ocazia inaugurării Târgului Internațional de la Poznan, muncitorimea poloneză s-a răsculat la 28 iunie 1956 din cauza dificultăților economice și a vieții grele din întreprinderi. Armata condusă de autorități a refuzat să tragă asupra muncitorilor, dar incidentele sângeroase n-au lipsit. Senatul american vota cu acest prilej un credit de 25.000.000 dolari pentru ajutorarea familiilor muncitorilor răniți sau căzuți în luptă. Crucea roșie poloneză refuză însă să primească acest ajutor, considerându-l drept act de finanțare a organizațiilor clandestine din spatele Cortinei de fier.

Tulburări violente au avut loc în același an și în orașul industrial polonez Stetin. Mișcarea fu calificată de guvernul sovietic drept încercare a forțelor reacționare interne și externe de a distruge orânduirea socialistă și de a aprinde focarul fascist în țările cu democrație populară.

Nu se potoliseră bine mișcările din Polonia, când la 23 octombrie 1956 izbucni la Budapesta și în întreaga Ungarie o revoltă populară îndreptată împotriva sistemului comunist de guvernare. Rebelii urmau un plan strategic precis elaborat. Ei au încercat să pună mâna prin surprindere pe punctele cheie din capitală: Parlamentul, postul de radio, tipografia ziarului guvernamental, gara principală, cazărmile și podul de lanțuri de peste Dunăre. Organizatorii, cu Imre Nagy în frunte, pregătiseră lovitura de stat cu ajutorul refugiaților unguri din străinătate – fosta organizație a "Crucilor cu săgeți". S-au deschis porțile închisorilor. S-au organizat detașamente armate ale ultranaționaliștilor. Arhiducele Otto de Habsburg a revendicat coroana Sfântului Ștefan. Contele Pal Eszterhazy, fost mare proprietar, eliberat din închisoare, a organizat o mișcare pentru retrocedarea pământurilor foștilor proprietari.

La 25 octombrie, luptele de stradă continuară și Nagy apelă la răsculați să înceteze lupta și să depună armele, făgăduind să formeze un nou guvern al Frontului Național. Noul guvern ceru la 29 oct. trupelor sovietice să părăsească Budapesta, declarând că va începe tratative pentru retragerea lor din Ungaria. La 31 octombrie Nagy anunță convocarea corpului electoral pentru alegeri libere cu vot universal, declarând că "va instaura guvernul pe aceleași baze ca pe vremea coaliției partidelor democratice". El anunță totodată denunțarea Pactului de la Varșovia și neutralitatea Ungariei. În același timp, el se adresă Organizației Națiunilor Unite, cerând să se garanteze această neutralitate și ca problema Ungariei să fie reexaminată.

Între timp, Partidul comunist proclamă pe János Kádár prim-secretar al partidului și șef al noului guvern revoluționar muncitoresc țărănesc al Republicii Populare Ungaria. În această calitate el apelă la trupele sovietice pentru înăbușirea revoltei. În fața tancurilor sovietice, guvernul Nagy capitulă și se refugie în România. Un rol însemnat în mișcarea antirevoluționară îl jucă și cardinalul Mintszenti, recte Iosif Rehm, care se refugie la ambasada americană din Budapesta.

Sovieticii aveau toate motivele să se teamă ca Ungaria să nu devină un bastion

Mihail Sadoveanu

antisovietic. Susținătorii din afară ai revoluției maghiare tindeau să transforme Ungaria într-un focar al reacțiunii fasciste, într-un cap de pod al intrigilor și comploturilor împotriva statelor de democrație populară, o sursă de tulburări și încordare permanentă în Europa răsăriteană.

Ajungând stăpân pe situație cu ajutorul tancurilor sovietice, Kádár se adresă Secretariatului Organizației Națiunilor Unite cu declarația că cererea lui Nagy privitoare la examinarea problemei ungare de către ONU a fost ilegală și că prin urmare ea nu poate fi considerată ca venită din partea guvernului legal al Ungariei. El se opunea categoric examinării problemei Ungariei, atât în Consiliul de Securitate, cât și în Adunarea Generală a ONU, deoarece această problemă ar fi de competența exclusivă a Republicii Populare Ungare.

Într-o adresă către Consiliul de Securitate, Federația Sindicală Mondială cerea condamnarea naționaliștilor unguri în lupta lor pentru libertate, susținând că *"banda sprijinită de reacțiunea internațională care trimite ordine și armament, încurajată de întreaga presă capitalistă care a primit misiunea să dezorienteze opinia publică după un plan dinainte pregătit, a trecut la acțiuni subersive în vederea răsturnării cu forța a regimului de democrație populară. Acești oameni au incediat și au jefuit tezaurul național, precum și instituții publice, au deteriorat magazine și uzine, au distrus avutul statu-*

lui, au jefuit depozite. Ei au pătruns în casele muncitorilor, au ucis oameni ai muncii, activiști sindicali, fără să se dea în lături chiar de la uciderea unor femei și copii. Este neîndoielnic că aceste bande teroriste au încercat să restabilească orânduirea Ungariei feudale, mizere și înapoiate, care a fost aliată cu Hitler".

Totuși, problema situației din Ungaria a ajuns în fața Consiliului de Securitate. Delegatul SUA a propus adoptarea urgentă a proiectului de rezoluție care susținea dreptul ONU de a examina situația creată în Ungaria prin înăbușirea voinței poporului maghiar. Reprezentanții puterilor apusene au ridicat și problema prezenței trupelor sovietice în Ungaria. Delegatul sovietic s-a pronunțat contra ambelor proiecte de rezoluție, susținând că prezenta trupelor sovietice pe teritoriul ungar este conformă cu dispozițiile tratatului de la Varsovia, ca răspuns la militarizarea Germaniei Occidentale și la încheierea acordului militar al țărilor apusene cu includerea RFG. El contesta competența ONU și a Consiliului de Securitate în problema Ungariei. Supuse la vot, propunerile s-au lovit de veto-ul URSS. S-a primit însă propunerea cu privire la trimiterea problemei în legătură cu situația din Ungaria spre examinarea Adunării Generale a ONU.

În ședința plenară a Adunării Generale a ONU din 12 decembrie 1956 s-a condamnat intervenția URSS și ajutorul dat guvernului Kádár contra rebelilor. La propunerea delegatului SUA s-a votat proiectul de rezoluție prin care se cerea URSS să-și retragă trupele din Ungaria "sub supravegherea organismelor Națiunilor Unite". A urmat protestul delegației sovietice contra "amestecului SUA în treburile interne ale statelor de democrație populară". Propunerea SUA, supusă la vot, a întrunit majoritatea Adunării. Au votat *contra* 8 delegați ai țărilor socialiste, printre care și delegatul României. 13 state, printre care Iugoslavia, s-au abținut de la vot.

La 12 decembrie 1956 s-a anunțat că din inițiativa președintelui Eisenhower, Nixon, vicepreședintele SUA, va pleca în Austria pentru a studia problema refugiaților unguri. Contra acestei rezoluții au votat URSS și sateliții săi, între care și România. În baza acestei hotărâri secretarul general al ONU a fost delegat să plece la Budapesta pentru examinarea situației. Guvernul ungar a refuzat însă să primească această vizită. Vicepreședintele Nixon, la rândul său, a fost însărcinat cu o anchetă în problema Ungariei. În urma raportului său, Ungaria a fost eliminată din

Organizația Națiunilor Unite, fiindcă guvernul ungar nu mai reprezenta poporul maghiar, ci era un guvern impus de Uniunea Sovietică și susținut de trupele militare sovietice.

Presa sovietică a constatat simplu că *"la rugămintea guvernului popular din Ungaria, guvernul sovietic și-a dat consimțământul la deplasarea unor unități militare sovietice pentru a ajuta armata populară ungară și autoritățile ungare să instaureze ordinea în oraș"*. Cu acest ajutor, guvernul ungar caută să apere cuceririle socialiste. Uniunea sovietică își exprimă convingerea că popoarele țărilor socialiste nu vor permite forțelor reacționare externe și interne să zguduie bazele orânduirii democrat-populare.

Partidul Muncitoresc Român arăta prin organul său "Scânteia" că *"bande antirevoluționare au dezlănțuit un atac armat împotriva puterii populare din Ungaria, atac care a pricinuit pierderi de vieți omenești și serioase pagube materiale. Trupele sovietice, aflate pe teritoriul ungar în conformitate cu Tratatul de la Varșovia, au răspuns rugăminții Republicii Populare Ungare, acceptând să dea ajutor autorităților ungare"*.

În opoziție cu URSS și țările-satelit, puterile apusene condamnau înăbușirea contrarevoluției din Ungaria prin intervenția armatei sovietice, aprobând lupta poporului maghiar pentru libertate.

Papa Pius s-a pronunțat categoric împotriva principiului sovietic de coexistență pașnică, considerând zadarnice toate întrevederile și tratativele între reprezentanții țărilor cu sisteme politice și orânduiri sociale deosebite. El făcu un apel la întărirea solidarității europene și se pronunță categoric *pentru* amestecul ONU în treburile interne ale țărilor socialiste și în special în Ungaria. Referindu-se la tulburările din Budapesta, el afirmă că sângele ce s-a vărsat acolo cere răzbunare.

Ziarul "New York Times" admira lovitura de stat din Budapesta și îi îndemna pe unguri să lupte și să moară pentru libertate.

În Italia s-au organizat manifestații de solidaritate cu poporul maghiar, s-au cântat cântece naționaliste și s-au pus la cale provocări și demonstrații împotriva sindicatelor comuniste.

Un grup de 21 de scriitori francezi dădu publicității următoarea declarație:

"Subsemnații, care niciodată nu am manifestat sentimente neprietenești față de Uniunea Sovietică și față de socialism, ne considerăm astăzi îndreptățiți să protestăm pe lângă guvernul sovietic împotriva folosirii tunurilor și tancurilor pentru înăbușirea mișcării poporului maghiar și a năzuinței sale spre independență, chiar dacă în această răscoală s-au amestecat elemente reacționare care au lansat apeluri prin posturile de radio ale insurgenților. Considerăm și vom considera totdeauna că socialismul, ca și libertatea, nu poate fi adus în vârfurile baionetelor. Ne temem ca un guvern impus cu forța să nu fie nevoit în scurt timp să recurgă la măsuri de constrângere împotriva propriului său popor".

La 8 februarie 1957 apăru în "Manchester Guardian" scrisoarea unui grup de deputați laburiști britanici adresată ziarului "Pravda", din care cităm: *"Dacă guvernul Nagy a fost răsturnat cu ajutorul armatei sovietice, nu înseamnă oare aceasta un amestec în treburile interne ale Ungariei?..."*; *"Dacă Nagy a declarat retragerea Ungariei din tratatul de la Varșovia, acesta era dreptul său, căci URSS repetă mereu respectarea dreptului fiecărei țări de a rămâne în afara blocurilor militare. Nu consideră guvernul URSS că acest drept de neutralitate se extinde și asupra participanților la tratatul de la Varșovia?"*

Din considerațiile acestea, deputații laburiști protestau împotriva intervenției sovietice în Ungaria, deoarece considerau injust ca o mare putere să-și impună voința sa unei țări mici din considerente strategice sau din alte considerente. Ei chemau deci URSS să-și retragă trupele din Ungaria, precum au făcut-o anglo-francezii în Egipt, în conformitate cu rezoluțiile Adunării Generale a ONU.

Referindu-se la examinarea de către ONU a problemei ungare, reprezentanții guvernelor URSS și Republicii Populare Ungare susțin în Declarația lor din 18 martie 1957 că *"în cadrul sesiunii Adunării Generale a ONU un rol rușinos l-au avut reprezentanții puterilor imperialiste care, în pofida Cartei Organizației Națiunilor Unite, au încercat să se amestece în treburile interne ale Ungariei, au provocat discuții în jurul problemei ungare, căutând să o mențină artificial pe ordinea de zi. Cele două*

guverne declară că atât prezentarea și examinarea acestei probleme în ONU, cât și adoptarea de către Adunarea Generală a rezoluției în această problemă subminează serios prestigiul acestei organizații și constituie un amestec grosolan în treburile interne ale Ungariei, precum și în probleme care sunt de competența guvernului Ungariei, URSS și ale celorlalte țări participante la Tratatul de la Varșovia".

Declarația cuprinde între altele și sporirea considerabilă în 1957 a livrărilor din URSS de materii prime, utilaje și alte mărfuri necesare economiei naționale ungare, precum grâu, furaje, minereuri, laminate de oțel, fontă, cocs, cărbune, petrol, cherestea, cupru, aluminiu, păcură, plumb, cositor, bunuri de larg consum și alte mărfuri în valoare totală de 1.000.000.000 ruble. Se mai acordă Ungariei și un credit pe termen lung în suma de 750.000.000 ruble, din care 200.000.000 ruble în devize libere cu o dobândă anuală de 2%, amortizabil în 10 ani prin livrări de mărfuri. Se acordă Ungariei ajutor economic și tehnic în prospectarea geologică a zăcămintelor de uraniu, livrându-i-se de asemenea utilaj, aparate și instrumente. Din extracția minereului de uraniu Ungaria va livra URSS la prețuri echitabile acea parte care nu este necesară economiei naționale a Ungariei. Ungaria va continua să participe la lucrările Institutului Unificat pentru Cercetări Nucleare. Ungaria se declară hotărâtă să sprijine și să întărească tratatul de la Varșovia, menit să fie un scut de nădejde împotriva oricăror uneltiri ale cercurilor agresive ale statelor imperialiste. Problema staționării forțelor armate sovietice în Ungaria va fi rezolvată în interesul securității Ungariei și a țărilor lagărului socialist. Stationarea acestor trupe este impusă de situatia internatională creată de blocul agresiv al NATO si de forțele revanșarde ale SUA.

Diplomatia sovietică dezvolta o vie propagandă pentru răspândirea ideologiei marxist-leniniste departe peste frontierele Europei. Ea căuta să câstige aderenți în țările din Asia. China lui Mao-Tze-Dung și Coreea de Nord fuseseră câstigate pentru ideologia politică și economică sovietică. Urmau Mongolia, Afganistanul, India, China, Birmania, Ceylonul și Indonezia, care în 1956 fuseseră vizitate de Bulganin și Hrușciov pentru încheierea de legături politice și deschiderea de piețe pentru desfacerea produselor sovietice.

Cu toate vizitele oficiale ale conducătorilor sovietici la Paris și Londra, ei dezvoltau propaganda lor și în zonele engleze și franceze din Orientul Mijlociu și Apropiat, precum și din Africa de Nord. Conducătorul Egiptului, Gamal Abdul Nasser, fu câștigat pentru politica sovietică și îndemnat la naționalizarea Canalului de Suez. Guvernul sovietic se asigură și de simpatiile guvernelor din Siria și Indonezia, căutând să atragă de partea sa și Arabia Saudită. În Africa de Nord încuraja și subvenționa mișcarea antifranceză în Tunisia, Algeria și Maroc. În Cipru sovieticii îi ațâțau mereu pe localnici împotriva Angliei, care avea baze militare în această insulă. Iugoslavia, care reînnodase legăturile de prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică, sprijinea prin Iosip Broz Tito această propagandă în oarecare măsură, provocând prin aceasta bănuielile puterilor apusene și îndeosebi ale Statelor Unite, care sprijiniseră în largă măsură opera de refacere economică a Iugoslaviei.

La 28 iulie 1956 s-a dat publicității decretul guvernului egiptean cu privire la *naționalizarea Canalului de Suez*, care leagă Marea Roșie de Marea Mediterană pe o lungime de 168 km. Lucrările fuseseră începute în 1859 și executate de Compania Canalului de Suez, sub conducerea inginerului francez Ferdinand de Lessepes, și terminate în 1869. La festivitățile inaugurării Canalului a participat împăratul Napoleon al III-lea. Cu acest prilej s-a reprezentat opera *Aida*, creată de Verdi anume pentru acea festivitate. La 1888 Compania Canalului semnă la Istanbul, cu guvernul egiptean și cu aprobarea vice-regelui Egiptului, un tratat pentru folosirea Canalului pe termen de 99 de ani. Deși termenul tratatului de la Istanbul nu expirase încă, guvernul egiptean se grăbi, în urma unor sugestii din afară, să denunțe tratatul și să-și asume administrația Canalului, cu despăgubirea acționarilor Companiei. Țările apusene considerau Canalul de Suez drept "bun internațional", asupra căruia nu se putea extinde naționalizarea care "amenință libertatea și securitatea Canalului". De fapt, semnatarii actului din 1888 cereau anularea decretului de naționalizare și repunerea

Canalului sub controlul deplin al "unui organ internațional".

La 16 august 1956 se întruniră la Londra delegații a 24 state. Egiptul a absentat de la conferință, pe motiv că guvernul egiptean n-a fost consultat înainte de convocarea conferinței. Delegatul SUA, J. F. Dulles, a supus decretul de naționalizare a Canalului unei aspre critici, susținând că Egiptul ar putea *"prin numeroase metode camuflate să încetinească, să îngreuneze și să facă nerentabilă trecerea prin Canal a vaselor și încărcăturilor acelor țări împotriva cărora va dori să aplice acte de discriminare din considerente politice sau de altă natură. Egiptul apucă mânerul unei săbii cu care poate distruge viața economică a multor națiuni"*.

Pentru regelementarea problemei Canalului de Suez, Dulles a făcut mai multe propuneri, la care s-au raliat țările: Franța, Anglia, RFG, Japonia, Italia, Olanda, Portugalia, Norvegia, Suedia, Danemarca, Noua Zeelandă și Australia. Spania aderă cu anumite rezerve. A sosit, pentru contracarare, și o propunere indiană, susținută de URSS și Indonezia. Delegatul URSS propunea constituirea unei comisii cu reprezentanți din SUA, Franța, Anglia, Egipt, India și URSS, care să elaboreze un Statut al Canalului. Dezbaterile au durat de la 16 la 23 august și au fost comunicate guvernului egiptean. În cele din urmă urmă puterile apusene se hotărâră să supună chestiunea Canalului Consiliului de Securitate al ONU. În ședința Consiliului de Securitate din 5 octombrie 1956, delegatul Franței, Pineau, a propus internaționalizarea Canalului de Suez, astfel ca navigația pe canal să fie administrată de autorități internaționale. Guvernul egiptean nu era în drept să naționalizeze Canalul de Suez, deoarece "în vremurile noastre suveranitatea națională are limite precise". După dezbateri ample Consiliul de Securitate votă în unanimitate șase puncte în legătură cu organizarea navigației pe Canal, care în esență se întemeiau pe propunerile lui Dulles. Alte două puncte, prin care se cerea internaționalizarea canalului, supuse la vot, au întâmpinat veto-ul delegatului sovietic, susținut numai de delegatul iugoslav; aceasta însă n-a împiedicat puterile apusene Anglia și Franța, susținute de SUA, de a constitui *Asociația Beneficiarilor Canalului Suez*, așteptând ca guvernul egiptean să recunoască această asociație.

La 29 octombrie 1956 trupele militare israeliene au înaintat zeci de kilometri în peninsula Sinai, în direcția canalului Suez, pentru a nimici "baza detașamentelor de voluntari egipteni" care periclitează securitatea Israelului. Armata egipteană a opus rezistență înaintării israeliene, doborând avioane și distrugând blindate.

La 30 octombrie 1956 s-a întrunit, la cererea Franței și Angliei, Consiliul de Securitate în vederea discutării "măsurilor pentru încetarea imediată a operațiunilor militare ale Israelului împotriva Egiptului". Anglia și Franța trecură la luarea acestor măsuri, adresând la 30 octombrie Egiptului și Israelului cererea "staționării temporare" a trupelor anglo-franceze în zona Canalului de Suez, și anume la Port-Said, Suez și Ismailia. Termenul ultimatumului era de 12 ore, adică până miercuri 31 oct. 1956, orele 4,30 p.m.: *"Dacă la expirarea acestui termen una din părți, sau ambele părți nu vor accepta această cerere, forțele franceze și britanice vor interveni cu toată forța necesară pentru reglementarea situației"*. La primirea ultimatumului, Egiptul a cerut convocarea urgentă a Consiliului de Securitate în problema "agresiunii franco-britanice" și a decretat în seara zilei de 30 octombrie mobilizarea generală a armatei egiptene. Israelul a acceptat ultimatumul anglo-francez, retrăgându-se la 10 mile de Canalul de Suez. Egiptul a respins ultimatumul. În noaptea de 31 octombrie, avioanele de război anglo-fraceze au bombardat Cairo, Port-Said, Ismailia și Suezul și în cursul zilei de 3 noiembrie alte orașe egiptene, pricinuind mari pagube. Au fost ocupate aeroporturile, stațiile de radioemisie etc. Tot la 3 noiembrie armata israeliană înaintă de-a lungul litoralului israelian spre Suez și Ismailia, ajungând la 15 kilometri est de Canalul de Suez.

Conflictul declanșat a provocat în aceeași zi, 3 noiembrie 1956, întrunirea Adunării Generale a ONU. Propunerea puterilor occidentale era "aducerea pe teritoriul Egiptului a unor detașamente militare ale Națiunilor Unite", care trebuie să rămână acolo "până se va obține reglementarea pașnică între Egipt și Israel și până când se vor realiza acorduri sa-

tisfăcătoare în privința Canalului de Suez". Până la venirea forțelor Națiunilor Unite, Anglia și Franța insistară asupra staționării unor detașamente limitate de trupe anglo-franceze pe teritoriul egiptean.

Camera franceză a adoptat un proiect de lege care declară "fără efect legal" naționalizarea Canalului de Suez de către Egipt, stăruind pentru reglementarea navigației pe Canal. Guvernul egiptean a trimis un memorandum mai multor state, în care explicita "regulile trecerii vaselor prin Canal", obligându-se să asigure navigația liberă și neîntreruptă pentru toate țările, potrivit convenției din 1888. Statele apusene în frunte cu SUA au trimis Egiptului un contraproiect, cerând ca Egiptul să accepte un acord internațional. Rezoluția a fost primită cu 57 voturi *pentru* și 19 abțineri la 4 noiembrie 1956. Unitățile ONU ocupară zona Canalului în colaborare cu trupele anglo-franceze în retragere, pentru a impune Egiptului "reglementarea definitivă" a problemei Canalului de Suez.

În urma evenimentelor sângeroase din Ungaria și Egipt, încordarea internațională se înăspri în mod sensibil. Guvernul sovietic susținea că răspunderea pentru această situație aparține puterilor apusene: "*Nu putem să nu recunoaștem că forțele reacțiunii imperialiste au reușit să dea lovituri grele cauzei întăririi păcii și să agraveze considerabil încordarea internațională*". În consecință, guvernul de la Moscova trecu la atac fățiș împotriva Statelor Unite ale Americii, cerând înscrierea pe ordinea de zi a Adunării Generale a ONU "*Plângerea Uniunii Sovietice împotriva amestecului SUA în treburile interne ale Albaniei, Bulgariei, Ungariei, Poloniei, României, Uniunii Sovietice și Cehoslovaciei și activitatea lor subversivă împotriva acestor state*". Reclamația fu examinată de Comitetul Politic al ONU și apoi în ședința plenară a Adunării Generale.

Pentru motivarea reclamațiilor sale URSS acuza guvernul SUA "*că menține forțe armate în Germania Occidentală, Franța, Anglia, Italia, Olanda, Maroc, Libia, Japonia, Coreea de Sud, Filipine, precum și 100 baze militare aeriene, anume 20 pe teritoriul Angliei, 18 pe teritoriul Japoniei, 12 pe teritoriul Germaniei Federale, 8 pe teritoriul Franței, 6 pe teritoriul Marocului, 5 pe teritoriul Canadei, 5 pe teritoriul Coreei de Sud, 5 pe teritoriul chinez și Insula Taiwan. Baze militare aeriene americane se află și pe teritoriile Spaniei, Turciei, Groenlandei, Greciei, Filipine, Islanda, Insulele Azore, Libia, Arabia Saudită și alte țări. Trupe engleze se află în Germania Occidentală, Libia, Egipt, Insulele Baleare, Japonia și Coreea. Trupe franceze staționează în RDG, Tunisia, Maroc, Libia, Egipt etc.*"

Delegatul român la ONU susținea reclamația. "*Acțiunea agresivă a SUA* – zicea el – *reprezintă o primejdie pentru pace și securitate. Aceste acțiuni reflectă o anumită concepție strategico-militară a politicii externe a SUA, care se manifestă în organizarea forțelor armate americane de uscat, navale și aeriene, pe baza armelor atomice. Hotărârile impuse de SUA la Consiliul NATO de la Paris ca forțele armate ale NATO să folosească arma atomică, ca și înzestrarea noului Wehrmacht cu armament atomic, toate aceste oglindesc faptul că SUA au luat hotărârea pregătirii unui război atomic. Acest ansamblu de măsuri și acțiuni concrete este însoțit de o sistematică pregătire ideologică a opiniei publice, având drept scop a obișnui oamenii cu ideea unui război atomic. Această ideologie agresivă este infuzată zilnic prin presă, radio, televiziune, cinematografie și prin alte canale de influențare a minții oamenilor, mijloace de care dispun din plin cercurile interesate din Statele Unite ale Americii*".

Delegatul român cerea ca ONU "*să se sesizeze de faptul că SUA și-au intensificat în ultima vreme sforțările de a organiza în jurul țărilor socialiste o rețea de baze militare, aeriene și navale, cu vădit caracter agresiv. România, ca și celelalte state socialiste, este pe deplin îndreptățită să ceară ONU să ia măsuri care să facă să înceteze această acțiune contra păcii și securității internaționale. Bazele militare americane aflate la mii de kilometri de teritoriul american constituie o primejdie serioasă pentru pacea și securitatea internațională, față de care ONU nu mai poate rămâne indiferentă!*"

Ca răspuns, Pineau, ministrul de Externe al Franței, a condiționat orice progres în domeniul dezarmării de rezolvarea "problemelor fundamentale care despart statele". Referindu-se la aceste probleme, el nu s-a mărginit numai la "unificarea Germaniei" și la problema Orientului Apropiat și Îndepărtat, ci și la "problema

libertății țărilor din Europa Răsăriteană". Pineau n-a stăruit numai asupra ideii restaurării orânduirii capitaliste în țările de democrație populară, ci a legat ideea rezolvării problemelor dezarmării de înfăptuirea acestei idei, pe care delegatul sovietic o califica, cu un termen prea puțin parlamentar, "dementă". Indignarea delegatului sovietic crescu la declarația ministrului de stat american Dulles, cum că politica de stat a SUA pornește de la ideea că "țările Europei Răsăritene trebuie eliberate".

Reales în 1956 președinte al SUA, Eisenhower a prezentat la 1 ianuarie 1957 un mesaj ce urma să devină document de stat contra amenințării sovietice. El cerea corpurilor legiuitoare să-i aprobe dreptul de a folosi forțele armate americane "pentru apărarea țărilor din Orientul Apropiat", precum și dreptul de a aplica în aceste regiuni "un program de ajutor militar și de colaborare". "*Orientul Mijlociu* – se spune în mesaj – *este poarta între Europa, Asia și Africa. El conține două treimi din rezervele mondiale de petrol cunoscute în prezent. În aceasta constă însemnătatea militară și strategică a acestei regiuni în lume*". Eisenhower cerea Congresului împuternicirea necesară pentru a ajuta țările din Orientul Mijlociu "*să reziste unei agresiuni armate provenite din partea oricărei țări supuse controlului comunismului internațional*". Rezoluția va fi valabilă și în cazul când într-o țară din aceste regiuni "comunismul ar ajunge la putere".

Secretarul de stat Dulles preciza că în Orientul Mijlociu "*se află locurile sfinte care simbolizează cele trei mari religii – mozaică, creștină și mahomedană. Acolo se găsesc resurse și căi de comunicație ce sunt de importanță vitală pentru bunăstarea popoarelor din Orientul Mijlociu și din alte regiuni. Trebuie să trăim pe baza principiului că ajutând pe alții, ne ajutăm pe noi înșine*".

În discursul său de inaugurare al celui de al doilea mandat al său ca președinte al Statelor Unite, Eisenhower își susținu doctrina la 21 ianuarie 1957, reafirmând că pacea mondială este amenințată de către "comunismul internațional". El aducea elogii "forțelor contrarevoluționare" care au încercat să răstoarne puterea comunismului în Ungaria și declara că "prețul păcii îl constituie costul cheltuielilor militare necesare". Mai afirma apoi dreptul SUA de a se amesteca "în destinele oamenilor de pretutindeni". "*Suntem chemați* – zicea Eisenhower – *să îndeplinim un rol de răspundere în marile probleme sau conflicte ale lumii, fie că acestea privesc afacerile unei regiuni, soarta unei insule sau folosirea unui canal în Orientul Mijlociu*".

Uniunea Sovietică și țările-satelit s-au pronunțat hotărât împotriva *doctrinei Eisenhower*. Delegatul român la ONU declara că "*deosebit de primejdioase sunt acțiunile întreprinse în ultima vreme de SUA în Orientul Mijlociu și Apropiat. Așa-numita «doctrină Eisenhower», care concretizează politica americană în Orientul Mijlociu și Apropiat, subminează în mod profund principiile Cartei ONU și lovește grav în eficacitatea sa. Cum s-ar putea altfel interpreta declarația cuprinsă în mesajul președintelui Eisenhower potrivit căreia Organizația Națiunilor Unite nu poate reprezenta* o *garanție deplină a libertății în Orientul Mijlociu?*"

Congresul american a votat la 30 ianuarie 1957 "doctrina Eisenhower" cu 355 voturi *pentru* și 61 *contra*, împuternicind președintele de a folosi după cum va crede de cuviință forțele armate americane în Orientul Mijlociu și Apropiat. La 9 martie "doctrina" a fost promulgată, fiind înzestrată cu putere de lege. Un înalt demnitar american, fiind întrebat cu ocazia unei conferințe de presă ce teritorii trebuie să înțelegem prin "Orientul Mijlociu și Apropiat", a răspuns că "problema este de natură geografică și că depinde de locul unde te găsești când privești harta!"

Aprobară "doctrina Eisenhower" Turcia, Iran, Irak, Pakistan, Libia și Liban. Arabia Saudită căzu de acord cu dispozițiile "doctrinei". Opoziție mai continuau să facă Siria, Iordania și Egiptul.

Reacția URSS față de promulgarea "doctrinei Eisenhower" a fost imediată și agresivă, sporind și mai mult încordarea internațională. Uniunea Sovietică, care participase la Conferința de la Yalta din 1945, n-a fost invitată la conferința marilor puteri din Insulele Bermude, o dovadă că raporturile de prietenie și colaborare între Est și Vest se schimbaseră între timp în mod radical. Mai mult chiar, pe ordinea de zi a conferinței figura și denunțarea Pactului de la Yalta, care includea în zona de

influență sovietică și țările România, Bulgaria și Ungaria. Pe lângă problema denunțării Pactului de la Yalta, fură supuse unei examinări amănunțite și problemele Orientului Extrem, Mijlociu și Apropiat, problema cooperării militare în NATO, problema unificării Germaniei și în genere problemele înarmării și apărării. S-a recunoscut că blocurile de coaliție militară create de Statele Unite și Marea Britanie constituie "piatra unghiulară a politicii în Orient". S-a confirmat interesul comun pentru dezvoltarea "unității europene" în cadrul NATO. Washingtonul și Londra duc în mod stăruitor o politică de pregătire a unui război atomic, declarând că securitatatea internațională "va trebui să depindă și în viitor într-o măsură considerabilă de factorul nuclear, care acționează ca o frână". La respingerea propunerii sovietice de a se înceta experiențele nucleare se subliniază în mod hotărât că aceste experiențe "sunt absolut necesare".

Într-o conferință de presă din 27 martie 1957, președintele Eisenhower a susținut planurile SUA care privesc staționarea unor unități atomice americane pe teritoriul anumitor state străine, precum și livrarea de proiectile teleghidate aliaților Statelor Unite.

Hotărârile din Bermude au produs multă agitație la Moscova. Ministrul de Externe Gromîko declară: "*Conferința a demonstrat că guvernele SUA și al Marii Britanii intenționează să promoveze și în viitor orientarea agresivă în politica lor externă. La această conferință au fost adoptate hotărâri care intensifică încordarea internațională și sporesc primejdia unui nou război. Guvernele SUA și al Marii Britanii se orientează spre pregătirea fățișă a unui război atomic*". Gromîko se pronunța în numele guvernului său cu toată hotărârea pentru realizarea neîntârziată a unui acord între puteri cu privire la interzicerea armelor atomice. El propunea țărilor apusene un acord formal cu privire la suspendarea, adică încetarea vremelnică a experiențelor cu arma atomică și cu hidrogen, fixându-se termenul respectiv. Puterile apusene puteau bănui că guvernul sovietic are nevoie de "un termen respectiv" până când să se poată pune la punct și URSS cu experiențele nucleare.

La 28 martie 1957 un reprezentant al primului ministru japonez declară, față de un grup de ziariști străini, că Uniunea Sovietică, efectuând experiențe cu bombe de hidrogen fără să anunțe în prealabil, procedează mai rău decât Anglia și Statele Unite, care avertizează în prealabil că vor face experiențe. El declară că are chiar intenția să plece la Moscova, "într-o misiune de protest". Uniunea Sovietică admise că face experiențe, dar pe propriul ei teritoriu, în Siberia.

Oferta sovietică fu respinsă, cu răspunsul că se va continua cu exploziile experimentale în așa fel încât "radiațiile să nu întreacă decât cu o mică fracțiune nivelul peste care ele ar putea deveni periculoase". Anglia respinse și obiecțiile Japoniei cu privire la experimentele cu bombe atomice, fiind hotărâtă să efectueze experiențele cu bombe cu hidrogen în regiunea arhipelagului Christmas, în centrul Oceanului Pacific. Experiențele vor avea loc între 1 mai și 1 septembrie 1957. Uniunea Sovietică continuă totuși propaganda, cerând interzicerea experiențelor nucleare – pe care ea însăși le continua în Siberia – și folosirea energiei atomice numai în scopuri pașnice.

La 5 februarie, Bulganin adresă lui Adenauer un mesaj în care arăta că organizatorii Alianței Nord-Atlantice vor să folosească Republica Federală Germană într-un război de agresiune pentru interese străine poporului german. Remilitarizarea Germaniei Occidentale o va îndepărta de rezolvarea problemei restabilirii unității statului german. Aceia care vor să îndrepte RFG pe calea războiului urmăresc să o expună contraloviturii atomice. Bulganin își exprimă speranța că în RFG vor învinge forțele naționale patriotice, care nu vor ca țara lor să fie atrasă în aventuri militare. Există posibilități imense pentru o dezvoltare largă a legăturilor economice între cele două țări. Rezolvarea problemei germane poate fi găsită numai pe calea apropierii dintre RDG și RFG.

În continuare, în martie 1957 Bulganin adresă primului ministru al Norvegiei un mesaj în care îi reproșa că pune la dispoziția unor state străine teritoriile norvegiene și îngăduie folosirea flotei comerciale în scopuri militare ale NATO. În aprilie, Bulganin adresă un mesaj analog și șefului guvernului Danemarcei, avertizându-l asupra primejdiei în caz de război.

Referindu-se la avertismentele URSS potrivit cărora guvernele țărilor care pun la dis-

poziție teritoriul lor pentru crearea de capete de pod pentru un război atomic împotriva URSS poartă singure răspunderea pentru urmările nefaste ale unei asemenea politici, președintele Eisenhower a declarat într-o conferință de presă că găsește neîntemeiate aceste avertismente. El susținea că unitățile atomice tactice americane se crează pe teritoriile statelor străine pentru a garanta securitatea acestor state. El lăsă să se înțeleagă că SUA vor continua cu crearea de baze atomice pe teritorii străine și declară că Statele Unite pot acorda ajutor aliaților lor în obținerea tipurilor de arme care le sunt necesare. El s-a pronunțat hotărât împotriva oricărei reduceri a cheltuielilor în scopuri militare și a reducerii programului de "asigurare reciprocă a securității".

La 1 aprilie 1957 a luat ființă un comandament naval al NATO pentru regiunea de sud a Mării Nordului, sporit cu 2 unități germane navale, create de curând. Comandantul suprem al tuturor forțelor armate al NATO fu instalat generalul american Norstadt.

Președintele parlamentului austriac, care vizitase America, declară la o conferință de presă la St. Louis că *"cea mai bună garanție pentru pacea lumii este capacitatea Statelor Unite de a dezlănțui un război prin folosirea armelor atomice"*.

Evenimentele acestea treziră mare îngrijorare în cercurile oficiale sovietice și est-germane. La 3 aprilie Otto Grotewohl, primul ministru al Republicii Democrate Germane, făcu în ședința Camerei Populare din Berlin o declarație guvernamentală în care atacă remilitarizarea Germaniei Occidentale, subliniind că acolo se fac serioase pregătiri de război. Construirea de baze militare pe teritoriul RFG, crearea de stocuri de arme tactice și strategice – toate acestea dovedesc că remilitarizarea Germaniei Occidentale reprezintă un grav pericol pentru pacea în Europa.

Menționând pericolul transformării Germaniei Occidentale într-un arsenal american de arme atomice, Grotewohl aminti încă o dată propunerile sale îndreptate spre lichidarea primejdiei războiului atomic, cerând încetarea propagandei în vederea războiului atomic, semnarea unui acord între ambele state germane cu privire la interzicerea armelor atomice și renunțarea reciprocă la fabricarea lor, precum și interzicerea stocării de arme atomice pe teritoriul german.

Îngrijorată de pregătirile militare ale occidentalilor, Uniunea Sovietică se grăbi să încheie acorduri privitoare la staționarea trupelor sovietice în teritoriile țărilor socialiste. Asemenea acorduri au fost încheiate cu guvernele din Polonia, RDG, Ungaria și România.

La 15 aprilie 1957 s-a semnat la București acordul între guvernul Republicii Populare Române și guvernul Uniunii Sovietice referitor la statutul juridic al trupelor sovietice staționate temporar pe teritoriul Republicii Populare Române. Guvernul român era reprezentat prin Gr. Preoteasa, ministru de Externe, și prin ministrul Forțelor armate, generalul L. Sălăjan; guvernul sovietic era reprezentat prin ministrul de Externe A. Gromîko și ministrul Apărării G. K. Jukov.

În aceeași zi s-a dat publicității următorul Comunicat:

"În declarația delegațiilor guvernamentale ale RPR și URSS, semnată la 3 decembrie 1956 la Moscova, ambele guverne au arătat că existența blocurilor militare agresive îndreptate împotriva statelor iubitoare de pace, remilitarizarea Germaniei Occidentale precum și menținerea de către SUA și alte state participante la Tratatul Atlanticului de Nord a numeroase trupe și baze militare în apropierea statelor socialiste, crează o amenințare pentru securitatea acestor state. Cele două guverne au considerat că, în aceste condiții, staționarea temporară de unități militare sovietice pe teritoriul RPR este indicată în vederea asigurării comune împotriva unei agresiuni posibile și este în conformitate cu tratatele și acordurile internaționale".

Acordul stabilea:

Staționarea temporară a trupelor sovietice pe teritoriul românesc nu afectează în nici un fel suveranitatea statului român. Trupele sovietice nu se amestecă în treburile interne ale RPR. Efectivele trupelor sovietice staționate temporar pe teritoriul RPR și locurile lor de dislocare se fixează pe bază de convenții speciale între ambele guverne. Mișcarea trupelor sovietice în afară de locurile lor de dislocare necesită, pentru fiecare caz în parte, consimțământul guvernului român sau al autorităților române împuternicite de acesta. Aplicațiile și

Delegația română la Conferința de pace de la Paris

manevrele trupelor sovietice în afara locurilor lor de dislocare se efectuează fie pe baza planurilor puse de acord cu autoritățile române împuternicite în acest scop, fie cu acordul, pentru fiecare caz în parte, al guvernului român sau al autorităților române împuternicite de acesta. Trupele sovietice aflate pe teritoriul românesc, persoanele care intră în compunerea lor și membrii familiilor acestora sunt obligate să respecte și să se conformeze prevederilor legilor românești. Militarii trupelor sovietice aflate pe teritoriul românesc poartă uniforma reglementară, posedă și poartă armamentul în conformitate cu ordinea stabilită în armata sovietică. Mașinile auto și motocicletele unităților militare sovietice trebuie să aibă numărul de circulație și un semn distinctiv clar. Numerele de circulație și semnele se stabilesc de comandamentul trupelor sovietice, iar modelele lor se fac cunoscute organelor românești competente. Permisele de conducere pentru șoferi, eliberate de organele sovietice aflate pe teritoriul românesc, sunt recunoscute ca valabile de către organele române competente.

Problemele de jurisdicție legate de staționarea trupelor sovietice pe teritoriul român se reglementează după legislația română și cea sovietică. Daunele cauzate de trupele sovietice statului român sau invers se judecă în fața unei Comisii Mixte.

Construirea de aerodromuri, drumuri, poduri, construcții permanente de transmisiuni radio, inclusiv stabilirea frecvenței și puterii lor, necesită consimțământul organelor competente române.

Ratificarea Acordului se va face la Moscova. Acordul rămâne în vigoare pe timpul cât trupele sovietice vor staționa pe teritoriul românesc. Acordul nu cuprinde dispoziții cu privire la cheltuielile de întreținere a trupelor sovietice staționate pe teritoriul românesc.

Capitolul VI

MIȘCAREA CULTURALĂ

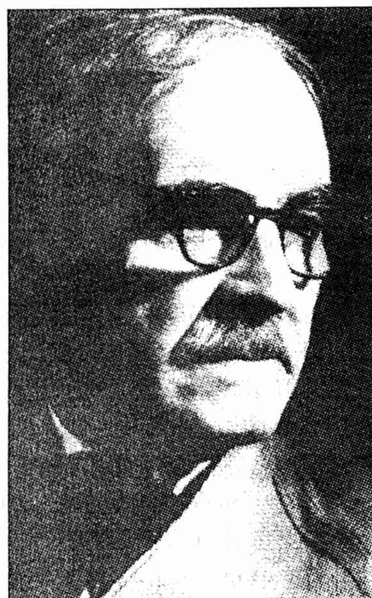
Unirea politică a Principatelor a dat un nou și puternic impuls mișcării culturale. La 28 ianuarie 1865 s-a inaugurat la București, din inițiativa lui Constantin Esarcu, V. A. Urechia și Nicolae Crețulescu, *Asociația culturală Ateneul Român* cu cele trei secții: secția științelor pozitive, secția de literatură și belearte și secția științelor morale și politice. Timp de multe decenii, n-a fost cărturar român care să nu fi urcat tribuna Ateneului pentru a rosti conferințe educative din toate domeniile științei. În 1890 societatea a sărbătorit 25 de ani de activitate, pe care V. A. Urechia a rezumat-o arătând că multe din hotărârile importante în privința organizării noastre de stat fuseseră mai întâi dezbătute și clarificate la tribuna Ateneului. Aici au luat cuvântul Ion C. Brătianu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Al. Odobescu, C. Esarcu, Gr. Tocilescu, Gr. Lahovari, G. Missail, P. Cernătescu, C. Dobrescu ș.a. în probleme de politică și literatură; Treboniu Laurian, Ștefan Mihăilescu, G. Panu etc. au desfășurat noile doctrine din filosofie și sociologie; dr. Davila, Gr. Ștefănescu, Em. Bacaloglu, dr. Felix, dr. Buicliu, dr. A. Ureche, numismatul D. Șuțu ș.a. puneau publicul la curent cu noile descoperiri în domeniul științelor. Tot la Ateneu s-a manifestat și mișcarea literară, poetică și dramatică prin publicațiile diverse ale membrilor secțiunii literare și prin reprezentarea pieselor lui B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, G. Sion, G. Crețianu, St. Vasilescu, Gr. Ventura ș.a. La Ateneu au conferențiat Al. Vlahuță, B. Ștefănescu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu etc. Al. Petrescu, Gr. Păncescu, C. Arion, Tache Ionescu, A. Verceanu, Al. Giuvara, P. Grădișteanu, I. Crăciunescu au conferențiat despre familie, națiune, stat, doctrine sociale, partide politice, democrație, constituționalism ș.a.

Societatea Ateneului a fost totodată promotoarea altor asociații culturale: *Societatea pentru învățătură a poporului român*, constituită în martie 1866, *Societatea Filarmonică Română* din 1868 și *Societatea amicilor de belearte* din 1872.

La 25 februarie 1873, Const. Esarcu a făcut propunerea de *"a înălța în București un spledid templu al artei și științei, un magnific edificiu, cu magnifice proporțiuni arhitecturale, a înzestra capitala României cu un nobil monument..."*, inițiativă căreia și-a închinat tot restul vieții, dezvoltând o activă, perseverentă, obstinată și obositoare propagandă, care a culminat cu binecunoscuta campanie "Dați un leu pentru Ateneu!". Timp de treisprezece ani s-au adunat fonduri și s-au elaborat proiecte pentru ridicarea clădirii *Ateneului*, a cărui piatră de temelie s-a pus la 26 octombrie 1886. Ateneul a devenit centrul de activitate literară, științifică și mai cu seamă artistică, factorul determinant în dezvoltarea și difuzarea culturii naționale.

În fruntea mișcării culturale românești stă de la 1866 *Academia Română*. Prin decretul Locotenenței domnești de la 1 aprilie 1866 a luat ființă *Societatea Literară Română*, cu membri desemnați de minister *"dintre acei bărbați din țările locuite de români, ce se deosebesc prin meritele lor literare"*. Numărul membrilor era limitat la 21, și anume: 4 din Muntenia, 3 din Moldova, 3 din Transilvania, 3 din Basarabia, 2 din Bucovina, 2 din Banat, 2 din Maramureș și 2 din Macedonia. Reprezentanții scrisului din Muntenia erau: I. Heliade Rădulescu, A. Treboniu Laurian, C. A. Rosetti și I. C. Massim. Dintre moldoveni fură numiți: Vasile Alecsandri, C. Negruzzi și Alexandru Ureche. Macedonia era reprezentată prin I. Caragiani și Cozacovici.

Scopul noii societăți era să determine ortografia limbii române, să elaboreze gramatica limbii și să înceapă editarea *Dicționarului* românesc. Prin decretul domnesc din 26 august 1867, societatea își schimbă numele în *Societatea Academică Română* care, printr-un nou decret domnesc cu data de 29 martie 1879, fu declarată "Institut Național", cu de-

Tudor Arghezi

Lucian Blaga

Liviu Rebreanu

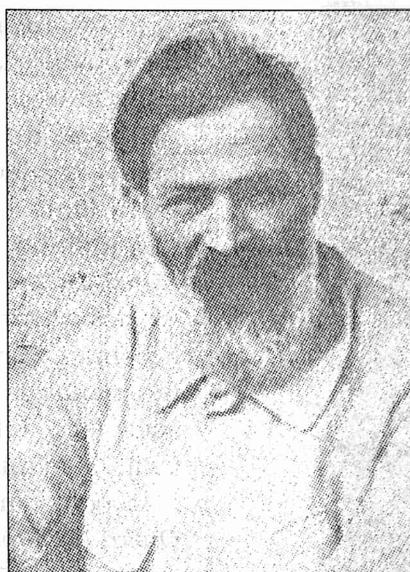
numirea *Academia Română*. Prin această organizare se lărgi sfera de activitate a institutului, sub conducerea secretarului ei general D. A. Sturdza și a bibliotecarului Ion Bianu. Corpul academic se diviza, după activitățile de specialitate, în trei secțiuni: Secția Literară, Secția Istorică și Secția Științifică. Fiecare secție a Academiei își publica anual *Memoriile*, cuprinzând comunicările făcute în ședințele Academiei, dar și alte lucrări. Pe lângă *Memorii*, Academia mai publica *Dicționarul Limbii Române*, lucrare monumentală începută pe o bază prea largă de Bogdan Petriceicu Hasdeu, continuată fără succes de Alexandru Philippide și realizată în bună parte de Sextil Pușcariu și colaboratorii săi Teodor Capidan, Alexe Procopovici, Ion Rădulescu Pogoneanu ș.a. A doua publicație monumentală a Academiei este intitulată *Documente privitoare la Istoria Românilor*, o colecție închinată întemeietorului ei – Eudoxiu Hurmuzachi. Colecția aceasta a dat publicității zeci de mii de acte și documente, adunate din țară și străinătate, în 40 volume a câte 700 – 800 pagini. După moartea lui Hurmuzachi, publicarea documentelor a continuat sub îngrijirea lui Nicolae Densușianu, Ioan Bogdan, Nicolae Iorga și Ion I. Nistor. Sub auspiciile Academiei s-au făcut traduceri din operele istorice ale scriitorilor clasici, s-a încurajat prin decernarea de premii activitatea literară, istorică și științifică românească, s-a întreținut schimbul de publicații cu academiile europene etc. Academia română a fost primită în *Asociația Generală a Academiilor de Știință*.

Încă de la începuturi, Academia Română a prevăzut înființarea unei biblioteci care să cuprindă în colecțiile ei tot ce s-a scris de români sau despre români, în toate limbile. Prima listă de subscripții pentru noua bibliotecă poartă data de 29 august 1868, având în fruntea ei pe Timotei Cipariu, urmat de episcopii Dionisie și Melchisedec, de Treboniu Laurian, V. A. Urechia, I. Gh. Sbierea ș.a. Urmează apoi donații masive venite de pretutindeni, dar și achiziții prin mijloace proprii. În 1884 conducerea așezământului fu încredințată lui Ion Bianu, care a devenit și custodele bibliotecii. Prin decretul regal din 11 aprilie 1901 întreg depozitul de cărți al Bibliotecii Centrale din București fu încorporat colecțiilor Bibliotecii Academiei. Prin donația aceasta din partea statului, Biblioteca Academiei adăuga, la stocul ei de 36.977 opere în 66.995 volume, alte 26.035 opere în 47.736 volume și broșuri, devenind astfel cea mai mare bibliotecă românească.

La 31 decembrie 1946, colecțiile Bi-

George Enescu

Constantin Brâncuşi

Eugen Ionescu

bliotecii Academiei cuprindeau: 400.000 opere în 450.000 volume și broșuri cu 150.000 dublete; 120.000 volume în periodice cu 60.000 dublete; 1.464 volume de cărți vechi românești din 1508 până în 1830; 9.200 manuscrise; 59.300 documente; 750 pachete de cuprins diferit; 310 corespondențe comerciale; 50.000 foi volante; 34.000 monede; 2.388 medalii; 375 sigilii; 782 obiecte de muzeu; 832 atlase; 2.462 hărți; 88 hărți murale; 1.135 albume; 10.588 stampe; 12.540 fotografii; 269 tablouri în ulei și acuarelă; 240 desene originale; 6.717 opere muzicale; 676 manuscrise muzicale și 126 discuri muzicale. Succesorul lui Bianu la conducerea bibliotecii a fost generalul Radu Rosetti, iar din 1946 profesorul Ion I. Nistor, sub a cărui conducere s-au terminat lucrările de reparație în urma bombardamentelor din timpul războiului, s-a lărgit sala de consultație a fișelor, s-a reluat editarea revistei bibliotecii și s-a pus la adăpost sigur ceea ce mai rămăsese din casa Muzeului Alecsandri de la Mircești.

Biblioteca Centrală de la Iași trecu în grija Universității ieșene și dezvoltă ulterior o rodnică activitate.

La Cluj s-a înființat, pe lângă Universitate, în 1859, biblioteca Muzeului Transilvănean, cu un prețios material referitor la istoria Transilvaniei.

Biblioteca Universității din Cernăuți și-a completat colecțiile cu privire la istoria și literatura română, numărând peste o jumătate de milion de cărți, volume și broșuri.

Bibliotecile din București, Iași, Cluj și Cernăuți cuprind prețioase colecții de documente istorice și literare, dar și periodice românești și străine indispensabile pentru cercetările literare, istorice și culturale despre trecutul românesc.

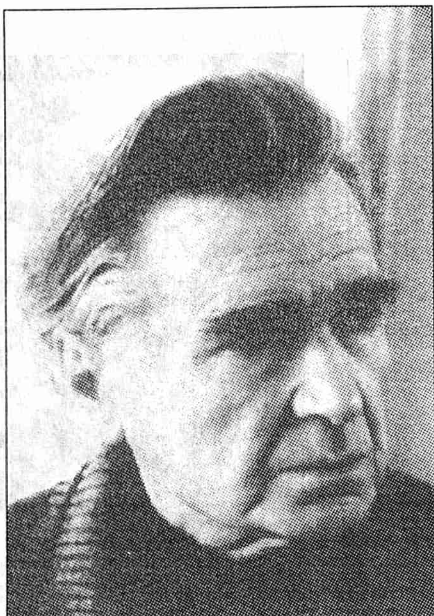
Arhivele Statului din București păstrează materiale cu privire la trecutul Munteniei, iar Arhivele de la Iași despre istoria Moldovei. De asemenea s-au organizat Arhivele Statului la Cluj, la Cernăuți și la Chișinău, care păstrează material arhivistic din aceste provincii unite cu Regatul Român.

După Unirea din 1918, viața științifică și culturală luă un puternic avânt.

Pe lângă Universitățile de la București și Iași luară ființă alte două universități românești la Cluj și Cernăuți, cu seminariile, institutele și laboratoarele lor.

La Cluj, cercetările filologice se concentrează în "Muzeul limbii române" cu organul său de publicitate "Dacoromania", care a editat și *Atlasul linguistic* al limbii române, ambele publicații conduse de Sextil Pușcariu, în colaborare cu N. Drăgan, Alex. Procopovici ș.a.

S-a înființat *Institutul de Istorie Națională*

Emil Cioran

cu un *Anuar* de studii istorice, editat de Alex. Lapedatu, Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Gh. Bogdan Duică, Th. Capidan, V. Drăgan, G. Giuglea, P. Grimm și C. Lacea.

Pe lângă Universitatea din Cernăuți se constitui *Institutul de Istorie și Limbă*, cu anuarul său "Codrul Cosminului", sub direcția lui Ion I. Nistor, în colaborare cu Vasile Grecu, Leca Morariu, Gr. Nandriș, Ilie Corfus, Alex. Ieșan, D. Marmeliuc, Victor Morariu.

Institutul Social Român din București înființă *Arhiva pentru știință și reformă socială*, sub direcția lui Dimitrie Gusti și Victor Marcu. Cu colaborarea membrilor acestui institut s-a întocmit *Enciclopedia Română* în 4 volume, ca o lucrare colectivă inițiată de regele Carol II, sub îngrijirea lui D. Gusti, concepută ca o mare operă de sinteză, cu colaborarea câtorva personalități proeminente ale culturii românești ca N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, Andrei Rădulescu, Paul Negulescu ș.a. Institutul năzuia să aducă sub autoritatea sa toate marile așezăminte de cultură, precum *Asociația Transilvăneană pentru Literatura Română și cultura poporului român* de la Sibiu, *Societatea pentru cultura și literatura poporului român* din Cernăuți, cabinetele de lectură, căminele culturale de la sate și orașe. Tendința aceasta totalitară s-a lovit însă de energica împotrivire a acestor vechi așezăminte pentru luminarea poporului, care aveau la activul lor o activitate rodnică de multe decenii, astfel că inițiativa a eșuat.

Pe lângă *Școala Politehnică* din București fură create la Timișoara și la Iași noi Școli Politehnice. La Cluj fu înființată o nouă *Academie de Înalte Studii Comerciale și Industriale*. Academii de *Înalte Studii Agronomice* luară ființă la Cluj și Chișinău. La București s-a înființat *Institutul Superior de Educație Fizică*. De asemenea fură înființate academii de *Muzică și Artă Dramatică* la Cluj, Cernăuți și Chișinău. Școli superioare de *arte plastice* funcționau la București și Iași. Noi instituții de acest fel se înființează și în provinciile unite. La Cluj, Cernăuți și Chișinău s-au deschis *Teatre Naționale*, iar la Cluj s-a inaugurat o nouă *Operă Română*, pe lângă cea de la București.

Pe lângă *Fundația Universitară Carol I*, ce fusese înființată în 1895, luară ființă și alte fundații regale, și anume: *Fundația Ferdinand* la Iași, *Fundația Principele Carol* și *Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea* la București, *Fundația Institutului de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea* la Cluj. Fundațiile acestea constituiră *Uniunea Fundațiilor Culturale Regale*, puse sub directa ocârmuire a regelui Carol II și având organul de publicitate "Revista Fundațiilor Regale". În cadrul *Fundației Principele Carol* începu în 1934 o vastă acțiune de culturalizare la sate, întreprinsă de "Echipele Regale Studențești", care se dovediră însă mai degrabă echipe de propagandă ale Gărzii de Fier, ceea ce-l determină pe rege să decidă desființarea lor.

Pe lângă "Revista istorică" a lui Nicolae Iorga, apăru la București "Revista Istorică Română", sub conducerea lui C. C. Giurescu și cu colaborarea lui Gheorghe Brătianu, P. P. Panaitescu, Emil Vârtosu ș.a. La Iași apăru sub îngrijirea lui Ilie Minea revista "Cercetări Istorice", prin colaborarea istoricilor ieșeni.

Prin scrierile filosofice și-au dobândit reputația Constantin Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Ion Petrovici ș.a.

În jurisprudență s-au distins prin publicațiile lor Andrei Rădulescu, Mircea Djuvara, A. Pella, Hamgiu, C. Spulber, Max Hacman, Ionescu-Dolj, I. Costin ș.a.

C. A. Cuza, Dimitrie Gusti, Ion Răducanu, Victor Slăvescu s-au afirmat prin lucrările lor în domeniul economiei politice și al sociologiei.

Numismați de seamă au fost Mihail Șuțu și Constantin Moisil.

Societatea Română de Geografie, care publicase *Marele Dicționar Geografic al României*, continua cu editarea *Buletinului* ei, cu colaborarea geografilor Simion Mehedinți, Gheorghe Vâlsan, Constantin Brătescu, Vintilă Mihăilescu ș.a.

Gheorghe Adamescu, personalitate enciclopedică, s-a afirmat ca un competent autor de manuale didactice.

În domeniile științelor naturale s-au remarcat prin scrierile lor Emil Racoviță, Ion Simionescu, Grigore Antipa, Popovici Bâznoșanu, Constantin Caragea ș.a.

Pe tărâmul cercetărilor geologice și mineralogice s-au distins L. Mrazek, Gh. Macovei, D. Ionescu-Bujor etc.

Matematicieni de renume erau, pe lângă Spiru Haret, Gh. Țițeica, Dimitrie Pompei, Sim. Stoilov, Traian Lalescu ș.a.

Prin cercetările lor în domeniul medicinei umane au devenit celebri Victor Babeș, Gheorghe Marinescu, Ioan Cantacuzino, M. Ciucă ș.a.

Viața literară a rămas dominată de creațiile lui Eminescu, Alecsandri și Creangă. În fruntea mișcării literare din secolul XIX se găseau Vasile Alecsandri, M. Kogălniceanu, Costache Negri, Alecu Russo, Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Filimon, Timotei Cipariu, Andrei Mureșanu, George Barițiu, Titu Maiorescu, Alecu Hurmuzachi, B. P. Hasdeu, Constantin Stamate și alții – iar mai târziu s-au afirmat G. Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Barbu Delavrancea, Ion Luca Caragiale, Octavian Goga, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Brătescu Voinești, George Murnu, Gala Galaction, Șt. O. Iosif, Mihail Sadoveanu, Panait Cerna, Calistrat Hogaș, Em. Gârleanu, N. Beldiceanu, Cincinat Pavelescu ș.a.

După Unire, în poezia și proza românească au strălucit Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Sandu Aldea, Ion Minulescu, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Victor Ion Popa, Radu Gyr, Corneliu Moldovanu, Demostene Botez, Hortensia Papadat-Bengescu, Mateiu Caragiale, Gib Mihăescu, Constantin Stere, N. Davidescu, St. Petică, Otilia Cazimir, C. Ardeleanu, Alexandru

Mircea Eliade

Philippide, Ionel Teodoreanu, Octav Dessila, Mircea Eliade, Pavel Dan, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, Mihail Sebastian, Panait Istrati, Ion Dongorozzi, Aron Cotruș, Zaharia Bârsan, G. Gregorian, Jean Bart, Adrian Maniu, Romulus Cioflec etc.

În studii de filosofie și critică literară s-au distins: N. Iorga, I. Petrovici, Vasile Pascu, G. Călinescu, Bogdan Duică, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic, Mihai Ralea, Mircea Eliade, Paul Zarifopol, Leca Morariu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, Mihail Dragomirescu, Dimitrie Caracostea, Theodor Capidan, Tudor Vianu, Nicolae Cartojan, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Eugen Lovinescu, Aurel Candrea, Iorgu Iordan, Dragoș Protopopescu, Basil Munteanu, Victor Morariu, P. P. Panaitescu, Perpessicius, Em. Bucuța ș.a.

Dintre revistele literare trebuie amintite "Sămănătorul", "Convorbiri Literare", "Viața Nouă", "Ramuri", "Luceafărul", "Făt-Frumos", "Viața românească", "Gândirea", "Zburătorul" etc.

La Cernăuți își reia apariția "Junimea Literară" sub conducerea lui Ion. I. Nistor, cu un mănuchi de tineri colaboratori între care: Traian Chelariu, Iulian Vesper, Mircea Străinu ș.a.

La Chișinău apăru "Viața Basarabiei" sub îngrijirea lui Pantelimon Halippa.

Cotidiane politice de mare tiraj erau: "Universul", "Dimineața", "Adevărul", "Epoca", "Viitorul", "Neamul Românesc", "Curentul" ș.a.

Marii oratori ai timpului erau Nicolae Iorga, Barbu Delavrancea, Tache Ionescu, Nicolae Titulescu, Istrati Micescu, Aurel Bentoiu, Gheorghe Tătărescu etc.

Pe tărâmul muzicii și-au dobândit reputația mondială George Enescu, Ciprian Porumbescu, Dinu Lipatti și compozitori de seamă ca Drăgoi, Borgovan, Brediceanu, Andritu. Dirijori cunoscuți și în străinătate erau: Nona Ottescu, Alfred Alesandrescu, George Georgescu, Ionel Perlea.

În pictură s-au remarcat, pe lângă maeștrii mai vechi ca N. Grigorescu, Luchian și Tattarescu, pictorii Gheorghe Petrașcu, Ștefan Popescu, Camil Ressu, Jean A. Steriadi, Th. Pallady, Eustațiu Stoenescu, M. Bunescu, Lucian Grigorescu, Nicolae Tonitza, Costin Petrescu, I. Iser etc.

În sculptură s-au distins prin creații de valoare Oscar Hahn, D. Paciurea, P. Verona, C. Brâncuși, Ion Jalea, Cornel Medrea, C. Baraschi, Ion Vlasiu, Milița Petrașcu, Mac Constantinescu etc.

După proclamarea republicii și instaurarea regimului comunist s-a produs o schimbare radicală și în domeniul activității științifice și literare, precum și în domeniul creației artistice de tot felul. Prin decretul din 11 iunie 1948 Academia Română a fost transformată în *Academia Republicii Populare Române*, cu eliminarea tuturor membrilor care nu aderaseră la noua doctrină politică. Dintre vechii membri ai Academiei nici o treime nu aderaseră la noua doctrină. Din secția literară s-au aliniat Mihail Sadoveanu, Iorgu Iordan, G. Călinescu, G. Murnu. Din secția istorică doar Andrei Rădulescu intrase în noua instituție. Mai numeroși erau membrii din secția științifică, în frunte cu Constantin Parhon, care intrară în noua Academie ca membri fondatori. Numărul membrilor Academiei RPR spori în 1956 la 192 membri activi și corespondenți și la 2.625 cercetători științifici. În noua Academie fură înglobate și cele trei Academii ce funcționau în București, cu toate institutele, laboratoarele, bibliotecile și inventarul lor. Filiale ale Academiei Populare Române luară ființă la Iași și la Cluj.

Pentru difuzarea lucrărilor științifice și a scrierilor literare progresiste se înființară editurile de stat. Pentru cultivarea legăturilor de prietenie și colaborare științifică cu URSS s-a înființat încă din 1944 Asociația pentru strângerea legăturilor de prietenie cu Uniunea Sovietică – *ARLUS* – precum și Institutul de Studii Superioare Româno-Sovietice, editând și "Analele Româno-Sovietice". La acestea se mai adaugară și *Institutul Român de Cultură Universală, Institutul pentru Știință și Tehnică, Institutul de Istorie a Republicii Populare Române, Muzeul de Artă al RPR* etc.

În serviciul consolidării democrației populare și al constituirii societății socialiste stă presa cotidiană reprezentată prin ziarele "Scânteia", "România Liberă", "Frontul Plugarilor", "Informația", "Munca", "Veac nou" etc. În același spirit acționează teatrele și cinematografele, precum și diversele societăți de sport.

Noua mișcare literară progresistă este îmbrățișată și susținută de Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Victor Eftimiu, Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Camil Petrescu, G. Bacovia, Eusebiu Camilar etc.

În apelul adresat cu ocazia celei de a XII-a aniversări a zilei de 23 august 1944, oamenii de litere au fost sfătuiți să urmeze neabătut învățătura marxist-leninistă și să aducă aportul lor la opera de construire a socialismului, alături de oamenii de știință, profesori, învățători, educatori etc.

Dar cu toate eforturile propagandistice, adevărata creație rămâne rezultatul unui spirit larg național, de care poporul român a dat din plin dovadă de-a lungul veacurilor.

Cu ocazia decernării premiilor de stat acordate de Consiliul de Miniștri pentru lucrări deosebit de valoroase, realizate în cursul anului 1955, președintele Consiliului, Chivu Stoica, se adresă premianților la 13 noiembrie 1955:

"Poporul muncitor așteaptă de la oamenii științei, tehnicii și artei să creeze opere care să izvorască din practica construirii socialismului, să slujească această practică, să-i lărgească perspectivele, să contribuie în cea mai mare măsură la ridicarea nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii, opere care să fie demne de epoca marilor transformări sociale prin care trece țara noastră și lumea întreagă".

ANEXE

Ion I. Nistor
1876 – 1962

DATE AUTOBIOGRAFICE

În timpul nopților interminabile din închisoare, îmi veneau în gând o sumedenie de amintiri din viață, ale căror valuri se strecurau mereu, ca și refluxul care, retrăgându-se, lasă pe țărm miriade de organisme ce au fost smulse din adâncurile oceanului.

M-am născut în comuna Vicovul de Sus, cătunul numit Bivolărie sau Peste Apă, la 4 august stil vechi 1876 și am fost botezat la 6 august, în ziua Schimbării la Față a Domnului Nostru Isus Hristos. Părinții mei au fost *Ilie* a lui Gheorghe Nistor, agricultor, și *Maria*, fiică a lui Dimitrie Nistor, ambii originari din Vicovul de Sus. Anii copilăriei i-am petrecut în casa părintească, ajutând la gospodărie. La vârsta de 8 ani, am intrat la școala primară din Vicovul de Sus, pe care am frecventat-o doi ani, unde am învățat a ceti și scrie sub îndrumarea învățătorului *Samuil Maghior*.

În primăvara anului 1886, trecând în drum spre școală peste râul Suceava, pe punte, am căzut în apa care venise mare în urma topirii zăpezilor. Era să mă înnec, dacă fratele meu mai mare *Samuil* nu ar fi sărit în apă să mă scoată din furia valurilor. Întâmplarea aceasta determină pe părinții mei să mă înscrie la școala primară din Rădăuți, pe care am frecventat-o trei ani, pentru a deprinde limba germană, pe care am terminat-o în 1889, când am trecut examenul de admitere la liceul german din Rădăuți, îndemnat și povățuit de către căpitanul pensionar *Victor Pellizaro*, căruia îi păstrez cea mai scumpă amintire [și] care domicilia la Vicovul de Sus, în preajma gospodăriei părinților mei.

Din 1889 până în 1897 am urmat liceul din Rădăuți, de sub conducerea directorului *Heinrich Klauser*, un pedagog foarte distins și binevoitor elevilor români. Profesor de religie l-am avut pe catichetul *Ion Chelariu* iar de limba română pe *Ilie Cărăuș*. Acestea erau singurele obiecte cu limba de predare română; toate celelalte materii de studiu erau predate în limba geremană de profesori străini: nemți, cehi, ucrainieni și evrei. În primele clase de liceu am avut de învins mari greutăți până ce am deprins bine limba nemțească. În clasele superioare, n-am mai întâmpinat nici o dificultate, întreținându-mă chiar din orele de meditație [de limba germană] pe care le dedeam în casele cele mai bune din oraș. În clasa a opta, meditam pe însuși fiul dirigintelui meu de clasă, profesorul de matematică Anton Paul. În tot cursul studiilor mele secundare, am avut o mare predilecție și interes pentru istorie și mai ales pentru istoria română, de care nu se amintea nimic în manualele didactice din care învățam. La 23 iunie 1897, am trecut examenul de maturitate "*Maturitätsprüfung*", adică bacalaureatul, pentru a putea urma studiile universitare.

În toamna 1897, m-am înscris la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cernăuți, urmând cursuri de limba și literatura română la profesorul *Ion Gh. Sbiera*, de istoria universală la profesorul *Sigmund Herzberg-Fränkel*, de istoria austriacă la *Friedrich Zieglauer de Blumenthal* și *R. F. Kaindl*, [de] istorie antică la *Walter Judaich* și *Hans Krumayer* și de geografie la *Ferdinand Löwl*; cursuri de filosofie am urmat la profesorul *Richard Wahle* iar de istorie est-europeană la profesorul *Wladimir Milkowicz*.

După al doilea an de studii, în 1899 – 1900, mi-am făcut stagiul militar la regimentul 4 de artilerie de cetate de la Pola,și anume partea teoretică la Arsenalul din Viena iar partea practică la fortul Verudella de lângă Pola. Cu decretul imperial din 23 decembrie 1904, am fost înaintat locotenent de rezervă în cadrul sus-zisului regiment de artilerie de cetate.

Cu ocazia serviciului militar la Viena și Pola, am ieșit pentru întâiași dată din

Ion I. Nistor, Prof. univ., 1912 – 1913

granițele Bucovinei. La Viena am cunoscut o lume nouă. Arsenalul unde îmi făceam instrucția militară, muzeele, teatrul, concertele muzicale, contactele cu membrii societății România Jună, apoi contactul cu camarazii mei de regiment germani, cehi, poloni, unguri, croați și italieni, toate acestea au contribuit la lărgirea orizontului meu cultural, politic și social. Trecând la Pola, am văzut pentru întâiași dată marea, care m-a impresionat profund. Vasele de război și de comerț constituiau ceva cu totul nou pentru mine. De la înălțimea fortului Verudella, privirile melerătăceau în depărtările nemărginite al Adriaticei, din care insulele dalmatine se zăreau doar ca niște puncte negre, presărate pe suprafața apelor. De la camarazii italieni am deprins și eu câteva fraze în limba lui Dante, care mi-au fost de mare folos la descifrarea textelor italiene.

Am făcut mai multe concentrări la Pola, alegându-mi totdeauna o altă marșrută prin Austria și Ungaria. Odată am trecut prin Oradea, unde am cunoscut pe *Iosif Vulcan*, directorul revistei "Familia". Altă dată, am luat drumul prin România, vizitând Bucureștii și străbătând Oltenia până la Turnu-Severin, de unde trecui la Orșova. Apoi pornii pe Dunăre până la Semlin în fața Belgradului, pentru a-mi continua călătoria cu trenul prin Zagreb la Fiume și apoi pe mare în jurul Istriei, la Pola. Pe vasul de pe Dunăre, am cunoscut un negustor sârb, care-mi vorbi despre românii din Serbia și despre tragedia de la Curtea din Belgrad din 1902, în legătură cu asasinarea regelui Alexandru și a reginei Draga.

În toamna anului 1901, mi-am reluat studiile la Facultate, primind și un post de profesor suplinitor la liceul de Stat din Cernăuți. În 1902, am primit și așa-numitul "*absolutoriu*" de la Universitatea din Cernăuți, care înlocuia certificatul de licență, ce nu era prevăzut în programul de studii al universităților austriece. În cursul studiilor mele universitare, am făcut parte din societatea academică "*Junimea*", al cărei președinte am fost în cursul anului de studii 1898 – 1899.

După obținerea *absolutoriului*, urma să mă pregătesc pentru doctorat, pentru a încheia în felul acesta studiile mele universitare. Dorința aceasta însă a trebuit s-o amân pentru mai târziu. Ca student sărman, care în tot timpul studiilor mă întrețineam singur din meditații, trebuia să mă gândesc mai întâi să-mi creiez o existență ca profesor secundar. De aceea, alegându-mi grupa "istoria și geografia", am pregătit examenul de capacitate pentru învățământul secundar. Aceasta pentru că eu nu eram unul dintre favoriții soartei, pe care nașterea și situația materială îi plasează pe o treaptă destul de înaltă, la care eu a trebuit să mă ridic încet prin muncă și osteneală proprie, aducând laudă lui Dumnezeu și recunoștință părinților mei pentru limpezimea minții și sănătate fizică.

La 16 iunie 1903, am trecut examenul de capacitate din istorie și geografie în limbile de predare germană și română. Pe baza acestui examen, am obținut la 30 august 1904 catedra de istorie și geografie la Liceul Clasic din Suceava, unde am activat până la 8 iunie 1907, când am trecut la Liceul Real din Cernăuți.

La 1 ianuarie 1904, a apărut istoricul număr [unu] din revista "Junimea Literară", editată de mine în colaborare cu Victor Morariu, Gheorghe Tofan și Liviu Marian.

La 4 iulie 1904, m-am căsătorit cu *Virginia*, fiica preotului din Burla, Gheorghe

Pauliuc și a soției sale Aspazia. La 5 iulie 1905 s-a născut fiica mea *Oltea*, singurul meu copil.

Asigurându-mi astfel existența, m-am putut dedica cu toată râvna studiilor istorice, pe care le continuam cu mare pasiune. Mi-a trebuit timp mai îndelungat pentru a mă iniția în istoria românilor, materie care nu se preda la Universitatea din Cernăuți, și tocmai istoria românilor luase în vremea aceea un mare avânt, prin cercetările și publicațiile lui A.D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Ioan Bogdan, dar mai ales cele ale lui Nicolae Iorga, inspirate de ideea națională. Cerusem mutarea de la Suceava la Cernăuți tocmai pentru a mă putea folosi de biblioteca universității pentru adâncirea studiilor mele. Îmi adunasem un bogat material pentru teza de doctorat din istoria românilor, cu care însă nu mă puteam prezenta la Universitatea din Cernăuți, unde foștii mei pofesori nu erau destul de competenți în specialitate, iar alții ca *Raimund Friedrich Kaindl* și *Vladimir Milkovicz* poate nici destul de obiectivi, dată fiind încordarea politică în acea vreme dintre românii și ucrainienii din Bucovina.

De aceea, m-am hotărât să mă prezint la doctorat în fața forului universitar de la Viena, unde profesorul *Constantin Josif Jirecek*, vestit slavist și bizantinolog, tot odată înființase un Institut pentru Istoria Est-europeană, cu includerea istoriei Slavilor din Balcani și a Românilor din Carpați. Pentru a putea face parte din acest institut, trebuia să fiu înscris la Universitatea din Viena, ceea ce și făcui în toamna anului 1908, când obținusem concediu de studiu pe anii 1908 – 1909 și 1910 – 1911 de la Liceul Real din Cernăuți și plecasem la Viena. Directorul Liceului Real din Cernăuți Constantin Mandicevschi îmi însoțește cererea pentru concediul de studii cu următoarea notă de calificare:

"Petentul este un dascăl foarte capabil, preocupat de completarea cunoștințelor sale, dezvoltând și o activitate literară. El își sprijină lecțiile, pe cât posibil, pe intuiție, știe să concentreze atenția elevilor asupra materiei, obținând rezultate foarte bune și menținând o disciplină ireproșabilă. El apreciază și tratează elevii cu severitate, dar cu dreptate și bunăvoință. Își îndeplinește obligațiile de serviciu în mod punctual și conștiincios. Purtarea sa în corpul didactic și în afară de școală este pe deplin corectă".

Ajungând la Viena, nu m-am mulțumit numai cu audierea cursurilor lui Jirecek ci m-am înscris și la *Institutul pentru Istorie Austriacă*, unde am urmat cursurile de paleografie diplomatică și economie ale profesorilor *Oswald Redlich*, *Emil Ottenthal* și *Alfons Dopsch*. Am mai urmat cursuri de slavistică la *W. Wondrack*, de etnologie la *Michael Halberstaedl*, de istorie contemporană la *Hans Übersberger*, de istoria artelor la *Dworszak*, de istoria universală la *Fournier* ș.a.

Luminoase și deschizătoare de noi orizonturi au fost pentru mine cursurile și exercițiile de seminar ale profesorului Jirecek, de la care am primit multe sugestii și prețioase îndemnuri. Numai după ce mă familiarizasem cu atmosfera științifică de la universitatea vieneză, m-am înscris la examenul de doctorat, prezentând teza intitulată *Die Moldauischen Ansprüchen auf Pokutien* (1910) adică *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției*. Comisiunea compusă din profesorii de specialitate aprobă teza iar Academia de Științe din Viena mi-a și publicat-o în organul ei "Archiv für Österreichische Geschichtsforschungen". Trecând și examenele de rigoare din istorie, geografie și filosofie, avui cinstea să fiu promovat, la 22 mai 1909 în Aula Universității din Viena, *doctor în filosofie și litere*. Aprecierea pe care profesorul Nicolae Iorga a făcut-o în "Neamul Românesc" lucrărilor mele, numărându-mă între istoricii români, mi-a făcut cea mai mare bucurie, încurajându-mă totodată să-mi continui studiile pe tărâmul istoriei.

Obținerea titlului de doctor era însă numai prima treaptă pentru cariera universitară spre care tindeam. De mult, românii din Bucovina cereau înființarea unei catedre de istoria națională la Universitatea din Cernăuți. Mă hotărâsem să mă pregătesc pentru ocuparea acestei catedre, dacă aceasta se va înființa cândva. În urmărirea acestui scop, am continuat cu multă râvnă studiile mele, trecând în 1909 de la Viena la

Universitatea din München, unde mă înscrisesem pentru a putea urma cursurile de bizantinologie ale profesorului *Karol Krumbacher*, dar și cele de economie politică ale lui *Luigi Brentano* și *Lotz*, economiștii de frunte ai universității bavareze. Aveam nevoie de îndrumări în tainele economiei politice pentru studiile mele asupra comerțului moldovenesc, care mă preocupa foarte mult în acea vreme. Aceste studii duseră la întocmirea lucrării mele de abilitare *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV, XV und XVI Jahrhunderte*, adică *Relațiile comerciale externe ale Moldovei în secolele XIV, XV și XVI*, care apăru în editura [Justus] *Perthes* din Gotha. Lucrarea aceasta a fost premiată cu premiul Hagi-Vasile de 2.000 lei de Academia Română, în urma raportului elogios al profesorului *Ioan Bogdan*. De la München am trecut la Lipsca, pentru a audia cusurile lui *Carol Lamprecht*, marele economist german din vremea aceea. În vara anului 1910 trecui însă scurt și pe la Berlin, de unde mă reîntorsei în Bucovina.

Dar, pentru a ajunge profesor de istoria românilor, simțeam nevoia de a petrece un timp în București și Iași (sept. 1909 – vara 1910), pentru a audia cursurile lui *Onciul*, *Xenopol*, *Iorga* și *Bogdan*. Cunoscând metoda de cercetări istorice din Germania, mi-a căzut ușor să mă introduc în felul de cercetare și expunere a istoriei naționale, impresionându-mă în deosebi frumoasa limbă românească în care se făceau cursurile, limbă pe care eu, care îmi făcusem studiile liceale și universitare numai în limba germană, o gustam foarte mult, dându-mi mare silință de a mi-o apropia și însuși cât mai bine.

Astfel pregătit, mă reîntorsesem în primăvara anului 1911 la Viena, pentru a-mi trece examenul de *abilitare de docent* la acea universitate. În iunie 1911, am trecut cu succes examenul de abilitare și [cel] al obicinuitelor lecțiuni de probă, în fața delegației consiliului facultății de filosofie din Viena. Comisiunea de examen, prezidată de decanul facultății de filosofie *Francisc Exner*, se compunea din profesorii *Jirecek*, *Redlich*, *Ottenthal*, *Dopsch*, *Fournier*, *Wettstein* și *Karabacek*, [ultimul] profesor de limbi orientale și director general al Bibliotecii Imperiale. În urma examenului, la propunerea facultății, Ministerul Instrucțiunii Publice din Viena mi-a acordat "*venia legendi*", adică dreptul de a face cursuri din istoria sud-est-europeană la Universitatea din Viena.

În octombrie 1911, mi-am inaugurat lecțiile la universitate, tratând despre *Locul Românilor în Istoria Sud-est-europeană*, în fața unui numeros auditoriu compus din studenți români și străini. Lecțiile le făceam, firește, în limba germană, care era limba oficială a Universității Rudolfine din Viena. În cursul anului de studii 1911 – 1912, timp de două semestre, am făcut cursuri cu succes la universitate, reușind să trezesc interesul pentru istoria română în legăturile ei cu istoria universală.

Între timp, se înființase la universitatea din Cernăuți, în locul catedrei de istoria românilor, cum o cereau românii, o catedră pentru *Istoria Europei Sud-estice, cu deosebită considerare a Istoriei Românilor, [Lehrstuhl für die Geschichte Südosteuropas, mit besonderer Berücksichtigung der Rumänischen Geschichte]*. Încă la 16 ianuarie 1912 primisem de la decanatul facultății de filosofie din Cernăuți invitația de a concura la această catedră, în calitatea mea de docent la această materie, specialitate la universitatea din Viena. Pe lângă tezele de doctorat și abilitare, mai aveam atunci alte trei lucrări apărute în limba germană și anume: *Sistemul vamal moldovenesc [Das moldauische Zollwesen]*, apărut în 1911 în *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung und Verwaltung*; *Negoț și circulație în Moldova [Handel und Wandel in der Moldau]* (1912) și *Contribuții la istoria școalelor din Bucovina [Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukovina]* (1912). La aceasta se mai adăugau și diverse articole istorice mai mărunte, apărute în revista "Junimea Literară", care apărea sub conducerea mea, mai întâi la Cernăuți, apoi la Suceava, încă din 1904.

În baza studiilor și lucrărilor mele, am fost propus de facultate pentru numirea de *profesor extraordinar* [*Ausserordentlicher Professor*] de Istoria Europei sud-estice. În urma acestei propuneri, am obținut numirea

prin decretul imperial din 14 august 1912, pe data de 1 octombrie a aceluiași an. Prezentându-mă la serviciu la acea dată, am depus jurământul în mâinile Guvernatorului Bucovinei *Dr. Rudolf conte de Meran.*

La 12 octombrie, am făcut lecția de deschidere în prezența unui distins public, în frunte cu mitropolitul *Vladimir de Repta*, tratând despre *Însemnătatea istorică a Românilor și începuturile organizației lor de stat [Geschichtliche Bedeutung der Rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation].* În tot timpul acesta, [m-am ocupat de] conducerea revistei "Junimea Literară", în care am publicat mai multe studii: *Rostul național al Bisericii noastre*; *Din istoria calendarului*; [alte lucrări în diferite publicații sunt:] *Chestiunea bisericească în Bucovina* ("Românismul" 1); *Fondul bisericesc* ("Universul" XXXV nr. 284 și 285); *Aniversarea de 150 ani de la înființarea scoalei naționale din Cernăuți* ("Vremea Nouă" VI nr. 4) și altele.

În 1913, fusei ales membru în comitetul *Societății pentru Cultură și Literatură din Bucovina*, luând asupra mea însărcinarea de a edita calendarul pe 1914, prefațându-l cu un studiu intitulat *Din istoria calendarului în Bucovina*. La 2 februarie 1914, mi-am înaintat, împreună cu bunul meu prieten *Sextil Pușcariu*, demisia din comitet, fiindcă nu aprobam felul în care era condusă societatea. Cu toată intervenția președintelui de a reveni asupra acestei decizii, nu am revenit asupra ei, fiind că înțelegeam să-mi întrebuințez timpul liber mai util, decât să asist la certuri și dezbateri zădarnice, fără nici o utilitate pentru cultura românească din Bucovina.

Cursurile și exercițiile de seminar le făceam în nemțește, dar mereu spionat de studenții străini. În frățească înțelegere cu profesorul Sextil Pușcariu, am început o rodnică activitate națională la universitate prin cursurile de popularizare din istoria și literatura română, atât la Cernăuți cât și în orașele din provincie, unde lumea era dornică de cuvântul care venea de la profesorii universitari. În 8 martie 1914 am conferențiat în ciclul de conferințe aranjate de asociația *Astra* la Sibiu, tratând despre *Istoria Românilor din Bucovina și Basarabia în secolul XIX*. În 22 martie a aceluiași an, am conferențiat la *Junimea* din Cernăuți despre *Legăturile noastre* cu *Ardealul*.

La 24 mai 1914, colegiul facultății de filosofie și litere a înaintat ministerului raportul pentru ridicarea mea la rangul de *profesor ordinar*. Izbucnirea primului război mondial în august 1914 și ocuparea Bucovinei de către trupele rusești au adus cu sine închiderea universității din Cernăuți, care nu s-a mai deschis până la terminarea războiului.

În mai 1914, avui marea cinste de a fi ales *membru corespondent al Academiei Române*. Anul următor, la 19 mai 1915, am fost ales *membru activ al Academiei Române*, rostind discursul de recepție în ședința festivă a Academiei în 1916, tratând despre *Un capitol din istoria culturală a Bucovinei*. Profesorul Nicolae Iorga mi-a făcut marea cinste și bucurie de a răspunde în mod foarte elogios la discursul meu.

La 17 decembrie 1935 am fost ales de Academia Cehă din Praga – cu aprobarea guvernului ceho-slovac *membru extern*.

La 15 iulie 1921 am fost proclamat *membru de onoare a Societății* Scriitorilor Români, iar în 1937 *membru de drept al Institutului pentru* studiul *Istoriei Universale*.

. În 1931 am participat la *Congresul de Istorie* de la Varșovia, iar la 1936 la cel de la Zürich. În septembrie 19... am luat parte la Congresul de Istorie de la Stockholm.

Izbucnirea războiului mondial și ocuparea Bucovinei de către Ruși mă siliră să părăsesc Cernăuții, refugiindu-mă mai întâi la Cîrlibaba, la părinții soției mele, care locuiau acolo. În noiembrie însă, când patrulele rusești ajunseseră până la Cîrlibaba, am fost silit să trec granița la Dorna Sarului, de unde pornii, cu familia mea pe plută, pe Bistrița, la Piatra Neamț și de acolo la București, unde petrecui până în august 1916, când și Bucureștii erau amenințați, în urma intrării României în război, alăturea de puterile Antantei. În tot timpul petrecerii mele ca refugiat politic la București, am lucrat necontenit la Biblioteca Academiei Române, pregătind două lucrări privitoare la istoria Bucovinei, a cărei soartă

era atunci la ordinea zilei. Cele două lucrări erau: *Românii și Rutenii în Bucovina* publicată de Academie și *Istoria bisericii din Bucovina*, apărută în Editura Casei Școalelor. Prima lucrare, despre Români și Ruteni, a apărut în ediție germană sub titlul *Lupta națională în Bucovina – Der nationale Kampf in der Bukovina* – pentru a aduce problema bucovineană, care se punea atunci, și la cunoștința străinătății. În Analele Academiei am publicat în 1915 un studiu despre răspândirea elementului românesc din Transilvania asupra Munteniei și Moldovei, sub titlul: *Emigrările de peste munți*, care fu bine primită de critică.

Amenințarea Bucureștiului de către armatele lui Mackensen și Falkenhayn, mă sili să părăsesc capitala, refugiindu-mă mai întâi la *Huși* și de acolo, la începutul anului 1917 la *Iași*, având de luptat cu mari dificultăți materiale. În iulie 1917 m-am refugiat din Iașii amenințați de Nemți, la *Odessa*, unde petrecui până în aprilie 1918, sub teroarea regimului bolșevic. Aflând despre prezența mea acolo, studenții români din Basarabia veniră să mă invite să le fac lecții din istoria românilor. La începutul lui noembrie am și început lecțiile la universitate, în fața unui auditoriu foarte numeros de ofițeri și soldați basarabeni. La stăruința auzitorilor mei, Secretariatul de Stat pentru învățământul public, puse la îndemâna Facultății de Litere din Odessa, mijloacele necesare pentru înființarea unei catedre de Istoria Românilor, pe lângă acea universitate. Consiliul facultății primi oferta și consimți să se înființeze catedra cerută, acceptând totodată și numirea mea ca titular la acea catedră. Dar bucuria studenților, unită cu bucuria și satisfacția mea de a contribui la deșteptarea conștiinței naționale în sufletele tineretului basarabean n-a fost de lungă durată. În ziua de 27 noiembrie, pe când tratam despre domnia lui Alexandru cel Bun, în fața unui auditoriu foarte numeros și atent, liniștea sălii fu tulburată de mare larmă și zgomot însoțit de descărcări de armă. Era o ceată de revoluționari ruși, care năvăliră spre sala noastră dela etajul al doilea, încercând să forțeze ușa. Se produse un vacarm și o busculadă asurzitoare, cu zăngănit de săbii și focuri de pistoale, căci și ofițerii și soldații basarabeni erau înarmați. Un grup din acești bravi fii ai Basarabiei făcură cerc în jurul catedrei la care mă aflam și-mi deschiseră drumul spre ușă și de acolo pe scări în jos, unde ajunsei în siguranță. Toate acestea s-au petrecut atât de repede, că numai după ce-am ajuns, mi-am putut da seama de marea primejdie, din care scăpasem ca prin urechea acului. Firește că în asemenea condițiuni nu mai putea fi vorba de continuarea lecțiilor mele de la universitatea din Odessa, pe care le făceam cu atâta dragoste și entuziasm. Astfel mi-am încheiat noua mea carieră de profesor la Universitatea din Odessa. Dar și fără acest incident atât de dramatic, continuarea activității mele acolo ar fi fost imposibilă, pentru că austriecii cuceriră Kievul și se apropiau de Odessa. Penele de cocoș de pe pălăriile jandarmilor unguri începură să-și facă apariția pe străzile Odessei.

În condițiile acestea, refugiații români din Bucovina și Transilvania nu mai puteau rămâne la Odessa de teama jandarmilor unguri și a serviciului secret austro-ungar.

De aceea mă văzui nevoit să-mi încredințez familia consulului spaniol, singurul care mai funcționa la Odessa, și împreună cu Octavian Goga și alți refugiați austro-ungari, să părăsim într-o sâmbătă după-amiază de la finele lui februarie 1916 Odessa, conduși de doi bravi studenți basarabeni, încredințându-ne unor harabagii moldoveni, care ne duseră la Ovidiopol, unde petrecurăm o noapte de groază în camera unui han, unde stăteam îngrămădiți unul lângă altul, tresărind la focurile de armă, care nu încetară toată noaptea. În zorii zilei pornirăm tiptil la debarcader, pentru a găsi o barcă, care să ne treacă peste liman la Cetata Albă. O găsirăm cu mare greu și cu plata ultimelor ruble ce le mai avea în buzunare. Nu ne depărtasem însă mai mult de vreo 200 m de la mal, când patrulele bolșevice deschiseră focul asupra celor 2 bărci în care ne întinseserăm pe burtă, ca să nu ne nimerească gloanțele. Un vânt bun umflă pânzele și într-un ceas și mai bine, ajunserăm în fața debarcaderului de la Cetatea Albă, ridicând steagul alb,

Familia I. Nistor împreună cu Sextil şi Elena Puşcariu

improvizat dintr-un prosop, pe care bănățeanul Avram Imbroane îl avea întâmplător la dânsul. Mare ne-a fost bucuria când, după atât timp de pribegie, văzurăm în fața noastră grănicerii români, care ne însoțiră la Comenduire, iar de acolo la popota ofițerilor, unde luarăm masa și aflarăm vești din țară, de care eram atât de setoși. De la Cetatea Albă pornirăm spre Chișinău și, sosind acolo, rămăsei până la 25 noiembrie 1916, când mă putui întoarce la Cernăuți.

Sosind la Chișinău, am stăruit pentru înființarea unei *Universități Populare moldovenești*, unde am început imediat să fac lecții din Istoria Basarabiei, ca fostă parte a Moldovei, lecții revelatoare pentru cărturărimea basarabeană, care cunoștea prea puțin istoria românilor. Duminica dimineața se aranjau festivaluri în spațioasa Sală Sinodală, unde avui ocazia să conferențiez regulat. Tot la Chișinău s-au organizat Cursuri pentru profesorimea basarabeană de toate gradele, dornică de a se instrui în limba și istoria română. Lecțiile de istorie le făceam eu pentru sutele de auzitori, pe care nu-i mai încăpea sala Eparhială. Aveam mare mulțumire sufletească văzând cum dăscălimea basarabeană urmărea cu vădit interes faptele războinice ale trecutului care până atunci îi fuseseră cu *intenție* ascunse de stăpânirea străină. Materialul adunat de la Arhivele din Chișinău mi-a servit mai apoi la redactarea Istoriei Basarabiei, ce apăru în 1923 la Cernăuți, în 455 pagini, cu numeroase hărți și ilustrații din Basarabia. Datele privitoare la Unirea Basarabiei cu țara mamă le-am adunat atunci, la fața locului, din contactul cu fruntașii basarabeni, precum și în ședințele Sfatului Țării, la care asistam. Am fost [de] față la ședința în care s-a votat, la 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu România. Impresiilor covârșitoare ale memorabilului act, le-am dat expresie într-un articol comemorativ, apărut în ziarul "România Nouă" din Chișinău.

Pe când petreceam la Chișinău, primii decizia ministerială din 16 octombrie 1918 nr. 75.658 prin care fusesem delegat ca profesor de istorie la *Seminarul Normal Superior din Iași*, cu începere de la 15 octombrie 1918. Scurt după aceea primii numirea de profesor suplinitor la *catedra vacantă* de *Istoria Românilor la Universitatea din Iași*. N-am ajuns să ocup aceste două catedre, fiindcă mi se împlinise dorința de a mă întoarce la catedra mea din Cernăuți, în noiembrie 1918. Un destin norocos a voit ca nu numai să mă întorc la catedra mea din capitala Bucovinei, ci mai mult chiar, să *organizez* Universitatea din Cernăuți, din germană ce era, într-o universitate românească. Fui confirmat odată cu vechii mei colegi *profesor titular* la nou înființata catedră de Istoria Românilor de la Universitatea românească din Cernăuți.

După moartea profesorului *Dimitrie Onciul*, întâmplată la 20 martie 1923, am primit invitația de a ocupa catedra vacantă de Istoria Românilor de la Universitatea din București. Eram însă prea strîns legat de Bucovina, ca să o părăsesc. De aceea am preferat să rămân la catedra mea din Cernăuți.

În 1927 am fost revocat pe nedrept din funcțiunea mea electivă din Senatul universitar. Căutându-mi dreptatea în fața Înaltei Curți de Casație, aceasta mi-a dat câștig de cauză cu sentința nr. 473 din 17 mai 1927 și astfel Ministerul Instrucției Publice fu nevoit pe baza sentinței să mă recheme în funcțiunea din care mă revocase cu nerespectarea legii.

Mi-am continuat activitatea didactică la Cernăuți, fiind din 1 decembrie 1933 și *rector* al universității, până la 28 iunie 1940, când armata roșie ocupă Cernăuții.

La 3 noembrie 1937 am promovat la Cernăuți *doctor honoris Causa* pe moștenitorul tronului suedez, principele GUSTAV ADOLF, fiind apoi decorat cu ordinul suedez *Steaua Polară*, în gradul de *Mare Cruce*. Răspunzând la cuvântarea mea, principele zicea:

"Duc cu mine imaginea neuitată a unui popor inteligent, muncitor și însuflețit de vădite sentimente de prietenie față de străini, popor care cu energie și entuziasm se străduiește pentru viitorul său".

Biblioteca Universității a primit în dar un facsimil de pe Codex Argenteum, cât și o bogată colecție de minerale din Suedia.

La 1937 am împlinit 25 de ani de activitate academică. Cu acel prilej, colegii mei de la universitate mi-au dedicat o lucrare intitulată: *Omagiu lui Ion Nistor 1912 – 1937*, cuprinzînd VII + 956 pagini, 4 planșe și 4 tabele. Am fost adânc mișcat de atenția colegilor mei.

La 1 octombrie 1940 apăru în Monitorul Oficial încadrarea mea la Universitatea din București, dublând catedra de Istoria Românilor. La 9 octombrie am luat parte la ședința facultății, prezidată de Rădulescu Motru. După ședință ne-am înțeles cu profesorul C. C. Giurescu ca el să facă cursul pentru licență, iar eu pentru doctorat. Dar activitatea mea didactică de la Universitatea din București fu numai de scurtă durată, fiind că pe data de 1 octombrie 1941 am fost pus în retragere, primind din partea Ministerului următoarea adresă:

"Avem onoarea a Vă face cunoscut că prin Decizia nr. 143.858/1941 ați fost pus în retragere din oficiu – pentru limită de vârstă – pe data de 1 octombrie 1941, spre a Vă regula drepturile la pensie în conformitate cu dispozițiunile art.1. din Decretul Lege pentru modificarea unor dispozițiuni referitoare la învățământul superior cu Nr. 3275, publicat în Monitorul Oficial Nr. 226 din 30 septembrie 1940".

"Ministerul Vă aduce vii mulțumiri pentru activitatea depusă de Dvs., în folosul învățământului".

După pensionare am rămas profesor onorific, membru al Corpului Didactic al Facultății din București.

În cursurile mele de la universitate am tratat toate epocile din istoria Românilor, completând expunerile mele libere cu un exercițiu de seminar, pentru a introduce pe studenți în metodele de cercetări istorice. În lipsa unei catdre speciale, am făcut lecții din disciplinele auxiliare ale istoriei ca: enciclopedie, cronologie, diplomatică, paleografie ș.a. Am stăruit totdeauna asupra informațiilor narative și documentare directe și contemporane, lăsând să vorbească faptele și mai puțin persoanele, găsind că prea mare importanță se dădea elementului personal. Am recomandat totdeauna mare precauție la folosirea tradițiilor și legendelor cronicale, stăruind asupra elementelor de informație concrete. Am combătut mereu maniera polemică în expunerile istorice, arătând că faptele în sine trebuie să aibă precădere față de părerile personale, îmbrăcând chiar forma de teorie ca cea a publicistului Rössler sau a pretinsului descălecat al Munteniei din Făgăraș. Istoria, ca o succesiune de fapte în evoluția lor, nu se poate întemeia pe *teorii*, oricât de savante ar părea ele. În cât privește istoria României, ea trebuie să cuprindă trecutul tuturor teritoriilor unite cu regatul, și în deosebi, istoria Transilvaniei, Banatului și Maramureșului, cu toate că aceste regiuni se

găseau de secole sub dominație ungurească. Istoria Bucovinei și Basarabiei se încadrează normal în istoria Moldovei, de care fuseseră desprinse. Adevărurile istorice nu pot fi socotite drept dogme, fiind că orice informație nouă necunoscută încă, le poate modifica. *Închegarea vieții de stat rămâne factorul determinant în evoluția istorică a unui popor.* Această evoluție se desfășoară în contact permanent cu statele vecine, de istoria cărora trebue să se țină mereu seama.

În cursurile mele la universitate, dar și în numeroasele mele comunicări făcute la Academia Română, am stăruit asupra epocei vechi din istoria Românilor, cât și despre părăsirea Daciei Traiane până la întemeierea Munteniei, dându-mi seama că și în această epocă atât de întunecoasă din trecutul românesc, trebuie să aducem lumină! Studiile mele cu privire la această epocă, precum cele privitoare la migrațiunile românești, la Românii transnistrieni, din Basarabia și la invazia Ungurilor în Transilvania, la influența bizantină asupra vechilor noastre instituții de stat, ș.a., le-am considerat drept [fundamentale] la lucrarea mea de sinteză: *Istoria României*, la întocmirea căreia am lucrat mai mulți ani și nu am altă dorință mai mare, decât aceea de a o vedea tipărită, pentru a-mi încheia cu vrednicie opera activității mele în domeniul istoriei.

În ianuarie 1923 făcui să reapară revista "Junimea literară", care la începutul primului război mondial își încetase apariția în vara anului 1934. Cum însă la 15 iulie 1920 încetase din viață mult regretatul Gheorghe Tofan, se însărcinase *Alexandru Leca Morariu* cu secretariatul redacției. În articolul de fond al numărului 1-3 din anul al XII-lea arătam între altele, zicând:

"Nu ridicăm un steag nou, ci-l scoatem numai pe cel vechi din muzeul amintirilor noastre de tinerețe, pentru a ne grupa din nou sub cutele lui, cu aceeași credință și cu același ideal. Cum însă azi, condițiunile în care urmează să se desfășoare activitatea noastră sunt incomparabil mai bune decât în 1904, nădăjduim că și roadele muncii și stăruințelor noastre vor fi mai frumoase și mai îmbelșugate. În speranța aceasta ne întărește faptul că astăzi putem concentra toate energiile noastre pentru a crea opere de adevărată și trainică valoare literară, câtă vreme în scurgerea celor 20 de ani din urmă, cari s-au strecurat de la 1904 încoace, cea mai mare parte a energiei noastre s-a cheltuit în lupta pentru conservarea noastră națională și pentru apărarea imprescriptibilelor noastre drepturi istorice asupra pământului Bucovinei. Azi, drepturile acestea fiind redobândite și asigurate, putem folosi forțele noastre de creație intelectuală în altă parte, contribuind la sporirea patrimoniului nostru de gînduri și simțire românească și cu aportul nostru literar și științific.

La vechiul nostru program avem puțin de adăugat. Voim să rămânem organul de legătură sufletească și intelectuală între periferie și centru, străduindu-ne să răspândim aci cultura românească și să o îmbogățim cu producțiile noastre literare. Ca și în viața administrativă, astfel se impune și în viața culturală o binefăcătoare descentralizare, neînțelegând să ne părăsim postul nostru de veghe de la granița românească. Ne-am concentrat din nou pentru fortificarea și apărarea acestui front și nădăjduim că și cei de la centru vor înțelege rostul nostru aci și ne vor da concursul pe care-l merităm ca apărători încercați la granița de nord a culturii și civilizației românești".

Cuvintele de mai sus puneau în adevărata lor lumină motivele care mă determinară să nu iau urmare invitației consiliului facultății de litere și filozofie de la Universitatea din București, care mă onorau atât de mult, chemându-mă să ocup catedra de Istoria Românilor la acea facultate, ce devenise vacantă prin trecerea la cele eterne a fostului ei titular *Dimitrie Onciul*, bucovinean și el de origine.

Cu ocazia reapariției revistei am adresat mai multor scriitori români, scrisori, aducându-le la cunoștință reînvierea "Junimei Literare" și invitându-i la colaborare. La 30 martie 1923 primii din partea lui *Alexandru Brătescu-Voinești* o prea frumoasă scrisoare de felicitare prin care mă vestea că primește cu multă măgulire propunerea de colaborare și trimite din adâncul inimii urarea:

"Vivat, crescat, floreat. Fă, iubite d-le Nistor – scria Brătescu-Voinești – *din Junimea Literară o revistă care să merite nu*

numai dragostea și stima noastră, a Românilor, ci a tuturor Bucovinenilor, o revistă de înfrățire trainică și indisolubilă a tuturor naționalităților care conviețuiesc în frumoasa Bucovină. Dar... mă întreb la ce trimit eu aceste sfaturi unui om, care știu că e încredințat că nu se pot sluji mai bine interesele unui neam, decât punându-le în concordanță cu interesele întregii umanități?"

Golurile ce se produseră în rândurile vechilor colaboratori în urma morții lui Fl. Marian, T. V. Stefanelli, Gh. Tofan, Ion Grămadă, Lascăr Luția, Constantin Berariu, Vasile Gherasim și alții, au fost umplute în parte de elemente tinere ca: Traian Chelariu, Iulian Vesper, Mircea Străinu, Oltea I. Nistor-Apostolescu, Gina Sandri, Lilly Bulandra, Tudor Ulmanu, Eugen Păun, G. Ar. Zaharia, Dragoș Vitencu, George Drumur, Carola Sesan și alții, care cu tinerească însuflețire au început să dea contribuții prețioase la comoara scrisului bucovinean. Cu ocazia împlinirii celor treizeci de ani de la apariția revistei, arătam că înfăptuirea idealurilor mari și generoase nu aparține unei singure generații, ci ea se săvârșește treptat de generațiile ce se perindă una după alta, ca și undele apelor curgătoare. Timp de 30 de ani, în unire cu scumpii și neuitații mei colaboratori, am muncit lună cu lună și an cu an la editarea acestei reviste, atât de scumpă sufletelor noastre. Și astfel am izbutit să prindem în numeroasele ei volume tot ce gândul și sufletul bucovinean a produs mai bun, mai nobil și mai frumos, în ultimele trei decenii. Fie ca nobila strădanie a atâtor gânduri și suflete alese să devină un nobil îndemn pentru continuarea și desăvârșirea operei începute la 1904 dintr-un elan de dragoste pentru graiul și scrisul românesc.

În toamna anului 1941 înceta activitatea mea didactică la universitate. Deși activam cu mare plăcere pe terenul didactic, totuși m-am bucurat că puteam concentra toată activitatea mea asupra marei opere de sinteză, a cărei redactare o începui la 2 aprilie 1942, *Istoria României*, operă care mă preocupa mereu și la care lucram cu mare însuflețire, atât la București, cât și la Berthelot, în Hațeg, unde mă aruncase soarta în vara anului 1944. După reîntoarcerea la București mi-am continuat cu succes lucrarea, până în 1950, când am încheiat manuscrisul, cu marea dorință de a-l da publicității îndată ce împrejurările vor permite.

Concomitent cu această operă a vieții mele, am scris și *Istoria Bucovinei*, de la răpire, din 1775 până la întoarcerea ei la patria mamă în noembrie 1918. Prin această lucrare înțelegeam să-mi împlinesc o datorie de conștiință față de țara mea de origine, unde am văzut lumina zilei, am copilărit, mi-am făcut studiile și pentru binele și propășirea căreia am închinat cea mai bună parte din activitatea vieții mele.

În decembrie 1932 am conferențiat la Universitatea din Berlin, tratând despre: *Rück und Ausblick in die Geschichte Rumäniens*, conferință care a apărut în editura germană din Jena și Leipzig. În zilele de 21 – 27 august 1933 am participat la al 7-lea Congres Internațional de Științe Istorice la Varșovia, unde am făcut o comunicare asupra: *Legiunii poloneze în Războiul Crimeei*, care a apărut în Buletinul Institutului pentru Istorie și Limbă "Codrul Cosminului".

În zilele de 4 – 7 septembrie ale aceluiași an, am luat parte la Congresul Internațional de Istoria Artei de la Stockholm, intervenind în dezbaterile ce se încinseră în jurul bisericilor de lemn din Carpați și Scandinavia.

În septembrie 1939 am asistat la al 8-lea Congres Internațional de Științe Istorice din Zürich, luând parte la discuțiile privitoare la istoria țărilor dunărene.

Curând după alegerea mea ca membru activ, Academia mi-a încredințat continuarea publicării *Documentelor privitoare la Istoria Românilor* în colecția Hurmuzachi; m-am achitat în mod conștiincios de această onorifică însărcinare, dând publicității *Rapoartele agențiilor austriace din București și Iași* de la 1789 – 1846 în 5 volume de câte 800 pagini în cvart, cuprinzând mii de informații directe asupra Principatelor Române din acea epocă. Unele din aceste rapoarte, ca bunăoară cele privitoare la organizarea oștirii pământene, la ocupațiile rusești din 1806 – 1812, 1828 – 1833, 1848 – 1849,

1853 – 1854, precum la ocupația austriacă din 1854 – 1857, mi-au oferit material inedit pentru mai multe comunicări făcute în plenul Academiei. Din aceleași rapoarte am scos informațiile mele asupra ravagiilor epidemiei de ciumă din Principate, precum și cele privitoare la relațiile popoarelor sârbe cu Țara Românească. Rapoartele generalului Coronini, comandantul armatei austriace de ocupație din Principate, scoase din Arhivele din Viena, le-am publicat într-un volum special cu ajutorul material al Fundației Regele Ferdinand. Studii mai cuprinzătoare asupra Românilor din Balcani și asupra domniei lui Mihai Viteazul în Transilvania le-am scos în ediții separate. În "Codrul Cosminului", organul Institutului de Istorie și Limbă, fondat la Cernăuți în 19... am publicat studii asupra *Românilor din Transnistria*, asupra *Problemei ucrainene în lumina istoriei*, asupra *Bejenarilor transilvăneni în Bucovina*, un studiu tratând despre *Cehoslovacii și Românii* etc.

În 1945 am fost însărcinat de Academia Română cu conducerea ca *Custode al Bibliotecii și Colecțiilor ei*. Am îndeplinit această funcțiune cu multă dragoste și mare interes, timp de 3 ani, fiindcă mă aflam în elementul preocupărilor mele istorice și literare. În timpul acesta am făcut la 10 ianuarie 1947 o comunicare asupra *Bibliotecilor noastre publice* și am reluat publicarea *Buletinului Bibliotecii Academiei*. Am mai făcut 2 comunicări asupra *Manuscriselor și Documentelor orientale din Biblioteca Academiei* din care numai prima a văzut lumina tiparului.

La 10 iunie 1948 apăru *Decretul pentru etatizarea Academiei* și *transformarea ei* în Academie Populară Română. La 12 iunie am predat agendele bibliotecii d-lui Iorgu Iordan și m-am retras de la conducere. Nu am mai făcut parte din noua Academie, dar mi-am continuat cercetările la bibliotecă până în decembrie, când am încetat de a mai frecventa biblioteca, despărțindu-mă cu mare regret de ea.

Eliminarea mea din Academie și din Corpul didactic al Facultății de Filosofie și Litere din București, unde contam ca profesor onorific, nu m-a împiedicat de a-mi continua opera mea istorică și de a o duce la bun sfârșit. Am scris *Istoria României* până în timpul de față și am redactat și *Istoria Bucovinei* de la 1774 – 1918, adică până la Unirea ei cu România. Stăpânit de un năvalnic dor de muncă și de creație îmi continui opera și nădăjduiesc în Domnul că voi ajunge să o văd dată publicității.

Împrejurările mi-au îngăduit însă ca pe lângă activitatea mea didactică și literară, să dezvolt și o largă activitate politică și națională în cercul restrâns al țării mele de origine, Bucovina. Soarta a voit să trăiesc și să activez într-o epocă în care Bucovina deopotrivă cu Basarabia și Transilvania să ajungă în centrul preocupărilor politice ale națiunii române. Războiul mondial avea să transforme harta politică a Europei și tocmai țările românești, Muntenia, Moldova, Transilvania cu Banatul, Basarabia și Bucovina se găseau în epicentrul acestor zguduitoare transformări.

Ca tânăr, născut și crescut în umbra gropnițelor domnești de la Rădăuți și mauzoleului de la Putna, respiram încă din copilărie acea atmosferă de sfințenie și respect pe care aceste monumente ale trecutului [o] răspândeau sfioase în jurul lor. De câte ori peregrinam cu părinții sau cu surorile mele la Putna, mă întorceam stăpânit de nețărmurită evlavie față de eroul care odihnea acolo. De același sentiment eram cuprins și de câte ori mă întorceam de la mormintele descălecătorilor de la Rădăuți. Drumurile le făceam pe jos, căci depărtarea de la casa părintească nu era decât vreo 10 km. Când am început să urmez școala nemțească de la Rădăuți, unde aveam la început de luptat cu mari greutăți până ce deprinsem limba germană, mă întrebam adeseori de ce n-aș învăța în românește, când în toate satele din împrejurime nu se vorbea altă limbă decât cea moldovenească, cum o numeau sătenii. În clasele superioare din liceu, unde învățam istoria Austriei, m-am putut lămuri mai bine asupra celor ce-mi povesteau părinții, că Bucovina fusese o parte a Moldovei și că cel mai mare dintre voevozii ei, Ștefan, își avea reședința la Suceava și că el zidise mănăstirea de la Putna pentru a aduce laudă lui Dumnezeu

Cernăuţi 1918 – 1919

pentru biruinţa sa asupra păgânilor şi că pe patul de moarte a lăsat cuvânt să fie înmormântat la Putna. În istoria Austriei învăţam că împărăteasa Maria Tereza şi fiul ei, împăratul Iosif al II-lea a scos Bucovina de sub jugul turcesc şi au alipit-o împărăţiei lor. În gândul meu găseam o nepotrivire între cele văzute şi auzite acasă şi cele învăţate la şcoală şi de aceea eram veşnic preocupat de dorul să aflu adevărul. Aşa s-a trezit în mine dragostea şi interesul pentru preocupările istorice. Interesul meu fu sporit şi de profesorul meu de istorie Hans Major, care ştia să facă lecţii foarte frumoase. Doream din suflet să ajung şi eu în situaţia de a face lecţiuni aşa de frumoase.

Încă din primele clase de liceu se trezise în mine şi sentimentul naţional. Colegii mei de clasă în majoritate absolută de origină nemţi şi evrei îşi băteau adeseori joc de felul cum pronunţam cuvintele nemţeşti, ba chiar şi cele latineşti, numindu-mă *walach*, ceea ce mă supăra foarte mult, fiindcă înţelegeam ce înseamnă acest cuvânt. O întâmplare mă lămuri însă curând că noţiunea de walach era identică cu cea de moldovan sau român. De Crăciun primisem de la una din surorile mele nişte mânecuţe de lână în culorile roş, galben şi albastru. Eram în clasa a doua de liceu. Dirigintele clasei, profesorul Alfred Pawlitschek, observând mânecuţele acestea în trei culori îmi porunci să le scot şi să nu le mai port, fiindcă acestea sunt culorile naţionale româneşti, care sunt oprite în şcoală. Numai observaţia dirigintelui mă făcu să aflu că există culori naţionale româneşti care erau oprite în şcoală. Aceasta mi-a trezit curiozitatea de a afla pentru ce aceste culori erau oprite. Scurt după această întâmplare mă furişai şi eu la o reprezentaţie teatrală românească, dată de intelectualii din Rădăuţi. Se juca *Florin şi Florica* de Alecsandri, care a făcut asupra mea o colosală impresie. La versurile *"În genunchi toţi cu sfială fii ai acestui vechi pământ, că coroana triumfală iar în cap ne va şedea..."* am căzut şi eu extaziat în genunchi, fără să-mi fi putut da seama ce fac.

În clasele următoare am început să citesc tot mai multe cărticele româneşti din biblioteca clandestină a elevilor români de la liceu până ce aceasta fu trimisă într-o noapte la Cernăuţi în taină, fiindcă direcţia liceului aflase de existenţa ei la catihetul

Gavriil Teleagă și era cât pe ce să dăm de belea. *Lepturarul* lui Aron Pumnul nu mă mulțumea. Citeam însă broșurile ce apăreau la Cernăuți și Suceava în bibliotecile tineretului și ale poporului român din Bucovina. Profesorul nostru de limba română era un om bun dar somnoros și prea distanțat de sufletele noastre. Eram în clasa întâia de liceu când muriră unul după altul: Mihai Eminescu, Ion Creangă și Vasile Alecsandri și-mi aduc aminte cum moartea acestor genii ai literaturii române fu comentată de elevii români, cuvântările fiind rostite de câte un elev din clasele superioare al căror nume nu-l mai țin minte. Știu însă că am citit mult din scrierile acestor mari scriitori naționali. La examenul de bacalaureat am scris despre operele dramatice ale lui Vasile Alecsandri, iar la oral am răspuns la întrebări în legătură cu activitatea națională a lui Gheorghe Lazăr.

Trecând la universitate am intrat în societatea academică *Junimea*. Fiind ales bibliotecar, am întocmit în timpul vacanței catalogul cărților pe care le și citeam în bună parte – pe cele istorice, pe toate. M-au interesat foarte mult cronicele editate de Cogălniceanu, servindu-mă de ele la întocmirea conferințelor istorice ce le țineam în ședințele publice ale societății. Societatea *Junimea*, al cărei președinte eram în 1898/1899, se găsea în fruntea mișcării naționale din Bucovina, îndrumate de Gheorghe Popovici și susținute de presa națională bucovineană în frunte cu ziarul "Patria". Am luat parte la lupta contra guvernatorului Frederic Bourguignon care oprise tricolorul românesc și contra politicii ucrainofile, inaugurate de Aurel Obciul. În toamna 1899 am plecat la armată pentru a-mi face stagiul militar, iar după întoarcerea mea la universitate am reintrat din nou în vâltoarea luptelor naționale, care mă desgustară însă foarte curând pentru că nici politica naționaliștilor conservatoriști și cu atât mai puțin cea a democraților țărăniști nu corespundea exigențelor naționale. Și aceasta pentru motivul că atât unii, cât și ceilalți neglijau cu totul *legăturile* cu România din timpul Hurmuzăcheștilor, fără de care nu se putea face o adevărată politică națională în Bucovina. Pe mine, îndeletnicindu-mă cu studiile istorice m-a cuprins în vâltoarea vieții politice, dându-mi seama că nedreptățile comise față de neamul românesc din Bucovina și de aiurea se cereau îndreptate și cu totul înlăturate. Or, la aceasta nu se putea ajunge fără de o riguroasă acțiune politică și națională.

Înțelegeam și eu că în împrejurările date, o asemenea politică întâmpina mari dificultăți în calea ei, dar ea trebuia totuși încercată și pusă în practică cu orice risc. Academia Română propovăduia *unitatea culturală a tuturor românilor* iar *Nicolae Iorga* începuse prin "Semănătorul" o vastă propagandă pentru închegarea acestei unități. Publicațiile din Editura Minerva și alte edituri, găsiră o largă răspândire în Bucovina, mai ales în rândurile tineretului naționalist. Condițiile erau deci favorabile pentru editarea unei publicații periodice care să militeze în Bucovina pentru această unitate culturală. Acest organ era "Junimea Literară" al cărei prim număr apăru la 1 ianuarie 1904 în colaborare cu Victor Morariu, Liviu Marian și Gheorghe Tofan. Eram câțiva tineri care ne angajam să deșteptăm în publicul bucovinean gustul pentru lucrările literare românești și să grijim ca ideile întrupate în aceste lucrări să pătrundă în toate sufletele bucovinenilor. Pe calea aceasta încercam să manifestăm adeziunea noastră la unitatea culturală a tuturor românilor și să inaugurăm o mișcare literară în Bucovina care să ne smulgă din ghiarele indiferentismului și a letargiei în care se sbătea neamul românesc din Bucovina, stăpânit de patimi politice meschine și de rivalități personale. Ne disciplinasem gândurile, ne întărisem convingerile și luasem hotărârea fermă de a cultiva *idealul național integral* și de a rămâne în orice împrejurări ostașii lui credincioși. *Nicolae Iorga* înțelese mai bine ca oricine, salutând apariția noii reviste în cuvintele:

"Tinerii bucovineni s-au adunat în jurul Junimei Literare, unde orice scânteie de talent este binevenită și ajutată, și aceasta pentru a zgudui pe adormiții, ghiftuiții și cocoțații, pentru a dezmetici pe năuci și pedepsi pe vânzători..."

Dar cu toată precauțiunea, nu am putut evita ca însuși al doilea număr din

"Junimea Literară" să cadă jertfă cenzurei austriace din Cernăuți. Numai cu mari greutăți și cu declarații formale că în viitor vom fi cu mai mare atențiune față de tot ce se publică în coloanele revistei, am putut asigura apariția ei mai departe. În septembrie 1904, fiind numit profesor la Suceava la Liceul de acolo, am luat revista cu mine și ea a apărut mai departe sub conducerea mea, acolo, într-o atmosferă foarte priincioasă pentru idealul pe care-l servea, ferindu-se de un amestec direct în rivalitățile și certurile dintre naționaliști și democrați – mai mult sau mai puțin *bucoviniști* – fără nici o legătură cu România.

Totuși, într-o conferință ținută la Câmpulung în toamna anului 1913 nu mă putui reține de a supune unei ample critici luptele fratricide dintre partidele din Bucovina, discreditându-ne în ochii guvernului. Arătam că politicianismul acesta abject este detestat de tineretul naționalist, stăpânit de e tainică presimțire că se apropie ceasul izbăvirii. În continuare ziceam:

"Pentru a ne putea însă învrednici de bucuria vremurilor frumoase ce ne așteaptă, trebuie să ne dezbărăm de întinăciunea politicianismului bucovinist vânător de titluri și interese personale și răspânditor de vrajbă și ură între frați... să evităm contactul cu oamenii compromiși pe temă națională și să pregătim renașterea neamului nostru românesc din Bucovina la o nouă viață politică și culturală, inaugurând o politică de cinste și demnitate națională, o politică de apărare și recucerire, o politică care să se inspire din faptele trecutului și să tindă spre făurirea unui viitor mai vrednic și mai bun în sânul românismului atotcuprinzător".

Sosind la București în refugiu, în toamna anului 1914 însoțit de un mare număr de refugiati din Bucovina, ne-am constituit în *comitetul refugiaților bucovineni*, al cărui presedinte eram. În calitatea aceasta am intervenit la locurile în drept pentru plasarea tineretului pe la scoli și internate. Alții au fost diriguiti spre scoalele militare pentru a deveni ofiteri de front. N-am neglijat nici propagandistica, servind cu informațiuni din Bucovina si colaborând la ziare cu articole privitoare la stările din Bucovina. Evenimentele de pe diversele fronturi mă întăreau tot mai mult în credința că se apropie ceasul reîntoarcerei Bucovinei la sânul patriei-mame. Credința aceasta stăruia și în cercurile diriguitoare din București. Intrarea României în război alături de puterile antantei făcea să sporească numărul refugiaților din Bucovina, dând mult de lucru comitetului pentru plasarea lor. În timpul tratativelor pentru încheierea tratatului de alianță cu puterile apusene și Rusia am prezentat mai multe memorii cu chestia Cernăuților, pe care Rușii doreau să-l cuprindă în granița lor de la Prut. Grație datelor istorice, etnografice și economice din memoriile mele, guvernul român a fost în măsură să susțină cu succes cauza Cernăuților și să o câștige, spre marea mea mulțumire sufletească.

La apropierea trupelor austro-ungare-germane de București, m-am refugiat cu familia în toamna 1916 la Huși și de acolo, în Ajunul Crăciunului la Iași, unde am împărtășit cu toată lumea mizeriile și neajunsurile iernii 1916 – 1917. La Iași comitetul refugiaților bucovineni a intervenit pentru acordarea cetățeniei române și regularea situației militare a Bucovinenilor refugiați. La 8 iunie 1917 am salutat în Piața Unirii de la Iași pe voluntarii bucovineni sosiți din Rusia, rostind un discurs de bun venit în cinstea lor. În iunie 1917 am intervenit cu succes în chestia unui grup de elevi bucovineni de la Școala militară din Botoșani care fuseseră eliminați din școală din motive de indisciplină. La 2 iulie 1917 am constituit cu autorizația guvernului român *Misiunea română în Bucovina* cu scopul de a lămuri pe bucovinenii rămași acasă asupra scopurilor politice urmărite de rege și de guvern în Bucovina și de a purta grijă de familiile soldaților și ofițerilor bucovineni care luptau ca voluntari pe frontul român.

În august 1917 am fost silit să mă retrag la Odessa, unde am intrat în colaborare cu comitetul refugiaților transilvăneni de sub președinția lui Octavian Goga, având la Iași o conferință comună cu profesorul Tomas Masaryk, președintele republicei cehoslovace, de mai târziu.

De la Odessa am plecat în primăvara

1918 la Chișinău, unde mi-am continuat activitatea de președinte al comitetului refugiaților și al misiunei române. De la Chișinău plecam regulat la Iași pentru a interveni pe lângă guvernul român în chestiunea refugiaților. Acolo am constituit cu Octavian Goga *Comitetul național al Românilor ardeleni și bucovineni aflători în Moldova și Basarabia și al corpului ofiteresc de voluntari.* În numele acestui comitet am prezentat, împreună cu Goga, la 6 octombrie 1918 regelui Ferdinand declarația prin care ceream ca Bucovina și Transilvania să fie eliberate de sub jugul habsburgic și unite cu regatul român într-un stat național sub sceptrul dinastiei române.

În numnele acestui comitet protestam în presă și în adunări publice contra *Tratatului de pace de Brest-Litovsk* din 9 februarie 1918, prin care guvernul austriac consimțise la anexarea Bucovinei de Nord la regatul Haliciuluï ce urma să ia ființă până la 15 iulie a aceluiași an.

Luând cunoștință de hotărârea Constituantei din Cernăuți de la 27 octombrie 1918 am crezut că se impune o lămurire a opiniei publice din Bucovina asupra dispozițiunilor tratatului încheiat la 17 august 1916 cu puterile apusene și cu Rusia privitoare la Bucovina și Transilvania, care fuseseră atribuite României. În scopul acesta am întocmit la 1 noiembrie 1918 *Statutul pentru organizarea serviciului de propagandă în Bucovina,* care avea misiunea de a pregăti opinia publică din Țara Fagilor pentru unirea necondiționată cu România. Propaganda aceasta găsi un puternic ecou în coloanele ziarului săptămânal "Glasul Bucovinei" care apăru la Cernăuți la 22 octombrie 1918.,

În vremurile acelea atât de agitate am stăruit, în numele Comitetului național al refugiaților, atât la palat, cât și la guvern, pentru trimiterea armatei române în Bucovina la cererea Consiliului Național din Cernăuți. Cererea a fost satisfăcută și la 11 noiembrie, divizia a 8-a intră în Cernăuți, fiind întâmpinată cu mare bucurie de populație. În 22 noembrie am avut o convorbire cu prietenul și colegul meu *Sextil Pușcariu,* care în calitate de secretar de stat la externe venise la Iași să prezinte Regelui Ferdinand mulțumirile Consiliului Național de la Cernăuți pentru trimiterea oștirii românești în Bucovina. Convorbirea a avut loc la hotelul Binder din Iași și a durat mai multe ore. După un viu schimb de informații asupra situațiunii politice generale și a celei din Bucovina în special, am ajuns la o înțelegere deplină asupra măsurilor ce urmau să fie luate fără nici o amânare. Acțiunea Comitetului refugiaților din Iași trebuia să fie coordonată cu cea a Consiliului național din Cernăuți pentru ca ele să nu fie unilaterale.

Încă în seara aceleiași zile am pornit la Cernăuți în fruntea unui grup de o sută de refugiați. În dimineața zilei de 23 noiembrie am sosit după patru ani de pribegie la Cernăuți unde ni s-a făcut o frumoasă primire în Piața Unirii, și unde s-au rostit emoționante cuvântări și s-a jucat *Hora Unirii.* Îndată după sosire m-am prezentat la Palatul Administrativ părintelui *Dionisie Bejan* președintele Consiliului Național și d-lui *Iancu Flondor,* șeful guvernului bucovinean, căruia i-am înmânat un mesaj oficial din partea generalului Coandă, președintele consiliului de miniștri român. Pe Iancu Flondor l-am găsit în pat, suferind de gripă. Ambii m-au primit cu amabilitate, deși am avut impresia că cuprinsul mesajului indispusese întrucâtva pe Flondor, probabil din cauză că *i se cerea să mă considere ca împuternicit al guvernului regal de a trata cu depline puteri toate chestiunile în legătură cu actul unirii.* În conferința pe care o avui apoi cu ambii conducători ai Bucovinei, am căzut de acord asupra sporirii numărului membrilor Consiliului Național cu 12 foști refugiați și asupra convocării fără întârziere a Congresului general pentru votarea unirii. A doua zi eu m-am înapoiat la Iași pentru a raporta asupra situației din Bucovina și asupra convocării congresului. În absența mea Consiliul Național întrunindu-se la 25 noembrie, votă cooptarea mea și a altor 11 refugiați în consiliu, hotărâ convocarea Congresului Național pe ziua de 28 noembrie și mă onoră cu însărcinarea de a redacta actul unirii și de a-l susține în fața Congresului.

În dimineața zilei de 27 noiembrie sosii

de la Iași și supusei consiliului secretarilor de stat prezidat de I. Flondor proiectul actului de unire care fu dezbătut și aprobat de consiliu. În aceiași zi îmi destăinuii impresiile într-un articol publicat în "Glasul Bucovinei", care de la întoarcerea mea la Cernăuți apăru zilnic, devenind astfel *primul cotidian românesc*, ce apărea în Bucovina. Seara mă întreținui până târziu cu prietenul meu *Dimitrie Marmeliuc*, într-o cameră din hotelul Pajura Neagră asupra discursului pe care urmam să-l rostesc a doua zi în Congres, pentru susținerea actului de unire. Eram nevoit să stau la hotel, trimițându-mi familia la rudele de la Câmpulung, fiindcă fosta mea locuință, pe care o avusesem cu chirie la Cernăuți fusese complet devastată în timpul absenței mele de 4 ani, astfel că nu mai găsii decât pereții goi.

Congresul General al Bucovinei s-a întrunit la 15/28 noiembrie 1918 în sala sinodală din Palatul Mitropolitan, unde așezai mai târziu o tablă comemorativă în amintirea actului de unire.

Era Joia, o zi senină de toamnă târzie, în care congresiștii veniți din toate colțurile Bucovinei grăbiau zoriți la Congres, care s-a deschis la orele 11 dimineața. Congresul a fost deschis de Dionisie Bejan, care după cuvântul de salut adresat congresiștilor proclamă președinte al Congresului pe Iancu Flondor, care, după o scurtă introducere dădu citire Actului de Unire. După terminarea lecturii, am cerut cuvântul pentru susținerea Actului, stăruind asupra împrejurărilor în care s-a săvârșit detrunchierea Bucovinei de Moldova și evocând suferințele Bucovinenilor în tot timpul dominațiunii austriace de 144 de ani și recomandând congresului să voteze: *Unirea recondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României.* Pentru susținerea Actului de Unire au mai vorbit și delegatul Polonejilor și cel al Germanilor din Bucovina, după care Congresul l-a votat în unanimitate. Anunțarea votului a fost primită cu nesfârșite aplauze. După aceea Congresul a ales o delegație de 15 membri care să prezinte Regelui Ferdinand la Iași Actul Unirii. Între membrii delegați de Congres pentru această onorifică însărcinare mă găseam și eu.

Am sosit la Iași a doua zi dimineața și am fost primiți de regele Ferdinand și de Regina Maria, înconjurați de membrii guvernului la comandamentul corpului 4 de armată, unde Regele își instalase reședința provizorie. Pregătisem și alocuțiunea către Rege. Flondor stăruise însă pe lângă Nicolae Iorga să-i scrie el cuvântul către Rege și Iorga îi împlini dorința. Manuscrisul frumoasei alocuțiuni se găsește în posesiunea mea. Regele a răspuns în cuvinte alese. Regret însă că n-am putut obține cuprinsul cuvântării regale. În aceeași zi seara, am plecat împreună cu familia regală și membrii guvernului la București, unde Regele și Regina își reluară reședința la Cotroceni, pe care o părăsiseră în toamna 1916. Bucureștenii făcură familiei regale o entuziastă primire.

Duminecă seară la 1 decembrie 1918 s-a dat la Palatul Regal din Calea Victoriei o masă de gală la care participară și membrii delegațiunii bucovinene. Îmi aduc cu mare plăcere aminte că în cursul mesei sosi telegrama de la Alba Iulia, vestind că marea adunare națională de acolo votase unirea Transilvaniei cu regatul României.

Mare mulțumire sufletească am simțit în vremurile acelea de mari și radicale prefaceri politice și naționale, cetind în "Neamul Românesc" al lui *Nicolae Iorga* din 18 noiembrie 1918 articolul initulat: *Unul dintre întregitorii Moldovei.*

"Cu dd Iancu Flondor și Sextil Pușcariu, profesorul Iancu Nistor a fost în fruntea acelora care au proclamat la Cernăuți în memorabila zi de 15/28 noiembrie 1918 reunirea, *întoarcerea cuvenită a Bucovinei la acea Moldovă din care a desfăcut-o nu un act internațional cu o adevărată valoare, nu o sinceră adeziune a noastră, nu dorințele unei populații râvnitoare de cultura austriacă, ci numai o înșelătorie față de Turci, care n-aveau dreptul de a ne ceda și o silnicie față de Moldoveni, cari nu voiau să fie cedați.*

Învățatul istoric, al cărui nume va fi legat de amintirea actului solemn de alată ieri n-a fost în Bucovina, țara sa de naștere – căci e fiul unui sătean din părțile de la munte – în momentul când Românii săi de acolo au tras consecințele firești ale desfacerii totale aus-

triece. N-a putut lucra în acele zile de nehotărâre și primejdie pentru a se aduce măgulitoarea rezoluție care a îndrumat lucrurile spre sfârșitul cel mai firesc și n-a figurat în rândul oamenilor de inimă și de tare credință care cu o mână au înlăturat pe îndărătnicii sprijinitori ai austriacismului în agonie, iar cu alta au oprit îmbulzirea poftelor neîndreptățite, care veneau din partea unui ucrainean străin de Bucovina, considerată numai ca o pradă.

Ar greși însă cine ar crede că în această faptă el n-a avut o parte, și una din cele mai mari, cum se întâmplă adesea ca lucrurile să fie îndeplinite și de cei care se găsesc foarte departe de locul săvârșirii lor.

În adevăr, Nistor *a lucrat în trei direcțiuni mari pentru unirea de astăzi:*

Întâi, el a dat, ca scriitor istoric și ca profesor de gimnaziu și pe urmă și de universitate, românismului din Bucovina o încredere în sine *pe care străinii izbutiseră – s-o spunem limpede – a-i slăbi. Le-a spus,* li-a dovedit *– și acelor străini însăși – că dreptul cel vechi este al nostru, că nouă ni se datorește tot ce în acea provincie a fost organizare și cultură în trecut și că acestea sunt titluri cărora alte popoare nu le pot opune nimic.*

Al doilea, pentru ca această conștiință să producă și o luptă și această luptă să capete adevăratul ei organ, el s-a ridicat împreună cu Pușcariu, pentru a curăți atmosfera morală de otrava înăbușitoare a onciulismului, *deprins a pacta cu toți dușmanii noștri naționali, numai să-și atingă scopurile de partid. Și această operă de renovare politică a educat pe cei mai autorizați dintre tinerii care și-au pus viața în joc pentru ca să dea întreaga Bucovină neamului lor.*

În al treilea rând, Nistor, în deosebi de alții, a îndreptat de la început, hotărât, spre noi, pe Bucovineni, prea mult deprinși a-și căuta mântuirea la Viena. *S-a pus în curent cu știința și literatura noastră, a scos cu Gh. Tofan o revistă în legătură cu mișcarea naționalistă de aci, apoi când a fost să se formeze pentru catedra universitară, s-a așezat modest, la o vârstă acum matură, pe băncile universității din București. Iar, când a început războiul, membrul Academiei Române a trecut granița în Regat, arătând cât de mult crede în misiunea de întregire națională, pe care acesta trebuie s-o îndeplinească.*

Pentru aceste reale merite, așa de mari, în ziua de unire salutăm frățește pe IANCU NISTOR".

După unire am fost numit cu decretul regal din 18 decembrie 1918, *ministru secretar de stat* (fără portofoliu) în guvernul prezidat de Ion I. C. Brătianu cu reședința la București, cu însărcinarea de a susține interesele Bucovinei în guvern. Am colaborat în această calitate cu Iancu Flondor care era delegat cu administrarea Bucovinei cu ajutorul secretarilor de serviciu de sub preșidenția mea. Mi-am luat postul în primire în aprilie 1919.

Ca ministru delegat cu administrația Bucovinei am început opera de redresare politică și economică a țării. Gruparea foștilor refugiați s-a constituit sub conducerea mea în *Partidul democrat al Unirii* cu *Glasul Bucovinei* ca organ cotidian de publicitate, care apărea în tipografia sa proprie, ce cu vremea se dezvoltă în *Institut de de arte grafice și editură.* În 1934 se deschise și Librăria Glasul Bucovinei. În această editură au apărut în curs de 20 de ani: Calendarul Glasul Bucovinei sub îngrijirea lui Aurel Morariu. Ordonanțele cu putere de lege privitoare la Bucovina pe care le puteam da, apăreau în foaia oficială administrativă: Buletinul Bucovinei. Am întocmit legea electorală și am condus cu mare succes campania electorală pentru primul parlament al României Mari, fiind ales deputat de Rădăuți, stăruind pentru alegerea mitropolitului Vladimir de Repta ca președinte de vârstă la Senat. În ședința corpurilor legiuitoare din 29 decembrie 1919 am prezentat în calitatea mea de ministru de stat delegat cu administrația Bucovinei, proiectul de lege pentru ratificarea actului unirii din 28 noembrie 1918, care a fost votat cu unanimitate. Am intervenit cu memorii explicative contra știrbirii vechii granițe de la Ceremuș dinspre Polonia, agreată de conferința de pace de la Paris, protestând energic și cu succes contra detrunchierii unor regiuni din teritoriu bucovinean.

În administrație, în public și în școală

am introdus limba românească și am înlocuit funcționarii austrieci care nu cunoșteau această limbă cu slujbași români. Am desființat liceele germane și ucrainene, fiind că nu mai aveau elevi. Am trecut administrația Fondului bisericesc asupra mitropolitului și a consistoriului mitropolitan. În înțelegere cu mitropolitul Vladimir am contribuit la desfacerea episcopiei dalmatine de mitropolia Bucovinei și am stăruit pentru cooptarea mitropolitului în Sf. Sinod al bisericii române.

Am întocmit *legea pentru reforma agrară* din septembrie 1919 prin care au fost expropriate 97.320 ha de pământ arabil și trecute în loturi sătenilor nevoiași cu [cuvânt lipsă] de pământ. Pe terenurile expropriate în regiunea dintre Prut și Nistru am înjghebat 5 colonii românești, pentru întărirea elementului românesc de acolo. În urma acestei rodnice activități am fost ales membru de onoare în zeci de comune bucovinene, în frunte cu municipiul Cernăuți.

Activitatea mea ca ministru delegat a continuat până la 27 septembrie 1919 când Brătianu demisionând, făcu loc guvernului prezidat de Artur Văitoianu, care convocă corpul electoral pentru alegerea primului parlament al României Mari. Am făcut parte și din acest guvern, ca și din guvernul Alexandru Vaida Voevod, care succedă guvernului Văitoianu la 5 decembrie 1919; apoi regele încredință cu formarea guvernului pe mareșalul *Averescu*. Acesta îmi făcu cinstea de a mă invita să-mi continuu activitatea și în guvernul prezidat de el. La 15 martie 1920 am fost numit ministru de stat în noua formație guvernamentală. Dar activitatea mea în noul guvern, din care făceam parte cu asentimentul partidului meu, n-a fost decât de câteva săptămâni, fiind că eu nu înțelegeam să intru cu partidul meu în *Liga Poporului*.

Din cauza acestui refuz, guvernul a făcut schimbări în administrația Bucovinei fără a mă consulta. Am înțeles că măsurile acestea fură luate pentru a-mi da de înțeles că colaborarea cu mine nu mai era agreată de șeful guvernului.

De aceea la 23 aprilie 1920 mi-am prezentat demisia din guvern, adresând primului ministru următoarea scrisoare :

"Domnule Președinte al Consiliului, Am intrat în guvernul prezidat de d-voastră cu gândul bun și cinstit de a continua și duce la bun sfârșit opera de muncă și consolidare ce începusem în Bucovina. Partidul democrat al Unirii, pe care [am] cinstea de a-l conduce a aprobat pasul meu și prin declarația mea din parlament a asigurat guvernul de sprijinul și loaiala sa colaborare. Măsurile care în timpul din urmă s-au luat cu privire la Bucovina au trezit mari nedumeriri în rândurile partidului nostru care, întrunindu-se în congres la Cernăuți, m-a însărcinat să aduc această nedumerire la cunoștința Domniei Voastre.

Dar încă înainte de a fi avut ocazia de a vă expune situația din Bucovina, constat că guvernul a găsit de bine să ia noi măsuri și să facă numiri importante în administrația Bucovinei după sfatul și indicațiile altora, fără ca eu, ministru delegat cu administrația Bucovinei să fi fost consultat. Împrejurarea aceasta mă face să cred că colaborarea mea ca membru al guvernului nu vă este binevenită și că nu mă mai bucur de încrederea d-voastră și a colegilor din guvern.

Așa fiind, Vă rog, Domnule Președinte al Consiliului să binevoiți a lua la cunoștință demisia mea din guvern.

Primiți Domnule Președinte al Consiliului încredințarea distinsei mele stime și considerațiuni".

În alegerile din mai 1920 am candidat la mandatul de *senator al Universității* din Cernăuți și am reușit, susținând în Senat împreună cu Alecu Constantinescu opoziția față de guvern. La 24 octombrie 1920, rector fiind, am prezidat inaugurarea Universității românești din Cernăuți după lichidarea celei germane în urma *exhodului* profesorilor austrieci, rămânând numai patru din ei.

Festivitățile inaugurării s-au săvârșit în prezența regelui Ferdinand, a reginei Maria și a întregii familii regale. Sedința festivă s-a ținut în sala de marmură a reședinței mitropolitane unde am așezat mai târziu o placă comemorativă în amintirea acestui memorabil act cultural. Cu ocazia acestor festivități am rostit *trei discursuri festive* în care tălmăceam sentimentele ce mă însuflețeau atunci, văzându-mi împlinită una din

Cernăuți, 1924. Dezvelirea Monumentului Unirii

dorințele mele cele mai fierbinți cu privire la înalta învățătură românească, asemănând starea de spirit de atunci cu cea din 1875, când s-a inaugurat universitatea germană.

Guvernul Averescu demisionă în decembrie 1921, făcând loc unui guvern de câteva săptămâni prezidat de *Tache Ionescu*. Acesta convocă parlamentul pentru a obține vot de încredere. Neobținându-l, Tache Ionescu se retrase și regele însărcină la 19 ianuarie 1922 pe *Ion Brătianu* cu formarea unui guvern liberal din care am făcut și eu parte ca ministru al Bucovinei, timp de 4 ani, până la explorarea perioadei legislative la 27 martie 1926, ca deputat de Rădăuți.

În timpul acestei guvernări am contribuit la încadrarea organică a Bucovinei în sistemul administrativ cultural și economic al regatului român întregit și normalizarea funcționării lui. Am colaborat la întocmirea nouii constituții a României Mari, care a fost promulgată în 28 martie 1923. Dar partidul democrat al unirii a fuzionat cu partidul liberal și astfel, pe calea acestei fuzionări, am devenit membru al partidului național liberal. Am aderat din convingere la programul acestui partid, pentru că în îndelungata colaborare la guvern cu liberalii m-am putut convinge de sinceritatea naționalismului lor, de seriozitatea operelor lor administrative și de interesul pe care îl arătau pentru Bucovina. Concepția de armonie socială din ideologia lor corespundea pe deplin simțămintelor mele. Am rămas mereu credincios convingerilor mele naționaliste, propovăduite generației noastre de Nicolae Iorga, precum și Partidului național liberal, ale cărui doctrină și ideologie se întemeiau pe ideea națională. Era deci firesc să lupt împotriva internaționalismului social democrat, împotriva național socialismului hitlerist, susținut de tineretul legionar și împotriva comunismului, doctrine politice și sociale pornite din afară și impuse neamului nostru prin teroare și forță. Terorii legionare a căzut jertfă Nicolae Iorga, fiind amenințat și eu. Încrezător în puterea tradițiilor străbune, m-am străduit să-mi apăr, după cuvintele lui Mihai Eminescu, "*sărăcia și nevoile și neamul*" împotriva influențelor străine sufletului românesc.

La legiferările ce decurgeau din noua constituție am stăruit pentru menținerea mitropoliei Bucovinei și consolidarea universității, pentru împărțirea Bucovinei în 5 județe și pentru crearea tribunalelor de la Storojineț, Suceava și Câmpulung, pentru trecerea administrației fondului bisericesc

asupra *Consiliului eparhial*, compus din două treimi laici și o treime clerici, pentru etatizarea căilor ferate particulare, pentru o așezare dreaptă a impozitelor, pentru înlesnirea creditului.

În martie 1924 am fost în misiune specială, ca președinte al comisiunei pentru negocierea cu guvernul austriac asupra diverselor chestiuni ce derivau din aplicarea tratatului de pace cu Austria – la Viena. Întru îndeplinirea acestei misiuni privind Bucovina, am încheiat în iulie 1924 cu guvernul austriac *7 convenții* privind fondul de pensiuni, transferarea creanțelor și depozitelor caselor de pensii, liberarea acestor depozite, regularea datoriilor și creanțelor în coroane austro-ungare, schimbul registrului de impozit financiar, asigurările private, repartiția bunurilor împărțite prin nouile fruntarii, regimul apelor, casele de [lipsă cuvânt] sumele subscrise la împrumutul de război austriac etc. Cu semnarea acestor convenții am scutit Bucovina de diverse plăți care pe nedrept i se impuneau și am readus în țară depozitele fondului bisericesc care fuseseră evacuate la Salzburg. Una din condițiile încheiate se referea la restituirea unui bogat material artistic referitor la Bucovina, între care și harta Bucovinei ridicată la 1774 de colonelul Enzenberg. Tot atunci am obținut în schimb tabloul lui Franken înfățișând bogățiile lui Cressus cu chipul lui Mihai Viteazul, ca principe oriental. Cu acea ocazie am făcut studii în arhivele vieneze unde se găsea un prețios material în legătură cu intrarea României în războiul mondial, care urma să fie copiat de delegatul român Holzeg... și trimis în țară.

La 15 octombrie 1922 am participat la festi-vitățile încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria a României la Alba Iulia, ca membru al guvernului. De asemenea am asistat la căsătoria princepelui Carol cu principesa Elena, precum și a principesei Marioara cât și a Elisabetei cu regele Greciei. Tot așa și la botezul principelui Mihai.

Liniștea guvernării a fost însă turburată de intențiunea principelui Carol, moștenitorul tronului, de a renunța la tron. Încercările regelui și ale reginei de a abate pe principe de la acest gând rămaseră însă zadarnice, precum și zădarnice rămaseră și repetatele intervenții ale guvernului de a determina pe principe de a se reîntoarce în țară. În fața acestei situațiuni, regele Ferdinand convocă la 4 ianuarie 1926 un consiliu de coroană la Sinaia, care, după dezbateri emoționante hotărâ să accepte renunțarea principelui Carol la drepturile sale de domnie și să proclame pe fiul său minor Mihai, moștenitor al tronului României. Pentru tot timpul minoratului se desemnase o regență regală compusă din principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și președintele Curții de Casație, Gheorghe Buzdugan.

Ca membru al guvernului am avut cinstea a fi prezentat regelui Alexandru al Serbiei, regelui Boris al Bulgariei etc.

N-am făcut parte din guvernul lui Averescu (1926 – 1927) și nici din cel al lui *Barbu Știrbei*, de câteva luni. După demisia lui Știrbei a fost chemat din nou la guvern partidul liberal. Ion I. C. Brătianu, care fusese încredințat de regele Ferdinand, care zăcea bolnav de cancer la Scroviște, îmi oferi departamentul *Lucrărilor Publice*, fiind că administrarea separată a Bucovinei fusese de mult lichidată. La 22 iunie 1927 am depus jurământul la Scroviște, fiind adânc impresionat de starea bunului rege. Parlamentul fu disolvat și în iulie se făcură noi alegeri, în care mă alesei deputat de Rădăuți. Dar numai bine ce se terminară validările acestui parlament, când la 20 iulie muri la Sinaia regele Ferdinand la ale cărui funeralii la București și Curtea de Argeș unde fu înmormântat am asistat cu sinceră compătimire.

La 21 iulie membrii regenței: *Principele Nicolae*, patriarhul *Miron Cristea* și președintele Casației *Gheorghe Buzdugan* prestară jurământul pe constituție, fată fiind regele minor *Mihai*, ținut de mână de maică-sa, principesa Elena.

Guvernul își continuă guvernarea sub regență, purtând grijă de nevoile țării, când la 24 noiembrie 1927, numai la 4 luni după moartea regelui Ferdinand, muri subit la București primul ministru Ion I. C. Brătianu, fiind înmormântat la Florica. Regența însărcină la 26 noiembrie pe *Vintilă Brătianu*,

fratele defunctului, cu președinția guvernului, care rămase la putere în vechea sa compoziție, până [în] noiembrie 1928, când guvernul liberal demisionă și astfel ieșii și eu din guvern.

În vacanța de Crăciun 1927 – 1928 am plecat la Paris, pentru a-mi însoți soția și fiica în țară din voiajul lor mai lung în străinătate.

În 1928 se împlineau 10 ani de la unirea Bucovinei. Hotărâsem să sărbătorim această aniversare prin publicarea unei lucrări comemorative intitulată *Zece ani de la Unire* și să organizăm o expoziție la Cernăuți. Primisem în scopul acesta un avans de 5 milioane lei, și începusem preparativele necesare. Mă purtam cu gândul să ridic în Grădina Publică din Cernăuți un palat solid, permanent pentru expoziții de acest fel. Sumele primite de la Ministerul Agriculturii în acest scop le depuneam la câteva bănci din Cernăuți, cu intenția să-mi stea la îndemână pe măsura în care se proclamau lucrările. Dar schimbarea de guvern în sezonul înaintat împiedicaseră continuarea lucrărilor pentru toamna aceea, rămânând ca ele să fie reluate în anul următor. Noul guvern nu agrea însă expoziția, hotărând să dea sumelor avansate o altă destinație. Criza economică din 1929 se resimți și la Cernăuți și băncile care primiseră banii ajunseseră în dificultate de plată. Ca gestionar al acestei sume, mi se cerură de minister restituirea lor, punându-mi-se sechestru pe biblioteca mea, singura comoară care mi-o adunasem din economiile mele. Făcând apel la Curtea de Conturi am obținut câștig de cauză; prin Decizia Nr. 649 din 12 iulie 1934. Ministerul Agriculturii nu se mulțumi însă cu această decizie și făcu recurs contra ei. Atunci mă adresai Consiliului Superior al Avocaților Statului de pe lângă Ministerul de Justiție, care găsi de bine să anuleze decizia Curții de Conturi și invită Ministerul de Agricultură să revină asupra recursului său conducând la încheierea dosarului. Iată adresa Contenciosului Ministerului de Agricultură și Domenii din 20 august 1937 nr. 2593:

"Domnule Președinte,

În baza avizului Consiliului Superior al Avocaților Statului de pe lângă Ministerul de Justiție, declarăm că retragem recursul nr. 2309 din 17 iulie 1937, ce am făcut în numele Ministerului de Agricultură și Domenii, contra Deciziunei Acestei Înalte Curți Nr. 649 din 12 iulie 1934 și pe care recurs vi l-am înaintat cu adresa noastră Nr. 2310 din 17 iulie 1937.

Vă rugăm deci, a lua act de această retragere și a dispune închiderea dosarului.

Ministru

ss. M.N. indesc.

ss. Tiberiu Moșoiu"

Guvernul țărănist al Iuliu Maniu, care succedă celui liberal făcu noi alegeri, la care partidul liberal a rămas în minoritate.

În baza încheierii Comisiunii Înaltei Curți de Casație din 6 noiembrie 1928, am fost proclamat *Senator de drept* în conformitate cu dispozițiunile art. 73 din Constituție, care recunoștea acest drept celor ce funcționară ca miniștri timp de cel puțin 6 ani. Or, la acea dată eu funcționasem 6 ani și 10 luni ca ministru din mai multe guverne precum am arătat mai sus. La 28 decembrie 1928, cu adresa nr. 112 primii de la Președinția Senatului următoarele rânduri:

"Domnule Senator,

Am onoarea a Vă aduce la cunoștință că în conformitate cu dispozițiunile art. 73 (lit.e) și art. 74 din Constituție, în baza încheierii nr. 71 din 6 noiembrie 1928 a Comisiunei Înaltei Curți de Casațiune, precum și în virtutea art. 20 din Regulamentul Interior al Senatului ați fost proclamat Senator de drept *în ședința de la 28 decembrie 1928 și ați fost înscris în apelul nominal al D-lor Senatori.*

Președinte ss. Traian Bratu
Secretar General ss; C. Eraclide

Domniei Sale
Domnului Ion I. Nistor
Senator de drept București"

Aceasta însă nu mă împiedică de a candida la cameră, urmând ca după reușită în alegeri să optez pentru un mandat sau altul, precum am și făcut, optând însă totdeauna pentru mandatul de drept de la Senat.

N-am mai făcut parte din guvernele Maniu, Gheorghe Mironescu, Alexandru Vaida-Voevod și Nicolae Iorga, care s-au succedat în perioada de la 10 noiembrie 1928, până la 14 noiembrie 1933. În timpul acesta am făcut parte din parlament și am dezvoltat o vie activitate politică în calitatea mea de șef al organizațiilor național-liberale din județele Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Suceava și Câmpulung.

Ca senator am luat parte la dezbaterile maturului corp și am prezidat nenumărate adunări politice în județele din Bucovina.

Evenimentul politic cel mai însemnat din acest timp a fost reîntoarcerea principelui *Carol* în țară la 8 iunie 1930, proclamarea lui *ca rege* în locul fiului său Mihai, care fu proclamat *Mare Voevod de Alba Iulia*. Ca membru al partidului Național Liberal n-am luat parte la ședința corpurilor legiuitoare din ziua de 8 iunie, când regele Carol a depus jurământul pe constituție. Din cauza abținerii de la festivitățile restaurării, am înfruntat mai multe neplăceri până ce în noembrie 1933 am ajuns la o înțelegere cu regele Carol al II-lea astfel că partidul Național Liberal fu chemat din nou la guvern. El îndurase însă, între timp, o grea pierdere prin moartea președintelui său *Vintilă Brătianu*, întâmplată la 23 decembrie 1930. În locul defunctului fu ales *Ion I. Gh. Duca* șef al partidului și pe el îl însărcină regele la 14 noembrie 1933 cu formarea noului guvern în care am intrat și eu ca *ministru al minorităților etnice* și apoi ca *ministru al Muncii și Asigurărilor Sociale* de la 9 iunie 1934.

La 29 decembrie 1933 primul ministru Duca fu asasinat în gara de la Sinaia. După o guvernare de câteva zile a d-lui Dr. Angelescu, regele încredință la 4 ianuarie 1934 pe *Gheorghe Tătărescu* cu formarea cabinetului, guvern care continuă până la 29 decembrie 1937.

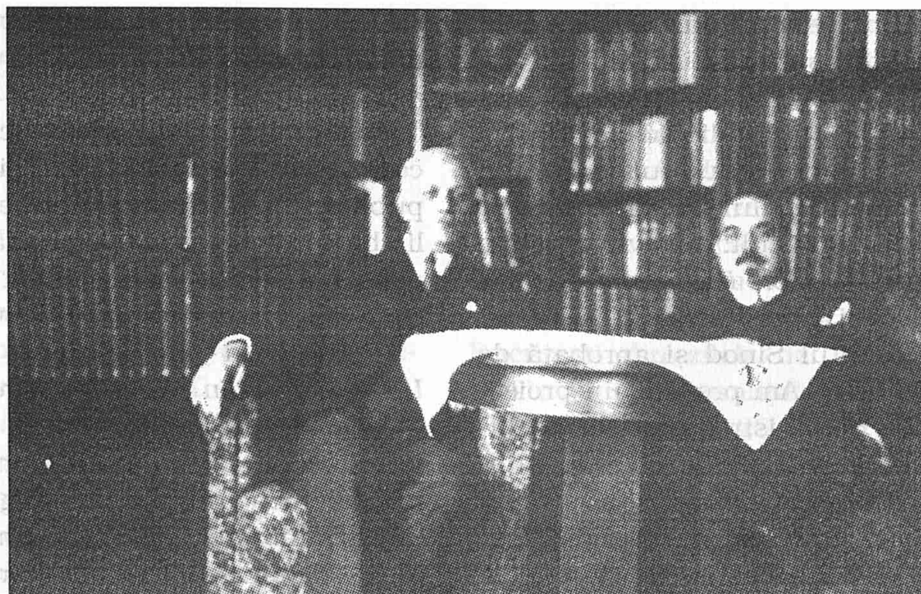
În noaptea de 26 spre 27 februarie 1934 fu asasinat în locuința sa din București fostul meu director de cabinet, deputatul *Eusebie Popovici*, care m-a servit mai multi ani cu dragoste și devotament. Am regretat din suflet pierderea iubitului meu prieten si colaborator. Asasinii erau trei elevi de la liceul Gheorghe Lazăr din București. Tragicul său sfârșit m-a zguduit adânc.

În septembrie 1935 am asistat ca invitat al Regelui Carol al II-lea la *manevrele regale* din Rădăuți. Am contribuit la punerea în bună stare a căilor de comunicaie și a podurilor.

Prin decretul regal din 23 septembrie 1935 s-au contopit ministerele Muncii și Sănătății și eu am fost numit pe ziua de 23 septembrie 1935 Ministru Secretar de Stat la *Departamentul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale*. După un an – la 2 septembrie 1936 – s-a reînființat din nou Ministerul Sănătății, iar eu am rămas în guvern ca ministru al Muncii și Asigurărilor Sociale.

Activitatea mea la ministerul Muncii și Sănătății a lăsat roade în urma ei. Am dat o deosebită atenție pregătirii ucenicilor întocmind *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea profesiunii* promulgată la [lipsă] prin care am modificat vechile legiuiri meșteșugărești din vechiul regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina și am creiat un regim unitar pentru regatul întregit. Dar pentru ca dispozițiile legii pentru pregătire să nu rămână numai pe hârtie, am construit *cămine* pentru ucenici, înzestrîndu-le cu toate instalațiile didactice și higienice necesare. Căminul de la Timișoara cuprinde 400 de paturi, iar cel de la Cernăuți, 300. Cu paturi mai puține erau căminele de ucenici din Hunedoara, Reșița, Brașov, Dej, Târgu-Mureș, Târgoviște, Târgu-Jiu, Bacău, Huși, Slatina, Vaslui, Rădăuți, Suceava. Am pus piatra fundamentală la căminele de ucenici de la Oradea și Bacău.

Ca ministru al *Asigurărilor Sociale* am ridicat edificii pentru adăpostirea caselor de asigurări și dispensariilor medicale la București, Câmpina, Brașov, Bacău, Roman, Brăila, Târgu-Jiu, Timișoara, Cernăuți și Cluj. Ca *ministru al Sănătății* am inițiat lucrări de restaurare și lărgire la mai multe spitale din țară, am înființat dispensarul academic de la Cernăuți și preventoriul de la Gura Humorului, pentru tineretul universitar. Am stăruit pentru înființarea de dispensare la orașe și sate ca de pildă la Cernăuți, Ciudei, Vicovul de Sus, Toporăuți, Siret – în Bucovina, cât și în celelalte regiuni ale țării. La Cernăuți am ridicat un Azil de noapte și altul mai spațios pentru adăpostirea copiilor.

Ion I. Nistor împreună cu Al. Lapedatu

La 6 martie 1934 am răspuns la Cameră în numele guvernului la discuția asupra mesajului tronului.

La 28 noiembrie am dezvelit la Cernăuți, în grădina Arboroasa, în cadrul unui impozant congres politic, bustul lui Ion I. C. Brătianu, lucrat de Dumitrescu-Brăila, cu inscripția: "Lui Ion I. C. Brătianu, Bucovina recunoscătoare".

În august 1938 am participat la *Conferința Parlamentară Internațională* de la Haga intervenind în discuția diverselor probleme politice internaționale de la ordinea de zi.

La întoarcere am luat parte la Congresul Internațional de Științe istorice de la *Zürich*, cu care ocazie am vizitat Elveția, ajungând până la Geneva, unde am vizitat Palatul Ligii Națiunilor. La 6 septembrie mă găseam la *Praga* – când Hitler trimise ultimatumul lui Beneș. M-am întors în țară prin Rusia Subcarpatică, prin punctul Halmei.

La încheierea perioadei legislative guvernul *Gheorghe Tătărescu* și-a dat demisia. Fu însă însărcinat din nou de rege cu formarea unui nou guvern care depuse jurământul la 18 noembrie 1937, din care făceam parte ca *Ministrul Muncii*, fiind însărcinat și cu controlul asupra Fondului bisericesc. În noile alegeri pentru Cameră, la 20 decembrie, guvernul nu întrunii cele 40% din totalul voturilor pentru formarea unei majorități parlamentare, cu toate că alegerile pentru Senat îi dădură majoritatea cuvenită. Din cauza aceasta guvernul Tătărescu își înaintă demisia la 29 decembrie, pe care regele o primi, încredințând pe *Octavian Goga* cu formarea noului guvern, din care eu, firește, n-am făcut parte. N-am făcut parte nici din guvernul prezidat de *patriarhul Miron* care ajunse la cârma statului la 11 februarie 1938 menținându-se până la 6 martie 1939, când președinția guvernului trecu asupra lui *Armand Călinescu*, în urma morții patriarhului.

După asasinarea acestuia, întâmplată la 20 septembrie 1939, regele încredință președinția consiliului generalului *Constantin Argeșeanu*, iar după 3 zile, lui *Constantin Argetoianu*, care guvernă până la 24 noiembrie 1939, cînd își înaintă demisia. Regele i-o primi și-l însărcină pe *Gheorghe Tătărescu* cu formarea noului guvern, din care făcui parte ca *Ministru al Cultelor și Artelor*, în fruntea cărui departament am rămas până la 12 mai 1940, când mi-am înaintat demisia, care mi-a fost primită de rege.

După 12 mai 1940 n-am mai făcut parte din nici un guvern. Am continuat, însă, de a fi membru al Senatului și după modificarea Constituției, în urma căreia sistemul *bicameral* fu înlocuit cu sistemul *monocameral*.

În timpul ministeriatului meu am avut de soluționat diverse chestiuni de cult în legătură cu inventarierea averilor cultului romano-catolic, precum și lichidarea fondului catolic. Discuții cu nunțiul papal, în chestiunea concordatului și al ordinelor călugărești ale acestui cult. Am avut repetate controverse cu *Visarion Puiul*, mitropolitul Bucovinei, a cărui cerere de demisie a fost acceptată de Sfântul Sinod și aprobată de rege la 12 mai 1940. Am pregătit un proiect de lege pentru administrarea fondului bisericesc din Bucovina și am conferit subvenții la diferite biserici și mănăstiri.

La 6 ianuarie 1940 am prezidat serbarea Bobotezei în absența regelui și a președintelui consiliului Tătărescu, care erau la Chișinău. Am prezidat deschiderea Salonului Oficial la 26 ianuarie 1940. Am săvârșit instalarea mitropolitului Irineu la Iași și a mitropolitului Nifon la Craiova.

După demisie, mi s-a făcut propunerea de a pleca la Berlin, ca conducător al *Institutului Româno-German* din capitala Reichului. Am ezitat să primesc această însărcinare și în locul meu a fost numit *Sextil Pușcariu*.

La 27 iunie 1940 eram în toiul *Conferinței interuniversitare* când sosi ultimatumul URSS să evacuăm Nordul Bucovinei și, Basarabia. Chemat noaptea la Tătărescu, m-a invitat să intru în guvern pentru a trata cu Rușii asupra Bucovinei. Noaptea târziu am prestat jurământul la Palat. La 28 iunie am discutat chestia cesiunii la Academie. A doua zi am fost la gară întru întîmpinarea refugiaților din Cernăuți susținând cauza lor în consiliul de Miniștri.

Prin ocuparea Cernăuților de către armata roșie am suferit o mare pierdere personală. Locuința mea din Cernăuți cu o bibliotecă de mai multe mii de volume privitoare la istoria românilor a rămas în mâinile năvălitorilor. Pierderea aceasta veni să dubleze durerea mea pe urma pierderii Bucovinei de Nord. Atunci *din însărcinarea Academiei am elaborat un memoriu adresat tuturor academiilor din străinătate* în care arătam marea pierdere culturală pe care neamul românesc o îndură prin încălcarea Bucovinei și Basarabiei de către armata roșie, solicitând suport moral pentru redobândirea acestor provincii cu numeroasele așezăminte culturale care se găseau în ele. Tot atunci am stăruit asupra condițiunilor în care la 1918 se înfăptuise Unirea Bucovinei, publicând un studiu asupra acestei uniri în limba germană, franceză, italiană și engleză, pentru a lămuri străinătatea asupra drepturilor României asupra Bucovinei.

În 1941 am răspuns la *memoriul Ucrainenilor din Bucovina adresat mareșalului Antonescu*, conducătorul statului, arătând netemeinicia pretențiunilor lor. Răspunsul meu a fost trimis legațiilor române din străinătate pentru informarea străinătății. Răspunsul a mai apărut apoi și în limba germană și italiană.

La 4 iulie 1940 Tătărescu își înaintă demisia și astfel am ieșit și eu din guvern, din care făcusem parte numai cele câteva zile. S-a format guvernul *Ion Gigurtu*, care la 6 septembrie 1940 făcu loc guvernului autoritar al generalului Antonescu.

Ocuparea Cernăuților de către armata roșie la 28 iunie 1940 precum și proclamarea dictaturii legionare și instalarea la putere a generalului *Ion Antonescu* la 6 septembrie a aceluiași an, m-au silit să pun capăt activității mele politice. Institutul de arte grafice și editură. *Glasul Bucovinei* ajungând în mâini străine, în urma pierderii institutului de editură își sistară apariția și organele de publicitate, ziarul "Glasul Bucovinei", revista "Junimea Literară", buletinul Institutului de Istorie și Limbă *Codrul Cosminului*, precum și *Calendarul Glasul Bucovinei*. Își poate închipui oricine cu câtă durere sufletească am îndurat pierderile acestor organe prin care respira dorul meu de activitate politică și culturală și de creație literară și științifică. Dar n-am pierdut speranța în reapariția lor!...

Răspunzând la una din primele măsuri luate de noul guvern legionar prin decretul lege nr. 3077 din 7 septembrie 1940 și a decretului de completare nr. 3098, 3226, și 3262 din 26 septembrie 1940 pentru controlul averilor foștilor demnitari ai Statului, am arătat într-un memoriu starea mea patrimonială din 1918 până în 1940, demonstrând negru pe alb că nu m-am îmbogățit

din funcțiile înalte pe care le-am avut. Drept răspuns la memoriul meu am primit la 13 noiembrie 1941 din partea *Comisiunei pentru declararea și controlul averii demnitarilor statului* sub nr. 7346 următorul

"Certificat

Se certifică de noi, că această comisiune, prin ordonanța cu nr. 217 din 30 septembrie 1941, a clasat cauza formând obiectul dosarului cu Nr. 112/1940, privind declarația de control a averii făcută de dl. Ion I. Nistor, fost ministru, constatându-se justificată averea susnumitului fost demnitar.

Prezentul certificat s-a eliberat pe hârtie simplă, fiind scutit de taxe de timbru, conform Decretului Lege Nr. 3263/1940.

Secretarul Comisiunii.

Secretar la Curtea de Apel din București

ss. St. Stăncescu"

Prima decorație pe care am primit-o a fost Medalia *Bărbăție* și *Credință* (1918). Au urmat apoi ordinul *Steaua României* în gradul de

Mare Ofițer (1920). În același an am primit ordinul *Sf. Sava* (sârbesc) în gradul de Mare Cruce (1922). În 1922 am fost decorat cu ordinul *Coroana României* în gradul de Mare Cruce, din 1923 am primit ordinul *Polonia Restituta* în gradul de Mare Cruce. În 1931 am fost decorat cu ordinul cehoslovac *Vulturul Alb*, în gradul de Mare Ofițer. În 1924 am primit *Crucea Comemorativă a războiului*, în 1926 Răsplata *Muncii pentru Biserică*. În 1931 am fost decorat cu *plata Muncii* pentru 25 de ani în serviciul Statului, iar în 1935 cu *Vulturul României* în grad de comandor. În 1934 am primit *Meritul Cultural* în gradul de Comandor. În 1936 am fost distins cu ordinile *Steaua României* și *Regele Ferdinand I* ambele în gradul de Mare Cruce. În 1937 am primit ordinul *Coroana Iugoslaviei* și *Steaua Polară* suedeză, ambele cu gradul de Mare Cruce.

În nemărginita mea durere pe urma loviturilor suferite, găsii singura mângâiere în îndeletnicirile mele istorice, lucrând la scrierea *Istoriei Românilor* și la diversele comunicări pe care le făceam regulat la Academie.

În timpul dictaturii legionare n-am avut nici o însărcinare politică. Am răspuns doar la pretențiile nejustificate ale ucrainenilor asupra Bucovinei, prin mai multe memorii și broșuri apărute în limbile germană, franceză, italiană și engleză. În aceleași limbi a apărut și *Apelul adresat Academiilor din străinătate*, prin care arătam lovitura pe care cultura românească o suferea prin ocuparea de către URSS a Bucovinei de Nord.

În timpul luptelor de stradă din București din zilele de 21 – 23 ianuarie 1941, eram amenințat cu moartea și în noaptea de 22 spre 23 ianuarie 1941 am dormit chiar în locuința profesorului *Ernest Gamilscheg*, un bun și sincer prieten, la invitația căruia am conferențiat în decembrie 1933 la universitatea din Berlin.

Reocuparea Bucovinei de către trupele române în iunie 1941 mi-a făcut o mare bucurie. Dar cum Bucureștii erau amenințați de bombardamente aeriene, am plecat din considerațiuni familiare la moșia Academiei din comuna Fărcădin – Berthelot, lângă Hațeg, unde am rămas de la 22 iunie pînă la 25 august 1941.

În martie 1941, am fost primit, la insistența profesorului Popovici Bâsnoșeanu și a pictorului Costin Petrescu, președinția societății *Tinerimea Română*, pe care am păstrat-o până în 30 noembrie 1944, când un grup de tineri democrați, cu *Traian Chelaru* în frunte, de la *Apărarea Patriotică*, ceru comitetului să predea gestiunea societății sub grave amenințări. Am semnat procesul-verbal de predare împreună cu Bâsnoșianu, Ianculescu și Cezar Pascu. Predarea s-a făcut în seama administratorului Balintescu.

În zilele de 12 – 15 iunie 1941 am prezidat comisiunea de bacalaureat la Liceul Regina Maria de Fete din București.

După reocuparea Cernăuților și restaurarea stăpânirii românești acolo, am fost solicitat de Președinția Consiliului de Miniștri să plec la Berlin în propagandă pentru Transnistria, ceea ce am refuzat; în schimb, am plecat la 27 iunie 1941 la Cernăuți din însărcinarea Ministerului Educației Naționale pentru a raporta asupra stării de la Universitate. Am găsit locuința mea devastată și biblioteca risipită și transportată la Universitate. Universitatea rămăsese în bună stare, ocupanții ruși o transformară în universitate rusească. Am raportat

că situația era de așa natură, că universitatea românească și-ar putea reîncepe în toamnă, foarte bine, activitatea. Din nefericire guvernul antonescian n-a dat urmare propunerii mele, *susținută de un memoriu semnat de peste una mie de cărturari bucovineni.* Guvernul trecu peste dorințele Bucovinei, *lichidând* prin decretul din 5 și 7 septembrie 1940, Universitatea din Cernăuți și menținând numai Facultatea de Teologie. Profesorii de la Facultățile de drept și de litere și filosofie fură dispersați la universitățile din Iași, București și Cluj. Prin decizia din 30 septembrie 1940 am fost încadrat la Facultatea de Litere și Filosofie din București, unde mi-am continuat activitatea didactică până la 1 octombrie 1941, cînd am fost pus în retragere din oficiu pentru limita de vârstă.

La Cernăuți s-a hotărât înființarea unei școli politehnice în clădirile universității. Se reîntoarce de la Suceava, unde funcționase în timpul ocupației rusești a Cernăuților, numai facultatea de Teologie în [lipsă cuvânt] Universității din Iași.

Ocupația rusească de un an de zile n-apucase încă să schimbe înfățișarea orașului. Rămăseseră încă inscripțiile românești pe edificiile publice și chiar numele de străzi. Rușii, loviți prin surprindere se retrăseseră în mare grabă, astfel că n-apucaseră să ridice tot ce ar fi dorit. Au dispărut însă monumentele publice de bronz, ca monumentul Unirii, bustul lui Ion I.C. Brătianu și al lui Mihail Eminescu din Grădina Arboroasa.

Reîntors la Berthelot, am făcut în zilele de 18 – 21 august 1941 o excursie cu nepotul meu Vlăstar Nestor Apostolescu la minele din Petroșani, la mitropolia din Blaj și la Deva, unde am vizitat muzeul. De la Berthelot am vizitat de mai multe ori localitatea Sarmisegetuza, vechea capitală a lui Decebal cu amfiteatratul roman de acolo. La 25 august m-am reîntors la București, continuând redactarea *Istoriei României* și pregătind comunicările mele la Academie, tratând probleme prea puțin lămurite din trecutul românesc.

În ocupația aceasta relativ liniștită, eram însă mai ales din 1943 încoace, foarte turburat de necontenitele bombardamente întreprinse deasupra Bucureștilor de suprafortărețele americane. În primăvara 1944 acestea se repetară în așa fel, încât aproape nu era zi în care să nu se anunțe alarme aeriene.

Lucram la *Istoria Românilor* din Balcani, când într-o duminică după-masă, sirenele anunțau apropierea suprafortărețelor americane care se îndreptaseră spre Ploiești, distrugând orașul și stabilimentele petrolifere de acolo.

De groaza bombardamentelor, pe urma cărora Bucureștii avură atâta de suferit, s-a dispus *dispersarea serviciilor publice*, între care și a Academiei Române, și anume la Orăștie, în jud. Hunedoara. La 23 aprilie 1944 am pornit și eu cu un tren de dispersare la *Orăștie*, unde am ajuns a treia zi într-o ploaie torențială. În tren se găseau și colegii mei de la Academie, Voinov și Vasilescu Carpen. N-am rămas însă mult la Orăștie și m-am mutat cu familia mea la Berthelot, unde am rămas până la 16 septembrie 1944.

În exilul meu de la Berthelot am scris *Istoria României* până la Ștefan cel Mare. Din grădina conacului vedeam trecând deasupra suprafortărețele americane care la [lipsă cuvânt] au bombardat localitatea Simeria. De la Berthelot am vizitat castelul de la Hunedoara și mănăstirea Prislop din comuna Silvaș.

În noaptea de *23 spre 24 august* am aflat la radio despre *lovitura de stat prin care regele Mihai răsturnă dictatura lui Antonescu, îl arestă și restaură Constituția din 1923, formând guvernul Sănătescu*, din care făceau parte șefii partidelor de opoziție: Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu și... Lucrețiu Pătrășcanu.

La 16 septembrie m-am putut întoarce cu familia la București, unde sosii la 18 septembrie, găsind acasă toate bine, afară de cele câteva geamuri sparte de pe urma bombardamentelor.

După întoarcerea la București, am continuat cercetările mele istorice, lucrând la Academie, unde între anii 1944 – 1948, am făcut mai multe comunicări.

În 23 mai 1945 am fost ales, cu majori-

tate de două treimi de voturi *Conservator al bibliotecii și colecțiilor Academiei*, ceea ce mi-a făcut o nespus de mare bucurie. La 15 august 1945 m-am mutat cu familia la Academia Română, părăsind casa fiicei mele din str. Vasile Lascăr 55.

În postul de conservator m-am simțit foarte bine, am pus rânduială în catalogarea cărților și în vara anului următor, 1946, am terminat reparațiile de pe urma bombardamentelor din 1944, lărgind cu acest prilej sala pentru consultarea cataloagelor. Dimineața și după masă mă găseam în biroul meu, folosindu-mă de timpul liber pentru continuarea cercetărilor mele istorice și scrierea Istoriei României.

În 10 iurtie 1946 apăru decretul pentru *etatizarea Academiei* și transformarea ei în *Academie Populară Română* – din care eu nu mai făceam parte. La 11 iunie am predat gestiunea d-lui Iorgu Iordan, iar din locuință am fost evacuat la 25 noiembrie 1948, în locuința lui Barbu Lăzăreanu din str. Vasile Stroiescu nr. 10, care devenise între timp, conservator în locul meu. Aveam două camere și o bucătărie, împreună cu nepoții mei Vlăstar și Ileana Apostolescu, fiindcă fiica și ginerele meu putură ocupa numai o cameră de la mansarda locuinței lor din str. Vasile Lascăr. Aici mă aflu și în momentul de față, în care scriu aceste note personale.

Deși rămăsesem membru devotat al Partidului Național Liberal de sub conducerea lui Gheorghe Tătărăscu, n-am luat parte activă la viața politică, deși făceam parte din delegația permanentă a Partidului și luasem parte la întruniri. N-am candidat în parlament și nici n-am primit să ocup vreun loc în guvern. Singura însărcinare pe care am primit-o – la stăruința lui Tătărăscu – a fost președinția Consiliului de Administrație la *Creditul Național Agricol*, din iulie 1948 până în noiembrie 1948, cînd mi-am prezentat demisia.

La 28 iunie 1948 m-am trezit cu o perchiziție domiciliară, cu ocazia căreia mi s-au confiscat, pe lângă câteva cărți și acte neînsemnate și manuscrisul lucrării mele literare *Din grădina Moldovei*, o culegere din diversele mele articole privitoare la întâmplările din Bucovina publicate în "Junimea Literară", "Calendarul" și în ziarul "Glasul Bucovinei" și alte periodice, cât și *Istoria Basarabiei*.

"Prin schimbările acestea multe am pierdut, multe au dispărut, dar mi-am dat seama că trebuie să mă resemnez, fiindcă viața merge înainte – și dacă oamenii mor și lucrurile se schimbă, nu e decât o parte din ea – și că lucrul cel mai rău pe care îl poți face, e să-ți întorci fața de la ea, și să stai țeapăn și să nu lași viața să te străbată ca un fluviu". (J. B. Priestley, *O zi luminoasă*, p. 314).

ASEZĂMÂNTUL ION I. C. BRĂTIANU

I

UNIREA BUCOVINEI

28 NOEMVRIE 1918

STUDIU ȘI DOCUMENTE

DE

ION I. NISTOR

D-lui [illegible] din
veche dragoste și trainică
prietenie.
Nistor
24/XI.928.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI
1928

34.684

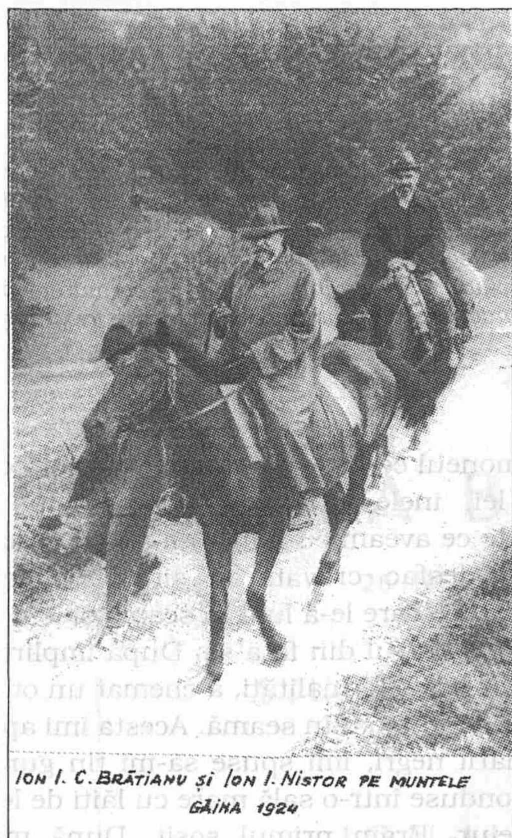
DATE AUTOBIOGRAFICE. AMINTIRI DIN ÎNCHISOARE

Aștern pe hârtie aceste rânduri sub stăpânirea unor duioase amintiri. Am rămas singur în viață din generația Unirii, care s-a bucurat de roadele străduințelor ei pentru înfăptuirea Unirii Naționale. Au murit Ionel și Vintilă Brătianu, au dispărut din viață Iuliu Maniu, Alexandru Vaida și Ion Inculeț, au trecut în cele eterne Nicolae Iorga și Octavian Goga. Veșnic îmi stă înaintea ochilor apoteoza Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, împlinitorii visului de aur al neamului nostru. Am rămas singur în viață, sortit să înfrunt prăbușirea măreței opere naționale, stropită cu sângele eroilor de la Mărășești!

În noaptea de *5 spre 6 mai 1950*, am fost trezit din somn de nevastă-mea care-mi vestea că bate cineva la ușă. Am sărit din pat și ajungând la ușă am întrebat: "Cine bate?". Mi s-a răspuns: "Poliția". Am deschis ușa și cinci agenți de poliție intrară în camera unde dormeau nepotul meu Vlăstar și nepoata mea Ileana. Nevastă-mea, îngrozită, înlemnise lângă patul meu. Unul din agenții politici îmi prezentă ordinul prin care eram chemat la Prefectura Poliției pentru informații, somându-mă să mă îmbrac imediat și să-i urmez. Am urmat somațiunii, îmbrăcându-mă în grabă. Nu mi s-a îngăduit să iau cu mine nimic, nici chiar rămas bun de la soția mea și de la nepoți, care priveau cu groază ridicarea mea. Doi dintre agenți mă luară între ei și mă conduseră afară, spunându-mi să fiu om de înțeles și să nu strig. Ieșind din curtea casei, mă conduseră până în strada vecină, unde aștepta o mașină. Am fost împins în mașină și așezat între cei doi agenți, dintre care unul îmi ordonă să-mi leg ochii. Am scos batista din buzunar și m-am legat la ochi, ca să nu văd unde mă duc. In timpul cursei, am bănuit că porneam în direcția poliției. Mașina s-a oprit însă la Ministerul de Interne. La intrare, mi-au pus ochelari negri, ca să nu văd nimic, până ce fui introdus într-un birou. Acolo mi-au scos ochelarii de la ochi și am văzut un comisar la o masă, care primi în taină un scurt raport de la agenții ce mă însoțiseră, după ce aceiași vorbiră la telefon cu agenții rămași în locuința mea pentru percheziție.

Rămas singur cu comisarul, acesta îmi luă un scurt interogatoriu, uitându-se într-un registru pe care îl avea pe masă, însemnă în registru ceva și mă somă să depun pe masă portmoneul ce-l aveam la mine, cu nota de 1 mie lei; inele, stilou, ceasornic sau alte obiecte ce aveam cu mine; mi-a mai ordonat să-mi desfac cravata și șireturile de la pantofi, pe care le-a luat în seamă și le-a trecut în registrul din fața sa. După împlinirea acestor triste formalități, a chemat un om de servici și m-a dat în seamă. Acesta îmi aplică ochelarii negri, îmi spuse să-mi țin gura și mă conduse într-o sală mare cu lăiți de lemn împrejur. Eram primul sosit. După mine, apărură în sală, după scurte intervale, toți foștii miniștri și subsecretari [de Stat] din guvernele burgheze care se aflau la București, așa că odată ce se făcu ziua, sala era plină de deținuți. Ii cunoșteam pe toși, ne făceam semne, dar ne era interzis de gardienii care ne păzeau de a schimba o vorbă. Alăturea se găsea o a doua sală plină de foști înalți demnitari militari și administrativi.

Când se făcu bine ziua, se deschise ușa și-și făcu apariția un comisar cu o listă în mână, ordonându-ne să ieșim în curte. Acolo se găseau mai multe camioane-dube. Comisarul pronunță numele deținuților, dispuse să se dea fiecăruia o pâine, mici pachete de brânză și de marmeladă, precum și o cutie de conserve pentru patru persoane. Cu merindele acestea în mână, furăm invitați în dubă, unde încăpeau 18 – 20 persoane. Dubele erau fără ferești, lumina intra printr-o ventilație de sus. În duba în care intrai, eram înghesuiți 18 inși, fiecare cu merindele în mână. O găleată cu apă se găsea la ușa de intrare, bine păzită de doi gardieni zdraveni și foarte scumpi la vorbă; nouă însă nu ni se oprise să vorbim împreună. Eram totuși cunoscuți. Rețin numele câtorva tovarăși de suferință: *Teofil Sauciuc*

ION I. C. BRĂTIANU ŞI ION I. NISTOR PE MUNTELE GĂINA 1924

Săveanu, Ion Pelivan, Daniil Ciugureanu, Sever Dan, Voicu Niţescu, generalul Gorski, doctorul Marinescu, Gheorghe Leon, Radu Portocală ş.a. După cât am putut afla mai apoi, era şi o dubă cu celule, în care intrară *Gheorghe Tătărescu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Gheorghe Gigurtu, Constantin Argetoianu* ş.a., care erau păziţi să nu comunice între olaltă. Îmbarcarea în dube a ţinut mai bine de o oră. In sfârşit, duba noastră fu pusă în mişcare, dar fără ca noi să putem şti în care direcţie. Din merindele cu care fuseserăm aprovizionaţi, conchideam că drumul nostru trebuie să fie mai lung. Unii credeau că ne duce la Văcăreşti sau Jilava. Dar, printr-o crăpătură la uşa de intrare, am putut vedea teii de la şosea. Eram deci în drum spre Câmpina şi Doftana. Ceas nu avea nimeni asupra sa, dar totuşi, văzând că timpul înaintează şi duba urcă greu la deal, ne-a convins că am trecut de Doftana şi că înaintam spre penitenciarele din Transilvania. Am trecut Braşovul, am ajuns la Sibiu şi de acolo, după ce dubele se aprovizionaseră cu benzină, am pornit spre Aiud, credeau cu toţii că vom fi reţinuţi acolo.

Ne-am înşelat însă în presupunerile noastre. După un ceas şi mai bine, dubele au pornit înainte spre Cluj, unde au oprit din nou mai bine de două ore. Aşteptam să fim încarceraţi în penitenciarul de acolo. Dar am pornit înainte, noaptea târziu, neştiind încotro mergeam. Unii credeau că suntem în drum spre Gherla, cu faimoasa închisoare. Alţii susşineau că am luat drumul spre Huedin şi Ciucea. La revărsarea zorilor, s-a dovedit că aceştia aveau dreptate. Undeva între Huedin şi Ciucea, convoiul dubelor s-a oprit pe loc la marginea unei păduri, unde ni se încuviinţase să ieşim din dube pentru nevoile noastre. Oprirea aceasta ni se păru foarte suspectă! Unii se temeau să nu fim duşi în pădure pentru a fi împuăcaţi! Se făureau planuri de rezistenţă şi de apărare. Cei mai mulţi dintre noi ne păstram cumpătul, fiindcă ne dădeam seama că nu putea fi vorba de o execuţie în masă, fără nici o sentinţă judecătorească. Iar când ni s-a ordonat să reintrăm în dubă, s-au convins cu toţii că avurăm dreptate. In zori am plecat mai departe şi pe la prânz am ajuns la Oradea, unde am făcut iarăşi un popas mai lung, în aşteptarea de a fi vărsaţi în penitenciarul de acolo. În drum, *dr. Ciugureanu* suferind un atac de cord, fu chemat medicul ce însoţea convoiul într-un automobil; i s-au făcut injecţii; cum însă starea bolnavului se agravase, sosi medicul din nou, spre a-l muta în automobilul său; se pare că sucombase în drum, fiindcă din momentul acela Ciugureanu n-a mai fost văzut. Şi *generalul Gorski* se îmbolnăvise grav de nervi în cursul călătoriei, astfel că n-a mai fost văzut printre deţinuţi.

De la Oradea, convoiul trecu prin Careii Mari, unde umplurăm găleata cu apă şi de acolo se îndreptă spre Sighet, parcurgând serpentinele Gutinului. Era în dubă o căldură insuportabilă când, duminecă la 6 mai 1950, ajunserăm pe la orele 4 după amiază, la penitenciarul din Sighet, o clădire mare, cu subsol, parter şi etaj, înconjurată de un zid de 6 metri înălţime, cu turnuri de veghe în cele patru colţuri. Clădirea fusese ridicată în 1896, cu ocazia mileniului descălecării lui Arpad în Panonia. Cuprindea 91 de celule mai mari şi mai mici. Penitenciarul jubiliar era menit în prima linie

pentru deșinuți politici, în deosebi ruteni sau ucrainieni din Galiția, Bucovina și Rusia subcarpatică, precum arătau grafitele de pe ușile de fier ale penitenciarului. După unirea cu România, penitenciarul adăpostea deținuți de drept comun, bărbați și femei, care fuseseră evacuați scurt înainte de sosirea noastră.

După ce intraseră în curtea închisorii, dubele traseră rând pe rând la scară. La ieșirea din dubă, am fost întâmpinați de un comisar-colonel, iar un gardian ne servi câte un pahar de apă rece. Colonelul dirija pe noii sosiți după o listă, încredințându-i gardienilor spre a fi conduși în celule. Eu am fost condus singur la o celulă de la etaj unde, mort de oboseală și de căldură, mă aruncai pe patul de cazarmă cu [o somieră] de fier și adormii. Nu știu cât am dormit, când fui deșteptat din somn de un gardian, care mă întrebă de nume; i-am răspuns, somnoros cum eram. S-a uitat într-o listă pe care o avea în mână și-mi porunci să-l urmez. L-am urmat, am scoborât treptele și am ajuns la parter. M-a oprit în fața celulei 13, a deschis ușa, care era bine încuiată cu un lacăt mare cum nu văzusem până atunci și m-a împins înăuntru, fără să-mi spună ceva, a ieșit și a închis ușa, încuind-o pe dinafară cu lacătul cel mare: Celula cuprindea mai multe paturi de fier suprapuse cu saltele și perinițe de paie, acoperite cu câte un cearceaf și câte o pătură de lână. In colț, lângă ușă, se găseau două putini - tinete - una pentru apă și alta pentru alte nevoi.

Zăpăcit cum eram, nu observasem imediat că în celulă se mai găseau și camarazi de suferință. Din zăpăceala aceasta mă dezmetici un glas cunoscut din fundul celulei, care mă strigă pe nume. Era a lui *Dori Popovici*, care ajunsese cu o zi mai înainte la Sighet, venind din Sibiu împreună cu *Ion Lupaș*, *Aurel Vlad* și *Ienci Pop*, cu măști pe față, într-un automobil, ca să nu vadă nimic. Erau cunoscute măsuri de vigilență ca și în dube, ca arestații să nu vadă nimic și nici să nu fie văzuți. Și, într-adevăr, numai noi în duba noastră, grație iscusinții și cunoștințelor locale ale *dr. Marinescu*, știam că am ajuns la Sighet, câtă vreme cei mai mulți dintre camarazii noștri nu știau în ce localitate se aflau. Numai târziu a ajuns la cunoștinăa tuturora că se aflau la Sighet, după inscripția de pe sacii de fasole, pe care le alegeam pentru bucătărie. Se mai găseau în celula 13 și *Costică Angelescu*, *Dorel Dumitrescu*, foști guvernatori ai Băncii Naționale, eram deci laolaltă șapte inși, cunoscuți de mai înainte. Am ales pe Dori Popovici șef de cameră, care avea să dea zilnic raportul de dimineață și de seară și port-parlerul nostru cu directorul închisorii și cu gardienii. La raport se anunța numărul camarazilor din celulă și eventualele lor reclamații; el intervenea și la distribuția porțiilor de hrană.

Din prima zi, noi, acești șapte, am fost izolați de ceilalți deșinuți, neputându-i vedea, necum vorbi cu ei. Orice încercare de a vedea și de a schimba vreun cuvânt cu deținuții din alte celule era strict oprită. Contravenienții intrau în "*neagra*", o celulă fără ferești, cu ciment și apă pe jos, unde contravenienții erau aruncați desculți și numai în cămașă. Termenul pedepsei se fixa după gravitatea contravenției la disciplina închisorii, la mai multe ore și chiar nopți întregi. Pe cei mai mulși dintre cei ce petrecusem noaptea la Ministerul de Interne, sau fusesem deportați în aceiași dubă, nu-i văzusem decât după eliberarea din închisoare. Numai când complexul din celula noastră era scos la plimbare în curte puteam risca o privire spre ferestrele celorlalte celule, dar și aceasta cu riscul de a ajunge la "neagra". Astfel l-am văzut la ferestre din etaj pe *Gheorghe Vântu, iar prin* borta cheiei pe *Gheorghe Tătărescu*. Pe *Dinu Brătianu*, care se găsea în celula vecină nr. 12, îl auzeam prin perete gemând, iar pe *Gheorghe Brătianu* îl zărisem odată cum se plimba singur prin curtea penitenciarului. Noaptea se auzeau accesele de tuse și gemetele bolnavilor din celule, căci penitenciarul nu avea o infirmerie, îngânate lugubru de strigătul cucuvaelor din podul clădirilor. Pe *Constantin Argetoianu* l-am văzut, frânt de boală și suferință, odihnindu-se pe o lespede din curte. Despre *Iuliu Maniu* aflasem că zăcea mereu în pat, fiind paralizat. Era îngrijit de *Sebastian Bornemisa*. Pe *Ion Mihalache*

l-am văzut mișcându-se singur prin curtea închisorii. Episcopii uniți *Iuliu Hossu, Rusu, Bălan, Suciu* fură văzuți de camarazii mei mișcându-se prin curte. Cei patruzeci de canonici, oameni tineri și curajoși, erau întrebuințați la tăiatul lemnelor și la curățenie pe coridoare. Activitatea lor la bucătărie a fost de mare folos pentru deșinuți, fiindcă ei se înțelegeau foarte bine la pregătirea bucatelor.

Hrana deținuților era cât se poate de neîndestulătoare. În primele zile ale internării noastre ne păstrarăm hainele civile cu care fusesem arestați. A treia zi însă, furăm conduși sus la magazia de haine a închisorii și chemat câte unul în biroul magaziei. Cel dintâi intră acolo Dori Popovici, pentru ca după zece minute să se întoarcă în noua uniformă vărgată de pușcăriaș cu veston, pantaloni și capelă. Bocancii îi primirăm mai târziu. Apariția lui Popovici în noua uniformă ne zgudui adânc pe toți. Nu voi uita niciodată groaza ce mă cuprinsese la aspectul acesta. Dar nici n-avurăm timp să ne reculegem din spaima noastră, fiindcă îndată intrarăm unul după altul în birou, unde dezbrăcarăm hainele noastre civile și îmbrăcarăm noul costum vărgat. Vestonul, pantalonii și capela ce le primisem erau prea largi pentru mine, dar altele mai înguste nu se găseau în magazie. Piesele erau confecționate din stofă de aba groasă din lână, destul de rezistentă pentru a le purta, cu mici ajustări și cârpeli, timp de cinci ani și trei luni, până la eliberarea mea din închisoare. Prin octombrie 1950 am primit chiar și o manta albă vărgată, pe care am purtat-o până la eliberare. Unii dintre camarazii mei de suferință n-au fost aăa de fericiți cu hainele lor, fie că erau confecționate dintr-o stofă mai puțin rezistentă, fie că fuseseră purtate de alți pușcăriași înainte. Eu eram unul dintre camarazii care se pricepeau la cusut și la cârpit și le veneam adesea în ajutor. Ac și ață trebuia să cerem la "raport" și ni se dădea cu mare socoteală. Ascunderea acului atrăgea după sine intrarea la "neagra". O dată am rupt acul din nebăgare de seamă; am anunțat la raport pozna mea, arătând capetele acului rupt în două. M-am ales numai cu o aspră dojană. Capetele acului rămăseseră la mine. Am ascuțit capătul cu urechea acului de patul de fier pentru a-l folosi pe ascuns la cusutul nasturilor sau la aplicarea de petece pe vestoane și pantaloni. Avui însă ghinionul să fiu observat de gardian prin viziera ușii. Imediat s-a deschis ușa și ofițerul de serviciu m-a surprins în flagrant delict și m-a dus la "neagra". Am stat acolo dezbrăcat și desculț pe betonul umed. Noroc că era vară. După trei ore de pedeapsă, am fost readus în celulă și am fost bun bucuros că am scăpat numai cu atâta. Pățania mea însă a determinat pe concelulari să arunce pe fereastră acele ce le aveau ascunse, ca să nu ajungă și ei la "neagra". După ce am primit și bocanci cazon, pantofii mei au mers la magazie și mi-au prins bine la eliberare, că aveam cu ce mă încălța, pentru că nimeni nu putea păstra nici un cap de ață din inventarul penitenciarului. Deodată cu noua uniformă vărgată, am primit fiecare câte două cămăși și două perechi de izmene cazon de care ne-am folosit în tot timpul deținerii noastre. Ni s-a mai dat și câte un cearceaf și două fețe de perină. Aceasta era zestrea cu care direcția penitenciarului ne ferici în cele 1887 de zile petrecute acolo până la eliberare. Pentru iarnă ni se mai da și câte o a doua pătură de învelit.

Hrana deținuților era cât se poate de neîndestulătoare. Dimineața primea fiecare câte 250 g de pâine neagră pentru toată ziua. Rația aceasta de pâine s-a dovedit insuficientă. Slăbisem cu toții văzând cu ochii. Eu ajunsesem la 50 kg. Dacă acest regim continua, am fi murit cu toții de foame și inaniție. În 1953, s-a convins despre situația noastră tragică și direcția penitenciarului. Se pare că, în urma raportului ei, sosi la Sighet o comisie sanitară, care ne cântări pe toți și ne supuse unei vizite sanitare. Se vede că la raportul acestei comisii sanitare ni s-a dublat rația de pâine de la 250 la 500 grame, o măsură în urma căreia am scăpat mulți dintre noi cu viața. Numai după înzdrăvenirea noastră am înțeles cuvintele enigmatice ale directorului închisorii, despre care aflasem că se numea *Ciolpan*, când ne spunea că "ați avut mare noroc!"

Pe lângă rația zilnică de pâine,

primeam dimineața un polonic de cafea de malț cu două grame de zahăr. La dejun și seara, așteptam cu gamelele la ușă să ni se dea, din ciubărul purtat de gardieni de la ușă la ușă, un polonic de fasole, de mazăre, de varză fiartă, de zeamă de cartofi. Din când în când, primeam și câte 50 grame de carne de vacă. Mai mare era porția de carne de miel în lunile de primăvară. Seara primeam arpacaș sau griș pentru cei bolnavi. Era mare fericire când primeam o mică porție de lapte dulce, de regulă serbezit, sau de lapte acru. Ne săturasem până în gât de fasole și arpacaș, astfel cred că mi-am consumat porția din aceste alimente pentru toată viața. Setea ne-o stingeam din tineta cu apă, pe care o umpleam sub mare pază dimineața și seara. Cu apa de dimineață, ne spălam pe față, turnându-ne unul altuia în pumni. Odată la două săptămâni, ne duceau, celulă după celulă, la camera de baie, cu dușuri reci și calde. La dispoziția celor bolnavi, erau două putini sau vane. La baie, veneau fiecare cu bucățica de săpun pe care o primeam din când în când pentru spălatul de dimineață. Odaia de baie servea și ca spălătorie pentru rufăria de corp, dar și ca anexă la bucătărie pentru clătirea alimentelor. Cartofii îi curățam în celulă; tot acolo alegeam și fasolea, ca și mazărea. O inspecție mai simandicoasă ne surprinse la curățatul fasolelor și, privindu-ne cum stăteam cu toții din celulă aplecați asupra gamelelor noastre, unul din comisie ne îndemnă la lucru cu observația că "de alta și așa nu sunteți buni!"

Odată pe săptămână spălam podelele din celulă și câte odată și din coridor, sub cea mai strictă supraveghere, ca nu cumva să vedem pe cineva din celulele vecine, deși cam știam noi cine erau vecinii, camarazii noștri de suferință. Spălatul rufăriei se făcea pe rând de deținuții din diferitele celule, compuși de regulă din cei mai tineri dintre noi. Monocelularii, adică cei încarcerați unul singur în celulă, erau scutiți de corvezi.

Din mai până în octombrie 1950, am rămas în colectivul nostru din celula 13. Colectivul nostru a fost mutat într-o altă celulă, ceva mai spațioasă, cu opt paturi suprapuse. Acolo am dat peste camarazi cunoscuți, pe care nu-i văzusem din momentul arestării. Erau: *Gheorghe Cipăianu, generalul Dumitru Caracostea, fost adjutant al Reginei Maria, Matei Racoviță, [Radu] Portocală, Mihai Priboianu, Sebastian Bornemisa, Burileanu, Popovici Tașcă, Ion Pelivan.* Eram 16 inși în cele opt paturi suprapuse. La început, ne-am bucurat cu toții, fiindcă fiecare avea ceva nou de povestit. Astfel, primele săptămâni ne-au trecut mai repede. Fiecare avea de comunicat întâmplări din viața sa. Venise însă toamna cu ploi și cu frig. Nu puteam dormi cu cele două ferestre ale celulei deschise. Eram avizați la căldura animală a celor 16 inși, dar aerul din celulă ne nădușia. Tineta pentru nevoile noastre nu mai era suficientă pentru 16 oameni. Ni se mai puse în celulă și o sobă de tuci cu țeavă prin fereastră, pe care o încălzeam cu puține bucăți de lemn și cu mai mult lignit, umplând celula de fum și de gaze otrăvitoare. Ne îngălbenisem cu toții, pierzând pofta de mâncare. Eu, care mă simțisem bine cu sănătatea, mă trezii deodată cu abcese pe tot corpul, pentru care sanitarul, care fusese ajutor de prosector la un spital, îmi recomanda tinctură de iod, pe care mi-o dădea îmbibată în vată. Medicul nostru, *Schlezinger*, n-a găsit niciodată de bine să vadă, cel puțin abcesul cel mare de la piciorul stâng, care puroia mereu. Mai mult chiar, eram silit să merg la baie cu abcesele mele, pe care nu îndrăsneam să le tratez cu apă rece. Refuzul meu ar fi însemnat trimiterea la "neagra". M-am dus la baie, dar am știut să mă feresc de apă, și așa mă fofilam cum puteam, cu ajutorul camarazilor mei. Am suferit mult în tăcere pe urma acestor abcese, pe care, după modestele mele cunoștinți medicale, le consideram ca o curășire de sânge. și astfel lăsai boala să evolueze de la sine, fără tratament medical. și de fapt, încetul cu încetul, abcesele au dispărut și am scăpat de ele până în ziua de astăzi.

La raportul de dimineăăă și de seară, stăruiam mereu asupra aerului insuportabil din celula noastră, cerând o cameră mai mare pentru colectivul nostru. După multe reclamații și inspecții, s-a convins în sfârșit și direcția închisorii de îndreptățirea cererii

noastre; cererea noastră a fost luată în seamă și jumătate din colectivul nostru fu ridicat și mutat în altă celulă. Atunci ne-am despărțit de *Lupaș, Caracostea, Enci Pop, Anghelescu, Vlad.* Ne-am mutat într-o celulă de la etaj, mai spațioasă, cu paturi mai multe și cu o sobă care nu afuma cel pușin. Noua celulă avea trei ferestre spre curtea cu plantații a închisorii și cu o vedere peste zidul închisorii, de unde se vedea turnul cu orologiu al bisericii catolice, de unde se auzeau clopotele mai bine, la semnalul cărora generalul [Racoviță ?] cădea în genunchi și rostea în taină rugăciuni fierbinți.

Am mai schimbat de câteva ori celula, cu mici modificări în compunerea colectivului nostru. In celula spațioasă de la etajul întâi unde am fost mutați în primăvara 1952, am rămas până în 1954. Acolo au venit, între alții, profesorul *Florian Ștefănescu Goangă* și *Constant*, cu care am avut repetate discuții cu privire la mișcarea legionară și *Baran.* În celula aceasta au murit: *Portocală, Pelivan, Burileanu, Bornemisa, Popovici Tașcă* și *generalul Racoviță.* In primăvara 1955 am fost mutați într-o celulă la parter, unde găsirăm pe *Dumitru Nistor, Gheorghe Leon, Gheorghe Strat, Constantin Giurescu, Victor Papacostea* și *Nicu Sibiceanu.* Ne despărțirăm de *Baran, Priboianu. Dorel Dumitrescu*, care rămăsese cu noi, muri în mai 1955, probabil de cancer la stomac. Spre marea noastră bucurie, veni ceva mai târziu *Aurel Bentoiu* în celula noastră, care ne întreținea mereu cu recitarea din memorie a minunatelor sale poezii cât și cu interesantele sale amintiri din strălucita sa carieră de avocat, în marile procese, între care procesul Skoda. Cum ne nimerisem mai mulți istorici, teologi, psihologi, economiști și agronomi, ne treceam timpul cu referate și discuții din domeniul specialității fiecăruia. Avocatul *Dumitru Nistor* din Timișoara și profesorul *Constantin Tomescu* din Chișinău ne delectau cu cântările lor în surdină.

În aprilie 1955, am fost din nou fotografiați, luându-ni-se și impregnările digitale. Curând după aceasta, a venit o comisie de anchetă compusă din mai mulți comisari în uniformă, care chema pe rând și asculta pe fiecare. Cei anchetați, ca Gheorghe Leon, nu s-au mai întors în celula noastră. Eu am fost chemat de două ori în fața unui singur comisar care, după obișnuitele formalități, mi-a pus diverse întrebări în legătură cu activitatea mea politică, istorică și socială, între care și citate din publicațiile mele istorice. M-am întreșinut mai mult asupra activității mele ca fost ministru al Muncii, [Sănătății] și Asigurărilor Sociale.

În ziua memorabilă de 6 iulie 1955, am fost chemat din nou în fața comisiei de anchetă care, spre marea și plăcuta mea surprindere, mi-a comunicat că sunt pus în libertate, să trec pe la frizer, apoi la magazie, pentru a depune hainele cazone și a primi hainele mele civile. Nu mi-a mai fost îngăduit să mă reîntorc în celulă la camarazii mei de suferință, pentru a le comunica bucuria. M-am întâlnit însă cu cei mai mulți dintre ei la magazia de efecte, unde veniseră și ei să-și ridice efectele lor civile. [Mi s-au returnat] libretul de economii nr. 44.11.87 CEC cu 3 lei (în urma deselor devalorizări a sumei de 1.000 lei pe care o depusesem la arestare) împreună cu hainele mele, mi s-a dat o foaie de drum Sighet-București, fără să mi se elibereze și cuvenitul "Bilet de eliberare". Am plecat însă numai a doua zi, fiindcă distribuirea efectelor se prelungise până seara târziu și trenul de București plecase. Am dormit toți clae peste grămadă în două celule până a doua zi, la 7 iulie, când ni s-au dat merinde de drum: o pâine, brânză și marmeladă. Am ajuns la București prin Vișău, Salva, Dej, Miercurea Ciuc, la 8 iulie orele 24 noaptea. Afară ploua. Unde era să mă duc, când nu aveam nici un ban în pungă? oferisem unui om de serviciu din gară libretul cu 3 lei, în schimbul sumei în numerar de 2 lei pentru a putea vorbi la telefon. M-a refuzat, cu observația că nu are ce face cu libretul, care nu era pe numele său. Și avea dreptate. Eram hotărât să rămân în sala de așteptare până când se face ziuă, pentru a porni pe jos spre fosta mea locuință din strada Vasile Stroescu nr.10, crezând că voi afla acolo pe pe soția mea, unde o lăsasem înainte cu 5 ani, fără ca în acest timp să fi primit vreo știre de la ea. Dar nici mie nu mi-a fost îngăduit să-i scriu din închisoare.

Virginia I. Nistor cu Nicolae Iorga

Învârtindu-mă prin holul gării, mă abătui pe la Biroul de Informații, unde găsii o carte de telefon. Mă aruncai asupra ei și începui a căuta în carte numărul telefonului din vechea mea locuință. Nu l-am găsit. Atunci am căutat numărul de telefon al fiicei mele Oltea Apostolescu și, spre plăcuta mea surprindere, l-am găsit la nr. 13937. Aveam nevoie însă de o monedă de 25 bani, pentru a putea vorbi. Un portar mi-a creditat moneda de 25 bani și astfel am putut obține legătura. Trezit din somn, ginerele meu Ioan Apostolescu întrebă cine-i. Îi răspund și el îmi recunoscu imediat vocea. I-am spus că am sosit în gară și-l aștept să vină cu o trăsură să mă ducă acasă. N-am așteptat decât o jumătate de oră și ginerele meu sosi în grabă. Nu am nevoie să descriu emoția de care eram stăpâniți amândoi. Am restituit portarului moneda împrumutată, cu mare mulțumire și am plecat. Prima mea întrebare a fost, firește, cum se află ai mei. Mi-a răspuns că bine. Observam însă că îmi tăinuiește ceva. Dar n-avurăm mult timp de discuție căci sosirăm în strada Vasile Lascăr 55, casa fiicei mele, care fusese naționalizată, rezervându-i-se două cămăruțe la mansardă, foste locuințe ale femeilor de serviciu. Prin scara de serviciu am urcat prin întuneric la etajul 2, unde-mi deschise ușa fiica mea Oltea, cu nepoțica Ileana. În îmbrățișările lor, de abia că putui să întreb unde este "O-mama", căci așa numeam cu toții pe soția mea *Virginia*. A fost, atât pentru mine cât și pentru ele, un moment de dureroasă emoție. N-am putut desluși mai mult din răspunsul lor decât că "*nu mai este*" și răspunsul acesta m-a zguduit adânc!...

Găsind vechea locuință ocupată, am avut norocul de a mă putea adăposti în mansarda fiicei mele, cu domiciliu de flotant, care trebuie aprobat de Miliție din trei în trei luni, fiindcă până astăzi cererea mea pentru o nouă locuință, în locul celei din str. Vasile Stroescu, nu a fost rezolvată (14 iunie 1957, când scriu aceste amintiri). Am intervenit la Procuratura de Stat pentru restituirea mobilierului și lucrurilor ridicate din vechea mea locuință, dar fără nici un rezultat.

Deodată cu arestarea mea, mi s-a reșinut și pensia ce-mi fusese recunoscută prin decizia din 1949. La cererea mea de

reordonanțare a pensiei pentru cei 37 de ani de serviciu în învățământ, mi s-a cerut să prezint Buletinul de Eliberare din închisoare, care nu mi s-a dat la eliberarea mea. Am intervenit de repetate ori la Direcția Generală a Închisorilor cât și la Direcția Penitenciarului din Sighet, fără să primesc buletinul cerut. În situația mea nenorocită, am adresat Președintelui Prezidiului Marei Adunări Naționale (Petru Groza) următoarea reclamație:

Tovarășului Președinte al Prezidiului Marii Adunări Nașionale

Subsemnatul ION I. NISTOR, fost academician și profesor universitar în pensie, am fost reținut pentru cercetare la Sighet timp de 5 ani și 2 luni, de la 6 mai 1950 până la 6 iulie 1955. In timpul acesta, am fost interogat de mai multe ori, dar nu mi s-a găsit nici o vină, astfel că n-am primit nici o sentinăă de condamnare. La 7 iulie a.c. am fost pus în libertate, dându-mi-se o foaie de drum pentru a mă întoarce la București.

Sosind la București, am aflat că, între timp, soția mea fusese ridicată din locuința noastră din str. Vasile Stroescu 10 și evacuată într-o cameră insalubră din Fundătura Făurari nr. 21, unde a decedat acum doi ani. Locuința din str. Vasile Stroescu a fost sigilată împreună cu toată mobila și lucrurile ce se găseau în ea și distribuită la alte persoane, astfel că la întoarcerea mea, neavând unde mă adăposti, mă găsesc în prezent ca flotant la fiica mea, care locuiește și ea într-o mansardă strâmtorată cu familia ei.

Pentru a obține o locuință, de preferință în casa în care locuiește fiica mea, dat fiind că la vârsta de 80 ani am nevoie de o permanentă îngrijire, am înaintat cereri la Sfatul Popular al Raionului 1 Mai, Spațiul Locativ, fără să fi primit până astăzi nici o hotărâre.

Dar lipsa de locuință nu este singura nenorocire care s-a abătut asupra capului meu. Mi se mai refuză și reordonanțarea pensiei pe care o primeam regulat până la arestarea mea din mai 1950. Am făcut cereri peste cereri ca să mi se reordonanțeze pensia, la care mi s-a răspuns că trebuie să prezint Biletul de Eliberare *din închisoare. M-am adresat Direcției Penitenciarelor din București; Direcția Penitenciarelor mă trimete din nou la Sighet pentru a cere acest Bilet; de acolo, la București, la Direcția Generală a Penitenciarelor; de atunci au trecut mai multe săptămâni fără să fi primit nici un răspuns.*

În situația de mizerie în care mă găsesc, fără locuință și fără pensie, mi-am îngăduit să mă adresez Domniei Voastre, ale cărui sentimente de dreptate și umanitate sunt cunoscute și să Vă rog respectuos să-mi faceți dreptate, intervenind la forurile în drept ca să mi se atribuie o locuință și să mi se reordonanțeze pensia cuvenită, ce mi-a fost recunoscută prin Decizia din 1949.

La 25 octombrie 1956, am primit la reclamația mea următorul răspuns:

Vă comunicăm că s-a primit cererea Dvs. adresată Tov. Preș. Dr. Petru Groza. Partea privitoare la pensie a fost îndrumată spre rezolvare ministerului competent, iar în ce privește locuința, urmează să faceți cerere separată, care să fie trimisă locului competent.

Am și făcut numeroase cereri Oficiului de Locațiune, dar fără să fi primit până în prezent vreun răspuns, decât că cererea rămâne înregistrată, dar că nu se găsește nici o locuință liberă.

În sfârșit, la finele lui decembrie [1956] am primit mult, mult aășteptatul Buletin de Eliberare nr. 57105 din 1956, prin care [se] certifică că am executat în formațiunea 0951 de la 6 mai 1950 până la 7 iulie 1955, fiind depus de organele M.A.I., când am fost pus în libertate, fără să fi fost judecat sau condamnat.

"Conform legilor în vigoare, susnumitul poate munci în întreprinderile de Stat sau particulare, drept care i s-a eliberat prezentul Bilet de Liberare".

În urma acestui act de liberare, mi s-a reordonanțat pensia prin Decizia nr. 154625 din 9 noembrie 1956, cu începere de la 1 octombrie 1956, de lei 513, pentru 37 ani de vechime în câmpul muncii. Pentru timpul petrecut la închisoare mai 1950 – iunie 1955 și nici de la eliberarea mea iulie 1955 – septembrie 1956, nu mi s-a recunoscut dreptul la pensie. Trec peste condițiile triste în care am trăit în tot timpul acesta, pentru că este prea dureros pentru mine de a mai stărui asupra lor!

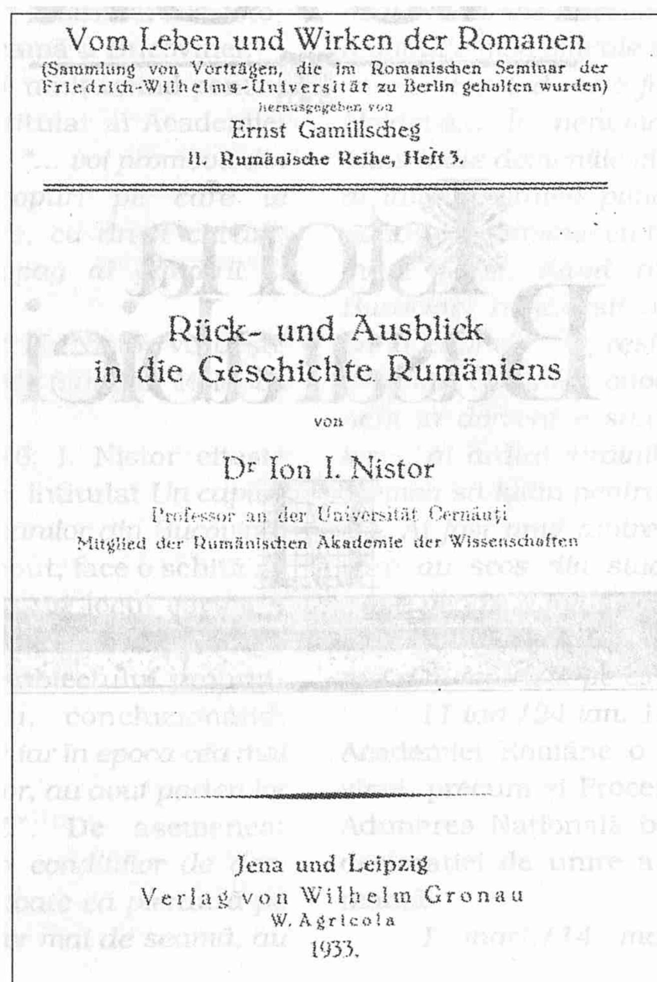
După câte știu, s-au dat pensii de merit până la 2.000 lei lunar unora dintre foștii mei colegi în cariera didactică. Eu nu m-am învrednicit de această favoare, pe care nici n-am solicitat-o. Se vede că activitatea mea didactică ca profesor universitar, ca rector al universitășii [din Cernăuți], ca membru al Academiei Române și ca autor a numeroase publicații istorice, ca autor a 5 volume de documente din colecția Hurmuzachi publicate de Academie, ca întemeietor și director al revistei beletristice "Junimea Literară" 1904 – 1938 și al Buletinului Institutului de Istorie și Limbă "Codrul Cosminului" în 10 volume, care se găsesc în toate bibliotecile mari din străinătate, n-au fost luate în considerare la acordarea pensiilor de merit. *Și cu drept cuvânt! Fiindcă activitatea și meritele mele literare și științifice n-au fost considerate de mine ca merit, ci ca o sfântă datorie a vieții mele de om de litere!*

Ion I. Nistor
[Iunie 1957]

NOTE:

Transcris după textul manuscris depus la Biblioteca Academiei Române, cu neînsemnate modificări gramaticale precum și mici completări, evidențiate între paranteze drepte, de către Oltea I. Apostolescu și Vlăstar Nestor Apostolescu (ianuarie 1999).

Acest text a fost publicat în revista "Memoria", nr.1/2001, pp. 43 – 51.

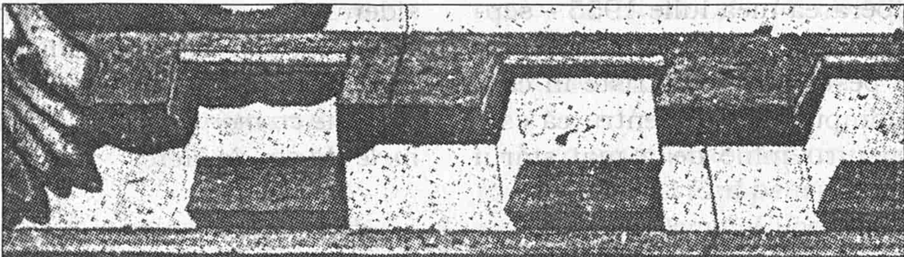

Vom Leben und Wirken der Romanen
(Sammlung von Vorträgen, die im Romanischen Seminar der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin gehalten wurden)
herausgegeben von
Ernst Gamillscheg
II. Rumänische Reihe, Heft 3.

Rück- und Ausblick in die Geschichte Rumäniens

von

Dr Ion I. Nistor
Professor an der Universität Cernăuți
Mitglied der Rumänischen Akademie der Wissenschaften

Jena und Leipzig
Verlag von Wilhelm Gronau
W. Agricola
1933.

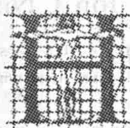

HISTORIA MAGISTRA VITAE

ION NISTOR

Istoria Basarabiei

CONTRIBUȚII LA ACTIVITATEA ACADEMIEI ROMÂNE

Extrase din *Istoria Academiei Române – repere cronologice* de Dorina N. Rusu (Editura Academiei Române, București 1992) cu unele completări

18/31 mai 1911: se alege ca membru corespondent Ion I. Nistor, împreună cu Vasile Pârvan și Nicolae Dobrescu.

21 feb./6 mart. 1914: este salutată prezența la lucrările Academiei Române a lui I. Nistor, profesor la universitatea din Cernăuți, care: *"a sosit din scumpa noastră Bucovină și ne face să ne gândim la frații noștri de acolo și la acel colț ales de pământ, care este cea mai sfântă parte din trecutul nostru, prin toate mormintele de glorie străbună ce conține și prin toate amintirile faptelor falnice din trecutul nostru de care e legat"*.

19 mai/1 iun. 1915: este ales membru titular al Academiei Române istoricul și omul politic Ion I. Nistor (1876 – 1962), autorul unor însemnate cercetări referitoare la istoria Moldovei și mai cu seamă a Bucovinei.

20 mai/2 iun. 1915: mulțumind pentru alegerea sa ca membru titular al Academiei Române, I. Nistor spune: *"... voi promova din răsputeri sublimele scopuri pe care le urmărește Academia care, cu drept cuvânt, trece de supremul areopag al gândirii și simțirii românești"*.

22 mai/4 iun. 1915: I. Nistor vorbește despre: *Emigrările de peste munți în Moldova și Bucovina.*

20 mai/3 iun. 1916: I. Nistor citește discursul său de recepție, intitulat *Un capitol din viața culturală a Românilor din Bucovina: 1774 – 1857.* Pentru început, face o schiță de portret lui At. Marinescu, în locul căruia a fost ales membru titular al Academiei, după care se oprește asupra subiectului propriu-zis al discursului său, concluzionând: *"Românii din Bucovina, chiar în epoca cea mai neprielnică a dezvoltării lor, au avut partea lor în cultura românească"*. De asemenea: *"... bucovinenii, în ciuda condițiilor de dezvoltare neprielnice și cu toate că pierdură pe mulți dintre intelectualii lor mai de seamă, au dus cu bărbăție lupta pentru păstrarea limbii și naționalității lor, găsind răgaz de a contribui la lărgirea cunoștințelor noastre istorice și la îmbogățirea literaturii românești. Se vede clar că bucovinenii, chiar și în epoca cea mai tristă din trecutul lor, au fost și au rămas mădulare vii ale neamului românesc și că istoria noastră de la anexare încoace nu a fost decât o serie neîntreruptă de suferințe, lupte și frământări ale unui neam necăjit, pentru a se putea susține în caracterul său propriu național"*.

În răspunsul său, N. Iorga ține să sublinieze: *"... Multora le-ar fi plăcut dacă ai fi studiat subiecte străine, fără aplicare imediată la nevoile țării dumitale și părții de neam românesc care trăiește acolo. Dar dumneata ai rămas Bucovineanul. Te-ai coborât la realitățile modeste ale micii dumitale patrii, în care se cuprinde ce a fost mai mare în vechea Moldovă... În nenumărate studii, care au atins toate domeniile vieții românilor de acolo, ai lămurit atâtea puncte confuze încă și ai adaos o informație cu totul nouă și de cel mai mare folos, dând astfel bazelor istoriei Bucovinei românești o lărgime necunoscută până atunci... Ai restabilit, prin asemenea cercetări continue, onoarea românilor bucovineni în domeniile studiilor despre moșioara lor..., ai arătat străinilor că și acolo a venit vremea să luăm pentru noi tot ce este al nostru. Ai fost unul dintre rarii cărturari români care au scos din studiile lor altceva decât arme pentru a înlătura pe alții și a se impune ei singuri. Nu te-ai lăsat terorizat de nimeni și nici n-ai terorizat pe cineva"*.

11 ian./24 ian. 1919: I. Nistor donează Academiei Române o hartă veche a Bucovinei, precum și Procesul Verbal încheiat de Adunarea Națională bucovineană cu ocazia declarației de unire a Bucovinei cu patria-mamă.

1 mart./14 mart. 1919: I. Nistor

dăruiește Academiei Române colecția completă a ziarului "Glasul Bucovinei", care apare la Cernăuți sub conducerea lui Sextil Pușcariu.

14 mart. 1919: Are loc ședința solemnă consacrată împlinirii unei jumătăți de veac de la înființarea Academiei Române. Au luat cuvântul: M.S. Regele Ferdinand, D. Onciul, N. Iorga, I. Inculeț (în numele Basarabiei); în numele Bucovinei, I. Nistor spune: "*... Înrâurirea Academiei asupra dezvoltării vieții noastre naționale și culturale a fost covârșitoare... azi, românii din Bucovina, întorși din robia austriacă și reuniți cu frații lor mai mari (în urma hotărârii din 15/28 noiembrie 1918), aduc prin rostul Academiei Române omagii de mulțumire și adâncă recunoștință pentru ajutorul și încurajarea ce ne-a dat în timpurile posomorâte ale robiei noastre*". În numele Transilvaniei ia cuvântul Andrei Bârseanu.

. *9 iun. 1927*: I. Nistor vorbește despre: *Răsunetul războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia.*

2 mart. 1928: Se hotărește ca N. Iorga, G. Balș, Al. Lapedatu, I. Nistor și I. Lupaș să reprezinte Academia Română la Congresul Internaționmal al Istoricilor, ce urma să-și desfășoare lucrările la Oslo între 14 și 19 august.

11 mai 1929: Ședința solemnă de comemorare a unui deceniu de la Marea Unire a tuturor românilor. Au vorbit: Al. Brătescu-Voinești, I. Inculeț în numele Basarabiei; I. Nistor vorbește în numele Bucovinei, unde: "*... credința în ideal, credința în dreptate și credința în virtuțile strămoșești a surpat zidurile despărțitoare ale Carpaților, a secat Molna și Prutul ca ape de hotar și a închegat țările române sub adumbrirea aceluiași steag și sub scutul puternic al coroanei de oțel*". Sextil Pușcariu a vorbit în numele Transilvaniei.

16 mai 1930: se alege Biroul Secției Istorice: președinte I. Nistor, vicepreședinte I. Lupaș.

26 iun. 1931: N. Iorga este sărbătorit cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani. Cu această ocazie, I. Nistor vorbește despre *Opera istorică a domnului Nicolae Iorga.*

1 sept. 1932: I. Nistor prezintă comunicarea: *Acte privitoare la istoria Moldovei în veacul al XVII-lea.*

20 apr. 1934: se hotărește ca la cel de al IV-lea Congres de Studii Bizantine (Sofia, 9 – 16 sept.), Academia Română să fie reprezentată de N. Iorga, preotul N. Popescu, Al. Lapedatu, I. Nistor, A. Rădulescu, G. Balș.

10 mart. 1939: I. Nistor vorbește despre: *Vechimea așezărilor românești dincolo de Nistru.*

12 iul. 1940: Academia Română adresează un memoriu tuturor academiilor din lume, în care se prezintă "*științific și fără caracter polemic problema Basarabiei și a părții din Bucovina recent rupte din trupul României de Uniunea Sovietică*". (Memoriul a fost întocmit de I. Nistor).

19 sept. 1941: I. Nistor prezintă comunicarea *Basarabia sub gospodărire românească.*

3 oct. 1941: I. Nistor dăruiește Academiei o hartă a regiunilor transnistriene locuite de români, întocmită de el în 1924.

21 nov. 1941: I. Nistor vorbește despre *Autohtonia daco-romanilor în spațiul carpato-dunărean.*

13 iul. 1942: I. Nistor prezintă comunicarea: *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria.*

6 nov. 1942: I. Nistor vorbește despre: *Bizantinii în lupta pentru recucerirea Daciei și Transdanuviei.*

4 dec. 1942: I. Nistor prezintă comunicarea: *Cărți liturgice din Bucovina și introducerea limbii slavone în Biserica română.*

26 nov. 1943: I. Nistor amintește că se împlinesc 100 de ani de când Mihail Kogălniceanu rostea celebrul său discurs la inaugurarea cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană din Iași, subliniind că: "*... unele din lipsurile și neajunsurile studiilor noastre istorice ar fi putut fi evitate, dacă am fi ținut seama de prețioasele îndrumări pe care M. Kogălniceanu le formulase acum 100 de ani*".

11 feb. 1944: I. Nistor face un succint portret al domnitorului Țării Românești Mircea cel Bătrân, de la moartea căruia s-au împlinit 526 de ani: "*În clipele de grea cumpănă prin care trecem* – arăta el – *come-*

morarea acestei rare aniversări are semnificația ei, dacă ne gândim că Mircea cel Bătrân, ca domnitor al Ugrovlahiei, ca duce de Amlaș și Făgăraș, ca ban al Severinului, ca despot al Silistrei și ca stăpânitor al părților tătărești din Basarabia, apare în lumina istoriei noastre naționale ca un deschizător de cale și premergător al lui Mihai Viteazul în simbolizarea unității etnice și politice a națiunii române. În vremea sa ca și în timpul de față, țara și neamul erau amenințate din toate părțile. Amenințările acestea nu-l descurajară ci, încrezător în destinele poporului său și conștient de misiunea lui istorică, el fulgeră paloșul la Rovine pentru a înfrânge loviturile din oricare parte ar veni ele. În momentele cruciale de astăzi, nu ne putem îngădui luxul de a trăi numai în trecut. Nu este mai puțin adevărat că pildele glorioase din trecut sunt un izvor de întinerire și îmbărbătare pentru prezent".

23 mai 1945: I. Nistor este ales "conservator al Bibliotecii și colecțiunilor pentru o perioadă statutară de cinci ani". Cu acest prilej, el subliniază: "*Pentru mine, este în primul rând o chestiune de conștiință nu numai să pot menține instituția, la conducerea căreia mă așează votul Dv., la înălțimea ce avea, dar să fac tot ce îmi stă în putință pentru a contribui și eu din toate puterile mele la înălțarea ei*".

26 oct. 1945: I. Nistor prezintă comunicarea: *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei și inventarul lor.*

15 febr. 1946: I. Nistor prezintă comunicarea: *Politica lui Mihai Viteazul față de naționalitățile din Transilvania.*

10 ian. 1947: I. Nistor citește comunicarea: *Dezvoltarea bibliotecilor noastre publice*, apreciată de președintele Academiei Andrei Rădulescu drept "*interesantă; am avut prilejul să cunoaștem o serie de date noi despre alcătuirea și dezvoltarea bibliotecilor publice din țara noastră, în special despre Biblioteca Academiei, despre organizarea și folosul ei*".

21 feb. 1947: I. Nistor vorbește despre *Documente turcești în Biblioteca Academiei Române.*

4 iul. 1947: I. Nistor anunță achiziționarea pentru Biblioteca Academiei a proclamației dată de domnitorul Carol la 17 august 1877 din cartierul său de la Poradim.

17 oct. 1947: I. Nistor vorbește despre *Originile principatului Transilvaniei.*

9 iun. 1948: Se desființează Academia Română și se înființează Academia Republicii Populare Române. Lui Ion I. Nistor, ca și altor 18 membri ai fostei Academii (L. Blaga, Th. Capidan, D. Caracostea, Șt. Ciobanu, I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, N. Bănescu, Gh. I. Brătianu, S. Dragomir, D. Gusti, Al. Lapedatu, I. Lupaș, S. Mehedinți, P.P. Negulescu, Episcopul N. Colan, preotul N. Popescu, generalul R. Rosetti, V. Slăvescu) li se retrage calitatea de academician.

5 ian. 1990: Se reînființează vechea Academie Română.

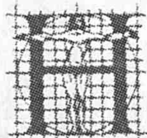
2 febr. 1990: Cei 19 membri susmenționați, cărora în 1948 li se retrăsese calitatea de academician, sunt repuși în drepturi post-mortem.

HISTORIA MAGISTRA VITAE

ION NISTOR

Istoria Bucovinei

BIBLIOGRAFIE: LUCRĂRI PUBLICATE

Întocmită de Oltea I. Apostolescu (născută Nistor) și
revizuită de Vlăstar Nestor Apostolescu

1. *Către cetitori*, "Junimea Literară", I, 1904, nr.1, p.1.

2. *Moldova înainte de întemeierea Principatelor*, "Junimea Literară", I,1904, nr. 1, pp. 13-15, nr. 2, pp. 23-24.

3. *Antarctica, al șaptelea continent*, în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 3, pp. 40-41.

4. *Dragoș și Bogdan*, în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 4, pp. 53-55.

5. Dare de seamă despre *Die Herkunft der Rumänen, eine historische-lingvistische-ethimologische Studie* (Originea românilor, un studiu istoric, lingvistic și etimologic), von dr. Emil Fischer, Bamberg, 1904, 303 p., în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 6, pp. 94-96.

6. *Ștefan cel Mare la 400 ani ai morții sale*, în "Junimea Literară", I, 1904, 2 iulie, nr. 8, pp. 98-104.

7. Dare de seamă despre *Regulile ortografice editate de Academia Română*, București, 1904, în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 10, p. 158.

8. Dare de seamă despre *Alexandru Vodă și Bogdan, șapte ani din istoria Moldovei 1449-1455*, de V. Pârvan, București 1904, în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 11, pp. 173-174.

9. Dare de seamă despre *Rutenizarea Bucovinei și cauzele desnaționalizării poporului român, după date autentice*, de un bucovinean, București, 1904, în "Junimea Literară", I, 1904, nr. 11, pp. 172-173. [Fragment din lucrarea nepublicată *Românii din Bucovina*]

10. *Ioniță, împăratul românilor și bulgarilor 1197-1207*, în "Junimea Literară", I, 1904, nr.12, pp. 177-178.

11. *Cuvânt începător*, în "Junimea Literară", II, 1905, nr. 1, p. 1.

12. *Spicuiri geografice*, în "Junimea Literară", II, 1905, nr. 2, pp. 26-27, nr.3, pp. 43-44.

13. *Participarea românilor la lupta de la Kreisenbrunn 12 iulie 1260*, în "Junimea Literară", II, 1905, nr. 3, pp. 38-40.

14. *Putna. Reflexiuni critice la cartea d-lui D. Dan*: Mănăstirea și comuna Putna, în "Junimea Literară", II, 1905, nr. 5, pp.72-73.

15. *Ideea latinității în istoria română*, în "Junimea Literară", II, 1905, nr. 4, 5, 6, 7, pp. 74-76, 100-101, 110-116, 126-129.

[Textul conferinței publice ținută la 1 aprilie 1906 la Clubul Român din Suceava].

16. *Dr. George Popovici*, în "Junimea Literară", II, nr. 7, pp. 129-131.

17. Recenzie despre *Geschichte des rumänischen Volkes in rahmen seiner Staatsbildungen* (Istoria poporului român în cadrul formațiunilor sale statale) de N. Iorga, Gotha 1905, 2 vol., în "Junimea Literară", III, 1906, nr. 11, pp. 196-197.

18. Dare de seamă despre *Istoria românilor în chipuri și icoane* de N. Iorga, în "Junimea Literară", III, 1906, nr. 11, pp. 198-199.

19. *Un modest prinos de venerare la moartea lui Simion Florea Marian*, în "Junimea Literară", IV, 1907, nr. 6-7, pp. 161-164.

20. *Dr. V. Găină*, în "Junimea Literară", IV, 1907, nr. 10-11, pp. 234-235.

21. Dare de seamă despre *Die vereinigten Staaten von Gross-Österreich. Politischen Studien zur Lösung der nationalen Fragen mit staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn* (Statele Unite ale Austriei Mari. Studii politice pentru soluționarea problemelor naționale implicând crize de stat în Austro-Ungaria) von Dr. Aurel C. Popovici, Leipzig 1906, în "Junimea Literară", IV, 1907, nr. 4, pp. 87-89.

22. Dare de seamă despre *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländer bis 1763 und in der Walachei bis 1774* (Istoria germanilor în țările carpatine până în 1763

și în Valahia până în 1774), Gotha 1907, în "Junimea Literară", IV, 1907, nr. 12, pp. 200-201.

23. *Istoria Bucovinei în școalele noastre secundare*, în "Școala", I, 1907, nr. 6-7 oct.-nov., pp. 129-135.

24. *D. Onciul*, în "Junimea Literară", V, 1908, nr. 7-8, pp. 135-138. [Textul discursului festiv cu prilejul dezvelirii portretului lui Dimitrie Onciul în sala Junimea, la 28 mai 1908]

25. Dare de seamă despre *Die Wehrmacht der Moldau zur Zeit Stephan des Grossen* (Armata Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare) Jahrbuch des Bukovinaer Landesmuseums XIII – u. XIVten Jahrgänge, 1905-1906, Czernowitz în "Junimea Literară", V, 1908, nr 5, p. 64.

26. *La aniversarea Unirii Principatelor*, în "Junimea Literară", VI, 1909, nr. 2, pp. 23-27.

27. *Hotarul Țării Sepenicului spre Pocuția*, în "Junimea Literară", VI, 1909, nr. 3-4, pp. 57-60.

28. *Un ispisoc de la Grigore II Ghica*, în "Junimea Literară", VI, 1909, nr. 6, pp. 109-112.

29. Dare de seamă despre *Harta etnografică a Transilvaniei* de Nicolai Mrazek, Iași 1909, în "Junimea Literară", VI, 1909, nr. 11-12, pp. 241.

30. Dare de seamă despre *Istoria Bisericii Române*, de N. Iorga, București, 1909, în "Junimea Literară", VI, nr. 6, pp. 120-121.

31. *Zur moldauische-pokutische Grenzfrage* (Asupra problemei graniței Moldovei cu Pocuția) în "Jahrbuch des Bukovinaer Landesmuseums", XVIten Jahrgang, Czernowitz 1909, pp. 3-16.

32. *Die moldauische Ansprüche auf Pokutien, mit eine Kartenskizze* (Pretențiile Moldovei asupra Pocuției, cu o hartă) Wien, 1910, în "Archiv für Österreichische Geschichte" 101, Band I, 182 p. [Teză de doctorat]

33. Dare de seamă despre *Dicționarul geografic al Bucovinei* de Em. Grigorovița, în "Junimea Literară", VII, 1910, nr. 2-3, pp. 31-37.

34. *Legăturile de comerț cu Bistrița*, în "Junimea Literară", VII, 1910, nr. 4, pp. 67-72.

35. *Die auswärtige Handelsbeziehungen der Moldau im XIV-, XV-, und XVI-ten Jahrhunderte, nach Quellen dargestellt* (Relațiile comerciale externe al Moldovei în secolele XIV, XV și XVI, prezentate conform surselor), XIX+240 p., Gotha 1911, Friedrich Andreas Perthes.

36. *Das Moldauischen Zollwesen* (Sistemul vamal moldovenesc), în "Schmollers Jahrbuch für Gestzgebung und Verwaltung", XXVI, I, Leipzig, 1912, pp. 235-282.

37. Dare de seamă despre *Istoria Imperiului Otoman* de N. Iorga, în "Junimea Literară", VIII, 1911, pp. 115-120.

38. *Ștefan de Repta*, în "Junimea Literară", VIII, 1911, nr. 3, pp. 35-39.

39. Dare de seamă despre *Istoricul luptei pentru Drept în ținutul Câmpulungului Moldovenesc* de T. V. Stefanelli, în "Junimea Literară", VIII, 1911, nr.10, pp.160-164.

40. Dare de seamă despre *Die Südrumänen in der Türkei und in die angrenzenden Länder* (Românii din sud trăitori în Turcia și în țările învecinate), de Victor Lazăr, București 1910, în "Junimea Literară", VIII, 1911, nr. 12, pp. 197-202.

41. *Iarăși chestia ortografiei*, în "Școala", II, 1911, pp. 217-218. [Organ al Reuniunii Școlare din Bucovina]

42. *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende der XVI-ten Jahrhundert, nach den Quellen dargestellt* (Negoț și circulație în Moldova până la finele sec. XVI, prezentate conform surselor) Czernowitz 1912, XIII+ 200 p., K.-K. Universitätsbuchhandlung H. Pardini. [Lucrare pentru titlul de docent la Universitatea din Viena]

43. *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukovina* (Despre sistemul școlar în Bucovina), în "Jahresbericht des Gr. Or. Oberrealschule in Czernowitz" XLXIII, 1912, pp. 3-49.

44. *În pragul unei serbări culturale*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr. 1, p. 47.

45. *Lupta noastră despre limbă*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr. 4-5, pp. 56-60.

46. *Basarabia*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr. 6, pp. 104-108.

47. *Cuza Vodă*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr.7-8, pp. 123-127.

48. *Arta noastră poporală*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr. 1o, pp. 187-190.

49. *Conferință despre macedo-români*, în "Junimea Literară", IX, 1912, nr. 11-12, pp. 209-212.

50. *Din trecutul școlilor noastre*, în "Școala", III, 1912, nr. 9-10, pp. 225-228.

51. *Die Moldauische Zollwesen in XV- und XVI-ten Jahrhunderten* (Sistemul vamal moldovenesc în secolele XV și XVI), în "Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft", Leipzig, XXXVI, 1912, Erstes Heft, pp. 235-282.

52. *O pagină din istoria Bisericii bucovinene. Episcopul Herescul*, în "Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni", II 1912, nr. 12, pp. 182-184 și II, 1913, pp. 200-202.

53. *Die geschichtliche Bedeutung des Rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation* (Însemnătatea istorică a românilor și începuturile organizării lor statale), Akademische Antrittsrede, Bukovinaer Rundschau, Czernowitz 1913 [Lecție de deschidere a cursului la Universitatea din Cernăuți, oct. 1912; vezi și Victor Morariu în "Glasul Bucovinei" IX, nr. 2178, p. 6, col. 2]

54. *Pacea de la București*, în "Junimea Literară", X, 1913, nr. 10, pp. 105-107.

55. *Constantin Mandicevschi*, în "Școala", IV, 1913, pp. 132-135.

56. *Privire istorică asupra mișcării politice la românii din Bucovina* în "Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni", II 1913, nr. 18, pp. 276-281.

57. *Lupta noastră pentru limbă*, în "Junimea Literară", X, 1913, nr. 4-5, pp. 56-60.

58. *Die Urkunden Stephan des Grossen* (Documentele lui Ștefan cel Mare) în "Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte", III, 1913, pp. 392-400, Berlin.

59. *Din istoria Calendarului nostru*, în "Calendarul Societății pentru Cultura și Literatura română din Bucovina", 1914, Cernăuți, pp. 56-64.

60. *Legăturile noastre cu Ardealul*, în "Junimea Literară" XI,1914, nr. 1-3, pp. 12-23. [Conferință la Soc. Acad. Junimea din Cernăuți, 22 martie 1914]

61. *Emigrările de peste munți*, în "Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.", Ser. II, tom XXXVII, 1914/15, pp. 15-56, pp. 415-465.

62. Dare de seamă despre *Documentele lui Stefan cel Mare* de I.Bogdan, în "Junimea Literară" XI, 1914, nr. 2-3, 4-5, pp. 33-89.

63. *Noul membru al Academiei Române Sextil Pușcariu*, în "Junimea Literară XI, 1914, nr. 6-7-8, pp. 160-164.

64. *Impresii din Congresul Invățătorilor*, Ibidem, pp. 183-186.

65. *Raportul numeric între români și ruteni în Bucovina pe vremea ocupării*, în "Junimea Literară" XI, 1914, nr. 6-7-8, pp. 196-208.

66. *Emil Kaluzniacki*, în "Junimea Literară" XI, 1914, nr. 6-7-8, pp. 216-217.

67. *Teodor Tarnavschi*, în "Școala" V, 1914, nr. 3, pp. 49-51.

68. *Bucovina sub raportul politic și administrativ*, extras din "Cultura Românilor", București 1915 iulie – august, 16 p.

69. *Românii și rutenii în Bucovina*, Edit. Acad. Rom., București 1915, XX + 209 p. [Studiu istoric și statistic. Apare în oct. 1918 în traducere germană, vezi poz. A79]

70. *Originea numelui Bucovinei*, în "Flacăra", București IV, 1915, pp. 102-103. [Idem în "Buletinul Societății Regale Române de Geografie", București, XXXVII, 1916 – 18, pp. 585-589]

71. *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Ediția Casei Școalelor, București, 1916, XXIX+295 p., 36 ilustrații.

72. *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina (1774 – 1857)*, în "Discursuri de recepție" XLIV, București 1916, pp. 1-64. [Textul Discursului de recepție rostit la ședința solemnă a Academiei Române în 21 mai/3 iunie 1916, cu răspunsul din partea lui N. Iorga]

73. *Drepturile noastre asupra Hotinului*, în "Biblioteca istorică pentru popularizarea istoriei Basarabiei", nr. 1, Chișinău 1918, 31 p. [Textul conferinței publice rostite la Universitatea Populară din Chișinău la 1 aprilie 1918. Retipărită în foiletonul gazetei "România Nouă"]

74. *Unirea Basarabiei*, în "România Nouă", martie - aprilie 1918.

75. Textul cuvântării rostite la Chișinău, în "Glasul Bucovinei I, nr. 7 [Cuvântare din 12 noiembrie 1918 în fața ministrului Statelor Unite, excelența sa dl. Wopicka]

76. *Unirea*, în "Glasul Bucovinei" I, nr. 10, 24 noiembrie 1918.

77. *Homo bucovinensis*, în "Glasul Bucovinei" I, nr. 23, 11 decembrie 1918.

78. *Spre noua orientare*, în "Glasul Bucovinei" I, nr. 25, 13 decembrie 1918.

79. Cuvântare festivă, în *Unirea Bucovinei* de Ion Nistor, Cartea Românească, București 1938, pp. 173-176. [Rostită la Congresul în care s-a votat Unirea Bucovinei, 15/28 noiembrie 1918, în Sala Sinodală din Cernăuți]

80. *Der nationale Kampf in der Bukowina, mit besondere Berücksichtigung der Rumänen und Ruthenen, historisch beleuchtet, mit einer ethnographischen Karte der Bukowina*, în Ausgabe der Rumänische Akademie, XVIII+227 p. + hartă, Bukarest, 1919.

81. *Răspuns în numele Bucovinei*, în "Analele Acad. Rom. Partea administrativă și Dezbaterile", Seria I, tom XXXIX, 1916 - 1919, pp. 238-243. [Textul alocuțiunii din ședința solemnă a Academiei Române din 21 mai 1919]

82. Textul cuvântării ținută la ședința solemnă a Academiei Române, în "Glasul Bucovinei" nr. 153-154, 27 mai 1919. [După discursul M. S. Regelui Ferdinand, au luat cuvântul D. Onciul, N. Iorga, I. Negruzzi, I. Inculeț și I. Nistor]

83. *O lacrimă pe mormântul lui Ion Bogdan*, în "Glasul Bucovinei", II, nr. 159, 5 iunie 1919.

84. *Populația Basarabiei 1812 - 1918*, în "Arhiva pentru Știință și Reformă Socială", nr. 2-3, pp. 299-311, București 1919.

85. *Discurs la Mesajul Tronului*, 32 p., ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1920.

86. *Pentru consolidarea României Mari*, 106 p., ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1920. [Discursuri rostite în Senat, în sesiunea extraordinară din vara anului1920]

87. *Populațiunea Basarabiei*, în "Arhiva pentru Știință și Reformă Socială", 1920, nr. 2-3, pp. 86-96 și 219-311.

88. *Din viața politică*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1921.

89. *Istoria Fondului Bisericesc din Bucovina*, în "Biblioteca Glasul Bucovinei", Cernăuți 1921, 69 p.

90. *Neagoe Basarab*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", III, 1922, pp. 19-29. [Textul cuvântului festiv rostit la Universitatea din Cernăuți la 16 oct. 1921, cu ocazia împlinirii a 400 ani de la moartea domnitorului muntean]

91. Rapoarte despre cărți prezentate la concursul pentru premiile Academiei, în "Analele Acad. Rom., Partea administrativă și Dezbaterile":

Tom XLI 1920 - 1921, p. 168,
Tom XLII 1921 - 1922, p. 127,
Tom XLIII 1922 - 1923, p. 161.

92. *Discurs la Mesajul Tronului*, 32 p., ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1921.

93. *Învățământul în viitoarea constituție*, în "Noua Constituție a României", București, 1922, pp. 365-374.

94. Textul discursului la inaugurarea Universității românești din Cernăuți, 23 - 25 oct. 1920, în "Inaugurarea Universității Românești din Cernăuți", Cernăuți 1922, pp. 15-25.

95. Textul cuvântării cu prilejul dezvelirii portretului M. S. Regelui Ferdinand, 23 - 25 oct. 1920, în "Inaugurarea Universității Românești din Cernăuți", Cernăuți 1922, pp. 47-49.

96. *Din zilele Unirii*, în "Cugetul românesc", I, 1922, nr. 2, pp. 116-124.

97. *Istoria Basarabiei, scriere de popularizare*, Biblioteca așezământului I.C. Brătianu, nr. 1, XLIII+455 p.,+2 planșe, Tip. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1923. [Reeditare cu ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, împreună cu addenda *Basarabia sub gospodărie românească*, 350 p. ed. Humanitas, București 1991]

98. *Politica de unitate națională*, Cernăuți 1923, 76 p. [Discurs la mesajul tronului]

99. *Dimitrie Cantemir*, în "Memoriile Secției Istorice", Seria 3, tom X, 1923. [Conferință prezentată la Universitatea din Cernăuți în 8 noiembrie 1923]

100. *Al treilea voevodat*, în "Analele

Acad. Rom., Mem. Sec. Ist.", Seria 3, Tom X, 20 dec.1923.

101. *După nouă ani de zile*, în "Junimea Literară" XII, nr. 1-2, 1923.

102. *În amintirea lui Dimitrie Onciul*, în "Junimea literară" XII, nr. 4-5, 1923, pp. 57-60.

103. *Problema Societății pentru Cultură*, în "Junimea Literară" XII, nr. 10-11, 1923.

104. *La aniversarea Unirii*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1923, pp. 29-31.

105. *Pomenirea lui Dimitrie Cantemir Voevod, domnitorul Moldovei, la 200 ani de la moartea sa*, în "Analele Acad. Rom., Mem. Sec. Ist.", III, tom II, Mem. 5, pp. 221-245. [Text prezentat în ședința solemnă sub președinția Regelui Ferdinand din 21 dec. 1923]

106. *Românii de peste Nistru*, în "Glasul Bucovinei" VII, nr. 1715, din 16 dec. 1924. [Conferință la Teatrul Național din Cernăuți în 14 dec. 1924]

107. *Eudoxiu Hurmuzachi*, în "Junimea Literară" XIII, nr. 1-2, 1924.

108. *Luca Arbore*, în "Junimea Literară" XIII, nr. 7-8, 1924.

109. *Pofte răsuflate*, în "Glasul Bucovinei", VII, nr. 1624, 1924.

110. *Pe drumul cel drept*, "Calendarul Glasul Bucovinei" 1924, pp. 3-7.

111. *Dimitrie Cantemir*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1924, pp. 12-14 și în "Anal. Acad. Rom., Sec. Șt. Istorice", tom II, 1924, pp. 241-245.

112. *În amintirea lui Constantin Jirecek*, în "Codrul Cosminului" I, 1924, pp. 613-615.

113. *Al treilea voevodat*, în "Glasul Bucovinei" VII, nr. 1463, Cernăuți 1924, pp. 102 și 1464, p. 2.

114. *Românii transnistrieni*, în "Codrul Cosminului" I, 1924, pp. 463-565.

115. *Curentele de emigrare în Moldova de Sus*. [Curs de popularizare la universitatea din Cernăuți, 16 noiembrie 1925]

116. *Originea huțanilor din munții Moldovei*, în rezumat în "Glasul Bucovinei" VIII, nr. 1972, 19 noiembrie 1925. [Curs de popularizare la Universitatea din Cernăuți, la 16 noiembrie 1925]

117. *Manifestațiile românilor în 1848*, în "Junimea Literară" XIV, nr. 1-3, 1925. [Textul cuvântării ținute la Sibiu, în 15 mai 1925]

118. Discurs rostit cu ocazia vizitei principelui Carol al II-lea la Cernăuți, în "Junimea Literară" XIV, nr. 4, pp. 100-105, idem pp. 108-110.

119. *Solia lui Luca Cîrje*, în "Junimea Literară" XIV, nr. 57, 1925, pp. 129-140.

120. *Bejenarii ardeleni în Bucovina*, în "Codrul Cosminului" vol.II, Cernăuți 1925 – 1926, pp. 443-553.

121. *Universitatea din Cernăuți și loviturile politicianiste ale ministrului P.P. Negulescu*, în ed. "Glasul Bucovinei, Cernăuți 1926, 61 p.

122. *Un povestitor basarabean: Radu Curălescu*, în "Junimea Literară" XV, 1926, pp. 241-246.

123. *Vladimir Repta*, în "Junimea Literară" XV, nr. 1-2, 1926, pp. 1-5.

124. *Vasile Stroescu*, în "Junimea Literară" XV, 1926, pp. 145-147.

125. *În amintirea lui Alexandru Constantinescu*, în "Glasul Bucovinei" IX, nr. 2257, 23 noiembrie 1926.

126. *Răsunetul războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia*, în Anal. Acad. Rom., Secția Istorie, Seria III, tom VII, Mem. 9, București 1927, pp. 343-351. [Comunicare la 9 iunie 1927]

127. *Originea și dezvoltarea Universității din Cernăuți*, extras din "Biblioteca Astrei Basarabene", nr. 4, Cernăuți 1927, 7 p.

128. *Contra deposedării Universității din Cernăuți*, în "Biblioteca Glasul Bucovinei", nr. 7, 1927. [Discurs rostit la Senat în 12 – 13 aprilie 1927]

129. *Contra calomniei*, în "Biblioteca Glasul Bucovinei", nr. 6, Cernăuți 1927, 31 p. [Discurs în Senat la 15 decembrie 1926]

130. *Consecințele războiului pentru neatîrnare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, în "Cultura Națională", București 1927, pp. 153-186. [Textul conferinței ținute la Ateneul Român în 1927, în ciclul de conferințe "Universitatea liberă" despre Războiul Neatârnării, 1877 – 1878]

131. *Politica constructivă*, în "Calendarul Glasul Bucovinei" XIII, 1927, pp. 1-10.

132. *În jurul unei aniversări*, în "Junimea Literară" XVI, 1927, pp. 1-2. [Apel pentru adunarea actelor "amintirii" din Bucovina în legătură cu războiul din 1877]

133. *Constantin Morariu*, în "Floarea soarelui" I, nr. 5, 1927.

134. *Frontiera româno-polonă*, în "Graiul românesc", I, nr. 2 feb., 1927, pp. 37-43.

135. *Grigore Ghica Vodă, la aniversarea a 150 de ani de la moartea sa*, în "Codrul Cosminului", IV-V, 1927 - 1928, pp. 399-444 și *La Cernăuți*, 1928, 103 p.+planșă.

136. *Din istoria Maramureșului*, în "Gazeta Marammureșeană", VIII, nr. 10, Sighet 1927, pp. 1-2.

137. *Unirea Bucovinei*, 28 noiembrie 1918, Studii și documente, în "Așezământul Ion I. Brătianu", București 1918.

138. *Zece ani de la Unire*, în "Zece ani de la Unirea Bucovinei, 1918 - 1928", Cernăuți 1928, p. 26+planșă și în "Calendarul Glasul Bucovinei" X, 1929, pp. 1-25.

139. *Regele Ferdinand și Unirea*, în "Junimea Literară" XVII, nr.7-12, 1928, pp. 179-185.

140. *La catafalcul lui Ion I.C. Brătianu*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1928.

141. *Constantin Morariu*, Creștinul și Românul, în "Universul Literar" XLIV 1928, pp. 702-703.

142. *La 10 Mai*, în "Junimea Literară" XVII, nr. 5-7/1928, pp. 117-122.

143. *Agitațiile ucrainiene*, în "Generația unirii", nr. 9, București 1929.

144. *Drumurile noastre în ultima sută de ani*, în "Editura Institutului Economic Românesc", București, 1929, 16 p. [Textul conferinței ținute la Academia Comercială București]

145. *Opera istorică a lui A.D. Xenopol*, în "Junimea literară" XVIII, 1929, nr. 9-12, pp. 233-241. [Textul conferinței ținute la Ateneul Popular Tătărași din Iași]

146. *În drum spre Ideal*, în "Junimea literară" XVIII, nr. 1-4, 1929, pp. 3-4.

147. *Bucovina și Arhiducele Wilhelm*, în "Generația Unirii" I, nr. 4, București 1929.

148. *Dr. Octavian Gheorghian*, în "Calendarul Glasul Bucovinei" XI, 1930, pp. 64-67.

149. *Cehoslovacii și românii, Expunere istorică*, ed. Glasul Bucovinei, 1930, extras din "Codrul Cosminului" VI, Cernăuți 1930, pp. 261-342.

150. *Le comte de Saint-Aulaire et la Bucovine; Extrait de l'Hommage à M. de Saint-Aulaire* (Contele de Saint-Aulaire și Bucovina; extras din omagiul adus d-lui de Saint-Aulaire), București, 1930.

151. R.F. Kaindl, în "Codrul Cosminului" VI, 1930, pp. 551-553.

152. *Zece ani de viață universitară în Cernăuți*, în "Junimea literară" XIX, nr. 9-12, 1930, pp. 387-398.

153. *Autobiografia lui C. Berariu*, în "Junimea literară" XIX, nr. 5-8.

154. *10 ani de la moartea lui Gh.Tofan*, în "Junimea literară" XIX, nr. 5-8, 1930, pp. 259-269.

155. *Vintilă Brătianu și Bucovina*, în "Junimea literară" XIX, nr. 9-12, 1930, pp. 460-466.

156. *George Popovici către Constantin Berariu*, în "Junimea literară" XIX, pp. 352-360. [Scrisori inedite despre frământările politice și naționale române din Bucovina între 1890 - 1897]

157. *După un an*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1930.

158. *Pilde și învățături politice*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1930.

159. *Dr. Octavian Gheorghian*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1930.

160. *Aniversarea de 400 de ani de la întemeierea Mănăstirii Humorului*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1930.

161. *J.G. Masaryk, Președintele Republicii Cehoslovace*, în "Galeria Oamenilor Iluștri, Adevărul" 1930, 120 p. cu ilustrații. [Culegere de articole de I. Nistor, Rădulescu Motru, Niemirover, Stoica, Vlădescu-Răcoasa, Graur etc., cu un omagiu al lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri]

162. *Minoritățile din România*, în "Generația Unirii", II, nr. 1, București 1930.

163. *Un român iscoadă în 1683 în tabăra regelui Sobieschi la Viena*, în "Analele Acad.Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XII, Mem.6, București 1931, pp. 455-473 + planșă.

164. *Opera istorică a lui Nicolae Iorga*,

în "Analele Acad. Rom. Mem. Sect.Ist.", Seria III, tom XII, Mem. 6, 10 p.

165. *Lagărele de la Lințești și Serăuți și "campaniile bucovinene" ale regelui Sobieschi*, cu 2 planșe explicative Cluj 1931, 20 p. [Extras din "Închinare lui N. Iorga" cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani]

166. *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XI, Mem.10, 68 p., București 1931. [Comunicare la Academia Română pe data de 8 iunie 1931]

167. *Nicolae Iorga ca istoric*, în "Codrul Cosminului", VII, 1931, 32 p.

168. *Un proces politic la Cernăuți în 1878*, în "Junimea Literară", XX, 1931, nr. 1-4, pp. 3-37.

169. *Mănăstirile din Bucovina*, în "Junimea Literară", XX, 1931, pp. 113-119. [Textul unei conferințe ținută la Radio România la 16 ianuarie 1931]

170. *28 de ani în slujba unității culturale*, în "Junimea Literară", XX, 1931, pp. 193-198. [Cu prilejul împlinirii de 60 de ani ai lui Nicolae Iorga]

171. *Războaiele lui Traian cu dacii*, Tipografia Glasul Bucovinei. [Textul conferinței ținută la Universitatea din Cernăuți pe 24 ianuarie 1931]

172. *Tineretul bucovinean la Plevna*, în "Junimea Literară", XX/XXI, 1931, pp. 149-155. [Curs de popularizare la Universitatea din Cernăuți la 22 martie 1931]

173. *Take Ionescu și fruntaria polono-română*, în "Universul", 21 iunie 1931. [Textul cuvântării ocazionate de dezvelirea statuii lui Take Ionescu]

174. *I.C. Brătianu la Vatra Dornei*, în "Democrația", XIX, nr. 10-11, București 1931.

175. *Despre Unire*, în "Revista soc. Tinerimea Română" nr. 4, an. LI. [Textul conferinței ținute la Tinerimea Română, București, 24 ianuarie 1932]

176. *Biserica și școala greco-română de la Viena*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Sect. Ist." Ser. III, tom XIII, Mem. 3, București 1932, 40 p.+4planșe. [Textul comunicării din 18 martie 1932 la Academia Română]

177. *Locul lui Alexandru cel Bun în istoria civilizației creștine*, "Ed.Glasul Bucovinei", Cernăuți 1932, 20 p. [Textul discursului comemorativ ținut în Aula Universității din Cernăuți]

178. *Alexandru cel Bun la 500 de ani de la moartea sa*, în "Junimea literară" XXI, pp. 1-15. [Textul conferinței ținute în Aula Universității din Cernăuți la 3 aprilie 1932]

179. *Alexandru cel Bun*, "Ed. Glasul Bucovinei", 1932, 53 p. + 3 ilustrații [Textul conferinței prezentate la Radio București în 28 mai 1932]

180. *Răpirea Bucovinei după Sulzer*, în "Junimea literară" XXI, 1932, pp. 169-176 [Textul conferinței rostite în Aula Universității din Cernăuți la 29 noiembrie 1932]

181. *Șase ani de autonomie bisericească*, în Ed. Glasul Bucovinei", 1932, 32 p. [Textul discursului rostit la ședința Adunării Eparhiale din 30 decembrie 1932]

182. *Împăratul Iosif al II-lea despre emigrările din Bucovina și despre o epistolă pastorală a episcopului Dosoftei Herescul*, în "Codrul Cosminului" VIII, 1933 – 1934, pp. 488-490 [Textul comunicării prezentate la Institutul de Istorie și Limbă din Cernăuți, în ședința din 19 mai 1932]

183. *Prăznuirea lui Alexandru cel Bun*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1933, pp. 35-41.

184. *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.", Seria III, tom XIII, Mem. 11, București 1933, pp. 185-221 + 69 acte traduse în limba română.

185. *Din corespondența lui Todleben de la Plevna*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.", Seria III, tom XIII, Mem. 12, București 1933, pp. 233-277.

186. *Mănăstirea Moldoviței*, în ed. "Glasul Bucovinei", Cernăuți, 15 p. [Textul conferinței ținute la Radio București, cu ocazia aniversării a 400 de ani de la sfințirea mănăstirii]

187. *Rostul politic și social al Bisericii în trecut și prezent*, în "Biserica și problemele sociale", București 1933, pp. 167-190. [Textul conferinței ținute în sala Dalles pe data de 7 martie 1933]

188. *Rück und Ausblick in die Geschichte Rumäniens* (Privire în trecutul și viitorul istoriei României), în "Vom Leben

und Wirken der Rumänen", II, Rumänische Reihe Heft 3, Jena und Leipzig 1932 – 1933, 24 p. herausgegeben von Ernst Gamillscheg [Textul unei conferințe ținută la Universitatea din Berlin în decembrie 1932]

189. *Dimitrie Onciul*, în "Junimea Literară" XXII, nr. 4-6, 1933, pp. 73-79. [Textul discursului rostit în Aula Universității din Cernăuți la împlinirea a 10 ani de la moartea lui D. Onciul]

190. *La semicentenarul morții lui Ciprian Porumbescu*, în "Junimea Literară" XXII, 1933, pp. 150-162. [Textul cuvântului festiv rostit la București în sala Fundației Dalles, la 21 iunie 1933]

191. *Un popas la o răspântie*, în "Junimea Literară" XXII-XXIII, 1933 – 1934, pp. 1-7. [La 30 de ani de la apariția Junimii Literare]

192. *Se întrevăd zorile*, în "Junimea Literară" XXII, 1933, pp. 1-6.

193. *Opt scrisori inedite de la Tedu Hașdeu*, în "Codrul Cosminului" VIII, 1933 – 1934, pp. 437-480.

194. *Vizita lui Alexandru Vodă Cuza la Galați*, în "Codrul Cosminului" VIII, 1933 – 34, pp. 471-473.

195. *Vechile proprietăți ale Fondului Bisericesc al Bucovinei*, în "Codrul Cosminului" 1933 – 34, Cernăuți, pp. 481-488. [Textul comunicării prezentate la ședința din 29 aprilie 1933 a Institutului pentru Istorie]

196. *Opiniile mitropolitului Vladimir Repta despre propaganda ucraineană în Bucovina*, în "Codrul Cosminului" 1933 – 34. [Textul comunicării prezentate la ședința Institutului de Istorie și Limbă din Cernăuți, 1933]

197. Cuvânt înainte la Corespondența Familiei Brătianu, 1859 – 1883, vol. I, 1933 în "Junimea literară" 1934, pp. 169-181.

198. *Discurs la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului*, în "Ed. Glasul Bucovinei" 1934, 30 p. [Rostit în numele guvernului, la Cameră, la 6 martie 1934]

199. *Problema ucraineană în lumina istoriei*, în "Codrul Cosminului" vol. VIII, 1933 – 34, Cernăuți, VIII+284 p.

200. *Inter nos et Valachicum ipse Deus fluvium Tyra dislimitavit* (Între noi și Valahi însuși Dumnezeu a delimitat fluviul Tirus) în "Codrul Cosminului", VIII, 1933 – 1934, pp. 471-490. [Textul declarației palatinului de Wroclaw Martin Chametovski, într-un act de hotărnicie din 14 octombrie 1703; studiul este însoțit de un rezumat în limba germană]

201. *Inaugurarea noului an de studiu la Universitatea Regele Carol II din Cernăuți*, în "Junimea literară" XXIII, 1934, pp. 182-186.

202. *Calendaristica bucovineană*, în "Calendarul Glasul Bucovinei" XV, 1934.

203. *Die Polenlegion im Krimkriege* (Legiunea Poloneză în războiul din Crimeea), în "Codrul Cosminului" vol. IX, 1935, pp. 69-102. [Textul comunicării prezentate la Congresul Internațional de Științe Istorice din Varșovia]

204. *Tratativele lui Mihai Viteazul cu Polonia*, în "Anal. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XII, Mem. 5, București 1935, pp. 59-69.

205. *Spre o activitate mai intensivă*, în "Junimea Literară" XXIV, nr. 1-2, 1935.

206. *În căutarea unor noi forme literare*, în "Junimea Literară" XXIV, pp. 33-34.

207. *Colaborarea intelectuală italoromână*, în "Junimea Literară" XXIV, 1935, pp. 65-68. [Textul discursului festiv în Aula Universității din Cernăuți la 14 aprilie 1935, cu ocazia decernării titlului de doctor honoris-causa profesorului filolog Giulio Bertoni]

208. *Muzeul Regele Carol II din Cernăuți*, în "Junimea Literară" XXIV, nr. 5-7, pp. 129-133.

209. Cuvânt comemorativ rostit la moartea mitropolitului Nectarie Cotlarciuc la 7 iulie 1935, în "Junimea Literară" XXIV, pp. 225-228.

210. *Universitatea Regele Carol II în 1934 – 35*, în "Junimea Literară" XXIV, 1935, pp. 295-301. [Textul cuvântării rostite cu ocazia festivității de inaugurare a noii clădiri a Universității, în prezența regelui]

211. *În slujba binelui obștesc*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", 1935.

212. *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor, însoțită de expunere de motive și raportul către Camera Deputaților*, Ed. Glasul Bucovinei, 1936, 155 p.

213. *Publicațiile românești în Bucovina, înainte și după război*, în "Junimea Literară",

XXV, 1936, pp. 1-4.

214. *O monumentală operă de sinteză istorică: N. Iorga, Istoria Românilor*, în "Junimea Literară", XXV, 1936, pp. 113-122.

215. *La bustul lui Ion I.C. Brătianu*, în "Junimea Literară", XXV, 1936, pp. 144-150. [Textul alocuțiunii la dezvelirea bustului pe 28 noiembrie 1936]

216. *La 24 Ianuarie*, în "Junimea Literară", XXV, nr. 4-12, 1936, pp. 182-187.

217. *Drepturile noastre asupra Ardealului*, în "Junimea Literară", XXV, 1936, pp. 164-166.

218. *Douăzeci și cinci de ani în slujba dreptății (Aurel Morariu)*, în "Junimea Literară", XXV, 1936, pp. 247-250.

219. *Domițian Spînu*, în "Junimea Literară", XXV, 1936, pp. 250-252.

220. *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, în "Junimea Literară", XXV, nr. 4-12, 1936, pp. 164-166.

221. *Icoana unei activități creatoare (Lui Dimitrie Marmeliuc)*, "Ed. Glasul Bucovinei", 1936, pp. 11-18.

222. *Roadele unui an de muncă*, în "Calendarul Glasul Bucovinei" 1936.

223. *La Bessarabie et la Bucovine* (Basarabia și Bucovina), "Académie Roumaine, Connaissance de la terre et la pensée roumaine III", Bucarest 1937, 54 p., 9 planșe și 3 hărți; Monitorul Oficial și Imprimeria Națională.

224. *Marelui Vornic al Arcașilor omagiul Bucovinei*, în "Junimea Literară", XXVI,1937, pp. 1-5. [Textul discursului rostit la Bucșoaia pe 2 iulie 1937, în prezența M. S. Regelui Carol II și a Voievodului Mihai]

225. *În prugul anului nou*, în "Calendarul glasul Bucovinei", 1937.

226. *Asupra arcășiilor din Bucovina*, în "Străjerul", I, nr. 1-5, București 1937.

227. *Minoritățile în România*, în "Generația Unirii", II, nr. 1, București 1937.

228. *Inaugurarea solemnă a anului de studii 1933 – 1934*, în "Anuarul Universității Regele Carol II" Cernăuți 1937, pp. 25-46. [Dare de seamă din 24 octombrie 1934]

229. *Recuperarea Cadrilaterului cu ocazia aniversării de 25 de ani de la anexarea Dobrogei Noi*, extras din "Analele Dobrogei", XIX, vol. 2, Cernăuți 1938, 22 p.

230. *Războiul ruso-turc din anii 1806 – 1812 și pierderea Basarabiei*, extras din "Codrul Cosminului", vol. X, Cernăuți 1938, 52 p. [După rapoartele consulare contemporane ale agențiilor austriece din București și Iași]

231. *Principatele române sub ocupația rusească din 1 iulie 1853 – 17 septembrie 1854*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XX, Mem. 10, București 1938, pp. 221-253.

232. *Corespondența lui Coronini în Principate*, ed. "Glasul Bucovinei" XLVII, Cernăuți 1938, 109 p. [Acte și rapoarte din iunie 1854 – martie 1857]

233. *Ocupația austriacă în Principate 1854 – 1857 după rapoartele lui Coronini*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XX, Mem. 7, București 1938, 63 p. [Comunicare din 25 februarie 1938]

234. *Bucovina sub dominațiunea românească la 20 de ani de la Unire*, în "Editura Glasul Bucovinei", Cernăuți 1938, 68 p. cu 2 hărți și 45 ilustrații.

235. *Amintiri răzlețe din timpul Unirii 1918*, în "Editura Glasul Bucovinei", Cernăuți 1938, IX + 511 p.

236. *Două aniversări*, în "Calendarul Glasul Bucovinei", Cernăuți 1939.

237. *Polonia restituta*, în "Junimea Literară" XXVII, nr. 1-2, pp. 1-16. [Textul conferinței ținută la Institutul de cultură polonă din România la 1 martie 1938]

238. *Asociația Anglo-Română din Cernăuți*, în "Junimea Literară", XXVII, nr. 1-12, pp. 56-62.

239. *Cântici norodnici din Republica Moldovenească*, în "Junimea Literară" XXVII, nr. 1-12, pp. 89-94.

240. *Basarabia sub dominațiunea românească la 20 de ani de la Unire*, în "Editura Glasul Bucovinei", Cernăuți 1938, 72 p. cu 3 hărți și 45 ilustrații.

241. *Bessarabia and Bukovina* (Basarabia și Bucovina) "Rumanian Academy, Rumanian Studies", Bucharest 1939, 56 p. cu 9 planșe și 3 hărți, Monitorul Oficial și Imprimeria Națională.

242. *Migrațiunea românească în Polonia în secolele al XV-lea și al XVI-lea*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom

XXI, Mem. 5, București 1939, pp. 89-110.

243. *Primele încercări de restaurare a oștilor pământene*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXII, Mem. 2, București 1939, 19 p.

244. *Un proiect de organizare a oștilor pământene din 1812*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXII, Mem. 5, București 1938, pp. 149-163.

245. *Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXI, Mem. 13, București 1939, 19 p.

246. *Vechea graniță de nord a Moldovei*, în Ed. "Datina Românească", Vălenii de Munte 1939, 18 p. [Textul conferinței ținute la Institutul de Istorie Universală, București 1939]

247. *Vechile așezări românești dincolo de Nistru*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXI, Mem. 25, București 1939, 23 p. [Textul comunicării din 10 martie 1939]

248. *Traducere din Voltaire în Arhiva mănăstirii Putna*, în "Junimea Literară" XVIII, 1939, pp. 1-5.

249. *Două aniversări*, în "Glasul Bucovinei" nr. 5500, 1939.

250. *Suspendarea ziarului "Steaua Dunării"*, în "Codrul Cosminului" X, 1936 - 39, pp. 456-458.

251. *Reîntoarcerea ceangăilor husiți la catolicism și numărul lor în Moldova la 1807*, în "Codrul Cosminului" X, 1936 - 39, pp. 501-503.

252. *Un raport austriac asupra Codului Calimahi*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 543-547.

253. *O baladă ungurească despre Vasile Lupu*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 550-551.

254. *Întrevederea principelui Grigore Ghica cu împăratul Franz Iosef la Cernăuți*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 460-464.

255. *Moaștele Sf. Ioan de la Suceava, reclamate de Mitropolitul Veniamin din Iași*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 468-470.

256. *O răscoală în Bucovina la 1805*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 482-483.

257. *Un nou val de emigranți bucovineni în Moldova*, în "Codrul Cosminului", X, 1936 - 1939, pp. 519-520.

258. *Regele Carol I la Cernăuți la 25 iulie 1898*, în "Revista Fundațiilor Regale", VI, 1939, București, pp. 268-279.

259. *Die rumänisch-ukrainischen Beziehungen in ihren geschichtlichen Werdegang* (Relațiile româno-ucrainiene în dezvoltarea lor istorică), în "Südostdeutsche Forschungen", IV, Heft 2 (August), Leipzig, 1939, pp. 229-242.

260. *Călugărița Elisaveta Sturdza, un episod din timpul zaverei*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXV, Mem. 5, pp. 81-84. [Textul comunicării din 27 aprilie 1940]

261. *Tudor Vladimirescu și Sfânta Alianță*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXII, Mem. 25. [Textul comunicării din 19 aprilie 1940]

262. *Unirea Bucovinei cu România*, Editura "Bucovina I. Torouțiu", București 1940, 56 p., 6 planșe și 3 hărți.

263. *L'unione della Bucovina alla Romania* (Unirea Bucovinei cu România), Editura "Bucovina I. Torouțiu", București 1940, 73 p., 4 planșe și 3 hărți.

264. *The union of Bucovina with Rumania* (Unirea Bucovinei cu România), Editura "Bucovina I. Torouțiu", București 1940, 73p., 6 planșe și 3 hărți.

265. *Die Vereinigung der Bukovina mit Rumänien* (Unirea Bucovinei cu România), Editura "Bucovina I. Torouțiu", București 1940, 70 p., 3 planșe și 3 hărți.

266. *Lucius Aprovianus, eroul Țării Șipenițului*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIII, Mem. 8, p. 44, cu 1 planșă și 1 hartă.

267. *Miron Costin*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIV, Mem. 9, pp. 283-304. [Textul cuvântării festive din 19 decembrie 1941 la Academia Română, în prezența Mareșalului Antonescu]

268. *Ucraina în oglinda cronicarilor moldoveni*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIV, Mem. 5, pp. 71-118.

269. *Românii în Transdanuvia*, în

"Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIV, Mem. 21, pp. 521-600. [Textul comunicării din 7 aprilie 1941]

270. *Basarabia sub gospodărire românească*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIV, Mem. 4, 1941.

271. *Așezările bulgare și găgăuțe din Basarabia*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXVI, Mem. 13, 1941.

272. *Rumänische Wanderungen aus Siebenbürgen* (Emigrări românești din Transilvania), în "Revue historique du sud-est Européen", XVIII, pp. 140-156, Bucarest 1941. [Publication trimestrielle dirigée par N. Iorga]

273. *Principatele române în preajma tratatului de la Adrianopol*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXIII, 1941, Mem. 18, pp. 435-475.

274. *Bulgarii în Transdanuvia*, în "Revista istorică", XVII, 1941, nr. 1-12, pp. 91-99.

275. *10 ani de activitate universitară la Cernăuți*, în "Revista Fundațiilor Regale", VIII, 1941, nr. 8-9, pp. 383-391.

276. *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXV, 1941, Mem. 2, pp. 31-62.

277. *Descrieri inedite a Principatelor române din 1822*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXV, 1941, pp. 387-421.

278. *Ungurii în Dacia Carpatină*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXVI, 1942, Mem. 15, și tom XXV, Mem. 2, pp. 469-502. [Textul comunicării de la Academia Română, din 3 iulie 1942]

279. *Autohtonia daco-romană în spațiul carpato-dunărean*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXIV, 1942, Mem. 7, pp. 213-265.

280. *Emanciparea politică a daco-romanilor din Transdanuvia*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXIV, 1942, Mem. 17, pp. 693-725.

281. *Localizarea numelui Basarabia în Moldova Transpruteană*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, 1943 – 44, pp. 1-27 + hartă.

282. *Campania lui Mihai Viteazul în Pocuția*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXVI, 1942, Mem. 2, 1943, pp. 29-57. [Textul comunicării de la Academia Română din 9 iulie 1943]

283. *Originea românilor din Balcani și Vlahiile din Tessalia și Epir*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist", Seria III, tom XXVI, 1944, Mem. 7. [Textul comunicării de la Academia Română din 17 septembrie 1943 și din 15 octombrie 1943]

284. *Die Herkunft der in rumänischen Bodenraum ansässigen Ukrainer* (Originea ucrainienilor așezați în spațiul românesc) Ed. "Lupta", București 1943, 97 p. + 2 hărți.

285. *L'origine des Roumains dans la conception des humanistes italiens* (Originea românilor în concepția umaniștilor italieni), în Memoriile Centrului de Studii asupra Renașterii, vol. I, București 1943.

286. *Cărțile liturgice din Bucovina și introducerea limbii slave în biserica românească*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXV, 1943, 33 p. și în "Biserica și problemele sociale".

287. *O descriere a Principatelor Române din 1822*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXV, 1943, Mem. 7, pp. 357-421.

288. *Temeiurile romano-bizantine ale începuturilor organizației noastre de stat*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXV, 1943, Mem. 21, pp. 843-883.

289. *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transdanuviei*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXV, 1943, Mem. 15, pp. 693-725.

290. *Protagoniști români pentru drept și dreptate*, în "Biblioteca politică" nr.26, București 1943, 14 p.

291. *Candidatura Marelui Duce de Toscana la tronul Munteniei*, în *Omagiu lui Ion Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București 1943, pp. 638-644.

292. *Basarabia sub gospodărire românească*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, 1943 – 44, pp. 1-27 + hartă.

293. *Clasele boierești din Moldova și privilegiile lor*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, 1944, Mem. 17.

294. *Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, Mem. 9, 1944, pp. 227-255.

295. *L'origine des Ukrainiens de Roumanie* (Originea ucrainienilor din România), București 1944, 62 p.

296. *Organizarea oștirilor pămîntene sub regimul Regulamentului Organic*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, 1944, tom XXV, Mem. 22.

297. *Așezările bulgare și găgăuze în Basarabia*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, Mem. 13, București 1944.

298. *The Origin of the Ukrainians Established on Romanian Soil* (Originea Ucrainienilor stabiliți pe teren românesc) Bucharest 1944, 48 p.

299. *Țara Severinului și Banatul Temeșan*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVI, 1945, Mem. 13.

300. *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXV, Mem. 7, București 1945, pp. 123-151.

301. *Relațiile principilor sârbi Caragheorghe și Miloș Obrenovici cu Țara Românească*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVII, 1945, Mem. 12, pp. 325-356.

302. *Ravagiile epidemiilor de ciumă și holeră și instituirea Cordonului Sanitar la Dunăre*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVII, 1945, Mem. 13, pp. 357-399.

303. *Condica Androneștilor*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVIII, Mem. 9, pp. 419-455. [Textul comunicării din 10 mai 1946; documentul a fost descoperit de I. Corfus]

304. *Domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVIII, 1946, Mem. 10, pp. 477-542.

305. *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei Române, cu inventarul lor*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXVIII, 1946, Mem. 4, pp. 77-126.

306. *Cercetări asupra cultului lipovenesc în România*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXIX, 1947, Mem. 9, pp. 355-389.

307. *Un tratat de toponimie din secolul XVIII-lea*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXIX, 1947, Mem.1.

308. *Dezvoltarea bibliotecilor noastre*, în "Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.", Seria III, tom XXIX, 1947, Mem.13, 33 p.

309. *Bulgarii în Transdanuvia și Dacia*, în "Revista Istorică", XXVII 1947, 91 p.

310. *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București 1991, 454 p.

311. *Amintiri din închisoare*, în "Memoria, revista gândirii arestate", nr. 1/2001, București 2001, pp. 43-51.

312. *Istoria Românilor*, vol. 1, ediție îngrijită de Florin Rotaru, în Editura Biblioteca Bucureștilor, București 2002, 661 p.

CUPRINS

CUPRINS
volumul I

PARTEA IV – EPOCA VIEȚII DE STAT LA URMAȘII PROVINCIALILOR ROMANI DIN TRANSDANUBIA ȘI DACIA / 133

PARTEA V – DEZVOLTAREA POLITICĂ ȘI CULTURALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI SUB DOMNIA VOIEVOZILOR VLADISLAV I ȘI RADU I / 221

PARTEA VI – EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE / 301

PARTEA VII – STRÂNGEREA LEGĂTURILOR POLITICE ȘI CULTURALE DINTRE ȚĂRILE ROMÂNE MUNTENIA, MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA / 349

[Lipsesc din dactilogramă capitolul III, iar din capitolul II, subcapitolele 8, 9, 10 și 11]

PARTEA VIII – MIHAI VITEAZUL ȘI UNIREA ȚĂRILOR ROMÂNE MUNTENIA, TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA / 397

PARTEA IX – TRIUMVIRATUL PRINCIAR: MATEI BASARAB, VASILE LUPU ȘI GHEORGHE I. RÁKOCZY / 455

PARTEA X – ASPIRAȚIILE AUSTRO-POLONE ASUPRA PRINCIPATELOR DACICE / 503

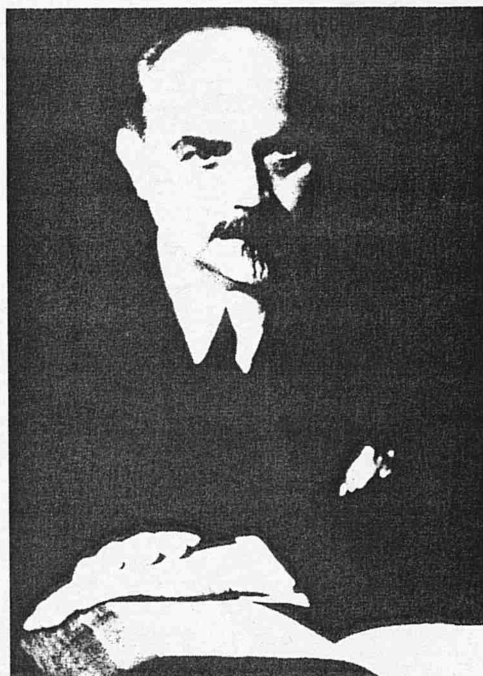
PARTEA XI – ȚĂRILE ROMÂNE ÎN TIMPUL ABSOLUTISMULUI LUMINAT / 555

PARTEA XII – PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN EPOCA OCUPAȚIILOR STRĂINE ȘI A AMPUTAȚIILOR TERITORIALE / 599

Culegere computerizată: Irina BĂLAN, Ana-Maria BUCUR
Elena CONSTANTINESCU, Liliana MATEI

Tipar: Tipografia SEMNE '94

ISTORIA ROMÂNILOR

Aștern pe hârtie aceste rânduri sub stăpânirea unor duioase amintiri. Am rămas singur în viață din generația Unirii, care s-a bucurat de roadele străduințelor ei pentru înfăptuirea Unirii Naționale. Au murit Ionel și Vintilă Brătianu, au dispărut din viață Iuliu Maniu, Alexandru Vaida și Ion Inculeț, au trecut în cele eterne Nicolae Iorga și Octavian Goga. Veșnic îmi stă înaintea ochilor apoteoza Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, împlinitorii visului de aur al neamului nostru. Am rămas singur în viață, sortit să înfrunt prăbușirea măreței opere naționale, stropită cu sângele eroilor de la Mărășești!

Date autobiografice. Amintiri din închisoare

[Iunie 1957]

ISBN: 973-8369-05-3
ISBN vol. I: 973-8369-06-1
ISBN vol. II: 973-8369-07-X